శ్రీః

శ్రీ

ఆంధ్ర విజ్ఞానము

(Telugu Encyclopædia)

మూఁడవ సంపుటము.

[illegible]సాదభూపాలుఁడు

(జమీందార్ ఆఫ్ దేవిడి.)

జ్ఞానోదయము.

మొదటికూర్పు 2000 ప్రతులు.

1939

TED AT THE RAZAN ELECTRIC PRESS,
BY C. NAGARAJU, B. A.
RAJAHMUNDRY.

సర్వస్వామ్యసంకలితము.

శ్రీ [illegible]

([illegible])

విషయసూచిక

వ్యాసము	పుట.
చైతన్యసప్తకము	1121
చైతన్యాచార్యుఁడు	1122
చైత్యగిరి	,,
చైత్రరథము	,,
చైత్రరథోద్యానము	,,
చైత్రవనము (చైత్రరథము)	,,
చైత్రాయణగోత్రము	,,
చైత్రేయగోత్రము (కుశిక)	,,
చైత్రేయగోత్రము (ధనంజయ)	,,
చైనాక్లే	,,
చైనాసామాను	,,
చైనాసామానుచేయుమట్టి	,,
చైలగోత్రము	1123
చోడగంగపురము	,,
చోడదేశము	,,
చోడి(చోళ్లు) లేక తవిదలు లేక రాగులు	,,
చోడులు (చోడనరపతులు)	,,
చోరాపహార్యన్యాయము	,,
చోరాయనిగోత్రము	,,
చోష్యణగోత్రము	1124
చోళదేశము, చోడదేశము, ద్రవిడదేశము	,,
చోళమహారాజు	,,
చోళులు (నృపతులు)	,,
చోళ్లను విసరే తిరగలి జొన్నలంగూడ-	,,
చోళ్లు జల్లితే జొన్నలు మొలచునా ?	,,
చౌటండా క్షత్రియులు	,,
చౌక్రాయణగోత్రము	,,
చౌచౌకుక్క	1125
చౌమునే----	,,

వ్యాసము	పుట
చౌభ్యగోత్రము	1127
చౌరా లేక చావ్రారాక్షత్రియులు	,,
చౌరాపరాధాన్మాండవ్యనిగ్రహన్యాయము	,,
చౌలపిల్లి తీఁగె	,,
చౌలిగోత్రము	,,
చౌషష్టికలలు	,,
చౌషష్టివిద్యలు	,,
చౌహానులు	,,
చౌహాను(శాఖ)క్షత్రియులు	,,
ఛటలపురము	1128
ఛండ్(శాఖ)క్షత్రియులు	,,
ఛండకౌశికుఁడు	,,
ఛండపురము	,,
ఛండముండాసురులను వధించిన తావు	,,
ఛండమోదనగోత్రము	,,
ఛండామార్కుఁడు	,,
ఛండాలధృతైకహస్తన్యాయము	1129
ఛండాలిగోత్రము	,,
ఛండికాక్షేత్రము	,,
ఛండీ(శక్తులు) ర	,,
ఛండబాలేశ్వరము (ఛాంద్బాలి)	,,
ఛండీశ్వరుఁడు లేక ఛండికేశ్వరుఁడు	,,
ఛండేరీ	,,
ఛండేలులు	,,
ఛత్రము	,,
ఛత్రరేఖ	,,
ఛత్రవతి	,,
ఛత్రవతీపురము	,,
ఛత్రహాయగోత్రము	

వ్యాసము	పుట	వ్యాసము	పుట
ఛత్రిణగోత్రము	1129	ఛోజ్ ఇన్ ఏక్షన్	1145
ఛత్రిన్యాయము	,,	ఛోటాగండకీనది	1146
ఛత్తీసఘడదేశము	,,	ఛోటానాగపూర్ ప్రోవిన్సు	,,
ఛందము లేక ఛందస్సు లేక ఛంద.	,,	జంగమవిషములు	,,
ఛన్దములు, వృత్తములు, పద్యములు.	1130	జంగాలిపచ్చ	,,
ఛందోగిగోత్రము	1135	జంగేరియాటెరిటరీ	,,
ఛన్నకులగోత్రము	,,	జంఘగోత్రము	1147
ఛాగలగోత్రము	,,	జంధ్యాలపౌర్ణమి	,,
ఛాగవ్యగోత్రము	,,	జంటిల్మన్	,,
ఛాటెల్సు చరాస్తులు	,,	జండవెస్తా	,,
ఛాందిగోత్రము	,,	జంతువు	,,
ఛానెల్ (జలప్రవాహము)	,,	జంతుప్రాటిసీము	,,
ఛాయ లేక నీడ	1136	జంపంగుబీన్	1148
ఛాయాగ్రహణయంత్రము	1137	జంపెతాళము	,,
ఛాయాచిత్రము	,,	జంబుక (నక్క) శాస్త్రము	,,
ఛాయాచిత్రకళ	1138	జంబుకేశ్వర దేవస్థానము	,,
ఛా[illegible]న్యాయము	1139	జంబూద్వీపము	1149
ఛాయాపురుష (దర్శన) యోగము	,,	జంబూమార్గము	,,
ఛార్టర్ (అధికారపత్రము)	1140	జంబూమార్గారణ్యము	,,
ఛార్టర్ (వాణిజ్యసంబంధపరిభాషా...)	,,	జంభుడు (లేక జంభాసురుడు)	,,
ఛార్టిజమ్	,,	జంపుడునృపతి	,,
ఛార్లెమేన్ చక్రవర్తి రాజధాని	1141	జక్కయ్యశిషి	,,
ఛాల్డియనుల ఉర్ పట్టణస్థలము	,,	జక్కా-ఫుల్తాగ మహమ్మదీయులు	,,
ఛాల్డియనులు	,,	జగద్గురు రామానుజాచార్యస్వామి	,,
ఛాల్డియా సామ్రాజ్యము	,,	జగన్నాథమిశ్రుడు	1152
ఛాట్స్వర్తుసాహేబ ఉద్యానవనము	1142	జగన్నాథము దేవస్థానము	,,
ఛిద్రపుగోడలలో చీడపోతేగాని సిరసంప-	,,	జగముతెలిగిన బ్రాహ్మణునకు జందెమేల?	1154
ఛిలీగోత్రము	,,	జగలవ గోత్రము	,,
ఛిలీదేశము	,,	జగ్గర్	,,
ఛీన్ పరిత్రము	1143	జజాభుక్తిదేశము	,,
ఛుతూద్రినది	1144	జజామాలిదేశము	,,
ఛెమెటిక్స్ట్రైగ్మ్ సింబల్సు	,,	జజీరా అలఅరబ్	,,
ఛెషైర్ కేట్ గ్రిన్నింగ్	1145	జటాపర్వతము	,,
ఛేంబరు ఆఫ్ కామెర్సు	,,		

వ్యాసము	పుట
జటామాంసి (చెట్టు)	1154
జటాయువు (పక్షి)	1155
జటోద్భవానది	,,
జటాక-బండి	,,
జట్టిమిడత లోకస్టు	,,
జఠరదీప్తి	,,
జఠరాగ్ని-జఠరదీప్తి	,,
జడప్రత్తివ్యవసాయము	,,
జడభరతుడు	1156
జడభరతునియాశ్రమము	,,
జడలబర్రె (యాక్)	,,
జడ్డిమొంటు	,,
"జడ్" అక్షరమునకుంజెందిన క్రొత్తవ-	,,
"జడ్" ,, ,, స్త్రీలు.	1157
జతుకాష్ఠన్యాయము	,,
జత్రిణగోత్రము	,,
జనమేజయుడు	,,
జనకతాళము	,,
జనకపురము	,,
జనకచక్రవర్తి (సీరధ్వజుడు)	,,
జనకమహారాజు వంశావళి, కు—	1158
జనకరాగములు (మేళకర్తలు)	1159
జననమరణములు	1162
జనపకులగోత్రము	,,
జనపచెట్టు (జనపనారచెట్టు)	,,
జనపనార వ్యవసాయము	1163
జనస్థానము (పంచవటి)	,,
జనస్థానము (దండకారణ్యము)	,,
జనానా	1164
జనాభాలెక్క	,,
జనార్దనభూపము	,,
జనార్దనవ్యూహము	,,
జన్యరాగములు	1164
జపాను దేశము (నిప్పాన్)	1166
జపానుదేశపు సామెతలు	1169
జపాను సామ్రాజ్య (దేశ) ప్రభుత్వము	,,
జప్యేశ్వరము	,,
జప్తు	,,
జప్యేశ్వరపంచనదములు	,,
జబ్బలుప్పూరు	,,
జమదగ్ని	,,
జమదగ్ని (ఋషి) ఆశ్రమములు	1170
జమదగ్నిగణము	,,
జమదగ్ని గోత్రము	,,
జమదగ్ని తీర్థము	,,
జమదగ్ని భిదాఉపగణము	,,
జమదగ్ని మహర్షి	,,
జమదగ్ని వత్సఉపగణము	1171
జమదగ్నివత్సగోత్రము	1172
జమునారామదుర్గము	,,
జమ్ముకాశ్మీరు——	1173
జమ్మిచెట్టు	,,
జయచంద్రపురము	,,
జయంతము (భాగవతస్థము)	,,
జయతాళము	,,
జయంతినామభట్టుకవి	,,
జయతీర్థులు	,,
జయంతుడు	1174
జయంతులు (జన్మదినము)	,,
జయత్సేనుడు	,,
జయాంటిజమ్ సంఘము	,,
జయదేవమహాకవి	,,
జయద్బలుడు	,,
జయద్రథుడు	,,
జయధ్వజుడు	1175

న్యాసము	పుట
జయపూర్ (రాజపుటానా)	1175
జయమంగళతాళము	1176
జయములు (జయాష్టకము)	,,
జయశ్రీతాళము	,,
జయసింహామహారాజు	,,
జయాపార్వతీత్రయోదశి	,,
జయుడు (జయవిజయులు)	,,
జరౌమిత్రి	,,
జరౌ[illegible]గోత్రము	1178
జర్తా[illegible]	,,
జ[illegible]స్త్ర దేశము	,,
జర్మన్సు	1179
జరాస[illegible]	,,
జరేల	,,
జ[illegible]	,,
జర్మని	,,
[illegible]ఇజమ్	,,
జర్మను [illegible]గోల[illegible]	,,
జర్మను తూర్పు ఆఫ్రికా	,,
జర్మను [illegible]భూస్వా దేశము	1180
జర్మను [illegible]	1182
జర్మను దేశపు సామెతలు	,,
జర్మను సిల్వరు	,,
జర్మను సౌత్ వెస్టాఫ్రికా	1183
జర్మను కామరూను దేశము	,,
జర్మేనియమ్	,,
జల[illegible]న్యాయము	,,
జలగలు	,,
జల[illegible]గ న్యాయము	,,
జలతారు	,,
జలతుంబికాన్యాయము	1184
జలతైలన్యాయము	,,
జల[illegible]ముగోత్రము	,,

న్యాసము	పుట
జలంధరు జిల్లా	1184
జలంధరుడు	,,
జలధిగోత్రము	,,
జలపాతము	,,
జలప్రవాహము	,,
జలబిందునిపాతన్యాయము	,,
జల[illegible]న్యాయము	,,
జలసంధికగోత్రము	,,
జలాంతగోత్రము	,,
జల[illegible]శాస్త్రము	,,
జలోదరము	1189
[illegible]న్యాయము	,,
జల్పము	,,
జల్పాయిగురి జిల్లా	,,
జల్లి[illegible] ([illegible])	,,
జల్లి[illegible]ము	1190
[illegible] జవ్వాది	,,
జ[illegible] జిల్లా	,,
జహత్స్వార్థావృత్తిన్యాయము	,,
జహదజహత్స్వార్థావృత్తిన్యాయము	,,
జహదజహల్లక్షణ	,,
జహ[illegible]గోత్రము	,,
జహుగోత్రము	,,
జ[illegible]	1191
జహ్నుమహర్షి ఆశ్రమము	,,
జహ్నువు	,,
జహ్ను సప్తమి	,,
జ్ఞా[illegible]గితటీకచూడాలంకారోపదేశ.	,,
జ్వరాప్తిసారము	,,
జ్వా[illegible]గోత్రము	,,
జ్వాలాముఖి ([illegible]జ్వాలీ దేవి)	,,
జ్వాలాతోరణపౌర్ణమి	1192
జాంగలదేశము	,,

వ్యాసము	పుట
జాంజిబారుద్వీపము	1192
జాంజిరా స్టేటు	,,
జాంబవంతుఁడు	,,
జాంబీసీనది	,,
జాంబూనది	,,
జాంబూగీ	,,
జాకాన్ నోక్స్	,,
జాక్సార్టిస్సునది	1193
జాగరము	,,
జాగ్రదవస్థ	,,
జాజి(కాయ)చెట్టు	,,
జాజి(పూల)చెట్టు	1194
జాజిలి	,,
జాతకర్ణి	,,
జాతకర్ణ్యగోత్రము	,,
జాతఘ్ని యోగము	,,
జాతలిగోత్రము	,,
జాతవేదుఁడు	,,
జాతికొలదిబుద్ధి, కులముకొలదినాచారము	,,
జాతి (లయ) ప్రాణము	,,
జాతుకర్ణ్యగణము	1195
జాతుకర్ణ్యగోత్రము	,,
జాతుల వెక్కిరింత	,,
జాతులు	1196
జాతేష్టిన్యాయము	,,
జాతోదకానది	,,
జాతోదానది	,,
జాతోద్భవానది	,,
జాధిగోత్రము	,,
జానకిగోత్రము	,,
జానంధరి (జాలంధరి) గోత్రము	,,
జానాయనగోత్రము	,,
జానుకిగోత్రము	1196
జాన్వాపనము	,,
జాన్ నాక్స్ - రిఫార్మర్	,,
జాన్ బుల్	1197
జాబాలి	,,
జాబాలిగోత్రము (జమదగ్ని)	,,
జాబాలిగోత్రము (వీతిహవ్య)	,,
జాబాలిగోత్రము (కుశిక)	,,
జాబాలిపురము	,,
జాబూలు	,,
జామదగ్న్యుఁడు	,,
జామాల్యగోత్రము	,,
జామికాయలప్రతి	,,
జామిట్రికల్ ఆప్టిక్సు	,,
జామిచెట్టు	,,
జాయింటు టెనెన్సీ	1198
జాయింటుస్టాకుకంపెనీ షేర్ డిబెంచర్	,,
జానమాత్స్యగోత్రము	1199
జావ	,,
జార్డాను నది (యోర్డాను నది)	,,
జార్డని బాదము	,,
జార్డాపటిక్రమము	,,
జాలకి	,,
జాలంగినది	,,
జాలంధరపురము	,,
జాలంధరబంధముద్ర	,,
జాలగాశాఖక్షత్రియులు	,,
జాలి	1200
జావాలిగోత్రము	,,
జావాద్వీపము (యవద్వీపము)	,,
జాస	1201
జింజిరేకలు	,,
జింగోయిజమ్	,,

వ్యాసము	పుట
జగద్గురు సింహాసనములు	1201
జగన్నాథన్	,,
జగన్నాథ దేవాలయము	,,
జటాయువు	,,
[illegible]	,,
[illegible]	,,
[illegible]	1202
	,,
జమ్మో[illegible]	,,
జ[illegible] ముసలి [illegible] క్రీస్తుపూర్వము--	,,
,, క్రీస్తుశకము-	1204
[illegible]	,,
జము[illegible]ఖానము	1205
జయా[illegible]	,,
జయా[illegible]	,,
జయా[illegible]	,,
జయా[illegible]	,,
జయా[illegible]మ్	,,
జయా[illegible]సర్వ	,,
జయా[illegible]మోలుగు	,,
జయా[illegible]	,,
జయామేళన్	,,
జయామను	,,
జయా	,,
జయా[illegible] క్రిస్టన్	1206
జర్మనీ నియమ్	,,
జ[illegible]	,,
జ[illegible]గోత్రము	,,
జ[illegible]పానము	,,
జహ్వాదోషము	,,
జహ్వామోపితిన గోత్రము	1207
జహ్వా[illegible]గోత్రము	,,

వ్యాసము	పుట
జీడిచెట్లు	1207
జీవ[illegible]-అలేకుండగనే తోడేలు	1208
[illegible]ము లేని కొలువు కోపము లేని మనుష్యుడు-	,,
జీ[illegible]మాలజీ	,,
జీవా[illegible]క్రియలు	,,
జీమూతవాహనుడు	,,
[illegible]మాలజీ	,,
[illegible]ము (ఇప్పటి జూనేర్)	,,
[illegible]వ్యవసాయము	,,
[illegible]చెట్లు ...	1209
[illegible]గోత్రము	,,
[illegible]యనగోత్రము	1210
[illegible]పంచమూలములు	,,
జీన[illegible]యుగణము (ఓప[illegible]సమూహాపి శేషము)	,,
జీవస్త్రావులు-మృతజీవులుకాడ నుందురు	,,
జీవలుడు	,,
జీవితకాలము	,,
[illegible]కాలము	,,
[illegible]వాద (మత) ము	1211
[illegible]	1212
జున్ను	,,
[illegible]చెట్లు	,,
జూ[illegible]లోజీ- జంతుశాస్త్రకల	,,
[illegible]జాలస్వామి	1215
[illegible]నఘుస్సేన	,,
జూనియర్ సర్వీసు	1216
జూపిటరు గోళము	,,
జూబిలీ	,,
జూలియస్ కేలండరు	,,
జూ[illegible]లాండు	,,
జె జెమూఫిరంగి (శతఘ్ని)	,,
జె[illegible]డ వెసా	,,

వ్యాసము		పుట
జెకోస్లావకా దేశ ప్రభుత్వము	...	1217
జెజూరీఖండోబా క్షేత్రము		,,
జెట్సామ్		,,
జెనిత్		,,
జెనిస్సరీస్ పటాలము		,,
జెయూస్ (పరమేశ్వరుడు)		,,
జెరూసలెమ్ పట్టణము		,,
జెహూర్య	...	1218
జెసూయిట్ క్రైస్తవమత శాఖ		,,
జేడ్ రత్నము		,,
"జే" అక్షరమునకు... క్రైస్తవపురుష-		,,
జే అక్షరమునకుంజెందిన క్రైస్తవస్త్రీల		1219
జేగురు	...	1221
జేతవనవిహారము		,,
జేబురుమాళ్లు		,,
జేమ్సుకుక్కు		,,
జైగాంటాలోజి		,,
జైత్వలాయనగోత్రము		,,
జైత్రిగోత్రము		,,
జైన (అర్హత) మతనిషేధములు		,,
జైనమతపంచజ్ఞానములు	..	1222
జైనమతభేదము నిర్గ్రంథసిద్ధాంతము		,,
జైనమతము		,,
జైనమత షట్పవిత్రక్షేత్రములు		,,
జైనమతశక్తులు	...	1224
జైనసిద్ధాంతము		,,
జైపూరు సంస్థానము	...	1225
జైమిగోత్రము		,,
జైమినిగోత్రము		,,
జైమిని ఋషి		,,
జైవతాయనగోత్రము		,,
జైవత్యాయనగోత్రము		,,
జైసల్మేరుసంస్థానము	...	1225
జైహ్వాజజీవంతిగోత్రము		,,
జైహ్వయనిగోత్రము		,,
జైహ్వయన (జైహ్వాలాయన)గోత్రము		,,
జొన్న (చేను) చెట్టు	...	1226
జొన్నవ్యవసాయము		,,
జొన్నేస్టు	...	1227
జోడాలసూత్రములు		,,
జోడియాకల్ లైట్		,,
జోడియాక్	...	1228
జోక్		,,
జోయింటు స్టాకు కంపెని		,,
జోరీగలు		,,
జోసెఫస్ ఫ్లేవియస్ చరిత్రకారుడు		,,
జౌగడ శాసనము		1229
జ్ఞాతికి కీళ్ళను పామునకు పళ్ళను విషము-		,,
జ్ఞాతిగుట్టును అరటిపట్టును వదలునవికావు		,,
జ్ఞాతిశ్చేదనలేన కిమ్		,,
జ్ఞానచిహ్నములు ౧౦		,,
జ్ఞానపంచకము		,,
జ్ఞానప్రసూనాంబ		,,
జ్ఞానఫలములు		,,
జ్ఞానభూమికలు		,,
జ్ఞానము		,,
జ్ఞానేంద్రియములు		1230
జ్ఞానేశ్వరి యోగి		,,
జ్ఞానారాధ్యగోత్రము		,,
జ్ఞానహస్తిగోత్రము		,,
జ్యామఘుడు		,,
జ్యూపిటర్ విగ్రహము		,,
జ్యేష్ఠరుద్రేశ్వర శివలింగము		1231
జ్యేష్ఠానక్షత్రము		,,
జ్యేష్ఠాష్టమి		,,

వ్యాసము	పుట
జ్యేష్ఠికాసనము	1231
జ్యోతిపురము సంస్థానము	,,
జ్యోతిబాపర్వతక్షేత్రము	,,
జ్యోతిరథానది	,,
జ్యోతిష్టోమము	,,
జ్యోతిషశాస్త్రము	,,
జ్యోతిష్మంతుడు	1232
ఝంకారధనుస్సు	,,
ఝంపె తాళము	,,
ఝాంగ్ జిల్లా	,,
ఝాన్సీజిల్లా	,,
ఝేలం జిల్లా	,,
ఝాలావాడ (దేశ)ము	,,
ఝాలావా సంస్థానము	,,
ఝుంకుసెట్లు	,,
ఝార్పారుసంస్థానము	,,
టంకము ...	1233
టంకశాల	,,
టంకారధనుస్సు	,,
టంగీలు	,,
టంగ్‌స్టెన్	,,
టంబుఖాను లేక టుటంఖామెన్	,,
టన్ను	,,
టన్నెల్సు	,,
టన్నేజీ	1234
టమాటో (టమాటా) చెట్టు	,,
టర్కీ (తురుష్క) దేశము	1236
టర్ను ఆఫ్ మార్కెట్టు	1238
టర్నుకోటు	,,
టర్పెంటెను చెట్టు	,,
టర్బైన్	1239
టవర్ బ్రిడ్జి-లండన్	,,
టాంగనాయికా దేశము	1239
టాంటలైట్	,,
టాక్సికోలాజీ	,,
టాక్సిడెర్మి	,,
టాక్సీమీటరు	,,
టాటోలజి	,,
టాల్మడ్ పుస్తకములు	,,
టాలెమీ ...	1240
టావోయిజమ్	,,
టాస్మేనియా ద్వీపము	,,
టి అక్వినుమునకు జెందిన క్రైస్తవపురుష-	,,
టి అక్వినుమునకు జెందిన క్రైస్తవస్త్రీల-	1241
టిగ్స్ అయోమోడియస్ ...	1243
టిక్కి గోత్రము	,,
టికెట్టు (టిక్కెట్టు)	,,
టిట్టిభన్యాయము	,,
టిట్సీ ఈగలు	,,
టిటేనియమ్	,,
టిక్ హావుసు	,,
టిప్పరా దేశము	,,
టిబెట్టు దేశము	,,
టీకా ...	1244
టీకాలు	,,
టీటీకాకా సరస్సు	,,
టీటోటలర్	1245
టీటోటల్	,,
టీతీ	,,
టుటంఖామెన్	1246
టుస్కానీ ప్రోవెన్సు	,,
టులిప్ పూలచెట్టు	,,
టొంకిణదేశము	,,
టొండరు	,,

వ్యాసము	పుట	వ్యాసము	పుట
టెంపరేట్ జోన్సు	1246	టేక్	1250
టెక్నోలజీ	,,	టేల్ క్వేల్	,,
టెట్రెమీటర్	,,	టైకోబ్రాహీ పరిశీలకుడు	,,
టెట్రాలాజీ	1247	టైడ [illegible]	1252
టెనాసిరింప్రావిన్సు	,,	టైపు రైటరుయంత్రము	,,
టెన్ కమేండుమెంట్సు	,,	టైపోగ్రాఫీ	,,
టెన్మెంటు	,,	టైపోలజీ	1253
టెరిఫ్	,,	టైఫూన్	,,
టెరెస్ట్రియల్ ఈక్వేటరు	,,	టైఫాయిడ్ రోగము	,,
టెరెస్ట్రియల్ పోల్సు	,,	టైమ్ [illegible] ఇట్సు[illegible]	,,
టెరెస్ట్రియల్ మెరీడియన్	,,	టైమ్ బార్	,,
టెర్టియరీ కాలము	,,	టైరోల్ దేశము	,,
టెర్మినల్ ఛార్జెస్	,,	[illegible]	,,
టెర్మినిజమ్	1248	[illegible]	,,
టెర్మినోలజీ	,,	టోంకు సంస్థానము	,,
టెర్రాకోటాపని	,,	[illegible]	,,
టెలిగ్రాఫ్ రెస్టెంట్	,,	టోపోగ్రాఫీ	,,
టెలిపతీ	,,	[illegible]	,,
టెలిఫోటోగ్రాఫీ కల	,,	టోక్ [illegible]	,,
టెలిఫోన్	,,	టో[illegible]పాట్	1254
టెలిస్కోపు	,,	[illegible] ప్రతిబిలము	,,
టెల్లూరియమ్	1249	టోర్నడో	1255
టెల్వీషన్	,,	టోల్సు ([illegible])	,,
టేకింగ్	,,	టోలెమీ	,,
టేకిగ్రాఫీ	,,	టౌనుహాలు క్లబ్బు	,,
టేకిమీటర్	,,	ట్యూనిస్ దేశము	,,
టేకు చెట్టు	,,	ట్యూబర్క్యులోసిస్ వ్యాధి	1256
టేప్ ప్రైసెస్	1250	ట్యూబు (గొట్ట) లు	,,
టేబిల్లాక్ తాఫ్ కేప్ టౌన్	,,	ట్రస్టు	,,
టేబిల్ మాంటెస్	,,	ట్రస్టు ఇన గాడ్ పౌడర్ డ్రై	,,
టేబిల్ మాంటెన్	,,	ట్రస్టీ	,,
టేబిల్లాండు	,,	ట్రాంవే	,,
		ట్రాగాకాంత్	,,

వ్యాసము	పుట
ట్రాపిక్ పరుగు	1256
ట్రాన్సిట్స్ దృశ్యము	,,
ట్రాన్సుకాకాసియ ప్రొవిన్సు	1257
ట్రాన్సుఫర్	,,
ట్రాన్సుఫర్మిజమ్	,,
ట్రాన్సుమైగ్రేషనిజమ్	,,
ట్రాన్సువాలు దేశము	1258
ట్రాన్సువాలు కోలని	,,
ట్రాన్సిల్వేనియా	,,
ట్రాన్సైర్	,,
ట్రింబహానేటలు	,,
ట్రిగ్నోమెట్రి	,,
ట్రిటన్ ఎమాంగ్ మిన్నోస్	1264
ట్రిథయిజమ్	,,
ట్రినిటీ	,,
ట్రినిటీ సభ	,,
ట్రినిటేరియను	,,
ట్రినిడాడ్ ద్వీపము	,,
ట్రిపుల్ ఎంటెంటి	,,
ట్రిపిలు ఎలమెన్సు	,,
ట్రిపోలీ దేశము	,,
ట్రిబోమీటరు	1265
ట్రిబ్యూటరీ ఆఫ్ ఎ రివర్	,,
ట్రిలియను	,,
ట్రివియాలిజమ్	,,
ట్రూయిజమ్	,,
ట్రైకోమీటర్	,,
ట్రెషరీ బిల్లు	,,
ట్రేడ్	,,
ట్రేడ్ మార్కు	,,
ట్రేడ్ యూనియన్	,,
ట్రేడ్ యూనియనిజమ్	,,
ట్రేడ్ విండ్సు (గాలులు)	1265
ట్రేడ్ విండ్సు	1266
ట్రైగ్రామ్	,,
ట్రైపేనులు	,,
ట్రైబల్కంటీ్ర	,,
ట్రోమోమీటర్	,,
ట్రోట్స్కీ	,,
ట్రోపికలు సంవత్సరము	,,
ట్రోపిక్సు సబుట్రోపిక్సు ప్రదేశములు	,,
ట్రోపిక్సు	,,
ట్విలైటు స్లీప్	,,
ట్వెల్తు డే	,,
ట్సైన్	1267
ఠంకారకుల గోత్రము	,,
ఠాగనాథ బాబా	,,
డంకింగు	1269
డంబెల్సు	1270
డచ్చి ఆక్షన్ (డచ్చివేలము)	,,
డచ్చిగడియారములు	,,
డచ్చిమెటల్	,,
డచ్చిరిఫారము చర్చి	,,
డచెటు ఏ టీ ...	1271
డబుల్యూఅక్షరము... క్రైస్తవ పురుష-	,,
డబుల్యూఅక్షరము... క్రైస్తవస్త్రీల—	,,
డబుల్ స్టార్సు ...	1272
డబ్బాపాలు ...	1273
డబ్బియని మహాత్మ్యంను ముందుగనే-	,,
డబ్బుకువచ్చిన చెయ్యి వరహాకును—	,,
డబ్బునకును ప్రాణమునకును లంకె	,,
డమరుకమణిన్యాయము	,,
డయాగ్రమ్	,,
డయాలిసిస్ విధాన పరిశ్రమ	,,

వ్యాసము	పుట
డయామిటర్	1273
డయ్యు ద్వీపము	,,
డర్టబర్డ్సు-డిఫైల్ నెస్టు	,,
డల్మేటియా	1274
డాకెట్టు	,,
డాక్కులు	,,
డాక్టరు ఒట్టో లెచర్	,,
డాక్టిలియో మాన్సీ	,,
డాక్యుమెంటు బిల్సు	,,
డా క్వారంటు	,,
డాంగోత్రిము	,,
డాన్ జిగ్గు (స్వతంత్రనగర) ప్రభుత్వము	,,
డామ్	,,
డామాను ...	1275
డార్క్ కాంటినెంటు	,,
డార్క్‌నెస్ బిహైండ్ ది స్టార్సు	,,
డార్క్-హార్సు	,,
డార్జిలింగు పురము (ఇనుపబాట)	,,
డార్విన్సిద్ధాంతము ...	1276
డావణ్గిరి ...	1277
డాహోమీ రాష్ట్రము	,,
డి అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవపురుష-	,,
డి అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవస్త్రీల-	1279
డిక్లరేషన్ ఆఫ్ ఇండిపెండెన్సు	1280
డిక్లినేషన్	,,
డిక్సన్	,,
డిగ్రీగీతలు	,,
డిగ్రీపరీక్షలు	,,
డిగ్రీస్ ఆఫ్ మేప్సు	1281
డిచికుండు	,,
డిటెర్మినిజమ్	,,
డిట్టోగ్రాఫీ	,,
డిట్టోలోజీ	,,

వ్యాసము	పుటం
డిడక్టివ్ మెథడ్	1281
డిథియిజమ్	,,
డినామోమెటర్	,,
డిపోజిట్సు	,,
డిప్రెస్సన్	,,
డిప్నాసోఫీ కల ...	1282
డిప్లొమసీ	,,
డిఫరెన్సు లేక డిఫరెన్స్	,,
డిఫర్డ్-ఏన్యూఇటీస్	,,
డిఫర్డ్ పేమెంట్సు పద్ధతి	,,
డిఫెండర్ ఆఫ్ ఫెయిత్ బిరుదము	1283
డిఫ్తెల	,,
డిఫ్థాంగ్	,,
డిబురేన	,,
డిమోను డాక్ట్రి	,,
డిమోర్ఫిజమ్	,,
డిసాగోమీటర్	,,
డియుఎట్ మోన్ ద్రోయిట్	,,
డియూరా	1284
డియూటరోనామీ	,,
డియోనిసియస్	,,
డిల్లి జామామసీదు	,,
డిలోసు ద్వీపము	1285
డివిడెండ్	,,
డివెడింగు హామ్సు	,,
డిసమల్	,,
డిస్ ఆనర్ (లేక డిజానరు)	,,
డిస్ ఇంటిగ్రేటరు	,,
డిస్కౌంటు	,,
డిస్క్రిమినరీ ఆర్డరు	
డిస్పెచి	,,
డిస్ప్రోసియమ్	,,
డీడ్ పత్రము, (సంధి-ఏర్పాటుపత్రము)	,,

వ్యాసము	పుట
డీసగి (దేవానది) ...	1286
డీసెంట్రీవ్యాధి (అమీబా)	,,
డురాండు లైను	,,
డూఅరులు ...	1287
డూకాట్ (డ్యూకాట్)	,,
డూగు	,,
డూమా లేక డ్యూమా మహాసభ	,,
డెంగ్యూ జ్వరము	,,
డెంటిస్ట్రీ	,,
[illegible] మోటరు	1288
డెం[illegible]లోజి	,,
డెక్ కార్గో	,,
డెక్లినేషన్ (సీమబంక)	,,
డెకోయిటాలోజి	,,
డెడ్	,,
డెడ్ ఏరియాస్	,,
డెన్స	1289
డెన్మార్కు దేశపుప్రభుత్వము	,,
డెన్మార్కు దేశము	,,
డెనియర్	1290
డెన్యూబియను ప్రావిన్సు	,,
డెన్యూబు నది	,,
డెఫిషియన్సీ	1291
డెబిట్	,,
డెమనాలోజీ	,,
డెమొక్రేట్	,,
డెమోగ్రాఫీ	,,
డెమోటిక్కు లిపి	,,
డెరిలిక్టు	,,
డెర్రిక్కు (లేక) డెరిక్కు	,,
డెర్బీ గుఱ్ఱపుపందెములు	,,
డెలివరీ ఆర్డరు	1292
డెల్టా ...	1292
డెల్టా భూములు	,,
డెల్టా మెటల్ (లోహము)	,,
డెల్ఫి (సోది) దేవస్థానము	,,
డెసియోస్కోపు	,,
డెవిల్సు డజన్	,,
డెసిమస్	,,
డెసిలియన్	,,
డెస్మాలోజీ	,,
డేండీ (డాండీ)నోటు	,,
డే టు డే లోన్సు	,,
డేట్ లైన్	,,
డేనియల్ ...	1293
డేగా (శాఖ) క్షత్రియులు	,,
డేమ్డు పాట్రిల్	,,
డేయిజమ్	,,
డేవిడ్	,,
డేవిస్సు సో	,,
డైఇన్ ది లాస్టు డిచ్ ...	1294
డైనాగ్రాఫీ	,,
డైనామిజమ్	,,
డైనామీటరు	,,
డైనామైట్	,,
డైనామైటిజమ్	,,
డైనామో	,,
డైనింగ్ విత్ డ్యూక్ హంఫ్రీ	1296
డైమండ్ కట్ డైమండ్	,,
డైరెక్టు కలర్సు	,,
డైరెక్టు కో రిలేషన్	,,
డైవర్షన్ ఇరిగేషన్	,,
డొంబిలి తాళము	,,
డొక్కా సీతమ్మగారు	,,

వ్యాసము	పుట
డొనేటిజమ్ ...	1297
డొమినికన్ ప్రజాప్రభుత్వము	,,
డొమినియన్ (రాష్ట్రము)	,,
డొమినోస్ ఆట (పాచికలు)	,,
డొమిసైల్డు బిల్ ఆఫ్ ఎక్సుచేంజి	,,
డొలోమైట్ (డోలోమైట్)	,,
డోకెట్ (డాకెట్టు)	,,
డోల్డ్రమ్సు	,,
డోలా పౌర్ణమి	,,
డోలా హస్తము	,,
డ్యూకు బిరుదము	,,
డ్యూటీ ఆఫ్ వాటర్ ...	1298
డ్యూటీస్ (ఎగుమతిదిగుమతి సుంకములు)	,,
డ్రగిస్ట్రీ	,,
డ్రగ్సు	,,
డ్రాచ్మా	,,
డ్రాట్సు ఆట	,,
డ్రాగ్ బాండ్సు	,,
డ్రాప్సు	1299
డ్రాప్టు	,,
డ్రాబేక్ మనీ	,,
డ్రాయియా	,,
డ్రిఫ్టు	,,
డ్రొమామిస్ట్రీ	,,
డ్రూయిడులు	,,
డ్రూయిడ్సు	1300
డ్రెయినేజ ప్రవాహములు	,,
డ్రెస్డన్ చైనాసామాను	,,
డ్రొసొమ్రగ్రాఫీ	,,
ఢంకారకులగోత్రము	,,
ఢంకితాళము	,,
ఢకా జిల్లా	,,
ఢాకినీక్షేత్రము	,,
ఢంకోజీ (రంబోద్రాయి) శ్రీకృష్ణదేవుడు	1300
ఢకోజీ	1301
ఢాలు	,,
ఢోల్పూరు సంస్థానము	,,
తంగనదేశము (హాటకదేశము లడకు-)	,,
తంగేడిచెట్టు	,,
తంజాపురి రఘునాథరాజకవి ...	1303
తంజావూరు	,,
తంజావూరు అచ్యుతేంద్ర రఘునాథ—	1304
తంజావూరు జిల్లా	,,
తంజీర్-అలీబాబా ...	1305
తండులమార్గమునకు తాటిపట్టె-	,,
తండుపుచెట్టు (తగిరిసకూరచెట్టు)	,,
తండిగోత్రము	,,
తండులభక్షణన్యాయము	,,
తంతివార్తాయంత్రము ...	1306
తంతుగోత్రము ...	1308
తంతున్యాయము	,,
తంత్రములు	,,
తంత్రీపాలుడు	,,
తందనాపదములు	,,
తంపన (ఆప)	,,
తంబిరేలు (తగరపుపూతరేకులపరిశ్రమ)	,,
తక్షకుడు (నాగము) ...	1310
తక్షశిలా లేక తక్షశిలానగరము—	,,
తక్షుడు ...	1311
తక్కు దేశము	,,
తక్కెళ్ళపాటి లింగన్న కవి	,,
తక్రకౌండిన్యన్యాయము	,,
తఖ్తిసులేమాన్ పర్వతము	,,
తగరము-గ్రంథితగరము	,,
తగరము-వంగము ...	1312
తగిలినకాలే. తగులును నొగిలినకొంపే—	1313

వ్యాసము	పుట
తటాకముద్ర	1313
తట్లమ్మవాగు	,,
తడ (కిట్ట) చెట్లు	,,
తడిగుడ్డతో గొంతుకోసేవాడు	,,
తడిసి కాని గుడిసె నేయడు తాగికాని-	,,
తత్త్వశాస్త్రమున లింగవిధానము	,,
తత్త్వములు (జైన లేక అర్హతమత-)	1314
తత్సమము ...	1317
తత్స్థానాపన్నే తద్ధర్మలాభః ఇతిన్యాయ--	,,
తథాస్తు	,,
తదపానసగోత్రము	,,
తదభిన్నాభిన్నస్య తదభిన్నమితి న్యా—	,,
తదాగమేహి తద్దృశ్యత ఇతిన్యాయము	,,
తదేకదేశభూతం తద్గ్రహణేన గృహ్యతే	,,
తద్భవము	,,
తన ముంటికి తెలుపుతీసి పోసుగువాడి—	,,
తనకాళ్ళకు బందాలు తానే తెచ్చు—	,,
తనచేతనున్న రూకయు, తనకు పుపున—	,,
తనపిడి తనతోనే ఉంటుంది	,,
తనబలిమికన్న స్థానబలిమి యధికము-	,,
తనోను (షష్టిక శాలిధాన్యము)	,,
తన్నగోత్రము	,,
తన్నితే దూదిపఱుపుపైఁ బడినట్లు	,,
తపగోత్రము	,,
తపతి	,,
తపసిచెట్టు	,,
తపోవనము ...	1318
తప్తం తప్తేనసంబధ్యతేతిన్యాయము	,,
తప్తాయఃపీతాంబువత్ న్యాయము	,,
తప్పు లేనివారు ధరణిలో లేరు	,,
తప్పోఒప్పో దైవ మెఱుఁగును	,,
తప్పినచోట వెండన వేఱొకచోట	,,
తమందము	,,
తమఃప్రకాశనిదర్శన న్యాయము	1318
తమలపాకు (తమ్మలపుఆకు) తీవ	,,
తమలపాకుల (తీఁగ) వ్యవసాయము	1319
తమసవనము ...	1320
తమసా నది	,,
తమాటకాయ (సీమవంకాయ)	,,
తమాలవృక్షము (చీఁకటిమ్రాను)	1321
తమిళ భాష (వ్యాకరణములు)	,,
తమిళ సంగములు (మూఁడు)	,,
తమోదీపన్యాయము ...	1323
తమోధ్వజపురము	,,
తమోధ్వజమహారాజు	1324
తరంగసంచలనము	,,
తరంతుఘాకినీన్యాయము	,,
తరచుగా బయలుపడుతుంది	,,
తరణిగోత్రము	,,
తరస్వాన్ గోత్రము	,,
తరిగనకూరచెట్టు	,,
తరిగొండ వేంకమ్మ	,,
తరిగొప్పుల మల్లనకవి	,,
తరిప శాలిధాన్యము	,,
తరుణజ్వరము	,,
తరుణదధి	,,
తరుబూజా (కరిబూజా) పాదు	,,
తరై జిల్లా ...	1325
తరోగణగోత్రము	,,
తర్క-వాదములు	,,
తర్క-శాస్త్రప్రమాణము లెనిమిది	,,
తర్కాసనము	,,
తర్డుక్లాసు పేపరు	,,
తర్పణము లిచ్చుటకు క్రమము	,,
తలకాడు .	1326
తలగడక్రింద తాఁచు	,,

వ్యాసము	పుట
తలలుబోడులైతే తలఁపులు బోడులా?	1326
తలవెండ్రుకలు	,,
తలుఁడు	1327
తలుపులు తెఱచినఇంట్లో కుక్కదూరినట్లు	,,
తల్లి కడుపుచూచును, భార్య తలవెండ్రు-	,,
తల్లిగండము పిల్లగండము కాని మంత్రి-	,,
తల్లిగేదెంజూచియు, పిల్లదూడంజూచియు-	,,
తల్లిచనిపోతే తండ్రిపినతండ్రివంటివా-	,,
తల్లిచెవులు త్రెంపినయోగ్యునకు పినతల్లి-	,,
తల్లిదే వలపక్షము ధణిదే వలపక్షము	,,
దైవము, తండ్రి ధనము	,,
తల్లిరోసినపిల్లను దాది రోయదా?	,,
తల్లి సైతము పిల్ల ఏడ్వనిదే పాలియ్యదు	,,
తవాక్షీరి ...	1328
తపిదలు (వాగులు)	,,
తస్కరకిరము న్యాయము	,,
తస్కరస్యపురస్తాత్కర్ష సువర్ణము పశ్య-	,,
తాండిగోత్రము (ఆయాస్య)	,,
తాండి గోత్రము (ఔతథ్య)	,,
తాండిన గోత్రము	,,
తాంత్రిక లిపి	,,
తాంత్రిక సన్నిపాతము	1329
తాంబూల మిచ్చుట	,,
తాంబూలము	,,
తాగ దప్పికలేదు మానాలకు సంకెంగ—	1330
తాగనేరనిపిల్లి బొల్లితోసుకున్నట్లు	,,
తాగనవానికి తగవేమిటి?	,,
తాజమహాల్ (ఆగ్రా)	,,
తాటకక్రియ	,,
తాటాకులచప్పుళ్ళకు కుందేళ్ళుబెదరునా?	1331
తాటిచెట్టు	,,
తాటిచెట్టెక్కవాని నెంత ఎక్కించడము	1332
తాడిచెట్టు	,,
తాడి (నేలతాడి) చెట్టు	1333
తాడాసనము	,,
తాడుచాలదని నుయ్యిపూడ్చుకుంటారా?	,,
తాతకు దగ్గులు నేర్పవలెనా?	,,
తాతాచార్యులుగారి సమాశ్రయణం—	,,
తాతే ధర్మరాజు	,,
తాదిన తౌడులేదు కాని పంది ఒకటి—	,,
తాదేవ గోత్రము	,,
తానిగోత్రము	,,
తానిసా (నవాబు)	,,
తాను ఒక్కఁడై యుండియు "మేము"-	1334
తాను తప్పలు వెదకేవాఁడు తనతండ్రి-	,,
తానున్నదిబుదగుట, తానుతలంచు-	,,
తాను మ్రింగేదీ తినన్ముగ్గేదీ—	,,
తానేగ దారలేదు మెడను డోలొకటి-	,,
తానే కుమ్మ్రి తానే కత్తా యున్య-	,,
తానొకటి తలఁచిన దైవమొకటి—	,,
తాపసోత్య్యలు	,,
తాపత్రయము	,,
తాబట్టిన కుందేటికి మూఁడే కాళ్ళు	1335
తాబొంపిన కోడికి మూఁడే కాళ్ళు—	,,
తామసక్లో తమ్మయ్య కవి	,,
తామరాకుల్లో నీరు తల్లిలిల్లునట్లు	,,
తామ్లేను సత్యాను (ప్రమాదు)	,,
తామసమనవు	,,
తామ్రచూడహస్తము	,,
తామ్రపర్ణీ నది	,,
తామ్రము (రాగి) ...	1336
తామ్రలిప్తదేశము	,,
తామ్రలిప్తపురము (తామ్లూక్)	,,
తామ్రుఁడు	,,
తారకము	,,
తారకాభ్యగోత్రము	,,

వ్యాసము	పుట
తారకాయని గోత్రము ...	1337
తారకేశ్వరము	,,
తారక్ష్యగోత్రము	,,
తారణగోత్రము	,,
తారంబూరి (కూర) చెట్టు	,,
తారమాక్షికము (హేమమాక్షికము)	,,
తారలు (తారాబలము)	,,
తారాతరన్ - సిక్కు- దేవస్థానము	,,
తారాబలము	,,
తారు ...	1338
తారుజిల్లా	,,
తారుడు	,,
తార్కగోత్రము	,,
తార్గార్ ఎమిటికు-	,,
తార్తారము లేక తార్తారదేశము	,,
తార్ద్యాయణిగోత్రము	,,
తార్ష్ట్రాయణిగోత్రము	,,
తారాయనగోత్రము	,,
తార్క్ష్యపుత్రు సీ	,,
తార్క్ష్యుడు	,,
తాలగోత్రము	,,
తాలనవమి	,,
తాలవతిగోత్రము	,,
తాలసర్పన్యాయము	,,
తాలిసవ్యగోత్రము ...	1339
తాల్ముడ్ గ్రంథము	,,
తాల్మి తన్నుంగాచి ఎదుటివారింగూడ-	,,
తావలచినది రంభ, తామునిఁగినది గంగ	,,
తావాస్త్యగోత్రము	,,
తాళకము	,,
తాళము (కల)	,,
తాళములు నూటయొకటి	,,
తాళవ అనంతనార్యకవి ...	1341
తాళవృక్షచ్ఛాయాన్యాయము	,,
తాళాంగములు	,,
తాళిసపత్రి	,,
తాళ్ళం దన్నేవాఁడియొక్క- తలనుదన్నే-	,,
తాళ్ళపాక చిన్నన్న (చిన్నంరాజు) కవి	,,
తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథ కవి	,,
తాళ్లపాకవారికవిత్వముకొంత వీరావేశ-	1342
తింటే కదలలేదు, తినకపోతే మెదలలేదు	,,
తింటేగాని రుచి తెలియదు దిగితేగాని—	,,
తిండికి మొండు పనికి బండ	,,
తిందుగోత్రము	,,
తిక్కనసోమయాజి	,,
తిజ్గ్వన్ లేక బర్మాదేశపు బౌద్ధుల—	1343
తిట్లు వెలుపలకు తిండి లోపలకు పోయేవి	1344
తితీక్షువు	,,
తిత్తిరిగోత్రము	,,
తినమరిగిన ప్రాణ మూఁకలి గొన్నట్లు	,,
తిని పాటిపోయిన దొంగకుక్క- తిని—	,,
తిన్నయింటివాసాలు లెక్క-పెట్టువాఁడు-	,,
తిప్పతీఁగ	,,
తిమింగిలము ...	1345
తిమి	,,
తిమి మహారాజు	,,
తిమ్మరాజ కవి	,,
తిమ్మిని బ్రహ్మిని బ్రహ్మిని తిమ్మినిచేసే-	1346
తిమ్మెర	,,
తియాసఫీ	,,
తియ్యనిమందులు రుచిగలపథ్యము—	1349
తిరభుక్తిదేశము	,,
తిరుగమరగినకాలు తిట్టమరగిననోరు	,,
తిరుచినాపల్లి	,,

వ్యాసము	పుట
తిరుత్తణి (సుబ్రహ్మణ్యక్షేత్రము)	1349
తిరునక్షత్రములు ...	1350
తిరునెల్వేలిజిల్లా ...	1351
తిరుపతి క్షేత్రము	,,
తిరుమణిశ్రీచూర్ణములు, ధారణము	1352
తిరుమల తాతాచార్యవంశము	1353
తిరుమల బుక్కపట్నంచినతాతాచారికవి	,,
తిరుమల బుక్కపట్నం వేంకటాచార్యులు	1354
తిరువణ్ణామల	,,
తిరువాన్కూరురాజ్యము	,,
తిరువారూరునందలి త్యాగరాజుదేవళ—	1356
తిరువెలంగాడు రత్నసభ ...	1357
తిర్యఙ్ముఖనక్షత్రములు	,,
తిలగోత్రము	,,
తిలకపుచెట్టు	,,
తిలకఫలవిజ్ఞానశాస్త్రము (పుట్టుమచ్చలు-)	,,
తిలకము ...	1360
తిలచతుర్థి	,,
తిలతండులన్యాయము	,,
తిలద్వాదశి ...	1361
తిలప్రస్థము	,,
తిలోదకపురము	,,
తిలోదకములు విడిచిపెట్టవలసినదే	,,
తివాచీలుచేయు పరిశ్రమ	,,
తీగకు కాయ బరువా? ...	1362
తీగగరిక	,,
తీగలేని టెలిఫోను ..	,,
తీటపట్టినవాడు గోకికొననేర్చునే.	1363
తీన్ తేరా నౌ అఠారా	,,
తీరము	,,
తీరములు	,,
తీర్థగిరి (తీర్థమలై)	1364
తీర్థకరులు	1364
తీర్థపురి	,,
తీర్థవల్లీతీర్థము	,,
తుంగగడ్డి	,,
తుంగప్రస్తము	1365
తుంగభద్రానది	,,
తుంగాయనిగోత్రము	,,
తుంటికింగొట్టిన నోటిపండ్లు రాలునా?	,,
తుండగోత్రము	,,
తుంబురుచెట్టు	,,
తుంబురుడు ...	,,
తుంబురుదేశము	,,
తుకారామ్ మహాభక్తుడు	,,
తుఘ్లుక్ స్వపవంశము ...	1366
తుత్తిరిబెండ చెట్టు	,,
తుత్తినాగము (వంగము లేక జింకు)	,,
తునితగవు ...	1367
తుపాకికడుపున ఫిరంగి పుట్టినట్లు	,,
తుపాకులకడను బిగించుసన్నీలు	,,
తుపాను (గాలివాన) ...	1368
తుప్పలకులగోత్రము	,,
తుప్పు	,,
తుమికిచెట్లు	,,
తుమ్మిచెట్లు	,,
తుమ్మచెట్లు ...	1369
తుమ్మిస్ ఉటమ్	,,
తుముర్ లేగ మహమ్మదీయులు	,,
తుమ్మట ...	1370
తుమ్ము తమ్ముడై చెప్పుతుంది	,,
తుమ్మెద (భ్రమరము)	,,
తురకలుండుపువీథిలో ఫకీరుసాయెబు—	1371
తురకలు దోచుకోడానికి చుక్క ఎదురు-	,,
తురకలులేనిఊళ్ళో దూదేకులసాయెబే-	,,

వ్యాసము	పుట
తౌడు తింటూ వయ్యారమా?	1400
తౌలకేశి గోత్రము	,,
తౌలపిండి (ద్వైమత్స్య) గోత్రము	,,
తౌలేయగోత్రము	,,
త్యజేత్ భయ మకృతపాపః	,,
త్యజే దేకం కులస్యార్థేతి న్యాయము	,,
త్యాగరాజు	,,
త్యాగరాజమొదలియారు కవి	1401
త్యాగానుస్మృతి	,,
త్యాజ్యములు (వర్జ్యములు)	,,
త్యాజ్యా దు సటిసీ	1402
త్రయీమాత్వము	,,
త్రయరాశికము	1403
త్రయ్యారుణ్యుడు (సూర్యారుణ్యుడు)	,,
త్రయిభృంగగోత్రము	,,
త్రయోదశ మనోదోషములు	,,
త్రయోదశసన్నిపాతములు	,,
త్రసదస్యుడు (వసుదుడు)	,,
త్రాటసంతెన	,,
త్రాష్టాయన గోత్రము	,,
త్రికంటము (కంటత్రయము)	,,
త్రికటుకములు ...	1404
త్రికము (త్రికములు లేక త్రిస్కంధము)	,,
త్రికరణశుద్ధి (నిష్కాపట్యము)	,,
త్రికసంధి	,,
త్రికాండకము	,,
త్రికూట(పర్వత)ము	,,
త్రికూటములు ...	1405
త్రికూటలవణము (త్రికూటాటవ్యాయము)	,,
త్రికోటము	,,
త్రికోణములు	,,
త్రికోణరేఖ	,,
త్రికోణాసనము	,,

వ్యాసము	పుట
త్రిక్షారములు ...	1405
త్రిగంధములు	,,
త్రిగర్తదేశము ...	1406
త్రిగుణములు	,,
త్రిజాతములు లేక త్రిజాతకములు	,,
త్రితయములు పదమూడు	,,
త్రిదివ్యములు ...	1407
త్రిదోషములు	,,
త్రిదోష (ధాతు) సన్నిపాతములు	,,
త్రిధన్వుడు	,,
త్రిధాతుదోషస్థితి	,,
త్రిధాముడు	,,
త్రివృష్ణుడు	,,
త్రినాభి	,,
త్రినేత్రేశ్వరము	,,
త్రిపటులు	,,
త్రిపతాకహస్తము	,,
త్రిపథ లోకములు	,,
త్రిపిటకములు ...	1408
త్రిపుట	,,
త్రిపుటతాళము	,,
త్రిపుటములు లేక పుటత్రయము	,,
త్రిపురదహనపౌర్ణమి	,,
త్రిపురదేశము	,,
త్రిపురాసుర పురములు	,,
త్రిపురాసుర (వధ) స్థానము	,,
త్రిపురాసురులు	,,
త్రిభంగితాళము	,,
త్రిభండి గోత్రము	,,
త్రిభిన్నతాళము ...	1409
త్రిమదములు (మదత్రయము)	,,
త్రిమధువులు (మధుత్రయము)	,,
త్రిమూలకులగోత్రము	,,

వ్యాసము	పుట
త్రియంబకక్షేత్రము ...	1409
త్రియ్యారుణి (బ్రాహ్మణుండైనవాడు)	,,
త్రిలవణములు	,,
త్రిలింగ కాకతీయ సామ్రాజ్యము	1410
త్రిలింగములు ...	1414
త్రిలోచనాష్టమి	,,
త్రిలోహకము (లోహత్రయము)	,,
త్రివర్గద్వితీయము	,,
త్రివర్గము	,,
త్రివర్గములు	,,
త్రివర్ణకము	,,
త్రివిక్రమద్వాదశి	,,
త్రివిక్రమవ్యూహము	,,
త్రివిక్రమశిష్టసగోత్రము ...	1415
త్రివిధఆత్మలు	,,
త్రివిధనామకరణములు	,,
త్రివిధాభ్యాసయోగము	,,
త్రివృష్ణుడు	,,
త్రివేదిగోత్రము	,,
త్రిశంకువు (సత్యవ్రతుడు)	,,
త్రిశిఖరిలు, శిఖరిత్రయము ...	1416
త్రిశూలగంగానది	,,
త్రిశూలము	,,
త్రిశూలరేఖ	,,
త్రిశూలహస్తము	,,
త్రిశ్రజాతితాళములు	,,
త్రిశ్రవర్ణము (తాళము)	,,
త్రిస్రోటానది	,,
త్రిస్రోతానది	,,
త్రిసమము	,,
త్రిసితా	,,
త్రిస్తంభాసనము	,,
త్రిస్థానది ...	1417
త్రిస్థానములు ..	1417
త్రిస్థాయులు	,,
త్రిహిమములు (హిమత్రయము)	,,
త్రిహామతి గోత్రము	,,
త్రైకిగోత్రము	,,
త్రైకూటులు	,,
త్రైత గోత్రము	,,
త్రైతుంది గోత్రము	,,
త్రైదేహ గోత్రము	,,
త్రైపణాయ గోత్రము	,,
త్రైయ్యారుణి	,,
త్రైలోక్యనాథక్షేత్రము	,,
త్రైవర్ణి లేక త్రైవర్ణ్య గోత్రము	1418
త్రైశికి గోత్రము	,,
త్రోయింగ్ ఎ టగ్ టు ఎ వేల్	,,
త్రోయుట–లాగుట	,,
త్ర్యంజనము (అంజనత్రయము)	,,
త్ర్యంబక గోత్రము	,,
త్ర్యంబకక్షేత్రము	,,
త్వక్పంచకము	,,
త్వక్పుటక త్రయము	,,
త్వక్పాకము	,,
త్వక్పాకత్రయము	,,
త్వరితకాధాన్యము ..	1419
త్వష్ట	,,
త్వష్టాదేవి	,,
త్వాష్ట్రాయణగోత్రము	,,
త్వాష్ట్రేయగోత్రము	,,
థగ్గులు	,,
థానాజిల్లా	,,
థామసు గుహాజీ	,,
థాసా ద్వీపము	,,
థియసాఫీ	,,

వ్యాసము		పుట
థియాలోజికల		1419
థియిజమ్		,,
థియోరాక్షత్రియులు		,,
థియోటుక్కీ		,,
థిస్టిల్ ఆర్డర్ నైటుహుడ్		1420
థిస్పిన్		,,
థీబీసుపురము		,,
థెర్మో ఎలక్ట్రోమీటర్		,,
థెర్మోకెమిస్ట్రి		,,
థెర్మోగ్రాఫీ		,,
థెర్మోబేనోమీటర్		,,
థెర్మోమీటర్		,,
థెర్మోస్టాప్		,,
థేనాలజీ		,,
థైమోల్		,,
థోమిజమ్		,,
థోరియా నైట్రేట్		,,
థోర్నియా (శాఖ) క్షత్రియులు		,,
థ్రెప్సాలజీ		,,
థ్రెమ్మటాలజీ		,,
దండక భూపతి (దండకుడు)		1421
దండకము		,,
దండకశిల (కొండవీడు)		,,
దండకారణ్యము	..	1425
దండపాణి		,,
దండపాతము		,,
దండమాతంగద్వయము		,,
దండవృక్షద్వయము		,,
దండసహితాతపత్రరేఖ		,,
దండాపూపికాన్యాయము		,,
దండాశ్వుడు		,,
దండిగోత్రము (తండిగోత్రము)		,,
దండిగోత్రము (కపి)		,,
దండిన్యాయము	...	1425
దండి లేక తండిగోత్రము		,,
దంతకుల (దెంతకుల) గోత్రము		,,
దంతపురము		,,
దంతము		,,
దంతములు లేక నోటిపండ్లు		,,
దంతరేఖ (ఏనుఁగుదంతముపోలిక)		1427
దంతవక్త్రుఁడు		,,
దంతశర్కరా రోగము	...	1428
దంతశోషము (దంతార్బుదము)		,,
దంతక్షతములు		,,
దంష్ట్రి		,,
దక్షవాణిగోత్రము		,,
దక్షప్రజాపతి		,,
దక్షసావర్ణికమనువు	...	1430
దక్షిణ		,,
దక్షిణ అమెరికా		,,
దక్షిణాఫ్రికా	...	1432
దక్షిణకన్నడముజిల్లా		,,
దక్షిణకేదారము	...	1433
దక్షిణకొంకణజిల్లా		,,
దక్షిణకోసల లేక మహాకోసలదేశము		,,
దక్షిణగంగ	...	1434
దక్షిణగిరి దేశము		,,
దక్షిణఘూర్జరదేశము		,,
దక్షిణచతుర్థాంశపాదాసనము		,,
దక్షిణతిరుపతి		,,
దక్షిణధ్రువప్రదేశము		,,
దక్షిణపంచనదములు	...	1435
దక్షిణప్రయాగ		,,
దక్షిణపాంచాలదేశము		,,
దక్షిణపాదపవనముక్తాసనము		,,
దక్షిణపినాకినీనది		,,

వ్యాసము	పుట
దక్షిణ బదరికాశ్రమము	1435
దక్షిణ మధురాపురము	1436
దక్షిణమహాసముద్రము	,,
దక్షిణమాళవదేశము	,,
దక్షిణవిదేహదేశము	,,
దక్షిణసింధునది	,,
దక్షిణాగ్ని	,,
దక్షిణాఖ్యము	,,
దక్షిణాపథము	,,
దక్షిణాయనము	,,
దక్షిణార్కాడుజిల్లా	,,
దక్షిణావర్తి స్వయము	,,
దక్షిణాసనము	1437
దగ్గఱకు పిలిచి దాసరీ సిరిస్సుకొత్త-	,,
దగ్గుపల్లి దుగ్గయ్య (దుగ్గయ్య)	,,
దగ్ధపట న్యాయము	,,
దగ్ధపటలము	,,
దగ్ధబీజ న్యాయము	,,
దగ్ధేంధనవహ్ని న్యాయము	,,
దత్తతిలాంజలి న్యాయము	,,
దత్తమేకథా సహస్రగ్రంథం ముపలభ్య-	,,
దత్తాత్రేయగోత్రము	,,
దత్తాన్నాధమన్న ఇవ స్వాంతి న్యాయము	,,
దత్తియారాజమహలు	,,
దమ్యగోత్రము ...	1438
దధిముఖుడు	,,
దధివాహనుడు	,,
దధీచి మహర్షి	,,
దనువు ...	1439
దబ్బచెట్టు	,,
దమనకర్కటకులు	,,
దమయంతి	,,
దమస్కస్	,,
దయలేని అత్తగారికి దండముపెట్టినా-	1439
దయానంద సరస్వతీస్వామి	,,
దయానా దేవస్థానము ...	1440
దయాలు గోత్రము	,,
[illegible] దేశము	,,
ద[illegible]ము	,,
[illegible]	,,
[illegible] గోత్రము	,,
[illegible] ([illegible])	,,
[illegible]ము	,,
[illegible]ము	,,
[illegible]ము	,,
[illegible] న్యాయము	,,
[illegible]	,,
[illegible] ...	1441
[illegible]	,,
[illegible]ము	,,
[illegible]	,,
[illegible] గోత్రము	1442
[illegible] దేశము	,,
[illegible]ము	,,
[illegible]	,,
[illegible]	,,
[illegible]	,,
[illegible]	,,
[illegible]ము ...	1443
[illegible] ([illegible])	,,
[illegible] ([illegible] వ్యాకరణభూషణి	,,
[illegible]ములు	,,
ద[illegible]లు	,,
దశనా[illegible]ములు	,,
దశప[illegible]తులు	,,
దశసహిత [illegible] నామములు	,,

వ్యాసము	పుట
దశపాపహార దశమి	1443
దశపురము (దశనగరము)	1444
దశప్రళయములు	,,
దశప్రాణములు	,,
దశభూమికలు	,,
దశబౌద్ధానుస్మృతులు	1445
దశభాస్కరక్షేత్రములు	,,
దశమస్త్రథావస్థలు	,,
దశమ వివేక న్యాయము	,,
దశమీవిద్ధ	,,
దశమూత్రకము (దశమూత్రములు)	,,
దశమూలములు	,,
దశమూలి	,,
దశ[illegible]	,,
దశహారకములు ...	1446
దశసంస్కారములు	,,
దశవాయువులు	,,
దశషష్ఠిగుణములు	,,
దశదిక్కుదేవతలు	,,
దశవైకాలికసూత్రము	1447
దశాంగధూపము	,,
దశా[illegible]ములు	,,
దశాచతుష్టయము (జ్యోతిష్యమున -)	,,
దశాపక గోత్రము	,,
దశానుస్మృతులు	,,
దశార్ణ దేశము- దక్షిణగిరిదేశము	,,
దశార్ణానది	,,
దశాస్వాదుడు	,,
దశావతారదశమి	,,
దశావతారీ ఆట (గంజీఫా)	1448
దశావధానములు	,,
దశేరకగోత్రము	,,
దశోపనిషత్తులు	,,
దసరాపండుగ ...	1448
దహనపంచకము ...	1449
దహమేరి లేక దేహాంబయోరి దేశము	,,
దాకాయనగోత్రము	,,
దాక్షాయణి	,,
దాక్షిణాత్య లిపులు	,,
దాక్షిగోత్రము ...	1451
దాడకిగోత్రము	,,
దాడిమ (దానిమ్మ లేక దాలిమ్మ) చెట్టు	,,
దాదా ...	1452
దాసులగోత్రము	,,
దాదిగాను	,,
దాఢ్యకిగోత్రము	,,
దానములు	,,
దానవులు	,,
దాపలి-వలపలి ...	1454
దాభిగోత్రము	,,
దాభి (శాఖ) క్షత్రియులు	,,
దామగ్రంథి	,,
దామన్నాది	,,
దామరాజు లక్ష్మీనారాయణ కవి	1455
దామవ్యాళీకటన్యాయము	,,
దామలిప్తపురము	,,
దామాషాయి	,,
దామిగోత్రము	,,
దామిలింబి (కారు) చెట్టు	,,
దామెర వేంకటరాయణింగారు	,,
దామోదకగోత్రము	,,
దామోదరకుండము	,,
దామోదరద్వాదశి	,,
దామోదరానది	,,
దామోదరపహారము	1456
దామోష్ణిష గోత్రము	,,

వ్యాసము	పుట
దాయూవత గోత్రము ...	1456
దారద ద్వయము	,,
దారుకావనము	,,
దారుకుండు	,,
దారువనము	,,
దార్ఢ్యచ్యుతి లేక దార్భ్యచ్యుతి గోత్రము	,,
దార్భవాహా లేక దర్భవాహాగోత్రము	,,
దార్భాయణ గోత్రము	,,
దార్భి గోత్రము	,,
దార్భ్య గోత్రము	,,
దాలిమ్మచెట్టు	,,
దాల్చిని చెట్టు	,,
దాల్భ్యగోత్రము ...	1457
దావాల గోత్రము	,,
దాశార్ణ నది	,,
దాశార్ణుడు	,,
దాశార్హి	,,
దాసక గోత్రము	,,
దాసకాయన గోత్రము	,,
దాసరిపాటకు ముష్టి ముజరా	,,
దాసరిపాట్లు పెరుమాళ్ళకెఱుక	,,
దాసరినా బంగారినా అంటే—	,,
దాసవ్యగోత్రము	,,
దాసికొడుకైనా కాసుగలవాడు-	,,
దాసునితప్పు దండముతో చెల్లు	,,
దాసుమయ్యగారికి బహిరంగలేఖ	,,
దాహాల దేశము	,,
దాహాలమండలము	,,
దింటెన చెట్టు (దింతెన, గింటెన, గెంటెన)	,,
దిక్కులంజూపుయంత్రము ఉత్తరమునే-	1458
దిక్కులు ...	1459
దిక్కులు, దిక్పాలురు (అష్టదిక్కులు)	,,
దిగంబర జైనులు ...	1460
దిగుమతి సుంకము	,,
దిగ్దేవతా దశమి	,,
దిఙ్నాగాచార్యుఁడు (జినబోధిసత్త్వుఁడు)	,,
దిట్టకవి నారాయణకవి ...	1461
దితి ..	1462
దితికాగ్ని	,,
దినకంటము (దినకాంతానము)	,,
దినదినగండము వేయియేండ్లు ఆయు—	,,
దినము మంచిదని పెళ్ళివాళ్లాకొంతిన-	,,
దినము (పేద) మార్పు	,,
దినాజపూర్ జిల్లా	1467
దియోగార్ (దేవకుండము)	,,
దిరిసెన చెట్టు (శిరీషవృక్షము)	,,
దిల్లా [illegible]	,,
దిలీప మహారాజు	,,
దివకీర్తి గోత్రము	,,
దివ్యజ్ఞాన సమాజము	,,
దివ్య తిరుపతిక్షేత్రములు ౧౦౮	,,
దివ్య[illegible] ...	1478
[illegible]	,,
దివారాత్రములు ([illegible])	,,
దివాలా[illegible] పెట్టుట	,,
[illegible] దేవ[illegible]	,,
[illegible]	,,
దివి [illegible] కవి	,,
దివ్యలోకము[illegible] దీపము	1479
దివోదాస గోత్రము	,,
దివోదాసుడు	,,
దివ్యుడు	,,
దిశా[illegible]ము	,,
దిశ్యగోత్రము	,,
దిష్యంతుడు	,,

వ్యాసము	పుట
దిష్టి (దృష్టిదోషము) ...	1479
దిస్యగోత్రము	,,
దిస్క్రిప్టివ్ - ఎస్ట్రానామీ	,,
దీక్షుమకులగోత్రము	,,
దీక్షువశిష్ఠగోత్రము	,,
దీక్షాధ్యాయము	,,
దీన్ ఇలాహీ సంస్థ ...	1480
దీనారము లేక దీనారటంకము ...	1481
దీపకతాళము	,,
దీపకసంనకము	,,
దీపాంకరుడు (అతీశుడు)	,,
దీపనీయాధ్యాయము	,,
దీపనీయవర్గము	,,
దీపము ఉండగనే యిల్లు చక్కబెట్టుకో-	,,
దీపాలపోర	,,
దీపావళి (స్నానము)	,,
దీపావళి (అమావాస్య) పండుగ-	1482
దీప్తారోగము (దీప్తము) దీప్తరోగము	1483
దీప్తశ్వాసము	,,
దీప్యాధ్యాయము	,,
దీప్యమర్కటము (దీప్యక మర్కటము)	,,
దీర్ఘకాలికములు లేక స్వప్నము	,,
దీర్ఘచితగోత్రము	,,
దీర్ఘజంఘుగోత్రము	,,
దీర్ఘతమస గోత్రము (ఔతథ్య)	,,
దీర్ఘతమస గోత్రము (ఆంగిరస)	,,
దీర్ఘతముడు	,,
దీర్ఘపత్రిద్వయము	,,
దీర్ఘపాదపద్వయము	,,
దీర్ఘపురము	,,
దీర్ఘశష్కులీ భక్షణన్యాయము	
దీర్ఘికాద్వయము	,,
దీర్ఘసంస్థానరాజ్యము ...	1484
దీక్ష (లేక దీక్షు) గోత్రము	,,
దుంగార్పూరు సంస్థానము	,,
దుందిలపుచెట్టు	,,
దుందుభి	,,
దుంధుమార దేశము	,,
దుంధుమారపురము (దుందార్)	,,
దుంధుమారుడు (కువలయాశ్వుడు)	,,
దుకదాష్ట్రముచెట్టు	,,
దుఃఖములు రెండువిధములు	,,
దుఃఖమేవ సర్వం వివేకినః ...	1485
దుక్కిటెద్దు దేశాంతర మేగినట్లు	,,
దుగసింగానది	,,
దుక్నాపాని (దూనాన్యాగన్) జలపాతము	,,
దున్నకకులేకుండా ఊడ్చితే—	,,
దున్నపోతు ఈనినదంటే దూడను—	,,
దున్నపోతు చేలోపడినట్లు	,,
దున్నపోతుపై వర్షించినట్లు	,,
దున్నలకు మాటలతోటే మేపులెక్క-	,,
దున్నేరోజులలో దేశములవెంటబోయి-	,,
దున్నుప్రయోజనము	,,
దుమ్ముగూడెము (తూర్పుగోదావరి—)	,,
దుయ్యచెట్టు (దూసరిచెట్టు)	,,
దురమిడి (తెగిదురమిడి) ...	1486
దుర్కీణతాళము	,,
దుర్గములు (కోటలు)	,,
దుర్గలు (నవదుర్గలు దుర్గ అనగా శక్తి)	,,
దుర్గాపాత్రియము	,,
దుర్గానది	,,
దుర్గాష్టమి	,,
దుర్జయపురము	,,
దుర్జయలింగము (డార్జిలింగు) ...	1486
దుర్జయవంశ నృపతులు	,,

వ్యాసము	పుట
దుర్జయుడు ...	1487
దుర్దమనుడు	,,
దుర్దముడు	,,
దుర్దిసగోత్రము	,,
దుర్నామ-దుర్నామకములు (దుర్నామ్నామ్నా)	,,
దుర్నామ్నామ్నా వ్యాధి	,,
దుర్భిక్షమల్పం స్మరణం చిరాయుః	,,
దుర్మదుడు	,,
దుర్మార్గవిద్యకు తండ్రి, తల్లి, గురువు—	,,
దుర్మార్గునకు ఉపకారము తలంచుటకూడ-	,,
దుల [illegible]ము	,,
దుర్వాస్న చెట్టు(తుత్తిరిబెండ లేక ము[illegible])...	,,
దుశ్చరిత్రకు దుఃఖమే కడభాగము	,,
దుష్టం కిముత లోకేఽస్మిన్ సనిర్దోషం—	,,
దుష్ట చతుష్టయము	,,
దుష్టునకు దూరము తొలగినిలిచినదే	1488
దుష్టుపు (చెట్టు) తీగెపాదు	,,
దుష్యంతుడు (మహారాజు)	,,
దుస్స్వర్గా పంచకము	,,
దుస్స్వప్నములు	,,
దూడకుడిచినట్లు దుత్తలోం బడినట్లు	1489
దూడ కుడిచినం గాని ఆవుచేంపదు	,,
దూడ లేనిపాడి దుఃఖపుపాడి	,,
దూడలక్షణ పరీక్ష	,,
దూదేకులవారు ...	1490
దూపదామర	,,
దూపాటి సీమ ...	1491
దూబగుంట నారాయణ కవి	,,
దూరదృష్టిసిద్ధి	,,
దూరపుకొండలు నునుపు	,,
దూరముం గొలుచుట	,,
దూరశ్రవణసిద్ధి	,,
దూరస్థ వనస్పతిన్యాయము	,,

వ్యాసము	పుట
దూరస్థాః పర్వతా రమ్యాః సమీపస్థా-	1491
దూర్వాస మహర్షి	,,
దూర్వాసమహర్షి ఆశ్రమము	,,
దూర్వా	,,
దూలగొండిచెట్టు	1492
దూషకములు (ధాన్యము)	,,
దూసరిచెట్టు	,,
దృఢనేమి	,,
దృఢపది	,,
దృఢవ్రతుడు	,,
దృఢహనువు	,,
దృఢాశ్వుడు (దండాశ్వుడు)	1493
దృ[illegible]సనము	,,
[illegible]	,,
దృష్టిస్వప్నములు	,,
దృష్టిదోషము	,,
దృహ్యుడు	,,
దే[illegible]గోత్రము	,,
దే[illegible]సృష్టికము	,,
దే[illegible]గోత్రము (ఆ[illegible])	,,
దే[illegible]గోత్రము (జ్యౌతిష్య)	,,
[illegible]	,,
దే[illegible]	,,
దే[illegible]ము	,,
[illegible]	,,
దే[illegible]గోత్రము	1494
దే[illegible]గోత్రము	,,
దే[illegible]గోత్రము	,,
దే[illegible]ను పంచాంగము చెప్పుట	,,
దే[illegible]ములు	,,
దే[illegible]స్మృతి	,,
దే[illegible]ము	,,
దే[illegible]ము	,,

వ్యాసము	పుట
ద్రుపదమహారాజు వంశావళి ...	1525
ద్రుమత్రయము ...	1526
ద్రోణ (లేక) కుంభస్తూపము	,,
ద్రోణజిహ్వ గోత్రము	,,
ద్రోణనాభ గోత్రము	,,
ద్రోణపరిమాణము	,,
ద్రోణము (కుంభము-శూర్పము)	,,
ద్రోణలవణము	,,
ద్రోణాచలము (పర్వతము)	,,
ద్రోణాచలశిఖరము ...	1527
ద్రోణాచార్యుడు	,,
ద్రోణాచార్యుల నివాసదుర్గము	,,
ద్రోణాయనగోత్రము	,,
ద్రోణి (గోనె లేక బస్తా)	,,
ద్రోణిజము లేక ద్రోణిలవణము	,,
ద్రోణిద్వయము	,,
ద్రోణిపరిమాణము	,,
ద్రోణుడు (పక్షి)	,,
ద్రౌణగోత్రము	,,
ద్రౌపదీదేవి (కృష్ణాదేవి)	,,
ద్వంద్వకగోత్రము ...	1528
ద్వంద్వజము (విషమజ్వరము)	,,
ద్వాత్రింశద్వ్రతిపౌర్ణమి	,,
ద్వాదశకోటములు (ప్రాంతసములు)	,,
ద్వాదశ (తేజోలింగములు)	,,
ద్వాదశపవిత్రసరస్సులు ...	,,
ద్వాదశపుష్కరములు ...	1529
ద్వాదశమన్మథావస్థలు	,,
ద్వాదశరాజమండలము	,,
ద్వాదశదాసులు	,,
ద్వాదశవిధపుత్రులు	,,
ద్వాదశవేదనలు	,,

వ్యాసము	పుట.
ద్వాదశశివరాత్రులు	1529
ద్వాదశాదిత్యులు	,,
ద్వాదశాయతనములు	,,
ద్వాదశాయనము	,,
ద్వాయనగోత్రము	,,
ద్వారకలు	,,
ద్వారకేశీ లేక ద్వారకేశ్వరీనది	1530
ద్వారసముద్రము (దోరసముద్రము)	,,
ద్వాలిజమ్	,,
[illegible]లు	,,
ద్విశ్రితములు	,,
ద్విజన్ములు (ద్విజులు)	,,
ద్విజవ్రణము	,,
ద్విజిహ్వారోగము	,,
ద్వితీయతిథిఫలములు	1531
ద్వితీయబౌద్ధమతమహాసభ	,,
ద్విపద	,,
ద్విపాదపార్శ్వాసనము	,,
ద్విపాదశిరాసనము	,,
ద్విఫల్లికము	,,
ద్విమాసములు (మాసద్వయము)	,,
ద్విమీఢుడు	,,
ద్విలవణములు	,,
ద్వివార్త్రికీ (వార్త్రికీద్వయము)	,,
ద్విసిదుడు	,,
ద్వివిధదుఃఖములు	,,
ద్వైపాయనగోత్రము ...	,,
ద్వీపకల్పము (పెనెన్సులా)	,,
ద్వీపము (ఐలండ్)	,,
ద్వీపసప్తకము (సప్తద్వీపములు)	,,
ద్వీపసముదాయము ...	1533
ద్వైత (మధ్వ)మతనిషేధములు	,,

వ్యాసము	పుట
ద్వైత(వాద)మతము(లేక మధ్వమతము)	1533
ద్వైతవనము (దేవవనము—) ...	1535
ద్వైపాయనసరస్సు (లేక హ్రదము)	,,
ధటకము	,,
ధట్టకుటీప్రభాతన్యాయము	,,
ధనకటకము	,,
ధనగుగోత్రము	,,
ధనగుండకులగోత్రము	,,
ధనంజయగణము	,,
ధనంజయగోత్రము (అత్రిసంతతి)	1536
ధనంజయ గోత్రము (ధనంజయ గణము)	,,
ధనంజయన్యాయము	,,
ధనంజయుడు	,,
ధనదకుల గోత్రము	,,
ధనపాలిశాఖ క్షత్రియులు	,,
ధనపురము	,,
ధనము ద్రవ్యచలనసాధకము	,,
ధనమూల మిదం జగత్ ...	1538
ధనరేఖ	,,
ధనికుడు	,,
ధనికులగోత్రము	,,
ధనియాలజాతి	,,
ధనిష్ఠానక్షత్రము	,,
ధనిష్ఠాపంచకము	,,
ధనుర్గుణ న్యాయము	1539
ధనుర్బాణములు	,,
ధనుర్విద్య	1540
ధనుపాసనము	1543
ధనుష్కోటితీర్థము	,,
ధనుస్సు (అధిపతి గురుడు)	,,
ధన్వంతరిగోత్రము	,,
ధన్వంతరిచరిత్ర	1544
ధన్వంతరివనము	1545

వ్యాసము	పుట
ధబలానది	1545
ధమూసా (మన్నా)	,,
ధరణము	,,
ధరణికోట	,,
ధరణిదేవుని రామమంత్రి కవి	,,
ధరణికోటరాజ్యము	,,
ధరణికోట సామంతరాజ్యము-	1546
ధర్మకంచుక ప్రవేశన్యాయము	1548
ధర్మగుప్తీయము (బౌద్ధ ధర్మగుప్తీయము)	,,
ధర్మనాథుడు	,,
ధర్మనేత్రుడు (ధర్ముడు)	,,
ధర్మపట్టణము	,,
ధర్మపాలస్మృతి	,,
ధర్మపురికి దొంగతనమునకు కేగి ధార్వాడలో-	,,
ధర్మరథుడు	,,
ధర్మరాజ దశమి	1549
ధర్మపుత్రుడు	,,
ధర్మవ్యాధుడు	,,
ధర్మషుణుడు	,,
ధర్మశాస్త్రము	,,
ధర్మసావర్ణికమనువు	1550
ధర్మసూత్రుడు	,,
ధర్మాధర్మాత్మకన్యాయము	,,
ధర్మానుస్మృతి	,,
ధర్మారణ్య (పుర)ము	,,
ధర్మారణ్యము	,,
ధర్మప్రష్టము	1551
ధర్ముడు	,,
ధర్మోదయానది	,,
ధర్వాయణగోత్రము	,,
ధవళగంగానది	,,
ధవళేశ్వరము (ఆనకట్టు, విజేశ్వరము)	,,
ధాగవిగోత్రము	,,

వ్యాసము	పుట	వ్యాసము	పుట
ధాత ...	1551	ధూతపాప (తీర్థము)	1555
ధాత నక్షత్రగోళము ...	1552	ధూపగుగ్గులము	1556
ధాత్రిక	,,	ధూపనశాంగము	,,
ధాతుపాక మలపాకదోషములు	,,	ధూప పంచపల్లవములు	,,
ధాతురూపాజ్ఞానములు ...	,,	ధూపవస్తువు	,,
ధాతువు, ధాతువులు	,,	ధూమకేతువు (తోకచుక్క)	,,
ధాతుశాఖక్షత్రియులు	,,	ధూమగంధి గోత్రము	1557
ధాతుసప్తకము (ధాతుపాకావమున)	,,	[illegible]గోగము	,,
ధాతుహిగోత్రము	,,	ధూమస్వారోగము	,,
ధానకము	,,	ధూమలక్షణగోత్రము	,,
ధాన్యకటకము	,,	ధూమశకటము నడువ నారంభించుతఱి	,,
ధాన్యపలాలన్యాయము ...	1553	ధూమాదిమార్గము ...	1558
ధాన్యపరిమాణము	,,	ధూమాయము	,,
ధాన్యములు	,,	ధూమ్రి	,,
ధాన్యాయనగోత్రము (భరద్వాజ)	,,	ధూమ్రి లేక ధూమ్రాయణగోత్రము	,,
ధాన్యాయనగోత్రము (కపి)	,,	ధూర్జటి కవి	,,
ధామకర్మము	,,	ధూర్జటి లింగరాజుకవి	,,
ధాయియామతము ...	1554	ధూర్జటి వేంకటపతికవి	,,
ధారణ	,,	ధూర్జటి వేంకటరాయకవి	,,
ధారణ (యోగము) ...	1555	ధూర్వాగణపతి చతుర్థి	,,
ధారానగరము ...	,,	ధూర్వాష్టమి	,,
ధారావాహికబుద్ధిన్యాయము	,,	ధూర్వాసుడు	1559
ధార్వాడ జిల్లా	,,	ధూలకవిషము	,,
ధాన్యస్థానము	,,	ధూలియమ్	,,
ధాష్టవంశము	,,	ధూళిపాటి కృష్ణకవి	,,
ధీమంతుడు	,,	ధూళిపుష్పికా	,,
ధీరాయన గోత్రము	,,	ధృకసంధి	,,
ధీరాసనము	,,	ధృతరాష్ట్రుడు	,,
ధీరుడైనా కావలయును, దీనుడైనా-	,,	ధృత లయ (ప్రాణము)	,,
ధుర్యచిత్తుడు	,,	ధృతిమంతుడు	,,
ధూండ క్షత్రియులు	,,	ధృతుడు	,,
ధూంతాశాఖా క్షత్రియులు	,,	ధృష్టకేతుడు	,,
		ధృష్టద్యుమ్నుడు	,,

వ్యాసము	పుట
ధృష్టవర్మ్ముఁడు ...	1559
ధృష్టి	,,
ధృష్టుఁడు	,,
ధేనుకుల గోత్రము ...	1560
ధైర్యములేని రాజు యోచనలేని మంత్రి	,,
ధైర్యం సర్వత్ర సాధనమ్	,,
ధైసిస్ రోగము	,,
ధౌతామృకి గోత్రము	,,
ధౌతి (క్రియ)	,,
ధౌమ్యుఁడు ...	1561
ధ్యానము (ధ్యానయోగము)	,,
ధ్రువకము (క్రియ) ...	1563
ధ్రువకాంతివాహినులు	,,
ధ్రువతాళము	,,
ధ్రువనక్షత్రగోళము	,,
ధ్రువప్రదేశములు	,,
ధ్రువము (కల)	
ధ్రువసంధి	,,
ధ్రువుఁడు ...	1564
ధ్వజభంగ రోగము	,,
ధ్వజరేఖ	,,
ధ్వజాయుము	
ధ్వని	,,
ధ్వనితరంగముల నిజతత్త్వము	,,
ధ్వని, పరిమాణము, కాలపరిమితి	1567
ధ్వనింబట్టి దూరము నెఱుఁగుట	1568
ధ్వని వినిపించుట (ప్రతిధ్వని)	,,
ధ్వను లందఱకు నొకరీతిని వినిపించునా?	,,
నంకోరా (శాఖ) క్షత్రియులు	1569
నంగి గోత్రము	,,
నంజరాజ కవి (నంజరాజు)	,,
నంద	,,
నందతీర్థులు	,,
నందన తాళము	1569
నందనవనము	,,
నందనసరస్సు	,,
నందప్రయాగ	,,
నందవరీకులు (లేక నందవరీక బ్రాహ్మణులు)	,,
నందానద ..	1570
నందానవమి	,,
నందారోగము	,,
నందా సప్తమి	,,
నంది అంటే నంది, నంది అంటే	,,
నందికేశ్వరుఁడు	,,
నందిగోత్రము ..	1571
నందిగ్రామము	,,
నందితాళము	,,
నంది తిమ్మనకవి (ముక్కుతిమ్మన) వాశవృక్షము	,,
నందితిమ్మన్న (తిమ్మరాజు)కవి	,,
నందిదుర్గము	1572
నందినాగరిలిపి	,,
నంది మల్లయ్యకవి	1573
నందిలోసు	,,
నందివర్ధనపు (గరుడవర్ధనపు) చెట్టు	,,
నందివర్ధన మహారాజు	1574
నందివృక్షము (తూని చెట్టు)	,,
నందిసరస్సు (నందిసాగర్)	,,
నందిక్షేత్రము	,,
నందీశ్వరక్షేత్రము (జ్యేష్ఠరుద్రక్షేత్రము)	,,
నంపుఁడు	,,
నందనృపతులు (నవనందులు)	,,
నంబులు	1575
నకంపా క్షత్రియులు	,,
నకులీశక్షేత్రము (కాయావరోహణ—)	,,
నకులీశ శైవమతము	,,

వ్యాసము	పుట
నకులుఁడు ...	1575
నక్కకూఁత దానిపిల్లలకే చేటు దెచ్చును	,,
నక్కను దరిమినవా రింటికును వేఁట—	,,
నక్కపుట్టచెట్టు	,,
నక్కపెంటికచెట్టు	,,
నక్క తెలుఁగనిబొక్కలు నాఁగుతెలుఁ—	,,
నక్కవిషయము	,,
నక్కవిరిగిచెట్టు	,,
నక్కెక్కడ నాకలోక మెక్కడ ?	,,
నక్కెరచెట్టు	,,
నక్తాంధ్యరోగము ...	1576
నక్షత్రకుఁడు	,,
నక్షత్రగోళములు, ఉపగోళములు	,,
నక్షత్రగోళములు(భారతీయులుగుర్తించి-)	,,
నక్షత్ర గ్రహణము ...	1578
నక్షత్రనామకరణము	,,
నక్షత్ర మార్గములు, వీథులు	,,
నక్షత్రముల, వివరణములు	,,
నక్షత్రములు, చరిత్ర, నాసులు	1582
నక్షత్రశాల (అబ్జర్వేటరీ)	,,
నక్షత్ర సముదాయము	,,
నఖలు బాలగ్రామే కిరాతశతసంకీర్ణ-	1583
నఖక్షతములు	,,
నగరహార పురము	,,
నగరకోట:(నాగర్కోట)	,,
నగరికుశస్థలీ నది	,,
నగహారి గోత్రము	,,
నగోద్భేదము (తీర్థము)	,,
న చ సర్వత్ర తుల్యత్వం స్యాత్ ...	1584
నడకవలన కాలిజో డరుగుట, నేల—	,,
నడకుదిటి రామన్నకవి	,,
నడి	,,
నడుచుట, ఎక్కుట, దిగుట	,,
నడుచుచు చేతులూపు లక్షణము ...	1585
నడుచుతఱి చేతుల నూపునలవాటు	,,
నడుమంత్రపుసిరి నరముపైపుండువంటిది	1586
నడ్వాల	,,
నతవాటిసీమ	,,
నత్తగుల్లలన్నీ ఒకరేవునకు,ముత్తెపుచిప్ప-	,,
నత్తగుల్లలు	,,
నదములు (ఐదు)	,,
నదీజన్మస్థానము (సోర్సు) ...	1587
నదీజలము లేటఁగొనివచ్చు ఒండుమట్టి	,,
నదీనాం సాగరోగతి రితి న్యాయము	,,
నదీపుష్కరము	,,
నదీప్రవాహజలముయొక్క గమనవేగము	,,
నదీముఖస్థానము ...	1588
నదీసముద్రన్యాయము	,,
నదులు	,,
నదులు ప్రవహించుమార్గము ...	1589
నద్దియాజిల్లా ...	1590
నన్నయభట్టారకుఁడు	,,
నన్నెచోళదేవుఁడు	,,
నభగుఁడు	,,
నభస్వతి	,,
నభోంతరాళగోళములు	,,
నభోముద్ర ...	1591
నముధత్రి గోత్రము	,,
నములరానినారికేళము మ్రింగరానిమిడి-	,,
నమస్కార విషము	,,
నమినాథుఁడు	,,
నమ్రకము	,,
నమ్రచెట్టు (గొట్టిగడ్డ)	,,
నయగారా జలపాతము ...	1592
నయద్గిరిశృంగ మారుహ్య గృహ్యాతే-	1593
నయనిదేవిక్షేత్రము (నైనైటాల్)	,,

వ్యాసము	పుట
నయాప్తగోత్రము	1593
నరకకుండములు	,,
నరకచతుర్దశి	1596
నరకములు	,,
నరపతులు (బిరుదము)	,,
నరమామిడిచెట్టు	,,
నరములేని నాల్క- నాల్గు విధముల—	,,
నరసింహదేవర వేంకటశాస్త్రికవి	,,
నరసింహన్యాయము	,,
నరసింహవ్యూహము ...	1597
నరసింహరాజవంశనృపులు	,,
నరిష్యంతుఁడు	,,
నరుఁడు	,,
నరోహిత్యగోత్రము ...	1598
నర్తకన్యాయము	,,
నర్మద లేక నర్మదాదేవి	,,
నర్మదాతీరపు మార్బ్ల్ కొండలు	,,
నర్మదానది	,,
నఱ్ఱుచెట్టు ...	1599
నర్సు	,,
నలకూబరుఁడు	,,
నలపురము	,,
నలికిరిపాముశాస్త్రము	,,
నలిని	,,
నలుఁడు	,,
నలువదిసంఖ్య	,,
నల్లతాడి ...	1600
నల్లమందు	,,
నల్లమెఱుపులు ...	1601
నల్లరేగటిమట్టి నేలలు	,,
నల్లి	,,
నల్లికళ్ళపాము శాస్త్రము ...	1602
నల్లులు పట్టితే మంచమునకు దెబ్బలు	,,

వ్యాసము	పుట
నల్లేరు తీఁగ చెట్టు	1602
నల్వణము	,,
నవకుండములు	,,
నవకోట మరుస్థలి	,,
నవగ్రహములు	,,
నవగ్రామరాజ్యము ...	1606
నవతారలు	,,
నవదేవకులము (అలవి పురము)	,,
నవదేవతాగణములు	,,
నవదేశము	,,
నవద్రవ్యములు	,,
నవద్వీపము	,,
నవనందులు	,,
నవనాగదేశము	,,
నవనాడులు బిగించుట	,,
నవనాయకత్వములు ...	1607
నవనిధులు	,,
నవప్రాణవాయువులు	,,
నవబృందస్థలి ...	1608
నవమాలితాళము	,,
నవమేఘములు	,,
నవరంధ్రము	,,
నవరాష్ట్రపురము (నౌసరాయి)	,,
నవరాష్ట్రము (నౌసరి)	,,
నవలలు	,,
నవరసములు ...	1609
నవవిధభక్తులు	,,
నవవ్యాకరణములు	,,
నవసిద్ధులు	,,
నవారణ్యములు	,,
నవాసారము లేక నవాసాగరము	1610
నవీనపంచకము	,,
నవ్వుఁడు	,,

వ్యాసము	పుట
న	1610
నవ్వు నాలుగువిధముల నష్టము—	1611
నవ్వు సంతసము	,,
నవ్వే ఆడుదాన్ని, ఏడిచే మగవాణ్ణి	,,
నవ్సారీ పారసీక్షేత్రము	,,
నశిప్రోత్పత్తి న్యాయము	,,
నష్టగ్రహణము (కంకణగ్రహణము)	,,
నష్టమాసము	,,
నష్టాశ్వదగ్ధరథ న్యాయము ...	1612
నహపాన వంశనృపతులు	,,
నహి కర్మకందీవస్య కుటుంబినాం—	,,
నహి కరకంకణదర్శనాయ ముకురాపేక్షా-	,,
నహి క్వచి దశ్రవణ మస్యాస్తి శ్రుతం-	,,
నహి కాకన్యాయం నష్టాయాం తదన్వేషణం-	,,
నహి ఖదిరగోచరే పాశో పలాశే—	,,
నహి గోధా సర్పన్తీ సర్పణా దహిర్భవతి	1613
నహి గ్రామసుస్థః కదా గ్రామమాప్నుయాత్-	,,
నహి నారికేళద్వీపవాసినో౽పి స్థగో-	,,
నహి నిందా నింద్యం నిందితుం ప్రయుజ్య-	
నహి పద్భ్యాం పలాయితుం పాయ—	,,
నహి పూతిం స్యా ద్గోక్షీరం శ్వదృతౌ-	,,
నహి ప్రమాణం జంతూనా ముత్తాక్షణా-	,,
నహి భవతి తరితుః ప్రతిపక్షో హానా-	
నహి భిక్షుకాః సంతీతి స్థాల్యో నాధిశ్రీ-	1614
నహి భిక్షుకో భిక్షుకాంతరం యాచితు-	,,
నహి యద్దేవదత్తస్య యజ్ఞదత్తస్య-	,,
నహి వనవిఘాతాయ కన్యోద్వాపేంత్రి-	,,
నహి విధిశ్శతేనాపి తథా పురుషః ప్రవర్తతే	,,
నహి శ్యామాకబీజం పరికర్మసహస్రేణాపి-	,,
నహి సర్వః సర్వం జానాతీతి న్యాయము	,,
నహి సహస్రేణాప్యంధైః పాహుప్య రేభ్యో-	,,
నహి సుఖం దుఃఖై ర్వినా లభ్యతే	,,
నహి సుతీక్ష్ణా ప్యసిధారా స్వం ఛేత్తు-	

వ్యాసము	పుట
నహి సుశిక్షితో౽పి నటవటుః స్వస్కంధ-	1614
నహి స్వతో౽సతీశక్తిః కర్తు మన్యే—	,,
నహుషుడు	,,
నహ్యంధస్య విశిధభావే స్య స్తవైతథ్యం-	1615
నహ్యంధ స్యాజ్యావేక్షణోపేతకర్మ—	,,
నహ్యపాత్రస్య ప్రదీపః ప్రకాశ్యయం—	,,
నహ్యేకమేవ సవిశేషం నిర్విశేషంచ భవతి	,,
నహ్యేష స్థాణో రపరాధో యదేనమంధో-	,,
నహ్యవదశభిః పుత్రై ర్భారం వహతి—	,,
నళద్వయము (కిక్కి—నగడ్డి రెండుభేద-)	,,
నళినీనది	,,
నాంతరీయక న్యాయము ...	1616
నాందీముఖము	,,
నాకబలి	,,
నాకస్య గోత్రము	,,
నాకొక్క వాకుంపటీ రాత్రి తెల్లవాఱు—	,,
నాకోసు ద్వీపము	,,
నాగకులము	,,
నాగకేసరాలచెట్లు	1617
నాగఖండము	,,
నాగచతుర్థి (నాగులచవితి)	,,
నాగ తెగవారి పటాలములు	,,
నాగధన్వము ...	1618
నాగనాథయోగి	,,
నాగపంచమి	,,
నాగబంధ హస్తము	,,
నాగము లెన్మిది (అష్టనాగములు)	,,
నాగముస్తలు, భద్రముస్తలు, పిన్న—	,,
నాగరకోట (నగరకోట కాంగ్రా)	,,
నాగలి (లాంగలి) ...	1619
నాగలి చేతినుండి వదలితే నాయుడు—	,,
నాగవంశనృపతులు	,,
నాగవీథి	,,

వ్యాసము	పుట	వ్యాసము	పుట
నాగశిరిగోత్రము ..	1619	నాదిగోత్రము ...	
నాగానది	,,	నాదిర్ జెనిత్తులు	,,
నాగార్జునసీమ	,,	నానక్‌శిష్యుని జన్మస్థానము (డేరానానక్)	,,
నాగార్జునుడు	,,	నానావృక్షరసన్యాయము	,,
నాగార్జునుడు (బోధిసత్వుడు)	1621	నానిలియస్	,,
నాగార్జునుని సుహృల్లేఖ ..	1624	నాన్యతా త్వాతికం పదమ్	,,
నాగార్జునుని సుహృల్లేఖ	1626	నాన్యదృష్టంస్మరత్యన్యఃఇతిన్యాయము	,,
నాగావళి(నది) లేక లాంగల్యా నది	,,	నాన్యస్పృష్టః కస్యచిద్రూపయా స్నచా-	,,
నాగ్నిదుస్తుంపర్వత శిలాచిత్రము	,,	నాభాగుడు	,,
నాగులూటి శేషనాథుడు (కవి)	,,	నాభా సేటు	1633
నాగూర్ మీరాసాహెబు కందూరీ	1627	నాభి (వత్సనాభి లేక వసనాభి)	,,
నాగృహీతే విశేషణే విశిష్టబుద్ధిరుదేతీతి-	,,	నాభికంటము (ఆవర్తము)	,,
నాచన సోమనాథుడు	,,	నాభిగయ	,,
నాజరిటీస్ లేక నాజరైట్సు ...	1628	నాభి మహారాజు	,,
నాజాతవిశేషణ విశిష్టబుద్ధిర్విశేషణ-	,,	నామకరణములు త్రివిధము	,,
నాటకముల అంగవిధానము	,,	నామదేవుడు ...	1634
నాటకదేశము	,,	నామన్యాదశి వ్రతము	,,
నాటికల్ ఆల్మానక్	,,	నామనక్షత్రాక్షరములు	,,
నాటికోట సెట్లు	1629	నామములు (త్రివిధనామములు) ...	1635
నాటి కొలతపరిమాణము	1630	నామార్థయోరభేదాన్వయ ఇతిన్యా-	,,
నాట్యకల	,,	నామినాలిజమ్	,,
నాట్యశాస్త్రము	,,	నాయకవంశస్థులు	,,
నాడాయన గోత్రము	,,	నాయకులు (త్రివిధనాయకులు—)	1636
నాడి (నాడులు)	,,	నాయికలు	,,
నాడీవ్రణము ...	1631	నాయింటికి నేనే పెద్దను పిల్లికి పెట్టరా?	,,
నాణెములచుట్టునుండు నగిషలు	,,	నారద మహర్షి	,,
నాణెములపై ముద్రింపబడు నరపాలుని-	,,	నారదీయము ...	1637
నాణెములు	,,	నారన సూరన కవి	,,
నాత్నిగర్	,,	నారా బుద్ధ విగ్రహము	,,
నాదమునులు	,,	నారాయణాఖ్యానము (శుద్ధగీతి)	,,
నాదములు ౧౦ (దశనాదములు)	,,	నారాయణగోత్రము ...	1638
నాదాయనగోత్రము ...	1632	నారాయణగోపాలుడు	,,

వ్యాసము		పుట
నారాయణపర్వతము	...	16౩౮
నారాయణవ్యూహము		,,
నారాయణసరోవరము		,,
నారాయణీ(సాలగ్రామ) క్షేత్రము		,,
నారాయణీనది		,,
నారికేళ ఫలాంబున్యాయము		,,
నారి (కురుపు) వ్రణము	...	1638
నారింజచెట్టు	...	1639
నారింజపం డ్లితరదేశములకు పంపుతటి-		1640
నారీకవచుఁడు (మూలకుఁడు)		,,
నారుపోసుకున్న రైతు నీరుపోసుకొనడా?		,,
నార్తు ఈక్వటోరియల్ కరెంటు		,,

౫ యుగావతారములు నాల్గు-

౧ సత్య (లేక-కృత) యుగమున శుక్లవర్ణ హరిఅవతారము. ౨ త్రేతాయుగమున రక్తవర్ణ హయగ్రీవావతారము. ౩ ద్వాపరయుగమునఁ గృష్ణవర్ణ శ్యామావతారము. ౪ కలియుగమునఁ బీతవర్ణ కృష్ణావతారము.

౬ అర్చావతార (విగ్రహ)ములు ఎనిమిది.

ఇవి అర్చింపఁబడు విగ్రహములు.

౧. శైలీ (శిలావిగ్రహము) ౨ దారుమయీ (కఱ్ఱ-విగ్రహము) ౩ లౌహీ (లోహములతోఁ జేయఁబడిన విగ్రహము) ౪ లేప్య (లేపనము రంగులతోఁ జేయఁబడిన విగ్రహము) ౫ లేఖ్య లిఖింపఁ (లేక చిత్రింప)బడిన (వ్రాయఁబడిన) విగ్రహము. ౬ సైకతి (ఇసుకతోఁ జేయఁబడిన) విగ్రహము. ౭ మనోమయి (మృణ్మయి, మట్టితోఁ జేయఁబడిన) విగ్రహము. ౮ మణిమయి (మణులతోఁ జేయఁబడిన) విగ్రహము.

౩. ఆవేశరూప మహావిష్ణువు-ఇది శక్త్యావేశమనియు, భావావేశమనియు ద్వివిధము. ౧ శక్త్యావేశము- ఇది ముఖ్యావేశ మనియు, పరాశక్తి ఆవేశమనియు, స్వరూపశక్తి ఆవేశ మనియు నందురు. భగవంతుఁడగు విష్ణుదేవుఁడు శక్తినొక ముక్తపురుషుని నియమించుట-ఇట్టుల సనక-సనన్దన- సనత్కుమార- సనాతన- నారద- పృథుచక్రవర్తి-పరశురామ- శేషావతార- అన నామములు శక్త్యావేశమందిన ముక్తపురుషులని చెప్పఁబడిరి.

ఈశక్త్యావేశము ౧ పాలనశక్తి లేక జీవశక్తి ఆవేశమనియు, ౨ బహిరంగశక్తి లేక మాయాశక్తి ఆవేశమనియు, ౩ అన్తరంగశక్తి లేక చిచ్ఛక్తి ఆవేశమనియుం ద్రివిధముగఁ జెప్పఁబడినది. అందొక్కొకటి సంధినీశక్తి యనియు, సంవిచ్ఛక్తియనియు, హ్లాదినీశక్తియనియు, మూఁడుగనై, తిరుగ నొక్కొకటి ఇచ్ఛాశక్తి జ్ఞానశక్తి క్రియాశక్తిగ మూఁడేసి యగుట శక్త్యావేశ మిఁవదియేను విభాగములుగఁ జెప్పఁబడినది.

౨. భావావేశము- దీనిని గౌణావేశమనియు విభూతియనియు నందురు. పరమేశ్వరుండగు విష్ణుదేవుఁడు తన తేజము నొక ముక్తపురుషుని మనస్సునఁ బనిచేయించుట గౌణావేశమనంబడును. ఇట్టి ముక్తపురుషులు చైతన్యమహాప్రభువుశిష్యులు షడ్గోస్వాములు చెప్పఁబడిరి. వారు ౧ శ్రీరూపగోస్వామి- ౨ సనాతనగోస్వామి- ౩ భట్టరఘునాథగోస్వామి- ౪ గోపాలభట్ట గోస్వామి- ౫ జీవగోస్వామి- ౬ రఘునాథదాసగోస్వామి యను నార్గురు.

ఈ చైతన్య మతస్థులు ముఖ్యముగ వంగ-ఉత్కల దేశములలోఁ గానవచ్చుచున్నారు. వీరి ప్రధానస్థానము నవద్వీపము (ఇప్పటి నద్దియా) ప్రధానస్మరణము హరి- ప్రధాన దేవతానామము శ్రీకృష్ణ-ప్రధానశక్తినామము రాధ.

చైతన్యమతమునకు ఉత్కలదేశమందలి జగన్నాథక్షేత్రముతోఁ గొంతసంబంధము గలదు. (జగన్నాథము దేవస్థానము) చూడుఁడు.

చైతన్య సప్తకము (సప్తవిధచైతన్యములు)— ౧ శుద్ధచైతన్యము- (పరబ్రహ్మము గూర్చి నిర్గుణ పరబ్రహ్మము) ౨ ఈశ్వర చైతన్యము- (జగత్తున కధినాథునిగ సగుణ బ్రహ్మము) ౩ జీవచైతన్యము (ప్రత్యగాత్మని లేక ప్రాణిం గూర్చి) ౪ ప్రమాతృచైతన్యము- (అన్తఃకరణావృత్తితోఁ గూడిన ప్రాణింగూర్చి) ౫ ప్రమాణచైతన్యము (లోకవ్యవహారజ్ఞానయుతమగు ప్రాణింగూర్చిన చైతన్యము లేక జ్ఞానము) ౬ ప్రమేయ చైతన్యము- (నామరూపనిరసనతోఁ గూడిన చైతన్యము) ౭ ఫల చైతన్యము- (తనకోర్కె సిద్ధించినకతనఁ గల్గెడి సంతోషముతోఁ గూడిన చైతన్యము)

చైతన్యాచార్యుఁడు గౌరాంగుఁడు చూడుఁడు.

చైత్యగిరి — చేతియగిరి చూడుఁడు.

చైత్రరథము — చైత్రవనము చూడుఁడు.

చైత్రరథోద్యానము — కుబేరుని ఉద్యానవనమునకు చైత్రరథ మను పేరు.

చైత్రవనము (చైత్రరథము) — ఇది కుబేరుని వనము. అచ్ఛోదనదీ [illegible] ... సెను. అచ్ఛోద చూడుఁడు.

చైతాయణ గోత్రము — ఆత్రేయ గణము చూడుఁడు.

చైత్రేయ గోత్ర[ము] కుశిక గణము చూడుఁడు.

చైత్రేయగోత్రము — ధనంజయగణము చూడుఁడు.

చైనా క్లే — బంకమట్టి చూడుఁడు.

చైనాసామాను దీనిని గూర్చి చాల మంది పొరపడుచున్నారు. ఒకవిధమగు తెల్ల బంకమట్టితోఁ జేసి కాల్చఁబడి మెఱుఁగు పెట్టఁబడు కప్పులు, సాసర్లు, పళ్లెములు మొదలగు కుండ సామాను ననేకులు చైనాసామా ననెదరు. ఇంకను కొందఱు పింగాణీ (ఇనుపరేకుపై గాజుపూఁత) సామానును చీనా సామానందురు. ఇట్టి కుండపని యాదినుండియు నెల్లదేశములం దుండినది.

నిడికెన్నించఁదగినట్లున్న దోయని తోఁచుచు, నాంగ్లమున పోర్సిలెయిన (Porcelain) నంబడు నట్టివి. తొలుదొల్త చీనా దేశమునందుఁ గల ఒక విధమగు మట్టితో అచటనే చేయఁబడి విదేశములకు విక్రయింపఁబడుట చీనాసామానని పేరొందెను. తక్కిన సామానులకన్న నది చాల రమ్యముగ నుంట దాని నెన్నికగాఁ గొనుచుఁ బెక్కు దేశములవారు దానిం జేయఁ బ్రయత్నించిరి.

ఇప్పుడు ఇంగ్లండు మొదలగు పెక్కు దేశముల నా మట్టి దొరకుట నెఱింగినపిదప ననేక దేశములవారు పోర్సిలెను మొదలగు వేఱువేఱు పేళ్లతో ఆ సామానులను జేసికొనుచున్నను, దొల్లిటిపేరగు చైనాసామాను (China ware) అను నామము పోలేదు.

చైనాసామానుచేయు మట్టి — చీనా దేశమునుండి యీ సామాను మొదట నితర దేశములకు వచ్చుటచే చైనాసామానని పేరు వచ్చెను. ఇది ఇక్కాలమున చీనా, జపాను దేశములందేగాక, ఇంగ్లండు మొదలగు నైరోపా దేశములందును విస్తారముగఁ జేయఁబడి ఇతర దేశములకును పంపఁబడుచున్నది. ఇది ఒక సామాన మట్టితోఁ జేసి కాల్చినది [illegible] తెల్లనై యుండును. ఆ చేయుమట్టి (మన్ను) విశేషమునందుండు రంగు, వన్నె, నాణ్యములు గల్గియున్నవి. కాన నామట్టి గూర్చి యోచింతముగాక.

చీనా, జపాను మొదలగు దేశపరిశోధకులు మనకుఁ దెలియపుగాను వాట్లను వదలి, ఆంగ్ల దేశమునందలి పరిస్థితులను యోచింతముగాక. పెక్కు మహాకాలముక్రిందటనే గ్రానైట్ రాయి (కెంపురాళ్లు) పర్వతములందు అట నేర్పడినవి. [illegible] కాలమున నవి శీతోష్ణ పరిస్థితులవలన చూర్ణము (powder) చేయఁబడినవఁట. అవి వర్షములకుఁ దిగజారి పర్వతపాదములందు నిల్వయైనవఁట. ఆ రాతిగుంట యట భూపుటమై ఒక విధమగు మట్టిగ నేర్పడియెనఁట. ఆమట్టికే చైనామట్టి (China Clay) యని పేరయ్యెనఁట. ఈ నిలయము లిప్పటి కార్న్‌వాల్ (Cornwall) సీమం గలవు. డెవన్ (Devon) సీమయందునను విస్తారముగ నిటీవల బయల్పడి త్రవ్వి యెత్తఁబడుచున్నది. ఈ మట్టికి దీనింగాల్చు విస్తారపు వేడిఁ దాఁగుటయు, కాల్చినపిదపఁ దెల్లగనుండుటయు లక్షణములు.

ఈమట్టిని శుభ్రపఱచుటకు సూదంటురాతికాల్వలగుండా నీటిం గల్పి ప్రవహింపఁ జేయుదురు. సూదంటురాయి (magnet) మట్టియందుండిన యినుపరేణువుల నాకర్షించుకొని పరిశుభ్రపఱచెడిని. ఆ బురదనీటి నొక పాత్రయందుఁ బోసి నిల్వయుంచి తేర్చి యడుగుభాగమున మట్టియుఁ పైక తేటనీరును నిలుచును. ఆ నీటిని పాఱఁబోసి శుభ్రమగు మట్టిని దీసికొందురు.

ఈ మట్టికి సమానమగు రీతిని చకుముకిరాతి (Flint) చూర్ణమును, కార్నిషు (Cornish stone) రాతిచూర్ణమును భాగములు కల్పి సిద్ధపఱ్చెదరు. దానికంటెను గొందఱు (blue clay or Bal clay) యనంబడు మట్టిం గూడ నించుక కల్పి, ఎముక బూడిదను గల్పించి, వలయురీతినిఁ బాత్రలంజేసి కాల్చుచుందురు. అది బిస్కెట్ చైనా (Buisket China) యనంబడును.

దానిని తళతళలాడు మెఱుఁగునిచ్చు పదార్థముల కరటుద్రావకములందు ముంచి (Liquid glaze) తరువాత Saggers అనంబడు పెట్టెలందుంచి కాల్చుదురు. ఇట్లైన నిప్పును సగ్గెలనుండి మంటను జల్లుచు, ఆ ఉష్ణమువలన యీ పాత్రలను తళతళలాడు మెఱుఁగు గల్గునట్లు కాల్చుచుందురు.

ఇత్తాగణమున మనకుఁ దెలియని ఇతర దేశములనుండి వచ్చు పదార్థములను ఏమారనేమి ఇట్టివియే సామాన్యముగ మనకిప్పటికి మన మనుకొనుచుండ ప్రయత్నించ వలసియున్నది.

చెలగోతము-నిధ్యనగణము చూడుము.

చోడగంగపురము ఏకశిలానగరము లేక ఓరుగల్లు. త్రిలింగదేశము చూడుము.

చోడదేశము చోళదేశము చూడుము.

చోడి (చోళ్లు) లేక తవిడలు లేక రాగులు— చెట్టు. ఇది గడ్డిపంటలలోనిదైనను ఆంధ్రదేశమున మెట్టభూములందు ముఖ్యములగు పంటలలో నొకటిగ నున్నది. దీని గింజలను వేర్వేఱు తావులందు తవిదలనియు, రాగులనియుఁ జోళ్ళనియుఁ గూడ వాడుట కలదు. దీని నంబలిగను, రొట్టెగను, పట్టు లేక లోపిగను జేసికొని భోజనపదార్థముగ వాడుదురు. చోళ్ళయందు గరువుచోడి యనియు, పునాసచోడి యనియు, బురదచోడి యనియు మూఁడు ముఖ్యభేదములు కలవు. అందు బురదచోడి అధమపుజాతిగను, గరువుచోడి శ్రేష్ఠమగు జాతిగను ఎంచబడుచున్నది. పునాసచోడి మధ్యమమైనది. చోడియందు ధాన్యమునకు సరియైన పాల్పడుట శ్రేష్ఠమని చెప్పఁ బడుచున్నది.

లా— eleusine-coracana— ఆంగ్ల Ragi సం. బహుళాంశకణిశః - రాగీ లాదృశః - రాజ్యసి సుకృష్ణకణిశః- రాగులందు నత్రజనకలవణ బలము గల్గించు శక్తి గలదనియు, నించుక శైత్యము కల్గించు గుణము, శరీరమును పుష్టిపఱచి, ... మేహశైత్యమును శమింపఁజేయు, ... గల్గించు నని చెప్పఁబడినది.

చోడులు (చోడనరపతులు)— ఏరు ... నోడించి ... దేశమేలిరి. పదప ... కోటప్రభువులచే నోడింపఁబడి పదభ్రష్టులైరి.

చోరాపహార్యన్యాయము- చూడుము. అపహార్యము, భిన్నపదార్థములు కాని ఏకము కావు. శకునిసూత్రన్యాయము, నదీసముద్ర న్యాయము, శుద్ధోదలవణన్యాయము, పుంసియన్యాయము, నానావృక్షరస న్యాయము, భేదాభేద న్యాయములు. వీనిని ద్వైతసిద్ధాంతగ్రంథములందు వేదాంతశాస్త్రమున వాడుదురు.

చోరాయనిగోత్రము— కథ లేక శాఖ్య గణము చూ.

చౌష్య త్రము— గార్గిగణము చూడుఁడు.

చోళదేశము, చోడదేశము, ద్రవిడదేశము— చోళుం డను భూపతినుండి చోళదేశ మనియు, చోడుం డను భూపతినుండి చోడదేశమనియుఁ బేరందిన దేశమని ప్రతీతి కలదు. హేళనగా నీదేశమున దొంగతనము సర్వసామాన్యమై వ్యాపించియుంట చోరదేశ మని పేరు గల్గెననియు, నవి మాఱి చోలయై చోళదేశ మైనదనియు విదేశస్థులు నుడివిరటుల తోఁచెడిని. ద్రవిడభాష ఈ దేశమునం దుండి వాడఁబడుచుంట ద్రవిడదేశ మనియుం బేరు గల్గెనని పద్మపురాణపు టాదియందుఁ జెప్పఁబడినది. నేఁటికిని రామానుజీయ శ్రీవైష్ణవమత గ్రంథములలోఁ గొన్ని ద్రావిడభాషయందుఁ గలవని చెప్పఁబడినది.

ఉత్తరమున నుత్తరపినాకినీ (ఇప్పటి పెన్న) నది- పశ్చిమమున కోడ్ర (కొడగు) దేశము- తూర్పున కోరమండలసముద్రతీరము (Coramandal coast)- దక్షిణమున పాండ్యదేశము ఎల్లలుగాఁ గలియుండిన దేశము. ఒకతఱి చోళ రాజ్యము కడు విస్తీర్ణమై అరవదేశ మంతయు నయ్యెను. పాండ్యదేశమును ఇం దొకప్పుడు చేరియుండెను. అప్పటి ఉరగపురము రాజధానిగ నుండె ననియు, ఇది క్రీ. వె. రెండవ శతాబ్ది కాలమున ననియుం జెప్పఁబడినది. ఉరగపుర మిప్పుడు ఉరయూరనంబరఁగుచుఁ దిరుచినాపల్లికడఁ గావేరీనదీశాఖ యగు కొల్లడముదర నున్నది. మల్లినాథుఁ డను ప్రసిద్ధవ్యాఖ్యాత "నాగపురము" రాజధాని యనియు, కన్యాకుబ్జనదీతీర మనియు వివరించెను. ఇట నాగపుర మన ఉరగపురముగను, కన్యాకుబ్జనది కొల్లడముగను ఎఱుంగఁ దగియున్నది. ఉరగపురమునకు నాగపుర మనియె గాక భుజంగపుర మని కూడ వాడుక యుండెనఁట.

వేర్వేఱుకాలములందు కాంచీపురము, కుంభకోణము, తంజావూరు కూడ రాజధానులై యుండెనఁట. అందు కాంచీపురము సప్తమోక్షదాయకపురములలో నొకటిగను ౧౦౮ దివ్యతిరుపతులలోను జెప్పఁబడినది. ఇచటి ఏకామ్రేశ్వర శివలింగమును పృథ్వీలింగమందురు. ఇచటి శక్తిపీఠము కామాక్షీదేవి కడు ప్రసిద్ధము. మఱియు నీమండలమునందలి వేదగిరి పర్వతముపైనున్న పక్షితీర్థమును క్షేత్రమే.

చోళమహారాజు— అత్రిసంతతి చంద్రవంశ క్షత్రియుఁడు. చోళదేశ మేలిన భూపతులలో మొదటివాఁడు. చోళదేశ మితని పేర బరఁగుచున్నది. చోళవంశమునకు మూలపురుషుఁడు- చోళదేశము చూడుఁడు. తండ్రి ఆత్రేయుఁడు.

చోళులు (నృపతులు)— హొయిసల బల్లాలవంశనృపతులే ఒకప్పుడు చోళుల నంబరఁగుచుండిరి. వీరు క్రీ. వె. ౧౦ యవ శతాబ్దకాలమున చోళదేశ మేలిరి. వీరు రాజధానిని తలక్కాడు (ఇప్పటి కడూర్) నుండి ద్వారావతికి మార్చిరని చెప్పఁబడినది. ద్వారావతి ద్వారసముద్రముగ మాఱి, రాను రాను దోరసముద్రమై, ఇక్కాలమున హాలెబిడనం బరఁగు గ్రామమై మైసూరురాజ్యమున నున్నది.

చౌళ్లను విసరే తిరగలి జొన్నలం గూడ విసరును.—

చౌళ్లు జల్లితే జొన్నలు మొలచున

చౌండాక్షత్రియులు — ప్రమారశాఖ క్షత్రియులు చూడుఁడు.

చౌక్రాయణ గోత్రము— జమదగ్ని వత్సోపగణము చూడుఁడు.

చౌచౌ కుక్క — ఇది తొల్లింట చీనా దేశమునుండి రప్పింపఁబడిన జాతికుక్క. దట్టపు బొచ్చు, ఒకే రంగు గలది. మెడచుట్టు ఎక్కువ బొచ్చుండెడిని. తోఁకతిరుగుడు గట్టిగ నుండును. నోటియందు నలుపురంగు.

చౌడునేలలు — చౌటినేలలను బరీక్షించిన నందుఁ గొన్ని ఉప్పులు (salts) చేరి, భూమిని బాడుచేసి యుండుట గానవగును. ఇందు గరిక యైన సరిగా మొలవదు. ఈ యుప్పులు ముఖ్యముగ మూఁడు తెగలవై యున్నవి. అవి ౧ మనము ముపయోగించుకొను సామాన్యలవణము—అనఁగా సముద్రలవణము, ౨ గంధక భాగము తనయందుఁ గల లవణసముదాయము, ౩ గంధక భాగము తనయందు లేని (సోడా యనబడు) లవణసముదాయము.

ఈ మూఁడు సముదాయముల యుప్పులును నీటం గరఁగునవియె గాన నేఁటేఁట వర్షములకు నీటం గరఁగి, నీరు వ్యాపించు ప్రదేశము నెల్లను వ్యాపించుచుండును. మఱియు భూమిలోనుండి నీయుప్పులు కరఁగుచుఁ బైకిఁ దేలి, పైనుండు వర్ష జలముతోఁ గలసి వ్యాపించెడిని. ఇట్లు లేఁ గేఁట చౌటిభూములయందుఁ బైపొరపు వివిధ లవణ సముదాయములు, భూగర్భమునం దుండు నంతటి దనుకఁ జేరుచునే యుండును.

ఇందు గంధకభాగములేని (సోడా) ఉప్పులు మిగుల హానికరములు. దీనిని గూడ సర్వసాధారణముగ చౌడనియెదరు. దీనిపై జోడులేని కాళ్ళతోఁ జాలదూరము నడచిన వారి పాదముల చర్మ మించుక కొరకఁబడి మండనారంభించును. ఇందింక నొక విశేషము కలదు. చౌడునకు నీటిం బీల్చుగుణము సహజమగుటచే నీచౌటిలోని చెమ్మను జెట్లు పీల్చుటకు మాఱుగాఁ జెట్లలోని రసమునే చౌడు పీల్చివేయుచుండుటచే సాధారణముగాఁ జౌటినేలలందుఁ జెట్లు బ్రతుకవు. ఎండి చచ్చును. ఇంకను భూమియందలి జంతుశాఖపదార్థములను గల్గించి, నల్లగ మార్చి, భూమిపై జలములను భూమిలోనికిం దిగనీయక అరికట్టం జేయును. ఈ పదార్థమె చౌడనంబడుచున్నది.

అన్ని విధములైన యుప్పులు నగటున వేయింట నైదుపాళ్ళకన్న నధికముండెనేని ఇట్టిచౌ డేర్పడును. ఇది గంధకభాగములేని లవణసముదాయము. సోడా యనంబరఁగునది. ఇందే మొక్కలును బ్రదుకఁ జాలవు.

మూఁడవదియగు గంధకము తనయందుఁ గల లవణసముదాయము. దీని గూడ సోడా యనెదరుగాని ఇది యంత యపాయకరమైనదికాదు. రెట్టింపు గంధకభాగము గల లవణ సముదాయ మందున మొక్కలకంత హాని జేయవు.

రెండవ లవణసముదాయభాగ మధికముగను ౩వ లవణసముదాయభాగము తక్కువగనుగల చవిటిభూములు తెల్లగనుండి పాలచవిటిభూము లనంబడుచున్నవి. ఇందు వ్యవసాయము గిడసబారి ఫలప్రదముకాకుండుం గాని, వర్షాధిక్యము గల సంవత్సరములఁ గొంతవఱకు ఫలప్రదమై యుండెడిని. అనఁగా చౌడును గొంతవఱకునకు గొనసి రాగులు మొదలగు కొన్ని సస్యములు కొంతవఱకు ఫలింపనోపును. రేగడిభూములం దిట్టి పరిస్థితులు గల్గియుండినచోఁ వాటిని చవిటి రేగడిభూములనెదరు. ఇట్టి చవిటిరేగడిభూములు గట్టిబారి తడిసినప్పుడు జాఱుచుండుంగాని కృష్ణా రేగడిభూములవలెఁ దడిసినచోఁ మెత్తనై దిగఁబడఁజేయవు. కృష్ణరేగడులందు వర్షాధిక్యము గల్గునపుడు పత్తి, నీలి, జొన్న మొదలగునవి చక్కఁగఁ బండుట యందు తెలిసినదే.

ఎఱ్ఱరంగుగల చౌడుభూములును గూడ కలవు. ఇం దినపధాతుభాగము చేరియుంట నీయెఱ్ఱరంగు గల్గినదని పరిశీలనలనుండి తేలి

పది. ఈ యినుపసంబంధము భూమియందలి యణువులం గట్టిగం జేర్చిపెట్టి గట్టిపడం జేయు ననియు నట్టిభూములం బాగుచేయుట దుస్సాధ్య మనియు శాస్త్రజ్ఞు లనెదరు.

సిమ్లా-నీలగిరి- డార్జిలింగు మొదలగు సమ శీతోష్ణ ప్రదేశములు చల్లనివయ్యు మిగుల నెత్తుగనుండు తావులగు నుండును. ఇం దుష్ణము తక్కువ గాన భూమినుండి నెరెలు నావిరియుం దగ్గియె యుండును. ఇట్టితావులందు నాడాగల మూండవతెగ చవిటిభూములు గాన్పించవు. ఎక్కువ వర్షమునగంటు నేల భూములందు వర్షాధిక్యము కల్గుకతన భూముల యందలి యుప్పులు కొట్టుకొనిపోవుట చేత చవిటిభూములు కానరావు.

ము గాం నేల మూండవనెరపు భూమికి, నీటిని గ్రహించి భూమిలోనికి దిగనీయక నిలుపు లక్షణమునకానే, క్రింది భాగమున దన యందుండు నేల చెడినతెగ చవిటిభూముల కొక లక్షణము కలదు. వర్షాకాలపు నీటిచేం (సోడా లవణ) కరిగి యుప్పులు నేలనుండి క్రిందివఱకుం గొట్టుకొనిపోవుచుండినను జరీకాలమున భూమి యెండుచుండంగనే భూమియందలి యుప్పులుకొన్ని పైకి దేలుచుండును. ఇట్టిదియె ఉప్పుపొంగుదూరానము యని చెప్పంబడు (సోడికస) యుప్పని చెప్పంబడినది. దీనినే యుఱుదేశమున ప్రాన్సి ననెమెదగు.

ఇంక నీచౌడునేలలను పిలగుసంతోసఱకు ఫలవంతము లగునట్లు మార్పుగల్గింపం గని పెట్టంబడిన సాధనములను వివరించుట సమం జసము.

౧. చవిటిభూముల కానరణ నేర్పర్చి పశువుల నందు మేయకుండం జేయుట. అనంగా అచ్చటచ్చట నేమాత్రముగనైనను మొలచి యుండు గరిక మొదలగుగడ్డిం బెరుగం జేయుట యని భావము. ఇందువలన నందలి వేళ్లు భూమిం గుల్లబాఱం జేయుటయుం బై భాగమంద లి నీటి నావిరియైపోకుండ నాంపి లోనియుప్పులను బై భాగమునకుం దేలిరాకుండం గొంతవఱకు కాంపంగల్గి గడ్డియు వృద్ధియగును.

౨. చెత్తలను విస్తారము వేయుచు మళ్లుగం జేసి నీ రందు నిలువం జేయుట. ఇందువలన వర్షములనీటియందుం జెత్తలు కుళ్లి పులుపుగనై ఉప్పులను విఱచును. మఱియు నివి పైపొరగ నేర్పడి (గొప్ప గొన్నిసట్టులనే), భూమిలోని నావిరినిం బైకిం బోనీయక అవి కొంత్త లవణ భాగములను పైకి రాకుండ నరికట్టెడిని. పిలగు నుంచెదనక నాటిగడ్డి (పశువుల మేంతకుం బనికి రానిది గాని) దానిని భూమిపైం బఱచుచు వర్షములకుం గుల్లంజేయుట. అధికముగానున్న వానగడ్డి గాదు నిల్లు పఱచుచుండుట- వేపలి చెట్లు, వేంపాకు, గంగేసుచెక్క, బాదాము, నువ్వులకింపు, తాటిగాంకులు, నేలతంగెడుగడ్డి గాని నిల్లు పఱచి కుళ్లనిచ్చి దుక్కిచేసి భూమిం గుల్లుచుండుటవలన నిట్టిఫలితమె గల్గుచుండును.

ఈ పద్ధతియున కాగునబ్బోలి జిల్లాయందుం బ్రాండెతాటి మాంకులును, మధుర జిల్లాయందు నేలతంగెడు (పత్తిగా)ను, తిరుచనాపల్లి, కోయం బత్తూరు జిల్లాలందుం గలబాదయు నిట్టుప యోగించుట గానవచ్చుచుండును. ఇంక వేర్వేఱు తావులందు నల్లేరు, చెముడుకాడలు, చింత ముక్కలు, వేంపపిండి, సజ్జలు మొదలగు ధాన్య ములబొత్తు లుపయోగింపం బడుచున్నవి. ఇవి యన్నియుం గుళ్లినతఱిం బులుపుంబదార్థముం గల్గించి చౌడునందలి యుప్పును విఱచి భూమిం బాగుచేయంగల్గెడిని. భూమియందుంజింతగింజల నొత్తుగాం జల్లి మొలచినపదప దున్ని వేయుటయు నుప్పులను విఱచుట కుపయోగించు సందురు.

౩. ఉప్పులం గడుగుట-తియ్యనినీటిని మళ్ళ

గట్టి నింపుచుండుటవలనఁ కోటభూములు బాగుపడుట, పెల్లాప్రిదేశములందుఁ బరీక్షింపఁబడి యాచరింపఁబడుచున్న సంగతిఁ జూచినవారిది తెలిసియే యుందురు. తిరుచనాపల్లిజిల్లాయందు జప్పుచును చెప్పఁబడు నేదో పద్ధానము, చౌడు విఱచునదిగఁ జెప్పఁబడి యిటుల [illegible] దున్నది.

౮. ఇతరవిషయములగు [illegible] నేలలకుం జేర్చి [illegible] బాగుచేయుట. అనఁగా చెరువుల యడుగున నూరుచున్న, [illegible] మట్టి మొదలగునవి [illegible] చౌడు నేలలు బాగుపడుచున్నవి.

చౌభ్యగోత్రము— ఆయామాన్య [illegible] చూడుడు.

చౌరా లేక చావురా-క్షత్రియులు — వీరు పురిహారశాఖ క్షత్రియులలోనే [illegible]. వీరు సూర్యవంశమునకుం గాని, చంద్రవంశమునకుంగాని చెందినవారు కారని చెప్పఁబడుచున్నది. పాటలందుఁ దప్ప వీరింగూర్చి యేమియు సరిగఁ దెలియరాకున్నది. వీరి రాజధాని దేవబంద ద్వీపమనియు, నిది సౌరాష్ట్రదేశమునకుఁ బశ్చిమసముద్రమునం దుండెననియుఁ బ్రతీతి కలదు. వీరి కితరశాఖల క్షత్రియులతో సంబంధబాంధవ్యములు కలవు. బాణరాజు వీరిలోనివాఁడే. చాళుక్య రాజులమూలపురుషుఁడగు జయసింహ మహారాజుమామగారగు భోజరాజరాజ్యసంతతికిం జెందినవాఁడే. వీరివారేయగు జత్ శాఖ క్షత్రియులు యాదవుల మనుచున్నారు. (పురిహారక్షత్రియులు చూడుడు.)

చౌరాపరాధాన్మాండవ్య నిగ్రహన్యాయము — తొల్లి మాండవ్యుండను ఋషి సత్తముఁడుమౌనవ్రతముంబూని యోగసమాధిని దపంబొనర్చుచుండ, దొంగలు రాజభటులచేఁ దఱుమఁబడి [illegible] మాండవ్యాశ్రమమున దాఁగుకొనిరట. రాజభటులు వారిం బట్టుకొనుచో ఋషింగూడ శిక్షించిరట.

[illegible] పాలన- ఉద్యోగి దుష్కృత్యములం చెల్లుబడికి [illegible] న్యాయము నాగు చూడుడు.

చౌలపిల్లి తీగె— లా ipomava biloba. దీనింగూర్చి యంతగాఁ దెలియదు. దీనివేరు, ఆకులు, కాడలు [illegible] మూత్రసంబంధము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

చౌలిగోత్రము - వసిష్ఠగోత్రము చూడుడు.

చౌషష్టకలలు— [illegible] చూడుడు.

చౌషష్టివిద్యలు - [illegible] చూడుడు.

చౌహానులు— వీరు అజమీరు, ఢిల్లీ ([illegible]) రాజధానులుగ రాజ్యమేలినవారు. పృథ్వీరాజు ఈవంశమువాఁడు. ఈతఁడు కనోజభూపాలుండగు జయచంద్రుని [illegible]. ఈ [illegible]. ఈయనను మహమ్మద్ఘోరి చంపి రాజ్యమాక్రమించెను.

చౌహాను (శాఖ) క్షత్రియులు. వీరు అర్బుద పర్వతమున్న ఋషులచేతఁ జేయఁబడిన తపోహోమాగ్నులకాలమున విష్ణుదేవునియంశమున జనించిరని చెప్పఁబడినవారు. చౌ అనిన నాలు గనియు, హాత్తనిన హస్తము లనియు హిందీభాషయం దర్థము. దానినుండియె చౌహాన్పద మేర్పడినది. చతుర్హస్తక్షత్రియశాఖ యని భావము. ఇంకను వీరిని బాహుమాన క్షత్రియు లనియు వాడుట గలదు. బహుపరాక్రమశాలురని పేరందినవారు.

వీరికిం గడమండలరాజ్య మీయఁబడినటుల చెప్పఁబడినది. గడమండలమునకు గిన్హామండల మనియుం బేరు కలదు. దీని నిప్పుడు బుందేలు ఖండ మనుచున్నారు. వీరికి మహోబాత్సవనగరము (మహోబా) రాజధానిగ నుండెను. శోహాన (లేక శోభానగరము) కొంతకాలము రాజధానియై యుండెను. వీరు గొప్ప వైభవోపేతులని పేరొందియుండినవారు.

చౌహాను క్షత్రియులందు ఇరువదినాలు గంత శాఖలు కలవందురు. ౧ హాడశాఖ, ౨ కీచీ శాఖ, ౩ ధియోరా శాఖ, ౪ సోనిగరీశాఖ, ౫ పాబియా శాఖ, ౬ సంకోరా శాఖ, ౭ గోయల్వాల్ శాఖ, ౮ భదోరియా శాఖ, ౯ నూర్వాన్ శాఖ, ౧౦ మలాని శాఖ, ౧౧ పూర్బియాశాఖ, ౧౨ శూరశాఖ, ౧౩ మద్రేచ శాఖ, ౧౪ సంక్రాచశాఖ, ౧౫ భూరాచ శాఖ, ౧౬ బలాచ, ౧౭ తుసైరా, ౧౮ చాసైరా, ౧౯ రోసియా, ౨౦ చందూశాఖ, ౨౧ నికుంపాశాఖ, ౨౨ ఫావర్ శాఖ, ౨౩ బంకత్ శాఖ, ౨౪ చౌహాన్ శాఖ. వీరందరు చౌహాను క్షత్రియ శాఖ వారు. క్షత్రియ కులము చూడుఁడు.

ఘటలపురము — ఇప్పటి చిట్టగాంగ్ (అసాము) పురమున కిది తొల్లింటి పేరు. ఇచటఁ జంద్రశేఖరపర్వతమునైనున్న శివలింగముతోఁ గూడిన భవానీదేవి ౩౨ పీఠములలోని దొక్కటిగఁ దంత్రచూడామణి ౫౧ యందుఁ జెప్పఁబడినది. వారాహీతంత్రము ౩౧ యందుఁ గూడ దీని ప్రశంస కలదు.

ఘండ (శాఖ) క్షత్రియులు — ప్రమార శాఖ క్షత్రియులు చూడుఁడు.

ఘండకౌశికుఁడు - ఒక ఋషి-గౌతముని వంశస్థుఁడు. మగధదేశాధీశుఁడగు బృహద్రథునకు సంతానార్థమై యీయన కుపచర్యలు సలుప నొక మామిడిపండు నభిమంత్రించి యిచ్చె నట. దాని నారాజు భార్య కొసఁగ జరాసంధుఁడు గర్భమునం బడెనఁట.

ఘండపురము — బీహారములోని మహాబాద్రమండలమునకుం జెందిన భాబువాయనంబను తాలూకాకు పశ్చిమముగా నైఋత్యదూరమునం గల చాయనపూర్ అనుపేరఁ బరఁగుచున్నది. ఇచట శుంభ నిశుంభులతో ఘండీదేవి సంగర మొనర్చి వధించినతావని మార్కండేయపురాణమున ౮౫వ అధ్యాయమునఁ గలదు.

వామనపురాణము ౫౫ న ఈ ఘస్తపురము ఘండ ముండాసురులతో యుద్ధ మొనర్చి వధించినతావనియు ఘస్తనిపేరం బరఁగిన యీ పురమున ముండపృష్ఠ మను చౌముఖీమహాదేవుఁడు (శివలింగము)ను ముండేశ్వరీదేవస్థానము కలదనియు, వారిద్దఱును మహిషాసురుని సైన్యాధిపతులనియుం దెలియుచున్నది.

ఘండముండాసురులను వధించిన తావు — నాలుకాదేవి చూడుఁడు. మోష్ఠ మూనపర్వతమునైన నీతావుం జూపుచున్నారు.

ఘండమోదనగోత్రము — వీతహవ్య లేక యాస్కగణము చూడుఁడు.

ఘండామార్కుఁడు — శుక్రాచార్య పుత్రుఁడు-తల్లి పేరు. ఈతఁడొక్కఁడు కాఁడనియు ఘండుఁడు- మార్కుఁడు నని యిద్దఱనియు నొకచోఁ గానఁగుంగాని యంతకన్న నేమియుం దెలియరాదు.

దంష్ట్రి - త్వష్ట - ఘదర్పిత్సుఁడు ననువారు సోదరులు. అరజ, దేవయాని యనువారు

తోఁబుట్టువులు. కుమాళ్ళందఱు దైత్యకుల గురుత్వము నిర్వహించినవారే. అరజ యోగిని యైనది. (దండుఁడు- దండకారణ్యము చూ.) దేవయాని యయాతిమహారాజు భార్య.

ఛండాలధృతైకహస్తన్యాయము— నీటమునింగి చావనున్న వానిని ఛండాలుఁ డొకఁడు చేతితోఁ దీసి రక్షించినను మేలనుకొన్నట్లు మని భావము.

ఛండాలిగోత్రము— వసిష్ఠగణము చూ.

ఛండికా క్షేత్రము దేవీపురాణప్రసిద్ధమగు నీ మహాదేవీక్షేత్రము మహారాష్ట్రములోని ఉనాస్ జిల్లాలోని భాకన్ అనంబడు గ్రామమునందు గలదు. ... తీర్థము. కార్తికమాసమున నిట గొప్పయాత్ర జరుగును. లక్షలజనులిచ్చటకు వచ్చి దేవిని దర్శింతురు.

ఛండీ[శక్తు]లు ౮- అష్టచండీశక్తులు. ౧ ఉగ్రచండీ, ౨ ప్రచండీ, ౩ చండోగ్రా, ౪ చండనాయికా, ౫ అతిచండా, ౬ చాముండా, ౭ చండీ (లేక చండా) ౮ చండవతీ.

ఛండబాలేశ్వరము (ఛాంద్బాలి)— మహానదీముఖద్వారమునకడ నున్న రేవుపట్టణము. (ఒరిస్సాదేశము చూడుఁడు.)

ఛండీశ్వరుఁడు లేక ఛండికేశ్వరుఁడు గొప్పశివభక్తుఁడు; ప్రమథముఖ్యులలోనివాఁడు.

ఛండేరీ— చంద్రావతీపురము చూ.

ఛండేలులు — ఇప్పటి బుందేల్ ఖండము (తొల్లింటియయాభుక్తిదేశము) నేలిన నృపులు. (దాహలమండలము చూడుఁడు) వీరి రాజధాని మహోబా. (తొల్లింటి మహోత్సవనగరము.)

వీరు మహాదాతలని పేరందిరి. దేవాలయములం గట్టించినవారు. కిరాత్‌సింగీ నృపాలురలోఁ బండ్రెండవవాఁడని చెప్పఁబడినది.

ఛత్రము— గొడుగు చూడుఁడు.

ఛత్రరేఖ-పురుషసాముద్రికము చూడుఁడు. స్త్రీసాముద్రికము చూడుఁడు.

ఛత్రవతి— దీని నహిచ్ఛత్రపుర మందురు. ఉత్తరపాంచాలము చూడుఁడు.

ఛత్రపతీపురము—అహిచ్ఛత్రపురమున కీపేరు గలదు.

ఛత్రహాయగోత్రము- ముద్గలఉపగణము చూడుఁడు.

ఛత్రిణగోత్రము—విష్ణువృద్ధ ఉపగణము చూడుఁడు.

ఛత్రిన్యాయము- ఒక గుంపుగా నేగు జనసమూహమున నొకఁ డిద్దఱు ముగ్గురు గొడుగు పట్టి దక్కినయందఱు గొడుగులు పట్టకపోయినను ఆ గుంపు నంతయు గొడుగులవారని పలుకుదురు.

ఛత్తీసఘడ్దేశము ఆనూపదేశము చూడుఁడు.

ఛందము- లేక ఛందస్సు-లేక ఛందశ్శాస్త్రము- వేదములందలి మంత్రములకు పాదవిభజనమును చెప్పి, అందుండు గురులఘువులను లెక్కపెట్టు శాస్త్రమునకు ఛందశ్శాస్త్రమని పేరు. దీనిని సకలవిద్యాధిపతి యగు నీశ్వరుఁడు సనత్కుమారునకుఁ జెప్పెననియు, ఆతఁడు బృహస్పతికిని, నింద్రుఁడు వాసుకి పింగళులకు, బృహస్పతికి, సనత్కుమారునకు నుపదేశించె ననియుఁ (వాసుకిపింగళులు సర్పనేతలు) చెప్పఁబడినది.

పింగళుఁడు లేక పింగళాచార్యకృతమగు ఛందశ్శాస్త్రము గ్రంథమాదిని రచింపఁబడినటులఁ దెలియుచున్నది. దీనియందు వైదికాధికారము లౌకికాధికారము నని రెండుభాగములు గలవు. అందు మొదటిది వేదమంత్రముల ఛందస్సును, రెండవభాగ మితరములంగూర్చిన ఛందస్సును

నై యున్నది. ఈ ఛందశ్శాస్త్రమునకు వేద వ్యాసశిష్యుండగు ఋగ్వేదప్రవర్తియగు పైలర్షి భాష్యము రచించెను. మఱియు మృతసంజీవని యను వ్యాఖ్యను భట్ట హలాయుధుండను నతండు రచించెను. [illegible] కాశ్యపుండను కాశ్య పఛందమను గ్రంథము [illegible] రచించె నని తెలియుచున్నది.

పదప కేదారభట్టు యను పండితుండు [illegible] [illegible] భాగమును విడచి, లౌకికా [illegible] భాగ మును వృత్తరత్నాకరమను పేర [illegible] గ్రంథముగ వ్రాసెను. ఇది (వృత్తరత్నాకరము) [illegible] ఛందస్సుగ నున్నది. [illegible] వ్యాఖ్యయు, శ్రీనాథకృత [illegible] వ్యాఖ్యయు [illegible] ప్రధాన [illegible] మై యున్నవి. [illegible] వ్యాఖ్యయును [illegible] వృత్త [illegible] వ్యాఖ్యయును, [illegible] వ్యాఖ్యయును, [illegible] వృత్త [illegible] వ్యాఖ్యయును, [illegible] వ్యాఖ్యయును [illegible] గలవు. మఱియు [illegible] వ్యాఖ్యయును [illegible] వృత్త [illegible], [illegible] వ్యాఖ్య [illegible] [illegible] బడి నవి. [illegible] వృత్త [illegible] [illegible] [illegible] చెప్పఁబడినవి. ఇవిగాక ఛందశ్శేఖరము, ఛందః కౌస్తుభము, [illegible] మున్నగు [illegible] ఛందో గ్రంథములు [illegible] [illegible]. ఇవి [illegible] [illegible] గ్రంథములు.

[illegible] [illegible] ఛన్దస్సు [illegible] [illegible] ములు కొన్ని [illegible]. [illegible] ఛందము, [illegible] చూడామణి, [illegible] [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] ము మున్నగునవి [illegible] గలవు. [illegible] [illegible] [illegible] నెక్కువ గాన

వించుచున్నారు. ఇందు వృత్తలక్షణములుగలవు.

ఛందము లిర్వదియాఱుగఁ జెప్పఁబడినవి. ఒక్కొక ఛందమున పాదమున కిన్ని వర్ణము లనియు లెక్క గలదు. మఱియు నా ఛందమును బ్రస్తరించిన నెన్ని వృత్తములు గలుగునో నా సంఖ్యయు, నందెన్ని వృత్తములు పేర్కొనఁబడి నాయకియందున్నవో వాట్ల పేర్లును క్రింద వివరింపఁ బడెను. ఇవిగాక యిరువదియాఱుకన్న నెక్కువ యక్షరములు పాదమునందుఁగల వృత్తములు కొన్ని గలవు. దండకములు మున్నగున వీలెక్క కతీతములగునవి కొన్ని గలవు. ఆర్యాప్రస్తార లక్షణము మేరకును, నష్టలబ్ధప్రత్యయము మేర కును గొన్ని [illegible] వృత్తములు (బంధకవిత్వ ములు) గలవు. వాట్లను వివరింతము.

ఛన్దములు (ఛన్దస్సులు) వృత్తములు-పద్యములు—

ఛన్దము లిరువది యాఱు. వీట్లనుండియే వృత్తములు జనించినవి. వృత్తములను పద్యములనియు నందురు. ఈ పద్యములు సమవృత్తములనియు, [illegible] లనియు, [illegible] లనియు, ఉపజాతివృత్తములనియు నాల్గు తెఱంగులు. ఇవిగాక వచనకావ్యములగు గద్యములు [illegible] భేదములును గలవు.

సమవృత్తములు.

ఇరువదియాఱు ఛన్దములనుండి జనించిన వృత్తములు సమవృత్తము లనంబడును. ఇవి ౧౩౪౨౧౭౭౨౬ కలవు గాని ఇన్ని పద్యములు జనింపఁగల్గుట లెక్కించుకొనుటయే గాని, వాడు కొనుచున్న ౨౩౬ పద్యములు మాత్రమే గాన నయ్యెడును. లెక్కన వాట్లకుఁ బేరు లిడఁబడినట్లే గానరాదు. వాట్లఁగూర్చి వివరింతము.

౧వ ఛన్దము ఉక్త— ఇందుఁబుట్టిన వృత్తము [illegible] లక్షణము [illegible]. ఈ ఛందము నుండి పుట్టఁగల వృత్తములు రెండు. నాయకియం దున్నది శ్రీవృత్తమను పద్య మొక్కటియే.

౨ వ ఛన్దము- అత్యుక్త- ఇందుం బుట్టిన వృత్తములకుం బంక్తికి రెండక్షరములు. ఈఛందమునుండి పుట్టఁగలవృత్తములునాలుగు. వాడుకయందున్నది స్త్రీ (పొంపు) వృత్తమొకటియే.

౩ వ ఛన్దము- మధ్య- పంక్తికి మూడక్షరములు. పుట్టిన వృత్తము లెనిమిది. యందున్నవి ౧ నారీవృత్తము, ౨ మృగీవృత్తము, ౩ వినయవృత్తము.

౪ వ ఛన్దము- ప్రతిష్ఠ- పంక్తికి ౪ అక్షరములు- పుట్టఁగలవృత్తసంఖ్య ౧౬. వాడుకయందున్నవి ౪. ౧ కన్యా, ౨ వ్రీడా, ౩ సుకాంతి, ౪ బింబవృత్తము.

౫ వ ఛన్దము- సుప్రతిష్ఠ- పంక్తికి ౫ అక్షరములు పుట్టఁగలవృత్తసంఖ్య ౩౨. వాడుకయందున్నవి ౮. ౧ పంక్తి వృత్తము, ౨ ప్రగుణ వృత్తము, ౩ సతీవృత్తము, ౪ పంక్తివృత్తము, ౫ సంమోహావృత్తము, ౬ అంబుజము, ౭ వలమురీ వృత్తము, ౮ సుందరీవృత్తము.

౬ వ ఛన్దము- గాయత్రీ- (చరణమునకు ౬ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౬౪. వాడుకలోనున్నవి ౧౦. అవి ౧ సావిత్రీవృత్తము, ౨ విచిత్రము, ౩ తనుమధ్య, ౪ చంద్రవదనము, ౫ శశివదనము, ౬ సులలితా, ౭ వసుధ, ౮ వసుమతీ, ౯ విజయశుభవృత్తము, ౧౦ కిసలయవృత్తము.

౭ వ ఛన్దము- ఉష్ణిక్- (చరణమునకు ౭ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౧౨౮. వాడుకయందున్న వృత్తములు పది.

౧ లోలావృత్తము, ౨ హంసమాల, ౩ మదరేఖ, ౪ కుమారలలిత, ౫ సరసిజవృత్తము, ౬ విభూతి, ౭ మధుమతి, ౮ మదనవిలసితము, ౯ ప్రసవపరము, ౧౦ సురుచిరావృత్తము.

౮ వ ఛన్దము- అనుష్టుప్- (చరణమునకు ౮ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౨౫౬. వాడుకలోనున్న వృత్తములు పదునొకండు.

౧ విద్యున్మాలా, ౨ వితానవృత్తము, ౩ విమానవృత్తము, ౪ సింహరేఖావృత్తము, ౫ చిత్రపదవృత్తము, ౬ హంసరుతము, ౭ నారాచము, ౮ ప్రమాణికము, ౯ నాగరవృత్తము, ౧౦ మాణవకము, ౧౧ సమానవృత్తము.

౯ వ ఛన్దము బృహతీ- (చరణమునకు ౯ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౫౧౨. ఇందు వాడుకయందున్న వృత్తము లైదు.

౧ భుజగశిశురుతము, ౨ ఉత్పన్నకావృత్తము, ౩ భద్రకము, ౪ హలముఖి, ౫ కనకావృత్తము.

౧౦ వ ఛన్దము- పఙ్క్తి (చరణమునకు ౧౦ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౧౦౨౪. ఇందు వాడుకయందున్న వృత్తములు పదునేడు.

౧ ప్రణవవృత్తము, ౨ మయూరసారి, ౩ రసాలీవృత్తము, ౪ మత్తనాగవృత్తము, ౫ చంపకమాల, ౬ సుభాషితము, ౭ మత్తహంసరేఖ, ౮ కౌముది, ౯ భోగివిలసితము, ౧౦ మనోరమ, ౧౧ శుద్ధవిరాట్, ౧౨ నందినీవృత్తము, ౧౩ పఙ్క్తివృత్తము, ౧౪ కోమల, ౧౫ వాగ్మివృత్తము, ౧౬ మోదకము, ౧౭ ప్రకీర్ణకమను వృత్తము- పంచశిఖావృత్తము.

౧౧ వ ఛన్దము-త్రిష్టుప్ (చరణమునకు ౧౧ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౨౦౪౮. ఇందువాడుకలోనున్నవృత్తము లిరువదియొండు.

౧ ఇంద్రవజ్రము, ౨ ఉపేంద్రవజ్రము, ౩ ఉపస్థితము, ౪ దోధకము లేక వాదపము, ౫ రథోద్ధతము, [సాత్తికావృత్తము] ౬ భద్రకము, ౭ స్వాగతము, ౮ కాంతా లేక కాంతివృత్తము, ౯ శ్యేనివృత్తము, ౧౦ వాతోర్మివృత్తము, ౧౧ కలితాంతా లేక గీతాలంబనము, ౧౨ శాలిని, ౧౩ సుముఖి, ౧౪ భ్రమరవిలసితము, ౧౫ వృత్తావృత్తము, ౧౬ పృథ్వీవృత్తము, ౧౭ వృంతవృత్తము, ౧౮ మౌక్తికమాల, ౧౯ ఉపస్థిత (శిఖండితము), ౨౦ శ్రీవృత్తము,

౨౧ ఏకరూపావృత్తము, ౨౨ చంద్రికావృత్తము, ౨౩ ఉపజాతి, ౨౪ మందారదామము (ఇది ప్రక్షిప్తము)

౧౨ వ ఛన్దము- జగతి. చరణమునకు ౧౨ అక్షరములు. వృత్తసంఖ్య ౪౦౯౬. ఇందులో వావుకలో నున్న వృత్తములు ౨౨.

౧ స్రగ్విణీ వృత్తము, ౨ భుజంగప్రయాతము, ౩ తోటకము, ౪ జలధరమాల, ౫ వంశస్థము, ౬ ఇంద్రవంశము, ౭ ద్రుతవిలంబితము, ౮ తోదకము, ౯ తామరసము, ౧౦ ప్రియంవద, ౧౧ ప్రమితాక్షరము, ౧౨ జలోద్ధతగతి, ౧౩ విశ్వదేవి, ౧౪ చంద్రవర్త్మ, ౧౫ ప్రహేయము, ౧౬ ప్రముదితవదన, ౧౭ కుసుమవిచిత్ర, ౧౮ మణిమాల, ౧౯ మేఘవిలసితము, ౨౦ కలరవము, ౨౧ (ప్రక్షిప్త) పుటవృత్తము, ౨౨ (ప్రక్షిప్తము) ఉజ్జ్వలవృత్తము.

౧౩ వ ఛన్దము అతిజగతి- (చరణమునకు ౧౩ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౮౧౯౨. ఇందు వావుకలో నున్నవి పదునాలుగు వృత్తములు.

౧ మత్తమయూరవృత్తము, ౨ ప్రహర్షిణీవృత్తము, ౩ ప్రభాతవృత్తము, ౪ జలదావృత్తము, ౫ మంజుభాషిణీవృత్తము, ౬ రుచిరావృత్తము, ౭ క్షమావృత్తము, ౮ క్షపావృత్తము, ౯ చంచరీకావళి, ౧౦ మత్తహంసిని, ౧౧ సుమంగలి, ౧౨ బాభరగానము, ౧౩ లతావృత్తము, ౧౪ (ప్రక్షిప్తము) ప్రీతివృత్తము.

౧౪ వ ఛన్దము-శక్వరి. (చరణమునకు ౧౪ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౧౬౩౮౪. ఇందు ౧౩ వావుకయందున్నవి.

౧ వనమయూరము, ౨ భూనుతము, ౩ సుందర, ౪ ప్రహరణకలితము, ౫ వసంతతిలకము లేక సింహోద్ధతము లేక ఔద్ధరిణీ లేక శోభావతి లేక మధుమాధవి, ౬ నవనందిని, ౭ అపరాజితము, ౮ అసంబాధ, ౯ కమలవిలసితము, ౧౦ సురుచిరము, ౧౧ మదనవృత్తము, ౧౨ జలధరము, ౧౩ లోల.

౧౫ వ ఛన్దము- అతిశక్వరి. (చరణమునకు ౧౫ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౩౨౭౬౮. వావుకయందున్న వృత్తములు ౧౭.

౧ మాలిని, ౨ సుకేసరము, ౩ భద్రకము, ౪ మనోజ్ఞము, ౫ మణిభూషణము, ౬ ఇలావృత్తము, ౭ చంద్రరేఖ, ౮ నళినీవృత్తము, ౯ సుగంధి లేక శాలినీవృత్తము, ౧౦ చామర లేక ప్రశాంతివృత్తము, ౧౧ అలసగతి, ౧౨ మణిగణనికరము, ౧౩ గజరాజము, ౧౪ లలితగతి, ౧౫ సరసాంకము, ౧౬ మాలతి, (ప్రక్షి) ౧౭ హంసయానము. (ప్రక్షిప్తము)

౧౬ వ ఛన్దము- అష్టి. (చరణమునకు ౧౬ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౬౫౫౩౬. ఇందు వావుకయందున్నవి పదునొకండు వృత్తములు.

౧ ఛందశ్రీ, ౨ గజవిలసితము, ౩ మదనదర్పణము, ౪ అశ్వగతి, ౫ ఫలసదనము, ౬ వాణీవృత్తము, ౭ మేదినీవృత్తము, ౮ చంద్రభాను, ౯ పద్మకము, ౧౦ పంచచామరము, ౧౧ ప్రియకాంతవృత్తము.

౧౭ వ ఛన్దము- అత్యష్టి. (చరణమునకు ౧౭ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౧౩౧౦౭౨. ఇందు వావుకయందున్న వృత్తములు పదునొకండు.

౧ సుగంధి, ౨ చంపకకేసరి, ౩ వంశపత్రపతితము, ౪ త్వరితగతి, ౫ పాలాశదళము, ౬ మందాక్రాంతము, ౭ కోకిలాకాకము, ౮ నర్కుటము, ౯ హరిణీవృత్తము, ౧౦ పృథ్వీవృత్తము, ౧౧ శిఖరిణీవృత్తము.

౧౮ వ ఛన్దము- ధృతి. (చరణమునకు ౧౮ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౨౬౨౧౪౪. ఇందు వావుకయందున్న వృత్తములు తొమ్మిది.

౧ తరళివృత్తము, ౨ త్వరితపదగతి, ౩ అతివినయము, ౪ దేవరాజవృత్తము, ౫ కుస్మా

హారము, ౬ హారనర్తనము, ౭ శశివిస్తృతము, ౮ కుసుమితలతావేల్లితము, ౯ మత్తకోకిల.

౧౯ వ ఛన్దము- అతిధృతి (చరణమునకు ౧౯ అక్ష.) వృత్త సంఖ్య ౫౨౪౨౮౮. ఇందు వాడుకయందున్న వృత్తము లెనిమిది.

౧ సుభికము, ౨ శివికంఠభూషణము, ౩ భూతిలకము, ౪ చంద్రికళావృత్తము, ౫ మేఘవిస్ఫూర్జితము, ౬ ధ్రువకోకిల, ౭ తరళి, ౮ శార్దూలవిక్రీడితము.

౨౦ వ ఛన్దము-కృతి (చరణమునకు ౨౦ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౧౦౪౮౫౭౬. ఇందు వాడుకయందున్న వృత్తము లేడు.

౧ భుజంగవృత్తము, ౨ కలితము, ౩ ప్రభాకలితము, ౪ ఖచరప్లుతము, ౫ అంబురుహము, ౬ ఉత్పలమాల, ౭ మత్తేభవిక్రీడితము.

౨౧ వ ఛన్దము-ప్రకృతి (చరణమునకు ౨౧ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౨౦౯౭౧౫౨. ఇందు వాడుకయందున్న వృత్తము లెనిమిది.

౧ స్రగ్ధర, ౨ సురభూజరాజము, ౩ కనకలత, ౪ కరిబృంహితము, ౫ మణిమాల, ౬ ధాటీవిటవృత్తము, ౭ నవమంజరి, ౮ చంపకమాల.

౨౨ వ ఛన్దము- ఆకృతి (చరణమున ౨౨ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౪౧౯౪౩౦౪. ఇందు వాడుకయందున్న వృత్తములు తొమ్మిది.

౧ కనకలతిక, ౨ మదిరావృత్తము, ౩ తురగవృత్తము, ౪ తరళ, ౫ విచికిలితము, ౬ మానినీవృత్తము, ౭ భద్రకవృత్తము, ౮ సుభద్రకము, ౯ మహాస్రగ్ధర.

౨౩ వ ఛన్దము- వికృతి (చరణమున ౨౩ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౮౩౮౮౬౦౮. ఇందు వాడుకయందున్న వృత్తము లైదు.

౧ కుసుమవృత్తము, ౨ మత్తాక్రీడావృత్తము, ౩ పద్మనాభము, ౪ అశ్వలలితము, ౫ కవిరాజవిరాజితవృత్తము.

౨౪ వ ఛన్దము- సంకృతి (చరణమున ౨౪ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౧౬౭౭౭౨౧౬. ఇందువాడుకయందున్న వృత్తము లాఱు.

౧ శృంగారము, ౨ పంచశరము, ౩ అష్టమూర్తి, ౪ తన్వీవృత్తము, ౫ క్రౌంచపదము, ౬ సరసిజవృత్తము.

౨౫-వ ఛన్దము-అతికృతి (చరణ. ౨౫ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౩౩౫౫౪౪౩౨. ఇందు వాడుకయందున్న వృత్తములు తొమ్మిది.

౧ సాధ్వీవృత్తము, ౨ జలధరము, ౩ చారుసుతి, ౪ విజయము, ౫ సురుచివృత్తము, ౬ వనసుహాము, ౭ [illegible]గతి, ౮ భాస్కరవిలసితము, ౯ [illegible] లేక బంధురవృత్తము.

౨౬ వ ఛన్దము-ఉత్కృతి (చరణ ౨౬ అక్ష) వృత్తసంఖ్య ౬౭౧౦౮౮౬౪. ఇందు వాడుకయందున్న వృత్తము లైదు.

౧ భుజంగవిజృంభితము, ౨ వరాహవృత్తము, ౩ మలయజము, ౪ పరిభువృత్తము, ౫ మంగళమహాశ్రీ.

ఇట్లు నిరువదియాఱు ఛందంబులనుండి జనించువృత్తములసంఖ్య పదమూడుకోట్ల నలుబది రెండులక్షల పదునేడువేల ఏడువందల ఇరువదియాఱు. ఇందు వాడుకయందున్న వృత్తములు రెండువందల నలుబదియాఱు. ఇవన్నియు సమవృత్తములని యెఱుంగునది.

జాతులు (ద్వివిధము) — జాతులు లేక జాతిపద్యములు- శుద్ధజాతు లనియు, ఉపజాతు లనియు ద్వివిధము.

శుద్ధజాతులు ౬ విధములు, ౩౮ భేదములు.

౧ పద్యములు- ౧ కలిక, ౨ ఉత్కలిక, ౩ ఉత్సాహ, ౪ తరువోజ. (అని ౪ విధములు)

౨ ఆర్యలు (౫) — ౧ పథ్యార్య లేక అనంతపథ్యార్య, ౨ విపులార్య, ౩ చపలార్య, ౪ ముఖచపలార్య, ౫ జఘనచపలార్య (అని

ఐదు విధములు)

౩ అక్కరలు (౫)— ౧ మహాక్కర, ౨ మధ్యాక్కర, ౩ మధురాక్కర, ౪ అంతరాక్కర, ౫ అల్పాక్కర (అని ఐదు విధములు.)

౪ కందపద్యములు (౯)— ౧ సమకందము, ౨ విషమకందము, ౩ ఆర్యాకందము, ౪ హ్రస్వ (కుఱుచ) కందము, ౫ దీర్ఘ (నిడుద) కందము, ౬ ద్వివిధకందము, ౭ చతుర్విధకందము, ౮ వృత్తగర్భిత కందము, ౯ ప్రమితాక్షర కందము (అని తొమ్మిది విధములు)

౫ పాదపద్యములు (౬)—౧ షట్పదము, ౨ త్రిపదము, ౩ ద్విపద, ౪ మంజరి (ఇందు ప్రాసరహితమంజరియుం గలదు) ౫ చౌపదము, ౬ వితాళము లేక వితాళచౌపదము (అని షడ్విధములు)

౬ రగడలు (నవవిధములు)— ౧ వృషభగతిరగడ (త్రిపుటతాళము), ౨ హరిణగతిరగడ (త్రిపుటతాళము), ౩ విజయభద్రము (జంపె తాళము), ౪ ద్విరదగతిరగడ (జంపె తాళము), ౫ మధురగతిరగడ (ఏకతాళము), ౬ విజయమంగళము (రూపకతాళము), ౭ తురగవల్గనరగడ (రూపక తాళము), ౮ హయప్రచారము (రూపకతాళము), ౯ హరిగతిరగడ (అటతాళము) (రగడలు నవవిధములు)

ఉపజాతులు (ద్వివిధము)- ౨౨ భేదములు.

౧. సీసపద్యములు (౧౨)- ౧ వృత్తప్రాస సీసము, ౨ సర్వతఃప్రాససీసము, ౩ అర్ధసమసీసము, ౪ అవకలిసమసీసము, ౫ అవకలివడిసీసము, ౬ అవకలిప్రాససీసము, ౭ సర్వలఘుసీసము, ౮ సర్వనామప్రాససీసము, ౯ గీతరహితచతుష్ప్రాససీసము, ౧౦ సర్వవడి సీసము (ఇది సమసీసపద్యము), ౧౧ విషమసీసము (ఇది విషమసీసపద్యము) ౧౨ ఉత్సాహావేదండసీసము (ఇది విషమసీసపద్యము.)

౨ గీతపద్యములు (౧౦ విధములు):- ౧ ఆటవెలంది, ౨ తేటగీతి, ౩ ఎత్తుగీతము, ౪ కమలినీగీతము, ౫ పవడగీతము, ౬ ఆర్యాగీతము, ౭ ఉపగీతము, ౮ ఉద్గీతము, ౯ శుద్ధగీతము, ౧౦ మలయగీతము.

సమధనమాలావృత్తములు.

సమధనమాలావృత్తములు-ఛందోబద్ధములనియు, నిబంధనయోగ్యములు ఛందములకు లోఁగలవనియు నందురు. విట్లాగూర్చి సంశయము కలదు. ఏదియెట్లున్నను నివి ముఖ్యవృత్తములనియు, గౌణవృత్తములనియు, శుద్ధ లేక ఉభయవృత్తములనియుఁ ద్రివిధము.

ముఖ్యవృత్తములు (ద్వివిధము) తొమ్మిది భేదములు:-ఇవి సమమనియు, విషమమనియు ద్వివిధము. సమవృత్తములు- సమధనవృత్తముల లోనివేయనియుఁ గొందఱనెదరు. ఇందలి స్వస్థానసమ, స్వస్థానవిషమ భేదములచేఁ దనరు (ముఖ్యవృత్తములను) నవవిధభేదవృత్తములను స్వస్థానవృత్తము లనియు, గౌణవృత్తములను పరస్థానవృత్తములనియుఁ గూడ నందురు.

ముఖ్యవృత్తములు (స్వస్థానవృత్తములు)— ఇవి ద్వివిధము.

౧. స్వస్థాన లేక స్వస్థానార్థసమవృత్తములైదు:—౧ ఉపజాతివృత్తములు- ఇవి తిరుగఁ ద్రివిధము. ౧ సమోపజాతి; ౨ వ్యత్యస్తసమోపజాతి; ౩ వైపరీత్యోపజాతి; ౨ ఉపచిత్ర- స్వస్థానార్థసమవృత్తము; ౩ నారీనుత- స్వస్థానార్థసమవృత్తము; ౪ అజితప్రతాప- స్వస్థానార్థసమవృత్తము; ౫ రతిప్రియ- స్వస్థానార్థసమవృత్తము.

౨. స్వస్థాన లేక స్వస్థానార్థవిషమవృత్తములు నాలుగు:- ౧ ధరణి- స్వస్థానార్థవిషమవృత్తము, ౨ వారాంగీ- స్వస్థానార్థవిషమవృత్తము, ౩ అంగజాస్త్ర- స్వస్థానార్థవిషమవృత్త

ము, ౪ నదీఘోష- స్వస్థానార్ధవిషమవృత్తము.

గౌణవృత్తములు ౩ విధములు, ౧-౨ భేదములు. వీనిని బహిస్థానవృత్తములనియు నందురు.

౧. పరిస్థానవిషమవృత్తములు మూడు:— ౧ ఉభగనుసమనోహరిము, ౨ శ్రీరమణము, ౩ శరభక్రీడ.

౨. పరిస్థానార్ధసమవృత్తము లారు:- ౧ ధృతిమధ్య, ౨ పరాంవతి, ౩ సుయోగిని, ౪ వేగవతి, ౫ కేతుమతి, ౬ మనోహారివృత్తము.

౩. పరిస్థాన సర్వవిషమ (సర్వస్థానవిషమ) వృత్తములు మూడు:- ౧ సంకీర్ణవృత్తము, ౨ ఉద్గతావృత్తము, ౩ సౌరభవృత్తము.

వైతాళీయమాత్రావృత్తములు (సముచ్ఛయమాలా ములలోనివి)- ఇవి నవభేదములుగ నుండు.

౧ ఉదీచ్యవృత్తము, ౨ ప్రాచ్యవృత్తము, ౩ చారుహాసినీవృత్తము, ౪ వైతాళీయవృత్తము, ౫ పరాంతికావృత్తము, ౬ ఆపాతలికావృత్తము, ౭ ప్రవృత్తకవృత్తము, ౮ ఔపచ్ఛందసికవృత్తము, ౯ దక్షిణాంతికవృత్తము.

ఉద్ధురమాలావృత్తములు:—

ఉద్ధురమాలలు ౧౦౫. ఇందు దండకములే ౯౯ విధములు. కాని ఇందు ౧౦ విధములగు దండకములు మాత్రము ప్రసిద్ధి యై యున్నవి. అవి ౧ యుగణదండకము, ౨ తగణదండకము, ౩ శంఖము, ౪ సుత్రామ దండకము, ౫ లీలాకరదండకము, ౬ మయూర దండకము, ౭ వ్యాళదండకము, ౮ సింహనద దండకము (దీనిని అర్ణవ మనియు, సింహమని యుఁ గూడ నందురు), ౯ అశోకపుష్పమంజరీ దండకము, ౧౦ ఛందవృష్టిదండకము అనునవి. మిక్కిలివి వాడుకయందు లేవు.

తక్కిన ఉద్ధురమాలావృత్తము లారు:— ౧ లాతుణీవృత్తము, ౨ సమణావృత్తము, ౩ త్రిభంగివృత్తము, ౪ లయహారివృత్తము, ౫ లయవిభాతీవృత్తము, ౬ లయగ్రాహివృత్తము.

ఈ ఉద్ధురమాలావృత్తములకు ఛందోబద్ధ నియమము లేదు. దండకముల గమనిక వేఱు. వృత్తము లారు నొక్కొకచరణమునకు ౨౬ కన్న నెక్కువ యక్షరసంఖ్య గలిగియుండెడివి.

గద్య లేక వచనకావ్యములఁ గూర్చి వేఱు తావునఁ గానఁగును.

ఛందోగిగోత్రము- ఆత్రేయగణముచూ.

ఛన్నకులగోత్రము— ఆర్య వైశ్యుల ౧౦౨ గోత్రములలో నొకటి. (వైశ్యగోత్ర ములుచూ. (సం.) ఛన్నకుల (చెన్నకుల- చెన్న కుల) గోత్రము, వార్షగేయ (౧౫) గోత్రము, సప్తఋషిగోత్రము, ఋషి త్రాంస, ఋషి త్రాగణ ము, వాహ్యాక్ష, ఆపస్తంబయజుశ్శాఖ, ప్రమాణ సింహమూర్తి పవమఖండ, సమానగోత్రము- నకర్ష, త్రిపురేశుఁడు దేవత. వనాంబభార్య. సూర్యాచారము నిషస్నానము. వనమాలపుష్ప మాలము. ఐనము కోటి. దీపములు ౧౩. తర్పణసంఖ్య ౧౩. గిరిదానము. జానువులు, హస్తము న్యాసయములు.

ఛాగలగోత్రము—ఆత్రేయగణముచూ.

ఛాగవ్యగోత్రము- విశ్వవగణము చూ.

ఛాటల్సు (CHATTELS) చరాస్తులు (వాణిజ్యసంబంధ పదభాషాపదము). Chattels చరాస్తి యని యర్థము. (భూములు, ఇండ్లు మొదలగు స్థిరాస్తులు కావు).

ఛాందిగోత్రము ఆత్రేయగణము చూ.

ఛానెల్ (జలప్రవాహము) Channel— నదియు వని సిటిసహ్నింహము. నీరు ప్రవహించుటకుఁ ద్రవ్వఁబడిన కాలువయందలి ప్రవాహము. రెండు గొప్పజలభాగములఁ (సముద్రములు) గల్పు సన్నని జలభాగము. Sea portion చూడుఁడు.

ఛాయ లేక నీడ (SHADOW)—

ఛాయ లేక నీడ యనఁగనే సర్వసాధారణముగ నెల్లరకు వెలుతురునిచ్చు నొక వస్తువునుండి వెలుకిరణములఁ గప్పునట్లు తెరయాకారముఁ బడుదన్నిస మని యర్థమగును. దీని నింకను గ్రీ నీడ యనుటయుఁ గలదు. చెట్టునీడ యనిన, నెండవేఁడిమి నుండి తప్పించుకొని చల్లనిప్రదేశమునకుఁ జేరుటకు నేగుతాము, గాని సరియగు నిర్వచనము నేర్పడిన ఛాయ లేక నీడకన్న నధిక మొదేదేని కలదేమో యనిపించుంగాని నిశ్చయముగ నేర్పడుటయందు వెలుతురునందు నడ్డమునున్న యొక దాని యాకారముఁ బడినట్లు మనస్సులఁ దోఁచుటయే యగును. ఇట్టి దీనిక నిర్ణయములను నిజముగ జరుగుచుండు కార్యములను, అవి మనదృష్టికి గనఁబడుటయందు నిర్దిష్టరీతులను, వాట్ల నిజకారణములను నిరూపించు శాస్త్రమును కాంగ్లభాషయందు Optics అనెదరు. అనఁగా optical science అను భాగము. ఇది దృశ్యముఁ (vision) గూర్చిన కలదగును. (ఆప్టిక్సు లేక దృష్టిశాస్త్రము చూ.)

నీడనుగూర్చి వివరించుటయందు క్రింది చిత్రపటముఁ గొంతవఱకు సహాయకారి యగును.

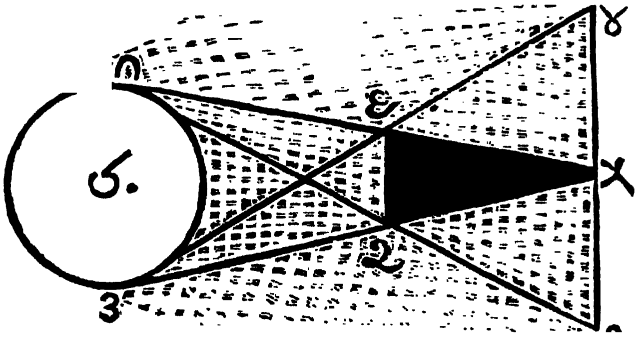

ఇం దెన్మిదవసంఖ్య గలవృత్తము వెలుతురు నిచ్చు పదార్థమనియు, ఆఱు, నేడు సంఖ్యల గీత వెలుతురునుండి యడ్డముగ నున్న పదార్థమనియు నెఱుంగునది. ఇందు ౧, ౬, ౫ నొక తిన్ననిగీతయు, ౩, ౨, ౫ ఒక తిన్ననిగీతయు (strait lines) నైయున్నవి. ౫ కడ నీరెండు గీతలు కలియును. ఇత్తఱి ౮ నుండి వెలువడుచున్న వెలుతురునకు నడ్డముగనున్న ౬, ౨ గీత యొక్క నీడ ౬, ౨, ౫ త్రికోణస్థానమునందు వ్యాపించియుండెడిని.

ఈసందర్భమున ౮, ౫, ౯ తిన్ననిగీతయుండుతావున నొక తెల్లనిగుడ్డ వైచిన ౫ ప్రదేశమున నానీడ ఒక చుక్కవలెఁ దాఁకి గన్పట్టును.

ఈ సిద్ధాంతమున వెలుతురునిచ్చు పదార్థము నీడనిచ్చుదానికంటె పెద్దదిగ నుండుటయు, దాని నుండి దాని వెలుతురున కడ్డముగనున్న పదార్థము చిన్నదిగనుండుటయు గమనింపవలసిన సంగతులై యున్నవి. ఇట్టి వెలుతురునిచ్చు పదార్థము దీపముకంటె చిన్నదిగ నుండుటయు, దాని నుండి దాని వెలుతురున కడ్డముగనున్న పదార్థము పెద్దదిగనుండుటయు సంభవించినయెడల నిందుకు వ్యతిరేకముగ దృశ్యమున నీడ యేర్పడును. అనఁగా నీడ యున్నలకొలఁది పోనుపోను తగ్గిపోవుటకు మాఱుగఁ బోనుపోను పెద్దదియగుచు వెన్నెంబడిగఁ గానవచ్చును. దాని క్రింది చిత్రపటమునఁ జూడనగును.

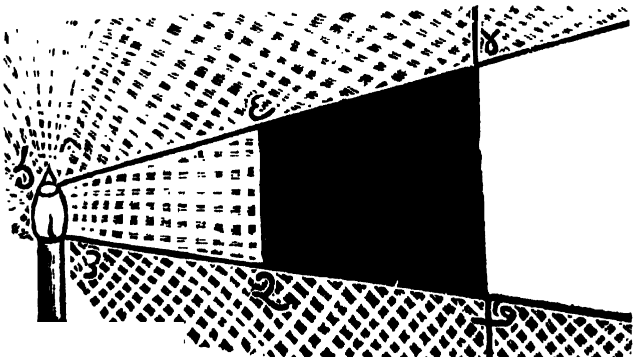

ఇందు ౧ సంఖ్యయగు దీపమునుండి వ్యాపించు వెలుతురునకు ౬, ౨ గీత అడ్డముగనున్న దిగాన ౪, ౯ గీతకడ నున్న తెరపై ౬,౨,౯,౪

చతుష్కోణప్రదేశ మంతయు నీడ గల్గును. అనఁగా ౬, ౭ లకడనుండి యవ్వల కసుగు కొలఁది నీడ పెద్దదియగుచుఁ బోపై ౮, ౯ వఱకును నీడయే కన్పించెడిని.

మనుష్యులు మొదలగువాటి నీడయుఁ జెట్ల నీడయు నీవిధానముననే గల్గుచుఁ గన్పట్టుచుం డును. నీడయొక్క ప్రధానమధ్యభాగము కటిక నల్లగా నుండును. దానిని అంబ్రా యనియు, దానిచుట్టును partially illuminated portion of the shadow అనఁగాఁ గొంచెము వెల్లన నుండి క్రమక్రమముగ నల్లబడుచు, నల్లనిదానిగా గోచరించుచుఁ బాయుచుండి కొంత వెలుతురుతోఁ గలసిపోవు నీడభాగమునకు పెనంబ్రా యని యుఁ బరభాషానామము లిడి, శాస్త్రజ్ఞులు ద్వివిధముగ విభజించియున్నారు.

ఛాయాగడియారము— ఇది నాళికలోఁ జేయఁబడి ఎండలో నమర్పఁబడునది. సూర్యుని కాంతివలనఁ గల్గెడినీడనుబట్టి నడచుచుండును. ఆతావులందు గంటలు గాని ఘడియలు గాని గుర్తించి చిన్నగీతలు గీచి అంకెలచే కాలము వివరించుచు స్థాపించియుంచుదానికి ఛాయా గడియారమనిపేరు.

ఇట్టివి చాలతావులందుఁ గలవు. భువనేశ్వర మున రెండుమూఁడు స్థాపింపఁబడినవియున్నవి.

ఛాయాగణితము— ఛాయాగణితము కాలమును నిర్ణయించుట కుపయోగించెడిని. దీనిని పంచాంగములం గుణించువా రుపయోగిం చుచుందురు. ఈగణితముంగూర్చి లీలావతీగణి తమునందుఁ గొంత వివరింపఁబడినది. ఛాయ యనిన నీడ కర్థము. దీని ననేకవిధముల లెక్కించునాచారము వేర్వేఱు దేశములయందుఁ గలదని తెలియుచున్నది. ఇందు ముఖ్యముగ వాడుకయందున్నవి శంకుచ్ఛాయ యనియు, నరచ్ఛాయయనియు నిరుతెఱంగులై ఎక్కువ వాడుకయందున్నవి. ఇంకను దీపచ్ఛాయయను వేఱొకవిధానముకూడ వాడుకయం దున్నదని తెలియుటయెగాని ఆంధ్రదేశమునందు వ్యాపిం చినటులఁ గానరాదు. వాట్లంగూర్చి ఇటులఁ జెప్పంబడినది.

శ్లో॥ నందచంద్రైర్మితంఛాయయోరంతరం
కర్ణయోరంతరం విశ్వతుల్యం యయోః
తేప్రభే వక్తి యో యుక్తి॥ మాన్వేత్త్య
సవ్యక్తమవ్యక్తయుక్తింపమన్యేఽఖిలమ్॥

శ్లో॥ శంకుప్రదీపాంతరభూస్త్రిహస్తా
దీపోచ్ఛ్రితిస్సార్ధకరత్రయాచేత్।
శంకోస్తత్త్వాంగుళసమ్మితస్య
తస్యప్రభా స్యాత్కియతీవదాశు

శ్లో॥ ప్రదీపశంక్వంతరభూస్త్రిహస్తా
ఛాయాంగుళైః షోడశభిస్సమాచేత్।
దీపోచ్ఛ్రితిః స్యాత్కియతీవదాశు
ప్రదీపశంక్వంతరముచ్యతాం మే॥

శ్లో॥ ఛాయాగ్రయోరంతరసంగుణాభా
ఛాయాప్రమాణాంతరహృద్భవేద్భూః।
భూశంకుఘాతః ప్రభయా విభక్తః
ప్రజాయతే దీపశిఖౌచ్చ్యమేవమ్॥

శ్లో॥ త్రైరాశికేనైవ యదేతదుక్తమ్
వ్యాప్తం స్వభేదైర్హరిణేవ విశ్వమ్।

శ్లో॥ శంకోర్భార్క-మితాంగుళస్య సుమతే
దృష్టా కిలాష్టాంగుళా।
ఛాయాగ్రాభిముఖే కరద్వయమితే
స్యస్తస్య దేశే పునః।
తస్యై నార్క-మితాంగుళా యది తదా
ఛాయాప్రదీపాంతరమ్।
దీపౌచ్చ్యంచ కియద్వద వ్యవహృతిం
ఛాయాభిధాం వేత్సిచేత్॥

ఇందు నరగణితము- మనుష్యుఁడు చెవుల యందు వ్రేలునుంచుకొని పాదములతోఁ జెవులవఱకుఁ దననీడను గొలిచి లెక్కించుటయు, శంకు (కొయ్య) నాటించి దానినీడను గొలుచుచు లెక్కించుటయు నని తెలియుచున్నది. శంకు సర్వసాధారణముగ ౧౨ అంగుళముల ప్రమాణముగఁగాని, ఆపాదతలప్రమాణముగఁ గాని యుండెడిని. సూర్యోదయ (అర్థోదయ) కాలమున నడుగుల లెక్క తొంబదిగనుండును. అపరాహ్ణకాలమున నొకటి లేక సున్నయగును.

ఇంక దీపచ్ఛాయానుసార వైజ్ఞానిక శాస్త్ర తమునం దిటుల వివరింపఁబడినది.

శ్లో॥ అంగుళీమేష మాద్యాయ
సప్తాంగుళిర్థరాయ చ।
అంగుళీఘటికా ద్వే ద్వే
కాలమానం ప్రకీర్తితే

అనఁగా నీడలో సూర్యోదయాది అపరాహ్ణమువరకు నుత్తరాభిముఖుఁడై నిలుచుండియు, అపరాహ్ణము మొదలు సాయంకాలమువరకు దక్షిణాభిముఖుఁడై నిలుచుండియు కొలిచిబట్టి వానిని రొప్పనిగా నుంచి ప్రయోగించి చాఁచి రెండు చెంగుష్ఠములను (బొటనవ్రేళ్ళను) ముడిచి లెక్కనయున్నది వ్రేళ్ళలో నీడగాని చాఁచియుంచి కుడిచేతి తర్జన్యాంగుళిమధ్యపర్వమును మధ్యమాంగుళిమధ్యపర్వమును ఒకటికొకటి తగులునట్లు చాఁచియుంచియుఁ, దక్కిన పై భాగము అనఁగా కుడిచేతి తర్జనిమధ్యల పర్వములపై నగభాగములను నాసికలేకుండునటుల చిలువలై పైకెత్తియుంచి చూడవలయును.

అట్లుంచియుంచిన తర్జనిమధ్యమయొక్క నీడ (ఛాయ) కుడిచేతి మధ్యమాంగుళిమొదలు (దానిందాఁటి) ఎన్ని వ్రేళ్ళమీఁదఁ బ్రసరించి యుండునో అన్ని రెండున్నరఘటికల కాలము (అనఁగా వ్రేలొక్కంటికి రెండున్నరఘటికలు) ఏడున్నర ఘటికలు (లేక ఏఁబదియొక్క నిమిషములు) చొప్పున నైన ఘటికలను పదునేను ఘటికలలోఁ దీసివేయఁగా (సూర్యోదయాది అపరాహ్ణపర్యంతము పదునేనుఘటికలని ఎఱుంగునది) ఎన్ని మిగులునో అప్పు డన్ని ఘటికలప్రొద్దెక్కిన దని తెలియనగును. పూర్వాహ్ణమున (ఉత్తరాభిముఖుఁడై) యిటుల లెక్కించి యిన్ని ఘటికల ప్రొద్దెక్కినదని తెలిసికొనినట్లే, అపరాహ్ణమున (దక్షిణాభిముఖుఁడై) ఇటుల లెక్కించి ఇన్ని ఘటికలప్రొద్దు దిగి నున్నదని తెలిసికొనఁ దగి యుండెడిని.

ఇంక రాత్రులందు వెన్నెలలో నీటిలెక్కచేఁ జంద్రోదయాదిగ ఘటికలను నిర్ణయింపందగి యుండెడిని.

ఛాయాపటచిత్రకల (Photography)-

ఈ చిత్రాంగ్లకలకు సర్వసాధారణముగ ఫోటోగ్రాఫ యని వాడుచున్నారు. వెలుతురు, ఎండ వీటి సహాయమునఁ గొన్ని రసాయనద్రవ్యములచే పలకలను పదునట్లు చేయుటతో వాటి నట స్థాపించి రూపుపదార్థమున కాయత్తపఱచుట ఫోటోగ్రాఫ యనంబడును.

ప్రాలుత **dagucrreotype** నుండి ఇది బయలుదేరిన దనిచెప్పవచ్చును. క్రీ॥ శ॥ ౧౮౩౦ లో **Louis Maude Daguerro** ఫ్రెంచిలో ఫ్రాన్సుదేశమునందుండిన **Joseph Nicephore Niepoe** అనునాతఁడు బిటుమెన్ అనంబడిన పదార్థము నిందు కుపయోగించునని గ్రహించి, పలకలనకుఁ బ్రారంభించి **Silver Iodide** పై వెలుతురు ప్రసరింపఁ జేసినరూపము నిల్వనగు నని కనిపెట్టను.

Fox Talbot అనురసాయన పండితుఁడు పరిశీలించి ఉప్పుతో **Nagative prints** తీసి **positive prints** తీయుటయందుఁ గృతార్థుఁడై 1837 లోఁ దనపేరిట నీకలావిధాన

మును patent చేయించుకొనెను. దానికి Calotype అనిపేరిడెనట. పిదప Sir John Herschel అనుపండితుఁడు hyposulphite of soda ను fixing agent గానుపయోగించి కృతార్థుఁడాయెను. మఱియు నాతఁడే దానికి photograph-positive, Negative అను పేర్లు పెట్టినవాఁడు.

ఈ తరువాతికాలములందు ఛాయాచిత్ర పరిశీలనల ననేకులు చేయుచుండిరి. వేర్వేఱు ప్రయత్నము లొనర్చి దీని నభివృద్ధిపఱచు చుండిరి. paper negative లకు బదు లద్దములు నెగటివ్‌లు శ్రేష్ఠములని గ్రహింపఁ నాయెను. క్రీ.శ. ౧౮౫౧ లో wet plates విధానమును Scot Archer అను నాతఁడు బయలుదేఁదీసెను. ఇతఁడు Silver Iodide ను light sensitive reagent గా నుపయోగించెనట.

క్రీ.శ. ౧౮౭౭ లో [illegible] గాజుపలకలు [illegible] మాయెను. కాని తొలుత Blue and Violet రంగుల వెలుతురునకుమాత్రమే sensitive గా నుండెనట. తరువాత [illegible] పరిశీలనలు జరిగి ౧౮౭౩ లో Dr. H. W. Vogal పండితుఁడు ఆకుపచ్చ పసుపుపచ్చరంగుల వెలుతురులుగూడ నుపయోగించునట్లు చేసెనట. దానినిప్పుడన్నిరంగుల వెలుతురును నుపయోగించుట ఇక్కాలమున సర్వసాధారణమైనది. ఇప్పుడుపయోగించు Printing Out Paper ఇక్కాలపువిధానమున నిలిచియున్నది. దీనిని P. O. P. అనుచున్నారు. Intaglio విధానమున photo machanical process of printing plates నకు photo - gravure అనెదరు. టెలిగ్రాఫుతంతులపై ఛాయాచిత్రములం దీయుపద్ధతికి photo-teligraphy అనిపేరు.

ఛాయాపిశాచిన్యాయము

నీడ చూచి పిశాచమని బెదరినట్లని యర్థము.

తననీడఁజూచి తాఁబెదరినట్లని తెలుఁగునా మెతకలదు. అనవసరముగ భయపడినసందర్భమిం దెలుపు నీన్యాయము వర్తించెడిని.

ఛాయాపురుష(దర్శన)యోగము

ఆకాశమునందు స్వశరీరచ్ఛాయను జూచుట యనిభావము. దీని నాస్త్ర యోగప్రదీపిక యను గ్రంథమునఁ బెక్కుమాటలమూలమున దెలుపబడియున్నది.

అను శ్లోకములు:-

శ్లో॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]॥

శ్లో॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]॥

శ్లో॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]

శ్లో॥ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]॥

శ్లో॥ భవస్యేవ నసందేహో
గుణవిశ్వాస[illegible] శివే
గుణం సమ్యక్ ప్రపూజయిత్వా
పశ్యేచ్ఛాయాం సమాహితః।

శ్లో॥ తదా మన్మానసపర్యంతం
మృత్యు స్తస్య నవిద్యతే।

శిరోహీనం యదా పశ్యేత్
షణ్మాసాభ్యంతరే మృతిః॥

శ్లో॥ యదా పాదౌ సదృశ్యేతే
భార్యాహాని స్సంశయః
ఏతద్జ్ఞాత్వా సుధీ సమ్యక్
గంగాతీరం సమాశ్రయేత్॥

శ్లో॥ యోగాభ్యాసేన సతతం
ప్రాణాయామేన సంస్కృతిః
యథావాస త్స్వమిహోపస్థో
లక్షం మృత్యుంజయం జపేత్।

శ్లో॥ యదితం సుతీక్ష పశ్యేత్
జ్వరపీడా భవే త్తథా
తస్య శాంతిం ప్రకుర్వీత
శివసేవాసమాహితః।

శ్లో। కిన్నాం యదా ... దృశ్య
ద్విశ్వాస్యాం భస్మం స్ఫురం
మధ్యచ్ఛిద్రం యదా పశ్యేత్
సశోకఘోరం భవే త్తదా॥

ఛార్టర్— (Charter అధికారపత్రము) ఒకకార్యము నెరవేర్చుటకధికారము మొసంగంబడి యీయంబడిన పత్రమును కాగితమున Charter అనియెదరు.

ఇంగ్లాండు దేశమున King John భూపతి వలనం బడసిన సుప్రసిద్ధమైన Magna Carta ఛార్టరే. Hon. John Company యనంబడిన East India Company వారి కీయంబడిన యధికారపత్రము ఛార్టరే.

ఇది లాటిన్భాషాపదజన్యము; కాగితమని యర్థము. తొల్లింట నైగుప్తా దేశములం దిట్టివి శిలాఫలకములపైం జెక్కంబడుచుండినవి. పిదప Papyrus లపైనను, పిదప Parchment పైనను వ్రాయుంబడుచుం బ్రారంభమున పైనముం దలంచుమాటలం గల్గియుండునవిగ ఇక్కాలమున శాసనరూపములం దుండునవిగ నున్నవి. భరతదేశపుశాసనములతో వీటికిం గొంతపోలిక కలదందురు.

ఛార్టర్ — (వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము) Charter కొన్నివసతులు, అధికారములు, లేక స్వతంత్రము లొసంగుచు నొకసంఘమునకుగాని లేక ఒక సంస్థకు గాని ప్రభుత్వమొసంగు సనదుపత్రము. దీనింగలిగిన సంఘసంస్థలు Companies Act క్రిందికిరావు. ఒక యోడను పూర్తిగంగాని భాగముగంగాని కొంతదూరకు లేక ఒకనికి నొకసముద్రయాత్రయొనర్చుటకు నిచ్చు ననుమతిపత్రమునకును Charter అనియెదరు. అట్లుండం బ్రయాణమొనర్చువారికి Charterer party అనిపేరు. అంగీకరించి పత్రమిచ్చిన ఓడ యధికారికి Charterer అనిపేరు.

ఛార్టిజమ్ (Chartism) — ఇదిఇంగ్లాండులోని లేబర్‌ముమ్మరము క్రీ. శె. ౧౮౩౮ లో లండనువర్కింగుమెన్సు ఎసోసియేషన్ ఆఱుకోరికలం గోరెను.

1. Abolition of property qualification for M. Ps.
2. Payment of M. Ps.
3. Vote by Ballot.
4. Manhood suffrage.
5. Equal electoral districts.
6. Annual parliaments.

వీటినుపీపుల్సుఛార్టరని (peoples charter) అనియు, వారికి ఛార్టిస్టులనియుం బేరిడంబడెను. క్రీ. శె. ౧౮౩౯లో ఛార్టిస్టుకన్వెన్షన్ సభ గొప్పది జరిగి ఒక పిటీషను ౧౦౦౦౦౦౦ సంతకములతో పాస మొందుటకు కొసంగంబడి నిరాకరింపంబడెను. పిదప న్యూపోర్టునందు మన్మౌతుషైరునందు గొప్ప తిరుగుబాటు జరిగి కొంత ప్రాణనష్టము సంభవించి యాంగెను. తరువాత ౧౮౪౮ లో

కెన్నింగ్‌టనునం దొక గొప్ప ఛార్టిస్టు సభ కూర్చుటకును ఒకగొప్ప సంతకములవిన్నపము నొకపిటీషను వ్రాసి హౌసాఫ్‌కామన్సు క్రిందకు నడచుచు వెళ్లి యిచ్చుటకు సిద్ధపడిరి. అట్టిది జరుగకుండ డ్యూకాఫ్ వెల్లింగ్‌టన్ సేనానిక్రింద పటాలములు వారి నడ్డగించి యాఁపివైచెను.

ఛార్లేమేన్‌చక్రవర్తి రాజధాని- ఈమహారాజు ఒకప్పుడు కారొలింజియను సామ్రాజ్య మేలిన చక్రవర్తి. సుప్రసిద్ధుఁడు. అప్పటి రాజధాని దానివైభవమే గాక అధికారముంగూడఁ గోల్పోయి ఇప్పుడు Aachen అనుపేరం బరఁగుచు Healing Spa యై యున్నది. ఇచటికి బెల్జియన్ సరిహద్దు కతిసమీపముననే కలదు. క్రీ.ము. అయినది సంవత్సరముల పూర్వమునుండి నాఁటికే ఇచట గంధకపువేడినీటియూటలు ఎక్వై యి అనుపేరట సుప్రసిద్ధములై రోమనుల కెఱుకయై యుండెననియు క్రీ. శ. ౭౯౦ ప్రాంతమున రాజధానివైభవముల నోలలాడుచుండెననియుఁ జెప్పుచున్నారు. నేఁటికిని ఆచ్ఛికన్ట్ కట్టించి నట్లు చెప్పఁబడు మినిస్టరు కట్టడ మట్లే నిలచి యున్నది. ఇట ముప్పది యెనిమిది వేడినీళ్ల యూటలు సుప్రసిద్ధములు. (ఛార్లమాగ్ను చక్రవర్తి చూడుఁడు.)

ఛాల్డియనుల ఉర్ పట్టణస్థలము- దీని నాంగ్లమున "Ur of the Chaldies" అనెదరు. దీని నింకను బురాతనపు సుమేరియనుల నగరముగఁ బోల్చియున్నారు. బైబిలునందు ఉర్ పట్టణము ఛాల్డియనులదిగా వివరింపఁబడినది. బేబిలన్ పట్టణపు తావునకు నాగ్నేయదిశగా ౧౫౩ మైళ్ళ దూరమున యూఫ్రటిస్ నదీతీరమం దుండినపురము క్రీ.శ. ౧౯౨౨ మొదలు త్రవ్వుట ప్రారంభమై ౧౯౨౯-30 లలోఁ బట్టణముం జుట్టియుండిన కోటగోడలయానవాళ్ళు రెండున్నర మైళ్ళు చుట్టుకొలతగా బయల్పడినది.

ఛాల్డియనులు— బైబిలునందు సుప్రసిద్ధులగు నొకజాతివారు టైగ్రిసు, యూఫ్రటీసు నదుల పరిసరదేశమునకు ఛాల్డియా యని యొకప్పుడు పేరుండెను. వీరిరాజ్యము సమతల ప్రదేశ మనిచెప్పఁబడినది. Cuneiform అను మాటకు సమముగు Kaldu అనుగ్రీకుభాషా పదమునుండి ఛాల్డియాపద మేర్పడిన దందురు. వీరు క్రీ॥ ము॥ ౧౦౦౦ లకుఁ బిదప ననేకశతాబ్దములనుండి బేబిలోనియా కాగ్నేయదిశగా పారశీకసముద్రమువరకుఁగల సాగరపర్యంతమైదానముల మేలినని తెలియుచున్నది. వీరిరాజధాని Bityakin పురము. దీని నేలినప్రభువులలో రెండవ Merodachbaladan భూపతి బేబిలోనియారాజ్యముంగూడ జయించి కొల్లగొనెనని ౭౨౧ ప్రాంతములఁ బన్నెండుసంవత్సరము లేలె ననియుఁ బిదప రెండవ Sargon నలనఁ బరాజితుఁడాయె ననియుఁ జెప్పంబడినది. ఇప్పుడు Ur అనంబడుచున్న తావున నింకను పూర్వకాలపువిగాఁ దలంపంబడు Kaldu settlement తావుఁ జూపుచున్నారు.

క్రీ॥ వె॥ ౬౨౫ ప్రాంతమున నెబూఛాడ్నెజారనుచక్రవర్తిచే స్థాపింపఁబడిన బేబిలోనియారాజ్యముక్రింద నుండినదని తెలియుచున్నది. బేబిలోనియా చూడుఁడు. ఛాల్డియనులు గొప్ప జ్యోతిష (astronomical) పరిశీలన లొనర్చినారు. వీరిరాజ్యమున గొప్ప astronomers ఉండిరని చెప్పఁబడినది. వీరు కుదుర్చు కొన్నగ్రహణపథకములకు Chaldian Saros అనిపేరు. ఇరాకు రాబీదేశము చూడుఁడు. బేబిలన్పుర మింమయాలోనిది చూడుఁడు.

ఛాల్డియారాజ్యము — ఇది టైగ్రిస్, యూఫ్రటీస్ నదులప్రాంతపు మైదానపు సీమ. క్రీ. ము. ౧౦౦౦ సంవత్సరములకుఁ బిదప

సీరాజ్యముండెనందురు. ప్రజలకు కాల్డు అని పేరుండెను. ఇప్పుడు గ్రీకుభాషాసంబంధపు న్యూనిఘారిం అతురవితతికి పేరు వాడుచున్నారు.

బేబిలన్ నగరమున కాగ్నేయదిశ సీరాజ్యముండెడిదంట. ఒకప్పుడు పారసీకసముద్రము దనుక నుండెనంట. బిట్‌యాకిన్ రాజధానిగం గొంతకాల ముండెనంట. అతర్వాత నట రాజ్యమేలుచుండిన రెండవ మెరొడాక్ బాలదన్ అను పేరుగల భూపతి బేబిలన్ పుర మాక్రమించెననియు, నిది క్రీ. ము. ౭౨౧ సంవత్సరమయ్యుం, బందొమ్మిదవ సంవత్సరము లేలుచుండగా సర్గాన్ మహీపతిచేం దరిమివేయంబడె ననియుం జెప్పంబడియున్నది. అంతకుంబూర్వము ఉర్ అనుపట్టణము రాజధానిగ నుండెనంట.

క్రీ. ము. ౬౨౫ సంవత్సరమున ఖాల్డియా బాబిలోనియా రాజ్యములం గల్పి నెబొపొలాసార్ అనునృపతి క్రొత్తరాజ్యస్థాపన మొనర్చెనంట. బాబిలోనియా చూడుము.

ఖాల్డియను లనిన నం దరబ్బీదేశమునకు సెమిటిక్కులుకాడం గలిసియుండినవారు, గ్రహములు గ్రహణములు పరిశీలన లొనర్చిన మొట్టమొదటిజాతులవా రనియుం జెప్పంబడి నది. వీరురచించిన ఖాల్డియను సారోస్ పట్టికలు సుప్రసిద్ధములు; గ్రహణములవరుస నెరిగించును.

ఛాష్మాషాహీ ఉద్యానవనము-కాశ్మీర దేశపు సుప్రసిద్ధోద్యానవనములు చూడుము.

ఛిద్రపురోజులలో చీడపేలే గాని సిరి సంపదలు కలుగునా?

ఛిలీగోత్రము- పాణిశఉపగణము చూ.

ఛిలీ దేశము-(Chile Republic) ఇది దక్షిణ అమెరికాలోని దేశము. ఆండీస్ పర్వతపంక్తికిని పసిఫిక్కు మహాసముద్రమునకును నడుమను విస్తారము పొడవును, గొంత వెడలుపును గల్గి పీలికవలెనున్న సముద్రప్రాంతదేశము. పెరూ దేశము మొదలు Cape-Horn అగ్రమువఱకును వ్యాపించి యున్న దేశము. ౨౮౯౦౦౦ చతురపుమైళ్ళ వైశాల్యముగల దేశము. ఈదేశము నంటియున్న ఆండీస్ పర్వతపంక్తిభాగమున అకోన్కాగువా యనుపేరుగల అగ్నిపర్వతశిఖరము కలదు. ఇందు వర్షములు చాల అరుదుగాం గురియును. ఉత్తరభాగమునం జాల అరుదు. వెండియు, రాగియు విస్తారముగ గనులందు దొరకుచున్నవి. మొక్కజొన్నలు జొన్నలు, ధాన్యములు, గోధుమలు, మిరప కాయలు విస్తారము పైరుచేయంబడుచున్నవి. ద్రాక్షతోటలును, ఆలివ్ చెట్లతోటలును విస్తారముగాం గలవు. దక్షిణమున పైన్ వృక్షముల యడవు లధికముగాం గలవు.

పూర్వమిట నీదేశమునుండి వచ్చినవారు మిరప కాయలు తెచ్చిరంట. వాటిని భరతదేశమునకు ఛిలీదేశమునుండి వచ్చినవిగాన చిలి లనివాడుచుండిరంట. అది ఆంగ్లమునసే ఇట్లు వాడంబడి Chillies అనంబడసాగెనంట. భరతదేశమునం దనాదిగను కారముకై యుపయోగింపంబడుచున్న మిరియములు సుప్రసిద్ధములు గాన వీనిని మిరియపుం గాయ లని ఆంధ్రులు వాడం దొడంగిరి. రానురాను అవి మిరపకాయలుగ మారి నేటికి నాపేరున వాడంబడుచున్నవి.

ఛిలీదేశమును స్పానియార్డులు క్రీ. వె. ౧౫౪౧లోంగొంతవఱకాక్రమించిరిగాని ప్రజలు (ఇండియనుజాతులవారు) సరిగా నంగీకరించి లోంబడరైరి. వీరు అరేకానియనుజాతిఇండియనుల తెగవారు. క్రీ. వె. ౧౮౧౮ లో స్వతంత్రులై ప్రజాప్రభుత్వము నేర్పఱచుకొనిరి. ఎక్కువ జనసంఖ్య గలదేశము; ధనవంతమైయున్నది. అన్ని విధములనభివృద్ధి నందిన దేశము.

శాంటియాగో నగరము (౨౯౧౦౦౦) ప్రభు

త్వకార్యస్థాన మున్నతావు. ఫలవంతమగు సీమయందున్నది. దీనికి వేల్పరైసో నగరము (౧౩౫౦౦౦) రేవుస్థానము, గొప్పవర్తకస్థలము నైయున్నది. కోక్వింబోపురము మఱియొక రేవు పట్టణము. ఇందు రాగి విస్తారముగ నెగుమతి చేయంబడుచున్నది.

ఈ దేశసంబంధము లగు Fierra Dei Fuego ద్వీపసమూహములును హెర్మిట్ ద్వీపమును (లేక Cape Horn Island) Falkland ద్వీపములును జెప్పఁదగినవి కలవు. అందు Falkland ద్వీపములు బ్రిటిషు వారివి. అందుఁ గొన్ని settlements ఏర్పడియున్నవి.

హెర్మిట్ ద్వీపమును కేపు హారన్ ద్వీపమనియు నందురు. ఇది ఎక్కుటకు వీలులేనియట్టి వాలుగల శిలాశిలముగ నున్నది. నల్లరాయి ౬౦౦ అడుగుల ఎత్తుండును. సర్వకాలములయందు దీనిపై తుపానులు మోదుచుండుట విచిత్రము.

టెర్రాడెల్ ఫ్యూగోద్వీపములందు ఇండియనులు నివసించుచున్నారు. ఇందుఁ దూర్పున నున్న సగము దీవులు అర్జెంటైనారిపబ్లికునకును, పశ్చిమమువైపున్న సగము దీవులు చిలీరిపబ్లికు వారికినిఁ జెందియున్నవి.

చీస్ పరిశ్రమ (Cheese making)— ఇది పాడికిం జెందిన పరిశ్రమలలో నొకటి. చీజనిన ఆంధ్రదేశస్థు లెఱుంగనిరీతిని ఈనిన పశువుల ముఱ్ఱుఁబాలతోఁ జేయఁబడు జున్ను గాదనియుఁ, బాశ్చాత్యదేశములందు ఆవుల పాడిని చిరకాలము నిల్వయుంచుటకైన ప్రహ్నాటనియు నెఱుంగ వలయును. ఐరోపాలోని హాలండు దేశము, స్విజర్లాండు దేశము, నార్వే స్వీడను దేశములం దీపరిశ్రమ బాగుగనే నడచుచున్నది.

వేర్వేఱు ఐరోపా దేశములందు నానా దేశ పరిస్థితులకనుకూలించునటుల ఈపరిశ్రమ నెఱవు మార్గములు వేఱుగనున్నను అన్నిటికి వస్తుతత్త్వమును, ముఖ్యపద్ధతులును ఒకటిగనేయున్నవి. చీజు ఐరోపాదేశస్థుల భోజనపదార్థముగ వాడంబడుచున్నది. కడుదూర దేశములకుఁగూడ నెగుమతిచేయంబడుచుండుట గాననగును.

ఆవుపాలం బితికినతోడనే వాటి నొకపాత్ర నుండి వేఱొకపాత్రలోనికి నెత్తిపోయుచుందురు. ఇందువలన పడుచుండుతటి బాలకుం గాలి పట్టును. ఇట్లొనర్చుతావు ఎక్కువపరిశుభ్రముగనాయున్నను, వాతావరణమును గల్గి పరిశుభ్రమై యుండవలెను. పిదప వాటి నొక తొట్టెయందుఁ బోసి పదునాలుగేలనుల పాల కొక తేయాకుచంచాతో నొకచంచాడు పచ్చరంగుఁ గలుపుటయుంగలదు. ఇత్తటి నాపాలను ౮౬ మొదలు ౮౯ డిగ్రీల వేడియుండునటులం గాచుదురు.

అట్టిపాలయందు నూఱు పౌనుల (లేక పదునేడుగాలనుల) కొకఔన్సు పులుపుపదార్థమును పదియౌన్సుల చల్లనినీటియందుఁగలిపి చేర్చి కలుపుచుందురు. తోడనే పదిపంద్రెండు నిముషములలో పాలు తోడ్కొనుచు విఱుగ నారంభించెడిని. ఇత్తటి నాగదియందు వాతావరణమున నాపాలు ౮౬ డిగ్రీల వేడికిఁదక్కువగను ౮౭ డిగ్రీల వేడికి నెక్కువగను నుండరాదని చెప్పఁబడినది.

తోడ్కొనినతోడనే Cheese knives అనబడు కత్తులతోఁ జక్కఁగ వాటిం గోయుచు నట్టిక ౯౦ లేక ౧౦౦ డిగ్రీల వేడగల్గునటుల వెచ్చఁజేతురు. ఇటుల నలువదినిముషముల కాలముంచి దానినీటిని (Whey) ఓడ్చివేసి గుజ్జుని ముద్దలుగఁ జేతులతోఁ జేతురు. పిదప గుడ్డంజుట్టి అచ్చులందుంచి నీరోడ జేయుచుం బదునెనిమిదిగంటలకాల ముంచెదరు. పిదప దానికి లవణముం జేర్చుదురు. ఇది చెడిపోనియటు

నిలుపును. దాని నోటిత్రావును మూసివేసి ము
లుంచిన పక్వస్థితిగల్గును; తడి యారును.
పిదప Linseed oil తో [illegible] గోగు
మొదలు టిక్ వఱకు వేసిగల [illegible]
రెండు మొదలు నాల్గు నెలలవఱకు నిల్వయుంచ
దరు. పిదప నది అమ్మకమునకు సిద్ధము.

వాటయు, ఆరుటయు, పక్వస్థితిగల్గుటయు,
నెంతోతాపీగా నడచిన [illegible] మార్పు
బంతి [illegible] గల్గియు [illegible]
తముగ నోరుచ్చునట్టి ద్రవ్యముగ నే [illegible]
సరియు [illegible].

ఘృతాద్రి నది— [illegible] ముస్స-
యను చున్నది. విపాశ (బియాస్) నదియందు
జేరు చిన్న నది.

దీనిని శతఘ్న అని [illegible]
కాని సరికాదు. ఇది [illegible] చిన్న న
పంజాబులోనిది.

షెమేటిక్కు డైగ్రామ్ సింబల్సు
(Schematic Diagram Symbols.)

ఇవి రేడియో వైర్‌లెస్ [illegible] మీద
గురుతులుగ నున్నవి. [illegible] రేడియో [illegible]
యెడును Radio abbreviations [illegible]
ననుచుండుట కలదు. వీటియందు [illegible]
కానివారికి షెమేటిక్కు డైగ్రామును గాని, రేడియో
వైర్‌లెస్ Radio wireless [illegible]
వ్యాసములంగాని చదివి గ్రహించుట [illegible]
గనుండదు. ఈగురుతులు [illegible]
ప్రపంచమందంతటను వాడబడుచుండుట [illegible]
దుదాహరించుట సమంజసము. పీటియందు [illegible]
పదినాలు గురుతులు [illegible] మున్నవి.
(వైర్‌లెస్ సహాయ్యకుడు)

A. Aerial

E. Earth

C. Condensor

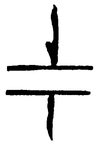

Variable Condensor

Coil or High Frequency Choke

Low Frequency Choke

Wires crossing not joined

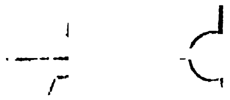

Wires crossing but joined

H. F.
High Frequency Transformer

L. F.
Low Frequency Transformer

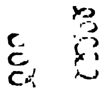

A. C. Mains
Alternating Current mains Transformer

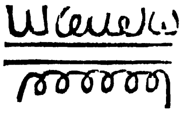

S. G = (Screen) Screened Grid

Valve Holder

Metal Detector

Loud Speaker 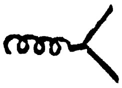

Telephone

Switch

Battery

Battery Tridge

Battery S. G

Battery Pentode 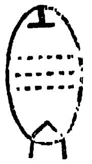

Mains 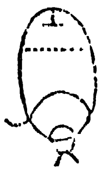

Variable Resistance 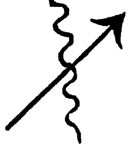

Resistance

ఈగుర్తులే గాక ఇంకను కొన్ని వాడుకయందున్నవి.

L. T.	Low Tension
S. G.	Screened Grid
M.E.T.	Metallised
R.	Resistance
DET.	Detector
A. C.	Alternating Current
C.	Condensor
A	Aerial
G. B.	Grid Bias
O.S.C.	Oscillator
D. C.	Direct Current
E.	Earth
H. T.	High Tension
H. F.	High Frequency
L. F.	Low Frequency

[illegible] ముఖ్యమైనవి కావు.

ఛెషైర్ కేట్ గ్రిన్నింగ్— Grinning like a Cheshire Cat [illegible]

[illegible]

ఛేంబరు ఆఫ్ కామెర్సు— (వాణిజ్య సంబంధ పరిషత్సమావేశము) Chamber of Commerce వర్తకసంఘము. Merchants, Traders, Manufacturers కూడి ఏర్పడిన సభ. ఇట్టివి చాల పట్టణములందు కలవు.

ఛోజ్ ఇన్ ఏక్షన్ Chose in action-

(వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము) Chose in action స్వాధీనములో లేకపోయినను పొందదగిన హక్కులు, షేర్లు, బాకీలు, భీమాపోలసీలు మొదలగువాట్లను ఇతరులకు ఇచ్చివేయవచ్చును. ఇట్టిహక్కులకు ఆస్తులకు Chose in action అని పేరు. ఇట్లే స్వాధీనమందే యున్న సొత్తులు సామానులు మొదలగువాట్లకు Chose in possession అని పేరు.

ఛోటాగండకీనది—గండకీనది చూడుము.

ఛోటానాగపూర్ (చూటియా నాగపూర్) ప్రోవిన్సు—ఇది బంగాళదేశములోని భాగము [illegible] చూటియానాగపూరని యు [illegible] [illegible] యున్నది. [illegible] వారు దానిని శిఖరిజీ యని భక్తితో ననెదరు. (చూడుము) దేశమునందు గొప్ప అరణ్యములు కలవు. దేశమున స్వదేశసంస్థానరాజ్యములు చిన్న చిన్నవి పెక్కు గలవు. తక్కినవి బ్రిటీషు పరిపాలనయందున్నవి. అవి ౧ హజారీబాగు జిల్లా, ౨ రాంచీజిల్లా, ౩ సింగభూమిజిల్లా, ౪ మానభూమిజిల్లా, ౫ పాలామౌజిల్లా, యనునైదు జిల్లాలుగ విభజింపఁబడియున్నవి. ప్రజలు కోల్ జాతివారును, ఓరాఓన్ జాతివారును నై యున్నారు. వీరు కొండజాతులు. తక్కినకొంచెపుమంది ఇతర ప్రదేశములనుండి వచ్చినవారు. రాంచీపురము ప్రధానపురము. ఇది సమశీతోష్ణమైన వేసవి నివాసముగ నున్నది. చెట్లుచేమ లధికముగా గలవు. లోహర్దాగా వేరొకపురము.

హజారీబాగు జిల్లాయందు హజారీబాగు పట్టణము ముఖ్యపట్టణము. ఇదియు సమశీతోష్ణప్రదేశము. హజారీబాగనగా వేయివనము లని యర్థము. చూటియానాగపూరుదేశము అరణ్యము లధికముగా గలది. హజారీబాగుప్రాంతము [illegible] (పరేసునాథు) [illegible] యున్నది. ఛుటానాగపూరుదేశము చూడుము.

జంగమువిషములు—పాములవిషము తేలువిషము, జెర్రివిషము, పిచ్చికుక్క కాటువిషము మొదలగునవి జంగమవిషము లనఁబడును.

జంగాలిపచ్చ—ఇది రాగి లేక ఇత్తడిపై నేర్పడు చిలుము acetic acid అనంబడు ద్రావకము కమ్మి, అందుండి యిది యుత్పన్నమగునని కనిపెట్టఁబడినది. దీని ఇంగ్లీషున Verdigris అని పేరు. ఆకుపచ్చ లేక ఊదారంగు గల్గి యుండును.

లోనికిచ్చిన వెంటనే వమనము జేయుఁగాన వమనము చేయించవలసినత్రుని దీనిని (గోధుమ గింజంత ఎత్తులో సగము) కొంచెముగ లోని కిచ్చెదరు. ఇది పైన వేసిన, కుళ్ళు వ్రణములు పొక్కువ్రణములు మాన్పుశక్తి గలది. మఱియు వాట్లను శుభ్రపఱచెడిని. జంగాలిపచ్చ మూర్ఛం గుదుర్చుననియు, జ్వరమును హరించుననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇది irritant విషము. దీనికి విరుగుడు గుడ్డులోని తెల్లటిపదార్థమని చెప్పఁబడినది. మఱియు దీనిని రంగులు వేయుటయందుపయోగించుటకూడఁ గలదు. దీనికి Vert de Grece అనఁగా 'Green of the Greece' అనియుం బేరు కలదు.

జంగేరియా టెరిటరీ—ఆసియాఖండ

మునఁ జీనారాజ్యమున మంగోలియా దేశము నకుఁ బశ్చిమదిశ గానున్న టుర్కీ స్వాంత్ర్య మైనది. ఇది నదీతీరమునందున్న కుల్జాపురము రాజధాని. [illegible] భూనివాసము. కాన్సల్‌భుక్త స్థానము లున్నవి.

జంఘగోత్రము— ముద్గల ఉపగణము చూడుఁడు.

జంఘాలపార్ణవి— [illegible]

జంటిల్మెన్ (Gentleman)— [illegible]

[illegible] Gente [illegible] అనిపిలుచుచుండిరి. [illegible] "జెంట" [illegible] టిల్ మన్ (Gentleman) [illegible] జీవనముగల భూస్వాముల కన్వయించుచున్నది.

రానురాను విశ్వవిద్యాలయ పండితులు, విద్యార్థులు, న్యాయవాదులు, వైద్యులు, ఉద్యోగస్థులు మొదలగువారిని జంటిల్మెనులు అని పిలువఁబడెను.

ఇంకను సర్వసౌభ్రాతృత్వ మింగ్లాండున వ్యాపించుకొలఁది (Democracy) కాయకష్టజీవనము గలవారిం దప్పఁ దక్కినవారెల్లరును జంటిల్‌మెన్ పదవి కర్హులైరి.

ఈమధ్య కాలమునుండి మర్యాదజీవనము గలవారందఱు జంటిల్‌మెనులుగ భావింపఁబడ నారంభించిరి. అట్లే భారతదేశమునందును ఈ పదమునకు మర్యాదజీవనము గలవారందఱు నర్థము నిచ్చుచున్నది.

జంతవెస్తా— అవెస్తా చూడుఁడు.

జంతుండు— [illegible]

జంతుర్నాటిసీమ— [illegible]

[illegible] గ్రామములను, [illegible] ఈ సీమలో [illegible] ఈగ్రామ [illegible] దున్న [illegible] భాగ [illegible] జంతుర్నాటిసీమ [illegible] ఈనడుమ [illegible] తామ్రశాసనమున [illegible] పేరిట [illegible] బడినదని తెలియుచున్నది. ఈకొత్తాం గ్రామము శాలివాహన శకము ౧౬౮౭ సంవత్సరమున పూసపాటి వేంకటపతిరాజు మహారాజుగారు మొఖాసాగా నిచ్చిరి. వారి దానశాసనమునం దిది పొట్నూరుసీమలోని కొత్తాం అని వ్రాసి

యుంట ఉత్తరపు సరిహద్దు పొటొమ్నారుసీమ అని తోఁపకపోదు. తూర్పున బంగాళాఖాతమే ఎల్ల యగును. పశ్చిమోత్తరమున వడ్డాది దేశమును, దక్షిణపు టెల్ల కణాటి అని పరిశీలకులనుచున్నారు. పశ్చిమమునఁ గొంతెనఱకు వడ్డాది దేశముండెనని యనెదరు.

వడ్డాది దేశము త్రొల్లి నందాపురి సంస్థానము (ఇప్పటి జయపురము)లో నుండి ఏర్పడి నది. (పొటొమ్నాసీమ చూడుఁడు) ఇందును జంతొమ్నాటి సీమను క్రీ. శ. ౧౪-౨౦ నాటి స్వాధీనమున మత్స్యకులగోత్రి సుంభి నామధేయుఁడగు శ్రీకాకుళసింగరాజు పాలించె నని శింహాచలమునందలి శిలాశాసనమునఁ గలదు. ఈతనిని ౧౪-౨౦ లో వడ్డాది ప్రభువగు నర్జున దేవరాయలు యుద్ధమున నోడించి ఆ సీమను తన రాజ్యమునకుఁ గలిపినాఁడని చెప్పఁబడినది.

జంపింగు బీన్ (Jumping bean)—

ఈచెట్లు మెక్సికో దేశమున Alamos పట్టణ ప్రాంతముల నవ్వు మొలచు పెరుగును. దీనికాయలు మూఁడుమూలలుగల్గి పెట్టె వలె నుండును. దీని పువ్వును మూఁడుముఖము లుగల్గియుండును. ఒక్కొక్కముఖమునఁ గిలపిల్ల మునందు ఒకపురుగు సాగుచుండు పెట్టుపోవుచుం డును. ఆచిరకాలముననే అది ముకుళించుకొన అందు పిత్తనము తొల్చుచుండును. గుడ్డుపొత్తాపున నది పగిలి పిల్లయి బాల్యమున నాలేంతపత్తిన ముం దినుచుఁ బెట్టిన యగునట్టి కికాయయు, ముదిరి పగిలి గింజలు నేలంబడును. పురుగు గిలగిలఁ దెగిరిపడుచుండును. దీనిని జంపింగుబీ నని యెదరు.

అత్తాతనే యటుఁగల్గు శీతకాలమున నాపు గుసు నిద్రింజేయు తన్మయుడై బడియుండి తిరిగి వేసవియందు మేల్కొని గిడ్డుచుం జీల్చుకొని బయటపడును.

జంపెతాళము — ఝంపె తాళము చూడుఁడు. తాళములు చూడుఁడు.

జంబుక (నక్క) శాస్త్రము— ఈశాస్త్రము నక్కలు కూసెడికూఁతలవిధముల నుండి గల్గు ఫలముల నెఱింగించునదియు, నక్కలగపడుట మొదలగు నితరఫలములం దెలుపు నదియు నని యెఱుఁగవలయును.

మాఘ ఫాల్గుణ మాసములందు హూహూహూ హాహా యని దూరమునకు వినిపించు నటుల నక్క లఱచిన, కాలము సుభిక్షముగ నుండుననియు, ఓహూ ఈహీ యని వినిపించు నటుల అఱచిన దుర్భిక్షమనియుఁ జెప్పఁబడినది.

కిళో కూళో కోళో నాళో లోళో యని దూరమునకు వినిపించునటుల నక్క లఱచిన గ్రామమునకు దగ్ధభయమును కల్గియుండునని చెప్పఁబడినది.

రాత్రులందు మార్గమునఁ జనుచుండుతరి టట్టా యని వినిపించునటుల నక్క లఱచినఁ దప్పక యాచిరకాలమున నడవిమృగముల బాధను మార్గస్థు లెదుర్కొన వలసివచ్చు నని జంబుకశాస్త్రపండితులు వచించి యున్నారు. మఱియు గృహములు, పశువులు మొదలగునవి నక్కకూఁతల కదరపడి భయమున గంతులు వైచుచు నులమూత్రముల విడచునెడ నాశం తువులకుఁ గీడని చెప్పఁబడినది.

నక్కను కుక్కలు కఱచుట చూచినవారికి శుభ మనియు, నక్కలు తఱచు కూయుచుండుట వినఁబడుచుండిన ధనలాభ, క్షేమము లనియుఁ, కాళిలోని కొఱకంచును నోటఁ గఱచుకొని నక్క తిన కేముటంగనఁబడిన దుఃఖప్రద మగు నాపదగల్గుననియు నీశాస్త్రవిశారదులు తెలిపిరి. ఇది సమగ్రముగఁ జెప్పఁబడిన శాస్త్రముకాదు.

జంబూకేశ్వరదేవస్థానము— దక్షిణ దేశమునందు శ్రీరంగద్వీపమున వేఁగోకకడంగల

శివదేవస్థానము. (శ్రీరంగము చూడుడు.) శ్రీరంగ మంతధనవంతము కాకున్నను, దేవాలయము శ్రీరంగనాథుని దేవాలయమంత పెద్దది కాకున్నను జంబుకేశ్వర దేవస్థానము పవిత్రతయందు దీనిపోవునది కాదని పెక్కురు పరిశీలకులు నుడివియున్నారు.

జంబుకేశ్వరము దక్షిణదేశమునందుగల పంచలింగములలో అపోలింగముగా చెప్పబడిన శివలింగము. ఇది యొక సెలయేటిపై ప్రతిష్ఠింపబడిన లింగముగాన సదా జలములచే దడిసియుండెడిని. అటనే గల యొక నేరేడు చెట్టుచే జంబుకేశ్వరనామ మీశివలింగమునకు గల్గెనంట. ఇచటి దేవిక అఖిలాండనాయకి యనబడును. శ్రీరంగము రామానుజుని స్వస్థలము కేవల విష్ణుస్థలమో, జంబుకేశ్వరము స్వప్రసిద్ధి కెక్కి శివస్థలమని అనటకు స్వతంత్రతలయినది. కాని వైష్ణవమతగ్రంథముల మేరకు శ్రీరంగము వారి కధిక మని తోచెడిని. జంబుకేశ్వరము శ్రీరంగమునుండి ఒకమైలు దూరమునందున్నది.

జంబూద్వీపము— పురాణ భూవిజ్ఞానము యొక్క భూగోళశాస్త్రసంబంధమైనది (Geographical conception. ఇది భారతవర్షమునకు ఏకచ్ఛత్రభూపత్వమును సూచించునది రాజకీయసంబంధమైనది Political conception. దీనికి సుదర్శనద్వీపమని పేరుండెనని రామాయణము చతుర్థకాండమునందు గలదు.

జంబూమార్గము — జంబూశిఖరము (అర్బుదపర్వతశిఖరము) పవిత్రతీర్థస్థలము. స్కాందపురాణ అర్బుదఖండము ౮ అధ్యాయమున ప్రశంసింపబడినది.

మహాభారతము, వనపర్వము ౮౭-౮౯ సంధులను దీనిప్రశంస కలదు. అగ్నిపురాణము ౧౦౯ నం దిది జంబూశిఖరము పుష్కరక్షేత్రముల నడుమ నున్నట్లు చెప్పబడినది.

జంబూమార్గారణ్యము— నవారణ్యములు చూడుడు.

జంభారి (లేక జంభాసురారి) — దేవేంద్రుడు జంభుడను రాక్షసుని దునుమాడుట జంభారి యనియు, జంభాసురారి యనియుం బేరొందెనని చెప్పబడినది.

జంషీదునృపతి— పారసీక దేశ మేలిన నృపతి. గొప్ప ప్రసిద్ధివంతుడు. క్రీ॥పూ॥ ౧౦౦౦ నాటివాడు. ఈయనకడ సంజీవి యుండెడి దని ప్రసిద్ధికలదు. ఈసంగతి షహనామాఖ్యమునను, లాలారూఖ్ అను గ్రంథమునను చెప్పబడినది.

జంషీదుమహారాజులందు మతబోధ లొనర్చిన సుజోరాస్టరుండని చెప్పబడినవాడు. మరియు నితడు జరతుస్త్రునకు బూర్వుడు.

జక్కయ్యకవి— ఆంధ్రకవులందు నాదికవులలో నొక్కడుగా చెప్పబడినవాడు. ఈతని జక్కనకవి యనియు సర్వసాధారణముగ ననియెదరు. నియోగిబ్రాహ్మణుడు. తాతపేరు పెద్దన్న. తండ్రిపేరు అన్నయ్య.

జక్కన భారతకవి యగు నెత్తూరుపద్దరుని గొంచెము తర్వాతివాడని గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిపంతులుగారు అభిప్రాయపడియున్నారు. ఈతడు విక్రమార్కచరిత్రంబను మహాకావ్యము రచించియున్నాడు. ఇది యెనిమిదాశ్వాసముల గ్రంథము.

జక్కాఖైత్తెగ మహమ్మదీయులు— అగ్రహర్తిగ మహమ్మదీయులు చూడుడు.

జగద్గురు రామానుజాచార్యస్వామి— మహాపురుషులైన చరిత్రకారులు, మతాచార్యుల చరిత్రలు వ్రాసిరేని వారిజీవచరిత్రలందే మతమును గొప్పగాచి వ్రాయుచుండుట కానవచ్చెడిని. ఇట్లనే మహమ్మదు జగద్గురుని జీవచరిత్రయు, రామానుజాచార్యస్వామి జీవచరి

త్రయు వ్రాయఁబడిన సాదృశ్యములు. ఇచటఁ గేవలజీవచరిత్రలోని ముఖ్యాంశములను లోకమునకుఁ దెల్పుటయే యీపుస్తకమున కనుకూలములుగ నెంచి మతసిద్ధాంతములను బోధింపక అన్ని మతముల నొకేరీతిని వివరించుటకు మనసునం దుంచుకొనెదరు గాక.

రామానుజ జగద్దేశికులు కలియుగము (నాల్గువేల నూటపదునెనిమిది సంవత్సరములకు సరియగు) పింగళసంవత్సర చైత్ర శుద్ధపంచమి గురువారమున జన్మించిరని చెప్పఁబడియున్నది. నాఁడు ఆర్ద్రానక్షత్రమనియుఁ, దత్కాలము నకుఁ గర్కటకలగ్నమనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇది క్రీ. శ. ౧౦౧౭ అగుననియు, దక్షిణదేశమున వ్యాపించియున్న సౌరమాన కుంభమాసమునఁ బ్రవేశించెడిదనియు ననుచున్నారు. వీరిని ఆదిశేషునియవతారమనియు జన్మలనియు నందురు.

జన్మస్థానము భూతపురి. దీని నిప్పుడు శ్రీపెరుంబూదూరని యనుచున్నారు. చెన్నపట్టణమునకుఁ బదునేను మైళ్ళదూరము. ఇది యిక్కాలమున వైష్ణవులయాత్రాస్థలమై యున్నది. రామానుజుల తండ్రిగారి పేరు కేశవాచార్యులు. వీరు యజుర్వేదశాఖాశ్రౌత మను గ్రంథము రచించినవారట. వీరికి సర్వక్రతుసోమయాజి యను బిరుదనామ ముండెనట. తల్లిగారి పేరు కాంతిమతీదేవి. తల్లిదండ్రులు తిరువళిక్కేణియందు కైరవిణీసరిస్తీరమునఁ బుత్రకామేష్టి యొనర్చి పార్థసారథిపెరుమాళ్ళ యనుగ్రహమునఁ బడసి వీరిం గనిరని చెప్పఁబడినది. రామానుజులవారి మేనమామగారగు శ్రీశైలపూర్ణులు (తిరుమల నంబి) వీరికి రామానుజనామ మిడిరనియు, వీరు ద్వాత్రింశల్లక్షణయుతులై జన్మించిరనియు నందురు.

రామానుజులకుఁ బదునాఱవయేటఁ దలిదండ్రులు వివాహ మొనర్చిరి. అప్పటికి విద్యాభ్యాసము చేయుచుండిరట. వీరికి విద్యాగురువు మాయావాదమతశాస్త్రి యగు యాదవప్రకాశు లను వారు; పినతల్లిగారి కుమారుఁ డగు గోవిందభట్టు సహాధ్యాయి. ఈయన అద్వైతి యని యనెదరు. పిదప వైష్ణవుఁ డాయెనందురు.

రామానుజులు విద్యాభ్యాస మొనర్చుచుండ నప్పటి శ్రీరంగనివాసియగు యామునాచార్యులను పెద్దలు గొప్ప వైష్ణవపండితుఁడు. వీరిం గాంచి దర్శనానందభరితుఁ డగునని మనసిజ్ఞానము (దీవించె) నట. మఱికొంతకాలమునకు యామునాచార్యులు రామానుజులవిద్యావిశేషములం గాంచి విని తాము రచించిన స్తోత్రరత్నము ననుసంధానము మహాపూర్ణులు అనుశిష్యులచేత నిచ్చి, శిష్యుఁ డిసిందాకొని కంచి కేగి రామానుజులకు వారి సన్నిధినిఁ దోడితెమ్మనెనట. మహాపూర్ణులును అట్లేయేగి వారికిం జూపి, దాని విని తామిచ్చినపుడు ఇది ఎవ్వరికృతి యని - యామునాచార్యులు రచించినదని తెల్పి మిమ్ముఁ జూడఁ గోరుచున్నారనిన, రామానుజులు వారితోఁ గూడ శ్రీరంగమునకు నేగిరట. కావేరీతీరమునకే యామునాచార్యు లప్పుడే పరమపదించి రనఁగా విన్నవారై వారి దివ్యవిగ్రహమున్న సన్నిధికేగి వారిం దర్శించుచుండ, వారి చేతివ్రేళ్ళు మూఁడు ముడుచుకొని యుండుటఁ గాంచి, రామానుజులు వారి కేమైనఁ గోర్కెలుండెనా యని యచటివారి నడుగ వారు వ్యాసపరాశరుల ప్రభావమును బ్రకటించుటయు, బ్రహ్మసూత్రములకు వైష్ణవ మతానుకూలముగ భాష్యము రచించుటయుఁ, దిరువాయ్మొళి యను ద్రావిడగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యానముచేయుటయు, వారికిం గోర్కెలుండెననియు నవి జరుగలేదనియుం దెల్పిరట. రామానుజు లామూఁడింటి నాచార్యకటాక్ష

ముండిననే నెఱవేర్చెద నన-నామూఁడు వేళ్లు ముడుచుకొనియుండెట. వీడి తక్కిన వేళ్లును లెనే సాగిపోయెనఁట. అప్పు డచటనున్న వైష్ణవులందఱు రామానుజులను దర్శనోద్ధారకు లగుదురు గాక యని మంగళా శాసనముఁ జేసిరఁట. అప్పుడు రామానుజులవారేలనో శ్రీరంగ నాథుని సేవింపకయే కాంచీపురికి మరలిరని చెప్పఁబడినది.

కాంచీపూర్ణులు (కంచినివాసులు) యామున నాచార్యుల శిష్యులని తెలియుచున్నది. వీరు గొప్ప భక్తులు. కంచి వరదరాజస్వామియే రామానుజులవారికి మేను పరతత్వమనియు, భేదము దర్శనమనియు, ప్రపత్తి ఉపాసనావిధి యనియు, బ్రహ్మసూత్రభాష్యము వ్రాయుమని యానతిచ్చెననియు, దేహావసానమున నిన్ను ధ్యానించు పద్ధతి యవసరము లేదనియు, మహాపూర్ణుల నాశ్రయించి ప్రపత్తి చేయుమని సెలవిచ్చెననియు వైష్ణవులందరికి బలముగినమ్మకము కలదు. రామానుజులును, మధురాంతకమున మహాపూర్ణులచే సమాశ్రయణ (దీక్ష) నొంది రని తెలియుచున్నది. దర్శన గ్రంథములును వారివద్దనే చదివిరఁట.

పిదప మహాపూర్ణులు కంచినుండి రంగ శ్రీరంగమున నివాస మేర్పరచుకొనిరఁట. రామానుజులును భార్యను బుట్టినింటికి పంపివైచి కంచివరదరాజస్వామినే యాచార్యునిగ బడసి, త్రిదండసన్యాసస్వీకరణ మొనర్చి, యతిరాజుగఁ బరిగణింపఁబడిరఁట. తరువాత రామానుజస్వామికి కూరేశులు, దాశరథులు ననువారు శిష్యులై వారికడనే పంచసంస్కారముల నంది, వారి కుపచారము లొనర్చువారని చెప్పఁబడినది.

పిదప రామానుజయతీంద్రులు, మధురాంతకమునం డగు మహాపూర్ణులకడఁ గొన్ని రహస్యార్థముల నేర్చిరఁట. గోష్ఠిపూర్ణు లింకఁ గొన్ని రహస్యార్థములు గలవనియు, వాటిని తిరుకోట్టియూరు గోష్ఠిపూర్ణులకడఁ దెలియనగుననియు రామానుజులకుం జెప్ప, వల్లెయని వారి నాశ్రయించి వారివలన నేర్చెంగిరని అష్టాదశరహస్యములందుఁ జెప్పఁబడినది. గోష్ఠిపూర్ణులు చరమార్థరహస్య ముపదేశించి, దీని నితరుల కెఱుక చేసినచో దుర్గతి కలుగునని సెలవీయ, రామానుజస్వామి "పోనిమ్ము, నే నొక్కఁడను దుర్గతిపాలైనను లోకు లెల్లర నుజ్జీవింపఁ జేసిన నే సంతుష్టాంతరంగుఁడ" నమ్యోదననకూరేశులు మెచ్చి మన్నాహా! యని పిలచిరట. పిదప నభముగ రహస్యార్థములను దెల్పి లోకోద్ధరణ మొనర్పఁజేసిరఁట.

తరువాత రామానుజయతీంద్రులు కాశ్మీరమున కేగి బోధాయనసూత్రవృత్తిం జూచి, మాముకు శ్రీభాష్యమను బ్రహ్మసూత్రభాష్యము రచించిరని చెప్పఁబడినది. ఈగ్రంథరచన శ్రీరంగమునందే జరిగెనని యందురు. వీరు సరస్వతీదేవివలన శ్రీభాష్యకారులనియు, శ్రీగోదాదేవివలన గోదాగ్రజుఁడను బిరుదముల నందిన వారని చెప్పఁబడినది.

యతీంద్రులు కొంతకాల మిప్పటిమైసూరు రాజ్యములోని హ్రించిరాడ్ను అను రైల్వే స్టేషనునకు బదినెమ్మిది మైళ్లు దూరమునసున్న మేలుకోట యనుచోటున వసించి, యచట తిరునారాయణ పురమునని పేరిడినియు, అచట తిరునారాయణ స్వామిని చెల్లపిళ్లరాయఁ డనిచెప్పుచుండువా రనియు, అచటిసాగరమును బవిత్రపరచిరనియు, ఉత్సవవిగ్రహమును (రామప్రియుల నెడియుత్సవ విగ్రహమును) ఢిల్లీనుండి రప్పించి సమర్పించి రనియు నందురు. వీరి దిగ్విజయయాత్రయం దనేకక్షేత్రములను విష్ణుక్షేత్రములుగా మార్చి రనుట సుప్రసిద్ధము. వీరు తమనూటయిరువదవ యేట దుర్మతి, మాఘశుద్ధ దశమిదినమునఁ

బరమపదించిరని చెప్పఁబడినది.

వీరు రచించిన వైష్ణవమత గ్రంథములు- శ్రీభాష్యము, బ్రహ్మసూత్రములకు విశిష్టాద్వైత పరముగు నర్థమిచ్చు భాష్యము; వేదాంత దీపము, వేదాంతసారము, గీతాభాష్యము, వేదార్థసంగ్రహము, గద్యత్రయము, భగవదారాధనక్రమము ననునవి. వీరిచే స్థాపింపఁ బడిన మఠాధిపతులు డెబ్బదినలుగురు సింహాసనాధిపతులు. అందులోని వారినె నలుగురి భాష్యసింహాసనాధిపతులుగ జేసిరి. వీరిశిష్యు లందే నూర్గురు జియ్యరులు, పన్నిద్దరువేల పరిమైకాంతులు, వేనవేలు చాత్తిన చాత్తాని శ్రీవైష్ణవులు; కొందఱు అమ్మంగారులు, కొందఱు భగవత్కైంకర్యపరులు మొదలగు వారై యతిరాజనియమిత కైంకర్యకార్యములనెఱపువారై యుండిరంట.

రామానుజ సంప్రదాయమువారిని తెంగల వైష్ణవులనియందురు. వడగలసంప్రదాయము వారు వేదాంతదేశికులవారి సంప్రదాయమువారు.

విశిష్టాద్వైతమతము (రామానుజయతి వైష్ణవ మతముచూడుఁడు.) (వడగల తెంగలసాంప్రదాయ భేదములు చూడుఁడు). (తిరుమణిశ్రీచూర్ణ ములఁ జూడుఁడు).

జగన్నాథమిశ్రుఁడు— ఈతని నవీన కాళిదాసను బిరుద ముండెను. (కాళిదాసు సన్న్యాసికవి చూడుఁడు).

జగన్నాథము దేవస్థానము- ఉత్కల దేశమునందలి పూరీజిల్లా జగన్నాథమును క్షేత్ర మున పూరీ యనెదరు. తొల్లి దీనిని పురుషో త్తమక్షేత్రమని వాడుచుండిరంట. దానినుండియే పూరీ యను శబ్ద మేర్పడెను. సముద్రతీర మందున్న పట్టణము. సుప్రసిద్ధవిష్ణుక్షేత్రము. నిత్య మును వందలకొలఁదిగను, రథోత్సవ సమయము లందు లక్షలకొలఁదిగను యాత్రికుల నాకర్షిం చుచున్న యాత్రాస్థలము.

ఈక్షేత్రము శ్రీకృష్ణునితో సంబంధముగలది. ప్రధాన దేవాలయపురత్నవేది అనఁబడుతిన్నెపై శ్రీజగన్నాథు (శ్రీకృష్ణు)ని నల్లరంగువిగ్రహ మును, బలరాముని తెల్లరంగు విగ్రహమును, వారితోఁబుట్టువును నర్జునుని భార్యయు నగు సుభద్రాదేవివిగ్రహమును కఱ్ఱతోఁ జెక్కఁబడి నవి ఉంచఁబడియున్నవి. ఇందు జగన్నాథుని విగ్రహమునం దెక్కడనో శ్రీకృష్ణునిశరీరము నందలి ఏదోయొకభాగపుఁదునుక రహస్యముగ భద్రపఱచఁబడినదని కింవదంతి కలదు.

పూరీపట్టణమున జలాశయములు, జట్టి మొద లగు మఠములెన్నోగలు లున్నను, పురమున బ్రఖ్యాతిని సంపాదించినది దేవస్థానమే. క్షేత్రపు రాణమున దేవస్థానకాలము సరిగా వివరింపఁ బడలేదు. ఇది పూర్వము బౌద్ధమతస్థుల కొంతకాలము బస్తుయుండినదనుటకు బౌద్ధక్షేత్రమై యుండిన యానవాళ్ళు కొన్ని గాన్పించెడిని. ఇటీవలను కొందఱు జగన్నాథస్వామిని బౌద్ధావతారమని కూడ బ్రశంసించిరి.

జగన్నాథమున దేవునిప్రసాదము వర్ణాశ్రమ ధర్మములను పాటింపక నందఱును సహపంక్తిని భుజింతురు. దీని నాధారముగఁ జేసికొని వర్ణవిచక్షణ అక్కఱలేని బౌద్ధస్థలమని వారు కల్పించియుందురు. జగన్నాథుఁ డగు శ్రీ కృష్ణుండు శ్రీరంగక్షేత్రమున సుఖనిద్రఁ జెందు ననియుఁ, బ్రయాగ త్రివేణియందు జలకము లాడుననియు, బదరీనారాయణమున జప మొన ర్చుననియు, జగన్నాథమున భుజించుననియు, నయోధ్యయందుఁ బచారు సేయుననియు, ద్వారకయందు విహరించుననియు లీలలుగాఁ జెప్పఁబడియుంట, నిట భోజనక్షేత్రమగుట, కుల మును పాటింపనక్కఱలేక జగన్నాథప్రసాదస్వీ కరణ మొనర్పనగు నని చెప్పంబడినది.

ఇచటి దేవాలయము అనంగభీముడను నృపతిచే గట్టింపబడి గంగవంశజుడైన చోడగంగ డను నృపతిచే ప్రస్తుత వైభవస్థితికిం దేబడినది. పరిశీలకులు క్రీ॥ శ॥ పండ్రెండవ శతాబ్దకాలమున నిర్మాణములు విరివిగ జరిగియుండునని పోల్చుచున్నారు. దేవాలయావరణములోని స్థలపరిమాణము ౬౩౦ అడుగుల పొడవును, ౬౫౨ అడుగుల వెడల్పు గల్గి సుమారు నిరువదియడుగుల ఎత్తుగల శిలాతలమున దేవాలయము నిర్మితమై యున్నది.

ఈ శిలాతలమునకు నీలపర్వతమని పేరు కలదు. దీనిం జుట్టి వేరొక చిన్న ప్రాకారము లోపల గలదు. ఈ చిన్న ప్రాకారమున జగన్నాథుని ప్రధాన దేవాలయము ననుసరించిన చిన్న చిన్న దేవాలయములు ౧౨౦ కలవు. నడుమనున్న జగన్నాథుని దేవాలయము చాల పెద్దదియు. ౧౯౨ అడుగుల ఎత్తు కలది.

ఈ దేవాలయము చతుర్భాగసహితము కలది. దీని నంటి ముక్తిమంటపము, భోగమంటపము, జగన్మోహనము మొదలగు గొప్ప సావడులు కలవు. గర్భాలయము నంటియే నాల్గుకూటము లనంబడు కట్టడములు కలవు. ఇం దుత్సవములు సల్పుదురు. ఈ దేవాలయావరణముననే ఇచటి కిరువదిమైళ్ల దూరమున సముద్రతీరముననే గల కోనార్కమునందలి సూర్యదేవాలయములోని సూర్యవిగ్రహ మొక చిన్న దేవాలయమునకుం జేర్పబడి యట ప్రతిష్ఠితమైయున్నది. మఱియుం గోనార్కములోని ఏకశిలాధ్వజస్తంభము నిట కెట్లులనో జాగ్రతగ దీసికొనివచ్చి జగన్నాథ దేవాలయప్రధానద్వారమగు సింహద్వారమున కెదుట నిలువంబెట్టియున్నారు. దేవాలయావరణముననే వటవృక్షము, విష్ణుపాదము మొదలగునవి కలవు. ఇట పిత్రర్చనలు జరుపుదురు.

జగన్నాథమున జరుగు నుత్సవములలోం ప్రధానమైనది రథోత్సవము. ఇది ఆషాఢశుద్ధమున జరిగెడిని. ఇత్తరి రథముపైనున్న దేవుని దర్శింప లక్షలకొలది యాత్రికులేతెంచుదురు. ఇందెక్కువభాగము జగన్నాథమునుండి బంగాళదేశముకడవఱకుం గల పల్లెలనుండి వచ్చెదరు. ఈయుత్సవసందర్భమున జగన్నాథ బలరామ సుభద్ర విగ్రహములకై నిర్మింపబడిన మూడు ప్రత్యేకరథములు బయలుదేఱును. అందు జగన్నాథుని రథము పెద్దది. ౪౫ అడుగుల యెత్తును, ౩౫ అడుగుల చతురస్రముగల్గి, ఏడేసి అడుగుల ఎత్తుగల పదునాఱు చక్రములతో మహావైభవోపేతమై యుండును.

ఈ క్షేత్రమును [illegible] భక్తసామ్రాజ్యము పురుషోత్తమపురియని [illegible] అని [illegible] ద్యుమ్నమను [illegible], ఇంద్రద్యుమ్నమహారాజు జగన్నాథస్వామికి సమర్పించిన వినోద భవనమున కలదు. అచటికి క్షేత్రముల నీర్చుకొని ... యుత్సవము జరుపుచుందురు. ... రథములపై నెక్కించి దేవాలయమునకుం జేర్చుదురు. ఇదియే రథయాత్ర. ఈ దేవస్థానమునకు గొప్ప గ్రామములు గలవు. రమారమి ... లక్షల రాబడి యుండును. అమూల్య రత్నాభరణములు దేవునకుం గలవట. శ్రీజగన్నాథుని దేవిపేరు విజయలక్ష్మి. వేఱు దేవాలయమున నాయావరణముననే కలదు. శ్రీజగన్నాథమున నేబది వేల జనసంఖ్య కలదందురు. దేవస్థానపుటర్చకులు పండా లనంబడుదురు. వారే యాత్రికుల నాదరించువారు. వారికి యాత్రికులనుండి రాబడి మెండు.

జగన్నాథమునం గల విమలాశక్తి ౫౨ పీఠములలోనిది. ఇట ముక్తిమండపమునకు గుండివ

మండప మనియు, గుండిచామండప మనియు చెప్పబడును. గుండిచా దేవి ఇంద్రద్యుమ్న మహారాజు భార్యయని యందురు. ఇచటను నిటుల జూచినచో నవి సత్యదర్శనము లేని దనవసరము. ఇటుల బహు నిష్ఠ గ్రామములనేక కలవు. ఇది క్రీ. శ. ౧౨౦౦ సంవత్సరమున నుత్కల దేశాధిపతియగు ... భీమ ... మహాదేవుడు ... నిర్మించెనట.

ఉత్కల దేశమందలి జగన్నాథము విష్ణు క్షేత్రము ... క్షేత్రము ... ఇచటను ... దేశము ... మున ... పురి ... వేఱొక జగన్నాథుని ... జగన్నాథ ... క్షేత్రము ... నామము ... జగన్నాథుడు ... మందిరము ... నొక్కటైయున్నది ... దేవాలయమును ... చూడుడు.

ఈపురము ... మున ... (... చూ.)

జగన్నాథమున ... మఠములు కలవు. అన్నియు భూమికి చెందినవియె. ... జగన్నాథునికి ... ముందు ... ఇది ... చైతన్య ... ము. ఇచటనే చైతన్యదేవుడు ... నివసించెనట. ... చూపుదురు. ... పాదుకలు, కమండలువు, ... చూపుదురు. తొల్లి యట నది కాశీమిశ్రుడను చైతన్యదేవశిష్యుని గృహముండెనట. ఇటుల సమీపముననే సార్వభౌముడను వేఱొకశిష్యుని గృహము గలదు. అట చైతన్యదేవుడు భాగవతపురాణశ్రవణ మొనర్చుచుండువాడట. అక్కడనే చైతన్యదేవుని యొక్కయు, సార్వభౌముని యొక్కయు, రాజా ప్రతాపరుద్రదేవనృపతి (చోడగంగదేవుని తండ్రి) యొక్కయు విగ్రహములు కలవు. ఈప్రతాపరుద్రదేవుడు క్రీ. శ. ౧౫౩౨ వఱకు పాలించి మరణించినవాడు. చోడగంగదేవుడు జగన్నాథమునకు గుడికట్టిన ప్రభువు. చైతన్యదేవుని వేఱొకశిష్యుండగు హరిదాసుయొక్క గృహమును నటనే గలదు. అట నొకవకుళ (పొగడ) వృక్షము మొకలాడు వలె పెరిగియున్నది. అది హరిదాసుకూర్చుండువాడని చూపుదురు.

జగ మెఱిగిన బ్రాహ్మణునకు జందె మేల?— లోకోక్తి.

జగలద గోత్రము— ఆత్రేయగణము చూడుడు.

జగ్లరీ (JUGGLERY) — Tricks చేయువిద్య. నమ్మించి మోసగించి తా నేదో కానిపని మొనర్చినట్లు జూపిం చెడు ... చేయుటయు చేయుబడుచున్నది. గారడి యనుపేరుగలదనుసది అట్టిదిల.

జజాభుక్తిదేశము— యజాభుక్తిదేశము చూడుడు.

జజామాలిదేశము— యజామాలి దేశము చూడుడు.

జజీరాఅలరబా— అరేబియా దేశము చూ.

జటాపర్వతము— గోదావరీనది జన్మించిన (త్ర్యంబకక్షేత్రమున్న) పర్వతమునకుం బేరని దేవీపురాణ ౮౩ యందుగలదు.

జటామాంసి (చెట్టు)—లా. Valerianeae లేక Nardostachy. ఆంగ్ల. Indian Spikenard. సం. జటా, జటారుద్రా, జటాలా, జటావతీ, జటిలా, భూతకేశీ, భూత

జటా- ఇంకను గొందఱు సకౌదాయని కూడ వాడియున్నారు. దీనిని భూతజట యనియు, దయ్యపుచెట్టనియుం గూడ వాడుట కలదు.

లాటిన్భాషాపదమగు నది Valerianus అను మహనీయుని పేర [illegible] నొకవా డుక గలదు గాని [illegible] జెప్పఁ [illegible] ములు చాలవు. మఱియు జటామాంసి చెట్టు వేఱును జటామాంసి యని వాడుచున్నారు. ఇందు రెండు [illegible] యూరోపు [illegible] [illegible] మఱియు [illegible] Valaric acid [illegible] తీయుచుందురు.

జటామాంసి [illegible] స్త్రీలకు [illegible] శ్వాసకోశము-హృదయము [illegible] గల్గించి శరీరమును [illegible] గుండెదడ (గుండెపోటు) [illegible] నరములు [illegible] నాడము, అపస్మారము ([illegible]), వ్రణము, తాపము, మూర్ఛ, మూత్రరోగము, [illegible] ము, విషదోషము, శ్లేష్మరోగములు నివారించు వనియుఁ జెప్పఁబడినది.

జటాయువు(పక్షి)—[illegible] అనూరుఁడు (రెండవ సుతుఁడు). తల్లిపేరు శ్యేని. [illegible] మహుఁడు కశ్యపుఁడు- వినతాసుతుఁడు వినత- సోదరులు. సంపాతి గిరుఁడు అనూరుఁడు- ఈ తఁడు పంచవటియందుండుటతో సీతను రావణుఁ డెత్తుకొనిపోవుతఱి వానినడ్డగించి పోరి యాతనిచే నిహతుఁ డాయెను.

జటోద్భవా నది—ఇది [illegible] బడుచు ఈ నామము దేశపు [illegible] రాజ్యమున గలదు. బ్రహ్మపుత్రానదియందుఁ జేరుచున్నది. దీని [illegible] 22 [illegible] గలదు. [illegible] గలదని [illegible]

జట్కాబండి- [illegible] నాలుగు [illegible] బండి. [illegible] ము [illegible] జేయ [illegible]

జటిమిడత-లోకస్టు Locust - [illegible]

జఠరదీప్తి [illegible] చూడుఁడు.

జఠరాగ్ని-జఠరదీప్తి—[illegible] ఆకలి [illegible] ఇది [illegible] రోగము [illegible] మందము.

జడప్రతివ్యవసాయము— ఈ జాతి [illegible] ముఖ్యముగాఁ జేసి అనాదిగ నాంధ్రదేశమున [illegible] యజ్ఞోపవీతముల (జందెములు) చేయుచుండు నాచారము కలదు. కాని దీనిక [illegible] ప్రతి యనిపేరు కలిగెను. దీనిని జలకోటమి [illegible] వింతెయాకా

రము గల్గియుంటఁ గొన్ని సీమలందు దీనిని మునిపత్త్రియని వాడుచుందురు.

ఇది అగ్రహారములందు పెరళ్లలోనే పెంచుచుందురు. నెలమ అను నొకజాతి కాపులు దీనిపత్త్రిలోని నూలువడకుచుండుట చేత దీనినూలును నెలమనూలనియు నాఁడు కలదు. దానిలో నేసిన వస్త్రములు చాలకాలము మన్నును. ఇక్కాలమున దీనినూలు గట్టిగనుండుట చెక్కలు మొదలగు బట్టలను నేయుచున్నారు. వీటి నూల్చి పత్త్రివ్యవసాయము చూడుఁడు. దీని గింజలు బలమైనవి. అందు నూనె యధికము. ఇంటి పశ్వాదులకు శ్రేష్ఠమైనది. ముక్కలకు మంచి మొలకపు నైయున్నది.

జడభరతుఁడు -- [illegible] భాగవతమున వివరింపఁబడినవాఁడు. జడ యనిన మూఢ (మూర్ఖ) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ([illegible] చూడుఁడు.) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] నున్నది. [illegible] [illegible] [illegible]

జడభరతునియాశ్రమము— జడభరతుఁడు చూడుఁడు. సాలగ్రామక్షేత్రము చూ. [illegible] చూడుఁడు.

జడలబఱ్ఱె (యాక్)— మధ్య ఆసియా యందును, హిమాలయములకు ఉత్తరభాగములందునను, టిబెట్టుదేశము, ఆపరప్రదేశములందునను జడలబఱ్ఱెలు కలవు. శరీరమంతయు పొడుగుగల రోమములు, వేలాడుచుంటయుఁ, దట్టముగ నివి జడలుగట్టియుం టయు, వీటి కీపేరొచ్చెను. ఇది వసించు శీతల ప్రదేశములందు వెచ్చగ నుండుట కీబొచ్చు దానికిం గల్గింపఁబడియుండనోపు. స్వదేశస్థులు వీటిని యాకు లనియెదరు. టిబెట్టుదేశస్థులు గ్యా కనుచున్నారు.

ఇవి అడవియందు మనుష్యులకు లొంగని స్థితియందునను, గ్రామములందు మనుష్యులకు స్వాధీనమై బరువులను మోయుస్థితియందు నను రెండు తెగలుగఁ గన్పించుచున్నవి. వీటిని పెంచువారు వీరెండును నిండుకొ తారతమ్యముం గల్గిన భేదజాతి యని యందురు. కాని విదేశస్థుల కీభేదములు సరిగా సుబోధకములు గావు. మంచుపైని సైత మివి బరువులను మోయుచు నడచిపోఁగలవు.

వీటియందును మిశ్ర (సంకర) జాతిజంతువులకు జాబూలనిపేరు. అవి మనదేశపుగుఱ్ఱములకును గాడిదలకును మధ్యజాతి యగు వేసడపుజాతిం బోలినవి. ఇవి చక్కఁగ బరువులను మోయఁగల్గుటయేగాక బాగుగఁ జెప్పినట్లు నడచెడివి. కలా పనులకు విస్తారముగఁ గలవు. కొందఱు పండితులు వీటిని ఎద్దుజాతి వనిరి-కాని బఱ్ఱెలపోలికము అధికముగ వీటియందుఁ గానవచ్చెడిని.

జడ్జిమెంటు— వాణిజ్యసంబంధపరిభాషా పదము. Judgement న్యాయస్థానమువారిచ్చుతీర్పు. ఇది బాకీదావాలయం దగునేని దావా తెచ్చి తీర్పు నందినవారికి Judgement Creditors అనియు, ఎవరిపైకి తీర్మానముచేయ బడెనో ఆఅప్పు తీర్చుకొనవలసిన వారికి Judgement debtors అనియుం బేరులు.

జడ్ (Z) అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవపురుషనామములు— Zaldiel హీబ్రూపదము. God endoweth అనియర్థము.

Zaccheus హీబ్రూపదము Pure Just అనియర్థము.

Zachariah, Zacharia, Zacharias, Zachary, Zaccheus, Zechariah హీబ్రూ పదము- దేవునిజ్ఞాపకమని యర్థము.

Zedekiah హీబ్రూపదము దేవునిన్యాయము మనియర్థము. యూదులరాజు పేరు.

Zephaniah హీబ్రూపదము Defended of God అనియర్థము.

జడ్ (Z) అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవస్త్రీల నామములు— Zoidee

ఫ్రెంచిపదము. అర్థము తెలియదు. ఆ దేశమునందు ప్రచారములో నున్నది.

Zalmonah— హీబ్రూ పదము. నీడ (ఛాయ) యనియు, నీడ పోలిక గల ప్రతిమ (image) అర్థము.

Zaneta— హీబ్రూ పదము. దేవుని (యేసుక్రీస్తు) యొక్క కృపాకటాక్షము యర్థము.

Zedena— లాటిన్ పదము. (ఫాలస్తీనా దేశపు) సైదోను పట్టణవాసి యని యర్థము. Sidonia సమాన యర్థముగల పదము.

Zelie Zelinde— ఫ్రెంచ్ స్త్రీనామములు. జయము కలుగునట్లు యని యర్థము.

Zenobia Zenobie Zenolivia— గ్రీకు పదము. Jupiter యొక్క ప్రాణము యర్థము.

Zoe Zoia— గ్రీకుపదమూలము. ప్రాణమని యర్థము. దీని ఉచ్చారణ Zoee అని. ఈ పేరుగల వనిత చాలబలశాలినియట. సుప్రసిద్ధ బైజంటైను చక్రవర్తులకు ఒకరితరువాత నొకరికి భార్య యయ్యెనట. ఈమె మృతి ౧౦౫౦ సంవత్సరమున.

Zulu— నవీనకల్పిత పదము.

జతుకాష్ఠ న్యాయము— లక్క-రంగు కట్టె యనియర్థము. లక్క-రంగు కట్టెకుపట్టితే వానిని విడలగొట్టుటకుం బ్రయత్నించుట యని యర్థము.

జతృణగోత్రము— విష్ణువృద్ధ ఉపగణము చూడుడు.

జనమేజయుండు అతిప్రసిద్ధి. చంద్రవంశపు క్షత్రియుండు. తండ్రి పురంజయుండు. పుత్రుండు మహాశాలుండు.

మరియు పాండవుని కుమారునకు జనమేజయుండను పేరు కలదు. ఈతని భార్య వపుష్ట. [illegible] అభిమన్యుని మనుమండగు పరీక్షిన్మహారాజునకుండు జనమేజయమహారాజు [illegible] ప్రసిద్ధము. ఈతని నుండు [illegible] [illegible] ఈతని [illegible] మొదలగువారు.

జనకతాళము— తాళములు చూడుడు.

జనక పురము— విదేహ లేక మిథిల దేశమందు జనక మహారాజునకు రాజధానిగ నుండెను. (విదేహదేశము చూడుడు).

సకచక్రవర్తి (సీరధ్వజుండు)— నిమి, ఇక్ష్వాకు, [illegible] సూర్యవంశపు క్షత్రియుండు. [illegible] మిథిలుండు లేక విదేహుండు [illegible] ఉదావసువు.

మరియు [illegible] ప్రసిద్ధముని [illegible] జనకమహారాజు. ఈతండు [illegible] మునిపుత్రుండు; [illegible] మహాజ్ఞానియును దత్త్వవేత్తయును [illegible]. మరియు [illegible] జనకమహారాజు జనునది [illegible] నామము. [illegible] కుశధ్వజుండను కుమారులు [illegible], [illegible]. కుమార్తెలు [illegible] దేవియు, (జానకినసుత) సీతయు, [illegible] [illegible].

జనకమహారాజువంశావళి, ఇక్ష్వాకుసంతతి, సూర్యవంశము, (మరీచిసంతతి), క్షత్రియులు.

౧ ఇక్ష్వాకుమహారాజు

౨ నిమి విశాలుడు దండకుడు

౩ మిథులుడు హేమచంద్రుడు

౪ సీరధ్వజుడు
(జనకుడు)

౫ ఉదావసువు

౬ నందివర్ధనుడు

౭ సుకేతువు

౮ దేవరాతుడు

౯ బృహద్రథుడు

౧౦ మహావీరుడు

౧౧ ధృతిమంతుడు

౧౨ సత్యధృతి
(సుద్యుతి)

౧౩ ధృష్టకేతుడు

౧౪ హర్యశ్వుడు

౧౫ మరుత్తు
లేక
మరువు

౧౬ ప్రతీంధకుడు
(ప్రతీంధుడు)

౧౭ కీర్తిరథుడు

౧౮ దేవమీఢుడు

౧౯ విబుధుడు

౨౦ మహీధ్రకుడు
(సుమాభోక్తుడు)

౨౧ కీర్తిరాతుడు

౨౨ మహారోముడు

౨౩

౨౪ స్వర్ణరోముడు

౨౫ హ్రస్వరోముడు

౨౬ జనకమహారాజు (సీరధ్వజుడు) (కుశధ్వజుడు)

౨౭ అమితధ్వజుడు కృతధ్వజుడు కుమార్తె సీతాదేవి కుమార్తె ఊర్మిళాదేవి

౨౮ ఖాండిక్యుడు కేశిధ్వజుడు

౨౯ భానుమంతుడు

జనకరాగములు (మేళకర్తలు)—

సంగీతశాస్త్రమున వివరింపఁబడినటుల స్వరములకు దశవిధగమకములం జేర్చి ప్రస్తరించిన రాగము లేర్పడును. (రాగములు చూడుఁడు—సంగీతముచూడుఁడు). అట్టి సంపూర్ణసంపూర్ణ రాగములకు జనకరాగము లనిపేరు. మఱియు నీజనకరాగములకు కర్తారాగములనియు, మేళకర్తలనియు, సంపూర్ణరాగములనియు, ప్రధాన రాగములనియు, ఆదిరాగము లనియు, మూల రాగములనియు, రాగాంగరాగము లనియు, మూర్ఛరాగములనియు వేర్వేఱు కాలములందు వేర్వేఱు సంగీతవిద్యావిశారదులు పిలిచి యున్నారు. ఈపేరులన్నియు కొద్దిగనో గొప్ప గనో వాడుకయం దుండకపోలేదు.

ఈజనకరాగములు డెబ్బదిరెండుగలవు. ఇవి సంపూర్ణసంపూర్ణ రాగములని యెఱుఁగునది. ఈ డెబ్బదిరెండును చక్రమున కాఱేసిరాగముల చొప్పునఁ బండ్రెండుచక్రములందు నమర్పఁబడినవి. ఈ పండ్రెండుచక్రములరాగములను జనకరాగముల క్రమముగా దలంతుము గాక. అట్లైన మొదటి యాఱుచక్రములసముదాయమును పూర్వాంగమనియు, తర్వాతి యాఱు చక్రములసముదాయమును ఉత్తరాంగమనియుఁ దలంతుము గాక. ఇంక నీడెబ్బదిరెండుగల రాగములందలిస్వరములంగూర్చి యోచింతము.

షడ్జమ స్వరమున అంతర్భేదములు లేమి డెబ్బదిరెండు రాగములందు నొకేరీతి నుండు నదియె యగును. అటులనే పంచమస్వరమును అంతర్భేదములు లేనిదగుట నటులనే ఒకేరీతి నుండెడిని. ఇంక మధ్యమస్వరము శుద్ధమధ్యమ మనియు, ప్రతిమధ్యమమనియు (౨) అంతర్భేద ములు కలదిగాన మొదటి యాఱుచక్రములం దుండెడి ముప్పదియాఱురాగములందు శుద్ధ మధ్యమమును, తర్వాతియాఱు చక్రములందుం డెడి ముప్పదియాఱురాగములందు ప్రతిమధ్యమ మునుండెడిని. కాననే కర్తారాగములలో మొదటి ముప్పది యాఱును శుద్ధమధ్యమ రాగము లనియు, తర్వాతి ముప్పదియాఱును ప్రతిమధ్య మరాగము లనియు వాడఁబడుచున్నవి.

ఇంకఁ దక్కిన స్వరములంగూర్చి యోచింతము గాక. తక్కిన రిషభ, గాంధార, ధైవత, నిషాదస్వరములు నాల్గును మొదటియాఱుచక్రములందు మాఱుచుండును. అట్లు మాఱుచుండుటవలననే ముప్పదియాఱురాగము లేర్పడునని యెఱుఁగునది. ఈసందర్భమునమఱియొకసంగతి మనమునం దుంచుకొనవలయును. మొదటి యాఱుచక్రములగు పూర్వాంగమున నొక్క మధ్యమస్వరము దప్ప, తక్కిన స్వరము లెట్లుండునో తర్వాతి యాఱుచక్రములందునను (ఉత్తరాంగమున) నదేరీతి నదేవిధమున నుండెడిని. పూర్వాంగమున శుద్ధమధ్యమస్వరము, నుత్తరాంగమున ప్రతిమధ్యమస్వరము నుండుటయె భేదము గాని, తక్కినస్వరవిన్యాసమున నెట్టిభేదమును నుండదు. కాన నీక్రింద నొకయాఱుచక్రముల (అంగము)ను మాత్రము వివరించి తక్కిన యాఱింటిని మధ్యమస్వరభేదముతో నటులనే యెఱుంగఁదగునని హెచ్చరించుచున్నాము.

ఇంక నాఱుచక్రములందుండు రాగములను నాటి స్వరములనువివరింతుము. స్వరము లేడింటి యందు పైన వ్రాసినటుల షడ్జమ, పంచమ, మధ్యమస్వరములను వివరించుట మాని తక్కిన రిషభ, గాంధార, ధైవత నిషాదములనుమాత్రము వివరింతుము. ఇవియే భేదములు గలవి. షడ్జము పంచమము లున్నట్లే భావించుకొందురు గాక. ఇక మొదటి యాఱు చక్రములందు శుద్ధ మధ్యమము, తర్వాతి యాఱు చక్రములందు ప్రతిమధ్యమము నున్నటులవాడుకొందురు గాక.

౧ వ చక్రము:— దీని కిందుచక్ర మనియు

కనకాంగిచక్రమనియుం గూడ వాడుకనామములు కలవు. ఇందలి రాగములు.

౧ కనకాంగి— శు.రి-శు.గా-శు.ధై-శు.ని ఇటులనే ముప్పదియేడవరాగమగు సాలగమును దనరెడిని. (ఒక్క- మధ్యమమే భేదము.)

౨ రత్నాంగి—శు.రి-శు.గా-శు.ధై-కై.ని ఇట్లే ౩౮వరాగమగు జలార్ణవము నెఱుంగునది.

౩ గానమూర్తి- శు.రి-శు.గా-శు.ధై-కా.ని-ఇట్లే ౩౯ వ రాగమగు ఝాలవరాళియు నెఱుంగునది.

౪ వనస్పతి— శు.రి-శు.గా-చ.ధై-కై.ని- ఇట్లే౪౦ వ రాగమగు నవనీతమును నెఱుంగునది.

౫ మానవతి— శు.రి-శు.గా-చ.ధై-కా.ని ఇట్లే ౪౧ వ రాగమగు పావని రాగమును నెఱుంగునది.

౬ తానరూప— శు.రి-శు.గా-ష.ధై-కా.ని ఇట్లే ౪౨ వ రాగమగు రఘుప్రియరాగమును నెఱుంగునది.

మఱియు ౧ వ చక్రమందలి ఈరాగము లందు శుద్ధమధ్యమస్వరమును, ౭ వ చక్రమం దలి ౩౭, ౩౮, ౩౯, ౪౦, ౪౧, ౪౨ వ రాగ ములందు ప్రతిమధ్యమ స్వరమును నుండెడిని. ఏడవచక్రమునకు ఋషిచక్రమనియు, సాలగ చక్రమనియు వాడుకనామములు.

౨ వ చక్రము:- దీనికి నేత్రచక్రమనియు, హనుమతోడిచక్రమనియు వాడుకనామములు చెప్పఁబడినవి. ఇందు శుద్ధమధ్యమముండును.

౭ సేనాపతి- శు.రి-సా.గా-శు.ధై-శు.ని- ఇట్లే ౪౩ వ రాగ మగు గవాంభోధియు నుండెడిని.

౮ హనుమతోడి- శు.రి-సా.గా-శు.ధై-కై.ని- ఇటులనే ౪౪ వ రాగమగు భవ ప్రియయు నుండెడిని.

౯ ధేనుకరాగము- శు.రి-సా.గా-శు.ధై-కా.ని- ఇటులనే.౪౫ వ రాగమగు శుభపంతు వరాళియు నుండెడిని.

౧౦ నాటకప్రియ- శు.రి-సా.గా-చ.ధై-కై.ని- ఇటులనే ౪౬ వ రాగమగు షడ్విధ మార్గిణియు నుండెడిని.

౧౧ కోకిలప్రియ- శు.రి- సా.గా-చ.ధై-కా.ని-ఇటులనే ౪౭వ రాగమగు సువర్ణాంగి యు నుండెడిని.

౧౨ రూపవతి-శు.రి-సా.గా-ష.ధై-కా.ని- ఇటులనే ౪౮ వ రాగమగు దివ్యమణియు నుండెడిని.

ఎనిమిదవచక్రమందుండు రాగములు ౪౩-౪౪-౪౫-౪౬-౪౭-౪౮ అనియు దానికివసుచక్రము, భవప్రియచక్రము ననియు వాడుకనామములు.

౩ వ చక్రము:- దీనికి అగ్నిచక్రమనియు, మాయామాళవగౌళచక్ర మనియు వాడుక నామములు కలవు. (శుద్ధమధ్యమము)

౧౩ గాయకప్రియ— శు.రి-అ.గా-శు.ధై-శు.ని-ఇట్లే ౪౯వ రాగమగు ధవళాంబరియు నుండును.

౧౪ వకుళాభరణము—శు.రి-అ.గా-శు.ధై కై.ని-ఇట్లే ౫౦వ రాగమగు నామనారాయణి యు నుండును.

౧౫ మాయామాళవగౌళ- శు.రి- అ.గా- శు.ధై-కా.ని-ఇట్లే ౫౧వ రాగమగు కామ వర్ధనియు నుండును.

౧౬ చక్రవాకము— శు.రి-అ.గా-చ.ధై- కై.ని-ఇట్లే ౫౨వ రాగమగు రామప్రియయు నుండును.

౧౭ సూర్యకాంతము—శు.రి-అ.గా-చ.ధై కా.ని-ఇట్లే ౫౩ వ రాగమగు గమనాశ్రమయు నుండును.

౧౮ హాటకాంబరి — [illegible]-అ.గా-మ.ధ-కా.ని-ఇట్లే [illegible] రాగమునకు [illegible] యు నుండును.

ఇట్లే [illegible] చక్రమునఁగలవి [illegible] రాగములు, [illegible] మనియు [illegible] చక్రమనియు, [illegible] నామములు కలవు.

౪ వ చక్రము — [illegible] వేదచక్రము [illegible] నామములు కలవు. [illegible]

[illegible] — [illegible]-గా-[illegible].ధ.[illegible] — [illegible] రాగమునకు [illegible]

[illegible] — [illegible].ధ-[illegible]. ని- ఇట్లే [illegible] మునకు [illegible] యు. [illegible]

౨౧ కీరవాణి — [illegible]-గా-[illegible].ధ-కా.[illegible] ఇట్లే [illegible] రాగమునకు సింహేంద్రమధ్యమము [illegible].

౨౨ ఖరహరప్రియ — [illegible]-సా.గా-[illegible].ధ-కై.ని-ఇట్లే [illegible] రాగమునకు హేమవతియు నుండును.

౨౩ గౌరీమనోహరి — [illegible]-సా.[illegible]-[illegible].ధ-కా.ని- ఇట్లే [illegible] రాగమునకు ధర్మవతియు [illegible]

౨౪ వరుణప్రియ — [illegible]-సా.గా-మ.ధ-కా.ని ఇట్లే పదియవచక్రమందలి ౬౦ వ రాగమునకు నీతిమతియు నుండును. పదియవ చక్రమునకు దిశిచక్రమనియు, హేమంతచక్రమనియు వాడుకనామములు. ప్రసిద్ధమయము.

౫ వ చక్రము:— [illegible] బాణచక్రమనియు, ధీరశంకరాభరణచక్రమనియు, వాడుకనామములు గలవు. [illegible]

౨౫ మారరంజని — [illegible]-గా-[illegible].ధ-[illegible].ని. ఇట్లే [illegible] చక్రమందలి ౬౧ వ రాగమునకు కాంతామణియు నుండును.

౨౬ చారుకేశి — [illegible]-గా-[illegible].ధ-కై.ని ఇట్లే [illegible] రాగమునకు [illegible] నుండును.

౨౭ [illegible] — [illegible].ధ-కా. [illegible] రాగమును [illegible]

[illegible] —[illegible].గా-[illegible].ధ- [illegible] రాగ [illegible] నుండును.

[illegible] — [illegible]-గా- [illegible] రాగమునకు [illegible].

[illegible] — [illegible]-గా-[illegible].ధ-కా.ని- [illegible] రాగమునకు [illegible] నుండును. [illegible] చక్రమనియు, [illegible] నామములు. [illegible] మయము. [illegible]

[illegible] చక్రము:— [illegible]

[illegible] నామములు [illegible] ప్రసిద్ధమయము.

౩౧ యాగప్రియ — [illegible]-గా-[illegible].ధ-[illegible].ని-ఇట్లే [illegible] చక్రమందలి ౬[illegible] రాగమునకు [illegible] నుండును.

౩౨ రాగవర్ధని — [illegible]-గా-[illegible].ధ-[illegible].ని- ఇట్లే ౧౨ వ చక్రమందలి [illegible] వ రాగమునకు జ్యోతిస్స్వరూపిణియు నుండును.

33 గాంగేయభూషణి-[illegible]-అ.గా-శు.ధ-కా.ని- ఇట్లే ౧౨ వ చక్రమందలి ౬[illegible] వ రాగమునకు ధాతువర్ధనియు నుండును.

౩౪ వాగధీశ్వరి—మ. [illegible]. గా—[illegible]. ధై—కై. ని- ఇట్లో ౧౦ వ చక్రమునందలి ౪ వ రాగమగు నాసికాభూషణమును నుండును.

౩౫ శూలిని— [illegible]. గా—చ. ధై—కా. ని- ఇట్లో ౧౦ వ చక్రమునందలి ౫ వ రాగమగు కోసలరాగమును నుండును.

౩౬ చలనాట— మ. [illegible]. గా—మ. ధై—కా. ని- ఇట్లో ౧౦ వ చక్రమునందలి [illegible] రాగమగు [illegible] నుండును. [illegible] ముల [illegible] ఇది [illegible].

జననమరణములు— ప్రపంచమున [illegible] ప్రతిజంతువునకు, అనఁగా ప్రాణి [illegible] జననమరణములు [illegible] [illegible]. [illegible] జననము [illegible] మరణము [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] మరణము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] ప్రాణముల [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] కొన్ని [illegible] [illegible] దేవుని సెలవు మేరకు మరణము గల్గుననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఎట్టి [illegible] రోగములు [illegible] మరణము [illegible] [illegible] కొన్ని మరణములు రోగమును పైకిగానం బడక గుండెలు కొట్టుకొనుచుండుట మానఁగిపోవుట తోడను, మఱికొన్ని మరణములు కేవలవృద్ధాప్యస్థితితోడను, కొన్ని మరణము లకాత్తుగాఁ దగిలిన గాయములతోడను, కొన్ని మరణములు పీల్చుటకు మంచిగాలి లేకుండుటచేతను, కొన్ని మరణములు సహజధర్మవిరుద్ధపరిస్థితు లనఁగా మనుష్యులు నీటంబడుటయుఁ జేఁపలు మొదలగుజలచరములు భూమిపైఁ జేర్పఁబడుట మొదలగు నాపదల మూలమునను సంభవించుటయుం గలదు. నిరాహారయుఁ, గతశ్వాసములగు నాపదలును మరణమునకుం గొన్ని తావులందు హేతువులగు.

మరణకాలమునఁ జైతన్య మవ్యవస్థితియుం మాట యడఁగుటయుఁ గల్గుచుండును. కొన్ని రోగములందు నైతము చైతన్యము మరణమువనుక గల్గియుండుటగలదు. జననకాలమునఁ జైతన్యము చాల బలహీనమగుస్థితియందుండి పదపడి బలపడుచుండెడిని. చైతన్యోదయమే జన్మహేతువని యెంచెడిని.

జననము సంతోషదాయకముగను, మరణము దుఃఖకరముగను లోకమున పరిగణింపఁబడుచున్నది. వైరాగ్యముగల్గినమహాత్ములకు స్వప్నము, జననమును నెక్కువభేదము గల్గినవి గనఁబడవు. ఆధ్యాత్మవేత్తలు మరణమును నవ్యజన్మదే యనియు, నది శాశ్వతముగఁ గల్గు మార్పనియు నందురు. హిందూమతధర్మమున మరణమునకుఁ బదసిద్ధి యనుపేరుకలదు. జననమునకుఁ బుట్టుకయనియు, మరణమునకుఁ జనిపోవుటయనియు నాటుకనామములు కలవు.

జనపకుల గోత్రము— ఇఘుపకులచూ.

జనప చెట్టు (జనపనార చెట్టు)— లా. Crotolaria sericea. ఆంగ్లో. Hemp tree. సం. పీతపుష్పా, పీతపుష్పికా, శణః, శణఘంటా (జనపపువ్వు), శణపుష్పీ, శణఘంటికా, శణపర్ణీ, స్థూలఫలా, పీతపుష్పీ, లోమశా, మాల్యపుష్పికా, శణికా.

జనపచెట్టు గోంగూరజాతిలోనిది. ఇది భోజనపదార్థముగా గాక నారకై పైరుచేయఁబడుచుండును. ఇందు పెద్దజనుము, చిన్నజనుము నని ద్వివిధజాతులు కలవు. శణపుష్పి యను పెద్దజనుమునకే యన్వయించెడిని.

జనపఆకులరసము లేక కషాయము వైద్యము నడంచి వమనమునాపుగుణము కలదనియు, నించుక పిత్తవృద్ధిం గల్గించు ననియు, ఉబ్బు, కఫదోషము, పాండువు, రక్తపైత్యము, రక్త స్రావము, రాజయక్ష్మ(క్షయ)లకై [illegible] బనిచేసి యడంచుననియుఁ జెప్పఁబడినది. జనపపూవులరసము లేక కషాయము లేక చూర్ణము వైద్యముఁ జేసి, వాతాతిసారాగ్నిమాంద్యములను నడచుననియు, స్త్రీలగర్భమును పోగొట్టునని యుఁ జెప్పఁబడినది. విత్తులు చలువ. మలబద్ధ ముం జేయును.

జనపనార వ్యవసాయము — ఇది మూఁ[illegible]ములుగ [illegible] చిన్నది. భూమి బలహీనమైనయెడల, [illegible] భూమియందుఁ గలియుచున్న సత్తువకల్గించుటకు దీనిని వ్యవసాయముచేయుదురు. ఇది [illegible] బైరుచేసిన పూఁతకాలమున మొక్కలను కోసి యెండఁబెట్టి నిలువచేసికొనుట రెండవది. ఇట్టి యాహారము పశువులకుఁ జాల బలకరమనియు, రుచికరమనియుఁ జెప్పఁబడినది. కాయలు కాచినపిదప [illegible] చెడిపోవుననియుఁ, బశువులు తినక నిరాకరించు ననియు నందురు. ఇంక మూఁడవది, నారకై పెట్టను పైరుచేయుట. ఈనారకు ఆంగ్లమున 'సన్ హెంప్' అనిపేరు. జనుము పెద్దవిత్తనముగలది, చిన్నవిత్తనము గలది యని రెండు భేదజాతులుగ నున్నది. పెద్దగింజలజాతి నారకై చల్లుదురు. చిన్నగింజల జాతి తక్కిన రెంటికి నుపయోగింతురు. వరిపంట గాని, గోధుమపంటగాని కోసినపిదపఁ బల్లపు భూములలో చిన్నవిత్తనములజాతిని జల్లి, కాయలుకాచినపిదపఁ గాయలను విత్తనములకై తీసికొని, తక్కిన చెట్లను గలియుచున్న [illegible] ముగ [illegible]. [illegible] అకై [illegible] దట్టముగ పెద్దజాతిగింజలను ఎకరమునకుఁ జల్లు దురు. ఇది రెండున్నర, లేక మూఁడు నెలలలోఁ గాఁపునకు [illegible]. [illegible] పెట్టకపోయిన వలయును. లేకున్నఁ గాచినపిదప నార [illegible] చెడిపోవును. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] లాభము [illegible] [illegible] [illegible] నుము. ఈజనపమొక్క [illegible] [illegible] నైయున్నది.

జనస్థానము — [illegible] [illegible]. ఇది [illegible] శ్రీ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. (దండకారణ్యము చూడుము. నాసికా క్షేత్రము చూ.

జనస్థానము — ఇది దండకారణ్యము లోనిభాగము [illegible] ప్రాంతము. గోదావరీకృష్ణానదులమధ్యభూములు, పంచవటి లేక నాసికాప్రాంతములు, తొల్లింటి జనస్థాన ముగఁ జెప్పఁబడు చున్నవి. ప్రాణహిత లేక వెయిన్ గంగతో సంగమము. గోదావరీనదీ

ప్రాంతము గూడ జనస్థానములోనిదే యని కొందఱు తలంతురు.

ఇది రామాయణమున అరణ్యకాండ ౪౯ అధ్యాయమునఁ బ్రశంసింపఁబడినది.

జనానా—అంతఃపుర(రాణివాసపు) స్త్రీల స్థానము. ఇది పారశీకభాషాపదము.

జనాభాలెక్క (Census)- ప్రపంచమున నాగరికతగల దేశము లన్నిఁటియందు నాయా దేశములందు వసించుజనులను పురుషులు, స్త్రీలు, పిల్లలు, మతములు, కులములు వివరణములతో పది సంవత్సరముల కొకసారి లెక్కచేయు నేర్పాటులు కలవు. దానికి జనాభా యనిపేరు.

ఇట్టివి ౧౯౦౦, ౧౯౧౦, ౧౯౨౦, ౧౯౩౦, ౧౯౪౦ మొదలగు సంవత్సరములందు చేయం బడుచుండును.

జనార్దనధూపము— సుప్రసిద్ధజనార్దన క్షేత్రము మఱియాదేశమున నిప్పటి ట్రావా న్కూరురాజ్యమున వర్కలై యను పేరుగల గ్రామపరిసరముల సముద్రతీరమున నొకపాటి కొండపై నున్నది. ఇది జనార్దనదేవుని విష్ణు క్షేత్రము. ఇచ్చటఁగలగుట్ట ఎఱ్ఱనిరంగు గలది. శ్రీచూర్ణముంబోలినరంగుకాకున్నను దీనిని దాని తోఁ బోల్చుచుందురు. కుంకుమముం బోలిన ఛాయకుం దీసిపోవునది యైనను, భర్తృరాండ్రగు స్త్రీలు దీనిని మోములందు ధరించుచుందురు.

జనార్దనప్రాంత భూములం దొకవిధమగు మెత్తనిరాతింబోలుపదార్థముం ద్రవ్వితీయుదురు. అది సాంబ్రాణి, గుగ్గిలము, మహిసాక్షులం బోలినది. వేల్లకిలయికి ఇట్టైనదియో లేక ఆది నొకకాలమున నిది ఏవృక్షములశరీరములుగ నుండెనో పరిశీలన జరుగఁదగును. ఇది యరణ్య ప్రాంతమగుట, నిట పెద్దజెత్తములు మెండు. మిగుల వలమై వెదురు (బొంగు) కఱ్ఱలం బోలిన విట లభించెడిని. ఇతరజాతివృక్షములును గలవు.

భూమినుండి త్రవ్వి తీయఁబడిన జనార్దన ధూప మగ్నిపై వైచినఁ బొగవెడలి సాంబ్రాణి మొదలగువాటియంత గాకున్నను నించుక హిత వగు సువాసనం గల్గియుండును. ఈధూపము జనార్దనస్వామికిఁ బ్రీతి యనెదరు. ఈప్రాంత సీమలం దిది వాడంబడుచు, రామేశ్వరమునందుఁ గూడ విక్రయింపఁబడుచుండును.

జనార్దనవ్యూహము— రామానుజీయ వైష్ణవ, చైతన్య వైష్ణవ మతధర్మము లందుఁ దదేకాత్మరూపమహా విష్ణువు. అందు ద్వితీయచతుర్వ్యూహము లలో నొకటియనియు, ప్రద్యుమ్న వ్యూహ ములె దింటిలో నొక ఉపవ్యూహమనియు, విలాసమూర్తి యనియు వరుసగ పద్మచక్ర శంఖగద లాయుధము లనియుఁ జెప్పబడినది.

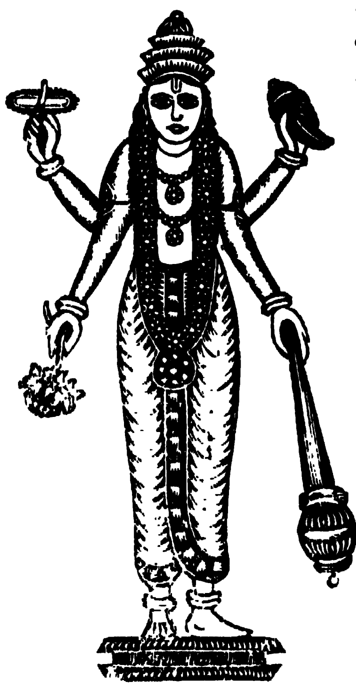

(విష్ణుదేవాలయవిగ్రహము చూడుఁడు.)

జన్యరాగములు— షాడవ ఔడవ సంబంధముకల్గినసమస్తరాగములు జన్యరాగము లనంబడును. జనకరాగములనుండి జన్యములని భావము. జన్యరాగములందు షాడవ మగునేని ఒక స్వరము గాని, ఔడవ మగునేని రెండు స్వర ములు గాని, ఆరోహణావరోహణములందు వర్జ్యములై (వదలివేయఁబడినవి) యుండుంగాన, జన్యరాగములను వర్జ్యరాగములనియు నందురు. జన్యరాగములస్వరసంఖ్యనారోహణావరోహణ ములలెక్కించుతఱి తార (హెచ్చుగఁ బలుకు) స్థాయిషడ్జమమును లెక్కింపరు. తొల్లింటికాలపు సంగీతశాస్త్రగ్రంథములందు (ఇప్పటికాలమున పంచస్వరములుండినఔడవమనియు,షట్స్వరము

లుండిన షాడవమనియు, సప్తస్వరము లుండిన సంపూర్ణమనియుఁ బేరులున్న రీతిని) ఒకేస్వర ముండుతటి ఆర్చికమనియు, రెండుస్వరములుండు తటి గథిక మనియు, మూఁడుస్వరము లుండు నటి స్వరిక మనియు, నాల్గుస్వరము లుండునటి స్వరాంతర మనియుఁ బేర్లుండినట్లుఁ గాన నచ్చెడిని. దేశీయపామరసామాన్యములగు ఏల పాటలు, తందనపదములు, తంగమ్మపాటలు, జంగముకథలు, పంబలపాటలు మొదలగు వినోద కథాకాలక్షేప గానము లందుఁ గానంబడునవి ఆర్చిక, గథిక, స్వరిక, స్వరాంతరధర్మములే.

రాగసముదాయసంఖ్యనుండిజనకరాగముల సంఖ్యఁ దీసివైచిన మిగిలినవన్నియు జన్యరాగ ములే కావలయును. కాన నవి ౩౪౭౭౬ రాగ ములు జన్యరాగములుగ, డెబ్బదిరెండు జనక రాగములుగ నుండును. జనకరాగములనుండి జన్యరాగములు జనించినవిగాన నొక్కొక జనక రాగమునుండి ౪౮౩ జన్యరాగములు కలిగి యుండవలెను.

ఈసందర్భమున వేఱొకసంగతి గమనింప వలయును. చతుశ్శ్రుతిరిషభమునకును శుద్ధ గాంధారమునకును ధ్వని ఒక్కటేయనియు, షట్శ్రుతిరిషభమునకును సాధారణగాంధారము నకును ధ్వని ఒక్కటేయనియు, చతుశ్శ్రుతి ధైవతమునకును శుద్ధనిషాదమునకును ధ్వని ఒక్కటే యనియు, షట్శ్రుతి ధైవతమునకును కైశికీనిషాదమునకును ధ్వని ఒక్కటేయనియు మన మెఱుంగుదుము. ఇవి షాడవషాడవము, షాడవ ఔడవము, ఔడవ షాడవము, ఔడవ ఔడవములలోఁ దటస్థమగుతటి భేదములులేని రాగములు కొన్ని ఏర్పడకమానవు. వాట్లను లెక్కింపఁగా ౬౧౪౪ సంఖ్యయగును. వీట్లను జన్యరాగసంఖ్యయగు ౩౪౭౭౬ నుండి తీసి వేయఁగా, ౨౮౬౩౨ రాగములే ఒకటితో నొకటి భేదములుగ నుండినరాగములు మిగు లును. కాన నిదియె నిజమగుజన్యరాగసంఖ్యగ నెఱుఁగ వలయును. జన్యరాగములందున, ఆరోహణావరోహణములందున ఏడుఏడు స్వర ములుగ రాగములు కలవు. ఇది చిత్రముగఁ దోఁచినను లెక్కలో బాటింపఁదగినది కాదు. వీటికి సంపూర్ణ జన్యరాగము లనిపేరు. ఇవి హుసేని, మంజరి మొదలగురాగములు.

౧ సంపూర్ణసంపూర్ణము తప్పఁ దక్కిన ఎనిమిదివిధములుగ నేర్పడిన జన్యరాగములు తిరిగి ఉపాంగరాగము లనియు, భాషాంగ రాగములనియు నిరుతెఱంగులైయున్నవి. (ధీర శంకరాభరణజన్యమగు నాటి, హనుమతోడి జన్యమగు ధన్యాసి మొదలగు) తామేజనక రాగములనుండిజనించినవో అందలి స్వరములను మాత్రమే గల్గియుండినజన్యరాగముల నుపాంగ రాగములనియు, (ధీరశంకరాభరణజన్యమగు బిలహరి మొదలగు) తాము జనించిన రక్తరాగ స్వరములనే గాక (ఎక్కువసుఖమునకై) అన్య మేళకర్తారాగములనుండి కూడఁ గొన్ని స్వర ములను గలుపుకొని నడచు జన్యరాగములకు భాషాంగరాగము లనియుఁ బేరు.

సంగీతశాస్త్రజ్ఞులు కొందఱు జన్యరాగము లను మూఁడుతెఱంగులుగ విభజింతురు. కొన్ని జన్యరాగములు తారస్థాయి షడ్జమస్వరముం జేరక యుండక, మధ్యస్థాయిలలోఁగొంతవఱకు జేరియుండిపోయెడిని. వాట్లను పంచమాంత్యము లనియు, ధైవతాంత్యములనియు, నిషాదాంత్య ములనియు మూఁడుతెఱంగులుగ విభజించు చుందురు.

మధ్యస్థాయియందుఁ బంచమస్వరమున కన్న హెచ్చుస్వరములేని(ధీరశంకరాభరణజన్య మగు నవరోజు మొదలగు) రాగములను పంచ మాంత్యములనియు, మధ్యస్థాయిలోని ధైవత

స్వరమునకన్న హెచ్చుస్వరములేని (ధీరశంకరాభరణజన్యమగు కురంజి మొదలగు) రాగములకు ధైవతాంత్యము లనియు, మధ్యమస్థాయి యందు నిషాదమునకన్న హెచ్చుస్వరములేని (మాయామాళవగౌళ జన్యమగు నాదనామక్రియ మొదలగు) రాగములకు నిషాదాంత్యము లనియుఁ బేరిడియున్నారు.

వక్రరాగములు.

ఇట్టని జన్యరాగము లన్నియు నొకరీతిఁ జెప్ప వీలు లేదు. ఇవి అవక్రము లనియు, వక్రము లనియు ద్వివిధములై యున్నవి. సంగీత శాస్త్రప్రకారము మేళకర్త జన్యరాగము లవక్రరాగము లై యుండవలసిన దే గాని, శ్రవణసుఖము కొఱకు వక్రగతులను జన్యరాగస్వరములకు గలిగించి వక్రరాగములుగ నొనర్చుట తొల్లిటి కాలమునుండియుఁ బరిపాటియై యున్నది.

అవక్రరాగములు జన్యరాగస్వరములు ఆరోహణమునఁ గాని, యవరోహణమునఁ గాని, స్వరములు వక్రగతి లేక వరుసగ నడచు రాగము లవక్రరాగము లనంబడును. ఇవి సర్వసాధారణములు. ఇట్లు నారోహణమునందుఁ గాని, యవరోహణమునందుఁ గాని, రెంటియందుఁ గాని (నటభైరవిజన్యమగు నానందభైరవి, హనుమత్తోడి జన్యమగు ససావేరి, హరికాంభోజిజన్యమగు శహానా మొదలగు రాగములందు వలె) స్వరములు ముందునకు నడచియు, వెనుకకు మరలి తిరుగ ముందునకు కేగుచుట్టియు వక్రగతులం గల్గి యుండి నడచు జన్యరాగములకు వక్రరాగము లనియుం బేరు.

వక్రరాగములను తొల్లింటివిద్వాంసు లిరువదియేడు తెఱంగులుగ విభజించి యున్నారు. సంపూర్ణసంపూర్ణ-సంపూర్ణషాడవ-సం. ఔడవ షాడవ.సం-షాడ.షాడ-షాడ.ఔడవ- ఔడవ-సంపూర్ణ-ఔడ.షాడ-ఔడ.ఔడ-ములగు నవవిధరాగములకు వక్రత్వం గల్గించిన వక్రరాగము లన్యూహని. ఈవక్రత ౧ ఆరోహణమందుగల వక్రరాగభేదములు తొమ్మిదియును, ౨ అవరోహణవక్రరాగ భేదములు తొమ్మిదియును, ౩ (ఆరోహణావరోహణముల రెంటియందుఁ గూడ) ఉభయవక్రరాగభేదములు తొమ్మిది యును గలసి ౨౭ వక్రరాగభేదములుగ నేర్పడియున్నవి.

సంక్షేపించినంత మాత్రమున వక్రరాగమేర్పడునను లెక్కలేని వక్రరాగములుగలుగ వచ్చునని తలంపరాదు. వక్రరాగములు, రాగములసంఖ్యయగు ౭౮౬౩౨ రాగము లిమిడియుండుననియు, మొత్తమున వక్రరాగములు, రాగసముదాయమున మిక్కిలి నున్నవనియు మనసునం దుంచుకొన వలయును.

ఇక్కాలమునకు వాడుకయందు సర్వసాధారణముగ నున్నించు జన్యరాగములసంఖ్య ౨౬౦ లేక ఎనిమిది నూరుల కెక్కువయుండదు. లెక్కకుమించి సాధారణముగ వాడుకయందు లేవు. త్యాగరాజపండితుండు నాల్గువేల రాగములకుఁ జొప్పించి, కృతులం గొన్ని రచించెనంట గాని యవి వినంబడుట యరుదు.

సంగీతమందలి లయను గూర్చి వేఱుతావున జూడవలయును. సంగీతము చూడుడు.

జపాన్ దేశము (నిహోన్)— ఇది ఆసియాఖండమునఁ దూర్పున పసిఫిక్కుమహాసముద్రమున సన్న ద్వీపములచేఁ గల్పితమగు సామ్రాజ్య రాజ్యము. స్వదేశస్థులు దీనిని దైనిప్పన అనియెదరు.(మహానిప్పనురాజ్యము.) జపాను చీనాశబ్దమునకు సూర్యోదయ మని యర్థము. ఈచీనావారిడిన పేరే లోకమంతటను వాడుకనందియున్నది.

ఇందు:నిప్పన్ ద్వీపము లేక హాన్షియుద్వీపము

యెజో ద్వీపము, హొక్కైడో ద్వీపము, కియూషియూ ద్వీపము, షికోకూ ద్వీపము, తైవాన్ లేక ఫార్మోజాద్వీపము, ఆపాంతములు మఱికొన్ని చిన్న ద్వీపములును జేరియున్నవి. ఇవియన్నియు పసిఫిక్కు-మహాసముద్రమునందే యున్నవి. నిప్పన్ ద్వీపము గ్రేటుబ్రిటనుద్వీపమంత యున్నదందురు. హాన్షియుద్వీప మనిన ప్రధాన దేశభూమి యని యర్థము. కియుషియూ యనిన తొమ్మిదిపరగణాలని యర్థము. షికోకో యనిన నాలుగు పరగణాలని యర్థము. తైవాన్ లేక ఫార్మోజాద్వీపము చీనావారినుండి క్రీ. శ. ౧౮౯౫ సంవత్సరపు సంధివలన లభించినది. (చీనాదేశము చూడుఁడు.)

వీరిభాషయందు నిహొహాన్ అనిన సూర్యోదయరాజ్యమనియో స్వభావమని యర్థమఁట. దీనికిఁదూర్పున నేద్వీపములును పసిఫిక్కు-మహాసముద్రమును లేకుంట, నేయుద్ధము లేక వీరికే సూర్యోదయము తొలుత నగపడుటచే వీరి పేరును వహించియుండునని తలంపఁబడుచున్నది. ఈశాన్యదిశగానున్న అగ్నిపర్వతసంబంధములగు కూరైల్ ద్వీపములును, నైఋతిదిశగానున్న లూచూ, ఫిషా ద్వీపములును, పెసిడోర్స్ (పేపులు దీవు) లను ద్వీపములును జపానునకుఁజెందినవియే. ఇవి యన్నియుం గలసియే జపానుసామ్రాజ్యమనం బరఁగుచున్నది.

జపానులోని పెద్దద్వీపములందుఁ బర్వతపంక్తులును, నగ్నిశిఖరములును గలవు. నిప్పన్ ద్వీపమున ఫుజీయామా లేక ఫుజీసాన్ శిఖరమును నట్టిదియే. ఇది వీరి దేవతానివాసశిఖరమని గౌరవించుచున్నారు. బీవాసరస్సు చాల సౌందర్యవంతమని పేరందినది. జపాను సమశీతోష్ణ దేశమని చెప్పఁబడినది. ప్రధానముత్తరమువైపు శీతమును, దక్షిణమువైపు వేడియు నధికములు. కురోషివో (Black Current) యనఁబడు సముద్రప్రవాహము ద్వీపములయొక్క తూర్పుతీరములనుండి పరుగిడుచుంట నావైపునఁ గొంత వెచ్చఁదనము గలదు. వర్షమునకేమియు లోటుగాక శీతలమై యుండునవి. నదులందు రాగి విస్తారముగా దొరకుటచే నదికిరుగెలఁబడి గనులనుండి, ఫాళాలవలెను జేసి విస్తారమెగుమతి చేయఁబడుచున్నది. నాగస బొగ్గు సమృద్ధిగ దొరకుచున్నది. దేశము కొండలమయమైనను, సారవంతమైన భూములు. ఉదకసౌలభ్యము గల తావులందు ధాన్యపుపంట విస్తారముగ పైరుచేయఁబడుచున్నది. బార్లీలు, గోధుమలు, బార్లీధాన్యమును భోజనపదార్థములుగ విస్తారము పండుచు, దేశమునందే ఉపయోగింపఁబడుచున్నవి. పొగాకు, ప్రత్తి, మరికొన్ని దేశములందు విస్తారముగ పైరు చేయఁబడుటయేగాక, తేయాకు తోటలందు విస్తారము పైరగుచుండుటయేగాక, పట్టుదోటలకించెలుగల కూరాకు వేయుచున్నారు. పట్టుక్కుముఖ్యమగుచున్నది. జపానుదేశమునకు దీని వాడుకయు సహాయమే. ఫార్మోజా ద్వీపమునఁ గర్పూరపుఁజెట్లు విస్తారము కర్పూరము లభించుచు నెగుమతిచేయఁబడుచున్నది. (ఫార్మోజా ద్వీపము చూడుఁడు.) వార్నిషు చెట్లనుండి వార్నిషు చేయఁబడి వేళ్ళకు నగుచు గలుగఁజేయుచు అనేకులకు పని చూపుచున్నది. జపానుచేయుచున్న సుప్రసిద్ధములు.

జపానువారిని గుఱించి కొన్నివిషయములు. చాల వినయమర్యాదలు గలిగి సంచరించు నేర్పు గలవారు. దూరాలోచనయు, జాగ్రత్తయు గలిగి కుటిలులగువారివలన మోసపోని తెలివితేటలు గలవారు; దక్షులు. దుర్గ్రహము, మిగిలిన భావము వీరి యందుఁ గానరాకున్నను. కాని ఆత్మగౌరవము స్వాభిమానము మెండు. వీరియందు అయినే తెలివారు కొందఱు గలరు.

వారియొక్క నాగరికతయందుఁ దక్కువవారిని ఐరోపియను లనెదరుగాని భేదము కానరాదు. పురాతనాచార సాంప్రదాయములందు గౌరవము లేని పాశ్చాత్యులు, గౌరవముకలవారి ననాగరికు లనుటయు, క్రైస్తవు లన్యమతస్థులను Heathens అనుటయు, మహమ్మదీయు లన్యమతస్థులను కాఫిరు లనుటవంటిదే యగును. జపానీయులు వెనుకటివారిని [illegible] జూచుట గానరాదు. వీరు యుద్ధోద్యోగము [illegible] గానగలుగు చున్నారు.

జపాను ద్వీపములు [illegible]. ఐరోపా దేశస్థులు, [illegible] కానారు [illegible] యని [illegible] యుండెను. [illegible] నేతపనులు, నూలు [illegible] పనులు, [illegible] పనులు, లక్కసామానులు, [illegible] పనులు, కాగితపుపనులు, [illegible] మొదలగునవి ముఖ్యములు.

[illegible] యను నామము. దీనికి Venerable అని జపాను భాషయందర్థము. [illegible] యున్నది. [illegible] సభలు House of Peers అనియు, House of Representatives అనియు [illegible] కలవు. [illegible] Imperial Diet అగును. [illegible] లకు [illegible] ఉచితముగ [illegible] చున్నది. దేశమున [illegible] విశ్వవిద్యాలయములు కలవు. [illegible] నున్నవి. [illegible] నిమ్మ [illegible] గానుండి [illegible] నవి. [illegible] నావలు చాలబలమును, [illegible] భయంకరములై యున్నవి. పోలీసు [illegible] పాన్ని [illegible] తెగవారిచే [illegible] బడినది. వారు [illegible] కాలమున సామంతభూపతుల [illegible], వారి సైనికులుగనుండినవారు. భరతదేశపుక్షత్రియుల [illegible] వంటివారు. ద్రోహము, లంచము, మోసము [illegible] వీరియందు లేవు. శాంతిని [illegible] యందును, [illegible] ములనాపుటయందును, [illegible] సందు [illegible] తేలినవారు. వీరిని ప్రజలు చాల గౌరవించు చున్నారు. దేశమున నినుపబాటలు, [illegible] బాటలు విరివిగఁ గలవు. పోస్టు, టెలిగ్రాఫు, టెలిఫోను, వాయువిమానములు [illegible] సర్వసముగాఁ గలవు. [illegible] కాసాలిత్యములు, [illegible] [illegible] యములు మించియున్నవి. [illegible] [illegible] [illegible] విద్యాసంస్థ [illegible] [illegible] కలవు. జపానీయు [illegible] బౌద్ధ మతము, [illegible] మతము, [illegible] మతములు కలవు. [illegible] కలవారు. కాని, [illegible] [illegible] ములు. ప్రజలు [illegible], [illegible] [illegible], రాజభక్తి, దేశాభిమానము [illegible] [illegible].

[illegible] ద్వీపమున నున్న [illegible] రాజధాని. దీని నిప్పుడు టోకియో యందురు. [illegible] ప్రజలు [illegible] [illegible] పురము [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] లక్షలజనులున్నారు. [illegible] పురము వెనుకటి రాజధానిగ నుండినది. [illegible] రేవుపట్టణము. [illegible] పురమున [illegible] బౌద్ధ విగ్రహము కలదు. ఇంకను కోబుపురము, నీగటాపురము, హాకోడాటపురము రేవులు. ఇంక [illegible] పట్టణములు కలవు. అవి యన్నియు [illegible] స్థలములు. విద్య సర్వత్ర వ్యాపించియున్నది. విద్యాధికులు మిక్కిలి మీఱి యున్నారు. [illegible] పురము, [illegible] పురమును, [illegible] ద్వీపమునఁ గల [illegible] మొదలగు [illegible] రేవులు.

జపాన్‌దేశపు సామెతలు—

అఱుగనిది ముత్యాలకు మెఱుఁగు గూడము.

ఆఁకుకోడి అరిస్తే ఇల్లు అఱుగింటడమే.

ఆరోగ్యమిచ్చే మందు రుచిగా ఉంటుందా?

ఎండిపోయినచెట్టున కెట్టనిపూలం దగిల్చినట్లు.

ఏడుసార్లు పడినమైన నెనిమిదవసారి నిలవడిం నేర్చుకోవాలె.

ఐదంగుళాల పొడవైన నుండని నాల్క ఐదడుగుల పొడవున్న పం శరీరాన్ని చంపగలుగుతుంది.

గాలిలో నగరేదోకిక నీటిభయ మెందుకు?

[illegible] దాచుకొన్నట్లు.

[illegible] వస్త్రముగా [illegible] ఉట్లు.

దంతములు [illegible] దవడలో [illegible] ముధ్యనున్న నాల్క నే [illegible].

పెద్దపులి [illegible] తగిలించినట్లు.

భూమి [illegible]!

మనుష్య [illegible].

రాలిపోయినపువ్వులు [illegible].

సంసారపుబలిలోన [illegible] జాతిపోవు [illegible]?

జపాన్‌సామ్రాజ్య(దేశ)ప్రభుత్వము-

జపాన్ సామ్రాజ్య [illegible] ద్వీపములే. ఇది ఆసియా [illegible] చీనాదేశమున కెదురుగ [illegible] మహాసముద్రమున నున్న ద్వీపము. చాలా బలముగల [illegible]. విజ్ఞానముగల ప్రజలకుఁ [illegible]. [illegible] వము స్వాభిమానము నధికము. ఇది [illegible] లక్షల యిరువదివేలమైళ్ళ వైశాల్యము గల రాజ్యమనియు, నెనిమిదికోట్లనలువదియైదులక్షల డెబ్బదివేల యైదువందలజను లిందుఁగలరనియుఁ దెలియుచున్నది. ఉదయించుచున్న సూర్యుని భూమిగ దీని నెన్నుదురు.

జపేశ్వరము-

నైమిశారణ్యములోని యొకపుణ్యక్షేత్రము. ఇట నందికేశ్వరుఁడును, [illegible] శిలాదుఁడును [illegible] మేశ్వరి [illegible] బడిసిరని చెప్పఁబడినది. నైమిశారణ్యము చూడుఁడు.

జపు

[illegible] చూడుఁడు.

జపేశ్వరపంచనదములు--

[illegible] ములు చూడుఁడు.

జబ్బల్పూరు-

[illegible]. [illegible] ములలో [illegible]. [illegible]. [illegible] సుప్రసిద్ధము.

జమదగ్ని—

[illegible] మునిగల [illegible]. ([illegible] ; [illegible]) [illegible]. ([illegible]) [illegible].

[illegible], [illegible], [illegible]. ([illegible]).

[illegible] ([illegible]) [illegible] తెచ్చి [illegible] సత్యవతికిని, [illegible] తన [illegible] ([illegible]) నిచ్చెనట. [illegible] మార్చి, అత్తగారిది తనభార్యయు, తనభార్యది అత్తగారును తినిరట. అనిచ్చారణముగఁ దాను గోరిన బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడగు విశ్వామిత్రుఁడత్తగారికి సుపుత్రుఁడై జన్మించుటయు, [illegible] డగు పరశురాముఁడు తనభార్యకు జన్మించుటయు సంభవించెనట.

మఱియు జమదగ్ని హోమధేనువును కార్త వీర్యార్జునుఁడు హరించెనఁట. దానఁ బరఁబూని పరశురాముఁ డాతనివధించి దానిందెచ్చి తండ్రి కిచ్చెనఁట. దానంజేసి విరోధము బలమై కార్త వీర్యార్జునునిసుతులు జమదగ్నిఁ జంపిరఁట. పరశు రాముఁడు క్షత్రియకులము నంతమొందింతు నని ప్రతిజ్ఞముపూని, క్షత్రియులఁగ గనఁబడినవారి నెల్లఁ బరిమార్చ నారంభించెనఁట.

జమదగ్ని (ఋషి) ఆశ్రమములు- సంయుక్తరాష్ట్రములందు ఘాజిపూర్ జిల్లాలో జమానియా యనఁబడు తావున నున్న ఆశ్రమము జమదగ్న్యాశ్రమము, ఇదియే జమానియా యాయెనఁట. మఱియు నాజిల్లాయందే భాగల్పూరునకు కెదురుగ బైరాధియా యనఁబడు తావున వేరొక యాశ్రమము ముండెన తావుఁ జూపుదురు.

బంగాళములోని నౌగాంగ్పూరునకు ఉత్తరముగా నేడుమైళ్లదూరమున నున్న మహాస్థాన ఘడమను నొకయాశ్రమము ముండిన తావుగలదు. దీనింగూర్చిన ప్రశంస స్కాందపురాణము బ్రహ్మఖండము ౫-౧౪౭, ౧౫౦ యందుఁ గలదు. ఇంకను శిఘానదత్సాగరము ౨-౧ యందుఁగూడఁ గలదు. దీనినే పరశురామా శ్రమ మనికూడ ననుచుందురు.

జమదగ్నిగణము— ఇది భృగుసంతతి యందలి యొకగణము. ఇందు జమదగ్నివత్స ఉపగణమనియు, జమదగ్నిభిధా ఉపగణ మని యు రెండు ఉపగణములు గలవు.

జమదగ్నిగోత్రము— జమదగ్ని భిధా ఉపగణము చూడుఁడు.

జమదగ్ని తీర్థము—నర్మదానది సము ద్రసంగమ మగుతావుననున్న తీర్థము. దీని ప్రశంస మత్స్యపురాణము, ౧౯౩ అధ్యాయ మునఁ గలదు.

జమదగ్నిభిధాఉపగణము— ఇది భృగుసంతతిలోని జమదగ్ని గణమునందలి యొక ఉపగణము. ఇం దిరువదియేడుగోత్రములుగలవు.

బోధాయనసూత్రోక్త గోత్రములు (౧౩)

౧ అభయదాతా, ౨ అర్కాయణ, ౩ ఆవట, ౪ కాంశీరథి, ౫ కామల, ౬ క్రౌయన, ౭ త్రాష్టాయన, ౮ ప్రాచీనయోగ్య, ౯ పులస్తి, ౧౦ పౌద్ధాయన, ౧౧ విధ, ౧౨ వైనభృత్, ౧౩ శైల.

కాత్యాయనసూత్రోక్తగోత్రములు (౮)

౧ అభయజాత, ౨ కౌన్నాయన, ౩ పౌలస్త్య, ౪ భాజాయన, ౫ భ్రిదత్య, ౬ భ్రాజ, ౭ వేదభృత్, ౮ షైకాయన.

మాత్స్యసూత్రోక్తగోత్రములు (౪)

౧ ఆగ్నేయ, ౨ కటాయని, ౩ జమదగ్ని, ౪ మరుత.

ఇతరగ్రంథోక్తగోత్రములు (౨)

౧ భిధా, ౨ భైధా.

ఈగోత్రములకుఁ బ్రవరరూపములు—

౧ భార్గవ-చ్యావన-ఆప్నువన-ఔర్వ-భైధా (పంచార్షేయప్రవర), ౨ భార్గవ-ఔర్వ-జమ దగ్న్య-(త్రియార్షేయప్రవర), ౩ భార్గవ-చ్యా వన-ఆప్నువన, ౪ భార్గవ-చ్యావన-ఆప్నువన-ఔర్వ-జమదగ్న్య, ౫ భార్గవ-చ్యావన-స్థూలా శిర, ౬ భార్గవ-చ్యావన-ఆవట, ౭ భార్గవ-చ్యావన-ఆర్ష్టిషేణ-అనుప- (చతురార్షేయ గోత్రము) ౮ భృగు-లేక-భార్గవ, ౯ భార్గవ-చ్యావన-ఆవట.

జమదగ్నిమహర్షి— జమదగ్ని మహర్షి తండ్రి ఋచికుఁడు. తల్లి గాధిరాజుకుమార్తె యగు సత్యవతి. పితామహుఁడు ఔర్వుఁడు; ప్రపితామహుఁడు చ్యవనుఁడు- ప్రప్రపితా మహుఁడు భృగువు. (ఈతఁడు బ్రహ్మమానవ

పుత్రుఁడగు భృగువు కాఁడు) కుమారులు ౧ ఉరుమతి, ౨ ఉత్సాహుఁడు, ౩ విశ్వావసువు, ౪ పరశురాముఁడు. మాతామహుఁడు గాధిరాజు. మేనమామ విశ్వామిత్రుఁడు. ఈయనకు రేణుక భార్యయనియు, ఆమెయందు ౧ రుమణ్వంతుఁడు, ౨ సుషేణుఁడు, ౩ వసువు, ౪ విశ్వావసువు, ౫ పరశురాముఁడు (ఐదుగురిని) వేఱొక్కచోఁ జెప్పఁబడినది.

మున్నొకప్పుడు హైహయుఁ డను రాజు జమదగ్న్యాశ్రమమునకు మార్గస్థుఁడై యేతెంచెనఁట. జమదగ్ని యారాజు నతిథిగాఁ గైకొని సకల మర్యాదలతో నాదరించి, తన యాశ్రమమున నే ఆయనకు వేఁడిన పరివారమునకు వేఁడిన సౌఖ్యకరమగు వసతుల సిద్ధముఁ జేసి విడిది యిచ్చి యాతిథ్యమిచ్చి మన్నించెనఁట. ఆభూపతియు నట్లాదరింపఁబడుచు నతిథిసత్కారము లందుచుండియు, నాఋషికడ నున్న యొక ధేనువుఁ (గోవు) గాంచి, దానిని దన కిమ్మని యడిగెనఁట. ఆఋషి నిరాకరింప భూపాలుఁడు దానినెట్లైన హరింపనెంచి బలాత్కరించియు నాఋషిం జంపియైన దానిఁ గొంపోవఁ బ్రయత్నించెనఁట. ఎట్టకేలకు ఋషి తప్పించుకొని ధేనువును రక్షించుకొనఁగల్గెనఁట. ఆభూపతియు వెడలిపోయెనఁట. అత్తఱి నింట లేకుండిన పరశురాముఁ డది విని భూనాథుని యవిశ్వాసమునకుఁ బగబూని యుండెనఁట. పిదప మఱియొకప్పుడు పరశురాముఁడు దూరదేశమేగియుండుతఱి, వీరి వైరియగు కార్తవీర్యుని పుత్రుఁ డొకఁ డదే యదనుగ జమదగ్నిం జంపివైచెనఁట. బలాఢ్యుఁడగు పరశురాముఁడు తానింట లేకుండు నదనునఁ దన తండ్రిని జంపుటయుఁ, దనతల్లి రేణుకాదేవి సహగమన మొనర్చుటయు విని మండిపడుచు క్షత్రియకులాంత మొనర్తుఁగాక యని క్షత్రియవీరుల ననేకపర్యాయములుగ వధించుచుండెనఁట.

జమదగ్నివత్స ఉపగణము— ఇది భృగువు శాఖయందలి జమదగ్ని గణములోని యొక ఉపగణము. ఇందు ౨౧౧ గోత్రములు కలవు.

బోధాయనసూత్రోక్త గోత్రములు ౭౮.

౧ ఆపిశాలి, ౨ అలేఖన, ౩ ఆర్ద్రాయణ, ౪ ఉద్రాయణ, ౫ ఉచ్చైర్మన్యు, ౬ ఉపాక్ష, ౭ ఐలశాయన, ౮ జౌనస, ౯ కర్ణకృత్, ౧౦ కైటవావద్యున, ౧౧ కాంకాయన, ౧౨ కావ్యాయన, ౧౩ కాంబలోదర, ౧౪ కాంసేయ, ౧౫ కృష్ణభాగి, ౧౬ గాంగేయ, ౧౭ గోహాయన, ౧౮ జమదగ్నివత్స, ౧౯ జాబాలి, ౨౦ జానాయన, ౨౧ జిహ్వాతి, ౨౨ దేవంతయని, దేవంతయని, ౨౩ ద్రాఘిమక, ౨౪ ద్యాపృయన, ౨౫ దేవతాయన, ౨౬ ద్వైమాస్య, ౨౭ ధ్రువమాన్య, ౨౮ గ్రీవజాహ్వ, ౨౯ నైసాయ(న), ౩౦ ప్రిభాయన, ౩౧ పాణిని, ౩౨ పామురహి, ౩౩ పాణ్యకి, ౩౪ పైంగల, ౩౫ పైంగలాయన ౩౬ పౌరుమిత్రాయణ, ౩౭ భా..., ౩౮ మహి, ౩౯ మాండవ్య, ౪౦ మార్కండేయ, ౪౧ మాఘకేయ, ౪౨ మార్కండేయ, ౪౩ మార్కటాయన, ౪౪ మాలాయన, ౪౫ యాజ్ఞకి, ౪౬ రాజవాహ, ౪౭ లోహితాయన, ౪౮ వలాయన, ౪౯ వాకాయన, ౫౦ వాహ్య, ౫౧ వాత్స్యాయన, ౫౨ వాధ్యుశాక, ౫౩ వాయవ, ౫౪ వాయని, ౫౫ వాల్మీక, ౫౬ వాస, ౫౭ విరూపాక్ష, ౫౮ విలోహిత, ౫౯ విష్టపుర, ౬౦ వృవాశ్వ, ౬౧ వైకర్ణ్వ, ౬౨ వైశ్వానరి, ౬౩ వైహాలి, ౬౪ వైహీనరి, ౬౫ శారద్వతాయన, ౬౬ శార్కరాక్ష, ౬౭ శాంకృత్స్న, ౬౮ శౌద్ధకి, ౬౯ శౌనకాయన, ౭౦ సాస్క, ౭౧ సావర్ణి, ౭౨ సుకృతి, 23 సువిష్టి, ౭౪ సేమి, ౭౫ సా

ద్వాకి, ౭౬ సామాతిప, ౭౭ స్థూలపిండి, ౭౮ హస్తాగ్ని.

మాత్స్యసూత్ర[illegible] గోత్రములు ౫౦.

౧ అజాసాలీఢ, ౨ అజైకజిహ్వా, ౩ అనులోమి, ౪ అనుసాతక, ౫ అపి, ౬ అశ్వక్రీన, ౭ ఆత్మ భాగ, ౮ ఐలికాయన, ౯ కిం[illegible]ణ, ౧౦ కోచి హస్తి, ౧౧ కౌ[illegible], ౧౨ క[illegible]వాకి, ౧౩ గవేణి, ౧౪ గార్గ్యాయన, ౧౫ గాలి ౧౬ జైహ్వా[illegible], ౧౭ జైహ్వాయని, ౧౮ తౌల కేశి ౧౯ దా[illegible], ౨౦ [illegible], ౨౧ [illegible]ణి, ౨౨ పాకానసుతి, ౨౩ [illegible], ౨౪ [illegible], ౨౫ భా[illegible]కి, ౨౬ భాస్త్రేయ, ౨౭ భా[illegible]త్రేయ, ౨౮ మా[illegible]ద, ౨౯ [illegible]మాన, ౩౦ [illegible]ఖాయన, ౩౧ [illegible]యన, ౩౨ [illegible], ౩౩ [illegible]త్రేయ, ౩౪ [illegible]యణి, ౩౫ [illegible]యు, ౩౬ [illegible], ౩౭ [illegible]వన, ౩౮ [illegible], ౩౯ [illegible], ౪౦ [illegible], ౪౧ [illegible], ౪౨ [illegible], ౪౩ [illegible], ౪౪ [illegible], ౪౫ [illegible], ౪౬ సౌఖ[illegible], ౪౭ [illegible], ౪౮ [illegible], ౪౯ స్థౌల, ౫౦ సా[illegible].

[illegible]గోత్రములు ౮౩.

౧ అమిలాయన, ౨ [illegible]సాకి, ౩ ఆవట, ౪ ఉపాయ, ౫ [illegible], ౬ ఔజతేశయన, ౭ ఔ[illegible], ౮ [illegible], ౯ కాం[illegible]కృత్, ౧౦ కా[illegible], ౧౧ కి[illegible], ౧౨ [illegible], ౧౩ కృత వైహా, ౧౪ కేరఘాతేశి, ౧౫ కైలవాధని, ౧౬ కో[illegible]యజ్ఞ, ౧౭ కో[illegible], ౧౮ కౌచహుండి. ౧౯ కౌటలి, ౨౦ గాలవ, ౨౧ గేహ్లా, ౨౨ చౌక్యాయణ, ౨౩ జంధి, ౨౪ జామా ల్య, ౨౫ జిహ్వా[illegible], ౨౬ జిహి మో వీణిస, ౨౭ త్యాష్టేయ, ౨౮ త్రామతి, తుష స్తా[illegible], ౩౦ తౌలికేశి ౩౧ దివపీతి, ౩౨ దేవరాత, ౩౩ నాడాయన, ౩౪ నాలా యన, ౩౫ నైకజిహ్వా, ౩౬ నైమిష్య, ౩౭ ప్లవ, ౩౮ పురోధస, ౩౯ పేనసాస్తలిస, ౪౦ పైంగలాయని, ౪౧ పౌష్ణసౌగంధి, ౪౨ భాల్ల కాయని, ౪౩ బిలభృత్, ౪౪ భేల్లక, ౪౫ ముండచిత్రి, ౪౬ మలపటి, ౪౭ మాండూకి, ౪౮ మిత్రయజ్ఞ, ౪౯ మౌద్గల్య, ౫౦ రాణి, ౫౧ రోహితాయ్యాయన, ౫౨ లలాము, ౫౩ లో లాక్షి, ౫౪ వత్స, ౫౫ వాగ్గి, ౫౬ విశస్వర, ౫౭ విష్ణు, ౫౮ విసావణ్ణి, ౫౯ వైతిహాయ, ౬౦ వైరాయణ, ౬౧ వైరోహిత, ౬౨ వైశం పాయన, ౬౩ వైహీనరి, ౬౪ శేనభాగత, ౬౫ శాకిప్యాగ్ని, ౬౬ శాంతిపాయన, ౬౭ శాల్యా యన, ౬౮ శిఖాపటి, ౬౯ శ్రీవత్స, ౭౦ శై శి, ౭౧ శౌక్తకోటి, ౭౨ శౌర్పణ, ౭౩ శౌ నాయన, ౭౪ సాగ్యవమణి, ౭౫ సాకి, ౭౬ సాగ్యమసుతి, ౭౭ సుతా, ౭౮ స్థూలాశిర, ౭౯ సై వ్యజిత్, ౮౦ సోమనాయన, ౮౧ సౌదన్తి, ౮౨ హాయని, ౮౩ హైకిష్మరి.

ఈ గోత్రములకు ప్రవరగణములు (౧౩)

౧ భృగు (ఏకార్షేయము), ౨ జమదగ్న్య (ఏకార్షేయప్రవర), ౩ వాత్స, ౪ భార్గవ-చ్యావన-ఆప్నువన, ౫ భార్గవ-ఔర్వ-జమదగ్న్య, ౬ భార్గవ-వాత్స-పౌరోధస, ౭ భార్గవ-చ్యావన-అప్నువన-ఔర్వ-జమదగ్న్య, ౮ భార్గవ-చ్యావన- అప్నువన- వాత్స- పౌరోధస, ౯ భార్గవ-చ్యావన- అప్నువన- ఆర్ష్టిషేణ-అనుప, ౧౦ భార్గవ-చ్యావన-అప్నువన-ఔర్వ-బైదా, ౧౧ భార్గవ-ఆర్ష్టిషేణ-అనుప, ౧౨ భార్గవ-చ్యావన-స్థూలాశిర, ౧౩ భార్గవ-చ్యావన-ఆవట.

జమదగ్నివత్స గోత్రము— జమదగ్ని వత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

జమురూదు దుర్గము — ఖైబరు మార్గము చూడుఁడు.

జమైకాద్వీపము (Jamaica Island)- ఇది పశ్చిమగోళార్ధమున పసిఫిక్కు మహాసముద్రమునందు వెస్టిండీసను పేరుగల దీవులందు గ్రేటర్ ఆంటిలీసను ద్వీపములని చెప్పఁబడు ద్వీపములలో నొకద్వీపము బ్రిటిషువారిది. జమైక యనిన నీటియూటల దేశమని యర్థమగును. ఇది బ్రిటిషువారి వెస్టిండీసుద్వీపములలో పెద్దది. ౪-౨౦౦ చతురపుమైళ్ల వైశాల్యము గలది. కింగ్స్టన్ పురము (౫౦౦౦౦) పరిపాలనకార్య స్థానము. రేవుపట్టణము.

టర్క్సుద్వీపము, కెయికోస్ ద్వీపము దీని యధికారము క్రింద పాలనకుం జేర్పఁబడినవి. (వెస్టిండీసు ద్వీపములు చూడుఁడు.)

జమ్మిచెట్టు— లా. Memosa suma- ఆం. Memosa tree సం. పాపనాశనీ, శమీ సక్తుఫలా, శక్తుఫలే, శాంతిః, కేశమథనీ, శివ ఫలా, మాంగల్యాః, సుభద్రా, లక్ష్మీ, పవిత్రా, తపనసానీ, మంగళా, కేశమథనీ, ఈశానీ, శంకరతిసమా, ఇష్టా, హవిర్గంధా, మేధ్యా, భద్రా.

దీని నివృత్తికి బెంగాల్ నాగపూర్ రైల్వే కట్నీబిలాసపూర్ లైనునందలి సహదోల్ స్టేషను నకుఁ గొంచెముదూరమునంగల తొల్లింటి కాలపు మచ్చదేశపురాజధాని విరాటపురము పాడుపడి యున్నది. దానినంటి బాణగంగయు, నట నేగిన శమీ (జమ్మి) వృక్షసముదాయమును గలదు. తొల్లింట పాండవు లైదుగురు నజ్ఞాతవాసము గడుప, విరటరాజుకొలువునఁ జేరుటకుఁ, దమ యస్త్రశస్త్రము లీజమ్మిచెట్టుపై దాఁచిరఁట. దానిజ్ఞాపకార్థము దసరాపండుగ (దేవీ నవరాత్రములు) లోని కడదినమగు విజయ దశమినాఁడు జన నట కేగి, శమీ (జమ్మి) వృక్షమును పూజించి, దానియాకుఁ గొని ధరింతురు. దేశమంతట నాదినమున ఏజమ్మిచెట్టుకడ కైన నేగి, శ్లో॥ శమీ శమయతే పాపం శమీ శత్రు వినాశనీ। అర్జునస్య ధనుర్ధారీ రామస్య ప్రియదర్శినీ॥ అను శ్లోకము జదువుచు, జమ్మియాకులం దెచ్చి ధరించుటనాచారము కలదు.

జమ్మికాయ అగ్నిమాంద్యమును నివారించి నాలు కకుఁ జల్లించి, విరేచనము జేయుననియు, పురుగు రోగము నణఁచి గుల్మరోగము గల్గించుననియు, జమ్మిపువ్వులతో పండ్లుతోమిన మొదలు కదలిన దంతములు పడుననియు, మొత్తమును జమ్మిచెక్క యందు వెండ్రుక లూడఁజేయుగుణము గలదని యుఁ జెప్పఁబడినది.

జమ్మి విరేచనము, చెక్కరసము, లేత చిగురు యును, వేరు మొదలు శ్వాస, మూలవ్యాధి, కఫములు నణఁచి, దంతములను బలపరచి, చర్మరోగములు నివారించి వెండ్రుక లూడఁ జేయునని చెప్పఁబడినది.

జయచంద్రపురము— కనూజ్ దేశము నందున్నది. ఇప్పుడు ఫిరోజాబాదను నున్నారు. జయచంద్రుఁడు చంపువాఁడని నామము. పృథ్వీరాజు చూడుఁడు.

జయంతము (భాగ ప్రస్తుతము)— నామాంతరపంచకము చూడుఁడు.

జయతాళము— తాళములు చూ.

జయంతి రామభట్టుకవి— క్రీ. శ. వేంనాటి శాలివాహనశకము... ము నా సగోత్రుఁడు. తండ్రిపేరు కృష్ణభట్టు. తల్లిపేరు సుభద్రమ్మ. భద్రాద్రిరామ పాదపద్మ భక్తుఁడై. ఆంధ్రమున శ్రీమద్రామాయణమును సుందరకాండమున లక్ష్మణసోము పాలించిన... రచించెను.

జయ తిథులు— శుక్లపక్షమునందలి దేకాదశి, ద్వాదశి, త్రయోదశి, చతుర్దశి, పౌర్ణమితిథులు.

జయంతుడు- ఇంద్రుని జ్యేష్ఠపుత్రుండు జయంతుండు. తల్లి శచీదేవి. ఈతండు మన్మథ నలకూబరుల వలెఁ గొప్పసౌందర్యవంతుఁ డని చెప్పఁబడినది.

ధర్మునకు మరుద్వతి యను భార్యవలనఁగలిగిన సుతులలో రెండవవాని పేరు జయంతుండు. మఱియు విశ్వామిత్రునిసుతులలో నొకజయం తుండు కలండు. విష్ణుపరిచరులలో జయంతుఁ డనువా డొకండు కలండట. అజ్ఞాతవాసకాల మున, పాండవద్వితీయుండగు భీముండు వహిం చిన పేరు జయంతుండు.

జయంతులు (జయంతి యన జన్మ దినము)—

౧ మత్స్యజయంతి- చైత్రబహుళపంచమి.
౨ కూర్మజయంతి- జ్యేష్ఠబహుళద్వాదశి.
౩ వరాహజయంతి-చైత్రబహుళత్రయోదశి.
౪ నృసింహజయంతి- వైశాఖశుద్ధచతుర్దశి.
౫ వామనజయంతి-భాద్రపదశుద్ధద్వాదశి.
౬ పరశురామజయంతి- మార్గశిరబహుళ ద్వితీయా.
౭ శ్రీరామజయంతి- చైత్రశుద్ధనవమి.
౮ బలరామజయంతి- వైశాఖశుద్ధతృతీయ.
౯ బౌద్ధజయంతి- భాద్రపదశుద్ధషష్ఠి.
౧౦ కల్కి-జయంతి- భాద్రపదశుద్ధద్వితీయ.

జయత్సేనుండు— కురుసంతతి (చంద్ర వంశక్షత్రియుండు)లోని సార్వభౌముఁ డను పేరు గలవాని సుతుని పేరు జయత్సేనుండు. మఱియు నజ్ఞాతవాసకాలమున నకులుని సంకేత నామము జయత్సేనుండు.

జయనిజమ్‌సంఘము—జరూసలెమ్ నగరమున జయన్ శిఖర మున్నది. ఇది యూదులదైవమగు జహ్వా దేవునితో సంబంధము గలది. ఇటుల నీసంఘము యూదులజాతీయ సంఘముగా నేర్పడినది. క్రీ॥వె॥ ౧౮౯౭ లో స్థాపింపఁబడినది. ప్రతియూదునకును పాలస్తినా దేశము నివాసదేశముగా నొనర్చుట పబ్లీకుగా శాసనములను గల్గునట్లు చేయుట వీరిముఖ్యో ద్దేశము. ఇది ౧౯౨౦ వఱ కేస్పష్టమగు ప్రయత్నముం జేయలేదు. దీనిభవిష్యత్తింకను జూడవలసియే యుండును.

జయదేవ మహాకవి— సుప్రసిద్ధ గీత గోవిందము రచించినవిష్ణుభక్తుండు. బంగాళదేశ మున వీరభూమి (ఇప్పటి బీర్భూమ్) పరిగణాలో అజయనదీతీరమున కెందూలీ గ్రామమున జన్మించినవాఁడు- చైతన్యమతస్థుండు.

జయద్బలుండు—అజ్ఞాతవాసకాలమున సహదేవునిసంకేతనామము జయద్బలుండు.

జయద్రథుడు అంగదేశాధీశుఁ డగు చంద్రవంశ క్షత్రియుండు. తండ్రి బృహ ద్రథుండు. ఈతనిభార్య సూతవంశస్థురాలు గాన నీతని సంతతివారు సూతజాతివారైరి. కుమారుండు విజయుండు.

మఱియు ధృతరాష్ట్రుని యల్లుడగు సైంధ వుండు జయద్రథుండని పేరు. ఈతండు సింధు దేశాధీశుండు గాన సైంధవుండని వాడుకయయ్యె ను. భార్యపేరు దుస్సల.ధృతరాష్ట్రుని కుమార్తె. దుర్యోధనుని చెల్లెలు. ఈమెసోదరులు నూర్గురు కౌరవులు. తండ్రిపేరు వృద్ధక్షత్రుండు. పాండ వుల వనవాసకాలమున నాశ్రమమున నేకాకిని యైయున్న ద్రౌపది నీతఁడు బలాత్కారముగ నెత్తుకొని పోవుచోఁ బాండవులచేతఁ జిక్కి దెబ్బలుతిని పరాభవమునొందినవాఁడు. ఇంకను అణుసంతతిలోని తితీక్షువుని కుమారుఁ డొకఁడు బృహదిషుని సంతతిలోని బృహత్కాయుని కుమారుఁ డొకఁడు, నీతనిసుతుండు (విశ్వజిత్తు) ను జయద్రథుండని పేరుగలవారలే.

జయధ్వజుఁడు— యదుసంతతి. చంద్ర వంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి కార్తవీర్యార్జునచక్రవర్తి. సోదరులు శూరసేనుఁడు, వృషణుఁడు, మధుఁడు, శూరుఁడు. (వీరు పరశురామునిచేఁ జావుతప్పించుకొన్నవారు). తక్కిన వారు ౯౫ అతనిచే నిహతులైనవారు. కుమారుఁడు తాళజంఘుఁడు.

జయపూర్ (రాజపుటానా)— తొల్లింటి అంబరీషపురి రాజ్యములోనిది. (అంబరీషపురి రాజ్యము చూడుఁడు.) రెండవ సవై జయసింగు మహారాజుచే నిర్మింపఁబడినది. ఆయన పేరిటి జయపుర మనంబరఁగుచున్నది. ఆయన యీ కాలమున గొప్పజ్యోతిషశాస్త్రవేత్త యగుటచే, దీని నాంగ్లులు Astronomer's City అనియు నందురు. ఇంతకుఁ బూర్వ మీసంస్థానరాజ్యమునకు అంబర్ రాజధానిగా యుండెను. అదియే తొల్లింటి అంబరీషపురము. క్రీ. వె. ౧౭౨౮ లోఁ గట్టఁబడినది. జయపురము పరిపాలకులు కుశ్వాహరాజపుత్రులు. అనఁగా శ్రీరాముని సుతుండగు కుశునిసంతతివారు. నగరముంజుట్టి కోటయు, దాని కెనుమహాద్వారములును గలవు. మఱియు నీగోడ లిరువది యడుగుల యెత్తును, నేడడుగుల మందమును గలిగియున్నవి. చుట్టు దగ్గఱదగ్గఱగా బురుజులుం గల్గియున్నవి. సప్తద్వారములలోఁ దూర్పున సురాజ (సూర్య) పోల్, ఆగ్నేయమున ఘాట్పోల్, దక్షిణమున అజ్మీరుపోల్, సంగనీరు పోల్, పశ్చిమమున ఛంద్పోల్ అనంబడునవి ముఖ్యములు. ఇంకను అంబరునకేఁగు త్రోవనంటి యున్న జరోవర్ పోలును నొకమోస్తరు నాజూకైయందే యున్నది. ఇంక నొకద్వారము శ్మశానములవైపు కలదు.

ఈకోటగోడలలోపల జయపూరునగరము కలదు. ఇందుఁ జతురంగపుటాటయందు వలె చౌకములుగ పొడవునను వెడలుపునను తీర్చిన బాట లీనగరము నాలుఖండములుగఁ (చౌక్రీ) చేయును. ఒక్కొక్క చౌక్రీ, సమానముగ నాలు గేసి మొహల్లా (భాగము) లుగ విభజింపఁబడినవి. ప్రధానవీథులు రెండును రెండుమైళ్ల పొడవును, నూటపదునొకండు అడుగుల వెడలుపుం గలిగి యుండును. మొహల్లాలందలి చిన్నవీథు లిరువదినాలుగు అడుగుల వెడలుపుండునవి. ఆవీథులు, కాని మొహల్లాలలోని సందు త్రోవలన్నియు నేఁబదియారు అడుగుల వెడలుపు సర్వసాధారణము. ఇవి మొహల్లా లందలి సాధారణపువీథులు. ఒకకడనుండి రెండవకడకు బాటలు తిన్నగ నాంటుటయు, సింహపోల్క్ లేక గేటుం గుమ్మిబడుటయుఁ జూడఁగనే పొంతిగ నుండెడిని.

ఇట్టి నగరమున పెద్దవీథులనడుమ పట్టణమున నేడవవంతు నాక్రమించి రాజప్రాసాదము కలదు. ఇది చిన్నాగములరాశి యనందగును. జయపురము చేతిపనులకుఁ బ్రసిద్ధి నందినది. అందు నగలలో ఎనేమిల్ చేయుట ప్రధాన విద్య. బొమ్మలుచేయుట, పటములు వ్రాసి రంగులు వేయుచిత్రకళ, ఇత్తడిపనులు, వెండిపనులు, కఱ్ఱపనులు, చిత్రవిచిత్రములుగ నుండును. నేతపనులు, ద్వారపు తెరలు, పఱచుబట్టలు, దుప్పట్లు మొదలగునవి కూడ చిన్నాగములుగ నుండెడివి. రాజపుత్రులు గుఱ్ఱపుస్వారియం దారిందారౌతులు. జయపురమున నూటికి డెబ్బదిమంది హిందువులు, ఇరువదియైదుగురు మహమ్మదీయులు, ఐదుగురు జైనులు జనసంఖ్య యని చెప్పఁబడినది. ఇందుఁ జూడఁదగినవి యనేకము లున్నవి. చేతిపనులపాఠశాల, సంగనీరుబట్టల కలంకారీ పని, జయసింగు నక్షత్రశాల, హవా(గాలి) మహల్, ఆల్బర్టుమ్యూజియమ్, సూర్జ్ (సూర్య) దేవస్థానము, గల్టా, అంబరు మొదలగునవి

జయంతుఁడు- ఇంద్రుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు జయంతుఁడు. తల్లి శచీదేవి. ఈతఁడు మన్మథ నలకూబరుల వలెఁ గడుసౌందర్యవంతుఁడని చెప్పఁబడినది.

ధర్మునకు మరుద్వతి యను భార్యవలనఁ గల్గిన సుతులలో రెండవవాని పేరు జయంతుఁడు. మఱియు విశ్వామిత్రుని సుతులలో నొకజయంతుఁడు కలఁడు. విష్ణుపరిచరులలో జయంతుఁడను వాఁ డొకఁడు కలఁడఁట. అజ్ఞాతవాసకాలమున, పాండవద్వితీయుఁడగు భీముఁడు వహించిన పేరు జయంతుఁడు.

జయంతులు (జయంతి యన జన్మదినము)—

౧ మత్స్యజయంతి- చైత్రబహుళపంచమి.
౨ కూర్మజయంతి- జ్యేష్ఠబహుళద్వాదశి.
౩ వరాహజయంతి- చైత్రబహుళత్రయోదశి.
౪ నృసింహజయంతి- వైశాఖశుద్ధచతుర్దశి.
౫ వామనజయంతి- భాద్రపదశుద్ధద్వాదశి.
పరశురామజయంతి- మార్గశిరబహుళద్వితీయా.
౭ శ్రీరామజయంతి- చైత్రశుద్ధనవమి.
౮ బలరామజయంతి- వైశాఖశుద్ధతృతీయ.
౯ బౌద్ధజయంతి- భాద్రపదశుద్ధషష్ఠి.
౧౦ కల్కిజయంతి- భాద్రపదశుద్ధద్వితీయ.

జయత్సేనుఁడు— కురుసంతతి (చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు)లోని సార్వభౌముఁ డను పేరు గలవాని సుతుని పేరు జయత్సేనుఁడు. మఱియు నజ్ఞాతవాసకాలమున నకులుని సంకేత నామము జయత్సేనుఁడు.

జయనిజమ్‌సంఘము—జరూసలెమ్ నగరమున జయన్ శిఖర మున్నది. ఇది యూదులదైవమగు జహ్వా దేవునితో సంబంధము గలది. ఇటుల నీసంఘము యూదులజాతీయ సంఘముగా నేర్పడినది. క్రీ॥శ॥ ౧౮౯౭ లో స్థాపింపఁబడినది. ప్రతియూదునకును పాలస్తినా దేశము నివాసదేశముగా నొనర్చుట పబ్లికుగా శాసనములను గల్గునట్లు చేయుట వీరిముఖ్యోద్దేశము. ఇది ౧౯౨౧ వఱకు కేస్పష్టమగు ప్రయత్నముం జేయలేదు. దీనిభవిష్యత్తింకను జూడవలసియే యుండును.

జయదేవ మహాకవి— సుప్రసిద్ధ గీతగోవిందము రచించినవిష్ణుభక్తుఁడు. బంగాళదేశమున వీరభూమి (ఇప్పటి బీర్భూమ్) పరగణాలో అజయనదీతీరమున కెందూలీ గ్రామమున జన్మించినవాఁడు- చైతన్యమతస్థుఁడు.

జయద్బలుఁడు—అజ్ఞాతవాసకాలమున సహదేవుని సంకేతనామము జయద్బలుఁడు.

జయద్రథుఁడు — అంగదేశాధీశుఁడగు చంద్రవంశ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి బృహద్రథుఁడు. ఈతని భార్య సూతవంశస్థురాలు గాన నీతని సంతతివారు సూతజాతివారైరి. కుమారుఁడు విజయుఁడు.

మఱియు ధృతరాష్ట్రుని యల్లుఁడగు సైంధవునకు జయద్రథుఁడని పేరు. ఈతఁడు సింధుదేశాధీశుఁడు గాన సైంధవుఁడని వాడుకయయ్యెను. భార్య పేరు దుస్సల. ధృతరాష్ట్రుని కుమార్తె. దుర్యోధనుని చెల్లెలు. ఈమెసోదరులు నూరురు కౌరవులు. తండ్రి పేరు వృద్ధక్షత్రుఁడు. పాండవుల వనవాసకాలమున నాశ్రమమున నేకాకినియైయున్న ద్రౌపది నీతఁడు బలాత్కారముగ నెత్తుకొని పోవుచోఁ బాండవులచేతఁ జిక్కి దెబ్బలుతిని పరాభవమునొందినవాఁడు. ఇంకను అణుసంతతిలోని తితిక్షువుని కుమారుఁ డొకఁడు బృహదిషుని సంతతిలోని బృహత్కాయుని కుమారుఁ డొకఁడు, నీతనిసుతుఁడు (విశ్వజిత్తు) ను జయద్రథుఁడని పేరుగలవారలే.

జయధ్వజుఁడు— యదుసంతతి. చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి కార్తవీర్యార్జునచక్రవర్తి. సోదరులు శూరసేనుఁడు, వృషణుఁడు, మధుఁడు, శూరుఁడు. (వీరు పరశురామునిచేఁ జావుతప్పించుకొన్నవారు). తక్కినవారు ౯౫ అతనిచే నిహతులైనవారు. కుమారుఁడు తాళజంఘుఁడు.

జయపూర్ (రాజపుటానా)- తొల్లింటి అంబరీషపుర రాజ్యములోనిది. (అంబరీషపుర రాజ్యము చూడుఁడు.) రెండవ సవైజయసింగు మహారాజుచే నిర్మింపఁబడినది. ఆయన పేర జయపుర మనంబరఁగుచున్నది. ఆయన గొప్పజ్యోతిషశాస్త్రవేత్త యగుట, దీని నాంగ్లులు Astronomer's City అనియు నందురు. ఇంతకుఁ బూర్వ మీసంస్థాన రాజ్యమునకు అంబర్ రాజధానియై యుండెను. అదియే తొల్లింటి అంబరీషపురము. క్రీ. వె. ౧౭౨౭ లోఁ గట్టఁబడినది. జయపురము పరిపాలకులు కుశ్వాహరాజపుత్రులు. అనఁగా శ్రీరాముని సుతుండగు కుశునిసంతతివారు. నగరముంజుట్టి కోటయు, దాని కేడుమహాద్వారములును గలవు. మఱియు నీగోడ లిరువది యడుగుల యెత్తును, నేడడుగుల మందమును గలిగియున్నవి. చుట్టు దగ్గఱదగ్గఱగా బురుజులం గల్గియున్నవి. సప్తద్వారములలోఁ దూర్పున సురాజ (సూర్య) పోల్, ఆగ్నేయమున ఘాట్పోల్, దక్షిణమున అజ్మీరుపోల్, సంగనీరు పోల్, పశ్చిమమున ఛంద్పోల్ అనంబడునవి ముఖ్యములు. ఇంకను అంబరున కేఁగు రస్తానంటి యున్న జరోవర్ పోలును నొకమోస్తరు నాడుక యందే యున్నది. ఇంక నొకద్వారము శ్మశానములవైపు కలదు.

ఈకోటగోడలలోపల జయపూరునగరము కలదు. ఇందుఁ జతురంగపుటాటయందు వలె చౌకములుగ పొడవునను వెడలుపునను చిన్నని బాటలీనగరము నాలుఖండములుగఁ (చౌక్రీ) జేయును. ఒక్కొక చౌక్రీ, సమానముగ నాలుగేసి మొహల్లా (భాగము) లుగ విభజింపంబడినవి. ప్రధానవీధులు రెండును రెండున్నర మైళ్లు పొడవును, నూటపదునొకండడుగుల వెడల్పుం గలిగియుండును. మొహల్లాలందలి చిన్నవీధు లిరువదియేడున్నర అడుగుల వెడల్పుండునవి. అడ్డవీధులు, కాని మొహల్లాలలోని సందు రస్తాలన్నియు నేఁబదిమూడడుగుల వెడల్పు సర్వసాధారణము. ఇవి మొహల్లాలందలి సాధారణపువీధులు. ఒకకొననుండి రెండవకొనకు బాటలు చిన్నగ నానాటయు, నిష్టమాలెక్క లేకరీతిం గుదుర్పఁబడుటయుఁ జూడఁగనె పటముగ నుండెడిని.

ఇట్టి నగరమున పెద్దవీధులనడుమ పట్టణము నేడవవంతు నాక్రమించి రాజప్రాసాదము కలదు. ఇది విన్నాణములరాశి యనందగును. జయపురము చేతిపనులకుఁ బ్రసిద్ధి నందినది. అందు నగలలో ఎనేమిల్ చేయుట ప్రధాన విద్య. బొమ్మలుచేయుట, పటములు వ్రాసి రంగులు వేయుచిత్రకళ, ఇత్తడిపనులు, వెండిపనులు, కఱ్ఱపనులు, చిత్రవిచిత్రములుగ నుండును. నేతపనులు, ద్వారపుతెరలు, పట్టుబట్టలు, దుప్పట్లు మొదలగునవి కడు విన్నాణములుగ నుండెడిని. రాజపుత్రులు గుఱ్ఱపుస్వారియందు దారిందారాతులు. జయపురమున నూటికి డెబ్బదిమంది హిందువులు, ఇరువదియైదుగురు మహమ్మదీయులు, ఐదుగురు జైనులు జనసంఖ్య యని చెప్పఁబడినది. ఇందుఁ జూడఁదగినవి యనేకము లున్నవి. చేతిపనులపాఠశాల, సంగనీరుబట్టల కలంకారీ పని, జయసింగు నక్షత్రశాల, హావా (గాలి) మహల్, ఆల్బర్టుమ్యూజియమ్, సూర్జ్ (సూర్య) దేవస్థానము, గల్టా, అంబరు మొదలగునవి

ముఖ్యములు. రాజప్రాసాదమందలి చిత్రములు తప్పక చూడఁదగినవి.

జయపూర్ రాజకుటుంబమునకు ఢిల్లీ పృథ్వీరాజన్యునితో సంబంధ మొనర్చియుండెను.

జయమంగళతాళము— తాళములు చూడుడు.

జయములు ౮. (జయాష్టకము)— ఇది రాజనీతియందు యుద్ధమున శత్రురాజులం గూర్చి యని యెఱుంగునది.

౧ పగతుర అపశువుల (గోవుల) దోలుకొని పోవుట. (ఉత్తరగోగ్రహణము చూ.) ౨ పగతుర చే పట్టఁబడిన పశువులను విడిపించుకొని పోవుట. ౩ యుద్ధయాత్ర సడలుట. ౪ శత్రుప్రజలనాపై సుంకముల దారిలో నడపెట్టుట. ౫ తెనదుర్గములనుచేపట్టుట. ౬ కలహించుట, (యుద్ధమునందు శత్రువ్రుల నజయించుట.) ౭ ముట్టడి. (శత్రువుల దుర్గములను, బలమును చుట్టుకొని యడ్డగట్టుట.) ౮ తఱుముట. (శత్రువుల సైన్యము పాఱిపోవుచో వెంటనంటుట.)

జయశ్రీ తాళము— తాళములు చూ.

జయసింహ మహారాజు— చాళుక్య (శాఖ) క్షత్రియులు చూడుడు.

జయాపార్వతీత్రయోదశి— ఆషాఢ శుద్ధత్రయోదశి వ్రతదినము. (పండుగలు చూ.)

జయుఁడు (జయ విజయులు)— వైకుంఠమునందలి ద్వారపాలకులనియు, ఒకే రూప బల గుణాదులు గలవారనియు, చెప్పఁబడి, ఒకేపోలికగల ఇద్దరిను జయవిజయులంచు బోల్చుట లోకమున బరిపాటియైనది. వీరిం గూర్చి సనకసనందనుల శాపవశమున హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపులుగను, రావణకుంభకర్ణులుగను, శిశుపాలదంతవక్త్రులుగను జన్మించినవారని చెప్పఁబడినది.

మఱియు యదుసంతతియందు సాత్యకిపుత్రుఁ డొకఁడును, వసుదేవునితమ్ముఁడగు అనకుని సుతుఁ డొకఁడును, జయుఁడను పేరు గలవారలే. మిథిల దేశాధీశుఁడగు సుశ్రుతుని కుమారుఁడు జయుఁడను పేరుగలవాఁడే. అజ్ఞాతవాసకాలమున యుధిష్ఠిరుఁడు జయుఁడను నామముఁ గొంతకాలము వహించినవాఁడు. ఇంకను కల్పాదియందు సృష్టింపఁబడిన ద్వాదశ దేవతలు జయులను పేరుగలవారు. వీరు ప్రతిమన్వంతరమున దేవతలై జన్మించుచుందురు. (ఇక్కాలమున వీరు ద్వాదశాదిత్యులై యున్నారని చెప్పఁబడినది.)

జియోమిట్రీ (Geometry)— శాస్త్రము. క్రీ. పూ. వేయిసంవత్సరముల కిప్పటి యాదికాలమునాఁడు, ఇప్పటి ఈజిప్టు దేశమునందలి అలెగ్జాండ్రియాపురము, దేశమునకుఁ బ్రభుత్వస్థానము నుండిననాఁటిదినములందు, ఆ ప్రాంతము నందలి భూములను ప్రభుత్వమువారు ప్రజలకొలుచుచుండినప్పటి నెల్లా దృష్టియు భూమికొలతల (సర్వే) పరిమాణములు, వాట్లసంబంధములగు ... నాకర్షించుచుండెనట. ఆ కాలమున బ్రతుకుచుండినవాఁడగు యూక్లిడ్ అను (Euclid) గణితశాస్త్రవిదుఁ డొక్కఁడు ... వాదమున బుజువు పఱచి, నిర్ధారణ మొనర్పనేర్పరియై అలెగ్జాండ్రియా దేశమునఁ గాఁపురము కుదిరి, అధికారిబలమునందున్న గ్రీకులలో నొకఁడుగఁ బరిగణింపఁ బడుచుండెనట. ఆపండితుని దృష్టి ఆ దేశపరిస్థితిపై మరలి, భూమియొక్క కొలతలఁ గూర్చిన శాస్త్ర మొకటి యుండవలెనని తలంచి, జియోమిట్రీ రచింప మొదలిడి, ఆఱు ప్రత్యేక భాగములు సమతలపుఁ గొలతల సంబంధముగను, నాల్గు ప్రత్యేకభాగము లంకగణిత సంబంధములుగను, మూఁడు ప్రత్యేకభాగములు మూఁడు ఫలకములంగల్గిన యాకారములు, స్థూలాకారములం(Solids)గూర్చిన గణితసంబంధములుగను

రచించెనఁట. వీటిని తర్వాత గ్రీకు గణితశాస్త్ర వేత్తలు పూర్వపక్షసిద్ధాంతవాదయుతధర్మముల (Logic)ఋజువులం గూర్చి ఈశాస్త్రము నుద్ధరించి యభివృద్ధికిం దెచ్చిరఁట. గ్రీసుదేశపు భాషయందు Geo యనిన భూమి యనియు, metre యనినఁ గొలత యనియు నర్థములు గాన నీశాస్త్రము భూమికొలతసంబంధమున నే ఏర్పడినదని తేలుచున్నది.

గ్రీకుపండితులు దీని ని ట్లుద్ధరించుటకుఁగల కారణ మలెగ్జాండ్రియా విశ్వవిద్యాలయము క్రింద గణితశాస్త్రముం జదువుకొనువిద్యార్థులకు బోధించుటకే యని కెక్కంస్రీ పరిశీలకు లనెదరు. భరతదేశమునం దిట్టి శాస్త్రము వేలుగ నుండినటులఁ దెలియుటయెగాని,దీనివలె నభివృద్ధికిం దేఁబడినటులఁ గానరాదు. (క్షేత్రగణితము చూ.) నేఁటికిని భరతదేశపు పాఠశాలలం దీయూక్లిడ్ పండితకృత మగు జియోమిట్రీయే పఠనీయగ్రంథముగ నున్నది. ఇందు మొదటి యారు పుస్తకములు Plane Geometry యనంబడుచు, సమతల ప్రదేశాకారములం గూర్చియు, ఏడు, ఎనిమిది, తొమ్మిది, పది, పుస్తకములు Arithmetical Geometry యనం బరఁగుచు, అంకగణిత సంబంధములం గూర్చియు, పదునొకండు, పండ్రెండు, పద మూఁడు పుస్తకములు Solid Geometry యనంబరఁగుచు, Three Diamensional space and of solid bodies సంబంధము లంగూర్చియు వివరించుచు Logic విధానమున నాంగ్లభాషానువాదమున నున్నవి. ఇంకను కొన్ని భాగము లేవో జర్మనుదేశమునందుఁ గలవందురు గాని బయల్పడకున్నవి

యూక్లిడ్పండితుఁడు తన జియోమిట్రీ శాస్త్రమును కొన్ని Definitions, Axioms, Postulates నిర్ణయించుకొని,వాటినాధారము

గను, చేయూఁతగను గైకొనుచు రచించి యుండెను. ఈశాస్త్రమున ధృవపఱచుటకు మనోంగీకారముగాని, నేత్రాంగీకారముగాని, కొలతల సమన్వయము గాని, గైకొనంబడక, కేవలసిద్ధాంతపూర్వపక్షపూర్వక మగు ఋజువే గైకొనంబడినది. ఈతఁడు రచించిన ఈశాస్త్రమునందుఁ గైకొనంబడిన వక్రరేఖ లొకవృత్తమని యందురు. (Circle) నైసర్గికముగ నీవృత్త (Circle) రేఖ త్రివిధములుగ ౧. Parabola, ౨. Ellipse, ౩. Hyperbola చెప్పఁబడినది.

ఇక్కాలపు జియోమిట్రీశాస్త్రజ్ఞు లీశాస్త్రమును ౧ Plane Geometry యనియు, ౨ Arithmetical Geometry యనియు, ౩ Solid Geometry యనియు, ౪ Conic Sectional Geometry యనియు, ౫ Applied Geometry యనియు, ౬ Analytical Geometry యనియు, ౭ Dimensional Geometry యనియు, ౮ Line Geometry యనియు, ౯ Projective Geometry యనియు, ౧౦ Parabola Geometry యనియు, ౧౧ Elleptic Geometry యనియు, ౧౨ Hyperbolic Geometry యనియు మొదలగు వేర్వేరుపేర్లతో విభజింపఁబడినట్లు వాడుచుందురు గాని నిజమున కట్లు విభజింపఁబడిన గ్రంథములు వేర్వేరుగాఁ గానరావు.

ఇప్పుడు Right angle అనంబడుచున్న కోణమును విభజించి తొంబదిభాగములుగఁ జేసిన, అం దొక్కొక్కభాగమునం దింకను సఱువది భాగము (minutes) లుండవలయునను లెక్క ఆదికాలపు గ్రీకులకుఁ దెలిసియేయుండెనని చెప్పఁబడినది. ఈలెక్కను వారు బాబిలోని యనులనుండి యెఱింగిరనికూడఁ దేలుచున్నది. ఇంకను నిట్టిమూలలందలి కొన్ని కొలతలనుండి

యేర్పడిన త్రికోణములెక్క-యే త్రికోణామెట్రి ఇప్పటి Trigonometry శాస్త్రోత్పత్తికిం దారి తీసెను. (ట్రిగ్నొమెట్రీ చూడుడు.) Sphirical Trignometry ఇక్కాలమున ఎస్ట్రానామీ శాస్త్రమున సముద్రమున నోడలనునడపువిధానమునందున నుపయోగించుచున్నది. Conic sections యొక్క గతులనే క్రీ. శ. ౧౬౦౯ సంవత్సరమున క్లెప్లరుపండితుండు సూర్యునిం జుట్టి ఉపగ్రహములు అండాకారమున నని గ్రహింపగల్గెను. (క్లెప్లరు సిద్ధాంతము చూ.)

దీనింబట్టియే న్యూటను పండితుండు తన Law of gravitation సిద్ధాంతమును సిద్ధపఱచెను. (Law of gravitation చూడుడు) ౧౬౩౭ లో Rene Descartes పండితుండు తన Method of Co-ordinates కనిపెట్టెను. ఇదియే Analytical Geometry కిమూలమై, జియోమిట్రీశాస్త్రమునందుఁ జేయంబడిన అభివృద్ధికిఁ జెప్పంబడుచున్నది.

ఈ జియోమిట్రీ శాస్త్రమునందు యూక్లిడు పండితుండు తాను సిద్ధాంతీకరించిన శాస్త్రవిషయములను Propositions గా చెప్పెను. అవి Problems అనియు, Theorems అనియు, ద్విప్రభములుగనున్నవి. రెండును ఆయన సిద్ధాంతములకుఁ జేరినవియే.

ఇంగ్లాండు దేశమునందలి కేంబ్రిడ్జిపురవిశ్వవిద్యాలయ King's College యందు పండితుండుగనున్న W. D. Evans గారు యూక్లిడ్ పండితుని జియోమిట్రీలోని ప్రోబ్లెమ్సు థీరములను గూర్చి ఇట్లు నిర్వచించెను—

"A Theorem establishes a Geometrical property by deduction from previous results. A Problem is a method of making a Geometrical construction followed by a theoretical proof that the method leads to the result desired."

ఇంక నీయూక్లిడ్ గారి విధానముగాక, తరువాతి పండితులు Elliptic geometry, Hyperbolic geometry లను సాగింప మొదలిడిరి. వీటిని యూక్లిడ్ పండితుఁడు వదలివేసి ఒక్క వృత్తము (Circle) ను గూర్చియే వివరించి యుండెను. కాన వీటికి Non Euclideon Geometry యని పేరయ్యెను. ఇవి యింకను అసంపూర్ణయే యనుచున్నారు.

ఇటీవల Theory of Vectors ఈశాస్త్రాభివృద్ధిగ బయలుదేరినది. దాని కింకను Physical theory of Relativity అనియు, దీని నుద్ధరించిన Sir. W. R. Hamilton పండితుఁడు దీనికి Quarternious అని పేరిడియున్నాఁడు. ఇదియు నాన్ యూక్లిడియన్ జియోమిట్రీయే కాఁగలదు. (ఎన్టిసు సిద్ధాంతముఁ జూడుడు. యూక్లిడ్ గణితశాస్త్రము చూడుడు.)

జయోలోక గోతము— ఉపమన్యుగణము చూఁడుడు.

జరత్కారుఁడు— యాయావర వంశజుఁడగు బ్రహ్మర్షి. ఈతఁడు చిరకాలము బ్రహ్మచర్యమందే కాలముఁ గడపి, ఒకప్పుడు సంతానవాంఛ గలుగఁ, దనపేరుగల కన్యకై వెతకి వెతకి, వాసుకిచెల్లెలగు జరత్కారువను నాగకన్యకను పరిణయమై యామెయందు ఆస్తీకుఁడను సుతునిఁ బడసెనని చెప్పఁబడినది.

జరధుస్త్ర దేశికుఁడు— ఈమహాత్ముఁడు పారసీకుఁడు. మాజ్డాయాస్నా మతము నుద్ధరించినవాఁడు. ఈమతమును పారశీకమత మనియు, జరధుస్త్రమత మనియుఁ గూడ నందురు. పారశీకులు భరతదేశమందలి యార్యులవంటి యార్యులే. వీరిపూర్వులు దేవాసురయుద్ధముల కాలమున నసురపక్షావలంబులుగ నుండిరి.

మతోద్ధారకుఁడగు జరధుస్త్రగురునితండ్రి పేరు పౌరుషస్పార్యుఁడు. తల్లిపేరు దుగ్ధోవా

(దేవి). లోకమున అహుర (అసుర) భక్తి నశించి, గురువులు పోయి, మతము దుస్థితియం దున్నకతన నార్మైతీ (భూదేవి), అహురుం (వరుణుం) గూర్చి మొఱలిడ నాపరమేశుండీ జరథుస్త్రమహాత్ముని మాజ్దాయాస్నమతోద్ధరణ మొనర్ప జన్మింపం జేసె నని చెప్పంబడినది. తలిదండ్రులు వీరికిడిన పేరు స్పితముండు. జరథుస్త్రయన ఋషియని వీరి జెండుభాషయం దర్థమంట. ఇతండు తేజోమయుండని చెప్పంబడినది.

ఈమహాత్ముండు, తన పదునేనవ వత్సరము దనుక సకలవిద్య లభ్యసించి, మఱి పదునైదు వత్సరములవఱకుం దప మాచరించి, జ్ఞానియై, జరథుస్త్ర యనంబరంగి మాజ్దాయాస్నమత జగద్దేశికుండై, మతము బోధించి మతము నుద్ధరించి, తన డెబ్బదియేడవయేట తనయగ్ని దేవాలయము (అతాష్పహరామ్) పై డీకొనిన విమతస్థుల నెదుర్చుచు, నాకాశాగ్నిలోం జేరుకొని మృతుం డాయెనని చెప్పంబడినది. వీరి మతగ్రంథ మగు అవెస్తాలో గొన్ని భాగము లీయన పరిపూర్తిజేసెనంట. (పారశీక జరథుస్త్ర మతము చూడుండు).

జరమ్ము Germs-అంటువ్యాధులుచూ.

జరాసంధుండు— అత్రి, చంద్ర, పూరువు,కురు, బృహద్రథసంతతి క్షత్రియుండు. తండ్రి బృహద్రథుండు, సోదరుండు కుశాగ్రుండు, కుమారుండు సహదేవుండు. కుమార్తె కంసుని భార్య. కంసుని శ్రీకృష్ణుండు చంపిన, పగ బట్టి జరాసంధుండు పదునెన్మిదిసార్లు మధురాపురము (వ్రజమండలములోనిది) పై దండెత్తి, శ్రీకృష్ణుండు దానిని విడచి ద్వారకకేంగవలసివచ్చునట్లొనర్చెను. పిదప పాండవులు రాజసూయయాగ మొనర్చుతఱి, శ్రీకృష్ణుండు భీమసేనునిచే నీతనిం జంపించెనని చెప్పంబడినది. జరాసంధుండు విప్రచిత్తియంశమువాండంట. ఈయన వంగదేశాధీశుండు.

జరిత— శార్ఙ్గజాతివనిత; భర్త మందపాలుండు.

జర్నల్ Journal— దీని నప్పటప్పటం బ్రకటింపం బడుటకు నిల్వంజేయు సంగతులుగ నర్థమీయం దగునట్లుగ వాడుచున్నారు. ఇది రోజురోజుగంగాని, వారమునకొకసారిగంగాని, నెలకొకసారిగంగాని,మూండునెలల కొకసారిగం గాని (Quarterly) ప్రకటింపంబడు Register న కర్థమగుచున్న యుక్తపదమై వాడుక యందున్నది. Journal అనిన నొకరోం గూర్పం (ఒకరోం జేర్ప) బడుచున్న సంగతుల ప్రకటనపత్రమని భావము.

జర్నీ—వాణిజ్యసంబంధపరభాషాపదము. Journey— పదిహేను పౌనుల బరువు (లేక ౨౦ సవరనులబరువు) గల బంగారు నాణెములకు, ఇరువది పౌనులబరువుగల వెండినాణెములకు నీపేరు వాడుచున్నారు.

జర్మనిజమ్—(Germanism) జర్మనులకు "తమ స్వంతమే సర్వమునకు" నని యొక వాడుక కలదు. అట్లే తనవిధానమే, తనభావమే, తనయోచనయే, సర్వమును లోంబడంజేయవలె ననునహంభావము, లేక పంతము.

జర్మను టోగోలాండు — ఆఫ్రికా పశ్చిమభాగమున అప్పర్గినియాయం దున్నది. ఇది జర్మను సెటిల్మెంట్సులోనిది. ఈసెటిల్మెంట్సునందు జర్మనుకేమరూన్సు, కేమరూన్ పర్వతములు, టోగోలాండుజిల్లాయును జేరియున్నవి. (అప్పర్గినియా దేశము చూడుండు.)

జర్మను తూర్పుఆఫ్రికా — తూర్పు ఆఫ్రికాయం దున్నది. (చూడుండు) డెల్గాడో అగ్రముకడనున్న రోవూమానదివద్దనుండి పెంచా

ద్వీపమువఱకు సముద్రతీరమును, అటనుండి పశ్చిమమునకు తంగనాయికా సరస్సువఱకును, విక్టోరియాన్యాసరస్సువఱకు వాయవ్యముగను వ్యాపించియున్న దేశము. ఇందు కిలిమన్జారో పర్వతములు కలవు. దారెస్సలామ్ పురమును బోగమోయో పురమును రేవుపట్టణములు. తంగనాయికి సరస్సుపై నున్న ఉజిజీపురము ప్రధానస్థానము.

జర్మను ప్రజాప్రభుత్వదేశము—ఐరోపాఖండమున ముఖ్యమైనమహాదేశము. దానిని జర్మనీదేశ మనుచున్నారు. తొల్లింట చిన్నవో పెద్దవో ఇఱువదియాఱుగ నుండిన స్టేట్సు కలసి యీమహాదేశమైనది. చిన్న చిన్న స్టేట్సు గాక ప్రష్యాదేశము, బవేరియాస్టేటు, వూర్టెంబర్గుస్టేటు, బాడెన్ స్టేటు, సాక్సనీస్టేటు అనునవి పెద్ద స్టేట్సు ఐయున్నవి. వీటితరువాత నుండునవి దగినవి మెక్లెన్బర్గ్, హెస్సీ, హెస్సీ దర్మస్టాటు, ఓల్డెన్బర్గ్, సాక్సెవెయిమారు, గ్రాండుడచ్చీసీమలు, బ్రన్సువిక్కుడచ్చీరాజ్యము నైయున్న తక్కినపదునాఱును చాల చిన్న చిన్న రాజ్యములు. ఇవి యన్నియుఁ గలసి ౧౮౨౦౦౦ చతురపు మైళ్ళ వైశాల్యముగల రాజ్య మేర్పడినది.

జర్మనీయొక్క పూర్వోత్తర భాగములు సమతలప్రదేశముగను, దక్షిణభాగము మధ్యప్రదేశముగను, పీఠభూములుగను నుండును. పీఠభూములం దచ్చటచ్చటఁ బర్వతములు కలవు. హానోవరునకు దక్షిణముగా హార్జుపర్వతమును, దక్షిణపుహద్దున ఆల్ప్సుపర్వతశాఖ లగు రైసెన్గిబిర్జిపర్వతపంక్తియును, ఎర్జుగిబిర్జి పర్వతపంక్తియుఁ బేర్కొనఁదగిన పర్వతములు. రైనునది, వేసర్నది,ఎల్బినదియును నుత్తరవాహినులై జర్మన్ ఓషనునందు సంగమించును. ఓడర్నది, బాల్టిక్కు సముద్రమునం గలియును. డాన్యూబ్ నది పూర్వవాహిని యై నడచును. రైనునది కిఱుప్రక్కలను జాల సౌందర్యవంతమగు దృశ్యము గల్గియుంట దానిని Romantic Rhine అం దరు. దానిని జర్మనీయొక్క జాతీయనద మని గర్వముగఁ బల్కుచుందురు. దేశ మారోగ్యవంతము. శీతకాలమున మంచు,చలి, అధికముగ నుండును.

జర్మనుదేశమున గనులందు వెండి, రాగి, తుత్తినాగము (జింకు), ఇనుము, సీసము, రాతిసబొగ్గు, సైంధవ లవణము దొరకుచున్నవి. అడవులయందుఁ బ్రశస్తమైన కలపవృక్షములు దట్టముగఁ గలవు. బాల్టిక్కుసముద్రతీరములందు అంబరు (Amber) అనఁబడు విలువగలపదార్థము దొరకును. ఇది కఱుఁనపురూపమైనది. ఇట సమృద్ధిగాఁ గలదు. ఎర్జుకొండ లన Ore-mountains అనియర్థము. ఇందు వెండిగనులు విస్తారముగ వెండి నిచ్చుచున్నవి. హార్జుపర్వతములును నట్టివియె యని చెప్పఁబడినది. జర్మనీదేశమునఁగల Mineral Springs చాల విలువగలవి. అనేకదేశములనుండి యారోగ్యమునకై యిట కేతెంచుచుందురు.

ఉత్తరభాగమున కొరునేలలు, నిసుకపట్లుఁ గొన్ని కలవు. జర్మనుభూమి యంతయుఁ జాల సారవంతమైనదిగాఁ జెప్పంబడినది. గోధుమలు, రైధాన్యము, బార్లీధాన్యము, ఓటుధాన్యము చక్కఁగా పైరగుచున్నవి. పంచదార బీటు దుంపలనుండి విస్తారము చేయంబడు చున్నది. రైనునదీతీరములందు దక్షిణభాగములన్ద్రాక్షలపరిమితముగఁ బైరు చేయఁబడు చున్నవి. పర్వతము లడవులమయమై యున్నవి. జర్మనులు ట్యూటోనిక్కు తెగవారును, స్లావూనిక్కు తెగవారును నైయున్నారు. తూర్పు భాగమున యూదులు కలరు. కొంతమంది తురుష్కలీదేశమున వసించువారు కలరు. పట్టుపురుగులఁ

పెంచి, పట్టునేయువృత్తి ప్రజలందుఁ గొంత బాగుగనే వ్యాపించియున్నది. జర్మనులు వర్తక వ్యాపారములందు నిజాయితీ, మర్యాద కల వారు. ఓర్పు, పనిపాటలందు శ్రద్ధ, బాధ్యత, పట్టుదల కలవారు. విద్య సర్వత్ర వ్యాపించి యున్నది. విద్యార్థులు సర్వసాధారణముగఁ గన్పడుచుందురు. విద్య నేర్పువిధానము చాల శ్రేష్ఠమైనదని పలు దేశములవా రనుచుందురు.

అచ్చు (ముద్రణ) యంత్రమును, జేబుగడి యారమును (Watch) దొలుతఁ గనిపెట్టినది జర్మను దేశముననే యని చెప్పఁబడినది. జర్మను దేశమున మొత్తం మిగుననదియొక్క విశ్వవిద్యా లయపీఠములు గలవు. కాన (సంగీత) విద్య జర్మను దేశమునఁ, బాశ్చాత్య విధానమునఁ జాల నభివృద్ధి నందుటయే గాక చక్కఁగా వ్యా పించియున్నది. పాశ్చాత్య గానకళలయందు నల కునలు జర్మను లెక్కువగా నెఱుంగుదు రని యందఱు అంగీకరించు చున్నారు. ఆడుపిల్లలకుఁ బాఠశాలలందు వంటచేయుట, బట్టల నిస్త్రీ చలవ, కుంబీచేయుట మొదలగు కలలు నేర్పఁ బడుచున్నవి. బాలు రాటలాడుకొనునటు లుపి యోగకార్యము లొనర్చు విధానము దేశమున కలవారైయున్నది. నూరెంబర్గుపురమునఁ బసి పిల్లలుచేయు బొమ్మ లాశ్చర్యముం గొలుపు చుండెడిని. ఎక్కువమంది ప్రొటెస్టాంటు క్రైస్త వులు, గొందఱు రోమనుకాతలిక్కు క్రైస్త వులును గలదేశము.

భరతదేశ పరిశీలకులు జర్మన్ శబ్ద మాది కాలపు శర్మశబ్దసంబంధ మనియు, వీ రార్యుల తెగ యనియుఁ దలంచు చున్నారు. క్రీ. వె. ౮౦౦ వఱకును దేశము పెక్కు స్వతంత్రసంస్థా నములుగనుండి, వేర్వేఱుభూపతులచేఁ బాలింపఁ బడుచుండెడిది. ౮౦౦ సంవత్సరమున నీదేశపు బలహీనత నెఱింగి భూపాలురందఱునొకచక్రవర్తి నెన్నుకొని యొకవిధమగు కేంద్రప్రభుత్వమును ౧౮౦౬ వఱకు నడుపుచుండి, అప్పుడు నెపోలి యను వాని భంగ మొనర్పఁ, దిరుగ ౧౮౧౫ లో జర్మనిక్ కాన్ఫెడరేషను పేరున స్టేటు లన్నియుం గలసి యొకవిధమగు కేంద్ర ప్రభుత్వనిర్మాణ మొనర్చుకొనియెను. ఇందు ఆస్ట్రియా దేశము గూడఁ జేరియుండె నఁట. క్రీ. వె. ౧౮౬౬ లో ఆస్ట్రియా దేశస్థులకు ప్రష్యా దేశస్థులతోఁ గల్గిన యభిప్రాయభేద ములచే ఆస్ట్రియా వైరి యై, స్వతంత్రముగఁ బ్రత్యేకరాజ్యస్థాపన మొనర్చుకొనెను. హంగేరి ఆస్ట్రియాయందుఁ జేరెను. దీనికి భూపతి యొక్క సోదరుఁడగు మ్యాకు విలియాపాల్డు సేనాని కారణుఁడని ప్రబలమైన వాదము కలదు. కాని చరిత్రయందు ప్రష్యా దేశము ఆస్ట్రియాను వేఱుపఱచెనని చెప్పఁబడినది.

పిదప క్రీ. వె. ౧౮౭౧ ప్రష్యాభూపతిని జర్మను చక్రవర్తిగాఁ జేసిరి. ఈప్రభుత్వము మిగుల బలవత్తరముగను, సర్వవిధముల నభివృద్ధికర ముగను నుండెను. విద్యలు, సైనికబలము, సంపత్తి యుండెను. వీరి ప్రజాప్రతినిధిసభకు రీచ్‌స్టాగ్ అనిపేరు. ఐరోపా మహాసంగ్రామానంతరము, చక్రవర్తికి జీవనోపాధికిఁ గొన్ని యాస్తులనొసంగి తొలఁగించి ప్రజాప్రభుత్వమును స్థాపించుకొనిరి.

జర్మను దేశమున హాంబర్గు (ఎల్బినదీతీరము) నగరము, బ్రీమెను నగరము (వేసర్ నదీతీరము), లబ్బెకుపురము (బాల్టిక్కు సముద్ర తీరము) ను ఫ్రీసిటీ లనంబడుచున్న పురములు.

జర్మనీప్రభుత్వమునకు విదేశములందుఁ గల భూస్థితులు:—

ఆఫ్రికా ఖండమున టోగోలాండు, కేమరూన్సు, డమరాలాండు, నమక్వాలాండు, జర్మనుతూర్పుఆఫ్రికా.

అమెరికాయందున్యూగినియాలోనిభాగము,

బిస్మార్కు-ఆర్కి-ఫిలెగో, కరోలైను, లాడ్రోన్ ద్వీపములు, క్రీ. శ. ౧౮౯౯లో స్పానియావారి నుండి కొనిన పెలీవ్ ద్వీపములు, మార్షల్ ద్వీపము, సామోవా సాలోమాను ద్వీపములు, కియోవాఛూ ద్వీపము (చీనా సంబంధము) మొత్తము ౧౦౪౪౦౦౦ చతురపు మైళ్ళు.

జర్మన్ మైనర్ స్టేట్సు— ఐరోపాఖండమున జర్మను దేశమున నున్నవి. ఇవి ఐదు డచ్చీలనబడుచున్నవి. ఇందు నాల్గు గ్రాండు డచ్చీలును, ఒక డచ్చీయును గలవు.

౧ గ్రాండు డచ్చీ- Mecklenburge-Sehwerin ఇది బాల్టిక్కు-సముద్రతీరమునందున్నది. ౨ గ్రాండు డచ్చీ— Hesse-Darmstadt ఇది బాడెనున కుత్తరముగా నున్నది. 3 గ్రాండు డచ్చీ—Oldenburg— వేసరీ నదికిఁ బశ్చిమముగా నున్నది. ౪ గ్రాండు డచ్చీ—Saxe-weimar. ౫ డచ్చీ- Brunswick— ఇది హానోవరునకు దక్షిణముగా నున్నది. మేయన్సుపురము హెస్సీలోనిది. రైనునదిలో మొయినునది సంగమించుతావున నున్నపురము. రేవుస్థలము. ఇట బలమైన గొప్పకోట కలదు. వర్తక స్థలము. వెయిమారు పురము ఇచటి విద్యాసంస్థ సుప్రసిద్ధము. మెట్జుపురము, మోసెల్లీనదీతీరము. ఇట గొప్ప దుర్గము కలదు. స్ట్రాస్బర్గుపురము రైనునదీతీరము. గొప్ప వర్తక స్థలము. (ఐరోపాఖండము-జర్మనీదేశము చూ.

జర్మన్‌దేశపు సామెతలు—

అప్పుచేయడం అప్పటి విశ్రాంతికే.

అసలే లేకపోవుటకన్న అందులో కొంతైనా ఉండుట మంచిది.

గుడ్డుపెట్టే కోడి అఱచినట్లు.

కాకి మఱియొకకాకిని పొడవదు.

గుడ్డిగుఱ్ఱమున కొరకటే దారి.

చూచేవారి కేమిశ్రమ? చేసేవారికే గాని.

త్వరితముగా పండడం త్వరితముగా చెడడానికే.

దున్నుతూంటే నాగళ్ళూ, వాడుతూంటే నీళ్ళూ బాగుంటవి.

నేర్పడంకన్న నిందించుట సుకరము.

ప్రపంచములో సగముమంది తక్కిన సగము మందిని హేళన చేయువారే.

ధ్దవా ళ్లేమి చేస్తుంటారో పిల్లవాళ్ళది చెపుతుంటారు.

బుద్ధికుశలతగలవానికి నాల్కపొట్టి, చెవులు పొడవు. (అనగా చాలా విననని యు, కొంచెము మాట్లాడు ననియు భావము.)

బుద్ధిహీనుఁడు, బుద్ధిశాలి ప్రత్యుత్తరమీయఁగల ప్రశ్నలకన్న నెక్కువగనే అడుగఁగలఁడు.

బుద్ధిహీనులు లేనిచోట, బుద్ధిశాలురకు పేరుండదు.

బుద్ధిహీనుఁడు విద్యగలవాఁడగుట, బుద్ధిహీనులలో పెద్దబుద్ధిహీనుఁడగుటకే యని యెఱుంగవలెను.

ముసలికాకులను పట్టుకొనుట కష్టము.

సరు కెక్కువైతే సంచి పగిలిపోతుంది.

సోమరిపోతునకు రోజంతా తీరుబడి లేని కాలమే.

జర్మన్ సిల్వరు- (German Silver) నిజమున కిది జర్మనీదేశపు వెండి కానేరదు. జర్మనులచేఁ గనిపెట్టఁబడిన కలుపుడులోహము గానోపు. చీనాదేశమునం దిది చిరకాలము నుండియు వాడుకయందున్నది. ఈ లోహము రాగి 51-6 భాగమును, నిక్కెల్ 25-8 భాగమును, జింకు 22-6భాగమును గల్పి చేసిన లోహము. ఉదారంగు ధాతువు గల్గి తెల్లగ వెండివలెనే యుండును. చెంబులు, గళాసులు, చంచాలు మొదలగునవి దీనితోఁ జేయుచుందురు.

జర్మన్ సౌత్‌వెస్ట్ ఆఫ్రికా— ఇది దక్షిణాఫ్రికాయందు అంగోలా కేపుకాలనీల మధ్య నున్న జర్మనీదేశముక్రింది టెరిటరీ. ఇందు డమరాలాం డను ప్రదేశమును, గ్రేట్‌నమక్వాలాం డనుప్రదేశమును జేరి యున్నవి. ఇంచుమించుగ నంతయు నెడారిగనే యుండును.

ఇందు వేల్ఫిష్బే పురము బ్రిటిషువారికిం జెందిన రేవుస్థానము.

జర్మన్ కామరూన్ దేశము— జర్మన్ టోగోలాండు చూడుడు.

జర్మేనియమ్ (GERMANIUM)— అపురూపమైన లోహము. క్రీ. శ. ౧౮౮౬ లో విన్క్లర్ అను జర్మను దేశస్థుడు కనిపెట్టెను. ౧౮౭౧లోనే Mendeleef అను మహాశయుం డీలోహమునుగూర్చియు, దానిలక్షణప్రయోగములంగూర్చియు భవిష్యత్తు ప్రవచించియుండెనట. Argyrodite అను ఖనిజపదార్థమునుండునట. జర్మను దేశమున ఫ్రీబర్గ నను చోట నిది దొరకుచున్నది. దీని Chemical Symbol Ge అనియు, atomic weight 72.5 అనియు, atomic number 32 అనియు, melting point సెంటిగ్రేడు థర్మామీటరు 900 డిగ్రీల వేడి యుండుననియు, వెండివలె తెల్లగ నుండి, యించుక పెళుసై వాతావరణపు శక్తిని సరకుంగొనదనియు, హైడ్రోక్లోరిక్ ఆసిడ్ సందుం గరంగక నిలుచు ననియుం జెప్పంబడినది.

జల కతకరేణు న్యాయము— ఇండుపకాయ రేణువులు జలమును పరిశుభ్రపఱచుట యనియర్థము.

తొల్లి పరిశుద్ధపదార్థమే యై యుండియుం గొన్ని సంపర్కములవలన నపరిశుద్ధ మైనదానిని పరిశుద్ధపఱచుటం దెల్పుటయం దీన్యాయము స్మరించును.

జలగలు— జలగలు నీటియం దుండునవి. మనుష్యులకాళ్ళ పట్టుకొని రక్తము బీల్చుకొనును. జంతువులం గూడ జలగలు పట్టుకొని రక్తముం బీల్చునందురు. జలగలకు ఉప్పుగాని, పొగాకుగాని విరోధపదార్థములు. కఱచి రక్తముంబీల్చుజలగ వదలుట దుస్తరము. జలగవలె పట్టుకొన్నది అని సామెత కలదు. ఉప్పు గల్పిన నీరుగాని, పొగాకుకలిపిననీరు గాని పోసిన కఱచినజలగ వదలి పడిపోవును. జలగను సాగం దీసిన సాగును.

ఆంగ్లపరిశీలకులు జలగలు పదునొకండు విధములని లెక్కించియున్నారు. కొందఱు పద్రెండుజాతులుగ వచించుచున్నారు.

౧ Medicinal Leech—ఇది చాల పెద్ద జాతిజలగ. ఏడంగుళములవఱకు పొడవుండును.

౨ Horse Leech—ఇది తఱచుగం గాన నగుమారు జాతి. మెత్తని పెత్తోలుగల శరీరములం గఱచి రక్తపానమొనర్చునది. ఐదంగుళములపొడవుండును. లెక్కన జలగలం గూర్చి సరిగాం దెలియదు.

జలతరంగ న్యాయము- నీరే కెరటములవలె నొక్కొక్కటి వేఱుగ నుండి కలసిపోవును. ఒకవస్తువనియు, నేకరూపములం బ్రవర్తించినను అది తిరిగి ఒకటియే యగుననియు భావము.

జలతారు— ఇది యనేకదేశములయందుం జేయంబడుచుండును. బట్టల నలంకరించుటకు వాడంబడుచున్నది. భరతదేశమున అహమ్మదాబాదు మొదలగు కొన్ని తావులందుం జేయంబడుచున్నది.

జలతారు, నూలుదారములచేతను, పట్టుదారములచేతను, లినెన్ దారములచేతను, వెండిదారములు (తీగెలు) బంగారు దారములచేతం గూడం జేయంబడును. జలతారు చేతితోం జేయంబడునది, యంత్రముతోం జేయంబడునది యని

ద్వివిధము. ఆంగ్లమున జలతారునకు Lace అనెదరు. కాని భరతదేశస్థులయభిప్రాయమున జలతారనిన వెండిబంగారుజలతారు లనియు, పాశ్చాత్యుల యభిప్రాయమున నివియె గాక తక్కిన వన్నియు నైయున్నవి. నూలుతోనైనను అలంకారచిత్రముగాఁ జేయఁబడిన దారియు లేస్ అనియె యందురు.

జలతుంబికా న్యాయము అంతటను మన్ను దట్టముగ పట్టి బరువెక్కి నీటి యందు మునిఁగిన ఆనపకాయతుంబ వలె నని యర్థము. ఆ మన్నంతయుఁ గరఁగి వీడిపోయి పరిశుభ్రత నందిన, నది పూర్వస్థితిం గల్గి నీటం దేలును. ఇట ఆనపకాయతుంబ ప్రాణివంటి దనియు, అది నీటం దేలఁగల్గుట దాని పరిశుద్ధావస్థ యనియు, దానింబట్టి బరువెక్కింపఁజేసి నీట మునుఁగఁ జేసినపంకము కర్మ యనియు, మున్గ యుండుస్థితి సంసారావస్థ యనియు, పంకము కరఁగిపోవుట విముక్తి యనియుఁ, దరఁగి తేలఁగల్గిన పరిశుభ్రత తిరుగాఁగల్గిన పరిశుద్ధావస్థ యనియు భావము. ఇట్టి స్థితులం దెల్ప నీన్యాయమువర్తించును.

జలతైల న్యాయము— నీటియందుఁ దైలము పోసిన పైకిఁ దేలి నీటియుద్ధృతమును శాంతింపఁజేయును. సముద్రమల్లకల్లోలమగు తఱి నోడలు నూనెను సముద్రమునం బోసి నీటిని శాంతింపఁజేయుట లోకప్రసిద్ధమే.

జలందు గోత్రము— కపి ఉపగణము చూడుఁడు.

జలంధరు జిల్లా — జలంధరునగరము ప్రధానస్థానము. (పంజాబు దేశముచూడుఁడు.)

జలంధరుఁడు—ఈపేరుగలవారిద్దరు సుప్రసిద్ధులు కలరు. ఒకఁడు జయాదేవి (శక్తి పీఠము) కడఁ దపంబొనర్చి దేవిని మెప్పించిన ఋషిసత్తముఁడు. వేఱొకఁడు దైత్యుఁడు; బలశాలి. పంజాబు దేశమునందలి జలంధర్ పురముతో సంబంధ ముండినవాఁడు. ఆపుర మేలిన ప్రభుఁడని ఆప్రాంతముల నొక వాడుక కలదు. బహుశః అక్కాలమున నది తిరిగ ప్రదేశ మని డంబడు చుండనోపు

జలధి గోత్రము— జమదగ్ని వత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

జలపాతము— నదులు చూడుఁడు.

జలప్రవాహము— ఛానెల్ చూడుఁడు.

జలబిందు నిపాత న్యాయము — ఒక్కొక్కబొట్టు తప్పక పడుచునే యుండిన కుండ నిండును. అట్లే కూడఁబెట్టుటకీన్యాయము వర్తించును.

జలమౌక్తికన్యాయము— నీటిబిందువే ముత్యపుచిప్పయందుఁబడిన ముత్యమేయగును. దేశ కాల పాత్ర ప్రయత్న విశేషములచే సిద్ధించుఫలితములం దెల్ప నీన్యాయము వాడుచుందురు.

జలసింధకిగోత్రము-కపిఉపగణముచూ.

జలాగత గోత్రము—ఉపమన్యుగణము చూడుఁడు.

జలార్గళ శాస్త్రము—ఒకఆకునందుండు జలనాడులవలెనే భూమియందుననుజలనాడులు, జలప్రవాహములు కలవు. ఎత్తగు పీఠభూములు మెరకభూములుగుండా అచ్చటచ్చట జలప్రవాహములునుగలవు. వాట్లందెలిసి యట బావులం ద్రవ్విన నీరు గల్గెడిని. ఆ జలనాడులం దెల్పు శాస్త్రమునకు జలార్గళశాస్త్ర మనిపేరు.

తొలుదొల్త నీగ్రంథమును విరివిగ మనువు రచించెననియు, దానినుండి ప్రధానాంశములను గ్రహించి తాను గొన్నిటిని గ్రొత్తగఁ జేర్చి, సారస్వతముని వేఱొక జలార్గళశాస్త్రమును రచించె ననియుఁ గానం బడుచున్నది. అదియే

విస్తారముగ నొకప్పుడు వాడుకలోనికి వచ్చినది. పిదప వరాహమిహిరాచార్యుఁడు కొన్ని జ్యోతిషశాస్త్రసంబంధాంశములంగూడనుండునటుల, మనుసారస్వతకృత గ్రంథములనుండి కొన్ని సంగతుల నేరి తానొక గ్రంథమును జలార్గళశాస్త్రమను పేరనే రచించియున్నాఁడు. వరాహమిహిరుని గ్రంథమేయిప్పుడు సర్వత్ర గనంబడుచున్నది.

జలార్గళ శాస్త్రమున జలనిలయములు——(౧) కూపం బనియు, (౨) వాపి యనియు, (3) పుష్కరిణి యనియు, ౪ దీర్ఘిక యనియు, (౫) తటాకం బనియు నైదు విధంబులు.

౧. కూపము:- ఇది నూయి లేక బావియనఁ బడునది. దీనియందు జలములకడకుం బోవుటకు మార్గము గాని, సోపానములు గాని యుండవు. మఱియు దీనియందలి యుదకములను బైకి చేదతోఁ జేదుకొన వలయును. జలములు దీని లోనికిం బ్రవహించుజలనాళముల నెఱిఁగి, ఒక జలనాళముకడ నీకూపముం ద్రవ్వవలయు నని శాస్త్రమునం జెప్పఁబడినది. జలనాళములు, భూమియందుండు జలప్రవాహములుఅనువాట్లం గూర్చి ముందు గాన నగును. జలమార్గములకడ నర్హమగునటుల, తూములు లేక రం[illegible]ను వదలుచు దీని కన్నిదెసలను ఱాళ్ళతోఁ గాని, ఇటుకలతోఁగాని గోడం గట్టుదురు. తఱచుగఁ గూపములు గుండ్రనివృత్తాకారమున నుండెడిని. కొన్ని నూతులు నలుపలకలు గలవి (చతుష్కోణములుగ) కూడఁ గలవు.

౨. వాపి:- దీనిం దిగుడుబావి, బొడ్డనబావి యనియుంగూడనందురు. దీనిని,చతుష్కోణములు (నాల్గు పలకలు)గల్గి, చౌకముగనో లేక పొడవు హెచ్చుగనో వెడలుపు తక్కువగనో కట్టుదురు. కొన్నిటి నెనిమిది లేక ఆఱు పలకలతో నిర్మించుటయుంగూడఁగలదు. ఎటులనిర్మించినను దీని లోని నీటికడకుం దిగుటకు సోపానములు నిర్మింపఁబడి ఒకేమార్గము, ఒకేద్వారము గల్గియుండును. దీనిలోనిజలము జలనాడుల (భూమియందలి జల ప్రవాహముల) పై నాధారపడునదియే. దీనిప్రక్కలను ఱాళ్ళతోఁ గాని ఇటుకలతోఁగాని గట్టుదురు.

3. పుష్కరిణి:- ఇది రమారమి పాటి చిన్న చెఱువని చెప్పఁ దగినది. దీనికి జలములు భూమిలోని నీటియూటలమూలమునను, జలగతుల మూలమునను,కొన్నింటికిజలప్రవాహములనుండి కాల్వలమూలమునను గల్గింపఁ బడుచున్నది. ఈ జలనిలయమునకు నన్ని దెసలం గాని, కొన్ని దెసలంగాని, నీళ్లలోనికి సోపానములు నిర్మింపఁ బడియుండెడిని.

౪. దీర్ఘిక:- ఇది పొడవు వెక్కువగను, వెడలుపు కొంత తక్కువగను నుండి తిన్నఁగనో లేక అర్ధచంద్రాకారముగనో త్రవ్వంబడు చెఱువు.

౫. తటాకము:- ఇది పెద్దదగు చెఱువు. దీనికి నాలుగుగట్టులు నలుదెసలం గల్గి జలములను నిర్బంధించి నిలిపియుండును. ఇందులోనికి జలములం జేర్చుకాల్వయు, దీనినుండి జలములను పంటపైరులకుఁ గాని, వేఱుకార్యములకుఁ గాని, గొంపోవు కాల్వ, లేక తూము గాని కల్గియుండెడిని. ఇందలి జలములు దాహాదికముగ మాత్రమె గాక పంటపైరులకుఁ గూడ నుపయోగింప నగును.

ఇంక నీయైదింటియందు కూపము, వాపి, యనునవి భూమియందలి జలనాడులపై నాధారపడి యుండవలసినవి కాన వాట్లంగూర్చియే యీశాస్త్రము ముఖ్యముగ వివరించెడిని. జలనాడులు తొమ్మిది విధములు.

౧ తూర్పునుండి యేతెంచెడు జలనాడి కింద్రి యనియు,
౨ ఆగ్నేయమునుండి యేతెంచెడుజలనాడి కగ్ని యనియు,

౩ దక్షిణమునుండి యేతెంచు జలనాడికి యమ యనియు,

౪ నైఋతిదిశనుండి యేతెంచు జలనాడికి నిర్‌ఋతి యనియు,

౫ పశ్చిమమునుండి యేతెంచు జలనాడికి వారుణి యనియు,

వాయవ్యమునుండి యేతెంచుజలనాడికి వాయుజలనాడి యనియు,

౭ ఉత్తరమునుండి యేతెంచు జలనాడికి సోము యనియు,

౮ ఈశాన్యమునుండి యేతెంచు జలనాడికి శంకరి యనియు,

౯ పాతాళదిశ (క్రింద) నుండి యేతెంచు జలనాడికి మహాశిర యనియుఁ బేరులు చెప్పఁబడినవి.

ఇంక నీజలగతులను భూమియందుఁ బోల్చు విధానము వివరింపఁ బడును. ఈ శాస్త్రవ్యవహారముకొఱకు భూములు సజలప్రదేశము లనియు, నిర్జలప్రదేశము లనియు, మరుభూము లనియుఁ ద్రివిధముగ విభజింపఁబడినవి. పల్లపు భూములుగఁ దనరి, చెట్టుచేమల కాస్పదమై, మనోజ్ఞముగ పైకిఁ గనిపించుచుండు నీటివసతికి దూరముగాని ప్రదేశములు సజలప్రదేశములు. ఇందుచేతఁ దవ్వినను కూపము, వాపి, వీట్లం గూర్చి యెక్కువ యోచనతోఁ బనిలేకయే జలములు లభించెడిని. ఇవి భూమిలోపలనుండి ప్రవహించు జలమార్గము లైనను గావచ్చును; లేకున్న ఊటనీరైనను కొదువయుండదు. కొబ్బరి చెట్లునకు దానివేళ్ళునకు నీటియూట భూమియందుఁ దగులుతావున విస్తారముగ నభివృద్ధిం జెంది, చక్కఁగాఁ గాచునుగాన, కొబ్బరితోటలు బాగుగ నగుప్రదేశముల నొకపరిమాణము లోపుననే చక్కఁగ జలము లభించునని యెఱుంగఁదగును. ప్రమాణ మన నీశాస్త్రమున పదియఱుగులుగ (౧౨౦ అంగుళములు) నిర్వచింపఁ బడినది.

మనువు, తన జలార్గళశాస్త్రమున వెన్నెలం బోలినరాళ్లు స్ఫటికములు, ముత్యములు, బంగారు, వెండి, నీలములు, అరిదళపురాళ్లు, ఉదయించుసూర్యునివంటి యెఱ్ఱనిరాళ్లు, పావురపు పిట్టంబోలినరాళ్లు, తేనెరంగు రాళ్లు, నేతిరంగురాళ్లు, తెల్లనిరాళ్లు, తిప్పతీఁగెరంగురాళ్లు, వైడూర్యములు, మేఘపురంగురాళ్లు, నల్లరాళ్లు, కపిలవర్ణపురాళ్లు, భూమియందుండె నేనియు, అత్తావున వాపీకూపములం దవ్విన సమృద్ధిగ జలములు లభించు ననియుఁ జెప్పెను.

సున్నపురాళ్లుగల ఎఱ్ఱభూమియందలి జలము వగరుగను, కపిలవర్ణపు భూమియందలి యుదకము, కారముగ లేక ఉప్పగను, తెల్లభూమియందు చౌడుగలభూమియందు జలము క్షారముగను, నల్లభూములందు మధురముగను, జలము లుండుననియు, ఎఱ్ఱనిభూమియం దెఱ్ఱని చిగుళ్లు, పాలుగల్గిన వెణుతురుచెట్లుండినతావున, క్రింద రాళ్లు తగిలినను, జలంబులు గల్గుననియు, ముంజగడ్డి, రెల్లుగడ్డి, దర్భగడ్డి, సున్నపు రాళ్ళతోఁ గూడిన నల్లమన్ను, దట్టముగ మనోజ్ఞముగ చెట్లుపెరుఁగుట, తీఁగెలుదట్టముగ పెరుగుచుంట, క్రింది భూమియందు జలనాడి యుండుటకుఁ జిహ్నంబు లనియు, నేలతామర, నీరుగోలిమిడి, వట్టివేళ్లు, పేరింకణము, తుంగగడ్డి, ఒంటెగడ్డి యివి స్వతంత్రముగ పెరుఁగుట, క్రిందభూమియందు జలముండుట కానవాళ్లనియు మనువుయొక్క మతము.

మఱియు ఖర్జూరపుచెట్లు, నేరేడుచెట్లు, మద్దిచెట్లు, పాలచెట్లు, నాగదంతిచెట్లు, కడపచెట్లు, కానుగచెట్లు, వావిలిచెట్లు, తాండ్రచెట్లు, మంగచెట్లు స్వేచ్ఛగ బెరుఁగు స్థలంబులు నూతులం దవ్వుటకుఁ దగినస్థలంబు లనియు,

కొండ యేటవాలుగనుండు స్థలంబులు,జలంబులు గల్గునూతులం ద్రవ్వ నర్హస్థలంబు లనియు మనువు తన జలార్గళ శాస్త్రమున వచించి యున్నాఁడు.

బూడిదప్రదేశములు; ఒంటె, గాడిద రంగులుగల భూప్రదేశములు, ఈ రంగుల చుక్కలుగల రాళ్లు దొరకెడితావులు, మారేడు, నెల్లి, గుమ్మడిచెట్లు, వేఁపచెట్లు, ఇరుగుడుచెట్లు, స్వేచ్ఛగ పెరిఁగి వృద్ధిపొందుతావులును, పొన్న గంటెకగాక, తిప్పతీఁగెలు బాగుగ పెరిఁగి వృద్ధిం గను తావులును నిర్జలప్రదేశంబులని మనువు చెప్పెను.

ఇఁక సారస్వతముని ఎచ్చట శీతకాలమున వెచ్చగను, ఉష్ణకాలమున శీతలముగను, విచిత్రముగ నుండెడినో అచ్చట జలప్రవాహములు భూమియం దుండుననియు, పుట్టలు విశేషముగ నుండినప్రదేశము చుట్టును దట్టముగ వృక్షములు పెరుఁగుచు మధ్య చెట్టుచేమలు పెరుఁగకయు, పైరుపంటలు బాగుగఁ గాకయు, గడ్డి మొలవకయు నుండిన నట్టి ప్రదేశములును, గొప్పజలలు భూమియందుండుటను సూచించు నని చెప్పెను.

మఱ్ఱి, మోదుగు, అత్తి, రావి- ఈచెట్లలో నేవియేని రెండుగాని, మూఁడుగాని, కలసి పుట్టి బాగుగ పెరిఁగియుండినతావున, ఉత్తరమునుండి ప్రవహించు గొప్పజలనాడి యుండునని సారస్వతముని మతము. భూమియందు పురుగులు లేకుండినతావున భూమి గుల్లగనుండినట్టుల అడుగుల క్రింద పల్లమై దిగఁబడుచుండినతావున నలుబదియడుగులలోతున గొప్పజల లుండుననియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. మఱియుభూమియందు గంభీరధ్వనులు వినఁబడుచోట్ల పెద్ద జలప్రవాహము లుండు ననియు, చుట్టుపట్ల చేలు బాగుగ నగుచు,నడుమ పెరుఁగనిప్రదేశమును,ఎల్లప్పుడు ఉష్ణముగాని, ఆవిరిగాని భూమినుండి వెడలుప్రదేశమును, గొప్పజల భూమియందుండుప్రదేశమని చెప్పఁబడినది.

ఏవృక్షము నాశ్రయించి యైనను కప్పలుండుట భూమిక్రింద జలనాడు లుండుటకు సూచకమనియు, కోమలములగు గరిక, తుంగ, విడవలి, బలముగఁ బెరుఁగు గడ్డిచెట్లు ఉండినజాగా నీరుగల ప్రదేశమనియు, చుట్టును ముండ్లపొదలుండి, నడుమ ముండ్లులేని పొద లుండుటయు, నడచునపుడు భూమి దాఁకిన గంభీరశబ్దము గలుగుటయు, గొప్పగొప్ప చెట్ల కొమ్మలు భూమిపై నాని, క్రిందికి వంగి యుండుటయు, గొప్పవృక్షములు తమ నైజస్వభావలక్షణముల నతిక్రమించి వేఱు లక్షణములను గలిగియుండుటయు, క్రింద భూమియందు జలనాడు లుండు లక్షణములుగ గ్రహింప వలయునని సారస్వతముని తన జలార్గళశాస్త్రమున వివరించెను.

మఱియు నిక్రింద వివరింపఁబడిన కొన్ని చెట్లు తమంతట తాము పుట్టి పెరిఁగి స్వేచ్ఛగ పెద్దవగు నేని (అనఁగా ఒకరు నాటి నీరుపోసి ఎరువు వేసి పెంచినవి గాక, నైసర్గికముగఁ బెరుఁగుట యని భావము) వాట్లకడ భూమిక్రింద నీరుండు ననియు, నట్టి కూపములం ద్రవ్వనగు ననియు, సారస్వతముని తన జలార్గళశాస్త్రమునఁ దెలిపి యున్నాఁడు.

చెట్లుపేరు.	త్రవ్వవలసినలోఁతు.
౧ అడవిమొల్ల	అడుగులు ౩౦
౨ అత్తి, మారేడుచెట్లు కలసి	౩౦
౩ అంబాళపుచెట్టు	౪౫
౪ ఇప్పచెట్టు	౪౦
౫ ఉబ్బచెట్టు	౪౫
౬ ఉలిమిచెట్టు	౪౫
౭ ఊడుగచెట్టు	౪౫
౮ ఏడాకులయరఁటిచెట్టు	౫౦

౯	ఏనుఁగచెట్టు	౪౫
౧౦	కడిమిచెట్టు	౬౦
౧౧	కానుగ (గానుగ) చెట్టు	౪౫
౧౨	కల్మాషచెట్టు	౩౦
౧౩	కుక్క-మేడిచెట్టు	౪౦
౧౪	కొండగోఁగు (తెల్లపువ్వులు)	౩౦
౧౫	కొబ్బరిచెట్టు	౨౦
౧౬	ఖర్జూరపుచెట్టు	౩౦
౧౭	గంటుభారంగి	౩౦
౧౮	చిట్టాముదపుచెట్టు	౪౫
౧౯	జీడిచెట్టు	౪౫
౨౦	జువ్వి-రేఁగుచెట్టుకలసి	౩౫
౨౧	తిందుకిచెట్టు	౪౫
౨౨	తుమ్మికిచెట్టు	౪౫
౨౩	తెల్లతెగడచెట్టు	౩౦
౨౪	దంతీచెట్టు	౩౦
౨౫	దిరిసెనపుచెట్టు	౪౫
౨౬	దేవకాంచనము	౫౦
౨౭	నల్లవావిలిచెట్టు	౨౫
౨౮	నీటిప్రబ్బలి	౨౦
౨౯	నేరేడుచెట్టు	౨౦
౩౦	నేలతాడిచెట్టు	౩౦
౩౧	ప్రబ్బలిచెట్టు	౪౫
౩౨	బొట్టుగచెట్టు	౩౫
౩౩	మంగచెట్టు	౪౫
౩౪	మద్దిచెట్టు	౪౫
౩౫	మ్రానిపసపుచెట్టు	౬౦
౩౬	మారేడుచెట్టు	౫౦
౩౭	ములకచెట్టు	౩౫
౩౮	మోదుగుచెట్టు (తెల్లపువ్వులు)	౩౦
౩౯	మోదుగు-రేఁగు కలసి	౪౦
౪౦	రేఁగుచెట్టు	౩౦
౪౧	వరాహక్రాంతచెట్టు	౩౦
౪౨	విరజాజి (జాతి) చెట్టు	౩౦
౪౩	వెలుఁగుచెట్టు	౩౦
౪౪	సింకారపుచెట్టు	౪౫

ఇంకను తాండ్రిచెట్టు, జువ్విచెట్టు లున్న ప్రదేశములందుఁ గూపములం ద్రవ్విన లభించు నీరు సమృద్ధిగ నుండునది కాదనియు, ఎఱ్ఱ జిల్లేడుచెట్లు, బ్రహ్మమేడిచెట్లు నుండుతావునం ద్రవ్వినఁ గల్గుజలములు సమృద్ధిగ నుండునవి కావనియు, అప్పటి కొకవేళ నుండునట్లు గాన్పించినను తాత్కాలికములే యనియు సారస్వతముని వచించెను.

ఇంకను మెరకప్రదేశములగు పీఠభూములం దాయా స్థలసౌకర్యవిశేషములంబట్టి లోఁతులం దెలియనగుననియు, నైనను సర్వసాధారణముగ నైపరిమాణములకు రెండురెట్లు గాని, మూఁడు రెట్లు గాని, నాల్గురెట్లు గాని, లోఁతున జలనాళములు లభించుచుండు ననియు, నిట్టి యెత్తగు మరుప్రదేశములం దొక్కొకచోట రెండువందలు లేక మూఁడువందల యడుగులకుంగూడ లోఁతు త్రవ్వవలసియుండుననియు, కొండలప్రక్క నేటవాలుప్రదేశములం దెక్కువ లోఁతు అక్కఱలేకయే జలము లభింప నగుననియు, సారస్వతముని తన జలార్గళశాస్త్రమున వచించెను.

పిదప వాపీకూపములం ద్రవ్వుతఱి భూమియందు దారి కడ్డమైన గొప్పగొప్ప ఱాళ్ళను భేదించుటకు వరాహమిహిరాచార్యకృత జలార్గళశాస్త్రమునం దీక్రిందిసాధనములు వివరింపఁబడినవి. ఇది బృహత్సంహితయం దేఁబది నాల్గవయధ్యాయమున జలార్గళశాస్త్రకథనమని చెప్పఁబడినది.

పాషాణంబులపై మోదుగుకట్టెలు, తుమ్మికకట్టెలు, చక్కఁగఁ బేర్చి, యగ్నిం దగిల్చి ప్రజ్వలింపఁజేసి సున్నపునీటిం బోసిన ఱాళ్ళుపగులు ననియు, మొక్కపుచెట్టుకట్టెల భస్మము గాని, దర్భలం గాల్చిన భస్మము గాని గల్పిననీటిని

ఆకాలిన త్రాళ్ళపై నేపుసార్లుగఁ బోసిన త్రాళ్ళు పగులు ననియుఁ జెప్పఁబడినది.

మజ్జిగ, తరవాణి, (లేక కలి) కల్లు, ఉలవ రుబ్బు, రేఁగుకాయలను చితుకఁగొట్టి రుబ్బిన రుబ్బు, వీట్ల నీటంగల్పి చిక్కగ నుండునటులఁ గాఁచి త్రాళ్ళపైఁబోసి ఏడుదినంబులునిల్వఁ జేసిన నా త్రాళ్ళు పగులు ననియు, వేఁపాకు, వేఁపపట్ట, నువ్వులకాడలు, ఉత్తరేణి, (సమూలము) తుమికిపట్ట, తిప్పతీఁగె, ఈయాఱువస్తువులు సమ భాగములుగ భస్మముచేసి, ఆవుపంచితముతోఁ గల్పి, పల్చగఁజేసి యుడకఁబెట్టి పాషాణముల పైఁబోసి, ఆఱుదినము లూరఁబెట్టిన నా త్రాళ్లు పగులుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

ఇట్టికఠిన త్రాళ్ళం జెకలించు గునపములు మొదలగు నాయుధములు పదును చెడకుండుట కీక్రిందిసాధనము వరాహమిహిరాచార్యుఁడు జలార్గళశాస్త్రమున సూచించెను.

జిల్లేడుపాలు, శృంగిభస్మము, పొన్నపు బెట్టలు, ఎలుకపెంటికలు ఈనాల్గింటిని సమ భాగములుగ నువ్వులనూనెతో నూఱి పని ముట్లకు లేపనము చేయుచు నూనెయందు నానఁ బెట్టిన నయ్యావి పదునుచెడకుండనిలుచుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

గునపములు మొదలగుపనిముట్లకొనల నెఱ్ఱఁ గఁగాల్చి అరఁటిపట్టం గాల్చి బూడిద చేసి మజ్జిగ (పుల్లనిది)లోఁ గల్పి దానియందు ముంచి పదును గల్గించిన నాపనిముట్లు మొరవఁబోవక వంగిపోక గట్టిగ నిలుచునని చెప్పఁబడినది.

నీరు వాపీకూపములందు ఉప్పగ నుండుటకుఁ గాని తీయఁగ నుండుటకుఁ గాని కారణము చుట్టుపట్ల భూప్రదేశమందున్న క్షారము మొదలగుపదార్థములగుండా వచ్చుట, లేక వాట్ల సంపర్కములవలన ననియు, అట్టి సంపర్కము కడుస్వల్పమగు తావులందు నీరు చౌకలుగా నుండుతటి— అందు ౧ వంకమద్దిచెట్టుపట్ట, ౨ తుంగముస్తలు, (దుంపలు) ౩ వట్టివేళ్ళు, ౪ శుంఠి, ౫ బీంవిత్తులు, ౬ ఉసిరికపొట్టు, ౭ చిల్లగింజలు నీయేడింటిని సమభాగములుగఁ జూర్ణము (గుండ) చేసి ఆనీళ్ళయందుఁ బోసి నానించి (ఏడుదినము లుంచి) శుభ్రపఱచిన నాయుదకములు మధురములగుననియుం జెప్పఁ బడినది.

వాపీకూప తటాకాదుల నిర్మాణమునకు ౧ రోహిణి, ౨ పుష్యమి, ౩ ఉత్తర, ౪ అనూరాధ, ౫ ఉత్తరాషాఢ, ౬ శ్రవణము, ౭ ధనిష్ఠ, ౮ శతభిషము, ౯ ఉత్తరాభాద్రా నక్షత్రములు యోగ్యనక్షత్రము లనియు, ఆగ్నేయదిశ, నైరుతిదిశ, వాయవ్యదిశ తప్ప, తక్కినదిక్కులందు యోగ్యమనియు, జలార్గళశాస్త్రమునందు వివరింపఁబడినది.

జలోదరము — ఇదియు నుదరరోగ సంబంధమే. దీనికిని దానికిని గూడ నాంగ్లమున Abdominal dropsy అనియెద రు. ఇంకను గొందఱు Ascitis అనియు నందురు.

గర్భమునందు దుష్టజలము పెరిఁగి కల్గినజబ్బు.

జలౌష్ణ్యన్యాయము—నీటికిశీతలతలక్షణ మైనను అగ్నిసాంగత్యాదులచే వేఁడిమెక్కును. సాంగత్యలక్షణము వ్యాపించుటం గూర్చి యీ న్యాయము వాడుచుందురు. వాయు శైత్యౌష్ణ్య న్యాయము, భూశైత్యౌష్ణ్యన్యాయము మొదలగు న్యాయములు నిట్టివియే.

జల్పము — కథాత్రయము చూడుఁడు.

జల్పాయిగురీ జిల్లా — (బంగాళా దేశము చూడుఁడు).

జల్పిసా (తొల్లింటి జప్యేశ్వరము)- బంగాళమున త్రీస్తానది పశ్చిమతీరమునందున్న

దీనిని జప్యేశ్వరమని కాళికాపురాణము 22 నందు గలదు. దీనినుండియే జల్పాయిగురి యను పేరు కల్గెను. ఇది నైమిశారణ్యమున శిలాదుండు, నంగకేశ్వరుండు, తపం బొనర్చిన జప్యేశ్వర క్షేత్రము కా దనియు, వేఱే క్షేత్ర మనియు నెఱుంగునది.

జల్లిసీమ—ఇది పశ్చిమగోదావరీమండల ప్రదేశమందలి గణపవరము, అత్తవరము, కేశవరము, శేనమిల్లి, అడవికొలను, పెదనిండ్రకొలను ప్రాంతములప్రదేశము. పల్లపుప్రదేశమనియు, గోదావరికాల్వల నీటియాధారమున రెండుపంటలు పండుచుండు ఫలవంతమైనసీమ యనియు, M. S. M. రెయిల్వే తాడేపల్లిగూడెము, బాదంపూడి, చేబ్రోలు స్టేషనులకు దక్షిణ దిశగా భీమవరము (సంధి) వఱకు వ్యాపించి యుండుననియు, ఇందు క్షత్రియులు ధనవంతులు కలరనియు, ఉండిసంత ఈజల్లిసీమ లోనిదే యనియు వాడుక గలదు. తొల్లింట నక్కాలమున ప్రాముఖ్యము నొందియుండిన జల్లి యను గ్రామమునుండి యీ పే రీసీమకుం గల్గె నని వాడుక కలదు. మూర్ఖులను బహిర్జల్లీమనుష్యులని యిరుగుపొరుగుసీమలందు వాడుదురట.

జవాది లేక జవ్వాది— లా. Zebethum. జర్మను. Zapetion. అరబ్బీ. జబ్బాద్, పారశీక. జుబాద్. ఇటలీదేశపుపదము జిబెట్టో.

జవాది సువాసనద్రవ్యము. ఇది జవాది పిల్లికి తోఁకవద్దనుండు రెండు మాంసగ్రంథుల (glands) యం దుత్పన్నమగు చముఱుపదార్థము. ఫ్రెంచిభాషయందీజంతువునకు Civette అని పేరు. జవాది, లేఁత పసుపుపచ్చ రంగుగ నుండునది. కస్తూరికి దీటియగు పరిమళము గలది. జవాదిపిల్లులయందు రెండు భేదములు కలవు. ఆసియాదేశపుపిల్లియు, ఆఫ్రికాదేశపుపిల్లియు నని. ఈ రెండుభేదముల జంతువులకు ప్రాక్సీమల రసాయనశాస్త్రసంబంధ నామము Viverra civetta. అబీసినియా దేశమున జవాది విస్తారము తయారగుచున్నది. అచట నిందుకై యీపిల్లులం బెంచుదురు.

ఆయుర్వేద యునానీ వైద్యులు జవాది త్రిదోషహర మనియు, వీర్యమునకు వేఁడిం గల్గించి, బుద్ధికి బలమొసంగి, మదము గల్గించు ననియు, కఫము, కుష్ఠరోగము, దుర్గంధదోషము, చెమట, మురివలు, నేత్రరోగములు, పుండ్లు, పైత్యదోషము, భ్రమ, మతిబలహీనత, రోగములు నడంచు ననియుఁ జెప్పుదురు. సుగంధద్రవ్యముగఁ దఱచు వాడుచుందురు.

జవున్పూరుజిల్లా—జవున్పూరునగరము ప్రధానస్థానము. (అగ్రాపోవిన్సు చూడుఁడు.)

జహత్స్వార్థావృత్తి న్యాయము — శబ్దము తనయర్థమునకన్న నన్యమగు నర్థము నిచ్చుటం దెల్పున్యాయము.

గ్రామము క్షోభించుచున్నది యన, గ్రామములోని ప్రజలు క్షోభించు చున్నారని గాని, గ్రామమే క్షోభించుట గానేరదు.

జహదజహత్స్వార్థావృత్తి న్యాయము—వెనుకటిదియు, నిప్పటిదియు నొక్కటే యనిచెప్పుట. "ఆ రామరాజితఁడే" యనుటచే వెనుకఁ జెప్పిన రామరాజనునతఁడును, నిప్పుడు చెప్పిన రామరాజును నొక్కఁడే యనియర్థము.

జహదజహల్లక్షణ— కావ్య మందలి త్రివిధ లక్షణలలో నొకటి. అంటియు నంటక యర్థ మిచ్చుటయని భావము. లక్షణ త్రివిధము చూడుఁడు.

జహిహి గోత్రము— లౌగాక్షి గణము చూడుఁడు.

జహుంగోత్రము—శాలంకాయనగణము చూడుఁడు.

జహెూవా— యూదుల దేవునిపేరు. క్రైస్తవులకును నిది సమ్మతమే. మోషే ప్రవక్తకు, హెూరేబ్ పర్వతమున నీపేరున నే దర్శన మిచ్చెనట.

తొల్లింట ఝ్వేహ్ అని యీపేరుండెనట. (Jhvh) అది క్రానుక్రాను య్వేహ్ అనిమారె నట. (Yhwh) ఇంకను అదోనై (నా ప్రభువు) అనియు నాపుకనాము మొకటి యుండెనట. మఱియు యాబి అనియు వేఱొకపదము దేవునిది గనుండెనట. ఆంగ్లభాషార్థిత్యో జహెూవా యయ్యె నట. క్రైస్తవులైన స్వదేశస్థులు యెహెూవా యనసాగిరి.

జహ్నుమహర్షిఆశ్రమము— ఇది అంగ దేశమున నిప్పటిసుల్తాన్ గంజ్ పురమునకు సమీ పమున గంగాతీరమునసో లేక గంగానదినుండుమ నుండు నొకకొండపైననో యుండెడిది. నదీ మధ్యమునం దొకకొండపైనుండి ఇప్పటి గైబీనా థమహాదేవుండని పలుకంబడుచున్న శివలింగము జహ్నుమహర్షినాంటిదే యనుచున్నారు. అటనే జహంగిరా యనుగ్రామమున, అచటి దేవ స్థానపు పండాలు నివసించు చున్నారు. ఇది జాహ్నుగిరియొక్క సంబంధపదమే.

గంగోత్రికిం దిగువగ భైరవఘాట్ కడ నొక జహ్నుమహర్షి ఆశ్రమముకలదు. అటనుండియే గంగానదికి జాహ్నవి యనిపేరు కల్గెనని యొక వాడుకగలదు. ఇంకను రుద్రహిమాలయముల కడనె జహ్నుమహర్షి ఆశ్రమ మొకటి కల దనియు, నట జనించునదికి జాహ్నవి యనిపే రనియు, నది భాగీరథియందు సంగమించు ననియుం దెలియుచున్నది. అంగదేశము చూ.

జహ్నువు— అత్రిసంతతిలోని చంద్రవంశ క్షత్రియుండు. సుహెూత్రుని కుమారుండు. కొడుకు సుమంతుండు.

మఱియు కురువుయొక్క మూండవ కుమారు నకును నీపేరు కలదు. జహ్నుమహర్షి వేరు పసిద్ధమే.

జహ్ను సప్తమి — వైశాఖశుద్ధసప్తమి కీపేరు కలదు. జహ్నుమహర్షిచే క్రోధావేశవశ మున హరింపంబడిన గంగాజలము లాదినమున లోకమునకొసంగం బడినకతన నాదినమున గంగానదీస్నానము, పితృతర్పణలు, దానాలు మునని బ్రహ్మపురాణమునం జెప్పంబడినది.

జ్వరహర తక్షకచూడాలంకారోపదేశవ దితి న్యాయము— "జ్వరమునచ్చినది. పరిహారముం దెల్పు" మని వైద్యు నడుగ, వాడు తక్ష కనాగముయొక్క శిరస్సునందలి మణినిం దెచ్చి తగిల్చినచో కుదురు ననియెనట. అసాధ్యమగు నస్తునని భావము.

జ్వరాతిసారము— జ్వరముతో కూడిన విరేచ నములు (Diarrhoea) కూడం గల్గియుండిన నది జ్వరాతిసార మనంబడును.

జ్వరిగోత్రము— పితామహుల లేక తాతల గోత్రము చూడుండు.

జ్వాలాముఖి (లతన్వాలీ దేవి) — పంజాబులోని కాంగ్రాజిల్లాకుం జేరి తొల్లింటి కోటస్థానమున, కాంగ్రానుండిదక్షిణమున ౨౨ మైళ్లదూరమునను, నంద్రాన నుండి ౧౮ మైళ్ల దూరమునందునను గల దేవీక్షేత్రము. ఇది ౫౨ పీఠములలోనిది. సతినాల్క పడినతావుగ తంత్ర చూడామణియందు వివరింపం బడినతావు. దీని పశ్చిమమున దేవీభాగవతమున ౭-౩౮ యందుం గలదు. భారతము వనపర్వము ౮౨ నందు బాదవాక్షేత్రమని పేర్కొనంబడినతావు. దేవా లయ మొకతటాకమునుండి తొలువంబడినది. దేవిని అంబిక, మాతేశ్వరి, జ్వాలాముఖి యనియు నందురు. ఐదు దేవాలయములలోనను పర్వతపై గోడలయందునను ఇటుల పదిజ్వాల లెల్లప్పుడు

మండుచుండును. జ్వాలాముఖపర్వతము ౩౨౬౮ అడుగుల ఎత్తు. అందు దేవాలయము ౧౬౬౨ అడుగుల యెత్తున నున్నది.

జ్వాలాతోరణపౌర్ణమి— త్రిపురదహన పౌర్ణమి, దీపాలపౌర్ణమి చూడుఁడు.

జాంగల దేశము—

శ్లో॥ అల్పోదకతృణో యస్తు ప్రవాతః ప్రచురాతపః । సంజ్ఞేయో జాంగలో దేశో బహుధాన్యాదిసంయుతః॥

౧ ఆకాశ శుభ్ర ఉచ్చశ్చ స్వల్పపానీయపాదపః । శమీ కరీరబిల్వార్క పీలు కర్కంధుసంకులః ॥

శ్లో॥ హరిణైణస్యృష్యపృషత గోకర్ణఖరసంకులః । సుస్వాదుఫలవాన్దేశో వాతలో జాంగలస్స్మృతః

అని భారతము- భీష్మ. ౯ యందుఁ జెప్పఁబడినది. ఇంతకన్న నధికము తెలియరాకున్నది. (కురుజాంగలదేశము చూడుఁడు.)

జాంజిబారు ద్వీపము— ఇది ఆఫ్రికా సంబంధమైనది. (తూర్పు ఆఫ్రికా చూడుఁడు.) జాంజిబార్ ద్వీపమును, పెంబా ద్వీపమును విశాలమైనవి. ఆంగ్లప్రభుత్వ రక్షితములై ఒక సుల్తానుపరిపాలనయం దున్నవి. జాంజిబారు పురము రాజధాని; చాల పెద్దపట్టణము.

జాంజిరా స్టేటు— బొంబై రాజధానీ ప్రభుత్వాధికారమునకు లోఁబడిన చిన్నస్వదేశ సంస్థానము. ప్రభువు సిద్దీమహమ్మదీయుఁడు. అబీస్సీనియాజాతివాఁ డని యందురు. బొంబైకి దక్షిణమున నున్నది. జంజీరాపురము రాజధాని.

జాంబవంతుఁడు— బ్రహ్మమానస పుత్రుఁడు. భల్లూకప్రభుఁడు. ఈతనికుమార్తె జాంబవతి. (ఈమె శ్రీకృష్ణునిభార్య) ఈతఁడు కిష్కింధాపురాధినాథుఁ డగు సుగ్రీవునికడ మంత్రి నుండినవాఁడు.

జాంబీసీనది— ఆఫ్రికాఖండపునదులలోని కెల్ల గొప్పనది. విక్టోరియాన్యాసాసరస్సునందుఁ బుట్టి హిందూమహాసముద్రమునం గలియును. దీనిపొడ వించుమించుగా రెండువేలమైళ్ళుండు నని అంచనా వేయంబడినది.

నది మూఁడుభాగములుగనుండి ఏభాగమున కాభాగమునందే పడవలునడుప వీలగుచున్నది. అవి ౧ నదీముఖద్వారమునుండి నదియందు ఎగువకు నాల్గువందలమైళ్ళ దూరమున నున్న కబ్రాబాస్సా Rapids వఱకును నొక భాగముగను, ౨ ఆ రేపిడ్సు ఎగువనుండి ౬౫౦ మైళ్ళదూరమందున్న విక్టోరియా జలపాతము దఱిదనుక నొకభాగముగను, ౩ జలపాతమునకెగువనుండి ౬౫౦ మైళ్ళ దూరమునందున్న నదీజన్మస్థానముకడ కొకభాగముగను నున్నవి. నగటున ఉపనదులం గల్పుకొనినచో పడవల ప్రయాణమునకుఁ జక్కనివీలు కలదు. సముద్రమింకను గొంతదూరి ముండఁగనే నదీజలము లింకిపో నారంభించి సముద్ర సంగమముకడ విక్టోరియాజలపాతస్థలనదీజలములం దొకస్వల్ప భాగముమాత్రమే యనునట్లు సన్నగిలి పోవుచు సంగమించును.

జాంబూనది— నైమిశమున జ్యేష్ఠ్వరముకడ సంగమించు నైదునదులలో నొకటి. పంచనదములు చూడుఁడు.

జాంబూరీ — అమెరికా దేశపు ఇండియనులు వేర్వేఱు తెగలు కలిసినకూటముల కీపేరువాడుచుందురు. దీనికి Merry meeting of tribes అని యర్థమఁట.

ఇక్కాలమున Scouts యొక్క Boy Scouts యొక్క International Rallies న కీపేరు వాడుచున్నారు.

జాకాస్ రోప్ — జమైకా ద్వీపమున పొగాకు జటవలె నల్లి పొడుగుపాటి తాళ్ళ

చుట్టలవలె చుట్టి యమ్మెదరు. వాటిని జాకాస్ రోప్ అనెదరు.

జాక్సొరిట్ సునది-సెస్టారియా నదిచూ.

జాగరము— నిద్రలేకుండుటచూడుడు.

ఈ జాగర మనునది శివరాత్రి మున్నగుపవిత్ర దినములందు సత్కాలక్షేపము లొనర్చుచు, మేల్కొంచి యుండుట జాగర మనఁబడు చున్నదికాని మెళకువగా నుండఁదగిన పగటి యందు మేల్కొంచియుండుట జాగరము కానేరదు. సంస్కృతశబ్దమగు జాగ్రత్ శబ్దమునుండి మార్పొందినపదము.

జాగ్రదవస్థ— అవస్థాత్రయము చూ.

జాజి (కాయ) చెట్టు— లా. Myristica Fragrans. Myristica Officinalis. ఆంగ్ల. Nutmeg Tree. సం. జాతీవృక్షః, జాతీఫలవృక్షః. జాత్యాహ్వయవృక్షః, జాతికోశమ్ (జాజికాయ).

ఇది తొల్లింట మలయా ద్వీపమునుండి రప్పింపఁబడినచెట్టనివాడుక గలదు. మనదేశమున మళయాళదేశపు టరణ్యములఁ జల్లని ప్రదేశములను, తిరునెల్వేలిమండలమునందలి కుర్తాలముకడ ధన్వంతిర్యాశ్రమారణ్యములందునను విస్తారము పెరగుచున్నది. కాయలోపలి విత్తనపుగింజను జాజికాయ యనియు, దానిం జుట్టియుండుతీఁగకాడలరక్షకపుపొరకు (covering) జాపత్రి యనియు నందురు. వీటిరెంటికిం బైనిగల కండభాగము పులుపురుచిం గల్గియుండును గాన దానినిఁ దఱిగి పచ్చడిబద్దలుగ నవయందూరవైచి యాహారపదార్థముగ వాడుదురు. పూవులు పచ్చఁగఁ జిన్నవిగ నుండును.

జాజికాయ వేడి, పైత్యము, వీర్యవృద్ధి గల్గించి నపుంసకత్వముం బాపును. శరీరము లోపల శుద్ధిగల్గించి, రక్తపుష్టి గల్గించి, శరీరమున నైసర్గికమగు వేడిని చక్కఁగ నిల్పి, బుద్ధికి బలమిచ్చుచు నించుకమత్తతఁ గల్గించును. పైత్యతత్త్వముగలవారికి పైత్యప్రకోపము, మలబద్ధము, గల్గించి ఒక్కొక్కసందర్భమునఁ దలనొప్పిగూడఁ గల్గించును. కాన అననుకూలమని చెప్పవలసియుండును. వాతతత్త్వము గలవారికి లోనికిచ్చినను అనుకూలమై యుండును. జాజికాయ నీటితో గంధముదీసి క్షీణించి కృశించిన శరీరావయవములకు పైన మర్దన చేయుచుండిన నవి బలపడి దృఢపడుననియు, కంటిచుట్టు పట్టు వేయుచుండిన దృష్టికి బలముగల్గుననియు, కషాయము చెవిలో పోసిన చెవిపోటు నివారణమగు ననియు, సగటున కసికికాయయందు నపుంసకత్వము నివారించి నరములకు సత్తువ గల్గించు శక్తి గలదనియుఁ జెప్పఁబడినది.

మఱియు జాజికాయయందు ఉబ్బుజాడ్యము, కఫదోషము, గ్రహణి, జ్వరాతిసారము, ప్రమేహము, పార్శ్వవాతము మొదలగు వాతదోషముల నివారించుగుణము గల్గియున్నను, రుధిరవాతము, (Apoplexy) (అనఁగా అకస్మాత్తుగా వాతదోషము ప్రకోపించి స్మారకము తప్పి పడిపోవుట, నోట చొంగలుకారుట, అంగవైకల్యముకల్గుట మొదలగులక్షణములుగల దారుణవాతము) కలుగఁగల తత్త్వముగలవారు జాజికాయ వాడరాదని చెప్పఁబడినది. జాజికాయకు విఱుగుడు ధనియాలు, కొత్తిమిరి, తేనె, గులాబీపూవులచూర్ణము నని చెప్పఁబడినది.

జాజికాయం జుట్టి జాపత్రి యుండునని పైన వివరింపబడినది. జాపత్రికి సంస్కృతపుపేరు జాతికోశమ్. జాపత్రియందునను జాజికాయగుణములే యుండుంగాని కొంతబలహీనముగ నుండెడిని. జాజికాయ జాపత్రులు రెండు తాంబూలమున రుచికై తఱచు వాడుచుందురు. ఇవి పదార్థమును కుళ్ళిచెడిపోనీయకుండ నిలిపియుంచుశక్తి గలవి. (Preservatives)

జాజి (పూల) చెట్టు— లా. Jasminum grandiflorum ఆంగ్ల. Spanish Jasmine సం. జాతీ.(జాతి యనుపేరే జాజిగా మారియుండనోవు.) ఈచెట్టు పూవులకై పూఁదోఁటలందుఁ బెంపఁబడుచున్నది. జాజిపూవు లంద తెలుఁగిసవే. వర్షకాలములం దీచెట్లు పుష్పించును.

జాజిపూవులు త్రిదోషములను శమింపఁజేసి, తాపము నడంచి, నేత్రరోగములపైఁ జక్కఁగఁ బనిచేయుననియు, వేఱురసము, లేక కషాయము, లేక చూర్ణము, వాతపైత్యము, రక్తకఫము, దంతరోగములు, గాయములు, వ్రణములు నివారించు ననియు, ఆకునందు శిరోవాతము నివారించుశక్తి గలదనియుఁ జెప్పఁబడినది.

జాజిలి— ఒక తపస్వి. ఈతఁడు తపం బొనర్చుతఱి నిశ్చలుఁడై యుండఁ, బిచుక లీతని తలయందు గూఁడు కట్టుకొనె నఁట. మఱియు నీజాజలిముని వారణాసినివాసియగుతులాధారుఁ డను వర్తకునివలన నుత్తమాచార విధానాదు లెఱింగెనని చెప్పఁబడినది. అదే బ్రహ్మగీత.

జాతకర్ణర్షి— గురువుపేరు శాకల్యుఁడు. (అగ్నివేశుఁడు చూడుఁడు.) తపం బొనర్చి బ్రాహ్మణుండైనక్షత్రియుఁడు. అగ్నివేశ్యాయన బ్రాహ్మణశాఖకు మూలపురుషుఁడు.

జాతకర్ణ్యగోత్రము—జాతుకర్ణ్యగణము చూడుఁడు.

జాతఘ్ని రోగము— ఆయుర్వేదవైద్య శాస్త్రమున స్త్రీలలో మృతవంధ్యలకు మర్మావయవమునందుఁగల రోగమునకుఁ బేరు.

జాతలి గోత్రము- సాహులగణముచూ.

జాతవేదుఁడు—ఆహవనీయాదిరూపుఁడగు అగ్ని. (పురూరవుఁడు చూడుఁడు.)

జాతికొలఁది బుద్ధి, కులముకొలఁది నాచారము—

జాతి (లయ) ప్రాణము — సంగీత శాస్త్రమున లయయందు తాళములకు జాతులు చెప్పఁబడినవి. తాళములు:- ౧ ధ్రువ, ౨ మతిమ, ౩ రూపకము, ౪ ఝంపె, ౫ త్రిపుట, ౬ అట, ౭ ఏకతాళము అని తాళము లేడు.

(దశప్రాణములు చూడుఁడు.)

జాతులు (ఐదు విధములు):— చతురశ్ర, త్రిశ్ర, మిశ్ర, ఖండ, సంకీర్ణములని పంచవిధములు. ఈపంచవిధజాతులను సప్తతాళములం గదింపఁజేసినతఱి (౭ × ౫=౩౫) ముప్పదియైదుజాతుల తాళము లగును.

౧ ధ్రువతాళము- (I0II), చతురశ్ర జాతి ౧౪ అక్షరముల కాలము, త్రిశ్ర ౧౧ అక్ష కాలము, మిశ్ర ౨౩ అక్ష. కాలము, ఖండ ౧౭ అక్షరముల కాలము, సంకీర్ణ ౨౯ అక్షరముల కాలము.

౨ మతిమతాళము-(I0I) చతు. ౧౦ అక్ష. కాలము, త్రిశ్ర ౮ అక్ష. కాలము, మిశ్ర ౧౬ అక్ష. కాలము, ఖండ౧౨ అక్ష. కాలము, సంకీర్ణ ౨౦ అక్ష. కాలము.

౩ రూపకతాళము-(0I)చతు ౬ అక్షరముల కాలము, త్రిశ్ర ౫ అక్ష. కాలము, మిశ్రజాతి ౯ అక్ష. కాలము, ఖండ ౭ అక్ష. కాలము, సంకీర్ణజాతి ౧౧ అక్షరములకాలము.

౪ ఝంపెతాళము- (I00) చతు. ౭ అక్ష. కాలము, త్రిశ్ర ౬ అక్ష. కాలము, మిశ్రజాతి ౧౦ అక్షరకాలము, ఖండ ౮ అక్ష. కాలము, సంకీర్ణజాతి ౧౨ అక్షరముల కాలము.

౫ త్రిపుటతాళము- (I00) చతు ౮ అక్ష. కాలము, త్రిశ్ర ౭ అక్ష. కాలము, మిశ్ర ౧౧ అక్ష. కాలము, ఖండ ౯ అక్షరముల కాలము, సంకీర ౧౩ అక్షరముల కాలము.

౬ అటతాళము. (II00) చతురశ్రజాతి ౧౨ అక్షరములకాలము, త్రిశ్రజాతి ౧౦ అక్ష.

కాలము, మిశ్ర ౧౮ అక్ష. కాలము, ఖండజాతి ౧౪ అక్ష. కాలము, సంకీర్ణజాతి ౨౨ అక్షరముల కాలము.

౭ ఏకతాళము. (1) చతురశ్రజాతి ౪ అక్ష. కాలము, త్రిశ్రజాతి 3 అక్ష. కాలము, మిశ్రజాతి ౭ అక్ష. కాలము, ఖండజాతి ౫ అక్షరముల కాలము, సంకీర్ణజాతి ౯ అక్షరములకాలము.

ధ్రువతాళమునకు భరతాచార్యులు, దత్తిళాచార్యులు, ఆంజనేయులును కర్తలు.

మఠ్యతాళమునకు మతంగ మహాముని, అర్జునుడు, కోహాళాచార్యులు కర్తలు.

రూపకతాళమునకు ఆంజనేయుడు, అగస్త్య యాజ్ఞవల్క్యులు కర్తలు.

ఝంపెతాళమునకు నందికేశ్వర, భరతాచార్య, శౌనకులు కర్తలు.

త్రిపుటతాళమునకు రావణ, విధాతృ, శంఖపాలకులు కర్తలు.

అటతాళమునకు బలిచక్రవర్తి, ఇంద్రుడు, కుమారస్వామి కర్తలు.

ఏకతాళమునకు సమస్తమైనవారలు కర్తలు.

మఱియు, జాతి (ప్రాణమునకు) ౧౦ లఘువులు కలవు. (౧) మనుష్యలఘువు, ౪ అక్షరములకాలము, (౨) స్వర్గలఘువు, 3 అక్షరములకాలము, (3) హంసలఘువు ౭ అక్షరములకాలము, (౪) దేశ్యలఘువు, ౫ అక్షరములకాలము, (౫) చిత్రలఘువు ౯ అక్షరములకాలము, (౬) దివ్యలఘువు ౬ అక్షరములకాలము, (౭) సింహలఘువు ౮ అక్షరములకాలము, (౮) వర్ణలఘువు, ౧౦ అక్షరములకాలము, (౯) వాద్యలఘువు, ౧౨ అక్షరములకాలము, (౧౦) కర్ణాటకలఘువు, ౧౬ అక్షరములకాలము.

జాతుకర్ణ్య గణము— ఇది వసిష్ఠగణమునందలి యొక గణము. ఇందు పదునారు గోత్రములు కలవు. ఇది అత్రిసంతతితో సంబంధము లేనిది.

కాత్యాయనసూత్రోక్తములు, మాత్స్యసూత్రోక్తములు:—

౧ అత్ర్య, ౨ ఉపమన్యు, ౩ జాతుకర్ణ్య, ౪ తండి, ౫ దయాలు, ౬ పాటలి, ౭ పూతిమాష, ౮ బాధి, ౯ భృగ, ౧౦ వజ్రపాద, ౧౧ వసిష్ఠ, ౧౨ శంభు, ౧౩ శైవగవ, ౧౪ సంకృతి, ౧౫ సాంఖ్యాయన, ౧౬ సామిక.

ఈ జాతుకర్ణ్యగణమునందలి ౧౬ గోత్రములకు ఒకటే ప్రవరరూపము.

వాసిష్ఠ, అత్రి, జాతుకర్ణ్య. వసిష్ఠమహర్షి సంతతి సంపూర్ణము.

జాతుకర్ణ్య గోత్రము- వసిష్ఠగణముచూ.

జాతుల వెక్కిరింత— పెట్టిన పేర్లు. రాజ్ఞియగు క్వీన్ ఏన్ (Queen Anne) ఆంగ్లేయులం బరిపాలించుకాలమున నొకప్పుడు రాజకీయచింతలమూలములు, కుట్రలు, కుటిలతలు కొంతవఱకుం గల్గియుండెనంట. వాట్లచే వేసరియసూయతోం జెంది స్కాట్లాండు దేశస్థుం డగు వైద్యుం డొకండు "జాన్ బుల్ చరిత్ర" మను పేరున (History of John Bull) నొక పొత్తము రచించెనంట. అందు హాస్యరసమున నాంటి రాజకీయపరిస్థితులు వివరింపంబడెనంట. మఱియు నా గ్రంథకర్త పేరు జాన్ అర్బత్నాట్ (John Arbuthnot.)

అందు వేర్వేఱు జాతుల కొక్కొకపే రిడంబడెను. ఇంగ్లాండునకు జాన్ బుల్ (John Bull) అని పేరిడి, ఒకరిని నమ్మకొనని దూరాలోచన గలదానిగను, విన్నాణములదానియు, దురాధికారమూర్తియు నగు ఫ్రాన్సును లూయిబూన్ బాబూన్ (Leuis Baboon)గను, స్పానియా (Spain) దేశమును గర్విష్ఠియగు లార్డుస్ట్రట్ (Lord Strutt) గను, నెదర్లాండు దేశమును

ఊపిరి బిగఁబట్టి తానొకయెద్దువలె పెద్దది కాఁ గోరిన కప్పవంటి నికొలాస్ ఫ్రాగ్ (Nicholas Frog) గను ఇట్లే మఱికొందఱిని వర్ణించెను.

ఆగ్రంథము రసవంతముగను, వినోదకరముగను నుంట నెక్కువవ్యాపకమందెను. ఆపేర్లను ఆదేశస్థులకు రాజకీయసందర్భమున వాడుకగా నారంభించెను. పిదప తురుష్క (Turkey) దేశమునకు (Porte) పోర్టియనియు, స్కాట్లాండు దేశమునకు (Mac) అనియు, ఐర్లాండు దేశమునకు Vat అనియు, పారసీక (Persia) దేశమునకు Peacock అనియు, ఆఫ్ఘనిస్థానమునకు ఖాన్ (Khan) అనియు, జపాన్ దేశమునకు జాప్ Jap అనియు, చీనాదేశమునకు Dragon అనియు పేర్లు చేర్పఁబడెను.

జాతులు— కళాశాస్త్రము లేక రతిశాస్త్రమునందుఁ బురుషులు:- ౧ భద్రుఁడు, ౨ దత్తుఁడు, ౩ కూచిమారుఁడు, ౪ పాంచాలుఁడు నను నాల్గు జాతులుగను, స్త్రీలు:- ౧ పద్మిని, ౨ హస్తిని, ౩ శంఖిని, ౪ చిత్రిణి లేక చిత్తిని యను నాలుగుజాతులుగను జెప్పియున్నారు.

జాతేష్టిన్యాయము— జాతేష్టి యన జాతకర్మ లేక బారసాల యని యర్థము. దీనిం జేయునది పిల్లవానితండ్రి యైనను నీకర్మ చేసిన వారిది కాదు, బాలునిది.

ఇం కొకరినిమిత్త మొకరు చేసినపని కీన్యాయము వర్తించును.

జాతోదకా నది— జప్యేశ్వరమున సంగమించు నైదునదులలో నొకటి. (నైమిశారణ్యము, జప్యేశ్వరము, పంచనదములు చూడుఁడు.)

జాతోదానది— జాతోద్భవానది చూ.

జాతోద్భవానది— దీనినిప్పుడు జాతోదా యనుచున్నారు. ఇది ఆసాములోని జల్పాయిగురిమండలము, కుచిబీహారు రాజ్యములలోఁ బ్రవహించి బ్రహ్మపుత్రానదిలో సంగమించును. కల్కిపురాణము ౭౭ నందు దీనిప్రశంస కలదు.

జాధిగోత్రము— [illegible]

జానకిగోత్రము— సంకృతిఉపగణముచూ.

జానందరి (జాలంధరి) గోత్రము— శాండిలగణము చూడుఁడు.

జానాయన గోత్రము— జమదగ్నివత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

జానుకి గోత్రము— ఆత్రేయ గణము చూడుఁడు.

జాన్వాసనము— యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యాసనములలో నొకటి. ఇది ద్వివిధము.

౧. వామజాన్వాసనము — గుదస్థానమునకుఁ గుడిప్రక్క నెడమకాలిమడమ నానించి, కుడిమోఁకాలి నెడమమోఁకాలిపై రానిచ్చి, కుడిమడమను గుదస్థానమున కెడమప్రక్క నానించి, రెండు చేతులు హృదయస్థానమునఁ జేర్చి కూర్చుండుట వామజాన్వాసనము.

౨. దక్షిణజాన్వా :- గుదస్థానమునకు నెడమ ప్రక్కను కుడికాలిమడమ నానించి, యెడమమోఁకాలిని కుడిమోఁకాలిపై రానిచ్చి, యెడమమడమను గుదస్థానమునకుం గుడితట్టు నానించి, రెండుచేతులు హృదయమునఁ జేర్చి కూర్చుండుట దక్షిణజాన్వాసనము. దీనియభ్యాసమున నపానవాయు వూర్ధ్వగతిం జెందునని చెప్పఁబడినది.

జాన్ డో- రిచర్డు రో— John Doe and Richard Roe. సంబంధము లేనివారి నిర్వ్యరందెలుపుతఱి వాడెడియుక్తి. ఇంగ్లాండులోని Middlese నందు వీరు క్రీ॥ వె॥ ౧౭౨౪ సంవత్సర ప్రాంతమున జీవించియుండినవారు. Doe యుద్ధవీరుఁడు. Roe నేతకాఁడు. ఇం

ఒకఁడు తెగవేసి భేదించుయుద్ధభటుఁడు రెండవ వాఁడు కలిపి కూర్చు నేతకాఁడు.

జాన్ బుల్—John Bull సర్వసాధారణముగ నైరోపా దేశమువారాంగ్లేయుల నీపేరుతో వ్యవహారసంబంధములందు వాడు చున్నారు. ఆంగ్ల దేశమున నాదేశపు సేద్యగాండ్ర (వ్యవసాయము వృత్తిగఁగల జనుల) నాదేశస్థులు జాన్ బుల్ అనివాడుటయుంగలదు. క్రీ. శె. ౧౭౧౨ నుండి వాడుకయం దున్నది.

జాబాలి— ఈ పేరుగల ఇద్దరు గలరు. ఒకఋషి జాబాలియనంబడినవాఁడు శ్రీరాముని కాలమున నుండినవాఁడు. ఈతఁడు నైయాయికుఁడును, నాస్తికుఁడు (దేవుఁడు లేఁడని తలంచువాఁడు) నైయుండినట్లు గన్పించెడిని. మఱియొక జాబాలి జాతుకర్ణి శిష్యుఁడు. ఈతని యాశ్రమము నర్మదానదీ తీరమున (ఇప్పటి జాబాలిపురము జబ్బలుపూరున) నుండెను.

జాబాలిగోత్రము— జమదగ్ని వత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

జాబాలి గోత్రము— వీతిహవ్య లేక యాస్కగణము చూడుఁడు.

జాబాలిగోత్రము—కుశికగణము చూ.

జాబాలిపురము — ఇప్పుడు జబ్బల్ పూర్ అనుచున్నారు. నర్మదానదీతీరము. తొల్లి యిటనుండిజాబాలిమహర్షియొక్క ఆశ్రమప్రాంత మగుట నామహర్షి పేరం దనరుచున్నతావు.

జాబాలు— జడలబఱ్ఱెలు చూడుఁడు.

జామదగ్న్యుఁడు— జమదగ్ని కుమారుఁడు. పరశురాముని జామదగ్న్యుఁ డనెదరు.

జామాల్య గోత్రము— జమదగ్ని ఉపగణము చూడుఁడు.

జామికాయలపత్తి— కాంబోడియా పత్తి వ్యవసాయము చూడుఁడు.

జామిట్రికల్ ఆప్టిక్సు— ఆప్టిక్సు చూ.

జామిచెట్టు— జామిచెట్టాంధ్రదేశమున సుప్రసిద్ధమగువృక్షము. పలుతావులందుఁ బైరు చేయఁబడుచుండునది. నీటిపాఱుదలసౌకర్యము గలచోట జామితోటలు వృద్ధినొందును. లా. Gsidum Puryava. ఆంగ్ల. Guava tree. సం. అమృతఫలవృక్షః. జామిచెట్టు ముఖ్యముగ పండ్లకై పెంపఁబడుచుండును. ఇందు పెద్దపండ్లు, పరిమళముగల పండ్లు, రుచిగల పండ్లు గలది ఉత్తమజాతిగను, చిన్నపండ్లుగలది అధమపు జాతిగను నెంచఁబడుచున్నది. మఱియు పండు నందు గింజలు తక్కువగా నుండునది శ్రేష్ఠముగ నెంచఁబడెడిని. ముఖ్యముగ జామిపండు లోనిరంగు ననుసరించి ఎఱ్ఱజామి యనియు, తెల్లజామియనియు ద్వివిధముఖ్య భేదజాతులం గల్గియున్నది. ఎఱ్ఱజామియందు పండు సరిగా పండనిచోట వగరుదన మధికముగ నుండును.

జామిపండు చలవచేసి, గురుత్వముగ నుండి, ఎక్కిళ్ళు నివారించును. మూత్రము వెడలఁ జేయును. వాతము నుద్రేకింపఁజేయును. అధికముగఁ బుచ్చుకొనిన జ్వరము గల్గించి అజీర్తిని రేఁపును. దీనికి సోపు, అనుముల విరుగుడు.

జామిపువ్వునందు త్రిదోషములను శమింపఁ జేసి నేత్రరోగముల నడంచుగుణము కలదనియు, జామిఆకులుగాని, వేళ్ళుగాని, రసము లేక కషాయముగాని, అగ్నిమాంద్యమునడంచి శీఘ్రవిరేచనములఁగట్టి కలరాలోని వాంతి, విరేచనముల నాఁపి పండ్లనొప్పు, చిగుళ్ళవాఁపుల నడంచి వ్రణములను, గాయములను మాన్పి గంజాయి మత్తునుండి తెల్విగల్గించు ననియు, పచ్చిజామి కాయలరసము లేక కషాయము శీఘ్రవిరేచనములను కట్టుననియు, నధికముగఁ బుచ్చుకొనిన మలబద్ధము గల్గించు ననియుం జెప్పఁబడినది.

జామిచెట్టుపేరున గులాబీ జామి యను

వేఱొకజాతి కలదుగాని అది దీనితో సంబంధము కలది కానేరదు. (గులాబీజామిచెట్టుచూడుము)

జాయంటు టెనెన్సీ— వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము **Joint Tenancy**. ఒక భూమిని సేద్యమొనర్చుటకుఁగాని, ఒకగృహమును నివసించుటకు వ్యాపారాదికార్యములం జరుపుకొనుట గాని కొందఱు సాముదాయికముగ (Joint) తీసికొని, అందఱు సమానముగను సాముదాయికముగను అనుభవించుటెటి దాని కీపేరు వర్తించును.

జాయంట్‌స్టాక్‌కంపెనీషేర్‌డిబెంచర్ (Joint Stock Company Share Debenture)- కొంతమంది కొంతధనముం బ్రోగు చేసి దాని నుమ్మడిగా నుంచి, దానిమూలమున నేదినైన నొకపనిం జేయ నేర్పఱచుకొని, దానివలన వచ్చినలాభముగాని, నష్టముగాని, పంచుకొనుట కేర్పాటులం జేసికొనినచో దానికి **Joint Stock Company** అని పేరు.

దానియందు వాటాదారందఱును **Share holders** అనంబడుదురు. అందొక్కొక్కరిడిన ధనము, వంతులమేరకు **Share** అనంబడును. దానియొక్క ఆదాయమునుండి వ్యయముం దీసివైచినపిదప మిగిలిన ద్రవ్యమును (లాభము) **Profit** వాటాదార్లు పంచుకొందురు.

ఇట్టి సంస్థను గొంతమొత్తమునకు లిమిటెడ్ **Limited Stock** గా రిజిస్టరు చేయించుకొనవచ్చును. అట్టితఱి ఆకంపెనీకి నష్టము వచ్చెనేని ఆసంఘమందు వాటాలుగా నుంచఁబడిన మొత్తమునకే తప్ప వాటాదార్ల ఇతరాస్తుల కానష్టము బాధింపకుండును. దీనికి **Joint Stock Company Limited** అనియుందురు. ఇందలివాటాలందఱును వాటాలవెంబడిన్యాయముగా పంచుకొనువాటాలుగ నుండిననుండును.

ఈ వాటాలయందింకను భేదములు కలవు. తొలుదొలుత నీసంస్థనుగూర్చి శ్రమపడినవారికిఁ గొన్నికంపెనీలయందుఁ గొన్నివాటాలనుచితముగనో తక్కువప్రతిఫలమునకో ఏర్పాటు చేసి యుంచఁబడును. వాట్లకు **Founders' Shares** అని పేరు. మఱికొన్ని సంస్థలందు **Preference Shares** అని యమ్మఁబడును. ఈ వాటాలం గల్గియున్నవారలకుఁ దక్కిన యితర వాటాదారు లందఱికన్నను ముందుగ నియమితమైనసంఖ్యచొప్పున వాటారాఁబడిమొత్తముం బంచియిచ్చి, శేషించిన ఆదాయమును తక్కిన సాధారణపు వాటాదారులకుం బంచి యిత్తురు. వీరి కీయఁబడునది నూటికింత యని నియమితమై యుండును. ఇంకను డిఫర్డు **Deferred Shares** అని కొన్ని యుంచిన నుంచెదరు. ఆ షేరుహోల్డరునకు పైవారందఱకుం జెల్లిన పైని మిగిలిన లాభశేషమునే పంచి పెట్టుదురు. ఇది యొకసంస్థయందు వాటాల (**Shares**) విధానము.

మఱియు డిబెంచరనిన **Debenture** అప్పు అని యర్థము. ఇంకను కంపెనీ మొదట నిర్ణయించుకొనినదానికన్న నెక్కువవ్యాపారముగాని ఎక్కువ పనులం గాని, చేయ నిర్ణయించుకొని కొంతమొత్తమును ఋణముగా తీసికొనవచ్చును. ఆ ఋణము వాటాలమూలముగాఁ దీసికొనవచ్చును. ఆవాటాలకు **Debenture Shares** అనియు, ఆవాటాదార్లకు **Debenture Share holders** అనియును పేర్లు. వారు నిర్ణీతమగు వడ్డీని నియమితకాలమున వారు బదులిచ్చిన సొమ్ము తీరుమానమునకును సష్టాలు.

ఈడిబెంచరులలోఁ గొన్నిటికిఁ గొంతతనఖా ఆస్తిపై పూచీ, హామీ యుండును. కొన్ని వాటాలు తనఖా లేక కంపెనీవారివాగ్దానముపైననే ఆధారపడియుండును.

జారమాత్స్యగోత్రము—నిధృవగణము చూడుఁడు.

జారు (Czar)—ట్సార్ చూడుఁడు.

జార్డన్ నది(యోర్డానునది)—పాలస్తినాదేశపు నది. క్రైస్తవులకుఁ జాల పవిత్రమగు నది. హెర్మన్ పర్వతమున జనించి, గలిలీ సముద్రము(సరస్సు)నం జేరుకొని తిన్నగ సన్వాలి కొననుండి వెలువడి నడచి డెడ్సీయందుఁ జేరుకొనును. రెండువందలమైళ్ళ పొడవు గలది. ఇందనేకోపనదులు చిన్నచిన్నవి చేరుకొనును. అందు యార్మక్, జబ్బోక్ అనంబడునవి ముఖ్యములు.

జార్డన్ బాదము—బాదము చూ.

జార్దా పరిశ్రమము—(Zarda making) ఈ పరిశ్రమ పంజాబు దేశమునం దధికముగఁ గలదు. ఉత్తర హిందూస్థానపు దేశములం దిఁచుకగాననయ్యెడిని. పంజాబునందు బొంబై రాజ్యమునను దీనివాడుక యధికముగఁ గలదు. దీనిం జేయుటకు హింగ్లీ తమాక్ అనంబడు పొగాకు వాడఁబడుచున్నది. ఇందుఘాటు చాల తక్కువగా నుండును. దీనిని రెండు విధములుగ జేయుచున్నారు.

పొగాకునుండి కాడలం బూర్తిగఁ దీసివైచి కుండయందు పన్నీరునం దుడికించుదురు. మంట చాలసన్నముగ, నగ్గివేడితక్కువగ నుంచుదురు. ఆనీటిని పరిశుభ్రవస్త్రమునందు వడియఁగిట్టి (అనఁగా చిక్కనికషాయము) యెండింతురు. గట్టిపడునదనున దానియందు బంగారువనికు రేకులుగాని, వెండివరకు రేకులంగానిచేర్చికల్పుటయో పైనఁజట్టుటయో యొనర్తురు. కొందఱుసుగంధ ద్రవ్యములంగూడచేర్తురు. ఇదిఉత్తమజాతిజార్దా.

ఆపొగాకు నుడికించి దానినిమూరి కిల్పి ముద్దవలె నొనర్చి దానియందు వెండి, లేక బంగారువరకులం జేర్చికలిపి యెండించి వాడుదురు. ఇది రెండవ రకపు జార్దాయని చెప్పఁబడుచున్నది.

జాలకి ఈతఁడు త్రిగర్తులలో నొకఁడు. భారతసుశర్మచేతిక్రింద నున్నవారిలో నీజాలకి ముఖ్యుఁడు. ఈత్రిగర్తుని యాయుధజీవిక సంఘముతో కొండొపరథుఁడు, దాండకి, క్రోష్టుకి, జాలమాణి, బ్రహ్మగుప్తుఁడు నను నీయార్వుర యాయుధజీవికసంఘము కలసియేయున్నది.

వీరందఱును కురుక్షేత్ర సంగ్రామమునఁ బాండవులతోఁ బోరిరి.

జాలంగినది— తొల్లింటిపేరు జాహ్నవి. ఇదియు, భాగీరథి యనంబడు గంగానది శాఖయుఁ గలిసి హుగ్లీనది యగునది.

జాలంధరపురము— ఇప్పుడు జలంధర యనంబడుచు పాంచాల దేశమునందున్న పురము. (సైన్యస్థానము) త్రిగర్త దేశము చూ. దీనిప్రశంస పద్మపురాణమున ఉత్తర. ౫౧ యందుఁ గలదు.

జాలంధరబంధ ముద్ర-యోగాభ్యాస విధానమునఁ జెప్పఁబడిన వింశతి ముద్రలలో నొకటి.

మెడను కుదియించి గడ్డమును కంఠమునకు నాలు గంగుళముల దిగువగా వక్షస్స్థలమున కానించుట జాలంధరముద్ర యనంబడును.

ఈయభ్యాసమువలనషోడశాధారములందలి చక్రములు మూయఁబడి కుండలినీప్రబోధ మగునని చెప్పఁ బడినది. ఈ సందర్భమున షోడశాధారములన- ౧ అంగుష్ఠము, ౨ ఊరువు, ౩ కంఠము, ౪ గ్రీవ, ౫ గుల్ఫ, ౬ జాను, ౭ నాభి, ౮ నాసిక, ౯ బ్రహ్మరంధ్రము, ౧౦ భ్రూమధ్యము, ౧౧ మూర్ధ్ని, ౧౨ లంబికా, ౧౩ లలాటము, ౧౪ లింగము, ౧౫ సీవని, ౧౬ హృది యని యెఱుంగునది.

జాలాశాఖక్షత్రియులు— క్షత్రియ కులము చూడుఁడు.

జాలి— ఆంధ్రభాషా సాంప్రదాయార్థ పదము. చిన్నజాలుచిక్కపుసంచి. దీనియందు ద్రవ్యముంచుకొని మొలత్రాటికి వ్రేలాడఁదీయుదురు. ఇది చిన్నసంచి యైయుండుం గాన విస్తారము ద్రవ్యము పట్టదు. దీనికి కనికరమని యర్థము కాదు.

జావంశ గోత్రము—శండిల గణముచూ

జావాద్వీపము (యవద్వీపము)—

ఇది ఓసీనియాయందలి ద్వీపములలో మలేశియాద్వీప సమూహామునకుం జెంది యందలి సుండాద్వీపములలోనిదై యున్నది. దీనితొల్లింటి పేరు యవనద్వీపమై యుండెనని కొందఱు పోల్చుచున్నారు. కాని, నిదర్శనము లింకను బూర్తిగ దొరకుటలేదు. ఈజావాద్వీప మేఁబది వేల మైళ్ళకన్న నధిక మగు వైశాల్యము కలదని చెప్పఁబడినది. దీనికిని, సుమత్రాద్వీపమునకును నడుమగల జలసంధికి సుండాజలసంధి యనిపేరు. ఈ ద్వీపము లన్నియు నిండియ నోషనునకుఁ జెందినవిగ నుండును.

ఈద్వీపమునఁ బర్వతములు విస్తారముగఁ గలవు. అందు నలువది యగ్ని పర్వతములుగ నున్నవి. భూమి మిగుల సారవంత మైనది. ధాన్యము, చెఱకు, మిరియములు, కాఫీగింజలు, చింకోనా తోఁటలు, కొంతవఱకుఁ గొబ్బరి తోఁటలు చక్కఁగాఁ బెరుగు చున్నవి.

ఈ ద్వీపసముదాయమునందు జావాద్వీపమున జనసంఖ్య అధికముగాఁ గన్పించును. క్రీ.వె. ౧౮౮౩వ సంవత్సరమునఁ గల్గిన గొప్ప భూకంపము,సుండాజలసంధియందుఁగల్గి మిగుల భయంకరముగానయ్యెనని ప్రతీతి. ౧౭౭౨ లోఁ గల్గిన గొప్పఅగ్నిపర్వతోద్రేకము,చాల భయంకరమై గొప్పనష్టముం గల్గించెనని నేఁటికిని జెప్పుకొనుచుందురు. ఆధ్వని సుమత్రాద్వీపము లోనివారికిఁగూడ వినంబడెనఁట. క్రాకటోవా యనుద్వీపము భూకంపమునకుం జెదరి భిన్నమైనదని చెప్పుదురు.

జావాద్వీపమున డచ్చిప్రభుత్వమునకు బటేవియారాజధాని. మనదేశమున బటేవియాపుర ప్రాంతములను ప్రసిద్ధమైన జాతినారింజవిత్తనముం దెంచి యభివృద్ధిపఱచి యున్నారు. వాటికిం దొలుదొలుత బటేవియానారింజ యని పేరుండి, రానురాను బత్తాయినారింజ యనం బరఁగుచున్నది. బటేవియాపట్టణము గొప్ప వర్తకస్థలము. ఇచటికిం గతిపయదూరమునం గల బోగోర్ (డచ్చిభాషలో Buitenzorg)పురము. డచ్చి గవర్నరుజనరలుగారి నివాసము. కాని, ప్రభుత్వ కార్యాలయములు బటేవియాయందే యున్నవి. జయిటన్‌జోర్గన బహిరంగ కార్యాచరణమని యర్థము.

జావాద్వీపమున సురకర్తయనియు, యోగ్యకర్త యనియు రెండు స్వదేశస్వతంత్ర సంస్థానములు కలవు. ఇవి మహమ్మదీయాక్రాంతములై సుల్తానులచేఁ బాలింపంబడుచున్నవి. వీ రిర్వురు డచ్చిప్రభుత్వమువారి రక్షణయం దున్నవారు. ఇంకను సుఖభూమి యనియు, బందూంగ్ అనియు,గారూట్ అనియు,సురాభయ యనియు కొన్ని పురములు సుప్రసిద్ధములు కలవు. ద్వీపము పొడవునను నినుపదారి కలదు. సమరంగ్ అను నది వర్తకస్థలమై యున్నది. సురాభయపురమున కెదురుగ దీనికిం జెందిన మధుర ద్వీపము చాల పెద్దది కలదు.

హిందూమతము, మహమ్మదీయమతముఁ గూడ నిందు వ్యాపించి యున్నవి.

జావా (యవ) ద్వీపమున నర్జుననింగూర్చిన దురభిప్రాయము—

అర్జునుఁడు భరతదేశస్థుఁడు, క్షత్రియుఁడు. ఇంద్రాంశమునఁ గుంతీదేవియందుఁ బాండుమహారాజునకుం బుత్రుఁడుగ జన్మించినవాఁడు.

పాండవమధ్యముఁడు. గొప్పవిలుకాఁడు. శ్రీకృష్ణునకు మేనత్తకొడుకు. ద్రౌపదీదేవియే కాక ఉలూపి, చిత్రాంగద, సుభద్ర మొదలగుభార్యలింకను నీతనికిం గలరు. భారత మంతయు నీతనింగూర్చి చక్కఁగ వివరించెడిని.

ఈతఁడు జావా (యవ) ద్వీపమున కేల యేఁగవలసివచ్చెనో తెలియదు. వెళ్లెనని చెప్పిన గ్రంథమును లేదు. ఐనను జావాద్వీపమున నీ మహాశయుని కనన్యమగు నొక దురభిప్రాయము వ్యాపించియున్నది. దాని కేయాధారముఁ గానరాకున్నను, జావాద్వీపమున నాదుశ్చరిత్రి నాటకము లాడుచున్నారు.

ఒకకాలమున జావాద్వీపమునందు 'ప్రతాంగియం' గనుపేరుగల పురాతనరాజ్య ముండెడిదఁట. దానిని భూరిశ్రవుండను భూపతి పాలించుచుండెనఁట. ఆయన గొప్ప బలవంతుఁడును, గొప్పసైన్యములం గల్గినవాఁడును, అర్జునునకు వెరియునె యుండెనఁట. ఆయన కనురాగవతి యగు అంగ్రహిణి (దేవి) రాణి యఁట. ఆమె మహాపతివ్రతయఁట. చాలసుందరగాత్రియఁట. ఒకతటి నాభూపతి కోటయందు లేనితఱి, నర్జునుఁడామెయందు బద్ధానురాగుఁడై యంతఃపురము ప్రవేశించె నఁట. ఆమె యాతని గద్దింప, నాతఁ డామెను బ్రతిమాల మొదలిడె నఁట. వారించి లాభము లేక యాసాధ్వి యవ్వలం బడి కోటబురుజు నెక్కి యవ్వలి కందకమునఁ బ్రాణత్యాగ మొనర్చుకొనెనఁట. కాని, దైవవశమున నామె పాతివ్రత్యమహిమవలన నెట్టిమన్నుగల నేలపయిం బడి భూమియందుఁ గ్రుంగి యొకచక్కని పూలచెట్టుగ జన్మించి మిక్కిలి సొగసైన పూలం బూచునదిగా వెలసెనఁట. ఆచెట్టు నిక్కాలమున సైత మామెపేరుననే "అంగ్రహిణి" యని వాడుచున్నారు. ఆ నాటకమును మహాప్రీతితోఁ జూచుచుందురు.

జాస్పర్ (Jasper)– ఇది Selicaయొక్క Impure form అని చెప్పఁబడిన రత్నము. దీనిని రసాయన శాస్త్రజ్ఞులు "It consists of an intimate mixture of quartz and red and yellow iron oxides or clay" అని వివరించి యున్నారు. కాని Opaque గా నుండిన Mineral అనం జెల్లును. అలంకారరూపము గలది. దీనిని గ్రీకు లెఱింగి యుండిరఁట.

జింకురేకులు — కర్రుగేటెడ్ ఐరన్ రేకులు చూడుఁడు.

జింగోయిజమ్ (Jingoism) — తమ స్వదేశముంగూర్చి పొగడుకొనుటయందుఁ దమ యుద్ధసామర్థ్యము నెప్పటికిప్పుడు సిద్ధమై యుండుటయందు పరదేశస్థులను వంచనయొనర్చుశక్తి మొదలగు లక్షణయుక్తమగు తలంపు.

జిగటవిరేచనములు– ఆమాతిసారము చూడుఁడు. అమీబా చూడుఁడు.

జిగెన్నుచిన్ (Gegenochein)— జోడియాకల్లైట్ చూడుఁడు.

జిగ్రత్ దేవాలయము— ఉర్‌పట్టణమునందలి చంద్రుని దేవస్థానము చూడుఁడు.

జితాష్టమి —ఆశ్వయుజమాసమున బహుళాష్టమి కీపేరు కలదు. జీమూతవాహనపూజ లొనర్తురు. ఇది స్త్రీలకుఁ బుత్త్రప్రదము, సౌభాగ్యప్రదము నని చెప్పఁబడినది. సాయంకాల ప్రదోషసమయమునఁ బూజింతురు. ఇది ఉత్తర దేశములం దాచరింపఁబడుచున్నది.

జినబోధిసత్త్వుఁడు — దిఙ్నాగాచార్యుఁడు చూడుఁడు.

జినికోక్రసీ (Gynaecocracy)— ఫ్రెంచి భాషాపదజన్యము. స్త్రీలే పాలించుచు నధికారిణులై యుండువిధానము, లేక తత్కాల.

జిబిలిక చెట్టు— లా. Sida Spinosa లేక Sida Alba. సం. గాంగేరు, గాంగేరుకీ, నాగబలా, గవేధుకా, గవేశకా, హ్రస్వగవేధుకః, భల్లపుచ్ఛి, ఖరవల్లవికా.

దీనిఆకులరసము, అంతకన్న బలముగ సమూలరసము, లేక కషాయ మగ్నిమాంద్యము నడంచి జఠరదీప్తిం గలిగించి బలము, వీర్యపుష్టి గలిగించునని చెప్పఁబడినది.

జిబ్రాల్టరు— స్పానియాదేశపు దక్షిణ భాగమున నొకరాతికొండపై సముద్రములోనికిఁ జొచ్చుకొని వచ్చినటు లుండు దుర్గమును, దానికింజెందిన చిన్న గ్రామమును. ఇది బ్రిటీషు వారి సైన్యస్థానమై యున్నది. దీనికిని స్పానియాదేశపు భూమికిని నడుమ ఒకటిన్నరమైళ్ళ పొడవును, అరమైలు వెడలుపుంగల భూసంధి భాగము కలదు. ఈసైన్యదుర్గమున బ్రిటిషు వారి శతఘ్నిదళము మధ్యధరాసముద్రమునం దలి యోడలం గాచుచుందును. ఇట గొప్ప యోడలు దరిఁజేర వసతులుకలవు. ఇందు మిడిటరేనియన్ ఫ్లీటు అనంబడు నావికాసముదాయ మున్నది. జిబ్రాల్టరునకును ఆఫ్రికా ఉత్తర భాగమునకును నడుమనుండు జిబ్రాల్టరుజలసంధి మధ్యధరాసముద్రమును పశ్చిమమునఁ గల అట్లాంటిక్కు-మహాసముద్రముతోఁ గలుపును.

జిమ్నాసొఫీ (Gymnosophy) — స్వార్థత్యాగ హఠయోగ కష్టజీవులను Gymnosophists అనెదరు. ఆ కల.

జి (G) అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవపురుషనామములు—

Gabriel హీబ్రూనామము. Hero of God అనియర్థమిచ్చు దేవదూతపేరు.

Galahad ఇంగ్లీషుపేరు. ఒకగొప్ప ఆంగ Knight పేరు.

Galloway నవీనకల్పితము. ఇందు Gallo అనిన Cock అని (లాటిన్) అర్థము. ఈ నామము స్కాట్లాండు దేశమున నెక్కువ ప్రచారమునం దున్నది.

Gamaliel హీబ్రూనామము. God is Recompencer అనియర్థము.

Garden నవీనకల్పితనామము.

Garnet నవీనము. Health & Happiness అనియర్థము.

Garrard నవీనకల్పితనామము.

Garratt ట్యూటోనిక్కు-నామము. Firm Spear అనియర్థము.

Gascoigne, Gasgoigne నవీనకల్పిత నామము.

Gaspar, Gaspard ఫ్రెంచినామము. Treasure master అనియర్థము.

Gathorne (ఉచ్చారణ Gaythorne అని) నవీనకల్పితనామము.

Gavin, Gawain సెల్టిక్కు-నామము. Hawk of battle అనియర్థము. స్కాట్లాండు దేశమున నెక్కువప్రచారమునం దున్నది.

Gay నవీన కల్పితనామము.

Gellibrand ట్యూటోనిక్కు- నామము. Warring sword అని యర్థము.

Geoffrey, Godfrey ట్యూటోనిక్కు-నామము. God's peace అని యర్థము.

George ఇంగ్లీషుపేరు. ఒకఋషిపేరు. చక్రవర్తుల కనేకుల కీపేరుకలదు. దీనిజర్మనురూపము Georg, ఫ్రెంచిరూపము Georges. ఇది గ్రీకు భాషయందు దాదినుత్పత్తి యయ్యెనందురు. దీనినుండి కల్గినముద్దుపేరులు Georgie, Geordie అనునవి.

Gerald ట్యూటోనిక్కు-నామము. Spear power అనియర్థము.

Gerard ట్యూటానిక్కు నామము Spear firm అనియర్థము.

German, Germaine లాటినునామము.

Gervais, Gervase ట్యూటానిక్కు నామము. Eager for war అనియర్థము.

Gilbon ట్యూటానిక్కు నామము. Bright Pledge అనియర్థము.

Gibson నవీనము.

Gideon హీబ్రూనామము. A Braker అని యర్థము.

Gilbert, Guilbert ట్యూటానిక్కు పదము. Bright Pledge అనియర్థము, Gill అని ముద్దుపేరు.

Gilchrist సెల్టిక్కు నామము. Servant of Christ అని యర్థము.

Giles గ్రీకుపదము. ఇది St. Giles ఋషి యొక్క పేరు. ఈతఁడు అంగవికలులను, దరాచకులను రక్షించుమహాత్ముఁడు. Little Goat అని యర్థము.

Gledhill
Glencairn స్కాచిదేశపుపేరు. } నవీన నామములు.
Glyn

Goddard ట్యూటానిక్కు నామము. Divine firmness అని యర్థము.

Godfrey (see Geoffrey)

Godolphin (ఉచ్చారణ God-Olphin) నవీనము.

Godric ట్యూటానిక్కు నామము Divine King అని యర్థము.

Godwin ట్యూటానిక్కునామము Divine friend అని యర్థము.

Gordon నవీనము. ఇంగ్లాండు, స్కాట్లాండులందు ప్రచారము కలదు.

Gowran స్కాట్లాండుదేశపుపేరు.

Graham, Grahame, Graeme (ఉచ్చారణ Grame అని) నవీనము.

Grant
Granville } నవీనములు.

Gregorey గ్రీకుమాట. ఇటలీలో ప్రచారము కలదు. పెక్కండ్రు Pope దేశికు లీపేరు కలవారు.

Grenfell నవీనము.

Greville (ఉచ్చారణ Grev-vl అని) నవీనము.

Greffitte లాటినునామము. Ruddy అని యర్థము.

Grosvenor (ఉచ్చారణ Grovener అని) నవీనము.

Gunther ట్యూటానిక్కు నామము. warrior అని యర్థము.

Gussie (see Augustus)

Gustav, Gustave, Gustavus ట్యూటానిక్కు పేరు. Goth's staff అని యర్థము. స్వీడను దేశపు రాజులలో నల్వురకీపేరు కలిగియుండెను. తొలుత Gastavus Vasu అను దేశభక్తునిపేరు.

Guthlac ట్యూటానిక్కు నామము. క్రీ. శ. 699సం॥ చనిపోయినఋషి. St. Guthalac పేరు. ఈతఁ డాంగ్లేయుఁడు.

Guy, Guido సెల్టిక్కు నామము. One with sense అని యర్థము. ఇదియే ఫ్రెంచి నామము. Leader అని యర్థము.

Gwilym వెల్షునామము.

Gwydyr వెల్షు నామము. Watchful అని యర్థము.

Gwyn వెల్షు నామము. Blessed అని యర్థము.

జి (G) అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవస్త్రీల నామములు—

Gabrielle హీబ్రూపదము. దేవునిశూరురాలనియర్థము. Gabriel యొక్క స్త్రీవాచకపదము.

Genevieve, Guinevere లాటిన్ పదము. తెల్లకెరటమని యర్థము. ఫ్రెంచివారి పారిస్ పట్టణరక్షకురాలగు నొకయువతి.

Georgiana, Georgina, Georgine, Georgette గ్రీకుపదము. సేద్యకురాలని యర్థము. George యొక్క స్త్రీవాచకపదము. దీనినుండి కలిగిన ముద్దుపేరు Georgie.

Geraldine, Giralda, Geraline ట్యూటానిక్కుపదము. బల్లెపుబలమని యర్థము.

Germaine, Germana లాటిన్ పదము German యొక్క స్త్రీవాచకపదము.

Gertrude, Gertuda ట్యూటానిక్కు పదము. నిజమగు బల్లెపుయువతి యని యర్థము.

Ghetal ట్యూటానిక్కుపదము. Goath జాతివనిత యనియర్థము.

Ghita, Greta ట్యూటానిక్కుపదములు. ముత్యమని యర్థము.

Geft ట్యూటానిక్కుపదము. బహుమానమని యర్థము.

Gillespie స్కాచిపదము. మతగురువునకు (Bishop) దాసురాలని యర్థము.

Gladys, Gwladys, Gladwys లాటిన్ పదము. ఆశ యని యర్థము.

Glorianna ఉత్పత్తి తెలియదు. గౌరవము, చూడ నింపుకూడ నని యర్థము.

Glycere, Glycerine గ్రీకుపదము. మాధుర్యమని యర్థము.

Godiva ట్యూటానిక్కు పదము. దేవుం డొసంగిన బహుమానమని యర్థము.

Grace, Gratiana లాటిన్పదము. కటాక్షమని యర్థము. దీనినుండి కలిన ముద్దుపేరు Gracie.

Griselda, Grizel ట్యూటానిక్ పదములు. రాతివంటి శూరత యని యర్థము. దీనినుండి కలిగినముద్దుపేరులు Grissel, Grisell స్కాట్లండు దేశమున గొప్పధైర్యసాహసకార్యములొనర్చిన వీరవనిత యగు Lady Grizel Cochrane పేరు.

Gundreda ట్యూటానిక్కు పదము. యుద్ధవుసలహా యని యర్థము.

Gwendoline, Gwendolen, Guendolen, Gwendeline, Gwendolina సెల్టిక్ పదము. తెల్లని నుదురని యర్థము. దీనినుండి కల్గిన ముద్దుపేరులు Gwen, Gwennie.

Gwenllian సెల్టిక్కు పదము. తెల్లని ఫాలముగల పువ్వని యర్థము.

Gwynedd వెల్షుపదము. స్వర్గమనియర్థము.

జియాలోజీ (Geology)—భూమిని దాని యొక్క పైపొరలం బరిశీలించి దానియందు వేర్వేఱుతావులంగల వేర్వేఱుపదార్థములం బరిశీలించియెఱింగి దానిచరిత్రములం గ్రహించు కల.

Mineralogy, petrology ల జ్ఞానము వలన భూమియందున్న మినరల్సు ఱాళ్లను బోల్చగలుగుచున్నారు.

Structural Geology లేక Tectonic Geology వలన పొరలసంబంధములం దెల్పుచున్నారు.

Physical Geology లేక Dynamic Geology వలన అగ్నిపర్వతముల చర్యలు, భూకంపములు మొదలగు విడ్డూరముల చర్యల నెఱుంగనగును.

Historical Geology లేక Strate Graphical Geology వలన సృష్టి (భూమి

యొక్క ప్రారంభదశ) మొదలు మనుష్యుల చరిత్రవఱకుంగల సంగతులు తెలియుచున్నవి. జంతువులు, వృక్షములు మొదలగువాట్లవలన నీజ్ఞానము చక్కఁగాఁ బరీక్షకు లోనై తెల్పుచుండును.

ఇంతవఱకు పాశ్చాత్యపరిశీలనవలన భూమి ప్రారంభమునుండి ఇంతదనుక (ఇరువదియవ శతాబ్ద మధ్యభాగము) ౧౦౦౦౦౦౦౦౦౦ మొదలు ౨౦౦౦౦౦౦౦౦౦ సంవత్సరములవఱకును కాలము గతించినట్లు తలంపఁబడుచున్నది.

జియుజిట్సువిధానము—ఇది జపాన్ దేశమునందలి యభ్యాసవిధానము. తాను నిరాయుధుఁడై యున్నను శత్రువుపై నెదుర్కొని కలహింపఁగల పద్ధతి. దీనిని Offencive, Defencive విధానములుగఁ గూడ నేర్పిరి. ఆదిని కొందఱు దీని నెఱింగి రహస్యముగ నుంచుచుండిరఁట. రానురాను, జాతీయ శారీర వ్యాయామస్థితినందిన ఆర్మీ, నావీ, పోలీసు ఉద్యోగులకు మార్గదర్శకమైయున్నది.

ఇందు స్త్రీలకు పురుషులకుంగూడ భేదవిధానములు కలవు. దీనిని Japanees method of offence and defence without weapons in personal encounter అనెదరు.

జియోగ్రాఫీ (Geography)-(భూగోళ శాస్త్రము). భూమియందలి ప్రజలు,పురములు, నదులు, పంటలు, మార్గములు, పర్వతములు, అడవులు, సరస్సులు మొదలగు మనుష్యోపయోగవిధానముకలది. భూగోళశాస్త్రముచూ.

జియోగొనీ (Geogony)— ఫ్రెంచిపద జన్యము. భూమియొక్కపొర లెట్లేర్పాటైనవో తెలుపు కల.

జియోగ్నోసీ (Geognosy)- ఫ్రెంచి భాషాపదజన్యము. భూమియందు శిలలుండు, తావులు, వాట్ల పరిమాణవిధానములం దెల్పుకల. ఇది యొక భూభాగముయొక్క Geology యనందగును.

జియోజెనీ (Geogeny)- ఫ్రెంచిపద జన్యము. భూమియొక్క పొరలు, వాట్ల విధానము, అందుండు పదార్థముల విధానముం గూర్చిన కల.

జియోట్రోపిజమ్ (Geotropism)— వృక్షములయొక్క వేళ్లు (మూలములు) నీటివైపు లేక చెమ్మవైపు జను లేక పాఁకుచుండు ననుసమ్మకము.

జియోడేసీ సర్వే (Geodesy Survey) ఇది రైల్వేలైనులు మొదలగువాటిని గొలుచుట కుపయోగించెడిని. పొలములం గొలుచు సర్వే వంటిది గాక పొడవునను త్రికోణాకారముగఁ గొలుచుచుం బోయి లెక్కించుదురు. మూలల లెక్కయుందు ప్రధానము. ఇది సర్వేలోని ఒక భాగమే.

జియో థెర్మోమీటరు (Geothermometer)-భూమియందలివేఁడిని వేర్వేఱులోఁతులయం దెట్లుండునో ఎఱుంగుటకు సాధనము లేక పరికరము.

జియోనొమీ (Geonomy)—భూవిజ్ఞాన ధర్మములు, విధానములుఁ దెల్పుకల.

జియోమేటర్ (Geometer)- Moths, cater pillars మొ॥ నడకలుగల జీవరాసులనుగూర్చిన కల.

జియోమెన్సీ (Geomancy)— ఫ్రెంచి భాషాజన్యపదము. భూమిపైఁగానిపలకపైఁగాని కాగితముపైఁగాని, గీతలు, నంకెలు, చుక్కలు మొదలగువానిమూలమున భవిష్యత్ఫలములం దెలుపు కల.

జియోలోజీ (Geology)— శాస్త్రములు చూడుఁడు.

జియోసెంట్రిక్ సిస్టమ్ (Geocentric system)— గ్రహణములు చూడుఁడు. భూమధ్య సిద్ధాంతము చూడుఁడు. కోపర్నికస్ పండిత సిద్ధాంతము చూడుఁడు.

జిర్కోనియమ్ (Zirconium)— ఇది Mettallic element అని చెప్పఁబడినది. దీని Chemical symbol Zr. అనియు, Atomic weight G1 అనియు, Atomic number 40 అనియుఁ జెప్పఁబడినవి.

జిల్లేడు చెట్టు— లా. Asclepias-Gigantea లేక Calatropis Gigantea ఆం. Gigantic swallow wort tree సం. అర్కః. క్షీరదలః. క్షీరపర్ణః. క్షీరీః.

జిల్లేడునందు తెల్లపూవులం బూచునది తెల్ల జిల్లే డనియు, ఎఱ్ఱపూవులంబూచునది ఎఱ్ఱ జిల్లే డనియు రెండు భేదజాతులు కలవు. అందు తెల్ల జిల్లేడు శ్రేష్ఠము. జిల్లేడుకఱ్ఱకాల్చి చేసినబొగ్గు నందు అగ్ని అతితీవ్రతరముగ వ్యాపించుం గాన బొగ్గు పొడుముచేసి బాణాసంచాయం దెక్కువ భాగముగ వాడుచుందురు.

జిల్లేడుపూవులు లోనికిచ్చిన పుంస్త్వముం బోఁగొట్టుగుణము కలదు. పూవులరసము పైని రాచి మర్దనచేయుటవలన మడమనొప్పి, చెవి నొప్పి నివారణమగుననియు, లోనికిచ్చుటవలన అపస్మారము, ఉబ్బస, కఫదోషములు, కలరా లోని విరేచన వమనములు, గుండెదడ, గుల్మ రోగము, మూర్ఛ, మూలవ్యాధి, రక్తక్షయ, శూలలు నివారణ మగుననియుఁ జెప్పఁబడినది. జిల్లేడుపాలు పైని రాయుటవలన గాయములు మానుపట్టు ననియు, నిఱుకునొప్పులు, వాత నొప్పులు, గడ్డలు, పండ్లనొప్పులు నివారణమగు ననియు, పాల నెండించి చేసినచూర్ణము ఉబ్బు, చర్మరోగములు, జ్వరములు, జలోదరము, పల్లి కలు, మలబద్ధము, వాతనొప్పులు, సవాయి పొక్కులు నివారించుటయేగాక, పాముకాటువిష మును హరించు ననియు, జిల్లేడువేరుచెక్క చూర్ణము, లేక రసము, లేక కషాయము సూక్ష్మము చేసి విరేచనముగావించి, త్రిదోషములను శమింపఁజేసి, నరములకుబలమొసంగి, ఋతురక్తమును వెడలించి, బోదకాలిరోగమును చక్కఁగ నివారించియుండుననియు, మఱియు వేరునందు గుల్మ రోగము, జంతువిషము, జ్వరములు, జలోదరము, దగ్గు, వగర్పు, పక్షవాతము, పొక్కులు, దురదలు, మేహవాతపునొప్పులు, మూర్ఛ, వాతదోషము, వ్రణములు, సన్నిపాతరోగము, సవాయికురుపులు నివారించు శక్తి గలదనియుఁ జెప్పఁబడినది.

జిల్లేడు ఆకులు లేక ఆకులరసమునందు ఆమవాతపునొప్పులు, కీళ్ళనొప్పులు, చెవిలోపోటు, పక్షవాతపునొప్పులు, మూలశంకబాధ, మేహవాతపు నొప్పులు, వాతగ్రంథులు, (పైన రాయుటవలన) నివారణ మగునని చెప్పఁబడినది. ఆకులపైనుండు తెల్లనిపిండి తీసి, జిల్లేడు పాలతో నూరి, మాత్రలు చేసి లోని కిచ్చిన, పాముకాటువిషము చక్కఁగ నివారణమైజీవింపఁ జేయునని చెప్పఁబడినది.

జిల్లేడువల్ల గల్గుదోషమునకు కలకండపానకము, నీలియాకురసము, చింతాకురసము పరిహారములనియు, జిల్లేడు కల్గించు వికారగుణములకు లోని కాముద మిచ్చి విరేచనసాధనము చేయవలె ననియుఁ జెప్పఁబడినది

జిహితి గోత్రము— జమదగ్ని వత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

జిహ్వాకసన్నిపాతము సన్నిపాత దోషము చూడుఁడు.

జిహ్వాదోషము— ఆం. Tongue desease నాలుక ద్రవహీనముగఁ గఱుకునై పదార్థముల రుచి గ్రహించు శక్తితగ్గి లేక చెడియుండుజబ్బు.

జిహ్వామోపీతిన గోత్రము— జమదగ్ని వత్సఉపగణము చూడుఁడు.

జిహ్వాశహన్య గోత్రము- జమదగ్ని వత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

జీడిచెట్టు— జీడిచెట్టు ఇతరోపయోగములు లేని ఇసుకనేలలందుఁ గొండ నేలలందు గొడ్డుభూములందు సైతముఁ జక్కఁగ వృద్ధినంది విస్తారముగఁ గాచెడిచెట్టు. దీనిపండ్లకిడ నుండు పిక్కలలోని పప్పు (జీడిపప్పు)నకు మంచి ధర కలదు. మిగుల రుచ్యము.

జీడిచెట్లయందు జీడి (సాదా)యనియు, నల్లజీడి యనియు, రెండు ముఖ్యభేదజాతులుకలవు. అందు సాదాజీడియే ఉత్తమజాతిగను, నల్లజీడి అధమపుజాతిగను నెంచఁబడెడిని. సాదాజీడిని జీడిమామిడిచెట్టనియు, మొక్కజీడిచెట్టనియు, ముంతమామిడిచెట్టనియు వాడుక నామములు కలవు. మఱియు నిం దెఱ్ఱనిరంగుగలపండ్లం గాచుజాతియు, పసుపుపచ్చరంగుపండ్లం గాచు జాతియు నించుక తెలుపురంగుగలపండ్లంగాచు జాతియు, నని మూఁడు స్వల్పభేదములు గాన నయ్యెడిం గాని, అన్నియు నించుమించుగ నొకటే యనియు, గుణగణములందు భేదము లేదనియుఁ దెలియనగును.

సాదాజీడి లేక జీడిమామిడి లేక ముంతమామిడిచెట్టు ఎక్కువ ఉపయోగము. లా. **Anacardium, Occidentale** ఆంగ్ల. **Cachewnut tree** సం. భల్లాతకీ.

జీడిగింజలలోని పలుకులు (జీడిపప్పు) విలువకు నమ్ముడుపోవును. మిగుల రుచ్యము. అతిపైత్యముజేసి బలము గల్గించును. ఇంచుక మలబద్ధము గల్గించును. వీర్యవృద్ధిగల్గించునని కొంద అనెదరు. దీనికి విఱుగుడు వేడినీళ్ళు, బెల్లము, నేయియు నని చెప్పఁబడినది. జీలకఱ్ఱ పంచదార కల్పి తినుటయు, నిమ్మపండ్లరసము ద్రాగుటయు విఱుగుడులని కొంద అనెదరు.

జీడిమామిడిపండులోని రసమునందు జిడ్డుపదార్థముండును. అది గొంతునందు నుసగల్గించి దగ్గుతెచ్చును. దానిని జక్కఁగావడకట్టి తీసివేసిన, తక్కినశుభ్రమైనరసము దాహశాంతి గల్గించి చలవజేసి ఇంచుక కఫము నుద్రేకింపఁజేయును. మేహవాతపు నొప్పుల శాంతింపఁజేయునని కొంద అనెదరు. అండవాతమును శాంతింపఁజేసి, అండశూల నడంచి, అగ్నిదీప్తినిచ్చి, ఓడవాండ్రకు వచ్చు స్కర్వీ రోగము రాకుండ నాఁపును. దీనికి బాదంపప్పు, వేడినీళ్ళు, వేఁపగింజలు నని చెప్పఁబడినది. జీడిపప్పుగింజలలోని (జీడిపిక్కలలోని) చమురు శరీరమునఁ దగిలినచోట పొరగట్టును. మన్మశరీరభాగములందుదగిలిన నెఱ్ఱవాఁతిపుండుగూడనగుటకలదు. ఈచమురునందు స్పర్శజ్ఞానము లేని కుష్ఠరోగమును మాన్పి, మచ్చలు, పొడలు, బొటిమలు, శరీరమందలి కాయలు, వ్రణములు హరించు గుణము కల దనియు, కంఠమాల పూసిన హరించుననియు, దద్దురులు నివారణమగుననియు చెప్పఁబడినది.

నల్లజీడిచెట్టును లాటినభాషయందు **Semecarpus anacardum** అనియు, ఆంగ్లమున **Marking-nut tree** అనియు, సం. అగ్నిముఖ, అరుష్కహిత, అరుష్కఘ్న, భల్లాతకః, భల్లాతకః, భల్లాతకీ, భల్లిః, భల్లికా, భల్లీ, భల్లుః అని పేర్లు కలవు

నల్లజీడి పండునందు వేడిచేసి తెలివి, నభివృద్ధిపఱచి వీర్యమునకు, దేహమునకు బలముఁగల్గించి, కఫవాతములను, దగ్గులను నివారించుగుణము గలదనియు, నల్లజీడిగింజలలోని జీడిచమురు తలవెండ్రుకలకు నలుపుదనముఁ గల్గించి బలపఱచుగుణము కలదనియుఁ జెప్పఁ

బడినది. ఈజీడితో బట్టలపై పేర్లగుర్తులు వ్రాసిన, నవి ఉతికినను చెడక నిలిచియుండును.

నల్లజీడిగింజలలో వేడిచేసి పైత్యము నుద్రేకింపఁజేసి ఒడలి నొప్పులు నివారించుగుణము కలదని చెప్పఁబడినది. నల్లజీడిచమురు, లేక రసము, శరీరమున కంటించిన పుండుచేయు గుణము కలదు గాన వాతనొప్పులుగల తావునను, తీరని గ్రహణి జబ్బునకును జీడితో పుండు చేసిన నవి నివారణ మగునందురు. మఱియు నిట్లే మడమశూల(పుండు), గోరుచుట్టు, పంగలి, జెట్ట మొదలగు బాధకరములగు పుండ్లకు జీడి పెట్టి మాన్పుదురు. ఇట్లే చర్మరోగములు, అరిపాదములందు పోట్లు, తిమ్మిరులు, నొప్పులు మొదలగు బాధలకును నల్లజీడి యంటించి మాన్పుదురు. ముల్లు గ్రుచ్చుకొనుటవలనఁగల్గిన స్వల్పగాయములకు జీడి పట్టించి కాచిన, బాధ చీము నివారణ మగును.

స్త్రీలకు జీడి లోనికిచ్చిన వంధ్యత్వము కల్గుననియు, జీడిగింజల నగ్నియందు వైచిన గల్గు పొగ తగిలిన శరీరము వాచుననియుం జెప్పఁబడినది. మఱియు జీడిపొగవలన పెక్కు వికారగుణములుకల్గుననియు, నందుకు కలకండఁగల్పిన ఆవుపాలు, కలకండఁ గల్పిన చిట్టిగొరింటరసము, చింతాకురసము, చింతపండు, కొబ్బరిపించెల గంధము, దూలగొండివేళ్ళరసము, మోదుగుచెక్కరసము, తాడికాయకషాయము పరిహారములని చెప్పఁబడినది.

నల్లజీడియు, చింతపండురసము కల్పి లోనికిచ్చిన నెమిడికపాములు చచ్చి మలముతో పడిపోవునని చెప్పఁబడినది.

జీత మక్కఱలేకుండఁగనేతోఁడేలు గొఱ్ఱెలం గాచెద నన్నట్లు—

జీతము లేని కొలువు కోపము లేని మనుష్యుఁడు నుందురా?—

జీనియోలోజీ —(Genealogy) వంశవృక్షము-వంశచరిత్ర వ్రాయుకళ-జీనియాలోజికల్ ట్రీ (Genealogical tree)అనిన వంశవృక్ష మనియర్థము.

జీప్రాశాఖ క్షత్రియులు— ప్రమార శాఖక్షత్రియులు చూడుఁడు.

జీమూతుఁడు — అత్రి-చంద్ర-యాదవ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి దాశార్హుఁడు. కుమారుఁడు వికృతి. మఱియు యదువంశస్థుఁడగు వ్యోముని కుమారుఁడగు జీమూతుఁ డొకఁడు కలఁడు.

జీయోలోజీ (Geology)—భూమి ఏపదార్థములతోఁ జేయఁబడెనో ఆపదార్థములవివరణము. వాట్ల తొల్లింటి రూపముం జెందిన మార్పులు, ప్రస్తుతరూపములు, మారినవిధానము, నీట్లం చెల్పుకల.

జీర్ణనగరము (ఇప్పటి జూనేర్)— మహారాష్ట్రదేశము చూడుఁడు.

జీలకఱ్ఱ వ్యవసాయము—ఇదిభోజన పదార్థము. ఓషధిగఁ గూడ నైయున్నది. దీనిని వైద్యులు మందులలో వాడుచుందురు. జీలకఱ్ఱ నల్లనిదియు, తెల్లనిదియుంగలదు. పాంచాలదేశములోను, ఆఫ్ఘనిస్థాన బెలూచిస్థానములలోను విస్తారముగఁబైరగుచున్నది. హిందూదేశములో నవీనముగఁ బైరుచేయుట ప్రారంభ మైనది. బంకరేగడిభూములు దీనికిం బనికిరావు. ఇసుకమట్టియు, మిశ్రమపు రేగడిభూములు దీనికిఁ జక్కఁగ నుండి పైరు ఫలించును. వేళ్ళు మిక్కిలి సున్నితములై పైపైననే యుండును. రేగడిబింకము నణఁచుటకు దానితో నిసుక చేరియుండవలయును. ఇసుకపా లెచ్చుగాను, రేగడిపాలు చాల తక్కువగాను నుండుభూమి లీపైరునకు లాభకరముగ నుండును. బలముగా వర్షములు కురియు వర్షకాలము గాని, బొత్తిగా వర్షములులేని యెండకాలము గాని యీవ్యవసా

యమునకుఁ బనికిరావు. ఇఁక రెండుమాసము లకు విత్తులకాలముండఁగనే భూమినిఁజక్కఁగ దున్ని పొడిపొడిగాఁ జేసి చక్కఁగా ముగ్గి నట్టి దైన పశువులపెంట మొదలగు నెరువులు వేయ వలయును. దీని విత్తనము లత్యల్ప మగుటచేత భూమిపై పొరలలోఁ జాలినంత బలము తప్పక యుండవలయును. భూమి దున్నిన పిలు వయుఁ మక్కయుఁ గలిగి పరిశుభ్రముగా నుండునో, జీలకఱ్ఱపంట అంత చక్కఁగా నుం డును. జీలకఱ్ఱకు నీరుకట్టుట ముఖ్యము కావున, జనాధారము లేనితావుల కిది పనికిరాదు. కనుక నూతులలో, చెఱువులలో, కాలువలలో, జలా ధారము చూచుకొని పదేసిదినములకు కొకసారి తడిపెట్టుట మంచిది. దీనికి రెండుమూడుసార్లు కలుపు (గాబ) తీయవలయును. ముకియు మొక్క లకును గాకుండఁ గొన్నిటిని పెఱికివేచి పలుచన చేయవలయును. ఇది మూఁడు మాసములకు పంట సిద్ధమగును.

జీలకఱ్ఱ చెట్టు — జీలకఱ్ఱ నల్లజీలకఱ్ఱ యనియు తెల్లజీలకఱ్ఱ యనియు అడవిజీలకఱ్ఱ యనియు త్రివిధము. అడవిజీలకఱ్ఱను పిసుకంటకా లనియు నందురు. తెల్లజీలకఱ్ఱను సాదాజీలకఱ్ఱ యనియు నందురు.

సాదాజీలకఱ్ఱ—లా. **Cuminum.** ఇంగ్. **Cummin seeds.** సం. జీరక, జీర, దీప్యక అని పేర్లు కలవు. ఇది మెక్కువ వైద్యోపయోగ కరమగు వస్తువు. జీలకఱ్ఱ చెట్టుయొక్క పంట.

ఇది వేయించి గాని, పచ్చిదిగఁ గాని, చూర్ణముచేసి గాని, రసముతీసి గాని వైద్యులు వాడెదరు. జిహ్వాకు రుచిఁ బుట్టించును. జఠర దీప్తి, బలము, ధాతువృద్ధి గల్గించును. శరీరోష్ణ మును బలపఱచును.

సమస్త పైత్యములు, వాతములు, కఫము, ఉన్మాదము, జ్వరతీవ్రత, శూలలు, తలత్రిప్పు, రక్తాతిసారము, అష్ఠగుల్మములు, అగ్నిమాంద్యము, గ్రహణి, విరేచనములు, అజీర్ణ, కడుపులోని దుర్గంధములు, ఎక్కిళ్లు వీటి నడంచును.

స్త్రీలకు పాలువృద్ధిఁ జేయును. గర్భమందలి తీపు మొదలగు వేఁడి నడంచును. కొంచెము విరేచన బద్ధము గల్గించి కడుపు బిగఁబట్టును. మూత్రము గావించును.

జీలకఱ్ఱ, నెయ్యి, తేనె, ఉప్పు కలిపి నూరి తేలుకుట్టినచోట పెట్టిన విషము హరించుటయుఁ గాక శాంతి సౌఖ్యములుఁ గల్గును. పుండుపుట్టి నచో రోగ ముగ్గును. దీనికి విఱుగుడు కొత్తిమీరగుడు (కట్టా). జీలకఱ్ఱను వేయించిన నూనెయే దీనికి విఱుగుడు యని యందురు.

జీలకఱ్ఱ నెత్తురు కారణమునుండి పైత్యముగ నుండి కఫనాశము నడఁచును.

అడవి జీలకఱ్ఱ— దీనిని పిసుకంటకము లం దురు. లా. **Cuminum, Cyminum** లేక **Vernonia, Anthelmintica** సం. వనజీరా లేక అరణ్యజీరా, చేదుగనుండి పైత్యము, కాంక, పిత్తస్రావ, జఠరాగ్ని వీనికి బలము గల్గించును. జలుబు, శ్వాసకాసలు, శ్లేష్మ వాతములు, సర్ప విషము, క్రిములు, విషదోషములు, అభిఘాత జ్వరములు, వగ్గులు, కడుపుబ్బరము నివారించును.

నల్లజీలకఱ్ఱ—లా. **Nigella, Sativa** ఇం. **Black Cumicy**. సం- కృష్ణజీరక, కారవి, ఉపకుంచికా అనిపేర్లు. సువాసన గల్గి నల్లని రంగుతో జీలకఱ్ఱ వలెనే యుండునది. జీలకఱ్ఱ వలెనే ఉపయోగింతురు. దీనిని పుస్తకములు, కాగితములు, బట్టలు వీటిలోనుంచిన పురుగులు చేర పాడుచేయవు.

చూర్ణము:- సర్పి మొదలగు చర్మవ్యాధుల మాన్పును. లోనికిచ్చిన అజీర్ణవిరేచనములు, కడుపుబ్బరము నివారించును.

జీవంతగోత్రము—నిధ్రువగణము చూ.

జీవంత్యాయనసగోత్రము— వీతహవ్యులేక యాస్కగణము చూడుఁడు.

జీవనపంచమూలములు— ౧ పిల్లిపీచర, ౨ పెద్దగుమ్ముడివేళ్లు, ౩ పాలకూరవేళ్లు, ౪ జీవకము, ౫ ఋషభకము. ఈఐదింటిచెట్లవేళ్లు పంచమూలము లనంబడును. పిట్టచూర్ణముగాని, రసముగాని, కషాయముగాని పైత్యవాతముల నివారించి శుక్లవృద్ధిం గల్గించి నేత్రములకుం జలవ, మేలు చేయునని చెప్పఁబడినది.

జీవనీయగణము (ఓషధీసమూహ విశేషము— ఆయుర్వేదశాస్త్రము: జీవకము, ఋషభకము, మేదా, మహామేదా, కాకోళి, క్షీరకాకోళి, మాషపర్ణి, ముద్గపర్ణి, జీవంతి, యష్టిమధుకము అను నీపదింటికిని జీవనీయగణమని పేరు. మఱియు పది సూత్రములని ఔషధసమూహవిశేషమని కొందఱనిరి.

జీవన్మృతులు – మృతజీవులు కూడ నుందురు— జీవన్మృతులు- బ్రతికియుండియుం జచ్చినవారివంటివారు. మృతజీవులు- చచ్చియు బ్రతికియున్నవారివంటివారు.

జీవలుఁడు— ఋతుపర్ణమహారాజునొద్ద నుండిన గుఱ్ఱపువాఁడు.

జీవితకాలము— జీవించుటయన జన్మించుటాదిగ మృతివఱకుం గల మధ్య కాలమున ప్రాణము శరీరమునందుండి ఐహికసంబంధముం గల్గియుండుట. ఇట్టిజీవితమును కాలముయొక్క ప్రమాణములతోఁ గొలిచి, ఇంతకాల మని లెక్కించుచున్నాము. జీవించుకాలముయొక్క పరిమితి ఆప్రాణి వహించియుండు శరీరపరిస్థితు లంబట్టి యుండును. ఒక్కొకతఱి ఆశరీరమందలి రోగము లతిశయస్థితి నంది, యకాలమృతిం గల్గించి, జీవితకాలము నంతము నొందించును. దీనింబట్టి చూడ శరీరారోగ్యస్థితి ననుసరించి జీవితకాలముండునని చెప్పవలసియున్నను, శరీరధారియగు ప్రాణి కాయాశరీరముల ననుసరించి జీవితకాలమునకుం బరిమితులు కలవనితోఁచెడిని. కొన్ని తిమింగిలము లైదువందల సంవత్సరముల వఱకుం జీవించును. ఏనుఁగు, రామబంధు పక్షియు నూఱేసిసంవత్సరములదనుక జీవించును. తాఁబేలు నాల్గువందల సంవత్సరములదనుకను, మొసలి మూఁడువందల సంవత్సరములదనుకను, కాకి నూఱు సంవత్సరములదనుకను జీవింపఁ గలవు. ఇంతింతకాలములదనుక జీవించుట యన సంబంధములేని స్వేచ్ఛయు, భోజనమున కిబ్బంది లేని పరిస్థితులును, వాటివాటి కనుకూలములగు నివాసస్థల ప్రదేశపరిస్థితులును, నిర్బాధకముగఁ గాలముంగడుపు పరిస్థితులును కల్గిననే యీ జీవితకాలపరిమితి దనుక జీవించుట సంభవించు ననియు, ఈ సదుపాయము లన్నియు శరీరారోగ్యముతోఁగూడ నుండిననే దీర్ఘజీవితము గల్గుననియు మనసునం దుంచుకొనవలయును.

కొన్ని యల్పశరీరముగల జంతువులు కొన్ని గంటలు జీవితపరిమితిఁ గలవియుంగలవు. ఏది యెట్లున్నను ఈ పరిమితికాలము, ప్రాణులు ధరించియుండు శరీరముల జాతినుండి యుండు ననుట నిర్బాధకము. ఇది యిట్లుండ నపాయ కరములగు గాయములు, ప్రమాదములు, విష ప్రయోగములు, మొదలగు నాపదలును, గొప్ప గొప్ప దుఃఖములును,అకాలమృతికిం గారణము లయ్యెడిని. పరిస్థితుల యనుకూలత పరిమితి వఱకును జీవించుట కనుకూలించును.

జీవనకాలము— మనుష్యుల ఆయుః ప్రమాణము నూటయిరువది వత్సరములుగ మన జ్యోతిశ్శాస్త్రము నిర్ణయించుచున్నది. ఇది నవగ్రహముల మహాదశలకాలమని చెప్పఁ బడినది. ఈ మానవజీవితకాలమును పై నన్ని పరిస్థితులకుఁ గూడ లోఁబడవలసినదియే.

హంస	జీవితకాలపరిమితి. సం.	౧౦౦
చిలుక	,,	౬౦
నారాయణపక్షి	,,	౬౦
గూడకొంగ	,,	౫౦
పెద్దబాతు	,,	౫౦
ఊరఁబిచ్చుక	,,	౪౦
లొట్టిపిట	,,	౪౦
సింహము	,,	౪౦
ఘంటావ్యాఘ్రపక్షి	,,	౩౦
గుఱ్ఱము	,,	౨౭
ఆవు	,,	౨౫
పంది	,,	౨౫
నెమలి	,,	౨౪
కొంగ	,,	౨౪
కెనరీపక్షి	,,	౨౪
జీనువాయిపిట్ట	,,	౨౩
పావురము	,,	౨౦
నైటింగేలుపక్షి	,,	౧౮
భారతిపక్షి	,,	౧౮
మేక	,,	౧౫
శునకము	,,	౧౫
పెడిరొంటి	,,	౧౫
కొంజుపిట్ట	,,	౧౫
టర్కీకోడి (గిన్నికోడి)		౧౫
కోడి	,,	౧౪
పిల్లి	,,	౧౩
గొఱ్ఱె	,,	౧౨
త్రోష్నుపిట్ట	,,	౧౦
కుందేలు	,,	౫
రెన్‌పక్షి	,,	

జీవోత్పత్తివాద (మత)ము — ఇది వైష్ణవమతములలో నొకటియగు పాంచరాత్రాగమములోనివాదము. ఒకమతమువలెనేయున్నది. దీనిని "జీవస్య సంఘర్షణాభిధస్య ఉత్పత్తివాద" మ్మని నిర్వచించుచున్నారు. ఇది వేద విరుద్ధమైన మతము. ఈమతము మాధవ శాండిల్య ప్రోక్తమని చెప్పుదురు.

ఈ ధర్మమున జాతులు, జాతిధర్మములు భ్రాంతియనియు, జననమరణములు ప్రాకృతిక యములనియుఁ జెప్పఁబడెను. భూతాదులు జననమరణములు ధర్మములుగాఁ గల్గిన స్థావర జంగమాదులనియు, జీవుఁడే ఆత్మయనియు, నాతఁడు ఉత్పత్తినాశములుగల శరీరసంబంధమున దక్షుఁడగుననియు, స... త్రయములను బాధ యనియు, ప్రాణి ఉత్పత్తిస్థానముగుట జననమర ణములగు సుఖదుఃఖములయము కాన, ప్రాణికి బ్రహ్మమము లేదనియుఁ జెప్పఁబడెను.

పాంచరాత్రాగమమున చతుర్వ్యూహము లట్టి వాసుదేవస్వరూపము సనాతనమనియు, దీనినుండి వెల్గిన సంకర్షణాఖ్యస్వరూపమూర్తియగు జీవుండనియు, దానియందుండి వెల్గిన ప్రద్యుమ్న స్వరూపము మనస్సనియు, దానియందుద్భవమైన అనిరుద్ధస్వరూపము అహంకారము (అహంభావ) మనియు, వీటికి వాసుదేవుఁడే పరాప్రకృతి యనియు నిర్వచింపఁబడినది. ఈమతమున బ్రహ్మాదిస్తంభపర్యంతమగు జగత్తంతయు వాసుదేవస్వరూపమే యనియు, నన్యపదార్థమే లేదనియు సిద్ధాంతము చేయఁబడెను.

వాసుదేవుఁడొక్కఁడే యీశ్వరుఁడనియు, నిరంజన జ్ఞానస్వరూపుఁడనియు, పరమాత్మతత్త్వమనియు, నిమిత్తకారణుఁడనియు, ప్రకృత్యధిష్ఠాత యనియు, నుభయాత్మకారణుం డనియు, వివరింపంబడి, వీటికి శ్రుతులును తర్కానుసార స్మృతులును ప్రమాణములుగాఁ జూపంబడి యున్నవి.

పరమాత్మ ఉపాధినిమిత్తము ఘటపటాదులం దంతర్వర్తిగాఁ గనంబడుచుండు ననియు, జనన మరణములందు దర్శితమగుజవమునకు సత్పదా-

ర్థమగు వాసుదేవ వ్యూహమే యాథార్థ్య మనియు సిద్ధాంతపఱుపబడినది. వాసుదేవునకు సంకర్షణుడను పేరును మతగ్రంథములందు వాడంబడియుండఁ గానంబడును.

కర్మానుబంధమువలన కల్గినబంధమే బంధమనియు, దానినుండి విముక్తి గాంచుటయే ముక్తియనియుఁ జెప్పంబడినది. ఇట్టి సిద్ధాంతమును నిర్వహించుటకు నాలుగు ముఖ్యసూత్రములు గలవు. వాటికి భాష్యము గూడ రచింపంబడినది. వాటిని వివరించి ముగించెదము గాక.

౧ ఉత్పత్త్యసంభవాత్
౨ న చ కర్తుః కరణమ్
౩ విజ్ఞానాదిభావే వా తదప్రతిషేధః
౪ విప్రతిషేధాచ్చ
౫ చరాచరవ్యపాశ్రయస్తు స్యాత్ తద్వ్యపదేశోభాక్త స్తద్భావభావిత్వాత్
౬ నాత్మాశ్రుతే ర్నిత్యత్వాచ్చ తాభ్యః

జుగుప్స— బీభత్సరసమునకు స్థాయీభావము. నిరాశజెందిన దుఃఖముచేఁ గల్గిన భంగపాటున కీపేరు వర్తించెడిని.

జున్ను— మొసలిచేఁదుకట్టును జున్నని వాడుదురు. ఆంగ్లమున Gall of Crocodile అనంబడును. మొసలిగర్భమునందుండి తీయఁబడునది. లోనికిచ్చిన తీవ్రమగు వేడిచేయుంగాన ఆయుర్వేదవైద్యులు వాడుదురు. జ్వరముల, సర్వవాతముల నడంచును. మఱియు గర్భిణీస్త్రీ లాకస్మికముగఁ బడినప్పుడు కల్గిననొప్పి, గర్భిణులకుంగల్గు కడుపునొప్పి, జ్వరము, నడుమునొప్పి, ఒడలినొప్పులు, స్త్రీలవాతముల నడంచునని చెప్పఁబడినది.

ఇంకను ఈనినతోడనే పితికిన ముఱ్ఱుఁబాలను వండి శర్కర, మిరియములు, ఏలకులం గల్పి, జున్ను చేయుదురు. ఉష్ణమునడంచి, నిద్రంగల్గించి శరీరబలమొసంగును. ఇంచుక మలబద్ధము, అగ్నిమాంద్యము, కఫము నుద్రేకింపఁ జేయునని కొందఱందురు. అపథ్యమైనది. దీనికి తేనెయు, పుదీనాయును, బాదంపప్పు, మిరియముల చూర్ణము పరిహారములని చెప్పఁబడినది.

జువ్విచెట్టు- లా. Ficus, Infectoria సం. ప్లక్షః. కొందఱు ప్లక్షా యనిరి కాని యిది రావిచెట్టుయొక్క పదము. ఇంకను కొందఱు గర్దభాండ యనివాడిరి కాని యది గంగరావిచెట్టు పేరు. ప్లక్షద్వీపమునకు జువ్వి చెట్టులవలననే యాపేరు కల్గెనట. జువ్విచెట్టు పుల్లలు (ప్లక్షసమిధలు) హోమమునకుఁ బనికివచ్చును.

జువ్విపాలయందు కుళ్ళిపోవు రాచపుండ్లు, కొఱుకుతినివేయు దుష్టవ్రణములు, పుండ్లు మాన్పు గుణము గలదనియు, పచ్చిఆకు లేక పుడకల రసమునందు పలుకుటుపులు మొదలగు దంతదోషములు నివారింపఁ జేయుచు, పండ్లంగట్టిపఱచు గుణము కలదనియుం జెప్పఁబడినది. మఱియుం జిగుళ్లు కఫమేహము, తాపము, వాతదోషముల నడంచునని చెప్పఁబడినది.

జూఆలోజీ (ZOOLOGY) జంతుశాస్త్రకల — సృష్టిపదార్థములు సహితములుగను, ప్రాణరహితములుగను ద్వివిధములు. ప్రాణసహితములను Animate అనియు, ప్రాణరహితములను Inanimate అనియు పాశ్చాత్యులు పేరిడియున్నారు. అందు ప్రాణసహితములం గూర్చిన శాస్త్రమునకు బయాలోజీ అని పేరిడిరి. అందుఁ జలించుటకు శక్తిగల ప్రాణులంగూర్చి వివరించు కళకు జూఆలోజీ అనియు, చలించుటకు శక్తిచాలని వృక్షములు మొదలగువాటింగూర్చి వివరించు కళకు బోటనీ (Botany) అనియుం బేరులిడియున్నారు.

జూ అను గ్రీకుపదము (Animal అని

యర్థము) నుండియు, లోగస్ (Discourse అని యర్థము) అను గ్రీకుపదమునుండియు నేర్పడిన జూఆలోజీయనంబడుచున్న పదమేర్పడి నది. జూఆలోజీ కలను Natural Science అనియు ననుచున్నారు. ఏలయన జంతుజాల ములు నైసర్గికావస్థయం దగపడుచుండుం గాన వాటింగూర్చిన కళకు Natural Science అనుపేరు వాడుక.

జంతువులకు స్వాభావికముగ చలనము, చైతన్యముం గల్గియుంట, బహిర్ప్రపంచము గ్రహించుశక్తి, భుజించుచు నుంచుయాహారము లను, స్వేదమును విడచుట మొదలగు పను లొనర్చుచుంట, ఉత్పత్తియు చుండుట, సంతా నముం గనుట మొదలగునవి లక్షణములుగం జెప్పంబడినవి.

వీటిని సర్వసామాన్యములుగ వెన్నెముక గల జాతియు (Vertebrates), లేనిజాతియు (invertebrates) అని పాశ్చాత్యపండితులు విభజించిరి. మఱియు కొందఱు వెన్నెముక గలవాటిని Higher Order జాతి యనియు, లేనివాటిని Lower Order జాతియనియు నుడి విరి. ఇంక నీశాస్త్రమునందే కేవల శాఖాహార జంతువులను Herbi borousఅనియు, మాంసా హారజంతువులకు Carnivorousఅనియు, సర్వ భక్షకజంతువులకు Omnivorous అనియు, లేక Cosmopolitan అనియు పేర్లు కానంబడు చున్నవి. ఇంకను నీటియందుండు జలచరజంతు వులకు Aquatic animals అనియు,భూమిపై చరించుజంతువులకు Land animals, లేక Terestrial animals అనియు, ఆకసమున గాలియందు ఎగురఁగల జంతువులకు Aerial animals అనియు, జలచరములు భూచరములు కూడ నైయుండువాటికి Amphibian animals అనియుంగూడ నాల్గుతెగలుగ విభజించి యుండుట గానవగును. ఇవి గాక పాలిచ్చు జంతువులను (Mammals), పక్షులను (Birds), వెచ్చనిరక్తముం గల్గినవని యు (Warm blooded), తక్కిన వన్నియు (Cold blooded) చల్లనిరక్తముం గల్గినవనియుం జెప్పం బడినది. మఱియు పిల్లలంగను జంతువులను (Viviparous)అనియు, గ్రుడ్లులంబెట్టు జంతువు లను (Oviparous) అనియు వేఱొకవిభజన మును జెప్పంబడినది.

మఱికొందఱు జంతుశాస్త్రజ్ఞులు దివాసంచా రముం గల్గినవాటికి Diurnal animals అనియు, నిశాచరజంతువులకు Nocturnal animals అనియుం జేసిరి.

ఈ జంతువిభాగములు గాక ప్రాశ్చాత్య శాస్త్రవేత్తలు Scientific classification అని వారిశాస్త్రదృష్టిని వేఱు విభాగములం గల్పించిరి. అవి Classes or orders, Families, Genera, Species అనునాల్గిం టింబట్టి యున్నది. ఈపద్ధతివారే యగు మఱి కొందఱు జంతుగణములందు వెన్నెముకలుగల వాటిని (Vertebrates) ఇంకను Mammals అనియు, Birds అనియు, Reptiles అనియు, Amphibians అనియు, Fishes అనియు, విభజనము గావించిరి.

వెన్నెముక లేని జంతువులను (Segmented animals) అనియు, Long worms అనియు, Soft worms అనియు, పలువిధముల నామము లిడి విభజించిరి. వీటియం దింకను లెక్కకు మీఱిన అంతశ్శాఖలుగ విభజించి వేర్వేఱు నామములను శాస్త్రగ్రంథములపుటలను నింపి యున్నారు. ఈశాస్త్రము నెఱుంగుటకు శరీరా వయవకార్యములను(Physiological aspect) Histological aspect. Morphological aspect. Embryological aspect, (గర్భస్థ

పిండోత్పత్తులును), Anatomic aspect (or structural aspect) శరీరనిర్మాణ విధానము, Ostelogy- (ఎముకల లక్షణములును) గూడ నెఱుంగవలసియుండును.

జంతుప్రపంచమును ఆంగ్లమున Animal kingdom అనెదరు. దానినే లాటిను భాషయందు Animalia అని జంతుశాస్త్రజ్ఞులు వ్యవహరించియున్నారు. ఈ జంతుప్రపంచము ద్విధా విభాగముగఁ జెప్పఁబడినది. ౧ Invertebrata వెన్నెముక లేనివి, ౨ Vertebrata వెన్నెముకలు గలవి. పిపీలికయందుఁగల అంతశ్శాఖలు అధమజాతులాదిగ ఉత్తమజాతులదనుక విభజింపఁబడినవి Invertebrata లోని అంతశ్శాఖలకు Phyla యని పేరు. అవి పదునొకండుగ విభజించి యున్నారు.

౧ Phylum Protozoa—ఇది ౫ అంతశ్శాఖలు గలది—

1 Rhizopoda, 2 Mycetozoa, 3 Mastigophora, 4 Sporozoa, 5 Infusoria.

౨ Phylumporifera—ఇందు Porifera అనంబడి ఒకశాఖ (class) ఐ యున్నది. అందు 3 ఉపశాఖలు చెప్పఁబడినవి. వాటిని Sub classes అందురు.

1 Calcaria, 2 Hexactinellida, 3 Demospongia.

3 Phylum Coelenterata. ఇది నాల్గు క్లాసులు.

1 Hydrozoa, 2 Scyphozoa, 3 Actinozoa, 4 Etenophora.

౪ Phylum Platyhelminthes—ఇది మూఁడుభాగములుగఁ (క్లాసులు) చెప్పం బడినది.

1 Turbellaria, 2 Trematoda, 3 Lestoda.

౫ Phylum nemt helminthes:—ఇది మూఁడుభాగములుగ (క్లాసులు) చెప్పం బడినది.

1 Nematcda, 2 Acanthocephala 3 Chaetognatha.

౬ Phylum trochelminthes:— ఇందు రెండుభాగములు (క్లాసులు) గలవు.

1 Rotifera 2 Gistrotricha.

౭ Phylum molluscoida:— ఇందు మూఁడు భాగములు కలవు.

1 Polyzoa, 2 Phoronida, 3 Brachiopoda.

౮ Phylum, Echinodermata—ఇది రెండు Sub Phylums నుగల్గియున్నది.

౧ Eleutherozoa—ఇది నాల్గు classes గలది.

1 Asteroidea, 2. Ophiuroidea, 3 Echinoidea, 4. Holothuroidea.

౨ Sub Phylum Pelmatozoa—ఇది యైదు క్లాసులం గల్గియున్నది.

1. Crinoidea, 2. Cystoidea, 3. Blastoidea 4. Edriateroidea 5. Carpoidea.

౯ Phylum Annulata—ఇది నాల్గు క్లాసులు.

1. Chactopoda, 2. Sipunculoidea, 3. Archiannelida, 4. Hirudinea.

౧౦ Phylum Arthropoda—ఇది యైదుక్లాసులు గలది.

1. Crustacea, 2. Onychophora, 3. Myriapoda. 4.Insecta. 5. Archnida.

౧౧ Phylum Molluscea - ఇది యైదు క్లాసులం గల్గియున్నది.

1. Pelecypoda, 2. Amphineura. 3. Gastropoda, 4. Scaphopoda, 5. Cephalopoda.

ఇంక రెండవదియగు వెన్నెముకలంగల్గిన ప్రాణిసముదాయమగు Vertebrata యందు

ఒక Phylum కలదు. దానికి Chordata అని పేరు పెట్టియున్నారు. ఇందు ఆయిదు Sub-Phylum లు చెప్పఁబడినవి.

౧ (Sub Phylum)— Hemichorda ఇందు అంతశ్శాఖగా ఒక Class చెప్పఁబడినది. అది కూడ Hemichorda అనుపేరం బరఁగు చున్నది.

౨ (Sub Phylum) Urochorda ఇందు అంతశ్శాఖగా ఒక Class చెప్పఁబడినది. అది కూడ Urochorda అనుపేర బరఁగుచున్నది.

౩ (Sub phylum) Acrania— ఇందు అంతశ్శాఖగా ఒక క్లాసు చెప్పఁబడినది. అది కూడ అదేపేరున అనఁగా Acrania అను పేరంబరఁగుచున్నది.

౪ (Sub phylum) Agnatha— ఇందు అంతశ్శాఖగా ఒక క్లాసు చెప్పఁబడినది. దానికి Cyclostomata అని పేరిడియున్నారు.

౫ (Sub phylum) Gnathostomata— ఇందు ఐదుక్లాసులు చెప్పఁబడినవి.

౧ Pisces (Fish) చేఁపలు.

౨ Amphibia (Frogs) కప్పలు మొ॥

౩ Reptila పాములు, ఉడుములు, బల్లులు, తొండలు, మొసళ్ళు మొ॥

౪ Aves (Birds) పక్షులజాతులు.

౫ Mammalia (Milking animals) పిల్లలకు పాలిచ్చుచు పిల్లలను కనుజంతువులు. చతుష్పాత్తులు మొదలగునవి.

జూజాల పౌర్ణమి—దీనికి సరియగుపేరు ద్యూతముల పౌర్ణమి. ఆశ్వయుజ శుద్ధపౌర్ణమి నాఁటికి వరిపంటలు ముదురుచుంట రైతులకు హెచ్చరిక గల్గియుండును. శరత్కాల మగుట చంద్రిక (వెన్నెల) యుఁ గడుంగడు మనోహరమై యుండును. కాలమును ఉష్ణాధిక్యమును శీతలముగు గాక సౌఖ్యప్రదమై యుండును. ఆ నాఁటి రాత్రియందు బయటి వెన్నెలలో నెత్తా నాటము లాడుట సాంప్రదాయముగ జరుగుచుండెను. నీ కపుడు నిద్రించని తెలుపుటకు జాగరమున్నది. (జాగ రములు, సప్తమీవ్రతములు, ప్రతిదినములు చూడుఁడు). నాగపంచమీపౌర్ణమి, శ్రావణపౌర్ణమి చూడుఁడు.

ఇది నీపౌర్ణమినాఁటి హిందువుల పండుగ లలోనొకటి మాత్రము గాక. ఆశ్వయుజ పౌర్ణమిని ఉత్తర హిందూస్థాన దేశములయందు కోజాగరి (పౌర్ణమి) యందురు. ఈదినము న దేవాసురులు పాలసముద్రమును మథించఁ, లక్ష్మీ దేవి యుదయించె గావున విష్ణుదేవుని వరించుటకు కంగీకరించెనట. కాన నాదేవి నాఁటిరాత్రి ప్రత్యేక గృహములకు తిరుగుచుఁ బూజించి, కొన్నిక్షేత్రములలో నిల్చి ప్రాకి మెలఁకువ గా మేలుకొని వేచియుండిన భక్తులను సంతోషపెట్టి మేలు గా మొసఁగును. నాఁటిదినమున నా రాత్రి విష్ణుదేవునికొఱకుఁ బూజింపు రు ప్రమాణముల కింపైనట్టి కోజాగర—(కోజాగర ది) అని వచించునట. ఎవ్వరు మేల్కొని యున్నారు? అనిన యిట్లు నేన్వరు మేల్కొని యున్నను వారలకు సంపదిచ్చి పోవునట్లుగ నొసగునట. కాన నీయాశ్వయుజశుద్ధ పౌర్ణమి ను త్తర దేశములందు కోజాగర అనియెదరట.

సర్వసాధారణముగాఁ గురు వారమును ఆదేశస్థులు లక్ష్మీవారమని పిలుతురు. నాఁడు ద్రవ్యము నితరుల కియ్య నిచ్చగింపరు. నాఁటి రాత్రి లక్ష్మీదేవిం బూజింతురు. ఇంతియేగాక అనుదినము ప్రదోష వేళ సంధ్యాదీపము వెలిఁగించి ముమ్మాఱు శంఖము పూరించుట లక్ష్మీప్రీతి కనియె యందురు.

జూనఘఢేన్కెటి—బొంబై రాజధానిపరిభు త్వపు టధికారమునకు లోఁబడిన చిన్నస్వదేశ సంస్థానము. సుప్రసిద్ధ జైనయాత్రాస్థలమగు

గిరినార్ పర్వతము. హిందువుల యాత్రాస్థలములగు ద్వారక, సోమనాథక్షేత్రములును ఈ రాజ్యములోనివి. కచ్ఛి ద్వీపకల్పమునం దున్నవి. రాజధాని జూనగడు పురము.

జూనియర్ సర్వీసు — ఆంగ్లదేశములందు నావికా చూడుడు.

జూపిటరుగోళము (Jupiter)— ఇది సోలారు Systemనకుం జెందిన యొకగోళము. సూర్యగోళమునుండి 494,000,000 మైళ్ళదూరమున నీగోళముంజుట్టి 4332 దినముల 14 గంటలలో తిరిగి వచ్చుచుండునది యనియు, భూమితోం బోల్చిచూచిన 1300 రెట్లు ఘనము కలది యనియుం జెప్పంబడినది. ఇది Primary Planet (ప్రధానగోళము) లలో నొకటి. ఐరోపా దేశముల ఎస్ట్రానమీశాస్త్రవేత్తల కాదినుండియు దీనింగూర్చి తెలిసియుండెను. ఇది Superior Planet గా వివరింపం బడినది.

జూపిటరుగోళము నాశ్రయించి నాల్గుచంద్రగోళములు దానిం జుట్టి తిరుగుచుండును. అధిబలమగు దుర్భిణిగుండా చూచిననే గానవచ్చెడిని. దీనిం గనిపెట్టినవాండు Galileo పండితుండని చెప్పంబడినది. ఆయన క్రీ. వె. 1681 జనవరి 7 తేదీని కనిపెట్టెనంట. తఱచుగ వాటి గ్రహణములు కల్గుచుండునని ఆయన వివరించెను.

ఈజూపిటరు తనకుందానె గిరగిర తిరుగుట వలనం గల్గుదినము తొమ్మిదిగంటలఏంబదిరెండు మినిట్లపరిమాణముకలది. ఇంక సూర్యునిం జుట్టి వచ్చుటకు మన పండ్రెండు సంవత్సరములకాల మించుమించుగ నయ్యెడిని.

సోలారుసిస్టమునందలిగోళములలో జూపిటరు చాల పెద్దగోళము. దీని డయామీటరు 87000 మైళ్లుండును. అనంగా భూమియొక్క డయామీటరునకు పదునొకండురెట్లధికము. ఇది వెనస్ (శుక్రునకు) గోళమునకుం బిదప నధిక ప్రకాశమానమైనది.

ఈగోళముంజుట్టి చారలవలె మేఘములగపడుచుండును. అవి చలనముం గల్గియున్నవి. ఈగోళముంజుట్టి వాతావరణము కలదని కన్గొనంబడినది. దీనిని భరతదేశపు జ్యోతిషశాస్త్రమున బృహస్పతి లేక గురుండని వాడియున్నారు. ఎస్ట్రానమీ చూడుడు. సోలారు సిస్టమ్ చూ.

జూబిలీ— ఇది యొక యూదా దేశపు ఉత్సవముగ నుండెడిది. ఏంబదియేండ్ల కొకసారి చేయుచుండిరంట. ఈజిప్టు దేశాధీశులుగ నుండిన ఫరోల నిర్బంధమునుండి యూదులకు విముక్తి గల్గుటకు సంతోషచిహ్నముగ నీజూబిలీ ఉత్సవము ప్రారంభించిరని కొందర అనుచున్నారు. మోషేప్రవక్త దీనిని శాసించెనంట.

ఇకాలమునం బరిపాలన, వివాహము మొదలగు సంతోషకార్యములు జరిగిననాంట నుండియు నిరువదియైదు సంవత్సరములకు సిల్వరు జూబిలీ యనియు, ఏంబది సంవత్సరములకు గోల్డు జూబిలీ యనియు, నఱువది సంవత్సరములకు డైమండు జూబిలీ యనియు నుత్సవము లొనర్చుచున్నారు.

జూలియన్ కేలండరు (Julian Calander)— కాలవిభజనము చూడుడు.

జూలూలాండు — దక్షిణాఫ్రికాలోని నేటాల్ దేశమునకు క్రీ॥ వె॥ ౧౮౯౭ లోం జేర్పంబడిన ప్రదేశము. ప్రజలు జూలూ తెగవారగుట దేశమున కాపేరు గల్గెను. (నేటాల్ దేశము దక్షిణాఫ్రికా చూడుడు).

జెంజెమా ఫిరంగి (శతఘ్ని)—భరతదేశపు పురాతనపు శతఘ్ని చూడుడు.

జెండవెస్తా— జెండనంబడిన భాషయందున్న అవెస్తా యనుపేరుగల గ్రంథము. అవెస్తా పదము హిందువుల వేదశబ్దసంబంధ మని

తలంపఁబడుచున్నది. అవెస్తా జరథుస్త్రమత (మాజ్దాయాస్నామతము) స్థులగు పారశీకుల ముఖ్యమతగ్రంథము. ఇది తొలుత పహ్లవీభాష లోనికిని పిదప పార్సీభాషలోనికిని అనువదింపఁబడినదఁట. జరథుస్త్రఋషి కూర్చెనని చెప్పఁబడినది.

చెకోస్లావకాదేశ ప్రభుత్వము Czechoslavakia — ఐరోపా ఖండమునందలి మధ్యభాగమందున్న ప్రజాప్రభుత్వదేశము.

ఏఁబదినాల్గువేల రెండువందల చతురపుమైళ్ళ వైశాల్యమనియు, ఒకకోటి నలుబదియారు లక్షల జనసంఖ్య యనియుం జెప్పఁబడినది.

జెజూరీ ఖండోబాక్షేత్రము — జెజూరీ పురము మహారాష్ట్రభూమియందు పూనా నగరమునుండి వాదయున కేఁగునినుపబాట (M.S.M. మీటరుగేజి లైను) పైనున్న పుణ్యక్షేత్రము. పురముమధ్య నొకకొండపై ఖండోబాదేవుని సుందరమగు దేవళము మహారాష్ట్రదేశమంతటికి భక్తి కాస్పదమై పేరొందినది. (ఖండోబా క్షేత్రము చూడుఁడు.) ఇచట నేఁటేఁట ననేకోత్సవములు జరుగుచుండెడిని. వేనవేలు జనులు దర్శించుటయే గాక యనుదినముఁ బెక్కుమంది జనులేతెంచి భక్తినల్పుచుందురు. అందు సోమావతి, మాఘి, భద్రపాద, చంపాషష్ఠి, చిత్రపౌర్ణమి ఉత్సవములు కడుఁబ్రసిద్ధములు. ఇచటి పవిత్రస్నానతీర్థము, సోపానము, విశాలమగు ధర్మశాలయు, సుప్రసిద్ధ మహారాజ్ఞి యగు నహల్యాబాయిగారిచే నిర్మింపఁబడినవి.

జెట్సామ్— వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషా పదము. Jetsam- సముద్రమం దపాయస్థితి యందున్న యోడ తనయందలి సరకులం గొన్నిటిని సముద్రమునం బడఁద్రోసి వేయవలసి వచ్చుతతి నట్లుచేయును. ఆసరకు లెవ్వరివో వారికి నష్టమిత్తురు. ఎవ్వరును గోరనిచో నవిప్రభుత్వపు టాస్తిగఁ బరిగణింపఁబడును. (Flotsam) చూ.

జెనిత్ (Zenith)—నాదిర్ జెనిత్తులుచూ.

జెనిస్సరీస్ పటాలము— టర్కీదేశమున క్రీ॥ శ॥ ౧౩౨౬-౧౩౫౯ సం. పాలించిన ఓర్ఖాన్ సుల్తాను బరిపాలనమున నేర్పఱుపఁబడినపటాలము. క్రీ॥ శ॥ ౧౩౫౯, ౧౩౮౯ పాలించిన ఒకటవమురాదు సుల్తాను పాలనమున నభివృద్ధినందిబలపడి తిరుగుఁబాటునకును ప్రజలను బాధించుటకును పేరొందినదయ్యెను. పదునేడవ శతాబ్దమున దీనిభయము మెండయ్యె నఁట. ముగ్గురు సుల్తానులు దీనికై నగచుచు నేమియుం జేయనేరక మిన్నకుండిరఁట. ౧౮౨౬ లోఁ దిరుగుఁబా టధికమై ౧౮౨౬ లో దీని నణంచి పటాలముం దీసివేచిరఁట.

ఇక్కాలమునఁ దిరుగుఁబాటొనర్చు సేవకులను జెనిసరీస్ అని సామెతగా ననుచుందురు.

జెయూస్ (పరమేశ్వరుఁడు) — గ్రీసుదేశపు ఆదికాలపు దేవతలలో గొప్ప దేవుఁడు. ఒలింపస్ శిఖర మాదేవతా నివాస మని చెప్పఁబడినది. ఒలింపస్ శిఖరము థెస్సలే యందున్నది.

జెరూసలెమ్ పట్టణము — దీనిని క్రైస్తవులు, మహమ్మదీయులు, హోలీ సిటీ యనియు, ఈపాలస్తినా దేశమును హోలీ లాండ్ అనియు భక్తిపారవశ్యమునఁ బల్కెదరు. దీనింగూర్చి బైబిలునందుఁ గానసగును.

క్రీ. శ. ౧౧౮౭ నుండి మహమ్మదీయా క్రాంతమై యున్నది. జెరూసలెమ్ నాల్గుభాగములుగ నున్నది. తొల్లింట జోహోవా దేవాలయ మున్నచోటునందు నిప్పుడు ఉమార్ మశీదు కట్టంబడి చూడ వింతగనుండును. ఈప్రదేశమునకు హరామ్ అనిపేరు. ఇది మహమ్మదీయ భాగము.

కోప్టియనుభాగమున చర్చ్ ఆఫ్ హోలీ సెపుల్చర్ కలదు. ఇది క్రీస్తుప్రభువు శిలువ వేయఁబడిన తావనియందురు. కాని పెక్కండ్రికిది ఆతావుకానేరదని యభిప్రాయ భేదములు కలవు.

ఆర్మీనియనులు, యూదులు, వేర్వేఱుభాగములందు వసించుచున్నారు. యూదులు మార్ మశీదులోనికిఁ బోరాదఁట. వారు పురాతనపు టాలయపు గోడకడ కేఁగి విలపించుచుందురు.

జెరూసలేమునందు హీబ్రూ విశ్వవిద్యాపీఠము (యూనివర్సిటీ) కలదు. క్రైస్తవులకు, మహమ్మదీయులకు యాత్రాస్థలమై యున్నది. క్రీ. శ. ౧౯౧౭ మొదలుకొని ఇన్ని మంచికట్టడములు కట్టంబడి పట్టణము పెరిఁగినది. ౧౯౩౦ జనాభామేరకు జనసంఖ్య ౯౦౪౦౭

జెర్క్యూ— రాజ్యసంబంధ పరిభాషా పదము. Jerqu— కస్టమ్సు ఉద్యోగులందు గొప్పయుద్యోగియొక్క పని. ఈతని కచేరీయందు దిగుమతియోడల సరకులలెక్కలు తనిఖీచేయఁబడి సరిచూడఁబడును.

జెసూయిట్ క్రైస్తవ మతశాఖ— క్రీ. శ. ౧౫౪౩ లో స్థాపింపఁ బడినది. దీని పూర్వనామము Society of Jesus ప్రపంచమందంతట నీమతస్థులు కలరఁట. ఆదిని నమ్మని వారియందు క్రీస్తుభక్తి వ్యాపింపఁ జేయుటయే వీరికోర్కెగా నుండెనఁట. కాని పిదప రాజకీయములందుఁ బాల్గొనుచు ననుమానమునకుం గురి యగుచుండిరఁట. వీ రింగ్లాండు మొదలగు నాంగ్లసీమలందుఁ బెక్కుపాఠశాలల నడపుచున్నారఁట.

జేడ్ రత్నము (JADE)— ఇది mineral Tremolite జాతిదాయిగఁ జెప్పంబడిన రత్నము. చాల గొప్పదాయి. దీనియందు ముఖ్యముగా Silicate of magnisia and lime కలదని చెప్పంబడినది.

జే 'J' అక్షరమునకుంజెందిన క్రైస్తవ పురుష నామములు— Jabez హీబ్రూ, Sorrow అని యర్థము.

Jack (See John)

Jacob హీబ్రూపదము. Supplanter అని యర్థము. ఇందుకు Jacques అనునది French రూపాంతరము. దీనిముద్దుపేరు Jake అనునది.

James హీబ్రూపదము. (Same as Jacob) పెక్కండ్రు రాజుల కీపేరుండెను.

Japhet, -Japhette హీబ్రూ పదము. నో యొక్క ఒక కుమారుని పేరు. Extender అని యర్థము.

Jared హీబ్రూ పదము. Descender అని యర్థము.

Jarratt ట్యూటోనిక్కు పదము. Firm Spear అని యర్థము.

Jason గ్రీకుపదము. Healer అనియర్థము.

Jasper, Jaspar పర్షియన్ పదము. Great treasure అని యర్థము.

Javan హీబ్రూపదము. జోసెపు యొక్క నాల్గవ సుతునిపేరు. ఈతఁడు Grecian తెగ వారికి మూలపురుషుఁడు.

Jedediah హీబ్రూ నామము. Lord's beloved అని యర్థము.

Jeffrey ట్యూటోనిక్కునామము. Good peace అని యర్థము.

Jeremiah హీబ్రూ పదము. Exalted of God అని యర్థము. St. Jerimiah ఋషిపేరు. (హీబ్రూ) దీనినుండి కల్గిన ముద్దుపేర్లు Jeremie-Jeremy-Jerry అనునవి.

Jermyn లాటిను నామము. German అని యర్థము.

Jerome గ్రీకు పదము. Holy name అని యర్థము.

Jervis, Jervoise ట్యూటానిక్కునామము Spear warrior అని యర్థము.

Jesse హీబ్రూ నామము. Lord is అని యర్థము.

Jethro హీబ్రూ పదము. His excellence అని యర్థము.

Jex నవీన కల్పితపదము.

Joab హీబ్రూపదము. Lord is father అని యర్థము.

Joachim, Joaquim, Joaquin హీబ్రూ పదము. The Lord will Judge అని యర్థము.

Job హీబ్రూపదము. Persequted one అని యర్థము. Job విశేషభక్తుడు.

Jocelin, Jocelyn, Joscelin, Josselin, Joycelin లాటిన్పదములు. Just sportim అనియర్థము. ముద్దుపేరు Josslin.

Joel హీబ్రూ పదము. Whose God is Lord అని యర్థము. ఒక భక్తుడు.

John, Johan హీబ్రూ పదము. Gods gracious gift అని యర్థము. ఇదియొక మహాభక్తుండగు జ్ఞానిపేరు. దీనినుండి కల్గిన ముద్దుపేరులు.

Johnny, Johnnie, Jack, Jock స్కాట్లండులో Jockey అని కలదు.

Jonas, Jonah హీబ్రూ పదములు. St. Jona ఋషిపేరు. Dove అనియర్థము. ఈతడు హీబ్రూఋషి; జ్ఞాని; భక్తుడు.

Jonathan హీబ్రూపదము. Lord's gift అని యర్థము. యూదుల రాజకుమారుడు. అంతఃకరణశుద్ధికి పేర్వడసినవాడు. అతనిపేరు "Bro Jonathan" అనునది. అమెరికా V. S. కు ఒక nic-name గా నెన్నుదురు.

Jordan హీబ్రూపదము Fast flowing అనియర్థము. ఒక యూదాదేశపు నదిపేరు.

Joscelin (see Jocelin.)

Joseph హీబ్రూపదము addition అని యర్థము. స్వప్నఫలము తెలిసిగినజ్ఞానియు, మంత్రిత్వ మొనర్చినవాడునగు నొక మహాపురుషుడు

Joshua హీబ్రూపదము. Lord saves అని యర్థము. దీనంగలిగిన ముద్దుపేరు Josh అనునది. స్వార్థత్యాగియగు Joshua పేరు.

Josiah, Josias హీబ్రూపదము. ఒకమహాత్ముని పేరు. Lord's fire అనునర్థము.

Joyce లాటిన్పదము. Sportive అని యర్థము.

Juan హీబ్రూపదము.(same as John). lord's gracious gift అని యర్థము.

Judas, Jude హీబ్రూపదము. god's prise అని యర్థము.

Julian, Julien, Julius, Jules, లాటిన పదము. పెద్దగడ్డముపెరిగినవాడని యర్థము. దీనియందలి ముద్దుపేరు. Jule, Julius అనునది రోమనుచక్రవర్తుల కుండిన పేరు.

Junius లాటినుపదము. రోమను దేవత Juno సంబంధనామము. Justin, Just, Juste, Justinian, Justinien, Justinus, Justyn, Justus లాటిన్ నామములు. న్యాయమని యర్థము.

జే (J) అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవస్త్రీలనామములు-

Jacintha, Jacinthe, Jacinta గ్రీకుపదములు. ఒకరంగునకర్థము. Hyacinthe యొక్క రూపాంతర మనితలంపబడుచున్నది.

Jacobina, Jacobine, Jacqueline, Jacquetta, Jacquette Jacquenetta— హీబ్రూపదములు. తిరుగ నాటునది యనియర్థము. Jacob పదము కొంత మార్చినకతన నది స్త్రీవాచకపదమని యెన్నఁబడు చున్నది.

Jamesina హీబ్రూ పదము. తిరుగ నాటు నది యనియర్థము. ఇది Jocob యొక్క పర్యాయపదమగు James యొక్క స్త్రీవాచకపదము.

Jane, Janet— హీబ్రూ పదములు. దేవుని కటాక్షపూర్వకబహుమానమనియర్థము. దీనినుండి గల్గిన ముద్దుపేరులు Jenie, Jean, Jeanie, Jeanne, Jen, Jennie, Jenny, Jeane.

Jean, Jeanne, Jeane, Jeannette, Jeanette, Jennette, Jeanetta — స్కాచిపదములు. దేవుని కటాక్షపూర్వకబహుమానమని యర్థము. ఇవి యన్నియు Jane యొక్క స్కాటిషుభాషారూపములని తలంపఁబడుచున్నవి.

Jemima—హీబ్రూపదము. గువ్వ(పక్షి) యనియర్థము.

Jennifer, Jennefer, Jenifer— సెల్టిక్కుపదములు. తెల్లనికెరట మనియర్థము. ఐర్లండు దేశమున వ్యాపకముగాంచినపదములు.

Jeromette— గ్రీకుపదము. పవిత్రనామము. Jerome యొక్క స్త్రీవాచకపదము.

Jessica, Jessie, Jessy, Jess— హీబ్రూపదములు. ఇవియును Jane యొక్క స్త్రీవాచకపద రూపాంతరములని తలంపఁబడుచున్నవి. స్కాట్లాండునందు వాడఁబడుచున్నవి.

Jessidora— కలుపఁబడినపదము. దేవుని కటాక్షపూర్వకబహుమానార్థము.

Jewele— హీబ్రూపదము. ప్రాణ మని యర్థము.

—Jezebel— హీబ్రూపదము. పాతివ్రత్య నియతి యనియర్థము.

Joan, Joanna, Joannes, Johanna, Johanne, Johannes—హీబ్రూపదములు. దేవునికటాక్ష మనియర్థము. క్రైస్తవమతప్రచారిణి (క్రీస్తుశిష్యురాలు) యగు నొకభక్తురాలి పేరు. ఈమెపేరు Jonna. తక్కినవి దాని ప్రతిరూపపదములు.

Joletta— లాటిన్‌పదము. ఊదారంగని యర్థము. ఒకపువ్వు పేరు.

Joscelind—లాటిన్‌పదము. న్యాయమని యర్థము. Joscelin పదముయొక్క స్త్రీవాచకపదము.

Josephine, Josefina, Josephina, Josefa, Josephe, Josepha, Josefine— హీబ్రూపదములు. అధిక మని యర్థము. దీని నుండి కల్గిన ముద్దుపేరులు, Jo, Jozy, Pheenie. ఇవి Joseph యొక్క స్త్రీవాచకపద రూపాంతరపదములు. ఇంకను నెపోలియను బోనాపార్టియొక్క మొదటిభార్య యగు జోసెఫైన్ చక్రవర్తినిపేరుగఁ గొంత ప్రచారమందిన పదము.

Joy, Joyce—లాటిన్‌పదములు. ఉల్లాసమనియర్థము.

Juana, Juanita—హీబ్రూపదములు. దేవునికటాక్ష మని యర్థము. ఇవి Joanna యొక్క సమానపదములనియు, Juan యొక్క స్త్రీవాచకపదము లనియుం గూడ తలఁపఁబడుచున్నవి.

Judith, Juditha, Judithe—హీబ్రూపదములు. పొగడ్త యనియర్థము. దీనినుండి కలిగిన ముద్దుపేరు Judy.

Julia, Julie, Juliana, Juliane, Julienne, Juliet, Julietta, Juliette, Joliette, July —లాటిన్‌పదములు. మెత్తని కురులుగల యనియర్థము.

Juno—లాటిన్‌పదము. రోమక దేవత పేరు.

ఈ దేవత జూపిటరు భార్యగను, యువతీజన రక్షకురాలుగను బూజింపఁబడెడిది.

Justina, Justine— లాటిన్ పదములు. న్యాయము మని యర్థము. Justine, Justus అను పదములకు స్త్రీవాచకపదము.

జేగురు—సుద్దమట్టి చూడుఁడు.

జేతవనవిహారము—శ్రావస్తిపురమునకు దక్షిణముగా నొకమైలుదూరమున సీమిత ముండిన పాడుదిబ్బ కలదు. ఇట బుద్ధభగవానుఁడు వసించి బోధించుచుండెననియు, దీనిని శ్రావస్తిపురవాసియగు సుదత్తుండను వణిక్ప్రుంగవుఁడు నిర్మించెననియు, దీనితోఁట ఆదిని ప్రసేనజిత్తుసుతుండగు జేతునిదై యుండెననియు, నతఁడు దానిని అనాథపిండిక యనునామెకు విక్రయింప, నామె వారికిచ్చె ననియు, ఇం చానందుఁడు నాటినమామిడిచెట్లుండెననియుఁ జెప్పఁబడినది.

జేబు రుమాళ్ళు— జేబురుమాళ్ళు తొలుత నొయ్యారముల కునికిపట్టగు నిటలీదేశమున వాడుక ప్రారంభమయ్యెను. అటనుండి పెక్కుదేశములవారు నేర్చుకొనిరి. అటులనే ఇంగ్లాండును, ఇంగ్లాండునుండి భరతదేశమును గూడ జేబురుమాళ్ళను వాడఁ బ్రారంభించెను. దేశభాషయందు కర్చీఫ్ అన చిన్నపరిమాణము గలశాలువ యనియర్థము. ఇంక ఆంగ్లభాషలో Hand-kerchief అన చేతిచిన్నశాలువయని తెలుచున్నది.

ఇవి తొలుత పొడ వెక్కువగను, వెడల్పు తక్కువగను నుండిచుట్టును వివిధములగు నంచులు జిలుఁగులు, పనితనమును గల్గి యుండునవి. శృంగారముల కునికిపట్టగు ఫరాసుదేశమునఁ దివి అనేకపరిమాణములుగ వివిధశృంగారము లతోఁ జేయఁబడుచు మనోహరములుగ నుండినవి.

పదునెన్మిదవ శతాబ్దమున . ఫ్రెంచిరాజ్యమేలు చక్రవర్తులు బహువైభవోపేతులును విన్నాణములకు విశేషాభిలాష కలవారునుగ నుండిరి. ఆమహావైభవకాలమున మేరీ ఎంటోయినెట్టి యనంబడునొకమహారాజ్ఞి యొకనాఁటి ప్రసంగవశమున నీ జేబుశాలువలం గూర్చి ముచ్చటించుచు „ఇవి ఇన్నిపరిమాణములలో చేయఁబడక చౌకముగ మాత్రమే చేయం బడుచో నెంతయో బాగుండెడిని" అని వాక్రుచ్చెనట. దానిని వినిన భూపాలుండును క్రొడన క్రీ॥ వె॥ 1785 సం॥ జనవరి 2వ తేదిగల రాజాజ్ఞ నొసంగి నంతటినుండి జేబురుమాళ్ళన్నియు పొడవువెడల్పులు సమముగ నుండి తీరవలయు నని విధించెనఁట. అంతటినుండి అట్లే మాటియు నేఁటికిని ఆచారముగ నడచు చున్నదఁట.

జేమ్సుకుక్కు (James Cook)—ఆంగ్లేయుఁడు నావికుఁడై యనేకసముద్రముల సంచరించి చాలతావులం గనిపెట్టినవాఁడు. క్రీ. వె. ౧౭౨౮ అక్టోబరు ౨౭ జననము.

న్యూజిలాండు, ఆస్ట్రేలియాతీరముఁ గనిపెట్టి New Hebridies నుండూచి లోనికేగి న్యూక్రిడోనియా, హోవాయిన్ ద్వీపములంగనిపెట్టి అటఁ జంపఁబడెను. ౧౭౭౯ ఫిబ్రవరి ౧౪ తేది.

జెగాంటోలోజీ (Gigantology)—రాక్షసత్వము రాక్షసులంగూర్చిన కళ.

త్వాలాయనగోత్రము- భరద్వాజ ఉపగణము చూడుఁడు.

జైత్రిగోత్రము-భరద్వాజఉపగణముచూ

జైన (అర్హత) మతనిషేధములు—

జగ మంతయు క్షణికమై నశించుచుండు వను (బౌద్ధ) సిద్ధాంతమునందు నమ్మకము గల్గియుం డుటయు, దిగంబరజైనులందు శ్వేతాంబరధర్మమున నమ్మకము, శ్వే బరజైనులందు దిగం

బరధర్మమున నమ్మకము, తీర్థకరులయొక్కయు, జైనమునులయొక్కయు, స్వాములయొక్కయు మహిమలందు నమ్మకము తగ్గుటయు, జినదేవుని యందు, తీర్థకరులందు, మునులందు, భక్తిలేకుండుటయు, శరీరమే నేనను నహంభావము గల్గియుండుటయు, జంతుహింసయు నకాలభోజనాద్యనాచారము లొనర్చుటయు నప్రనిషేధ కార్యములుగఁ జెప్పఁబడినవి.

జైనమతపంచజ్ఞానములు- పంచజ్ఞానములు చూడుఁడు.

జైనమతభేదమునిగ్రంథసిద్ధాంతము- తొలింట జైనమత మంతయు నొకటిగనే యుండెను. బుద్ధభగవానుఁడు జైనధర్మమునుండి కొన్నిపద్ధతులను మార్చి తన బౌద్ధమతమును గుదిర్చెను. కడపటి ౨౪వ తీర్థకరుఁడగు మహావీరస్వామి (బంగాళములోని) రాఢా దేశమున, లాడవజ్రభూమి, శుభ భూమి, యనుబహు తావుల పండ్రెండు సంవత్సరములకు పైఁగా సంచారము సల్పి, పదమూఁడవసంవత్సరమున జైనజ్ఞానియై నిగ్రంథసిద్ధాంతములను బోధింప నారంభించెను. నిగ్రంథసిద్ధాంతము పార్శ్వనాథసిద్ధాంతమునుండి వేఱగు సిద్ధాంతము.

అశోకునిపాలన మాదిగ ౨౭వ సంవత్సరమున అతఁడు వేసిన స్తంభముల శాసనములందొక స్తంభశాసనమునఁ బ్రశంసింపఁబడినది.

జైనమతము— అర్హతమతముచూ.

జైనమత షట్పవిత్రక్షేత్రములు—

౧- శత్రుంజి లేక శత్రుంజయ పర్వతము- ఇది ప్రధాన పవిత్రక్షేత్రము. దీనిని సమ్మేట్ శిఖరమని జైనమత గ్రంథముల వాడియున్నారు. కథియవాడులోని తూర్పుభాగమున పాలిటానా సంస్థానములోనిది. ఆదినాథతీర్థకర క్షేత్రము. ఇటఁగల జైనదేవాలయము చాల గొప్పకట్టడము. దీని జీర్ణోద్ధారము కుమారపాలమహారాజుపాలనమున (పట్టణముఁరాజధాని) వాగ్భటదేవుఁడను ధనికునిచే నొకకోటి రూపాయలవ్యయమున నొనర్పఁబడినదని అట నొకశాసనము కలదు.

౨ గిరినార్ (గిరినగరము)— జూనగడ్ సంస్థానములోని జూనగడ్ (తొల్లింటిపేరు గిరినగరమే) పురమునఁ గతిపయదూరమునంగల కొండపైనున్న జైనక్షేత్రము. ఇట పరశునాథ, నేమినాథ దేవాలయములు కలవు. పర్వతము ప్రక్కఁబడియె ఫలాశినీనది ప్రవహించుచుండును. ఫలాశినీనదికి స్వర్ణరేఖానది యనియుం బేరుకలదు. ఇది దిగంబరజైనుల దివ్యక్షేత్రము. నేమినాథుఁడు శ్రీకృష్ణుని సమకాలికుఁడు. ఇట నిర్వాణపథ మందెను. ఆయన ప్రథమశిష్యుఁడు దత్తాత్రేయుఁడను నృ:

గిరినగరము బృహత్సంహిత ౧౪-౧౧ యందుఁ బ్రశంసింపఁబడినది. గిరినారునందుఁ గల రుద్రదమనశాసనము ప్రసిద్ధము. తొల్లింటనిది దత్తాత్రేయ మహర్షియొక్క ఆశ్రమము. స్కాందపురాణ ప్రభాసఖండము ౧-౧౧ వస్త్రపాతమాహాత్మ్యమున నిది వస్త్రపాతక్షేత్రమని చెప్పఁబడినది.

మఱియు శిశుపాలవధ యను నాటకమునఁ జతుర్థాంకమున దీనిప్రశంస కలదు.

3 ఆబు (అర్బుదపర్వత) శిఖరము-రాజపుత్రస్థానములోని శిరోహి సంస్థానమున ఆరావళి (ఆదర్శావళి) పర్వతముపై నున్నది. ఇట బుషభతీర్థకరులయొక్కయు, నేమినాథతీర్థకరులయొక్కయు దేవస్థానములు కలవు. ఆబుశిఖరమున భరతదేశమునఁ గురియువర్షములలో మొదటివాన కురిసి పిదపఁ దక్షిణతావులం బడునని ప్ర కలదు.

ఇట వశిష్ఠాశ్రమ దానింగూర్చిన

ప్రశంస మహాభారతము వనపర్వము ౮౨ అధ్యాయమునను, పద్మపురాణము స్వర్గఖండము ౧౧ అధ్యాయమునను గలదు. ఇటనే తన హోమధేనువగు కామధేనువును(నందినీ ధేనువును) విశ్వామిత్రుండు గైకొని యేగుతఱి నాతని నెదిరింపఁ దనతపోమహిమచే హోమగుండమునుండి పరమారుండను క్షత్రియవీరు నుద్భవింపఁ జేసెననియు, అతఁడు పరమారక్షత్రియసంతతికి మూలపురుషుఁ డాయెనని యుఁ జెప్పఁబడినది. అబూశిఖరమునసనే ప్రసిద్ధికెక్కిన అంబాభవాని దేవస్థానము కలదు.

౪ అష్టాపద క్షేత్రము.

౫ సమ్మేత్ శిఖరము — బీహారములోని హజారీబాగుజిల్లా, పరశునాథ పర్వతముపై నున్నది. E. I. R. ఇశ్రీ(ఈశ్వరి)స్టేషనునుండి సమీపము. జైనతీర్థకరులలో ౨౩వ తీర్థకరుండగు పరశునాథుఁ డిట నిర్వాణపథ మందెను. పరశునాథస్వామి శ్వేతాంబరజైనుఁడు గాన నీదేవాలయము శ్వేతాంబర జైనులవశమున నున్నది. (మహావీరస్వామిశిష్యులు దిగంబరజైనులు.)

జైనతీర్థకరు లిరువదినల్గురిలో పందొమ్మండ్రు తీర్థకరు లిట నిర్వాణపథ మందుటంజేసి జైనులకిది యెక్కువపవిత్రయాత్రాస్థలమును, దిగంబర శ్వేతాంబర జైనులను నిరుతెగలవారికిం గూడ యాత్రాస్థలము గూడ నై యున్నది. ఈపర్వతమునకు సమ్మిదగిరి యనియు, మల్లపర్వత మనియుం గూడ పేర్లు కలవు.

౬ చంద్రగిరి, లేక చంద్రనాథము—హిమవత్పర్వతములపైనున్న జైనక్షేత్రము. మానస సరోవరమునకును, కైలాసశిఖరమునకును సమీపము. అటనుండియే మార్గములు కలవు. పెక్కు తావుల జైనగ్రంథముల జైనపవిత్ర క్షేత్రము లైదే యనియు, అష్టాపదక్షేత్రమునకు చంద్రనాథమే జైనపవిత్రక్షేత్రముగఁ జెప్పఁబడినది.

ఇంకను, మైసూరురాజ్యమున శ్రీరంగపట్టణమునకుఁ గొంతదూరమున, శ్రావణ బెలగోలమున నొక చంద్రగిరి గలదు. ఇదియు (శ్రావణ బెలగోళము) జైనపవిత్రతీర్థమే. దీనికి తొల్లింటి పేరు దేయదుర్గ మని యుండెనఁట. ఒకప్పుడీపర్వతమునకు పద్మగిరి యనియుం గూడఁ బేరుండెనఁట. దీనితొల్లింటిపేరు చంద్రగిరి యఁట.

మగధరాజ్యమున మౌర్యచంద్రగుప్తుని పరిపాలనకాలమున నొకతఱి ద్వాదశవర్షక్షామము గలుగ నక్కాలపు జైనమతాధిపతియగు భద్రబాహుస్వామి అట వసింపఁజాలని జైనసంఘముతో బయలువెడలి కర్నాటదేశమందలి ఈ శ్రావణబెలగోలమున కేతెంచి రఁట. భద్రబాహుస్వామి క్రీ. పూ. ౩౫౭ సంవత్సరమున ఇటనే నిర్వాణపద మందుటంజేసి యిదియు దిగంబరజైనుల స్వాధీనమున నున్న జైనపవిత్ర క్షేత్ర మయ్యెను. ఇట భద్రబాహుస్వామివిగ్రహము గొప్పది. ఒక ఱాతిశిలనుండి చెక్కఁబడినది. నిలుచున్నటులఁ జెక్కఁబడినది. చూచు వారిలకు వింత గొలుపుచుండును.

భద్రబాహుస్వామి యటుల బయలుదేరి వెడలినతోడనె మిగిలిన మగధదేశమందలి జైనులకు స్థూలభద్రస్వామి యధిపతియయ్యెను. వారు శ్వేతాంబరజైను లెరి. భద్రబాహుస్వామియనుచరు లగుజైనులు దిగంబరజైనులనంబడుదురు. జైనసిద్ధాంతము. దిగంబర శ్వేతాంబరభేదములు చూడుఁడు.

శ్రావణబెలగోమున చెంద్రచెట్ట (చంద్రగిరి) పై క్రీ. పూ. ౪, ౫ శతాబ్దములనాఁటి శాసనములు కలవు. ఇటఁ గల శిలావిగ్రహమునకు గోమటేశ్వరుఁ డని పేరు. మౌర్య చంద్రగుప్తుండును, కొంతకాలమునకు జైనమతము స్వీకరించి జైనస్వామియై యిట కేతెంచి యిటనె నిర్వాణ పద మందినవాఁడు.

జైనమత శక్తులు — షోడశశక్తులు: ౧ రోహిణీశక్తి, ౨ ప్రజ్ఞాప్తిశక్తి, ౩ వజ్రశృంఖలాశ, ౪ కులిశాంకుశశక్తి, ౫ చక్రేశ్వరీశ ౬ వరదత్తాశక్తి, ౭ కాళికాశక్తి, ౮ మహాకాళీశక్తి, ౯ గౌరీశక్తి, ౧౦ గాంధారీశక్తి, ౧౧ సర్వాస్త్రమహాజ్వాలాశక్తి, ౧౨ మానవీశక్తి, ౧౩ వైరోహిత్యశక్తి, ౧౪ అచ్ఛుప్తాశక్తి, ౧౫ మానసా లేక మానసీశక్తి, ౧౬ మహామానసికాశక్తి అని హేమచంద్రుఁడు వివరించుచు వీనిని విద్యాదేవులని వచించియున్నాఁడు. నేమితీర్థకరునికడ కూష్మాండినీశక్తియు (అనఁగా కాకతీశక్తి) సుపార్శ్వనాథునికడ పద్మావతీశక్తియుఁ బరిచారికలుగ నున్నట్లు విగ్రహములందుఁ జిత్రించుచుందురు. వీరు యక్షిణులని యందురు.

ఇరువదినాల్గవ తీర్థకరుఁడు మహావీరస్వామి (అనఁగా వర్ధమానస్వామి)కి పరిచారికలుగ ధరణేంద్రయక్షుఁడును పద్మావతీశక్తియు నున్నటులఁ జిత్రింపఁ బడుచున్నది. వీరు నాగములనియు, పైవారుగ జన్మించి వారి కుపచారము లొనర్చుచున్నారఁట. అకలంకుఁడను జైనయతికి నీబౌద్ధులతో మతకలహముసంభవింప, కూష్మాండినీ (కాకతీ) శక్తి అకలంకునకుఁ దోడై జయము గల్గింప, బౌద్ధులకు తారాదేవి తోడైనిలిచెనఁట. ఓటమికి లజ్జించి తారాదేవి నొకకుండయందు దూఱ కూష్మాండిని దానిం దన్ని ముక్కలుగఁ జేసె నని రాజావళికథ యనుగ్రంథమునందుఁ గలదు. ఇది జైనమతగ్రంథము. ఇంక నీకాకతీశక్తింగూర్చి వేఱుకథనము గాన్పించెడిని. దీనినుండి కాకతీశక్తి జైనులదేవత యనుటకన్న హిందువులదేవత యనిన సమంజసముగ నుండెడిని. కాకతీశక్తి నాంధ్రులు కాకతమ్మ యని వాడుట సమంజసమే. వల్లభామాత్యకవి తన క్రీడాభిరామమున కాకతమ్మ నిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

సీ. పద్మలోచన భృగు బ్రహ్మసంయమివంశ.
పరిపాటి కభినవాభరణ మయ్యె,
రమణి త్రేతాద్వాపరముల సంధ్యావేళ
మగనితోఁ బెక్కండ్లు మనువు మనియె,
నెలఁత కానకకన్న నెయ్యపుసుతునిచేఁ
జంపించె ముయ్యేడుసారు లరుల,
తరుణి హైహయరాజదంతా సిపటలంబు
గవడపేరుగఁ జేసి కట్టె నఱుత
గీ. మండపాకను పెనుపాక మాహురమున
గవరమున పోలాస ననిచె నిండి
యోరుగంట వసించె నీలోత్పలాక్షి
కాకతమ్మకు సైదోడు నేకవీర.

ఈపద్యమునుండి పెక్కుయోచనలు తోఁపక పోవు. ఈమెకు సాటిగఁజెప్పంబడినది కాశ్మీరదేశపు ఏకవీరికాశక్తి. కాకతి యన కూష్మాండమున కర్గ మనుచుందురు. (త్రిలింగ సామ్రాజ్యము చూడుఁడు. ఈమె పరశురామునితల్లి రేణుక (శక్తి) వలెఁ దోచుచుండును.) అద్వైతమతము చూడుఁడు.

జైనసిద్ధాంతము—దిగంబర శ్వేతాంబర భేదములు- మగధరాజగు చంద్రగుప్తుని కాలమున నొకతటి ద్వాదశవర్షక్షామము గల్గెనఁట. అక్కాలమున జైనమతాధిపతియగు భద్రబాహుఁ డట వసింపఁజాలని కొంతజైనసంఘముతో బయలువెడలి కర్నాటకదేశముం జేరెనఁట. మార్గమున మతబోధ సల్పుచు మతగ్రంథములు సంపాదించుచుండువాఁడఁట.

భద్రబాహుం డేఁగినపిదప మిగిలిన జైనులకు స్థూలభద్రుండనువాఁ డధిపతి (నాయకుఁడు) ఆయెనఁట. కరవుకడ నొకజైనమహాసభ పాటలీపుత్రమున జరిగెనఁట. అం దేకాదశాంగముల (పదునొకండు పుస్తకముల) కుందోడు పండ్రెండవపుస్తకమున (ద్వాదశాంగమున) పదునాల్గుపూర్వములు (భాగము) (ఇది ౧౨వ పుస్తకము).

చేకూరెనంట. జైనులదివఱకు దిగంబరులు. కాని క్షామకాలమున పాటలీపుత్రమందలి జైనులు తెల్లబట్టలం గట్ట నారంభించిరంట.

భద్రబాహుని యనుచర జైనసంఘము క్షామానంతరము తిరిగివచ్చినపైని తెల్లబట్టలం గట్టు పాటలీపుత్ర జైనుల రోయుచు, వారు సంపాదించిన ద్వాదశాంగ గ్రంథములఁ జతుర్దశ పూర్వములు సంగీకరింపక నిరసించుచు, వారితోఁ గలియనొల్లరైరంట. అందువలన దిగంబరజైనులని భద్రబాహుస్వామియొక్క యనుచరులకును, శ్వేతాంబరజైనులని స్థూలభద్రస్వామియొక్క పాటలీపుత్రజైనులగు ననుచరులకును పేళ్లుగలిగి విభేదము లేర్పడియెనంట.

క్రీ. వె. ౮౦ మొదలు ౮౩ సంవత్సరకాలమును నిరుతెగలవారును గలహించుచుఁ గడకు వేసారి. పిదప క్రీ. వె. ౧౫౪ సంవత్సరమున గుజరాతులోని వైశాలీపురమున నొకమహాసభజరుగ నందు రెండు తెగల మతగ్రంథములు వేఱుగ నిర్ణయము లేర్పడియెను. ఆసభకు దేవర్ధి అధిపతిగ నుండెను.

జైపూరుసంస్థానము— ఇండియాదేశమందలి రాజపుటానా ఏజన్సీలోని బ్రిటిషురక్షితసంస్థానములలో నొకటి. (అంబేరుపురరాజ్యము చూడుడు.) ఇది ధనవంతము, ప్రజావంతము నైనది. జైపురము యొక్క రాజధాని చాల చక్కనిపట్టణము.

జైమి గోత్రము—పరాశరగణము చూ.

జైమిని గోత్రము—వీతహవ్య లేక యాస్కగణము చూడుడు.

జైమిని ఋషి— ఈమహానీయుఁడు వేదవ్యాసునిశిష్యుఁడు. ఈతనికి గురుఁ డొసంగిన వేదములలో ఋగ్వేదమున కర్మసంపుటి యొనర్చినవాఁడు. ఈతఁడు పూర్వమీమాంసను (సూత్రములు) రచించిన మహావిద్వాంసుఁడు. ఈతఁడు స్థాపించిన మతమునకుఁ బూర్వమీమాంసామత మనియుఁ గర్మవాదిమత మనియుం బేళ్లు కలవు. వేదమే స్వతఃప్రమాణ మనియు, సత్కర్మము సత్ఫలమును, దుష్కర్మము దుష్ఫలానుభవమును, కామ్యనిషిద్ధకర్మములు బంధమును నొసంగు ననియు, దైవారాధనము నిరర్థకదోషకార్య మనియు, సత్కర్మదుష్కర్మలను ధర్మమువలననే తెలియనగుంగాన ధర్మజిజ్ఞాస కర్తవ్య మనియు నీతని సిద్ధాంతము. ఈయన సామవేదాధ్యాపకుఁ డనియు, జైమినిభారతము రచించినవాఁ డనియుఁ, గొన్ని సందేహములకై మార్కండేయు నాశ్రయించెననియుఁ ఆయన ధర్మపక్షులంగూర్చి యాతని కెఱింగింప వారివలన నాయనకు సంశయనివృత్తి యాయె ననియు దానికే మార్కండేయపురాణ మని పేరయ్యె ననియుఁ జెప్పఁబడెను.

జైవతాయన గోత్రము — వీతహవ్య లేక యాస్కగణము చూడుడు.

జైవత్యాయనగోత్రము— వీతహవ్య లేక యాస్కగణము చూడుడు.

జైసల్మేరు సంస్థానము— ఇండియాదేశమందలి రాజపుటానా ఏజన్సీలోని బ్రిటిషురక్షిత సంస్థానములలో నొక రాజపుత్రసంస్థానము. (రాజపుటానా ఏజన్సీ చూడుడు.) జైసల్మేరుపురము రాజధాని. ఇది చాల పెద్దరాజ్యమేగాని చాల మెట్టప్రదేశము. బికనీరురాజ్యము ప్రక్కది. (బికనీరు సంస్థానము చూడుడు.)

జైహ్వాజిజీపంతి గోత్రము— జమదగ్నివత్స ఉపగణము చూడుడు.

జైహ్వాయని గోత్రము— జమదగ్నివత్స ఉపగణము చూడుడు.

జైహ్వాయన (జైహ్వాలాయన) గోత్రము— భరద్వాజ ఉపగణము చూడుడు.

జొన్న (చేసు) చెట్టు-లా. Holchus Sorghum ఇం. Cholum. జొన్నలకు మొక్క-జొన్న (మక్కా-జొన్న) లకును గూడ Maize అనుపేరు ముం గలదు. సం. యావనాలనిభః అని ప్రాచీనులు వ్రాసిరి. కాని యిది మొక్క-జొన్నలకు వర్తించునామము. వృత్తిః తెల్లజొన్నలు, వర్తులములగు అవియుంగూడ జొన్నలవలె ననిరి. కాని యిది మొక్క-జొన్న పొత్తిలోనిగింజలకు వర్తించును.

జొన్నలు:- ఎఱ్ఱజొన్న, తెల్లజొన్న, పచ్చజొన్న యను మూఁడు భేదములుగల ముఖ్యజాతులు కలవు. ఇవి చెట్టున కంకియందు గింజలు గలజాతి. ఇంకను మొక్క-జొన్నయందు ఎఱుపు, తెలుపు, పచ్చ రంగుల భేదములే కలవుగాని ఇవి కంకికి బదులు పొత్తియందుం జేరి గట్టిగ నంటి యుండుగింజలు. ఇవి లేఁతవిగనున్నప్పుడు కాల్చి తినియు, వేయించి తినియు, ఫలాహారపదార్థముగ వాడుచున్నారు. మొక్క-జొన్నయందు పెద్దపొత్తులు గలజాతి శ్రేష్ఠ మందురు. సాదా జొన్నలందు ఎఱ్ఱజొన్నలు శ్రేష్ఠ మందురు.

జొన్నలన్నమువండియు, జొన్నపిండి రొట్టెలు చేసియు, పిట్టు చేసియు, నాహారముగ నుపయోగింతురు. గురుత్వముగల్గి బలకరమై శరీరమును బలపఱచుటలో గట్టిపఱచును. కఫ పైత్యములను హరించి, మలమూత్రముల నధికపఱచి వెడలించి వీర్యవృద్ధిం గల్గించు ననియు, నించుక గుల్మము, మూలవ్యాధి, వాతపైత్యముల నుద్రేకింపఁజేయు ననియుఁ జెప్పఁబడినవి. పాలు, నెయ్యి, వాముము జొన్నల దోషములకుఁ బరిహారములని చెప్పఁబడినవి.

తెల్లజొన్నలు వాతమనియు, జఠరాగ్ని మందగించుననియు, పచ్చజొన్నలు పైత్యాధిక్యమనియు నందురు.

జొన్న వ్యవసాయము— ఇది భరత దేశము జన్మభూమిగాఁగల పంట కాదనియు, ఆదికాలమందే భరత దేశమునకుఁ దేఁబడి యిచ్చట స్థిరపడిపోయిన దనియుఁ బెక్కండ్రు తలంచుచున్నారు. ఈజిప్టుదేశమందున్న ధుర్రా గింజలును, దక్షిణాఫ్రికాయందున్న కపీర్ గింజలును, ఆస్ట్రేలియాయందలి బ్రూమ్కారమ్‌గింజలును, ఇటలీదేశమందలి కారన్ గింజలును, భరతదేశమందలి జొన్నలతో పోలికలం గలిగి యున్నవి. భరతదేశమం దిప్పుడు చిన్న గింజలు గల తెల్లజొన్నయును, పెద్దగింజలుగలపచ్చజొన్నయును, రెండు ముఖ్యజాతుల జొన్నలు కానంబడుచున్నవి. ముప్పది లేక నలుబది యంగుళములకు మించనివాన జొన్న చేనుజీవితమున కలుగవలయును. అధికవర్షములు గురిసిన జొన్నపంట నష్టమగును. భూములు పదునునిలుపుకోఁగలవిగ నుండవలెను. బంకభూములు, రేగటిభూములు, జొన్న పంటకుఁ బ్రశస్తములు. ఇసుకభూములు పనికిరావు. బంకమన్ను, ఇసుకకలసిన గరపభూములందు జొన్న చక్కఁగానే పైరగుచున్నది. వేర్వేఱుదేశములందు వాన మంచుల ననుసరించి యిది పునాసపంటగను పైరుపంటగనుగూడ పైరుచేయఁబడుచున్నది. అధికముగాని వర్షము లప్పుడప్పుడు పడుచుండిన నీపంట కుంజాల యనుకాలము. కర్నూలు మండల ప్రాంతములందు ఆగ్నేయమూలనుండి వీచుగాలి (పైరుగాలి) యీజొన్నపంటకుఁ జాల యనుకాలమని యారోగ్యమని చెప్పఁబడినది. ఈ గాలి వీవక యుక్క-గా నుండినపక్షమునఁ గంకికి పురుగు పట్టి పంట చెడిపోవును. నెల్లూరు జిల్లా, దత్తమండలములు, దక్కన్లోని జిల్లాలు మొదలగుచోట్ల జొన్నలు విస్తారముగ పండు ప్రదేశములందు, కంకులు పెరిఁగి పాలుబోసి కొన్నుకాలమున, ఈ గాలి తప్పక యుండనిచోఁ బంట నష్టమగునని రైతులు చెప్పుదురు. పెద్ద పునాస, ముదురు కారు యనుపేర్లతో పునాస

పంటను, జ్యానీ జ్యూలై నెలలలోను, లేక వెనక పైరను పేరుతో పైరుజొన్నను సెప్టెంబరు, అక్టోబరు మాసములలోను, జల్లునాచారముగలను. కొన్ని తావులందుఁగాలువనీటిని బెట్టుచు జొన్నలు పైరు చేయుచున్నారు. కాని, వర్షపుజొన్నలు నివి కలియవాదురు. జొన్న వేళ్ళలో గోగులు, నక్క-దోస, చాల శ్లేష్మముయిన జాతులు కలుపని జొన్న చేలతోఁ గలిపి పండింతురు. కొంద రికి వల నల్లపెసలు, కుసుములు, అలచందలు, జనుము కూడ కలిపివేసినఁ ఎక్కు-వగ పంట పండునని కనిపెట్టియున్నారు. పశువుల పేడ, ఇల్లు వీధులు ఊడ్చినచెత్త, గొఱ్ఱె మేఁకలను మందలాఁపుట, చెరువులయండుగును, ఊరినమన్ను, జొన్న చేలకు మంచి యెరువు లని చెప్పఁబడినది. అనుము, జనుము, ఉలవ మొదలగువానిని పైరుచేసి భూమిలోనికి గలియ దున్నిన పొలములందు పంట లధికముగ పండును. జొన్నలను రెండు మూఁడు నెలలు పాతరవేసిన నాహారమునకు శ్రేష్ఠముగ నుండు నందురు. జొన్న చొప్ప పశువుల కాహారమునకుఁ బనికివచ్చును. కాని, కడు లేతచొప్ప రోగ కరము. జొన్న లాభకరమయిన పంట.

జొరేస్టరు— పారశీకజగద్గురుడు. తొల్లి రాజవంశమునకుఁ జెందిన పౌరుషస్పాస్పుఁడు. తల్లి దుగ్ధోవాందేవి. ఇరాను దేశపు పార్శిపోలిస (పరశుపురము) జన్మస్థానము. మేసడోనియా దేశపు అలగ్జాండరు దండయాత్రయందు జండవెస్టా (పారశీ వేదము) తగులంబడి పోవ పరమేశ్వర (అహుర) వరప్రసాదిగ జన్మించి, ఆవేదములను బూర్తిగ రచించినవాఁడు. జరథుస్త్రు జొరేస్టరుగా మారెను నట. తండ్రియిడినపేరు స్పితముఁడు. జరథుస్త్రు యనిన ఋషి యని యర్థము. ముదిమిని జయించినవాఁడని భావము. మహాత్మ్యాదీయులు అగ్నిదేవళ మగు ఆతాష్ బెహరామ్‌పై డీకోనుసాటి వారి నెమస్కారము నగ్నియందు కలిసి [illegible] చెను. [illegible] శ్యాలిగ ౧౫౪ సన్యాసములు, [illegible] కాలము [illegible] గడిపెను. [illegible]

జోడాల నక్షత్రములు— [illegible] చూడుఁడు.

జోడియాకల్ లైట్ (Zodiacal light)— ఇది [illegible] (ఫిబ్రవరి, మార్చి నెలలలో) [illegible] ([illegible]) ఉదయ [illegible] ఆకాశము [illegible] భూమిలో [illegible] సగము [illegible] [illegible] [illegible] మాత్రము [illegible] ఉష్ణప్రదేశము (tropics) లందుఁ జక్కఁగఁ గానఁబడును. జోడియాకు నుండి [illegible] వ్యాపించుచుండును గాన దీనికి జోడియాకల్ లైటని పేరుఁ గలిగినదందురు.

ఇది చీకటి ముగిసిన పిమ్మట నాకాశము నిర్మలమైనపుడుఁ జక్కఁగఁ గానఁబడును. ఇది పలు మార్పులకు లోనైయుండును. సముద్రతీరపు ప్రదేశముల నుండుననియు, సూర్య సంబంధమనియుఁ జెప్పఁబడినది. మెర్క్యూరీ గోళములను బట్టి భిన్నమైన తునకలును ఇందు చేరియుండుననియుఁ దలంపఁబడుచున్నది. ఇందు కొన్ని [illegible] దీనినుండి వెడలిపోవు చుండుననియుఁ [illegible] పరిశీలనలనుండి తెలుచున్నది.

దీని కడపున్న యగ్రమునకు (Gegenschein) అనుజన్మనునామముగలదు. ఇదిప్రపంచము [illegible] యొక్క వృత్తాకారముయొక్క అగ్రమనియు ఇదియె భూమిపై నగపడు ననియు కొందఱు పరిశీలకులును, సూర్యుని కోరానా

యొక్క భాగమని కొందరు పరిశీలకులును, అనుమానించుచున్నారు. మఱికొందఱది ప్రత్యేకమైనదేయని యనెదరు. చతుర్దినాఁటి వెన్నెల సైతము జోడియాకల్ లైటును మఱుఁగుపఱుపఁ గల్గియుండును. ఫిక్సెడ్ స్టార్సు చూడుఁడు.

జోడియాక్ (Zodiak)—భూమియందలి భూమధ్యరేఖ (Equator) కు సరిగా తలపై నుండునట్టుల పైని అనఁగా నాకసమునఁ గొంత దూరమున నిట్టిదే వేఱొక రేఖ కలదనుకొందము. దానికి 'జోడియాకా' కని ఫ్రాన్సుదేశ భాషయందు (Zodiaque) పేరు.

దీనిపైనను ఉత్తరాయణమున దీనికుత్తరమునను, దక్షిణాయనమున దీనికి దక్షిణమునను, సూర్యుఁ డుండునట్లు భూమి సూర్యునిం జుట్టి తిరుగుచుండునని పాశ్చాత్యఖగోళశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినది. మఱియును జోడియాక్కు ప్రత్తెము పండ్రెండు భాగములుగ నేర్పఱుపఁబడినది. అనఁగా ఆకాశమున కడుదూరమున భావింపఁబడిన ఈ రేఖ పండ్రెండు విభాగములుగఁ గూడ శాస్త్రము వలన భావింపఁ బడినదని యెఱుంగునది. ఆకాశమున వీటిగుండా కన్పించు, లేక వీటికి తిన్నగాఁ గలనక్షత్ర సముదాయములనుండి వీటికిపూర్వపు జ్యోతిష పాశ్చాత్యవేత్తలు పేర్లిడియున్నారట. అవి 1 Arier, 2 Taurus. 3 Gemini, 4 Cancer, 5 Lio, 6 Virgo, 7 Libra, 8 Scorpio, 9 Sagittarius, 10 Capricornus, 11 Aquarius, 12 Pisces అని లాటిన్భాషాపదములుగ నున్నవి. వీటిని ఆంగ్ల జ్యోతిషవేత్తలు ఆంగ్లానువాద మొనర్చుకొని వాడుచున్నారు.

The Ram, the Bull, the heavenly Twins,
And next the Crab, the Lion, Shines,
The Virgin, and the Scales;
The Scorpion, Archer, and the Goat,
The man who holds the watering pot
And Fish with glittering scales.

పిట్లను భరతదేశపు జ్యోతిషశాస్త్రమున మేషము, వృషభము, మిథునము, కర్కాటకము, సింహము, కన్య, తుల, వృశ్చికము, ధనుస్సు, మకరము, కుంభము, మీనము అని కుదురుచున్నవి.

ఇందు మొదటి యాఱును భూమధ్యరేఖకు ఉత్తరమునను, (ఇది ఉత్తరాయణము), తరువాతి యాఱును భూమధ్యరేఖకు దక్షిణమునను (ఇది దక్షిణాయనము)నుండునని చెప్పఁబడినది.

జోన్ (Zone)— Zone అనిన ప్రదేశము ఒకభాగము. ఇందు భూమిగాని, సముద్రము గాని, రెండును గాని కూడ నుండవచ్చును.

ప్రపంచమున (World) — North Frigid Zone — North Temperate Zone — Torrid Zone — South Temperate Zone — South Frigid Zone అని. Zone నామములచేఁ బరఁగు భాగములు ప్రసిద్ధములు. Temperate Zones చూ.

జోయింటు స్టాకు కంపెనీ- -వాణిజ్య సంబంధ పరిభాషాపదము.

Joint Stock Company ఇది Limited liability గఁగాని unlimited గఁగాని ఉండనగును. అం దిరువదియొకటికిఁ దక్కువ కాని సంఖ్యగల భాగస్థు లుండి తీరవలయును. తక్కువభాగస్థు లుండుటానికి Partnership అనియెదరు.

జోరీఁగలు — ఈఁగలు చూడుఁడు.

జోసెఫస్ ప్లేవియస్ చరిత్రకారుఁడు (Josephus Flavius Historian)— ఈ మహనీయుఁడు రోమన్ యూధుఁడు. (Jew)

ఆదిని జెరూసలెం నివాసి. టిటస్ గారు యూదులను బందీలుగాఁ గొంపోయిననాఁడు బందీగాఁ గొంపోఁబడి పిదప రోమకపురియందు వసించుచుండువాఁడఁట. కాన క్రీ. వె. ౩౭-౧౦౦ నాఁటివాఁడుగఁ జెప్పంబడుచున్నాఁడు. ఈయన చరిత్రకారుఁడగుట మువ్వురు రోమకచక్రవర్తులీయనను మిత్రునిగా నాదరించిరఁట. ఈయన గ్రంథములు రెండు గానవచ్చెడిని. విని G. W. Wiston పండితుఁ డనువదించి యాంగ్లగ్రంథములుగ నొనర్ప The Jewish War అనియు, Antiquities of Jews అను గ్రంథములుగ నున్నవి. ఈ యూదుచరిత్రకారునివ్రాతలు నమ్మకములని ప్రతీతి వ్యాపించి యున్నది.

జౌగడాశాసనము గంజాంపురమునకు వాయవ్యదిశగా ౧౮ మైళ్ళదూరమునందుత్కలదేశమున నీదుర్గము కలదు. ఇట నొక శిలపై సుప్రసిద్ధాశోకశాసన మున్న దని ఆర్కియాలాజికల్ సర్వే రిపోర్టు ౧౩-వ సంపుటమువలనఁ దెలియుచున్నది.

జ్ఞాతికి కల్లను పామునకు పల్లను విష ముండును—

జ్ఞాతిగుట్టునుఅనఁటికట్టునుపదలు నని కావు—

జ్ఞాతిశ్చే దనలేన కిమ్—ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి. జ్ఞాతి యుండిన వేఱే యగ్ని యుండనక్కఱ లేదని యర్థము. అసూయానలమని భావము.

జ్ఞానచిహ్నములు (౧౦) దశజ్ఞానచిహ్నములు— ౧ అక్రోధము, ౨ వైరాగ్యము. ౩ జితేంద్రియత్వము, ౪ క్షమ, ౫ దయ, ౬ జనప్రియత్వము, ౭ నిర్లోభము, ౮ దాతృత్వము, ౯ శోకవిహీనత, ౧౦ భయవిహీనత. ఈపదియు జ్ఞానులకుండు లక్షణములు.

జ్ఞానపంచకము— పంచజ్ఞానములు చూ.

జ్ఞానప్రసూనాంబ— అంబాత్రేయము చూ.

జ్ఞానఫలములు— వీట్లకే వైరాగ్యచతుష్టయము మనియు, చతుర్విధపురుషార్థము లనియు, ప్రవృత్తులనియు నందురు. ౧ దుఃఖాభావము (దుఃఖము లేకుండుట; తనకు లేదనువేదన లేకుండుట) ౨ సర్వకామావాప్తి —(తనకుఁ గల్గిన కోర్కెలు తీరలేదను వేదన లేకుండుట) ౩ కృతకృత్యతా— (చేయవలసిన వన్నియు సిద్ధించినతృప్తి గల్గియుండుట) ౪ ప్రాప్తప్రాప్యత్వము—(తనకు లభింపవలసిన వన్నియు లభించినతృప్తిఁ గల్గియుండుట.)

జ్ఞానభూమికలు— బ్రహ్మవేత్తలు చూ.

జ్ఞానము—జ్ఞానమన సర్వసాధారణముగ తెలివి యనియు. కాని వాస్తవముగఁ బరమేశ్వరునిగూర్చిన యెఱుకకే జ్ఞాన మని నామము. ఇంకను నిది ద్వివిధముగ నుండెడిని. అప్రత్యక్షము లగు (తనయెదుట స్పష్టముగఁ గనఁబడని) పరమాత్మ మొదలగువానిగూర్చిన జ్ఞానము అపరోక్షజ్ఞాన మనియుఁ, బ్రత్యక్షము లగుఁ దనకు స్పష్టముగ నింద్రియములచే గోచరింపఁ దగినవానిఁగూర్చిన జ్ఞానమును పరోక్షజ్ఞాన మనియు వాడియున్నారు.

మఱియు జీవేశ్వరాభేదభక్తియందుఁ బరోక్షజ్ఞానమనియు, జీవేశ్వరులలోకైకపదార్థ మనియు, నైక్యానుభవమును నపరోక్షజ్ఞానమనియుఁ గొన్ని గ్రంథములందు వాడియున్నారు.

ఇంకను బరమేశ్వరునియం దైక్యభావము స్థిరమై వీడనిజ్ఞానమును స్వరూపజ్ఞాన మనియు, నిద్రావస్థయందునను, జాగ్రదవస్థయం దొకానొకప్పు డెప్పుడైనను వీడుచుఁ దిరుగ జ్ఞాపకము గల్గినతోడనే పరమేశ్వరునియందుఁ జేరుచుండు నైక్యభావము (పూర్తిగ స్థిరపడని) జ్ఞాన

మును వృత్తి (వ్యాపించు) జ్ఞానమునియు, వాడి యున్నారు.

ద్వైత స్థులు పరమేశ్వరునియందు లగ్నమగుటకై పెయత్నముల నభ్యసించు చుందురు.

జ్ఞానేంద్రియములు—ఇంద్రియములు చూడుడు.

జ్ఞానేశ్వరయోగి— తుకారామ్ మహా భక్తునకు బూర్వుండని చెప్పంబడిన మహారాష్ట్ర దేశస్థుండగు భక్తుండు, యోగాభ్యాసి, సేశ్వర సాంఖ్యధర్మపరుండు, పాటలకవిత్వము చెప్పఁగల్గినవాఁడు. జన్మకాలము క్రీ॥ శ॥ ౧౨౭౫ అనియు, మృతి ౧౩౯౬ అనియుఁ జెప్పంబడినది. పేరు మహారాష్ట్రులు జ్ఞానేశ్వరమహారాజని వాడుచున్నారు. వీరికి నివృత్తినాథులు, సోపాన దేవులను నిర్వురు సోదరులును, ముక్తాబాయి యను సోదరియుఁ గలరట. వీ రందఱును యోగాభ్యాస మొనర్చినభక్తులే యందురు.

ఈ మహాత్ముఁడు రచించినవి మూఁడు గ్రంథములు గాననగుచున్నవి. ౧ జ్ఞానేశ్వరీ- ఇది భగద్గీతయు, దానిపై వీరివ్యాఖ్యయుఁ గలిసి యున్న మహాగ్రంథము. దీనింగూర్చి మేడం బ్లేవట్స్కి అమ్మగారు తమ The Voice of the ilence అనుగ్రంథముయొక్క పీఠికయందుఁ బొగడియున్నారు. ఇంకను దాదా మహారాజను మహారాష్ట్రభక్తుఁడు జ్ఞానేశ్వరీమహాగ్రంథవిశేషములం జక్కఁగ వివరించి నుతించుట ఆదేశస్థులెల్ల రెఱింగినదే. ఇది మహారాష్ట్రభాషయం దున్న బహ్మవిద్యామహాగ్రంథమని వాడంబడు చున్న యుద్గ్రంథము, దీని నిటీవల మనూసుబేదారినువా రాంగ్లములోని కనువదించి రని విందుము. ౨ అమృతానుభవము-ఇది మొదటి గ్రంథముయొక్క సారమే యని కొందఱను చుందురు. ౩ కీర్తనల (అభంగముల) గ్రంథము-

దీని నాదేశమునం దెల్లరును పాడుచుండుటం గాన నగును.

ఈ మహాభక్తుండు పరమేశ్వరుని రామ కృష్ణ హరి యను నామములచే పాడుచుండువాఁడు. దేవుఁడు పేరునస్వరూపుఁడని బోధించుచుండెను.

జ్ఞానారాధగోత్రము- విధృవగణము చూ.

జ్ఞానహస్తిగోత్రము- విధృవగణముచూ.

జ్యామఘుఁడు- అత్రి, చంద్ర, యదు వంశకుండయుఁడు. తండ్రి రుక్మకవచుఁడు, లేక పరావృతుఁడు. పుత్త్రుఁడు విదర్భుఁడు. జ్యామఘుఁడు భార్యకు వెఱచువాఁడని చెప్పఁబడినది.

జ్యూపిటర్విగ్రహము-దీనిని Phidias చిత్రకారుఁడు రచించెనట. ఓలింపియాయం దుండినది. ఆకాలమున బ్రపంచమందలి (ఏడు) గొప్పవింతలలో నొకటిగ నెన్నంబడియుండెను. గ్రీకుదేశమునందలి ఓలింఫియా పర్వతమున నుండినది.

ఈ దేవతావిగ్రహము Ells అనుతావున దేవస్థానమున స్థాపింపఁ బడినతోడనే ఆవిగ్రహ లక్షణము నిరుపమమై యుండినదే దేని యొక్క నిదర్శనము దయచేసి యనుగ్రహింపు మని దేవుని నాతఁడు ప్రార్థించు చుండె ననియు, నొకపిడుగు గచటి చపటాపైబడి ఎవరి కేహాని యుఁ గలుగకుండ నుండ, నందఱు విభ్రాంతులై యిది నిజమగు నిదర్శనమేయని వచించిరనియు Pausanias (Vil 2) అనువారు వ్రాసి యున్నారు.

ఈ విగ్రహము దంతముతోఁ జేయఁబడి బంగారముతో బిగింపఁబడినది, సింహాసనమున ౬౦ అడుగుల యెత్తువఁ గూర్చున్న ట్లున్నది. కనకాంబరము ధరింపఁ జేయఁబడినది. రత్నాలంకారము లుండెనఁట. క్రీ॥ శ॥ ౪౩౩లోఁ బ్రతిష్ఠింపఁ బడెనఁట. పిదప కాన్స్టాంటునోపిల్

(స్తంబూల్) నగరమునకు మార్పంబడి పునః ప్రతిష్ఠ నందినదఁట. క్రీ॥ శ॥ ౪౭౫ లో నగ్ని ప్రమాదమున భంగమొందె నఁట.

దీనిని రచించినపనివాఁడు తానుబొమ్మను ప్రతి యందలి డాలుపైఁ జిత్రించుకొనినందుకు శిక్ష దీయంబడె నని యొకవాఁడుక కలదు.

జ్యేష్ఠ రుద్రేశ్వర శివలింగము — శ్రీశైల క్షేత్రము చూడుఁడు.

జ్యేష్ఠానక్షత్రము — ఇది ధ్రువమునకు నగపడు మూఁడు నక్షత్రముల సమూహము. దీని కింకను ఇంద్రః, జ్యేష్ఠేంద్రః, సుముఖః, పురుహూతః అను పర్యాయపదములు కలవు. ఈనక్షత్రమున కింద్రుఁ డధిదేవత. రాక్షస గణనక్షత్రము. తిర్యఙ్ముఖము. స్త్రీస్వభావము. చాతకపక్షి, జింక, పోఁకచెట్టు ఈనక్షత్రసంబంధములనియు, నిది ప్రవేశించిన పదునాల్గుఘడియలపై త్యాజ్యము (అనఁగా విషఘటికలు) అనియు, ముప్పదియొన్మిది ఘటికలపై నమృత ఘటిక లనియు, నిది దారుణస్వభావ నక్షత్రమనియుం జెప్పఁబడినది.

జ్యేష్ఠాష్టమి — భాద్రపద శుద్ధాష్టమిని (దూర్వాష్టమి చూడుఁడు.) జ్యేష్ఠానక్షత్రము సంభవించినచో మృతవంధ్యలును, (పిల్లలు పుట్టి చనిపోవుచుండుటవలన వంధ్య లగువారు) కాకవంధ్యలును (ఒక సంతానమునకుం బిదప గొడ్డువాఁటి వంధ్యలగువారు)(స్త్రీలు) దోషపరిహారార్థ మలక్ష్మీపరిహార జ్యేష్ఠావ్రత మొనర్చి, జ్యేష్ఠాదేవిం బూజింతురు. అత్తఱి ననూరాధానక్షత్రమున వ్రతారంభావాహనములును, జ్యేష్ఠానక్షత్రమునఁ బూజయు, వ్రతాచరణమును, మూలానక్షత్రమున వ్రతోద్యాపనమును నడపెదరు. (పండుగులు చూడుఁడు.)

జ్యేష్ఠికాసనము — యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యాసనములలో నొకటి. రెండుకాళ్లను నిలువుగాను చిన్నగాఁ జాచి వెల్లకిలఁ బరుండి రెండు చేతులను తల కిరుదెసల నంటునట్టులఁ జిన్నగఁ బైకిఁ జాఁచి భూమిపైఁ బండుకొనుట జ్యేష్ఠికాసన మనియు, విశ్రాంతికర మనియుఁ జెప్పఁబడినది.

జ్యోతిపురము సంస్థానము — ఝాలోద్ పురా సంస్థానము చూడుఁడు.

జ్యోతిబా పర్వత క్షేత్రము - బొంబాయి రాజధానియందు M. S. M. మీటరుగేజి లైనుపై మిరాజుసంధినుండి పోవునైన, కోలాపూర్ సంస్థానపు రాజధాని. కోలాపూరునుండి ఒక కొండప్రాంతమును పది మైళ్ళదూరమున నీ క్షేత్ర మున్నది. దీనిపైఁ బెక్కుదేవస్థానములు కలవు. అందు జ్యోతిబా దేవళము, ఆయన పట్టపుదేవేరి హేమాబాయి దేవళము, విశ్వేశ్వర దేవస్థానము, మురళీధర విష్ణు దేవళము, హనుమాన్ దేవస్థానము ముఖ్యములు. జ్యోతిబా దేవస్థానము గ్వాలియర్ సింధియా నృపతుల కులువేల్పని చెప్పఁబడుచున్నది.

జ్యోతిరథానది — ఇది శోణభద్రానదిం జేరు ఉపనది. లేక శోణభద్రయొక్క దక్షిణ జన్మస్థానమునుండి యుత్పన్నమై శోణభద్ర యందు సంగమించెడి యొకపాయ. దీని నిప్పుడు జోహిలా యనివాడుచున్నారు. మహాభారతము వనపర్వము ౨౨౨ నందుఁ బ్రశంసింపఁబడినది. దీనికి జ్యోతిష్మానది యనియుం బేరు కలదని విష్ణుసంహిత ౨౨ నందుఁ జెప్పఁబడినది.

జ్యోతిర్మఠము — శుద్ధాద్వైతమతములు చూడుఁడు.

జ్యోతిషశాస్త్రము (Astrology) — ఇది (జ్యోతి = నక్షత్రము) నక్షత్రశాస్త్రమే. పంచాంగము (Calenders) లీశాస్త్రానుబం

ధమే. ఖాల్డియనులు తొలుదొలుతం బటిశీలస మల్లి గసిపెట్టిరందురు గాని భారతదేశమునం దొల్లింటినుండియే యున్నది. అరబ్బులు దీని నెఱింగినవారే.

Universe ను ద్వాదశ భాగములుగ విభజించి (రాసులు) వాట్లయందుండు గ్రహములవలన ఫలముల నెఱుంగుట యీకల. జన్మకాలమునుండియు, తలంచిన కాలమునుండియు నీలెక్క చేయంబడును.

జ్యోతిష్మంతుఁడు— స్వాయంభువ మనువు పుత్రులలో నొకఁడు. కుశద్వీపమేలిన ప్రభువు. ఇతనికుఁ గుమారు లేడుగురు.

ఝ

ఝంకారధనుస్సు— ధను ర్నామములు చూడుఁడు.

ఝంపెతాళము— ఇం దైదు జాతులు కలవు. జాతి (లయ), ప్రాణము చూడుఁడు.

ఝాంగ్ జిల్లా — ఝాంగిపురము ప్రధానస్థానము. (పంజాబు దేశము, చూడుఁడు.)

ఝాన్సీ జిల్లా — ఝాన్సీ నగరము ప్రధానస్థానము. (ఆగ్రాప్రోవిన్సు చూడుఁడు.)

ఝాలమ్ జిల్లా — ఝాలముపురము ప్రధానస్థానము (పంజాబు దేశము చూడుఁడు.)

ఝారఖండ (దేశ) ము—ఇప్పటి ఛోటానాగపూరు ప్రాంతదేశమని పోల్చుచున్నారు. వీరదేశము లేక వీరభూమి యనంబడిన ఇప్పటి బీరభూమ్ (బంగాళములోనిది) మొదలు బనారసువఱకు ఝారఖండ మని బుచానన్ పండితుఁ డభిప్రాయపడి యున్నాఁడు. మహాలింగేశ్వర తంత్రమున సంతాల్ పరగణాలు కూడ నీదేశములోనివే యని చెప్పంబడినది.

ఇప్పుడు రాంచీపురముకడనున్న చూటియా గ్రామము తొల్లింటి నాగవంశపు రాజుల రాజధానియై చూటియా నాగ(రాజు)పుర మని వాడంబడెడి దఁట. పిదప మధ్యరాష్ట్రముల నాగపూర్ ప్రాబల్య మధికమగుట చూటియా శబ్ద మంతరించి, ఛోటా (చిన్న) నాగపూరను పేరు కలిగెనఁట.

మహుసింగనుభూపతి మొగలులతో సంగరమున నోడి క్రీ. వె. ౧౫౮౫ సంవత్సరమున నిహతుఁడాయెను. పిదప మొగలై రాజ్యమునకు జేరిపోయెను.

ఝాల్వారా సంస్థానము— ఇండియా దేశమునందలి రాజపుటానా ఏజన్సీలోని బ్రిటిషురక్షితసంస్థానము లిరువదింటిలో నొక రాజపుత్ర సంస్థానము. ఝాల్వాడపురము రాజధాని.

ఝిందు స్టేటు— పంజాబు దేశములోని బ్రిటిషురక్షితసంస్థానములు ౩౮ లో నొకటి. ఇది సిక్కుస్టేటు. రాజధాని ఝిందుపురము.

ఝోడ్పూరు సంస్థానము— దీనిని మార్వార్ సంస్థానమనియు నందురు. తొల్లింటి పేరు జ్యోతిపురము. ఇండియా దేశమునందలి రాజపుటానాఏజన్సీలోని బ్రిటిషు రక్షితసంస్థానము లిఱువదింటిలో నొక రాజపుత్ర సంస్థానము. (రాజపుటానా ఏజన్సీ చూడుఁడు.) ఝోడ్పూరు రాజధాని. ఇది పెద్ద సంస్థానము. ఇటనుండి బికనీరున కినుపబాట కలదు.

టంకము—టంకమనిన వెండినాణెము. టంకశాలయందు ముద్రింపఁబడి పేరందినది. ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున దీనికి ధరణ మని పేరనియు, ౪ మాషములయెత్తనియు, అరతుల ముండుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

ఆయుర్వేదమానము చూడుఁడు. ఇటీవలి పరిశీలకులు కొందఱు టంక మనిన నిప్పటి రు. 0-5-4 లు విలువగ నిర్వచించు చున్నారు.

టంకములు తొల్లింటికాలమున వేర్వేఱు దేశములందు వేర్వేఱుధరలం గల్గియుండెడివి. కాశ్మీరదేశమున అవంతివర్మ మహారాజుపాలనమున దీనార మను టంకము వాడుకయందుండెను. (కాశ్మీరదేశము చూడుఁడు.) శ్రీనాథమహాకవి "దీనారటంకాల తీర్థ మాడించితి దక్షిణాధీశుముత్యాలశాల" యని చెప్పియుంటయు "ఎటుల జెల్లింతు టంకంబు లేడునూర్లు" అని చెప్పియుంటయుఁ జూడ దక్షిణదేశమునందలి కొన్ని రాజ్యములందుఁగూడ నివి వాడుకయందున్నట్లు తెలియుచున్నది.

టంకశాల (Mint)—టంకములను ముద్రించుతావు. టంక మనిన రూప్యమున కర్థము. ప్రభుత్వమువారిచే దేశమున చలామణి యగుటకు ముద్రింపఁబడెడి లోహపునాణెము లని భావము. రూప్యమునుండియె రూపాయ యను పద మేర్పడినది.

టంకారధనుస్సు—ధనుర్బాణములు చూ

టంగీలు—గండ్రగొడ్డళ్లు చూడుఁడు.

టంగ్స్టెన్ (Tungsten)—ఇది **metallic element** అని చెప్పఁబడినది. దీని **Chemical symbol W.** అనియు, **atomic weight 184** అనియు, **atomic number 74** అనియు, **melting point** సెంటిగ్రేడు థెర్మామీటరు **3302** అనియుం జెప్పఁబడినది.

గట్టిలోహము పగిలి రేకులు లేచునది. మైలరంగు గలది.

టంటుఖామన్ లేక టుటంఖామెన్—ఈయన ఈజిప్టుదేశ మేలిన ఫరో నృపతి. ఈయనచరిత్ర సరిగాఁ దెలియదు. ఈయన సమాధి ఇటీవల బయలుదేఱఁ దీయఁబడినది. పదునెనిమిదవరాజవంశమని చెప్పఁబడినది. పరిశీలకు లీయనపాలనము క్రీ.ము. ౧౩౫౮-౧౩౫౩ అనుచున్నారు. ఈయనకు తీబీస్ రాజధానియట.

టన్ను (Ton)— పాశ్చాత్య విధానపు తూనిక. ఇది ౨౨౪౦ పౌనులు లేక ౨౦ హం . అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రముల టన్ను ౨౦౦౦ పౌనులబరువు. మెట్రిక్కు టన్ను ౨౨౦౪.౬ పౌను లుండును.

ఆంగ్ల టన్నునకు **Long Ton** అనియు, అమెరికా టన్నునకు **Short Ton** అనియు వాడుట కలదు.

టన్నెల్సు (TUNNELS)— **Engineering** నకుం జెందిన యొక నిర్మాణము. సుప్రసిద్ధబహిరంగమార్గమున కడ్డముగా నిలిచియుండు కొండలందుఁ గాని, గొప్పగొప్పమట్టిదిబ్బలందుఁగాని, రంధ్ర మొనర్చి దానిగుండా బాట నవ్వలికి నడుపుదురు. ఆరంధ్రమార్గమున కాంగ్లమున టన్నె లనిపేరు. (ఎంజనీరింగు చూ.)

ఇట్టి టన్నెల్సుగుండా బండ్లగుబాటలు, ఇనుపదారి బాటలుగూడ వేయుటయేగాక జలప్రవాహములు గల కాల్వలంగూడ నడపుట కలదు. గొప్పగొప్ప గనులయందు బాట లిట్లు చేయంబడుచున్నవి. సరిగా నాలోచించిన గనులలోని నివాసస్థానము లన్నియు నీపద్ధతినే చేయఁబడినవిగఁ దెలియఁగలదు.

టన్నెల్సు రచించుతఱి జాతియందు తొలుపంబడిన గట్టిప్రదేశములందుఁ గాక, తక్కిన ప్రదేశముల **masonry** తోఁ గాని, దూలము

లతోఁ గాని, రెయిన్ఫోర్స్డు కాంక్రీటుతోఁ గాని పైభాగములందు, ప్రక్కలందు, కూలి అపాయములు గలుగకుండునటుల రక్షణనిర్మాణములను (protective works), వంతెనలు, రాములు, మొ॥నవి నిర్మించి భద్రము గల్గించుచుందురు. ఇనుప రేకులం బిగించుటయు గలదు. ఒక్కొక్కచోటే అచటి పరిస్థితులమేరకు గొప్ప గొప్ప జలప్రదేశములం దాఁటుటకు, వంతెనలను నిర్మించుటకు మాఱుగ నర్హపరిమాణము గల లోహపుగొట్టములను ఆ జలప్రదేశపు అడుగుభాగముపై నానుకొనునటుల నివ్వలవ్వలకు నిర్మింతురు. లండను మొదలగు జనబాహుళ్యముగల మహానగరములందు, భూమిపై మార్గముల నిర్మింపఁ దావు చాలనియందునను భూమట్టముకిందఁ గొంత లోతునకు సొరంగము త్రవ్వి, దానిగుండా Tube రైల్వే బాటలను నిర్మించి యున్నారు. జలముగుండా నడుపు ట్యూబుమార్గమును Water tight గా నొనర్చుదురు. వీనియందును బండ్లు నడచు విస్తాల నిర్మించినను నిర్మింప నగును. కొన్నితావుల సముద్రపునీటిగుండా మంచినీటి నివ్వలినుండి యవ్వలికిం గొంపోవుట కీ ట్యూబుమార్గము నుపయోగించుటయుం గలదు.

ట్యూబ్సు టన్నెల్సులోని యొకభాగమె మైనను బ్రత్యేకనామముసం బరఁగుచున్నది.

టన్నేజి — వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము. Tonnage ఒకయోడ ఎన్నిటన్నుల బరువు మోయఁ గలదో ఆ సామర్థ్యమునకు Tonnage అనెదరు. ఇది తొలుత నోడ తయారై రిజిస్టరుచేయఁబడినతఱి నిర్ణయింపఁబడెడిని. ఒకపడవయొక్క Tonnage ననుబట్టి నిర్ణయమగు Port dues (రేవులోనాఁగుటకుఁ జెల్లింపఁ బడవలసినపన్ను)నకు Tonnage dues అనియెదరు.

టమాటో (తమాటీ) చెట్టు— టమాటో మొక్కకు వృక్షశాస్త్ర పరిభాషలో లికోపర్సికం లెంటమ్ (Lycopersicum lentum) అనిపేరు. ఇది దక్షిణఅమెరికాదేశపు మొక్క. దీనికాయలును, పండ్లు, కూర వండుకొనుటకును, పులుసులో వేసికొనుటకును పనికివచ్చును. పండ్ల రసము కొంచెము జలముతోడను, నిమ్మపండ్ల రసముతోడను జేర్చి త్రాగిన ఆరోగ్యాభివృద్ధి యగును. యూరోపియను వృక్షశాస్త్రజ్ఞు లిది వంగజాతిలోఁ జేరినదని చెప్పుదురు. అందుచేతనే హిందూదేశమునందు టమాటోకాయలను సీమవంకాయ లని వాడుచుందురు. ఇది యొకవిధమగు వన్యజాతిఫలము. వాసన వెగటుగానుండును. నవీనపద్ధతుల నుపయోగించి కాయలనుండి వెగటువాసన మూఁడువంతులు పోవునట్లు చేసిరి గాని ఆకులవాసన మాత్ర మింకను నట్లే యున్నది.

ఇది హిందూదేశపు మొక్క కాకపోవుటచే దీనియుపయోగము, ఓషధీధర్మములు, ఆయుర్వేదమునందువివరింపఁబడియుండలేదు. యూరోపు, అమెరికాఖండములం దనేకులగు వైద్యశాస్త్రవేత్తలు టమాటోలో నత్యధికసంఖ్యాకములగు "విటమిను"లున్నవని యభిప్రాయపడుచున్నారు. ఈకారణమువలననే యిది యూరోప్రదేశములయందు విశేషముగ సేవ్యముచేయఁబడుచున్నది. జన్మస్థానమునుబట్టి యత్యుష్ణమగు శీతోష్ణస్థితి దీని కుపకరింపదని యూహింప నగును.

అయిన నత్యుష్ణము లైనట్టియు, నతిశీతలములైనట్టియు ఖండాంతరములందుఁ బండింపఁ బడుకూరగాయ లన్నియు నన్యదేశములయందు పండింపఁ బడుట యనుభవమునుబట్టి మనము చూచుచున్నాము.

వ్యవసాయము:— మంచిజాతి టమాటో గింజలు చల్లుటకై యాకుమళ్ళను ముందుగా

మందమ సాకత్తులుచేసి జూలైమాసమునకు సిద్ధపఱచుకొని యుంచుకొనవలెను. బాగుగా తొలకరించినవెనుక జూలై, ఆక్టోబరు నెలల మధ్యకాలములో సదను చూచుకొని యెప్పుడైనను వి త్తనములు చల్లవచ్చును.

ఒక బీగా నేలకు 2½ లేక 3 తులముల విత్తనములు కావలసియుండును. ఆకుమళ్లలో విత్తనములు చల్లినతరువాత విశేషపు ఎండయొక్కగాని వానయొక్కగాని రాటు లేకుండ, బలుదగాc బచ్చనియాకులతోc గాని, రెమ్మలతోc గాని కప్పియుంచవలెను. ఈ కప్పను సాకలములను వర్షమువచ్చుజాడ లేనియెడల ప్రతిసాయంకాలము తీసివేయుచుండ వలయును. మరల మఱునాటి యుదయమున నెనిమిది తొమ్మిది గంటలకుc గప్పివేయుచుండవలెను. లేనియెడల మొలకలెత్తుచున్న నారు, ఎండ తగిలి మాడిపోవును. నారు నాటినవెనుకc దగుమాత్రముగా నెండయుc దగులుచుండవలయును. లేనియెడల నారు పాలిపోయి పాడగును. ఆకుమళ్లలో చెమ్మ చాలకపోయినయెడల మూcడురోజుల కొకపర్యాయము నారుపై నీరు జాగ్రతగాc జిలుకరించుచుండ వలయును. నారు మూcడు నాలు గంగుళములపొడ వెదిగినతరువాతc దగుమాత్రము మసాకత్తుచేయcబడి చెమ్మ బాగుగా నున్న పాయమళ్లలో నుంచవలయును. తేనెమంచుగాని, పొగమంచుగాని విశేషముగాపడని ప్రదేశములలో మూcడడుగులకుcగాని 1½ అడుగులకుcగాని యొక్కొక్క మొక్కచొప్పున బంతులు దీర్చి విశాలము లయినమళ్లలో నూడ్చింపవచ్చును. పొగమంచు విశేషముగాcబడు నుత్తర హిందూదేశమునందు మొక్కలంతకన్న దగ్గఱగాను, నీడగల మడులయందును ఊడ్పcబడవలయును. అట్టిప్రదేశములయందుc బదిహేను అంగుళముల కొక్కొక్క మొక్క చొప్పున నడుమ బదునెనిమిది యంగుళముల వెడల్పులో మూcడువరుసలుగా నాటుచు పంట చేయవలెను. ఆ మూcడువరుసల కుడిఎడమలనున్నవాటి నడుమ దారికొఱకు మూcడునాలుగడుగులజాగా నిలువ విడిచి మఱి మూcడువరుసల చొప్పునను నాటుచుండవలయును. పొగమంచు విశేషముగ పడుచుండు ప్రాంతములయందు కొమ్మలతోc గాని, ఆకులతోc గాని, గడ్డిపరకలతోc గాని కప్పివేయుచుండ వలయును. ఆవులయొక్కగాని, గుఱ్ఱములయొక్క గాని, గొఱ్ఱెలయొక్క గాని గెత్తము దీనికి మిక్కిలి సరియయిన గెత్తము. సారహీనమగు నేలను, టమాటోకు మంచిదని అమెరికాశాస్త్రవేత్తలు చెప్పుదురు. మొక్కలు నాటుటకు మున్నొక్కొక్క బీగాజాగాలో నొక్కొక్క మణుగు Super Phosphate of Lime ను, 25-30 పౌన్లు సురేకారమును (Potasium Nitrate) వేయుటవలన మంచి సత్తువ కలుగును. ఆముదపుపిండి, బుగ్గి, బూడిద మొదలగు సామాన్యపుగెత్తములనుగూడ నుపయోగింప వచ్చును.

టమాటోమొక్క నిలువుగా నిలcబడcజాలకుండుట సగము లతలజాతిలోc జేరిన దనియే చెప్పవచ్చును. అందుచే నడుమనడుమ వెదురు కొయ్యలు నాటి, దానిని నిటారుగా నిలుచునట్లు చూడవలయును. మొక్క సాపుగా పెరుగక పోయినయెడల కాయలు చిన్న వయిపోవును. మొక్క విస్తరింపc జేయుటకు కొనచిగుళ్లు తుంపివేయుచుండవలయును. ఇది జాగ్రత్తగాc జేయcబడకపోయిన మొక్క తుప్ప బలిసి పెరుకువ చెడిపోవును. వానలు లేనికాలములో పది దినముల కొకమాఱు నీరు కట్టినను చాలును. మొక్కలు అడవిబలుపు బలిసి గొడ్డుపోయిన యెడల నధికముగా సన్నకొమ్మలు కొట్టివేయవలెను.

ఫలితము:— మంచి భూములలో బీగా జాగాకు సామాన్యముగా నలువది యేఁబది మణుగుల ఫలితము లభించును. దీనికి చెప్పినట్లు ఎరువుమసాళత్తులు చేయఁబడినయెడల 60, 70 మణుగుల ఫలితము కలుగును. టమాటో పండ్లు ఖరీదు శేరు1కి 4 అణాలు మొదలుకొని 6 అణాల వఱకు నుండును. అధమము శేరు 1కి 2 అణాల చొప్పునఁ జూచుకొన్నను 40 మణుగులకు 200 రూ॥లు వచ్చుచున్నవి. అందులో రు. 50 లు ఖర్చులకుఁదీసివేసినను,బీగాజాగాకు రు. 150 లు నికరము లాభము తేలుచున్నది. బీగా అనఁగా సుమారు $\frac{5}{8}$ ఎకర ముండును.

టర్కీ (తురుష్క) దేశము — ఈ దేశ మొకటేపరిపాలనక్రింద నైరోపాదేశమున కొంతభాగమును, ఆసియాఖండమునఁ గొంత భాగమును గలదు. ఐరోపాభాగమునకు టర్కీ-ఇన్ యూరప్ అనియు, ఆసియాఖండభాగమునకు టర్కీ- ఇన్ ఏషియా యనియు నను చున్నారు. ఆఫ్రికాఖండమున ట్రిపోలీ మొదలగునవియు,ఈజిప్టుదేశమునుగలిపిటర్కీ- ఇన్ఆఫ్రికా యనుచుండిరి. అవియన్నియు భిన్నము లైపోయినవి. ఈజిప్టు స్వతంత్రదేశ మైనది. ట్రిపోలీ ఇటలీవారిపాలైనది. టర్కీ- దేశమును Sick-man of Europe అని హేళనగా నైరోపాదేశస్థు లనుచుందురు. ఇప్పటి టర్కీ- ఇన్ యూరపు వైశాల్యము ౧౦౦౦౦౦ చతురపు మైళ్ళుకలదు. దేశముకొండలమయము. బాల్కనుపర్వతములు తూర్పు పడమరలకు వ్యాపించి యున్నవి. డ్రోడోపి (లేక డెస్పోటోఢాగు) కొండలు బాల్కనుపర్వత శాఖలుగ నున్నవి. పిండూస్‌పర్వతములు గ్రీసుదేశమువైపు దక్షిణ దిశగా వ్యాపించియున్నవి. ఆలింపసు పర్వతములు సెలోనికా సంయుక్తాగ్రగుడమునకుఁ బశ్చిమమునఁ గలవు. ఇవి గ్రీకుల పూర్వులదేవ నివాసస్థానములుగ నెంచఁబడుచుండినవి. (గ్రీసు దేశము చూడుఁడు) (ఆలింపసు పర్వతము చూడుఁడు.) దినారిక్ఆల్ప్సు కొండలు వాయవ్యదిశను హద్దుననున్న కొండలు. దేశమునఁ జిన్నచిన్నకొండసెలయేళ్ళనేకము ఆర్కిపెలెగో సముద్రమునకుఁ బ్రవహించుచున్నవి. ఒక్క డాన్యూబునదియు, దానియుపనదులును దేశమునందు పెద్దనదిగాఁ జెప్పఁదగినది. సమశీతోష్ణములంగల్గి ఆరోగ్యవంతమైన దేశము. ఐనను వేసవియందు వేడియు, శీతకాలమునఁ జలియు నధికముగనే యుండును. ఇనుపగను లచ్చటచ్చటఁ గలవు. భూమి నిస్సారము. వ్యవసాయము మంచిస్థితియందు లేదు. గోధుమలు, మొక్కజొన్నలు, పొగాకు, ప్రత్తి, నార కొంత వఱకు పైరుచేయంబడుచున్నవి. తేనె,మైనము, కొండలయందు లభించు చున్నది. గొఱ్ఱెలు, మేఁకలు,కొలఁదిగాపశువులుపెంచఁబడుచున్నవి పట్టుపురుగులనుండి పట్టు తీయంబడు పరిశ్రమ కలదు. తివాచీలనేఁతపరిశ్రమ విస్తారము దేశమునగలదు. అత్తరువులు స్తంబూల్ నగరమునఁ జేయంబడు చున్నవి.

టర్కీ-దేశపు ప్రజలలోఁ బరిపాలకు లగు వారు తురుష్కులు (టర్కు్సు). వీరు గర్వము, పట్టుదల, సోమరితనము కలవారని చెప్పఁబడిన వారు. ఐనను, ధైర్యసాహసములు, సత్యసంధత గలవారుగ నున్నారు. ఇంకను, ఆల్బేనియనులు, పోమాకులు, తార్తారులు, బల్గేరియనులు, సర్కాసియనులు, కురుడులు, లాజీతెగ వారు. ఆర్మీనియనులు, గ్రీకులు, వాల్ఛితెగ వారు. యూదులు, గిప్సీలు, సిరియనులు, డ్రూసీలు, మారోనిటీతెగవారు. అరబ్బు బెడోయిను తెగలు, దేశవాసులుగాఁ గలరు. ఆసియాటర్కీ-యందింకను వేఱుజాతులవారు వసించుచున్నారు.

టర్కీ-ఇన్-యూరప్‌నకు నాదికాలమున

మేసిడోనియా యనియు, థ్రేస్ అనియు, మోయిసియా యనియు, డాసియా యనియు, తెస్సలే యనియు వేర్వేఱుకాలములందుఁ బేరు లుండె నట. ఇవియు నించుమించు బాల్కను రాష్ట్రములసంబంధమేమైయుండును. బాల్కను పర్వతప్రాంతదేశముల బాల్కను దేశముగను, అందలి రాష్ట్రములు బాల్కనురాష్ట్రములు గను బేరందినవి. వీట్లను క్రీ. ము. రెండవ శతాబ్దమున రోమను లాక్రమించుకొనిరి. క్రీ. వె. 3౨౮ నాఁడు రోమకరాజ్యము విభాగమై తూర్పురాజ్యమునకు బైజంటియమ్ రాజధానిగఁ జేయంబడియెను. దానికిఁ జక్రవర్తి యగు కాన్స్టాంటైను భూనాథునిపేరున కాన్స్టాంటినోపిల్ అని పేరిడంబడెను. అప్పుఁడట నున్న ఉత్మాన్ తురుష్కులు ఆసియామైనరునకు నెడలి పోయిరని చెప్పఁబడినది. అదివఱకే వారు దాని నేలుచుండిరో లేక ఊరక నివసించు చుండిరో సరిగాఁ దెలియరాకున్నది. ఛెంఘీస్ ఖానునాఁడు వారు బలాఢ్యులై యుండుట నిజమే. కాని, క్రీ. వె. ౧300 నాఁడు ఉత్మానుగారు సుల్తానునుబిరుదము వహించినట్లు చెప్పఁబడుటచేతను, టర్కీసుల్తానులు ఉత్మానసంతతివా రగుట చేతను, పైసంగతి సంశయాస్పదమగుచున్నది. క్రీ. వె. ౧౪౫3 లో తురుష్కులు కాన్స్టాంటినోపిలునగరము నాక్రమించి రాజ్యమును వశపఱచుకొనిరనియు, కాన్స్టాంటినోపి లనుపేరు మార్చి స్తంబూలను నామ మిడి దానిని రాజధానిగఁ జేసికొనిరని చెప్పఁబడియుంట, ఆకాలమున తూర్పురోమను సామ్రాజ్య మస్తమించినదని స్పష్ట మగుచున్నది. తక్కిన యూరోపా ప్రభుత్వములవారు తురుష్కసామ్రాజ్యమును ఉత్మాన్ ఖలీఫా సంతతిప్రభువులరాజ్య మగుట **Ottoman Empire** అని వాడసాగిరి. ఈ ఉత్మాన్ పేరును ఉస్మానుపేరును నొకటియే యని కొందఱ అనెదరు.

పిదప రెండువందల సంవత్సరములు టర్కీసామ్రాజ్యము మిగుల బలవంతమై యూరోపా యందలి యితర ప్రభుత్వములకు భయంకరమై యుండెను. ఆకాలమున రెండుసారులు వియన్నా నగరమును ముట్టడించియుండిరి. క్రీ. వె. ౧౫౭౧ లో ఆస్ట్రియా వారు(Don John) టర్కీ నావికాదళమును నాశన మొనర్చిరి. క్రీ. వె. ౧౮3౬ నుండి సామ్రాజ్యము క్షీణించుచున్న దనియే చెప్పవలయును. ౧౮౭౫వఱకును టర్కీసామ్రాజ్యము ౧౨౫000 చతురపు మైళ్ళవైశాల్యముండెనని యొక సుప్రసిద్ధ చరిత్రకారుఁడు వ్రాసి యున్నాఁడు.

పిదప రష్యాదేశముతో టర్కీకిసంభవించిన మహాయుద్ధముఘోరముగ నడచి క్రీ. వె. ౧౮౭౮ లో బెర్లిను నగరమునసంధిపత్ర మొకటిపుట్టెను. అందువలన రుమేనియా, సర్వియా, మాంటినిగ్రో స్టేటులు స్వతంత్రరాష్ట్రము లాయెను. బోస్నియా, హెర్జిగోవినా స్టేటులు ఆస్ట్రియా వారికిం గలుపఁబడెను. బల్గేరియా, తూర్పు రుమేనియాస్టేటులు స్వతంత్రపరిపాలన గలవిగఁ జేయం బడియెను. టర్కీ యిట్లు తగ్గిపోయి, బలహీన మాయెను. ట్రిపోలీని ఇటలీవా రాక్రమించిరి. ఇంకొ నొక్కసంగతి యీసందర్భమున వివరింపందగినది కలదు. టర్కీసామ్రాజ్య మేలిన రెండవ అబ్దుల్ హమీద్ సుల్తానుగారికిఁ గొన్ని కారణములచే నార్మేనియనులపై నసూయత కలిగి, వారిదేశమగు నార్మేనియా యను పేరు లేకుండ రాజ్యాంగపు కాగితములనుండి తీసివేయఁ బనుప నాజ్ఞాపించిరి. వారిదేశభాగములగు విలాయతులు కుర్దుస్థానము మొదలగు దేశభాగములలోఁ జేర్పంబడియెను. ఇట్లు దేశమునం దార్మేనియను ప్రజలు వసించు నార్మేనియా యనుభాగము లేకుండఁ జేయం

బడియెను. (ఆర్మీనియా చూడుము.)

ఇప్పుడు కాలీఫా యనియు, కిమేండ రాఫ్ ది ఫెయిత్ఫుల్ అనియు, సుల్తాను ఆఫ్ టర్కీ యనియు బిరుదములు గల్గిన టర్కీ భూపతిని పదభ్రష్టుం జేసి, కాలిఫాత్తును రద్దుపఱచి, టర్కీ దేశము ప్రజాప్రభుత్వ దేశముగం జేసికొనిరి. ప్రభుత్వ కార్యస్థానములు సంబూల్ నగరము నుండి అంగోరాకుమార్చియున్నారు. అంగోరా ఆసియా మైనరునందున్న పురము. నేనుకిక సుల్తానుగారిప్పుడు స్వజన్మంబు దేశమునం గాపురము చుదిరియున్నారు. ప్రజలు తురుష్కులు, మహమ్మదీయులు. తక్కి నవారు క్రైస్తవులు.

టర్కీ ఇను యూరిపునందు రూమేనియా, ఆల్బేనియా యను భాగములు చేరియున్నవి. బల్గేరియా, తూర్పురూమేనియాలు రెంటిని గలిపి యొక క్రైస్తవమతస్థ దేశభూపతిచేం బాలింపఁబడుచు స్వపరిపాలన నొంది టర్కీకి లోఁబడిన యొక రాష్ట్రముగ నున్నది. ఇందు రూమేనియా, ఆల్బేనియాలయందు విలాయతు లనంబడు (విభాగములు కలవు. పట్టణములం గూర్చి వేర్వేఱు స్టేట్సు చూడుఁడు.

టర్న్ ఆఫ్ మార్కెట్టు — వాణిజ్య సంబంధపరిభాషాపదము. Turn of the mar-ket ధరలు క్రమక్రమముగ పెరుగుచుండు టయో లేక తగ్గిపోవుచుండుటయో జరుగు తరుణమునం గల స్థితి కీపేరు వర్తించెడిని.

టర్న్ కోటు (Turn coat) – ఈ పక్షము (కక్షి)నుండి ఆపక్షమునకు, ఆకక్షినుండి (party) ఈకక్షికు మాఱుచుండువాని కీయుక్తి వాడుచున్నారు. లేక అన్ని కక్షులవారిని తా నాకక్షకుం జేరియుండువాఁడని భ్రమపెట్టుచు నెవ్వరివద్ద వారిమాట లాడుచుండువానికి నీయుక్తి వాడుదురు. తొల్లి Duke of Savoy అను మహనీయుఁడు తెలు పొక వైపునను, ఎఱు పొక వైపునను గన్పించు Coat తొడుగువాఁడఁట. ఫ్రెంచివారుండుచో తెల్లరంగు పైకిత్రిప్పియు, స్పానియనులుండుచో నెఱ్ఱరంగు పైకి త్రిప్పియు తొడుగుచుండువాఁడు. దానినుండిపర్పడిన ఉక్తి.

టర్పెంటైను చెట్టు — టర్పెంటైను లేక Oil of Turpentine మధ్యధరాసముద్రము జుట్టియుండు సీమలందుం గానవగును. Pine, Fir జాతులచెట్లకుం జెందిన చెట్లనుండి బంక ద్రవించి కాఱు పాలనుండి సిద్ధపఱుపఁబడు తైలము. ఇది Spirit స్వభావమునను నూనెస్వభావమునను గూడ నుండెడిని. టర్పెంటైనురకము లకు వర్తకసంబంధమున సాముదాయికముగ Turps అనివాడుదురు. టర్పెంటైను రంగు లందు వార్నిషులందుం గల్పనం గలియునదిగాన వాట్ని బల్చనగఁ జేయు నిద్రానిం గల్పి యుప యోగింతురు.

మిక్కిలి పరిశుభ్రమైన టర్పెంటైను ఔషధమునను, పైకి మర్దన జేయునదిగను గూడ వైద్యు లుపయోగించుచుందురు. టర్పెంటైను వృక్షములకుఁ గొందఱు Pistaca, Terebin-thus అనునది లాటిను భాషాపదముగఁ జెప్పిరి.

టర్పెంటైను దీపనకారియగుట విరేచనము జేయు ననియు, మూత్రమును జక్కఁగ వెడలం జేయు ననియు, వాతనొప్పులు, మూర్ఛరోగములు, నరములసంబంధములుగఁ గల్గిననొప్పులు, ఇఱుకునొప్పులు, మాంసపుకండనొప్పులు, మోంకాళ్ళవాఁపునొప్పులు నివారించుననియు, ప్రసవస్త్రీలకుఁ గల్గు జ్వరములు, ప్రసవానంతరమున గల్గెడు నధిక రక్తస్రావము నివారించుననియుఁ, గాలినచోటఁ బూసిన మంట అడఁగి పుండు గాకుండఁ జేయుననియు, వగర్పుగల దగ్గు, ఉబ్బస పుదగ్గు, వీట్ల ఉద్ధృతము లడంచు ననియు, అరిపాదములకు పిక్కలకు రాచి కాపడముపెట్టిన మూర్ఛనుండి తెలివి గల్గించు ననియు, నన్ని

పాతవాతదోష మాఁగునని యుఁ జెప్పంబడినది.

టర్రెట్ (TURRET) — ఇవి చిన్నవికాని నిలువుగోపురములు. ఇవి యందముకొరకై యనేక పాశ్చాత్యభవనములందు నిర్మింపఁబడును.

టవర్ బ్రిడ్జి-లండన్ (Tower Bridge London)- లండనునగరమున నెగువను తేమ్సు నదిపై కట్టంబడిన వంతెన. ఈవంతెన పొడవు ౮౮౦ అడుగులున్నది. నది కిరువైపులను నాలుగైదు యంతస్తుల టవరులు కట్టంబడి, వానికి నెక్కుటకు సోపానములును, పైని ఒకటినుండి యొకదానికి సమీకసంధాన వంతెనలును నిర్మింపఁబడినవి. దిగువనున్న నదియొక్క high water level నందు బల్లపు నడచు బాటకు ఒక (క్రింది) వంతెన కలదు. ఇది పొగయోడల రాకపోకలకై యెత్తివేయంబడుచు తిరుగ దింపంబడుచు నుండును. అట్టితరి సోపానములపై టవరుల నెక్కి యొక టవరునుండి వేరొక టవరునకు నడచిన వంతెనపై నడచి సరిగి పిదప సోపానములగుండా క్రిందికిదిగి యవ్వలకుఁ బోవుచుందురు. ఈవంతెనను గేట్వే ఆఫ్ లండన్ అనుటయుం గలదు. హైవాటరు లెవెల్ నుండి పై వంతెన ౧౩౬ అడుగులయెత్తుండును. టవరు బ్రిడ్జి క్రీ.శ. ౧౮౯౪ సంవత్సరమునఁ దెఱవంబడిన గొప్పకట్టడము.

టాంగినాయికా దేశము — ఆఫ్రికా ఖండమున ఆపేరే గల సరస్సునకు తూర్పున నున్న దేశము. ౩౬౩౬౦౦ చతురపుమైళ్ళ వైశాల్యము కలది. ఆదిని జర్మనీదిగ నుండి మేండేటువలన బ్రిటిషువారి వశమునం దున్నది. కిలిమనజారో పర్వతశిఖరము ఆరిపోయిన అగ్ని పర్వతశిఖర మీదేశములో నున్నది. ౧౯౩౨౦ అడుగులయెత్తు గలది. గొప్పఅడవులు, ఫలవంతమైన భూములు, బంగారము, రాతిసిబొగ్గుగను లున్నవందురు. డారెస్సలాంపురము ప్రధాన స్థానము.

టాంటలైజ్ (Tantalise)— నీరు కనంబడుచున్నను త్రాగవీలులేనటులను, ఆహారపదార్థము లగపడుచుండియు తిన వీలు లేనటులను మనుజులను నిర్బంధమూలకము లగు చికాకు, వేదనలం గల్గించుటకు వాడుయుక్తి.

తొల్లింట Tantalus అనునాతఁడు పూర్వ ఫ్రిజియాకు సంబంధించిన దేవరహస్యములం గనుఁగొనినందుకై శిక్షింపఁబడినవాఁడఁట. ఆతని నుండి యీవాడుకపేరు సామెత యయ్యెను.

టాక్సికోలొజీ (Toxicology)- విషముల స్వభావములును, అవి చేయుపనులు మొదలగు విషయములకు సంబంధించిన శాస్త్రము.

టాక్సిడెర్మి (Taxidermy)—జంతువుల పైచర్మమును వెంట్రుకలుసహా బాగుచేసి లోన గడ్డి కట్టె మొదలగునవి ఇడి తిరిగి జంతువుల యొక్క రూపము యథాస్థితిగా నుండునటుల కట్టి జంతురూపముల నాయత్తపఱచుకళ. గాజు కండ్లను గ్రుచ్చెదరు.

టాక్సిమీటరు — మోటారుకారులం దమర్పంబడిన యంత్రోపకరణము. దూరమును లెక్కించి యియ్యఁదగిన సొమ్మును దెల్పు పరికరము.

టాటోలజి (Tautology) గ్రీకుభాషాజన్యము. ఉపన్యసించునపు డనవసరపదజాలము నుపన్యసించుటయు, వెల్లడించిన భావాలను వెల్లడించుటయును రాకుండఁ జేయు పద్ధతులకళ.

టాల్మడ్ పుస్తకములు- ఇవి యూదుల మతగ్రంథములు. క్రైస్తవుల బైబిలువంటివి. ఇందు బోధనలవలె నుండుసంగతులు కలవు. దీని నొక యాంగ్లవిద్వాంసుఁడు "Book of Heterogeneous Rabbinical writings అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇది జరూసలేమ్‌టాల్మడ్

అనియు బేబిలోనియన్ తాల్మడ్ అనియు రెండు భేదగ్రంథములుగ నున్నది. అందు రెండవదాని నెక్కుడుగా యూధులు గారవింతు రఁట.

టాలోన్ (Talon)— ... సంబంధ పరిభాషా పదము. Talon ఒక బెరుబాండు యొక్క కడభాగమునకు పేరు, లేక Bearer Bond Coupon Sheet యొక్క కడభాగము. ఇందు "క్రొత్త కూపనుషీటుల నిచ్చినతటి నివి మార్పు చేయఁబడును" అని యుండెడిని.

టావోటుజమ్ (Taoism)— చీనాదేశ మునం దిది యొకతత్త్వశాస్త్రవిధానము. కారణముల వివరించు వాదవిధానము, సుగుణముల విధివిధానము లిందు వివరింపఁబడినవి. తావోతే అనుభూపాలుఁడు దీనికర్తయుద్ధరించినవాఁడు. కొందఱీ మతకర్త లావోట్సె యనుపేరుగల ఋషి యనియందురు. ఇందలి ప్రబోధములు గంభీరములుగను మర్మములుగను నుండును. బౌద్ధమతసన్నిపాతము లందురు. ఇవి క్రీస్తుశకము ఆఱవ శతాబ్దకాలమునాఁటి వఁట. Lastrze అను తత్త్వశాస్త్రవేత్తయొక్కయుక్తు లనికొంద అందురు.

టాస్మేనియా ద్వీపము—దీనిని Van Diemen's land అనియు నందురు. ఇది ఓసీనియాయందలి ఆస్త్రేలేసియాద్వీపసమూహమునకుం జెంది, పసిఫిక్కుమహాసముద్రమున ఆస్ట్రేలియాకు దక్షిణముగా కతిపయదూరమున నున్న ద్వీపము. దీనికిని ఆస్ట్రేలియాకును నడుమ బస్ జలసంధి కలదు. టాస్మన్ అనుపేరుగల డచ్చి నావికుఁడు క్రీ. శ. ౧౬౪౨లో దీనిని మొదట గనుఁగొనినవాఁడు గాన దాని కాపేరయ్యెను. కాని ఇటీవల బటేవియా డచ్చిగవర్నరుగా నుండిన Van Dieman గారిపే రిడిరి, గాని యెవ్వరును వాడుట లేదు. పర్వతమయ మగు ద్వీపము. సమశీతోష్ణము గలది. కొంతకాలమాదిని ఇది శిక్షానుభవస్థానమై యుండెను గాని యాంగ్లదేశస్థులు తర్వాత విస్తారమిటఁ జేరుటం జేసి యిప్పుడు స్వేచ్ఛాస్థానమై యున్నది. Hobart Town (25000) ప్రధానస్థానము రేవుస్థలము. Launces Town అనునది వేఱొకపురము.

టి అక్షరమునకు జెందిన క్రైస్తవ పురుష నామములు—Taffy వెల్ష్పదము Beloved అని యర్థము.

Talbot- నవీన కల్పితపదము.

Tancred, Tankred- ట్యూటానిక్కు పదము. Thankful speech అని యర్థము.

Tate- ఆంగ్లో శాక్సనుపదము. Cheerful అని యర్థము.

Tatton- నవీనకల్పిత పదము.

Teague—ఐరిష్షుపదము. ఒకకవీంద్రునిపేరు.

Ted— ఎడ్వర్డు చూడుఁడు.

Terence— ఐరిష్షు పదము. Tender అని యర్థము. Emerald Ile లో ఎక్కువ ప్రచారమునందున్న పేరు.

Terry, Terrick, Terrington-ఆంగ్లో శాక్సను పదము. ప్రజాపాలకుఁ డనియర్థము.

Tertius, Tertia— లాటిన్ పదము. మూఁడవవాఁ డని యర్థము.

Thaddus, Thaddaeus—సిరియాపదము. That praises strong అని యర్థము. దీని ముద్దుపేరు Thady.

Theobald, Tybal, Tyball— ట్యూటానిక్కు పదములు. Peoples prince అని యర్థము.

Theodore Theodor— గ్రీకు పదము. Divine gift అని యర్థము.

Theodoric— ట్యూటానిక్కు పదము.

Peoples wealth అని యర్థము.

Theodosius— గ్రీకు పదము. Devinely given అని యర్థము.

Theophilos— గ్రీకు పదము. Friend of God అని యర్థము.

Thomas— హీబ్రూ పదము. Twin అని యర్థము. దీని ముద్దుపేరు. Tom, Tommy, Tam, Tammie. ఇందు కడపటి రెండును స్కాట్లాండులోనివి. St. Thomas బోధకునిపేరు.

Thorald, Thorold— ట్యూటానిక్కు పదము. బలమని యర్థము.

Thornton— సమీసపదము. యూరోపు నందు వ్యాపకము గలదు.

Timon— హీబ్రూపదము.Honourable అని యర్థ మిచ్చెడిని.

Timothy, Timotheus— లాటిన్పదము Honoured of God అని యర్థము.

Titus, Tita, Titianus-లాటిన్పదము: Honourable అని యర్థము. ఒక రోమను చక్రవర్తి పేరు. ఈతడు జరూసలెమ్ పట్టణమును ముట్టడించి పట్టుకొనినవాడని ప్రసిద్ధి.

Tobias — హిబ్రూపదము The Lord is God అని యర్థము. దీనిముద్దు పేరులు Tobia, Tobies, Toby, Tobias.

Toole— ఐరిషుపదము Lordly అని యర్థము.

Travis
Trelawny (కార్నిషుపదము)
Trevor
} సమీపకల్పితపదములు.

Tristram, Trystam, Tristam సెల్టికు పదము తైనచో Herald అనియు లాటిన్ పదము తైనచో sorrowful అనియు నర్థములు.

Tryphon, Tryphosa— గ్రీకు ప ద ము Dainty అనియర్థము.

Tudor— వెల్షుపదము Divine. Gift అనియర్థము.

Tybalt- ట్యూటానిక్కు-పదము same as Theobald).

Tyke— ట్యూటానిక్కు-పదము యూరపు పేరుమనుష్యుల కిది Nic name.

Tyrannus — గ్రీకుపదము. ఏలునట్టి భూపాలుండని యర్థము.

Tyrus, Tyre— ట్యూటానిక్కు-పదము. బలమని యర్థము.

Tyson— సమీపకల్పితపదము.

టి అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవ స్త్రీల నామములు—

Tabitha— హీబ్రూపదము. స్పష్టముగా (సగిపునునట్టు) చూడగల యనియర్థము. ఇది సిరియాభాష మగునేని వేఱర్థ మిచ్చునట. (చూచునది యని యర్థమునట.) ముద్దు పేరు Tabby.

Tamar, Tamora— హీబ్రూపదము. తాటిచెట్టనియర్థము.

Tatiana— రష్యనుపదము.(రష్యా దేశపు చక్రవర్తియగు) టార్సురుపుత్రిక యనియర్థము.

Temperance— సమీప కల్పితపదము. మితపాన మనియర్థము.

Terentia, Terentilla-లాటిన్పదము. కోమలమైన యనియర్థము.

Teresa, Terese, Therese, Theresa- గ్రీకుపదములు. ఈసడుచున్న పోట్లాటలు గల (సరి మొదలగు) చే ననియర్థము. ఒక ఆస్ట్రియా చక్రవర్తినిపేరుగ వ్యాప్త మందినపేరు. దీని యందుం గల్గిన ముద్దుపేరు Tracy.

Tertulla— లాటిన్ పదము. మూడవ సంతాన మనియర్థము. మూడవ సంతానపు సుతుండని యర్థమిచ్చు Tertius యొక్క స్త్రీ వాచకపదము.

Thaisa-దీనింగూర్చి ఏమియుం దెలియదు.

Thalia— గ్రీకు పదము. పుష్పించుట యనియర్థము. కళాతుష్త్రయములలో నొకటిగం జెప్పంబడిన మాట.

Thecla, Thekla, Tecla గ్రీకుపద రూపములు. దైవసంబంధమగు ప్రసిద్ధి యని యర్థము.

Theobalda, Tyballa—ట్యూటానిక్కు పదరూపములు. ప్రజాపాలకురాలని యర్థము, Theobald యొక్క స్త్రీవాచకపదము.

Theodora, Theodorada, Theodosia- గ్రీకుపదరూపములు. దేవుడు దానంగిన యీవి యనియర్థము. రోమకచక్రవర్తినియగు ఒకటవ Gustinian యొక్క చక్రవర్తినియగు Theodora పేరు. మఱియు Theodore యొక్క స్త్రీవాచక పదరూపము.

Theophania, Theophanie — గ్రీకు పదరూపములు. దైవసంబంధమగు నిర్ణయమని యర్థము.

Theophila, Theophile — గ్రీకుపదములు. దేవునిమైత్రి కలదని యర్థము. Theophilus యొక్క స్త్రీవాచక పదరూపములు.

Theresa, Therese, Teresa, Therese- గ్రీకు పదరూపములు. (వరి మొదలగువాట్ల) ఈనుచున్న పొట్టలుగలదని యర్థము. ఆస్ట్రియా చక్రవర్తిని యగు Maria Theresa యొక్క పేరుగ నివి ప్రచార మొందెను. ముద్దుపేరు Tracy.

Theresia, Theresie— గ్రీకుపదరూపములు. కోంత కోయునది (చేలలో) యని యర్థము.

Thirza — హీబ్రూపదము. వినోదమని యర్థము.

Thomasia, Thomasin, Thomasine, Tomasa, Tamasine—హీబ్రూపదములు. కవలపిల్లలలో నొకతెయనియర్థము. Thomas యొక్క స్త్రీవాచకపదములు. దీనినుండి కల్గిన ముద్దుపేరు Tomina.

Thora— ట్యూటానిక్కు పదము. ఉఱుమని యర్థము. నార్వేదేశస్థులకు ఉఱుమున కధిదేవతయగు Thor పేరు.

Thorothea —గ్రీకుపదము. దేవునియీవి యని యర్థము.

Thorunna – ట్యూటానిక్కుపదము. స్వాతంత్ర్యురాలగు తోరుసంబంధురాలని యర్థము. (Thor. నార్వేఉఱుమున కధిదేవత)

Thyra, Tyra—ట్యూటానిక్కుపదము. టైరు (పాలస్తీనా దేశము) సంబంధి యని యర్థము. Thyra అనుమాట. King Grom యొక్కరాణి Thyra పేరు.

Thyrza, Tirzah-హీబ్రూపదము. వినోదమని యర్థము.

Timandra —దీనింగూర్చి యేమియుం దెలియదు. Timothy యొక్క స్త్రీవాచకపద రూపమని తలంపం బడుచున్నపదము.

Timothea, Timothee —లాటిన్ పదములు. దేవుని గౌరవమని యర్థము. Timothy యొక్క స్త్రీవాచకరూపపదము.

Tita, Titania—లాటిన్ పదరూపములు. కుశల మనియర్థము.

Tryphena —గ్రీకుపదము. సూడిదయని యర్థము. Tryphon యొక్క స్త్రీవాచకపదము.

Tryphosa—గ్రీకుపదము. త్రి (మూండు రెట్లు) ప్రకాశమానమని యర్థము.

Tyra, Thyra— ట్యూటానిక్కు పదరూపములు. పాలస్తీనా దేశములోని టైరుపురముపేరు. ఒకనొప్పరాణిపేరుగం బ్రచారమందిన పేరు.

టింక్చరు అయోడియన్ (Tincture Iodine) పరిశ్రమ— ఇది గూడుకట్టిన రక్తము గరఁగఁజేసి పుండ్లు కాకుండ నాఁపి అపరిశుభ్రతం దొలఁగించును. ఎక్కువగా రాచిన పొక్కుటయుం గలదు.

Iodine 25 గ్రాములు
Potassium iodide ,,
Distilled water 25 మిల్లిలిటర్సు

Alcohol(90 per cent) చాలినంతఅనగా 1000 మిల్లిలిటర్సు అగునంతవనుకఁ జేర్చవలసియుండును. తొలుత అయోడియన్ పొటాషియమ్ అయొడైడులు కొంచెము నీటియందుఁ గరఁగించి పదప ఆల్కహాలు జేర్చుదురు.

గోత్రము—ఔతథ్యఉపగణము చూ.

టికెట్టు (టిక్కట్టు)— వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము. Ticket ఒక బోర్డుపు అమ్మి, కొనినవానికి స్వాధీనపఱచిన వాటికు గాను ఇచ్చెడి పత్రమునకును, ఒక రైలుబండిలో ప్రయాణము చేయుటకగు మూల్యము చెల్లింపఁబడిన ట్లిచ్చిన చిన్న కాగ్దునకును ఈ పేరు వరించెడిని.

టిట్టిభన్యాయము— ఇది కల్పనాకథ. ఒకతీతువుపిట్ట సముద్రతీరమున గ్రుడ్లుపెట్టుకొనెనఁట. సముద్రము వాటిం దనలోనికింబీల్చెనఁట. నారదమహర్షి దానిం గాంచి, కనికరించి, గరుత్మంతునితోఁ జెప్పి పంపెనఁట. గరుత్మంతుఁడు వాట్లం దెచ్చి తీతువుపక్షి కిప్పించెనఁట. పట్టుదలంగూర్చి జయసాధనమని తెల్పుట కీన్యాయము వాడుదురు.

తీతువుపిట్ట— హేళనాస్పదమై నవ్వఁదగిన మాయచేసిన తీతువుపిట్ట.

తనకాళ్ళ నాకాశమువైపు నిలువం బెట్టి తీతువుపిట్ట నిద్రించు ననియు, నిది తననిద్రయం దొకప్పు డాకాశము విఱిగి తన పైఁబడినఁ దన శరీరమునకు దెబ్బ తగులకుండ కాళ్ళు దానిని నాఁపునని తలంచెననియుఁ జెప్పఁబడినది.

హేళనగా నవ్వఁదగిన తెలివితక్కువ కార్యమునుగూర్చి తెలుపుట కీన్యాయము వాడుదురు.

టిట్సీఈఁగలు — ఈఁగలుచూడుము.

టిటేనియమ్ (Titanium) — ఇది Metalic element అని చెప్పఁబడినది. Chemical symbol Ti అనియు, atomic weight 48°/అనియు, atomic number 22అనియు, melting point సెంటిగ్రేడుథర్మామీటరు 182 డిగ్రీల వేఁడిమిననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇది oxide Ti. Og గా దొరకును.

టిన్ హౌసు (Tin House)— తంబి రేలుపరిశ్రమ చూడుము.

టిప్పెరా దేశము—కనాత దేశముచూ.

టిబెట్టు దేశము — ఆసియాఖండమున చీనారాజ్యములోని యొకదేశము. హిమాలయ పర్వతముల కవ్వల నున్నది. దేశము కొండలమయము, యెత్తగు పీఠభూమి 13000 అడుగుల యెత్తుగ నుంట దీనిని Highiest Country in the world అని యందురు. పాశ్చాత్యులు దీనిని స్వర్గలోకము దేశమువంటి దనియందురు. దానివలెనె టిబెట్టుదేశమునను సరస్సులధికముగఁ గలవు. దేశముచుట్టును ఎత్తగుపర్వతములు కలవు. సింధునది (Indus) శతద్రునది (Sutlej) బ్రహ్మపుత్రానదుల జన్మస్థానము లీదేశమునం దున్నవి. ఉత్తరభాగమునఁ గల పర్వతపంక్తికి కుయెన్లు న్పర్వతపంక్తి యనిపేరు. దేశమధ్యమున తెంగ్రినార మనుసరస్సు కలదు పాలిటీసర సొనకగుండ్రని ద్వీపముఁ జుట్టుకొని యున్న గుండ్రని వృత్తాకారమున నున్న సరస్సు. హిమాలయపర్వతపక్తులకుం గొంతదూరమున నే

గల మానససరోవరము సుప్రసిద్ధము. ఇట గరశపర్వతకందరమున దీనిం బూతముగ నొనర్చి దేవతల కుపయోగింపఁ జేయ కలియుగాలంకార భూతుండగు మాంధాతమహారాజు గొప్పతపం బొనర్చి కృతార్థుండై యోగనిష్ఠయందు భౌతిక శరీరవిముక్తి నందుట నాపర్వతమును గరళ మాంధాతపర్వత మనియు, నాసరస్సును మానస సరోవర మనియుం బిలుచుచున్నారు. ఆమహాత్ముని యస్థులు నేఁటికిని నాయన పేరం బరఁగు గుహాయందే పూజింపఁ బడుచు సత్కీర్తనలు సల్పుతావుగ నున్నది. దీనిం జూచి (సింహల) లంకారాజ్య మేలుచుండిన రావణభూపతి మానస సరోవరముప్రక్కనే యున్న రకస్తల్ (రాక్షస తలము) సరస్సునందలి ద్వీపమున నాశ్రమము నిర్మించుకొని ఘోరతపమాచరించి కైలాసాచల వాసుండగు పరమేశ్వరుని మెప్పించి సామగాన ములచే ప్రసన్నుం జేసికొనియుంట నాసరస్సు నకు రావణహ్రద మనియుం బేరయ్యెను. ఇట కుఁ బదిమైళ్ళదూరమున నేకైలాసాచలశిఖరము కలదు. ఇది గొప్పపుణ్యస్థలమై యున్నది. ఇవి యన్నియు యాత్రాస్థలములే. బ్రహ్మపుత్రా నదియొక్క పూర్వభాగమునకు శాంపూనది యని టిబెట్టుదేశమున పేరు కలదు. అదియే దేశమున ప్రధాననదిగఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

దేశమున చలి మిక్కుటము కాన, పంటలు గలదేశము కాదు. గనులందు బంగారము, వెండి, పాదరసము, వెలిగారము, శిలాజిత్తును దొరకుచున్నవి. లోవలయం దనుకూలపరిస్థితులు గల్గినతావులందుఁ గొన్ని ధాన్యములు పైరుచేయుచున్నారు. మేఁకలు, గొఱ్ఱెలు, యాకు (జడలబఱ్ఱెలు), జాబూలును (సంకరజాతి) దేశమున బరువులుమోయు జంతువులుగ నున్నవి. ఈదేశపు గొఱ్ఱెలు వెడలుపైన పెద్దతోఁకలు గల పెద్దజాతివి. మేఁకబొచ్చు పట్టువంటి వన్నె గల్గి పొడవు గల్గి చాలమూల్యమున కమ్ముడు వోవుచుండును. ప్రజలు మంగోలుజాతి. తార్తారులు. పొట్టివారైనను గట్టిశరీరములు గల్గిన బలాఢ్యులు. బౌద్ధమతస్థులు. మతాధ్యక్షుం డగు దలైలామా దేశాధిపతి యైయున్నాఁడు. ఈబౌద్ధజగద్దేశికుఁడు, ప్రధానపురమగు లహాసాయం దొకగొప్పమఠమున లామాజనసహితుఁడై వసించుచుండును. (దలైలామా చూ.) ఈయనక్రింద తహసీలామాయను చిన్న అధిపతి వేఱొక బౌద్ధభిక్షువు కలఁడు. లహాసాపురము శాంపూనదీతీరమున నొకయెత్తయిన లోవయం దున్నది. దేశ మంతటను బౌద్ధమతమఠములు, సంఘ భిక్షువులు కలరు. (చీనారాజ్యముచూ.) (దలైలామా చూడుఁడు

లహాసాపురము దలైలామా వసించుమఠ మునకు పోతలా యనిపేరు. ఈయనక్రిందివాఁ డగు తహసీలామా వసించుమఠమునకు తహసీ లంపు అనిపేరు.

టీకా—టీకా యనఁగా అంటువ్యాధులు రాకుండఁ గాపాడుకొను విధానము (Vaccination)నకును, టీక యనఁగా సంక్షిప్తమగు వ్యాఖ్యానమునకును (టిప్పణము), రాజపుత్రి కుటుంబములలోనుండు నొకవిధమగు వీరా చారమునకును పేరు.

రసపుత్రశూరులు రణరంగమునకుఁ బోవ నున్నపుడు వీరకంకణములు కట్టుకొని తమస్త్రీల వద్దకు వచ్చి యనుమతిం గోరుదురు. వీరమాత లును, వీరపత్నులును నగు రసపుత్రి నారీశిరో రత్నములు తమరక్తముతోఁ దమపుత్రులకును, పురుషులకును బొట్టుపెట్టి రణభూమి కంపుదురు. ఈ యాచారమునకు టీకా యందురు.

టీకాలు—వేక్సినేషన్ చూడుఁడు.

టీటీకాకాసరస్సు-ప్రపంచమునం దెక్కువ యెత్తుననున్న సరస్సని పేరందినది. ద.అమెరికా

పశ్చిమముగా ఆండీసు పర్వతోపరిభాగములందు గొప్పపీఠభూములు చరియలు కలవు. అందొక పెద్దపీఠభూమిపై టీటీ కాకా యనిపేరుగల గుండ్రని గొప్పసర స్సున్నది. ఇది వృత్తాకారమున నున్నది. సముద్రపునీటిమట్టముపై ఈ లోవ ౧౨౫౪౦ అడుగులయెత్తుగ నీపీఠభూమి చెప్పఁబడుట నీసరస్సు ఎక్కువ యెత్తుననుంట తేలుచున్నది. (ఆండీసు (మహా) పర్వతపు దేశము చూడుఁడు).

ఈ సరస్సు బొలివియా దేశపు హద్దులలోని దనియు, (ఆదేశపు ప్రధాననగరము గు) లా-పాజ్ (పుర) సీమలోని దనియు, భూగోళ శాస్త్రవేత్త లందురు. ఈ సరస్సునం దొకపాటి ద్వీపములుకూడ కలవు. సరస్సుయొక్క దక్షిణ తీరమున 'టియహువానాకో' యనుంబడు పాడు పడిన పట్టణమున్న ప్రదేశము కలదు. అందు తూర్పుపడమరలకు ద్వారరంధ్రములుగల (ఒకే రాతినుండి తొలువంబడిన) సూర్య ద్వారమున్నది. అది విషువత్తు (సమకాలము) లందు సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయకాలములందు సూర్యరశ్మి కడుదూరముగ పశ్చిమదిశకు తూర్పునకు వ్యాపించి ద్వారముగుండ పోవునగును. దాని యితరసంగతులు తెలియవు గాని చూపని ఇంకాస్ వారికన్న పూర్వపుదే యనిమెదను.

టీటోటలర్ (Teetotaler) — తొల్లి మద్యపాననిషేధ మమెరికాదేశపు సంయుక్త రాష్ట్రములం జనించి, (United States of America) వ్యాపించి, యటనుండి ఐర్లాండు (Ireland) దేశమున వ్యాపకము గాంచె నట. పిదప నింగ్లాండునకుం గొనిరాఁబడిన దట.

అక్కాలమున నింగ్లాండు దేశమందలి లాంకాషైరునందలి ప్రెస్టన్‌పురమున రిచర్డు టర్నర్ (Mr. Richard Turner) అనుపేరుగల యొక గృహస్థు అపరిమితముగు త్రాగుడు కలవాటు పడిన (drunkard) వాఁడయ్యుఁ దనంతట తానే బుద్ధితెచ్చుకొని, త్రాగుట మాని, పరిశుద్ధుఁడై, యితరులకు త్రాగవల దని బోధ యొనర్చుచుండువాఁ డఁట. అతఁడు నత్తివాఁ డఁట. (A victim of stuttering.)

క్రీ. శ. 1833 సంవత్సరమున ప్రెస్టన్‌పురమున మద్యపాననిషేధమున కొకపెద్దసభగా జనఁట. అం దీటర్నరుగారు తన సహజముగు నత్తిగొన నోటితో వెలుఁగెత్తి "Nothing but T. T. total abstinence would do" (పూర్తిగా మానివేయుటయె) గాని (తగ్గించుకొనుట మొదలగునవి) ఏమియు పనికిరాదు అని యఱచెనఁట. అది యాదిగ పూర్తిగా త్రాగుట మానుకొనినవారికి "Teetotaelrs" అని వారుకి ప్రారంభమయ్యెనఁట. ఆవారుకి నేఁటికని అట్లే యున్నది.

ప్రెస్టన్ (Preston-in-Lancashire) పురమునఁగల ఆయనసమాధిరాతిపై నేఁటికిని "This man was the author of the word Teetotal" (ఈతఁడు టీటోటల్ అను మాటకు కర్త.) అని చెక్కఁబడి యున్నది.

టీటోటల్ (TEETOTAL)— మద్యపానము చేయరాదనువారింగూర్చినపదము క్తి. అమెరికా దేశమున మద్యపానము నివారించునుద్యమమున తేయాకుకషాయము మద్యమునకు బదులుగ త్రాగ వలయునని ప్రచారము సల్పుచుండిరఁట. ఒకబోధకునకుం గొంచెము నత్తి సంభవింప నాతఁ డొక గొప్పసభయం దీవిషయమై మహోపన్యాస మిచ్చుచు, నత్తి వచ్చి టీ-టీ-టీ-టోట లనియెనఁట. నాఁడాదిగ నదియే మద్యపాననిషేధమున కుక్తియైయున్నది.

టీతీ (Tethe)—పాశ్చాత్య దేశములందు నమెరికాయందు క్రైస్తవగురుఁడగు Parish Priest పోషణకై రాబడినుండి పదియవ

వంతు నిచ్చుచుండెడివా రఁట. దాని కీపేరు వర్తించె నఁట.

టుటన్‌ఖామెన్— టంటుఖామన్ చూ.

టుస్కానీప్రోవెన్సు — ఇటలీదేశము చూడుఁడు.

టూలిప్ పూలచెట్టు- టూలిపుపువ్వులు గ్లోబులవలె నుండును. అన్ని రంగులు గలిసినవన్నెలు, ధాతువులు వీనియందు మెండు. వెయ్యి రకములైనను గలవు. హాలండుదేశమున విస్తారము పైరు చేయఁబడు చున్నవి. ఉల్లిపాయం బోలినదుంపనుండి మొక్కబయలుదేలును. అపరిమితముగ పుష్పించును. ఈదుంపలందుఁ జాల విలువగల్గినవికూడఁ గలవు.

హాలండు, డచ్చిదేశమున నీపూలచెట్లు విస్తారముగాఁ గలవు. వీట్ల దుంపలందు అపురూప జాతులకు గొప్పవిలువ గలదు. ఏప్రెల్ నెలలో పూచును. పదునేడవశతాబ్దమునడచ్చిసీమలందు వీట్లమూలములవ రక మపరిమితముగ నడచును. వైసాయ్ యనంబడినదుంప అల్కమారుపురమున ౧౬౩౭ లో ౪౨౦౦ ఫ్లారినుల కమ్మఁబడెనఁట.

ఈజిప్టు పరిపాలకుం డగు సయ్యద్ పాషా గారు అన్ని రకములటూలిపుదుంపలను ౨౦౦౦౦ ఫ్రాంకులకుం గొనెనఁట. అవి చీని వంటనేర్చగు ఉల్లిపాయ లనుకొని తఱిగి గొప్ప విందున నుపయోగించిరఁట. అటియవిచక్షణ కార్యమునకై పాషాకుఁ గల్గిన కోపమునకు జ్ఞాపకార్థముగ నొక టూలిపు పువ్వునకు Storm Tulip అని పేరిడంబడె నఁట.

టెంకణ దేశము ఈపేరుగల రాజ్య మొకప్పు డుండెనని తెలియుటకన్న దీనింగూర్చి యేమియుం దెలియరాకున్నది.

టెండరు — వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషా పదము. Tender— ఒక ధరకు తా నింతసర కిత్తును, లేక కొనెదనని offer యిచ్చుట. ఇది రెండవపార్టీవా రంగీకరించువఱకు ఆఫరు ఇచ్చిన వారికి బాధ్యత యుండదు.

టెంపరేట్‌జోన్సు (Temperate zones) భూమధ్యరేఖ (Equator) నకు ఉత్తరమున ౨౩ డిగ్రీలపావు మొదలుకొని అఱువదియా ఱున్నరడిగ్రీలప్రదేశమువఱకు అనఁగా Tropic of Cancer హద్దుమొదలు Arctic circle దనుక నుండుప్రదేశమునకు North Temparate Zone అనియును, అట్లే భూమధ్యరేఖ (Equator) నకుదక్షిణమున నిఱువదిమూఁడుం బాతిక డిగ్రీల కడనున్న Tropic of Capricorn హద్దుమొదలుకొని దక్షిణముగ నఱువది యాఱు డిగ్రీలన్నర ప్రదేశమునంగల Antarcitic circle వఱకుం గల ప్రదేశమునకు South Temparate Zone అని యు ను పేరులు కలవు.

Temparate Zones అన సమశీతోష్ణ ప్రదేశము లని యర్థము. ఈ Temparate Zones కు సమీపమునందు Torrid Zone వలె నుష్ణాధిక్యము గలిగియుండవు. మఱియు North Frigid Zone, South Frigid Zone లవలె నతిశీతలములై యుండవు. కాన సమ శీతోష్ణములు గల్గియుండునని భావము.

క్నాలజీ (Technology)- Tekhne (గ్రీకు) నిర్మాణప్రదములగు కళలనుగురించిన విజ్ఞానము. వీనియందు ప్రవీణుఁ డగువాఁడు "Technologist" అనఁబడును.

౨ Teknon (గ్రీకు)Tecnology అనఁగా పిల్లలను పెంచెడువిధానమునకుఁగూడవర్తించును.

టెట్రామీటర్ (Tetrameter) —నాల్గు పాదములతో నుండు సమవృత్తము. గ్రీకు, లాటిన్ భాషలలో నిది నాల్గులేక ఎనిమిది పాద ములతో నుండుటయుఁ గలదు.

టెట్రేలొజీ (Tetralogy) — పురాతన ప్రధానములగు గ్రీకుదేశీయుల నాటకచతుష్టయమునకు సంబంధించిన కల.

టెనాసిరిం ప్రోవిన్సు- లోవరు బర్మా దేశము చూడుము.

టెన్ కమేండుమెంట్సు (Ten Commandments)— పది ఆజ్ఞలని యర్థము. ఇది క్రైస్తవమతస్థులకును, యూదులకును పది విధులుగ ఇస్రాయెలీయుల దశవిధులుగ వారి పరమేశ్వరుండగు యెహోవాచేత సీనాయి పర్వతముపై మోషేప్రవక్తద్వారా ఇస్రాయెలీయుల కాజ్ఞాపింపఁబడినవిగ బైబిలునందుఁ జెప్పఁబడినవి.

ఈదశవిధులందు దైవసంబంధవిధులు నాల్గును, మనుష్యసంబంధవిధు లారును జెప్పఁబడినవి. వీని నాంగ్లమున టెన్ కమేండుమెంట్సు అని యనుచున్నారు.

దైవసంబంధవిధులు:-(4)

౧ నిజమగు దేవునికన్న అన్యుల నారాధింపరాదు.

౨ విగ్రహముల నారాధింపరాదు.

౩ దేవునినామమును వ్యర్థముగా నుచ్చరింపరాదు

౪ సబ్బాతు (ఆదివారదినము)ను పవిత్రదినముగ నడుపవలయును.

మనుష్యసంబంధవిధులు. (6):—

౫ నీతలిదండ్రులను గౌరవింపవలయును

౬ నీవు మృతిం గల్గింప (చంప) రాదు

౭ నీవు వ్యభిచార మొనర్పరాదు

౮ నీవు దొంగిలింపరాదు

౯ నీవు సాక్ష్యమిచ్చుతఱినసత్యమాడరాదు

౧౦ నీవు దురాశకుఁ బాల్పడరాదు

ఈపదియాజ్ఞలు నొక్క మూసా ప్రవక్తకే గాక, ఇశ్రాయేలీయు లందఱకు నొసంగఁబడినవిగఁ జెప్పఁబడినవి.

టెనెమెంటు— వాణిజ్య సంబంధ పరిభాషాపదము. Tenementనివసించుచుండు,నివసించు లేక నివాసార్హమైనది యనియర్థము. ఉపయోగార్థము—అద్దెకు తీసికొని ఉపయోగించుకొనవచ్చిన గల్గియుండుట కర్థము.

టెరిఫ్ — వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము Tariff-custom కాస్టమ్స్థానమున నేయేసరకుల యెగుమతిదిగుమతులపై నెంతెంత ఖర్చులు చెల్లింపఁ బడవలయునో ఆ వివరముల జాబితా.

టెరెస్ట్రియల్ ఈక్వేటరు (Terrestreal equator) దీనింగూర్చి ఇట్లు చెప్పంబడినది. Terrestreal equator is the great circle on the earth whose plane is perpendicular to the earth's axis. ఎస్ట్రోనోమీ చూడుము.

టెరెస్ట్రియల్ పోల్సు (Terrestrial Poles) దీనింగూర్చి ఇట్లు జెప్పంబడినది. Terrestrial poles are the two points in which the earth's axis of rotation meets its surface ఎస్ట్రోనామీ చూడుము.

టెరెస్ట్రియల్ మెరీడియన్ (Terrestrial Meridian దీనింగూర్చి ఎస్ట్రోనామీశాస్త్రమునందిట్లు చెప్పఁబడినది. Terrestrial meridian is the Section of Earth's surface by a plane passing through its axis.

టెర్టియరీకాలము—పాశ్చాత్యదేశములందు వర్తిల్లెడుగాక కథలు, పాటలుమూలమున సంగతులు లేశముం దెలియని కాలము నకుఁ బేరు.

టెర్మినల్ ఛార్జెస్—వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము. Terminal Charges- ఒక రెయిల్వేయొక్క కడను తగులునట్టి ఎక్కువ

ఛార్జి లేక పన్ను. ఇది వేఱు రెయిల్వేసంధించు కడ నిందులోనుండి అందులోనికి సరకులం జేర్చుటకగు కర్చులకుగాను సరకులపైన విధింపబడు నదనపుసొమ్మునకు పేరు.

టెర్మినిజమ్ (Terminism)— లాటిన్. ప్రతి వ్యక్తియందు నిర్వికారాంశ కలదనియు, నామరూపములు మాత్రమే మిథ్య యనియు, నుడువు సిద్ధాంతము. దీనినే (Nominalism) నామినాలిజమ్అనియు, (Occamism)అనియు ఒకేమిజమ్ అనియు నందురు.

టెర్మినోలజీ (Terminology)— లాటినునుండి. ఏశాస్త్రమునకైనను సరియగు పరిభాష నేర్పఱచువిధానము.

టెఱ్ఱాకోటాపని— ఇది కుండలపై చిత్రములం జేసి కాల్చినట్లుండుపని. ఎట్రస్కనులందు నుండెను. గృహనిర్మాణములం దంచెమునకే టెఱ్ఱాకోటాపనులు గోడలందు బిగింపఁబడుచుండెను. టెఱ్ఱాకోటా కుండవిగ్రహములుగూడ జేసి యందమునకై యలంకరింతురు. మధ్యకాలములం దీకల గ్రీసు, ఇటలీ దేశములందు వ్యాపించియుండెను. ఇపుడు లోకమంతటను వ్యాపించినది. ఇంగ్లాండునందు పందొమ్మిదవ శతాబ్దమునవృద్ధినొందినది. భరతదేశ మింగ్లాండు వెనుకనుండునది గాన నిటీవల భరతదేశ మీాభోగముల నందుచున్నది.

టెలిగ్రాప్ రెస్టెంటు— వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము. Telegraph Restante. ఏకచ్చేరీ కవి చేర్పఁబడినవో అచ్చటనే మారు ఉత్తరు వగువఱకు నిల్వ యుంచబడఁవలయునని తంతిద్వారా తెలిపిన ఆఁపుదల యుత్తరువు.

టెలిపతీ (Telepathy)— తన మనస్సులోనితలంపు నన్యులమనస్సునకు స్ఫురింపునటుల (పైకి చెప్పకుండా) మానసికశక్తిని విజృంభింపఁజేసి నడపుటయు, ఒరుల మనస్సునందున్న తలంపును తాను గ్రహించుటయు నగు పాశ్చాత్యకల. హిప్నాటిజమ్ దీనికి మూల మందురు. టెలివిషన్ కన్పెట్టినవారు Mr. John D. Bairdఅని చెప్పుచున్నారు. క్రీ.వె.౧౮౯౧ లో దీనిని సిడ్జివిక్కుగారు ప్రయత్నించి రఁట. ఇది ప్రకాశతరంగ పరంపరగాఁ జెప్పఁబడినది.

టెలిఫోటోగ్రాపీకల(Telephotography)- దీనిని Long distance photography) అని యనుటయుం గలదు. ఇటీవల బయలుదేఱిన కల. దూరమందున్న మనుష్యులను వస్తువులను (సమీపమునందున్నట్టి) టెలిస్కోపుసాహాయ్యమున ఛాయాపటములందీయుట దీనిపని. ఇటీవల టెలిస్కోపిక్కు లెన్సుఅద్దముండిగాని లేకగాని Infra red ray ఉపయోగించుచు దూరపువస్తువులను ఛాయాపటములఁ దీయఁగనిరి. ఇందువలన నేత్రములకు దూరమునందాని కన్పింపని తప్పిళ్ళు ఫోటోయందు తెలియనయ్యెడిని.

టెలిఫోన్(Telephone)--ఇది పాశ్చాత్యకలావిధాన యంత్రపరికరము. జర్మనుభాషయందు teleయన దూర మనియు, phone యన ధ్వనియనియు నర్థము. దూరస్థులు సంభాషించుకొనుట కీయంత్రవిధాన ముపయోగించుచున్నది. దీనికి Electricityమూలముగానున్నది.

క్రీ.వె. ౧౮౭౬లో గ్రహంబెల్ అనుపరిశీలకుఁడీయంత్రమును రచించెనఁట. దాని నాయన ౧౮౬౦లో J. P. Reis చేసినయంత్రవిధానము నభివృద్ధిపఱచి రచించెనఁట. ఇప్పుడు పట్టణములందు సర్వసాధారణమై యున్నది. తంత్రీవార్తాయంత్రము చూడుఁడు.

టెలిస్కోపు (Telescope)— ఫ్రెంచిభాషాజన్యము. చిన్నవస్తువును పెద్దదిగా దృష్టి

గోచరము చేయునట్టి శక్తిగల అద్దములచే నమర్పఁబడిన పరికరము.

టెల్లూరియమ్ (Tellurium)— ఇది non metallic element అని చెప్పఁబడినది. దీని Chemical symbol Te. అనియు, atomic weight 127.5 అనియు, atomic number 52 అనియు చెప్పఁబడినది. ఇతర లోహములతో కలసి గనులందు దొరకునది. ఉదారంగు కలసిన తెల్లనిలోహము వలె నుండును. ఇది Sulphur (గంధకపు) గ్రూపునకుం జెందినదని తెలుచున్నది.

టెలివిషన్ (Television)- ఎలక్ట్రిసిటీ సహాయమున ఒకతావునుండి దూరకారములన నేకతావునకుం జూపుకల. ౧౮౭౮లో అమెరికాదేశస్థుఁడగు Carey అనుపేరుగల పరిశీలకుఁడు టెలివిషన్ యంత్రముంగూర్చి ముచ్చటించియుండె నఁట. ౧౯౦౬లో ఆపద్ధతుం మేరకు Regnoux అనువారును Fournier అనుపేరుగల ఫ్రాన్సుదేశస్థులును, ఈపద్ధతుల పైని చాలపరిశీలనలను సల్పిరట. జర్మనీ బెర్లిను నగరమున Ruhmer అనునాయన గొప్పకయంత్రమును జేసెనఁట. ఇట్లే యనేకులు వేర్వేఱు కాలముల గొప్ప పరిశీలనలను సల్పిరని చెప్పఁబడినది. క్రీ. శ. ౧౯౨౦ నుండి పని నడచుచున్నది. ఇంకను నిది పరిపూర్తియై వాడుక లోనికి పూర్తిగా రాలేదు.

టేకింగ్- వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము. Taking in వెనుకకు మరలుట. Bakwardation అని యర్థము. ఒక Stock exchange వర్తకుఁడు తనకు కావలసినకన్న నెక్కువవాటాలం గొననేని Settling day రోజులోపున వేరొకనికి అందు కొన్ని అమ్మివేయగల్గుతటి దానికి Taking in Share అనియెదరు. ఒకచెక్కును, లేక హుండీని, లేక బిల్లును చెల్లింపవలసినవారు వేరొకనికి endorse చేసియిచ్చి, లేని అతఁడు (చెల్లించినసరే) చెల్లించిపలేకపోయిన, ఇండార్సుచేసినవారు చెల్లింపవలసియుండును. ఆబాధ్యతకు Taking up అనిపేరు.

టేకిగ్రాఫీ(Tachygraphy)--గ్రీకుభాషాజన్యము. సాంకేతికలిపిక (Short-hand)సంబంధించిన శాస్త్రము. అందులో ముఖ్యముగ ప్రాచీన గ్రీసు, రోమును దేశీయు లవలంబించిన విధానములు.

టేకిమీటర్ (Takimeter, Tachymeter)గ్రీకుభాషాజన్యము. క్షేత్రగణితము(సర్వే) నందు రేఖలను గుర్తులను కనిపెట్టుట కుపయోగపడు పరికరము.

టేకుచెట్టు—లా. Tectona grandis. ఇంగ్లీ. Teak tree సం. అగ్నిజోపముకి,అనిలకి, అర్జునకి, ఖరపత్రకి, కీకసపత్రకి, గ్రహద్రుమకి, మహాపత్రకి, ఘనపత్రకి, శాకసారకి, శాకవృక్షకి, ద్వారకి,మహీరుహకి, శ్రేష్ఠకాష్ఠకి,స్థిరసారకి.

టేకుచెట్లు కలప్రకై యడవులుగ పెంచఁబడును. టేకుఅడవులు భరతదేశమునను, బర్మా, సయాం దేశములందునను, ఈస్టు ఇండీస్ దీవులందును విస్తారము పెంపఁబడుచున్నవి. టేకుచెట్లయం దెఱ్ఱనిరంగు, నల్లనిరంగు, తెల్లనిరంగు, పసుపుపచ్చతో నెఱుపు తెలుపు గలసిన (Brown colour) ఇంచుక బంగారుపువన్నె రంగుగల కఱ్ఱలు గలభేదజాతులు కలవు. ఇందు బ్రౌను రంగు కఱ్ఱను శ్రేష్ఠజాతిగను, తెల్లనిరంగుది అధమపు జాతిగను ఎంచుచున్నారు. టేకుకఱ్ఱ చక్కగా నారనది యగుగనేని అది పగులదు. బీటలియ్యదు. ముక్కలూడదు. బహుకాలముండుటయె గాక, ఇనుపసామగ్రిస్పర్శవలన చెడక నిలచును. అందు పచ్చరంగుకఱ్ఱ ఎక్కువ నునుపును, మెరుఁగగువన్నెను చూపుంగాన నెక్కువ ధరం గల్గియుండును.

టేకుకలప ఇంటి తలుపులు, ద్వారబంధములు, ఇంటి దూలములు, వాసములు, బండ్లు, కుర్చీలు, మేజాబల్లలు, బీరువాలు మొదలగుసర్వవస్తువులకు నుపయోగించుటయె గాక, సముద్రపుటోడల నిర్మించుట కెక్కువ యుపయోగింపఁబడుచున్నది. తొల్లింటికాలమున మొదట నిది యెగుమతి చేయఁబడిన రేవుపట్టణమగు టక్కపుఁబేటన నీకలపకు (శాకవృక్షమనుపేరు) టేకువృక్ష మాయెననియు, ఇది ఫ్రెంచిదేశీయులు మొదలిడిరనియుం దెలియుచున్నది.

టేకుఆకురసము, చెక్కరసము, లేక కషాయమందు స్త్రీలగర్భమును నిలుపు గుణము కలదనియు, చలువ జేసి రక్తవాతమును శ్లేష్మమును హరించుగుణము కలదనియుఁ జెప్పఁబడినది. టేకుఆకులు, పూవులు అక్కజముగ పెద్దవిగనుండును. టేకిఆకుసందు భుజించుచుండిన ఆమము, పైత్యము, వాతము, శమించుచుండు ననియుం జెప్పఁబడినది.

టేప్ ప్రైసెస్— వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము. (Tape Prices) Stock-exchange అధికారులవల్ల వేర్వేఱుజాగాల ధరవరులను టెలిగ్రాఫులద్వారా తెప్పించి తెలుపుధరల కీపేరు వర్తించెడిని.

టేబిల్క్లాత్ ఆఫ్ కేప్ టౌన్ (Table Cloth of Cape Town—ఆఫ్రికాఖండము నందు కేప్కాలనీలోని కేప్టౌనుపరిసరముల నున్న కొండకు టేబిల్మౌంటెన్ అనిపేరు. దీని పైభాగము చదునై ఒకమైలు పరిమితి గల్గి ౩౬౦౦అడుగుల యెత్తునఁ గలదు. దీనిక్రిందిభాగమందుంగల సముద్రమునకు „టేబిల్ బే" (Table Bay)అనియెదరు.

వేసవియం దీపర్వతముపై తెల్లని మేఘములు వ్రాలుతరి వాటిని టేబిల్క్లాత్ (Table cloth) అనుచుందురు.

టేబిల్మౌంటెన్ (Table mountain) పర్వతముపైఁ జదునగు పీఠభూమియుండి శిఖరము లట లేకుండినదానిని ఆపర్వతభాగమును Table mountain అనెదరు. mountains చూడుఁడు.

టేబిల్మౌంటెన్ (Table mountain) ఇది యొకకొండను జదునుగఁజేసి బల్లపరుపుగ రచించినట్లు పైకి దూరమున కగపడుచుండుటచే నీపేరిడియున్నను, కేపాఫ్ గుడుహోప్ (అగ్రము)యొక్క భూమియందున్న మొదలు అని చెప్పవలయును. కేప్టౌన్నుండి ఈదృశ్యము చక్కగఁ గానవచ్చెడిని. దీనిపైనుండి చూచిన, దానినంటి టేబిల్బే చక్కఁగ నగపడును. దీనియెత్తు ౩౬౦౦ లనుచున్నారు. ఆఫ్రికా ఖండము చూడుఁడు.

టేబిల్ లాండు (Table land)— ఎత్తు Altitude ఎక్కువగల పీఠభూమి. భూమట్టమున కెక్కిన నటఁ జదునుగనే యుండునది. Land Portions చూడుఁడు.

టేర్ — వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము. Tare-Pakage పెట్టెలయందు Packచేయఁబడిన సరకుల తూనికెలనుండి ఆపెట్టెల బరువుం దీసివేసి నికరపు సరకు తూనికెకు ఈ పేరు వర్తించెడిని.

టేల్ క్వేల్—వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము. Tale quale- కాయధాన్యముల వ్యాపారమున ఇచ్చినమచ్చునకు పంపినసరకు సరియైనజాతి, యోగ్యతలం గల్గియుండి రవానా చేయబడినతతి, ప్రయాణమార్గమున చెడిపోయినచో ఆనష్టకష్టములు కొనువారే భరింపవలెననెడి యేర్పాటున కీపేరు వర్తించును.

టైకోబ్రాహి పరిశీలకుఁడు— ఈయన క్రీస్తువెనుక ౧౫౪౬-౧౬౦౧ కాలమునాఁటివాఁడు. డెన్మార్కుదేశస్థుఁడు. పినతండ్రిచే

పెంపఁబడినవాఁ డనియు, బాల్యమున విద్యల నభ్యసించి కోపన్‌హేగను నగరవు సర్వకళా పరిషత్పాఠశాలయందు న్యాయ శాస్త్రము చదువుచుండ ౧౫౬౦ ఆగస్టు ౨౧ తేదీని సంభవించిన గొప్ప సూర్యగ్రహణముంగూర్చి ముందే జదివియుండుటయు, తా ర్కాణముగ నది యట్లే సంభవించుట కచ్చెరువంది, జ్యోతిష ఖగోళశాస్త్రమును జదువనెంచి న్యాయశాస్త్ర విద్యయందు విముఖుఁడై వదలి, జ్యోతిషశాస్త్రము జదువుచు, ఖగోళపరిశీలన మొనర్చుచు వాటిం జాగ్రతగ పుస్తకములందు వ్రాసి పుటలు నింప మొదలిడెను. ఈయన పరిశీలనలకు ౧౯ అడుగుల వ్యాసార్థము (Radius) గల ఉపకరణములు (Quadrant) తురీయాంశము (Sextant) షడంశమును ఉండినవని చెప్పంబడినది. (తురీయాంశము చూడుఁడు.)

ఈతఁడు కడు ముక్కోపి యందురు. ఆకాశగోళగమనములం బరిశీలించి, ఈయన వ్రాయుచుండుటయు, కొన్ని పరిశీలనా పరీక్షములం జేయించుటయు, ఈ పరిశీలకుఁ డొనర్చినఘనకార్యములు. మఱియు నగపడి కొంతకాలముండి క్రమముగ నంతరించి పోయెడి నక్షత్ర గోళములంగూర్చి Nova Stars of 1572 A. D. యొకగ్రంథము నీయన రచించెనందురు.

ఈతఁడు కొంతకాలము జర్మనుదేశసంచార మొనర్చె నని చెప్పం బడినది. అక్కాలపు డెన్మార్కుభూనాథుఁడు, జ్యోతిశ్శాస్త్రాభిమాని యగుట, టైకోబ్రాహిగారికి వేతన మేర్పఱచి ధనమిచ్చి యొక ఖగోళగమనపరిశీల నాలయమును నిర్మింపు మన, నీతం డాధనమునకు తన స్వంతధనముంగూడ కల్పి యాడెన్మార్కుదేశమున గొప్ప పరిశీలనాలయముం గట్టి యందు తనపరిశీలనలు సలుపఁ దొడంగెను. ప్రతిష్ఠ వృద్ధియై పలుదేశములనుండి దీనిం జూడ ననేకులేగుచుండి రఁట. ఇంగ్లండుదేశ మేలుచుండిన యొకటవ జేమ్సునరపాలుఁడు (James V1 of Scotland) కూడ దీనిం దర్శించి యీతని బుద్ధికౌశలమునకు మెచ్చి కొన్ని బహుమానములనొసంగెనని చెప్పఁబడినది. కాని యీ ముక్కోపి డెన్మార్కు మంత్రులతో గలహించుచు వైరియైయుండ భూపాలుని మరణానంతరము క్రొత్తభూపతితో విరోధముం గల్పించి మంత్రు లీతనిని దేశమునుండి వెడలఁగొట్టించె నఁట.

ఇటుల స్వామిం గోల్పోయి దిక్కుఁలేకై విదేశసంచార మొనర్చుచు రెండుసంవత్సరములు కష్టపడినపిదప, బొహీమియా భూపతి యాదరించి తనరాజధానియం దొక ఖగోళపరిశీలనాస్థానమొకజ్యోతిశ్శాలయముం గట్టించి, యతనికి వేతన మేర్పఱచి నిలిపెను. అటనే యీతని ముఖ్యశిష్యుండగు జాన్ కెప్లరు పరిశీలకుఁ డీతనికి జేరి శిష్యుం డాయెను.

ఆ కెప్లరుగారే, ఈయనపరిశీలన (వ్రాత)లను సిద్ధాంతములుగ విభజించి, ప్రకటించి లోకమున వ్యాపింపఁజేసెను. అవియు ఎష్ట్రొనోమికా న్స్టలేషనులందు కెప్లరుసిద్ధాంతము లని పేరంది వాడంబడు చున్నవి.

టైకోబ్రాహిపండితుని ర్మాణము లగు కొన్ని యుపకరణము లీనాఁటికిని నక్షత్రశాలలందు పరిశీలనల కించుక యభివృద్ధిఁ జేసి వాడుచుంటఁ గాననగును. ఈయనపరిశీలనలు ఆకాశగోళములలో వేయింటికి ఏది యెచ్చట నుండునో పోల్చుట కుపయుక్తగ నేర్పడియె నందురు. తోఁక చుక్కలు (Comets) ఆకాశమున కోట్లకొలఁది మైళ్ల దూరములనుండి సంచరించుచు, అందు కొన్ని యొక్కొక్కప్పుడు భూమికి సమీపముగఁ గూడ వచ్చుచుండు ననియు, వాటిగమనములకు విధానము గలదనియు, టైకోబ్రాహి మార్గము చూపెను. ఇంకను కొందఱు న్యూటను

పండితుని పరిశీలనలకు, విధానములకు, ఆయ నకుం గల్గినయుపపత్తి టైకోబ్రాహి గారిదె యనియు నందురు. చనిపోవునపుడు తనకాగితముల నెల్ల శిష్యుండగు కెప్లరుపండితున కొసంగి సద్వినియోగ మొనర్చునని యని వదంతి కలదు. (కెప్లరుపండితుని సిద్ధాంతములు చూడుఁడు. ఎస్ట్రానోమీ చూడుఁడు. కాన్‌స్టలేషను చూడుఁడు. తురీయ సిడంశ పరిశోధక సాధనములు చూడుఁడు.)

టైడల్బోర్ (Tidalbore)— నదీసాగర సంగమ ముఖద్వారములకడను నదీజలములు మొనకనుండి బలమునకుం గొరలునట్టివడి అధికముగనుండుటయు, అచటి సముద్రమున పోటు ప్రత్యేక కారణములవలన బలముగ నుంటయు సంభవించునపుడు పోటువేళల సముద్రజలము అధికమై నదీజలములను బలముగ నెదుర్కొని రానీయక అరికట్టుటలో సముద్రపుని అధికమగుట నదీప్రవాహమున కెదురుగఁ గొంత దూర మరుగుటయుం గూడ సంభవించును. దానిని టైడల్బోరనియెదరు. ఇట్టివి ఏమజాను నదికిని, చీనాలోని ట్సిన్టాంగు నదికిని సుప్రసిద్ధములు.

ట్సిన్టాంగునదియందు బోరుయెత్తు ౧౫ అడుగులు. ఎదురుచను వేగము గంటకు పండ్రెండు మైళ్లు. (ఏమజాను టైడల్బోరు చూడుఁడు).

టైపురైటరు యంత్రము (Type-writer)— ఆంగ్లమున అచ్చుఅక్షరములం బోలిన పెద్ద చిన్న యక్షరములతో ముద్రించు యంత్రము. కొలఁది ప్రతులు మాత్రమే వలయు లేఖలు దరఖాస్తులు మొదలగునవి ఇట్లు టైపు చేయఁబడుచుండుట సర్వసాధారణమై యున్నది.

క్రీ. వె. ౧౮౪౩ సంవత్సరమున 'Charles Thurber' అను బుద్ధిశాలి యొక్కటి రచించుట నిది వాడుకలోనికి ప్రారంభ మాయెను. ౧౮౫౬ లో A. E. Beach అనుబుద్ధిశాలి ఉబ్బెత్తుఅక్షరములతో ముద్రించుయంత్రము నొకదానిని రచించి, గ్రుడ్డివారి యుపయోగమునకై ప్రయత్నించెం గాని, యది యంతప్రచారము నందినట్లు గానరాదు. అదే కాలమున Sir. Charles Wheatstone అను మహనీయుఁడు గొప్పప్రయత్నము లొనర్చుచుండెనఁట. Charles Lathom Sholes అనునాయన యొక్క టైపుయంత్రముం జేసి ప్రదర్శించెను. పిదప నదియు నమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములందుఁ జేయఁబడిన Remington యంత్రముతో సంయుక్తపఱచి, దానిని ఆపేరుననే ౧౮౭౪ లో అమ్మసాగిరఁట. పిదప ననేకులు చేసిన యంత్రములు బయలుదేఱి వ్యాపించుట ననేకోపయోగకరములగు నభివృద్ధి కలైను. కార్బన్ కాగితముల నుపయోగించి, నకళ్ళంగూడఁ దీయుచున్నారు. అక్షరముండు స్థానమున నొక్కిన, రబ్బరుపై నమర్పఁబడిన కాగితముపై నక్షరము వ్రాలి, ముద్రించుచుండును. అక్షరములనుంచు విధానము స్థానమునకు Key board అనుచున్నారు. అది యెవ్వరు చేసిన యంత్రములం దైనను ఒకటేవిధమున నుండునట్టి ఏర్పాట్లు కలవు అన్ని టైపుయంత్రములందు కీబోర్డు ఒకటియే. నొక్కినతటి పెద్దయక్షరమును (Capital), లేనితటి చిన్నయక్షరమును (Small letter) ముద్రిణ మగునని యెఱుంగునది.

టైపోగ్రాఫీ(Typography)—ముద్రణాగ్రమై అచ్చులనుతయారుచేసి కూర్చువిధానము. రేకులం దక్షరములంబోలు రంధ్రములుచేసి, పైన సిరారంగురాసి, అక్షరములను నాటించు విధానకలకు ఈపేరు వర్తించెనని. వీటి కింకను కలదు టైపోగ్రాఫీ యనుటయుం గలదు.

టైపోలజీ (Typology) అచ్చులను గురించియు, గ్రంథములను ముద్రించుటను గురించియుఁ దెలిపెడు కల.

టైఫూన్ (Typhoon) — సుడిగాలితోఁ గూడిన తుపాను ఫిలిప్పైన్ దీవులందు ఆగస్టు, సెప్టెంబరు, అక్టోబరు నెలలందుఁ గల్గుచుండునది. చాలఅపాయకరమై నష్టముం గల్గించు నట. చీనాదేశపు సముద్రతీరములఁగూడ గన్పడుచుండునట.

టైఫాయిడ్ రోగము — విషజ్వరము చూడుఁడు.

— అండ్ ఇట్సు డివిషన్సు — (Time and its divisions) కాలవిభజనము చూడుఁడు.

బార్గెన్- వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము. Time Bargain కొంతకాలమునకు పిదప నిర్ణీతమగు కాలమునకు జరుగవలసిన వ్యాపారకార్యమున కీపేరు పెట్టుచున్నారు. ఇట్టిపద్ధతి పోలసీలకు Time Policy అని యెదరు.

—ల్ దేశము—ఆస్ట్రియా దేశము చూ.

టాంక్విన్ స్టేటు —ఆసియా ఖండమున ఇండోచైనీసు ద్వీపకల్పమందు తూర్పుతీరమున నున్నది. దీనిని టాంగ్కింగనియు నందురు. ఇటీవల నిది ఫ్రెంచిప్రభుత్వమువారి యధికారమునకుం జేరిపోయినది. ఇది సాంగ్కోయి నది (మహానది) లోయం గల్గియున్నది. ఈనది టాంగ్క్విన్సుయుక్కాగ్రగుడమున సంగమించును. హానోయి (సాంగ్కోయినదీతీరము) పురము ముఖ్యస్థానము. హైఫాంగు పురము రేవు పట్టణము.

టాంగాబండి — ఉత్తర హిందూస్థానమున వాడుకయందున్న గూడుబండి. ఇది ఒక గుఱ్ఱముచేఁ గాని, రెండు గుఱ్ఱములుచేఁ గాని లాగఁబడుచుండును.

టోంకు సంస్థానము— ఇండియాదేశములోని రాజపుటానా ఏజన్సీయందలి బ్రిటీషు రక్షితసంస్థానము లిరువదింటిలో నొకమహామ్మదీయ సంస్థానము. ప్రభువు నవాబుగారు. టోంకుపురము రాజధాని.

టోగా (రోమను టోగా)- రోమనులు ధరించిన పొడుగాటి కోటు. దీనిని రోమన్లు టోగా యనుచుండిరి. శిలావిగ్రహములం జేయువారీటోగా ధరించినట్లు విగ్రహములం జేయుట యాచారమై యున్నది. ఏలయన నిందువలన చేయవలసినపని చాల తగ్గిపోవును.

టోపోగ్రాఫీ (Topography)— గ్రీకు భాషాజన్యము. ఏదేని యొకప్రాంతము, పరిగణస్థలము అనఁబడుప్రదేశమును గురించి ప్లాను తయారుచేయుటయు, ఆ ప్రదేశమునుగురించిన చరిత్రమును వివరించుటయు, దానిసహజస్వరూపమును చిత్రించుటయు (దీనిని గురించిన చదువునకు Topology టోపోలజీ) యందురు.

టోరిడ్ జోను (Torrid Zone)—భూమధ్యరేఖ కిరుదెసలను వ్యాపించి ఉత్తరమున ఇరువదిమూఁడుం బాతిక డిగ్రీల దూరమునంగల Tropic of Cancer వఱకును, దక్షిణమున నిరువదిమూఁడుంబాతిక డిగ్రీల దూరమునగల Tropic of Capricorn వఱకును నడుమఁగల ప్రదేశమునకు Torrid Zone అనిపేరు. దీనిని Tropics అనియు వాడుదురు. ఇందుష్ణ మధికమై యుండును. భూమధ్యరేఖ యీ Torrid Zone నడుమ నుండును.

టోరీ కక్షి— ఇది ఇంగ్లాండునందలి రాజకీయకక్షులలో నొకటి. (ఆదిని టోరీశబ్ద మైర్లాండు దేశమునందు దోపిడిగాండ్రకు వాడఁబడిన

పదము.) ఒకటవ ఛార్లెసు భూపతి, రెండవ ఛార్లెసు భూపతుల పాలనమున ప్రభుసన్మాన వర్తులకీ టోరీపదము నసూయతగా వాడుచుండి రఁట. తరువాత Whigs పార్టీ నెమర్కొను వారికి వాడి రఁట. ఇక్కాలమున యూనియ నిస్టు పార్టీ వారికి బహిరంగముగనే వాడు చున్నారు. ఇం దసూయ యిక్కాలమునఁ గానరాదు. యూనియనిస్టుపార్టీ చూడుఁడు.

టోరీపార్టీ—ఇది రాజకీయకక్షి. క్రీ. వె. ౧౬౭౯ నుండియుఁ గలదు. ఐర్లాండు అరాజ కులు క్రీ. వె. ౧౬-౧౭ శతాబ్దములం దీపేరు గైకొనియుండి రఁట. బ్రిటీషుపార్లిమెంటునందు Exclusion Bill చర్చయం దైరిషుపక్షపా తులగు సభ్యుల కీపే రసూయతోఁ నిడఁబడిన దఁట. పిదప రెండవఛార్లెసు ప్రభునిపాలన మున నెదిరించినసభ్యుల కీపే రసూయతోఁ వాడఁబడుచుండిన దఁట. ఒకప్పుడు Conservative Party కీపేరిడంబడిన దఁట. రాను రాను ఈకక్షి స్థిరపడి unionist కక్షివారి కీపేరు వాడఁబడుచున్నది.

టోర్ఘాటెన్పర్వతబిలము (Torghat-)—నార్వే, స్వీడను దేశములందు Fjords అనంబడు జలమార్గము లుండుట, భూగోళశాస్త్రము నెఱింగినవా రెల్ల రెఱింగినదే. ఇవి వెనుకటి యాదికాలమున ఉత్తరధ్రువప్రదేశములనుండి యు, రష్యాదేశపు హిమప్రాంతములనుండియు, గొప్పగొప్ప మంచుకొండలు వెలువడునట్టుల హిమోద్రేక మొకటెఱి యటం గల్గి, రెండు హిమములును స్కాండినేవియా యనంబడు తావున నొకటి నొకటి యెదుర్కొని, దేశభూము లను, పర్వతములను అల్లకల్లోల మొనర్చి యుండవలయు ననియు, కఠినములగు నామం చులనలికిడివలన భూములందు పల్లము లేర్పడి ఫిజోర్డులుగ నేర్పడియె ననియు, ఆ పనులలో పనిగనే నీపర్వతమున బిల మేర్పడి యుండ వలయు ననియు, Geologists తలంతురు. మఱియు వారిమతమున నావిజృంభణకాల మునకు Glacial period అనిపేరిడంబడినది.

ఈటోర్ఘాటెన్ పర్వతబిలము నార్వేదేశము ఉత్తరతీరమునంటి ఆర్కిటిక్కుసర్కిల్ Arctic circle అనంబడుప్రదేశము (అనఁగా ఉత్తర ధ్రువసీమ) లో, నార్వేదేశపు Nord land అనంబడు సీమయందు Bindals fjord నకు ఐదుమైళ్ళదూరమునందున్నది. ఈపేరు Norvegian market-hat అను పేరుతో వాడం బడుచున్న టోపీ యాకారమున నుంట గల్గినదిగఁ జెప్పుదురు. ఈరంధ్రము సముద్రపు నీటిమట్టమునకు నించుమించు నెన్మిదివందల యడు గులయెత్తున నున్న యచటి శిలామయపర్వత మున కటనుండి యటకు సముద్రపు నీటిమట్టము నుండి నాల్గువందలయడుగుల యెత్తున నేర్పడి యున్నది. దానిగుండా నేగిచూచిన కుడియెడమ వైపులనున్న ప్రక్కగోడలవంటి శిలాతలములు నున్నగనుండి చెక్కఁబడిన ట్లుండును. తూర్పు వైపున రంధ్రము యెత్తు ౬౪ అడుగులుండి క్రమక్రమముగ నధికమగుచు పశ్చిమపుకడను ౨౫౦ అడుగులు ఎత్తుగనై ఇవ్వలవ్వలకు సూర్యకిరణములను పోనిచ్చునట్టుల తిన్నగనుం డును. నార్వేదేశపు బెర్జెన్పురమునుండి నార్తు కేపు(North cape)నకరుగు నావికాయాత్రా మార్గమునం దుండుట ఉత్తరసముద్రములో నేఁగు పొగయోడల నుండియు, ఇవ్వలి ఫిజోర్డు లలో నరుగు చిన్నపొగయోడల నుండియుఁ గూడ చూడ వీలగుచుండును. ఈప్రాంత ముననే Namsos అనంబడు పట్టణ మున్నది టోర్ఘాటెన్బిలము ఒకకొననుండి రెండవకొనకు రెండువందల గజము లుండును.

దీనింగూర్చి యీ ప్రాంతమున నొక కథను

బలమగు ప్రతీతిగ వాడుచున్నారు. తొల్లి యొక ప్పుడీప్రాంత దేశమంతయు రాక్షసనివాసభూమి యైయుండె నఁట. అం దనేకద్వీపము లుండి 'లెకో' యనంబడు నొకద్వీపమున నొక సౌంద ర్యవతి యగురాక్షసాంగనయు, నామె సోదరుఁ డును వసించుచుండువారఁట. ఆప్రాంతమున నే 'హెస్టమాం' డను నొక రాక్షసుఁడు వసించు చుండువాఁ డీమెసౌందర్యముపై మక్కువంజెంది యామెంగామించుచు, నావనిత యియ్యకొనమి నోర్చి యోర్చి, ఫలముం గానక, క్రోధోద్దీపిత మానసుండై, యామెం దనుమాడఁ దలంచి, తన ప్రియాశ్వము నెక్కి యామెం దరుముకొని పోవ, నామెయు భీతిల్లుచు పర్విడుచుండెను.

తనసోదరియఱపులను వినిన యామెసోదరుం డామె పక్షమునకుఁ బర్విడుచు నేతెంచి యాతనిపై బాణ్లు విసరుచుండ, హెస్టమాండు విల్లంబులం గైకొని యామెపై నొక శరముం బ్రయోగింప, నాయమ్ము నకెదురుగ నామె సోదరుఁడు తనటోపీని గురిగ నెగురనైచె శర వేగము నాఁపెనుగాని, యుద్ధాని నడుమ నొక రంధ్రమేర్పడియెనఁట.అదిసూర్యునిపాలితదేశమై యుండి యంతటనే సూర్యోదయమగుట నీయిరు పక్షులవారును అమ్మును శిలలునుగ మార్పం బడిరట. నేటికిని ఆగుఱ్ఱపుకొతుం బోలిన శిలయు, అమ్మును బోలిన శిలాస్తంభము మొదలగున వన్నియుం జూపుచుందురు. అందు టోర్గాటెన్‌టోపీ యని చెప్పఁబడినది.

టొర్నెడో (Tornado)— చిన్నదియు మిక్కిలి యపాయకర మగునదియు నగు Cyclone (తుపాను) నకుం బేరు.

టొల్సు(ఆక్షీళ్ళు)— వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము. ఆక్షీళ్ళు లేక హాసీళ్ళనియు నందురు.

టొలెమీ(Ptolemy)—పండితుఁడు. ఈ యన పూర్తియగుపేరు Claudius Plolemaeus అని యైయున్నది. ఈజిప్టుదేశపు అలెగ్జాం డ్రియా పురవాసి. భూగోళశాస్త్రవేత్త. ఖగోళ శాస్త్రజ్ఞాని. క్రీ. వె. ౧-౧౫౦-౧౬౦ కాలమునాఁటి డు. ఈయన విజ్ఞానము ౧౩ సంపుటములు గల Almogest అను గ్రంథమున వివరించెను. ఇది యరబ్బీపేరుగ నున్నది. ఈయనది భూమి ధ్యసిద్ధాంతము. సూర్యుఁడు గూడ చంద్రుని వలెనె భూమిం జుట్టి తిరుగుచుండునని యీాయన తలంచెను.

టౌనుహాలు క్లబ్బు- టౌనుహాలనఁ పురమందిరమని యర్థము. పురి నంతటికిని సాము దాయక మందిరమని యర్థము, ఇం దుపన్యాస ములు, నాటకములు, ప్రదర్శనములు మొదలగు నవి జరుగుచుండెడిని. క్లబ్బు అటులకాదు. క్లబ్బు అటులఁ గాక ఒక ప్రత్యేకకార్యార్థమై కొంద ఱకు మాత్రము చెందియుండెడిని. అది "సోషల్ క్లబ్బు"గ నుండిన అట్టి కార్యములకే ఉపయో గింపఁబడుచు, సందు సభ్యులై యుండువారి యాస్తిగనే యుండుంగాని, పురజనులకు సాము దాయికము కానేరదు. లేక క్లబ్బు లొక్కొక కక్షవారిచేనైన నేర్పఱచుకొనం బడవచ్చును. అట్టి వారికే చెందినయాస్తిగ నుండెడిని.

ట్యూనిస్ దేశము (Tunis)— ఇది ఆఫ్రికా ఖండమునందు బెర్బెరీ స్టేట్సు దేశమున మిగుల నుత్తరముగా నున్న చిన్న దేశము. ౫౦౦౦౦ చతురపుమైళ్ళ వైశాల్యము కలది. ఎక్కువ ఫలవంతమై ఎక్కువ వర్తకముగల దేశము. తొల్లింట టర్కీదేశమునకు లోఁబడిన దై యుండి ఒక బే అధికారివలన పాలింపఁబడు చుండినది. క్రీ. వె. ౧౮౮౧ లో ఫ్రెంచివారు దీనిని యుద్ధమున జయించిరి. పిదప ఫ్రెంచివారి రక్షణక్రిందనున్న స్టేటుగా స్వపరిపాలన నెఱపు

కొనుచున్నది. ప్రజాప్రభుత్వము. ప్రధానరాజ్య కార్యనిర్వాహణస్థాన మగు ట్యూనిస్ పట్టణ మొక సరస్సుతీరముననున్న గొప్పవర్తకస్థలము. ఆసరస్సునుండి మధ్యధరాసముద్రమున, పెద్ద పొగయోడలు పోవుటకు జలమార్గము కలదు. తొల్లింటి కార్తేజి పట్టణపు పాడ్ప్రాంతములనే యున్నది. (ఆఫ్రికాఖండము బెర్బరీస్టేట్సుచూ.)

ట్యూబరుక్లోమెసిస్వ్యాధి— యక్ష్మ రోగము చూడుడు.

ట్యూబు(బాటు)లు (Tubes)—టన్నెల్సు చూడుడు.

ట్రస్టు— వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము. Trust— నమ్మికస్థుడు లేక నమ్మికస్థుల సమితి యనియర్థము. అమెరికా దేశమునందు Production వృద్ధిపఱచి, ధరపోటీ Competition తో నెదుర్కొనుటకుం గొన్ని కంపెనీ లేకముగ నేర్పాటైన కూడికకార్యమున కీపేరు కలదు.

Trust deed-ఒక కార్యమునకై తనఆస్తుల నిచ్చి, ఆపనిని నిర్వహించుటకుం గొందఱు నమ్మికస్థులనేర్పఱచి వారికివ్రాసి యిచ్చుస్వతంత్రపత్రమున కీపేరు వర్తించెడిని.

ఒకరియందుం గలనమ్మిక మని యర్థము. ఏవ్యవహారసందర్భమందైనను తనది కాని యాస్తిని తనవశ మొనర్చి కార్యనిర్వాహణ మొనర్పంజేయుటకు Trust అనియు, అట్టి వానిని ట్రస్టీ యనియు నందురు. నమ్మికస్థుండని భావము. ఒక కార్యనిర్వాహణమొనర్చుటకుంగాని ఒకఆస్తిని భద్రపఱచియు, సత్పరిపాలనమొనర్చియు బాగుచేయుటకు నమ్మికస్థుండని భావము.

ట్రస్టు ఇన్ గాడ్ పౌడర్ డ్రై- Put your Trust in God and keep your powder dry— త్రికరణశుద్ధిగా నమ్మియుండక తన స్వంతజాగరూకతకూడ గల్గి వర్తించు వారలంగూర్చి యీ ఉక్తి చెప్పంబడుచుండును. ఒకసైన్యాధిపతి తనసైన్యమును యుద్ధరంగమునకు నడుపుకొని పోవుచు నొక ఏటిం దాటి యవ్వల యుద్ధరంగముం బ్రవేశింప నుండెను. ఏట దిగునప్పుడు దైవభక్తి జ్ఞాపకము చేయుచు "Put your trust in God—my boys, but keep your powder dry" అని హెచ్చరించు చుండెనంట. ఇందు మొదటిభాగము దైవభక్తి, రెండవభాగము దైవముపై నాధారపడియె యుండుటయందు విశ్వాసము (నమ్మిక) చాలమి, తనస్వంతజాగ్రత యనియెఱుంగునది.

ట్రస్టీ—అఫిషియల్ చూడుడు.

ట్రాంవే(Tram way)— గొప్పపట్టణములం దొకతావునుండి వేఱొకతావునకుం గాని, పట్టణపరిసరముల దూర మధికముగా లేని వేర్వేఱుతావులకుం గాని వేయంబడిన యినుపబాటపై నడచుచు, ప్రజలరాకపోకలకై యేర్పఱుపంబడిన బండ్ల యేర్పాటునకీపేరిడంబడినది. ఇది తొల్లి గుఱ్ఱములచేత లాగంబడు చుండినది. ఇప్పుడు Electricity నుపయోగించి లాగించు చున్నారు. దీనిం గనిపెట్టిన ఉట్రాం అనువారి నుండి పేరందినది.

ట్రాగాకాంత్ (Tragacanth)— అద్ద ర్లో నుపయోగించు నొకవిధమగు జిగురు. కలంకారిపరిశ్రమ చూడుడు.

ట్రాట్‌పరుగు— ఇది పందెపుగుఱ్ఱముల పరుగు. ఒక్కొకతఱి స్వారీగుఱ్ఱములును బండిని లాగుగుఱ్ఱములును గూడ నీపరుగునం బోవుట కలదు.

ట్రాన్సిట్స్ దృశ్యము (Transits)— ఇంటీరియర్ ప్లానెట్సు లేక ఇన్ఫీరియర్ ప్లానెట్సు అనంబడిన మెర్క్యురీగోళము వేనస్‌గోళము సూర్యబింబమున కడ్డము వచ్చి, అనంగా

సూర్యునకును భూమికిని నడుమ నుండు రెండుగోళము లలో నొకటి ఒకేవరుసయం దుండి సూర్య బింబమున కడ్డముగా దానిం దాటిపోవుటకు ఎస్ట్రానొమీ శాస్త్రమున ట్రాన్సిటను ఒక భాషాపదమును వాడియున్నారు. అట్లతి సూర్యబింబమునం దొకనల్లని మచ్చ గాన్పించి దానిం దాటిపోవుట తెలియును

మెర్క్యురీట్రాన్సిట్లు తఱచుగ గల్గుచునే యుండును. ఇంక వెనస్ట్రాన్సిట్లు జోడీలుగ సంభవించుచుండెడిని. ఒకట్రాన్సిటునకును దాని జోడీట్రాన్సిటునకును మధ్యకాల మెనిమిది సంవత్సరములును, ఒక జోడీ ట్రాన్సిటునకును దాని తర్వాతి జోడీట్రాన్సిటునకును మధ్య కాల మొకతేఱి 105 సంవత్సరములు, మఱొకసారి 121 సంవత్సరములు, తిరిగ 105 సంవత్సరము లుండునని లెక్కింపంబడినది.

క్రీ॥ శ॥ 1631-1639; 1761-1769; 1874-1882 ట్రాన్సిట్లు సంభవించినవి. రాంగల ట్రాన్సిట్లు 2004-2012 సంవత్సరములని చెప్పం బడినది.

Exterior లేక Superior planets అనంబడిన Mars, Jupitar, Saturn, Venus, Neptune గోళము లెప్పుడును సూర్యున కడ్డముగా నడచి ఇట్టి ట్రాన్సిట్లు గలిగించునవి కావని చెప్పంబడినది. (గ్రహణ ములు చూ.)

ట్రాన్సుకౌకాసియన్స్ప్రవిన్సు—ఆసియాఖండమున కాకేసను పర్వతములకు దక్షిణమున కాస్పియన్స్, బ్లాక్సీల నడుమనున్న దేశము. ఇది ఏష్యాటిక్కురష్యాలోని యొక దేశము. రష్యాప్రభుత్వమువారిది. ఇందు ప్రధానభాగమునకు జార్జియా యనిపేరు.

పర్వతమయమైన దేశము. కొండలోయలు చాల సారవంతమై సస్యానుకూల మగు జల సమృద్ధి కొండజక్కెలనుండి గల్గియున్నది. వేసవియందు నుష్ణమును, శీతకాలమున శీతలత్వమును అధికముగా నుండును. కొండజాతులందు మహామ్మదీయమతమును, జార్జియనులందు క్రైస్తవ మతమును (గ్రీకుచర్చి) వ్యాపించి యున్నవి. జార్జియనుస్త్రీలు మిగుల సుందరులని పేరొందిన వారు. టిఫ్లిసుపురము ముఖ్యపట్టణము. ఇది కున్నదీతీరము. ఇటనుండి ఇనుపదారిసంబంధము కలదు. రుష్యావారు కలుపుకొనిన ఆర్మీనియాయందు ఎరివాన్పురమును క్రీ.శ.౧౮౭౮ లో టర్కీవారినుండి గైకొనిన కార్సుపురమును ఇతరపట్టణములు.

బాకుపట్టణముకడ పెట్రోలియము బావులు కలవు. ఇది కాస్పియన్ సముద్రతీరము. ఇది గొప్ప కిరసనాయిలువర్తకము జరుగుతావు. తొల్లింట జొరాస్త్ర పారసీకుల యాత్రాస్థలమై యుండినది. బ్లాక్సీమీదనున్న బటూంపురము రేవుపట్టణము. ఇటనుండి బాకుపురమునకు ఇనుపదారి కలదు.

ట్రాన్స్ఫర్—వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము. Transfer మార్పు. సర్వసాధారణముగ నుద్యోగుల నొకతావునుండి వేఱొక తావునకు మార్చుట (లేక బదలాయించుట) కీపేరు నడచెడిని. ఒకవస్తువేజాయొక్క హక్కు ననుభవించువారు వేఱొకరికి దానిని సంక్రమింపఁ గల్గించెడి మార్పునకును Transfer అనెదరు.

ట్రాన్స్ఫర్మిజమ్ (Transformism)- ఫ్రెంచిభాషాజన్యము. జంతువులయొక్కయు, వృక్షములయొక్కయు, అసలుజాతులను, రూపములను, మార్చి అన్యజాతిగుణరూపములను గలుగఁజేయుటనుగురించిన శాస్త్రము. ఈపని జేయువానిని Transformist అందురు.

ట్రాన్స్మైగ్రేషనిజమ్ (Transmigrationism)—(రెండు అర్థములు)1. మరణాం

చినవానియాత్మ మఱియొక క్రొత్తశరీరమునఁ ప్రవేశించునని యెడి సిద్ధాంతము. ఈసిద్ధాంతము ప్రాచ్య దేశీయులును, అందు ముఖ్యముగ భారతీయులును నమ్ముదురు. 2. ఒకదేశమునుండి మఱియొక దేశమునకు వలసపోవుటను దెలుపు సిద్ధాంతము.

ట్రాన్సువాలు దేశము (Transwal)- దక్షిణాఫ్రికా చూ. ఆరంజి రివర్ కోలనీ చూ.

ట్రాన్సువాలు కోలనీ— దక్షిణాఫ్రికా యందున్న బ్రిటీషుకోలనీ. ఆరంజి రివర్ కోలనీ చూడుము. దక్షిణ ఆఫ్రికా చూడుము.

ట్రాన్సెల్వేనియా—హంగేరీదేశముచూ.

ట్రాన్సైర్—వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషా పదము. Transire-out ward. clearance సంస్థానమొద్ద వెళ్ళిపోవచ్చునని Customs ఉద్యోగి యొసంగెడి యనుమతి పత్రమును కొన్ని కతట నీపేరు వాడెదరు.

ట్రాంబక్టూ స్టేటు— ఇది ఆఫ్రికాఖండము లోని సూడాను లేక నిగ్రీటియా దేశమునందలి స్టేటులలో నొకటి. ట్రింబక్టూపురము రాజధాని. ప్రజలు నిగ్రోజాతివారు. (ఆఫ్రికా ఖండము సూడాను లేక నిగ్రీటియా చూడుము.

ట్రిగ్నొమిట్రి (Trigonometry)-ఇది యొక ఐరోపా దేశశాస్త్రము. త్రికోణాకారములుగ భూభాగములను విభజించుకొని కొలిచి లెక్కించుట (Survey) యందు ప్రభుత్వోద్యోగు లుపయోగించుచున్నారు.

[ఈవ్యాసమును ఆంధ్రవిజ్ఞానమున కొసంగినవారు శ్రీ వేపా పూర్ణయ్య పండితులవారు. వీరు న్యాయాధిపతులుగ ప్రభుత్వోద్యోగులై యుండిరి. వీ రీవ్యాసము నాంగ్లముననే రచించిరి. ఈశాస్త్రగ్రంథములు గాని, అంకెలసాంప్రదాయసందర్భములు గాని, ఆంగ్లభాషనే అనుసరించుచుంట నీవ్యాసము నాంధ్రములోనికిం దెచ్చుట చాలక్లిష్టస్థితిం గూర్చుట యగునని దీని నిట్లే యుంచవలసినపరిస్థితులకు పాల్పడవలసివచ్చినదని మాచదువరులకు విశదపఱచుచు వగచుచున్నారము. [ఆ. వి. సం.]

Trigonometry is divided into 2 portions: plane and spherical.

Plane Trigonometry was originally the Science which investigated the relation subsisting between the sides and angles of a plane triangle. But it has now a wider scope and deals with and comprises all algebraical investigations with respect to plane angles. Spherical trigonometry deals with spherical angles and triangles.

The word "Trigonometry" is derived from two Greek words 'Trigonon and Metron' meaning a 'Triangle and a Mesure'.

It is necessary first to explain how angles are measured. Each of the angles AOD, AOC, COB, BOD is called a right angle.

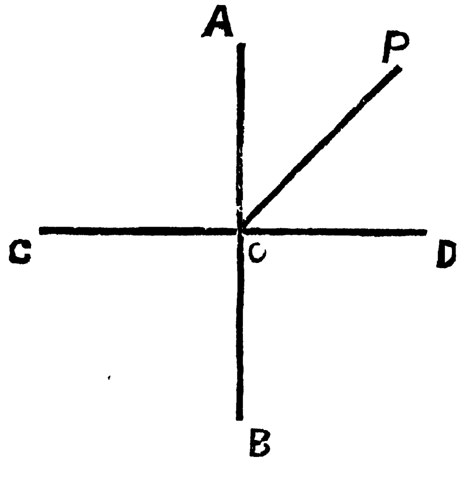

A degree is the 90th portion of a right angle; that is to say a right angle is divided into 90 equal portions, each of which is called a

degree. Thus half a right angle POD is 45°. A ⅓rd right angle is 30°, and a 1/5th right angle 18° and so on. A degree again consists of 60 minutes, expressed as 60' and each minute sub divided into 60 seconds, expressed as 60″. The above are the units of measurement almost universally adopted in practical calculations. The method of units known as Sexagesimal or English method as opposed to the French or Centesimal method where a right angle is divided into 100 grades and every grade is divided into 100 minutes or 100' and every minute into 100″ (100 seconds).

The angles used in Geometry are in general less than two right angles. In Trigonometry however

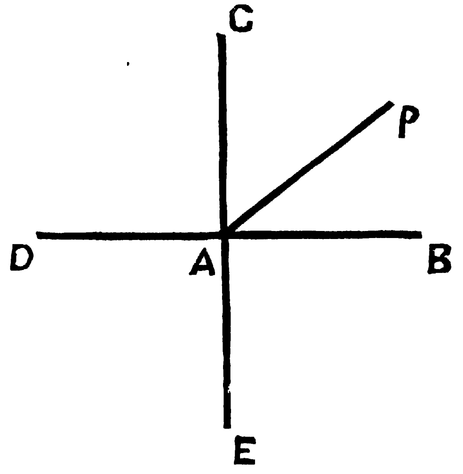

there is no restriction to the magnitude of an angle. An angle is regarded as being formed by the revolution of a line around another line. When AP coincides with AB, it is Zero in magnitude. When it is at AP, the angle would be less than a right angle. At AC, AD, and AE, it would be a right angle, 2 right angles and 3 right angles respectively in value. The angle at intermediate positions of AP would be of intermediate values.

There is an important unit of angles to be mentioned in connection with the measurement of angles in Trigonometry and higher mathematics. This is the unit of circular measure. The unit here is the radian and is equal to the angle subtended at the centre by an arc of a circle equal to its radius.

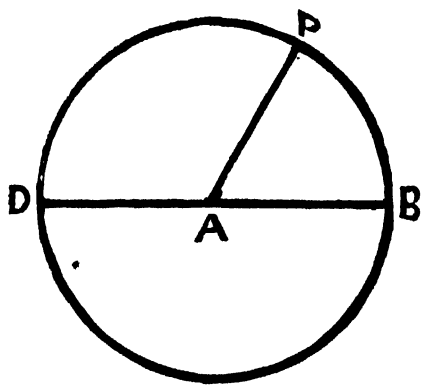

If PB = AB the radius, the angle PAB is a radian, and is equivalent to 57° and odd degrees. The angle of the magnitute of two right angles described by AP passing from AB to AD in the course of its revolution from the right to the left is nearly 3.14159 times or approximately 3 1/7 th times the radius. This number 3 & 1/7th radians is represented in the entire field of mathematics by the Greek letter π.

Circular measure is also called the theoretical measure, as it is very much used in Theorematical investigations in mathematics.

Now we come to the most important ideas utilised throughout

Trigonometry. These are certain ratios and are explained below

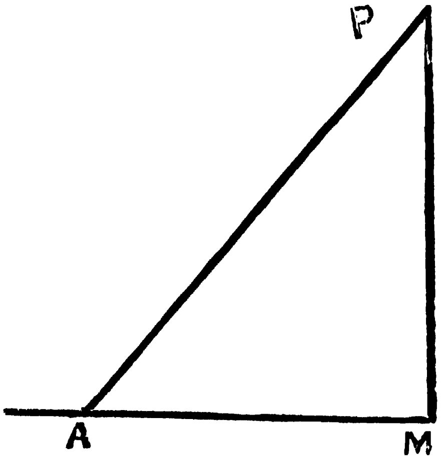

with reference to the figure annexed. If M A P is an angle and if P is the perpendicular drawn from P one of the arms of the angle to A M, the other arm then sine M A P or shortly sine or sin A $= \frac{PM}{AP}$

Cosine A or Cos A $= \frac{AM}{AP}$; tangent A or tan A $= \frac{PM}{AM}$;

Cotangent A or Cotan A $= \frac{AM}{PM}$.

Secant A or Sec A $= \frac{PM}{AM}$,

or Cosecant A $= \frac{AP}{PM}$

versed sine or vers A=1-Cos. A covered sine or covers A=1-Sin A.

The above ratios are called Trigonometrical ratios or Trigonometrical functions.

A large part of Trigonometry consists in the investigation of the properties and relations of these functions of an angle. These functions are not lengths, but only ratios of one length to another.

Trigonometrical ratios remain unchanged so long as the angle remains unchanged. This can be easily proved by geometry. It is found convenient to adopt the following convention; distance measured in one direction from O along a fixed straight line will be denoted by positive+and the distances measured on the opposite direction by negative distances measured from O towards the left hand are denoted by negative -number,

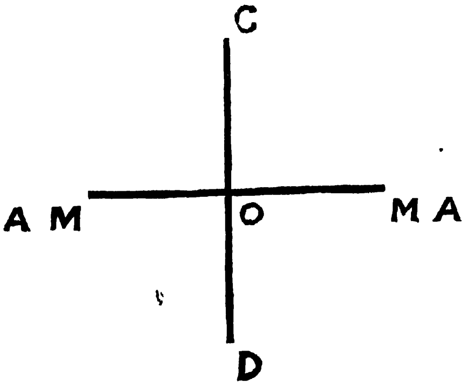

ber, and let M be the point the distance of which from O is denoted by 2 units or plus 2, then if M be as far from O as M is and on the other side of O the distance of M from O will be denoted by -2. So also OC may be regarded as positive and OD is negative. A similar convention may conveniently be adopted with respect to an angular magnitude.

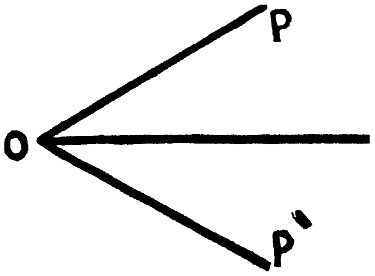

Angles formed by the revolution OP about OA in the left hand

direction (anti-clockwise) is regarded as a positive angle and the angle formed by the revolution of OP on the opposite direction is regarded as a negative angle.

There are methods given in text books for calculations of sums of the Trigonometrical functions of different angles in terms of the component angles.

For instance

$$\tan (A+B) = \frac{\text{Tan A Tan B}}{\text{1-Tan A Tan B.}}$$

$$\text{Sin}(A+B) = \sin A \cos. B + \text{Cos. } A \sin B.$$

$$\text{Sin } 2A = 2 \sin A \text{ Cos } A.$$

Similarly formulae are calculated for submultiple

Angles ie., sin $\frac{A}{2}$, Cos $\frac{A}{2}$ in terms of sin A.

For example $\sin \frac{1}{2}A = \sqrt{\frac{1-\cos A}{2}}$

$$\text{Cos } \tfrac{1}{2}A = \sqrt{\frac{1-\text{Sin } A}{2}}$$

The Trigonometrical functions of 45°, 60°, 30° and 18° may be easily found out from Geometrical considerations.

$$\text{Sin } 18° = \sqrt{5}-1$$

$$\text{Cos } 18° = \frac{\sqrt{10+2\sqrt{5}}}{4}$$

$$\text{Cos } 60° = \tfrac{1}{2} \qquad \text{Sin } 30° = \tfrac{1}{2}$$

$$\text{Cos } 30° = \frac{\sqrt{3}}{2} \qquad \text{Sin } 60° = \frac{\sqrt{3}}{2}$$

One of the most important uses of trigonometrical functions is to establish the relations between the lengths of the sides of a triangle and the magnitude of its angles.

Every triangle consists of 3 angles and 3 sides called the 6 elements of a triangle. In general if the lengths of a side and two angles are given, or if the lengths of one side and the angle contained are given, the other three elements may be found out.

In the case where one of the sides is given and only two angles one of which is not contained by the sides given, there would in general be two solutions. The portion of trigonometry which deals with the finding out of the elements of a triangle is called solution of triangles. This portion of trigonometry is of much use to surveyors, engineers and astronomers. By the application of this portion of trigonometry heights of inaccessible places, towers, mountain peaks and distances of two points separated by impassable grounds or spaces as distance between one peak or another or the distances between the heavenly bodies and the earth may be found out.

I append below important formulae used for such purposes:

(1) $\frac{Sin\ A}{a} = \frac{Sin\ B}{b} = \frac{Sin\ C}{c}$

(2) $c^2 = a^2 + b^2 - 2ab \cos c$; So also for a^2, b^2

(3) $\text{Cos } A = \frac{b^2 + c^2 - a^2}{2bc}$ So also for cos B, & cos C

(4) $a = c \cos B + b \cos c$; So also for b & c

(3) Machins series

$$\frac{\pi}{4} = 4\left\{\frac{1}{5} - \frac{1}{3.5^3} + \frac{1}{5.5^5} - \frac{1}{7.5^7}\right\} - \left\{\frac{1}{239} - \frac{1}{3(239)^3} + \frac{1}{5(239)^5} - \frac{1}{7(239)^7} + \dots\right\}$$

Our ancestors also were using a value of π that was not however so near the correct value as that arrived at by the application of the above formulae.

(Note: I have given above all the important points and applications of Trigonometry, which a lay man is interested in knowing and going into further detailis is quite unnecessary as even mathematicians use the other portions of Trigonometry only in connection with investigations in higher pure mathematics)

ట్రిటన్ ఎమాంగ్ మిన్నోస్ (Triton among the Minnows)— కొందరు సామాన్యులమధ్య నుండవలసి వచ్చిన యొక గొప్ప వానింగూర్చి ఉపయోగించు ఉక్తి. Trinton గొప్పశరీరముగల రాక్షసుడు. Minumows పొట్టివారగు వామనులు. మఱియు Trinton సముద్రదేవత. సగము మనుష్యరూపము, సగము మత్స్యరూపము కలవాఁడు వేఁటకాఁడు కూడ గలఁడు.

ట్రిథియిజమ్ (Tritheism)—త్రయము (Trinity)లం చెల్పుచు, వాటియందభేదతను వివరించుచుండు సిద్ధాంతము. ఉదాహరణము:- శైవమున: బిందువు, శివుఁడు, శక్తి, (అభేదత)- సేశ్వరసాంఖ్యమున: ఈశ్వర, ఆత్మ, ప్రకృతుల (అభేదత)- క్రైస్తవమున: జహోవ (తండ్రి), క్రీస్తు ప్రభువు (కుమారుఁడు), పరిశుద్ధాత్మ (Holy ghost) (అభేదత ము॥)

ట్రినిటీ (Trinity)— మూర్తిత్రయత్వ సిద్ధాంతము చూడుఁడు.

ట్రినిటీ సన్డే (Trinity Sunday)— ఈ యాదివారముంగూర్చి మూర్తి త్రయత్వ సిద్ధాంతము చూడుఁడు.

ట్రినిటేరియన్సు (Trinitarians)- క్రైస్తవులలో నొకశాఖ. వీరు క్రీ. శ. ౧౧౯౮ లో నేర్పడినవారు. వీరిముఖ్యోద్దేశము మూర్ఖు మహమ్మదీయులవలన ఖైదీలుగాఁ గొంపోవఁ బడి నిర్బంధింపఁ బడిన యూరోపియనుల విముక్తికై కృషిసల్పుట. ఈసంస్థ పారిస్ నగరమున నేర్పడియెనఁట.

ట్రినిడాడ్ ద్వీపము (Trinidad)— వెస్టిండీసుద్వీపములలో నొక ద్వీపము. పెద్ద ఆంటిలీస్ద్వీపములకుం జెందినది. బ్రిటీషువారిది. స్పానిష్పోర్టు ప్రభుత్వ కార్యస్థానము. రేవుపట్టణము. (వెస్టిండీసు చూడుఁడు.)

ట్రిపిల్ ఎంటెంటి— మువ్వురి కలయిక యని యర్థము. ఐరోపా మహాసంగ్రామకాలమున గ్రేటుబ్రిటను దేశము, ఫ్రెంచి (ఫ్రాన్సు) దేశము, రష్యా దేశము లేకమై యుద్ధమునఁ బాల్గొనుసందర్భమున కీపేరు నాడఁబడినది.

ట్రిపిలుఎలయెన్సు (Triple alliance) మువ్వురికూటమి యని యర్థము. ఐరోపామహాసంగ్రామకాలమున జర్మనీ, ఆస్ట్రియా, ఇటలీ దేశములకూటమి కీపేరు వాడిరి.

ట్రిపోలీ దేశము (Tripoli) — ఇది ఆఫ్రికాఖండములోని బెర్బర స్టేట్సులోని ఒక దేశము. (ఆఫ్రికా ఖండము బెర్బరీ స్టేట్సు చూడుఁడు).

త్రిపోలీ యనిన త్రిపురదేశ మని యర్థము. ఈదేశమున నిర్మింపఁబడిన మూఁడుపురముల

నుండి ఈపే రయ్యెను. ట్రిపోలీయందు బర్కా-లేక బ్రూఘాజీయుంగూడః జేరియుండినది. ఫెజ్జాన్‌గూడ నిందుః బిదపం జేర్పంబడెను. బెర్బరీ స్టేటులం దిది పెద్దస్టేటు. కాని జన సంఖ్య చాల తక్కువ. ४00000 చతురపు మైళ్ళ వైశాల్య ముండునని యంచనా వేయఁ బడినది. పెక్కుమార్పుల నందు తురుష్క సామ్రాజ్యమునకు లోనై ఒకపాషావలనః బరిపాలింపంబడుచుండెంగాని ఇటీవల ఇటలీస్వాధీనమై యున్నది. ట్రిపోలీ ప్రధానపురము. ప్రభుత్వ కార్యాలయము లున్నపురము. సముద్రతీరపు రేవు. ఆఫ్రికాదేశపు వర్తకపు కార్వానా నిస్త్ర వంటియున్న పురము. సముద్రపు రేవుసంగల బెన్గాజీపురము బార్కాయందు ప్రధానమైన పురము. ట్రిపోలిపురమునకు దక్షిణముగానున్న ఫెజ్జాన్ సిమయం దిసుకయు, సనేక నుగు ఓయాసిసులును గలవు. (ఒయాసిస్ చూడుడు) ఇది చాలవిస్తీర్ణము. ఇందు ముర్జువా ప్రధాన పట్టణము. (ఆఫ్రికాఖండము బెర్బరీస్టేట్సు చూ.)

ట్రిబోమీటరు (Tribometer)— గ్రీకు భాషాజన్యము. నునుపైనట్టియు, జాలుదలకలిగి నట్టియు, రెండు వస్తువుల కలయికనుగురించిన పరికరము.

ట్రిబ్యూటరీ ఆఫ్ ఎ రివర్ (Tributary of a river) ఉపనది చూడుడు.

ట్రిలియను- న్యూమరికల్సు చూడుడు.

ట్రివియాలిజమ్ (Trivialism)— లాటిను భాషాజన్యము. అల్పవస్తువుల సమ్మేళనము. అల్పత్వమును సూచించు ఆశ.

ట్రూయిజమ్ [Truism]— ఆత్మ (స్వీయ) సాక్షిగ నమ్మిన సిద్ధాంతము. ప్రత్యక్ష ప్రమాణముపై నిరూపింపఁజేయు సత్యమును గురించిన సిద్ధాంతము.

ట్రెకోమీటర్ (Trechometer) — ఒకయంత్రి సాహాయ్యముచేఁ జేయు ప్రయాణము యొక్క దూరమును తెలిసికొనఁదగిన పరికరము.

ట్రెషరీ బిల్సు (Treasury Bills) వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము. Treasury Bills— మూఁడు లేక ఆరు లేక పండ్రెండు మాసముల వాయిదా Nagotiable Government paper of loans.

ట్రేడ్ (Trade)— వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము. Trade సర్వసామాన్యముగ వర్తకమునకిట్టి పేరియ్యబడెను. అమ్మిన హుండీసొమ్ము విలువకుగాను పంపఁబడిన సరకుయొక్క విలువ తెలియఁగలపత్రమునకు Trade Bill అనియు, వర్తకులు తమకుగాను ప్రత్యేకముగ నిర్ణయించి వాడుకొను గురుతునకు Trade Mark అనియు, సంఘముగా. మఱియు పనివాండ్ర సంఘమునకు Trade Union అని పేరు.

ట్రేడ్ మార్కు (Trade mark) వర్తక చిహ్నము లేక వర్తకపుగురుతు. ఇది ఆయా విషయములం గనిపెట్టినవాఁడే ఆవస్తువును రచించె ననుటకు అట్టి చేయఁబడిన వస్తువుపై వేయఁబడిన గురుతు లేక చిహ్నము.

ట్రేడ్ యూనియన్ (Trade Union) అనేకవస్తువులం జేయువారు లేక రచింపఁజేయు నట్టివారలు తమ ఉపాధులను రక్షించుకొనుటకు నేకసూత్రులై కూడినసంఘము.

ట్రేడ్ యూనియనిజమ్ (Trade Unionism)—ఒక్కమోస్తరు వర్తకముగాని, చేతిపనులుగాని, చేయుజనులు సంఘముగఁ జేరి యొక కార్యవర్గము నేర్పాటుచేసుకొని పరిపాలించుకొను విధానము.

ట్రేడ్‌విండ్సు(గాలులు)—ఏంటిట్రేడ్విండ్సు చూడుడు.

ట్రేడ్విండ్సు (Trade winds) Primary air currents (or great primary winds) భూచలనమువలనఁ గొంత వంగి నడచుచు భూమిపై జనుతటి పర్వతములు మొదలగు నడ్డముల వలనఁ గొంతవఱకు బలము తగ్గియు, దిశలు మాఱియుఁ, గొంతమార్పుజెందినను సముద్రముపై నిశ్చలముగ వీచుచు నేయుష్టను లేక దిశ మాఱక బలముంగోల్పోవక నిదానముగను బలముగను వీచును. వీట్లకు Trade winds అనిపేరు. అనఁగా Primary air currents సముద్రము జనునవి. ఏమార్పుంజెందక Trade winds అనిపించుకొనునవియు, భూమిపై నడచుచో మార్పులం జెంది వేర్వేఱు పేళ్లం బొందుననియు భావము.

ట్రిగ్రామ్ (Trigram)— మూఁడు సంఖ్యలచేతను, మూఁడుకోణముల రేఖల చేతను యేర్పడిన గణితశాస్త్ర విషయము. దీనిని చేయుటను Trigraph అందురు.

ట్రిప్లేనులు— ఏరోప్లేనులు చూడుఁడు.

ట్రైబల్కంట్రీ — ఖైబరుమార్గము చూడుఁడు.

ట్రోమోమీటర్ (Tromometer)— గ్రీకుభాషాభవము. అతిసూక్ష్మములగు భూకంపములను దెలిసికొనుటకు వీలగు పరికరము.

ట్రోట్స్కీ (Trotsky)-మహాశయుఁడు రష్యాదేశపు బోల్షివిక్ నాయకుఁడు. ఈయన పేరు. Lev. Davidovitch Trotsky అని Elizavetgrad కడ యూధకులము (Jew) క్రీ. శ. ౧౮౭౭ జన్మించినవాఁడు. తండ్రి Chemist గానుండెను. అనేక పర్యాయములు revolutionary గానైబీరియాకు నిర్బంధప్రవాసమనుపఁబడినవాఁడు. ఉద్యమమును స్థాపించి ప్రభుత్వమును వశపఱచుకొని అగ్రాసనాధిపతియైనవాఁడు. ఇప్పుడు తిరిగి ప్రవాసమున కనుపఁబ

ట్రోపికలు సంపత్సరము (Tropical year)— రెండుఈక్వినోక్సుల మధ్యకాలము. ఎగ్రానమీశా[illegible] నీ సంవత్సరమున సూర్యుఁడు 360°-50.22″ తిరుగునని చెప్పఁబడినది.

ట్రోపిక్సు సబుట్రోపిక్సు ప్రదేశములు ట్రాపిక్ ఆఫ్ కేన్సరు గీతినుండి ట్రాపిక్ ఆఫ్ కేప్రికార్న్ వఱకుంగల మధ్యప్రదేశమును ట్రాపిక్సు అనియెదరు. ఇది వేఁడిప్రదేశముగాఁ జెప్పంబడినది.

ఇంక నుత్తరమున ముప్పది డిగ్రీలు మొదలు నలువదియైదు డిగ్రీలదనుకను, దక్షిణమున నిరువదియైదు డిగ్రీలు మొదలు నలువది డిగ్రీల దనుకను నడుమనుండు ప్రదేశములను సబుట్రాపిక్సు (Sub tropics) అనియెదరు. ఇవి కొంతవఱకు వేఁడి తగ్గియుండు ప్రదేశములని జెప్పంబడినవి.

మధ్యధరా ముద్రప్రాంతము సబుట్రోపిక్సులోని దఁట.

ట్రోపిక్సు (Tropics)— 1. Tropic of Cancer ను 2 .Tropic of Capricorn ను ఈరెండు హద్దులను Tropics అనెదరు. ఇంకను ఈరెంటి నడుమంగల వేఁడిప్రదేశ మగు Torrid Zone ను కూడ Tropics అని వాడుటయుం గలదు. ఇది భూమధ్యరేఖ కిరుదెసలంగల ప్రదేశము. (దీనింగూర్చి Torrid Zone చూడుఁడు.)

ట్విలైటు స్లీప్—మమతనిద్ర చూడుఁడు.

ట్వెల్తు డే (Twelfth day) —ఎపిఫెనీ పండుగలందలి దినము. దీనిని Old Christmas అనియు నందురు. తొల్లింట జనవరి 6-వ

తేదీ సంతసములదివసమై యుండెను. రాత్రి యందీ పండుగ నాచరింతురు.

ట్సార్ (Tsar)— స్లావుభాషాబిరుదము. ప్రభువుల కీబిరుద ముండునది. బాల్కనురాష్ట్రములు, బల్గేరియా ప్రభువు లీబిరుదము నహించియుండిరి. రష్యాచక్రవర్తి కొంతమాత్రముతో Czar (జార్) అనిబిరుదము వహించియుండెను.

ఠంకారకులగోత్రము— ఆర్యవైశ్యుల ౧౦౭ గోత్రములలో నొకటి. (వైశ్య గోత్రములు చూడుఁడు.) ఠంకారికుల (ఘంటాకులం లేక ముద్దుకుల) గోత్రము. ఏకార్షేయ (౬౫) గోత్రము. సనత్కుమార గణము. సనత్కుమార గోత్రము. సనత్కుమారస, మహాసేన, ఆపస్తంబయజుశ్శాఖ, ప్రమాణగిండె మాడ్య్రసూత్ర ఖండె, సమానగోత్రములు. మాండవ్యస, మహాసేనస. శ్రీరేణుకా దేవత, శ్రీ శ్రీరాంబ. మేరువు, తపస్థానము, శ్రీ సన్న్యాసి, తుంకము, జపము, అర్ఘ్యదము, దీపములు ౧౩, ప్రోక్షసంఖ్య ౧౩. ఏనుఁగుదానము, అచ్యుతము వ్యాసీయము.

ఠాకూర్ హరనాథబాబా— వీరినింకను కుసుమహరనాథు లనియెదరు. ఈపేరు వారి సహధర్మచారిణియగుకుసుమకుమారీదేవి సంబంధమున గల్గినది. ఠాకూ రనిన భగవంతుఁడనియు, బాబా యనిన పెద్దసముఁడగు పూజ్యుఁడనియు నర్థములు. శేషించిన హరనాథయనునది వారిపేరు. వీరు వంగదేశస్థులు. వంగదేశపు సుప్రసిద్ధ బ్రాహ్మణుల కుటుంబము. బంకూరా జిల్లాలోని సోనాముఖి యనంబడు గ్రామవాస్తవ్యులు. వారిజన్మస్థాన మదియే. తండ్రిగారిపేరు జయరాంబందోపాధ్యాయులు. తల్లిగారిపేరు భగవతి సుందరీదేవి. జయరాంబందోపాధ్యాయులు గారు శివలింగప్రతిష్ఠచేసిన శివభక్తులు. హరనాథుని జన్మకాలము క్రీ. వె. ౧౮౬౫ జూలై నెల మూఁడవ తేదీ యనియు, మృతి ౧౯౨౭ మే నెల ౨౫వ తేదీ యనియు, చెప్పఁబడియుండుట ౬౧ సం॥ ౧౦ మా॥ ౨౧ దినములు జీవించియుండినవారనియుఁ దేలుచున్నది. పాఠశాలయందు చదువు సాగకున్నను, బి. ఏ. వఱకుం జదివినవారఁట.

బాల్యముననే కుసుమకుమారి యనునామెను బరిణయమొనర్చియుండిరి. ఆమెయందు వీరికిద్దరు కుమార్తెలును, ఇద్దరుసుతులుం గల్గిరి. పెద్దకుమార్తె యిందుమతీదేవి. (1885-1902). ఈమెభర్త పేరు ఆషుతోష్ ముఖోపాధ్యాయులు. ఈమె 11వ యేట పరిణయమై 17వ యేట మరణించెను. రెండవకుమార్తె సుభాషిణి దేవి. (1888-1896) ఎనిమిదేండ్లప్పుడు దానుకొనుట నొకచెఱువులోఁబడి మరణించెను. బాల్యమునుండియు శ్రీకృష్ణభక్తి గల్గి, భక్తియు ప్రాణులకు ప్రధానధర్మమని నుపదేశించుచుండెడివారఁట. కాన కొందఱు వీరిని కారణజన్ములుగఁ దలఁచుచుండెడివారఁట. హరనాథులు కాశ్మీరప్రభుత్వమున నొకపాటియుద్యోగిగ శ్రీనగరమునం దుండి, ఉపకారవేతనమంది, తిరుగ సోనాముఖికిఁ జేరి మతప్రచారమున కాలము గడపినవారు. వీరు కాశ్మీరదేశమం దుద్యోగిగ నున్న పదునారు సంవత్సరముల కాలమున నప్పుడప్పుడు స్వగ్రామమునకరుదెంచుచుఁ దిరుగఁ బోవుచుండెడివారఁట. ఇనుపదారిస్థానమున టిక్కెట్టుల సమ్మునుద్యోగిగ నుండిన అతులబిహారీనంది యనుపేరుగల భక్తుండీయనకుఁ బరిచితుఁడై శిష్యుఁడాయెనఁట. పిదప భక్తియోగముంగూర్చి యుభ

యులకు నుత్తరప్రత్యుత్తరములు జరుగుచుండె నఁట. వీరిలేఖ లొకపుస్తకముగ కూర్పఁబడి, వారియనుచరులచేఁ బవిత్రగ్రంథముగఁ దలంప బడుచు, పాగల్ హరనాథ యనుపేరం బరఁగు చున్నది. అందు వారి యనుచరశిష్యులకును వారియర్థాంగికిని వ్రాసిన లేఖలుం గలవు. అందలి యుపదేశవాక్యములు,సాధకధర్మములు, హరినాథుల మతాధ్యాత్మికాభిప్రాయముల నెఱుంగఁ దెల్పుచుఁ దనరారుచున్నది. వారు ౧౯౨౭ మే ౨౫ వ తేదీని భౌతికదేహము నువీడ, సోనాముఖియందలి వారితోటలోనున్న "అనంతకుండ" మను సరస్సుతీరమునసే యీ మహాత్మునిపవిత్రశరీరముం దహనపఱిచి,యటనే వారి కొకదేవస్థానమును నిర్మించిరి. ఇంక హర నాథులచరిత్రకు సంబంధించిన యితరసంగతు లును కొన్ని గలవు. వాట్లి నన్యమతస్థులగు పెక్కండ్రు నమ్మి గౌరవించినను, నమ్మక నిరసించి నను నిష్పక్షపాతముగఁ జరిత్రాత్మకములు కావ గినసంగతుల నెఱింగించుదీక్షగల యాంధ్రవిజ్ఞా నమున, వాట్లకుం జోటిచ్చుట సమంజసమే గాన, వివరింపంబడును. హరినాథమహాపురు షుఁడు కాశ్మీరప్రభుత్వోద్యోగిగనున్నకాలమున బంగాళశకము౧౩౦౩ వైశాఖ-౨౧ దినమున కాశ్మీ రప్రభుత్వకార్యస్థానములు జమ్మునుండి శ్రీనగర మునకు మార్చుచుం గొంపోవు ప్రయాణమున రోగియై, పగలు మూఁడుగంటలవేళ భౌతికశరీర మును వీడి రనియు, గౌరాంగప్రభువు (మహా పురుషుఁడు) వారి కగుపడి పిలిచి, నీవు మఱణిం చితివి గాన నీశరీరమును వీడుమనిరనియు, అందు కామహాత్ముఁ డది నాకుఁ దెలియును. ఈశరీరము నాతల్లిగారిది గాన వారికడనే వీడి వారికి సమర్పించిన నా కింతకన్న మోదకరమై యుండెడిదనియు పల్కి, వీడిరా దివ్యదృష్టి, కల్గి సర్వదర్శన సర్వజ్ఞానశక్తులం బడసి రనియు తోడనే గౌరాంగదేవుం డాశరీరమునం బ్రవే శింప, నాశరీరము స్వర్ణచ్ఛాయాయుత మగు శ్వేతవర్ణముగ మాఱెననియు, నంత నాహర నాథశరీరధారియగు చైతన్యమహాపురుషుఁడు శ్రీకృష్ణుం డేలొకో తన్ను తిరుగ శరీరధారిగ నొనర్చె నని తలంచి, అచ్చెరువంది సర్వము పరమేశ్వరాధీనమే కాని తాను స్వతంత్రుఁ డను కానని తలంచెననియుఁ జెప్పఁబడినది. పిదప హరనాథశరీరమునంగల గౌరాంగమహా పురుషుని హరనాథులుగ నెల్లరు తలంచుచుండ, నొకతఱి కాశ్మీరప్రభువు రావించి బహూకరించి "మహాత్మా! మి మ్మెఱింగితి. ఇంక సేవ్యసేవక భావము వలదు. మా కిఁక దేశికులై యుండుఁ" డని వినయముగఁ బ్రార్థించె ననియు, గాన హరనాథు లంగీకరింపక ఉపకార వేతనము మాత్ర మంగీకరించి, స్వగ్రామమగు సోనాముఖ కను దెంచిరనియు చెప్పంబడినది. హరనాథమహా త్మునిమేను తెల్లనిరంగున తేజోవంతముగ నుంట అతులబిహారీనందిగారు గాంచి, విస్మయులై వీరియందు గౌరాంగమహాపురుషుఁడు కలఁడని యుఱిచెనఁట.వారిజీవితకాలముతరువాతికాలము నదేదీక్షగ భక్తియోగముంగూర్చియు,నామస్మ రణముంగూర్చియు, భక్తులతోముచ్చటించుచుఁ గాలముంగడపె నందురు. ఈమహాత్మునిజన్మము భగవంతుని లీలావతార మనియు, శ్రీకృష్ణగౌ రాంగాద్యవతారములం బోలినదనియు, వీరు ప్రేమతత్త్వముంగూర్చి నుడువుచు ప్రేమ యందే సర్వము నిమిడి యున్నదనియు ప్రేమ రహితమగు అన్యస్థితి యెంత గొప్ప దైనను నిరర్థకమే యనియు బోధించుచుండువారు గాన, హరనాథులు ప్రేమావతారులని కొందఱుభక్తు లును, గౌరాంగప్రభుని (చైతన్యదేవుని) యవతారమని కొందఱుభక్తులును తలఁచుచుండి రని చెప్పంబడినది.

హరనాథమహాత్మ్యలు శ్రీకృష్ణభక్తికి జాతి భేదములను పాటింపనివా రనియు, భక్తుల కనేక దైవలీలలను మాహాత్మ్యములను జూపుచుండువా రనియు నందురు. ఏకకాలమున నే వీ రొకచో కొందఱితో ముచ్చటించుచుండుటయు, వేఱొకచో మఱి కొందఱితో విందారగించుటయు మొదలగు మాహాత్మ్యములెన్నియో చూపుచుండిరట. ఈజగద్గురుం డెవ్వరికిని నుపదేశమొసంగుమును బోధింపలే దనియు, నామస్మరణ మొకటియే చాలు ననియు ఆనామము నాలుకపై నాట్యమాడుచున్నటుల జూడుండనియు, నదియె మోక్షప్రద మనియు, తాను వేయిసారులుంగ దీనినే వచించుచు ననియు, మనోభీష్టసిద్ధికిని, మోక్షసిద్ధికిని వేఱుమార్గ మింక లేదనియు, శ్రీకృష్ణుండు దయజూపు ననియు వీ రొకతఱి ముచ్చటించి, మనస్సునం దొనర్చిన స్మరణము,బిగ్గఱగఁ జేసిన స్తోత్రమును ప్రేమసోపానము లనియు, సత్యాన్ని గ్నినవారు దయ కర్హులనియు, నిది వారిస్వాను భవపూర్వక మని యనిరనియుఁ జెప్పంబడినది. హరినాథుని భక్తియోగవిధాన ధర్మరహస్య ములు-భక్తియోగము, ముక్తిసాధనము, భక్త సల్పుట అన్నివిధ నెఱపుటయే. అన్ని యోగము లిందిమిడియున్నవి. భక్తి లేనిజ్ఞానము నిరర్థకము. భక్తి పానీయమగు నమృతమువంటిది. జ్ఞానము దాని కాధారమగు పాత్రవంటిది. ఇందలి రహస్యము గురుముఖమున నెఱుంగఁ దగినది. గృహస్థాశ్రమము సర్వోత్తమ మయినది; ఇత రాశ్రమములకు మూలము. ప్రాణి కనేక జన్మ ములుకలవు. విష్ణుమాయయగు సంసారబంధమే పాశము. దానినుండి విముక్తి గాంచుటయే ముక్తి. భక్తియోగమే సాధనము. నామస్మర ణము, నామసంకీర్తనము, చింతనము, భక్తి యోగమునందలి ప్రేమసోపానములు. భక్తి సహాయముచే ప్రేమంబడయవచ్చును. మాయా మోహితమైన ప్రాణియందు ప్రేమ నిప్పురుగప్పిన నిప్పు వలె పటిను తగ్గి వస్తుతః మాత్ర ముం డెడిని. నామజపమువలన నా ప్రేమ తేజోవంత మగును. శిష్యునకుం డిటులనే తెరించెనని చెప్పం బడినది. సత్యము, నిత్యము నగు చిద్ధామముఁ జేరుటయె ప్రాణికి స్వర్గానుభవమగు ముక్తిగ వీరిసేవకులు కొందఱనిరి, గాని హరనాథు లేమి యుం జెప్పినటుల తెలియరాకున్నది. పరమేశ్వ రుంగూర్చి యుపాస్యకృతశబ్దములు వాడుట సమంజసముగ హరినాథానుచరులు కొందఱం దురు, గాని హరనాథులు తనశిష్యులందు శ్రీకృ ష్ణుఁ డని వచించుచు వచ్చిరి. ఉపనిషత్తులు వేర్వేఱుమతముల కనుకూలించునవి వేర్వేఱుగ నుంట వాటిని రచించినఋషుల యభిప్రాయ భేదములే కారణము గాన వేదములుగూడ నిట్టివియె యని హరినాథానుచరులలోఁ గొంద ఱనిరి. కాని హరినాథమహాత్మ్యం డీవిషయమున నేమియు వచించినటులఁ గానరాకున్నది. ప్రేమానందము బ్రహ్మానందముకన్న నధికమైన దనియు, సర్వోత్తమ మైనదనియు హరనాథా నుచరులలోఁ బెక్కండ్రు తలంచుచున్నారు. నామస్మరణము పతితులను పావనులుగ నొన ర్చెననియు, కుష్ఠరోగములం గుదిర్చె ననియు, బ్రహ్మరాక్షసులంబాఱఁద్రోలెననియు,పలువుర బ్రతికించె ననియు నివి ప్రత్యక్షప్రమాణము లనియు ననుచుందురు.

డంపింగు (Dumping)—తమదేశపు సరకులను తమదేశమునందు వ్యాపించియున్న ధరకన్నఁ దక్కువగ నితర దేశములకంపి యమ్మిం చుట కీపే రాంగ్లమున వాడుచున్నారు.

ఇది అట్లుచేసిన వర్తకదేశములందు వాటి

నుత్పత్తిం జేయువారికి నిరుత్సాహముం గల్గించి ధరవరలం బడిపోవున ట్లొనర్చి మార్కెట్టును పరదేశీయులగు (పంపి చౌకగనమ్మిన) వారికి వశమగున ట్లొనర్చెడిని.

డంబ్ బెల్సు (Dumb Bells)- శరీర వ్యాయామము. ఇవి రెండుకొనలను బరువగు

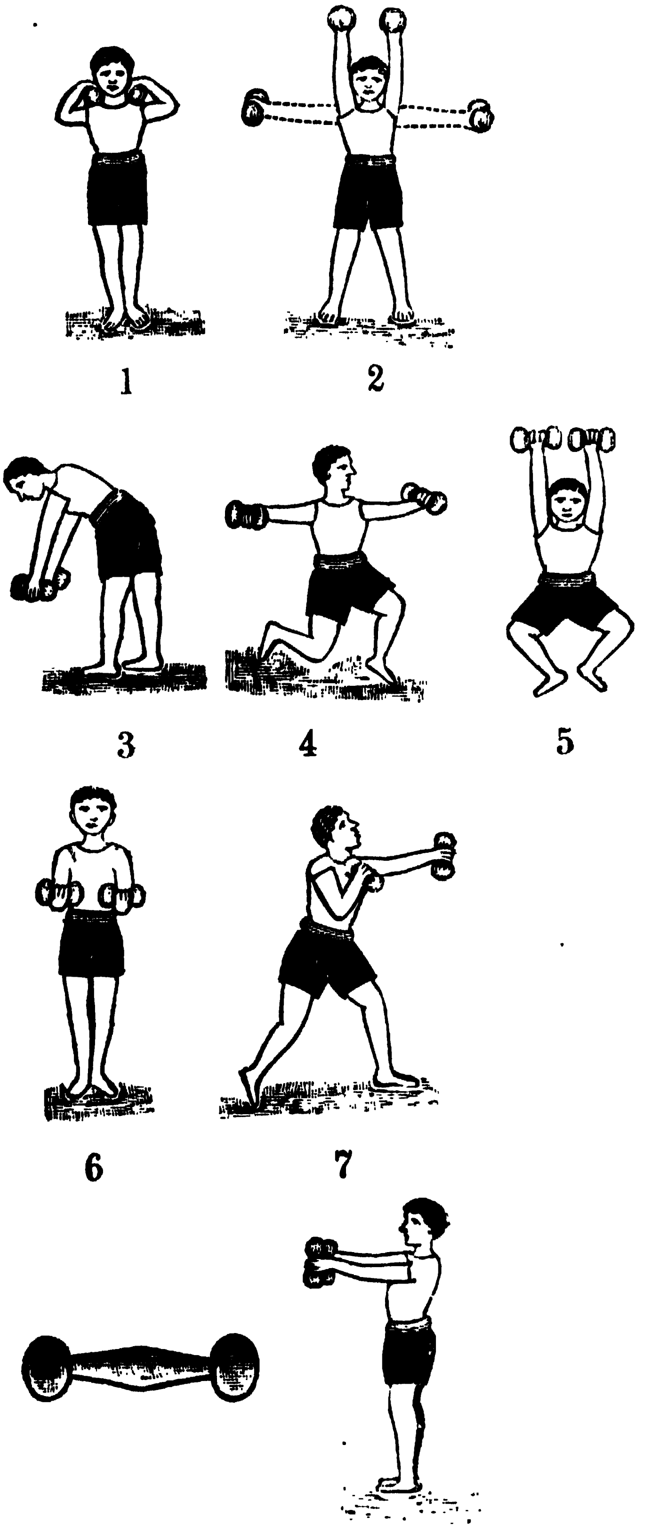

నుండ యుండునటుల రెండుచేతులకు రెండుగ నుండును. వీటితోఁ జేయంబడు (కసరత్తు) శరీర వ్యాయామ మవయవములను బలపఱచి శరీర మును జక్కఁగ విడఁబాఱఁజేయును. ఇనుప డంబెల్సు నాల్గుమొదలు ఆఱుపౌనులు బరువుం డును. ఇది పాశ్చాత్య దేశములనుండి భరత దేశమునకుఁ దేఁబడిన విధానము. ఇవి యిప్పు డెనిమిదివిధముల సాధకము చేయుచున్నారు. ఆంగ్లసీమలం దెలిజబెత్తు మహారాజ్ఞినాఁటి నుండియు వాడఁబడు చున్నటులఁ దెలియు చున్నది.

డచ్చి ఆక్షన్ (డచ్చి వేలము)— వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము Dutch auction డచ్చివేలము. Cheap jack పద్ధతిని వేలము ప్రారంభించి క్రమముగ తగ్గించుకొని వచ్చి పాడిన (కొనిన) వారికి పాట ఖాయము చేయు పద్ధతి.

డచ్చిగడియారములు (Dutch clocks)—ఇవి ఇట్లు పేరందుట సరికాదు. ఇవి జర్మనుగడియారములు. Deutsch అనువానిచే రచింపఁబడినవి. పేరు తప్పుగా వాడుకనంది Dutch clocks అనంబడుచున్నవి.

డచ్చి మెటల్ (Dutch Metal)— లోహము రాగి 77.75 పాళ్ళు మొదలు 84.3 పాళ్ళు Percent గను, తక్కినవి జింకుగను కలిపిచేసిన ఇత్తడి లోహముపాళ్ళంబట్టి రంగును మాఱియుండును. దీనితో Dutch Gold leaf చేయుచుందురు.

డచ్చి రిఫారము చర్చి—నెదర్లాండ్సు, అమెరికా, దక్షిణ ఆఫ్రికాలయందు దీపేరు ప్రొటస్టాంటు క్రైస్తవులకు వాడుచున్నారు. ఇతర క్రైస్తవులు, దీనిని, వీరి సిద్ధాంతమును Calvinistic విధాన మనియు, మతాచరణ విధానము Presbyterian అనియు నందురు.

డన్ టు ఏ టీ- (Done to a Tee) కడవఱకు లెస్సగా నిర్వహింపఁబడినదని పల్కుట కీడ్తైని వాడుచున్నారు. ఆంగ్లేయుల ఆటలలో బెక్కెంటియందు Tee అనునది కడసుంపు గుఱుతు. దానిం దాఁటిపోకుండ దానివఱకు నేగునటుల బంతిని తోలుటయను ఆటయందు లెస్సయగు జయమేగాన ఏకార్యమైనను కడ వఱకు లెస్సగ నిర్వహించుట కర్థమగునని ఆంగ్లు వాడుచున్నారు.

డబుల్యూ అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవ పురుషనామములు

Wager —(ఉచ్చారణ Wajer) నవీన కల్పితపదము.

Waldemar, Valdemar ట్యూటానిక్కు-పదము. Fame అని యర్థము. ప్రష్యాక్కు-దేశమున నెక్కు-వవ్యాపకమున నున్నది

Waldo ట్యూటానిక్కు-పదము. Power అనియర్థము.

Wallace, Wallis, Wallscourt, Walpole, Walsham నవీనకల్పితపదములు.

Walter ట్యూటానిక్కు-పదము. Warrior అనియర్థము. దీని ముద్దుపేరులు Wat, Watty, Walt.

Walwyn సెల్టిక్కు-పదము. Hawk of Battle అనియర్థము.

Wardlaw, Wargrane నవీన కల్పిత పదములు.

Warner, Warren ట్యూటానిక్కు-పదము, Protector అని యర్థము.

Wellesley నవీనకల్పితపదము.

Wendel, Wendell ట్యూటానిక్కు-పదము Wandering అనియర్థము.

Wentworth నవీనకల్పిత పదము.

Werner, Wernher ట్యూటానిక్కు-పదము. Protecting army అనియర్థము.

Weston, Wharton, Wheater, Whitelaw, Whitworth నవీన కల్పిత పదములు.

Wigram ట్యూటానిక్కు-పదము. War raven అనియర్థము.

Wilbrand, Wilbraham ట్యూటానిక్కు- పదము, sword అని యర్థము.

Wildey నవీనకల్పితపదము.

Wilfred, Wilfrid, Wilfrith ట్యూటానిక్కు- పదము, resolute peace అనియర్థము.

William, Willam ట్యూటానిక్కు- పదము. helmet of resolution అనియర్థము. దీని ముద్దుపేరులు Will, Willie, Willy, Bill, Billie, Billy, Willis, Wyllys.

Wilmot ట్యూటానిక్కు-పదము, resolute mood అని యర్థము.

Willis, Wyllys See William. **Willoughby** (ఉచ్చా. Wil-loby, **Wilson, Wingfield, Windham, Wyndham**— నవీకల్పితపదములు.

Wolfgang జర్మనుపదము wolf's progress అని యర్థము.

Wollaston (ఉచ్చా wool-a-ston) **Wolseley** (ఉచ్చా. Woolsly అని) **Wordsworth** (ఒక కవి పేరు.), **Wreford** (ఉచ్చా Reeford అని) **Wycliffe, Wynn**— నవీన కల్పితపదములు.

డబుల్యూ అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవ స్త్రీల నామములు—

Wanda పోలిషుపదము. అర్థము తెలియదు.

Wendeline ట్యూటానిక్కు-పదము. దేశద్రిమ్మరి యని యర్థము.

Wilfred ట్యూటానిక్కు పదము నిశ్చిత శాంతి యనియర్థము. ఇది స్త్రీలకు,పురుషులకుం గూడ నిటులనే వాడఁబడుచుంగాన నుభయలింగ పదము.

Wilhelmina, Wilhelmine, Williamina ట్యూటానిక్కు పదరూపములు. నిశ్చితముయొక్క శిరోవేష్టయని యర్థము. William యొక్క స్త్రీవాచకపదరూపములు. దీనంగల్గిన ముద్దుపేలులు Wilmett, Wilmot, Mina, Minnie, Billie ఈపేర్లు పెక్కండ్రు రాజులకు,రాణీలకునుండుట మిగులబ్రచారమందినవి.

Wilma ఇది Wilhelmina యొక్క రూపాంతరపదము. అదేయర్థము.

Winifred, Winifrede, Winifride, Winfred, Wenefrede ట్యూటానిక్కు పదరూపములు. శాంతికి స్నేహితురాలని యర్థము. దీనియందలి ముద్దుపేరులు Winnie,Winny. ఇది St. Winifred భక్తురాలిపేరుగా బ్రచారమందెను. ఆమె నొకకొండపైకిం గొంపోయి యట శిరచ్ఛేద మొనరింప, నాశిరం బా క్రిందికి దొరలుచు నొకచో నేదోయడ్డుపడనిల్చెనట. అచట నొకనీటియూట బయలువెడలెనట. దాని నిప్పుడు Holy well అనియెదరు. ఇది ఇంగ్లాండునందలి Flint shire లోనున్న గ్రామము. అది తీర్థయాత్రాస్థలము.

Wisdom నవీనకల్పితపదము. బుద్ధిమంతురాలని యర్థము.

డబుల్ స్టార్సు (Double stars)— కండ్లకేకనక్షత్రమువలెనే గానంబడుచు టెలెస్కోపుయంత్రముగుండా పరీక్షించిన రెండు నక్షత్రములుగఁ గన్పట్టుజోడాలనక్షత్రములకు ఎస్ట్రానామీ శాస్త్రమున డబుల్ స్టార్సు అని పేరిడియున్నారు. ఇట్టిగోళము లాకసమునందు పెక్కులు కలవు. ఇవి భూమికిం గడుంగడు దూరమునందుంట నగపడుచుండునని తలంపంబడుచున్నది. ఇది వింతగఁ దోచినను గడుదూరమునందుండి యున్న వస్తువుల కిది సర్వసాధారణధర్మమే.

ఇంతదనుకఁ బరిశీలనలనుండి తెలిన Hercules కాన్‌స్టలేషనులోని Alpha నక్షత్రము, Twins లోని Castor నక్షత్రము,Lion కాన్‌స్టలేషనులోని Gamma నక్షత్రము, Virgin లోని Gamma నక్షత్రము, Southern-hemisphere నందున్న Centaur లోని Alpha నక్షత్రమును డబుల్‌స్టార్సని కన్గొనబడిఉన్నవి.

Sir. William Herschel పరిశీలకుఁడు, డబుల్ స్టార్సు వేర్వేఱు సూర్యమండలములలోని ప్రధాన నక్షత్రములై స్వప్రకాశము గలవియనియు, అవియన్యోన్యమొకటింజుట్టి యొకటి తిరుగుచుండుగోళములని, వీటిగమనమార్గము Oval నుండుననియు, నేత్రముల కేకనక్షత్రమువలెనేతోచుచుండుననియు సమీపముగనుండు తతి స్పెక్ట్రాస్కోపుగుండా తీయఁబడిన ఛాయాపటమునఁ బ్రత్యేకప్రత్యేకరేఖలు పడకపోవుటయు గూడ కలదు. పడినయెడనున మామూలు లక్షణములతో నుండెడిని. (స్పెక్ట్రమ్ఎనలైసిస్ చూడుఁడు.

ఈ జోడాలయం దొకటి ప్రకాశవంతమై గన్పట్టుటయు, రెండవది ప్రకాశము తగ్గి గాని, గోలోప్రాయిగాని గన్పట్టుటయుంగూడ గలదు. ఇవి ఒకటే Solar system నందు రెండు సూర్యమండలము లుండుటయా లేక రెండును రెండు Systems ను గల్గియుండుటయా యను సంశయమున భేదాభిప్రాయములు కొందఱకుం గలవు. Virgin లోని Spica నక్షత్రము నిటీవల డబుల్‌స్థారని కనిపెట్టియున్నారు. వాట్ల నడుమ 12000000 మైళ్ళదూర ముండుననియు, నాల్గురోజులలో నన్యోన్యము జుట్టివచ్చుననియు

ననుచున్నారు. ఈ గమనవేగము రెండును నొకటికొకటి యెదురుగ నేగుటవలనఁ గల్గినదని తలంపంబడుచున్నది.

పోల్‌స్టార్ (ధ్రువనక్షత్రము) ను రెండు నక్షత్రములు చుట్టివచ్చుచుండునవి కలవనియు, నందొకటి నాల్గు రోజులలోఁ జుట్టివచ్చుచుండు ననియు, రెండవది పంధ్రెండుసంవత్సరములలోఁ జుట్టివచ్చుచుండు ననియుఁ జెప్పంబడినది. కాన నిది Triple star ఐ యుండవలసి యుండును.

Bear కాన్‌స్టలేషనులోని తోఁకయందలి మధ్యనక్షత్రమును Plow యందలి Handle నందలి మధ్యనక్షత్ర మనియు ననుట కలదు. ఇది డబుల్‌స్టారని కన్గొనం బడినది. దీనికిఁ దొలుత Mizar అని పేరుండెను. దానుదాను Zeta urse major అని యనుచున్నారు. అవి యొకటినుండి యొక్కటి యిర్వ 14 సెకెండ్లదూరమునం దున్నవని హర్స్చెల్ పండితుఁడు లెక్కించెను. ఇం దాతు నక్షత్రములు ఉండియు నేకనక్షత్రమువలె నగపడుచున్నట్లు తెలుచున్నది. వీట్ల తిరుగుడుకాల మిసువది దినముల పంధ్రెండుగంటలని తలంపంబడుచున్నది.

Twins లోని Castor నక్షత్రములు రెండును జుట్టివచ్చుటకు 350 సంవత్సరములు పట్టు ననియు, నిం దెక్కువ ప్రకాశమానమైనది తొమ్మిదిదినములలోను, ప్రకాశము తగ్గియుండునది మూఁడుదినములలోను, రెండవదానిం జుట్టి వచ్చుచుండునని చెప్పంబడినది.

క్రీ. శ. 1862లో నమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములం దొక కర్మాగారమున దుర్భిణులుచేయు నుద్యోగిగానున్న Alvan G. Clark అను నాయన Sirius, Procyon అను రెండునక్షత్రములంగూర్చి కన్గొనినట్లు తెలియుచున్నది. ఇంక నిట్టి డబుల్‌స్టార్సు ఎన్నియోకలవని తోఁచెడిని. (ఎస్ట్రానోమీ చూడుఁడు. కాన్‌స్టలేషనులు చూడుఁడు. సూర్యులు చూడుఁడు.)

డబ్బాపాలు— వ్రజన్లాండుదేశము చూ.

డబ్బియనిమహాత్ముఁడు ముందుగనే యెక్కి కూర్చున్నాఁడఁట.—

డబ్బుకు వచ్చినచెయ్యి వరహాకును వస్తుంది.—

డబ్బునకును ప్రాణమునకును లంకె—(ధనాశాపరుఁ డని భావము)

డమరుకమణిన్యాయము—డమరుకము బుడబుడుక్కలవానిచేతనుండు వాద్యోపకరణము. దానికి గట్టి తాళ్ళకొనయందు మణికి (చిన్నఉండకు) మిణి యని పేరు. వాఁడు దానిని విదలించుచువాయించునపుడా మణి యిరుదెసల మూయఁబడిన తోలుభాగమునకుఁ దాకుచు, నిపుణులైన ధ్వని గల్గించు (వాయించు)చుండును. ఇట్టి సమయముననే నుపయోగించుట కీన్యాయ ముపయోగింతురు.

డయాగ్రమ్—(Diagram) దీని యొక్క కొలను ఆకారము పోలిక దూరము సంబంధము విశేషములం జెప్పుటకు గీచిన పోలికగీతల ప్రకకమునకు Diagram అనిపేరు.

డయాలిసిస్‌విధానపరిశ్రమ (Dialysis Process) ఇది యొకవిధానము. Crystallize అను పదార్థమునుండి కానిపదార్థమును వేఱుచేయుట కీవిధానము నుపయోగింతురు.

డయామిటర్(Diameter)— వృత్తమునం దున్నకొలత రేఖ. (Circle చూడుఁడు.)

డయ్యూద్వీపము— పోర్చుగీ సిందియా చూడుఁడు.

డర్టీబర్డ్సు-డిఫైల్ నెస్టు(Dirty Birds defile their own nests)—ఒకని దుర్మార్గ చేష్టలవలన నాతనికే నష్టము గల్గుట కీఉక్తిని వాడుదురు.

Dirty Birds defile the nests—దుర్మార్గులు చేరరేని పాడుచేయుదు రనుట కీడ్కుక్తిని వాడుదురు.

డల్మేటియా—ఆస్ట్రియా దేశము చూ.

డాకెట్టు—డాకెట్టు చూడుడు.

డాక్కులు (Docks)—రేవులందు హార్బరు లేక నదీతీరప్రదేశముల నాక్రమించి, గోడలంగట్టి, అందు ఓడలు నిలిచి మరమ్మతు నందుటకైన కట్టడములను డాక్కు లందురు.

డాక్కులు Wet docks అనియు, Dry docks అనియు ద్వివిధము. అందు Wet docks నందు మరమ్మతేగాక ఓడనుండి సరకుల దింపుట, ఓడలో సరకులు వేయుటకుంగూడ నగు ప్రదేశములంగూడ డాక్కులనుచున్నారు. ఇంక డ్రైడాక్కును నీరు తీసివేయంబడ నీలుండి నదప నోడలు మరమ్మతు చేయంబడును. ఇవి మఱియు Graving docks, Slip docks, Floating docks అని త్రివిధము. స్లిప్మార్గ ముప్రత్యేకముగ గలవి స్లిప్ డాక్కు అనం బడును. ఫ్లోటింగు డాకునందుం దేలుచు నోడ మరమ్మతు నందడిని. ఎగుమతిదిగుమతులడాక్కు లందు ఎత్తి దించు క్రేనుయంత్రములు మొద లగునవియు, సరకుల నిల్వయుంచు Warehouse గోడౌనులు నుండవలయును.

ప్రభుత్వమువారి యుద్ధనావల నుంచుతావు లకు డాక్కుయార్డు అనిపేరు.

డాక్టరు ఒట్టో లెచ్టర్ (Dr. Otto Lechter)— ఈ మహానీయుండు గొప్ప దీర్ఘోపన్యాస మిచ్చి పేరందినవాండు. ఆస్ట్రియా దేశస్థుండు. ఆస్ట్రియా పార్లమెంటునందు).వె. ౧౮౯౭ సంవత్సరమున విరామము లేక ఒకటిబిగిని పండ్రెండుగంటలకాల ముపన్యాస మొసంగినవాండు.

డాక్టిలియోమాన్సీ (Dactyliomancy వ్రేలియుంగరమువలన ఫలముల నెఱుంగు కల. ఇప్పు డిది వాడుకయందు లేదు.

డాక్యుమెంటుబిల్సు—(Document Bills) (వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము) Bill of Landing, Policies, Invoices మొదలగు దస్తావేజులు. Document తో సంబంధముగ నీయంబడినహుండీ. ఇట్టిహుండీలు చెల్లింపంబడక పోయినతఱి ఆ దస్తావేజులపై బాధ్యత గల్గియుండు నంట.

డాక్వారంటు (Dock warrant)—(వాణిజ్య సంబంధపరిభాషాపదము). Dock-warrant ఒకడాకుకంపెనీవారి Godown నం దుంచంబడిన సరకుల నొకరిని తీసికొనిపొమ్మని గొడౌను అధికారు లిచ్చిన పత్రమునకు Dock warrant అనిపేరు.

డాజి గోత్రము—శండిలగణముచూడుండు

డాన్జిగ్గు (స్వతంత్ర) నగరప్రభుత్వము (Danzig Free City)—ఏడువం దల యేంబదినాల్గు చదరపుమైళ్ళ వైశాల్యమని యు, నాల్గులక్షల ఏడువేల అయిదువందలు జన సంఖ్య యనియుం జెప్పంబడినది.

డామ్ (Dam)—Irrigation (పంట కాల్వల) Engineering నందుం జెప్పంబడిన మొకనిర్మాణము. (ఇరిగేషన్ చూడుండు.)

ఇది జలములను కావలసినమట్టమునకు నిలు పుటకుంగాని, తగ్గిపోకుండం జేయుటకుంగాని, జలమార్గమున కడ్డముగ నిర్మింపంబడు కట్ట డము. దీనిని దఱచుగ నీరు నిలుచుతావులందుం గాని, చిన్నచిన్న పంటకాల్వలందుంగాని నీటి కట్టడముగనిర్మించుచుందురు. ఱాయిసున్నముల తోంగాని, ఇటుక సున్నములతోంగాని, మట్టితోం గాని కొయ్యలం దిగంగొట్టి, గడ్డినున్ను మొ॥నవి

యడ్డముగ వైచి బిగించి నీటి నాఁపి మర లించి యుపయోగించు చుందురు. కడపటి రెండును దార్త్రాలికోపయోగమున కుపయోగిం చుటకై చేయుచుందురు. చిన్న చిన్న నదు లందుఁగూడ నొక్కొకతఱి నిట్టి dam masonry work గాననగుచుండును. ఇక్కాల మున రెయిన్‌ఫోర్సుడు కాంక్రీటు నీటికై యుప యోగించు చున్నారు.

మఱియు డాములురిజర్వాయరులందేముఖ్య ముగఁ గానంబడుచుంట నవి వాటి సంబం ధములే యని చెప్పఁబడినవి. అనకట్టుకూడ నొకవిధమగు డామై యున్నది. ఇది నీటి నెత్తుగ నిలుపుటకు మాత్రమే యుపయోగించుచున్నది.

డామాను- పోర్చుగీసిండియా చూడుఁడు.

డార్కు కాంటినెంటు — ఆఫ్రికా ఖండము చూడుఁడు.

డార్కునెస్ బిహైండ్ ది స్టార్సు (Darkness behind the stars)— దీనిని Great Gap అనియు నందురు. ఇందు వెలుఁగు లేని ప్రదేశముగానుండు నల్లనితావున కాస్ట్రానోమీశాస్త్రమున నీపేరు వాడియున్నారు.

డార్కుహార్సు (Dark Horse)— ఎవ్వ రెఱుఁగని సంగతి గుఱ్ఱపు పందెములకు సిద్ధపఱుపఁబడు పందెపుగుఱ్ఱములకు పనిగు నేర్పి సిద్ధపఱచుటలో సర్వసాధారణముగ నందఱు గాకున్నఁ గొందరెననుజూచుటవలన నాగుఱ్ఱము లంగూర్చిన కొంతసంగతి కొందఱకైనఁ దెలిసి యుండును. కేవలము దానింగూర్చి యెవ్వరికిని యేమియుం దెలియనిగుఱ్ఱ మకస్మాత్తుగ పందె ములందుఁ గన్పించెనేని, దాని నెవ్వ రెఱుంగ రనుమాటగ దానిని డార్కుహార్సు (Dark Horse) అనియెదరు. పిదప నీపదమే తాను ప్రజాసేవ మొనర్తునని యభ్యర్థిగ నిలచి ప్రజల సమ్మతుల (Oates) కై నిలుగు Candidateను అతని దేశభక్తింగూర్చియు, నమ్మకముంగూర్చియు నదివఱకే లోకుల కేమియుం దెలియ కుండినచో నతనింగూర్చియు "Dark horse" అని వాడఁ బోడంగిరి. తానుతాను ప్రజలను బాధించువాఁడుగనో, లేక తనపనిని తాను జేసుకొనుచు న్యాయముగఁ గార్యములు నడపు వాఁడుగనో యెడఁ దెలియఁబడని ప్రభుత్వోద్యోగులఁగూర్చి భరతదేశమునఁగూడ నీడార్కు హార్సుపదము వాడఁబడుచున్నది.

డార్జిలింగుపురము (ఇనుపబాట) — కలకత్తా నగరమునుండి సిలిగురి యనంబడు గ్రామమువఱకు E.B.S.R లో నేగి అటనుండి డార్జిలింగువఱకుఁ గొండమీఁదుగ చిన్న ఇనుపబాట బండిలో నేగవలయును. దీనికి డార్జిలింగుహిమాలయన రైల్వే యనిపేరు.

ఆదికాలమునఁ గలకత్తానుండి కొంతదూరము ప్రయాణము, నదులందాఁ బోడలు ఎడ్లబండిగాని పాలకీగాని యెక్కి ప్రయాణముసల్పుచు సిలిగురి చేరి, అటకొండ నెక్కుచు నాలుగుదినములు కర్సియాంగు పట్టణముగుండా డార్జిలింగు ఐదు లేక ఆఱు దినములకుఁ బెక్కు కష్టముల ననుభవించుచుఁ జేరుచుండిరఁట. ఇప్పు డినుపబాట ప్రయాణము కలకత్తానుండి యిరువదిగంటల కాలము పట్టు చున్నది.

సిలిగురినుండి డార్జిలింగుచేరు నినుపబాట పొడ వేఁబదియొక్క మైళ్లు. ఇది సముద్రపుమట్టముపై ౩౯౮ అడుగులనుండి ౭౪౦౭ అడుగులయెత్తున కెక్కెడిని. అందు మొదటి యేడు మైళ్లు సమతలగమనమే. ఇందు రివర్సింగు తావులు (Reversing Stations), జిగ్జాగులు (Zigzags) చూడఁదగిన ముఖ్యములగువింతలు, ఒక్కొకతావున కొండలపైనుండి రైలుబండికిటికీలం గుండా కన్పించుక్రిందిసమతలప్రదేశములదృశ్య

మద్భుతము. జలపాతముల సౌందర్యము మక్కువం గొల్పెడిని. తెరైనుస్యపు హద్దునకు పైగానున్న తింధేరియాయం దినుపబాట కర్మాగారములు కలవు. అటనుండి యారోగ్యవంతమగుప్రదేశము ప్రారంభమై సమశీతోష్ణసౌఖ్యము స్ఫురించు చుండును. ఈమార్గమున కుర్సెంగుపట్టణమున కచేరీలు, నుద్యోగులు నుందురు. కొంత వర్తకముంగూడ నడచుచున్నావుగ నుండి నాటుబాటల కూడలియై యున్నది. కుర్సెంగునుండియు క్రింది దేశము కాననగుచుండెడిని. ఇది సముద్రపు నీటిమట్టముపై ౪౮౬౦ అడుగులయెత్తున నున్న తావు. తొల్లింట సిక్కింసంస్థానరాజ్యముగనుండి క్రీ. వె. ౧౮౪౧ నుండి ప్రయత్నముల నెఱపి నిర్మింపఁబడినతావు. డార్జిలింగు బంగాళాగవర్నరుగారి వేసవినివాసస్థానముగ నున్నది.

డార్జిలింగు పురమున నేపాళ దేశస్థులు, టిబెట్టుదేశస్థులు, లెప్చా జాతివారు, భూటియా జాతివారు, లెప్చాసంకరులు ప్రబలులుగను, మార్వాడీవర్తకులు, పంజాబీవర్తకులు, వంగదేశస్థులు, నుద్యోగులు, హిందూస్థానీదేశపు పనివాండ్రు, రాజపుత్రస్థానపు నౌకర్లును గాననగుచుందురు.

డార్జిలింగునుండి చూడఁదగిన పర్వతశిఖరములు కొన్ని కలవు. అందు సెంచాలుగ్రామమునకు దరినున్న టైగరుహిల్లు అనుతావునుండి గౌరీశంకర శిఖరము (Mount Everest) ౨౯౦౦౨ అడుగులుఎత్తుగలది. అద్భుతముగఁ గన్పించెడిని. మఱియు నిటను సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయముల వింతదృశ్యము తప్పక చూడందగినది. కాంచనగంగ శిఖరము ౨౮౧౫౬ అడుగులు చూచిన మఱపురాని సౌందర్యము గలది. అబ్జర్వేటరీహిల్లు అనుతావున బౌద్ధ దేవాలయ ముండెనఁట. నేఁటికిని భూటియాలట వినోదములం బ్రదర్శించు చుందురు.

డార్విన్సిద్ధాంతము (Darwinism)-

తెలుఁగున డార్విన్సిద్ధాంత మనిన evolution సిద్ధాంతమేయని పెక్కండ్రు పొరపడుచుందురు. కాని జాగ్రత్తతోఁ బరిశీలించినవారికి ఎవల్యూషనునందలిదగు నొక theory గా డార్విన్సిద్ధాంతము స్ఫురించెడిని. పరిశీలకులు దీనిని "Darwin's theory of the factors in evolution" అనియెదరు.

Charles Darwin మహాశయుఁడును, Alfred Russel Wallace పండితుఁడును, ఈ నిజస్థితిం దెలియఁ బరిశీలించినవారు. దీనిం గూర్చి వివరించుటకు ముందు, దేనిలో నిది యంతర్భాగమో ఆ ఎవల్యూషను సిద్ధాంతము "Present is the Child of the Past, and the Parent of the future" అని వివరించుట సమంజసము. అనఁగా భూతకాలపు స్థితినుండియే వర్తమానకాలపుస్థితి కల్గినదనియు వర్తమానస్థితినుండి భవిష్యత్ స్థితి గల్గుననియు నైయున్నది.

ఇంక డార్విన్సిద్ధాంతము Variation and selection ఐయున్నది. అన్యోన్యభేదములకు వేరియేష ననియు, ఎన్నుకొనుటకు Selection అనియు నాంగ్లభాషాపదములై యున్నవి. ఈ సందర్భమున కవసరమైనను డార్విన్ గారివచన మొకటి ఇట వివరింపఁ దగినది కలదు. "As many more individuals of each species are born than can possibly survive, and consequently there is a frequently recurring struggle for existence" అని డార్విన్ మహాశయుఁడే నుడివియున్నాఁడు. మఱియు నాయనయే వీటికి Natural selection అని పేరిడెను.

ఈయన సిద్ధాంతమునుండి మూఁడు ముఖ్యాంశములు తేలినవి. వాటిని వివరించుట సమంజసము.

౧. మార్పు చెందుచుండుట జీవనమునకు విధి. (అనఁగా మార్పుచెందుచుండుటయే జీవన ధర్మము). తల్లిదండ్రులనుండి కొద్దిగనో గొప్ప గనో భేదములతో సంతానము గల్గుచుండుట దీని కుదాహరణము.

౨. స్త్రీపురుషులం దిట్లు గల్గుచుండు మార్పులు. అనఁగా నన్యోన్య భేదము లన్నియువృద్ధినందుటయే. అనఁగా వృద్ధియొక్క పరిణామమే గాని వేఱు కాదు. అట్టిమార్పులు కలుగకుండుట యను క్షీణతయే యగునని యెఱుంగునది.

ఈసందర్భమున నీడార్విన్సిద్ధాంతమార్గ లంబియేయగు R. C. Punnett పరిశీలకుఁడు గొప్పపరిశీలనల నొనర్చి ఒక లెక్కఁగన్నట్టి తెల్పియున్నాఁడు. ".001 Percentమాత్రమే భేదముగల యొకేజాతి స్త్రీపురుషు లుండినేని (నూటికి నైదుగురు మాత్రమే స్పష్టముగు భేద ముండుకతన) వారిసంతతి నూఱుతరములలోనే పూర్తిగ నశించి మిగులకుందురు" అని వివరించి యున్నాఁడు.

౩. సజాతియుతి అన్యోన్యము పోటీపడుచుం టను విజాతీయుతి (భేదములం గల్గియుండుట) ఐక్యానురాగాస్పదము నైయుండుస్వభావము లం గలిగి యుండెడిని.

ఈసందర్భమున హిందువులందు గోత్ర ప్రవరఋషుల సంబంధముకూడ లేకుండఁజూచి వివాహములొనర్చు సనాతనధర్మము భరతదేశ మునం దనాదిగఁ గలదని తెల్పకతెల్పుచునే యున్నది.

డార్విన్గారి సిద్ధాంతమునే వారికిం బిదప వారిబంధువులగు Sir Francis Galton గా రెక్కువగా శోధించి వ్యాపింపఁ జేసిరి. కాని వీరికిం బూర్వమే ౧౮౬౫ లోనే Mr. Abbe Mendel అను విద్వాంసుఁ డీసంగతులను గని పెట్టి ప్రకటించెనట. అది క్రీ. శ. ౧౯౦౦ లో బయల్పడినది.

డావర్తంగి—దేవతాళవృక్షముచూడుఁడు.

డాహోమీ రాష్ట్రము—ఆఫ్రికాఖండ మున ఆఫ్రికా పశ్చిమభాగమున అప్పర్గినియా దేశములోనిది. డాహోమీ రాష్ట్ర మిటీ వలనే ఫ్రెంచివా రాక్రమించియున్నారు. అబో మేపుర మిందు ప్రధానస్థానము. (తొల్లింటి రాజధాని). తొల్లింట డాహోమీ రాజ్యము గా నుండినపుడు ౫౦౦౦ ఆఁడుసిపాయి లుండిరి. వారు గొప్ప యుద్ధశూరురాండ్రు.

ఎముసబా దేశము (రాజధాని అబ్జియోకు పురము), బెనిన్సీము, కలబార్సీము దీనికిం జేరినవియే. ఇప్పుడు ఫ్రెంచివారికిం జెందియు న్నవి. (అప్పర్గినియా దేశము చూడుఁడు.)

డి అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవ పురుషనామములు—

Dacre, Dacres—నవీనకల్పితనామము. దీనినుండికల్గినముద్దుపేరులు Dayker, Daykers అనునవి.

Dag ట్యుటోనిక్కు నామము. Day అని యర్థము.

Dallas, Dalrymple(ముద్దుపేరు Dalrimple,) Dalton. నవీన కల్పితనామములు.

Damian, Damien గ్రీకు నామము. Taming అని యర్థము.

Dampier నవీన కల్పిత నామము.

Daniel హీబ్రూ నామము. ఇందునుండి కల్గిన ముద్దుపేర్లు Dan, Danny. దేవునివలన నియమింపఁబడిన న్యాయపాలకుఁ డనియర్థము.

Dante లాటినునామము. ఇందునుండికల్గిన ముద్దుపేరు Danteh అని. ఇది ఇటలీ దేశపు మహాకవి పేరు. ఇచ్చువాఁడని యర్థము.

Danvers నవీనకల్పితనామము.

Darby స్కాట్లిష్కు-నామము (స్కాట్‌చి దేశమున ప్రచారమునందున్నది.) స్వతంత్రుడను నర్థము

Darcy, D'Arcy ఐరిషునామము. Dark అనియర్థము

Darius పెరిషియా దేశపునామము. పారశీక సామ్రాట్టులలో పెక్కండ్రకీపే రుండెను. Preserver లేక Compeller అనియర్థము.

Dashwood నవీనకల్పితనామము.

David, Davan హీబ్రూ నామము. ఈ పేరు పెక్కండ్రు రాజులకుండెను. దీనినుండి కల్గిన ముద్దుపేరు. Dave, Davy అనునవి. Beloved అని యర్థము.

Decimus లాటినుపేరు. పదియవ యని యర్థము. Decima అని స్త్రీవాచకరూపము.

Deiniol వెల్షునామము. న్యాయపాలకుండగుపరమేశ్వరుం డని యర్థము.

Denis, Dennis, Demys ఇది గ్రీకుమాటయగు Dionysius యొక్క విభాషారూపాంతరము. St. Denis ఫ్రాన్సు దేశము యొక్క Patron saint.

Denton, Denzie నవీనకల్పితనామములు.

Dermot ఐరిషు పేరు. Freeman అని యర్థము.

Derrick, Derek ట్యూటానిక్షు నామము Peoples wealth అనియర్థము.

Derward నవీనకల్పిత నామము.

Desmond ఐరిషునామము.

Devereaux నవీనకల్పితనామము (ముద్దుపేరు Dev veroo.)

Diarmaid స్కాచినామము. Freeman అని యర్థము.

Dick (See Richard)

Dickson నవీనకల్పితనామము.

Dietman ట్యూటానిక్కు-నామము (ప్రజలమనుష్యుం డనియర్థము.

Digby నవీనకల్పితనామము.

Deonysius గ్రీకునామము. (గ్రీసుదేశపు పారాయమున కధిదేవత పేరు.) ఇందునుండి కల్గిన ముద్దుపేరు Dion.

Dominic లాటిన్‌నామము. Sunday child అనియర్థము.

Don, Donnan ఐరిషునామము. Brown అనియర్థము.

Donald స్కాచినామము Proud chief అనియర్థము. ఈమాటను స్కాట్లండు దేశస్థులు కొన్నులుగా National-nic-name నెన్నుదురు.

Dorward నవీనకల్పితనామము.

Dougal స్కాచినామము. Black stranger అనియర్థము.

Douglas స్కాచినామము. Dark grey అనియర్థము.

Drummond నవీనకల్పితనామము. స్కాచినామము.

Dudley నవీనకల్పితనామము.

Duffield నవీనకల్పితనామము. Duff దీనికి స్కాచిరూపనామము Black అనియర్థము.

Dunbar నవీనకల్పితనామము.

Duncan స్కాచినామము. దీనికి ఐరిషురూపము Donoghue అనునది. స్కాట్లండు నేలిన యొకభూపాలుని పేరు. Brown chief అనియర్థము.

Dundas, Dunham నవీనకల్పితనామములు. ఐరిషునామములు.

Dunstan ట్యూటానిక్కు-నామము. Hill stone అనియర్థము.

Durand లాటినునామము. Lasting అనియర్థము.

Dwight నవీనకల్పితనామము.

డి అక్షరమునకుం జెందిన క్రైస్తవ స్త్రీలనామములు—

Dagmar ట్యూటోనిక్కు పదము. డెన్మార్కు దేశవాసుని సంతసమని యర్థము.

Dahlia ఒకజాతి పుష్పముపేరు.

Daisy ఒకజాతి పుష్పముపేరు.

Damia స్లావోనిక్కు పదము. వేగుచుక్క యని యర్థము.

Daphne గ్రీకు పదము.

Darea దీనింగూర్చి ఏమియుం దెలియదు.

Davida ప్రేమింపంబడిన అని యర్థము. David యొక్క స్త్రీవాచక పదము. దీనినుండి కలిగిన ముద్దుపేరు Vida.

Deborah, Debora హీబ్రూ పదములు. తేనెటీగ యని యర్థము.

Decima లాటిన్ పదము. పదియవ యని అర్థము.

Delicia, Delia లాటిన్పదములు. సంతోషకరమని యర్థము.

Delphine, Delphinia గ్రీకు పదము. తొల్లింట అపోలోయను దేవతయొక్క ఆలయముండిన (గ్రీసుదేశములోని) డెల్ఫి పట్టణవాసి యని యర్థము.

Denis, Denise, Dionetta గ్రీకు పదములు. సారాయి (నిషా) దేవత యని అర్థము.

Derinda దీనింగూర్చి ఏమియుందెలియదు.

Desdemona దీనిం గూర్చి ఏమియుం దెలియదు.

Desiree, Desirata లాటిన్పదము. ప్రేమాస్పదురాలని యర్థము.

Diamond, Diamonde, Diamondes గ్రీకు పదము. వజ్రమని యర్థము.

Diana, Diane, లాటిన్పదము. ఒక దేవత పేరు దీనినుండి కలిగిన ముద్దుపేరు Di.

Dido లాటిన్పదము. క్రీ. పూ. ౮౫౦ సంవత్సరమున కార్తేజ నిర్మించిన రాజుయొక్క కుమార్తెయొక్క పేరు. వాడుకలో జేరియున్నది. అర్థము తెలియదు.

Dinah హీబ్రూపదము. తీర్మానమనియర్థము. యాకోబు లేయాలకుమార్తెయొక్క పేరు.

Diomeza దీనింగూర్చి ఏమియుం దెలియదు.

Dolores లాటిన్పదము. విచారము లనియర్థము. దీనినుండి గల్గిన ముద్దుపేరు Dolly. కొందఱు బొమ్మయని యర్థము చెప్పెదరు. స్పానియా దేశమున ప్రచారము కలదు.

Dominica లాటిన్పదము. ఆదివారపుపిల్ల యని యర్థము.

Dorcas గ్రీకుపదము.

Dorenn సెల్టిక్కు-పదము.

Doris గ్రీకుపదము, సముద్రగర్భ నివాసము ప్రాధి దేవతయగు Nereus యొక్క భార్యపేరు.

Dorothy, Dorothea, Dorothee, Dorothya, Dorotea. Dorsia, Doralice, Dora, Dore గ్రీకుపదములు. దేవునిప్రసాదమని యర్థము దీనినుండి కల్గిన ముద్దుపేర్లు Dol, Dollie. Dolly.

Draga, Dragana స్లావోనిక్కు-పదములు ప్రియమని యర్థము.

Drusilla లాటిన్పదము. బలముగు నని యర్థము.

Dulcie, Dulcia, Dulce, Dulcinea, Ducia లాటిన్పదములు. మాధుర్యమనియర్థము. దీనినుండి కల్గినముద్దుపేరు Dowsie.

Dulcibella లాటిన్పదము. మాధుర్యము కలదియు, మంచిదియునని యర్థము.

డిక్లరేషన్ ఆఫ్ ఇండిపెండెన్సు— (Declaration of Independence) ఈ సుప్రసిద్ధపత్రమ మెరికా సంయుక్తరాష్ట్రమున పదమూఁడు వేర్వేఱు రాష్ట్రముల ప్రతినిధులు సంతకములుచేసి, తాము స్వతంత్రులమని ప్రకటించిరి. అవి మెస్సచుసెట్సు రాష్ట్రము, జార్జియారాష్ట్రము, ఉత్తరకెరోలినా, దక్షిణకెరోలినా, మేరీలాండు, వర్జీనియా, పెన్సిల్వేనియా, దిలావారి, న్యూయార్కు, న్యూజర్సి, న్యూహేంప్షైరు రాష్ట్రము, రోడ్ద్వీప రాష్ట్రము, కనెక్టికట్ రాష్ట్రము ననంబడు. ఇవి స్వతంత్ర రాష్ట్రములని ప్రకటించుకొనిన పనిభావము. అది క్రీ. శె. ౧౭౭౬ సంవత్సరము జూలై ౪ తేది నాఁడగు నేఁటి నాతిథిని (ఇండిపెండెన్సు డే' యని పండుగుగ నాదేశమునఁ బాటించుచున్నారు.

క్రీ. శె. ౧౭౭౬ లో ఫిలడెల్ఫియా నగరమునఁ గూడిన కాంగ్రెస్ మహాజనసభ దేశముయొక్క రాజకీయ స్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించెను. ఆతీర్మానము మేరకు Thomas Jefferson మహాశయుఁడు దీనిని వ్రాసెననియు, John Adams అనుమహాశయుఁడును Benjamin Franklin అను రాజకీయవేత్తయు గలిసి దానినించుక సవరించిరనియు బిదపనేఁబది యారుగురు దేశప్రతినిధు లందు సంతకములుచేసిరనియు వారు చాల పలుకుబడిగల్గిన ప్రజానాయకు లనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఈమహాసభ ఇండిపెండెన్సుహా లనంబడిన కట్టడమున జరిగెనఁట. అం దాసంతకములు చేసిన మేజాబల్ల, కుర్చీలు,నల్లె నిల్వయుంచియున్నారు.

బెంజామిన్ ఫ్రాంక్లిన్ గారు ఫిలడెల్ఫియా నగరనివాసులు. ఆయూర ఇండిపెండెన్సుహాలు క్రీ. శె. ౧౭౨౯- ౧౭౩౫ కట్టఁబడిన మహాభవన మఁట.

డిక్లినేషన్ (Declination)- ఒకనక్షత్రగోళముయొక్క రెండు ధ్రువము (Poles) లగుండా నడచినట్లు భావింపంబడిన వృత్తము (Circle) వెంబడినే దాని Celestial equator నుండి ఉన్నదూరముయొక్క కొలతకీపేరు. ఎస్ట్రానామీ శాస్త్రమునను, భూగోళశాస్త్రమునను వాడియున్నారు. (సెలస్టియల్ ఈక్వేటరు చూ. ఎస్ట్రానామీ చూ. భూగోళశాస్త్రము చూ. ఫిక్స్డ్ స్టార్సు చూ.)

డిక్సన్— క్రైస్తవనామములు చూడుఁడు. దీనికి Dickson అనియు, Dixon అనియు రెండురూపములు కలవు. నవీన కల్పితనామములు.

డిగ్గి గీతలు-పటములందుండు డిగ్రీగీతలు చూడుఁడు.

డిగ్రీపరీక్షలు(Degree examinations) డిగ్రీపరీక్షలం దుత్తీర్ణులైనవారిని ఆ క్షుప్తాక్షరముల చేఁ దెలియఁజేయుట వాడుకయం దున్నది. తఱచుగ నాయుత్తీర్ణతనందినడిగ్రీపరీక్ష వాడుట లేదు గాన వాటిం దెలియుట సమంజసము.

B.A.—Bachelor of Arts దీనినిపరీక్ష యనుచున్నారు.

B. C. L.—Bachelor of Civil Law.
B. D.—Bachelor of Divinity.
B. L.—Bachelor of Law.
B. Lit—Bachelor of Literature.
B. Litt—Bachelor of Letters.
B. A. Hon.—Bachelor of Arts with Honours.
B. M.—Bachelor of Medicine.
B. S.—Bachelor of Surgery.
B. Sc.—Bachelor of Science.
B. Th.—Bachelor of Theology.
C. A.— Chartered Accountant. శాసననియుక్తుఁడైన లెక్కగాఁడని భావము.

అంకశాస్త్రు గణితశాస్త్రపండితుఁడని భావము.

Cantab–Cantabrigiensis of Cambridge University.

Cantuar—of Canterbury.

C. E.—Civil Engineer.

I. C. S.—Indian Civil Service పరీక్ష.

I. M. S.—Indian Medical Service పరీక్ష.

I. P. S.—Indian Police Service పరీక్ష.

L. L. B.—Bachelor of Laws.

L. T. విద్యలను బోధించు నేర్పు, లేక పరీక్ష.

M. A.—Master of Arts.

M. B. Bachelor of Medicine.

M. E. Mining Engineering Examination.

M. L.—Master of Laws.

డిగ్రీస్ ఆఫ్ మేప్సు— భూపటములు వ్రాయుటయందు డిగ్రీలదూరము చూడుఁడు.

డిచికుఁడు— ఈతఁడు జరాసంధుని (మగధభూపతి) చెలికాఁడు. హంసుని సోదరుఁడు. ఈతనికి డిభకుఁ డనియుఁ జిత్రసేనుఁ డనియు నామాంతరములు కలవు. తపంబొనర్చి యాయుధములచే మృతి నందకుండునట్లు వరము లందినవారు. (ఇరువురు సోదరులుకూడ).

శ్రీకృష్ణుఁడు జరాసంధునితో యుద్ధము నడపించుతఱి, జరాసంధునిపక్షమున యాదవ సేనతోఁ బోరాడుచు సోదరులు వేర్వేఱు తావుల నుండుతఱి, నొకరితో వేఱొకరు మరణించిరని అన్యతప్రవాదముఁ బ్రకటింప సోదరు లిరువురు నన్యోన్యము దుఃఖితులై మరణించిరని చెప్పఁబడినది.

డిటెర్మినిజమ్ (Determinism)— మనుష్యులకు మనస్స్వేచ్ఛ (Free will) లేదను సిద్ధాంతము. అనఁగా పూర్వసంబంధము నను సరించియో లేక ఇతర బహిఃకారణములవలననో మనుష్యులకు గలుగుచుండు బుద్ధులు, ఊహలు, యోచనలు, ఆలోచనలు నడచుం గాని పిట్ల Bondage లేని Free will లేదనునమ్మకము.

డిట్టోగ్రాఫీ (Dittography)— ఉత్తరము లంగాని, ఇంక నేదేని యుత్తరమగు వ్రాతలందుఁ గాని వ్రాయుతఱి అనాస్థగాఁ దాను బుద్ధిపూర్వకముగాఁ దలపనిదియు కొంత ఇతర సంగతులను వ్రాయుటంగూర్చిన కల.

డిట్టోలోజీ (Dittology)—ద్వ్యర్థి. (అనఁగా రెం డర్థము లిచ్చు) వాట్లగూర్చిన కల.

డిడక్టివ్ మెథడ్ (Deductive method) — హేత్వోపదేశము చూడుఁడు.

డిథెయిజమ్ (Ditheism)— జగత్తు మంచిచెడ్డ లనంబడిన రెండు వేర్వేఱుశక్తులచే (Forces) నడుపఁబడుచున్నది, లేక నడుచుచున్నది యనియు, నేదొయొకదానియందుండు నేగాని మనుష్యులకు రెంటికిఁగూడఁ గాకుండ నుండుటలేఁ డనియు నమ్మకసిద్ధాంతము.

డినామోమెటర్ (Dynamometer)— విద్యుచ్ఛక్తి నుదయింపఁజేయు యంత్రమగు Dynamo లేక Dynamo Electric Machine నందలి Power or Force ను కొలుచుటకైన పరికరము.

డిపోజిట్సు — (వాణిజ్య సంబంధపరిభాషాపదము) Deposits ధరావతు లనియు నగు. ఏర్పఱచుకొనినసరితిని కొంతకాలమునకు ముందుగా నోటీసు నిచ్చి పిదప గడువుదినమున సొమ్ము తీసికొను నేర్పాటుతోఁ గట్టిన ధరావత్తు లెక్కకు Deposit account అనిపేరు.

డిప్రెస్సు సీ— డెడ్సీ చూడుఁడు.

డిప్నా సోఫీ కల— భోజనము చేయు చుండుతఱిం జక్కని ప్రసంగములను జేయు నేర్పుం గూర్చిన కల. (Table Talk Art.)

తొల్లింట గ్రీసు దేశస్థులు Table talk నందు పేరుగాంచినవా రఁట. రాజకీయ వేత్తలు భోజనకాలప్రసంగమునఁ జాల సంగతులం దెల్పి రంజింపఁ జేయువారఁట. ఇప్పుడీవిద్య పాశ్చాత్య నవీననాగరికతం జెందినతావులందు (Dinners లో Art of Table Talk కానవచ్చుచుండును. జర్మను భాషయందు Deipuon=Dinner-Sophos=Wise ఆంగ్లేయు లిక్కాలమున నీవిద్యం జేపట్టియున్నారు.

డిప్లొమెసీ (Diplomacy)— రెండు రాజ్యములమధ్య నన్యోన్యకార్యములకు రాయబారములు, కార్యములు నడపువిద్య. దీనిని దన పైయుద్యోగు లప్పటప్పటికి నొసంగుచున్న సలహాలమేరకు స్థానికుండగు పరిపాలకుఁడు లేక రాయబారి నడపుచుండుటగా నాంగ్లేయులు వ్యాఖ్యానములు చేయుచున్నారు.

వ్రాతలందుఁ బ్రసంగములందు నతిజాగ్రతం గొని యుంటయు, దన స్వపక్షలాభము ముఖ్యముగ మనసునం దుంచుకొని దానికై తంత్రము నడపుచుంటయు నిందు ముఖ్యములు. వీలగునంత తక్కువగ మాటలాడి యనుమానము గలుగకుండ నడపు గడుసుదనము, విశారదత్వము దీనికి లక్షణములు.

డిఫరెన్సు లేక డిఫరెన్సెస్—(వాణిజ్య సంబంధ పరిభాషా పదము) Differences ఒకకంట్రాక్టు (ఏర్పాటు) ధరకును, బజారుధరలకును తేడాలుండెనేని అట్టి తేడాలు. ఇవి Speculation వ్యాపారమునం దొక వాయిదారోజునాఁటికి నొకరి కొకరు (కొన నక్కఱలేకుండ, డెలివరీ చేయ నక్కఱలేకుండ) ఒకఏర్పాటు ధరమేరకు నిర్ణీతమైన సరకు డెలివరీ చేయుటకని ఏర్పాటు చేసికొని, ఆరోజు నాఁటికి బజారునందున్న ధరమేరకు నొకరికొకరు లాభనష్టములను మాత్రమిచ్చుకొనుట స్పెక్యులేషన్ వ్యాపార మనఁబడును. ఇందలి ధర తేడాల కీపేరు వర్తించెడిని. స్పెక్యులేషన్ వ్యాపారమున సరకు డెలివరీపై నాధారపడినను నిజమునకు సరకుతో నవసరమే లేదు. ఆరోజు నాఁటి బజారుధరలమేరకు నొకరి కొక రీయవలసిన ధరతేడాలే Differences అనంబరఁగును.

డిఫర్డు-ఏన్యూఇటీస్- (వాణిజ్యపరిభాషాపదము) Deferred Annuities- ఈపత్రములు పోస్టాఫీసుద్వారా అమ్మఁబడు ప్రభుత్వమువారు issue చేయించుపత్రములు. ఇవి కొనినతోడనే అమలులోనికి రాక, కొంతకాలము గడచినపైని లెక్క ప్రారంభమై నియమితకాలమునకుం బనికివచ్చునవి యగును. లెక్క ప్రారంభమగులోపున కొనినవారుమరణించిన, సొమ్ము నష్టమే యగునఁట. ఇట్టి పత్రములను కొన్ని కార్పొరేషనులును కొన్ని కంపెనీలును గూడ issue చేయుచున్నట్లు విందుము. ఇంకను నిట్టి పత్రములుకొన్నిటియందు డివిడెండు, తొలుదొలుత కొంచెముగనుండియు, క్రమముగ నభివృద్ధియై ఏదోయొకహెచ్చు అంకెకుం జేరువఱకు పత్రముసొమ్మిచ్చివేయుకాల మగు నందురు. వాట్లకు Deferred Bonds అనియందురు. ఇట్టివియేయగుచు Deferred Stock (Shares) కల వఁట

డిఫర్డుపేమెంట్సు పద్ధతి (Deferred payments.)— వినువారలకు సర్వసాధారణముగ డిఫర్డు పేమెంటు హైరుపర్చేసు ఒకటిగానే తోఁచును. కాని చాలభేదము కలదు. (హైరుపర్చేసు చూడుఁడు).

డిఫర్డు పేమెంట్లు— ఒకవస్తువు నొకరివద్దం గొని దానివిలువ మూల్యము నొక్కసారిగ నిచ్చుటకు బదులు కొన్నివాయిదాలుగ నీయ నేర్పఱచుకొనుట. ఇందున కమ్మువారును కొను వారును అంగీకరించుటంజేసి కొనఁబడినవస్తువు కొనినవారి కిచ్చివేయఁ బడినదిగా నుండును. అమ్మినవారికి చెల్లనిమొ తము బాకీయై వాయి దాలవెంబడి తీర్పఁబడవలసినది. లేకున్న అన్ని బాకీలవలెనే న్యాయస్థానపు తీర్పులమూలమున రాఁబట్టుకొనవలసినదే కాని వసువుం దీసికొన వీలుండదు.

డిఫెండర్ ఆఫ్ ఫెయిత్ బిరుదము— ఇది ఆంగ్లభూపతిగనుండిన ఎన్మిదవ హెన్రీనృపు నకు పదియవపోపు లియోగా రొసంగి రట. అది క్రి. వె. ౧౫౨౧.

౧౫౪౪ లో బ్రిటిషుపార్లమెంటీబిరుదమునే బ్రిటీషురాజ్యమేలు నృపతి కొసంగిరఁట. నాఁడా దిగ నాభూపాలునకది బిరుదముగను హోదా గనుగూడ నమరియున్న దఁట.

డిఫైల్ (Defile)— పర్వతములం దివ్వలి కవ్వలికి దాఁటుట కనుకూలించు పల్లపు Gap లకు Passes అనిపేరు. అందు వెడలుపుతక్కు వగను పొడ వెక్కువగను నుండు కొండమా ర్గము (pass) నకు defile అనిపేరు.(mountains చూడుఁడు.)

డిబెన్చర్ (డిబెంచరు) Debenture— (వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము)

ఒక ప్రభుత్వోద్యోగాధికారి కార్యస్థానము వారుగాని, ఒకకార్పరేషను కార్యస్థానమువారు గాని, ఒక వర్తక సంఘమువారు గాని, ఒక ఋణమును పుచ్చుకొనినటుల ఒప్పుకొనుచు, దాని అసలువృద్ధులను గాని, అసలువృద్ధులఁ గల్పినసొమ్ముం దెల్పెడి మొత్తపుసొమ్మునుగాని ఇంతకాలమున కిచ్చెదమని issue చేసిన పత్రి మునొకక్క ఋణమునకు పేరు. ఆపత్రమునకు Debenture లేక Debenture Bond అనియు నందురు. దీనినుండి చెల్లించుటయందు భేదము తో వేఱు ఏర్పాట్లు గలదానికి Debenture Stock అనియెదరు. (జాయింటుస్టాకు కంపెనీ చూడుఁడు.)

డిమరేజి— (వాణిజ్య సంబంధ పరిభాషా పదము) Demurrage సకాలమున సరకులం దీసికొనుటకై ఆలస్యముగా నిల్వయుంచినందుకు తగులు దండుగఛార్జి. దీనికి వ్యతిరేకముగ ఆసామీకే Carrying Co. వా రిచ్చుకొనునది Despatch Money అని పేరు.

డిమేండు డ్రాఫ్టు (Demand Draft)— (వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము)దర్శనహుండీ చూడగానే సొమ్ము చెల్లింపవలసిన హుండీ.

డిమోర్ఫిజమ్ (Demorphism)— కొన్నికాలము (season) లందు సీతాకోక చిలుకలు వేఱుజాతి వలె రూపము గల్గియుండి పిదప దిరుగ మామూలురూపమునందును ఇట్లే వేర్వేరు జంతువులకు రూపములుమాఱివేఱుగఁ దోఁచును. వీనింగూర్చి వివరించుశాస్త్రమున కీపేరు వర్తించును.

డియాగోమీటర్ (Diagometer)— అనేకవస్తువులు Bodies నుండి వేర్వేఱుగా నగుచుండు Conducting power ను కొలుచుపరికరము. ఇందొక Magnetised Needle ఉండి చూపుచుండును. ఇదియు నొకవిధ మగు Electroscope గ నెంచఁబడుచున్నది. దీనిని Rousseau పండితుఁడు కనిపెట్టి కూర్చి రచించెను.

డియు ఎట్ మోన్ డ్రాయిట్ (Dieu et-mon Droit —ఇది ఫ్రెంచిభాషాపదము. ఆంగ్లమునGod and my right అనియర్థము.

Gisors అనంబడు ప్రదేశమున యుద్ధ భూమియందు దనసైనికులకు యోధులకు (అప్పటిభూపతియగు) నొకటవ రిఛర్డు భూనాథుం డొసంగిన Parol లేక Watch word.

యుద్ధానంతరవుటాట లాభూపతి motto యయ్యెనంట. పిదప నాలవహెన్రీయును దన motto గా నుంచుకొనియెను. ఇప్పటికిని నాంగ్లప్రభుత్వపు Royal standard నందుంచు కొని యున్నారు.

డియూ—దేవభాండారపురముచూడుండు.

డియూటరోనొమీ (Deuteronomy)— దీనిని Hexateuch (అనగా రెండవధర్మ గ్రంథము) అనియు నందురు. ఇది అనువాద కుల పొరపా టనియు, సరియైన హీబ్రూభాషార్థము. "ధర్మగ్రంథమునకు నకలు" అని తెల్పువారును కొందఱుకలరు.

ఇది హీబ్రూ భాషయందలి ముఖ్యమతగ్రంథములు మూంటిలో నొకటిగం జెప్పంబడినది. "Fifth book of Pentateuch" గా వాడు చున్నారు. (పెంటాటూచ్ చూడుండు.)

డియోనిసియస్ (Deonysius)-క్రైస్తవనామములు చూడుండు. గ్రీ॥ గ్రీసుదేశమున సారాయముల కధిదేవతపేరు. దీనినుండి కలిన ముదుపేరు Dion.

డిల్లిజామామసీదు — ఇది భరతదేశమున మసీదులలోనెల్ల పెద్దదనియు, ప్రపంచములోని పెద్దమసీదులలో లెక్కింపం దగినదని యుం జెప్పంబడినవి. భరతదేశమున దీనితో లెక్కింపందగిన వేఱొకపెద్దది ఆగ్రాకడ నున్న ఫతేపూర్ శిక్రీలో నగ్బరుచే నిర్మింపంబడినదని యందురు.

డిల్లీజామామసీదు జహంగీరుకుమారుండైన షాజహాన్ చక్రవర్తి (తొల్లింటిపేరు ఖురుం రాకొమరుండు) చే క్రీ. వె. ౧౬౪౪లో ప్రారంభింపంబడి ౧౬౫౮లో పూర్తి చేయంబడినది. పాప మాతం డాసంవత్సరమే కుమారుండగు నౌరంగజేబుచక్రవర్తిచే పదభ్రష్టుండు గావింపం బడె నంట. ఇది డిల్లీయందు జుజలాపహాడనుపేరుగల జాతిగుట్టపైం గట్టంబడినది. మసీదుఆవరణము గొప్పది కలదు. దానికి మూండు గొప్పద్వారములుకలవు. లోనున్న మసీదు రెండు వందల యడుగుల పొడవును నూటయిరువది యడుగుల వెడలుపును గల్గి మూండు డోములం గల్గియున్నది. ఇవి మార్బలుఱాళ్లతోం జేయం బడినవి. మధ్య నున్నడోమ్ ౨౦౧ అడుగుల యెత్తు. మసీదు స్తంభములు రెండును కట్టడముపై నుండి ౧౩౦ అడుగులయెత్తు. ఇవి లోన గుల్లగ నుండి, కడకెక్క మెట్లం గల్గియుంట, దాని నెక్కి చూచిన, పూర్వపుఢిల్లీ పట్టణము, క్రొత్తల్ల పట్టణము, చుట్టుపట్ల ప్రదేశములు, గొప్పగొప్పవృక్షములు, పూందోంటలు వింతగ కానంగును. దీని నించుమించు ౫౦౦౦ పని వాండ్రు ౦చిరనియు, పదికోట్ల రూప్యము లక్కాలమున వ్యయమయ్యె ననియు నందురు.

నిర్మాణపరిశీలకులలో సుప్రసిద్ధుండనంబడిన ఫెరుగ్సన్ పండితుండు One of the few mosques either in India or elsewhere that is designed to produce a pleasing effect externally అని వ్రాసి యున్నాండు. మొగలు చక్రవర్తులు శుక్రవారములయుదయముల దీనియందుం బ్రార్థించుచుండి రంట. ఇం దక్కాలమున ఇడ్ పండుగయం దబ్రహాము వధచిహ్నముగ నొంటెనుం బలిమార్చుచుండి రంట. ఇప్పటికిని రమదాను మాసమున శుక్రవారములం దిచటంగూడు జనములు మిక్కుటముగ నుందురు. ఆవరణము నందుమసీదునకెదుటనున్న వాకిలినాలుగువందల యడుగులు చౌకముగం గలదు. దాని నడుమ

నొక మార్బెలుతాళ్ళ జలనిలయము కలదు.

డిలోసుద్వీపము— గ్రీసు దేశములోని ద్వీపములు. (గ్రీసు దేశము విలంకు గ్రీసు భాగము చూడుఁడు).

డివిడెండ్ (లేక డివిడెండు)- (వాణిజ్య సంబంధపరిభాషాపదము) Dividend ఒక పత్రముపై (Investment) వాయిదాలమీఁదను రానగు వడ్డీ. ఒకదివాలాతసామి ఆస్తుల పంపకమునుండి వాయిదాలవరుసగ వచ్చుసొమ్ము. ఇట్టిసొమ్ములను తనకుఁగాను వసూలుచేయుమని ఒక Bank వారికి వ్రాసినఅధికారపత్రమునకు Dividend warrant అనిపేరు.

డివైడింగుడామ్సు(Dividing Dams) Irrigation (పంటకాల్వల) ఎంజినీరింగునందు చెప్పఁబడిన నిర్మాణము. (ఇరిగేషన్ చూ).

ఒక్కొకతఱి తలికాలువ రెండుగఁ గాని, మూఁడుగఁగాని ప్రత్యేక కాల్వలుగ చీలిపోవు తఱి, ఆవిభాగస్థలమున నొక డివైడింగుడాము రాయిసున్నములతోఁగాని,ఇటికెసున్నములతోఁ గాని నిర్మింపఁబడును. అవి Weir లవలె నుండి తమంతటతామే నీటిప్రవాహమును విభజించుటకుఁ దగినట్లు నిర్మింపంబడినవిగ నుండును.

డిసమల్ (Decimal)— ఇది ఇంగ్లీషు కల. Mathematics నందలి యొకవిధానము. లాటినుభాషయందు decimus అను (tenth) పదమునుండి జనించినది. ఒక సుప్రసిద్ధాంగ్ల గణితశాస్త్రవిదుఁడు Fractions with a denominator in some power of ten that is 10. 100. 1000. etc" అని డిసమలును నిర్వచించియున్నాడు. ఇది అంకెలవిధానమును తెలుపుచున్నది. ఈ విధానమున ఒక చుక్క లేక full stop నకు డిసమల్ అనియందురు. దీనికిం బిదప వ్రాయంబడిన అంకెల సముదాయమునకు వరుసగ $\frac{1}{10};\frac{1}{100};\frac{1}{1000}$ విలువయుండునని చెప్పఁబడినది. అనగా one tenth plus one hundreth plus one thousandeth విలువ యగును.

అట్లే 0.123 యనుతఱి One tenth plus two hundredths plus three thousandths or 123 thousandths అని యర్థమగును. దీనిని vulgar fraction నందు $\frac{123}{1000}$ అనవచ్చును.

గణితశాస్త్రవిశారదులు డిసిమల్ ధర్మమును 'If the denominator of a vulgar fraction, when in its lowest terms contains other prime factors than 2 and five, it cannot be expressed exactly, as a dicimal but after a certain point, a definite series of figures recurs and gives rise to a recurring decimal అని వచించియున్నారు. అనగా $0\dot{3}\dot{6}$ అనునది $\frac{4}{11}$ 0.36, 36, 36, 36 అని యర్థమగును.

ఆదిని క్రీ. శ. ౧౫౮౫ సంవత్సరమున బ్రూజెస్ పట్టణవాస్తవ్యుఁడగు Simon stevin అనుపేరుగల గణితవిద్యా విశారదుఁడు ఒక డిసమల్ నోటేషనును తెలియఁజేసె పుస్తకమున ప్రకటించియుండె నందురు. కాని ప్రస్తుతవిధానము ౧౬౧౭ నుండియే గానవచ్చెడిని.

డిస్ ఆనర్ (లేక డిజానరు)- (వాణిజ్య సంబంధపరిభాషాపదము). Dishonour ఒక హుండీని చూచి నిరాకరించి సొమ్మీయక త్రిప్పి వేయుట. నిరాకరించుట యని యర్థము.

డిస్ ఇంటిగ్రేటరు(Disintegrator) నానాజాతిపదార్థములను వేఱుగఁ జేయుయంత్రము. (ఆస్బెస్టాసు పెమొంటుపరిశ్రమ చూడుఁడు.)

డిస్కౌంటు- (వాణిజ్యసంబంధపరిభాషా పదము).Discount తగ్గించుట. మొత్తమునుండి తగ్గించినసొమ్మునకు discount అనిపేరు. ఒక

హుండీమొత్తమును హుండీలవర్తకుడు హుండీ అమ్మినవారికి నిచ్చుటలో నూటికి నింత యని తగ్గించుకొని (అనగా discount తాను దీసికొని తక్కినదే ఇచ్చును. దానికి Discounting a bill అనియెదరు.

డిస్క్రీషనరీ ఆర్డరు — (వాణిజ్య సంబంధ పరిభాషా పదము) Discretionary order ఒకవర్తకుడు వేఱొకవర్తకునిపేర తనకు గానుఇంతవరకు ఇంతధరలోపున (అనగా నంత ధరవఱకును వీలగునంత తక్కువ ధరలో నని యర్థము) కొనవలయునని వ్రాసినదాని కీపేరు వర్తించును.

డిస్పాచి — (వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషా పదము) Despatch రవానాచేయబడినదానికి despatch అనియందురు. ఒకకచేరీనుండి వేఱొకకచేరీ కంపబడిన టపాలకును, సరకులతో పంపబడు సరకులజాబితాలు మొదలగువాట్లకును despatch అనెదరు. మొత్తమున పంపబడుట యర్థము.

డిస్ప్రోసియమ్ (Dysprosium) లోహము.లోహములలో నొకటి. Symbol Sy.Atomic weight 162.5ఆటామిక్నంబరు ౬౬. ఆంగ్లరసాయనశాస్త్రజ్ఞులు "It was isolated from Oxide of holmium by Lecoq de boisbandran in 1886 A. D. and occurs chiefly in gadolinite and samarakite" అని దీనింగూర్చి వ్రాసియున్నారు.

డీడ్ (పత్రము సంది లేక ఏర్పాటు పత్రము) — (వాణిజ్యసంబంధపరిభాషా పదము). Deed - పత్రమని యర్థము. వ్రాతగం గాని, అచ్చుగంగాని, టైపుగంగాని ఉండ వచ్చును. దస్కతు లేక ముద్రగుఱుతులం గల్గియుండును. దీనియందు సాక్షులు సంతకములు చేయుదురు. ఇట్టివి పద్ధతులమేరకు వ్రాసినవా రిచ్చుటయు, రెండవవారు పుచ్చుకొనుటయు ముఖ్యము. నష్టములు వచ్చిన వర్తకులు ఒక (ట్రస్టీ) ని పేర తనకున్నయాస్తులను వశపఱచుచు Deed వ్రాసి వాట్లను ద్రవ్యముగ మార్చి అప్పులవాండ్ర ఋణములం దీర్పవలయునను దానికి 'Deed of arrangement' అనియెదరు.

డీ నది(దేవానది)—ఇంగ్లాండు, వేల్సులయందున్న నది. దీని పూర్వనామము దేవానది యని చెప్పంబడినది. దీని పేరెట్లు గల్గెనో పరిశీలింప వలసియున్నది.

ఈనదీతీరమున తొల్లి డ్రూయిడు లనువారును, వారిమతగురువులును వసించుచుండువారట. వారియం దేటేట నరబలు లర్పింపంబడుచుండె నట. వా రణంచివేయంబడిరట.

డీసెంట్రీ వ్యాధి (అమీబా)- ఆమాతిసారము చూడుడు.

డురాండు లైను— భరతదేశమునకు పశ్చిమోత్తరపు సరిహద్దుగుండా నడచెడిమార్గము. ఆఫ్ఘనిస్థానమున కేగునది. ఇది కొండమార్గము. తొల్లింటి సిథియనులు, గ్రీకులు, ఆఫ్ఘనులు మొదలగువారీభరతదేశమునకు దండయాత్రలు సల్పిన దీమార్గముగుండానే. అలగ్జాండరు ది గ్రేట్ ఆఫ్ మెసిడోనియా గ్రీకుదేశస్థుండే.సిథియనులనాయకులీదేశపు కుషాన్ భూపతు లైరి. మహమ్మద్ ఆఫ్ గజినీ ఈమార్గమున దండెత్తి వచ్చినవాండే.

ఆదిశగా / . . , . . ప్రజలభాషావిషయమునను, జాతివిషయమునను సరిహద్దుగ నున్నది. నది కుత్తరమున వసించుప్రజలు ఆఫ్రిడిజాతివారు. వారిలో పెక్కుతెగ లున్నను అందఱు నొకేజాతిపోల్కెలం గల్గి మహమ్మదీయులై పుష్టుభాషనే మాటలాడుచుందురు. లేక

పుష్తునుండి జనించిన వేర్వేఱుభాషలు మాట్లాడువారైన నైయుండిరి. అన్నియు పుష్తుభాషా సంబంధములుగనే యున్నవి. దీనిని సర్వసాధారణముగ నార్తువెస్టు ఫ్రాంటియర్ ప్రావిన్సు అని వాడుచున్నారు. కాని, నిజముగ నందలి తూర్పుభాగమే నార్తువెస్టు ఫ్రాంటియర్ ప్రావిన్సుగను, పశ్చిమభాగము బెలూచిస్థానముగను నున్నది.

క్రీ. శ. ౧౯౦౦ సంవత్సర ప్రాంతమున నిండియాదేశమునకును,అఫ్ఘనుస్థానమునకును సరిహద్దులు సర్వేచేయబడినవి. ఆ సర్వేడిమార్కేషనులు బ్రిటిషిండియాప్రభుత్వము, అఫ్ఘనుస్థానుదేశప్రభుత్వమును గలిసి ఏర్పఱచిన కమీషన్ (కమిటీ) వారివలన Sir. Mortimer Durand అనునుద్యోగిక్రింద జరిగెను గాన వా రేర్పఱచుకొన్న సరిహద్దుపంక్తికి డురాండులైను అని వాడుక ఏర్పడినది. దాని కివ్వలి ప్రదేశము అఫ్ఘనుప్రభుత్వమువారి దనియు, నివ్వలిప్రదేశ మిండియా దనియు నెఱుంగునది.

ఈసరిహద్దుపంక్తి ఎనిమిదివందలమైళ్లుండు నని తేలినది. ఈపంక్తి ఉత్తరపుకొడను ఇండియా ప్రభుత్వమునకు సామంతరాజ్యములగుచిత్రాల్, స్వాత్, బున్నర్ సీమలకడ ప్రారంభమై, మాల్లండు నంటి నడచి కైబరుకనుమమార్గమున కవ్వలగాఁ జనుచు, నటనుండి పశ్చిమముగా కుర్రమ్, టోచి, వజీరస్థానము, గుమాల్, ఝోబ్ సీమలప్రదేశముల కవ్వలగా నేగుచు, బెలూచిస్థానపు హద్దులం జేరెడిని. అటనుండి నైరుతిదిశగా సాఁగించిన నది సముద్రము కడకుం జేరును. ఆ నైరృతిదిశగాఁ గల భాగమునకు మాకాన్ అనియెదరు. దానిగుండానే అలగ్జాండరు ది గ్రేట్ యొక్క సైన్యము లిండియానుండి మరలుతతి జనె నఁట. దానికి వారు గడ్రోసియా యని పేరిడియుండిరి. అది చాల కష్టతరమగు దారి యఁట. పెక్కండ్రు సైనికు లందే నడచుచు మడిసి రఁట.

ఈపర్వతసీమయం దచ్చటచ్చట లోవల గుండా ప్రవహించు నదులలోనుండి మార్గము లుండినవఁట. నేటికినివ్వి కవుకారవానులాదారులంబట్టియే నడచుచుందురు. కానిగోన్లు, బాటలు, మంచి వేర్పఱుచున్నందునఁ గొంచె మచ్చటచ్చట మార్పులు బాటలందుఁ గల్గుచున్నవి. అఫ్ఘనుస్థానమున కేగుబాట కైబరుపాస్ గుండా నేయఁబడిన యినుపదారిగుండా నడచుచున్నది. బెలూచిస్థానమున కినుపదారి కలదు. కాని, ఆప్రదేశమునకు కేగుబాటలు మాఱిపోయి ఈ మాకాన్ గుండా నడచుట లేదు.

డూఆరులు — భూటాన్ దేశము చూ.

డూకాట్ (లేక డ్యూకాట్) (Ducat) సామంతుఁడగు నొక Duke తనపేర ముద్రించిననాణెము. అనధికారముగ నిట్టికార్యము లెవ్వరేని జరుప నక్కార్యమున కీపేరున నొక ఉక్తి ఏర్పడినది.

డూన — ఉత్తరహిందూస్థానమున డూను అనిన లోయ యనియర్థము. డెహరాడూన్ అనిన డెహరాపట్టణమున్న కొండలోవ యనిభావము. హిమవన్నగప్రాంతములం దీపేరు వాడుకయందున్నది.

డూమా లేకడ్యూమామహాసభ (Duma) ఇప్పటిప్రభుత్వమునకుఁ బూర్వము రష్యాదేశప్రభుత్వమున నుండిన ప్రజాప్రతినిధి మహాసభ. ఈసభఁగూర్చుటకుగాని, రద్దుచేయుటకుగాని స్వాతంత్రము జారుచక్రవర్తి కుండెను. క్రీ. శ. ౧౯౧౭ నవంబరు ౭ సైన్యాపు తిరుగుబాటుతో నీసభ యంతరించెను.

డెంగ్యూజ్వరము — కీళ్ళజ్వరము చూ.

డెంటిస్ట్రీ (Dentistry) — నోటియందలి

పండ్ల (దంతముల) వివరణశాస్త్రము. (దంతములు లేకనోటిపండ్లు చూడుఁడు.)

డెండ్రో మెటర్(Dendrometer)—ఒకవృక్షమునం దెంతకలప లభించునో యెఱుంగఁజేయుట కైనకొలతపరికరము.

డెండ్రోలోజీ(Dendrology)— వృక్షములంగూర్చిన కల.అనఁగా వృక్షమునందులభింపఁగల కలప (Timber)ను గూర్చిన శాస్త్రము.

డెక్ కార్గో— (వాణిజ్యసంబంధపరిభాషా పదము.)

Deck Cargo—ఓడలందు deck అనఁబడుతావుననుండి కొంపోవుసరకులు. సాధారణముగ వీట్లకు నష్టమువాటిల్లిన ఓడ అధికారులు బాధ్యులుగారని యేర్పాటు.

డెక్స్ట్రిన్ (సీవంబంక) (Dextrin)—అద్దకపుపనియం దుపయోగించుబంక. (కలంకారిపరిశ్రమ చూడుఁడు.)

డెకోయిటోలోజీ (Dacoitology)—బందిపోట్లు, దొంగతనములు, కొల్లగొట్టుటలు వీట్లంగూర్చిన కల నేర్పుశాస్త్రము. (ఇది నిషిద్ధకల).

డెడ్ (Dead)-(వాణిజ్యసంబంధపరిభాషా పదము.) గతించిన లేక అచలనమయిందు లేని యని యర్థము. అమలుజరుగనిపనులు. ఉపయోగించుకొనుటకు వీలులేనిలెక్కలకు Dead Accounts అనిపేరు. ఒకతావును గుత్తకుఁదీసి కొని, దాని నుపయోగించుకొనక దానిమూల్యమును దండుగగాఁ జెల్లించినచో నా సొమ్మును Dead freightఅనియందురు. నిర్ణీతమగు దినమున నీయవలసిన అప్పులకు వ్రాయించుకొనిన పత్రములను తీర్పవలసినదినము వివరింపఁబడక వ్రాసిన అప్పు పత్రములను Dead Bonds అనియు, ఆ అప్పులకు Dead loans అనియు పేరులు. ఒక సముద్రమున తానెచ్చట నున్నదో తెలియనిదుస్థితియం దుండి నిశ్చయ మెఱుంగని తావులం దున్నట్లు తలంచుచుండుటకు Dead Reckoning అనియందురు. ఒక గనిద్రవ్వుటకై ఇచ్చినకౌలునందు, అచట త్రవ్వినను త్రవ్వకుండినను గూడ ఆభూమి కద్దె నిచ్చుతటి దానికి Dead Rent అని పేరు. ఒక Industrial Concernనం దీయఁబడిన హామీ. ఆ Industry నడుపఁబడినగాని వసూలు కాఁబడకుండ నుండునట్టుల ఈయఁబడిన హామీలకు Dead Securities అనిపేరు. కొలతలతో వీలు గాక ఒక్క తూనికలపైననే మోతఖర్జ నిర్ణయింపఁబడునట్టి ఇనుము, రాతిబొగ్గు మొదలగు సరకుల కిచ్చు మోతఖర్జ తూనికకు Dead weight అని పేరు.

డెడ్ ఏరియాస్ (Dead Areas)—ఇది రేడియో వైరెస్ (Radio wireless) సందు కొన్నికారణములచేత రిసీవింగు స్టేషనులందు సరిగా పలుకని ప్రదేశమున కిడినపేరు. పర్వతసీమలు మొదలగు కొన్నితావులందు wave lengths హరించిపోవునని (Blot out) తలంపంబడుచుండెను. కాని ఇటీవల నిది సరియగు కారణము కాదని సంశయింపఁబడుచున్న స్థితియం దున్నది. ఒకప్పుడు బంగాళములోని జాంషెడ్పూ రుండినప్రదేశ మీ (Dead area) అని తలంపంబడియుండెను. కాని ఇటీవల పరిశీలనలవలన అటసరిగా పలుకుచున్నటుల కన్గొనంబడి నిమ్నోన్నత పర్వత ప్రదేశములు Blot out areas కావనియు, ఇవి dead areas అనుటకన్న నిజమగు కారణములం గన్గొనఁ బరిశీలనలు జరుగవలసి యుండు ననియుఁ దలంపంబడనారంభమైనది.

కలకత్తాయందలి Indian State Broad Casting Service Station Director

పదవియందున్న Mr. J. P. Stapleton గారు తాము dead areas ఉన్నవని యంగీకరించుటకు సంశయించుచున్నామని తమయభిప్రాయమునొకతతి వివరించి రంట.

డెడ్సీ (Dead Sea)-పాలస్తినా దేశపుసరస్సు. ఇది శాస్త్రవేత్తలచేఁ గొంతకాలమునకుఁ గేవల మెండిపోవనున్న Depressed Sea అనఁబడుచున్నది. దీనిని Inland Sea అనియెదురు. ఏటేట నదులనుండియు, వానలనుండియు నిండు జేరు నీటికన్న నిందునుండి యేటేట నావిరియై ఆకసమున కెగయునీ రధికముగానఁ గొంతకాలమున కిది యంతయెండునని శాస్త్రజ్ఞు లనెదరు. నీ రధికముగ నుప్పు గల్గియుంట నిందు మున్గుట యసాధ్యము. దీనిపొడవు ముప్పది మైళ్లు. వెడలు పైదుమొదలు తొమ్మిదిమైళ్లవఱకుండును. సముద్రపు నీటిమట్టమునకన్న దీని నీటిమట్టము ౧౩౦౦ అడుగుల లోఁతుండును. తీయనినీటికన్న నిందలినీ రొకటింబావు రెట్లు బరువధికము. దీని నైరృతిదిశను ఉప్పుకొండలు Rock Salt Hills కలవు. అవి యేడుమైళ్ల పొడవును మూఁడువందలయడుగుల యెత్తును గలవి.

డెన్మార్కు దేశపు ప్రభుత్వము—

ఐరోపాఖండమందలి దేశము Limited monarchy పదునాలుగువేల ఐదువందల యెబ్బది చతురపుమైళ్ల వైశాల్యమనియు, ముప్పదియైదులక్షల జనసంఖ్య యనియు జెప్పఁబడినది. రాజధాని కోపన్హేగన్ నగరము.

డెన్మార్కు దేశము — ఐరోపాయందున్న దేశము. డెన్మార్కనిన డేనులమార్కు (దేశము) అని యర్థము. ఇందు జట్లాండుద్వీపకల్పము, జీలాండు, ఫూనెన్, లాలాండు, బోర్న్హోమ్ మొదలగు కొన్ని ద్వీపములును జేరియున్నవి. ద్వీపములు బాల్టిక్కు సముద్రమునున్నవి. జట్లండు అనిన గోత్సుజాతివారగు జూటీనులు వసించుభూమి యనియర్థము. జీలాండనిన సముద్రపుభూమియని యర్థము. ఫిన్నిసలేక ఫూనెన అనిన సుందరమైనది అని యర్థము. లాలాండు అనిన (Low land) పల్లపుభూమి యని యర్థము. డెన్మార్కు దేశము ౧౪౫౦౦ చతురపుమైళ్ళ వైశాల్యము గలది. సమతలభూమి. పశ్చిమతీరము ఇసుకమయములు. జట్లండునందు భూమిలోనికి చొచ్చుకొని వచ్చిన సముద్రపు కాల్వలు కలవు. వీటికి ఫియోర్డ్సు (Fiords) అని పేరు. జట్లాండు ద్వీపకల్పము యొక్క ఉత్తరపుకొనకు స్కా (Skaw) యనెదరు. దీనికి అగ్రమని (Cape) యర్థము. లిమ్ ఫియోర్డు, జట్లండు ఉత్తరభాగముగుండా చొచ్చుకొనియుండును. దేశమున సరస్సులు, బీడునేలలు కలవు. కొన్నితావులందు హాలండు దేశముంబోలి పైకట్ట (Embankment)నిర్మించి సముద్రమును చొచ్చుకొని రాకుండ నిలిపియున్నారు.

దేశము చెమ్మగను, ఆకాశము మేఘావృతముగను ఉండు దేశము. కాని సమశీతలమని చెప్పఁబడినది. బార్లీ ధాన్యము, రై ధాన్యము, ఓటుధాన్యము పైరగుచున్నవి. పశువులు విస్తారముగ పెంచఁబడుచున్నవి. వెన్నయు, ఛీజు (Cheese) విస్తారము చేయఁబడుచున్నవి. చేఁపలుపట్టుట ఒకవ్యాపారముగ నున్నది. జట్లండునందు జెర్మనుభాష వాడఁబడుచున్నది. డేనిషుభాష సర్వత్ర వ్యాపించియున్నది. మనుష్యులు నెమ్మది, శాంతము, సహనము, పనిపాటలందు శ్రద్ధకలవారు, స్నేహాభిలాషులు. తొల్లింట రణశూరులు, క్రూరులు నైయుండిరంట. విద్య చక్కఁగా వ్యాపించియున్నది. ప్రొటెస్టాంటుక్రైస్తవమతస్థులు లూతరన్ విధానము నవలంబించినవారుగ నున్నారు.

కోపన్హాగెన్ నగరము రాజధాని. పరిపాలన లిమిటెడ్ మోనార్కీ. దీనిని Merry Copenhagen అనియుందురు. ఇందు సుప్రసిద్ధమగు టివోలీ ఉద్యానవనము కలదు. ఈపురము జీలాండునందు తూర్పుభాగమున నున్నది. ఇట నొకసుప్రసిద్ధమగు విశ్వవిద్యాలయము కలదు. పాశ్చాత్యసంగీతకల, డెన్మార్కు దేశమున నభివృద్ధినంది మంచిస్థితియందుఁ జక్కగ వ్యాపించియున్నది. కోపన్హాగెన్ అన వర్తకపురే వని యర్థము. వీధుల కడ్డముగ నిట చాల ఓడల కాల్వలు కలవు. వాణిజ్యాభిలాషయు, వాణిజ్య విద్యయు ప్రజలందు వ్యాపించి యున్నది. ఎల్సినోర్పురము వేఱొకపట్టణము.

డెన్మార్కు దేశమునకు ఐస్లాండు ద్వీపమును అటనే యున్న ఫారోయీ ద్వీపములును చెంది యున్నవి. ప్రభుత్వము సంయుక్తదేశమువంటిది గనే యున్నది. ఫారోయీద్వీపములన గొఱ్ఱెల దీవులని యర్థము. (ఐస్లాండు, ఫారోయీ దీవులు చూడుఁడు.) డెన్మార్కు దేశమునందలి ప్రజలను సాముదాయికముగ డేనులని వాడుచున్నారు. జట్లాండు దేశవాసులగు జైడులు ఆత్మగౌరవము, స్వాభిమానము గలవారు. వారి జైడుభాష సంకరము లేనిదని గర్వముగ నుడువుచుందురు. (ఐరోపాఖండము చూడుఁడు.)

డెనియస్ — క్రైస్తవనామములుచూడుడు దీనికి Denis అనియు, Dennis అనియు, Denys అనియు రూపాంతరములు కలవు. గ్రీకు భాషాపదమగు Dionysises యొక్క విభాషా రూపాంతరములు. ఫ్రాన్సు దేశమున సెంటు డేనిసు Patron Saint గ గౌరవింపఁ బడుచున్నాఁడు.

డెన్యూబియన్ప్రావిన్సు — ఐరోపాఖండములోని బాల్కనుస్టేటు. దీనిని రూమేనియా యనుచున్నారు. (రూమేనియాస్టేటు, బాల్కను స్టేట్సు చూడుఁడు.)

డెన్యూబునది — ఐరోపాఖండపు గొప్ప నదులలో నొకటి. రెండువేలమైళ్ళ పొడవు 300000 చతురపు మైళ్ళ వైశాల్యముయొక్క నీటిని ప్రవహించునది. రైనునదికి సమీపముననే జర్మనీ బ్లాకుఫారెస్టునందు జన్మించి, వూర్టెంబూర్గు, బవేరియాల గుండా నడచి, వియన్నా నగరము గడచి, హంగేరీదేశము ప్రవేశించుచో వఱదల కాస్పద మనిపించుకొని బూడాపెస్టు నగరమునుండి యరిగెడిని. ఇచటి యీనది వఱదలనుండి ఒకమండలము నివాసమున కనర్హమై యున్నదఁట. విల్లో వృక్షములు దక్క నేవియు నుండవఁట.

బూడాపెస్టుందాఁటినపిదప యుగోస్లావియా గుండా ప్రవహించుచు బెల్గ్రేడుపురము గడచి బాల్కనుపర్వతములు, కార్పేతియనుపర్వతముల నడుమ నిఱుకునందున్న సుప్రసిద్ధమగు ఐరన్గేటుమార్గముగుండా (ఐరన్ గేటుచూడుడు) అవ్వలి కరిగి రూమేనియా, బల్గేరియాల సరిహద్దున నడచుచు, కడకొక గొప్పడెల్టా పెంచి, దానిగుండా బ్లాక్సీలో సంగమించును.

డాన్యూబునం దనేకోపనదులు సంగమించును. మఱియు లోఁతైన నది. కాన పెద్దయోడలు పోవ నగును. ఇది అన్ని దేశములవారికిని సాముదాయికముగ ఇంటర్ నేషనల్ కమిషనువారి యధికారమునం దుంచఁబడిన నది. వారే దీనిగట్లను కాపాడుట, ఐరన్ గేట్సు లోతుగ మంచిస్థితియం దుంచుట, మొదలగు కార్యములను నిర్వహించుచున్నారు. వీరే ఐస్ బ్రేకింగు స్టీమర్సుచే నదిని మంచిస్థితియం దుంచుట, వఱదలనుండి ప్రక్క దేశములం గాపాడుట మొదలగు కార్యముల నిర్వహింతురు.

ఇది పాఱుదేశములవారి కీనది గొప్పప్రయా

ణములమార్గమై యున్నది. వర్తకముల కాధార మార్గము. దీనిని కాలువలగుండా మెయిన్‌నది, రైను నదులతోఁ గలిపియున్నారు.

డెఫిషియన్సీ- (వాణిజ్యసంబంధపరిభాషా పదము) దీనిని డెఫీషన్సీ యనియు వాడుచుందురు. Deficiency- తఱుఁగుదల యని యర్థము. ఎండవేఁడిమికి తఱుఁగుదల. ఆవిరియై యెగిరిపోవుటవలన తఱుఁగుదల. కర్పూరము మొదలగునవి, గాలికి తఱుఁగునట్టి తెఱఁగు మొదలగునవి. బాంకికి ప్రభుత్వ తాదాతుగ నడచు చేబదుళ్ళకు Deficiency Bills అనెదరు.

డెబిట్— (వాణిజ్య సంబంధ పరిభాషా పదము) Debit- కర్చు వ్రాసినపద్దులకు Debit అనియెదరు. ఆసొమ్ము ఎవరిపేరున కర్చు వ్రాయఁబడినదో వారివలన తిరిగి ధనము, లేక సరకులు, లేక వేఱువిధమగు ప్రతిఫలము రావలసి యుండునని భావము. ఒకరు తనకు పంపిన సరకులందుండిన లోపములు, నష్ట కారణమైన అపాయ ప్రమాదాది భంగములను వివరించుచు, అందునకుఁగాను ఇంత సొమ్మును మినహాయించు నటుల వ్రాసిన పత్రమునకు Debit Note అనియెదరు.

డెమనాలోజీ (Demonology)—పిశాచములు కలవని కొందఱు విశ్వసింపరు; కొందఱు విశ్వసింతురు. విశ్వసింపనివారు తాము విద్యాధికులమని యనుకొందురు. విశ్వసించినవారు తాము పరిశీలకుల మనియు నన్యులు మతమే అక్కఱలేనివా రనియు నందురు. ఎవ రెట్లనుకొనినను వేర్వేఱు పాశ్చాత్యదేశములందు వేర్వేఱు గ్రంథములు పిశాచములంగూర్చినవి కాన నగుచునే యున్నవి. ఆంగ్లదేశమున డెమనాలోజీ గ్రంథములు కలవు.

డెమొక్రేట్ (Democrate Party)— అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రపు ముఖ్యపార్టీలలో నొకటి. ప్రసిద్ధులగు వుడ్రో విల్సన్ మహాశయుఁడును, రూజువెల్టు మహాశయుఁడును ఈ పార్టీనాయకులు.

డెమోగ్రాఫీ (Demography) — ముఖ్యములు సాంఘికములు Vital & Social నగు నంశములంగూర్చిన కల.

ఆరోగ్యము (Health or Sanitation) రోగములు, జననమరణములు మొదలగు ముఖ్యాంశముల Statistics స్థితిగల అంకెలు తెలుపుట, పరిశీలించుటంగూర్చిన శాస్త్రము.

డెమోటిక్కు లిపి— హియిరోగ్లిఫిక్ లిపి చూడుఁడు.

డెరిలిక్టు— (వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషా పదము) Derelict-: మునిఁబట్టుట మొదలగు ఆపదలవలన నౌకను చేవదలివేయఁబడినయోడ.

డెర్రిక్కు (లేక) డెరిక్కు— క్రైస్తవ నామములు చూడుఁడు. Derrick అనియు, Derek అనియు రెండు రూపములు గల పదము. ట్యూటోనిక్పదము Peoples wealth అనియర్థము.

డెర్బీ గుఱ్ఱపుపందెములు— డెర్బీ ఇంగ్లాండునందు ఎప్సోమ్ అనుతావునఁగల గుఱ్ఱపుపందెముల ప్రదేశమునకుం బేరు. ఇట ప్రపంచమునందు పేర్వడిన గొప్ప గుఱ్ఱపుపందెములపోటీ జరుగుచుండును. పండ్రెండవ ఎరల్ ఆఫ్ డెర్బీ గారివలన క్రీ. వె. ౧౭౮౦ సంవత్సరమున నేర్పాటుపంబడిన పందెము. ఏటేట మే, జూన్ మాసములందు బుధవారముల జరుగుచుండును. ప్రదేశము ఒకటిన్నర మైళ్ళుండును. మూఁడువత్సరముల వయస్సుగల గుఱ్ఱములకు పరుగుపోటీ జరిగెడిని.

డెలివరీ ఆర్డర్ (డెలివరి ఆర్డరు)— (వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము) Delivery Order- తనసరుకు నింకొకరికి వశపఱచుమని ఎవ్వరిస్వాధీనమున తనసరుకు గలదో వారికి వ్రాసినపత్రము.

డెల్టా(Delta)—నదీముఖద్వారముననుండు సారవంతమగు లంకభూమి. ఇది, నది వేర్వేఱు పాయ లగుటచేసన పాయలనడుమ నుండును. (Rivers చూడుడు.)

డెల్టాభూములు—ఏటిబంకమట్టి చూ.

డెల్టామెటల్ (లోహము) (Delta metal)-రాగి, జింకు (Zinc) ముఖ్యముగను, ఇనుము మొదలగు కొన్ని ఇతరలోహములు స్వల్పముగను కలిపి చేయఁబడిన లోహము. చాల బలముగ నుండును. అలుపు పట్టదు. తుప్పు పట్టదు. రంగు చెడదు.

డెల్ఫి (సోది) దేవస్థానము (Delphi temple of Cibyle) — గ్రీసుదేశమున ఇటియాకేవుపట్టణమునుండి పదిమైళ్ళదూరమున నొక కొండపై అపోలోదేవుని దేవాలయ ముండెను. అం దొకరాతిలో లోఁతైన పగులు కలదు. అదానిపై ముక్కాలిపీటపై యోగి నులు కూర్చుండి సోదె చెప్పుచు ప్రవచించు చుండువారు. వారు దెల్ఫు భవిష్యత్ జ్ఞానము ఆ రాతిరంధ్రముగుండా క్రిందనుండి వెడలుచు ఆయోగినులముఖముగ వెలువడుచుండుననితలం చుచుండువారు. ఇది వెనుకకాలమున గొప్ప ప్రచార మందియుండె నఁట. ఇక్కాలమున పాడుదిబ్బయై తిరుగ త్రవ్వంబడి బయలుదేఱఁ దీయంబడి పెక్కుండ్రచే వింతగఁ జూడంబడు చున్నది.

డెవియోస్కోపు(Devioscope)—The angular Velocity of the Earth నకును, The angular Velosity of the Horizon around the Vertical of any place నకును గల సంబంధమును, మధ్యగలదానిని తెలుపుపరికరము.

డెవిల్సు డజన్ (Devil's Dozen)— పదమూఁడు. జీసస్ క్రీస్తుయొక్క కడపటి భోజనపంక్తియందు పదముగ్గు రుండిరి. అందు జూడాస్ అనువాఁ డుండెను. ఆదురాత్ముఁ డాయ నకు ద్రోహ మొనర్చుటంజేసి క్రైస్తవ సీమ లందు 13-వ సంఖ్య అనర్హమగుట ప్రారంభమ య్యెను. రానురాను ఒకకార్యమునకై ఏర్పడు సంఘమునందు పదముగ్గురుసభ్యు లుంట అశుభ కరమని తలంపఁబడుచుండెను. అదియే బలపడి పన్నెండింటికి డజననియు, తర్వాతిదోషకరమగు సంఖ్య పదమూఁడింటికి Devil's Dozenఅనియు వాడుక కల్గి బలమయ్యెను.

డెసిమస్— క్రైస్తవ నామములు చూ. లాటిన్భాషాపదము. పదియవ యని యర్థము. Decima అని దీని స్త్రీవాచకపదము.

డెసిలియన్ -నామరికల్సు చూడుఁడు.

డెస్మోలోజీ (Desmology) — Desmography చూడుఁడు. Desmotology డెస్మో గ్రాఫీ చూడుఁడు.

డేండీ (డాండీ) నోటు—(వాణిజ్య సంబంధపరిభాషా పదము.) Dandy Note కస్టమ్సు godown నుండి సరకులంగొంపోవుట కీయఁబడు ననుమతిపత్రమునకు తొల్లింటిపేరు.

డే టు డే లోన్సు— (వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషా పదము.) Day to day loans రోజువారీ వడ్డీ అప్పులు.

డేటు లైన్ (Date Line)—ఇది 'ఇంటర్ నేషనల్ డేటు లైన్' అనుపదముయొక్క క్లుప్త పఱుపంబడిన రూపము. ఐరోపాదేశముల

అంగీకారముపై నేర్పాటుపఱచబడినమేరకు 180 డిగ్రీల మెరీడియనున కీపే రేర్పఱచబడినది. ఇది భావింపఁబడినరేఖ యని వేఱుగ వ్రాయ నక్కఱలేదు.

ఈ డేటులైనుపై అర్ధరాత్రికాలమున నొకే వారము గానోవు. (ఈలెక్క ఉత్తరధ్రువము నుండి దక్షిణధ్రువమువరకు నదియెఱుంగునది.) ఒకవేళ నది పదునేనవ తేది (Date) అనుకొనినచో 0° డిగ్రీపై నున్న గ్రీనిచ్చి (ఇంగ్లాండు దేశపు లండనునగర పరిసరస్థలము) నక్షత్రశాలకడ అపరాహ్ణముగ నుండెడిని. కాన డేటులైనునుండి గ్రీనిచ్చివఱకుంగల ౧౮౦ డిగ్రీలప్రదేశమునకుంగల దూరపువిలువ పన్నెండు ఇంగ్లీషు గంటలకాలముగ తేలుచున్నది. ఇట్లనుతటి డిగ్రీప్రదేశమునకు (12X60=720 ÷ 180 = 4) నాలుగు మినిట్ల కాల మనియు తేలుచున్నది.

ఈ సందర్భమున డేటులైనుపై ఉత్తరదక్షిణ ధ్రువములనడుమగ ఉత్తరాభిముఖుఁడై నిలిచి యున్న ఒకనికి ఒకవైపు పదునేనవ తేది (Date) యనియు, వేఱొకవైపు పదునాఱవ తేదియనియు తేలుచున్నది. కాన నీసరిహద్దురేఖయగు 180 డిగ్రీలరేఖకు డేటులైను (Date line) అని పేరయ్యెను.

ఇందు ౧౮౦ డిగ్రీరేఖయనిన ఆ మెరిడియన అని భావము.

డేనియల్ (Daniel)- హీబ్రూనామము. ఇందునుండి కలిగిన ముద్దుపేర్లు Dan, Danny. దేవునివలన నియమింపఁబడిన న్యాయపాలకుఁడని యర్థము. క్రైస్తవ నామములు చూడుఁడు. Daniel for Judgment అని ఆంగ్లలోకోక్తిగ న్యాయమును నిష్పక్షపాతముగఁ దెల్పువారింగూర్చి వాడుచున్నారు.

డేబా (శాఖ) క్షత్రియులు—పరమార క్షత్రియులు చూడుఁడు.

డేమ్డుపాట్రూల్ (Damdupat Rule)- బాకీ అసలున్మొత్తములను వసూలుపఱచుటయందు అసలుకన్న వడ్డీ ఎక్కువ కాఁగూడ దనుపద్ధతి. ఇది ఆంగ్లభాషయందలి ఉక్తి.

డేయిజమ్ (Deism)-"దేవుఁడు కలఁడు గాని ఆయన ఔన్నత్యమహిమ లెవ్వరికిని ఆయన తెలుపలేదు కాన దేవుని మహిమలం గూర్చియు ఆయన జ్ఞానముం గూర్చియు ఎవ్వరేమి చెప్పినను నమ్మఁదగినది కాదు" అనుమతసిద్ధాంతము.

వీరు తమబుద్ధికిఁ దోఁచినంత సకారణము నేని నమ్మెదరు. కాని కార్యకారణవిహీనమగు మనోగోచరమగు దైవజ్ఞానమును నమ్మరు.

ఈమతస్థు లింగ్లాండునందు క్రైస్తవులలో నున్నారని వినుచున్నారము.

డేవిడ్— క్రైస్తవనామములు చూడుఁడు. David, Devan పదసంబంధము. హీబ్రూ పదము. పెక్కుమంది రాజుల కీపే రుండెనట. Beloved అనియర్థము. దీనినుండి కలిగిన ముద్దుపేరులు Deva, Devy.

డేవిడ్సుసో(David's Sow లేక Drunk as David's Sow)— త్రాగుబోతులంగూర్చిన ఉక్తి. ఎక్కువ త్రాగినవారని భావము. తొల్లి ఇంగ్లాండునందు Hereford అనుచోట David Loyd అను పేరుగల ఒక Inn Keeper ఉండువాఁడఁట. అతనికడ ఆఱుకాళ్లుగల ఒకపంది యుండెడి దఁట. పెక్కండ్రు దానిని వింతగఁ జూడవచ్చుచుండు రఁట. ఇట్లుండ నాతని భార్య కడుత్రాగుబోతఁట. ఎల్లప్పుడు నాడ లెఱుంగక త్రాగియుండెడిదఁట. అతం డామెను వారించి, విసిగియు ఆమె వినకుండుటఁ గినిసి,

పందింజూడవచ్చినవారిలో నొకనితో తనభార్యం జూచుపు నదియే పంది (Sow) అనెనఁట. నాఁడాదిగ నామెకు 'David's Sow' అని వాడుక గల్గె నఁట. రానురాను త్రాగి యొడలెఱుంగక యుండెడిహీనులను David's Sow అని కాలానుగతముగఁ బ్రసంగింప నారంభించి రఁట. ఇప్పుడు సామెతగ వాడఁబడుచున్న ఉక్తి.

డై ఇన్ ది లాస్టు డిచ్ (Die in the last ditch)— కడవఱకును నిలిచి సాగించుటయేగాని కార్యమును తనక్షేమముకొఱకైనను వదలనను నిశ్చయమునకీ ఉక్తిని వచింతురు. William of Orange నృపతిని బక్కింగ్హామ్ సేనాని వారించి, దేశమునకు రాకున్న ఆపదం దెలుప, నరపాలుఁ డీఉక్తింబల్కి తననిశ్చయముం దెల్పెనఁట. అప్రసిద్ధోక్తి సామెతగ పరిణమించెను.

డైనాగ్రాఫీ (Dynagrophy)—ఒక ఇనుపబాటస్థితిని గాని (Condition of a Railway line), ఒకరైలుబండి పరుగు వేగమును గాని (Speed of a running Railway train), లేక ఒకతటి ప్రయాణమున కాలిన రాక్షసిబొగ్గు, నీరును గాని, లెక్కించి తెల్పుటకైన పరికరమునకు డైనాగ్రాఫ్ అనియు, ఈవిధానవిద్యకు డైనాగ్రాఫీ అనియుం బేరులు.

డైనామిజమ్ (Dynamism)— ప్రపంచమందలి ప్రతివస్తువునఁగూడ నేదోయొకగుణము, నేదోయొకశక్తియుఁ గలదనునమ్మకము.

డైనామీటరు (Dynameter)—ఒక Telescope నందలి Magnifying Power శక్తిని కొలుచు పరికరము.

డైనామైట్— క్రీ. శ. ౧౮౬౬ సం॥లో నోబెల్ అనుమహనీయుఁడు దీనింగనిపట్టె నఁట. గండశిలలందు రంధ్రములు వైచి డైనమైటు కుక్కి, కాల్చి, తాళ్ళను బేల్చుచున్నారు. నోబెల్ పరిశీలకుఁడు రసాయనశాస్త్రవేత్త.

డైనామైటిజమ్ (Dynamitism)— ఆయుధములంజూపి వెఱపించి బలాత్కారముగ తనపని నెఱపుకొొన వలయునను నమ్మకము. తనభుజబలముననే ఎల్లకార్యములు నెఱవేర్పనగు నను నమ్మకము. జర్మను భాషయందు Dynamis=Power (బలము) ite అనునది Chemical suffix.

డినామో (Dynamo) బలమైన Magnetic Poles మధ్యగా నొక Conductor ను జరపుచుండుటవలన Mechanical Energy ని ఎలక్ట్రికల్ ఎనర్జీగా మార్చు యంత్రమునకు డైనామో యనియెదరు. ఇది Dynamo Electric Machine అనుపదములయొక్క క్లుప్తపఱుపఁబడినరూపమే. దీనిని Michael Faraday అను మహనీయుఁడు కనిపెట్టెను. ఆయన బ్రిటిషుదేశమున క్రీ. శ. ౧౭౯౧-౧౮౬౭ కాలమున జీవించి యుండినవాఁడు.

ఈతఁడు ఒక Coil of wire గుండా బలముగు మెగ్నెటును రాపాడించుతటిఆతీఁగయందు Electric current induce అగుచుండుటం గనిపెట్టెను. ఇంకను ఆయన పరిశీలించి తీఁగె కదలకుండ మెగ్నెటు కదలుచుండినను, లేక మెగ్నెటు కదలకుండ తీఁగె కదలుచుండినను ఒకటే అనికూడఁ గన్గొనెను. ఇదియే డైనామో తంత్రమునకు ప్రధాన మూలసూత్రముగ నెన్నఁబడుచున్నది.

మెగ్నెటుశరీరముగుండా తీఁగనురాపాడించుతటి గల్గు Current నందొకచిత్రము కలదు. Current induce అగుచో కొంతసేపు ఒక దెస కేగుచు Current క్షీణించి తగ్గుచుండును. మఱికొంత సేపు వేఱొకదెస కేగుచు Current

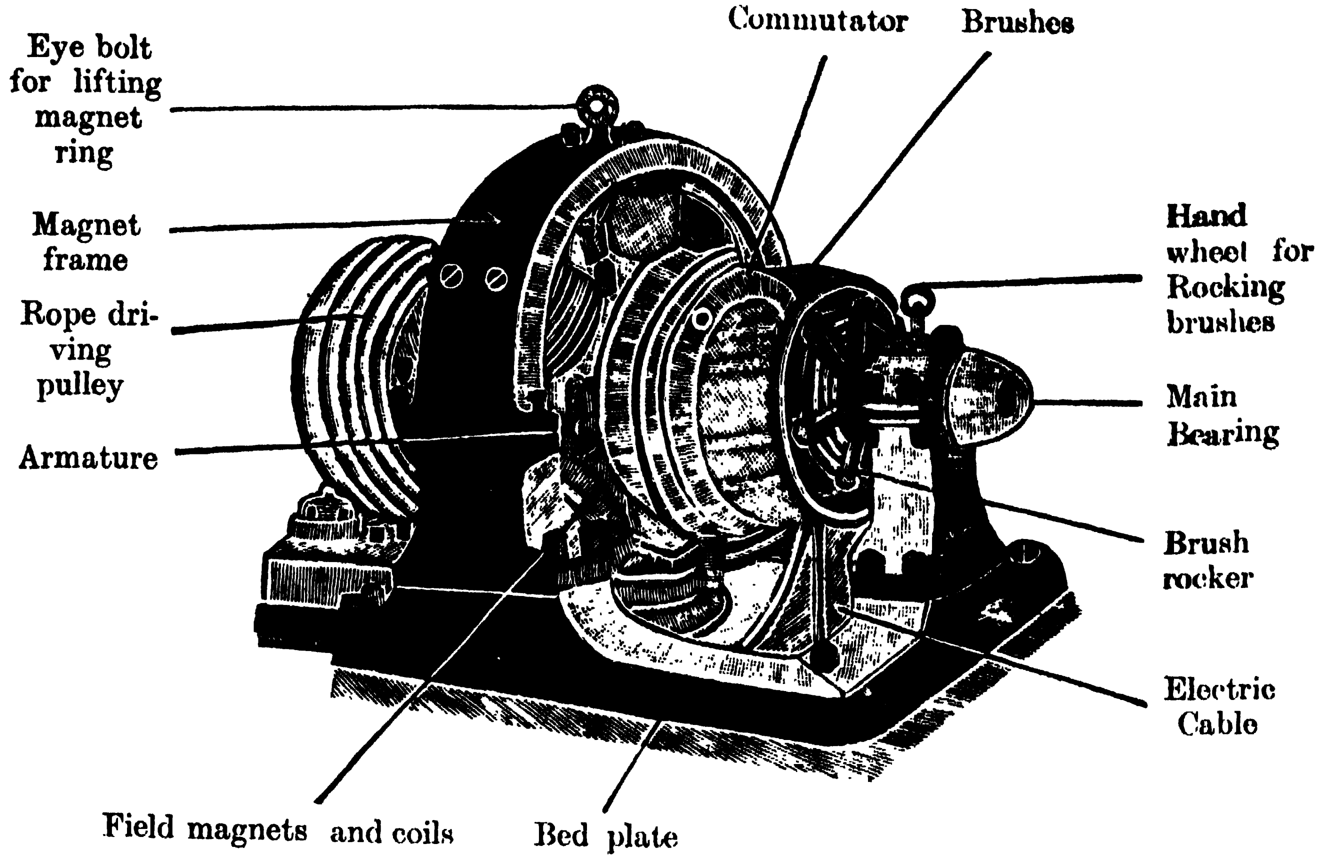

డైనామోయందు ఒక armature revolving in a magnetic field ఎలక్ట్రిక్కరెంటును induce చేయును. అది commutator లో ప్రవహించెడిని. డైరక్టుకరెంటు బ్రష్షులందు గైకొనంబడి కేబిల్లుండా distributed through cable.

బలపడుచు వృద్ధియగుచుండును. ఈ వృద్ధిక్షీణతల కరెంట్లు రెండును ఒకటికొకటి Contrary Directions లో నుండెడిని. ఈసందర్భమునకు Commutator అనంబడు యంత్రపరికరమును డైనామోయం దమర్చి (q. v) Alternating Current లను తీఁగయందు (అనగా Conductor తీఁగెయందు) direct లేక Continuous Current గా మార్పంగలుగుచున్నారు.

ఈకండక్టరు తీఁగెను మద్దెలవంటి యాకారముగల Armature అను యంత్రభాగమునకుం జుట్టియుంచుదురు. ఇది తిరుగుచుండుట వలన తీఁగ జరుగుచుండును. మఱియుఁ దయారైనElectric Current మేగ్నటిక్కుపోల్సును మఱింత బలపడునట్లు Magnetized గా నొనర్చుచుండును. ఈ సందర్భమున నింకొక్క సంగతి వివరింపవలసియున్నది. Flat coil of many turns ను వాడినచో Intensity of the current అధికమగును. ఇట్లగుటవలన ఒక్కొక్క Revolution న కొక్కొక్క Cycle మాత్రమే కల్గుచుండుటను మఱవక మనసునందుంచుకొనవలసి యుండును. Electric Magnets ను వాడుటవలన Intense Magnetic field ఏర్పడుననియు, Current ను వహించు Coils ను దానిం జుట్టియుంచుట మిగుల బలకరమనియుం గన్గొనంబడినది. నిజముగ డైనామోయందు ప్రధానభాగములు Magnetic field ను, armature ను ఐయున్నవి. ఇందువలన Pressure and Volume of Current ముఖ్యముగా తీఁగయొక్క పొడవుపైనను అది

తిరుగు రివల్యూషనుల వేగముపైనను Magnet winding పైనను ఆధారపడియుండెడిని. దీనిని Field Magnet System అనెదరు.

డైరక్టుకరెంటుడైనామో లనియు, ఆల్టర్నేటింగు కరెంటుడైనామో లనియు నిక్కాలమున డైనామోలు ద్వివిధముగ నున్నవి. Production of high voltage currentsనకు Direct Current Dynamo లను వాడరు. అంతకంటె Alternating Current Dynamo నే వాడుచున్నారు. ఏలయన మిక్కిలి సులువుగ వీటిని Commutator సహాయమున మార్గమునకుం దెచ్చి ఉపయోగించుకొన వీలగుచున్నది. ఇట్టితఱి Field Magnets నే కదలుచు రాపాడునట్లు డైనామోయొక్క కదలిక భాగములయం దమర్చి తీగలనే స్థిరముగ నుండునట్లు ఏర్పఱచుచున్నారు. ఇందువల్ల తీగలు Cramp (Tamper) కావు. Mechanical stree నకు పాల్పడక నిలుచును.

డైనామోగ్రాఫ్ అమర్చుటవలన కాగితముపై quantity of force ను రికార్డుచేయుచుండును. రెయిల్వేలయందుEngineనకు ట్రయినునకును నడుమను దీని నమర్చిన Speed pull on the locomotive draw bar, pressure of steam in cylinders స్పష్టపడును. కాన దానింబట్టి యమర్చుకొనుచుండుటకు వీ లగుచుండును.

డైనింగ్ విత్ డ్యూక్ హంఫ్రే (Dining with Duke Humphrey)— భోజనము లేకుండుట కర్థము. తొల్లింటి St. Pauls దేవాలయమున లండను నగరమున ఒకకడ నొక Gallery యుండెడిది. దానిపేరు Duke Humphrey's walk. భోజనమువేళ దేవాలయమున ద్రవ్యహీను లట నిరీక్షించుచుందురంట. తక్కినవారు వేఱుతావున భుజించువారంట. దానింబట్టి యీాడు వాడుకలోనికి వచ్చి భోజనము లేకుండుటకు Dining with Duke Humphrey అని వాడుచున్నారు.

డైమండ్ కట్ డైమండ్ (Diamond cut Diamond)— వజ్రము వజ్రముచేత నే తెగును. Like opposing like దీనికి పెక్కువాడుకలు కలవు. దొంగనుబట్ట దొంగయే కావలయు ననియు, కత్తికి కత్తియు, కట్టుకు కట్టయు ననియు అన్యభాషోక్తులు కలవు. సంస్కృతమున "వజ్రం వజ్రేణ భిద్యతే"యని లోకోక్తి గలదు.

డైరెక్టు కలర్సు (Direct colours)— రంగులు చూడుడు.

డైరెక్టు కో రిలేషన్ (Direct Co-relation) — స్టాటిస్టిక్సు చూడుడు.

డైవర్షన్ ఇరిగేషన్— ఇరిగేషన్ చూ.

డొంబిలి తాళము— తాళములు చూ.

డొక్కా సీతమ్మగారు—ఈమె తూర్పుగోదావరి మండలములోని రామచంద్రపురము తాలూకా మండపేట కాపురస్థురాలు. ఆరామద్రావిడ బ్రాహ్మణులు, వేదాధ్యయన పరులగు అనప్పిండి భవానీశంకరుడుగారి జ్యేష్ఠపుత్రిక. రాజోలుతాలూకా అక్విడక్టు గన్నవరం కాపురస్థులు, డొక్కా జోగయ్యగారి ధర్మపత్ని. ఆంధ్రదేశమున పేరెన్నికగన్న అన్నప్రదాత్రి. కీర్తిశేషులగు ఎడ్వర్డు చక్రవర్తిగారి ప్రభుత్వముచే నిరతాన్నప్రదాత్రిగ మెప్పు (సర్టిఫికేటు) నందిన సాధ్వి. శ్రీవారిపట్టాభిషేకమున కాహ్వానింపంబడిన దనుచున్నారు. జీవించియుండినతఱి పిఠాపురసంస్థానమువారు మెచ్చుకొని ఇరువదినాల్గుయకరముల మాగాణిభూమిని ఈమెకు బహుమాన మొసంగి బహూకరించిరి. ఈమె యన్నప్రదానముంగూర్చిన

కథలు వందలకొలందిగఁ గలవందురు. నేటికిని అక్కడక్కడగన్నవరమునకు డొక్కా-వారిగన్నవర మని పేరు వాడుకయైయున్నది.

డొనేటిజమ్ (Donatism)—అనర్హులగు మతనాయకులు (బోధకులు) జరపిన మతకార్యములు,సేవలు, (ప్రార్థనలు) నిరర్థకము లనియు, పాపులు మతసంఘసభ్యులుగా నుండరాదనియు నమ్మునిద్ధాంతము. క్రీ. శ. 311 సంవత్సరమున ఆఫ్రికాఖండమున Donatus అను క్రైస్తవ మత బోధకుఁడు (Numidia కాపురస్థుఁడు) ఈసిద్ధాంతమును ప్రతిపాదించి బోధించినవాఁడు.

డొమినికన్ ప్రజా ప్రభుత్వము— సాన్ డొమింగో చూడుఁడు.

డొమినియన్(రాష్ట్రము) Dominion- రాజ్యము. ఒకరాజకీయమునకు లోఁబడిన ఒక భూభాగము. ఒకేపాలన కలది. (Country Land portions) చూడుఁడు.

డొమినోస్ఆట(Dominoes)పాచికలు- ఈయాట ౨౮ కోలటిపలకలు తీర్చిన ముక్క-లతో నాడుదురు. ఈముక్క-లను మనవారు పాచికలందురు. పాచికలంబొర్లించి పందెము వైచుచు నాడెదరు.

నలచక్రవర్తి ఏడేండ్ల శనిదోష దినములు రాఁగా పుష్క-రునితో పాచికలాడి,తనవిభవమంతయు నోడి, ఆపదల పాలాయెననియు,ఆదినములు గడచినకతన ఋతుపర్ణ భూపతి (రాజర్షి) కడ అక్షహృదయ మనువిద్య నభ్యసించి తిరుగఁ దనరాజ్యము నాక్రమించెననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇదిగవ్వలాటం బోలినయాట.రెండుపాచికలతో నాడుదురు. నలుపలకలుగఁ జెక్క-ఁబడిన పాచికకు నొకవైపు ఆఱు గుఱుతులును, ఒకవైపు నాల్గు గుర్తులును, ఒకవైపు మూఁడు గుర్తులును ఒకవైపు ఒకగుర్తును గల్గియుండెడిని.

డొమిసైల్డు బిల్ ఆఫ్ ఎక్సుచేంజి- (వాణిజ్య సంబంధ పరిభాషాపదము) Domiciled Bill of Exchange ఫలానితావున చెల్లింపఁబడవలెనను నేర్పాటుతోనిచ్చినహుండీ.

డొలోమైట్ (డోలోమైట్— లోహము. దీనిని ఆంగ్లరసాయనవేత్తలు Double corbonate of magnesium and calcium అనియెదరు. (కార్బొనేట్సుచూడుఁడు.)

డోకెట్ (లేక డాకెట్టు)—(వాణిజ్య సంబంధపరిభాషాపదము)Docket Dock అని క్లుప్తపఱుపఁబడిన అని యర్థము. ఒకదిక్కో లేక ముఖ్యమగు దస్తావేజును క్లుప్తపఱచి ముఖ్యాంశములు వ్రాయఁబడుట కీపదమును వాడెదరు.

డోల్డ్రమ్సు- ఈక్వటోరియల్కామ్సు చూ.

డోలాపూర్ణమి—(కాముని పౌర్ణమి)ఫాల్గుణ శుద్ధ పౌర్ణమి. డోలాపౌర్ణమి యనిన ఉయ్యాల పౌర్ణమియనిభావము. విష్ణుదేవుని ఉయ్యాలయందుంచి ఊపుదురు.

ఈదినము ఉత్తరదేశస్థులకు హోళీ పండుగలోనిది. కాన ఆంధ్రులు కాముని (మన్మథుని) పౌర్ణమి యనియు నందురు. మన్మథ దహనచిహ్నముగఁ జేయఁబడునది హోళీ పండుగ (పండుగలు చూడుఁడు).

డోలాహస్తము— హస్తాభినయముచూ. భరతశాస్త్రము చూడుఁడు.

డ్యూకు (Duke) బిరుదము—సంపన్నతగల యైశ్వర్యవంతున కొసంగఁదగిన బిరుదము. ఆంగ్లసీమయం దిది రాజకుటుంబమువారికమరియుండును. రోమనులకాలమున మహాసైన్యాధిపతులగు అజ్ఞాపకులకుండు బిరుదములఁట. తరువాతఁ గొంతకాలము Civil and Military ఉద్యోగులకు వాడిరట. ఆంగ్ల సామ్రాజ్యమున నిది బిరుదములలో గొప్పది

డ్యూటీ ఆఫ్ వాటర్ (Duty of water)— ఇరిగేషన్ ఎంజనీరింగునందు వివరింపఁ బడిన యొక గణితపు లెక్క. ఇరిగేషన్ చూడుఁడు.

తడుపంబడు పంటపొలములపరిమితి, వైశాల్యములు, దానిం దడుపుటకగు నీటియొక్క కొలతకును గల సంబంధపు లెక్కకు 'డ్యూటీ ఆఫ్ వాటర్' అని పేరు.

ఈలెక్క వేర్వేఱు విధములగు భూములం బట్టియు, వానియందు వేయంబడు పంటలం బట్టియు నిర్ణయింపఁ బడవలసి యుండును. ఒక క్యూసెక్కు (cusec) నకు ఎంత ప్రదేశము? అని లెక్కింతురు. క్యూసెక్కు అనఁగా ఒక సెకండుకాలమున ఒక ఘనపుటడుగు (Cubic foot) జలము ప్రవహింప వలసిన పరిమితికి క్యూసెక్కనియెదరు. ఇది ఈలెక్కను గుణించు విధానము.

ఇట్టిగణితవిధానములు మూఁడుకలవు. ఇన్ని మిలియనుల ఘనపుటడుగుల (Cubic feet of water) నీరు ఇంతపరిమితిగల ప్రదేశపు పొలమును తడుపుటకుం గావలసియుండు నని లెక్కించుట వేఱొకవిధానము.

ఇంకను తడుపఁబడిన నేలయందు ఆ నీరెంతలోఁతునకుఁ దడిపినదో దాని నరసి లెక్కించుట మఱియొక విధానముగఁ జెప్పఁబడినది. హిందూదేశపు ప్రభుత్వవిధానమున సర్వసాధారణముగ క్యూసెక్కువిధాన మాచరణమునం దున్నది. అనఁగా క్యూసెక్కునకింత విస్తీర్ణమని లెక్కింపఁబడుచున్నది.

ఒకయూనిట్ (Unit flow) ప్రవాహమునకు క్యూసెక్కను పరిమితిని పరిభాషాపదముగ వాడుచున్నారు. దీనిం గొలిచి పొలములం దడుపుటకు నీరు పాలింప సమర్చినతూములను తూరలని వాడుచున్నారు.

డ్యూటీస్ (ఎగుమతి దిగుమతి సుంకములు)—వాణిజ్యసంబంధపరిభాషా పదము.

Duties సరకులపై విధింపఁబడు ఎగుమతి దిగుమతి పన్నులు. వీట్లకు custom duties అనియు నందురు. Home productsపై పన్నులకు Excise పన్ను లందురు.

డ్రగ్గిస్ట్రి (Druggistry)—వనౌషధులు, వనమూలికలు, వాట్లగుణములు, వాట్లప్రయోగములం గూర్చిన జ్ఞానము లేక కల.

డ్రగ్సు—ఓషధులు చూడుఁడు.

డ్రాచ్మా (Drachma)— వెండినాణెము. గ్రీకుదేశమున వాడుకయం దుండినది. కేలిఫ్ హారూను అల్ రషీదు ప్రభుత్వకాలమున,ఆయన రాజ్యమునవాడుకయందుండినట్లు అరేబియన్ నైట్సు కథలందు చెప్పఁబడినది. బంగారు డ్రాచ్మా నాణెములుకూడ నుండినట్లు తెలియుచున్నది.

డ్రాట్సు ఆట (Draughts)—ఇది యిద్దరాడు నాట. చతురంగమువంటిది. అఱువది నాల్గుగదుల పలకపై నలుపు తెలుపు రంగుల ఆటకాయలు పండ్రెండుపండ్రెండుగ ఇరుబలము లేర్పడి యాడుదురు. ఎదుటి బలపుటాటకాయకు నవ్వల నొకకాళీగది యుండినచో తన కాయ నెదుటికాయకడ నెదుట నుండెనేని, దానిందాఁటి యవ్వలికాళీగదికి లంఘించినంత, నది ముందునకును వెనుకకును ప్రక్కలకుం గూడ నడువఁదగినకాయ యగును. ఎదుటి కక్షకుం జెంది దాఁటఁబడిన కాయ చచ్చును. తప్పుగ నాట యాడిన ఓడినటెంచఁబడుదురు.

డ్రాన్ బాండ్సు (Drawn Bonds)— (వాణిజ్యసంబంధపరిభాషా పదము) ఒక విధమగు అప్పుపత్రములు. వీట్ల సందర్భమున

కొన్నాళ్ల కొకతతి లాటరీవేయుచు తేలినవారి సొమ్మిచ్చివేయుచుందురు. ఇచ్చివేసిన పిదః వడ్డి నీయరు.

డ్రాప్సు (Drops)— **Irrigation** పంట కాల్వల **Engineering** నందు చెప్పఁబడిన యొకనిర్మాణమునకు పేరు. (ఇరిగేషన్ చూ.)

పంటకాల్వలను నిర్మించుటయందు కాల్వ ప్రారంభస్థలమునుండియు కాల్వకడదనుక పొడవునను భూమియొక్క నిమ్నోన్నతపరిస్థితుల నుండియు పొలములకు నీ రిడునట్టి వీలుచాళ్ల నుండియు, కాలువ యందలి జలప్రవాహము చక్కఁగ నడచునటుల కొద్దిగనో గొప్పగనో రానురాను మిక్కిలి పల్లముగ (ఏటవాలు) కాల్వను త్రవ్వి నడుపుచుందురు.

అట్టి నియమితమగు పల్లమునకన్న నధిక ముగ భూమి పల్లముగనైన తావులందు, కాలువయం దెక్కువపల్లము నర్పి వలసివచ్చెడిని. అట్టితావులందు పంటకాలువయగునేని **Drops** నిర్మింపఁబడును. పడవలు నడుచుకాల్వయగు నేని లాకు (**Lock**) లను నిర్మించెదరు.

ఈ డ్రాప్సు, ఱాయి సున్నములతోఁగాని, ఇటుకసున్నములతోఁగాని నిర్మించుదురు. పంట కాలువ పొడవునను నిట్టి వెన్నియైన నుండ వచ్చును.

నిజముగ నీడ్రాప్సు జలప్రవాహమున కడ్డముగ నిర్మింపఁబడు నడ్డుగోడ యైయుండును. దాని కొకప్రక్క (**Upstream side**) ప్రవాహపు ఎత్తుమట్టమును, రెండవప్రక్క దిగువ మట్టమును స్పృశించుచుండెడిని.

ఈ యడ్డుగోడకు రెండుకొనలందు రక్షణకుఁగాను **Wings** నిర్మింపఁబడి, దిగువప్రక్కను అవసర మగుతతి **Apron** నిర్మింపఁ బడును. (ఏప్రన్ చూడుఁడు.)

డ్రాఫ్టు (Draft)—(వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము) **Draft**— హుండీ. ఇంతిసొమ్ము ఇమ్మని వ్రాయబడినపత్రము. అప్పుగా ఎక్కువ సొమ్ము నాయుకొనుటకు **Over Draft** అనియు నందురు.

డ్రాబేక్ మనీ (Drawback money)— (వాణిజ్యసంబంధపరిభాషాపదము) **Customs** కిచేరియుం డెగుమతిసరకులపై చెల్లింపఁబడిన సుంకము సుంకముసరే డెకాన్ణిముసనో హెచ్చుసొమ్ము చెల్లింపఁ బడనేని ఆ పేడాసొమ్ము సరకులయజమానికి (ఎగుమతిచేసినవారికి) తిరిగి యిచ్చి వేయఁబడుసొమ్ము.

డ్రాయీ (Drawee)— వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము. ఎవ్వరిపైన హుండీనిచ్చునో అతనిపేరు. దానిపై నాతఁ డంగీకారపు సంతకము చేసినపిదప దానిసొమ్మిచ్చుటకు బాధ్యుడగును. దస్కతు చేసినతోడనే అతనిని **Acceptor** అనియెదరు. హుండీ యిచ్చి (అమ్మిన) వర్తకునకు **Drawer** అనిపేరు. హుండీ చెల్లింపబడక యినచో (**Dishonoured**) నా **Drawer** వర్తకుఁడే హుండీకొనినవారికి పూర్తి సొమ్ము (తిరుగ) ఇచ్చుటకు నవలసియుండెడిని.

డ్రిఫ్టు (Drift)— సముద్రమునందలి నీటి ప్రవాహము. సముద్రప్రవాహములు **Ocean Currents** చూడుఁడు.

డ్రీయామిస్ట్రీ (Dreamistry)—స్వప్న ములఫలముల నెఱుంగుకల.

డ్రూయిడులు (Druids)— వీరు గాలు నందు సెల్టుజాతివారికి గురువులుగ నుండిరి. బ్రిటన్, ఐర్లాండులందుఁగూడ నుండినట్లు గానవగును. శిష్యుల నీతిప్రవర్తనములు, మతోభక్తిం బరిశీలించువారుగ నుండిరంట. దేవానది(ఇప్పటి డీ) వీరి పవిత్రనది. ఓకువృక్షము వీరికి పవిత్రము.

అతోఁటలందు వీరి ప్రార్థనస్థానము లుండునవి. వీ రిప్పుడు గానరారు.

డ్రూయిడ్సు—వీరు ఇంగ్లాండు, వేల్సు దేశములందు మధ్యకాలములం దుండిరఁట. డ్రూయిడ్సుపదము సంస్కృతభాషయందలి దేవ పదజన్యమో లేక దానివికారపదమో యనియు, వీరికి వేల్సుదేశమునందలి డ్వే(తొల్లింటిదేవ) నదీజలములు పవిత్రవంతము లనియు, నిప్పుడు స్టోన్హెంజి అనంబడుచున్నతావు వారిదేవస్థానమై యుండెననియుం జెప్పఁబడినది. వీరిని క్రైస్తవు లుండనీయ లేదఁట. ఇక్కాలమున నామతస్థు లెచ్చటం గానరారు.

డ్రెయినేజి ప్రవాహములు— నదులు, కొండకాల్వలు, వాఁగులు మొదలగు నైసర్గికప్రవాహములు. అక్వేడక్టుచూడుఁడు.

డ్రెస్డెన్ చైనాసామాను—ఇది చాల సొగసుగా నుండు చైనా మట్టి సామాను. క్రీ. శ. ౧౭౦౦ సంవత్సరమున J. F. Bottger అనునాయన దీని రహస్యములం గనిపెట్టి డ్రెస్డెన్ పురమున రాయల్ ఫేక్టొరీలోఁ జేయఁబడ నేర్పాటునంది, పిదప ౧౭౧౦లో Meissen పురమునకు మార్చఁబడెను. ఈచైనాసామానులు చక్కని నునుపుగ నాజూకుగ నుండు రంగులు. విన్నాణములొల్కు నమరికకుఁ బేరందినవి.

డెస్మోగ్రాఫీ (Desmography)—శరీరమందలి "Ligaments and sinews" గూర్చిన కళకు Desmography అని పేరు.

అందుTough ligaments and sinews (అనఁగా ఎముకలం గూర్చిపట్టి యుంచునవి) గూర్చిన కళకు Desmology అని పేరు.

ఇట్లను dissecting చేయుట పరీక్షకొఱకు కోయుటం గూర్చిన విద్యకు desmotomy అనిపేరు.

ఢంకారకుల గోత్రము— ఠంకార కులముచూడుఁడు.

ఢంకితాళము—తాళములు చూడుఁడు.

ఢక్కాజిల్లా—ఢక్కాపట్టణము ప్రధాన స్థానము. (బంగాళాదేశము చూడుఁడు.)

ఢాకినీ క్షేత్రము—పూనాపట్టణమునకు వాయవ్యదిశగా సహ్యాద్రిపర్వతములందు భీమానదీజన్మస్థానముకడ భీమశంకరదేవస్థానము. ఇట భీమశంకర శివలింగము, ద్వాదశమహాలింగములలో నొకటి యని శివపురాణము ౧-౩౮, ౪౦ యందుఁ బ్రశంసింపఁ బడినది. మఱియు నందే ఢాకినీక్షేత్రము సహ్యాద్రియందుఁ గలదని చెప్పఁబడినది.

ఢాకోర్జి (రంచోడ్రాయి) శ్రీ దేవుఁడు

దేశమునందున్న ఢాకోరు గ్రామము సుప్రసిద్ధ దేవస్థానము గలది. వైభవోపేతమగు యాత్రాస్థలము. మహారాష్ట్రులకు ఖండోబా, పండరీపుండ్రక్షేత్రము లెట్లో గుజరాతీలకు డాకోర్జి అట్టి భక్తిగలతావు. ఘూర్జరులకు మతముఖ్యస్థానము. ఆదిని బోధనుఁడను నొకభక్తుఁడు క్రీ. శ. ౧౫౪౦ ఆప్రాంతముల జీవించియుండెను. శ్రీకృష్ణునిభక్తుఁడుగాన ప్రతిపౌర్ణమికిని ద్వారక కరిగి దేవుని దర్శించుచుండువాఁడఁట. వార్ధక్యము రా నేగుట కష్టమై ద్వారకలోని దేవళమునుండి యొక కృష్ణ విగ్రహమును గొంపోయి తాను వసించు డాకోరు గ్రామమున

దేవళమునఁ బ్రతిష్ఠించెను. ఒకభక్తురాలు తన కర్ణాభరణములను ద్వారకాదేవస్థానాధికారుల కావిగ్రహమూల్యముగ దానిం ద్రాసునదూఁచి యిచ్చెనని, యా త్రాసు నటం జూపుచుందురు. భక్తులీదేవుని రంచోడ్రాయి యనిభక్తితో మైమఱచి పిలుచుచుందురు. గొప్పయాత్రాస్థలమై యున్నది.

డాకోర్జి— బొంబై రాజధానియందు సుప్రసిద్ధమగు శ్రీకృష్ణక్షేత్రము. ద్వారకనుండి, ఇచటికి శ్రీకృష్ణవిగ్రహము తేఁబడిన దందురు. గొప్ప దేవస్థానము. దేవాలయములు మొదలగునవి చాల వైభవోపేతములు. అసంఖ్యాకులగు యాత్రికులు వచ్చుదురు.

ఢాలు— యుద్ధములందుఁ గత్తులతోఁ బోరవలసినయదనున ఢాలు రక్షణమునకై యెడమచేతను, ఖడ్గము కుడిచేతను నుపయోగింతురు. తొల్లింటికాలము అందు ఢాలు పెక్కుదేశము లందిట్లే రక్షాయుధముగ వీరులచే వాడఁబడినది.

౧

౨
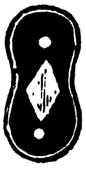

౩
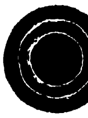

౪
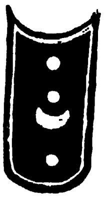

ఢాలును ఖడ్గమృగచర్మముతో భరతదేశమునఁ జేయుచుండిరి. ఇతరదేశము లందు వేర్వేఱువిధములుగఁ జేయునాచారము కలదు. లోహములతోను కఱ్ఱతోను, పేము బెత్తములతోను అల్లి పైనితోలు గప్పియుఁ జేయుచుండెడివారట.

౫
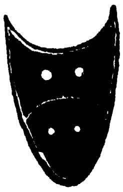

౬
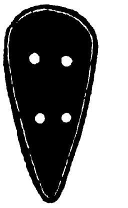

౭
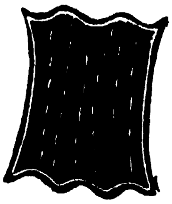

౮
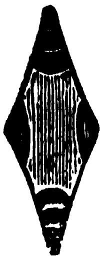

౯
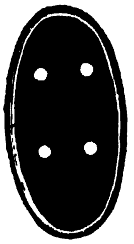

భరతదేశపుయుద్ధవీరులే గాక రోమనులు, సెల్టికు జాతులవారు, స్విజర్లాండు దేశస్థులు, ఆస్ట్రియాదేశస్థులు, స్కాట్లాండుదేశస్థులు, ఆస్ట్రేలియాదేశస్థులు మఱియు ననేకదేశస్థులు తుపాకులు, ఫిరంగులు వ్యాపకము గాకపూర్వము వీటిని దఱచుగ వాడుచుండిరి.

వేర్వేఱు దేశములందు వాడఁబడిన ఢాలురూపములు (ఆకారములు) కొన్ని యిచటఁ జూపఁబడినవి.

ఢోల్పూరుసంస్థానము— ఇండియా దేశములోని రాజపుటానా ఏజన్సీయందలి బ్రిటిషుసంరక్షిత సంస్థానము లిరువదింటిలో నొకటి. (రాజపుటానా ఏజన్సీ చూడుఁడు) ఢోల్పూరు రాజధాని.

తంగనదేశము, (హాటకదేశము, లడకుదేశము)

తంగనదేశము, (హాటకదేశము, లడకుదేశము)-కాశ్మీరరాజ్యమునకుంజెంది యిప్పుడు లడక్కని పిలువం బడుచున్న సీమ. లే పుర మిప్పటిరాజధాని లేక ప్రధాన పురము.

తంగేటిచెట్టు— తంగేటిచెట్టును తంగెడిచెట్టనుటయుం గలదు. కొందఱు తంగెడుచెట్టందురు. ఇది చిన్నతంగేడనియు, పెద్దతంగేడనియు, కొండతంగేడనియు, నేలతంగేడనియు నాల్గు భేదములు గలజాతి. తంగేటికి వైద్యగుణాతిశయము మెండు. లా. **Cassia auriculata.** ఇంగ్ల. **Janner's cassia.**

తంగేడు, అడవిచెట్టు. పచ్చనిపూవులం బూచునది. దీని చిగురాకులు, పూవులు, కాయలు, మానినుచెక్క, విత్తులు చూర్ణముగను, రసముగను, కషాయముగను వాడుదురు. చలవ, మేహశాంతి జేసి అతిమూత్రమునాఁపు ననియు, కఫము, గ్రహణి, ప్రమేహము, మధుమేహము, రక్తగ్రహణి, రక్తాతిసారము, తలనొప్పి, నేత్రరోగములు నివారించు ననియు, వింశతి (ఇరువది) మేహముల శమింపఁజేసి ధాతువృద్ధి, వీర్యవృద్ధి గల్గించు ననియు చెప్పఁబడినది. సప్తేంద్రియమును కుదుర్చు నందురు.

తంగేటి పూవుల రేకులను నీడ నెండించి చూర్ణించి కషాయమున దీనిని పాలు శర్కరలం జేర్చి త్రావిన పై గుణములను జక్కఁ జేయు నందురు. దేహపుష్టిం గల్గించుననియు, వాతదోషమును, శోషను, పైత్యోద్రేకమును నడంచు ననియు, నించుక గురుత్వముగ నుండి అగ్నిమాంద్యముఁ జేయు ననియుం జెప్పఁబడినది. తంగేటికాయలను లేఁతపరువున కూరగఁ జేతు రనియు, అవి పైఅన్నిగుణములకుందోడు క్రిమిరోగమును, మూలవ్యాధినిగూడ శమింపఁజేయు ననియు, తంగేటిబంక రక్తగ్రహణిని, మధుమేహ బహుమూత్రములపైఁ జక్కఁగ బనిచేయు ననియు నందురు.

నేలతంగేటిని లాటిన్ భాషయందు **Cassia lanceolata** అనియు, **Cassia obovata** అనియు, ఆం. **Country senna** అనియు పేర్లు. సంస్కృతమున హేమపుష్పమందురు. కొందఱు స్వర్ణపత్రి యనిరి కాని యది సునాముఖియాకు పేరు. ఇంక గొందఱు కళ్యాణియనిరి గాని యది నైఘంటికము కానేరదు. దీని వేళ్ళు, ఆకు మిక్కలి వేఁడిచేసి విరేచనముం గల్గించును. త్రిదోషములను హరించు నని చెప్పఁబడినది. కొందఱు ఋషులనుపానభేదముచే సమస్తరోగనివారణ కల్గింపనగు నని చెప్పిరి.

సుప్రసిద్ధాంధ్ర వైద్యవిద్యా విశారదుండగు యర్రా వెంకటస్వామినాయుఁడుగా రీనేలతంగేటింగూర్చి తనపరిశీలనలకుం బిదప నీక్రింద వివరించిన సంగతులు వెల్లడించెను. దీని సమూలము నీడ నెండించిన చూర్ణ మఱువది దినము లుదయమున నే పుచ్చుకొను చుండవలసినది. (పదిచిన్నముల మోతాదు)

౧ తేనెతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన శరీర బలము గల్గును.

౨ పంచదారతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన జ్వరములు మాని సిరిసము నివారణమగును.

౩ పటికపంచదారతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన కీళ్ళనొప్పులు మాని బలము గల్గును.

౪ ప్రాఁతబెల్లముతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన కడుపులోనిమలదోషము నివర్తియై శుభ్రపడును.

౫ ఆవునేతితోఁ బుచ్చుకొనుచుండినను, ఆవు నెయ్యి, పంచదారలతోఁ బుచ్చుకొనుచుండినను ఆరోగ్యము స్థిరపడఁజేయును.

౬ ఆవువెన్నతో పుచ్చుకొనుచుండిన స్త్రీల కెండిపోయినగుండెలు తిరిగి పుష్టిజెందును.

౭ పెరుగుతో బుచ్చుకొనుచుండిన విషదోషము లంటక మచ్చలు, తామర మొదలగు చర్మరోగములు నిర్మూల మగును.

౮ పాలమీఁగడతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన గర్భస్థ మలదోష మడంగి విషదోషబాధ లేకుండఁజేయును.

౯ ఆవుపాలతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన దేహకాంతి గల్గి యెక్కు వగును.

౧౦ గొఱ్ఱెపాలతోఁ బుచ్చుకొను చుండిన రతియందు బలశాలి, బహువీర్యవంతుఁడునగును.

౧౧ లేడిపాలతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన బలశాలియగును. అలసట గలుగకుండును.

౧౨ ఒంటెపాలతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన సంతోషచిత్తము గల్గియుండును.

౧౩ ఖర్జూరపుకాయతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన నోటికి నహితవు, దుర్గంధము కలుగదు.

౧౪ ఖర్జూరపుపండుతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన క్షుత్పిపాసలు బాధింపనంతటి బలశాలి యగును.

౧౫ దానిమ్మపండ్లరసముతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన రొమ్మునొప్పిమాని సుఖసంతోషముల నుండును.

౧౬ నారదబ్బపండ్లరసముతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన కఫము హరించి, జీర్ణశక్తి యధికమై, ఆఁకలి గల్గి రొమ్ము చులకన యగును.

౧౭ గుంటకలగరాకురసముతోఁ బుచ్చుకొనుచుండినఁ దలవెండ్రుకలు నెఱియక బలశాలిగ నుండును.

౧౮ పాలు, అరఁటిపండ్లతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన దృష్టి బలపడి నేత్రములు శుభ్రపడును.

౧౯ అల్లపురసముతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన పెగజాడ్యము, తల మాఁడుపట్టుట మంట, అతిమూత్రము, మూత్రద్వారము పెద్ద దగుట, మూత్రకృచ్ఛ్రము మొదలగు రోగము లడంగి నేత్రదృష్టి బలపడి ఆరోగ్యవంతుఁ డగును.

తంజావూరి రఘునాథరాజకవి— ఈ రాజకవిని అచ్యుతేంద్ర రఘునాథ రాజని యనెదరు. తంజావూరు రాజధానిగ దక్షిణదేశమున రాజ్యమేలిన ప్రభువగుట తంజావూరు రఘునాథరా జని వాడుచున్నారు కాని అది వారి యింటిపేరు కానేరదు.

ఈయన అచ్యు పసార్వభౌముని తోడి యల్లుఁడు. ఆయనకు సమకాలికుఁడగుట క్రీ. శ. ౧౫౩౦ తరువాతి కాలపువాఁ డని తోఁచెడిని. గొప్పఅన్నదాన మొనర్చినవాఁడఁట. శ్రీరామభక్తుఁడు. ఈ మహారాజు చేమకూర వేంకటకవిప్రణీతమగు విజయవిలాసమును, సారంగధర చరిత్రమును, కృష్ణాధ్వరివిరచిత నైషధపారిజాతీయమును, మధురవాణి (వారకాంత) రచిత రామాయణమును కృతి నొందినవాఁడు.

రఘునాథస్వపాలుఁ డొక రామాయణమును రచియించెనఁట. మధురవాణి యాతనికి ప్రియభోగినియము మక్కువపడి దానినే తాను సంస్కృతమునఁ దెనుఁగ రచించెనఁట. రఘునాథరాజు భావనాశక్తి, కల్పనాశక్తి, చమత్కారయుక్తములు. హాస్యరసోక్తులం దితఁడు జాణ. స్త్రీలోలుఁ డనియు, భోగాసక్తచిత్తుఁ డనియు నితనిం గొందఱు అనెదరు.

ఈ మహారాజు కుంభకోణమునఁ బ్రసిద్ధిచెందిన రామస్వామి దేవస్థానముం గట్టించి, ప్రతిష్ఠచేసినవాఁడు. ఇంకను మన్నారుగుడి, విజయరాఘవపురము, శ్రీముష్ణము, శ్రీరంగము, శ్రీరామసేతువులందు శ్రీరామాలయము లంగట్టించి ప్రతిష్ఠించిన శ్రీరామభక్తుఁడు. గొప్ప పరాక్రమశాలి. విద్వాంసుఁడు.

తంజావూరు— దక్షిణదేశమున తంజావూరు సుప్రసిద్ధనగరము. ఇది యాంధ్రులచేఁ గొంతకాలము పాలింపఁబడుట నీపురమున నాంధ్రభాష వ్యాపించియుండుట గూడ నగును. ఇది తొల్లింట తంజాసురుఁ డనువాని నివాసమై యుండుట తంజావూ రనఁబరఁగినది. కావేరీనదీతీరము. ఈ ప్రాంతమును "దక్షిణదేశపు కోనసీమ" యని వాడుదురు. కావేరీనది డెల్టాభూమి. పంటకాలువ లన్నిదిశలందు విరివిగా గలవు.

ఈ ప్రాంతదేశ మేలిన చోళరాజుల కడపటి రాజధాని. పిదప విజయనగర సామ్రాజ్యపు నాయకుల పరిపాలనక్రిందికిం జేరెను. క్రీ॥ శ॥ ౧౬౭౬-౧౮౫౫ ల నడుమ మహారాష్ట్రులపాలనకు లోనయ్యెను. ౧౭౭౯ సం॥లో బ్రిటీషువారికి సంస్థానమై ౧౮౫౫ లో కడపటి

శివాజీ యనంబడినభూపతి మరణించినకతన బ్రిటీషురాజ్యమునకుం జేరిపోయెను.

అన్ని కాలములందు తంజావూరు విద్యలకు, చేతిపనులకు, గానమునకు, కలలకు విశారదత్వము వహించినదని ప్రతీతి కలదు. తొల్లింటి యాంధ్ర పరిపాలకులనాఁటి 'సరస్వతీ మహల్' పుస్తకభాండాగారము సుప్రసిద్ధము.

ఇచటఁ గనఁదగినది రాజనగరు మాత్రమే గాక, దేవాలయములును సుప్రసిద్ధములు. అందు బృహదీశ్వరుని శివాలయము మిగులఁ బేరందినది. దీనికి రెం డావరణలు కలవు. బహిః ప్రాకారము ౨౫౦ అడుగుల చతురము కలది. లోనిప్రాకారము ౫౦౦అడుగులుపొడవు,౨౫౦ అడుగులు వెడలుపు గలది. ఇందు బృహదీశ్వ రాలయ మున్నది.

బృహదీశ్వరాలయము సుందరమైన దని లోకప్రసిద్ధి నందినది. దేవాలయపుభూమిట్టము ౯౬ చతురపుటడుగుల ప్రదేశము. ౨౦౮ అడుగులయెత్తు కలది. దీనిపైనఁగల శిలామయమైన గోళము (డోమ్) చాల పెద్దది. ఏకశిలారచితము. దీని నటకుం జేర్ప నైదు మైళ్ళ పొడవుమార్గము గట్టిపోసి దానిపై నీడ్చుచుఁ గొంపోయి యటకుం జేర్చిరని ప్రతీతి కలదు. గుడిమీఁద శివలీలలవిగ్రహములును, గోపురము మీఁద విష్ణులీలలవిగ్రహములును చిత్రింపం బడినవి. క్రీ. వె. ౧౩౩౦ సంవత్సర ప్రాంతమున కాంచీపుర మేలుచుండిన చోళభూపతి ముఖద్వారమును నిర్మింపఁ జేసెనఁట.

ఇచటినంది ఱాతితోఁ జెక్కఁబడినది. ౧౬ అడుగుల యెత్తు కలది. ఇది వేఱుమండపమున నుంచఁబడినది. దీనిని నాల్గువందలమైళ్ళ దూరమునుండి యిటకుం దెచ్చిరని యచటివా రనెదరు. ఈదేవాలయమున కుత్తరముగా సుబ్రహ్మణ్యస్వామి దేవస్థానము కలదు. దీనిపని కడు సుందరతరమై పనివాండ్ర విశారదత్వముం దెల్పుచుండును. ఈపనితనమును బెక్కండ్రు ఎంజినీర్సు మెచ్చుకొనియున్నారు.

తంజావూరునందు పట్టుతివాచీలు, నగలు, వెండిసామానులు, రాగిపనులు, కొంతవఱ కిత్తడి పనులు గాననగు చుండును. చిత్రకల యిట బాగుగ నున్నదని యందురు. ఇట తొమ్మిది [illegible]ములు కలవు. తంజావూరు సోమరిపోతుల సత్రమనునది యేదియో తెలియరాదు.

తంజావూరుఅచ్యుతేంద్రరఘునాథ రాజు వంశావళి—

చెవ్వరాజు—ఈతఁ డాంధ్ర కర్ణాటకరాజ్య ప్రభువుగ రాజ్యముచేసినఅచ్యుత దేవరాయల తోడియల్లుఁ డని విజయవిలాసమునఁ జెప్పబడినది.

అచ్యుతరాజు

రఘునాథరాజు — ఈతఁడు విజయ విలాస సారంగధర చరిత్రములను చేమకూర వేంకటరాజకవివలనఁ గృతులందినవాఁడు.

తంజావూరు జిల్లా— అఱవదేశములోనిది. చెన్నపురి రాజధానిం జేరి యున్నది. తొల్లింటి తంజావూరు రాజ్యమునకు రాజధాని. చిత్రకళలు, గానము విశేషముగఁ గలది. వరిపంటకు పేరందినజిల్లా. తంజావూరు ముఖ్య పట్టణము. కుంభకోణముపెద్దపట్టణము. మాయవరము వేఱొకపట్టణము. మన్నారుగుడి, వేదారణ్యము, శీయాలి ఇతరపట్టణములు. నాగపట్టణము రేవు. ట్రాంక్విబాద్ వేఱొక పట్టణము. ఆరంతాంగి(అర్ధాంగి)క్షేత్రము. మధ్యార్జునము, పాపనాశము ఇతరక్షేత్రములు. జిల్లాయంతటను కావేరిశాఖలు గలవు. తెలుఁగువారు, మహారాష్ట్రులు నిట నధికముగ నున్నారు.

తంజీర్-ఆలీబాబా— తంజీరు పురము మొరాకో (తొల్లింటిమొరాకష్) దేశపు ప్రధాన స్థలము. ఇది సముద్రతీరపు రేవు. ఆఫ్రికాఖండ ములోనిది. ఇంక ఆలీబాబా యనునది ఇట చూడం దగినతావులం జూపించు మార్గదర్శికి (Guide) ప్రసిద్ధనామము. ఇదిపరిభాషాపదము వలె వాడంబడుచున్న పదము. ఇది మూర్ జాతి మహమ్మదీయుల దేశము. ఒకప్పు డీదేశపు సుల్తాను పరిపాలన క్రిందనుండి దుష్పరిపాల నము, దుర్దశల ననుభవించి యుండిన దేశము. ఆనాటి రాజభవనము 'కస్బా' యనంబడుచు తంజీరుపురమున నొకకొండపై నున్నది. దానిని ఆ పురవీథులం జూపు గైడ్లనకు ఆలీబాబా య నెదరు.

ఇట్టి తావులంజూచు ప్రయాణికులం దిప్ప కొనివచ్చుపొగయోడలకు Cruise అని ఐరోపా దేశములందు వాడెదరు. క్రూయిజుఓడ తంజీరు రేవునకుం జేరంగనే ఆలీబాబాలు సిద్ధముగ నుందురు. ఓడయందే రేట్లు కుదుర్చుకొని చూచువారిని వెంటనిడుకొని ఆలీబాబా వీథుల వెంట బజారుగుండా సుల్తాను భవనమునకుం గొంపోయి చూపి తిరుగ నోడకుం జేర్చి తన పైకముం గైకొని పోవును. కస్బాకొండపైనుండి చూచిన, తంజీరు రేవు ఓడయే గాక మధ్యధరా సముద్రపు టవ్వలితీరపు ఐరోపా భూములు, స్పానియా దేశపు కొండలు, జిబ్రాల్టరు సైనిక స్థానము మొదలగునవి కన్పించెడిని.

తంటాలమారి గుఱ్ఱమునకు తాటి పట్టె గొరపము— ఉదయమున గుఱ్ఱమునకు మాలీసు చేయుటకని భావము. గొరప మన కుంచె (Brush). ఆంధ్రలోకోక్తి.

తంటెపుచెట్టు (తగిరిసకూరచెట్టు) లా. Cassia-tora. సం. తరటః, తర్చటః. దీనిని తగిరిసకూరచెట్టు లేక తగిరిస చెట్టనియు నందురు. దీనియాకు లేతపరువున కూరచేయుదు రంట. కొందఱు ఋషులు దీనిని చక్రపద్మాటః, చక్రమర్దః, చక్రాహ్వః, దద్రుఘ్నః, దద్రుఘ్నం, ప్రపున్నాడః, ప్రపున్నాలః, ప్రపున్నాటః అను సంస్కృతినామములంగూడ వాడియున్నారు.

తంటెపు ఆకులందు ఒగరు, వెగటు, చేదు, కారపురుచులం గల్గియుండును. పైత్యము నుద్రేకింపం జేసి, అగ్నిమాంద్యమును బలపఱచి, శూలను రేపు దుర్గుణము కలదు. ఉబ్బు, కఫము, దురదలు, పొక్కులు, మూలవ్యాధి, రక్తపైత్యము, వాతము, విసర్పి దోషముల నడంచు ననియు, తంటెపువిత్తుల చూర్ణము, లేక కషాయమునందు కఫము, క్రిమిరోగము, కుష్ఠము, దురదలు, వాతదోషము హరించు గుణము కలదనియు, వేఱునందు నిమ్మకాయ రసముతో నూరి పైని రాచుచుండిన తామరను మాన్పుశక్తి గలదనియుం జెప్పంబడినది.

తంటెపుచెట్టు సమూలకషాయము విరేచనము గల్గించి కఫరోగము, శిల్పకుష్ఠము, శీత పైత్యము, శ్లేష్మవాతముల హరించు ననియు, పిల్లలకు దంతములు వచ్చునపుడు గల్గెడి జ్వరమును నివారించు ననియు, ఆకుపసరు తేనెతోగ, కండిరిగ, తుమ్మెద మొదలగునవి కుట్టినతావున రాచి రుద్దిన, బాధ మాను ననియు, ఆకులు ఆముదమున వెచ్చజేసి కాచిన ఆమవాతపు నొప్పులు, మేహవాతపునొప్పులు, కీళ్ళనొప్పులు నివారణమగు ననియు, ఆముదమున వెచ్చజేసి నూరి కట్టిన వ్రణములు, ముఱికిపుండ్లు, మానని మొండిజాతి కురుపులు, మాన్పట్టు ననియు, గడ్డలు అడంగిపోవుటయో, చీముపట్టి చితుకుటయో జరుగుననియుం జెప్పంబడినది.

తండి గోత్రము— జాతుకర్ణ్యగణముచూ.

తండులభక్షణన్యాయము— వండుకొన బద్ధకించి బియ్యమే తినుట కర్థము. సోమరి

ప్రోషితసముం దెల్పు న్యాయము.

తంతివార్తా యంత్రము (Telegraph)

విద్యుచ్ఛక్తిసాహాయ్యమున తంత్రుల (తీఁగెల) ద్వారా మాటలం దెలుపు యంత్రవిధానమున కాంగ్లమున **Electric Telegraph** అనియెదరు. ఇందు చుక్కలు, గీతలు (Dots and Dashes) వీటి సమ్మేళనము గుఱుతులై ఆంగ్లాక్షరతతియు, అంకెలును, కొన్ని గుఱుతులును సంజ్ఞలై యొనరెడిని.

వీట్లను చూచి చదువుటవలన నుపయోగించుకొనుటలేదు. విద్యుచ్ఛక్తిమూలమునఁ గలుగంజేయు వీట్లధ్వనులను విని, అక్షరములుగ వ్రాసి వ్రాయుచో, వారిను దూరదేశముల నుండి సైతము గ్రహింపఁ గలుగుచున్నారు. దీని నొలుత నమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రముల లోని Massachusetts అనంబడు తావునం బెరి మార్సుపండితుఁడు(Professor Morse) కనిపెట్టి రచించుటం జేసి యాతనిపేరం బరఁగుచు Morse Alphabet అనియును, Morse Telegraph Code అనియును జెప్పఁబడుచున్నది.

అక్షరములు—గుర్తు

A	. —	N
B	— . . .	O
C	— . — .	P
D	— . .	Q
E	.	R
F	. . — .	S
G	— — .	T
H	. . . .	U
I	. .	V
J	. — — —	W
K	— . —	X
L	. — . .	Y
M	— —	Z
		Ch

అంకెలు—గురులు.

1	. — — — —	6	— . . . .
2	. . — — —	7	— — . . .
3	. . . — —	8	— — — . .
4	. . . . —	9	— — — — .
5	. . . . .	0	— — — — —

ఈ యక్షరపుగుర్తులం బలుకు యంత్రములు రెండు సారులుగ రచింపఁబడినవఁట. క్రీ. వె. ౧౮౩౩ సంవత్సరమున **Gauss and Weber** అనువారలును, పిదప ౧౮౩౭ సంవత్సరమున **Sir Charles Wheatstone** అను పండితుఁడును రచించినట్లు చెప్పుదురు. కాని పదునెనిమిదవ శతాబ్దాంత సంవత్సరము లరుదెంచువఱకెవ్వరును విద్యుచ్ఛక్తి నుపయోగించుచు నీసంజ్ఞలమూలమున నీయంత్రములగుండా వార్తలను నడుప నగునని తలంచినట్లే కానరాదు. కాని క్రీ. వె. ౧౮౦౩ సంవత్సరమున బ్రిటీషు పార్లమెంటునందు ఆఱుపెన్నీల తంతివార్తా సిద్ధాంతమామోదింపఁ బడియె నని తెలియుచున్నది. కాని, పిదప రెండు సంవత్సరములవఱకాచరణ మందు లేదఁట.

ఇప్పు డెక్కువగ వాడఁబడుచుఁ బ్రచారము నందియున్న **Morse Digney Recording Instrument** అనంబడు యంత్రముగుండా మినిటుకాలమున నారిందాలగు నేర్పరు లేఁబది మొదలు నూఱు ఆంగ్లమాటలను పంపను,వినను, గ్రహింపను సమర్థతం గల్గియుందురఁట. ఇది గడియారమువంటి ఒకేయంత్రి సముదాయము లోనం గల్గియుండెడిని. కొంచెముపాటి సునాయాసధ్వనియైనను దూరమున కంపఁబడుచున్నది.

మధ్యకాలమున విజ్ఞానులు **Multiplex Telegraphy** అను విధానముం గనిపెట్టిరి. ఈమూలమున నొకే తంతిపై నేకకాలమునం

బెక్కు వార్తాసముదాయము లొకటితో నొకటి కలిసిపోకుండ నొకేసారిగ నిరుదెసలనుండి వాయింపఁగల్గుదురు. ఇందువలన నెక్కువపని జరుగఁ గలుగుచున్నది.

కేబిల్సు—ఈవిధానముననే వార్తలనంపు తీగెలను (తంతులను) సముద్రపునీటిగుండా (సముద్రములోనుండి) నడప యవ్వలిదరినున్న తావునకుంజేర్చి వార్తలను నడుపుదురు. ఇది విదేశములతోఁ బని వేఱుగ వ్రాయనక్కఱలేదు. వీటికి కేబిల్సు (Cables) అనియెదరు. తొలుదొలుత **Atlantic Cable Telegraph Line** వేయ బ్రయత్నింపఁబడినది. అమెరికా దేశస్థు లీప్రయత్నము నొనర్చిరి. క్రీ. శ. ౧౮౫౭ సంవత్సరమున మోర్సుపండితుఁడే సూచించెనఁట కాని పనిజరుగుటకుఁ దగుబల మతనికి జేకూర దయ్యెను.

పిదప ౧౮౫౮ వ సంవత్సరమున సుందర యామోదమును బడసి, ధన బలముల నంది **Sir Charles Bright** అనునాతఁడు నియోగింపఁబడిపని ప్రారంభించిఅమెరికాన్యూఫౌండ్లాండు (**Newfoundland**) నుండి బ్రిటీషుదీవుల లోని ఐర్లాండు(**Ireland**) నందలి **Valentia** అనుతావునకుమారామి ౨౫౦౦ మైళ్లదూరము తీఁగలు అట్లాంటిక్కు మహాసముద్రముగుండా వైచిరఁట. కాని యేవో (తెలియని)కొన్నిలోపములు కారణముగ నది పలుకకదయ్యెను. ఈవిఫలితప్రయత్నమున కాతండు బిక్కమొగము వైచినను, దేశమున నిరాశ జనింపక మఱియేడు నెలలకు ౧౮౬౫ సంవత్సరమున దిరుగఁ బ్రయత్నింపఁబడి, రెండవసారి తీగ వేయఁబడె నఁట అప్పు డమెరికాయందు పేరందిన **Great Eastern Steam Ship** యీపని కుపయోగింపఁబడెనఁట. ఇత్తఱి తీఁగె నడిసముద్రమున తెగిపోవుటవలన ఏఫలితము చేకూరక నందఱను తిరుగ బిక్కమొగములు వైచునట్లు జేసెనఁట. కాని పట్టుదల యెక్కువయగుటచే నామఱుసటి వత్సరమున తిరుగ నారంభించి జయముఁ గాంచి రఁట. ఇత్తఱి నింతటితో నాఁగక తొల్లింటి తీఁగయుం దొరికి గల్పి రెండుతీఁగెల మార్గములచేఁ బనిగొంప నయ్యెనఁట. పిదప నమెరికా యూరోపు లమధ్య నట్లాంటిక్కు మహాసముద్రముగుండా పదునాఱు తీఁగలను వేర్వేఱు దేశములవారు నిర్మించుకొనిరి

ఇందు రెండు ఫ్రెంచివారివి. రెండు జర్మనీ వారివి. ఇంకను వేర్వేఱు దేశములవియు, చాల భాగము **Anglo American Co., and Western Union Co.,** వారివియు నై యమెరికాపువార్తలకుఁ బనిచేయుచున్నవి. ఇంకను ౧౮౭౩ లో కట్టబడిన కాశ్మీరు తీఁగ పని పూర్తిచేయఁ బడి న్యూయార్కు, ఐర్లాండు పురములమధ్య పని నడుపుచున్నది. ఇది చాల బలముకలది. ఇది మినిటునకు ౧౭౦౦ అక్షరములు నడుపఁగలదు నఁట.

తంతులేని టెలిగ్రాపు (**Wireless Telegraphy**)— ఈ టెలిగ్రాపువిధాన మభివృద్ధి నొందుటకు ముందు నడపుటకు నాశ్చర్యము గలుగకపోదు. **Signore Marconi** అను పేరుగల (విద్యుచ్ఛాస్త్రవేత్త) పండితుఁడు తీఁగలసంబంధ మెక్కడను లేకనే విద్యుచ్ఛక్తి బలమున గొప్ప యంత్రముల సహాయమున వార్తల నందీయవచ్చునని కనిపెట్టి ఋజువుపఱుపఁ గలిగెను. ఈవిధానమున భూమిపైనుండు వేర్వేఱు తావులమధ్యనే గాక, సముద్రమునఁ బ్రయాణము చేయుచుండు నోడలలోనికి సైతము వార్తలనంపఁ వీలు కలిగెను. ఈ పంపుట **Wireless Stations** నుండియే యని మనసునం దుంచుకొనవలయును. దీనికై బ్రిటీషు ప్రభుత్వమునకును, (ఇటలీ) మార్కోనీకంపెనీవారికిని ఒకఏర్పాటు

ఒడంబడిక జరిగి 1905సం॥ ప్రారంభమునుండియు లండనునగరమునందునను, ఈజిప్టుదేశమునందునను, ఏడెన్, బెంగుళూరు, ఫిటోరియా, సింగపూర్ నగరముల Wireless Stations ఏర్పాటై, వీట్ల నడుమనే గాక నడుచుచుండు పొగయోడలకుంగూడ వార్తలు నడుచుచున్నవనియుఁ దెలియఁగలదు. ౧౯౦౭వ సంవత్సరము నుండియు అమెరికాతోఁగూడ Wireless Telegraph వార్తలు నడుపఁబడుచు, నిప్పుడు భరతదేశమునఁ బెక్కుతావుల Stations నిర్మింపఁ బడుచున్నవి. (వైరెలెస్ చూడుఁడు).

టెలిఫోన్ (Telephone)—ఈదేశమున బాలురాడుకొనునాటలలో ఒకవైపు మూయఁబడిన రెండుగొట్టముల నడుమ నొక ముడిలేనిదారము నమర్చి ఒకఁడు మాటలాడుటయు, వేఱొకఁడు వినుటయుఁ దఱచు గాననయ్యెడిని. ఇది తొల్లింటికాలమునుండియుఁ గలదని ప్రతీతి కలదు. ఆంగ్లదేశమున గ్రహాం బెల్ (Graham Bell) అనఁబడినపండితుఁడు టెలిఫోన్ యంత్రమును గనిపెట్టెనని చెప్పఁబడినది. అతఁడు కనిపెట్టుట క్రీ. వె. ౧౮౭౬ సంవత్సరమునందెనను గొంతికాల మట్లే యడఁగియుండి తర్వాత ప్రచారమందెననియుఁ జెపఁబడినది. ఈ యంత్రముగుండా మాటలాడినమాటలే విని పించెడిని. ఇదియు విద్యుచ్ఛక్తి సాహాయ్యమున తంత్రులపైనుండియే యని యెఱుంగునది. ఇక్కాలమున పెద్దపెద్ద నగరములందు మాత్రమే గాక బొంబై,పూనా మొదలగుకొన్ని నగరముల నడుమను, ఇంగ్లాండు,బెల్జియమ్; ఇంగ్లాండు, ఫ్రాన్సులంబోలిన దేశములనడుమ సహా టెలిఫోను తీఁగెలపై వార్తలు నడుచుచున్నవి. ధూమశకట మార్గస్థానముల నడుమ నేర్పడినవి. ఇటీవల విద్యుచ్ఛక్తిబలము కూర్చుకొని తీఁగె లేకయే టెలిఫోనువార్తలు నడుప వీలుకలదని కనిపెట్టిరి.

బడినది.

తంతుగోత్రము— కుశికగణముచూ.

తంతున్యాయము — నూలుపోఁగులన్నియు బట్టయగుటం దెల్పు న్యాయము. కలయిక బలపడి ఉపయోగకారి యనిభావము.

తంత్రములు— చతుష్షష్టితంత్రగ్రంథములు చూడుఁడు.

తంత్రీపాలుఁడు—అజ్ఞాతపాండవులుచూ.

తందనాపదములు— ఆంధ్రభాషా సాంప్రదాయార్థ పదము. తందనా పదముల కాంగ్లమున Ballads అని యనుచున్నారు. కాని యది సరియగుస్థితిం దెలుపుట లేదు. చరిత్రాత్మకమై లయయుక్తమై గానశ్రావ్యమైనను, కాకున్నను ఒకకథం దెల్పుపాటకుBallad అననగును. తందనాపదమ ట్లుండకపోవచ్చును. గేయమై రసవంతమైన పదములం గల్గి, లయయుక్తమై, గానకళాసంచారసంయుత మైనను తందనాపదము హేయమై సభార్హము కానేరదు. తందనాపదములు పాడువారన హేళనగాని, గానవిద్యావిశారదు లని భావముకాదు.

తంపర (ఆవ) (Swamp) — తంపర లోఁతులేని జలప్రదేశము. దీనిని సరస్సనియు ననుటగలదు. తంపర లుప్పునీటివిగను, మంచినీటివిగను గూడ నుండెడిని.

తంబిరేలు (తగరపుపూఁతరేకుల) పరిశ్రమ — తంబిరేలు పరిశ్రమ యనఁగా తగరపుపూఁతరేకులు చేయు పరిశ్రమ యని యర్థము. ఈరేకులు హిందూదేశమునం దేమి, ఇతరదేశములయం దేమి డబ్బాలు, డబ్బీలు చేయుట కుపకరింపఁ బడుచున్నవి. ఇప్పుడిప్పుడు ల్యాంపులు, పెట్టెలు మొదలగునవి చేయుటకు సైతము దీనిని వాడుచున్నారు. పలుచని యినుపరేకులపై సున్నితముగా పరిశుభ్రముగు

తగరపుపూతపూయుటచే తంబిరేలు రేకు తయారగుచున్నది. దీనికి నినుమువలన బలముకలుగును. తగరపుపూఁతవలన త్రుప్పు పట్టకుండ నుండును.

ఇది పెట్రోలియం, కిరసనాయిలు, పెట్రోలు ల్యూబ్రికేటింగ్ ఆయిల్సు మొదలగునవి పోయుటకై డబ్బాలు చేయుటకు నత్యధికముగా నుపయోగింపఁ బడుచున్నది. ప్రపంచకమునందు తయారగుచున్న తంబిరేలు రేకులలో మూఁడవ వంతు ఈపనికై వినియోగింపఁ బడుచున్నదని అంచనా వేయఁబడినది. హిందూదేశమునందు 4/5 కేవలము నాలుగుగాలనుల కిరసనాయిలు డబ్బాలు చేయుటకే వాడఁబడుచున్నది. ప్రతి నాలుగుకోట్ల కిరసనాయిలుటిన్నులకు సుమారుగా తయారుచేయఁబడుచున్నట్లు లెక్కలవలనఁ దేలుచున్నది.

ప్రతితంబిరేలు ఫ్యాక్టరీయందును రెండుశాఖలుండును. ఒకటి యంత్రములు, రెండవది టినహౌసు (Tin House). మొదటిదానిలో ఉక్కుగాని, తంబిరేలు రేకుబారుగాని, చుట్టలుగా చుట్టియు మడతలుగా వేసియు పరిశుభ్రముచేసి తగరపుపూతకు సిద్ధపఱుపఁ బడును. తగరపుపూతకు సిద్ధముగా తయారుచేయఁబడిన వానికి Finished Black Plates అని పేరు. రెండవభాగమగు Tin Houseలో ఆనల్లరేకుపై తగరపుపూత పూసి పరిశోధించి విక్రయమునకు సిద్ధముచేయుదురు.

Tin House అనఁగా తగరపుపూత పూయుచోటు. తగరపువాని పెనమెప్పుడును కరఁగించిన ద్రావ్యతో తేలియాడుచుండును. రేకుల నంటిపెట్టుకొనియున్న చమ్మ, పూర్తిగా నిగిరిపోవువఱకును రేకులీ పెనమునందు కరఁగుచున్న ద్రావ్యలో ముంచఁబడి యుండును. ఇక్కడనుండి యా రేకులు తగరపుబాణలియొద్దకుం గొంపోఁబడును. అచ్చట నవి మఱుగుచున్న తగరపునీటిలో ముంచఁబడును. ఆతగరము నిలువునను ద్రావ్యఁ చేనిండి యుండును. తొలిపర్యాయము ముంచినప్పుడు తగరము పూర్తిగా నంటక యక్కడక్కడ లోనెలుసు లగపడుచుండును. అక్కడనుండి రుఁడి Washpots లో ముంచుటకుఁ దీసికొనిపోఁబడును. అక్కడ సైతము ద్రావ్యముతో మఱుగుచున్న తగరపు స్నానమే వాని కీయఁబడును. ఈWashpots కొన్నిగదులుగా విభజింపఁబడియుండును. అందులోని పెద్దగదులలో రేకులు ముంపఁబడును. పూతపూర్తిగాపాటు పడుకు సందేముంపఁబడియుండును. దేనికైన నధికముగా పూత పాటినయెడల దానిని సరిలించుటకు పనివాండ్రు రేకును పట్టుకొని యిల్లె బట్ట జనపనారకుంచెలతో రెండువైపులను సరిచేయుచుందురు. తరువాత కుంచెగుర్తులు తీసివేసి, మెఱుఁగుపెట్టుటకై దీనిని Washpot రెండవగదిలో ముంచుదురు.

మూఁడవదానిలో శ్రేష్ఠతమ మగు తగరముండును. అక్కడనే ఇనుపరేకు ప్రశస్తమగు ఎల్లాయి (Alloy) కావలసి యున్నది. అది యేనతోడనే తిరుగ మొదటిగదికు రేకు గొంపోఁబడును. తరువాత టినపాట దగ్గరఁ గొంపోఁబడును. ఇక్కడనుండి ద్రావ్యబాణలి యొద్దకు తీసుకొనిపోఁబడును. దీనినిండ కరఁగిన ద్రావ్యముండును. దాని నుచితముగు కుంపరేచరులో నుంచుటకు జాగ్రత్తయైన పరిశీలన కావలయును. దీని యుద్దేశ మేమనఁగా అవసరముకన్న నధికముగానున్న తగరము తొలగించుటయు, ఇనుపరేకుపై నంటుకొన్న అల్లాయి యినుముగకన్న ముందుగాఁ జలఁబడకుండునటు చూచుటయు నైయున్నది. ఇందులో నజాగ్రత్తగా నున్నయెడల రేకు బీటలుపడిపోవును. అక్కడనుండి చలువబాణలియొద్దకు రేకుగొంపోఁబడును.

ఇందులో సామాన్యమగు టంకశాలకు మరగింపఁబడిన కొన్ని వృత్తాంతము.

ఈపని యొనవెనుక నొకమునికి కొల్లాయు గుడ్డలోఁ గాని, గొత్తులోలుంగఁ గాని శేకులకు మొఱఁగుపెట్టి పని పూర్తిచేయుచుండును.

తక్షకుఁడు (నాగము)— తండ్రి కశ్యపుఁడు. తల్లి కద్రువ. సోదరులు వాసుకి మొదలగు వారు. పరీక్షిన్మహారాజుం గఱచి చంపినవాఁడు.

మఱియు శ్రీరామునిసోదరుఁడగు భరతుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు తక్షకుఁడను పేరు గలవాఁడు. ఈతని పేరంటి రాజధానియే: తక్షశిల లేక తక్షక శిలానగరము (Taxila Punjab). ఈతండు శ్రీరాముఁడొసంగిన పాంచాల రాజ్యభాగమునఁ దక్షశిల రాజధానిగ నేలినవాఁడు.

తక్షశిలా లేక తక్షకశిలా నగరము (టాక్సిలా) — పంజాబు దేశములోని రావల్పిండిజిల్లా షాఢేరినుండి ౧ మైళ్లదూరమున పాడుపడియుండినదిబ్బలం ద్రవ్వి బయలు దేఱఁదీయుచున్నారు.

శ్రీరాముని సోదరుండగు భరతుని పుత్రుండగు తక్షునకొసంగిన రాజ్యముగు తక్షశిల, పాంచాలమున భరతునిచే నిర్మింపఁబడినపు మని రామాయణము, ఉత్తర ౧౧౪-౨౬౧ యందు కలదు.

తక్షశిలానగర ముండినతావున సిర్కాప్ షాఢేరీ, కిర్కాప్, శిర్సుక్, కచ్ కోట్ అను గ్రామములు కలవు. కాలకాసర్గె రెయిల్వేస్టేషనునుండి రెండుమైళ్లదూరమునను, రావల్పిండి పురమునకు వాయవ్యదిశగా ౨౬ మైళ్లదూర మునను తక్షశిల పాడుదిబ్బలతావు గానఁగు చున్నది.

తక్షశిలానగరమునకు పదప లెక్కింపఁదగిన ప్రసిద్ధి అటనుండిన విశ్వవిద్యాలయమునకే. ఆ విశ్వవిద్యాలయ ముండినతావు సిర్కాప్ గ్రామమునుండి నాల్గుమైళ్లదూరమున తొల్లింటి తక్షశిలానగరపు బహిఃప్రదేశమునఁ గాన నయ్యెడిని. చుట్టును చిన్నగదు లుండినయూన వాళ్ళు గలవు.

తక్షశిలావిశ్వవిద్యాలయము తొల్లింటికాలమున (పశ్చిమపు) బలాభివిశ్వవిద్యాలయము, (తూర్పు) నాలన్దవిశ్వవిద్యాలయము, (దక్షిణ) కాంచీపురవిశ్వవిద్యాలయము, మధ్యదేశమం దుండిన ధాన్యకటకవిశ్వవిద్యాలయములవలెనే గొప్పప్రఖ్యాతి వహించియుండెను. తక్షశిలా, బనారసు, విశ్వవిద్యాలయములందు వేదశాస్త్రములు, నితరకళలు, ధనుర్విద్యయుగూడ నేర్పఁబడుచుండినవి. దేనియందైనను పూర్తివిద్యాభ్యాసమున కుపాధ్యాయులకు వేయిటంకము (నాణ్యము) లీయవలసినమూల్య మేర్పాటుండినదని తెలియుచున్నది.

తక్షశిలా విశ్వవిద్యాలయము ఉత్తరమున నుండినది. క్రీ. వె. ఒకటవ శతాబ్దమునకు ముందు పనిచేయుచుండిన విద్యాస్థానము. ఇందే పాణిన్యాచార్యుఁడు వ్యాకరణవిద్య నభ్యసించె నని యు, జీవకుఁడు వైద్యవిద్యాభ్యాస మొనర్చె నని యుఁ జెప్పఁబడినది. పాణిని అష్టాధ్యాయి వ్యాకరణసూత్రముల రచించినవాఁడు. అది సంస్కృతవ్యాకరణశాస్త్రమునకు మూలగ్రన్థము. ఈసూత్రములకే వరరుచి వాక్యకారుఁడు పతంజలి యీసూత్రములకే భాష్యమొనర్చెను. అది వ్యాకరణమహాభాష్య మని పేరంది యున్నది. ఇంక జీవకుఁడు అభయున కొక యుంపుడుకత్తెయందు జన్మించినవాఁడని ప్రతీతి. ఆమె పేరు శాలావతి యఁట. తండ్రి యగు అభయుండు మగధభూపాలుండగు బింబసారుని సుతుండు. బాల్యముననే జీవకుఁడు రాజగృహము విడిచి తక్షశిలకేగి విశ్వవిద్యాలయమున నాత్రేయుండను గురునియొద్ద వైద్యవిద్య

నభ్యసించెను. పెక్కండ్రు చాణక్యమంత్రియు నిటనే విద్యాభ్యాస మొనర్చినవాఁడని తలంచుచున్నారు.

తొల్లింటికాలమున తక్షశిలానగర ప్రదేశముల నిర్మింపఁబడిన మాణిక్యస్తూప మిప్పటి రావల్ పిండిపురమునకు దక్షిణముగ ౧౪ మైళ్ళ దూరమున గానవచ్చుచున్నది.

క్రీ.ము ౧ వ శతాబ్దమున కుశాన్ నృపతులు బాక్ట్రియానుండి వెడలఁగొట్టఁబడినపిదప నిట స్థిరపడి రాజ్యాధిపతు లైరి. తక్షశిలయందు బయల్పడిన యొక్క తెల్లచలువరాతి స్తంభముపై శాసనము గలదు.

క్రీ. వె. ౩౨౬ సంవత్సరమున మహాలెగ్జాండరు తక్షశిలపై దండెత్తి,అంభి యనునామాంతరముగల ఓఫి యనంబడు తక్షశిలానృపతి లొంగిపోయి స్వాధీనపఱచెనఁట. పిదప నాల్గుసంవత్సరములలో తక్షశిల మగధభూపాలుఁడగు చంద్రగుప్తునకు స్వాధీనమాయెనఁట. అశోకచక్రవర్తి కాలమున కుమారుండగు అశోకుండు, పాంచాలరాజప్రతినిధిగ తక్షశిలయందే వసించె నఁట. అశోకుని జ్యేష్ఠసోదరుండు లుసుమనుఁ డిట బిందుసారునికాలమున రాజప్రతినిధిగ నుండి యిటనే వసించుచుండె నఁట. బిందుసారుని యనంతరము మతఁ డశోకునితోఁ గలహమున మడియ, నశోకుఁడు చక్రవర్తి యయ్యెను.

తక్షశిల యొకప్పుడు గాంధారమునకు రాజధానిగ నుండెనని తెలియుచున్నది. అప్పుడు బౌద్ధయాత్రాస్థలముగఁ గూడ నుండె నఁట. అశోకునియనంతర మిది బాక్ట్రియాప్రభువుల వశమై గ్రీకునరపాలురవశ మయ్యెను. పిదప శక నృపతులు, పహ్లవులు, మేయులు, అజెలు మొదలగువారు సిమితము లేక క్రీ. వె. ౬౦ సంవత్సరముదనుక పాలించిరి. పిదప కుశాను లాక్రమించిరి.

బౌద్ధగ్రంథములందు బుద్ధుని తొల్లింటిజన్మమున భద్రశిలన్పపాలుఁ డనియు, అప్పు డతని పేరు చంద్రప్రభుఁ డనియు, నొకబ్రాహ్మణునకు తనశిరస్సు సర్వము వదలివేయ నాతని పేర నాఁటినుండి భద్రశైలము తక్షశిలగ మారెనదనియుఁ జెప్పఁబడినది. కథాసరిత్సాగరమున తక్షశిలానగరము వితస్తానదీతీర మని ౬-౧౭ నందు కలదు. నిజమున నది సింధునదికిఁ [illegible] దనము దూరమునఁ గలదు. వితస్తకుదూరము.

తక్షుఁడు— ఇతఁడు దేవునిసోదరుఁడగు వృకుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు.

తక్క దేశము— మద్రదేశము చూ.

తక్కెళ్లపాటి లింగన్నకవి— [illegible] నివాసస్థలము [illegible] నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. హరితసగోత్రము. ఆపస్తంబసూత్రము. తండ్రిపేరు వెంకటపతి. తాతపేరు చిన్నయ్య. తల్లిపేరు సూరమ్మ.

రచించినవి— ౧ మదనమోహినీవిలాసము, ౨ సూర్యతనయా పరిణయము, ౩ ఉత్తర హరిశ్చంద్రచరిత్ర. ఇవి పద్యకావ్యములు. పిద్యాన్వ్రీథాపిలాసము యక్షగానము.

తక్రకౌండిన్య న్యాయము— మజ్జిగ అందఱకు సామాన్యమై యొసఁగు కౌండిన్యుఁ డనంబడువాని కేలనో తక్రకౌండిన్యుఁ డని (మజ్జిగకౌండిన్యుఁడని) పేరు వచ్చుట నాతని కిది ప్రసిద్ధ నామమని వ్యాకరణశాస్త్రమున వాడఁబడిన న్యాయము. అనఁగా కౌండిన్యసంబంధ మిందు ప్రధానము కాని, మజ్జిగ ప్రధానము కాదని భావము.

తఖ్తీ సులేమాన్ పర్వతము-తొల్లింటి సంధిమానపర్వతము. కాశ్మీరదేశముచూడుఁడు.

తగరము-గ్రంథితగరము -ఇంగ్లీషున Tin అని పేరు. సంస్కృతమున తగరం, లేక తగరః-అని పేర్లు కలవు.

తగరము, సీసము తుత్తినాగములం బోలిన మెత్తనిలోహము. ఇది యెఱ్ఱగ కాఁగకమునుపే కొంచెము వేఁడితాకిననే కరఁగి నీరు వలె నగు మెతనిలోహము. దీనితో చారు మొదలగు భోజనపదార్థములను కాచుకొను పాత్రలుగఁ జేతురు. పులుపు వస్తువులు తగరమున కిలము పట్టవు గాన దీనిపాత్రలందు మజ్జిగపులుసు మొదలగునవి చెడక యుండును. గుల్లగ వెండి యాభరణములు చేసి దానిని తగరముతో నింపి లొత్తలు పడకుండ భద్రపఱచుదురు. తగర మితరలోహములను సీసమువలె కొఱికి తినివేయు నది కాదు గాన సీటుల చేయుట కలవడు చున్నది. తగరము గనులనుండి త్రవ్వి యెత్తఁ బడు స్వతస్సిద్ధలోహము. రాగితో తగరముం గల్పి కంచును గన్మెటల్ (Gun metal) అనం బడు ఉపలోహమును జేయుదురు. తగరమును సీసమును కల్పిన 'సత్తు' అనంబడు ఉపలోహ మగును. అది తగరమునకన్న గట్టిగ నిలిచి వాడుకల నాఁగియుండును. గనులనుండి త్రవ్వఁ బడినలెఱి, దానిని (Tin stone) తగరపుఱా యియుందురు. అది Dioxide of Tin అని తెలియఁబడుచున్నది. ఇనుపరేకులపై తగరపు పూత బూసిన తంబిలేరు రేకులం జేసి, వాటితో కిరసనైలు అనంబడుదానిని నింపి, దేశదేశముల కెగుమతి చేయుచున్నారు. ఈ తగరపుపూత ఇనుపరేకును త్రుప్పుపట్టకుండ నుంచుంగాన నిది చాల యుపయోగకర మగుచున్నది. తగ రమునకు చక్కనివిలువ కలదు. తెల్లగనుండు లోహము.

తగరమునందు "గ్రంథితగర" మనుపేరున వేఱొక స్వచ్ఛమైన తగరము కలదందురు. మఱియు గ్రంథితగరమనుపేరున నొకచెట్టును కలదు.

తగరము-వంగము—లా. Stannum

Tin. ఇంగ్ల. Tin. ఫ్రెంచి Etain. సం. త్రపుః (వంగము), త్రపులం, త్రపుషం, త్రపుసం, వంగం. దీని Chemical symbol Sn- Specific weight 703 times that of water atomic weight 11807 atomic number 50 సెంటిగ్రేడు 232° డిగ్రీల వేఁడికిం గరఁగి నీరువలె నగును. తగరము సాఁగఁ గొట్టిన చక్కఁగ సాగుగుణమును, సాగదీసిన మెత్తగ సాగులక్షణమును గల్గి తెల్లనివర్ణముతో చక్కని మెఱుగునిచ్చు లోహము గాని దీని మెఱుగులోని తళతళ త్వరితముగనె గాలి తగిలిన మాసిపోవును గాని లోహము గాలికిచెడక నిలుచును.

గనినుండి త్రవ్వితీయబడిన Ore నకు Tinstoneఅనియు, Cassiterite అనియుపేరులు. దీనికి రసాయనవేత్తలు Tin oxide Sn. O. అనియెదరు. మఱియు Tin Pyrites or Stannite ను Sulphide తగరము ఫెడరేటెడ్ మలె స్టేట్సు, బొలివియా, డచ్చిఈస్టుఇండీసు, నైగేరియా, కార్న్వాల్, ఉత్తరఅమెరికా, పశ్చిమ ఆఫ్రికాలో ముఖ్యముగను, ఇతర దేశములందు కొంతకొంతగను దొరకెడిని. దీనిని శుభ్రపఱచు విధానమునకు Concentration Process అనియుంపేరు. కాల్చి గంధకము ఆర్సెనిక్కును దీనినుండి తీసివేచెదరు. కరఁగిపోసినతగరపుదిమ్మలకు Ingots అనిపేరు.

తగరముయొక్క యుపయోగ మధికము. పలుచని యినుపరేకులపై నిది కళాయి చేసిన త్రుప్పుపట్టక నిలుచును. దీనినితంబిలేరు అనెదరు. గాలి చొరకుండఁ జేయు డబ్బాలు, పెట్టెలు మొదలగునవి దీనితో జేసెదరు. గంటలుచేయు కంచు, చెంబులు, విగ్రహములు చేయుకంచు, బ్రోంజి, బ్రిటానియా మెటల్, గన్‌మెటల్,.

పీటర్ లోహము మొదలగునవి చేయుటకు తగరము నితరలోహములతోఁ గల్పుదురు. టంకములకు తగర మెక్కువ యుపయోగించును. తగరమును రాగి, యిత్తడి పాత్రలకు చిలుము పట్టకుండ కలాయిచేయ వాడుదురు. తగరముతో పాత్రలుచేసి వంటయందుపయోగింతురు. వీటకు తగరపుగిన్నె లనిపేరు.

క్రమముగ శుద్ధిచేయఁబడిన తగరము పిత్తజ్వరములు, శ్లేష్మరోగములు, మేహపైత్యము, పైత్యదోషముల నడంచి చలువజేయు ననియు, సరిగా శుద్ధిగాకున్న నారోగముల నే యుద్రేకింపఁజేయుననియుఁ జెప్పఁబడినది. తగరము కడియముగఁజేసిచెట్టువేరుకుం దగుల్చుటవలనకాపు రాలిపోకుండ నిలుచుట గల్గునందురు. తగరభస్మమునకు వంగభస్మమని వాడుదురు.

తగిలినకాలే తగులును నొగిలిన కొంపే నొగులును—(దెబ్బతగిలినకా లని భావము. నొగులుట యన వికలమగుట యని యర్థము. అనఁగా నాపదలవెనుక నాపదలే వచ్చునని భావము.) ఆంధ్రలోకోక్తి.

తటాకముద్ర – యోగాభ్యాసవిధానమునఁ జెప్పఁబడిన వింశతిముద్రలలో నొకటి.

పశ్చిమతానాసనాసీనుఁడై కుంభించి, తటాకమువలె కడుపు నుబ్బించుట తటాకముద్ర యనియు, జరామరణములు దీనియభ్యాసమున దూర మగుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

తట్లమ్మవారు— వేపపువ్వువ్యాధి చూ.

తడ (కట్ల) చెట్టు— తడకట్ల కలపకే పేరందినది. తడకట్లవాసములు మొదలగునవి బలకరములు. లా. Grewia Elastica. సం. పిచ్ఛిలకః, రూక్షః.

తడచెట్టుఆకు లేక చెక్కరసము గాని, కషాయముగాని పైత్యశాంతి యొనర్చి కఫము, రక్తకాసలపై చక్కఁగ పనిచేసి నివారించు నందురు.

తడిగుడ్డతో గొంతుక కోసేవాఁడు—(అనఁగా తీయనిమాటలతో ద్రోహమొనర్చువాఁ డని భావము.) ఆంధ్రలోకోక్తి.

తడిసి కాని గుడిసె నేయడు తాగి కాని అల్లరిచేయఁడు—(తడిసి యనఁగా వానకాలమున తడిసి యనిభావము.) ఆంధ్రలోకోక్తి.

తత్త్వశాస్త్రమున ఆంగ్లవిధానము

(Philosophy)—ఆంగ్లదేశమునందు తత్త్వశాస్త్రము నుద్ధరించినవారు Spencer Herbert గారు. ఈ పండితుఁడు క్రీ. శ. ౧౮౨౦–౧౯౦౩ నాఁటివాఁడు. తొలుత ఇకోనొమిస్టు పత్రిక కుపసంపాదకుఁడుగ పనిచేసి, తత్త్వపరిశీలనలయందు తక్కినకాలమును వినియోగించెను. అభివృద్ధి యనునది మొదటి స్థితిపై మార్పు అని యీయన వివరించి యున్నాఁడు. అభివృద్ధి పరిణామమునకే చేర్చుననెను. (Development is a change from Homogeneity to Heterogeneity.) ఈయన రచించిన ౧ First principles- ౨ Principles of Biology- ౩ Principles of Psychology- ౪ Principles of Sociology ౫ Principles of Ethics అను ఐదు ముఖ్యగ్రంథములందు వివరించి యున్నాఁడు. ఈయనతత్త్వధర్మములు కొన్ని గ్రంథములందుఁ గూడ కలవు.

హాలండు దేశమునందు దచ్చితత్త్వశాస్త్రజ్ఞుండగు Spinoza Benedict గారు ౧౬౩౨–౧౬౭౭ కాలమునాఁటివాఁడు. ధర్మము లీయనరచించిన Ethica యనుగ్రంథమునఁ గలవు. ఇది యీయనకష్టం బిదప ముద్రి

తము లైనవందురు. ఈయన Descartes పండితునిమార్గానువర్తనుఁడు. స్పినోజా-బెనిడిక్టు తత్త్వవేత్తగారు రచించిన "Tractatus Theologico. Politicus" అను పేరుగల వేదాంత గ్రంథమందలి భావములు. డిస్కార్ట్సుపండితుని తత్త్వభావమును విజృంభింపఁజేసి వ్రాసిన వ్రాతలుగ తలంపం బడుచున్నవి.

ఇంక గ్రీకుతత్త్వవిధానము Zeno యనుపేరు గల తత్త్వవిదుఁడు బోధించుచుండువాఁడఁట. ఆయన అథెన్సునగరమునందుండిన స్టోవా (Stoa) (అనఁగా గ్రీకుభాషయందు "Porch" యని యర్థము గాన) Stoicism అని యాంగ్లమున పేరందెనఁట. దీనిం గొంద రిటీవలితత్త్వశాస్త్రవిదులు Ancient School of Philosophy యని వాడియున్నారు. Zeno తత్త్వవిదుఁడు. క్రీ. ము. ౩౪౦-౨౭౦కాలమువాఁడని చెప్పం బడినది. తత్త్వ మన జగద్వస్తుతత్త్వ మని భావము. మనస్సు, బుద్ధి, పరమేశ్వరుఁడు సహా ఇందులోనివే యని యీశాస్త్రాభిప్రాయము.

తత్త్వములు (జైన లేక అర్హతమత తత్త్వములు ౮)

—౧ జీవము, ౨ అజీవము, ౩ అస్రవము, ౪ బంధము, ౫ సంవరము, ౬ నిర్జరము, ౭ మోక్షమునని యేడు. మఱి కొందఱు దీనికి ౮ పుణ్యము, ౯ పాపము ను జేర్చి నవతత్త్వము లనిరి.

ద్వైత (మధ్వసిద్ధాంత) మున పరమేశ్వరుని స్వతంత్రతత్త్వ మనియు, ప్రాణుల నస్వతంత్ర తత్త్వమనియు రెండు తత్త్వములుగ ఆనందతీర్థ స్వామి వివరించెను.

శైవసిద్ధాంతమున తత్త్వములు ౩౬. ఇవియన్నియుం గలసి "తత్త్వాధ్వ" యనంబడును. వీట్ల యుత్పత్తివిధానము వివరింతుము. తొలుదొలుత ఇది పరమేశ్వరునియందు లయపరికరముగ చెప్పఁ బడినది. పరమేశ్వరారాధనయందు మానవుల శరీరస్థమగు శివతత్త్వకార్యసమర్పణము నైవేద్యముతో క్రియాజ్ఞానైక్యసరణిగఁ జెప్పఁబడినది. ఈ తత్త్వము ౩౫ శక్తితత్త్వముతోఁగూడి యుండెడిని.

౩౫ శక్తితత్త్వము- ఇది పరమేశ్వరుని భోగ పరికరము. బలావస్థ. మహిమాస్థానము. ఇది పరమేశ్వరునిసామర్థ్యము కాని వేఱు కాదు. శివ తత్త్వ శక్తితత్త్వములు కలసి యుండును గాని వేఱుగ నుండునవి కావు. మానవులశరీరస్థమగు శక్తితత్త్వకార్యసమర్పణము పరమేశ్వరారాధనయందు శ్వేతచ్ఛత్రసమర్పణముతో క్రియాజ్ఞానైక్యసరణిగఁ జెప్పఁబడినది. దీనినుండి ౩౧ మా తత్త్వము శక్తియొక్క-కార్యముగఁ గల్గినట్లు చెప్పఁబడినది.

శివతత్త్వమునుండిసదాశివతత్త్వము, ఈశ్వర తత్త్వము, శుద్ధవిద్యాతత్త్వమును గల్గినవి.

౩౪ సదాశివతత్త్వము-ఇదిపరమేశ్వరునియధికారపరికరము. స్థితిహేతుకము. శరీరస్థసదాశివతత్త్వార్పణ కార్యసమర్పణమును పరమేశ్వరారాధనయందు పుష్పపూజగాఁ జెప్పఁబడినది.

౩౩ ఈశ్వరతత్త్వము- ఇది పరమేశ్వరుని యైశ్వర్యావస్థ. సృష్టిహేతుకము. శరీరస్థమగు ఈశ్వరతత్త్వకార్యసమర్పణము పరమేశ్వరారాధనయందలి నృత్యోపచారముతో క్రియాజ్ఞానైక్యసరణిగఁ జెప్పఁబడినది.

౩౨ శుద్ధవిద్యాతత్త్వము-ఇది పరమేశ్వరుని సర్వజ్ఞతావస్థ. శరీరస్థమగు శుద్ధవిద్యాతత్త్వకార్యసమర్పణమును పరమేశ్వరారాధనయందు వస్త్రప్రావరణముతో క్రియాజ్ఞానైక్య సరణిగఁ జెప్పఁబడినది. ఈ ౩౬ శివ, ౩౫ శక్తి, ౩౪ సదాశివ, ౩౩ ఈశ్వర, ౩౨ శుద్ధవిద్యాతత్త్వము

త్వము లనియు ననిరి.

౩౧ మాయాతత్త్వము- ఇది శక్తిజన్యము. క్తికార్యము. కొందఱు దీనిని శుద్ధాధ్వయందలి త్త్వ మనిరి. శరీరస్థ మాయాతత్త్వకార్యసమ ణము పరమేశ్వరారాధనయందలి సంగీత వణోపచారముతో నైక్యము చెప్పఁబడినది. తత్త్వము నుండి ౩౦ కలాతత్త్వము, ౨౮ లతత్త్వము, ౨౭ నియతితత్త్వమును గల్గినవి.

౩౦ కలాతత్త్వము-పంచకంచుకతత్త్వములలో కటి. శరీరస్థకలాతత్త్వ కార్యసమర్పణమును మేశ్వరారాధనమునందు మకుటాద్యాభరణ ర్పణముతో క్రియాజ్ఞానైక్యసరణిగ వివరింపఁ నది. ఈతత్త్వమునుండి ౨౯ విద్యాతత్త్వము ౬ రాగతత్త్వము, ౨౫ ప్రకృతితత్త్వము ంచినవి.

౨౯ విద్యాతత్త్వము- పంచ కంచుకతత్త్వ ులలో నొకటి. శరీరస్థవిద్యాతత్త్వకార్యసమర్ప మునకు యజ్ఞోపవీత సమర్పణోపచారము ప్పఁబడినది.

౨౮ కాలతత్త్వము- పంచకంచుకతత్త్వము లో నొకటి. శరీరస్థకాలతత్త్వకార్యసమర్పణము కు అక్షతలు సమర్పించుట యైక్యసరణిగఁ ప్పఁబడినది.

౨౭ నియతితత్త్వము-పంచకంచుకతత్త్వము లో నొకటి. శరీరస్థనియతితత్త్వకార్యసమర్పణ నకు తాళవృంతవీజనము (విసరుట) చెప్పఁ డినది.

౨౬ రాగతత్త్వము- పంచకంచుక తత్త్వము లో నొకటి. శరీరస్థ రాగతత్త్వకార్యసమర్పణ నకు మాల్యోపచారము (పూలదండ) ప్పఁబడినది.

మఱియును ౩౦ కలా,౨౯ విద్యా,౨౮ కాల, ౨౭నియతి, ౨౬రాగ తత్త్వములైదింటికిని ంచకంచుకతత్త్వములని పేరు. వీట్లనే మిశ్రాధ్వ తత్త్వము లనియు నందురు. ఇంకను ౩౦ కలాతత్త్వమునుండి ౨౫ ప్రకృతితత్త్వము కల్గెనని పైని చెప్పియుంటిమి.

౨౫ ప్రకృతి తత్త్వము- శరీరస్థ ప్రకృతి తత్త్వ సమర్పణమునకు పరమేశ్వరారాధన యందు తాంబూలసమర్పణము. క్రియాజ్ఞానైక్య సరణిగఁ జెప్పఁబడినది. దీనినుండి గుణ లేక పురుషతత్త్వము కల్గెను.

౨౪ పురుషతత్త్వము-దీనినె గుణమని యందురు. ప్రకృతితత్త్వజన్యము. శరీరస్థ పురుషతత్త్వ కార్యముల సమర్పణ పుష్పవిసర్జనయందు చెప్పఁబడియె. దీనినుండి బుద్ధితత్త్వము కలిగెను.

౨౩. బుద్ధితత్త్వము-శరీరస్థ బుద్ధితత్త్వకార్య సమర్పణమునకు పరమేశ్వరారాధనయం దావాహనము. క్రియాజ్ఞానైక్యసరణిగఁ జెప్పఁబడినది. దీనినుండి అహంకారతత్త్వము కల్గెను. ఇది సాత్త్వికము, లేక తైజస మనియు, రాజసము లేక వైకారిక మనియు, తామసము లేక భూతాదిక మనియుఁ బ్రసిద్ధము.

౨౨. అహంకారతత్త్వము-ఇది త్రివిధముగ పైని చెప్పియుంటిమి. దీని కార్యసమర్పణకు పరమేశ్వరారాధనయందలి పాద్యసమర్పణము క్రియాజ్ఞానైక్యసరణిగఁ జెప్పఁబడినది. దీనియొక్క సాత్త్వికత్వమువలన మనస్తత్త్వమున శ్రోత్ర తత్త్వము మొదలు పంచజ్ఞానేంద్రియ తత్త్వములును కల్గెను. రాజసమువలన పంచకర్మేంద్రియ తత్త్వములు కల్గెను. తామసమువలన పంచతన్మాత్రతత్త్వములు కలిగెను. ఆతన్మాత్రతత్త్వముల నుండి పంచభూతతత్త్వములు కలిగెను.

౨౧ మనస్తత్త్వము- ఇది యహంకారతత్త్వమునందలి సాత్త్వికతనుండికల్గిన యాఱుతత్త్వములలో నొకటి. దీని కార్యసమర్పణము పరమేశ్వరార్చనయందలి హస్తనివేశనము (హస్తమునం దుంచుకొనుట) తో క్రియాజ్ఞానైక్యస

౨౧మనస్సు,౨౨ అహంకారము,౨౩బుద్ధితత్త్వముల నంతఃకరణ(త్రయ) తత్త్వము లందురు.

అహంకారతత్త్వ........ సాత్త్వికమువలన నింకను ౨౦ శ్రోత్రతత్త్వము, ౧౯ త్వక్ తత్త్వము, ౧౮ చక్షుస్తత్త్వము, ౧౭ జిహ్వాతత్త్వము, ౧౬ ఘ్రాణతత్త్వము నని యైదు జ్ఞానేంద్రియ తత్త్వములు కలిగెను. వీట్ల కార్యములను పరమేశ్వరున కర్పితమొనర్చుటకు (వరుసగా) ఘంటానాదశ్రవణము, వస్త్రోత్తరీయ సమర్పణము, దర్పణ (అద్దము) సేవ, స్తుతి, చందనానులేపనము, పరమేశ్వరార్చనయం దర్హ క్రియలుగఁ జెప్పఁబడినవి.

అహంకార తత్త్వమందలి రాజసమువలన ౧౫వాక్తత్త్వము, ౧౪పాణితత్త్వము, ౧౩పాద తత్త్వము, ౧౨ఉపస్థతత్త్వము, ౧౧పాయుతత్త్వము ననునైదు కర్మేంద్రియతత్త్వములు కల్గెను. వీట్ల కార్యములను పరమేశ్వరున కర్పితమొనర్పఁ బరమేశ్వరారాధనయందు(వరుసగ)స్తుతి, నమస్కరించుట, ప్రదక్షిణ మొనర్చుట, యాచ్ఞ (అర్థించుట లేక ప్రార్థనము), విజ్ఞప్తియొనర్చుట యర్హ క్రియలుగఁ జెప్పబడినవి. ఈజ్ఞానేంద్రియ కర్మేంద్రియ తత్త్వములు పదియును కరణ మనఁబడును.

అహంకార తత్త్వమందలి తామసమువలన ౧౦ శబ్దతత్త్వము, ౯ స్పర్శ, ౮ రూప, ౭ రస, ౬ గన్ధ తత్త్వములనంబడు నైదుతన్మాత్రతత్త్వములు కల్గెను. వీట్లకార్యములను పరమేశ్వరున కర్పితమొనర్ప పరమేశ్వరారాధనయందు(వరుసగ) శంఖము పూరించుట, చామరోపచారము (చామరముతో వీచుట),మహానీరాజన మర్పించుట,ఆచమనీయ మర్పించుట(హస్తముల)కర్ఘ్య మిచ్చుట యర్హ కార్యములని చెప్పఁబడినవి.

ఇంక౧౦శబ్దతత్త్వమునుండి౫ఆకాశతత్త్వమును ౯ స్పర్శతత్త్వమునుండి ౪వాయుతత్త్వమును, ౮ రూపతత్త్వమునుండి ౩ యగ్నితత్త్వమును, ౭ రసతత్త్వమునుండి ౨ జలతత్త్వమును, ౬గంధ తత్త్వమునుండి ౧పృథ్వీతత్త్వమును గల్గెను. ౫ ఆకాశ,౪వాయు,౩అగ్ని,౨జల, ౧పృథ్వీతత్త్వములకు పంచభూతతత్త్వము లనిపేరు. వీట్లకార్యములను పరమేశ్వరునకు సమర్పించుటకు పరమేశ్వరారాధనయందలిధూపప్రసారణము,ధూపసంవీజనము, అంగారతాపనము, అభిషేక మొనర్చుట, విభూత్యభ్యంతణము సర్హ క్రియలుగ క్రియాజ్ఞానైక్యసరణి వివరింపఁ బడినది.

ఇటుల శైవధర్మమున తత్త్వములు తత్త్వము మొదలు శివతత్త్వాంతము ముప్పది యాఱుగఁ దేలుచున్నవి.

మఱియు నీముప్పదియాఱు తత్త్వములకార్యములను పరమేశ్వరునకు సమర్పించుట నిర్గుణ బ్రహ్మమగు భావలింగార్చన యనియు, లింగార్చన యనఁబడు ఇష్టలింగార్చన మొనర్చుచో గంధపుష్పాక్షతాదుల నర్పించుచుఁ జేయుపూజ సగుణారాధన యనియుం గలదు.

ఈ ముప్పదియాఱు తత్త్వములలోని శివ తత్త్వము (౩౬వది)ను, తచ్ఛబ్దసంబంధముగను, అశుద్ధాధ్వతత్త్వములగు ౨౫ ప్రకృతిమొదలు ౧ పృథ్వీతత్త్వముకడకుంగల యిరువదియైదుతత్త్వములను త్వమ్శబ్దసంబంధములుగను, మిగిలిన పంచకఁచుకతత్త్వములనుమాయా-శుద్ధవిద్యా-ఈశ్వర- సదాశివ- శక్తితత్త్వములును (ఈ పది తత్త్వములును) అసిపద సంబంధములుగను "తత్త్వమసి'' మహావాక్యమునకు సంబంధము చెప్పఁబడినది.

కాపిలమతమున పంచవింశతి (౨౫) తత్త్వములు:—

జ్ఞానేంద్రియతత్త్వములు	౫
కర్మేంద్రియతత్త్వములు	౫
పంచభూతతత్త్వములు	౫

పంచతన్మాత్రిత ములు ౫
మనస్సు-బుద్ధి-చిత్తము-అహంకార ఆత్మలు ౫
—౨౫

తత్సమము- ఆంధ్రభాష నాల్గువిధములు చూడుఁడు.

తత్స్నానాపన్నే తద్ధర్మలాభః ఇతి న్యాయము—ఇతరులస్థానము నాక్రమించి యధిష్ఠించువారు, అట్టివారొనర్ప వలసినకార్యములంగూడ నిర్వహింప వలసియుండును.

పదవితో బాధ్యతయుంగూడ సంక్రమించు ననిభావము.

తథాస్తు—అటులనే యగుఁగాక యని యర్థము. మహమ్మదీయులందు క్రైస్తవులందు దీనికి సరియైనపదము "ఆమెన్" యనుపదము.

తదపాంస గోత్రము కౌండిలగణము చూడుఁడు.

తదభిన్నాభిన్నస్య తదభిన్న మితి న్యాయము—రెండువస్తువులు వేఱొకవస్తువుతో సమానధర్మము (లక్షణములు సమముగా నున్న)లు గలవి యైనచో నారెండువస్తువులు సమానలక్షణములు గలవి యనియె భావము.

తదాగమే హి తద్దృశ్యత ఇ తి న్యాయము—ఒకసందర్భమున నొకసంగతి కన్పట్టుతఱి వేఱొకసంగతియుంగూడఁ గన్పట్టినచో నారెంటికి సంబంధముండుటనే యనిభావము.

తదేకదేశభూతం తద్గ్రహణేన గృహ్యతే-ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి. ఒకదానియందు చేరిపోయిన మఱియొకటి దేనితో కలిసిపోవునో దానిపేర నె బరఁగెడిని.

సముద్రజలములతోఁ జేరిపోయిన నదీజలములు సముద్రజలములే యైపోవును.

తద్భవము—ఆంధ్రభాష నాల్గువిధములు చూడుఁడు.

తనయింటితలుపుతీసి పొరుగువారికెరువిచ్చి తాను తెల్లవార్లు మేల్కొని కావలిగాచినట్లు—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తనకాళ్ళకు బందాలు తానే తెచ్చుకొనినట్లు—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తనచేతనున్నరూకయు, తన కడుపున పుట్టిన సంతానమును, తనకు అక్కఱకు వత్తురు గాని అన్యులౌదురా?— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తననీడ తనతోనే ఉంటుంది — ఆంధ్రలోకోక్తి.

తనబలిమికన్న స్థానబలిమి యధికమందురు—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తనోనుః (షష్టిక శాలిధాన్యము)— ఇది ధాన్యజాతులలో నొకటి. దీనికి షష్టికశాలిధాన్యమనియునందురు. అఱువదిదినములపంట.

తన్నర గోత్రము—అగస్త్య ఉపగణము చూడుఁడు.

తన్నితే దూదిపఱుపుపైఁ బడినట్లు- ఆంధ్రలోకోక్తి.

తపగోత్రము— పరాశరగణము చూ.

తపతి-సూర్యునికుమార్తె.(వివస్వంతుఁడు) తల్లి సంజ్ఞాదేవి. భర్త సంవరణుఁడు, కుమారుడు కురుమహారాజు. తపతీనదిని ఈమెయంశముగా నెన్నుదురు. (తపతీనది చూ.) మూలతాపీనదిఁ జూడుఁడు.

తపసిచెట్టు- ఇది వైద్యోపయోగకరమగు చిన్నమొక్క. దీనింగూర్చి యంతగా తెలియదు. దీనిచెక్కరసము, ఆకురసము, లేక రెండింటి కషాయము గాని అతిసారము, కఫవాతము, రక్తదోషము, వాతరక్తదోషములు నివారించునని తెలియుచున్నది.

తపోవనము— హిమవన్నగముపైగంగా తీరప్రాంతమున నాదికాలమున నప్పటి ఋషులనేకులు విజ్ఞానార్థులై ఘోరతప మాచరించుచుండు నాచారమునుండి దీని కీపేరు గలె నట. ఇది యొకపాటియరణ్యము. ఇందు దేవదారు, సైప్రసు వృక్షములు కలవు. సైప్రసు వృక్షము నీప్రాంతవాసులు సురియనీ అనెదరు.

పైసుండపరగణాలోనిదై తపోవనము (హరిద్వారమునుండి బదరీనాథమున కేగుమార్గమున) జోషీమఠమునుండి యారు మైళ్ళదూరమునందున్నది. మంచిబాట కలదు. తపోవన పవిత్రప్రదేశమునం దిప్పుడు తపోవనమునందు బసు గ్రామము కలదు. ఇట భవిష్యద్బదరీనాథ దేవస్థానమున్నది. వనమునవాల్గుదెసలను నాల్గువేడినీటియూటలుకలవు. అందు రెండు గ్రామమునకు రెండేసి ఫర్లాంగుల దూరమునను, రెండు ఒక్కొక్క మైలుదూరమునను నుండెడిని. వేఱొక గొప్ప వేడినీళ్ళయూట మార్గముప్రక్కనే జోషీమఠమునకు, తపోవనమునకు నడుమ నున్నది. అది మిగుల భయంకరమైన వేడికలదిగను, అపాయకరముగను నుంట మార్గస్థు లాబాటను విడిచి కొంత ప్రక్కగ మరలి పోవుచుందురు. జోషీమఠము సముద్రపుమట్టముపై ౬౧౦౭ అడుగుల యెత్తున నుండ శీతలమై యుండును. ఇది బదరీనారాయణపురావల్ గారి శీతకాల నివాసస్థానము. తపోవనప్రాంతమున నేగల నదికి ధవళగంగ యని పేరు.

తప్తంతప్తేనసంబధ్యతేతిన్యాయము వేడిసితి వేడితోనే నడచెడిని.

ఎట్టికార్యి మట్టిస్థితియందే నడుచు నని భావము. అన్యస్థితియందు నడువదనిభావము.

తప్తాయఃపితాంబువదితిన్యాయము తప్తమైన యినుముపైఁ బడిననీటిబిందువు వలె నని యర్థము. నామరూపములు లేక నశించునని భావము.

తప్పులేనివారు ధరణిలో లేరు — (ప్రతివానికి నేదో యొకదోష ముండునని భావము.) ఆంధ్రలోకో

తప్పొఒప్పొ దైవ మెఱుఁగును ఆంధ్రలోకోక్తి.

తప్పొకచోట దండన వేఱొకచోట— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తపుందము— ఆంధ్రభాషాసాంప్రదాయికపదము. మందబుద్ధి కలవాఁ రేపనియందైనను తెగింపు లేనిస్థితికి తమందమనిపేరు.

తమఃప్రకాశనిదర్శనన్యాయము— చీఁకటి వెలుతురు నిదర్శనమని యర్థము. అనఁగా చీఁకటి యుండిన వెలుతు రుండదు. వెలుతు రుండిన చీఁకటి యుండదు. ఏదో ఒకటియే గాని రెండింటికి నన్యోన్యమైత్రి కలసి యుండుట లేదనిభావము.

తమలపాకు (తమ్మలపుఆకు) తీవ— లా. Piper Betel. ఆంగ్ల. Betel leaves. సం. తాంబూలవల్లికా, నాగలతా, నాగవల్లరీ, నాగవల్లీ, భక్షపత్రా.

తాంబూలము, తమ్మలపాకు లందఱెఱింగి నవె గాన ఎక్కువ యు నక్కఱ లేను. తాంబూలమునం దిది ప్రధానాంగము. ఇందు లెక్కలేని భేదములు కలవు. సరస ఆకు లనియు, కర్పూరపుఆకులనియు, తెల్లాకు లనియు, నల్లాకులనియు, నింక నేమేమో జాతు లపేర్ల వచింతురు గాని, తమలపాకులం దన్నియుం గలసియె యుండుంగాన పోల్చుట దుస్సాధ్యము. కాని తమలపాకులందు రెండు ముఖ్య జాతు లెఱుంగఁ దగినవి గలవు. కార మెక్కువగాగల్గియుండునవి బంగాళీతమలపాకు లనియు

తక్కువగాఁ గలవి దేశవాళీ లేక సాదాతమలపాకు లనియు వాడుదురు. బంగాళీఆకులు వంగ ఉత్కలాది కొన్ని ఉత్తర దేశములందునను, దక్షిణదేశమున తంజావూరు, తిరుచునాపల్లిమండల ప్రాంతములను, మైసూరురాజ్యమునను పైరుచేయఁబడుచున్నవి. ఇవి నల్లనిరం గెక్కువగల ఆకుపచ్చరంగుగ నుండి, మిగుల కారము గల్గి యుండెడివి. దేశవాళీఆకు లేఁతపగువృన కవఁగా కను పేరున నుపయోగింపఁ బడుచుండును. మఱియు బాగుగ ముదిరిన కోయఁబడి పసుపు పచ్చ తెలుపురంగులం గల్పినరంగు వచ్చునట్లు పండింపఁబడి, పండుతమలపా కను పేరున నుపయోగింపఁబడును. దీనిని పెక్కండ్రు శ్రేష్ఠ మందురు.

తమలపాకులు పురుగుపట్టినవి, శిథిలమైనవి, వడలిపోయినవి, ఎండినవి, ఛిద్రమైనవి, నున్న ముంచినఆకు, కుళ్ళుజూపినవి, తాంబూలమున కనర్హము లని నిషేధింపఁ బడినవి. ఇంకను కేవలము పసరుఆకులు రుచికరములు గావు. (తాంబూలము చూడుఁడు.)

తమలపాకులరసమునందు వేఁడిచేసి జీర్ణము గల్గించుశక్తి గలదు. తమలపాకుతీఁగవేళ్ళయందు దగు నివారించుగుణము కలదు. వేళ్ళరసము గాయకులకు గాత్రమును(కంఠమును) శుభ్రపఱచును.

తమలపాకుల(తీగ)వ్యవసాయము

తమలపాకులతీఁగలతోఁటను అగుసుతోఁటలనియునందురు. తెలిచుగా అగుసు లను నొక జాతివారే తమలపాకుల వ్యవసాయమును జేయుచుండుట నిట్టిపే రయ్యెను. వేళ్ళయందు నీరు నిలువనియేర్పాటు లీతోఁటలకుఁ జక్కఁగా యుండవలయును. నల్లరేగడిభూములు, చెఱువులమధ్యనున్న లంకభూములు, ఒండుమట్టి గలిసిన గరపభూములు, ఈ వ్యవసాయమునకు నర్హములైనవి. నీటిచెమ్మను తనయందు నిలుపుకొనఁ జగినభూమి యీపంటకు ప్రశస్తమైనది. తోలుత చుట్టును కంచెలువేసి దడిగట్టి లోపలి ప్రదేశమును మెట్టగ దున్ని చిన్నచిన్నగట్లు చేసి నడుమ నీటిబోదెల నేర్పఱచి యీవ్యవసాయమున కాయత్తపఱుదురు.

భూమి 18 అంగుళముల లోఁతునకు మెత్తఁబడునట్లు దుక్కి జరుగవలయును. చుట్టుకంచె బల్లనునదిగ నుండి లోనికి గాలిని స్వేచ్ఛగాఁ పోనీయకుండ నాఁపఁ గల్గి యుండవలెను. ఓడిప పోసినగట్లపై అవిసిగింజలు చల్లి చెట్లుగాఁ జేయవలయును. అవిసచెట్లు పూర్తిగఁ బెరుఁగునట్టు గాన మూఁడుమాసములచెట్లు పెరిఁగిన తోడనె నాట్లనడుమ తమలపాకులతీఁగల విత్తనములను నాటవచ్చును.

అవిసచెట్లవలన నొకతోఁటలోని చెట్లక్రింద వరె నొక మోస్తరునీడ యేర్పడును. ప్రతి తమలపాకుచెట్టుపాదునకు నొక్కొక్క వెదురు గడ గుచ్చి, దానిం జుట్టుకొనుచుఁ బైకెక్కునట్లు చేయుదురు.

తమలపాకులం దాయాదేశసంబంధములుగ ననేకజాతులు గలవు. బంగాళాదేశవిత్తనములందాకు దళసరియు, ఆకుపచ్చరం గధికమును, కార మెక్కువగను నుండును. దీనిని బంగాళీయా కనెదరు. విజయనగరము దగ్గఱ నున్న నెల్లిమర్లవిత్తనము కారము కొంత తక్కువగ నుండి ఆకు చక్కఁగ పండబాఱుటయు, మంచి రుచి గల్గి యుండుటయు, బొంబయిప్రాంతముల కంపఁబడి విస్తారము మూల్యమున కమ్ముడుపోవుచున్నది. బరంపురమువద్ద నున్న ఇచ్ఛాపురపుతోఁటలందునను, చెన్నపురిపశ్చిమముగానున్న తిరువళ్ళూరు తోఁటలయందునను, గోదావరీ మండములోని తునిపట్నపు ప్రాంతములనున్న సర్వేశ్వరపుతోఁటలయందునను లేఁతతమలపాకులవిత్తనము గలదు. వీట్ల

యాకులను కవటాకులని వాడుచున్నారు. ఇంకను గొందఱు చిగురాకులనియు, మైసూరురాజ్యమందలి బెంగుళూరుసీమయందు వీట్లను కల్లారు ఆకు లనియు వాడుచున్నారు. ఇట్లే ఉత్తర హిందూస్థానమందలి వేర్వేఱు సీమలందునను, ఇంక నితరదేశమందలి వేర్వేఱు తావులను ఇంచుక భేదములుగల లెక్కలేనితమలపాకుల జాతులు గలవు. వాట్లకు వేర్వేఱుపేరులు లేని కారణమున వివరించుటయు దుస్తరమే.

తమలపాకులతీఁగ విత్తనమును రెండుసంవత్సరములకు పైఁబడి ముదిరిన తీఁగెలనుండియే యేరుకొనవలెను. లేఁతతీగలమొక్కలు బ్రతుక నేరవు. ఐదు లేక ఆఱు కణుపులుగల, ఇంచుమించు అడుగుపొడుగుగా తీఁగమొక్కలంగోసి మూఁడుకణుపులు భూమిలోను, ఒకటి రెండు కణుపులు పైకిని, ఉండునట్లు గట్లపై అవిసిచెట్ల నీడను పాతి, వేళ్ళకు చెమ్మ మాత్రము తగులు చుండునట్లు బోదెలలో నీరు బెట్టుచుందురు. మే నెలమొదలు నవంబరు వఱకు నీయగరు తోటలను నాటుచుండుట యాచారి మైయున్నది. వీటికి చెఱువులలో అడుగున ఊరినమన్నే గాక బాగుగ ముక్కిన పశువులపెంటయు, పొడుము చేసిన ఆముదపుపుచ్చును, ఎరువులుగ వేయు చుండుట మంచిది.

నాలుగునెలలకు ఆకులు కోయ వీలగును. పండాకునకు ముదురాకును, కవటాకునకు లేఁతాకును కోయుచుండ వలయును. ఒక్కయెకరము తోఁటయందు సంవత్సరమున 8000000 ఆకు కోయవచ్చునని అంచనావేయఁబడినది. సంవత్సరమునకు పదిహేనువందలు మొదలు మూఁడు వేలవఱకు రాఁబడి వచ్చునని తలంపఁబడు చున్నది.

తమసవనము—తొల్లింటి కులుదేశపు రాజధానికడ నిర్మింపఁబడిన సుల్తాన్పూరుకడ పంజాబులోనున్నట్లు పోల్చఁబడినది. జనరల్ సర్ కన్నింగ్హామ్ పండితుఁడు జాలంధరపీఠమునకు పశ్చిమముననున్న డోఆబ్ నంతయు తమసవనముగ పోల్చియున్నాఁడు. ఇందు తమసవనవిహార ముండెనని తలంచుచున్నారు.

తమసానది— అయోధ్యారాష్ట్రమున సరయూనదినుండి వేఁటైన యొకశాఖ. అజంఘడ్ పురముగుండా ప్రవహించి, ఘాలియావద్ద గంగానదిలో సంగమించుచున్నది. ఈనదీతీరముననే వాల్మీకిమహర్షి యుండినవాఁడని రామాయణము బాలకాండ ౨ అధ్యాయమువలనఁ దెలియు చున్నది.

మధువిశ్వానదులు ధోలియనుగ్రామముకడఁ గలిసిన సంయుక్తప్రవాహామునకు 'తమస' యని పేరయ్యెను. అంతదనుక సరయూశాఖ యనియే వాడుచున్నారు.

మఱియు మధ్యరాష్ట్రముల బండేలఖండు నందలి రీవాసంస్థానమున నొకతమసనది కలదు. అద్దాని ప్రశంస రామాయణము అయోధ్యాకాండ ౪౬, మత్స్యపురాణము ౧౧౪ నందు నను గలదు. ఇంకను గరవాలుసంస్థానమునను డెహరాడూన్ కడను ఒక తమసానది కలదు. ఆ నది యమునానదిలో సంగమించు సంగమము పవిత్రతీర్థము. అట బర్మ్వారుపురము కలదు. అటనే ఏకవీరుఁడు జన్మించెనట. ఏకవీరుఁడు హైహయ లేక హేహయుఁ డనంబడువాఁడును, కార్తవీర్యార్జునుని పితామహుఁడు కృతవీర్యుని తండ్రియునై హైహయవంశ క్షత్రియులకు మూలపురుషుఁడు. దీనిం గూర్చిన ప్రశంస దేవీభాగవతము ౬ అధ్యాయము, ౧౮-౨౩ లందుఁ గలదు.

తమాటీకాయ (సీమవంకాయ)— ఆంగ్ల. Tomato, Love apple. దీనికి వేర్వేఱుచోట్ల వేర్వేఱుపేరులు కలవు. సీమవంకాయ,

కర్పూరపు వంకాయ, ఎఱ్ఱవంకాయ, తమాటి కాయ, ఇంక నెన్నియో పేర్లు. కొందఱివి ఆంగ్లులచే మనదేశమునకు రప్పింపఁబడిన వందురు. భోజ్యశాకపదార్థము.

కాయలు కూర జేయుదురు. పండ్లు చలువ, మేహశాంతి, పైత్యశాంతి గల్గించు ననియు, సెగరోగముగలవారికి చాల యనుకూలముగ నుండు ననియుం జెప్పుదురు.

తమాలవృక్షము (చీఁకటి మ్రాను)-

లా. Xanthochymus Pictorius లేక Gwcinia Xanthochymus. సం. తమాల, తమా, తమాలిక, తమాలపత్రవృక్షః.

ఇది దట్టమై వెన్నెలరాత్రులందు మాత్రము వెలుతురును జొరనీయని యాకులుగల్గి క్రిందఁ గానరాని చీఁకటిగ నుండుచెట్టు గాన చీఁకటి మ్రాను పేరొందినది. నదీతీరములందు జక్కఁగ పెరిఁగెడిది. కొన్ని గ్రంథములందు తమాలము నకు నీలతాల యనుపేరు వాడిరి. కాని యది హింతాలవృక్షమున కన్వయించుపేరు.

దీనియాకులరసము, చెక్కరసము, లేక కషాయమునందు వాఁపులు, తాపము, వేఁడి నివారించుగుణము కలవనియు, వేపచెట్టు గుణము లన్నియు దీనియందుఁ గలవనియు నందురు.

తమిళభాష (వ్యాకరణములు)—

(అఱవభాష) తమిళభాషకు ఆదిని ప్రథమ సంగమునాఁడు 'అగత్తియం' మను వ్యాకరణము చెప్పఁబడినది. ఇది అగస్త్యమహర్షికృత మని తోఁచెడిని. రెండవసంగమునాఁటికి ౧ అగత్తియమ్, ౨ తొల్కాప్పియమ్, ౩ మాపురానమ్, ౪ ఇసైనునుక్కమ్, ౫ బూదపురానమ్ అను నైదువ్యాకరణము లుండినట్లు తెలియుచున్నది. మూఁడవసంగమునాఁటికి అగత్తియమ్, తొల్కాప్పియము లను రెండే చెప్పఁబడినవి. వీటియందు తొల్కాప్పియము వ్యాప్తిగల్గిన సుప్రసిద్ధవ్యాకరణ మంట.

దీనిని రచించిన తొల్కాప్పియునాఁటి పాండ్య రాజు, అప్పటిపాండ్యభూపాలుండగు నిలందరు తిరువిన్ పాండ్య ప్రభుని సంస్థానమునఁ గూర్చుండిన సభయందు చదివి వినుపింపఁ జేసె ననియు, అదంగోట్టాశాన్ మహాశాస్త్రవ్యక్తియును చతుర్వేదపారంగతుఁడును నగు నొకవిప్రుఁ డందు ఘనాపాఠి మొదట్లు విమర్శించినను, తొల్కాప్పియుని సహాధ్యాయుఁ డగు పనంబారనార్ అను సిద్ధాంతి నొనర్చినదిగను నియమించుఁ బనిచేసిన ఉపోద్ఘాతముగు పాయిరమునందు చెప్పఁబడినది. (తమిళసంగములు చూడుఁడు.)

తమిళసంగములు (మూఁడు)-

అఱవదేశమునఁ బాండ్యరాజ్యమున కధిపత్యము గల్గుటయు, దానిని శాశ్వతముగ పాండ్యరాజులు వృద్ధి క్రీ. పూ. వేయిసంవత్సరములనాఁటికే యున్నదనియు పరిశోధకు లనుచున్నారు. విద్య పాండ్య, చేర, చోళ ప్రభుత్వములచే నాదరింపఁబడి వృద్ధినొంది వ్యాపించినది.

క్రీ. వె. ఐదవ శతాబ్దాంతమునను, ఆఱవ శతాబ్దప్రారంభమునను, దక్షిణసీమల కుత్తరసీమలనుండి జైనస్వాములు, బౌద్ధభిక్షువులు, శివభక్తులు, విష్ణుభక్తులు, తమతమమతములను బోధించువారుగ నేతెంచి, ముక్తిమార్గములను బోధింప మొదలిడిరి. మొదటి రెండును ప్రజల కంతగ రుచించినట్లు గానరాదు. కడపటిరెండు మతములును ప్రజలహృదయముల నాకర్షించి, దేశమునందు నాటుకొని, ఊరూర దేవస్థానముల కేర్పాట్లు గల్గించె ననియు, ఇప్పటి దక్షిణదేశ దేవస్థానముల కిదియే మూలమనియు సుప్రసిద్ధ విద్యాధికులగు పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు తమ History of the Tamils from the

earliest times to 600 A. D. అను గ్రంథమున వివరించియున్నారు.

అప్పటి శివభక్తులకు 'శివనాయనారు' లనియు, నాయన్మారు (ఇప్పటి నయనమార్) లనియు పేరులు కలుగ యయ్యెను. విష్ణుభక్తులకు ఆళ్వారు లనుచుండిరి. ఈభక్తులు స్థిరపడి, దేశమంతటను వ్యాపించి, దేవస్థానములు తెఱచై, విద్యాధికులగు భక్తులచే స్థలపురాణములు వ్రాయంబడుటతో నాగరిక, ప్రభువుల యాదరణాభిమానములం గూడఁ గల్గి దేశభాష యభివృద్ధి నందసాగె ననియందురు.

పాండ్యదేశపు రాజధానిగ నక్కాలమం దుండిన యిప్పటి మధురజిల్లా, మధురయందు ప్రధాన దేవస్థానముగు సుందరేశ్వరుని మాహాత్మ్యములకు 'తిరువిళైయాడల్' అని పేరు. ఇవి రెండును సంస్కృతగ్రంథములుగను, రెండఱవగ్రంథములుగను రచింపంబడినవి. ఇవిగాక అఱువదిముగ్గురు భక్తులకథనములును, అఱువదినాల్గురస్వాముల మాహాత్మ్యములును సుప్రసిద్ధములుగ నీభాషయందుఁ గలవు. వీటికాలము సరిగా తెలియకున్నను క్రీ. వె. ౪౭౦సం॥ ప్రాంతమే మోయని కొందఱు పరిశీలకు లనుచుందురు. శివభక్తుండును విద్యావిశారదుండును నగుకవియు, విప్రుండును నగు తిరుంగానసంబందార్ పదేసి పద్యముల చరణముగ నొకగానము రచించియుం దీసంగతిం దెల్పియున్నాఁడు.

క్రీ. వె. అఱవశతాబ్దపు తమిళసంగస్థాపనముం గూర్చి కొందఱు పరిశీలకు లీసంగములు మతసంబంధములనియెదరు. కాని ఇరైయానార్ అగప్పొరుల్ గా రిది విద్యాసంగ మనివివరించిరి.

పాండ్యరాజ్యము స్వతంత్రరాజ్యమై యుండినయాదికాలమున, తొలుత నొక మధుర యను పేరుగల రేవుపట్టణ మప్పటి ప్రభువులకు రాజధానిగ నుండిన దఁట. అది దక్షిణపుకడ నెక్కడనో పశ్చిమసముద్రతీరమం దుండెనఁట. దానిని దక్షిణమధుర యని పరిశీలకులు పేరిడియున్నారు. అందు మొదటి తమిళవిద్యాసంగముండినదఁట. ఆపురము కొంతకాలమునకు సముద్రాక్రాంతమై, దేశమున నల్లకల్లోలము గల్గినటుల నాసంగ మంతరించి యుండనోపు.

పిదప రాజధాని 'కోర్కై' అను వేఱొక రేవుపట్టణమునకు మార్పంబడిన దఁట. అది యిప్పటి తూత్తుకుడిప్రాంతమునం గలదు. దాని కక్కాలమునాఁడు కవాడపుర మనియు, పాండ్యకవాటపుర మనియు వాడుకలు గల్గెనఁట. అందు రాజధానికాలమున రెండవ (లేక మధ్య) తమిళసంగము స్థాపింపంబడి వర్ధిల్లెనఁట. కొంతకాలమున కదియు సముద్రాక్రాంతమగుట కారం భమైనకతన, నాసంగ మంతరించియుండునని తలంపం బడుచున్నది.

పిదపఁ బాండ్యరాజధాని నిప్పటి (దక్షిణ) మధురాపురమున స్థాపించిరఁట. దీనిని పరిశీలకు లుత్తరమధురయని పేరిడి వాడుచుందురు. ఉత్తరమధుర యనినంతనే యిది ఉత్తరదేశమున వ్రజమండలము (తొల్లింటి శూరసేనదేశాంతర్గత మధుర) కాదని చదువరులు మనసునం దుంచుకొనవలసియుండును. ఇది పాండ్యదేశములోని మధుర.

ఇందునుండి మూఁడు భేదకాలములందు పాండ్యదేశమునకు రాజధానులుగ నుండిన మూఁడుపురములం దేర్పడిన మూఁడుసంగములని తేలుచున్నది. ఈసంగములు పాటలరూపముగ నుండిన యానాఁటికవిత్వములను రచింపంజేయుటకు పరిశీలించి శుద్ధత నంగీకరించుటకు విలువ తక్కువయగునేని నిరాకరించుటకుఁ గూడ రాజావలంబనము గల్గినవిగఁ జెప్పంబడినవి.

జయమందినపాటలు సాన్రోర్సెయ్యూ లనియు, (పురాతనమహనీయులకవిత), పైరా

సానోర్గ్రైయ్యాలనియు (తరువాతిమహాసీయుల కవిత) ద్వివిధముగ నున్నవి. కాని యిట్టి కవితా సముదాయమునకు శిలాప్పడిగారమ్, మనిమేగలై యనంబడు రెండుగానములం జేర్చిన కతన సంశయగ్రస్త మాయెనఁట. పరిశీలనల నుండి యీ రెండును కేవలాధునికములై సంగము లంతరించియుండనికాలమున రచింపఁబడినవిగా తేలుచున్నదఁట. ఇంక సంగములను వివరింతుము గాక. ఇఱైయానార్ అగప్పొరుల్ వ్యాఖ్యాత వివరణము.

౧ వ సంగము—మొదటిసంగ మనియెదరు. ఇందు వేణిజడలం గల్గి త్రిపురములం దహించినశివుఁడు మురుగన్ అనుపేరునను, పర్వతమును వంగఁజేసిన అగత్తియానార్ (అగస్త్యమహర్షి)యును, ముదినాగారాయన్ (సర్పశిరస్కుఁడు), ధనాధినాథుండగు కుబేరుఁడును మొదలగువారు సభ్యులుగను, వీరిక్రింద ౪౪౪౯ పండితకవులు రచించువారుగను, అగత్తియము వ్యాకరణముగను ఉండినకాలము ౪౪౦౦ సంవత్సరములుగను చెప్పఁబడినది. ఇందు ౮౯ ప్రభువులు స్థిరపఱచుపండితులం దుండిరఁట. అందేడ్గురు భూపతులు కవిత్వపీఠ మెక్కినవారఁట.

౨ వ సంగము—దీనిని మధ్యసంగ మనియెదరు. ఇందు అగత్తియానార్, తొల్కాప్పియనార్ (తమిళభాషా వ్యాకరణములు చూడుఁడు), ఇరుందైయూర్, కరుంగోలి, మోశి, వెల్లూర్ కాప్పియనార్, శిరుపాండురంగన్, తువరై యనంబడు ద్వారసముద్రము నేలు భూపాలుఁడగు తిరైయాన్మారన్ (మహీపతి), కీరందై మొదలగువా రేఁబదితొమ్మండుగురు సభ్యులనియు, వారిక్రింద మూఁడువేల్వ యేడువందల మంది పండితులు కవులై రచించువారలుగను అగత్తియమ్, తొల్కాప్పియమ్, మాపురానమ్, ఇసైనునుక్కమ్, బూదపురానమ్ అను నైదు గ్రంథములు వ్యాకరణములుగను నుండిన కాలము ౩౭౦౦ సంవత్సరములుగను చెప్పఁబడినది. ఇందు ౫౯ పాండ్యభూపతులు స్థిరపఱచు పండితులుగ నుండిరఁట. వారియం దైదుగురు కవిత్వవేదిక నధిష్ఠించినవారఁట. సంగరంగము కబాటపుర మఁట.

౩ వ సంగము—దీనిని కడపటిసంగమనియెదరు. ఇందు శిరుమేదావియార్, సేందంబూదనార్, అఱివుడైయరానార్, పెరుంగున్రూర్, కైజార్, ల్లావ (చిన్న) తిరుమారన్, నల్లందువనార్ (మధురవిద్వాంసుఁడనఁబడినవాఁడు), మరుదన్, ల్లనాగనార్, నక్కీరార్ (ఈయన పాఠశాలాధ్యాపకుని పుత్త్రుఁడఁట) మొదలగు ౪౯ గురు సభ్యులనియు, వారిక్రింద ౪౪౯ పండితులు కవులుగ రచించుచుండిరనియు, అగత్తియమ్, తొల్కాప్పియమ్ వ్యాకరణములనియు, ఉండిన కాలము పదునెనిమిదివందల యేఁబదివత్సరములనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇందు ౪౯ ప్రభువులు స్థిరపఱచు పండితులుగ నుండిరఁట. అందు మొదటిభూపతి ముదత్తిరమ్ మారన్ అనుపేరు గలవాఁడు. కబాటపురమునుండి రాజధానిను త్తరముధురకు మార్చి, ఈకడపటిభూపాలు నట స్థాపింపఁజేసి, యందు తాను సభ్యుండైనవాఁడఁట. కడపటిభూపాలుఁ డుగ్రపాండ్య యనంబడిన ఉక్కిరప్పెరువాలుది యనియు, సంగరంగ మిప్పటి మధురాపురి యనియుఁ జెప్పఁబడినది.

తమోదీపన్యాయము— చీఁకటి-దీపము అనియర్థము. చీఁకటియందు దీపముం బట్టుకొని వెళ్లిన చీఁకటిబాధ యుండదని భావము. పరిహారోక్తియం దీన్యాయము వర్తించును.

తమోర్ధ్వజపురము—ఇప్పటి తామ్లూకు పురము. రూపనారాయణీనదీతీరము. తొల్లింటి

తామ్రలిప్తదేశ మేలిన తమోధ్వజమహారాజుకు రాజధానిగ నుండినపురము. (తామ్రలిప్త దేశము, బంగాళా దేశము చూడుఁడు.)

తమోధ్వజ మహారాజు—తామ్రలిప్తదేశము చూడుఁడు.

తరంగసంచలనము- - మాక్సువెల్ సిద్ధాంతము చూడుఁ

తరక్షుఢాకినీన్యాయము—పులివాహనము నెక్కి బయలు వెడలిన ఢాకినీశక్తి యనునట్టి దెయ్యమునుభయంకరము లేయని భావము.

తరచుగాదరచుగా తథ్యం బయలుపడుతుంది— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తరణి గోత్రము- సూర్యకిరణముచూ.

తరస్వాస్ గోతము— శని ఉపగ్రహము చూడుఁడు.

తరిగిసకూరచెట్టు—తెంటుపుచెట్టుచూ.

తరిగొండ వేంకమ్మ— ఆంధ్రకవులలో నాధునికులలోఁ బరిగణింపఁ బడునది. ఈమె బాల్యమందే వైధవ్యముకల్గి విష్ణుభక్తురాలైన గోల్కొండ వ్యాపారిస్త్రీయో, లేక నందవరీక నియోగివనితయో యైయున్నది. మంచి సాహిత్యముగల విద్వాంసురాలు. కడప మండలములోని తరిగొండ కాపురము. వశిష్ఠసగోత్రము. ఈమెతండ్రి పేరు కృష్ణయామాత్యుఁడు.

ఈమె రాజయోగసార మను ద్విపదకావ్యము, భాగవతద్వాదశస్కంధము, వీటిని తరిగొండ నృసింహస్వామికిం గృతి సమర్పించి, శ్రీవేంకటేశ్వరస్వామిపై భక్తితో పెద్దతిరుపతి కేతెంచి, యట కొక్కసకాలము గడపుచు నట వేంకటాచలమాహాత్మ్య మను పద్యకావ్యము రచించెను. తాను సందర్భానుకూలముగ జేసిన శృంగారవర్ణనలు శ్రీకృష్ణుఁడే తనకు వివరించుచుండెనని చెప్పుకొనినది. తిరుపతికొండపై నేఁటికిని తరిగొండ వేంకమ్మగారియి ల్లనియు, నూయి (బావి) యనియుం జూపుచున్నారు.

తరిగొప్పుల మల్లనకవి- ఆంధ్రకవులలో మధ్యకవులందు పరిగణింపఁ బడినవాఁడు. నియోగి యని తెలంపఁ బడుచున్నాఁడు గాని బహుశః తెలగాణ్యపు నియోగి (గోల్కొండ వ్యాపారి శాఖ) గానోపు.

దత్తనామాత్యుఁ డితని కన్నతండ్రియనియు, దత్తాత్రేయయోగి తనకు గురుఁడనియు, ఆర్వీటి తిరుమలరాజు కొమరుఁడగు వేంకటరాయల యాస్థానకవి ననియుఁ జెప్పుకొని యున్నాఁడు. ఈ వేంకటరాయలు చంద్రగిరి రాజధానిగ క్రీ. వె. ౧౫౮౫ మొదలు ౧౬౧౪ వఱకును రాజ్యమేలినవాఁడు. రచించినది చంద్రభాను చరిత్ర మనుప్రబంధము.

తరీపశాలిధాన్యము—మూఁడు నెలలలో పండు శాలిధాన్యమునకు పేరు

తరుణజ్వరము ఆయుర్వేద వైద్య శాస్త్రమున నైదు లేక యేడు రోజులు పీడించు జ్వరమునకు తరుణజ్వర మందురు. కొన్ని కారణాంతరములచే నిది తొమ్మిది లేక పదునొకండు దినములవఱకుంగూడ పీడించు నందురు.

తరుణదధి—ఐదురోజులు నిల్వయుంచిన పెరుఁగునకు పేరు.

తరుబూజా (కరిబూజా) పాదు — తరుబూజాపండు వేసవియందు చల్లఁగమనోహరమైయుండుం గాన పైరుచేయఁ బడుచుండును. ఇది పుచ్చజాతిలోనిది. కోలగనో, గుండ్రముగనో యుండుపండు. లోన కండ తెల్లగను, ఎఱ్ఱగను, గులాబీపువ్వువంటి యెఱ్ఱరంగుగను నుండు మూఁడు భేదములు కలది. గింజలు నల్లగను, తెల్లగను బూడిదగుమ్మడి పండులోని గింజలం బోలియుండును. ఈపండునం దధికముగ చల్లని నీరుండి తీయనిసమరుచిం గలియుండును.

తరుబూజా పండులోనినీరు ఎక్కిళ్ళను, మార్గాయాసమును, బడలికవలనఁ గల్గువేఁడిని శమింపఁజేసి, పైత్యతీవ్రతను,రక్తములోని వేడిని తగ్గించి, మూత్రమును చక్కఁగ వెడలించి పైత్యజ్వరము నడంచును. దోషజ్వరమునందు గర్భములో పుండు కానీయక ఆఁపును. శ్లేష్మమును పలుచనజేసి వెడలించును. శ్లేష్మశరీరత్వము గలవారి కనుకూలము. వాతశరీరత్వము గలవారికి అపథ్యమై యుండును. దీనికి పరిహారము తేనె, పంచదార, గుల్కంద. విత్తులయందును నీగుణములే కలవందురు.

తరైజిల్లా కూలూ నగరము ప్రధాన స్థానము. (అగ్రా ప్రోవిన్సు చూడుఁడు.)

తరోగణగోత్రము— ఉపమన్యుగణము చూడుఁడు.

తర్క వాదములు— వాదములుచూ.

తర్క శాస్త్రప్రమాణము లెనిమిది— ప్రమాణము లెనిమిది చూడుఁడు.

తర్క్యాసనము యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యాసనములలో నొకటి. ఇది పూర్వతర్క మనియు, వామతర్క మనియు, దక్షిణతర్క మనియుఁ ద్రివిధః

౧ పూర్వతర్క్యాసనము- స్వస్తికాసనము వైచి రెండుమోచేతులను రెండుతొడలమధ్యగా నానించి, రెండుఅరచేతుల దరిఁజేర్చి నేల మోపి ఆ అరచేతులందు తలనుమోపి యోచనసేయు రీతి నుండుట పూర్వతర్క్యాసనము.

౨ వామతర్క్యాసనము - స్వస్తికాసనము వైచి కూర్చుండి,ఎడమతొడపై ఎడమ మోచేయి మోపి, దాని అరచేతియందు తలనానించి కుడి చేతిని కుడితొడపై మోపియుండుట వామతర్క్యాసన మనంబడును.

3 దక్షిణతర్క్యాసనము - స్వస్తికాసనము వైచి కూర్చుండి కుడితొడపై కుడి మోచేయి మోపి దాని అరచేతియందు తలనానించి ఎడమ చేతిని ఎడమతొడపై మోపియుండుట దక్షిణ తర్క్యాసన మనంబడును.

దీనియభ్యాసము విశ్రాంతి నిచ్చి చిత్తైకాగ్రతం గల్గించునని చెప్పఁబడినది.

తర్డుక్లాసుపేపరు (థర్డుక్లాసుపేపరు (Third Class Paper—వాణిజ్యసంబంధ పరిభాషాపదము. తక్కువ స్థితిగతులవారికి పూర్చీగింపఁబడు హుండీలు,బిల్లులు, చెక్కులు మొదలగువాట్లకీ పేరు వాడుచున్నారు.

తర్పణము లిచ్చుటకు క్రమము— ఈక్రమము ధర్మశాస్త్రములం దిట్లు చెప్పఁబడినది.

శ్లో॥ ఆదౌ పితా తథా మాతా సాపత్నీ మాతరి స్తథా। మాతామహ స్సపత్నీకా హ్యాత్మపత్న్య స్త్వనంతరమ్॥ సుత భ్రాతృ పితృవ్యాశ్చ మాతులాః స్సహభార్యకా। దుహితా భగినీ చైవ దౌహిత్రో భాగినేయకః॥ పితృష్వసా మాతృష్వసా జామాతా భావుక స్స్నుషా। శ్వశురః స్స్యాలక శ్చైవ స్వామినో గురు రిక్థినః॥

అనఁగా తొలుతను పితృ, పితామహ, ప్రపితామహులును, తరువాత తల్లి, తండ్రితల్లి (పితామహి), తాతతల్లి, (మాతృపితామహి), సవతితల్లులు, మాతామహులు, (అనఁగా తల్లి తండ్రి, తల్లితల్లి యని భావము). తన (స్వ) భార్యలు, పిదప సుతులు, సోదరులు, పినతండ్రి పెదతండ్రులు, (తండ్రి సోదరు లని భావము), మేనమామలు (వారిభార్యలు సహా), దుహిత- (కుమార్తెలు), పిదప తన యక్కచెల్లెండ్రు, దౌహిత్రులు, మేనల్లుళ్లు, తరువాత తండ్రితోఁ బుట్టువులు, పిదప తల్లితోఁబుట్టువులు, తరువాత అల్లుళ్లు, భావమరదులు (తోఁబుట్టువు పెని

మిటి), మేనత్త లేక మేనమామల సంతానము, తరువాత అత్తగారు, (భార్యతల్లి) పిదప భార్య తోఁబుట్టువులు, ప్రభువు, గురుఁడు నని యెఱుంగునది. ఇది శ్రాద్ధాంగము. పితరుల దాహ శాంతికై చేయునది.

తలకాఁడు—ఒకప్పుడు చేర దేశపు రాజధానిగ నుండెను. ఇప్పుడు పాడై, కావేరీనది యొక్క ఇసుకదిబ్బలక్రింద నున్నది. మైసూరు రాజ్యమున శ్రీరంగపట్టణమునకు ౪౦ మైళ్ళు. తొల్లింటిపేరు శిరోవన మనియుండె నఁట.

తలగడకిందతాఁచు—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తలలు బోడులైతే! తలఁపులు బోడులా?— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తలవెంద్రుకలు— బలమగు భూతద్దముగుండా తలవెండ్రుకలను జాగ్రత్తగా పరిశీలించునెడ అవి కొన్ని పలుచని రేకులవలెను, కొన్ని గుండ్రనితీఁగలవలెను స్పష్టముగఁ గానగును. ఇట్లునుటవలన రెండేవిధములని తలంపరాదు. పలుచని రేకు మొదలు గుండ్రనితీఁగవఱకు మధ్యంగల అన్ని రకముల దళసరులతోఁ తలవెండ్రుక లుండును. కొన్ని వెండ్రుకలు దంటగా (Double hair) నుండుటయుం గలదు. ఇందు పలుచని రేకులంబోలిన వెండ్రుకలు నొక్కులతో ఉంగరముజుత్తుగ (Curly hair) నుండును. వీటిని కుటిలాలకము లందురు. ఇంక గుండ్రని తీఁగెలంబోలు వెండ్రుకలు సాఫుగ నుండును. (Straight).

ఈవెండ్రుకలు శిరస్సు మొదలగు వెండ్రుకలుండుతావులంగల చిన్నచిన్న గూఁటిలనుండు రంధ్రములందు నాటుకొని లోఁతునకు లేఁతయనఁటిదవ్వవలె నగుచు నెదుగుచుండును. ఈగూటిని Follicle అనెదరు.

అత్తాత్తుగా మనస్సునకుంగల్గిన దుఃఖము (Sudden shock) గాని, చిరకాలము బాధించిన యధైర్యముగాని, తల వెండ్రుకల కుదుళ్ళలోనికిం జేరుకొనుచుండు నల్లని రంగుపదార్థపు పరమాణుబిందువులను (Small particles of black colouring matter of energey) అనఁగా శరీరసామర్థ్యమువలనఁ గల్గెడిదానిం జెఱిపి పాడుచేసి వర్ణవిహీనమగు తెల్లవెండ్రుకలం గల్గించును. ఇది వార్ధక్యమున రక్తహీనమై బలక్షీణ మగుటం గల్గించుటయుం గలదు.

నల్లగ పెరుఁగుచుండు వెండ్రుక లత్తాత్తుగఁ గల్గిన దుఃఖభరమున నంతటితో నెఱసిన సాదృశ్యము లరుదుగ సంభవించును. కాని తఱచుగ నుండనేరవు.

శరీరమునందలి రక్తబలమును, రక్తమునందలి స్వచ్ఛతయుంగూడ వెండ్రుకలకు ముఖ్యము. వెండ్రుకలగూళ్లు చాల లోఁతుగనుండు రంధ్రములు. వీటిలోనికి రక్తమే బలమును పంపుచుండును. ఈబలమే వెండ్రుకలకు నిగనిగలాడు నల్లనిరంగు గల్గించును. శరీరమందు రక్తసమృద్ధి లేకుండినను, ఉండినరక్తము నిస్సారమై పటిమ లేనిదైనను, అది యందఁజేసెడి బలమును నిస్సారమే గాన, వెండ్రుకలు నల్లరంగుం గోల్పోయి నెఱియ నారంభించును. సరిగా పెరుఁగఁజాలవు.

వెండ్రుకలు తమ కుదుళ్ళలో మొక్కలం బోలియే యుండునవి గాన అతిశీతలమును అత్యుష్ణమును వెండ్రుకలను బాధించునవిగనే యెఱుంగవలయును. అవి కుదుళ్ళలోని చెమ్మ నార్చివేయుటయు, అత్యుష్ణమొకప్పుడు కుదుళ్ళలోని లేఁతరోమమూలముల నుడుకునట్లు చేయుటయు జరుగుం గాన వెండ్రుకల కిరెండును పడవు. భద్రముగఁ గాపాడఁబడిన వెండ్రుకలు త్వరితముగను, బలముగను పెరుఁగును.

మఱియుం దలవెండ్రుకల మొదట చుండు, చెమట మొదలగు నపరిశుద్ధతల నుండనీయక పరిశుభ్రముగ నుంచుట యత్యవసరము.

కుదుళ్ళలోనికి నల్లనిరంగుగ నగు బలమును శరీరమందలి రక్తము పంపుచుండును. గాన వెంట్రుకలకడ కీబలము సరిగాచాలక పొడవుగ పెంచబడిన వెంట్రుకల మొదళ్లు బలవంతముగను, కొసలు బలహీనములుగను తఱచు గాననగు చుండును. ఇట్టితరుణమున పొడవువెంట్రుకల కొనలు కొంచెము కత్తిరించితిమేని మిక్కిన వెంట్రుకలు చక్కగా బలపడు ననియుఁ గని పెట్టఁబడినది. చెట్లయందుఁ గొన్నికొమ్మలం గోసవైచిన తక్కినవి బలపడినట్లే వెంట్రుక లును బలపడెడిని.

తలవెంట్రుకలు తమబరువుచే తాము క్రిందికి కొంచెముగ లాగఁబడుచుండునట్లు స్వల్పమగు శ్రమకు లోఁబడెనేని అది యొక్క వ్యాయామమువలె పెరుగుటకు బలపడుటకు మంచి అను కూలపరిస్థితిని సమకూర్చు నని పరిశీలకులు కనిపెట్టిరి.

వెండ్రుకలకును తల్లి,తండ్రి,తాత మొదలగు పూర్వుల వెండ్రుకలతో పోలికగలదు. మఱియు శ్రావ్యమగు సంగీతము తలవెండ్రుకలయం దున్న బలహీనతను బాపు ననియు, ఆగానము నెమ్మదిగను మెల్లగను పాడవలయు ననియు, ఈగానౌషధ మనుదినమును మితముగ నుండు నట్లు సంభవించిన పరిశుభ్రత (శరీరమునందలి రక్తపుష్టి)యుంగూడ, నెఱసినవెండ్రుకలుగూడ బలపడి నల్లవాఱు ననియు, పరిశీలనలవలనఁ గని పెట్టఁబడినది. రండోళ్ళు, పెద్దబాకాలు, కర్ణ కఠోరధ్వనులు గల ఎలుఁగెత్తి యఱచిపాడు గానము తలవెండ్రుకల కపాయకర మనియుఁ గనిపెట్టఁబడినది.

తలుఁడు— పూరువుసంతతి చంద్రవంశ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి పరీక్షిత్తు. పితామహుఁ డభిమన్యుఁడు. సోదరుఁడు శలుఁడు, జనమే జయుఁడు; తల్లి సుశోభ.

ఇందు తలుఁడు, శలుఁడు అనువారలు వామ దేవర్షియొక్క గుఱ్ఱముల నపహరించి యాతని కోపానలమున హతులైరనియు, జనమేజయుఁ డను నరపతియాయె ననియుం జెప్పఁబడినది.

తలుపులు తెరచిన ఇంట్లో కుక్క దూరినట్లు—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తల్లి కడుపు చూచును, భార్య తల వెండ్రుకలం జూచును—(కడుపుచూచుట భోజనముంగూర్చి కనుఁగొనుట. తలవెండ్రుక లం జూచుట, తలదువ్వుకొనుట మొదలగు శృంగారము లనిభావము.) ఆంధ్రలోకోక్తి.

తల్లిగండము పిల్లగండము కాని మంత్రసానిగండ ముండునా?— ఆంధ్ర లోకోక్తి.

తల్లిగేదెం జూచియు పిల్లదూడం జూచియు పాడింజూచియు మరీబఱ్ఱె ను బేరమాడవలెను— ఆంధ్రలోకో.

తల్లి చనిపోతే తండ్రి పినతండ్రివంటి ప్రేమగలవాఁడే యగు నన్నట్లు ఆంధ్రలోక

తల్లిచెవులు త్రెంపినయోగ్యునకు పినతల్లిచెవులు పిండిమొక్కలవం టివే—(పిండిమొక్క కొండపిండిచెట్టుయొక్క మొక్క.) ఆంధ్ర లోకోక్తి.

తల్లిదే వలపక్షము ధరణిదే వల పక్షము—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తల్లి దైవము, తండ్రి ధనవము — ఆంధ్ర లోకోక్తి.

తల్లిరోసినపిల్లను దాది రోయుదా? (రోయుట అసహ్యించుకొనుట)ఆంధ్రలోకోక్తి.

తల్లిసైతము పిల్ల ఏడ్వనిదే పాలి య్యదు—(కావలసిన దడుగుచుండ వలెనని భావము) ఆంధ్రలోకోక్తి.

తవాక్షీరి— లా. **Bambussa Arundinacea.** ఆంగ్లము. **Bamboo Manna** సం. తవాక్షీరం,తుగా,తుగాక్షీరీ, వైణవీ. కొందఱు వంశరోచన యనిరి కాని యది నైఘంటికము కానేరదు.

ఇది గట్టిపడిన వెదురుపాలు. ముదిరిన పెద్దు వెదురుబొంగులందు లభించును. తవాక్షీరి చలువచేసి, మేహశాంతిం గల్గించి, బలము,పుష్టి చేయుననియు, క్షయ్యారోగములు, వేడి దగ్గులు,తాపములు, నివారించు ననియు, లోపలి గాయములను మాన్పుననియు, మనస్సున కుల్లాసము గల్పించు ననియు, ఇంచుక మలబద్ధము ధాతునష్టము గల్గించు ననియుం జెప్పంబడినది. తవాక్షీరికి తేనెయు, కుంకుమపువ్వును హితు గుణము లందురు.

తవిదలు (రాగులు)— చోళ్లు చూ.

తస్కరకందు న్యాయము— కందు అన పెనమున కర్థము. ఒకదొంగ తాను తస్కరించియుండిన పెనముపై నట్టుపోయుచు అముచు దుకాణము పెట్టెను. అవి చేతిగాక లాభములేక పోవుటయేగాక, పెన మెవ్వరిదో వారు దానిం బోల్చి యాదొంగుని ప్రభుత్వ భటుల కప్ప గించిరట.

దోషియొక్క బుద్ధిహీనతంగూర్చి యీ న్యాయము వర్తించును.

తస్కరస్య పురస్తాత్కక్షే సువర్ణ ముపేత్య సర్వాం గోద్ఘాటన మితి న్యాయము—

ఒకదొంగను సోదాచేయుచుండగా దొంగిలించినబంగారము వాని చంకయందు దిటికించి దాచుట దొరకెనట. వాడు డింకను తక్కిన తనశరీరావయవములను సోదా యిచ్చుటంబోలి నిరుపయోగకృత్యమును (తానువోరకియు) తన నిర్దోషముం దెల్పుటకుం జేసినపనిం దెల్పుట న్యాయము వర్తించును.

తాండి గోత్రము—ఆయాస్యఉపగణము చూడుడు.

తాండిగోత్రము- ఔతథ్యఉపగణముచూ

తాండినగోత్రము- కపిఉపగణముచూ.

తాంత్రికలిపి—ఇదిభారత దేశపులిపులలో నొకటి. దేవనాగరి (బ్రాహ్మి) లిపినుండి కల్గిన మార్పు. అశోకుని కాలము:(క్రీ. పూ. ౨౭౨-౨౩౨) కన్న రెండు లేక మూడువేల సంవత్సరములకు పూర్వము ప్రచారము నంది యుండె నని పరిశోధకు లనుచున్నారు.

తాంత్రిక చిత్రాంకనము.	చిత్రాంకనపు పేళ్ళు.
	కాముడు, శివుడు.
	ఏకపాదము, ఏకాద శాధారఆదిశక్తి.
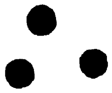	ఇంద్రాణి.
	అమృతకలశము, అమృతేశ్వరి.
	ఉమ, కర్మ.
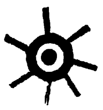	తార, ధ్రువము.
	బిందు.

తాంత్రిక చిత్రాంకనము.	చిత్రాంకనవు: పేర్లు
	విసర్గ.
	క్షితిలిపి.
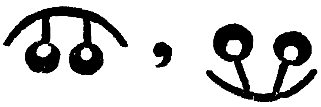	కరుణ, మణిపూరము, పద్మము.
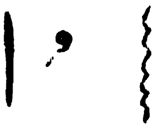	రక్తము, భుజము.
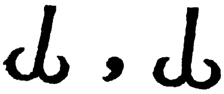	యువు, నాసికము.
	శరము.
	శూలము.
	పాశము, ప్రసక్త.
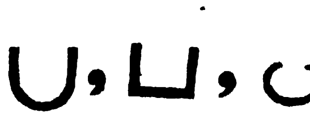	కపాలము, దేహము, శిరస్సు.
	ధనువు.
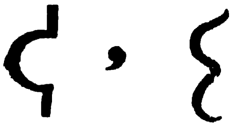	ధనువు.
	దక్షిణపార్శ్వము, పార్శ్వము,
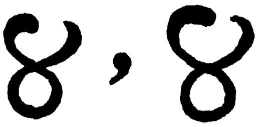	విషము, మహాకాయము, మేరువు.
	ఖాతీత, ఉన్మనీ.
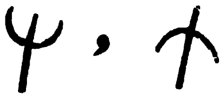	ఘంటాధారిణి.
	చర్మముండాధారిణి.
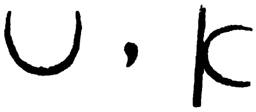	టంకము, అర్ధచంద్రుడు.
	నాదాంతము.

తాంత్రిక సన్నిపాతము— సన్నిపాతదోషము చూడుడు.

తాంబూల మిచ్చుట—ఇంటికి చూడ వచ్చిన మర్యాదస్థుండగు గృహస్థునకు వెడలి కి తాంబూల మిచ్చి సత్కరించుట హిందువుల యాచారము. కాన తాంబూల మిచ్చుట యన మర్యాదగా వెడలిపొమ్మని చెప్పుట కన్వయింపఁ జేయుచున్నారు.

తాంబూలము—తములపాకులు (నాగవల్లీదళములు), పోకచెక్కలు (పూగీఫలములు), సున్నము గలిపిన తాంబూల మనంబడును. తములపాకులకు సున్నము రాచి ఈనెలం దీసి వైచి నమలుట తాంబూలము వేయుట యందురు.

ఒకరికి మర్యాదజేయ తాంబూల మిచ్చుతటి నాకులు చెక్కలు మాత్ర ముంచి యందు సున్న మిడకుందురు. ఒకరికి గౌరవార్థ మిచ్చుతటినే గాక, తాను భుజించునదనునసహా తాంబూలమున లవంగములు, ఏలకులు, జాజికాయ, జాపత్రి, తక్కోలములునే గాక ధనవంతులు పచ్చకర్పూరము, కుంకుమపూవులను గూడ పరిమళము, రుచి గల్గునట్లు తాంబూలనకుం జేర్చుదురు. ఇంకనుగొందఱు కస్తూరికూడ తాంబూలమునఁ జేర్చుట కలదు.

తాంబూలమనిన ఆకు, చెక్క, సున్నములకే యర్థము గాన తక్కిన చేర్పుడుద్రవ్యములు రుచికై పరిమళమునకై చేర్ప బడునవి గాన నివి వేర్వేఱు దేశముల వేర్వేఱుసంఘముల మనుష్యులకు వేర్వేఱు రకముల వస్తువులు చేర్చునేర్పాటీనడుమ నారంభ మయ్యెను. ఉత్కళులసహవాసమునఁ గొందఱు "పొగాకుమసాలా" యనుదానిని తాంబూలమునకుం జేర్చుటయు, పొగాకుఘాటు భరింపలేని మఱి కొందఱు అట్టిదియేమై యించుక ఘాటులేని వస్తువులు మాత్రము చేర్పఁబడి చేయఁబడిన "మిఠామసాలా" యనుదానిం దాంబూలమునకుం జేర్చుటయు ప్రారంభమయ్యెను. బంగాళాతమలపాకులు లభించుతావున గొంటుపోకయు పొగాకుమసాలాయు నిశ్చితము లనియే చెప్పనగును.

[illegible] సుకుమారులు తమలపాకులకు ముత్తెపుసున్నముఁ గూడ రాయుదురు. తాంబూలమునందు కాచును చేర్చుట ఉత్తర దేశమునుండి నేర్చిన యాచారము. మఱియు బీడాలంగట్టుట ఉత్తరదేశపుపద్ధతియు, కిల్లిలంగట్టుట ఉత్కలులనుండి నేర్చినపదమును, తమలపాకుల చిలకలం జుట్టుట ఆంధ్రదేశపు పూర్వపద్ధతియు నైయున్నవి. స్వర్గమున తాంబూలములభించునది కాదని చెప్పఁబడినది.

తాగ దప్పిక లేదు మీసాలకు సంపెంగనూనె—ఆంధ్ర లోకోక్తి.

తాగనేరనిపిల్లి బోర్లతోసుకొన్నట్లు-ఆంధ్ర లోకోక్తి.

తాగినవానికి తగ వేమిటి — ఆంధ్ర లోకోక్తి.

తాజమహల్ (ఆగ్రా)—ఇది మార్బిల్ కట్టడము. షాజహానుచక్రవర్తిప్రియభార్యయగు నూర్ మహల్ బేగం గోరీపై నిర్మింపఁ బడిన

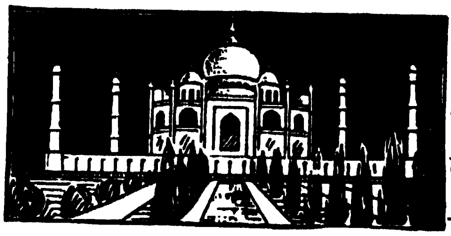

భవనము. గొప్ప పనితనము గలది. పగటి సూర్యకాంతి గాని, రాత్రి పౌర్ణమినాఁటి పండువెన్నెలగాని నిర్దుష్టమైన యీమార్బిలుతాకిగుండా ప్రతిఫలించు కాంతి చెప్పుటకుఁగాని వ్రాయుటకుఁగాని వీలులేనిసౌందర్యమును, వింతను గొల్పెడిని. ఈమెకు మంతాజ్ మహల్ అనిగూడ పేరుండె నఁట. ఆచక్రవర్తియు నీమెగోరీప్రక్కనె తరువాత గోరీచేయఁబడెను. ఈతాజ్ మహల్ యమునా నదీతీరముననుండి శాంతోదకములందు ప్రతిఫలించుట వింత గొల్పెడిని. మంతాజ్ మహల్ అనిన ప్రాసాదమం దెన్నుకొనఁబడిన యని యర్థము. ఈమెకు తొల్లింటిపేరు 'అర్జుమాండ్ బాను' అనియుండెను. ఈమె 1629 వ సంవత్సరములో మృతినొందె నని తెలియుచున్నది. దీనిని గట్టినమేస్త్రీపేరు "ఉస్తాద్ ఈసా". ఇది పదునెదువత్సరములు గట్టఁబడెను.

తాటక క్రియ— యోగాభ్యాసమున వాత, పైత్య, శ్లేష్మ, దోష సంజనిత రోగముల వలన నిరోధము కలుగకుండ, నిరోధపరిహారముగ షట్క్రియలు చెప్పఁబడినవి. (యోగాభ్యాసక్రియాషట్కము చూడుఁడు).

అందు తాటకక్రియ యొకటి. ఇది ఒకే విధము. కనురెప్పలు మూతపడకుండ కండ్ల నుండి నీరు కాఱువఱకు ఏవస్తువునం దైనను లక్ష్య ముంచి చూచు చుండుటయు, అందు ముఖ్యముగ క్రమమున తనముక్కుకొనయందు లక్ష్యముంచి చూచుట యభ్యాసమొనర్చు టయు తాటకక్రియ యనంబడును.

ఇది నేత్రరోగముల నివారించును. శాంభవీ ముద్ర సిద్ధించుట మూలమున దివ్యదృష్టి కల్గుటకు సాధనమగునని చెప్పఁబడినది. కొందఱు యోగసాధకు లీక్రియాభ్యాసమున చత్వారము గలుగకుండునని యనుచున్నారు.

తాటాకుల చప్పుళ్ళకు కుందేళ్ళు బెదరునా?—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తాటిచెట్టు—ఆంధ్రదేశమున తాటిచెట్టు గృహస్థున కెక్కువ యుపయోగకర మైనది. తాళ్ళయందు లెక్కలేనిజాతులు కలవు. అందు తఱచుగ నుండు జాతి తప్ప తక్కిన వన్నియు నలంకారార్థము పూదోఁటలందు పెంచఁదగిన వియే. తఱచుగ గాననగుచుండు దేశవాళితాటి యందే శ్రీతాళ మనుజాతికి కమ్మలు పెద్దవి. అం దాకులు మిగుల వెడలుపు పొడవులం గలిగి యుండును. తొల్లింట నీ శ్రీతాళపత్రములను గీచి,పుస్తకములుగఁగుట్టి, గ్రంథములను వ్రాయు చుండిరి. అవి నేటికిని తాటియాకుసంచికలు (పుస్తకములు) లేక గ్రంథము లనియు, అందలి పుటలకు పత్రము లనియు పేరులు గాననగు చున్నవి. దేశవాళీతాటిచెట్టును లాటిన్ భాష యందు **Borassus flabelliformis** అనియు, ఆంగ్లమున **Palmyra Palm** అనియు, సం స్కృతమున తాలః, దీర్ఘతనుః, దీర్ఘదండః, దీర్ఘద్రుః, కొందఱు దీర్ఘపాదపః అని కూడ ననిరి కాని యది పోకచెట్టున కన్వయించు పదము. తాటిచెట్టు మిక్కిలి పొడవుగ నెదుగు వృక్షము. ఇది చిరకాలము జీవించి చేవదేఱు నది. అతలి దీని యుపయోగము మెండు. కాన విలువగూడ నధిక మగును.

తాటిచెట్టు పల్లపుప్రదేశముల విస్తారము వృద్ధి నందునది. సముద్రపు ఇసుకలు మొదలగు నిష్ప్రయోజకమగు భూములందు సైతమడవి వలె సమ్మోడిని. కాని సముద్రపు నీటిమట్టముపై వెయ్యి లేక పంద్రెండువందల ఎత్తుగలతావు లందు గాననరాకున్నది. కాన ఎత్తుప్రదేశములు దీనికిం బనికిరావని చెప్పవలసి యున్నది. దీని యుపయోగములు మెండు. ఆకులు ఇండ్లపై గప్పుదురు. విసనకఱ్ఱలు, చాపలు మొదలగు వేయిపనుల కుపయోగించెడిని. తాటిపండ్లు, ముంజలు తిందురు. తాటికల్లు గీచిన సొమ్ము లభించును. తాటిబెల్లము వండెదరు. తాటివేళ్లు నైద్యోపయోగమై ఔషధములకుఁ బనికివచ్చె డిని. తాటికఱ్ఱ గృహనిర్మాణమం దెక్కుడుగ నుపయోగించును. చేతికఱ్ఱలు, గొడుగులపిడులు చేవతాటికఱ్ఱతోఁ జేయుదురు. ఇంక నెన్నియో వివరింపశక్యముగాని ఉపయోగములుకలవు. దీని ఉపయోగాతిశయమువలన తాటిచెట్టును కల్ప వృక్షమని (ఉపనామముగ) వాడఁజేసినది.

తాటిచెట్టునకు కొమ్మ లుండవు. నాల్గువైపు లకు విస్తరించి నీడం గల్గించువృక్షము గాదు. కాన 'తాటిచెట్టునీడ తనకునులే దితరులకునులే' దనుసామెత యేర్పడినది.

తాటి పండులోని గుంజు అగ్నిమాంద్యము, అతిమూత్రము, తంద్ర (గుబులు) రోగము, నేత్రరోగములం బ్రకోపింపఁ జేయు ననియు, గురుత్వముగ నుండి త్రిదోషములను ప్రకోపింపఁజేయుగుణము గల్గి, క్రిమి, రక్తపైత్య ముల నివారించి, రక్తమును శుక్లమును వృద్ధి పొందించు శక్తిగల దనియుం జెప్పఁబడినది. తాటిపేశము నెండించి తాటితాండ్రచేయుదురు.

దీనియందుసను గమారమీా ఇవేగుణములు.

తాటికాయలలోని ముంజలం దిందురు. ఇవి గురుత్వముగనుండి వేసవియందు దెండవేళల సౌఖ్యము గల్గించి చలవజేయును. మేహశాంతి గల్గించి వాతమును ప్రకోపింపజేసి నీరసము గల్గించును. వేడిశరీరము గలవారి కనుకూలము. అలసినవారికి, వడదాకినవారికి బడలికం దీర్చును. దీనికి మామిడికాయ విరుగుడు. తాటి పండునకు బియ్యము, సొగడపండు, మిరియములు విరుగుడని చెప్పఁబడినది.

తాటితేగలు (లేతమొలకలు), గురుత్వముగనుండి త్రిదోషములు, శీతపైత్యము, చర్ది, మలమూత్రబద్ధము చేయును. అపథ్య మెనది. బలకరము. తేగలు కాల్చుకొని తిందురు. దీనికి విరుగుడు బియ్యము, బెల్లము, నెయ్యి యని చెప్పఁబడినది.

తాటిపువ్వు-తాటి (లేతిచెట్టు) మొవ్వల లోనినీళ్ళు చలవజేసి అతిసారము, ప్రమేహము, పైత్యము, వాతముల నడంచు ననియు, తాటి బెల్లము వాతము హరించి బల మొసంగు ననియు, మఱియు క్రిములను నెమిడికపాములం బుట్టించు దుర్గుణము గల్గియుండు ననియు నందురు. తాటిబెల్లము పోతుతాటిచెట్లది శ్రేష్ఠమందురు. తాటిబెల్ల మౌషధములందు వాడుదురు. ముఖ్యముగ పశువులమందులలో వాడఁబడుచుండును. దీనినుండి తాటికలకండ చేయుదురని యందురు. తాటి బెల్లము తాటికల్లును గాచి తీయుదురు.

తాటిచెట్టెక్కువాని నెంత ఎక్కించడము—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తాడిచెట్టు—లా. Terminalia Bellerica. ఆంగ్ల. Belleric Myrobalan tree.

సం. కలిః, కలిద్రుమః, కలియుగావాసః, కలియుగాలయః, కలివృక్షః, కల్కివృక్షః, కల్పపాదపః, కల్పవృక్షః, విభీతకః. కొందఱు సంవర్తకః అనిరి.

తాడికాయకు కలిఫలం, కల్కః, కషాయి అనిపేర్లు. దీనిని తానిచెట్టనియు, తాణిచెట్టనియు కొన్ని తావులందు వాడుదురని తెలిసెడిని. తాడికాయ (తాడి, ఉసిరిక, కరక) త్రిఫలములలో నొకటిగఁ జెప్పఁబడినది. వైద్యోపయోగకరమైనది.

తాడికాయయందుత్రిదోషములను, ద్వంద్వ రోగములను హరించి, ఆకలిం బుట్టించి, నీరసమును వెడలించుగుణములు గలవని చెప్పఁబడినది. లోని దుష్టపదార్థకూటమును విడఁజేసి పైకి వెడలించు ననియు, నీళ్ళవిరేచనములే గాక పురాణవిరేచన (గ్రహణి)ముల సైతము నాఁపుననియు, ఉబ్బు,కాసరోగము, జలుబులు, తలనొప్పి, నేత్రరోగములు, మూలవ్యాధి, వాతదోషముల నివారించు ననియు, తాడికాయల నూనె మెదడునకు చలవజేసి తీవ్రమైన పైత్యమును వాతమును హరించి, తలవెండ్రుకలను పడకుండ నిల్పి, కుదుళ్ళ బలపఱచు ననియు, దగ్గు, వగరుపు, కర్ణరోగములు, నేత్రరోగములు, గళరోగముల నివారించుననియు, ఇంచుక విరేచనబద్ధము కొన్ని తత్త్వములవారికి గల్గించుననియుం జెప్పఁబడినది.

దీనిచెక్క, ఆకురసము, లేక కషాయము నందునను ఈగుణములు కలవందురు.

దీనికిం జెందినజాతియే నేలతాడియని వేఱొక మొక్క గలదు. దీనివల్ల వైద్యోపయోగము కలదు. దీనికి లాటిన్భాషయందు Hypoxis Orchioides యనియు,CurculigoOrchioiges అనియుం బేరులు. సం. తాలమూలికా, తాలమూలీ, ముసలీ అనుపేర్లు కలవు.

నేలతాడిదుంపలు వేఁడిచేయును. మేహము, క్షయ, జ్వరముల హరించును. అమితరక్తము

వలన గల్లురోగమును నివారించి వీర్యవృద్ధి గల్గించునని చెప్పఁబడినది.

తాడి (నేలతాడి) చెట్టు— నేలతాడి గుణాతిశయ మీక్రిందివిధముగఁ జెప్పఁబడినది. అనుదినము నేలతాడిచూర్ణ మన్నముగురీతిని థ్యము చేయుటతో నీక్రిందియనుపానములతో బుచ్చుకొనిన సమస్తరోగనివారణమై ఆరోగ్య మందనగును.

౧ పటికపంచదారగుండతో ౪౦ దినములు పుచ్చుకొనిన ఉబ్బసవుదగ్గు, మూలవ్యాధి నివారణమై ధాతుపుష్టి గల్గును.

౨ కిమానీజీలకఱ్ఱతోఁ బుచ్చుకొనిన కామిల రోగము నివృత్తి యగును.

౩ శొంఠిగుండతోఁ దినిన శ్లేష్మవాంతులు, విరేచనములు, నివృత్తియై ధారాళముగ విరేచన మగుచు నారోగ్యము గల్గును.

౪ వాముముతోఁ బుచ్చుకొనిన సమస్తమైన దగ్గులు నివారణమగును.

౫ పప్పళ్ల చూర్ణముతోఁ బుచ్చుకొనిన వెఱ్ఱికుక్క కఱచినవిషము విఱిగిపోవును.

౬ నువ్వులపొడితోఁ బుచ్చుకొనిన సన్నిపాత జ్వరము, స్ఫోటకజ్వరము నివారణమగును.

౭ వేఁడినీళ్ళతోఁ బుచ్చుకొనిన కీసుపునొప్పులు నిమ్మళించి సౌఖ్య మిచ్చును.

౮ ఆవుపాలతోఁ బుచ్చుకొనిన ధాతుపుష్టి, దేహపుష్టి, వీర్యపుష్టి గల్గును.

౯ నువ్వులనూనెతోఁ బుచ్చుకొనిన దగ్గులు, కఫదోషము హరించును.

౧౦ నీరుల్లిపాయరసముతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన శరీరకాంతి, తేజము, సౌందర్యము హెచ్చును.

౧౧ తులసియాకురసముతోఁ బుచ్చుకొనుచుండిన బిడ్డలరోగములన్నియు నివృత్తియగును.

౧౨ త్రిఫల (తాడి, ఉసిరిక, కరక) కషాయముతోఁ బుచ్చుకొనిన సెగరోగము కుదురును. మఱియు నీనేలతాడి అనుపానభేదములచే నెల్లరోగముల గుదుర్చునని చెప్పఁబడినది.

తాడాసనము— యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యాసనములలో నొకటి. తిన్నగా నిలువఁబడి రెండుచేతులం బైకెత్తి యుండుట తాడాసన మనంబడును. ఈ యభ్యాసమువలన శ్వాసగతి మందగించునని చెప్పఁబడినది.

తాడు చాలదని నుయ్యి పూడ్చు కుంటారా?—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తాతకు దగ్గులు నేర్పవలెనా?— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తాతాచార్యులుగారి సమాశ్రయణం ముద్ర భుజముతప్పినా వీఁపు తప్ప దన్నట్లు— బలాత్కరించి మతదీక్ష లిచ్చుటను తెలుపుసామెత. ఆంధ్రలోకోక్తి.

తాతే ధర్మరాజు — ఒక కూఁతురునకుం బిదప ఇంకొక కూఁతురుండు పదవికి సంభవించుచో మొదటికూఁతురుండే రెండవకూఁతురునికన్న నొకింత నయమని తోఁచినతఱి అట్టిభావముం దెల్పుచో తాతే (తాతయే) ధర్మరాజని యనుచుందురు. ఇది పిదపవచ్చిన కూఁతురునియందలి నిరసనముం దెల్పుఉక్తియేగాని మొదటికూఁతురుని యందలి గౌరవము కానేరదు.

తా దిన తౌడులేదు కాని పంది ఒకటి పెంపకము —ఆంధ్రలోకోక్తి.

తాదేవ గోత్రము— ఔతథ్యఉపగణము చూడుడు.

తాని గోత్రము—లౌగాక్షిగణముచూ.

తానీషా (నవాబు)— ఈయన క్రీ. శ. ౧౬౭౨—౧౬౮౭ గోల్కొండ నవాబుగా నుండినవాఁడు. ఈయనపేరు అబూహాసేన్ కుతుబ్షాహా. హిందువులను, ముసల్మానులను సమ

ముగ నాదరించిన మంచినరపతి గాన నెల్లరుచే తానాషా (మంచి నృపతి) యనంబడు చుండెను. ఆపేరే నానాటికి తానీషాయయ్యెను. ఈయన కాలముననే సుప్రసిద్ధ శ్రీరామభక్తుం డగు కంచర్ల గోపన్నగారు, భద్రాచలమున గుళ్ళు గోపురములం గట్టించి, రామదాసను పేరం బరగిన చరిత్ర నడచెను. తానీషాకడనే అక్కన్నగారు సైన్యాధిపతిగను మాదన్నగారు మంత్రిగను నుండిరి.

ఈయనను మహమ్మదీయులు ద్వేషించుచు కుట్రనడపినయదనునజౌరంగజేబు గోలకొండను ముట్టడించి అక్కన్నమాదన్నగార్లం జంపించి తానీషాను చెఱనుంచి గోల్కొండరాజ్యమాక్ర మించెను. ఇది క్రీ. శ. ౧౬౮౭-౧౬౮౮ మధ్య కాలము.

తాను ఒక్కఁడై యుండియు "మేము" అను బహువచన వాక్యమును వాడుట.

ప్రజాపాలకులు ప్రజలవలన సమస్తగౌరవములకు, ఆధిపత్యములకు, ప్రధానస్థానము గాన తొల్లింటికాలమునుండియు నృపాలురు తన్నుం గూర్చి వచించుచో "మేము" అని వాడుకొనుచుండెడివారు. ఇది కేవలగౌరవసూచక మని స్ఫురించెడిని. దీనిని "Royal We" అనియు, Personal Plural అనియు నందురు.

పిదప ప్రజాస్వాతంత్ర్య ముదయించి, ప్రజాభిప్రాయముమేరకే పరిపాలించుపద్ధతి ఏర్పడుక తన, నరపతి వచించు "మేము" శబ్దము తానును తనకు ప్రజాభిప్రాయముం దెల్పు మంత్రులును కలిసి యని స్ఫురించెడిని. తానున్న రాజ్యమందలి సర్వకార్యములు ప్రజలకొఱకేగాన (అనఁగా ప్రభువునకు స్వంతకార్యము లుండవనియే భావము) తానును తనయాజ్ఞంగొని కార్యము నిర్వహించువారో, లేక తనకు సలహాల నిచ్చువారో యని తెలుచున్నది.

తొల్లి రిచర్డు కోయూర్ ది లయన్ అను భూపాలుండు ఐరోపా దేశములలో నెఱుక యున్నంతలో తొలుదొల్త "మేము" అనివాడిన వాఁడట. ఇది తాను రాజుగావచించినదిగాని, స్వంత మానవత్వ సంబంధమున అనినట్లు కన్పించుచున్నది.

ఇంక. గ్రంథకర్తలు, పత్రికాధిపతులు, సంపాదకులు వ్రాసెడివ్రాతలయందు 'మేము' అని వాడుచుంట ఆంగ్లపత్రికావ్యాససాంప్రదాయమై యున్నది

తాను తప్పులు వెదకేవాఁడు, తన తండ్రి నొప్పులు వెదకేవాఁడు— ఆంధ్ర లోకోక్తి.

తా నున్న దిబురదగుంటతానుతలంచునవి మేడలు మిద్దెలు-ఆంధ్రలోకోక్తి

తాను మ్రింగేదీ తనను మ్రింగేదీ ఎఱుఁగనిచర్య—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తా నేగ దారిలేదు మెడను రండో లొకటి—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తానేతుమ్మి తానే శతాయుష్య మనుకొన్నట్లు—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తా నొకటి తలఁచితే దైవ మొకటి తలంచినట్లు—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తాపత్యులు— కౌరవులకు, పాండవులకు తాపత్యులని వాడుకనామ ముండెను. విచిత్రవీర్యునిభార్యయగు అంబకు తపతీదేవి యని పేరు. కాన ధృతరాష్ట్ర పాండురాజు లనువారి సంతతివారగు కౌరవపాండవులకును తాపత్యులని వాడుకయుండెను.

తాపత్రయము—తాప మన వేడి యని యర్థము. తనకుఁగల్గిన వేదనవలన గల్గిన(వేడి) తాపమని భావము. తాపము మూఁడువిధములు.

౧ ఆధ్యాత్మికతాపము:- తనకుఁగల్గిన అధి వ్యాధులవలనఁ గల్గినవేదన.

౨ ఆధిభౌతికతాపము:- దుర్మార్గులవలనను, క్రూరమృగవిషసర్పాదిబాధకములగు జంతుజాలములవలనను తనకుఁ గల్గినవేదన.

3 ఆధిదైవికతాపము:- దైవకృతము లనఁ దగిన లోకవిధ్వంసములు, క్షామములు, భూకంపములు, అతివృష్టి, అనావృష్టి మొదలగు నాపదలవలనఁగల్గిన వేదనలవలనఁ గల్గిన తాపము. ఈమూఁడు తాపములను తాపత్రయ మని వాడుదురు.

తా బట్టినకుందేటికి మూఁడే కాళ్లు ఆంధ్రలోకోక్తి.

తా బెంచిన కోడికి మూఁడే కాళ్లు అన్నట్లు— ఆంధ్ర లోకోక్తి.

తామరపల్లి తిమ్మయ్యకవి — ఆంధ్రకవులలోనాధునికులందుఁ బరిగణింపఁబడినవాఁడు నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. తండ్రిపేరు భైరనయ్య. రచించినది 'శేషధర్మ' మనెడి పద్యకావ్యము.

తామరాకులో నీరు తల్లడిల్లినట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తామర్లేను సుల్తాను (తైమూరు)— సమర్కండ్ రాజధానిగ రాజ్యమేలినవాఁడు. క్రీ. వె. ౧౩౩౬—౧౪౦౫ కాలమువాఁడు. కాస్పియన్ సముద్రమునుండి ఊరల్పర్వతముల ప్రదేశము, వోల్గాప్రదేశములు, పారశీక దేశభాగము, ఈజిప్టు దేశభాగము నీతని రాజ్యమఁట. భరతదేశమునకేగి ఢిల్లీనగరధ్వంసమొనర్చినవాఁడు సమర్కండు పురమున నీయనగోరీ చూపుచున్నారు.

తామసమనువు— తండ్రి సురాష్ట్రుఁడనియు, తల్లి ఉత్పలవతి (మృగి) యనియు, తొల్లింటిజన్మంబున తామసుండు లోలుం డనం బనుమునిసత్తముండనియు,కుమారులు జాను,జంఘు, శాంతి, నరి, ప్రస్థల, దృఢ, కృతబంధు లనియు, ఈతనిమన్వంతరకాలమున శిబిచక్రవర్తి ఇంద్రత్వమునకు వచ్చెననియు, జ్యోతిర్ధామ, పృథు, గావ్య, చైత్ర, అగ్ని, బలక, పీవరులు మహర్షు లనియు మార్కండేయ పురాణమునం గలదు.

భాగవతమున తామసుం డు త్తమునిసోదరుం డనియు ప్రియవ్రతునిపుత్రుఁ డనియు, విష్ణు భక్తుం డనియు, పుత్రులు అకల్మష, తపోధ్వని, తపోమూల, తపోధన, తపోరతి, తపోద్యుతి, తపోభాగి, పరంతప, తపోయోగి, తపు లనువారు పదిమంది యనియుఁ జెప్పఁబడినది. భాద్రపద శుద్ధ తృతీయ తామసమన్వాది.

తామ్రచూడ హస్తము— హస్తాభినయము చూడుఁడు. భరతశాస్త్రము చూ.

తామ్రపర్ణీ నది— దక్షిణ దేశమున తొల్లింటి పాండ్య రాజ్యమునను న్న యొకనది. అగస్త్యకూట మనుకొండలలో పాపనాశన తీర్థముకడ నొక జలపాతమువలన నుత్పన్నమై, పాపనాశనతీర్థ మనునొకపాటి చిన్న మత్స్యకుండముగుండా ప్రవహించుచు, కొంత దవ్వేగి కూర్తాలమ్ కొండలపై ధన్వంతర్యాశ్రమవనమున నొక గుహయందు (తేనె అరివి) యనం బడుగుహలో జన్మించి, కూర్తాలముజలపాతమై కొండపైనుండి నేలకు జారి, చిత్రానది యని పేరంది తెంకాశిపురము ప్రక్కఁబడి ప్రవహించుచు వచ్చిన చిత్రానదిం గల్పుకొని, పెద్ద ప్రవాహమై తిరునల్వేలి పురముగుండా ప్రవహించి తొల్లింటి రాజధాని కొర్కైపురముకడ సముద్రమునం జేరు నది. దీనిప్రశంసలు భాగవతము ౧౦-౭౯ యందునను గలదు. మఱియు కాళిదాసు, రఘువంశము, చతుర్థాశ్వాసము ౫౦-వ శ్లోకమున ప్రశంసించి యున్నాఁడు.

తామ్రము (రాగి)— లా. Cuprum. ఆంగ్ల.Copper సం.తామ్రం, మ్లేచ్ఛం, మ్లేచ్ఛ ముఖం, మ్లేచ్ఛాస్యం. ఇది గనులనుండి త్రవ్వఁబడు స్వతస్సిద్ధ లోహము. పంచ లోహములలో నొకటి. ఎఱ్ఱని రంగుగల లోహము. దీనితో ననేకోపయోగములు కలవు. పాత్రలు, యంత్ర ములందలి గొట్టములు, రాగి నాణెములు, తీఁగలు, మొదలగునవి చేయఁబడును. రాగి చెంబులుఁ రాగి పళ్లెములు, ఉద్ధరిణిలు, బిందెలు హిందూ శ్రోత్రియ గృహములందు పవిత్రవంతములు. నీళ్ళు కాచుకొను అండాలు, డేగిసాలు, రాగితో జేసిన చాలకాలము నిలిచి యుండును. ఓడల కడుగున రాగి రేకులు తాపుటయు, రాగిమేకులతో బిగించుటయు, అచ్చు పనులందు రాగిరేకులపై చిత్రింపఁబడి చెక్కఁబడిన చిత్రములతో ముద్రించుటయు సర్వసామాన్యముగఁ గాన నగుచుండునవియే. రాగి తొలుత గనులనుండి త్రవ్వి యెత్తఁబడినప్పుడు Copper Pyrites అనంబడును. అందు రాగియు గంధకమును కొంచెము రాయి మొదలగు అపదార్థకూటమి గల్గియుండి, రసాయన శాస్త్రవేత్తలచే Cus అనగా Cupric Sulphide అనంబడుచున్నది. దీనికి Cu అనిగుర్తు.

రాగికి Atomic weight 63.1 అనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఆటమిక్కు నం. 2G అనియు, Specific Gravity 8.8 మొదలు 8.95 వరకుం గలదు. కరఁగుటకు 105 డిగ్రీల వేఁడి కావలయును. (Centigrade) Specific heat .095. గట్టియందిది Manganese, Cobalt, Nickel, Iron లకు తర్వాతఁ జెప్పఁబడినది. Tensitle బలమునం దిది యినుము నకుఁ బిదప జెప్పఁబడినది.

రాగితో తుత్తినాగముంగల్పి ఇత్తడిఁ జేతురు. తగరముం గల్పి కంచుజేయుదురు. ఇంక ననేక విధములగు ఉపలోహములం గల్పింప నగునది.

రాగిని ఆయుర్వేద వైద్యులు శాస్త్రోక్తముగ శుద్ధిజేసి భస్మముఁజేతురు. అది మిక్కిలి వేఁడి చేసి అనేకరోగములం గుదుర్చునని చెప్పఁబడినది. సరిగా శుద్ధిగాకున్న పెక్కుబాధలంగల్గించి ధాతునష్ట మొనర్చును. కలకండ పానకము రాగియొక్క (పులుసు) చిలుము వమనము గల్గించును. మైలతుత్త మీసంబంధమె. రాగికి పరుసవేది తాకిన బంగార మగుననియు, రసవాదవేత్తలు రాగిని బంగారము చేయఁగలరనియు, రసవాద శాస్త్రగ్రంథములందుకానవగుచున్నది. అది పరిశీలకులు పరిశీలింపవలసియున్నది.

బంగారమునకుం బిదప పవిత్రవంతమగు లోహముగాన బంగారపు వ్యయము భరించలేనివారు దేవతావిగ్రహములనుయంత్రములను రాగిరేకులపై వేయ నుపయోగించుట కలదు.

బంగారము, వెండి, మలామాలు రాగిపై చక్కఁగ బట్టుంగాన, ఇనుము మొదలగువాట్లకుం దొలుత రాగి నెక్కించియు, లేక రాగిరేకుల నమర్చియు పైన మలామా చేతురు.

తామ్రలిప్తిదేశము-సుమహాదేశము చూ.

తామ్రలిప్తిపురము (తామ్లూక్)— సుమహాదేశము చూడుఁడు.

తామ్రుఁడు — అత్రి, చంద్ర, యాదవ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి శ్రీకృష్ణుఁడు, తల్లి సత్యభామ. సోదరులు ప్రద్యుమ్నాదులు. (శ్రీకృష్ణుఁడు చూడుఁడు.)

మఱియు మురాసురుని కుమారునొకనికును తామ్రుఁడని పేరు కలదు. ఈతఁడు శ్రీకృష్ణునిచే నిహతుఁడాయెను.

తారకము — ఓంకారము చూడుఁడు.

తారకాఖ్య గోత్రము — సంకృతిఉపగణము చూడుఁడు.

తారకాయని గోత్రము — కుశిక గణము చూడుఁడు.

తారకేశ్వరము— బంగాళా దేశమున హుగ్లీ జిల్లాలోని సుప్రసిద్ధ శివక్షేత్రము. తారకేశ్వరశివలింగమును యాత్రికు లనుదినము తండోపతండములుగ దర్శించి యభిషేకించి పూజించు చుందురు. కలకత్తానుండి తారకేశ్వరమున కినుపబాట కలదు. శివరాత్రి కిటకు యాత్రికు లధికముగ వచ్చుచుందురు.

తారకేశ్వరమున రామకృష్ణ పరమహంస స్వామిసమాధి కలదు. ఇదియు పవిత్రముగ నెంచబడుచున్న తావే

తారక్య గోత్రము— ధనంజయ గణము చూడుఁడు.

తారణ గోత్రము – ముద్గల ఉపగణము చూడుఁడు.

తారంబూరి (కూర) చెట్టు— దీనిం గూర్చి యేమియుం దెలియకున్నది. రక్తపైత్యమును దోషకింపించుననియు, కఫవాతములను హరించి మూలవ్యాధినిశమింపఁజేయుగుణముకలదనియు వ్రాయఁబడినది.

తారమాక్షికము (హేమాక్షికము)— ఆంగ్ల. Iron Pyrites సం. స్వర్ణమాక్షికం, స్వర్ణజం, హేమాక్షికం. కొందఱు తారమాక్షికం, లజతోపమ అని కూడ వాడి యున్నారు. కాని నైఘంటికము కానేరదు. తారమాక్షికమని వాడుట కలదు.

దీనిని శాస్త్రోక్తముగ శుద్ధిజేసి, భస్మమొనర్చిన నది త్రిదోషహర మనియు, మూలవ్యాధి, వ్రణములు, రాజయక్ష్మ, శ్వాసకాసలు, పాండురోగముల జయించి వీర్యవృద్ధి నొసంగునని చెప్పఁబడినది. చక్కగ శుద్ధి గాకుండిన గల్గువికారములకు దాడిమగింజలరసము, ఉలవకట్టు ల్పు పరిహారములందురు. హేమాక్షికముతో రూప్యము శుద్ధియగునని చెప్పఁబడినది.

తారలు (తారాబలము)— జ్యోతిష శాస్త్రమునముహూర్తములు నిర్ణయించుటయందు కొని జన్మ నక్షత్రము ఆదిగా ముహూర్త నక్షత్రముదనుక లెక్కించి, వచ్చిన లబ్ధమును నవతారలసంఖ్య (తొమ్మిది)చే భాగింప, మిగిలిన శేషము ఒకటి యైన జన్మతార, తగదు. రెండవైన సంపత్తార, శ్రేయము. మూఁడవైన విపత్తార అశుభము. నాలుగైన క్షేమతార శ్రేయము. ఐదవైన ప్రత్యక్తార దోషము. (ఇందు ముఖ్యముగ మొదటి యైదుఘటికలు దోషము) ఆఱైన సాధన తార, కార్యసాధనము). ఏడవైన నిధనతార అశ్రేయము. ఎనిమిదవైన మిత్రతార కార్యజయము. తొమ్మిది (లేక సున్న) యైన పరమమైత్రతార లాభము. అని చెప్పంబడినది. ఇది యనుకూలించిన తారాబలము కలదందురు.

తారాతరన్-సిక్కు దేవస్థానము — ఇది సిక్కులస్నానతీర్థమును, యాత్రాస్థానమునైయున్నది. రామదాసుగురునకు పుత్రుండును, తరువాతిగురుండును నగు నర్జునగురుం డీతారాతరన్-సిక్కు దేవస్థానమును, పవిత్రసాగరమును గ్రంపఁజేసి పవిత్రపఱచె నఁట. అమృతసరు దేవాలయము సరస్సులం బోలి యున్ని లక్షణములం గల్గి చిన్నదిగ నుండును. ఇచటి సరస్సునందలి స్నానము కుష్ఠరోగముల నివారించు నందురు.

పంజాబు దేశమున అమృతసర్ జిల్లా, తారాతరన్ తహస్సీలు గ్రామము, అమృతసరునుండి౧౫ మైళ్ళదూరము. మహారాజ రంజీతసింగు నృపతి ఈ క్షేత్రమును బాగుచేసె నఁట. యాత్రలకాలమున లక్ష జనులు దర్శింతు రఁట.

తారాబలము—తారలు చూడుఁడు.

తారు—ఇది నల్లనిజిడ్డుపదార్థము. వేడికిం గరంగి పల్చగ నీరువలె నగును. శీతలమునకు గట్టిపడును. చెదలను తెల యెత్తనియ్యదు. పూసినకఱ్ఱను చెడిపోనీయక నిలుపును.

కఱ్ఱనుగాని రాతిసబొగ్గునుగాని మాడ్చుట వలన చేయుచున్నారు. ఇక్కాలమున బాటలపై తారుపూసి చదునుగఁ జేయుచున్నారు.

తారుజిల్లా— బొంబై రాజధాని, సింధు డివిషనులో నున్నది. అమర్కోట లేక ఉమర్కోట ప్రధానస్థానము. బొంబై రాజధాని చూడుఁడు.

తారుఁడు—ఒకవానరుఁడు. తండ్రి బృహస్పతి. కుమార్తె తార. (ఈమె తొలుత వాలికిని, అతని యనంతరము సుగ్రీవునకును భార్య) తారుఁడు సర్వవానరులలో మిగుల బుద్ధిశాలి యని చెప్పఁబడినవాఁడు.

తార్క్ష గోత్రము—వీతహవ్య లేక యాస్క గణము చూడుఁడు.

తార్తార్ ఎమిటిక్కు (Tartar Emitic)-Polasium, Antimoney, Tartrate లకు సామాన్యనామము. ఇవి చిన్న మోతాదు లైనను వమనములం గల్గించుట కీపేరిడఁబడెనఁట.

తార్తారము లేక తార్తార దేశము—తార్తారులు వసించు దేశము తార్తారమో, లేక తార్తారమున వసించుప్రజలు తార్తారు లనం బడుచున్నారో సరిగా తెలియకున్నది. ఈ దేశము ఐరోపా ఆసియా ఖండములందు వ్యాపించి యున్నది. హద్దులు తెలియవు. రష్యాయందధిక భాగము కలదు. ఆసియాతురుష్క స్థానమందు కొంత కలదు. చీనాయందు కలదు. తార్తారులు బలసాహసములం గలినవారు. గుఱ్ఱపుస్వారియం దారితేరినవారు. మహమ్మదీయులు క్రైస్తవులు కలరు గాని మతపట్టుదల కలవారు కారు. ఒకరికి లోఁబడనిలక్షణము వారికి ప్రధానము.

తార్యాయణి గోత్రము—కథ లేక కథ్య గణము చూడుఁడు.

తార్క్షాయణిగోత్రము—కథ లేకకథ్య గణము చూడుఁడు.

తార్క్షాయన గోత్రము—వాధ్ర్యస్వ లేక మిత్రఉపగణము చూడుఁడు.

తార్క్షి పక్షి (స్త్రీ)—తండ్రి కందరుఁడు, తల్లి దమనిక, కుమాళ్లు ధర్మపతులు.

తొల్లింట 'వపుస్సు' అనునప్సర దూర్వాస మహర్షి తపోనిష్ఠకు భంగమొనర్పఁ బ్రయత్నించి ఆయనవలన శపింపంబడి తార్క్షియై జన్మించెనఁట.

తార్క్ష్యుఁడు—ఈపేరుగలవారు పెక్కండ్రు కలరు. తార్క్ష్యఋష్యాశ్రమ ప్రాంతమున (హేహయవంశోద్భవుఁడగు)దుందుమారమహీపతి వేఁటాడుచు ఈఋషిపుత్రుఁడు కృష్ణాజినము(లేఁడిచర్మముం) గప్పుకొని తపం బొనర్చుచుండ, మృగ మనుకొని బాణాహతిం బరిమార్చి తార్క్ష్యునియొద్దకు తపఃప్రభావమునఁ బున ర్జీవితునిగ నొనర్చి బ్రతికించుకొనె నని చెప్పఁబడినది.

మఱియు కశ్యపునకును, గరుడునకును తార్క్ష్యుం డనునామాంతరములు కలవు. ఇంకను విష్ణుపరిచరులలో నొకఁ డిదేపేరు కలవాఁడు కలఁడని తెలియుచున్నది.

తాలగోత్రము—సంకృతి ఉపగణము చూడుఁడు.

తాలనవమి—భాద్రపద శుక్లనవమిదినమున దుర్గాపూజ చేయుదురు. గరుడపురాణమందు చెప్పఁబడినది.

తాలవతగోత్రము-కుశికగణముచూ.

తాలసర్పన్యాయము— తాటిచెట్టుపైకి పాము ఎగబాకితే గరుకుతాటిచెట్టు దాని చర్మ

మును చీరుకపోయి పుండగునట్లు చేయును గాన పా మెక్కదని భావము.

తాలిసవ్యగోత్రము—వశిష్ఠగణముచూ.

తాల్మడ్ గ్రంథము— ఇది యూదుల (యహూవామతము) మత ధర్మములను, న్యాయ ధర్మములను వివరించు మహాగ్రంథము. ఇది "జరూసలెమ్ తాల్మడ్" అనియు, "బాబిలో నియాతాల్మద్" అనియు నిరుమిక భేదములతో రెండుగ నున్నది. ఇందలి మూలగ్రంథము నకు మిష్నా యనియు, వ్యాఖ్యానమునకు 'గెమారా' యనియు పేరులు కలవు. జరూస లెముగ్రంథము క్రీ. వె. ౩౦౦ ప్రాంతములు తిరిగి సవరింపఁబడిన దనియు, బాబిలోని యా గ్రంథము క్రీ. వె. ౫౦౦ ప్రాంతములు వ్రాత చేయఁబడినదనియు బలముగు నందుకు ... కలదు. ఇది యూదమతస్థుల పవిత్రగ్రంథము. దీనిని క్రైస్తవులు, మహమ్మదీయులుసి గౌరవించుచున్నారు.

తాల్మి తన్నుం గాచి ఎదుటివారిం గూడ రక్షించును—(తాల్మి=ఓర్పు, లేక ఓపిక) ఆంధ్రలోకోక్తి.

తా వలచినది రంభ, తామునిగినది గంగ—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తావార్ష్య గోత్రము- ముద్గలఉపగణము చూడుఁడు.

తాళకము—దీని కాంగ్లమున Yellow Orpiment అనియెదరు.

దీనికి ఆంగ్లరసాయనశాస్త్రజ్ఞులు "A natural Lemon yellow tri-sulphide of Arsenic" అని వచించిరి. దీని పసుపుపచ్చరం గున కాంగ్లదేశమున King's Yellow అని పేరు. ఇది యల్లె హంగేరీదేశమున గనులందు లభించును. ఇది ఓషధులందు తొల్లింటి పాశ్చా త్యులు వాడుచుండిరంటగాని యిప్పుడు తూర్పు దేశములందు వాడఁబడుచున్నది. ఇది చర్మ మునుండి వెండ్రుకల లూడుటకును నుపయోగించు ననియు, కేలికోగుడ్డలను ముద్రింప నుపయో గించునని యు నందురు. ఇది నిమ్మపండువంటి పసుపుపచ్చరంగుగల ముక్కలుగ దొరకును. రంగులందు నుపయోగించుచున్నారు.

ఆయుర్వేద వైద్యులు దీనిని శుద్ధిచేసి వాడు దురు. అది భస్మముచేసి కడవాత, మేహరోగ ములం గ్రహించుననియు, సరిగ శుద్ధి కాకున్న శరీరమును నంచునట్లుచేసి కాళ్ళుచేతులు వంకఁ జేయుననియు, ... (... చెట్లు) లకు లును, మిరియములు ... పిరుగును లసియుఁ జెప్పఁబడినది.

తాళపు (కల)-ఎడమచేతియందు కుడిచే తివ్రేటుకే పేరు. ఇది సంగీతశాస్త్రమున క్రియా ప్రాణములోని మార్గక్రియయందలి నిశ్శబ్ద క్రియలలో నొకటి. (క్రియా ప్రాణము చూడుఁడు) కల యనఁబడుచున్నది.

తాళములు నూటయొకటి—సంగీత శాస్త్రమున దశప్రాణములలో ప్రస్తరింపఁబడిన తాళములు ౧౦౧. (దశ ప్రాణములు చూ.

౧ చచ్చత్పుట (విషమయతి) ఽఽ|ఽ'

౨ చాచపుట (పిపీలికాయతి) ఽ||ఽ

౩ షట్పితాపుత్రిక (విషమయతి) ఽ'|ఽఽ|ఽ'

౪ సంపద్వేష్టాక ఽ'ఽఽఽఽ'

౫ ఉద్ఘట్ట (సమయతి) ఽఽఽ

౬ ఆదితాళము

౭ దర్పణము (స్రోతోవహాయతి) OOఽ

౮ చర్చరి Oఽ|Oఽ|Oఽ|Oఽ|Oఽ|Oఽ|Oఽ|Oఽ|

౯ సింహలీల (పిపీలికయతి) |OOO|

౧౦ కందర్ప (స్రోతోవహాయతి) OO|ఽఽ

౧౧ సింహవిక్రమతాళము (విషమయతి) ఽఽఽ|ఽ'|ఽఽఽ

౧౨ శ్రీరంగ ||ఽ|ఽ'

౧౩	రతిలీల	IISS
౧౪	రంగతాళము	OOOOS
౧౫	పరిక్రమతాళము	IIISS
౧౬	ప్రత్యంగతాళము	SSSII
౧౭	గజలీలతాళము.	IIIIU
౧౮	త్రిభిన్నతాళము	ISS'
౧౯	వీరవిక్రమతాళము	IOOS
౨౦	హంసలీలతాళము	UII
౨౧	వర్ణభిన్నతాళము	OOIS
౨౨	రాజచూడామణి	OOIIIOOISS
౨౩	రంగజ్యోత్స్న	SSSIS'
౨౪	రాజతాళము	SS'S'OOSIIS'
౨౫	సింహవిక్రీడితము	IIS'SIS'IS'S'
౨౬	నవమాలితాళము	OOOOIIOOS
౨౭	చతురశ్రవర్ణ	SIIOOS
౨౮	త్రిశ్రవర్ణ	IOOIS
౨౯	మిశ్ర	OOOSOOOSOOOS
౩౦	రంగప్రదీపము	SSIIS'
౩౧	హంసనాదము	IS'OOS'
౩౨	సింహనాదము	ISIIS
౩౩	మల్లికామోదము	IIOOOO
౩౪	శరభలీల	IOOOOII
౩౫	రంగాభరణము	SSIIS'
౩౬	తురంగలీల	UOI
౩౭	సింహనన్దన	SSIS'ISOOSSIS'IS'SIII
౩౮	జయశ్రీ	SISIS
౩౯	విజయనన్దనము	IISSS
౪౦	ప్రతితాళము	IOO
౪౧	మకరన్దము	OOIIIS
౪౨	కీర్తితాళము	IOOSIIS'
౪౩	విజయతాళము	S'SS'S
౪౪	జయమంగళ	IISIIS
౪౫	రాజవిద్యాధర	ISOO
౪౬	మత్యతాళము	IISIIII
౪౭	నిశ్శబ్దము	ISIIOOS'
౪౮	జయ	ISIIOOS'
౪౯	కుడుక్కతాళము	OOII
౫౦	నిస్సారుక	IIU
౫౧	క్రీడ	OOU
౫౨	త్రిభంగి	ISIS
౫౩	కోకిలప్రియ	SIS'
౫౪	శ్రీకీర్తి	SSII
౫౫	ముద్రిక	SII
౫౬	బిన్దుమాలిని	SOOOOS
౫౭	సమతాళము	IIOOU
౫౮	నన్దనతాళము	IIOOS'
౫౯	మధికాతాళము	SOS'
౬౦	అభఙ్గలీల	IS'IIS
౬౧	దురీకిణ	IIS
౬౨	విషమ	OOOSOOOS
౬౩	ఢంకి	SIS
౬౪	నన్ది	IOIS
౬౫	ఏక	O
౬౬	కన్దుక	IISS
౬౭	విషమకంకాళ	ISS
౬౮	అభినన్దన	IIOOS
౬౯	మల్ల	IIIIOOU
౭౦	చతుస్తాళము	SOOO
౭౧	అభఙ్గ	IS'
౭౨	డోంబిలి	IIU
౭౩	రాజచెంకోళ	SISOO
౭౪	దీపకము	OOIISS
౭౫	లఘుశేఖర	UI
౭౬	ప్రతాపశేఖర	OOOU
౭౭	గజఝంపె	SOOU
౭౮	చతుర్ముఖ	ISIS'
౭౯	ఝంపె	OOIU
౮౦	ప్రతిమధ్య (మృదఙ్గయతి)	IISSII

౮౧	తృతీయ	000U
౮౨	వసన్త	IIISSS
౮౩	లలిత	00SI
౮౪	రతితాళము (స్రోతోవహాయతి)	IS
౮౫	కరుణ (సమయతి)	0000
౮౬	షట్తాళము	cc0000
౮౭	వర్ణన (స్రోతోవహాయతి)	c0IS
౮౮	వర్ణయతితాళము	IIS'S'
౮౯	రాజనారాయణితాళము	ccISIS
౯౦	మదనతాళము	ccS'
౯౧	ఘుకుద్ద	Ic0IS
౯౨	గరుడ	c00S
౯౩	నన్దన	SIIS'
౯౪	లీల (స్రోతోవహాయతి)	cIS'
౯౫	విలోకి	Ic0cS'
౯౬	లలితప్రియతాళము	IISI
౯౭	జనకతాళము	IIIISSSSIS
౯౮	లక్ష్మీతాళము	c0IS'
౯౯	రాగవర్ధనము	IIS'IU
౧౦౦	పార్వతీలోచనతాళము	IIOcSSIIIISII
౧౦౧	వినాయకతాళము	SSSIIS'SIIS'

తాళవ అనంతనార్య కవి— కేవూరి అనంతనార్యకవి చూడుఁడు.

తాళవృక్షచ్ఛాయాన్యాయము — తాటిచెట్టునీడ తనకూ లేదు. ఇతరులకూ లేదను లోకోక్తికలదు. తాటిచెట్టునీడ ఉండియు ఉపయోగహీనమని భావము.

తాళాంగములు— అంగములు చూ.

తాళిసపత్రి— లా. Pinus webbiana అనియు Abies webbiana. ఆంగ్లి Himalayan silver. సం. తాలిపత్రం, తాలీశం, తాలీశ పత్రం, పత్రాఖ్యం, పత్రాఢ్యం, పత్రికాపత్రం, శుకోదరమ్.

దీని రస చూర్ణములు వేడిచేయు ననియు, దేహోష్ణమును బలపఱచి అగ్నిదీప్తిని రేపి, పిత్తవృష్టిం గల్గించు ననియు, శ్వాసకాసలు, వాతరోగములు నివారించు ననియు, ఇంచుక విరేచనబద్ధము గల్గించి నీళ్ళవిరేచనముల నాఁపుననియు, తాళిసపత్రికి దనియాలు, కొత్తిమిర పరిహారము లనియుం జెప్పఁబడినది.

తాళ్ళం దన్నేవాఁడియొక్క తలను దన్నేవాఁడు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తాళ్ళపాక చిన్నన్న (చిన్నంరాజు) కవి ఆంధ్రకవులలో మధ్యకవులందు పరిగణింపఁబడినవాఁడు. ఈతనింగూర్చి సరిగాఁ దెలియదు.

రచించినది అష్టమహిషీకల్యాణమను ద్విపద కావ్యము. చాల రసవంతమై పదలాలిత్యము, యమకము, మాధుర్యము గల కవిత్వము.

తాళ్ళపాక తిరువేంగళనాథకవి-ఆంధ్రకవులలోమధ్యకవులందుపరిగణింపబడినవాఁడు. నందవరీక నియోగి. రామానుజీయ వైష్ణవదీక్ష నందినవాఁడని తోఁచెడిని. ఆశ్వలాయన సూత్రుఁడు. భరద్వాజసగోత్రుఁడు.

తండ్రిపేరు తిరుమలరాజు. తాతపేరు అన్నయార్యుఁడు. తండ్రికి తిరుమలాచార్యుఁ డని వాడుకనామ ముండె నఁట.

కవి తనకు వేంకటాద్రిప్రభుఁడు మకరకుండలములు బహుమాన మొసంగె నని చెప్పుకొని యున్నాఁడు. బహుశః ఇతఁడు ఇప్పటి కర్నూలు మండలమునందలి ఆకువీడుసంస్థానమును ఆంధ్ర కర్ణాటక సామ్రాజ్యముక్రింద సామంతులుగ నేలినప్రభువులలో ఇమ్మరాజుపౌత్రుండగు వేంకటాద్రిప్రభుం డిచ్చియుండనోపు. ఈతఁడు పింగళి సూరనార్యునిచే రాఘవపాండవీయ (ద్వ్యర్థి కావ్య)మును కృతినందినవాఁడు. కాకున్న ఆర్వీటి బుక్కరాజుసంతతియందు వెంకటపతి యనియు

వేంకటరాయు లనియు కలిసి గాసి వేంకటాద్రి నాములు లేరు.

ఈకవి రచించినది (పరమయోగివిలాసము)ను ద్విపదకావ్యము. ఇది పన్నిద్దరాళ్వారులచరిత్రి. వీరు విష్ణుభక్తాగ్రేసరులు.

తాళ్లపాకవారికవిత్వము కొంత వీరా వేశపైత్యము కొంత—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తింటే కదలలేదు తినకపోతే మెదల లేదు — ఆంధ్రలోకోక్తి.

తింటే గాని రుచి తెలియదు దిగితే గాని లోతు తెలియదు —(తినకపోతే రుచి, దిగకపోతే లోతు తెలియదు.) ఆంధ్రలోకోక్తి.

తిండికి మెండు పనికి బండ—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తిండు గోత్రము- కుండినగణము చూ.

తిక్కన సోమయాజి- మనుమసిద్ధి యనుభూపాలునికడ బ్రధానమంత్రిగనుండినవాఁడు.

ఆ॥వె॥ "అందలంబు గొడుగు లడపంబు మెట్లును
చామరములు జమిలికొమ్ములును
గంటకట్లభూమి కాసికేఁగఁ [illegible]
పెనఁగుచాచినదఫ్ర [illegible] బడసె"

అని కేతనకవి యీతనినిగూర్చి చెప్పెను.

తిక్కనపూర్వ భారతకర్తలలో నొకఁడు. నిర్వచనోత్తర రామాయణము, ఉత్తరకాండ మీతఁడు రచించెను. ఈమహాకవిపాండిత్యము, కవిత్వశక్తియు లోకము [illegible]గనిది కాదు. చక్కని సంపుష్టిగల కవిత్వము. అన్నిశాఖా. మహాకవులం దగ్రస్థాన మలంకరింపఁ దగిన వాఁడు. కేతన తిక్కనంగూర్చి,

కం॥ అభినవదండి యనుమనుమభూవిభు [దా
సభఁ దెనుఁగున సంస్కృతమునఁ జతురుండై
నుభయకవిమిత్రనామము [దాల్చెన.
త్రిభువనములు నెగడ మంత్రితిక్కఁడు

అనిచెప్పియు [illegible] నుభయకవిమిత్రబిరుదాం చితుఁ డని తెలిపెను.

నిర్వచనోత్తర రామాయణమునఁ గవిత్వ ముండఁదగినరీతి [illegible] నుడివెను—

క॥ లలితపదవద్య[illegible]
ములఁ బద్యా[illegible] ముచితపూర్వాపరమై
యలంకృతియు[illegible]లుగ
హాలసుధింబిసు[illegible] సమునంగ నలయున్॥
(తిక్కన)

ఈమహాసీయు [illegible] కాలమున సకలసంప న్నమూనుం డనియు, [illegible]భోగి యనియు, సత్వై భవశాలి యనియు, సాంగవేదాధ్యయన వేత్తయనియు, [illegible] డనియు,వినయ త్యాగాదిగుణ[illegible]యు, గపీటుఁ డని యుఁ [illegible]నె సదాచారవం [illegible]మొలయను

మఱియు [illegible] డనియు, [illegible] లోకమున వాసికె యుండెను. ఇతఁడు మనుమసిద్ధిభూపతి కిరుబలములందు [illegible] వహించుటయే కాకుండఁ దన్ను [illegible]. అంతేఁ దిక్కన మంత్రి [illegible] గనాపరాక్రమ [illegible] గాని, [illegible] దన్నుప్రభుని యథా స్థానమున నుంచెను.

తిక్కనతాతతండ్రులనాంటినుండియు సైన్యాధికారపదవి సంపాదనయితో నిర్వహించుట కుండుటయుగ మంత్రిత్వ మవిం గూడ నెఱపిన వాఁడు. ఇట్టియీ సోమయాజిగ మొనర్చిన పవిత్ర మూర్తి. ఈతఁడు భారతభాగమును, నిర్వచ నోత్తరరామాయణమును గాక కృష్ణశతకముం గూడ రచించెనని వాడుక గలదు. కాని యా గ్రంథ మెచ్చటను గానరాలేదు. ఇది ప్రవాద మేమో ? "మహేశ్వరాంఘ్రికమలధ్యానైక శీలుండు" నని తానే చెప్పుకొనిన శివభక్తుండు;

అద్వైతి. ఈతఁడు కేతన యను కవి దశకుమార చరిత్రమును కృతి నందెను. అందుఁ గేతన

ఆ. వె. "కవితఁ జెప్ప యుభయకవిమిత్రు మెప్పింప
నరిది బ్రహ్మకైన నతఁడు మెచ్చఁ
బలఁగ దశకుమారచరితంబుఁ జెప్పిన
ప్రోడ నన్ను వేఱ పొగడ నేల"

అని తన్నుఁ గూర్చి సగర్వముగ వ్రాసికొని యున్నాఁడు. ఇచ్చట నుభయకవిమిత్రుఁ డనిన తిక్కనయని యర్థముగా నెఱుఁగునది. ఈతిక్కనసోమయాజి సాంగవేదాధ్యయనవేత్త యని చెప్పఁబడినవాఁడు.

నెల్లూరుపురమునకు వాయవ్యదిశను మూఁడుక్రోసులదూరమున పాటూరను గ్రామము వీరిపూర్వులనాఁటినుండియు వీరి నివాసస్థలము. అచట నేఁటికిని వీరిజ్ఞాతులమే యని చెప్పుకొను నట్టి పాటూరివారను సదాచారబ్రాహ్మణ కుటుంబమువా రొకయింటియందు వసించుచునే యున్నారు. ఆ యూరియందుఁ దిక్కనసోమయాజిగారి యింటిస్థలమని యొక స్థానమును జూపుచున్నారు. ఆసమీపముననే యానాఁటి నాతిక్కబావియని నేఁటివఱకుఁ బ్రసిద్ధముగఁ జెప్పఁబడుచుండు నొకప్రాఁతనూయియు కలదు. అందలి యుదకములు చాల పథ్యము లనియు, నారోగ్యకరము లనియుఁ బ్రతీతి కలదు. ఇందువలన వీరు నియోగు లనియు, నింటిపేరు పాటూరివా రనియుఁ దేలుచున్నది.

కవిబ్రహ్మ యనఁబడిన తిక్కనసోమయాజి వ్రాయుచుండిన గంటము నుంచుచుండిన యొక కఱ్ఱతోఁ జేయఁబడిన యొఱ, నాయూర నొక పాటూరి వారి యింటఁ గలదు. దానింబట్టి గంటము పంద్రెండంగుళము లుండు ననిపించెడిని. ఒఱతలకట్టొకయంగుళము వ్యాసముఁ గల్గియున్నది. అది యేకఱ్ఱతోఁ జేయఁబడినదో చెప్పంజాలము. కాని యెఱుపు, నలుపు వర్ణములు కలిసినదిగా నుండుటఁ జందనపుఁగఱ్ఱ యేమో యనిపించును. దిక్కని పనితనముగల పని, చేవ కఱ్ఱచేఁ జేయఁబడిన ట్లుండును. తల మొదట జీలి పోకుండ రెండు రాగిరేకుకట్లు తాఁపితో బిగింపఁ బడినవి కలవు.

ఒఱతలకట్టు శిరోభాగమున నొకవైపున సరస్వతీవిగ్రహమును, వేఱొకవైపున గణపతి విగ్రహమును మంచి పనితనము గలవి చెక్కఁబడినవి. ఇక్కాలమునకు ఛిద్రములై యున్నవి. ఎట్లు యున్నను బహుప్రాచీనము ప్రశంసార్హము.

దీనిని క్రీ. శ. ౧౯౧౭ సంవత్సరమున నెల్లూరుపురమున జరిగిన యైదవ యాంధ్రమహాసభా సమావేశమున మంగళవాద్యములతో మహా వైభవముగ నూరేఁగించి సభాముఖమునఁ బ్రదర్శించియున్నారు.

తిజ్జ్యాస్ లేక బర్మాదేశపు బౌద్ధుల సంవత్సరాది పండుగ

— భారతదేశీయులు దేవతల కథిపతిగ నిందుఁడని నెఱింగినట్లు బర్మాదేశపు బౌద్ధులు తిజ్జ్యామీనును దేవతాధిపతిగ భావించి సన్మానింతురు. ఆయనకు జలకుంభము, సింహము, బల్లెము నాయుధములు. వానిలో నొకదానిని సదా ధరించియుండు నట. వానికి వానింబట్టి భావిఫలము లేర్పడెను. సింహము క్షామసూచకమై యుద్ధాధిక్యమును సూచించెడిని. బల్లెము కలహప్రదమై యరాతి బాధలం దెల్పెడిని. జలకుంభము సుభిక్షప్రదమై యభివృద్ధిని సూచించు శుభశకునము.

ఏప్రిల్ నెల ప్రారంభముల వారి సంవత్సరాది సంభవించుచుండును. ఆనాఁడు మఱునాఁడు, మూఁడవనాఁడు వారు దానిని తిజ్జ్యాస్ పండుగయనెదరు. ఆమూఁడుదినములందు తిజ్జ్యామీన్ దేవలోకమునుండి భూమికి (అనఁగా బర్మాదేశమునకని భావము) నరుదెంచి, యెల్లతావులందు దానె వసించుచుండు నందురు.

దీనింగూర్చిన కథన మాచరింపఁబడుచుండుటయే గాక వారిపురాణములందుఁ గూడఁ గలదు. దానిని వివరింతుము.

ఒకతఱి దేవాధిపతికిని భౌతికసృష్టి కధినాథుం డగు బ్రహ్మకును నొకలెక్కంగూర్చి వివాదము కల్గి, రానురానుముదిరి, శిరములపందెముదాఁక వచ్చెనఁట. ఇర్వురును కావామెన్ అనుపేరు గల ధీమంతునిం దగవరిగ నెన్నుకొనిరఁట. ఆతఁడు విచారించి తిజ్యమీన్ పక్షము తీర్పుం జెప్ప బ్రహ్మ శిరములలో నొకదానిని నఱకి, భూమిపైఁబడవేసిన నపాయ మని ఎఱింగి, నాత్ (అప్సర) పుత్రికలేడ్వురు సోదరులను రావించి వారి కీకథనమును నెఱింగించి ఒక్కొకరితి యొకసంవత్సరకాలము నేలంబడనీక వహించు చుండునట్లు తిజ్యమీన్ ఆజ్ఞ ఒసంగి వశపఱచెనఁట.

నాఁడాదిగ వారట్లు ధరించుచు సంవత్సరాంత మున నింకొకరికి వశపఱచు కాలమే బర్మా దేశపు బుద్ధమార్గానుచరులకు సంవత్సరాదిగ (తిజ్యన్) పాటింతు రఁట. అక్కాలమునకు తిజ్యమీన్ భూమి కరుదెంచి వారికి మంగళము లనుగ్రహించు నఁట. ఆ బుజ్జమాన్ప్రుకాలమును బర్మాబౌద్ధజ్యోతిష వేత్తలు విఘటికలతోఁ గుణించి తెల్పుదురు. ఇంతియే గాక బర్మాదేశమున నీ పండుగ కొక ప్రాముఖ్యము గలదు. బర్మా కాది పేరు బ్రహ్మదేశము. కోల్పోయినది బ్రహ్మ శిరస్సు. ఆరక్తము భూమిపై నుండరాదని వారి తలంపు. జలములం బైని బోసికొనుట దీని దోషవిముక్తికే నఁట. ఆ మూఁడుదినములలో నించుమించు తప్పక వర్షించెడిని. అది జలకుంభ ధారణసూచన. సుభిక్షప్రదము. లేకున్న తక్కిన రెండాయుధములే యని తలంతురు. బర్మాదేశ మంతటను వీధులసంధులందు పత్రిప్రాముఖ్యమై విశాలతంగల్గిన తావునందు ఉదకపూరితము లగు కలశములు, పాత్రలు, పీపాలు, తొట్టెలు, చేర్చి జలముల నింపుచు పిచికారులు, చెంబులు, బొక్కెనలు మొదలగువాటితో మార్గస్థులపై బోయుచుందురు. రంగూన్, మాండలే మొద లగు నగరములందు నిది చాల యధికమై యుండును. ఆదినములందు నడకరహదారిలు మోటారు (బస్సు) ప్రయాణములుగూడ నాగి పోయెడిని. కొన్ని మోటారుబస్సులు జలకుంభ ములతో వీధివీధుల సంచార మొనర్చుచు, పేరు నారనక స్త్రీ లనక పాంథులపై నీటిం బోయు చుందురు. కొంతకాలము ముందుగ సాయం కాలములం దాడుచు పాడుచు వాద్యయు తముగ ధన మార్జించి దీనికై వెచ్చింతు రఁట. ఇదిజాతీయగౌరవముతో నాచరించుపండువుగాఁ దనరెడిని. (బర్మాదేశము చూడుఁడు.)

తిట్లు వెలుపలకు తిండి లోపలకు పోయేవి — ఆంధ్రలోకోక్తి.

తితీక్షువు—అత్రిసంతతి. చంద్రవంశము. తండ్రి మహామనుఁడు. సోదరుఁ డుశీనరుఁడు. కుమారుఁడు బలి.

తిత్తిరిగోత్రము-గర్గఉపగణముచూ.

తినమరిగినప్రాణి మాఁకలి గొన్నట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తిని పాఱిపోయినదొంగకుక్క తిని పాఱిపోతే తోఁకాడించిన పొరుగువారి పెంపుడుకుక్కం బాదినట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తిన్నయింటివాసాలు లెక్కపెట్టు వాఁడు (ద్రోహి)— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తిప్పతీఁగ— లా. Tinospora. Cordifolia లేక Coculus Cordifolius. ఆంగ్ల Heart-leaned moon seed Creeper. సం. అమృతవల్లి, అమృతసంభవా, అమృతా, గుడూచీ, చేదురుచి. వైద్యోపయోగ మైనది.

గాన హేళన. మంచి రుచింపక ఏదోమిషమీద నొక సామాన్యపదార్థముం బట్టుకొనినవారిని "తిప్పతీవ త్రిదోషహర" మ్మని సామెత యేర్పడినది.

తిప్పతీవ సమూలకషాయము త్రిదోషహరము. వేడిచేసి జఠరాగ్నిని బలపఱచి ఆహారాది సమస్తజ్వరముల నడంచి మేహప్రమేహముల శాంతింపఁజేసి రక్తవాత మేహవాతముల నడంచి దాహతాపముల నివారించి కామిలా పాండువుల నడంచు ననియు మూత్రమును జక్కగ వెడలించుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

తేతఆకులచూర్ణము శరీరతత్వమును మంచికి మార్చును. ఆకు లాముదమున వెచ్చఁజేసి పిసవెచికట్టిన దుష్టవ్రణముల మాంసమున్న భాగములను కొఱికి తినివేయును. దోషయుక్తమగు విషపుపుండ్లను కురుపులను మాన్పుననియు, ఆమవాతము నడంచుననియు, వేరుచూర్ణము సర్వవిషమును హరించి వ్రణమునిల్పుననియు, తిప్పసత్తు (తీఁగనుండి తీసినది) అతిమూత్రము,మధుమేహము, శుక్లనష్టము, స్త్రీల కుసుమజాడ్యముల నివారించి కాయసిద్ధి గల్గించుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

తిమింగిలము (Whale)--ఇది యుత్తర ధ్రువసముద్రజలచరము. తిమి వంటిది. (తిమి చూడుఁడు.) దీనియందు క్రొవ్వు విస్తారము దొరకును. దానిని Blubber అనెదరు. ముక్కుకడ గొప్పరంధ్రముండును. దానిగుండా నీటిని పైకెగురఁ గొట్టుచుండును. తిమింగిలము లూపిరి తీయును గాన నందుకై బయటికి వచ్చుచుండెడిని. దీనిని క్రొవ్వునకై వేటాడుదురు.

ఇం దనేక భేదజాతు లున్నను, రెండు తెగలుగ విభజింపఁ బడియున్నవి. Thoothed Whales అనియు, Whale bone Whales అనియుఁ జెప్పఁబడినవి. మొదటిజాతియందు ముఖ్యములగు నంతర్భేదజాతులు—1 Sperm whale, 2 Dolphine whale, 3 Porpoise whale, 4 Narwhal whale అనంబడు జాతులు.

రెండవజాతియగు Whale bone whales నందు ముఖ్యమగుజాతులు-1 Right whale, 2 Rorqual whale అనంబడు జాతులు.

ఇందు Sprerm whale జాతిని Cachalot whale అనియు నందురు. ఇది చాలపెద్దజాతి. చాల విలువగలదైన దీనినుండి దొరకు నట. ఇంతే కాక Ambergriss అను పదార్థమును Sprermacete అనుపదార్థమునుగూడ నీజాతి చేపనుండి లభించునట.

తిమి (Narwhal)— సముద్రజలచరము. తిమింగిలము (Whale) జాతి. తిమింగిలములు ఉత్తర ధ్రువ సముద్రములందే వసించును. ఆకారమును నల్లగనై యుండుఁగాని ముఖమున బలమైన తిన్ననికొమ్ము మున్ముక్కుకడ యుండును. ఇది మగజంతువులకే యుండు నందురు. జంతువు పదునేనడుగులపొడవును, కొమ్ము, ఇది గాక ఏడడుగుల పొడవును నుండును. (తిమింగిలము చూడుఁడు.)

తిమి మహారాజు— పాండవసంతతిక్షత్రియుఁడు. తండ్రి ధుర్వుఁడు. పితామహుఁడు నృపంజయుఁడు. ప్రపితామహుఁడు బృహద్రథుఁడు. (రెండవబృహద్రథుఁడు.)

తిమ్మరాజ కవి- ఆంధ్రకవులలో మధ్యకవులందు పరిగణింపఁబడినవాఁడు. క్షత్రియుఁడు. తండ్రిపేరు ఓబలరాజు. తాతపే రనంతరాజు. తిమ్మరాజకవి యొకప్పుడు కొండవీటి పరిపాలకుఁడుగా నుండినవాఁడు. మాతామహునిపేరు రంగరాజు. (ఆయన ఆర్వీటి బుక్కరాజు పౌత్రుఁడు). శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌముని యల్లుండగు అళియరామరాజునకు మేనల్లుఁడు.

గాన క్రీ. వె. ౧౫౭౦-౧౬౦౦ ప్రాంతము వాఁడని తేలుచున్నది.

రచించినది పరమయోగివిలాస మనుపద్య కావ్యము. ఇది విష్ణుభక్తాగ్రేసరులగు పన్నిద్ద రాళ్వారులచరిత్రమై యున్నది. కవిత్వము చాల ప్రౌఢతర మైనది.

తిమ్మని బ్రహ్మనీ బ్రహ్మని తిమ్మనీ చేసేవాఁడు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తిమ్మెర— మొద్దుబారుట చూడుఁడు.

తియాసఫీ —(దివ్య లేక బ్రహ్మజ్ఞాన సమాజము) 'తియాసఫీ' యనునది ఆఙ్గ్లభాషా పదము. ఈ సమాజ మమెరికా ఖండమున మొదట క్రీ. వె. ౧౮౭౫ నవంబరునెల ౧౭ తేదిని ఆఙ్గ్లభాష మాట్లాడు వారిం జేర్చి, 'మేడమ్ బ్లావిట్స్కీ' యను మహాత్మురాలును, ఆల్కాట నఁబడిన మహాత్ముఁడును గలిసి స్థాపించిరఁట. తర్వాత నీసిద్ధాంతమును సుప్రసిద్ధురాలగు అనీబిసెంటమ్మగారు భరతదేశమున వ్యాపింపఁజేసిరి. కాన దీని మొదటి నామమె భరతదేశమున వాడఁబడియెను.

కొంతకాలమునకు భరతదేశపుసభ్యులు దీనికి "దివ్యజ్ఞానసమాజ" మనియుం బేరిడిరి. ఇందు దివ్య శబ్దము దేవశబ్దసంబంధి యగుట దేవునిం గూర్చి జ్ఞానసంబంధమగు సమాజమని యర్థ మన్వయింప నయ్యెను. ఇంకను పిదప నిది యద్వైతుల మా సగతమె నద్వైతసిద్ధాన్తగ్రంథ ములందు దేవుండగు పరమేశ్వరునకుసాంకేతిక పదముగ వాడఁబడుచుండు బ్రహ్మశబ్దము నుప యోగించుచు బ్రహ్మజ్ఞానసమాజ మని పిలువఁ దొడఁగిరి.

తియాసఫీ యనంబడునది కొందఱు భ్రమిం చుచున్నటుల నొక ప్రత్యేకమతము కానేరదు. "అన్ని మతములు పరమేశ్వరుని జేరుమార్గ ములే" యనునది దీనిసిద్ధాంతము. సర్వమత ములవారు దీనియందు చేరవచ్చును. దీని యందు చేరినవారు వారి స్వమతములను వీడ నక్కఱలేదు.

ఈసమాజముంగూర్చి "తొల్లింటి మహర్షు లగు మహాత్ములు, వేర్వేఱుమతములవారీర్ష్యా గ్రసచిత్తులై యసూయచే నంతఃకలహముల నుంటఁ గాంచి కనికరించి, యీ 'తియాసఫీ' మూలమున నంద రైకమత్యమున మెలఁగుదురు గాక యని తలంచిరి" అని చెప్పఁ బడినది. ఇందువలన మతము లన్నియు నొక్కసనాతన ధర్మమునకు శాఖలే యని వీరియభిమతము.

ఈసిద్ధాంతమున పరావిద్య యనియు, నప రావిద్యయనియు (జ్ఞాన మనంబడు) విద్య ద్వివి ధము. అందు అపరావిద్య గురువులకడ నుండి నేర్వఁదగిన దనియు, పరావిద్య స్వప్రయత్న ముచే ననుభవవేద్యముగ నెఱింగిన దివ్యజ్ఞానము. మానవుఁడు ముం దపరావిద్య నంది, పిదపఁ దన స్వప్రయత్నములచే పరావిద్య నలవడ జేసికొని పూర్ణుఁ డగునని వీరిసిద్ధాంతము. "మతము లన్నిటియొక్క జన్మభూమియే మనుజుని యజ్ఞాన" మనువాదము వీ రంగీకరించునదికాదు. పరమేశ్వరుఁ డొకఁడు కలఁ డని యెఱింగి నంతమాత్రమున లాభము లేదనియు, వానిం బ్రత్యక్షముగ నెఱుంగ వలయు ననియు, తియాసఫీధర్మము. అనుభవముచే ప్రత్యక్షముగ నెఱింగినంతనే జగ మంతయు పరమేశ్వరమయ మై గన్పట్టెడిని. అదియె తియాసఫీవలన గల్గు ఫలితము. సర్వమతములవారికి మిత్రభావ మను సంధించి శాంతిం గల్గించునది యీమత విధానము.

మానవజన్మల కేక ముందు కాలముల నెప్పుడో జాగ్రదవస్థయందే మూఁడు లోకము లందునను సంచరింపగల శక్తి కల్గు నని తా

మెఱుఁగుట యను దివ్యజ్ఞానసమాజము నొక్క సమ్మతము కలదు. అతీంద్రియశక్తి మనుష్యుల సద్వర్తనముచేఁ గలుగవచ్చునని వీ రనెదరు.

దివ్యజ్ఞానము పరమరహస్యముల నెల్ల తేటతెల్లముగఁ జూపుననియు, సర్వమతసిద్ధాంతములసమ్మతి బోధించు ననియు, మృత్యుభయంబు మాన్పుననియు, సచ్చిదానందముల ననుభవింపఁ జేయు ననియు వీరితలంపు. తియాసఫీధర్మము మేరకు జీవన్ముక్తికావలయునేని దయ, సత్యము మొదలగు సుగుణముల నలవడఁ జేసికొనవలయును. దయ యన భూతదయ యని భావము. జీవన్ముక్తునకు జననమరణబాధ లుండవు. జీవన్ముక్తుఁడు లోకము నుద్ధరింప జనించినవాఁడు గాని కర్మబద్ధుఁడై జనించినవాఁడు కాఁడు. సర్వజ్ఞానియై యజ్ఞార్థమగుపను లొనర్చుచుండువాఁడు. ఇట యజ్ఞ మన లోకహితమని యర్థము. యజ్ఞార్థమగు కర్మయె మోక్షమార్గము. మోక్షము తన కొఱకే కాదు. అన నది స్వార్థపరత్వ మగును. మఱియు స్వార్థపరత్వము బంధకారణమే గాని ముక్తి నొసంగదు. లోకహితార్థియై స్వార్థపరత్వము వీడి కర్మలాచరించిన నవి మోక్షార్థములై లోకము నుద్ధరించెడిని.

తియాసఫీ యొకప్రత్యేకమతము కాకున్నను దీని నొకవిధమగు మతధర్మములు కొన్ని లేక పోలేదు. అట్లని అవి యీ మతగ్రంథములందు విధిగాఁ జెప్పఁబడినట్లు కానరాదు. ఇట్లయ్యు వీరీక్రింద వివరింపఁబడినరీతిని నమ్మెదరని తెలియనగుచున్నది.

ఈశ్వరుఁ డొక్కఁడు కలఁడు. సర్వవ్యాపి. జగమంతయు నీశ్వరపదార్థము. ఈశ్వరున కన్య పదార్థము జగమున లేదు. జీవు లన్నియు నీశ్వరాంశమే. శాశ్వతుఁడు. జగత్కర్త. సచ్చిదానందస్వరూపుఁడు. అతని సంకల్పమే సృష్టిం గల్పించును. సత్త్వరజస్తమోగుణము లను త్రిగుణాత్మక మగు ప్రకృతియందుఁ బ్రవేశించి యున్నాఁడు.

జీవుఁడు నిత్యుఁడు, పురాణపురుషుఁడు. జీవునకు జననమరణములు లేవు. నశించునది కాదు. ఈశ్వరాంశసంభూతుఁడు గాన సచ్చిదానందమయుఁ డని చెప్పఁబడఁ దగినవాఁడు. సచ్చిదానందములు మూఁడును జీవునియందు బీజములవలె నుండును. త్రిలోకానుభవములం గోరి లోకయాత్ర సల్పెడిని. అనఁగా ప్రాకృత దేహములం ధరించి తన నిజస్థితిని మఱచి సంసారవ్యామోహితుఁడై యుండును.

జీవునకు భూలోకయాత్ర కుపచరించు (1) స్థావరశరీరము, (2) భువర్లోకయాత్ర కుపచరించు నాపశ్శరీరము, (3) సువర్లోకయాత్ర కుపచరించు తేజశ్శరీరము నని మూఁడుదేహములు కలవు. అందు స్థావరశరీరమే బాహ్యమున కగపడు స్థూలదేహము.

మేల్కొని యుండునపుడు, నిద్రించుతఱి, మరణానంతరము జీవుఁడు సంకల్పమునందే వర్తించుచుండుగాన నెప్పుడును చరించుచునే యుండును. దీని నెఱుంగుటకు యోగాభ్యాస మొనర్పవలయును. వైరాగ్యము తోడ్పడవలెను.

జగము- లోకములు. ఇవి పరమేశ్వరపదార్థములే యగుట జగద్వస్తువులందలి నామరూపములు మోహభ్రాంతియే కాని వస్తుతః ఏభేదమును లేదు. లోకము లేడు కలవు. అవి వేర్వేఱుగ నుండక అన్నియుం గలిసి (ఒకదానియం దింకొకటిగ) యే యుండును. ఇట్లుండుట ఓతప్రోతన్యాయ మని యందురు. అనఁగా బట్టయందలి పడుగుదారమును పేకదారమును కలసియే బట్ట యగు నని భావము. దేవలోక, పితృలోక, మనుష్యలోకములు మూఁడును జీవనివాసమున కగు లోకములు.

తక్కిననాల్గును కేవలదేవగణ నివాసములు.

కర్మ- జీవునకుఁ గర్మ నొనర్చుటకు స్వతంత్రత కలదు. కర్మయే జీవునకు బంధముగ పరిణమించుట కిదియే కారణము. ఇట్టి కర్మకు కామము (కోర్కె లేక వాంఛ) మూలబీజము. స్థూల (పార్థివ) దేహముతోఁ జేయుకర్మలకన్న సూక్ష్మ శరీరముతోఁ (మనస్సుతో) జేయు కర్మలు బలవత్తరములు. ఫలితమును నధిక బలముతో సంభవించెడిని.

శరీరములు-జీవుని మూఁడు శరీరములు ఓతప్రోతన్యాయముగా ఒకటియం దొకటిగ నన్నియుఁ గలసియే యున్నవి. పార్థివశరీరము కగపడునది. ఆపశ్శరీరమున జీవుఁడు సుఖదుఃఖములం జెందుచున్నాఁడు. ఇంద్రియము లీశరీరసంబంధములు. నిద్రించుతఱి జీవుఁడు పార్థివశరీరమును వీడి, భువర్లోకసంచారియగుతఱి ఆలోకమున బహిర్విషయికజ్ఞానముం గల్గియుండఁడు. ఉండవలె ననిన యోగాభ్యాస మొనర్పవలెను. జాగ్రదవస్థయందలి ప్రజ్ఞ దీనియందు వ్యాపించియుండును.

తేజశ్శరీర మతిసూక్ష్మాణువులచే నిర్మింపఁబడినది. సంకల్పమువలన స్పందన మంది, అది ఆపశ్శరీరమునకు వ్యాపించి మేధస్సువఱకును ప్రబలును. ఇదియే సంకల్పరహస్యము. మన సంకల్పములు సూక్ష్మదేహమున రూపములం ధరించి భావబింబము లనఁ బరఁగును. అవి దుష్టము లయ్యేనేని లోకాపకారము సంభవించుచుండును. ప్రాకృతశరీరమునకు న్యాయమును, ఆపశ్శరీరమునకు సర్వభూతదయయు, తేజశ్శరీరమునకు జ్ఞానమును ముఖ్యములు. అవి లేకున్న నాయాశరీరములు వికసించి వృద్ధి నందఁ జాలవు.

మృతి- పార్థివశరీరపతనమే మృతి యనంబడును. ఇంతకన్న జీవునకు వేఱే నాశనమే లేదు. జీర్ణవస్త్రమును పరిత్యజించి నూతన వస్త్రముం గైకొనినరీతిని జీవుఁ డొకశరీరమును వీడి, వేఱొకజన్మ మెత్తి క్రొత్తశరీరముం గైకొనును. అదియే మరణము, పునర్జన్మము ననంబడుచుండును. మృత్యు వొకటి గల దనుట మిథ్యావాదము.

మృతికిం బిదప జీవము (పార్థివశరీరమును వీడి) ఆపశ్శరీరముతో భువర్లోకముం జొచ్చి, యటఁ దన దుష్టకర్మలఫల మనుభవించి, యాశరీరమును వీడి, తేజశ్శరీరముతో స్వర్లోకముసఁ దనభూలోకానుభవము లెల్ల నాత్మశక్తులుగ మాఱ విశ్రాంతింగొని, తనకర్మానుసారము తిరుగ జన్మమందును. పూర్వజన్మకర్మము లన్నియు సంతతి వాసనారూపమున వాని నంటి వచ్చును. ఇట్లు ముల్లోకములఁ బరిభ్రమించుచుండుట జన్మపరంపర యనంబడును.

సర్వమానవభ్రాతృత్వము- జగమంతయుఁ బరమేశ్వరపదార్థకల్పితమే గాన నన్నిటికి సోదరభావము కర్తవ్యమగువిధి. పరమేశ్వరుఁ డన్నిప్రాణులయందుఁ బూర్ణుఁడై యుండువాఁడు, గాన నన్యోన్యప్రేమాయుత సోదరభావము దైవవిధి. దీనిం దాఁటినఁ బరమేశ్వరున కపరాధ మొనర్చుటయే యగును.

అన్యుల కొనర్చినకీడు విషప్రయోగ మొకచోట జరిగినను శరీరమంతటను వ్యాపించినట్లు జగమునకంతకు నొనర్చినదే యగును. దుష్టసంకల్పములు శరీరమునకు శత్రువులు. సోదరత్వమునకు శత్రువులు. చేయుటకన్న మనస్సునందుఁ జేయనెంచుట మఱియు బలవత్తరము.

పరమేశ్వరుఁడు సర్వాంతర్యామి యనియే యెఱింగినవాఁ డన్యుల నొప్పింపకుండును గాక. అన్నిమతములు పరమేశ్వరునికడకుఁ జేర్చు మార్గములే యని యెఱింగినవాఁ డన్యమత

దూషణ మసర్వమని తలంచి అన్యమతస్థులతో సహనముగల్గి మైత్రితో మెలంగుటగాక.

జీవుఁడు జన్మమున సమస్తాశలం బరిహరించి వైరాగ్యమునంది బ్రహ్మవిచారణచే వికాసత నందుట విముక్తి యనంబడును. విముక్తి యన సంసారచక్రమున భ్రమించుచుండు స్థితినుండి విముక్తి నందుట (విడువఁబడుట) యనిభావము.

తియ్యనిమందులు రుచిగలపథ్యము సౌఖ్యమగురోగము ఒకేరాశివె— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తిరభుకిదేశము— మిథిల దేశముచూ.

తిరుగ మరగినకాలు తిట్ట మరగిన నోరు — (ఊరకుండవని భావము) ఆంధ్రలోకోక్తి.

తిరుచినాపల్లి— దక్షిణదేశమందలి పట్టణము. తొల్లింట త్రిశిర అసురుని నివాసమై త్రిశిరఅసురపల్లి యనియో త్రిశిరపల్లి యనియో పేరొందియుండి, నేఁటికి తిరుచినాపల్లి యనం బరగుచున్నది. కావేరీనదీతీరము. దీని కెదుటనే కావేరినదియందలి ద్వీపమున శ్రీరంగము కలదు. తిరుచనాపల్లి చెన్నరాజధానియందు మూఁడవనగరము. చెన్నపురినుండి ౨౧౨ మైళ్ళదూరము. పట్టణపుకడను గోల్డెన్ రాకు అనంబడుతావున దక్షిణ ఇండియా ఇనుపదారి బండ్ల కర్మాగారము (Work shop) నిర్మింపఁ బడియున్నది. ఇందు కొన్నికోట్లరూపాయల విలువగల యంత్ర సామగ్రి కలదఁట. మూఁడు వేలమంది పనిచేయుచుందురు.

తిరుచినాపల్లికడనున్న వురయ్యూ రనునది తొల్లింట నొకప్పుడుపల్లవులకు చోళరాజధానిగ నుండెనఁట. అట దొరికిన శిలాశాసనముల మేరకిది క్రీ. వె. ౧౧వ శతాబ్దమునాఁటిదై యుండె నని తలంపఁబడుచున్నది. పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునను నది ప్రధానస్థానమై యుండె నందురు. ప్టోలమీ దర్శించినతట్టి నదియే రాజధాని. ఇందు పెక్కుకాలేజీలును చూడఁదగిన తావులును గలవు. అందుఁ గొండపై నున్న గణపతిదేవాలయము ప్రధానమైనది.

తిరుత్తణి (సుబ్రహ్మణ్యక్షేత్రము)— ఆంధ్రదేశమునందలి యీసుప్రసిద్ధసుబ్రహ్మణ్య (శ్రీకుమార) క్షేత్రము చిత్తూరుమండలమున ఆగ్నేయమునందికిం గతిపయదూరమున మదరాసు, బొంబాయి రైలు (M. S. M) పైనున్న పట్టణము. పవిత్రవంతముగఁ దలంపఁబడుచున్న యీపట్టణపు దక్షిణపుటెల్లగఁ దలంపఁబడుచున్న కొండపై శ్రీకుమారస్వామి దేవాలయ మున్నది. అందాయనదేవు లగు వల్లీదేవితోను, దేవసేనతోను బూజల నందుచున్నాఁడు. కొండ నెక్కుటకు తూర్పుపడమరలనుండి రెండుసోపానమార్గములున్నవి. చుట్టుపట్లదేశమును, తిరుత్తణి పట్టణమును కొండపైనుండి చక్కఁగాఁ గాన్పించెడిని. దిగువను పట్టణమునఁ గొన్ని స్నానతీర్థములు కలవు. వాటిం జుట్టి సప్తమాతృకల (శక్తుల యొక్కయు, వీరభద్రస్వామియొక్కయు విగ్రహములు ప్రతిష్ఠింపఁబడిన చిన్న దేవళములు కలవు. ఇది యనుదినము తండోపతండములుగ యాత్రికు లరుదెంచుతావు. దీనిం బెక్కుఁడు భక్తు లగు యతివరేణ్యులు చక్కని పాటలందు నుతించి యున్నారు. అందు ముఖ్యమైనది అరుణగిరియతి విరచితమగు తిరుప్పుగళు యనంబడు గ్రంథముగఁ దలంపఁబడుచున్నది. గొప్ప యుత్సవములు జరుగుచుండు తావు.

తిరునక్షత్రములు—రామానుజీయ శ్రీవైష్ణవధర్మమున తిరునక్షత్ర మన మృతనక్షత్రము

రామానుజీయ శ్రీవైష్ణవ తిరునక్షత్రములు.

చిత్రి	అశ్వని	మేషమాసము	వడుగనంబి	తిరునక్షత్రము
	కృత్తిక	,,	ఉయ్యక్కొండార్	,,
	ఆర్ద్ర	,,	యెంబెరుమానార్	,,
	పునర్వసు	,,	మొదలియాండాన్	,,
	,,	,,	చక్రవర్తితిరుమగనార్	,,
	చిత్త	,,	మధురకవుల	,,
	హస్త	,,	తేవప్పెరుమాళ్	,,
వైయాశి	స్వాతి	వృషభమాసము	అళగసింగర్	,,
	,,	,,	పెరియతిరుమలనంబి	,,
	విశాఖ	,,	నమ్మాళ్వార్	,,
	అనూరాధ	,,	పెరియభట్టర్	,,
ఆని	స్వాతి	మిధునమాసము	పెరియాళ్వార్	,,
	అనూరాధ	,,	నాథమునుల	,,
ఆడి	పూర్వఫల్గుని	కటకమాసము	శ్రీ ఆండాళ్	,,
	,,	,,	యదుగిరినాచ్చియార్	,,
	ఉత్తరాషాఢ	,,	ఆళవందారు	,,
	,,	,,	పుండరీకాక్ష	,,
ఆవణి	రోహిణి	సింహమాసము	శ్రీకణ్ణన్	,,
పెరటాశి	విశాఖ	కన్యామాసము	తిరుమలనంబి	,,
	శ్రవణము	,,	వేదాంతదేశికుల	,,
	,,	,,	తిరువేంగడముడయాన్	,,
అల్పశి	కృత్తిక	తులామాసము	కూరకులోత్తమదాసన్	,,
	మూలం	,,	మనవాళమహామునుల	,,
	పూర్వాషాఢ	,,	సేనముదలియాళ్వార్	,,
	శ్రవణం	,,	పొయిఘయాళ్వార్	,,
	,,	,,	పిళ్ళైలోకాచార్యర్	,,
	ధనిష్ఠ	,,	పూదత్తాళ్వార్	,,
	శతభిషము	,,	పేయాళ్వార్	,,
కార్తి	కృత్తిక	వృశ్చికమాసము	తిరుమంగైయాళ్వార్	,,
	,,		నంబిళ్ల గారి	,,
	రోహిణి	,,	తిరుప్పాణియాళ్వార్	,,

మార్గళి	జ్యేష్ఠ	ధనుర్మాసము	తొండరడిప్పొడియాళ్వార్
	,,	,,	పెరియనంబి ,,
తై	పునర్వసు	మకరమాసము	యంబార్ ,,
	మఘ	,,	తిరుముడిశయాళ్వార్ ,,
	హస్త	,,	కూరత్తాళ్వార్ ,,
మాశి	మృగశిర	కుంభమాసము	తిరుకచ్చినంబి ,,
	పునర్వసు	,,	కులశేఖరాళ్వార్ ,,
	రోహిణి	,,	సంబెరుమాళ్ ,,
పంగుని	పుష్యమి	మీనమాసము	యతిరాజసంపత్కుమారన్
	ఉత్తర	,,	శ్రీరంగనాచ్చియార్ ,,
	రేవతి	మేషమాసము	పెరియ పెరుమాళ్ ,,

వైశాఖ శు ౫ వైఖానసానాం శ్రీనివాసముఖవేదాంతి తిరునక్షత్రం, మాఘ శు ౧౨ వైఖానసానాం శ్రీరామజన్మోత్సవం, శ్రావణ శు ౧౫ మంగళవారం వైఖానసానాం విఖనసాచార్య తిరునక్షత్రం, ఆషాఢ శు ౧౪ శనివారం వైఖానసానాం చూట్టకుమతనాచ్యారు తిరునక్షత్రం.

తిరునెల్వేలిజిల్లా—అరవ దేశములోనిది. చెన్నపురిరాజధానిం జేరినది. తామ్రపర్ణీనదీతీరమందున్న తిరునల్వేలి ముఖ్యపట్టణము. దీనికిడనే యున్న పాలంకోట కలెక్టరుండుతావు. తూత్తుకుడి రేవుపట్టణము. పాపనాశనము స్నానతీర్థము. శింగంపట్టి గొప్పజమీందారీస్థానము. కల్లకురిచి, అంబాసముద్రము, శీవల్లస్థానము, మణియాచి, తెన్కాసి, శరిమాదేవి ఇతరపట్టణములు. కుర్తాలము సమశీతోష్ణప్రదేశము. దీనికిడనే ధన్వంతరివన మున్నది. ఇట వనౌషధు లధికముగం గలవు. చిత్రానదిశాఖ లిచ్చటం బ్రవహించుచుండును.

తిరుపతిక్షేత్రము— ఇప్పటి చిత్తూరు మండలములోని సుప్రసిద్ధ క్షేత్రము. కొండ క్రిందంగలపట్టణమును తిరుపతి యనియు, కొండపైనుండు దేవాలయమునున్నచటంగల్గు గ్రామమును తిరుమల యనియు వాడుచున్నారు. రేణిగుంట జంక్షను నుండి పోయెడు S. M. R. చిన్న లైనుపైనున్న తిరుపతి-ఈస్టు అనంబడు స్టేషను నందు తిరుపతి పట్టణము కలదు. ఇది సుప్రసిద్ధ విష్ణుక్షేత్రము. హిందూస్థాన్ దేశస్థు లీక్షేత్రమున ప్రధాన దైవ మగు శ్రీ వెంకటేశ్వర స్వామిని బాలాజీ యనియెదరు.

కొండదిగువనున్న తిరుపతి పట్టణము తొల్లి యట కీశాన్యదిశగం గొంతదూరమున నుండెనంట. అట మన్యపుజ్వరములు మెండగుటచే జనమేజయుండను నృపాలుండు తాయూరి నిట నిర్మింపం జేసెనంట. మఱియు నాతండే యిప్పుడు కొండ నెక్కుచున్న మార్గము నేర్పఱచెనంట. ఇట ప్రధాన దేవాలయముగోవిందరాజస్వామివారిది కాన దీనిని గోవిందరాజపట్టణమని తిరుపతి కొకప్పుడు పేరుండెనంట. తిరుపతిపట్టణము నుండి కొండనెక్కు మెట్లకడకు రెండుమైళ్ళ దూర ముండెడిని.

తిరుమల అష్టస్వయంవ్యక్త క్షేత్రములలో నొకటి యందురు. అవి శ్రీరంగము, శ్రీముష్ణము, తోతాద్రి, సాలగ్రామము, నైమిషము, బదరికాశ్రమము, కాంచీపురము, తిరుమల యనెదరు.

వేంకట యనఁ పాపములను నశింపఁ జేయుశక్తి అని అర్థము. ఇంకను "కలౌ వేంకట నాయకః" అని చెప్పంబడియుంట, యాత్రికులు తండోప తండములుగ నీక్షేత్రమును దర్శించు చుందురు.

కొండపైని తిరుమలయందు శ్రీవేంకటేశుని దేవస్థానము ప్రధాన మైనది. దీనిని చోళ భూపతి కట్టించినట్లు బ్రహ్మాండ పురాణమునఁ గలదు. విక్రమార్క మహారాజు పెక్కుమార్పు తులు చేయించినట్లు చెప్పుదురు. తొండమాన్ భూపాలుఁడు పెక్కు కట్టడములను నిర్మించి నట్లు వాడుక గలదు. దేవాలయములోని కేఁగ గనే యిరుప్రక్కలను శ్రీకృష్ణరాయ సార్వ భౌముని విగ్రహమును, ఆయన రాణుల విగ్ర హములును, వేంకటపతిరాయల విగ్రహమును, శ్రీవేంకటరాయల విగ్రహమును, ఆయన రాణి విగ్రహమును గలవు. వీరు చంద్రగిరిలో రాజ్య మేలినవారట. ఇంకను గొన్ని విగ్రహము లీచుట్టుపట్లనే కలవు.

తిరుమల దేవస్థాన మాదికాలమున సుబ్ర హ్మణ్యక్షేత్రమై యుండె ననియు, వైష్ణవమత స్థాపకులగు రామానుజాచార్యులవారీ దేవస్థాన మును విష్ణుక్షేత్రముగ మార్చి రనియు బలమగు ప్రతీతి కలదు. ఐనను విష్ణుమతస్థు లాదినుండియు నిది విష్ణుక్షేత్రమే యనియు, నొకప్పు డొకభక్తు నకు శంఖ చక్రముల నొసంగి, శ్రీవేంకటేశుఁ డిప్పుడు శంఖ చక్రములు లేకుండ నగపడుచుండి నను ఎప్పుడు నిది సుబ్రహ్మణ్యక్షేత్రమై యుండ లే దనియు ననెదరు. ఏది యెట్లైనను రామానుజుల వారి కాలమునుండి విష్ణుక్షేత్రమై యుండుట నిస్సంశయము. దేవస్థానములోఁ జూడఁదగినవి- కుల శేఖరపడి యనంబడు బంగారపు రేకుతాపిన ద్వారము, రామానుజ సన్నిధి, తొట్టితీర్థము, పూలబావి, బంగారుబావి, వైకుంఠ ద్వారము మున్నగునవి. ఇచట ననేక మండపములును, జలపాతములును గలవు. గొప్ప ధనవంతమగు క్షేత్రము. ఇది యాంధ్రదేశమున చిత్తూరు మండలమునకుఁ జెంది యున్నది. కట్టడములు ద్రావిడ పనితనముఁ జూపెడిని. పరిసరముల కొండలందుఁగల జలపాతములు పవిత్రస్నాన తీర్థములుగ నున్నవి. తిరుపతిపట్టణమునకు రెండు మైళ్ళ దూరమునందున్న తిరుచానూరు లేక అలమేల్మంగాపురమున శ్రీ వేంకటేశ్వరుని దేవి యగు పద్మావతీదేవియాలయ మున్నది.

తిరుమణి శ్రీ చూర్ణములు, ధారణము — రామానుజీయశ్రీవైష్ణవమతస్థులును ఉత్తరహిందూస్థానపు పూర్వవైష్ణవమతస్థులును మతచిహ్నములుగ ముఖమున తిరుమణిశ్రీచూర్ణ ములను నామములుగ ధరించుట యెల్లరెఱింగి నదే. ఈధారణ ముక్కు ముఖమున నే గాక ద్వాదశ స్థానములందు ధరించుటం జేసి ద్వాద శోర్ధ్వపుండ్రధారణమని చెప్పంబడినది.

తిరుమణి యనిన పవిత్రమృత్తిక. ఇది శ్రియఃపతిపదార్థము. ఇది తెల్లనిమన్ను. సుద్ద యనియు నందురు. ఇంక శ్రీచూర్ణము పసుపు గుండతోఁ జేసినదియుఁ గలదు. ఇది మహా లక్ష్మీపదార్థము. ఈ ధారణములను మతపర భాషయందు స్వరూప, స్వాతంత్ర్యము లనియు, సర్వసాధారణముగ ద్రవిడభాషా సాంప్రదాయ పదముగ "తిరుమణ్ కాప్పు" ధరించుట (పవిత్రమృత్తికాధారణము)యనియు వాడుచుం దురు. దీనినుండి తెలియఁగల ముఖ్యభేదములు:- ౧. వడగలై యనంబడు నుత్తర సాంప్రదాయ మును, ౨. తెంగలై యనంబడు దక్షిణ సాంప్ర దాయమును నై యున్నవి.

తెంగలసాంప్రదాయస్థులు నామముక్రిం దుగ ముక్కుపై పాదాకారచిహ్నముం గూడ తిరుమణితోఁ ధరించుచుందురు. వీరియం దంత ర్భేదములు లేవు.

వడగలసాంప్రదాయస్థులందు ౧ మఠసాంప్రదాయ మనియు, ౨ మునిత్రయసాంప్రదాయ మనియు ద్వివిధభేదములు కలవు. కర్నూలుమండలములోని అహోబలమఠమునకుం జెందినవారు మఠసాంప్రదాయస్థులు. వీరు పాదములేని నామమును ముఖమున తిరుమణిశ్రీచూర్ణములతో ధరించువారు. తక్కిన మునిత్రయ సాంప్రదాయములవారు చిన్న పాద లాంఛనమును ముక్కుపై తిరుమణితో నుంచి నామముం ధరించెదరు. ఈరెండుపసాంప్రదాయములవారికి నన్యోన్యసంబంధబాంధవ్యములు లేకున్నను, భోజనప్రతిభోజనసంబంధములు కల వని తెలియుచున్నది. మునిత్రయ మనిన నాథమునులు, విష్వక్సేనులు, శఠకోపులని (నమ్మాళ్వారు) యెఱుంగునది.

అందఱును తిరుమణి నిటునటు విష్ణుపాదచిహ్నములుగ రచించి, నడుమను శ్రీమహాలక్ష్మి చిహ్నముగ శ్రీచూర్ణముతో నామము రచింప వలయునని చెప్పంబడినది. వరుసగ ౧ కేశవ, ౨ నారాయణ, ౩ మాధవ, ౪ గోవింద, ౫ విష్ణు, ౬ మధుసూదన, ౭ త్రివిక్రమ, ౮ వామన, ౯ శ్రీధర, ౧౦ హృషీకేశ, ౧౧ పద్మనాభ, ౧౨ దామోదర యను శ్రియఃపతియొక్క పవిత్రనామోచ్చారణములతోను, ౧ శ్రియై నమః, ౨ అమృతోద్భవాయై నమః, ౩ కమలాయై నమః, ౪ చంద్రశోభిన్యై నమః, ౫ విష్ణుపత్న్యై నమః, ౬ వైష్ణవ్యై నమః, ౭ వరారోహాయై నమః, ౮ హరిప్రియాయై నమః, ౯ శాఙ్గ్యై నమః ౧౦ దేవదేవ్యై నమః, ౧౧ శ్రీమహాలక్ష్మ్యై నమః, ౧౨ లోకసుందర్యై నమః యను మహాలక్ష్మీపవిత్రనామోచ్చారణములతోను వరుసగ ౧ ముఖము, ౨ కడుపు ముందుభాగము, ౩ ఱొమ్ము, ౪ కంఠము, ౫ కడుపుకుడిభాగము, ౬ కుడిభుజము, ౭ కంఠముకుడివైపు, ౮ కడుపుఎడమవైపు, ౯ ఎడమభుజము, ౧౦ కంఠము ఎడమవైపు, ౧౧ వీపు, ౧౨ మెడ (కంఠము వెనుకప్రక్క)లందు తిరుమణిశ్రీచూర్ణములతో ద్వాదశోర్ధ్వ పుండ్రములు ధరింప వలయు నని చెప్పంబడినది.

ఇంకను చేతియందు మిగిలిన (నీటితోం గలుపంబడిన) తిరుచూర్ణముం గడిగివేయరా దనియు "వాసుదేవాయ నమః" యనియు, "సర్వాభీష్టఫలప్రదాయినమః" యనియు స్మరణతో శిరస్సునందు ధరింపవలయు ననియుం జెప్పంబడినది.

తిరుమల తాతాచార్యవంశము — వీరు రామానుజీయ శ్రీవైష్ణవులు. ఆంధ్రకర్ణాటక సామ్రాజ్యాధిపతు లగు విజయనగర ప్రభువులకు రామానుజీయ వైష్ణవదీక్ష నిచ్చిన దేశికులు. గురుకుటుంబ మని చెప్పంబడువారు. వీరి మూలపురుషుండు నృసింహాచార్యుండు. ఏటూరుపురవాసి. విజయనగరప్రభు వగు విరూపాక్షరాయల గురువు. నృసింహాచార్యునకు తాతాచార్యులును, ఆయనకు శ్రీశైల పూర్ణులును, ఆయనకు శ్రీనివాసాచార్యులును, ఆయనకు తాతాచార్యులును, ఆయనకు వేంకటాచార్యులును, ఆయనకు సుదర్శనాచార్యులు (సుందరాచార్యులు)ను, ఆయనకు శ్రీనివాసాచార్యులును (ఈయన నంద్యాల కృష్ణరాజుగారి గురువు) ఆయనకు శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముని గురుం డగు తాతాచార్యులును, ఆయనకు లక్ష్మీకుమార తాతాచార్యులును, (ఈయన చిదంబరం అప్పయ్యదీక్షిత సమకాలికుండు.) ఆయనకు వేంకటాచార్యులును సంతతిగాం జెప్పంబడినవారు.

తిరుమల బుక్కపట్నం చినతాతాచారి కవి — ఆంధ్రకవులలో నాధునికులందుం బరిగణింపంబడినవాండు; శ్రీవైష్ణవబ్రాహ్మణుండు.

తండ్రిపేరు వేంకటాచార్యుఁడు. తాతపేరు శ్రీనివాసాచార్యుఁడు. కృష్ణా,గుంటూరుమండల ప్రాంతనివాసి యని తెలుపఁబడుచున్నది.

ఈకవి సుప్రసిద్ధుండగు వడ్లమన్నాటి వేంకప్ప సోమయాజులుగారి ప్రేరణమున విశ్వగుణాదర్శమును పద్యరూపకముగా నాంధ్రమున రచించెను. ఈ వేంకప్ప సోమయాజులుగారు కృష్ణా, గుంటూరు మండల ప్రాంతసీమలందు నియోగి వైదికశాఖలకు కారకుఁ డైనవాఁడని ప్రతీతి సుప్రసిద్ధమే.

తిరుమల బుక్కపట్నం వేంకటాచార్యులు కవి— ఆంధ్రకవులలో నాధునికు లందు పరిగణింపఁ బడినవాఁడు. శ్రీవైష్ణవ బ్రాహ్మణుఁడు. ఈతఁడు విద్వత్కవి.

రచించినది- అచలాత్మజాపరిణయ మను ప్రౌఢప్రబంధము. ఇందలి కథ ధరాత్మజా పరిణయమందలి కథయే.

తిరువణ్ణామలై— ఇది తొల్లిటి అరుణాచల క్షేత్రము. అరవభాషయందు అరుణ శబ్దము "అణ్ణ" యాయెను. అచల మన (పర్వతము) మలై యగును. అరుణాచలేశుని అగ్నిలింగముగ జెప్పుదురు. (కంచి పృథ్వీ లింగము; జంబూకేశ్వరము జలలింగము. తిరువణ్ణామల అగ్నిలింగము; శ్రీకాళహస్తి వాయులింగము; చిదంబర మాకాశలింగము.) కొండపైని యొక పెద్ద శివలింగముం బోలిన శివలింగము కలదు. అచటి కెక్కుట కొంత కష్టముగనే యుండును. కొండక్రింద నూరి మధ్య నొక పెద్ద దేవాలయము కలదు. అందు అరుణాచలశివలింగము ప్రతిష్ఠింపఁబడినది. దేవి పేరు అపీతకుచాంబ. ఇచటిపర్వతమగు అరుణగిరి చుట్టు ప్రదక్షిణ మొనర్ప బాట కలదు. అం దచ్చటచ్చట చిన్న దేవాలయములు, మండపములు కలవు. అన్నిటను అరుణాచలేశుఁడని పేరే వినఁబడెడిని. ఒకపాటి గ్రామము.

తిరువాన్కూరు రాజ్యము— ఇది తొల్లింటి మళయాళదేశ భాగము. (మళయాళ దేశము చూడుఁడు). ప్రజలు మళయాళీలు. ఇది భరతదేశపు దక్షిణపుకడనున్న రాజ్యము. అరవదేశమునకును మళయాళమునకును నడుమ పడమటికనుమలపంక్తి వ్యాపించియుంట నీ రెండుదేశములు భేదలక్షణముఁగల్గియున్నటుల దోపకపోదు. తిరువాన్కూరు రాజ్యమున వరి, మిరియములు, ఏలకుల పంట సుప్రసిద్ధము. జలసమృద్ధి గల దేశము. ఎటగన్న నట కొబ్బరి తోటలు మెండై కన్పట్టుచుండుటచే, ప్రజలు భోజనమునందు నేతికి మాఱుగ ప్రతిదినమున కాదినమే ఆయత్తపఱచుకొన్న కొబ్బరినూనెను వాడుచుండుటయే గాక పిండివంటలు సైతము దానితోనే చేయుచుండు టెల్లరెఱింగినదే.

దేశమున కొబ్బరికాయలు, కొబ్బరినార త్రాళ్లు, జీడిపిక్కలు, మిరియములు, ఏలకులు, మొదలగు దినుసుల వర్తకము మెండుగ నడుచుచుండును. సముద్రపుచెలకలు పొడవునను కలవు. నీటికాల్వలు తఱచుగ నుంట ఓడలపై వర్తక మధికముగ నడుచుచుండును. దీనికిం గారణము ప్రజలందుగల తెలివితేటలును,పౌరుష మగు వృత్తివిద్యయు తోడ్పడుచున్నది. స్త్రీల యందు సాంఘికస్వాతంత్ర్యమును,వినయమును, గూడ నచ్చెరువు గొల్పుచుండును. దేశమునం దన్నితావులందు సత్రములు, వసతి గృహములు కలవు. రాజధానియగు తిరువేంద్రమునకు ఇనుపదారియు, బాటలును గలవు. చెన్నపురి నుండి మూఁడున్నర గంటలలోను, బొంబైనుండి ఎన్మిది గంటలలోను ఆకాశవిమానములపై జేరనగుచున్నది. రాజ్యముపొడవునం గల సముద్రపుచెలకలగుండా తీరము వంటియె

రేవుపట్టణములగు కొల్లం, అలెప్పి, తిరువేంద్రముల యెదుటనే మోటారుస్టీమరు నందుపయనము సల్పుచు నేగనగును. ఈ మూఁడు రేవుపట్టణములును రాజ్యములోనివై సంస్థానమువారివే యై యున్నవి. అందు అలెప్పిరాజ్యమునందలి వర్తకమునకు ప్రధానస్థానమై పరఁగెడిని.

రాజధానియగు తిరువేండ్రం నగరము రేవు కూడనై యున్నది. ఇందు ప్రధాన దేవస్థానమనంత పద్మనాభస్వామి విష్ణుదేవస్థానము. గర్భాలయముచాల పెద్దది. విగ్రహము పరుండి యున్నట్లున్నది. చాలదీర్ఘమైనది. అందు రెండు ముఖద్వారములు కలవు. ఒకదానిగుండా నేగి ముఖము వైపును, రెండవదానిగుండా నేగి పాదములవైపును దర్శింప నగుచున్నది.

పూర్వపుమహారాజులలో నొకరీరాజ్యమును పద్మనాభస్వామికి సమర్పించి, తాను దేవుని సేవకుండుగ రాజ్యమేల మొదలిడెనఁట. నాఁటాదిగ తరువాతి ప్రతి మహారాజును తన పట్టాభిషేక సమయమున అనంత పద్మనాభ దాసుఁ డను బిరుదనామము ధరించుచు రాజ్య మేలుచుండె నఁట. నేఁటి కానామము రాజకుటుంబపు బిరుదమై సింహాసన మధిష్ఠించుతఱి వహింపఁ బడుచుంట యాచారమై జరుగుచున్నది.

ఇంక నీతిరువాన్కూరు మహారాజులు వైవస్వతమనువుసంతతివారనియు, రాజవంశమునందే మార్పును ఇంతవరకు జరుగక, యట్లేవచ్చుచున్న దనియుం జెప్పంబడినది. రాజకుటుంబము నివసించు భవనమునకు కవాడియార్ భవనమని పేరు. ఇందు భరతదేశ ఐరోపాదేశముల పెక్కుచిత్రవిచిత్రములలలంకరింపఁబడియున్నవి.

ఇప్పటి మహారాజుగారి జన్మదినోత్సవము కడుంగడు వైభవోపేతముగ నడుపంబడుచుండును. అత్తరి గొప్ప ప్రదర్శనములు చూడందగినవి.

అనంత పద్మనాభస్వామి దేవస్థానమున ఆరాటుమహోత్సవ మొకటి కడు వైభవోపేతము. అది స్నానయాత్ర. అందు మహారాజుగారిసహా గొప్పవారితో కాలినడకను దేవునితో సముద్రముకడ కరుగుచుండ స్నానయాత్ర నడుచును.

రాజధానియందు సర్వకళాశాలలు, పుస్తకభాండాగారములు ప్రజలవిద్యను సూచించుచుండును. రంగవిలాసభవనమున గల Art gallery నందుపోయి చూడనగును. ఇందు ప్రదర్శింపబడిన పనితనము లచ్చెరువు గొల్పకపోవు. ఇందు పూర్వపుప్రభువులు వాడిన యాయుధములు, వస్తువులు, నాభరణములు ప్రదర్శింపఁబడియున్నవి.

మ్యూజియమును, చిత్రాలయమును చూడందగినవి. చిత్రాలయమున గొప్ప చిత్రలేఖనవిద్య గానవచ్చెను. లోకవిఖ్యాతినందిన రాజారవివర్మ చిత్రలేఖకుఁ డిచటివాఁడని జ్ఞాపకమున [illegible], నీ చిత్రాలయపు చిత్రలేఖనములవిలువ స్ఫురింపకపోదు. ఇచటికి పదిమైళ్ళ దూరమునఁ గల కోవలం అనుప్రదేశమున సముద్రస్నానపు రేవులు కడు సౌఖ్యకరములు. సగటున రాజ్యమంతటను, అందు ముఖ్యముగ రాజధాని నగరముననుం, అన్నసత్రములం దన్నివర్ణముల వారికని నిరతాన్నదానము జరుగుచుండుట దేశప్రసిద్ధమే.

ఐరోపాదేశస్థులు కొందఱీ త్రివేండ్రమ్ పురమును వెనిస్ నగరమందురు. ఏలయన నిటనే యున్న వెంబనాడను పేరుగల సరస్సు, నగరముగుండా ప్రవహించుచు, పడవల రాకపోకలకు మార్గములై యుండు నీటికాల్వలుంట నగరమనేక దివ్యభవనములం గల్గియుంట నట్లున్న దందురు. కొచ్చినునుండి తిరువాన్కూరునకు పొడవునను చక్కని మోటారుబాటయుం గలదు.

ఆమార్గమున వైకమ్ అను సుప్రసిద్ధ స్థలము తగిలెడిని. క్విలన్ (కొల్లం)దరినుండి సరస్సునకు అష్టముండి (ఎనిమిది పాయలు) యనిపేరు. ఇట కొబ్బరితోటలకు మితి గానరాదు. మఱియు నిట చైనా సామాను చేయఁదగిన మట్టి విస్తారముగ నున్నది. ఈచెలకతీరమున తెవల్లీ రాజభవనమును, ప్రభుత్వభవనములును గలవు. కొచ్చిను నుండి తిరువాన్కూరునకు నూటయేఁబది మైళ్లుండును. మార్గము అలెప్పె రేవుపట్టణముగుండా నడచును. ఈమార్గమందే వర్కలె జనార్దన క్షేత్రమును తగిలెడిని. ఇచట మినరల్ వాటర్సు కలవఁట. ఈ రాజ్యముననే దక్షిణపు కడను కన్యాకుమారిఅగ్రము కలదు. ఇది భరతదేశపు దక్షిణపుకడ యని యందరెరిఁగినదే. అగ్రము శిలామయము. సముద్రములోనికిఁ జొచ్చుకొని యుండును. ఇటనే బంగాళాఖాతపు జలములు, అరేబియా సముద్రజలములు, హిందూ మహా సముద్ర జలములు కలసి సంగమించుటస్నాన తీర్థమై యున్నది. ఇటను సూర్యోదయము, సూర్యాస్తమయమును గూడ సముద్రమునందే కానన య్యెడిని. ఇటఁగల దేవస్థానమునందలి కన్యాకుమారీదేవి గొప్పప్రతిభావంతురాలందురు. ఇటం గల ఓడలరేవునకు కోలాచల మని పేరు.

తిరువేండ్రమునుండి కన్యాకుమారి కరుగు బాటపైననే సూచీంద్రమను పుణ్యక్షేత్రము కలదఁట. ఇంద్రుఁడు అహల్యాసంగమ దోషమును తపంబొనర్చి, శుచి యగుట శుచీంద్ర క్షేత్ర మనంబరఁగెనట. నేటికి సూచీంద్రముగ మారె నట. యాత్రాస్థలముగ నున్నది. (జనార్దనము చూడుఁడు.)

ఈ మార్గముననే నెయ్యాత్తింకర యను తావునఅమ్మచిప్లవ మను పనసచెట్టుకలదు. ఒక తఱి సంగరమున తరుమఁబడిన మార్తాండవర్మ యను పేరుగల యొక వెనుకటి మహారాజు ఆ చెట్టుచాటున దాఁగియుండెనఁట. మరికొంచెము దూరముననే ఆయనచే నోడింపంబడి ఆయన యొనర్చిన యాదరణకచ్చెరువంది మెచ్చుకొని యాయనకొలువునందే చేరి నమ్మిన యుద్యోగిగ నుండిన డిలానోయి యను పేరుగల డచ్చిసేనానిచే ఆమార్తాండవర్మ మహారాజునకై నిర్మింపంబడిన దుర్గము చూడఁ దగినదే. అందే యా యుద్యోగిగోరీయును కలదు. దీనిని ఉదయగిరి దుర్గ మందురు.

ఇటనుండి రెండుమైళ్ళదూరమున పద్మనాభపురము కలదు. అదితొల్లింటిమళయాళదేశమునకు రాజధానీనగరమై యుండెను. ఆట పురాతన కాలమునాఁటి రాజనివాసభవనము చూడఁదగినది. అందుగల చిత్రలేఖనములు, ఆదికాలపు మళయాళ చిత్రలేఖనమును, అప్పటి కలావిధానములును నెరింగించెడిని.

నాగరుకోయిల గొప్ప వర్తకస్థలము. కొల్లం మహారాజుగారి సైన్యస్థానమును నైయున్నది. కొల్లంకడనున్న తంగంచేరి బ్రిటీషువారిగ్రామము. ఇం దందరును క్రైస్తవులే. ఇట గల క్రైస్తవ దేవాలయము అపోస్టల్ తోమసుగారి నిర్మిత మందురు.

తిరువారూరునందలి త్యాగరాజు దేవళచిత్రము—తిరువారూరు దక్షిణదేశమున తంజావూరుమండలములోనిది. ఇటంగల త్యాగరాజస్వామి దేవళము విష్ణుదేవాలయ లక్షణములతో విరాజిల్లుచున్నది కాని లోనున్న త్యాగరాజస్వామి నటరాజు (శివుని)దిగా నున్నది. ఇది యిత్తావున గమనింపందగిన విచిత్రము.

పరిశీలకులు పెక్కండ్రు ఇది యాదిని విష్ణుదేవస్థానమై యుండనోపు ననియు, శైవమత ప్రాబల్యకాలమున శివదేవస్థానముగ మార్పు నందియుండు ననియు ననుచున్నారు. ఇట్టి

మార్పులు తిరుపతి, సింహాచలము, శ్రీకూర్మము లందు జరిగియుండె నందురు. అచటివారు అట్టి మార్పు జరుగలేదనియు, అది విష్ణుదేవస్థాన మగుటయందు సందేహము లేదనియు, విష్ణు దేవుండు శివతాండవముం గూర్చిన నటరాజ స్వామిని ధ్యానించుతటి, విష్ణుదేవుని హృత్పద్మమున తాండవమాడిన నటరాజస్వామి దేవస్థాన మనియు ననెదరు. కామకోటి పీఠాధిపతు లగు జగద్గురు శంకరాచార్యయతిపుంగవు లీసంగతిని ధ్రువపరుచుచు నా 'యణోపని షత్తునందు శ్రీమన్నారాయణునిహృత్పద్మమున శివతాండవముం గూర్చి వివరించుట –౧ జూలై ౧౯౩౮ ధర్మరాజ్యపత్రికయం దభిప్రాయ మిచ్చిరి.

తిరువెలంగాడు రత్నసభ— ఆర్కాణముసంధినుండి యేడుమైళ్ళ దూరమందున్న నటరాజశివక్షేత్రము. దీనిని "రత్నసభ" యనెదరు. కోయంబత్తూరుమండలములోని పేరూరు కనకసభ యని యందురు. (పేరూరు చూడుడు. చిదంబరము చూడుడు.)

తిర్యఙ్ముఖనక్షత్రములు— జ్యోతిష శాస్త్రమున ౧అశ్వని, ౨మృగశిర, ౩పునర్వసు, ౪హస్త, ౫చిత్త, ౬స్వాతి, ౭అనూరాధ, ౮జ్యేష్ఠ, ౯రేవతి నక్షత్రములు తిర్యఙ్ముఖ నక్షత్రము లనియు, ఇందు ఏనుగు, గుఱ్ఱము మొదలు చతుష్పాదజంతువులను క్రయమునకుం గొనుట, దున్నుట, ఏతముతోడుట, కాల్వం ద్రవ్వుట, స్తంభనిర్మాణము ప్రారంభముల కర్హములని చెప్పంబడినవి. (ఊర్ధ్వముఖనక్షత్రములు, అధోముఖనక్షత్రములు చూడుడు.)

తిల గోత్రము— కపి ఉపగణము చూ.

తిలకవుచెట్టు— ఆంగ్ల. Tila tree, సం. తిలకవృక్షః, ముఖమండలకః, శ్రీమాన్. దీనిని ఋషభకమనియు, పసుపురావి యనియు గూడ నందురు. దీనిచెక్క ఆకుల రసములుగాని కషాయము గాని అత్యుష్ణముచేసి కఫదోషము, కుష్ఠరోగముల నడంచు నని చెప్పంబడినది.

తిలకఫల విజ్ఞానశాస్త్రము (పుట్టుమచ్చల ఫలము)— ఈశాస్త్రము శ్రీరామ యోగివిరచిత మనియు, దృష్టఫలపరిజ్ఞానాంతరగతమనియుం జెప్పంబడినది. ఇది యనువది యారు సూత్రములుగ నున్నగ్రంథము. తిలక మున్న నిట పుట్టుమచ్చ కర్థము. స్త్రీపురుషులశరీరమందున్న పుట్టుమచ్చలఫలముల నెఱింగించున దీశాస్త్రము.

౧. కుడికణతయందున్న ధనప్రదము, కీర్తిప్రదము.

౨. ఎడమకణతయందున్న కార్యభంగములు కల్గుచుండును. దురదృష్టప్రదము.

౩. కుడికనుబొమయందున్న త్వరితముగ వివాహసిద్ధియు, ధనవంతమగు సంబంధమును ఫలములు.

౪. ఎడమకనుబొమయందున్న కార్యభంగములు కల్గుచుండును. దురదృష్టప్రదము.

౫. కంటెరెప్పలయందున్న మనశ్శాంతి గల్గియుంటయు, బలాత్కారమరణమును ఫలములుగఁ జెప్పంబడినవి.

చెక్కిళ్ళయందున్న ననాధారైశ్వర్యము గల్గియుండును.

౭. ముక్కునందున్న తలంచినకార్యములు సిద్ధించుచుండునని చెప్పంబడినది.

౮. పెదవులందు పుట్టుమచ్చయున్న నాగరికత (చాతుర్యము), కామభోగాభిలాషయుం గల్గియుండుట ఫలములుగఁ జెప్పంబడినవి.

గడ్డమునందు పుట్టుమచ్చ ధనప్రదము, కీర్తిప్రదము నని చెప్పంబడినది.

౧౦. కంఠపార్శ్వములందు పుట్టుమచ్చలున్న జ్ఞాతులనుండి ధనలాభమును, కీర్తియుఁ గల్గుట ఫలములుగఁ జెప్పఁబడినవి. మఱియు నూపిరి సంబంధవ్యాధికల్గిన కల్గుటయుం గలదు.

౧౧. గళమ్మునందున్న వివాహమువలన ధన ప్రాప్తి ఫలముగఁ జెప్పఁబడినది.

౧౨. దక్షిణకుచమునందున్న పురుషులకు సుఖవిహీనత, స్త్రీసంతానాధిక్యమును; స్త్రీలకు మోక్షము, చపలచిత్తము, అసన్మార్గాభిలాషయు ఫలములుగఁ జెప్పఁబడినవి.

౧౩. ఎడమకుచమునందున్న పురుషులకు కార్యజయము గల్గుచుండు లాభమును, స్త్రీ చాపల్యమును గల్గియుండు ననియు, స్త్రీలకు శీఘ్రముగ సంతానము గల్గుటయు, సుఖప్రసవమగుచుండుటయు, స్నేహభావము హృదయమునం గల్గియుండుటయు ఫలములుగఁ జెప్పఁబడినది. రొమ్మునందు పుట్టుమచ్చ యుండిన స్త్రీపురుషులకు ధనసౌఖ్యములు మధ్యస్థితిగ నుండు నని చెప్పఁబడినది.

౧౪. పార్శ్వమున (ప్రక్కలందు) పుట్టుమచ్చలున్న అల్పమతి (కష్టించి తెలిసికొనఁ దగినవాట్లం దెలిసికొన సమర్థుఁడు కాకుండుట) ఫలముగఁ జెప్పఁబడినది.

౧౫. ఉదరమున పుట్టుమచ్చ యుండినచో మాంద్యము, తిండిపోతుతనము, దురాశయు, మలినవస్త్రములం ధరింప నగుచుండుటయు ఫలితములుగఁ జెప్పఁబడినది.

౧౬. కుడితొడయందు పుట్టుమచ్చ యుండుట సంపత్కరమనియు, అదృష్టప్రద మనియుం జెప్పఁబడినది.

౧౭. ఎడమతొడయందున్న - దారిద్ర్యము, అన్యులచే నన్యాయముగ పీడింపఁబడుటయు ఫలములుగఁ జెప్పఁబడినది.

౧౮. కుడిమోఁకాలియందున్న పురుషులకు భార్యవలన గృహసౌఖ్యములు, ఇష్టార్థసిద్ధియును, స్త్రీలకు యోగ్యతయును ఫలితములుగఁ జెప్పఁబడినది.

౧౯. ఎడమమోఁకాలియందున్న పురుషుల కల్పబుద్ధియును, స్త్రీల కధికసంతానమును ఫలములుగఁ జెప్పఁబడినది.

౨౦. పిక్కలందు పుట్టుమచ్చ లున్న అలసత్వము, అజ్ఞానము ఫలములు.

౨౧. చీలమండలందు పుట్టుమచ్చ లున్న పురుషులకు స్త్రీస్వభావలక్షణములును, స్త్రీల కుండిన ధైర్యము, చురుకుతనము ఫలితములుగఁ జెప్పఁబడినవి.

౨౨. పాదములందు పుట్టుమచ్చ లున్న నాకస్మికముగ వ్యాధియో, దుర్గతియో కల్గుచుంటయు, ఆకస్మికమరణము గల్గుటయు ఫలములుగఁ జెప్పబడినది.

౨౩. పొత్తికడుపునందు పుట్టుమచ్చలున్న బలహీనత ఫలముగఁ జెప్పఁబడినది.

౨౪. కుడిభుజమునందున్న వినయము, వివేకము, శాంతి, సుగుణములుగల్గియుండుట ఫలితములుగఁ జెప్పఁబడినది.

౨౫. ఎడమభుజమునందున్న మూర్ఖత గల్గియుంట ఫలితము.

౨౬. కుడిబాహువునందున్న బలధైర్యములం గల్గియుంటయు ఫలితము.

౨౭. ఎడమబాహువునందున్న మనోనిశ్చయము గల్గియుండుటయు, కార్యసిద్ధి గల్గుచుంటయు ఫలితములు.

౨౮. మోఁచేతికి సమీపమున పుట్టుమచ్చ యుండుట చలనము, చపలచిత్తము, మిత్రులం దసంతుష్టి గల్గుచుండుట ఫలితములు.

౨౯. ప్రకోష్ఠము (అనఁగా మోఁచేతికి క్రిందనుమణికట్టునకు పైగానుగలహస్తభాగము) నందుగలపుట్టుమచ్చకు మనుజునియంత్యకాలము

నకు ధనలాభప్రాప్తి, సుఖజీవనము గల్గుటయు, ఆదియందు కష్టము లనుభవించుటయు ఫలితములుగ జెప్పఁబడినది.

30. కరభము (అనఁగా మణికట్టునకును, వ్రేళ్లకును నడుమ నుండు హస్తభాగము) దీనికి మీఁజేయియనియు నందురు. ఇటఁగలపుట్టుమచ్చకు ఫలము కృషి, వాణిజ్యము మొదలగుధనార్జనోపాయములం దాస్థయును, విశ్వాసాది సుగుణ సంపదం గల్గియుంటయు నని చెప్పఁబడినది.

31. పార్శ్వములందు (చంకలు మొదలు కటిప్రదేశమువఱకుగల కుడి యెడమ ప్రక్కలు) పుట్టుమచ్చయున్న ఆరోగ్యభంగము, ధనహాని ఫలములుగఁ జెప్పఁబడినది.

32. నాసికాపార్శ్వము (ముక్కున కిరుదెస) లందు పుట్టుమచ్చయున్న దేశసంచారము ఫలమని చెప్పఁబడినది.

33. దవడలందు (హనువులు) స్త్రీలకు పుట్టుమచ్చ యుండినచో సదా దుఃఖముం గల్గియుండుట ఫలముగఁ జెప్పఁబడినది.

34. లలాటమునందు పుట్టుమచ్చ యున్న స్త్రీపురుషులకుం గఠినహృదయము గల్గియుండునని సర్వసాధారణ ఫలముగఁ జెప్పఁబడినది. పురుషుల కాపుట్టుమచ్చ తేనెవర్ణముగ నున్న సర్వజనాదరణీయ జీవనమును, ఎఱ్ఱని రంగుగ నున్న ముక్కోపము గల్గియుండుటయు, నల్లని రంగు గల్గియున్న చంచలచిత్తుఁ డగుటయు ఫలితముగఁ జెప్పఁబడినది.

ఈపుట్టుమచ్చయే లలాటమున స్త్రీలకుండిన దుర్మతి యగుట ఫలితముగఁ జెప్పఁబడినది.

లలాటమున కెడమప్రక్కనుగల పుట్టుమచ్చ దుష్ప్రవర్తనమును, దారిద్ర్యమును, ఆమచ్చ తేనెరంగుగ గాని, ఎఱ్ఱరంగుగ గాని యుండిన అల్పసుఖమును, నీలవర్ణమగునేని చేయు ప్రయత్నములన్నియు భగ్నములగునంతటిమరవస్థయు, పురుషులకు స్త్రీలకుం గల్గించునని చెప్పఁబడినది.

నొసటికి మధ్యభాగమున నుండిన మహాదారిద్ర్యము గల్గి, అందువలన ధనవంతుఁ డగుటయు, ఆమచ్చ రక్తవర్ణము గలదయినచో గురుకటాక్షపాత్రుఁ డగుటయు, నీలవర్ణము గలదయినచో పెద్దల యాగ్రహమునకు గుఱి యగుచుండుననియు, క్లేశభరమును పురుషులకు ఫలితములుగఁ జెప్పఁబడినవి.

స్త్రీలకు ఆ లలాటమధ్యభాగమునందున్న పుట్టుమచ్చ ఎఱ్ఱనిరంగు గలదగునేని భాగ్యవంతురాలుగను, నీలవర్ణము గల దగునేని నిర్భాగ్యురాలిగను నుండుట ఫలితములు.

ఇంకను మతాంతరమునందు లలాటము కుడిప్రక్క ఎడమప్రక్కను గాని నట్టనడుమను గాని యుండిన పుట్టుమచ్చకు ఫలము రాజమానునివలన భయ మనియు, ఆమచ్చ తేనెరంగుగ నుండిన ఐశ్వర్యయుక్తుఁ డగు ధననష్టమును, రక్తవర్ణముగ నుండిన దరిద్రజీవనమును, నీలవర్ణమయినచో పెద్దలకోపమునకుఁ గుఱియగుటయు పురుషులకు ఫలములుగను, స్త్రీల కగునేని దుష్టులవలన బాధయు, దుఃఖమును ఫలితములుగను చెప్పఁబడినది.

మఱియు లలాటమున కెడమవైపున కణతకుం గొంచెము మీఁదుగా ఎఱ్ఱని రంగు గల పుట్టుమచ్చ యుండిన, బుద్ధిచాతుర్యము గల్గియుంటయు, నీలవర్ణపు పుట్టుమచ్చ యుండిన నిందింపఁబడుచుండిన జీవనమును ఫలితములుగఁ గొందఱు శాస్త్రవేత్తలు నుడివియున్నారు.

35. నేత్రోపరిభాగము (కుడి కణతిపైన) పుట్టుమచ్చయుండినచో అదృష్టము, దీర్ఘాయువు ఫలములుగఁ జెప్పఁబడినవి.

మఱియు నాప్రదేశమునందు ఎఱ్ఱగఁ గాని ఎరుపు తెలుపు కలసినరంగుగ గాని పుట్టుమచ్చ యుండినచో పురుషుఁ డగునేని వ్యా సా----

నమును, స్త్రీయగునేని అదృష్టవంతురాలును, సచ్చరిత్రయునగుట ఫలములుగఁ జెప్పఁబడినది.

౩౬. నేత్రోపరిభాగము (ఎడమకణతిపైని) పుట్టుమచ్చ గలదేని ఫలితముగ రోగము చెప్పఁబడినది. నీలవర్ణముగ మచ్చగలదేని అల్పాయుర్దాయము పురుషులకు ఫలితము స్త్రీల కట్టి మచ్చ లున్న అల్పసౌఖ్యమును, బిడ్డ లెదిరించుచుండుటవలన గల్గు క్లేశమును ఫలితములు.

౩౭. కర్ణమునందు పుట్టుమచ్చ లున్న యెడల ధనగౌరవములం గల్గియుండుట ఫలములుగ స్త్రీపురుషులకుఁ జెప్పఁబడినది.

౩౮. కర్ణోపాంతము(చెవికి సమీపముఁ కుడివైపు)న పుట్టుమచ్చ రక్తవర్ణముగను, ఎరుపు తెలుపు కలిసిన వర్ణముగను, పురుషుల కున్న యెడల వ్యవసాయజీవనమును, స్త్రీల కున్న యెడల అదృష్టము, సచ్చరిత్రయు ఫలములుగఁ జెప్పఁబడినది.

౩౯. అరచేతియందు పుట్టుమచ్చ కలదేని స్త్రీపురుషుల కైశ్వర్యము, సంతానవృద్ధియు ఫలితములుగఁ జెప్పఁబడినది.

౪౦. ఎడమభుజమున పుట్టుమచ్చ యుండె నేని కలహము చెప్పఁబడినది.

౪౧. కుడిచెవి కొనయందు పుట్టుమచ్చ యుండుట జలగండము ఫలముగఁ జెప్పఁబడినది.

౪౨. కడుపునకు ఎడమవైపున పుట్టుమచ్చ యున్న దుఃఖము ఫలితముగఁ జెప్పఁబడినది.

౪౩. దక్షిణపాదము (కుడికాలు)న పుట్టుమచ్చయుండినచో బుద్ధిశాలురగుదురని స్త్రీపురుషులంగూర్చి చెప్పఁబడినది.

౪౪. వామపాదము (ఎడమకాలు)న పుట్టుమచ్చగలదేని ఇతరులకు చెఱుపుజేయుజీవనము ఫలితముగ జెప్పఁబడినది.

౪౫. వామకక్షము (ఎడమచంక) లో పుట్టుమచ్చ ఉండినచో అకాలమరణముపాలగుట ఫలితముగ జెప్పఁబడినది.

౪౬. కంఠపార్శ్వములందు ఒకవైపున గాని రెండువైపుల గాని పుట్టుమచ్చ ఉన్నయెడల ప్రాణకష్టము ఫలితముగఁ జెప్పఁబడినది.

౪౭. వక్షము(రొమ్ము)నందు పుట్టుమచ్చ ఉన్నయెడల కవిత్వమురచింపఁ గలవారగుట ఫలితముగఁ జెప్పఁబడినది.

౪౮. కుడికంటికి క్రిందిభాగమున పుట్టుమచ్చ ఉన్న ముక్కోపియగుటఫలమని చెప్పఁబడినది.

౪౯. గడ్డమునకుఁ బ్రక్కగా పుట్టుమచ్చ ఉండినచో శాన్తి, వినయము, వివేకము, ఔదార్యము మున్నగుసద్గుణములు ఫలితములుగఁ జెప్పఁబడినది

౫౦. భ్రూమధ్యమున పుట్టుమచ్చ గలదేని శుభప్రదమని చెప్పఁబడినది.

ఇట్టుల పుట్టుమచ్చలఫలితము లెఱుఁగఁ దగునని చెప్పఁబడినది.

తిలకము— రాజపుత్రస్థానమందలిక్షత్రియ ప్రభు కుటుంబములలోని యొక సనాతనాచారమునకుఁ బేరు. ప్రభు కుటుంబములలోని యొక వరునకుఁ దమయాఁడుపిల్ల నిచ్చుటకు నిశ్చయించినపుడు వధుపక్షమువారు పంపు పసుపుకుంకుమకు 'తిలక' మనిపేరు. ఒక నారికేళ ఫలమును రత్నములు తాపి నిండుగా రత్నముల పోసి పసుపు కుంకుమలతో నొక బ్రాహ్మణునిద్వారాపంపి నిశ్చయతాంబూలము పుచ్చుకొని ముహూర్తనిర్ణయముచేసికొను నాచారము నేఁటికిని ఉత్తరదేశమునందుఁ గలదు.

ఇంక ముఖమునం దలంకారార్థ మిడుకొను బొట్టునకుఁ దిలక మనియు వాడుక గలదు.

తిలచతుర్థి—కుందచతుర్థి చూడుఁడు.

తిలతండుల న్యాయము— నువ్వులు, బియ్యము కల్పిన కలియవు. ఇది కల్పినను

వేర్వేఱుగనె యుండుస్థితిం దెల్పు న్యాయము. (కల్పిన కలిసిపోవునవిశ్లేగసీరన్యాయము చూ.)

తిలద్వాదశి—వరాహద్వాదశి చూడుఁడు.

తిలప్రస్థము—దీనికి వారణావత మనియు, అభిస్థలి యనియు నామాంతరములు.

సామంత పంచకము చూడుఁడు. ఢిల్లీకడ నున్న కుతుబ్మీనారున కాగ్నేయముగ పది మైళ్ళలోనున్న తిల్పాటు ప్రాంతసీమ.

తిలోదకపురము— ఫల్గుణీనదీతీరము. గయ సంబంధపు స్థలము. పాటలీపుత్రము (పాట్నా)నుండి దక్షిణముగా 33 మైళ్లు. ఇట నొక ప్రసిద్ధబౌద్ధవిహారముండెను. దానిని హ్యూయన్ త్సాంగుదర్శించినటుల వ్రాసికొనియున్నాఁడు.

తిలోదకములు విడిచిపెట్ట వలసినదే (ఆశ వదలవలసినదే)— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తివాచీలుచేయు పరిశ్రమ—తివాచీలు చేయు పరిశ్రమ ప్రాచీనకాలమునుండియుఁ గలదని రాబర్ట్సన్ టెయిలర్ గారు నుడువుచున్నారు. అన్యదేశములందు సయితము 5000 బి. సి. లో నైలునదీలోయయందును, టైగ్రిస్, యూఫ్రటీసు నదీతీరములయందును గలదు. అట్లని యీవిద్య పూర్వకాలపు గ్రీకులకును, రోమీయులకును తెలియదనుకొనరాదు.

హిందూమహాసముద్రమునకును, మధ్యధరా సముద్రమునకును నడిమిప్రదేశములయందీ విద్య అనుశ్రుతముగా నభ్యసింపఁబడుచున్నట్లు మనకు బలమైన నిదర్శనములు గలవు. మధ్య ఆసియాలోపలిభాగములయందు గూడ నీవిద్య ప్రబలముగానే యుండెను. చేతినేతతివాచీల పరిశ్రమ మొట్టమొదట నైగుప్తదేశమునుండి మెసొపొటోమియాకు వచ్చినది. అక్కడనుండి చిన్నఆసియాకును, పారసీకమునకును, మధ్య ఆసియాకును, ఆమీదట హిందూదేశమునకును, చీనాదేశమునకును గూడ వ్యాపించినది.

తూర్పుదేశపు తివాచీ యనుమాటకు పారసీకమే యుత్పత్తిస్థానము. ఇప్పటికిని తివాచీ యని వాడినప్పుడెల్ల 'పారసీకము' అనుపదము దానితోఁ జేర్చియే వాడుచుండుట అభ్యాసమైపోయినది. అరబ్బీ, తురుష్క, మొగలు జాతులవారి యఖండమగు దండయాత్రల కాగి పారసీకదేశ మీపరిశ్రమను మిక్కిలి యెక్కువగా నేఁటివఱకుఁ గాపాడుచున్నది. అంతకు పూర్వము ప్రచారములోనున్న యూఫ్రటీసుపద్ధతి నేతలోను, నమూనాలలోను, రంగులయందును మాత్రము కొంచెము భేదము చూపట్టినది. అప్పటినుండి ఆ నమూనాలను రంగులను నేర్పుటకై ఆ దేశపు పనివాండ్రలోఁ గొందఱిని 1483-1520 మధ్యకాలమున ఇటలీదేశమునకుఁ బంపియుండిరఁట. అప్పటినుండియు పారసీకములో ఇటలీయన పద్ధతి ప్రవేశపెట్టఁబడినది.

దక్షిణయూరోపుఖండపువారు పారసీకపు తివాచీలనుగాని ఆ ఖండములలో నేయఁబడిన మఱి యేయితరకము తివాచీలనుగాని వాడుక చేయఁ గూడదను నియమమునకు లోఁబడకుండుటచే ఆసియా ఖండప్రదేశములలో నీపరిశ్రమకు కొంత యంతరాయము సంభవించినది.

యూరోపుఖండములోని పశ్చిమప్రదేశములయందును ఉత్తరప్రదేశములయందును మొదటి దినములలో Table Cloth గా నుపయోగింపఁబడుచుండెడివి. తరువాత కొంతకాలమువరకు పఱుపుదుప్పట్లక్రిందను, గోడతెరలక్రిందను వాడబడుచుండెడివి. ఇంగ్లాండుదేశమునందు పదమూఁడవశతాబ్దమునుండియు, రోమన్ కేథోలిక్ పాదిరీలును, కొంతఘరానాకుటుంబములవారును తూర్పుదేశపు చేతినేతతివాచీలను తెచ్చుచుగా

వాడుచుండినట్లు నిదర్శనములు గలవు.

ఈపరిశ్రమకు జన్మస్థానము ఇరాకు, ఈజిప్టు దేశములే యయినను క్రమక్రమముగా పారసీకమునకును అక్కడనుండి యిండియాకును తరువాత చీనాదేశమునకును ప్రాకి పోయినట్లు కొందఱు ప్రాచీనచారిత్రికపరిశోధకు లభిప్రాయ పడుచున్నారు.

ఐరోపాఖండవాసులలో తివాచీలను, జాలరీలను మున్ముందు నేయుటకు ప్రారంభించినవారు పారసీకులు. వారు తమమగ్గములను స్పెయిన్ దేశమునందును ఫ్రాన్సుదేశపు దక్షిణభాగమునందును స్థాపించిరి. పలువిధములగు సిటిజాలరీలనుగూర్చియు, తివాచీలనుగూర్చియు హిబ్రూ, గ్రీకు, లాటిను వాఙ్మయములయందు విశేషముగా వర్ణింపఁబడియున్నది. ఎట్లయినను సిరి ఈజిప్టు పారసీక దేశములలో క్రీ.పూ.2400 సం॥ పూర్వమునుండియు వాడుకలోనుండినట్లు గ్రంథస్థములైన పెక్కు నిదర్శనములుకలవు. దర్మిలాను పారసీకదేశపురాజైన షా అబ్బాసుగారు సమూనాలయందును రంగులయందును చేయించినవి స్వల్పపుమార్పులు తప్ప పరిశ్రమయందు విశేషమైనమార్పు లేవియుఁ గానరావు.

పారసీకపుతివాచీలు నేటికిని ఒక్కరీతిగనే అప్రతిమానమగు పేరుప్రఖ్యాతులు గలవియై యున్నవి. పారసీకదేశపు పరిస్థితులును భూగోళ పరిస్థితులును ప్రత్యేకముగా నీపరిశ్రమకనుకూలముగా నున్నట్లు నిశ్చయింపవచ్చును. పారసీకదేశపు నమూనాలు ప్రశస్తమయిన వగుటచే ప్రస్తుతము ప్రతిదేశమునందును నేయఁబడుచున్నవి.

హిందువుల గ్రంథములయందు తివాచీలకు "రత్నకంబళము" లని వాడుదురు. ఈ రత్నకంబళములనుగూర్చి హిందువుల పురాణములు మొదలగు ప్రాచీనగ్రంథములయందు సైతము పేర్కొనఁబడియుండుటచే హిందూదేశమునందుఁ గూడ రత్నకంబళ పరిశ్రమ అనుశ్రుతముగా వచ్చుచున్నదని నిశ్చయింపవచ్చును.

తీఁగకు కాయ బరువా? — ఆంధ్ర లోకోక్తి.

తీఁగ గరిక— లా. Agrostis Stolonifera- సం. సరిగా తెలియదు. కొందఱు శతపర్వికా, శతవర్యా యనిరి కాని అవి తెల్ల గరిక కన్వయించు పేరులు. ఇంకఁ గొందఱు వారణీ యనిరి కాని అది నైఘంటికము కాదు.

దీని రస,కషాయములు కాయసిద్ధి గల్గించు నందురు. విషదోషములు హరించు నందురు. అపస్మారము,క్రిమి,పైత్యములపై పనిచేయునఁట.

తీఁగలేని టెలిఫోను (Wireless) — ఇది తీఁగసంబంధము లేకయే టెలిగ్రాపులు గాని, టెలిఫోనువార్తలు గాని నడుప వీలగు యంత్రోపకరణము. దీనిని వాడుకసౌకర్యమునకు గాను చులకనగా (Wireless) అని యనుచున్నారు. తంత్రులక్కఱలేకయే మహావాయుపథమునందలి (Electro Magnetic Waves) గుండా ధ్వనులనుగాని మాటలంగాని పంపుటకే Wireless అనిపేరు. దీనిచరిత్ర క్రీ.శ. ౧౮౬౩ నుండి కానవచ్చుచున్నది.

Mr. Clark Maxwell అను నాయన క్రీ. శ. ౧౮౬౩ సంవత్సరమునందే Electro magnetic waves అనునవి కలవని గ్రహించియుండెనఁట. పిదప ౧౮౮౮ లో Hertz అనునతఁడు వాటిని బయలుదేఱఁదీసిచూపఁగల్గెనఁట. ౧౮౯౪ వఱకు పిదప పరిశీలించిLodge అను పరిశీలకుఁడు ఈ Electro magnetic waves గుండా Signalling నడుపుటకు వీలగునని చూపఁగల్గెను. ఈప్రదర్శనమునుండి పరిశీలన లధికముగ నడువనారంభించెను.

మరుచటి ౧౮౯౭ లో మార్కొనీపండితుఁడొక యంత్రపరికరము రచించి Signalling నడుపఁ బ్రయత్నించెను. ఒక సంవత్సరము సర్వవిధముల ప్రయత్నించి ౧౮౯౮లో బ్రిటిషు సామ్రాజ్యాధికారులకు తన యంత్రముగుండ నడుపుట సాధ్యమేయని ప్రదర్శించి చూపి మెప్పునడసెనుగాని ఇంకను నది యసంపూర్తిగనె యుండ, మార్పులు జరుగుచు పరిశీలనలు నడుచుచునే యుండెను.

క్రీ. వె. ౧౮౯౦ లో Naval manoeuvres నందుపయోగించిరఁట. అప్పటి ౭౦ మైళ్ళదూరము సిగ్నలింగు నడచెనఁట. రాను రాను చక్కఁగ నభివృద్ధి పఱుపఁబడుచు ౧౮౯౯లో ఇంగ్లాండు, ఫ్రాన్సు దేశముల నడుమ నమర్పఁబడి, Electro Magnetic Waves గుండా తంతి లేకయే టెలిగ్రాఫులు నడుపుచుండిరి. పిదప రెండు సంవత్సరములకు అట్లాంటిక్ మహాసముద్రముమీఁదుగా నమెరికా ఇంగ్లాండులకు Wireless టెలిగ్రాములు నడువఁజొచ్చెను.

. వె. ౧౯౦౦ సంవత్సరమున మార్కొని పండితుఁడు తన Wireless యంత్రమునకు Lodge's Tuning Principle నుపయోగించె నని చెప్పఁబడినది. దానికి Syntony అని పేరు. పిదప ౧౯౦౪-౧౯౦౬ గొప్పపరిశీలనలు జరిగి చాల ముఖ్యములగుమార్పు లొనర్చిరి. De Forest పరిశీలకుఁడు కడకు దీనిని Sensitive receiver and an efficient ampli fier గాఁ జేసెనని చెప్పఁబడినది.

ఇక్కాలమున నిది మూఁడు విధానములుగ నడుపఁబడు చున్నది. అవి 1. Marcone's spart system 2. Quenched spark system 3. Continuous wave system

పిదప ౧౯౧౩ నుండి Meissner అనం బడిన Thermionic Valve ను Generator గా వాఁడుట ప్రారంభ మాయెను. ఇందువలన Wireless Telephony చక్కఁగ స్వాధీన మాయెను. ఇందు చాలదూరస్థలములకు టెలిఫోనులు Wireless విధానమున నేర్పడియె నఁట. క్రీ. వె. ౧౯౨౭ నుండి లండనునగరము, న్యూయార్కునగరముల మధ్య Public wireless Telephone తెరువఁబడి పనిజేయుచున్నది.

తీటపట్టినవాఁడు గోకికొన నేర్చియే యుంటాఁడు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తీన్ తేరా నౌ అఠారా—హిందీభాషా సాంప్రదాయాస్పదము. ఇది ఆంధ్రదేశమున నెక్కువగా వాడఁబడుచున్నది. తాఱుమాఱుగఁ జెడిపోవుట యనిభావము.

హిందీభాష మాట్లాడువారు "తీన్ తేరా నౌ అఠారా హోగయే" అని యొకఉక్తిగా వాడుచుందురు. అనఁగా మూఁడు, పదమూఁడు తొమ్మిది, పదునెనిమిది సంఖ్యల సంజ్ఞలుగలవి శ్రేయస్కరములు గానివనియు, తగని వనియు భావము.

తీరము (Coast) — సర్వసాధారణముగ సముద్రతీరమునకు Coast అనెదరు. జలము ముగిసి నేలభూమి ప్రారంభమగు తావునకు స్థలము. (Sea Portions) చూ.

తీరములు (Banks)— River Banks నదీతీరములు (గట్లులు) అన నది కిరుదెసల నుండు భూప్రదేశము లనిభావము. ఇట్లే సరస్సునకు నలుదెసలను తీరము లుండును. సముద్రమునకును తీరముండెడిని. దానిని Beach సముద్రతీర మనియెదరు.

నది తెప్పుడును కొద్దిగనో గొప్పగనో మెరకగనుండు ప్రదేశమునుండి పల్లముగనుండు ప్రదేశమువైపు ప్రవహించుచుండును. దానికి

Down the River అని పేరు. ఆ దిగువవైపు మనము నదియందు నిలువఁబడి చూచుచుండు తఱి, మన కుడివైపుతీరమునకు Right bank అనియు, నెడమవైపుతీరమునకు Left bank అనియును పేరులు.

తీర్థగిరి (తీర్థమలై) — దక్షిణ దేశమున సౌత్ ఇండియను రైల్వే (బ్రాడ్గేజిలో మొరప్పూరను స్టేషనునుండి ఆగ్నేయముగా పదునేను మైళ్ళదూరమున నొక పొడవి చిన్నకొండపై రామనాథేశ్వర మనునొక దేవస్థానమును, నొక జలపాతమును గలవు. దానికి తీర్థమలై యనిపేరు. అఱవమున మలై యనిన పర్వతమని యర్థము. ఇది యాత్రాస్థలమై యున్నది. కొండపాదమున తీర్థమలై యనుపేరుగల పట్టణ మున్నది.

తీర్థకరులు — జైనమత స్వాములలో నగ్రగణ్యులకు తీర్థకరు లనియందురు. వీ రిరువది నలుగురు మతోద్ధారకులు. వీరు భూమిపై జీవించి యుండిన కాలమున మతగురువులుగను, ప్రజానాయకులు (జైనప్రజ)గను గూడ నుండిరని చెప్పఁబడినది. వీరు గురూపదేష్టలు. అనఁగా నొకగురువుకడ నుపదేశము నొందినవారుకారు. ధర్మోత్తములు, త్రికాలజ్ఞానులు, పంచమంగళము లను బొందినవారు, దివ్యమహిమాన్వితులు నని చెప్పఁబడినవారు. జైనదేవళములందు జినదేవు నకుం బిదపటివారై ఆయనవలెనే పూజింపఁబడుచున్నారు.

వీరింగూర్చి వేర్వేఱుతావులందుఁగననగును.

౧ ఋషభ నాథులు (ఆదినాథుఁడు), ౨ అభినందననాథుఁడు, ౩ పరశునాథుఁడు, ౪ కుందనాథుఁడు, ౫ మల్లనాథుఁడు, ౬ పద్మప్రభునాథుఁడు, ౭ సుపార్శ్వ నాథుఁడు, ౮ అజితనాథుఁడు, ౯ పుష్పదంత నాథుఁడు, ౧౦ మునిసువ్రతనాథుఁడు, ౧౧ శాంత నాథుఁడు, ౧౨ వంశపూజనాథుఁడు, ౧౩ విమల నాథుఁడు, ౧౪ అనంతనాథుఁడు, ౧౫ ధర్మ నాథుఁడు, ౧౬ శ్రేయాంసినాథుఁడు, ౧౭ సమత నాథుఁడు, ౧౮ అర్హనాథుఁడు, ౧౯ చంద్రప్రభు నాథుఁడు, ౨౦ శీతలనాథుఁడు, ౨౧ నమి నాథుఁడు, ౨౨ నేమినాథుఁడు, ౨౩ శంభు నాథుఁడు, ౨౪ మహావీరనాథుఁడు.

తీర్థపురి — టిబెట్టుదేశపు పశ్చిమభాగమున హిమవత్పర్వత ప్రదేశములందు కైలాసపర్వత పాదముననున్న దర్చెన్ (దర్శన) గ్రామము పడమటగా ౨౧ మైళ్ళదూరమున శతద్రు నదీతీరమున నొక వేడినీళ్ళయూటయు, భస్మాసురుఁడు లేక వృకాసురుఁడు భస్మమైన బూడిద యున్న తావును తీర్థపురి యనంబడుచున్నది. భస్మాసురుఁడు హస్త మెవ్వరితలపై నుంచిన, వారుభస్మ మగుటకు వరముం బడసి యెటకేలకు తన తల పైననే యిడికొని భస్మమాయెను.

ఇంకను బీహారములోని షహాబాదుజిల్లాలోని ససరాంపురమునకడ నొక కొండగుహయందు భస్మాసురుఁడు కాలి భస్మమైనతావనియుం జెప్పుచున్నారు. ఇట గుప్తేశ్వరనాథశివలింగము కలదు. భాగవతము ౧౦-౮౮ యం దీసంబంధ మగు ప్రశంస కలదు.

తీర్థవల్లీ తీర్థము-ఇట తుంగానదియందు పెక్కుతీర్థములుంట నీపేరయ్యె నఁట. తుంగా నదీతీరమున, మైసూరురాజ్యమందు, షిమోగా జిల్లాలోని, యొకపట్టణముగా నున్నది. పరశు రాముఁ డిటఁ గొంతకాలము వసించె నఁట. ఆయన గొడ్డలితో నొకఱాతిని తుంగానది యందు నఱకి యొకక్షేత్ర మేర్పఱిచె నఁట. అందు స్నానము లొనర్చుదురు. ఇచట రెండు మఠములు పెద్దవి కలవు.

తుంగగడ్డి — తుంగముస్తలు లేక తుంగ దుంపలనుండి పెకి బయలువెడలు కోలటియా

కలుగల మొక్క. ఈదుంప యొకటితో నొకటి లంకెగ సన్ననికాడ వంటి దుండును. ఇది చాల మొండిజాతి. ఒకతడి బుట్టినతావున తిరిగి లేకుం డజేయుట దుస్తరము. తుంగముస్తలు సుగంధము కలవి. ఇది రెండుభేదములు కలది. ఇందు పెద్దజాతితుంగ చాప లల్లుట కుపయోగించును. చిన్నజాతిదుంపల సుగంధముకలది. చిన్నతుంగ లా Cyperus rotundus సం. కైవర్తిముస్త, కైవర్తముస్తకం, వన్యం, సితపుష్పం.

దంతరోగములు, జ్వరము, ఉబ్బురోగముల నడంచి మూత్రమును వెడలించుననియు, స్త్రీల ఋతురక్తస్రావమును జక్కపఱచు ననియు, బుద్ధిని బలపఱచుననియు, పాండువు నివారించు ననియు, దీనికివిఱుగుడు శర్కర యనియుం జెప్పఁబడినది. ఇది ధూపవస్తువునందుఁ గలియునది.

తుంగప్రస్థము— రామగిరికి తూర్పున నుండు నొకపర్వతము. రామగిరి చిత్రకూటము చూడుఁడు.

తుంగభద్రానది—ఇది మైసూరు రాజ్యమున నైరృతిభాగమున గంగామూల మనం బడు పర్వతకుండమున జనించి వేర్వేఱుగ తుంగాది భద్రానది యనుపేరులం బరఁగుచుఁ బ్రవహించు (శృంగేరి ప్రక్కంబడి తుంగానది నడచును.) రెండునదులు మైసూరురాజ్యములోని శివమొగ్గ (షిమోగా) సమీపమున నొకటితో నొకటి సంగమించి తుంగభద్ర యనుపేరం బరఁగి కిష్కింధ (ఇప్పటి ఆనెగొంది) హంపీ (జీర్ణవిజయనగరము)ల నడుమంబడి ప్రవహించుచు, నవ్వలివైపు నైజామురాజ్యములోని ఆలంపూర్ (జోగులాంబాపీఠము)నకు సమీపమున కృష్ణానదిలో సంగమించెడిని. తుంగభద్ర, తుంగవేణి యని మహాభారతము భీష్మపర్వము ౯ అధ్యాయమున పేర్కొనఁబడినది.

తుంగాయనిగోత్రము—కథ లేక కథ్య గణము చూడుఁడు.

తుంటిపైగొట్టిన నోటిపండ్లు రాలునా? ఆంధ్రలోకోక్తి.

తుండగోత్రము-కౌతథ్యఉపగణముచూ.

తుంబురు చెట్టు — దీనింగూర్చి యంతగాఁ దెలియదు. దీని వేళ్లయొక్క రస కషాయములు శూలలను, కడుపుబ్బరమును, ఉదరరోగములను, బల్లలను నివారించి ఆఁకలి సృష్టింపఁజేయునని చెప్పఁబడినది.

తుంబురుఁడు— దేవర్షి. తుంబురు నారదులు గొప్పగాయకు లనియు, గంధర్వులకు గురువు లనియుం జెప్పఁబడినది.

తుంబురు దేశము— వింధ్య పర్వత సీమలం దుండిన దేశ మనుటకన్న నీదేశముం గూర్చి యెక్కువ యేమియుం దెలియకున్నది. వాయుపురాణము ౪౫ అధ్యాయమునఁ బ్రస్తావింపఁబడిన దేశము.

తుకారామ్ మహాభక్తుఁడు— అనేక మతములందు భక్తివలన తరించిన మహాపురుషు లంగూర్చి చెప్పంబడినది. భరతదేశపు అన్నియెడలం దట్టివారు పెక్కండ్రు కలరు. మహాభక్తుఁ డగు తుకారా మట్టివారిలో నొకఁడు.

ఆమహాత్ముఁడు మహారాష్ట్రశూద్రకులజుఁ డనియు, పూనానగర ప్రాంతముల దేహూ గ్రామనివాసి యనియు, వర్తక వృత్తివలన జీవనముచేయుచుండె ననియు, సుప్రసిద్ధుం డగు శివాజీమహారాజపాలనకాలమునాఁటివాఁ డనియు, పాండురంగవిఠలునియందు భక్తి కలవాఁ డనియు, కవిత్వము రచింపంగలవాఁ డనియు, ఈయన రచించినభక్తిగ్రంథమున కభంగ మని పేరనియుఁ జెప్పంబడినది.

ఈయన కిర్వురు భార్య లుండిరఁట. పెద్ద

భార్యపేరు రుక్మ. శాంతస్వభావ. గుణశీల. సదా రోగముచే పీడింపఁబడుచు దుర్బల శరీరయై యుండెనఁట. రెండవభార్య జీజియా. ముక్కోపి. ఈయమయందు దాయానకు మహా దేవుం డనుసుతుండును, గంగ యనుసుతయుం గల్గిరఁట.

ఆగ్రామమునందే మతిగురుపీఠమున కధిపతి యగు ముంబాజీగోసాయి దేశికుఁ డీతుకారాము గారికి వైరి యని చెప్పఁబడినది. తుకారాము వర్తకుం డనియు, హరిహరిశాస్త్రి యనునాతఁ డీతనికడ గుమస్తాగా నుండెననియు, గోపీచం దనుపేరుగల మార్వాడీ వీరికి కప్పులిచ్చుచుండు వాఁడనియు, హీరా యనువేశ్య ఈయనభక్తిం గాంచి విరక్తిజెంది వృత్తినిమాని భక్తురాలాయె ననియుం జెప్పఁబడినది. శివాజీమహారాజు ఈయన కమూల్య వస్త్రాభరణములం గానుక నంపె నందురు.

తుకారామురచించిన "అభంగము" లందు వర్ణాశ్రమాచార నిరసనము కలదఁట. బండారకొండపై ఈమహనీయునకు పాండురంగ విఠలదేవుఁడు ప్రసన్నుఁడై యగపడెనఁట. ఒక ప్రభుత్వోద్యోగి అభంగములను ఈయన చేతనే ఇంద్రాణీనదియందు పారవేయించెనఁట. తుకారాము కుటుంబము నిరాహారులై అనదీ తీరముననే పదమూఁడు దినము లుండ, అగ్రంధము తేలుచువచ్చి వీరికిం జిక్కెనఁట. ఆకాశమునుండి ఒకవిమాన మరుదెంచి తుకారాముని శరీరముతో స్వర్గమునకుం జేర్చెనఁట. ఇం దెంతనిజ మున్నను లేకున్నను ఆయన భక్తుం డనుట నిశ్చయమని తోఁపకపోదు.

తుఘ్లక్ నృపవంశము — వీరు ఖిల్జ నృపులతరువాత వారిరాజ్య మేలిన ముసల్మాన్ ప్రభువులు. క్రీ. శె. ౧౩౨౧ మొదలు ౧౪౧౪ వరకు వీరిపాలనము.

వీరిలో మహమ్మదు బిన్ తొగ్లాక్, ఫిరోజిషా టొగ్లా కనంబడినవారు ముఖ్యులు. (మహమ్మదు ఘోరీ చూడుఁడు).

తుత్తిరి బెండ చెట్టు — దువ్వెన్న చెట్టు చూడుఁడు.

తుత్తినాగము (రంగము లేక జింకు)- తుత్తినాగమున కాంగ్లమున Zinc అనిపేరు. సింగ మనియు, జింకు అనియుఁగూడ వాడుక పేర్లు కలవు. గట్టిలోహము. తెలుపు నలుపు కూడా కలసినరంగుగా నుండును. తేఁకగా సాఁగును. మెత్తగ సాఁగి పనియిచ్చును, గాని పగులదు. రాగితో దీనింగల్పిన నిత్తడియగును. గనులనుండి ఎత్తబడినరూపమున దీనికి Zinc Blende అనిపేరు. దానిని రసాయనశాస్త్ర వేత్తలు Calamine అనియు Sulphide of Zinc అనియు నందురు. చెమ్మవలన జింకు తడిగా నేరదు గాన జింకును ఇనుపరేకులపై పూసి వాట్లను యింటిపైకప్పులుగ నుపయోగింతురు. వాట్లను జింకురేకులని పిలుచున్నారు. జింకుపై Photo రూపమును చిత్రించి ముద్రింతురు. చిత్రించుకళకు Zincography అనిపేరు. తుత్తినాగముతో చేయఁబడినదగు "Powdery oxide of zinc & Zinc white అనంబడునవి పైన పూయఁబడు నౌషధములై యున్నవి.

జింకులోహముపై Mercuric amylate పోసి దానితోసంబంధమున zinc amyl ను చేతురు. దీనిని వాయుమండలమునకు బహిరంగ పఱచిన పొంగించు శక్తిగల్గియుండెడిని. మరియు జింకులోహముపై Ethyliodide అనుదానిం బోసిదానితోసంబంధముంగూర్చిZinc Ethyl ను చేతురు. ఇదివాయుమండలమునకుబహిరంగ పరచిన మండించును. ఇంకను జింకులోహముపై methyliodide ను పోసి దానితో సంబంధము

గల్పించి Zinc methyl ను చేతురు. ఇది దుర్వాసనంగల్గి వాయుమండలమునకు బహిరంగపఱుపఁబడినచో మండఁజేయును.

తుత్తినాగముయొక్క Atomic weight 65.37 అనియు, దీనిగురుతు Zn అనియు చెప్పఁబడినది. దీని Atomic సంఖ్య 30 అనియు, 100 డిగ్రీలుమొదలు 200 డిగ్రీలవేడివఱకు సాఁగి పనియిచ్చుననియు, పిదప నది పగిలిపోయి పని నియ్యదనియు చెప్పఁబడినది. మఱియునీలోహము విద్యుచ్ఛక్తిని నడుపునది (Conductor) గాన, విద్యుద్యస్త్రిసాధనమై యున్నది. వర్తకులు దీనిని Spelter అని వాడుచున్నారు.

ఆయుర్వేద వైద్యవిధానమున చక్కఁగ శుద్ధిచేసిన తుత్తినాగము భస్మముచేసి లోని కిచ్చిన మేహశాంతి, పైత్యశాంతి యొసఁగు ననియు, నీరసముబాపి బలము గల్గించుననియు, అహికజ్వరములు, కోశవృద్ధులు, ప్రమేహము, మూర్ఛరోగము, స్త్రీల కుసుమరోగము, సుఖరోగముల నివారించుననియు, తుత్తినాగచూర్ణము, లేక పలాస్త్రి, పైనరాచిన చర్మమూడి పోవుట, చర్మము పుండగుట, పసికాయపుణ్ణు, వ్రణములు మానజేయు ననియు, దీనికాటుక నేత్రరోగముల కుదుర్చుననియు తుత్తినాగచూర్ణమున ఇంచుక పెద్ద మోతాదు లోనికిచ్చిన నీరసము కలిగించకుండ తక్షణమే వాంతి యగు ననియు చెప్పఁబడినది.

సరిగా శుద్ధిగాకుండిన తుత్తినాగ భస్మము, మేహము నుద్రేకింపించి పైత్యవికారము గల్గించుటయె గాక మేహ పైత్య రోగములుం గూడ గల్గించు నని యందురు.

— ఆదికాలమున న్యాయస్థానములవాడుక. ప్రజలు పాటింపని తొల్లింటి నొకప్పుడు ఆంధ్రదేశమునందలి తుని (ఇప్పటి తూర్పుగోదావరి జిల్లా) గ్రామమునం దొక తగవరి తనవద్దకు వచ్చినవారి నాదరించుచు, వారితగవులను విని నిష్పాక్షికముగ దీర్చుచుండు వాఁడట. ఆయనతీర్మానములం దుభయకక్షుల వారిని తగాదాలస్తులం బంచుకొమ్మని చెప్పుచుండుట తఱుచు సంభవించుచుండుట, నది పరిపాటిగ చెడుసగము భాగించుకొనుటకు 'తునితగ' వనిపేరు వాడుకగానయ్యెనఁట. నేఁటికిని అల్లె తునితగవని యనఁగ నిలిచియున్నది.

తుపాకికడుపున పిరంగిపుట్టినట్లు —

ఆంధ్రలోకోక్తి.

తుపాకులకడను బిగించుసన్నీలు —

వీటి కాంగ్లమున Bayonets అందురు.

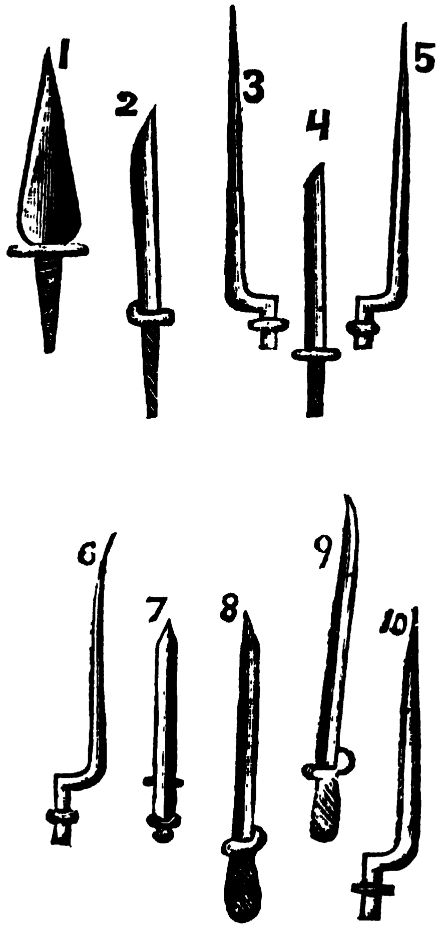

భారతదేశమున నివి ఈకాలమునుబోలిన చేతయుని పోల్పంబడినది. ఇవి క్రీ. వె. ౧౭ శతాబ్దమున Bayonne అనంబడుతావున దొలుతఁ జేయంబడినకతన నాపేరందిన వందురు. ఫ్రెంచిసైన్యమున క్రీ. వె. ౧౬౮౭ సంవత్సరమునను, ఆంగ్

సస్యమున క్రీ. వె. ౧౮౬౭ నందునను, వాఘుశ యందుంపఁబడినవి. ఇవి తొమ్మిది విధములు. ఇందు మొదటిది ఈ కటఅలుగని యెఱుఁగునది.

తుపాను (గాలివాన)- ఇందు గాలియు, వానయుం గలసియుంట దీనికి గాలివాన యను చున్నారు. కానియిందునాల్గుభేదజాతులుకలవు.

౧ స్టారమ్. ఇందు సుడిగాలి గాని ప్రచండ వాయువుగాని తనతో సమానపరిమితి గల వర్షముతోఁ గలిసి వీచుట.

సైక్లోన్ - బలమగుగాలి. తనకన్న నధిక మగు వర్షముతో గలిసి సాగుట. ఇందు జలము ధికమని యెఱుంగునది.

౩ టెంపెస్టు- గాలియు ద్రేకము చాలతక్కువ గానుండి కురిసిన బలమగువర్షము.

౪ హరికేన్- వర్షము చాలతక్కువగ నుండి బలముగ వీచిన ప్రచండవాయువు.

ఈ నాల్గును గాలివానలుగనే చెప్పఁబడినవి

తుప్పాలకుల గోత్రము- ఆర్యవైశ్యుల ౧౦౨ గోత్రములలో నొకటి. (వైశ్య గోత్రములు చూడుఁడు)

తుప్పాలకులగోత్రము- ఏకార్షేయ (౧౧) గోత్రము. శాండిల్యగణము. సత్కృతి గోత్రము. శాండిల్యస. తుంబురు ఋషి. ఆప స్తంబయజు శ్శా ప్రమాణ గ్రంథమాధ్య ప్రవరఖండ. సమాన గోత్రము తుంబురుస. విమలేశుఁడు దేవత. రాజమాంబ భార్య. హిమాచలము తప స్థానము. అశ్వత్థిక పరిస్సు తిటాకము. జపము లక్ష. దీపములు ౩౦. క్షేత్రసంఖ్య -౧. తులాభారము దానము. పిప్పలి వర్జనీయము.

తుప్పు — ఇనుమునకుం దుప్పు పట్టును. అనఁగా, ఇనుముయొక్క పైభాగము గాలి తగులుటవలన గాలియందలి ఆక్సిజెను దానిం గాల్చిన ట్లౌనప్పుడు. తోడనే యినుము పొరలు గను చిన్న చిన్న ముక్కలుగను లేచి పట్టువదలి నేలంబడును. దానినే ఇనుము తుప్పుపట్టిన దండము. ఆక్సిజనునకు బరువు కలదు. కాన తుప్పుపట్టుచుండిన యినుముం దూఁచినయెడ తొల్లింటి తూనికకన్న నించుక యధికముగ తూఁగెడిని. తుప్పును ఆంగ్లరసాయనవేత్తలు Oxide of Iron అనెదరు.

తుప్పు రాలిపోయినతరి నినుము తొల్లింటి తూనికకన్న నించుక తగ్గిపోవును. ఇనుపదూల ములు, నంతెనలు మొదలగువాట్ల కెప్పుడును పెయింటు (paint) వేసియే యుంతురు. దాని కిదియే కారణము.

తుమికిచెట్టు — లా. Diospyos Gmbryopteris లేక Embryopteria Glutlnifera. ఆంగ్ల Wild Mangosten. సం. తిందుకః, తిందుకిః, తిందులః, పారావతః.

కొందఱు తుమ్మిచెట్టనియువాడుచుందురు. దీని చెక్క లేక ఆకుల రసకషాయములు పైత్య రోగములు, వ్రణములు, వాతరోగములపై జక్కఁగ పనిచేసి మాన్పునని చెప్పఁబడినది.

తుమికికఱ్ఱ నల్లనిరంగుగల్గి బల్లలు, బీరువాలు మొదలగు కఱ్ఱసామానులకుఁ బ్రశస్తమందురు. తుమికికాయయందు నూతనగాయములను మాన్పుటయు, గ్రహణి, వాంతి కట్టుటయు గుణము లనియు, తుమికిపండు చలవచేసి బుద్ధికిం బల మిచ్చి కఫ, పైత్య, మేహ, సంగ్రహణి రోగ ముల నివారించు ననియుం జెపఁబడినది. దీనికి పరిహారము పొగడపండుగఁ జెప్పిరి.

తుమ్మచెట్టు— తుమ్మచెట్టు ముళ్ళుగల చెట్టు. ఇందు పెద్దతుమ్మ, చిన్నతుమ్మ యని ముఖ్యజాతులు రెండు కలవు. చిన్నతుమ్మ లక్షణములు- ముండ్లనుగల్గి చిన్న చిన్న తుప్పల వలెనే యుండునది. దీనిని చిటితుమ్మ యనియు, తుమ్మడొంక యనియు నందురు.

పెద్దతుమ్మ — నల్లనిరంగు కలది నల్ల తుమ్మ యనియు, తెల్లనిరంగుకలది తెల్లతుమ్మ యనియు, గొడుగువంటి యాకారమున మిక్కిలి పైకి లేచుచెట్టుగ పెరుగునది గొడుగుతుమ్మ యనియు, నించుక కస్తూరిపరిమళముగల పచ్చని పూవులం బూచునది కస్తూరితుమ్మ లేక కస్తూరి జాలి యనియు నాల్గు భేదములం గల్గియున్నది.

నల్లతుమ్మ- ఇది దేశమున పల్లపుభూము లందు తఱచుగఁ గానవచ్చుచుండును. నాగళ్ళు మొదలగు కొన్ని పనులకుం దక్క- దీనికలప యంతగా నేపనులకుం బనికిరాదు. కాని వంట చెఱకుగ వాడుచుందురు. నల్లతుమ్మకఱ్ఱకు దెఱ్ఱనిరంగు కలదు.

లా. **Acacia. Arabica.** ఆంగ్ల **Indian Gum Arabic Tree** తుమ్మబంకకువిలువగలదు. మఱియు నిది యౌషధముల కుపయోగించును. **(Gum Arabica)** నల్లతుమ్మచెక్క-కషాయము తో దుష్టవ్రణములు పెలలువేయుపుండ్లకు కడుగు చుండిన నవి మాన్పట్టును. పుక్కిలించి ఉమియుచుండిన దంతరోగములు, పండ్లచిగుళ్ళ ఉబ్బులు మానును. నోటిపూత శాంతించును. లోని కిచ్చిన రక్తపోడపాము కఱచినవిష బాధనివారించును. బలముచేయును. నల్లతుమ్మ కషాయము తీవ్రముగ పనిచేయును.

తెల్లతుమ్మకు లాటిను ఆంగ్ల భాషలందు **Rusty Memosa** అనిపేరు. నల్లతుమ్మ గుణములనె గల్గి కొంత శాంతముగ పని చేయును. ఇది అరుదు.

గొడుగుతుమ్మ సముద్రపు టిసుకనేలలో చక్కఁగ పెరుగును. దీనికొమ్మ లంతస్థులంతస్థులు గ పైకి చెట్టు లేచి కడకు గొడుగువలె నగును. గుణములం దిది పెరితినె యుండును.

కస్తూరితుమ్మ తక్కినతుమ్మచెట్లవలె కలపకు గాని వంటచెఱకునకుగాని ఉపయోగించునటుల చెట్టు వలముగను పొడవుగను పెరుగక చిన్నది గానుండును. దీనిపూవులపరిమళమునకు దీనిని పూఁదోఁటలందు పెంచుట కలదు. తుమ్మ చెట్లకాయలు పాడిపశువుల కిడిన మంచియాహార మగును. ఇట్లు దినినయావు లెక్కువపా లిచ్చును.

తుమ్మచెట్టుకు సంస్కృతమున దీర్ఘకంటకః- దీర్ఘకంటకః- బర్బురః- అనిపేరు.

తుమ్మిచెట్టు—లా. **Phlomis zeylanica.** సం. ద్రోణపుష్పి-చిత్రక్షుపః. తుమ్మి పూలచెట్లలో పెద్దజాతి యొకటియు, చిన్నజాతి యొకటియుఁ గలదు గాని, యందు పెద్దజాతి మంచిదని పేరొందినది. పెద్దతుమ్మిని ఏనుఁగు తుమ్మి యనెదరు.

తుమ్మికూర కూరగను పులుసుగను చేసెదరు. ఇంచుక చేదుగలిగియు రుచికరమై జఠరము (ఆకలి) ను దీపింపించి, క్రిమిరోగముల నడంచె డిని. మఱియు గుఱ్ఱపుతుమ్మి యని యింకొక జాతి కలదనియు, దానికూర త్రిదోషహరమనియు కొందఱు చెప్పియున్నారు.

తుమ్మికూరయందు వేడిచేసి కఫము, గుల్మము, గ్రహణి, దద్రు, నులిపురుగులు గలరోగము, మూలశంక, వాతరోగము, విషదోషముల నడంచునని చెప్పఁబడినది. తుమ్మియాకు పసరు లేక కషాయములం దీగుణములు కలవు. ఇవి తుమ్మిసామాన్యగుణములు.

తుమ్మిమ్ ఉరిమ్—ఉరిమ్ తుమ్మిమ్ చూడుఁడు.

తుమురిడ్తెగమహమ్మదీయులు— వీరు మధ్యఆసియాయందుండుమహమ్మదీయులు. తొల్లింట ఉలెమాల మతధర్మాచరణములందు కఠినులై యుండువారఁట గాని పండితులతోడను, హేతువాదశాస్త్రజ్ఞులతోడను, కవులతోడను సహవాసమున రానురాను మతకఠినతలు

తగిపోయి తత్త్వవేత్తలై యున్నారు. (రోషనియా తెగ మహమ్మదీయులు చూడుఁడు. మెహర్వాలీ తెగ మహమ్మదీయులు చూడుఁడు. దీన్ ఇల్లాహి సంస్థ చూడుఁడు. మహమ్మదీయ మతము చూడుఁడు.)

తుమ్మట— మొదటినుండి నాసికములలోనికిం గల నాసికారంధ్రమున నేదైన యన్యపదార్థ మునిఁగినటుల తెలియఁగనే దానిని గాలి యొక్క బలాత్కారమున వెలుపలకు (ముక్కుగుండా) వెడలఁజేయుటకు తుమ్ము అని పేరు. అది యప్రయత్నముగనే గల్గునది. ఇందువలన నించుక యస్వస్థతయే కల్గెడిని. పొగాకుపొడుము మొదలగు ఘాటుపదార్థముల నాఘ్రాణించుట వలనను స్త్రీపురుషసంపర్కమువలనను కల్గి తుమ్ములు వచ్చును. ఇంకను కొంచెము గల్గుటచేత తుమ్ములు వచ్చును. ముక్కుగూడులోని రంధ్రములు మూయఁబడునటుల నాసికమును నొక్క తుమ్ము నాఁప వచ్చుం గాని యది మిగుల బాధాకరమై శ్రేయముకాదని చెప్పఁబడినది.

తుమ్ము తమ్ముఁడై చెప్పుతుంది.
ఆంధ్రలోకోక్తి.

తుమ్మెద(భ్రమరము)— తుమ్మెద తన గూడును కఱ్ఱ నంటునటుల గాని మట్టి సున్నపు గిలాబాపని, ఇటుకె గాఁయి నంటునటులఁ గాని, కట్టుకొనును. ఇవి లక్కగూడులనియు, మట్టిగూడు లనియు ద్వివిధము. లక్కగూడు లనిన నిజముగు లక్క గాదు. మట్టిపనిపై లక్కం గరఁగిపోసిన క్లేదోపదార్థము పైనపూయును. మట్టిగూడుపై నట్టి ద్రవపదార్థము పూయదు. ఇటుల కొన్నిటిపై పూసి, కొన్నిటిపై పూయకుండుట దురూహ్యము. పురాతన యోచనలు గల పల్లెగ్రామనివాసులు తుమ్మెద లక్కగూడు పెట్టుట, ఇంట నొక మగపిల్లవాఁడు పుట్టుటకును, మట్టిగూడు పెట్టుట ఇంట నాఁడుపిల్ల పుట్టుటకును సూచన లందురు.

తుమ్మెద గూడుబెట్టి పైదిక్కుగ నొక రంధ్రముంచి దానిగుండా నొక పురుగును (బహుశః తోటకూర ఆకులపైనుండు పురుగును) దెచ్చి లోనికిం బడద్రోసి యాకన్నముం బూడ్చివేసి, దానిచుట్టు ఝుంకార ధ్వని చేయుచు తిరుగుచుండును. ఇటుల గొంతకాలము నడుచువరకా పురుగు తుమ్మెదగా మాఱి గూటిం బగులఁదీసుకొని బయటికి కెగిరి వచ్చును. దీనిని "భ్రమరకీటన్యాయ" మని పేరిడి, అన్యపదార్థమును, తన(స్వ)పదార్థముగ మారునటుల చేసికొనుటకు వాడుచుందురు. యోగి యగు గురుఁడు అజ్ఞుండగు శిష్యునకు యోగాభ్యాసమొనఁగించి, చేయించి తనవలె యోగసిద్ధిం గల్గించుట భ్రమరకీటన్యాయముగఁ జెప్పఁబడుచున్నది.

తుమ్మెదగూడు నీటం గల్పి వడకట్టిన నీరిచ్చిన చర్ది (వమనము) కట్టునని చెప్పఁబడినది. గూటిమట్టిని నానించి కల్పి పైన పూసిన కంటి కురుపులు, వాతగ్రంథులు, సెగగడ్డలు మాను నందురు. తుమ్మెద పూవులలోని మకరందముఁ ద్రావి జీవించునది. ఝుంకారధ్వని జేయును. ఆనపపూవులు, గిల్లెడుపూవులు మొదలగు కొన్ని నిర్గంధకుసుమములందు తేనె యుండదు గాన నవి తుమ్మెదలకు నిరుపయోగములు. తామరపూవులందు సాయంసమయముల తుమ్మెద మకరందపాన మొనర్చుచునుండుతఱి, నాపూవు సూర్యాస్తమయ మగుట ముడుచుకొనిపోవ, నారాత్రి యంతయు నందా తుమ్మెద నిర్బంధింపఁబడిపోయి, మఱునాఁ డుదయమున పూవు తిరుగ వికసింప, విడుదల యగుట ప్రసిద్ధమె. తుమ్మెదకు చెట్టుసంపెంగపూల వాసన పడదు గాన గంధఫలి భ్రమరమునకు వైరిగఁ జెప్పఁబడినది. ఆఁడుతుమ్మెద గర్భము

ధరించి ప్రసవ మగుటతోఁ జచ్చును. అది దానియంతమునకే సంభవించెడిని.

తురకలుండువీథిలోఫకీరుసాయెబు స్వాములవారే—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తురకలు దోచుకోడానికి చ ఎదురుండునా?—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తురకలులేని ఊళ్లో దూదేకులసాయబే మహమ్మదీయుఁడు — ఆంధ్రలోకోక్తి.

తురంగగతులు (గుఱ్ఱపు నడకలు లేక నడక తీరులు) — ౧ మల్లగతి, ౨ మయూరగతి, ౩ వ్యాఘ్రగతి, ౪ వానరగతి, ౫ వృషభగతి.

ఇంకను ౧ సింహగతి, ౨ గజగతి, ౩ హంసగతి, ౪ మయూరగతి, ౫ శరభగతి యనియు, వృషభ, ౭ వానరగతులు (నడకలు) గల గుఱ్ఱములు ప్రశస్తములనియుఁ జెప్పఁబడినది. గుఱ్ఱపునడకలకు "ధార" లనిపేరు. మఱియుఁ గొన్ని చోట్ల ౧ ఆస్కందితము (నాల్గుపాదములతో సమముగా నడచుట,) ధౌరితకము (చిలుక, నెమలి, పంది, ముంగిసలతో సమమైన నడక) ౩ వల్గితము (ఎగురుట గల్గిన గుఱ్ఱపునడక) ౪ రేచితము (వంకరలేని త్వరితగమనము) ౫ ప్లుతము (పక్షులయొక్కయు, మృగములయొక్కయు పరుగుతోఁ బోల్పదగిన ఎగురుపాటుగల పరుగు) ఈయైదువిధములగు గుఱ్ఱపు నడకలు నశ్వశాస్త్రమున విధింపఁబడినవి.

తురంగలీల— తాళములు చూడుఁడు.

తురంజబీన్ (యావనాలశర్కర) మన్నా ధమాసా— దీనికి తురుష్కదేశపు పేరు ధమాసా యనియు, నాంగ్లమున మన్నా ఆఫ్ ది డెసర్టు అనియు, సంస్కృతమున గుడభా, జలవిందుజా, హిమశర్కరా, హిమానీ హిమోత్పన్నా, క్షుద్రశర్కరా, క్షుద్రజా అనియుం బేర్లు కలవు. తురంజబీన్ అనునది హిందీనామ మని తెలిసెడిని.

ఇది రేవటిదూలగొండిచెట్లపైఁ బడినమంచు పేర్కొని గట్టిపడి యెండి తళతళలాడుచు చిన్న ముక్కలుగ నిల్చునది. అరబ్బీ దేశమునందు నను, సిరియా పాలస్తీనాప్రాంతపు అకేశియా సంయుక్తాగ్రగుడ ప్రాంతములను గల్గుచుండును. భారతదేశమున యమునానదీప్రాంతముల నప్పుడప్పు డేర్పడుచుండు నని తెలిసెడిని. రుచి తియ్యగను, రూపమించుక పసుపుధాతువుగల పటిక పంచదారముక్కలవలెను నుండి వైద్యుల కుపయోగించుపదార్థముగ నున్నది.

తురస్త్రాగోత్రము—భరద్వాజ ఉపగణము చూడుఁడు.

తురీయ, షడంశ పరిశోధకసాధనములు—వీటినాంగ్ల. Quadrant అనియు Sextant అనియు నందురు. ఇవి ఆకాశగోళములగు నక్షత్రముల దూరమును, పరిమితిని నిర్ణయించుట కనువగు పరిశోధక పరికరములు. భారతదేశస్థుల కివి ఋగ్వేదకాలమునాఁటికే వాడుకయం దుండినట్లు ఋగ్వేదము ౫-౪౦-౮ నందుఁ జెప్పఁబడుట నెఱుఁగ నగుచున్నది. అత్రిమహర్షి తురీయపరిశీలననుండి సూర్యగ్రహణము నెఱుంగఁ గల్గెనట.

ఇంక డెన్మార్కు దేశస్థుఁడు, జ్యోతిషవేత్త టైకోబ్రాహీపరిశీలకుఁడు పందొమ్మిది అడుగుల వ్యాసార్థము (Radius) గల Quadrant పరికరముతోఁ బరిశీలన లొనర్చుచుండెనని చెప్పఁబడుట నిది క్రీ.వె.పదునాఱవశతాబ్దమున వాడుకయం దుండెనని తేలుచున్నది. తురీయమున వృత్తమునందు నాల్గవభాగ మనియు, షడంశ

మన వృత్తమునం దాఱవభాగ మనియు నక్షములు. నాల్గవభాగమున తొంబదిడిగ్రీలు, షడంశమం దఱువది డిగ్రీలు నుండును. డిగ్రీ యన అంశ యని భావము. ఇంకను డిగ్రీప్రదేశమున నఱువది మినిట్లు భాగము లనియు, మినిటునం దఱువది సెకెండ్లు విభాగము లనియుఁ జెప్పంబడినది. టకోబ్రాహ్మ చూడుఁడు.

తురీయాశ్రమము—(చతుర్థాశ్రమము) ఆశ్రమచతుష్టయము చూడుఁడు.

తురుష్క (టర్కీ) దేశపు సామెతలు—

అబద్ధికుని యిల్లంటుకొన్నదంటే అది అబద్ధమేమో యంటారుగాని నమ్మరు.

ఒకమనస్సు చెప్పినట్లు చేయుచుండుటకు రెండుచేతులు నిర్మింపఁ బడినవి.

గాడిద మక్కా వెళ్లినా గాడిదే కాని హాజీ కానేరదు.

గడ్డం అంటుకొని కాలిపోతూంటే బీడీ కాల్చుకోడానికి దరిజేరుదురు గాని ఆర్పడానికి దగ్గఱకు రారు.

గొప్పనదులు ధ్వని చేయవు.

తలవెండ్రుకలు పెరిగినకొలది తలచిన్నదియే.

నాగలి మంచిది కాకపోతే ఎడ్లబల మేమి చేస్తుంది?

నిచ్చెన యెక్కడం ఒకమెట్టు తర్వాత పైమెట్టు, తర్వాత ఆపైమెట్టు. ప్రతిఎక్కుడుకూ దూరమో దగ్గఱో ఒకదిగు డుండవలసినదే.

పూలశయ్యపై పొర్లేవారికి పూర్వజ్ఞానమెట్లా కల్గును?

బరువుమోస్తూన్న గాడిదకూయ నేకూయదు.

బ్రతుకుట యెట్లో చనిపోవుటా అట్లే.

బుద్ధిహీనుఁ డె తేనే గాని ఒకగోతిలో రెండుసార్లు పడఁడు.

తురుష్కము (శిలారసము) లా. Liquidamber Orientalis ఆం. Storax, Rose Mallocs సం. తురుష్కః, ధూమ్రవర్ణః, సిహ్లః, సిహ్లకః.

దీనికి శిలారస మనియు వాడుక గలదు. పరిమళద్రవ్యము. ఔషధములందు గూడఁ గలియును. ఇది యొక చిన్నజాతిచెట్లజిగురు. తురుష్కదేశమున అనటోలియాసీమ ప్రాంతముల విస్తారముగ దొరకుటంజేసి యీపే రయ్యెనందురు. టర్కీ, సిరియా, చిన్నాసియా, గ్రీసు, ఈజిప్టు మొదలగు దేశములు, మధ్యధరాసముద్రము నంటియుండువాటికి అచటి పురాతనవాసులు లీవెంట్ అని వాడుచుండిరి. అచటనీచెట్లు విస్తార ముండునఁట. ఇది ముద్దగట్టియు, పలుచగను గూడ నుండునందురు. ఇది అందుగచెట్టుజిగు రనియుం బ్రతీతి కలదు. లోనికిచ్చిన వేఁడిచేసి జలోదరము, నిస్త్రాణ, వాతరోగములు పీని నడంచు నందురు. ధూపదశాంగమున నిదియొకటి. ఇంకను దీనిరసము చిడుము, జ్వరములు, శరీరపునిక్కాక, మంటల నడంచునందురు.

తురుష్కస్థానము — ఆసియాఖండములోని యొకదేశము. ఇది టిబెట్టుదేశము యొక్క వాయవ్యదిశమొదలు కాస్పియన్‌సీదనుక వ్యాపించి యుండెను. కాని యిప్పుడు మూఁడుముక్కలై చీనాతురుష్కస్థానమనియు, (తూర్పుభాగము), రష్యాతురుష్కస్థాన మనియు, మధ్య తురుష్కస్థాన మనియుఁ జెప్పఁబడుచున్నది. ప్రజలు మహమ్మదీయులు. దీనిని సెంట్రల్ ఏషా్య(మధ్యఆసియా)యనుచుందురు.

తుర్యాటకుల గోత్రము (తోటకుల)— ఆర్యవైశ్యుల ౧౦౨ గోత్రములలో నొకటి. (వైశ్యగోత్రములు చూ.) తుర్యాటకుల(తోటకుల) గోత్రము. ద్వ్యాహ్వరేయ (౫) గోత్రము.

సంకృతి గణము. పూతిమాషస సంస్కృత గోత్రము. ఆపస్తంబయజుశ్శాఖ ప్రమాణగ్రంథ మాశ్వలాయనసూత్రము. విజయేశుఁడు దేవత. భార్య విజయేశ్వరి. సహ్యాచలము తపస్స్థానము. బర్బరసరస్సు తటాకము. జపము కోటి. దీపములు ౨౮ క్షేత్రసంఖ్య ౫౭. ఏనుఁగు దానము. ఎఱ్ఱతోఁటకూర వర్జనీయము.

తుర్వసువు — అత్రిసంతతి. చంద్రవంశము. పితామహుఁడు నహుషమహారాజు. తండ్రి యయాతి. తల్లి దేవయానీదేవి. కుమారుఁడు వహ్ని.

తులజాభవానీక్షేత్రము — నిమార్ జిల్లాలోని గ్రేటిండియన్ పెనిన్సులా రెయిల్వే ఖండ్వాసంధినుండి నాల్గుమైళ్ళ దూరమునఁగల యీ సుప్రసిద్ధక్షేత్రము చాల పేరందినది. దేవీక్షేత్రము.

తులము (తోలము, తోలకము) — తులము, తోలము, తోలక మన నొకతులము తూనికప్రమాణము. ఇది భరతదేశమున నొక రూపాయతోఁదూఁచిన సరియగు బరువుకలది. ఇది బహుశః తుల యన త్రాసని యర్థముగాన తుల మనునది దానినుండి కల్గిన ప్రసిద్ధశబ్దముగఁ దోఁచెడిని.

ఇంకను తొంబది యాఱు రతులయెత్తున కీపేరు వర్తించునని కొందఱును, నెనుబదిరతుల యెత్తున కీపేరు వర్తించునని మఱి కొందఱును జెప్పిరి.

తులసికులగోత్రము— ఆర్యవైశ్యుల ౧౦౨ గోత్రములలో నొకటి. (వైశ్యగోత్రములు చూడుఁడు.) తులసికుల గోత్రము ఏకార్షేయ (౫౬)గోత్రము. సంకృతిగణము, పూతిమాషసనసంస్కృతగోత్రము, పూతికర్షి, ఆపస్తంబయజుశ్శాఖ ప్రమాణ గ్రంథమాద్య ప్రవరఖండ. దుర్గేశుఁడు దేవత. దేవమాంబ భార్య. శ్రీశైలము తపస్స్థానము. దేవసరస్సు తటాకము. జప మర్బుదము. దీపములు ౩౭ క్షేత్రసంఖ్య ౫౩. షోడశమహాదానములు దానము. తులసి వర్జనీయము.

తులసిచెట్టు— తులసి హిందువులలోని విష్ణుమతస్థులకు పవిత్రమైన చిన్నచెట్టు. అందును స్త్రీలును, ముఖ్యముగ వితంతువులును తులసిని పూజించుదురు. తొల్లింటి వ్రజమండలమున శ్రీకృష్ణునకు సమకాలికురాలగు బృందభక్తురాలనియు, శ్రీకృష్ణుని యనుగ్రహమునకుం బాత్రురాలైన దనియు, నామె కీతులసిచెట్టు చిహ్న మనియుఁ జెప్పఁబడినది. వైష్ణవమతస్థులం దీతులసిని బూజించుట మతవిధులలో నొకటి గాన వారండ్లలో తులసికోట లేక తులసిబృందావన మనంబడుకట్టడమున నీ తులసి మొక్కను నాటి యనుదినమును బూజించుచు నీ రిడుచుందురు. చిలుకుద్వాదశిదినమున తులసిపూజ లధికముగ నీతులసిబృందావనముల కడ స్త్రీలు జరుపుచుందురు.

తులసజాతి— తులసియనియు, భూతులసియనియు, నడవితులసియనియుం ద్రివిధము. అందు తులసియే పవిత్రముగ నెంచఁబడునది. అది నల్లతులసిగను, తెల్లతులసిగను రెండురంగులుగ నుండును. భక్తవశమున నల్లతులసిని కృష్ణతులసి యనియుఁ, దెల్లతులసిని లక్ష్మీతులసి యనియు గూడ గొందరుభక్తులు వాడెదరు.

కృష్ణ లేక నల్లతులసి- వైద్యులుదీనినిబలముగ పనిచేయు వనౌషధిగ నెంతురు. లా. **Ocimum Sanctum**-ఆంగ్ల **Purple Stalked Basil** సం. కృష్ణతులసి, మంజరీ, విష్ణువల్లభా. ఇది నల్లనిఆకులును, కాడలును గల్గియుండును. చేదు కారములం గల్గియుండి వేడిచేయును.

శ్లేష్మము, వాతములు, కఫము, రసదోష
ములు, వగరుపు, కుత్తుకయందు ధ్వనిచేయుదగ్గు (Bronchitis), గర్భవాతములు, జ్వరములు, పడిసెము, మూత్రరోగము వీట్ల నడంచును.

జఠరదీప్తి నిచ్చును. పైత్యమును విరేచనము గుండా వెడలించును. మన్యపుజ్వరముల నడంచును. వేర్వేఱువస్తువులు కల్పుటచే వేర్వేఱు గుణముల నిచ్చును.

తులసి లేక లక్ష్మీతులసి (తెల్లతులసి) లా. Ocimum Vilosum ఆంగ్ల. Sacred Basil సం. శ్వేతతులసి, అర్జక, సితార్జక. ఇది కృష్ణ తులసిగుణములనే గల్గియుండును.

అడవితులసి- దీనియాకురసము కారముగ నుండి కాక చేయును. ఆమము, వాతము, శ్లేష్మము, జ్వరములు, క్రిమిరోగములు వీట్ల నడంచును. జఠరముం బలపఱచును.

భూతులసి- దీనియాకురసము గాని, సమూల కషాయముగాని కొద్దిగా పైత్యమును, కాక యును జేసి కఫము, క్రిమిదోషము హరించి యగ్నిదీప్తి నిచ్చును. ఈచెట్టుగలతావున దోమ లుండవందురు.

తులసివనములో గంజాయిమొక్క
ఆంధ్ర లోకోక్తి.

తులారాశి (అధిపతి బుధుఁడు)— ఇది చిత్తానక్షత్రమందలి ౩-౪ పాదములును, స్వాతినక్షత్రమందలి నాల్గుపాదములును, విశాఖానక్షత్రమందలి ౧-౨-౩ పాదములును గలసియైన తొమ్మిదిపాదములరాశి. ప్రమాణము ఘ. ౫-౧౫ లేక గంటలురెండు, పండ్రెండు మినిట్ల కాలము.

తుల కూర్రరాశి. చరస్వభావము. శూద్ర వర్ణరాశి. పురుషస్వభావరాశి. కృష్ణవర్ణము. నిర్జలరాశి. పశ్చిమదిగ్రాశి. శీర్షోదయరాశి. పగలు బల మధికము. నాభి బలము.

తులారాశి శుక్రునకు స్వక్షేత్రమును, మూలకోణమును నగును. ఉచ్ఛశనికి, నీచరవికి మిత్రక్షేత్రము. బుధశనులకు శత్రుక్షేత్రము. రవిగురులకు సమక్షేత్రము. చంద్రకుజులకు తుల లగ్న మగునేని, రవి యేకాదశ స్థానమునకును, చంద్రుఁడు దశమ స్థానమునకును, కుజుఁడు ద్వితీయసప్తమస్థానములకును, బుధుఁడు నవమ ద్వాదశ స్థానములకును, గురుఁడు తృతీయషష్ఠ స్థానములకును, శుక్రుఁడు లగ్నాష్టమస్థానమునకును, శని చతుర్థ పంచమస్థానములకును నధిపతులై యుందురు.

తులుంగ (కొంకణము)— సప్తకొంకణములలో నొకటి. (కొంకణదేశము చూ.)

తులుంగదేశము—తులుదేశము చూ.

తులుదేశము (తులుంగ దేశము)— పశ్చిమసముద్రప్రాంతమున సుబ్రహ్మణ్యము, ఉడిపి యనంబడు క్షేత్రముల ప్రాంతప్రదేశమని పోల్చియున్నారు. పడమటికనుమల అరేబియన్సీల నడుమ సుబ్రహ్మణ్యపర్వతమునందు జనించిన సుబ్రహ్మణ్యధారా (నదీ) తీరమున సుబ్రహ్మణ్యక్షేత్ర మున్నది. ఈ ప్రాంతసీమ చతుర్హ్మ్రా లేక మధ్వాచార్యమతసంఘస్వామి యగు మధ్యమందిరపూర్ణప్రజ్ఞ స్వాముల జన్మదేశము. ఆతా విప్పుడు ఉడిపి (తొల్లింటి రజతపురము) యనంబరఁగుచున్నది. అనఁగా ఉత్తర మళయాళమో లేక పరశురామక్షేత్ర మగు సప్తకొంకణముల దక్షిణపు జిల్లయో యని యెఱుంగునది.

తులువంశము—మగధరాజ్య మేలిన ఆంధ్రవంశక్షత్రియపరంపరకు తులువవంశ మని పేరు. ఇది శాలివాహనశకము మున్నూటయేఁబదితో నంతమయ్యె నని చెప్పఁబడినది.

తులోన్నమనన్యాయము—త్రాసు నొకవైపు చేతితో నెత్తిన రెండవవైపు పడే

క్రిందికి (దానియంతట నదే) దిగును.

ఒకపని చేసి రెండు ఫలితముల నందుటను దెల్పు న్యాయము.

తుల్యగోత్రము — గర్గ ఉపగణము చూ.

తుల్యబలప్రేషణ న్యాయము — సమాన బలముగలవారు అన్యోన్యము సమాన కార్యము లొనర్చుకొందు రని భావము.

తుల్యాయవ్యయ న్యాయము - రాఁబడి యెంతయో వ్యయ మంత. ఏమియు నిల్వచేయుట లేదని భావము.

తువరీ (మన్ను) — లా. Cajanus, Indicus సం. తువరీ, సౌరాష్ట్రి.

ఇది గోపీచందనపుజాతికి చెందిన మెత్తని మన్ను. జిగటగలది. దీని కచ్చియు పైకి పూసియు నౌషధముగ నెల్లవారు వాడుదురు. కంటిరోగములు, అపస్మారరోగము, వమన, నాసికవ్రణములు, సర్పి, లూతము, (నేత్రరోగము) ని కుదురునని చెప్పుదురు.

తుషకండనన్యాయము — కదంపు అను నాంధ్రలోకోక్తి కలదు.

ధాన్యము దంపుట ప్రయోజనకారి గాని, ఊకదంచిన నిష్ఫలకార్య మని భావము.

తుషస్త్వ గోత్రము జమదగ్నివత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

తుషితగణము — తుషితులన సంతోష మందువారని యర్థము. వీరు ముప్పదియారుగు రని చెప్పఁబడినది. కాని వారిపేర్లు తెలియవు. భాగవతమునందు తుషితులు పండ్రెండుగు రనియు, తండ్రి యజ్ఞుఁ డనియు, తల్లి పేరు దక్షిణాదేవి యనియుఁ జెప్పఁబడినది.

వారిపేర్లు ౧ తోషుఁడు, ౨ ప్రతోషుఁడు, ౩ సంతోషుఁడు, ౪ భద్రుఁడు, ౫ శాంతుఁడు, ౬ ఇడస్పతి, ౭ ఇధ్ముఁడు, ౮ కవి, ౯ విభుఁడు, ౧౦ వహ్ని, ౧౧ సుదేవుఁడు ౧౨ రోచనుఁడు అని తెలియుచున్నది.

తుషితులు నవదేవతాగణములలోనివారు.

తుష్టిమంతుఁడు — యదువంశ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి ఉగ్రసేనుఁడు. సోదరుఁడు కంసుఁడు.

తుష్యతుదుర్జనన్యాయము - "ఈకాష్టకు వాఁడే (నాశతుర్వే) సంతోషింపనిమ్ము ఇంతమాత్రమున నే చెడను" అని నిర్లక్ష్యముతో ననుట కిన్యాయము వర్తించును.

తుసెరా క్షత్రియులు — చౌహానులు చూడుఁడు.

తుళు మళయాళగ్రంథాక్షరలిపి

ఇది దాక్షిణాత్యలిపులలో నొకటియై యున్నది. (సితర వంశవృక్షము చూడుఁడు). తుళులిపియు, మళయాళలిపియు దీనినుండి యేర్పడినవే. తుళు మళయాళలిపికి పురాతనపు తుళుమళయాళ మనియుఁ బేరు కలదు. ఇది పురాతనగ్రంథాక్షర నుండియు, ఆది చేరలిపి నుండియుఁ గలిగిన మార్పులు. ఇది యేర్పడినకాలము క్రీ. శ. ఎనిమిది, తొమ్మిది శతాబ్దముల మధ్యకాలమనియు, సాతకుఁబూర్వము రెండును నొకే విధమున నుండెననియుఁ దెలియుచున్నది.

మళయాళభూమియందు దీతుళుమళయాళము ఆర్యఎళుత్తను పేరఁ బరఁగుచుదిగనుండి క్రీ. శ. ౧౭ శతాబ్దమువఱకు సంస్కృతగ్రంథము లీలిపి యందే వ్రాయఁబడుచుండెనఁట. తక్కిన దేశభాషాగ్రంథములు వట్టెళుత్తను లిపియందు వ్రాయఁబడుచుండెడి వఁట.

పిదప నానునాను ఆర్యఎళుత్తు అన్నింటికి వాడుకలోనికిఁ దేఁబడిన దఁట. తుంజఎళుత్తచ్చాన అనుశూద్రజన్ముఁ డొక వీథిపాఠశాలాధ్యాపకుఁ డఁట. ఆయనయు, ఆయనసుతయు

విద్వాంసు లంట. భాగవతమును మళయాళమున కనువదించినవా రంట. వా రిర్వురును మిక్కిలి శ్రమచేసి ఆర్యఎళుత్తులిపి నాదేశమునం దుద్ధరించి సర్వగ్రంథ లేఖనమున కేకభాషాలిపిగఁ జేయఁగలిరంట.

తృకశిష్టకులగోత్రము(తృణశిష్టకుల) ఆర్యవైశ్యుల ౧౦౨ గోత్రములలో నొకటి. (వైశ్యులగోత్రములుచూడుఁడు.) తృకశిష్టకుల (తృణశిష్టకుల)గోత్రము. ఏకాన్నేయ(౬౬)గోత్రము. శునకగణము. సంస్కృతిగోత్రముశౌనకస. తుర్యవ్రతర్షి. ఆపస్తంబయజుశ్శాఖ. ప్రమాణగ్రంథ మాద్యప్రవరఖండ సమానగోత్రములు శుకస, శరభంగస, తుర్యవ్రతస. భూతేశుఁడు దేవత-పుష్పాంబ భార్య. మలయాచలము తపస్థానము. పుష్పసరిస్సు తటాకము. జపము దశలక్ష. దీపములు ౩౬. క్షేత్రసంఖ్య౧౮. గృహదానము. ఎఱ్ఱతోఁటకూర వ్యజ్యయము.

తృటిద్వయము — ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున చిన్నయేలకులకు, పెద్దయేలకులకు పేరు.

తృణజలౌకసన్యాయము- గడ్డితేలు లేక ఆకుతేలు అనియర్థము. వేఁరొకగడ్డిపోఁచను బట్టుకొనిగాని అదివఱకు తానున్న గడ్డిపోఁచను వదలదు. అంతజాగ్రత్తయైన దనిభావము.

తృణపంచమూలములు — ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున తృణపంచమూలములు ౧ ముంజదర్భ, ౨ కాకిచెఱకు, ౩ దర్భగడ్డి, ౪ రెల్లు, ౫ కిక్కిసగడ్డి యని సుశ్రుతమునఁ జెప్పఁబడినది. ౧ ముంజదర్భ, ౨ కాకిచెఱకు, ౩ దర్భగడ్డి, ౪ రెల్లు, ౫ శాలిగడ్డి యని చరకమునందునను, వైద్యనిఘంటువునందునను జెప్పబడినది. మఱియు ౧ కుశదర్భ, ౨ రెల్లు, ౩ ముంజదర్భ, ౪ కాకిచెఱకు, ౫ దర్భగడ్డి యని చక్రదత్తర్షి చెప్పియున్నాఁడు. ఇందీ యభిప్రాయముల మేరకుఁ జెప్పఁబడినవి తృణపంచకము లనియు, వీట్లవేళ్ళు తృణపంచకమూలము లనియు నెఱుంగునది.

తృణబిందుగోత్రము-- శండిలగణము చూడుఁడు.

తృణబిందుగోత్రము-ఆత్రేయగణము చూడుఁడు.

తృణబిందువు మరుచ్ఛక్రవర్తిసంతతి క్షత్రియుఁడు. తండ్రి బుధుఁడు. కుమారుఁడు విశాలుఁడు.

తృణభక్షణన్యాయము— తాను జేసిన యపరాధము నొప్పుకొనుటయందు "గడ్డి తిని చేసితి" యను నాంధ్రలోకోక్తి కలదు. గడ్డిపఱక నోట నిడికొనుట లొంగిపోతి నని తెల్పుటకు చిహ్నము. అపరాధము నొప్పుకొనుటకుచిహ్నమని భావము.

తృణశిష్టకుల గోత్రము-తృకశిష్ట చూ.

తృణాగ్నిన్యాయము— గడ్డి కగ్ని యతివేగముగ నంటుకొనును. అతిత్వరితముగ మండును. శీఘ్రముగనే యాఱిపోవును.

తృణారణి మణి న్యాయము — తృణము, అరణి, మణి ఈమూఁడును నగ్నిని బుట్టించుసాధనము లని చెప్పఁబడినవి. అగ్ని యంతయు నొకటియే యైనను తృణాగ్ని, అరణ్యగ్ని, మణ్యాగ్ని (అనఁగా సూర్యకిరణములు) మణులు (లెన్సుఅద్దము) మొదలగువాటిగుండా పడి క్రిందివస్తువులు కాలుటవలనఁ గల్గిన యగ్నియు క్రతువులందు వేర్వేఱుగ నుపయోగించు నని చెప్పఁబడినది.

తృతీయతాళము — తాళములుచూ.

తృప్తిఘ్నవర్గము — ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున ౧ శొంఠి, ౨ చిత్రమూలము, ౩ శేవ్యము, ౪ విడంగములు, ౫ చాగ, ౬ తిప్ప

తీఁగె, ౭ వస, ౮ తుంగముస్తలు, ౯ పిప్పళ్లు, ౧౦ చేదుపొట్ల యీపదింటికి పేరు.

తూటికూర--లా. Pistia Stratiotes. సం. కుంభికా, కుంభీ, వారిపర్ణీ, కొందఱు జలవల్కలః అని యనిరి. తూటికూర నీటివారను తంపరలకడను కన్పించెడిని.

ఇది కుష్ఠరోగుల కనుకూలము. దురదలపై మంచిపనిచేయును. ఇంచుక వాతముచేసి అగ్నిమాంద్యము, నీరసము గల్గించు నందురు.

తూనిక బరువు అంగడులనుండి తెచ్చిన ప్రతిపదార్థమును తూఁచియమ్ముదురు. పదార్థపు తూనిక యన దానియందలి పదార్థ భారముం దూఁచుట యగును. ఇందలి నిజతత్త్వము విచారింతుముగాక. భూమి ప్రతివస్తువును తనవైపున కాకర్షించుకొనుచుండు శక్తికి Gravity అనిపేరు. దానిపద్ధతిమేరకుభూమిపై బడకుండ ఆ గ్రావిటీశక్తి నెదిర్చి త్రాసునందొకపదార్థమును నిలుపుటకు తూఁచుట యని పేరు. త్రాసనంబను నొకయంత్రమూలమున నట్లుకొంతసేపు మన మాపదార్థములను గ్రావిటీశక్తి నెదిరింపఁ జేయగల్గినను, త్రాసునుండి తొలఁగఁగనే తిరుగ మామూలుపద్ధతిక లోఁబడుచుండును.

తూఁచువస్తువుయొక్క శరీరభారమే తూనికయందు లెక్కకు వచ్చుఁగాని దానికి గల్గించిన శీతోష్ణములు గాని, సూదంటురాయి సంబంధముగాని దానితూనికయందు భేదముం గల్గింపనేరవు. దానిశరీరము క్షీణించిన తగ్గుటయు, నెక్కువభారమైన హెచ్చుటయుసంభవించెడిని. సూదిని Magnatise చేసినయెడల దాని బరువునకు పదిరెట్లధికమైన బరువు నది యెత్త గల్గుంగాని భారమునం దెక్కువ కానేరదు.

తూనిచెట్టు- నందివృక్షము చూడుఁడు.

తూరీఁగలు—ఈఁగలు చూడుఁడు.

తూర్ణకర్ణి గోత్రము—భరద్వాజ ఉపగణము చూడుఁడు.

తూర్పుఆఫ్రికా— తూర్పు ఆఫ్రికా సముద్రతీరము లిసుకగాగాని, బురదనేలలుగాఁగాని యుండి పల్లముగా నుండును. లోపలి భాగము పీఠభూమియై పర్వతములచేఁ జుట్టంబడి యుండును. కొన్ని పర్వతశిఖరములందు మంచుప్పుడును కరఁగక నిలిచి యుండునంత యెత్తు కలవి. అందే సరస్సులుగల ప్రదేశ మొకటి యున్నది. ప్రధాననది యగుజాంబీసీనది పూర్వవాహినియై మొజాంబిక్చానలులో సంగమించును. షైరునది న్యాససరస్సునందు జన్మించి జాంబీసీ నదియందు ఉపనదిగాఁ గలసిపోవుచున్నది. ఈ ప్రదేశమున నేనుఁగుదంతము లడవులందు దేనుఁగులనుండి దొరకుచున్నవి. భోజనపదార్థము లందుఁగలవు. సువాసనద్రవ్యములు, లంకదినుసులు, నూనెలు, ఇటనుండి విదేశములకుఁ బంపంబడుచున్నవి. వర్తకులుగ సాబ్బులు, భారతదేశపు గుజరాతీలు నధిక సంఖ్యాకులు గలరు. కానిసలవ నిక మిట నధికముగ నుండెనుగాని యిప్పు డాగిపోయి జరుగుటలేదు. దేశమున బాటలు లేమిని వర్తకపుసరకులను మనుష్యులే మోసికొని నడిచి పోవుచుందురు. సెక్సీ యనునీఁగలు జంతువులను గఱచుటం జేసి యవి చచ్చిపోవును. కాన దేశమున గుఱ్ఱములు, పశువులు (నెడ్లు) కానరావు. ప్రజలు బంటూజాతులవా రధికముగ నున్నారు. వారు చాలయజ్ఞానులు,మూర్ఖులు నైయున్నారు. ఈ దేశము ౮ భాగములై యున్నది. పోర్చుగీసు సెటల్‌మెంట్సు, జర్మను తూర్పుఆఫ్రికా, జాంజిబార్ టెరిటరీ, బ్రిటిషు తూర్పుఆఫ్రికా, ఉగండా, ఇటాలియన్ సోమలీలాండు, బ్రిటిషు సోమలీలాండు, ఇటాలియన్ ప్రొటక్టరేటు.

తూర్పుకాపులు తెలగాలుచూ.

తూర్పుగోదావరిజిల్లా— తొల్లింటి గోదావరిజిల్లాలోని తూర్పుభాగ మొకప్రత్యేక జిల్లాగాఁ జేయఁబడినది. ఆంధ్రదేశమున మదరాసురాజధానియం దున్నది. కాకినాడ గొప్ప రేవుపట్టణము, కలక్టరుండుతావు. విశేషవర్తకస్థానము. రాజమహేంద్రవరము న్యాయస్థానము లుండుతావు. గోదావరీతీర మగుట పడవలపై వర్తకము, కలపవర్తకము విశేషముగఁ గలదు. బట్టలనేతపని కొంత నెటకుఁ గలదు. తుని వర్తకస్థానము. అమలాపురము, రాజోలు, రామచంద్రపురము, పెద్దాపురము ఇతరపట్టణములు. పిఠాపురము పెద్ద జమీందారీస్థానము. అంబాజీపేట వర్తకస్థానము. యానాము ఫ్రెంచివారిది. కోనసీమ యీమండలములోనిది. (కోనసీమ చూడుఁడు).

తూర్పునాఁటిశ్రీవైష్ణవులు— ఆంధ్రబ్రాహ్మణులు చూడుఁడు.

తూర్పుమాళవ— అవంతిదేశముచూ.

తూర్పురూమేలియా స్టేటు— ఇది బాల్కన్‌స్టేట్సులో నొకటి. టర్కీ ఇన్ యూరప్ నకులోఁబడి యొకక్రిస్తవుండై నేషనల్ ఎసంబ్లీచే నెన్నుకొనఁబడిన భూపతిక్రింద స్వతంత్రపరిపాలన మనుభవించు చుండుటకు బెర్లిన్ ట్రీటీయం దేర్పఱుపంబడి బల్గేరియాస్టేటుతోఁ గల్పంబడి స్వపరిపాలన నెఱపుకొనుచు టర్కీ ప్రభుత్వమునకు లోఁబడియున్నది. (టర్కీదేశముచూ. ఐరోపాఖండము చూ.) ఫిలిప్పోపోలిస్ పురము రాజధాని. ఇది Phip of Macedonia వారిపే రిడఁబడిన పురము.

తూలాపరీక్షాపౌర్ణమి— పుష్య శుద్ధ పౌర్ణమి. దీనిని తూలా (దూది) పౌర్ణమి యనుట గలదు. దూదిపింజల నారుబైట నుంచి, రాత్రి దానియం దాకర్షింపఁబడి చేరుకొనిన మంచు బిందువులం బరీక్షించి కాలగతి నెఱుంగుదినము. (పండుగలు చూ.)

తెక్కలిచెట్టు— దీనికి తక్కెటిచెట్టనియు, తక్కెడిచెట్టనియుంగూడ బేర్లు వాడుకయం దున్నవి. సంస్కృతముపేరులు సరిగాఁ దెలియవు. కొందఱు అగ్నిమంథః, కర్ణికః, గనికారికః, తర్కారిః, వైజయంతికః అనిరి. కాని యవి నెల్లిచెట్టు పేరులు. దీనికి వర్తింపవు.

దీని వేఱు, ఆకులరసము, లేక (రెంటి) కషాయము వేఁడి చేసి విరేచనముం గల్గించి అగ్నిమాంద్యము, మలబద్ధము, వాతదోషము, శ్లేష్మము, శోపల నడంచు ననియు, దీని యాకు తలకు వేసికట్టిన శిరోవాతములు, శిరస్సునందు పోటు హరించు ననియుం జెప్పఁబడినది. రక్తపైత్యముం గూడ శమింపఁ జేయుగుణ మాకునందుఁ గల దందురు.

తెగించి వెన్కకుబోవుటా తెగింపునకు ఫలితం?— ఆంధ్రలోకోక్తి. తెగించినచో ముందున కరుగుటగాని, వెనుకకుబోవుట జరుగ దనిభావము.

తెగువ దేవేంద్రపదవివంటిది — ఆంధ్రలోకోక్తి.

తెడ్డుండగ చెయ్యి కాల్చుకొన్నట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

నాలి అన్నయకవి— ఆం లలో మధ్యకవులందుఁ బరిగణింపఁబడినవాఁడు. శైవుఁడగు నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. తండ్రిపేరు రామయ్య.

ఈకవి శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముని యల్లుండగు రామరాజు పెద్దతండ్రికి ముమ్మనుమఁడును రామరాజుమంత్రియునగుపులిజాలసోమామాత్యున కాశ్రితుఁడుగ నుండి సుదక్షిణా

పరిణయ మను ప్రబంధము రచించి సామా మాత్యునకుం గృతి యిచ్చెను. (ఆర్వీటిబుక్క రాజువంశావళి చూ.) కృతిభర్తకుం బ్రభువగు రామరాజు కందాళ శ్రీరంగాచార్యులశిష్యుఁడై రామానుజీయ వైష్ణవమతదీక్ష నందినవాఁడు. కాన ఆయనకాలము క్రీ.వె. ౧౫౮౦ ప్రాంతము గానోపు. కవియు నాకాలమువాఁడై యుండవలయును.

తెనాలి రామకృష్ణకవి—ఆంధ్రకవులలో మధ్యకవులందు పరిగణింపఁబడినవాఁడు. ఈతని తెన్నేటి రామకృష్ణకవి యనియు, తెనాలిరామ లింగ మనియు, ననేకరీతుల వాడుకలు గలవు. ఇంటిపేరు ఈశ్వరిప్రగ్గడవారు. తలిదండ్రులు బాల్యముననే మరణింప మేనమామకడ తెనాలి యందు (గుంటూరు మండలము) బాల్యమునం దుండుటంజేసి తెనాలి యింటిపేరుగనై యీశ్వ రప్రగ్గడ పేరు మాసిపోయె నఁట. ఈతనిపేరు తొలుత రామలింగ మనియుండె నఁట, గాని పిదప విష్ణుభక్తుండై రామానుజీయ వైష్ణవమత దీక్షను తిరుమల తాతాచార్య దేశికునివలనఁ బొంది తనపేరు రామకృష్ణుఁ డని మార్చుకొనె ననియుం బలమగు ప్రతీతి కలదు. నియోగి. యాజ్ఞవల్క్యబ్రాహ్మణుఁ డనియు, కౌండిన్యస గోత్రుఁడనియు, తండ్రిపేరు రామయ్యయనియు, తల్లిపేరు లక్ష్మమ్మ యనియు, నీతఁడు తెనా ల్యగ్రహార నిరేత యనియు, పాండురంగ మాహాత్మ్యమునఁ జెప్పఁబడియున్నది.

ఈతఁడు వికటకవి యని చెప్పఁజను ననేకకథ లీతనింగూర్చి చెప్పఁబడినవి కలవు గాని యవి మాకప్రస్తుతములు. ఈతఁడు రచించినవి పాండురంగమాహాత్మ్యము, ఘటికాచల మాహాత్మ్యము మొదలగు గ్రంథములు కొన్ని గలవు.

తెనుఁగు లిపి (తెలుఁగు లిపి)— తెలుఁగులిపి చూడుఁడు.

తెర్మో డైనామిక్సు (Thermo Dynamics)—జర్మనుభాషయందు Thermo అనిన వేఁడి యనియు, Dynamics అనిన శక్తి యనియు నర్థము. శక్తి యన నిట Energy అని యర్థము గ్రహింపవలయును.

ఇది పాశ్చాత్యకల. వేఁడియొక్క Energy చేత పనిచేయించువిధానముం దెల్పుకల. ఇది రెండుభాగములుగ నుండును. చేయించుచున్న పనియొక్క ప్రతియూనిట్ (Unit)నకు నెంత పరిమితిగల వేఁడి వ్యయ మగుచున్నదో దాని నెఱుంగువిధాన మొకభాగమును, అందుకు విపర్యయముగ నెంతెంతపని నడుచుకాలమున కెంతెంత వేఁడి పుట్టుచున్నదో దాని నెఱుంగు విధాన మొకభాగమును నైయున్నవి.

రెండవ భాగమున Higher Temperatures యందు ఒక Body నుండి, వేఱొక బాడీకి వేఁడిని నడుపు టసాధ్య మనియు, Purely self acting machine ఈ పనిని చేయదనియు చెప్పఁబడినది. ఇందువలన వేఁడి యెల్లప్పుడును High temperatures నుండి Low temperatures నకు దిగిపోవునని తేలు చున్నదని భావము.

తెర్మోమీటర్ల భేదము—ఇక్కాలము నకు తెర్మోమీటరులు ౧ ఫారెన్హైటు తెర్మో మీటరనియు, సెంటిగ్రేడు తెర్మోమీట రనియు, రిఓమర్ తెర్మోమీట రని మూఁడుగ నున్నవి. మూఁడును గొప్పప్రచారము నంది యున్నవియె. (శీతోష్ణములం దెల్పుయంత్రము చూడుఁడు).

ఫ్రాహ్నీటు తెర్మో డిగ్రీలు.	సెంటిగ్రేడు. తెర్మో డిగ్రీలు.	రిఓమ రె ర్మోమీ. డిగ్రీలు.
212	100	80
200	93.3	74.6

ఫారన్హీటు.	సెంటిగ్రేడు.	రిజోమర్.
190	87.7	70.2
180	82.2	65.7
170	76.6	61.3
160	71.25	57
150	65.5	52.4
140	60	48
130	54.4	43.5
120	48.8	39.1
110	43.3	34.6
100	37.7	30.2
95	35	28
90	32.2	25.7
85	29.4	23.5
80	26.6	21.3
75	23.8	19.1
70	21.1	16.8
65	18.3	14.6
60	15.5	12.4
55	12	10.2
50	10	8
45	7.2	5.7
40	4.4	3.5
35	1.6	1.3
32	0	0
30	-1.1	-0.8
25	-3.8	-3.1
20	-6.6	-5.3
15	-9.4	-7.5
10	-12.2	-9.7
5	-15	-12
0	-17.7	-14.2
-5	-20.5	-16.4
-10	-23.5	-18.6
-15	-26.1	-20.3
-20	-28.8	-23.1
-25	-31.6	-25.3
-30	-34.4	-27.5

పద్ధతులు:—సెంటిగ్రేడునుండి ఫారన్హీటునకు మార్చుటకు సెంటిగ్రేడు అంకెను × 9 ÷ 5 + 32 = ఫారన్హీటు.

ఫారన్హీటునుండి సెంటిగ్రేడుకు మార్చుటకు ఫారన్హీటుఅంకె — 32 × 5 ÷ 9.

సెంటిగ్రేడునుండి రిజోమరుకు మార్చుటకు సెంటి అంకె × 4 ÷ 5 = రిజోమరు.

రిజోమరునుండి సెంటిగ్రేడుకు మార్చుటకు రిజోమరుఅంకె × 5 ÷ 4 = సెంటిగ్రేడు.

రిజోమరునుండి ఫారన్హీటుకు మార్చుటకు రిజోమరుఅంకె × 9 ÷ 4 + 32 = ఫారన్హీటు.

ఫారన్హీటునుండి రిజోమరుకు మార్చుటకు ఫారన్హీటుఅంకె — 32 × 4 ÷ 9 = రిజోమర్.

థెర్మామీటరు—శీతోష్ణములం గొలుచు యంత్రము చూడుడు.

తెలకపిండి—నూనె తెలగపిండి చూ.

తెలగ ప్రభువులసీమలు — ఏలూరు (పశ్చిమ గోదావరీమండలము) దీని కాదిపేరు కొలనుపుర మని కొల్లేటినుండియు, పిదప నందు పూచు తామరపూలనుండి కమలాకర మనియు పేరులుండెను. గణపవరమునకు పద్మినీపుర మని మొదటిపేరు. ఆకువీడు అనుపేరు తామరాకు నుండి కల్గెనంట. ఈదుర్గములు తెలగప్రభువుల పాలనక్రింద నుండెనంట. గణపవరము(పద్మినీపురము) గూర్చి సువర్ణేశ్వర దేవాలయశాసనమునుండి తెలియుచున్నది. ఏలూరు అనుపేరు మహామ్మదీయులచే వాడుకలోనికిం దేబడినదిగాం జెప్పంబడినది. (తెలగాలు చూడుడు.)

తెలగాణ్యులు — తెలంగాణాదేశస్థులని భావము. ఇప్పు డీదేశము H.E.H. నిజాము రాష్ట్రమున నున్నది. ఆంధ్రదేశమునఁ గల తెలగాణ్యపు బ్రాహ్మణులును, తెలగా లని చెప్పఁబడు (నాయక) కులమువారును గూడ నీదేశమునుండి పేరందినవారే.

బ్రాహ్మణులం దీ తెలగాణ్యపుశాఖయందు స్మార్తులును, వైష్ణవులును గలరు. వైష్ణవులను గోల్కొండవ్యాపారు లనెదరు. వీ రటీవల బ్రహ్మపుర (గంజాం జిల్లాలోని బరంపురము) వైష్ణవులని శాఖానామము ధరించిరి. ఇఁకను వీరిని తెలగాణ్యపు నియోగులని కొందరు వాడుచున్నారఁట. తెలగాలు నాయకు లనంబడుదురు. (దక్షిణమధురాపురమేలిన తిరుమలనాయకుం డీతెగకుం జెందినవాఁడే. ఇప్పు డాంధ్రదేశమున నాయళ్ళనంబడుచున్నారు.)

తెలగాలు — తెలింగానాదేశస్థు లగుట "తెలగాలు" అని పేరందినవారు. వీ రార్య సంతతికిఁ జెందిన శూద్రకులజులు. (తెలగాణ్యులుచూడుఁడు). తొల్లింటి తెలగాలు ప్రజాసంఘమున నాయకత్వము వహించి, ప్రజలను దస్యులబారినుండి తప్పించినటుల గ్రంథాధారములు గాన్పించుచున్నవి. ఆదినుండియు తెలగాలు మానాభిమానులై మెలంగుచుండినవారు. 'రామప్రమార' యను మహనీయుఁ డగు శూరుఁడు (క్షత్రియకులము, ప్రమార క్షత్రియులు చూడుఁడు.) తెలఁగా వీరుల సైన్యబలముం గూర్చుకొని, వారి ప్రతాపమున దస్యుల నడంపఁ గల్గెను. వీరు కత్తులు, కఠారులు, బాకులు, ఈటెలు మొదలగు నాయుధములను దాల్చి, దస్యులఁ గ్రొవ్వడంచుచుఁ దమ పౌరుష నామము లాచంద్రార్కముగ నీ లోకమున నుండఁదగినట్లుఁ జేసికొనిరి, గాన తెలగాలలో నింటిపేర్లు కేవలము గ్రామనామములే గాక, శూరకత్తులవారు, ఈటెలవారు, బాకులవారు, తుపాకులవారు, కఠారులవారు మొదలగు పౌరుష నామములు పేర్లుగా గానవచ్చుచున్నవి. చాళుక్య భూపతి జయసింహునిమనుమఁడు మొదటిపులికేశి అశ్వమేధయాగము జేయఁ బూని, యాగాశ్వమును విడిచినపుడు రక్షకులై వెనువెంటఁ జనినవారు తెలగాలే. విజయోత్సాహులై వెడలుచుండిన తెలగవీరులు స్వాతంత్ర్యరాజ్యముల నేలుచుకొని జయచిహ్నములుగ నక్కడక్కడ శాసనములు వేయించిరి. అట్టి శాసనములు మధుర దేవాలయములోను మఱికొన్ని యితర స్థలములందునను నేఁటికిఁ గానవచ్చుచున్నవి. మధురలో రాజ్యముచేసిన తిరుమలనాయక నృపతియు, మంగమదేవి మహారాజ్ఞియు తెలగాలు. ఈనాయకశబ్దము నాయఁడుగ మారినది. తెలగాలు నాలుగుశాఖలువారుగ నున్నారు. ౧ తెలగాలు (లేక నాయుళ్ళు) ౨ ఒంటరులు, (లేక దొరలు) ౩ బలిజెలు, ౪ కాపులు నని. తెలగా లేక నాయఁడు మొదటనుండియు పౌరుషవంతులయి యుండి యుద్ధమే తమకు ప్రధాన జీవనముగఁ బరిగణించుచుండెడివారు. తెలగాలు, బ్రిటిషుప్రభుత్వమునఁ గూడ తెలుగుపటాలములలో సిపాయీలుగఁ జేరి పనిచేయుచు నాయక్, సుబేదార్, జమాదారు, పల్లకీషుబేదారు, హవల్దార్, మేజర్, షుబేదారు, అను నధికారబిరుదముల నందుకొనుచుంట నేఁటికిని గానవగుచున్నది. మఱియుఁ దమగౌరవమును గాపాడుకొంటయం దగ్రేసరులైయున్నారు. బెంగుళూరు, గంజాం జిల్లాలలోని శ్రీకాకుళము, రాజమహేంద్రమునందలి మెఱకవీధి, ఏలూరిలోని పడమటివీధి అనఁబడుస్థలములందు వసించుతెలగాలు పౌరుషమున ఖ్యాతిం గాంచినవారు. పెద్దపెద్ద చదువులు చదివి యున్నతోద్యోగముల నొనర్చువారు తెలగాలు నాయు ళ్లనిపించుకొను

చున్నారు. కాని యిటీవల నుద్యోగగౌరవము నందుచున్న ప్రతిశూద్రకులజుఁడును నాయఁడు అని పిలువఁబడుచున్నాఁడు. దీనిని చదువరులు గమనింతురు గాక. రెండవశాఖ ఒంటరి లేక దొర. ఒంటరి యనుశబ్దమునకు సహాయశూరుఁడైన బంటు అని యర్థము. ఒంటరులు నేటికిని మిక్కిలి పౌరుషవంతులుగనున్నారు. మానమును గాపాడుకొనుటకై ప్రాణము నయినఁ గోల్పోవ నొంటరి సిద్ధపడును. ఎల్లవేళలందును తమ మొలలందు శూరకత్తులను దాల్చియుందురు. వీరిస్త్రీలయందు ఘోషాచారము గలదు. గంజాముజిల్లాలోని పర్లాకిమిడిలోను, బొబ్బిలిలోను 'దొరలు' అని పిలువఁబడువా రీయొంటరులే. పూర్వపురాజులు వీరికి శాశ్వతిపుహక్కు గలిగియుండునట్లుగ ఇనాముభూముల నొసంగి యుండిరి. విశాఖపట్టణముజిల్లాలోని అనకాపల్లి, కశింకోట, వడ్డాది, మింది, కొండ్రడెము, కుంచాగి అను గ్రామములందును, తూర్పు గోదావరి జిల్లాలో కాకినాడకు సమీపములో నుండిన పనసపాడు, తిమ్మాపురము, చిత్రాడ, సర్పవరము మున్నగుగ్రామములందును ఒంటరులు కానవచ్చుచున్నారు. వీరికి ప్రధానజీవనాధారమిపుడు వ్యవసాయమే. బలిజెలు సాధారణముగ వర్తకము, వ్యవసాయములపై నాధారపడియుందురు. వీరిలో వివిధశాఖలవా రున్నారు. వారివారి వృత్తులనుబట్టి ఆయా శాఖ లేర్పడినవి. తెలగబలిజెలు, గాజులబలిజెలు, ఓడబలిజెలు, దూది బలిజెలు, పెరికె బలిజెలు మొదలయినవి వీరిశాఖల కుదాహరణములు. బలిజెలలో స్త్రీలు తమవంశగౌరవము చెడకుండఁగ నుండునట్టి కట్టుబాట్లతోఁ బ్రవర్తింతురు. వీరియందు ఘోషా లేదు. ఈబలిజెలు తూర్పుగోదావరిజిల్లాలోని అమలాపురము, కాకినాడ మున్నగుప్రాంతములందును, గుంటూరుజిల్లాలోని ఒంగోలుతాలూకాలోను, నెల్లూరిజిల్లాలోని కందుకూరు, కనిగిరి మున్నగుప్రాంతములందును, తిరుపతి, మదరాసు మొదలగు స్థలములలోను, కన్నడదేశములోను గావవచ్చుచున్నారు. ఈంఁడ్ర లేక యీడిగ అని పిలువఁబడు కులజు లిటీవల సెట్టిబలిజెలు అనుపేరు పెట్టుకొని యున్నారు. కాని వీరలలో వీరికెట్టి సంబంధమును లేదు. 'కాపు' అనుశబ్దమునకు కాచి రక్షించువాఁడు అని యర్థము. నాయఁకుఁడె తనయండ జేరినవారిని కాచి రక్షించినవాఁడు కాపు. ఇప్పటికి నీగ్రామనాయకుని 'పెద్దకాపు'అని పిలుచుట వాడుకయై యున్నది. కాపులలో రెండు తెగలవా రున్నారు. (1) మానాటి కాపులు, (2) తూర్పుకాపులు అని వీరికి ఆచారమర్యాదలందు భేదము గన్పట్టెడిని. మానాటి కాపులలో స్త్రీలు ఇల్లు విడిచి సంచరింపరు. తూర్పుకాపు లట్టినియమమును బాటింపకపోవుటయుం గలదు. మఱియు వీరియందు మారుమనువులు కలవు. మానాటికాపుల కట్టివి లేవు. తూర్పుకాపులు మానాటికాపులయిండ్లలో భోజనములు చేయుదురు. మానాటికాపులు తూర్పు పశ్చిమ గోదావరి జిల్లాలలో నధికముగను, విశాఖపట్టణము, గంజాం, కృష్ణా, గుంటూరు మొదలగు జిల్లాలలో నల్పముగను కానవచ్చుచున్నారు. తెలగజాతిలో శివమతస్థులును, వైష్ణవ సాంప్రదాయమునకుం జెందినవారును గూడ నున్నారు.

తెలగాల కులోత్పత్తింగూర్చిన పూర్వపుగాథ బలిజవంశపురాణమను గ్రంథమున నిటులం జెప్పంబడినది. వీరు చంద్రవంశపువా రగు క్షత్రియులందు సుతపుం డనువానికి బలు లనేకము లర్పించుకతన నొకసుతుండుగల్గెను. వానికి 'బలి' యనినామమిడిరఁట. వానికిదీర్ఘతముఁడను ఋషిప్రసాదమువలన ఆంధ్రుండను సుతుండు

గల్గెనట. ఆతనిసంతతివారగుట వీ రాంధ్రులనఁ బడిరట. ఇంకను ఆంధ్రునిసోదరులగు అంగుఁడు వంగుఁడు, కళింగుఁడు, సింహాలుఁడు, పుండ్రుఁడును గూడ బలిసంతతివారగుట బలిజ లనం బడిరఁట. ఆంధ్రుండును బలిజలలోనివాఁడే.

ఆంధ్రదేశమున తెలగా లనంబడువారు 'రావు' అనెడి బిరుదనామము గలవారు. వీరిని తెలుఁగు వెలమలనియు వాడుచుండిరట. వీరు ఆంధ్ర కర్నాటక సామ్రాజ్యాధిపతులతో సంబంధబాంధవ్యములు కలవార మని యనుచున్నారు. వీరికింగల రావుశబ్దము రాజశబ్దముయొక్క అపభ్రంశ రూప మని యందురు. నాయఁడు అనునది నాయకశబ్దముయొక్క కు ల్లపరూపఁబడి సరూపముగ విదితమగుచునే యున్నది. వీరికింకను గౌరవుల నెడిబిరుదనామము వాడుకయం దుండినదందురు. ఈబలిజవారియందు కోటబలిజ వారనియు పేటబలిజవారనియు నిరుతెగలు గలవు. కోట యనిన విజయనగరపుకోటసంబంధులు. పేటవారు ఆసామ్రాజ్యరాజ్యమునం దుండిన బలిజకుటుంబములవారు.

బలిజవారికి దేశబలిజవా రనియు వాడుక యుండెనట. వారిలో నాయనివారు, సెట్టివారు, రౌతువారు, రాజువారు, రావువారు, వజీరువారు ననంబడు నింటిపేర్లుగలవారుగ నుండిరి. వారియందు రాజబంధు, మహాబంధు, గోష్ఠిబంధు, మహాబంధువు లని నాల్గుతెగలుగ నైరి. వీరింగూర్చి శ్రీ విజయరంగ చొక్కభూపాలుఁడను మహారాజు శ్రీరంగమున రంగనాధస్వామి సన్నిధిని నాల్గు ప్రకటనముల నేకకాలముననే గావించెనని చెప్పంబడినది.

ఆదిని బలిజలు వేయియిండ్లవా రుండిరని ఇప్పుడు మూడువందలుమాత్ర మున్నా రందురు. దక్షిణదేశములందు పలుతావుల నీ బలిజలు వేర్వేరు ఇంటిపేర్లతో, వేర్వేరు భేదశాఖలుగ నైయున్నారఁట.

తా మాదిబలిజవారై యుండినటుల చెప్పుకొను తెలగాలయందు ఆదిని కాశ్యప, భరద్వాజ, అత్రి, ఆంగీరస, మరీచి యను నైదు గోత్రము లుండెనని తెలిసెడిని. ఇక్కాలమున పరిశీలింప ౧ చలనుగోత్రము, ౨ జనకల, ౩ దశరధ, ౪ ఓషపాల, ౫ కాశి, ౬ సెట్ల, ౭ మల్లెల, ౮ అక్షింతల, ౯ పైడిపాల, ౧౦ ముదుగల,(బహుశః ముద్దల)౧౧ పుష్పాల, ౧౨ గంధము, ౧౩ మోరసాల, ౧౪ జడపాల, ౧౫ మత్స్య, ౧౬ కూర్మ, ౧౭ వరాహ, ౧౮ నారసింహ, ౧౯ మహీపతి గోత్రములు గానవయ్యెడిని. ఇంకను కొన్ని యుండవచ్చునని తెలంపవలసియున్నది. రాచపాలగోత్రజులు గానవగుచున్నారు.

బలిజవారనునది శాఖలవారనియు నందు, ౧ ఒప్పనబలిజలు, ౨ కన్నడబలిజలు, ౩ కమ్మబలిజలు, ౪ కోటలుబడిబలిజలు, ౫ ఉప్పుబలిజలు, ౬ ఖండిబలిజలు, ౭ ఓడబలిజలు, ౮ గాజులబలిజలు, ౯ గొల్లబలిజలు, ౧౦ చిత్రాల బలిజలు, ౧౧ జనపబలిజలు, ౧౨ పూసందమల్లి, ౧౩ పెరిక, ౧౪ పేట, ౧౫ ముసుకు, ౧౬ లింగబలిజలు, ౧౭ నలసబలిజలు, ౧౮ వెలమబలిజలు, ౧౯ సెట్టిబలిజలు, ౨౦ రెడ్డిబలిజలు అనువారిందరు బలిజలే యనియు నందురు, గాని, వీరియం దేసంబంధము గానరాదు. [విజయరంగ చొక్కనాథుని కులబంధువులంగూర్చిన ప్రకటనలు చూడుఁడు. తెలగప్రభువుల సీమలు చూడుఁడు.]

తెలివితక్కువ ఆఁక లెక్కువ— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తెలిసేవఱకూ బ్రహ్మవిద్య, తెలిస్తే కూసువిద్య— ఆంధ్రలోకోక్తి.

తెలుఁగు— దీనికి తెలుఁగు, తెలుంగు,

తెనుఁగు, ఆంధ్ర మనురూపాంతరములు కలవు. త్రిలింగశబ్ద వైకృతరూపము. త్రిలింగములు- శ్రీశైలము (శ్రీశైలము), కాళేశ్వరలింగము, దాక్షారామలింగము (భీమలింగము).

తెలుఁగు కన్నడ లిపులు— ఆదిని నొకటే లిపిగనుండి పిదప వేఱైన సోదరీలిపులగు తెలుఁగు కన్నడము లన్యోన్యసంబంధమే గాక మాటలందు బాంధవ్యముం గూడఁ గల్గియుంట, వీటింగూర్చి సాముదాయికముగ వివరించుటయే సమంజస మగును.

మహా రాజ్యాశోకచక్రవర్తి కాలము క్రీ. పూ. ౨౭౨-౨౩౧ అని యెఱుంగుదుము. ఆనాటికి ప్రచారమునందున్న లిపి బ్రాహ్మి యనంబడును. గిని దేవనాగరియొక్క యప్పటి మూలలిపి రూపము. దానినుండి గుహాలిపి జనించెను. దానినుండి ౧ చాళుక్యలిపియు, ౨ వేంగిలిపియుం గల్గెను. ఈచాళుక్య వేంగిలిపు లొకటే గుహా లిపినుండి కల్గిన సోదరీలిపులుఁగ నెఱుంగునది.

అందు చాళుక్యలిపినుండి ౩ పశ్చిమచాళుక్య లిపియు, వేంగిలిపినుండి ౪ పూర్వచాళుక్య లిపియు, ౫ పురాతన జావాలిపియుం గల్గెను. పశ్చిమచాళుక్య పూర్వచాళుక్య లిపులు కలిసి పోయి, సంధికాలపులిపి ౬ యనంబరఁగుచు, హళెకన్నడము, ప్రాంత తెలుఁగు కలసియుండిన మిశ్రలిపిగా పరిణమించెను.

ఇట్టి మిశ్రలిపి యగు సంధికాలపులిపినుండియే ౭ హళెకన్నడ మనియు, ౮ ప్రాంత తెలుఁ గనియు రెండు వేర్వేఱు లిపులు భేదతను వహించి వేఱయ్యెను. ఈ హళెకన్నడమునుండి ౯ ఇప్పటి కన్నడలిపియు, ప్రాంత తెలుఁగునుండి ౧౦ యిప్పటి తెలుఁగులిపియు నేర్పడియెను. వెనుకఁ జెప్పిన ౫ పురాతనపు జావాలిపినుండి ౧౧ ఇప్పటి జావాలిపి యేర్పడియెను. ఇది యాంధ్ర కర్ణాటక సోదరీలిపుల పరంపరగాఁ దెలిపెడిని. (దాక్షిణాత్యలిపుల వంశవృక్షము చూడుఁడు.) ఇంక వీటియందు ముఖ్యలిపులం గూర్చిన వివరణము గనుఁగొందము గాక. ఇవి యన్నియు దాక్షిణాత్యలిపు లనంబరఁగు చుండును. అన్నియు దేవనాగరి బ్రాహ్మి సంతతి లిపులే గాని వీటి భాషలు స్వతంత్రములు గను, ఒక భాషనుండి కల్గినవి కావనియు, మఱవక మనసునం దుంచుకొనవలసియుండు నని వెనుకఁ జెప్పఁబడినదియే.

ఇట్టి తెలుఁగు కన్నడ లిపులంగూర్చి సుప్రసిద్ధ పరిశీలకుండగు బర్నెల్ పండితుఁడు సైత మీలిపులకుం గల భేదముంగూర్చి వ్రాయుచు నీ భేదము చాలముఖ్యముగ గమనింపఁ దగినదని పేర్కొనియుండెను. అశోకచక్రవర్తిశాసనములం దాంధ్రరాజ్యముఁ బేర్కొనం బడినది. చంద్రగుప్తమహారాజు మగధరాజ్యమును పాలించు కాలమున దానికిం బిదప నాంధ్ర శాతవాహనుల రాజ్యమే ప్రాముఖ్యమునందినదని పరిశీలకు లనుచుందురు.

ఇంకను వీటింగూర్చి వేంగిలిపి, పశ్చిమ చాళుక్యలిపి, పూర్వ లేక తూర్పు చాళుక్యలిపి, సంధికాలపులిపి, తెలుఁగులిపి, చూడుఁడు. దాక్షిణాత్యలిపులు చూడుఁడు.

తెలుఁగులిపి (తెనుఁగులిపి యని వాడుక)— క్రీ. వె. ౧౩౦౦ ప్రాంతమునుండియు మెల్లమెల్లగ (సంధికాలపు లిపినుండి) తూర్పున ప్రాంత తెలుఁగును, పశ్చిమమున హళెకన్నడ మును విడిపోవ నారంభించె ననియు, నట్లు విడి పోయి వేఱుగనైన రెండుభాషలనుండి యిప్పటి తెలుఁగును, ఇప్పటి కన్నడలిపియు నించుక తిరుగ(కాలముగడచినకొలఁది)మార్పుల నంది యేర్పడిన వనియుఁ బరిశీలనలనుండి తెలియు చున్నది. (సంధికాలపులిపి చూడుఁడు. దాక్షిణాత్యలిపులయం దీయంబడిన పరంపర చూ.)

ఇప్పటి తెలుఁగులిపి యగుటకు పూర్వపు లిపులయందు ఏయేమార్పులు జరిగెనో యోచించుట తెలుఁగులిపింగూర్చి యెఱుంగుట యగును. క్రీ. వె. పదునేడవ-శతాబ్దమునందునక ఏ.ఒ.అను వర్ణములకు (సంస్కృత లేక దేవనాగరిలిపి యాచారము మేరకు) హ్రస్వరూపములు తెలుఁగు లిపియందు లేకుండెను. పిదప నేర్పాటైన హ్రస్వ ములగు ఎ. ఒ.లకు పైనఁగల పొల్లులు లోపింప జేయఁబడినవి.

ప్రాఁత తెలుఁగు, హళకన్నడము, వేఱైన పిదప కన్నడపద్ధతిమేరకు "త" అక్షరమున కెడమవైపున సున్న లేక ఒక్క కుడివైపుననే సున్న వ్రాయఁబడుచుండెడిది. అనఁగా నుభయలిపులందొకేరీతి నుండునది. పదవమార్పుగ తెలుఁగునందు కుడియెడమలందు సున్నలుఁ వ్రాయబడుచు నిక్కలపు "త" మైనది.

వేఁగిలిపియందు "ఫ" అక్షరమునకు తలకట్టు గుడి యిచ్చినటుల వ్రాసిన "ఫ" యగుచుండి నది. పశ్చిమచాళుక్యలిపియందుఁ గూడ నిట్లే యుండినది. పిదపఁ బదియవ శతాబ్దమునందు తూర్పుచాళుక్యలిపియందు మొత్తి "ఫ" అక్షరమునకు కుడితట్టు గీటుగ నుండెఁ గానవగును. పిమ్మట నదియును మార్పునంది నడుమకుఁ దేఁబడి దానికి దగ్గఱగీత హంసపాదమువలె వ్రాయ బడుచుండినది. ఇట్లు క్రీ. వె. ౧౦-౧౧ శతాబ్దములందుండినటుల గానవగును. నన్నయభట్టు లనే ఫకారమును లిఖించియుండనోపు. పిమ్మట తిక్కనసోమయాజినాఁటి కది మాఱి యిప్పటి వలె "ఫ" (ఒత్తు) ఫకారము వ్రాయఁబడి యటులనే నిలిచి యున్నది.

మునుపటి లిపులందు చ కారమునకును ఛకా రమునకును తలకట్టు గానరాదు. ఇప్పటిలిపియం దేర్పడి యున్నది.

మునుపటిలిపులందు భ అక్షర మిప్పటి దేవ నాగరి లకారము కొంచెము కొంత పోలిక యుండి నది. ఇప్పటి తెలుఁగులిపియందు బ కారము నకు క్రింద ఒత్తు, పైని తలకట్టుతో భ అగు చున్నది.

మునుపటి లిపులందు కన్నడపద్ధతి మేరకు క అక్షరము కన్నడలిపి క వలె వ్రాయఁబడుచుం డినది. ఇప్పుడు వచ్చుట వ్రాయం దిట్టులనుంటఁ గానవగును. నెల్లూరుసీమ నెటులనో యది యుం దనుగు నిప్పటి యచ్చు క వలె నుండిన దఁట. అచ్చుకూటముల నాదిని స్థాపించువారు నెల్లూ రు విధానము ననులంబించిరఁట. అది యాదిగ అచ్చు క ప్రచారము నందనాఁగిన దఁట.

మధ్యకాలపు లిపియందు తెలుఁగు, కన్నడ ములు కలిసియుండి వేఱైనపిదప హళకన్నడము లిపియందు శకటరేఫము బిందు (లేక సాదా) రేఫము రెండుగఁ గానవగుచు వ్రాయఁబడు చున్నది. ఈపద్ధతి ప్రాఁత తెలుఁగు లిపికిఁ గూడ ప్రాఁకె సంస్కృత శాసనములందు వైదీకమ్ము కలగు గ్రామముల పేరులు వ్రాయవలసి వచ్చినచోటనెల్ల, కేవలముగా రేఫము కాక యున శకటరేఫ ద్వంద్వము వ్రాయుచుండిరి. ఇట్టి రెండు రేఫద్వయ ముఁ బలుక్కమండిరని భావము. ఇటుల శాసన లిపియందు ప్రవేశించిన శకటరేఫరూపము క్రమముగ పండితుల వ్రాతలందు తద్భవములందలి రేఫమునకు నను ద్రోసి వ్యాప్తస్థానమును తానాక్రమించుకొనుటకు బలము గలదిగఁ గూడ నయ్యెను. కాఱియ (కారికాశబ్దము), పెఱ (పరశబ్దము), గోఱజము (గోరోచనశబ్దము), ఎఱికి (క్షీరిక శబ్దము)లు నిట్టివి నుదాహరణీయములు. ఇప్పటి తెలుఁగు లిపియందు శకటరేఫోపయో గమే తగ్గియుంట గానవగును.

శ-అక్షరము రూపు మాఱిపోయినది. (అను స్వారము తెలుఁగు కన్నడ లిపులు, దాక్షిణాత్య లిపులు, భరతదేశపు లిపులు- లిపి చూడుఁడు).

తెల్లపోవుట—ఒకఁ డొనర్చిన తప్పుపనిని సాదృశ్యముగా వెల్లడియగునట్లు వాని నడుగుట గల్గుతఱి నాత డొనర్చిన యాతని ముఖము తెల్లవాఱును. ఇది విన్నదనము (చిన్నతనము) మనమునఁ బెనఁగొనుటకు లక్షణము. దీనినే తెల్లఁబోయె నందురు. మనస్సునందుఁ గల్గిన భయమునకు, సిగ్గునకు నిది లక్షణమై యుండును.

ముఖమునందలి చర్మము శరీరపుచర్మమున కన్న పలుచనిది గాన దుఃఖమున రక్తధాతువులు సరిమైన స్థితియందు స్ఫురించు చుండును. సిగ్గుతోఁగూడిన భయము, విన్నదనము, మనస్సునకుం గల్గుతఱి హృదయముయొక్క, మేధస్సుయొక్క నడుమనాళములగుండా నడచు రక్తప్రసార మించుమించు నిలిచిపోవును గాన ముఖమున రక్తము తగ్గి ధాతువుండక వెలవెల పోవుట సంభవించును. దీనినే "ముఖమున కత్తివేటువేస్తే రక్తపుచుక్కలే'' దనియందురు.

తెల్లబంకమట్టి— బంకమట్టి చూడుఁడు.

తెలమొగము— ఆంధ్రభాషాసాంప్రదాయార్థపదము. ఇట తెల్లమొగము వైచుట యన తెలుపున కేసంబంధమును లేదు. తెల్ల శబ్దము తెట్ట (గ్రాహ్యశక్తిలేని) యనియర్థము గానోపు.

తెల్లవుల్లి— ఉల్లి చూడుఁడు.

తెహ్రిపుర సంస్థానము - ఓర్ఛా సంస్థానము చూడుఁడు.

తేగడ చెట్టు— తేగడచెట్టు తెల్ల తేగడ యనియు, నెట్ట తేగడ యనియు, పిల్లి తేగడ యనియు మూఁడు భేదములుగఁ గన్పడెడిని. తేగడకు వైద్యోపయోగ మెక్కువ.

౧ తెల్లతేగడ-లా. Convolvulus Turpethum ఆం. Indian Jalap. సం. త్రిభంగీ, త్రిపుటకీ, త్రివృత్, త్రివృతా, సర్వానుభూతీ, సర్వాయసీ, కంపిః. తేగడ సుఖవిరేచనము గావించుగుణముకలది. వేళ్లయందుగుణమెక్కువగల్గియుండును. అష్టశూలలు, ఉబ్బసము, ఉదర రోగములు, కఫపైత్యము, క్రిమి రోగము, గుల్మలు, వాతపైత్యము, వాతదోషములు, పాండువు, శ్లేష్మముల నడంచి వేడి చేయును. నల్లయెట్ట తేగడలందుఁగూడ నివే గుణములు. వీట్లయందు ఆత్తేగడ యనంబడు నీ తెల్లతేగడయందు గుణ మధికమని చెప్పఁబడినది. దీనికి తుమ్మచెక్క కషాయము విఱుగుడు.

ఎట్టతేగడకు లాటిన్ భాషయందు Convolvulus Pilonus అనియు, సంస్కృతమున కులపన్నా యనియుం బేర్లు. నల్లతేగడను పిల్లితేగడ యనియు నందురు. దీని లాటిన్ భాషాపదము Ipomaea Turpethum. సంస్కృతపుపేర్లు కృష్ణత్రివృత్, త్రిపుషా, త్రియామా యనునవి.

తేగడల కన్నిటికి సంస్కృతమున త్రిపుటీ, మాలవికా, విదలా యనునవి సామాన్య నామములు. విరేచనము గల్గించు నౌషధములందు తేగడ ప్రధానద్రవ్యము.

తేజదశమి— ఉత్తర హిందూస్థానమున, అందు ముఖ్యముగ రాజపుత్రస్థానమునందు తేజదశమి సుప్రసిద్ధము. ఇది యాదేశములందు భాద్రశుద్ధ దశమి యనంబడుచున్నది. భాద్రపదశుద్ధదశమి సెప్టెంబరు (ఆంగ్ల) మాసప్రాంతముల సంభవించు చుండును. ఈ దినమున నాకాలమున రాజపుత్రస్థానపు వీరుండును, సత్యసంధుండును పరోపకారియు నగు తేజాజీ ప్రజలచే గౌరవింపం బడుచుండెడిని.

ఈ మహనీయుని యాత్మత్యాగ గౌరవము లాదేశములందు వీధిపాటలం గానము చేయం బడుచుంట సర్వసాధారణమే. ఈయన జాత్ కులస్థుఁడఁట. పాము కఱచినవారి కీమహామహి

తేజదశమి

మాన్వితునిపేరు మంత్రమై రక్షణ నొసంగు చుంట గాననగును. ఈ సందర్భమున నీతని [illegible] నెవ్వరు పూర్వోత్తరముల నమ్మి నను నమ్మకున్నను నిట వివరించుట సమంజసము కాకపోదు.

పూర్వజన్మమునం దీతఁడు యాదవుఁడై యొకఋషికడ నుపదేశమంది తపంబొనరించుచు మృతినొందినవాఁ డఁట. తరువాతి జన్మమున నుత్తరదేశమునందు కిషన్గడ్ సంస్థానరాజ్యమునందు ఖూపనగరమను గ్రామమున నొకజాట్ (Jat) కుటుంబమునజన్మించెనఁట. ఆదేశమందలి యాకులాచారముమేరకు సంవత్సరము లోపు ననే పానేరనుగ్రామవాసి యగు నొకజాట్ భాగ్యవంతుని సుతయగు బోడాలను బాలికకుం బరిణయ మొనర్చిరి. కాని, యారెండుకుటుంబములకుండిన యంతఃకలహము లాబాంధవ్యము కొనసాగింపఁ దలంపక వదలుకొనిన ట్లయ్యె నఁట. కాన తేజాజితలిదండ్రు లావివాహముం గూర్చి యాతనికిం దెలుపకుండి రఁట. ఆ తేజాజీ యును పెద్దవాఁడగుచు పూర్వజన్మవాసనగా పరమేశ్వరునియందు భక్తి గలుగ ధ్యాననిష్ఠా పరాయణుఁడై తనపశువులం గాచువృత్తిం గల్గి సదా దైవచింతనచే పారవశ్యంబై యుండువాఁ డఁట. ఈయన కొకతమ్ముఁడును, అత్తవారింటఁ గాఁపుర మొనర్చుచుండిన యొకతోఁబుట్టువును గూడ నుండిరని చెప్పుదురు.

ఒకనాఁ డరణ్యపుమొగ నొకనూతియంచున గూర్చుండి పరమేశ్వరధ్యాననిష్ఠయం దుండ నొకవనిత నీటిం దోడుకొన నేతెంచి, వయస్సు వచ్చినభార్య పుట్టినింట ముక్కిపోవుచుండ నామెను వీడి యిట తపం బొనర్చుచున్నావా యనిగర్హింప, నాతఁడు విని యచ్చెరువంది తన నాతిం జూడ నేగనెంచి యిలుసేరి తల్లి కెఱుక పఱుప, నామె వగచి చేయునది లేక ,,నీతోఁబుట్టువు నొకసారి యత్తవారింటినుండి పిలుచుకొని వచ్చి మఱి యేగు'' మన నాతఁ డట్లే తోఁబుట్టువుం గొని తెచ్చి తల్లి కప్పగించి తనభార్యం జూడ నేగెనఁట. ఇంట నెందఱు వలదని వారించినను పెడచెవిం బెట్టియు మార్గమం దెన్ని యపశకునము లెదుర్కొనినను సరకుగొనక యాధైర్యశాలి యగు తేజాజి యరుగసాఁగె నఁట. ఇంక నొకసంగతి నిట నుడువ వలయును. తోఁబుట్టువుం గొనితెచ్చుతఱి మైనాజాతి దారిదోపిడిగాండ్రెదురు గాఁగా వారి నెదుర్కొని పోరి వారినాయకునిం బరిహరించి తోఁబుట్టువు నిలుచేర్చిన బలశాలి యగు తేజాజిపై మైనా నాయకుఁడు పగబూని యదనుకై వేచితిరుగు చుండెనఁట. భార్యం జూడ నరుగుతఱి నొక యరణ్యమునఁ గాఱుచిచ్చంటుకొని కాలుచుండ నం దిఱుకుపడిన యొకనాగము విలపించుచుండ, నసవసరమని తేజాజి తనదారింబోక చేతియీటె నామంటల మధ్యమునకుం జొప్పించి దాని కొనతో నాసర్పము నివ్వలకుం బడవైచి రక్షింప కృతఘ్నయగు నాపాము తేజాజనే కఱవ వచ్చె నఁట. అత్తఱి నలుదెసలు మంటలు గ్రమ్మ తప్పించుకొన తెఱవుగానక తేజాజి సర్పమునకు మ్రొక్కులిడి యిరువదినాలుగేండ్లనుండి చూడకుండిన తనభార్య నొకసారి కనులారఁ గాంచు వాంఛ నెఱిఁగించి, తిరిగివచ్చుతఱి బాముచేఁ గఱవఁబడఁ బ్రమాణ మొనర్ప నెట్టకేలకటకుం గతిపయదూరమున నున్న యొకపుట్టం జూపి యది తననివాసమని తెల్పి యట తన్నుం బిలువు మనియె నఁట. అట్లొప్పుకొని యౌవనవంతుం డగు తేజాజి పానేరున కరిగె నఁట. కాని, యత్తవా రాతని నిరసింప నున్నండై వెఱగంది యుండ, సాధ్వీమణి యగు భార్య (బోడాల్) తలిదండ్రుల నాతని నిరసింప వలదని యెంత ప్రాధేయపడి ప్రార్థించినను వినకుండుటచే

నాతనితోఁ జనసాఁగె నఁట. వారామెకుఁ దమ కులాచారము మేరకు పునఃపరిణయ మొనర్తు మనినను నామె దానిఁ బాటింప దయ్యెను.

పానేరు విడిచి మరలిన వారి కచిరకాలమున నే యరణ్యంబున వెనుకటి మైనా గోఁపిడి గాండ్రగుంపు నూటయేఁబదిమంది యెదుర్కొన నాయసహాయశూరుండు తనభార్యను రక్షించుచు వారితోఁ బోరాడి, వారినిఁ జెల్లాచెదరుగఁ దరిమెను గాని శరీర మంతయు గాయముల నుయమై యెట్లో పాము చూపించిన పుట్ట కడకుం జేరి, దానిం బిలిచె నఁట. సర్పమును బయటికి నరుదేఱఁ, బతివ్రతయగు బోడాల్ తనభర్తకు బదులుగ తన్నుం గఱవుమన, నాపా మియ్యకొనక తేజాజీనే గఱచుకొనని యుంకింప, శరీర మంతయు గాయములై యుంటఁ గాంచి కఱవ నొల్లదాయెను నఁట. తేజాజీ తననాలుకం జాఁచి యట గాయములు లేవని చూపి కఱవుమన, నాపాము కాటువేయ నావిషభరంబున నా తేజాజీ మరణింప, నాతనిభార్య బోడాల్సతి సహగమన మొనర్పఁ దలంచి చితిం బేర్చి భర్తశరీరముతోఁ దాను నందు దూఁక, నాపాము తానును వారిద్దఱితో దహింపఁబడుట కందు దూఁకి మరణించి తన శాపవిముక్తిం గాంచె నఁట.

ఇట నానాగము తొల్లింటిజన్మమున పృథ్వీరాజుకడ సర్దారుగనుండి చేసిన ద్రోహమునకై శపింపంబడి పాముగ జన్మించె ననియు, తాను మరణించుతఱి తనకు శాపవిముక్తిం గల్గించిన తేజాజీ పవిత్రనామమును మంత్రించుచు మెడకు గుడ్డపీలికం గట్టిరేని పాము కఱచిన దోష విషబాధ నివృత్తి యగునని యచటివారికిం దెల్పి శరీరము వాసి శాపవిముక్తి నందె నఁట. నేటికిని ఝూడ్పూరు (యోధపుర) సంస్థానరాజ్యమున పర్బత్సా రను గ్రామముకడ నీపుట్టను, వీరిశ్మశానమున నా బోడాల్సాధ్వి సహగమనమైన పవిత్రస్థలినిఁ జూపుదురు. అట తేజాజీ బోడాలుల కొక దేవస్థానము కలదు. అచటి మైదానమున నేఁటికిని తేజదశమి తీర్థము గూడుచుండును. ఆప్రాంత మంతటను తేజాజీనామము పాముకాటునుండి రక్షింప మంత్రమై మాహాత్మ్యముం గనఁబఱచుచున్న దందురు.

తేజోలింగములు - ద్వాదశ తేజోలింగములు చూడుఁడు.

తేనె— తేనెటీఁగలు పూవులనుండి మకరందముం జేర్చి తమ పట్టునందు గూడఁబెట్టునది తేనె. ఇది పదమూఁడువిధములుగ భరతదేశపు పూర్వకాలపు విజ్ఞానులు వివరించిరి. ఏల యన వారు తేనెయొక్క వైద్యోపయోగముల నెక్కువగఁ బరిశీలించియుండిరి. పాశ్చాత్యవిజ్ఞానుల దృష్టియందు తేనె యొకటియే. మఱియు నిది భోజనపదార్థమే. ఆంగ్లమున తేనెకు Honey యనియు, ఫ్రెంచిభాషను Miel అనియు, సంస్కృతమున పుష్పరసః, పుష్పాసవః, మధు అనియు పేరులు.

తేనెతో నేయౌషధము లోనికిచ్చినను అతి వేగముగ ధాతుపుష్టి గల్గించుచు నాభిగతమైన తోడనే శరీర మంతటను ఔషధగుణమును వ్యాపింపఁజేయుగుణమును పూర్వులు కనిపెట్టి తేనె నౌషధములకు సాధారణముగ అనుపానముగ వాడుచుండిరి. మఱియు తేనెయం దనేక పుష్పముల పరిమళము గూడ కొద్దిగనో గొప్పగనో కల్గియుండుట తేనెను రుచిచూచునపుడు జిహ్వేంద్రియగోచరమగుం గాన నిది భోజన పదార్థములలో మిన్నయని చెప్పఁదగియుండును.

సామాన్యముగ తేనెయందలిగుణములు:- త్రిదోషములను హరించుట, గొప్ప విషదోషములను విఱచుట, ధాతుపుష్టిచేసి బల మొసంగుట, సన్నిపాతము, ఊపిరిగొట్టునొప్పి, నరములబిగింపు మొదలగు బాధల ఉద్ధృతములను

శాంతింపఁ జేయుటయని చెప్పఁబడినది. పక్షవాతము వచ్చు లక్షణము లగపడుతఱి తేనెం గొంచె మధికముగ లోని కిచ్చిన రాకుండ నాఁపునని చెప్పఁబడినది. నరములు నిస్త్రాణం జెందుతఱి బలము నంగునట్టి దింతికన్న నెక్కుడువస్తువు గాన రాదు. తేనెయు, నేయియు సమభాగములుగ గలిసిన విషమగునని జెప్పుదురు. దీనికి విరుగుడు బట్టకాల్చినమసి నీటం గల్పి లోని కిచ్చెదరు. తేనె కొద్దిగ బుచ్చుకొనిన విరేచనములు కట్టు ననియు, నధికమైన విరేచనములం గల్గించు ననియుఁ జెప్పఁబడినది. తేనె కాచినది త్రిదోషహర మని చెప్పఁబడినది. కాచనిది శ్లేష్మము, పైత్యము చేయు నందురు. తేనెలో పంచదారం గల్పి లోనికిచ్చిన జ్వరములుగాక తక్కిన సమస్త రోగముల నివారించు నని చెప్పఁబడినది. ప్రాఁతవడిన తేనెయు, ప్రాఁతనేఁయియు వేఁడి చేయును.

౧ అర్ఘ్యమను తేనె- ఇది పెద్దజాతి తేనెటీఁగలు పెట్టినది. ఇంచుక వెగటు, చేఁదు, తీపి రుచులం గల్గి పసుపుపచ్చ ధాతువుం గల్గి యుండును. త్రిదోషముల నడంచి నేత్రరోగముల నివారించి బలము గల్గించునని చెప్పఁబడినది.

౨ చాద్రము- ఇది హిమవత్పర్వతారణ్యముల దొరకును. కపిలవర్ణము గల్గి యుండును. చిక్కని తేనె. మధురముగ నుండి గురుత్వము జేయును. రక్తపైత్యము, పైత్యము, క్రిమి, మేహముల నడంచునని చెప్పఁబడినది.

౩ జిద్దాళము- పెద్దజాతి తేనెటీఁగలు జిద్దాళ పుష్పములనుండి తెచ్చి చేర్చును. ఇంచుక వెగటు, తీపి రుచులం గల్గియుండును. విషముల నడంచి సర్వపైత్యములు, కుష్ఠరోగముల నడంచునని చెప్పఁబడినది.

౪ జుంటితేనె- నూతనముగ పట్టిన తేనెపట్టు పిండిన తేనె. వాతము జేయును. విరేచనము గల్గించి, ఊపిరిగొట్టునొప్పి నాఁపి, మొండు మేహము, దగ్గు, వగర్పు, వాంతి, అతిసారముల నివారించునని చెప్పఁబడినది. ఇది చాల మధురముగ నుండును.

౫ దండజము- కట్టనుపట్టిన తేనెపట్టు తేనె. తెల్లధాతువు గల్గియుండును. ఉష్ణము జేసి, వీర్యవృద్ధి బలము గల్గించి, నేత్రదృష్టిం బలపఱిచి మిక్కిలి రుచి గల్గించును.

౬ పుట్టతేనె- చీమలపుట్టయందు దిను తేనె పుట్టతేనె. పసుపుపచ్చ ధాతువుం గల్గి తేలికగ నుండును. పిస్త్రాము లభించును. నేత్రరోగములకు చాలబాగుగా పనిచేయును. విషదోషమడంచి కుష్ఠరోగము నివారించి గుండెలలో మంట నివారించు ననియు, వీర్యమునకు వేఁడి చేయుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

౭ పౌత్రికము- నల్లని తేనెటీఁగలవలన చెట్ల తొఱ్ఱలలో పెట్టు తేనెపట్టు తేనె. కాక జేసి విరేచనము గల్గించు ననియు, విషదోష మడంచి, దప్పి, పైత్యదోషము, వాతదోషముల నడంచు ననియు, వీర్యమునకు వేఁడి కల్గించు ననియుం జెప్పఁబడినది.

౮ పౌష్పికము- పచ్చధాతువుం గల్గియుండును. సమధాతువుం గల్గించి, సర్పవిషదోషము నివారించునని చెప్పఁబడినది.

౯ భ్రామరము- ఇది చిన్నతుమ్మెఁదలవలనఁ బెట్టఁబడిన పట్టునందలి తేనె. తెల్లధాతువుం గల్గి జిగటగ నుండునది. స్థూలశరీరుల కనుకూలించు ననియు, కాకతత్త్వమువారికి గురుత్వముగ నుండి పైత్యము జేయు ననియుఁ జెప్పఁబడినది.

౧౦ మాక్షికము- మంచిగంధపు చెట్ల పూల నుండి చేర్పఁబడిన తేనె. పలుచగనుండి చేఁదు వెగటు రుచులం గల్గి పరిమళయుతమై యుండును. విషదోషములు, వ్రణదోషములు, పాండురోగము, నేత్రరోగములు, కుష్ఠము, రాజ

యక్ష్మ, సర్వమేహములు, వాతములు, అగ్ని మాంద్యముల నివారించునని చెప్పఁబడినది. ఇది చాల శ్రేష్ఠమందురు.

౧౧ సౌవీరము- నురుగుకట్టి యుండును. శ్వాసకాసల నడంచునని చెప్పఁబడినది.

౧౨ క్షౌద్రము- పింగళవర్ణపు తేనెటీఁగలు చేర్చు తేనె. కపిలవర్ణ ధాతువుం గల్గియుండును. వీర్యమునకు చలవచేసి, బలకరముగ నుండును. గురుత్వము, అగ్నిమాంద్యము, విరేచనబద్ధము లం గల్గించును. మేహశాంతి యొనర్చి విదాహ మడంచును.

౧౩ చిన్నిపూఁదేనె- ఇది పాలపండుచెట్ల తొట్టెలలో ఆపువ్వుల తేనెం జేర్చునది. గట్టిపడి పలుకులై యుండును. దీని నాంగ్లమున Crystal honey అనియెదరు. ఇది చాల విలువగల్గి యుండును. మిగుల రుచ్యమైనది. చాలయరుదు.

తేనెటీఁగలు—ఈఁగలు చూడుఁడు.

తేనె ఉన్నచోటికి ఈఁగలు రావే వస్తవి—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తేయాకు కషాయము (Tea) — తేయాకుంగూర్చి తెలియవలసిన యంశములు పెక్కులుగలవు. అందు ముఖ్యముగఁ దెలియఁదగినవిమూఁడు. తేయాకునందు టానిన్ (Tanin) అనుపదార్థము కలదు. దీనిని బలహీనమగు విషముగ లెక్కింప నగును. రుచికి చేఁదుగ నుండును. మిక్కిలి పైత్యము గల్గించును. నిద్రపట్టకుండ జేయును. కొంచెము కఠినముగఁ గరఁగును. ఎఱ్ఱనిరంగు గలది. దీనిపైగా కెఫెయిన్ (Caffein) అను పదార్థమును పలుచనిపొరగా నుండును. తేయాకుకషాయమునకుఁగల రుచినిచ్చునది యీ కెఫెయినే. కడు తేలిక యగునదిగను నతిసులభముగ గరఁగునదిగను నుండును. ఇది దోషయుక్తము కాదు. కరఁగినచో ప్రొతగిలిన బంగారపువన్నె (Old Gold) గల్గియుండును. ఇంక నీరెంటికిం బైని ఎండి తనపొరచే నిర్బంధించి రుచిం జెడకుండ నిర్బంధించునది ఎసెన్షియల్ ఆయిల్ (Essential Oil). ఇది పరిమళ మొసంగునది (Flavour). బాగుగాఁ జేయఁబడినచో టీయందలి పరిమళ మిదియే. (తెలియఁబడని జిడ్డు తక్కువగాఁగల్గియుండును.)

కళపెళ మరుగుచుండునీటిని (Hot water of boiling point heat) తేయాకుపైఁ బోసితిమేని తోడనే ఎస్సెన్షియల్ ఆయిలును ఆవెంటనే కెఫిన్ను ఆకునుండి వదలి నీటిలో జాఱును. అట్టితఱి కషాయము బంగారు రంగుగల్గి పలుచగను, రుచి, పరిమళము గలదిగ నుండి శరీరమున కారోగ్య మొసగును.

ఇంక నట్లే మఱి కొంచెముసే పు తేయాకులను తీసివేయక నిలిపి పైన నీరుపోయుచుంటిమేని ఆతరువాయి టానిన్ (Tannin) కూడఁ గరఁగి జాతి కషాయమున గలిసి భ్రష్టుజేయును. టానిన్ కలిసినట్టు తెలియుంగుట సులభము. కషాయము చిక్కఁబడి రంగు ఎఱ్ఱనగును. రుచియందు చేఁదుగను, పైత్యకరముగను ఇంకను కొంతబలపడిన నజీర్తియుఁ గల్గించునది యగును.

అట్టితఱి టానిన్ యొక్క రుచియును, ఎసెన్షియల్ ఆయిల్ యొక్క పరిమళమును బంగారు రంగును మఱిగిపోవును. టీ చేయుటయందు నీరధికపువేడిగా మఱుగుచుంటయు అతిత్వరితముగ బోసి టానిన్ కరఁగుటకు సావకాశ మీయక తోడనే తేయాకు నవ్వలికిం దొలఁగించుటయు నత్యవసరములు. ఆలస్య మైనచో టీ (తేనీరు) దోషకరమే యగును.

తేయాకుచెట్టు — లా. Camellia Iheifera ఆంగ్ల. Tea Plant చీనాభాష ఛా. ఎమోయిభాష టి. ఫ్రెంచి తే. జర్మనుభాష తీ. చీనావాడుకభాషయందు టీ ఇసా ఛా.

ఈ చెట్టు ఆకులను వాట్లనుండి చేయఁబడు కషాయపానీయమును టీ యని వాడుచుందురు. తేయాకుచెట్టును Ever green shrub అనియు, Camellia జాతి యనియు వృక్షశాస్త్రవేత్తలు పోల్చిరి. న్యూజీలాండు, ఆస్ట్రేలియా ద్వీపములలో నీజాతి కేసంబంధమును గానరాని వేఱుజాతి చెట్లయాకులను ఈపేరనే పిలుచుచు వాటి కషాయమును తేయాకు కషాయమువలెనే త్రాగుచున్నారు. దానికి మత్తియొక పరు సెతమును లేదు

తేయాకుచెట్టు Thea వర్గమునకుం జెందిన Ternstroemiaceaeఅని యాంగ్లవృక్షశాస్త్రజ్ఞులు పేరిడిరి. ఆకునందు బలముగ గొట్టములం బోలినకాడలును, తెల్లనిపూవులును, గోళాకారముగల మూఁడేసిగింజలుగల కాయలును గల్గిన యీవృక్షము చీనాదేశమునుండి యన్యదేశములకు వ్యాపించిన దఁట.

తేయాకుచెట్లు పెరిఁగి యభివృద్ధినందుటకు చులకనగ గుల్లగనుండి యతివేగమున మెత్తని బుగ్గి కాఁదగిన భూమియు, వేఁడిగ నున్నను గాలియందు చెమ్మ గల్గియుండు వాతావరణమును, భూమియందు చెట్లవేళ్లలోఁ గాని యింకుక దిగువంగూడఁగాని నీరు నిలువక ప్రవహించి యవ్వలికిం జను నీటిపాఱుదల యేర్పాటులును ...యములు. చెట్లు మూఁడు సంవత్సరముల కందివచ్చును. లేఁతయాకులనే చేతితోఁ గోసి యెండకుఁగాని, వేఁడిగాలికిఁ గాని వాడువఱకుఁ జూపుచునుండి వాట్లను ఒత్తి ఒకచల్లని గది యందు పులియనిచ్చి తోడనే తిరుగ నొత్తి వేఁడిచూపి తడి తీసివైచి యెంచి వేర్వేఱు రకములయాకులను వేఱుచేసి పెట్టెయలందుఁ జేర్చి యెగుమతికి సిద్ధపఱతురు. ఇది తేయాకు. ఇది మనదేశమందలి విధానము.

చీనాదేశమున రైతులే తమపొలములలో తేయాకు పెరువెట్టుదురట. యాంగ్ట్సినదీజలములు ప్రవహించునీములం ... చక్కఁగ జరిగెడిని. ఇట Moning లేక Black Leaf Congous జాతి తేయాకును ఆకుపచ్చ తేయాకునుగూడ పైరుచేయఁబడుచున్నది. అటకుదక్షిణదిశయందున్న ఫ్యూకియన్ రాష్ట్రమున Kaisow అనంబడు Red Leaf Congous తేయాకు పైరుచేయఁబడుచున్నది. అందు శ్రేష్ఠజాతి వూయిపర్వతములందు లభించెడిని. ఫార్మోసాద్వీపమున Formosa Oolong జాతి తేయాకును పైరుచేయుదురు. ఇది ఆకుపచ్చయాకున పసుపుపచ్చ ధాతువులంగల్గియుండును. జపాన్ దేశమున రమారమీ అంతయుఆకుపచ్చ ఆకే పెరుగుచు అందుఁ గొంత అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రముల కెగుమతి చేయఁబడుచున్నది. భరతదేశమున తేయాకుతోఁటలు పెరుఁగునవి ఆసాముదేశము, డార్జిలింగుసీమ, కచార్ పరగణా, తిరువాన్కూరురాజ్యము, చోటానాగ్పురపరగణా (బంగాళములోనిది), సింహళద్వీపము మొదలగునవి ముఖ్యములు. భరతదేశపు తేయాకు Thea Assamica అనంబడు మిశ్రజాతి యనంబడును. ఇది ఆసాముదేశపు తేయాకని యందురు.

తేయాకుకషాయపు వాడుక అధికమగుట దీనిపేరున నాంగ్లదేశమున టీత్రాగుపాత్రలు, టీకాచుపాత్రలు మొదలగునవన్నియు కొద్దిగనో గొప్పగనో యుండును. గులాబీ జాతులందొకజాతికి Tea sented Roses అనియుం బేరుకలదు. మనదేశపు ఉద్దరిణింబోలిన దానికి హిందీయందు చెంచా (టీ ఉద్ధరిణి) యనియు, నాంగ్లమున Tea spoon అనియుం బేర్లు వాడుక నందినవి.

తేయాకుకషాయము చాల మితముగ ద్రాగవలసియుండును. అధికమైన నోరు బెరడుగట్టి,

హైన్యమును రేపి నిద్ర రాకుండఁ జేయును. మొత్తమున శీతలదేశవాసుల కనుకూలమని యు, నుష్ణదేశవాసుల కనుకూలమనియుం బరి శీలనలు వెల్లడించినవి. పెక్కు దేశములందు తేయాకు కషాయమునకు పాలును చక్కెర యుం జేర్చి త్రాగుదురు. రిష్యాదేశమునఁ గొందఱు నిమ్మకాయరసము కషాయమునందుఁ గల్పి త్రాగుటయుంగూడఁ గలదు. చీనాదేశ స్థులు పెక్కండ్రు వట్టికషాయమే త్రాగుదురు. జపాన్ దేశమున నటునిటు కూడ వాడుదురు.

మితముగ వాడిన శరీరమునకు తాత్కాలి కపుటుత్సాహముం గల్గించునదిగఁ జెప్పఁ బడినది.

ఇంక నీభరతదేశమున నీతేయా కుత్పత్తి యగుటంగూర్చి తెలియఁదగిన ముఖ్యాంశ ములు కొన్ని గలవు. విలియమ్. హెచ్. యాక్ స్పండితుఁ డిట్లు వ్రాసియున్నాఁడు- 1780 లో హానరెబుల్ జానుకంపెనీ (ఈస్టు ఇండియా కంపెనీ) నౌకాధికారులు కొందఱు చీ దేశపు తేయాకుచెట్లు బీజములను దెచ్చి (కాంటన్ పురమునుండి తిరిగివచ్చుతఱి) కలకత్తా యందలి యప్పటి గవర్నరుజనరల్ వారెన్ హేస్టింగ్సుగారి కిచ్చించి రనియు, నాతఁడు భూటాన్ దేశమునందున్న జార్జిబోగల్ గారికని, బంగాళ దేశమున సైనికోద్యోగిగ నుండిన ల్ట్ నెంటు కలనల్ కిడ్డుగారికిని పంపి రనియు, కిడ్డుగారు కలకత్తా శిబ్‌పూరు బొటానికల్ గార్డెన్సున నాట, నవి చక్కఁగ పెరఁగి వర్ధిల్లె ననియు, కిడ్డుగారికి వాటి పెంపకముంగూర్చి యేమియుం దెలియకుండె ననియు, పిదప 1788 లో సర్ జోసెఫ్ బాంక్సుగారు బీహారు, రంగపూరు, కుచిబీహారు సీమలం దీతేయాకుచెట్లు చక్కఁగ వర్ధిల్లునని సూచించె ననియు నీయన గొప్ప ప్రకృతిశాస్త్రవేత్త యనియుఁ జెప్పంబడినది.

రగుబ్బము తంగేటిబరికె- బరికెరువ్వ ఆంధ్రలోకోక్తి.

తేలుకు పెత్తన మిస్తే తెల్లవార్లూ అంటఁబొడిచిన దఁట- ఆంధ్రలోకోక్తి. తా నేవ్యయప్రయాసలకు పాల్పడని వ్యవహారమునందలి పెత్తన మని భావము.

తేలు కెవ్వ రపకారము చేసిరి?— ఆంధ్రలోకోక్తి. జన్మతః దుష్టుఁ డని భావము.

తేలుమణి రాయి- లా Bezour Oriental ఇది మేక, గొఱ్ఱె, ఎద్దు, ఒంటె మొదలగు జంతువుల గర్భమున చేదుతిత్తిలో పుట్టునని వాడుక కలదు.

విషములు- అంటురోగములు నివృత్తియగు ననియు దీనిని పాముకాటుకు పైననంటించిన విషమును పీల్చుననియు మిరియముల చూర్ణముతోఁ లోనికిచ్చిన కలరా (విషూచి) జాడ్యము నివారణ మగుననియు నందురు.

తైకర్ణి గోత్రము—కుండినగణము చూ.

తైకాశాఖక్షత్రియులు- ప్రమారశాఖ క్షత్రియులు చూడుఁడు.

తైక్షమాభకి గోత్రము — శాండిలగణము చూడుఁడు.

తైత్తిరీయ గోత్రము — శౌనక లేక గృత్సమదగణము చూడుఁడు.

తైయ గోత్రము—ఆత్రేయగణము చూడుఁడు.

తైరన్ధ గోత్రము సంకృతిఉపగణము చూడుఁడు.

తైలంగ సామవేదులు — ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులు చూడుఁడు.

తైలగోత్రము- సంకృతిఉపగణము చూ.

తైలద్రోణి- నూటయిరువదియెనిమిది సేర్లు పట్టునట్లు కఱ్ఱతోఁ జేయఁబడిన నూనెపాత్రిక.

తైలద్రోణి యనిపేరుండెడిది కాని ఇక్కాలమున వాడుకయందు లేదు.

తైలపాత్రధర న్యాయము— తొంటి కాలమున నొక కఠినశిక్షయుండెడిదట. శిక్షితుని తలపైనూనెకుండబెట్టి యొలుకకుండనడచుటకును ఒలికినతిరుగ శిక్షించుటకును పద్ధతియుండెడిదట.

ఇది సన్యాసుల విధులంగూర్చి చెప్పఁబడినది. అనగా నింత నిర్బద్ధజీవనము యతులకు విధింపబడినది. దోషముపాలైన ఆశ్రమభంగమగునని భావము. కఠినవిధుల కీన్యాయము చెప్పఁబడినది.

తైవరద్ధి గోత్రము— కౌండిన్యగణముచూ.

తైవేయగోత్రము— ఆత్రేయగణముచూ

తైషికి గోత్రము— [illegible]గణముచూ

తొండెమండలదేశము— ఇదిచెన్నపట్టణము దరిని కంచీపురప్రాంతసీమ సామంతదేశమై యుండెననియు చెన్నపట్టణ మిందులోనే యుండెననియు నందురు. ఇచట నుండియు వెళ్ళినట్టి సామన్తులు పోరుగారు లేక పాలెయగాండ్లను పేరఁ బరఁగుచు నివసించుచుండిరట. మల్లికార్జునకవి నాటకమున తొండమండలమని పేర్కొనబడినది తొండమండలమే యని వ్రాసియున్నారు. తొలుత తొండమండలమని సంస్కృతమున నుండినది. ఆ పదము భాషలో తొండెయిమండలమని యయ్యెనట.

తొగరుచెట్టు— లా. Marenda Umbellata. దీనిని మొలుగుచెట్టనియు ననుట కలదు. దీనిపట్ట వస్త్రపుపనులకుం బనికి వచ్చును. తొగరు ఆకులరసము, చెక్కరసము లేక కషాయము, లేక చూర్ణము, అజీర్ణ విరేచనములంగట్టి కఫదోషము, మేహదోషము, వ్రణములు, వాతము, సర్పరోగముల నడంచు ననియు, దీనికాయలు కూరచేయనగు ననియు, అది మేహదోషము, మూత్రకృచ్ఛ్రము, అగ్నిమాంద్యముల నడంచి కఫ, గుల్మ, వాత వికారములపై చక్కగ బనిచేయుననియు, తొగరు పువ్వు స్త్రీలబుతుబద్ధమును సడలించి దేహములోని మల మూత్రములను వెడలించు ననియు ఆకురసము పిప్ప మొదలగు చర్మరోగముల నివారించు గుణము గలదనియుం జెప్పఁబడినది.

తొల్లింటి విశ్వవిద్యాలయములు— బౌద్ధమతోన్నత కాలమున నాలుగు పెద్ద విశ్వవిద్యాలయములు ఉండినట్లు తెలియుచున్నది.

౧ నాలంద విశ్వవిద్యాలయము (నాలంద చూడుము.) రాజగృహ, పాట్నాజిల్లా.

౨ తక్షశిలా విశ్వవిద్యాలయము- టాక్సిలా, పంజాబు. ఇది హిందూస్థానపు వాయవ్యపీఠము.

౩ ధనకటక విశ్వవిద్యాలయము- ఆంధ్రదేశము గుంటూరుజిల్లా.

౪ విక్రమశిలావిశ్వవిద్యాలయము- బంగాళములోని [illegible].

౫ బలభి (లేక వలభి) విశ్వవిద్యాలయము

౬ కాంచీపుర విశ్వవిద్యాలయము.

ఇంకను బనారసునందును విదర్భదేశములోను [illegible] విశ్వవిద్యాలయము లుండినట్లు తెలియుచున్నది. బనారసు పీఠము బౌద్ధమత వ్యాపకము కాదు.

తోకచుక్కలు (Comets) — తోకచుక్కలు వినోదకరములో భయంకరములో యైనను నగుంగాని జ్యోతిశ్శాస్త్రమున వాటి శరీరములకుఁ బరిగణనమే లేదు. న్యూటన్ పండితుని పరిశీలనలందు గణితశాస్త్రవిశారదుఁడగు హాలేపండితుఁడు సహాయుఁడై యుండి ధనసహాయముగూడఁ జేయుచుండెడివాఁ డని చెప్పఁబడినది. ఆదిని తోకచుక్కలంగూర్చిన విజ్ఞానము చీనాదేశపు పండితులు బాగుగా నెఱింగి

యుండిరి. వారినుండియే యూరోపాదేశము లెఱింగి యుండిరని తలంపఁబడుచున్నది. తోఁకచుక్కలందు మీటియరన్సు తునుకలు కూడుకొని యుండు ననియు, అవి యన్నియుఁ గలిసి సూర్యుని గమనమున కొకటే దెసగఁ దిరుగుచుండు ననియు, వాటితోఁకలు వాటిశరీరముబరువున కనుకూలింపక పలువిధములుగ నుండుటంగాన ననేక వికారగమనములఁ గల్గి తిరుగుచుండు ననియుఁ దలంపఁబడుచున్నది. ఇంకను తోఁకచుక్కల తోఁకలపై వెలుతురుయొక్క (ఉనికి) అదుముట కాంతియొత్తిడిఁ గల్గించు ననియు, అది దానిశరీరమును పాడుచేయఁ దోడ్పడు ననియుఁ బరిశీలకు లనుచున్నారు. తోఁకచుక్కల తోఁక లెప్పుడు సూర్యుఁ డుండినదెస కవ్వలగ నుండెడిని. ఇది యుండలి చులకన భాగముగాన వెలుతురుయొక్క ఉనికి దీని నెట్టుచునందురు.

ఆకసముదెసకు దుర్భిణితోఁ బరిశీలించిన నిత్యము తోఁకచుక్క లనేకములు గన్పట్టు ననియు, కొన్ని కగపడునవి మాత్రమే లెక్కకు వచ్చుననియు నొకసుప్రసిద్ధుఁడగు నెస్ట్రోనమీ శాస్త్రవేత్త నుడివియున్నాఁడు.

తోఁకచుక్కలు తిరుగుటయందు 1 Circle 2 Parabola, 3 Hyperbola, 4 Ellipse అనఁబడు నాల్గువిధములుగ Conic sections చేరియుండునని చెప్పంబడినది. (ఎక్కువపొడవు గల Ellipsces parabola యనంబడును.)

హేలెస్ కోమెట్టనంబడు తోఁకచుక్క 2000 సంవత్సరములనుండి జీవించియున్నదనియు ఇంకను జీవించియుండు నను సూచనలు కల వనియు, నది సూర్యునికడ కేగుతఱి పోఁగొట్టుకొనుచుండు శరీరమును తిరుగ వచ్చుతఱిఁ జేర్చుకొనుచుంటచే నట్లు జీవించియున్న దనియుఁ జెప్పంబడినది. ఇది తిరుగ నగపడుటకు డెబ్బదినాల్గు సంవత్సరముల యాఱునెలలుగాని, లేక డెబ్బదితొమ్మిది సంవత్సరముల యాఱు నెలలుకాని పట్టునని తేలుచున్నది.

Encke's Comet జూపిటరుగోళ సంబంధ మనియు, నిది 3½ మొదలు 9 సంవత్సరములు జీవించు తోఁకచుక్కలలో నొకటి యనియు, నిది యిప్పుడు నశించిపోయినదే యనియుఁ జెప్పంబడినది.

Biela Brorsen అనంబడిన రెండు తోఁకచుక్కలును ఆదిని నొకటే యైయుండి పిదప రెండుగా విడఁబడిన జోడాయనియు, జోడాగనే సంచరించుచుండి 19వ శతాబ్దాంతకాలమున నశించినవనియుఁ జెప్పంబడినది. పిదపనుగూడ వాటి Meteors కన్పించుచు నప్పప్పట గాన నగుచున్న వందురు. Andromeda కానస్టలేషనునుండి ననంబడు మధ్యభాగమునఁ గన్పట్టుచుండు నఁట.

Holey's Comet అనంబడు తోఁకచుక్క నెప్ట్యూనుగోళ సంబంధమని చెప్పంబడినది.

క్రీ. ము.

240 మేనెల.

163 మేనెల.

87 ఆగస్టునెల.

12 అక్టోబరునెల.

క్రీ. వె.

66 దీనికి సోడ్రాఫ్పైని యూదులు పేరిడిరఁట. జోసెఫస్ అనుపేరుగల యూదుఁడు(చరిత్రకారుఁడు) జెరూసలెము నందలిజోహోవామహాదేవాలయము నాశనము చేయఁబడక పూర్వ మొక సంవత్సరముగ నీతోఁకచుక్క జరూసలెం నగరముపై నగపడుచుండె నని వ్రాసియున్నాఁడు.

141 మార్చినెల.

218 ఏప్రిల్‌నెల.

క్రీ. శ.

295 ఏప్రిల్ నెల.
374 ఫిబ్రెవరి నెల.
451 జూలై చాలోన్సు వద్ద అత్తిలా సేనాని పరాజయము, ఘోరసంగరము, జననాశము.
530 నవంబరు నెల.
607 మార్చి నెల.
684 నవంబరు నెల.
700 జూన్ నెల.
837 ఫిబ్రవరి నెల.
912 జూలై నెల.
980 సెప్టెంబరు నెల.
1066 నార్మనుల దండయాత్రకాలము నూరెంబర్గుకోర్టు కలుసం దిక్కులవు ఆతురత, అశాంతులఁగూర్చిన వ్యాస మొకటి యున్నది
1145 ఏప్రిల్ నెల.
1222 సెప్టెంబరు నెల.
1301 అక్టోబరు నెల.
1378 నవంబరు నెల.
1456 జూన్ నెల. చాల అడావుడిగ నుండిన కాలము. టర్కులు కాన్‌స్టాంటినోపిలు నగరమును పట్టుకొని బెల్గ్రేడు పురమును ముట్టడించి యుండిరి. ఈ తోఁకచుక్క ఖడ్గమువంటోలి పశ్చిమదిశనుండి చంద్రుని వైపు వచ్చుచున్న ట్లుండెనఁట. అట్టితఱి గ్రహణముకల్గి నెలబాలునివలె Cresent గ నగుపడుచుండ తురుష్కులదిర తమకు జయచిహ్నమని తలంచి దానిని ధ్వజములపై వ్రాసికొనిరఁట.
1531 ఆగస్టు ఈతోఁకచుక్కయే 1607 అక్టోబరు నందునను 1682 సెప్టెంబరులోను కన్పించెనని యనెదరు.

క్రీ. శ.

1607 అక్టోబరు. ఈతోఁకచుక్క 1531 ఆగస్టు 1682 సెప్టెంబరులలోఁ గన్పించినదని యనెదరు.
1682 సెప్టెంబరు ఈతోఁకచుక్క 1531 ఆగస్టు 1607 అక్టోబరులలోఁ గన్పించెనందురు.
1739 మార్చి నెల.
1811 ఇది Parabolic గానుండిన తోఁకం గల్గినదనియు, చాల పెద్దతోఁకచుక్కయనియుఁ జెప్పుచుండిరి. దీని నుండియే సూర్యునకు సమీపమగునట్టి తోఁక Parabolic గా నుండునని స్థిరపడినది.
1835 నవంబరు నెల.
1843 ఇది తిరిగి 1882లోఁ గన్పించినదందురు. రెండుకని చిన్నచిన్నతోఁక లుండినవి. రెండుకని మార్గములు, నిరిరిలక్షణములు నొకే పోలిక నుండిన వఁట. ఇవియొండానక్షత్రములుగ నుండినవి.
1858 జూన్ నెల దీని Donati's Comet అని పేరిడియున్నారు. చాల గొప్పతోఁకచుక్క. జూన్‌లో యంత్రదృశ్యమై, సెప్టెంబరులో కన్నులకగుపడి, అక్టోబరులో చాల పెద్దదిగఁ గన్పడెను. ఇది తిరిగి వచ్చుటకు రెండువేలయేండ్లు పట్టునని. చీనావారు క్రీ. ము. 141 లో వివరించిన తోఁకచుక్క యిదియేయనుచున్నారు. దానిని Krit Zinger పండితుఁ డంగీకరించెను.
1861 ఇట్టిదేయగు తోఁకచుక్క కన్పడియొంగాని యిది విపరీతయాకారమున నుండినది. జూన్ నెల 30 తేదిని దీని తోఁక భూమికిం దాఁకెనని చెప్పఁబడినది. సూర్యునికి సమీప మఁట.

19. ఎ.

1866 ఇది యూరేనస్ గోళసంబంధము. దీనికి Tempel's Comet అని పేరిడి యున్నారు. దీని Meteors పడప కన్పించినవఁట.

1874 దీనికి Coggiea Comet అని పేరిడిరి.

1880 ఇది జోడుతోఁకచుక్క

1883 ఇది జోడుతోఁకచుక్క 1843 Conjunction.

1887 ఇది జోడుతోఁకచుక్క.

1910 హాలియేస్ కోమెటుతోఁక భూమికిం దగిలినదని చెప్పంబడినది.

1911 సిసనకట్టు రూపముగఁ గన్పించెను. కోమెట్సు చూడుఁడు. ధూమకేతువు చూ. ఎస్ట్రొనోమీ చూ. జ్యోతిశ్శాస్త్రము చూ.

తోఁకద్రొక్కినత్రాచు — ఆంధ్రలోకోక్తి. దుర్హంకారి యని భావము.

తోఁక ద్రొక్కినాఊరుకుంటే బురద పాము — ఆంధ్రలోకోక్తి. శౌర్యత్వము లేనివాఁడని భావము.

తోఁకమిరియముల చెట్టు — చలవ మిరియములతీఁగె చూడుఁడు.

తోటకాచార్యుఁడు(ఆనందగిరిస్వామి)
ఈమహనీయుఁడు శ్రీశంకరాచార్యుల శిష్యుఁడు అద్వైతి (అగ్నియొక్క యవతారముగ నెన్నంబడినవారు) వీరి కానందగిరి యని పేరుకలదు. వీరు సర్వదా శంకరాచార్యస్వామి కుపచారము లొనర్చుటయం దెక్కువ ప్రీతి, భక్తి, శ్రద్ధలం గల్గి యుండువారఁట. వీరు తోటకవృత్తములు రచించుటయం దధికప్రీతి కలవారగుట నెల్లరచే తోటకాచార్యులని పిలువఁబడుచుండిరఁట. కాని వీరినామ మానందగిరి యెయుండినట్లు తోఁచెడిని. ఏలయన వీరు రచించిన భగవద్గీతాభాష్యమునం దానందగిరికృతమని చెప్పఁబడినది, కాని తోటకాచార్యకృతముగఁ జెప్పఁబడి యుండలేదు. వీరిని శంకరులు తమభాష్యమునకు వార్తికము రచింపుమని రఁట కాని యట్టి గ్రంథము కానరాకున్నది.

తోటకులగోత్రము తుర్యాటకుల చూడుఁడు.

తోఁటకూర — ఇది భోజనపదార్థము దీనియందు పలుభేదములు కలవు. తోఁటకూరయందు ఎఱుపురంగు, తెలుపురంగు గల్గియుండుట ప్రధానభేదములు రెండుగఁ జెప్పవలయును. ఆరెంటియందును పెద్దచెట్లు స్తంభములవలె కొమ్మలతో పైకిలేచి పెరిఁగిన జాతిని స్తంభములతోఁటకూర యనియు, చేనువలె పొట్టిగనే పెరుఁగుజాతిని పెరుఁగుతోఁటకూర లేక మొక్కతోఁటకూర యనియు, కేవలము నేలనే పాకినట్లు నేల నంటియే పెరిఁగి కోసి వేసినకొలఁది చిగుర్చుచుండెడి గుండకూరజాతిని కొయ్యతోఁటకూర యనియు, ఎఱుపు తెలుపు రెండురంగుల జాతులందునను గలవు. ఇంకను ఆకులపై వివిధవర్ణముల మచ్చలుండు భేదములు గల జాతులు పెక్కులుగలవు. కోడిజుత్తుచెట్లని పేరుగల ఎఱ్ఱనిరంగు స్తంభములజాతియు నీ తోఁటకూర తెగలోనిదే యైనను వాటిని భోజనపదార్థముగ నుపయోగింపక యలంకారవృక్షములుగ పూఁదోఁటలందు నాటి పెంచుదురు. అటులనే యెఱ్ఱజాతి కొయ్యకూరజాతులలో నొకజాతిని పూఁదోఁటలందు బాటల కిరువైపుల నలంకారార్థము హద్దుకంచెలుగ నాటుదురు.

తోఁటకూర స్తంభపు(కాడల)జాతియందెక్కువ నార లేక పీచు లోనం గల్గియుండునవి భోజనమున కసౌఖ్యకరమును, అరుచికరమును గాన వాటి ను తమజాతిగ నెంచక లోన నేచలులేని

జాతితోఁటకూర స్తంభముల నుత్తమజాతిగ నెంచుదురు. మఱియు తోఁటకూరలలో నధమపుజాతి దగు చిలుకతోఁటకూరయు, నధమాధమపు జాతి యనఁబడు ముండ్లతోఁటకూర జాతియుం గూడఁ గలవు. ముండ్లతోఁటకూర చెట్టున ముండ్లుండును.

స్తంభముల తోఁటకూర మొదలగు పెనుగు తోఁటకూరలకు సంస్కృతమున కంధారి, మార్షి అను నామములును, లాటిన్ భాషయందు Amaranthus Tristies అనియును, పేర్లు కాననగుంగాని వేర్వేఱు పేరులు గాన రావు. కొయ్యతోఁటకూరకు జీవాంటికా, నాళా, ఖిల్లికా యని యనిరి. కాని యవి సరియగుపదములు కానేరవు. చిలుకతోఁటకూరకు సంస్కృతమున సంపద్యంభారి అని పేరుగలదు. కోడిజుట్టుతోఁటకూర స్తంభపు జాతికి Amaranthus Codatus అని లాటిన్ భాషయందునను Turks Cap అని ఆంగ్లమునను పేర్లు తెలియనగుచున్నవి. తోఁటకూరయందలి స్తంభములు మొక్కతోఁటకూరలందు చలువజేయు గుణము కలదనియు, కొయ్యతోఁటకూర జాతులందు వేఁడిచేయుగుణము కలదనియుం జెప్పఁబడినది. చిలుకతోఁటకూరయందు త్రిదోషములను హరించి తేలికనిచ్చి అగ్నిదీప్తి గలిగించి పామువిషము నడఁగఁజేసి స్త్రీలకు అస్రగ్ధారను కుసుమరోగమును, రక్తదోషమును నివారించునని చెప్పఁబడినది. ముండ్లతోఁటకూర భోజనానర్హమనియు, వాఁపులకు, ఉబ్బుజాడ్యమునకు, కళ్ళనొప్పులకు వెచ్చఁజేసి పైనం గట్టిన బాధ నివృత్తి యగుననియుం జెప్పఁబడినది.

తోటకూరనాఁడే చెప్పవైతివి కొడకా అని ఏడ్చినట్లు—(అనఁగా తొలుతతోఁటకూరదొంగతనముతో ప్రారంభమై పిదప కన్నపు దొంగతనమున పట్టుబడి శిక్షితుఁడైన కుమారుని గని కై తల్లి ఏడ్చిన ఏడుపని భావము.) ఆంధ్రలోకోక్తి.

తోఁటపాలకూర చెట్టు— దీని నాబాల్ప యంతెనాఁ తెలియుచున్నది. త్రిదోషములను హరించి రుచిత్వము చేయునని చెప్పుదురు.

తోఁడేలును గొఱ్ఱెలమందకు కాపలి పెట్టినట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి. స్వార్థపరాయణుండగు దుష్టుని కావలియుంచుట గొప్పతప్పని భావము.

తోమరదేశము — ఆసామునకు నైరృతిదిశగా గారోపర్వతసీమ లోనున్న ఒకదేశమని చెప్పుచున్నారు. తోమరులు ప్రజలు. వారి ప్రజలు మత్స్యపురాణము ౧౨౧యందుఁ గానవయ్యెడిని.

తోమరరేఖ— పురుషసాముద్రికము చూ. స్త్రీసాముద్రికము చూడుఁడు.

తోమస్ కుక్కు అండ్సన్ సంస్థ

ఈ విదేశ ప్రయాణపు దినములలో నావికాయాత్రల నెఱుఁగనివారు తోమసుకుక్కు అండ్సన గారి సంస్థను విననివారుండరు. ఏలయన నావికాయాత్రాసంబంధము ఈ పేరులతో సంబంధము గాని అతిశయుక్తిగా చెప్పరో, ఈ నామ గుఱుతు గానరో మెఱుఁగుట సమంజసము. ఏ తాంగ్రేయులు. తోమసుగారు ఇంగ్లాండు నందలి లీసెస్టరుపుర నివాసులు. మితపానబోధ లొనర్చు నాసక్తిం గల్గినవారు. వర్తకవ్యాపారపు మెళకువలం జక్కఁగ నెఱింగిన బుద్ధిశాలి. లోగ్బరో యనుపట్టణమున నక్కాలమున నొక మితపానబోధక మహాసభ I. వె. ౧౮౪౧ జూలై ఐదాఱుతేదీలయందు జరుప నిశ్చయింపంబడి యందుతోమసుగారు పాల్గొనవలసినదిగ నుండెను.

ఆయదనున శ్రీతోమసుకుక్కుగారి కొక

చక్కని యోచన పొడకట్టెను. సరు మితిపాన బాధను కాస్త ఆంపి అనుహాసభ కరుగు మహా జనుల కట యట్టి యసౌఖ్యములు కలుగకుండ తాను జేయు గమన, భోజన, స్నాన సౌకర్య ములంగూర్చి యుపన్యసి ౫౭౦ మంది బయలు దేఱ నేర్పడియెను. అరుగవలసినదూర మిరువదినాల్గు మైళ్ళ యైనను అంట దగిన వసతులు లేక యిక్కట్లు పడవలసినట్లుండ తోమసుగారు తానొక ప్రత్యేకపు ఇనుపదారి బండ్లు ఏర్పాటు గుదుర్చుకొని అందు భోజన స్నాననిద్రాదుల కేర్పాటులు గుదిర్చి సభకు నాంటి యుదయముననే అందఱితోం దానుం గూడ నెక్కి పయనము సాగించెను. ఆపయన ముతో నాయనకు గొంత యనుభవము కలిగి క్రొత్తక్రొత్త యేర్పాట్లు సల్పించుచుండె నంట. వానికి తలకొక షిల్లింగు చొప్పున నను, కుక్కు గారికి మంచిలాభమును కల్గె నంట

క్రి. వె. ౧౮౪౫ ఆగస్టు ౪ వ దినమున నిట్టిదే యగు నొకయినుపదారి బండిని లీసెస్టరుపురము నుండి లివర్పూలునగరమునకును అటనుండి ఓడపై ఐలాఫ్ మాన్ కోడి ఒకచుక్కాముతో అట నుండి తిరుగ బయలుదేఱి డబ్లినుసగరమును తిరుగ విడిచి అటనుండి మరల ఆయేర్పాట్లతోనే ఉత్తరపువేల్సుమీందుగా లీసెస్టరునకు చేరు ప్రయాణము నాయన నడపి లాభమునంది పేర్వడసెను.

క్రి. వె. ౧౮౫౧లో లండనునగరమున జరి గిన మహాప్రదర్శనమునకు తోమసుకుక్కుగారి సంస్థ ఒకలక్ష యఱువదియైదు వేలజనులం దీసి కొనివచ్చి తిరుగ నిలుచేర్చునంతటిదియై యభి వృద్ధినందెను. అందు పెక్కండ్రు బుద్ధిశాలురు నమ్మకముగపనినడుపునుద్యోగులుండిరి. ౧౮౫౫ లో ఐరోపాదేశము లన్నిటం జుట్టవచ్చు నిట్టి వ్యాపారములం జేయుచుండెరి. ౧౮౬౫ లో తోమసుగారిసుతుండు జాన్మేసన్ గారు తాను కల్పించుకొని ఈ సంస్థను నడుపుచు నభివృద్ధి పఱుప నారంభించి యిరువదివేలమైళ్ళ ప్రయా ణమును నడిపెరంట. ఇక్కాలముననే వారివాచ కుల యేర్పాటును గావించి రంట. నేంటికిసంస్థ ప్రపంచమంతయు వ్యాపించియున్నది. ప్రపంచ మందలి ప్రతి పెద్దపట్టణమునను వీరి ప్రతినిధులు కలరు. ఇంచుమించు సన్నియోడలసంఘములు, సర్వహోటెల్లును వీరితో ననుబంధముం గల్గి యున్నవి. ప్రయాణికులకు వీరు బాంకివ్యాపార మొనర్తురు. వారిసామానుల నెక్కించుట, దిం పుట, భద్రపఱచుట మొదలగు కార్యములం జక్కపఱచెదరు. ప్రయాణికు లీదేశస్థులైనను, ఎక్కడ, ఎట్లు, ఎప్పుడు, ఏమిటి అనుప్రశ్నలకు వీరియుద్యోగులు ప్రత్యుత్తరములీయసంసిద్ధులై యుందురు. వీరియుద్యోగులం దఱీయతుచేయ పరభాషాశాలలు కలవు. ఎల్ల దేశములం గూర్చిన భోగట్టాలు వీరు వ్రాసియుంచి వలయువారలకుం దెల్పుచుందు రంట. వెసూవియసు శిఖరమున కెక్కు నినుపదారి వీరిదని యందురు.

తోమసుకుక్కుగారిజననము ౧౮౦౮ నవం బరు ౨౨ అనియు, మృతి ౧౮౯౨ జూలై ౧౮ అనియు, నీయన సుతుండు జాన్మేసన్ కుక్కుగారు ౧౮౩౪-౧౮౯౯ కాలమువాం డని యుం దెలిసెడిని.

తోయపిప్పలిచెట్టు — ఇది పిప్పలితో నేసంబంధమును గలది కాదు. ఆంగ్ల. Tallo tree యని పేరు.

దీని సమూలకషాయమునందు రాత్రులందు వచ్చుచుండు జ్వరముంగుదుర్చుగుణము కలదని చెప్పుదురు.

తోరణరేఖ—స్త్రీ సాముద్రికము. చూ.

తోయ స్రావరోగము — ఆయుర్వేద

వైద్యశాస్త్రమున గుల్మప్రకంటకనుండి నీరుకారుచుండు రోగమునకు పేరు.

తోరమల్లె (రత్నము) Tourmaline- ఇది పాశ్చాత్య రత్నపరీక్షావిధానమున Precious Stones లో మధ్యజాతిగఁ జెప్పఁబడిన రత్నము. ఇం దనేకభాగములు పలుమార్పులచే ననేకధాతువులం గల్గియుండెడిని. ఇందు Pink green ధాతువులు కలవి కొంత విలువం గల్గియుండును. నల్లధాతువు గలది సర్వసాధారణముగ దొరకెడిని. ఎఱుపు, ఆకుపచ్చ ధాతువులు కలసినట్లుండునవి కొన్ని లభించుచున్నవి. వీని యందు Topaz నందువలెనే Electrical-properties కొన్ని కలవని చెప్పంబడినది. వేడితగిలినతోడే ధూళ్యాకాగితపుముక్క లాదులనాకర్షించును. భరత దేశపు రత్నపరీక్షయం దెక్కువగౌరవముదీనికియ్యఁబడ లేదు. (రత్నము రత్నములు చూ. వజ్రము చూ.)

తోలకము(తులము)--తోలకముచూ.

తోలుపరిశ్రమ (Leather Industry) చర్మపరిశ్రమ అన్ని దేశములవారికిని ఆవశ్యకమగు నొకప్రధానపరిశ్రమ. మనదేశము, చర్మము తీయుట కుపకరించు జంతుజాలము విశేషముగ నుండుటచే చర్మములు బాగుచేసి పలువిధములగు వస్తువులను తయారుచేయుట కనువగు సౌకర్యములను కలిగి యున్నది. ఇంత యవకాశ మున్నను చర్మపరిశ్రమ మనదేశము నందు ప్రథమావస్థలోనే యున్నది. ఈపరిశ్రమ కులవృత్తిగా నాచరించుటకు హిందూదేశము నందు ప్రత్యేకముగా మాదిగజాతివారు కలరు. వారైనను ఇప్పు డితరదేశములందు బాగు చేయఁబడి రవానాచేయఁబడు చర్మములనే ఉపయోగించు చున్నారు. గాని నూతన పద్ధతిని శాస్త్రీయముగా చర్మములను మెత్తపఱచు (Tanning) విధానములకంతగఁ జొరకొనరైరి. ఇతరదేశములందు శాస్త్రజ్ఞానముగలవారు Tanning పని నవలంబించుటచే చర్మములు సులువలె మెత్తగా తయారగుచున్నవి.

చర్మములు Tan చేయుటకు రెండుమార్గములు కలవు. ఒకటి నల్లచెక్క మొదలగు సార పదార్థములచే మెత్తపఱచుట. ఇదియే హిందూ దేశమునందు పూర్వమునుండియు నవలంబింపఁ బడుచున్నది. రెండవది Chrome Tanning. ఇది యిటీవల హిందూదేశమునందును నవలంబింపఁబడుచున్నది. లెక్కవేసి చూడఁగా 1932 సంllమునకు మనదేశమునందు 32 ఫ్యాక్టరీలు బాగు చేయు Tanneries గలవు. వానిలో 6 మద్రాసులోను, 4 బొంబాయిలోను, 4 బెంగాలులోను, 4 సంయుక్త పరగణాలలోను, 1 పంజాబులోను నెలకొల్పఁబడి యుండెను. ఇవి గాక చర్మపరిశ్రమ చేయు ఫ్యాక్టరీలు మద్రాసులో 6 ను, బెంగాలులో 2ను, సంయుక్తరాష్ట్రములలో 5ను యంత్రములపై జోళ్ళు మొదలగునవి కుట్టి తయారు చేసి దేశమునందలి నానాభాగముల కెగుమతి చేయుచుండెను. కేవలము పలువిధములగు పాదరక్షలు చేయుటకే గాక చర్మమును సఙ్చిపటకాలు, నీటిసంచులు, కొలిమితిత్తులు, సూట్ కేసు లనఁబడు పెట్టెలు తయారుచేయుట కుపయోగింపఁబడును. ఇవి గాక Foot Ball మీఁది పైపొర తోలుతోడనే చేయఁబడును.

ఈచర్మమునందు సుడముల కుపకరించు చర్మము (Sole Leather), మెత్తనిచర్మము (Belting Leather) అని రెండు విధములు. సోలులెదరునందు చాలభాగము యుద్ధసంబంధములగు దుస్తుల కుపయోగింపఁబడును. మిగిలినది పాదరక్షలకు పనికివచ్చును. Belting Leather తయారుచేయుటలో ఎనుపోతు

చర్మము చాలవఱకు ఉపయుక్తము. ఉడుములు, మొసళ్ళు మొదలగు కొన్ని జంతువుల చర్మములు మృదంగములు, కంజీలు, డోళ్ళు మొదలగు వాయిద్యవిశేషముల మూతలు చేయుటకు ఉపకరించును.

తోళ్లు పదునుచేయుట--చర్మములు పదునుచేయుట చూడుడు.

తౌపరిగోత్రము—శాండిల గణము చూ.

తౌష్యకాణిగోత్రము—ఔతథ్య ఉపగణము చూడుడు.

తౌడుతింటూ వయ్యారమా?—ఆంధ్రలోకోక్తి.

తౌలకేశి గోత్రము— జమదగ్నివత్స ఉపగణము చూ.

తౌలపిస్థి (ద్వైమత్స్య) గోత్రము—జమదగ్నివత్స ఉపగణము చూ.

తౌలేయ గోత్రము— ఔతథ్య ఉపగణము చూడుడు.

త్యజతి భయ మకృతపాపః-పాపము చేయనివానికి భయమును లేదని భావము. ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి.

త్యజేదేకంకులస్యార్థేన్యాయము-తన కులమును రక్షించుటకై యొకని నెవనను విడువవలయు నని యర్థము. కుల మంతే ప్రధానమని చెప్పబడినదని భావము. ప్రధానమగు ధర్మముంగూర్చి కొంత యల్పనష్ట మనుభవింప నైనను తప్పదని తెల్పుటకీన్యాయము వర్తించును.

త్యాగరాజు--ఈ గాయకశిఖామణి యాంధ్రుడు. ఏపూర్వులనాటి చిరకాలముననో దక్షిణదేశమున కాపురము కుదిరినకుటుంబము. నివాసము తంజాపూరుమండలమున, తిరువయ్యారనంబరుగ్రామము. దీనికిం దొల్లింటిపేరు పంచనదక్షేత్రము.

త్యాగరాజుతండ్రిపేరు రామబ్రహ్మము. పంచనదక్షేత్రమున నేగల త్యాగరాజేశ్వర దేవస్థానమున మిగులభక్తిగలవాడు. ఆదేవునిపేరే తనకుమారుండగు మన త్యాగరాజున కిడెను. రామబ్రహ్మమున కింకను నల్వురు సోదరు లుండిరట. రామబ్రహ్మ మన్నదమ్ములలో కడపటివాడట. రామబ్రహ్మము తండ్రిపేరు గిరిరాజు.

బాలుండగు త్యాగరాజు ఉపనీతుండైన తోడనే వేదాధ్యయనము చేయ మొదలిడె ననియు, నది యెక్కువగా నాతనికి రుచింపమి గొప్పభక్తుండనియు, సంగీతవిద్వాంసుండనియు పేరొందిన శొంఠి వెంకటరమణయ్య యను నాయకునికడ సంగీతవిద్య నేర్వ నారంభించి, యందు పరిపూర్ణత నందెనని చెప్పబడినది. మఱియు నారదుండు త్యాగరాజునకు రామనామమంత్ర ముపదేశించినగురుండట. పిదప నారామనామ మంత్రమును తొంబదియాఱు కోట్లు జపింప త్యాగయ్యకు శ్రీరాముండు ప్రసన్నుండాయె నని చెప్పబడినది. ఇంకను నారదుండే యొకతఱి నొక సన్యాసివలె నేతెంచి, త్యాగయ కొక పొత్తము నిచ్చి చనె నట. అందు సంగీతసాంప్రదాయము లుండెనట. తదాదిగ నారదునే తనగురుండని త్యాగరాజు తలంచుచుండె నట. ఇట్టికథ లెన్నియో త్యాగరాజుంగూర్చినవి కలవు.

ఈ మహనీయుండు నాల్గువేలవఱకు రాగములం బాడి వాటికిం బేరులిడె ననియు శ్రీమద్రామాయణమునందలి శ్లోకసంఖ్యయగు నిరువదినాల్గువేల కృతులను రచించి శ్రీరాముని నుతించె ననియు నందురు. త్యాగరాజుమతంబున సకల విద్యావిశారదుండగు శారదావిభుండును, సంగీతవిద్యాపారంగతుండగునారదుండును వేదవేదాంతార్థనిరూఢిం దెల్పిన వ్యాసుండును

అందఱికన్న నెక్కుడుగ శ్రీమద్రామాయణము రచించిన వాల్మీకియు మాన్యులని చెప్పఁబడినది.

ఇట శ్రీరామభక్తుండగు త్యాగరాజు మత సిద్ధాంత మేదియో స్పష్టము గాకున్నది. కాని పితృపితామహులవలె నీయనయు నద్వైతి యని తలంపఁబడుచున్నది. ఈమహనీయుఁడు కలియుగమున ౪౯౪౮ సంవత్సర పుష్యబహుళ పంచమిదినమున భౌతికశరీరమును విడిచెనఁట. ఎనుబదివత్సరములు జీవించినవాఁడఁట. పుత్రులు లేరు. స్త్రీసంతానమువలన మనుమ లుండిరఁట గాని వారివంశమును గానరాదఁట.

త్యాగరాజ మొదలియారు కవి

ఆంధ్రకవులలో నాథునికులందుఁ బరిగణింపఁబడిన వాఁడు. ద్రావిడ మొదలియారు కులస్థుఁడు. తండ్రిపేరు నారాయణ మొదలియారు. ప్రభుత్వమువారి ఇంజనీరింగుశాఖయందు ఓవర్సియ రుద్యోగ మొనర్చినవాఁడు.

ఈతఁడు విద్వత్కర్ణామృతమను నామాంతరముగల సుబ్రహ్మణ్యవిజయము, ఛందోరత్నాకరము అనుగ్రంథములు రచియించెను.

త్యాగానుస్మృతి—దశదానానుస్మృతులు చూడుఁడు.

త్యాజ్యములు (వర్జములు)-త్యజింప వలసినవి గాన త్యాజ్యము లనంబడెను. అనఁగా నివి విషతుల్యములగు కాలములుగాన నిందు శుభకార్యాచరణము నొనర్పక యీదుష్టకాలమును విసర్జింపఁ దగినదిగఁ జెప్పంబడినది. సర్వసాధారణముగ త్యాజ్యము లన పంచాంగము నందు వివరింపఁబడుచుండు నక్షత్రత్యాజ్యము లని యెల్ల రనుకొనుచుందురు, కాని త్యాజ్యము లనేకములు గలవు.

౧. ప్రభవాది షష్టిసంవత్సరముల అంతమందు సంభవించుచుండు క్షయసంవత్సరము శుభకార్యముల కనర్హము గాన నాసంవత్సరము త్యాజ్యవత్సర మనంబడుచుండును. కశ్యప మహర్షి మతమున క్షయసంవత్సర మంతయుం గాకున్నను, దానియందలి కడపటి యాఱు నెలలు, అనఁగా ఆశ్వయుజ, కార్తిక, మార్గశిర, పుష్య, మాఘ, ఫాల్గుణ మాసములు శుభకార్యానర్హములై త్యాజ్యమాసము లనంబడెడిని.

ఈసందర్భమున మతాంతరములం దాంధ్రదేశమునకు కడపటి మూఁడు నెలలు మాత్రమే వర్జము చెప్పంబడినది.

౨. సంవత్సరాంతవర్జముసర్వసాధారణము. ప్రతిసంవత్సరమునందు కడపటి పదిహేను దినములు (అనఁగా ఫాల్గుణమాసమునందలి కృష్ణపక్షమని భావము) శుభకార్యానర్హములు గాన నది త్యాజ్యపక్ష మనంబడుచుండును. మతాంతరములందు చాంద్రమాస సౌరమాస సంవత్సరములు కడపటి మూఁడుదినములు త్యజింప వలసినదనియు బార్హస్పత్యమానసంవత్సరమునం దీత్యాజ్యము లేదనియుఁ జెప్పఁబడినది.

౩. మాసాంతత్యాజ్యము- ప్రతిమాసమునందలి కడపటి మూఁడుదినములు అనఁగా కృష్ణపక్షమందలి త్రయోదశి, చతుర్దశి,అమావాస్య (దర్శ) లు మాసత్యాజ్యములు.

మీనచైత్రము, మిథునాషాఢమున, కన్యాభాద్రపదము, ధనుఃపుష్యమును శూన్యమాసములని చెప్పంబడినవి. అనఁగా సూర్యుఁడు మీనరాశియం దుండునట్టి చైత్రమాసపుదినములును, మిథునరాశియందుండునట్టి ఆషాఢమాసపు దినములును, కన్యారాశియందుండునట్టి భాద్రపదమాసదినములును, శూన్యమాసతిథు లనంబడును. ఇవి శుభకార్యాచరణమున కనర్హము లని చెప్పంబడినవి. ఇవియు త్యాజ్యములే.

౪. పక్షత్యాజ్యము- ప్రతిశుక్ల, కృష్ణపక్షములందలి చతుర్థి, షష్ఠి, అష్టమి, ద్వాదశి, చతుర్దశి తిథులు, పక్షచ్ఛిద్రతిథు లనంబడి

శుభకార్యాచరణమున కనర్హములుగఁ జెప్పంబడిన త్యాజ్యములు. వీనిని తిథిత్యాజ్యము లని యందురు.

౫. వారత్యాజ్యము-(లేక రాహుకాలము) ఆదివారము సూర్యోదయాది ౨౬ ఘడియలపైనను సోమవారము మూఁడుమ్ముప్పాతిక ఘడియలపైనను మంగళవారము ౨౨ ఘటికల పదునేను విఘడియలపైనను, బుధవారము ౧౫ ఘటికలపైనను, గురువారము పదునెనిమిది ఘటికలనలువదియైదు విఘటికలపైనను, శుక్రవారము పదునొకండు ఘటికలపైనను, శనివారము ఏడు ఘటికల పదునేను విఘటికలపైనను, రాహుకాల మనంబడు వారత్యాజ్యము శుభకార్యానర్హము.

౬. నక్షత్రత్యాజ్యము- ఇది ప్రతినక్షత్రము ప్రవేశించినది మొదలు చెప్పఁబడిన ఘటికలపై త్యాజ్యఘటికలు- అనఁగా విషఘటికలు నాల్గు కల్గుచుండును. వాటియందు సమస్తశుభకార్యములు వదలవలయును. దీనినే సర్వసాధారణముగా వర్జ్య మనియు, త్యాజ్య మనియు ననుచున్నారు. దీనింగూర్చి ఆయా నక్షత్రములందు వివరింపం బడియున్నది చూడుఁడు.

౭. లగ్నత్యాజ్యము- ఇది సర్వమునిసమ్మత మని చెప్పంబడినది.

మేషలగ్నమునం	దాది అరఘటికయు		భుజంగత్యాజ్యము
వృషభలగ్నమునం	దాది	,,	,,
మిథున	మధ్య	,,	గృధ్రత్యాజ్యము
కర్కాటక	అంతము	,,	రాహుత్యాజ్యము
సింహ	మధ్య	,,	గృధ్ర త్యాజ్యము
కన్యా	ఆది	,,	భుజంగత్యాజ్యము
తులా	మధ్య	,,	గృధ్రత్యాజ్యము
వృశ్చిక	అంతము	,,	రాహుత్యాజ్యము
ధనుస్సు	ఆది	,,	భుజంగత్యాజ్యము
మకర	అంతము	,,	రాహుత్యాజ్యము
కుంభ	మధ్య	,,	గృధ్రత్యాజ్యము
మీన	అంతము	,,	రాహుత్యాజ్యము

ఈ త్యాజ్యకాలమున శుభకార్యాచరణ మనర్హమని చెప్పఁబడినది. మఱియు జన్మమాస, జన్మలగ్న, జన్మనక్షత్ర, జన్మవారములు వివాహానర్హము లందురు.

త్యాజ్యా దుస్తటినీ—ఒడ్డు విఱిగి పడిపోవుచున్నతావునను, కత్తెరయొడ్డు ఉన్నతావునను, నీళ్ళరేవునకు పోరాదని భావము. ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి.

త్రయత్వము (Trinity) — హిందువులందు సృష్టికైన బ్రహ్మత్వము, స్థితికైన విష్ణుత్వము, లయమునకైన రుద్రత్వము త్రయత్వ మనంబడును. క్రైస్తవమతమున పరమేశ్వరుండగు తండ్రి (యెహోవా)యును, కుమారుండగు యేసుక్రీస్తు ప్రభువును, Holy Ghost (పరిశుద్ధాత్మ)యు త్రియత్వముగఁ జెప్పఁబడినది. ఈత్రియత్వ మాంగ్లమున Co-equall

in all things అని వివరింపఁబడినది.

త్రయరాశికము — ఇది గణితశాస్త్రమునందు గణించువిధానములలో నొకటి. దీని నాంగ్లేయమునందు "Rule of Three" అందురు. అనఁగా దత్తాంశములు (Data) మూటినిబట్టి నాలుగవదాని నెఱుంగఁగోరినపుడీవిధానము సులభముగా ఫలితమును గనుఁగొనుట కుపయోగింపఁబడును. ఇది ఒకేజాతి వస్తువులకుండు తారతమ్యప్రమాణము (Ratio) ననుసరించి గుణించుటయందు మాత్రమే యుపయోగింపంబడును. ఉదాహరణము:— రెండు రూపాయలకు మూఁడు పుస్తకము లిచ్చుచున్నయెడల నిరువదినాలుగు పుస్తకములు కొనుట కెంతసొమ్ము కావలయును? అనుప్రశ్న వేసినపుడు అవి పుస్తకములే యైయుండవలయును. సమానమూల్యము గలవియై యుండవలయును. అప్పుడే వానికి Ratio అనుసంబంధ ముండును. అట్టిసంబంధ ముండునపుడే ఈ త్రయరాశిక విధాన ముపయుక్తము కాఁగలదు. ఇది Direct proportion అనియు, Inverse proportion అనియు రెండు విధములు. Direct Ratio లో నడుమదానికిని తుదిదానికిని రాశిచేసి అనఁగా గుణించి లబ్ధము గనుఁగొని మొదటిదాని పాలు గొనవలయును. అనఁగా మొదటిదానిచే భాగింపవలయును. Inverse Ratioలో మొదటి రెంటికిని రాశిచేసి తుదిదానిపాలుగొనవలయును. ఉదా:-ఒకపనిని దినమునకు నాలుగుగంటలు చేసిన ముగించుట కెనిమిదిదినములు పట్టును. దినమునకు ఎనిమిది గంటలు పనిచేసినయెడల ఎన్ని దినములు పట్టును? అనుప్రశ్నలో మొదటిరెండు గుణించి (4×8) మూఁడవదానిచే (8) భాగించినయెడల సరియైన సమాధానము వచ్చును. ఇది Ratio నుబట్టి రెండువస్తువులకు దామాషాయి కట్టినపుడు అనఁగా Proportion చేసినపుడు "Product of the extremes is equal to the product of the means" అను న్యాయముపై నాధారపడిన గణితము. దీనిని భరతదేశపు గణితశాస్త్రమున

క. ఇచ్చురాశిమూఁటిలోపల
కడ నడుమ గుణించి రాశి గైకొని మొదలన్
పడఁ బాలుగొన్న లబ్ధము
బుడమిని త్రైరాశిఫలము బుధజనవినుతా!

అని నిర్వచింపఁబడియున్నది.

త్రయారుణ్యుఁడు సూర్యారుణ్యుఁడు) ఇక్ష్వాకుసంతతి. సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి త్రిధన్వుఁడు. కుమారుఁడు సత్యవ్రతుఁడు లేక త్రిశంకుఁడు.

త్రయుష్పృంగ గోత్రము— కుండిన గణము చూడుఁడు.

త్రయోదశ మనోదోషములు— దోషములు చూడుఁడు.

త్రయోదశ సన్నిపాతములు— సన్నిపాతదోషము చూడుఁడు.

త్రసదస్యుఁడు (నామాంతరము పసుదుఁడు)— ఇక్ష్వాకుసంతతి. సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి పురుకుత్సుఁడు. కుమారుఁడు అనరణ్యుఁడు.

త్రాటి వంతెన (Rope Bridge) — వంతెనలు చూడుఁడు.

త్రాష్టాయన గోత్రము— జమదగ్నిభిధా ఉపగణము చూడుఁడు.

త్రికంటము (కంటత్రయము)— ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున వాకుడు, అగ్నిదమని (అనఁగా దవనములో నొక భేదజాతి), రేవటి దూలగోవిల, ఈ మూఁటి సముదాయమునకు త్రికంటము లనిపేరు.

ఇంకను గొందలు వాకుడు, కేవటిదూల గోవిల, పల్లేరులను త్రికంటము లనిరి. దీనికి మఱియు శూపత్రియ మనియుఁ బేరు కలదఁట.

త్రికటుకములు — ఆయుర్వేద వైద్య శాస్త్రమున శొంఠి, పిప్పలి, మిరియములకుఁ ద్రికటుకము లనియు, త్ర్యూషము లనియుం బేరులు కలవు.

త్రికము (త్రికములు లేక త్రివర్గము)- ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున ౧ త్రిఫలములు అనఁగా తాడి, ఉసిరిక, కరక్కాయలు. ౨ త్రికటుకములు అనఁగా శొంఠి, పిప్పలి, మిరియాలు. ౩ త్రిమదములు అనఁగా వాయువిడంగములు, చిత్రమూలము, తుంగముస్తలు. వీటికి త్రిఫల, త్రికటుకములనిరి. త్రికటుకములకు త్రికములని సాముదాయికనామము చెప్పఁబడినది.

త్రికరణశుద్ధి (నిష్కాపట్యము) — త్రికరణములన మనోవాక్కాయములని చెప్పఁబడినది. అనఁగా మనస్సునందుఁగల్గినయూహ, నోటినుండి వెడలుమాటలు, కాయము (శరీరావయవములు) ఒనర్చుపను లొకేరీతినుండుట యనిభావము. ఇందువలన త్రికరణశుద్ధియన నిష్కాపట్యప్రవర్తనమని తేలుచున్నది.

నీతిశాస్త్ర గ్రంథములందు త్రికరణశుద్ధిం గూర్చి వివరింపం బడుటతో త్రికరణశుద్ధి లేని సాదృశ్యము లా ఉదాహరణములుగఁ జెప్పఁబడినవి. అవి,

౧. ఘోటకబ్రహ్మచర్యము- అనఁగా మగగుఱ్ఱ మాఁడుగుఱ్ఱము సంభవించుదనుక కామోద్రేకము గానంబడనీక యడంచుకొనఁగల్గియుండెడిని. కాని యిందు త్రికరణశుద్ధి గానరాదు. అనఁగా నిష్కాపట్య ముండ నేరదని భావము.

౨. పింగళాజపము-ఆఁడుగుడ్లగూఁబ పగలు వెలుతురుం జూడఁజాలక నేత్రములుమూసికొని జప మొనర్చుచున్నట్లే గాననగుచుండును. పై కట్లగపడుచున్నను నిజముగ జపము కానేరదని భావము.

౩. మార్జాలశీలము- పిల్లి భోజనపదార్థము లభ్యమగుదనుక గొప్ప శీలవ్రతముంబూనినట్లు కదలక కూర్చుండి యుండుట.

౪. అజగరోపవాసము- సర్పము భోజనము లభించుదనుక వాయుభక్షణముసల్పుచు లంఘన (లంకణ) ముండుట.

౫. బకధ్యానము— నీటిదరి నున్న కొంగ చేప దగ్గఱగ లభించుదనుక ధ్యాననిష్ఠయం దున్నట్లు కదలక నిలిచియుండుట.

౬. జంబుకవినయము- నక్క వీలు దొరకుదనుక వినయవిధేయతలం జూపుచు, వీలుకుదురునంత మోసగించి పర్వెడుస్వభావము కలిగియుండును. అట్లుండుట. వీటియందుఁగల బాహ్యాకారనటనలు త్రికరణశుద్ధి కలవి కావనియు, పైయాకారచేష్టలం జూచి భ్రమజెందక నిజమారయవలసియుండు ననియు భావము.

త్రికసంధి— ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున స్ఫిక్స్కంధిపృష్ఠవంశాస్థిసంధిస్థానమునకు త్రికసంధి యని పేరు.

త్రికార్షికము— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున శొంఠి అతివస తుంగముస్తలకు త్రికార్షికమనిపేరు.

త్రికూట(పర్వత)ము— పాంచాలదేశమున కుత్తరమునను కాశ్మీరదేశమునకు దక్షిణమునను త్రికూటపర్వత మున్నట్లు చెప్పఁబడినది. ఇట పవిత్రజలబుద్బుద మొకటి కలదఁట. అథర్వణవేదమున త్రికాకుడముగఁ జెప్పఁబడినది.

తగరదేశ మని తొల్లింటపేరుండినది. త్రికూటశబ్దసంబంధము. ఈదేశమును రఘుమహారాజు జయించెనని రఘువంశ ౪-౫౯నందుఁగలదు.

మఱియుయమునోత్తరపర్వతమునకుఁ త్రికూట మని పేరు. (అందు మూఁడుశిఖరములు కలవు.) ఇంకను సింహళద్వీపమున నాగ్నేయమూల నొకపర్వతము త్రికూట మనుపేరం బరఁగునది యున్నది.

త్రికూటములు—౧ వాగ్భవకూటము, ౨ కామరాజ కూటము, ౩ శక్తి కూటము నని మూఁడు. పంచదశాక్షరీమంత్రసంబంధమునఁ జెప్పఁబడినది. ఇది శాక్తేయమతగ్రంథములందలి యర్థము.

పాంచాలమునకు త్తరముననను, కాశ్మీరమునకు దక్షిణముననుగల మూఁడుశిఖరముల పర్వతములను త్రికూటపర్వత ... బోల్చిరి. దీనిం గూర్చి అధర్వణవేదముననుఁ, భాగవతమం దష్టమస్కంధముననుఁ బ్రశంసింపఁ బడినది. ఘు మహారా జీప్రాంతభూమిని జయించె నఁట. యమునోత్తరి త్రికూటపర్వతపంక్తియందే కల దందురు.

సింహళద్వీపమున నాగ్నేయదిశను తొల్లి లంకాపట్టణ ముండినతావు (ఇప్పటి Great Basis, Little Basis వీట్లను రావణదుర్గమం దురు.) నంటి మూఁడుశిఖరములపర్వతమున్నది. దానికి త్రికూట మనిపేరు. లంకాపట్టణమునకు త్రికూటాచలనగర మని వాడుక యుండెను.

త్రికూటలవణము (త్రికూటాహ్వయము)— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున ద్రోణీలవణమునకు త్రికూటలవణ మనియు, [illegible]ప్యయ మన కాచలవణ మనియుం బేరులు.

త్రికోటము— సైంధవలవణ సముద్రలవణముల కాయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున త్రికోట మనిపేరు.

త్రికోణములు— జ్యోతిషశాస్త్రమున జాతకమునందలి జన్మ (లగ్న) స్థానమునుండి యైదవ స్థానమును పంచమకోణ మనియు, తొమ్మిదవ స్థానమును నవమకోణ మనియు నందురు. శుభ లేక సౌమ్యగ్రహములకు కోణములం దుండుసితి బలకరము. క్రూరగ్రహములకు పనికిరాదు. కోణస్థానములు రెండే యనను జ్యోతిషశాస్త్రమునం దీపంచమ నవమ స్థానములను త్రికోణములని వాడిరి. సర్వసాధారణముగ త్రికోణ మనిన మూఁడుకోణములు (మూలలు) గలది యని యర్థ మయ్యెడిని.

త్రికోణరేఖ-పురుషసాముద్రికము చూ. స్త్రీసాముద్రికము చూ.

త్రికోణాసనము- యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యాసనములలో నొకటి. ఇది ద్వివిధము.

౧ దక్షిణత్రికోణాసనము-గొంతుకూర్చుండి కుడి మోఁకాలిపై కుడి మోఁచేతినుంచి యెడమ మోఁకాలిపై నెడమ మోఁచే యునుంచి కుడియర చేయి కుడికణత క్రింద నానునట్లు చేతిని ముడిచి యెడమచేతిని చాఁచి కూర్చుండుట.

౨ వామత్రికోణాసనము-గొంతుకూర్చుండి యెడమ మోకాలిపై నెడమ మోచేతినుంచి కుడి మోకాలిపై కుడిమోచేతి నుంచి యెడమయర చేయి నెడమకణత క్రింద నానునట్లు చేతిని ముడిచి కుడిచేతిం జాఁపి కూర్చుండుట.

దీనియభ్యాసమున సపానవాయు వూర్ధ్వగతి యగునని చెప్పఁబడినది.

త్రిక్షారములు (క్షారత్రయము)— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున సజ్జక్షారము, యవాక్షారము, వెలిగారములకు పేరు.

త్రిగంధములు— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున ఏలకులు, జాపత్రి, దాల్చినచెక్క (లవంగపట్ట) లకు త్రిగంధములు లేక త్రిసుగంధము లని పేరు. (గంధత్రయము చూ.)

త్రిగర్తదేశము— ఆదిని కలుతదేశ మనం బరఁగు దేశమునఁ గొన్ని సమతలభాగప్రదేశములకు త్రిగర్త దేశ మను పేర్పాటు గల్గెను. గంగాసుతుం డని చెప్పఁబడిన జాలంధరభూపతి యీ దేశమునకు ప్రభువయ్యెను. ఈతిఁ డసురుం డని యొక ప్రతీతి కలదు. ఈతని పాలనమున గొప్ప హోమము గల్గ నాభూపతియుం బ్రజలుం గలిసి పీలగుతావుల మూఁడుపల్లపుప్రదేశములం దప్పి గొప్పసరస్సులుగ నొనర్చి శతద్రునదీ (ఇప్పటి సట్లెజ్) జలములచే నింపి జలములఁ గల్గించిరఁట. గర్త మన గొయ్యి గాన నాదేశమునకుం ద్రిగర్తదేశమని పేరయ్యెనఁట.

పద్మపురాణము, ఉత్తర ౫౦ యందు జాలంధరుఁడు గంగాపుత్రుఁ డనియు, అసురుఁడై రాజయ్యె ననియు, జాలంధరపుర మతనిపేరట రాజధానిగ నుండిన దనియుఁ జెప్పఁ బడినది. ఇప్పుడు పాంచాలములో నున్నది. మఱియు నొక పట్ల దీనికి త్రిగర్తపురి మని రాజధానికూడ నుండియుండనోపు ననియు, లూడియానాపురి పరిసరములఁ గొన్ని మైళ్ళలో నదితీరమున తిహారార యనంబడు తావుకడనున్న పాడుల యానవాళ్ళు తొల్లింటి త్రిగర్తపురిమై యుండు ననియుఁ బరిశోధకులు తలంచుచున్నారు. గాని నిదర్శనములు గాన రాకున్నవి. హేమకోశమను గ్రంథమున త్రిగర్తరాజధాని జాలంధరపురి మనియే చెప్పఁబడి యున్నది.

వేఱొకప్పుడు నగరకోట రాజధానియై యుండెననిచెప్పఁబడినది. ఇదిజలంధరు దోఆబ్ నందు కోహిస్థాన మనంబడు హద్దులలో మంఝీనది బాణగంగలోఁ గలియు సంగమము కడ నున్నపురము. ఇట వజ్రేశ్వరీపీఠము, దేవీ క్షేత్రమును గలవు. ఇచటికోట దుస్సాధ్యమై యుండెనఁట. కోటలోనే దేవస్థాన మున్నది. కాంగ్రాయం దాశాపురీదేవస్థానముగలదు. కాంగ్రా కొక మైలు దూరమున ముల్కేరా పర్వతోపరిభాగమున బావల్ అనంబడుపురము గలదు. అద్దానిని తొల్లింటి సుసరామనగర మని పోల్చియున్నారు.

మూఁడు పల్లములు లేక మూఁడు గుంటలు గలదేశ మని వ్యుత్పత్త్యర్థ మగును.

భారతములోని వర్ణనలంబట్టి చూడ, నేఁటి రాజపుత్రస్థానములోని యొకభాగము త్రిగర్త దేశముగాఁ దోఁచుటం జేసి, రాజపుత్రస్థానమున నున్న సాంబర్, సర్, డిడ్వానా యను మూఁడు సరస్సులుగల ప్రదేశమై యుండునని పరిశీలకు లనుచున్నారు. నేఁటికిని అచ్చటి రాజపుత్ర వీరులు మహాశూరులుగనే యుండుట ప్రశంసార్హమై యున్నది.

త్రిగుణములు — గుణములు చూ.

త్రిజాతములు లేక త్రిజాతకములు— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున దాల్చిని చెక్క, ఆకుపత్రికము, ఏలకులు వీటికి త్రిజాతకములని పేరు. కొందఱు దాల్చినికి బదులు లవంగమొగ్గ లని చెప్పుచున్నారు. జాతిత్రయము చూడుఁడు.

త్రితయములుపదమూఁడు(త్రయోదశ త్రితయములు

౧. బ్రహ్మత్వము, విష్ణుత్వము, రుద్రత్వము పరమేశ్వరత్రితయము.

౨. ఇచ్ఛాక్రియాజ్ఞానములుశక్తిత్రితయము.

౩. విశ్వత, తైజసత, ప్రాజ్ఞతప్రాణిత్రితయము.

౪. తమోగుణ, రజోగుణ, సాత్త్వికగుణములు గుణత్రితయము.

౫. బాల్యము, యౌవనము, కౌమారము వయోత్రితయము.

౬. దుష్కర్మ, సత్కర్మ :తటస్థకర్మ, కర్మ త్రితయము.

౭. సంచిత, ప్రారబ్ధ, ఆగామి పూర్వకర్మ త్రితయము.

౮. జాగ్రత, స్వప్నము, సుషుప్తి అవస్థా త్రితయము.

౯. ఘనత్వము, ద్రవత్వము, ఉష్ణత్వము పదార్థత్రితయము.

౧౦. విశేష్య, విశేషణ, క్రియలు భాషాభాగత్రితయము.

౧౧. స్త్రీ, పుం, నపుంసకత్వములు లింగత్రితయము.

౧౨. కర్త, కర్మ, క్రియలు పదత్రితయము.

౧౩. భూత, వర్తమాన, భవిష్యత్తులు కాల త్రితయము.

త్రితయమున కాంగ్లభాషయందు Trinity యనుచున్నారు.

త్రిదీప్యములు—దీప్యత్రయ మనియు నందురు. ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున వామము, ఖురాసానివామము, అజామోదములకు పేరు.

త్రిదోషములు—వాతము, పైత్యము, శ్లేష్మములు శరీరమునందు క్రమము సౌమ్యము సమానములుగ నుండిన నది యారోగ్యస్థితి. లేక ఏది గాని లేక రెండు గాని ప్రకోపించియో క్షీణించియో యుండుట యనారోగ్యస్థితి. మూఁడును అసౌమ్యమై ప్రకోపింపక యుండుట త్రిదోష మనంబడును. మూఁడును ప్రకోపించుట సన్నిపాత మనంబడును.

త్రిదోష(ధాతు)సన్నిపాతములు—సన్నిపాతదోషము చూడుఁడు.

త్రిధన్వుఁడు—పృథువు చూడుఁడు.

త్రిధాతుదోషస్థితి—ఆయుర్వేదవైద్య విధానమున శరీరమునందలి ఆరోగ్యపరిస్థితి నధిగమించినవాత పిత్త శ్లేష్మములు త్రిధాతువు లనంబడుచు, నవి సమస్థితుల నుండి నడుచు చుండుట యారోగ్య మనియు, చెడి స్థితి తప్పి బలముం గోల్పోయి ఉద్ధృతము లగుటగాని హీనతంజెందుటగాని యనారోగ్య మనియుఁ జెప్పంబడినది. కావనె యట్టిస్థితికి త్రిధాతు దోషస్థితి యని పేరయ్యెను. ఈ స్వస్థానభ్రంశమేకకాలమున నే గల్గి, భ్రష్టతం జెంది, దోష వంతి మిగులుటకు సన్నిపాతమనిపేరు. (సన్నిపాత దోషము చూడుఁడు). ఇవి త్రయోదశ సన్నిపాత ములని యెఱుంగునది.

త్రిధాముఁడు—ఈతనిచరిత్ర మంతగాఁ దెలియకున్నను, నీతఁడు రచించిన గ్రంథ మేదియు నిప్పటికిఁ గానరాకున్నను, ఋక్సాను వేదములలోఁ గొన్ని సూక్తములును, గొన్ని సామములును త్రిత త్రిశోక త్రిశిరనామములతో నున్నవి మాత్రము కానవచ్చు చున్నవి.

త్రివృషుఁడు—సూర్యపురాణములో త్రివృషునిస్థానమున వృషభుఁడు పేర్కొనఁబడి యున్నాఁడు. త్రివృషకృతిగ్రంథములు కానరా కున్నను, ఋగ్వేదమున ఋషభుఁ డనుఋషి యొక్క సూక్తములు కొన్ని కాన్పించుచున్నవి.

త్రినాబ్—పాంచాలదేశము చూడుఁడు. అశక్న, వితస్థ నదులు కలిసినప్రదేశము.

త్రినేత్రేశ్వరము—గుజరాతులోని కఠియా వాడునందలి ఝాలావాడ్ డివిజనునకుం జేరిన తాన్ అనుగ్రామమునఁ గల శివక్షేత్రము. ఉబెర నదీతీరము. దేశస్థు లీదేవస్థానము తర్నే తాన్ అని వాడుచున్నారు. ఇదియు త్రినేత్ర శబ్దసంబంధమే. ఇట భద్రకర్ణ మను స్నానతీర్థ కుండముకలదు. మంచియాత్రాస్థలమైయున్నది. దీని ప్రశంస స్కాంద ప్రభాసఖండము— అర్బుద ౮ అధ్యాయమునఁ గానఁబడుచున్నది.

త్రిపటులు—పటుత్రయము చూడుఁడు.

త్రిపతాక హస్తము—హస్తాభినయము చూడుఁడు. భరతశాస్త్రము చూడుఁడు.

త్రిపథ లోకములు—స్వర్గ లోకము.

మర్త్యలోకము, పాతాళలోకము (వేఱొకవిధమున) భూలోకము, భువర్లోకము, సువర్లోకము.

త్రిపిటకములు— ఇవి బౌద్ధమతప్రధాన గ్రంథములు. ఆదికాలమున బుద్ధనిర్యాణానంతరము వారిమార్గానుచరులగు భిక్షువులు కాశ్మీరదేశాధీశుండగు కనిష్కునచే కూర్చ్చిన సభయందువారిసుప్రసిద్ధోక్తులనుమూఁడుగంపల నిండఁ జేర్చుటంజేసి త్రిపిటకము లనిపేరిడి నఁట. ఇది ౧౧౮ సంపుటములగ్రంథము.

ఇవి వినయపిటకము, అభిదమ్మపిటకము, అభిధానపిటకము ననంబడుచున్నవి.

దీనికి అర్థకథ యని గొప్పవ్యాఖ్యానము కలదు. ఇది ౨౫౦ సంపుటములుగల మహాగ్రంథము. ఇది బుద్ధఘోషకృత మనియు క్రీ. వె. ౪౨౦ కాలమున రచింపంబడె ననియు మూలమగు త్రిపిటకముల వ్యాఖ్యానమగు అర్థకథయుగల్పి ౨౦౦౦౦౦౦పంక్తులు కలవనెదరు.

కనిష్క మహారాజు క్రీ. వె. ౧౫౦ వఱకు కాశ్మీరరాజ్యపాలన మొనర్చినవాఁడు. పిటకత్రయము చూడుఁడు.

త్రిపుట— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున మల్లె, చిన్నయేలకులు, పెద్దయేలకులకు పేరు.

త్రిపుట తాళము— ఇం దైదుజాతులు కలవు. జాతి(లయ) ప్రాణము చూడుఁడు.

త్రిపుటములు లేక పుటత్రయము— ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున తాళకము, పల్లేరు, బటానీలకు పేరు.

త్రిపురదహనపౌర్ణమి— కార్తిక శుద్ధ పౌర్ణమి. దీనినింకను జ్వాలాతోరణపౌర్ణమి యనియు, దీపాలపౌర్ణమి యనియుఁగూడ నందురు. (చూ.) తొల్లి పరమేశ్వరుఁడు త్రిపుర (చూ.) దహనమొనర్చినదినము. దాని యానవాలుగ జ్వాలా (మంటల) తోరణము నిర్మించి వెలిఁగించు చున్నారు. భక్తేశ్వర (శివపూజా) వ్రతమాచరించుదినము. దీని నింకను దీపాల పౌర్ణమి (చూ.)అనుటయుఁగలదు. (పండుగలు చూ).

త్రిపురదేశము — అనూపదేశము చూడుఁడు. కిరాతదేశము చూడుఁడు.

త్రిపురాసుర పురములు — తియోరి యనంబడు త్రిపురాసురపురము. అనూప దేశము చూ. ఇటవారిచే ప్రతిష్ఠితమైనశివలింగముకలదు.

త్రిపురాసుర(వధ) స్థానము—మధ్యరాష్ట్రములలోని జబ్బలుపూర్ (జాబాలియాశ్రమము) నకు పశ్చిమముగా నేడు మైళ్ళదూరమున తియోర యనుగ్రామమున త్రిపురాసురు లనంబరగిన కమలాక్ష, విద్యున్మాలి, తారకాక్షులనాఁటి శివాలయము కలదు. అందలి శివలింగమును వారిప్రతిష్ఠితమే యందురు. వీరు తారకాసురునిసుతులు. తండ్రినాఁటి రాజధానీపురమును మూఁడుగ విభజించుకొని వేర్వేఱుగ ముగ్గురు మూఁడునివాసపురములుగ నొనర్చుకొన వాటికి త్రిపురము లనియు, వారికి త్రిపురాసురు లనియు పేరులయ్యె నఁట. మూఁడు ఊళ్లు నిప్పుడు తియోర్ గా మారినవి.

పరమేశ్వరుండె త్రిపురాసురుల వధించెనని పద్మపురాణము స్వర్గఖండ ౭ అధ్యాయమున చెప్పఁబడినది. బౌద్ధులు తమయధికారమును శివభక్తు లాక్రమించి తమవారం బారద్రోలుటయె యిటుల వర్ణింపఁబడిన దందురు గాని యాస్థలము నేటికిఁ గాన నగుచునే యున్నది.

త్రిపురాసురులు— ౧ కమలాక్షుఁడు, ౨ విద్యున్మాలి, ౩ తారకాక్షుఁడు అను నసురులు. అనూపదేశము చూడుఁడు.

త్రిభంగితాళము— తాళములు చూ.

త్రిభిండి గోత్రము— రౌక్షాయన ఉః గణము చూడుఁడు.

త్రిభిన్నతాళము— తాళములు చూ.

త్రిమదములు (మదత్రయము)— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున ౧ వాయువిడంగములు, ౨ చిత్రమూలము, ౩ తుంగముస్తలకు పేరు.

త్రిమధువులు (మధుత్రయము)— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున తేనె, శర్కర, నెయ్యి వీటికి పేరు.

త్రిమూలకుల గోత్రము- ఆర్వేలవైదికుల ౧౦౨ గోత్రములలో నొకటి. (వైదికగోత్రములు చూడుడు.) త్రిమూలకుల గోత్రము ఏకార్షేయ(వత) గోత్రము. సాపస్త్యగోత్రము, జంభసూదనస జంభసూదన గణము, మాధ్వర్షి, ఆపస్తంబ యజుశ్శాఖ, ప్రవరాణాగ్రంథి మాధ్యప్రవాఖ్య, సమానగోత్రములు, తరుణాస మాధవస, తరుణమాధవస, మాతృభూతేశ్వరుడు దేవత, జంబు భార్య, అలంపురాసీమము తపస్థానము. జంబూనాసన్న సీటానికము, జపము దశకోటి, దీపములు ౭౮ తేజోసంఖ్య ౭౮ దాసీ దానము, కన్యాసము పర్జయము.

త్ర్యంబక క్షేత్రము— దీనిని త్రియంబక మని వాడుచున్నారు. కాళిదాసు మహాకవియుం దన రఘువంశ కావ్యమునందుం బొరపాటున "త్రియంబకం సంయమినం దదర్శ" యని తప్పువ్రాసియుండుట నీవాడుక యేర్పాటయ్యెనని యందురు. మూఁడు ఉదకముల తావని యర్థము. తొల్లి ఈప్రాంతమున గౌతమమహర్షి (అహల్యపెనిమిటి) యాశ్రమము నుండెనంట. త్రియంబకమునంగల గౌతమేశ్వర శివలింగము నాయన ప్రతిష్ఠితమే యందురు. ఇట నామహర్షి యుండు తపం బొనర్పం బరమేశ్వరుండాయనకు సుభిక్షావరమును, భార్యగ నహల్యను ననుగ్రహించెనంట. ఆతండిట ద్వాదశవర్షక్షామకాలమున సత్రయాగ మొనర్చెనంట. అత్తఱిం ప్రమాదవశమున నాతనిచే విసరంబడిన యొక ఆయి గోవునకుం దగిలి మరణింప, గోహత్యామహాపాతకము సంభవింప, మునుల యాజ్ఞమేరకు తాను ఘోరతపస్సు చేసి పరమేశ్వరుని ప్రసన్నునిగాఁ గాంచి గంగను భూమికి దిగఁజేయించి తానుగ్రకోన నాజలప్రవాహ మాయనపేర గౌతమీనది యనంబడుచున్నది. స్నాతులం బూతాలుగఁ జేసి స్వర్గమిచ్చునది గాన గోదావరియని వాడుక నందెనంట. ఈగోదావరీ (గౌతమీ) నది జన్మస్థానము త్ర్యంబకక్షేత్రమే.

బొంబాయి రాజ్యమున నాసిక పట్టణమునుండి నైరృతిదిశగా నిరువదియొక మైళ్ళ దూరముననున్న పుణ్యక్షేత్రము. ఈగోదావరీనది ౧౧. ..చమొన పుణ్యప్రదేశమునందు పడిసినట్టి జలములను జెప్పుకొని ప్రవహించుచు బంగాళాఖాతమునఁ గలియుచున్నదని చెప్పంబడినది. త్ర్యంబక గ్రామము పర్వతపాదమునందనే యున్నది. ఇట పర్వతమునుండి మూఁడుజలధారలుగఁ బడుచు నది జన్మించెడిని. ఇది గోస్నానతీర్థస్థలము. అచ్చటికి నెక్కుటకు నాలుగువందల డెబ్బది సోపానములు కలవు. వాటి నెక్కి కొండపైఁజేరి యచ్చటి దేవళమునకు కొలుచు గంగాసతోడనే గోదావరీదేవి (నదీదేవత) దేవస్థానము కలదు. అచ్చటనే సిద్ధజటాజూటలు గానఁబడెను. ఈజాడలు గొప్పతాపసులవి వేయబడిన ... దున్నవి. ఇది గోదావరీనది జన్మస్థానము. ఇటగోదావరీజలము లను గంగ యనుచున్నారు.

త్రయ్యారుణి (బ్రాహ్మణుండైన వాఁడు)— పూరువంశ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి ఋషుఁడు. ఇతనిసంతతివా రందఱును బ్రాహ్మణులైరి.

త్రిలవణములు (లవణత్రయము)- ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున సైంధవ, సౌవర్చ్చ, బిడాలవణములకు లవణత్రయ మనిపేరు.

త్రిలింగ కాకతీయ సామ్రాజ్యము—

ఇది యాంధ్రసామ్రాజ్యము. త్రిలింగము లన శ్రీశైల మల్లికార్జున శివలింగము, ద్రాక్షారామ శివలింగము, మహాకాళేశ్వర శివలింగము నై యున్నవి. వీనిమధ్యనుండు ప్రదేశము త్రిలింగ దేశ మనఁబడెఁగదా. దీని నేలినభూపతులు కాకతీయవంశమువారు. వారి యిలువేలుపగు కాకతీశక్తి (కాకతమ్మ) వసిష్ఠాదలబ్ధవేధవరోపేతు లగుట వారు కాకతీయులు నాఁ బరఁగిరి. ఈ కాకతమ్మంగూర్చి ఆమె జైనశక్తియని యొకవిమర్శనముఁ గానరాదు. మీఁదుమిక్కిలి విద్యానాథకృత ప్రతాపరుద్రీయమున "కాకతీయకుల స్వామిదేవీ సమారాధనేన" అని యుంటయు దానివ్యాఖ్యాతయగు కుమారస్వామి "కాకతీ నామ దుర్గాశక్తిరేకశిలానగరే స్వామికుల దేవతా" అనియుంటయు, కొలనపాక శాసనమున కాకతిస్త "శక్తిస్వరూపిణీ" అనియుంటయు, పల్లభామాత్య ప్రణీతంబైన క్రీడాభిరామము గ్రంథమున,

సీ. పద్మలోచన భృగుబ్రహ్మ సంయమివాక

  పరపాటి శిభినవాభరణ మయ్యె

  సమణి త్రేతాద్వాపరముల సంధ్యావేళ

  మగనింటఁ బెక్కేండ్లు మనువు మనియె

  నెలఁత కానకకన్న నెయ్యంపుఁగొడుకుచే

  జంపించె ముయ్యేడుసారు లరులఁ

  దగుణ హైహయరాజదంతాస్థిపటలంబు

  గనడపేరుగఁ జేసికట్టె నయుత

గీ. మండపాకను బెనుపాక మాహురమున

  నాగవరమున పోలాస ననిచె నిండి

  యోరుగంట వసించె నీలోత్పలాక్షి

  కాకతమ్మకుఁ గైదోడు నేకవీర.

అని చెప్పంబడియుంటయు, నీదేవి యొకప్పుడు మానవత్వమున జీవించియుండిన పేరంటాలుగఁ దోఁచెడిని. ఇంకను మొదటిచరణమునుండి ఈమె భరతదేశపు ఆర్షమతఋషిపుత్రికగా తోఁపక పోదు. ఈమె దేవాలయ మొకప్పుడు వరంగల్లునం దుండిన ట్లున్నది.

కాకతీయనృపతులు దుర్జయసంతతివా రని యదర్శిమ దేవికాలమందు పుట్టిన మాల్కాపుర శాసనమునం దున్నది. ఎపిగ్రాఫికా ఇండికా ౧౨ సంపుటము ౧౮౮ పుట, హైదరాబాదుఆర్కియాలాజికల్ సీరీస్ ౩ నెంబరుగా ప్రకటింపం బడిన మోటుపల్లి, పాఖాల, కాంచీవర శాసనముల నుండి కాకతీయులు సూర్యవంశక్షత్రియులుగను, బయ్యారు సంస్థానమునందున్న శాసనముల మేరకు కాకతీయుండగు దిక్పారి దేవుంగూర్చి చంద్రవంశ క్షత్రియుఁడుగను, (మాధవవర్మ సంతతిగను) జెప్పంబడియుంట నిది యింకను బరిశీలింపం బడదగునని మాతలంపు. కాజీపేటశాసనమున "దుర్జయకులాబ్ధిచంద్ర స్సత్యాధీన స్సకలబేత నరేంద్రః॥ తత్పుత్రః ప్రోలనృపః" అని యుంటయు, అచటనే యున్న వేఱొక శాసనమున పోశిరస యని యుంటయుంగూడ పరిశీలింపం దగినసంగతులే. క్రీ. వె. ౧౨౬౦లో గణపతిదేవ చక్రవర్తికడ ఆస్థానమంత్రిగ నుండిన దేవరాజు సుతులలో రెండవసుతుఁడు తిక్కచమూపతి గారవపాడు(ఇప్పటి గారం గ్రామము న)గ్రహారముగ నేఁబదిమంది బ్రాహ్మణులకు దాన మొనర్చిన దానశాసనమున కాకతీయచక్రవర్తులవంశము (నప్పటిదనుక) వివరింపంబడియున్నది. మొత్తమున వీరు తొమ్మండుగురు. వారి వంశవృక్ష మిాక్రింద వివరింపఁబడినది.

ఒకటవ బేతరాజు లేక బొట్టబేతరాజు

|

మహామండలేశ్వర ఒకటవప్రోలరాజు

క్రీ. వె. ౧౦౫౦-౧౦౮౦

త్రిభువనమల్ల పరశు విక్రమచక్రి

రెండవ బేతరాజు ౧౦౮౦-౧౧౧౫

చలమర్తిగండ రెండవ ప్రోలరాజు
క్రీ. వె. ౧౧౧౫-౧౧౫౮

రుద్రదేవమహారాజు (౧వ ప్రతాపరుద్రుండని వాడుక) ౧౧౫౮-౧౧౯౫

మహాదేవరాజు రాజ్యమేలలేదంట. ౧౧౯౫-౧౧౯౯

గణపతిదేవమహారాజు ౧౧౯౯-౧౨౬౧

రుద్రమాదేవి ౧౨౬౧-౧౨౯౬

ప్రతాపరుద్రమహారాజు (రెండవ ప్రతాపరుద్రుండని వాడుక) ౧౨౯౬-౧౩౨౩

ఇందు మొదటి బేతరాజునకుం బూర్వులు వీరింగూర్చి యేమియుం దెలియదు. ఈయనకు బొట్టబేతరా జని వాడుక యుండె నంట. పెద్దదియగు కడుపుగలవాం డంట. కొరవిదేశ మేలుచుండెడివాం డంట. ఈయన ప్రోవు లేకు నను పదభ్రష్టునిగ నొనర్చి, ఈయనను మలయుడను మఱియొక భూపాలునకు సామంతరాజును, ముఖ్యుండగు సైన్యాధిపతియు నగు విరియాల ఎఱ్ఱన సేనాని యుద్ధసాహాయ్య మొసర్చి, యీయనను దిరుగం గొరవిరాజ్యమునం బ్రతిష్ఠించెననియు, పిదప నిట్టిదియే మఱియొక యవాంతరము సంభవింప నాయెఱ్ఱనసేనానిభార్య కామసాని యుద్ధసాహాయ్య మొనర్చి తిరుగ నిలిపె ననియు గూడూరు శాసనమునుండి తెలియుచున్నది. ఈయన కాలము క్రీ. వె. ౯౭౫-౧౦౨౫

ఐయుండినని దూపాటి వెంకటరమణాచార్యుల వారు వ్రాయుచున్నా రంట. కాని తిరువాతి ౨౫ సంవత్సరములు కుదురుట లేదు.

ఒకటవ ప్రోలరాజు, మహామండలేశ్వరుం డనంబడినవాండు కొరవిరాజ్యము తండ్రి నుండియు, సహస్రగ్రామములుగల సబ్బి సాహిరమండలము (ఇప్పటి అనుమకొండసీమ) స్వభుజశక్తివలన విక్రమాదిత్యభూపతినుండియు, గడించినవాండు. ఎపిగ్రాఫికా ఇండికా ౧౨ సంపుటము ౧౯౮ పుటయందు దీనిండు కేసరి తటాకమును త్రవ్వనిని సముద్రమ్ము ప్రతిష్ఠించె నని చెప్పంబడినది. ఈయనకడ వేచన్నవంశపు మూలఘుటికాధ్యక్షుండగు (బెన్న) చెప్పకొను బమ్మి శెట్టి ప్రధానసేనానిగ నుండెను. అతని (బమ్మి శెట్టి) కాలము క్రీ. వె. ౧౧౦౮ ప్రాంతమని చెప్పంబడినది. ౧వ ప్రోలరాజుకాలము క్రీ. వె. ౧౦౫౦-౧౦౮౦

రెండవ బేతరాజు- ఈతండు త్రిభువనమల్ల యనియు, మహీశు యనియు, విక్రమచక్రి యనియు బిరుదములు వహించినవాండు. మహీశు నినుండి చిహ్నముగా సింధదగ్గలినెప్పుడు చేయించి యుండెనని ఖాజీపేట శాసనమునుండియు ఎపిగ్రాఫికా ఇండికా ౪ సంపుటము ౨౫౬ పుట (నె. ౩౫)నుండియు తెలియనగు చున్నది. శివభక్తుం డంట. ఈయనగురుండు రామేశ్వర దీక్షితుం డను ఆరాధ్యబ్రాహ్మణుం డనుటనుండి నకులీశ పాశుపతమతానుసారుండుగాండని తెలుచున్నది. ఈయనకాలము క్రీ. వె. ౧౦౮౦-౧౧౧౫.

పిదప నాయననుతుండు రెండవప్రోలరాజు, త్రిలింగరాజ్యనిర్మాత యని చెప్పంబడినవాండు. ఈయనకు 'చలమర్తిగండ' యనుబిరుదముండెను. ఈయనయుశివభక్తుండే. తండ్రిగారినాటిగురుండు రామేశ్వరదీక్షితుండే యీయనకును గురుండని చెప్పంబడినది. క్రీ. వె. ౧౧౫౮ ప్రాంతమున

కలచురవంశజుండగు బిజ్జలసేనాని(పిదపభూపతి)చే నర్థింపంబడి,యుద్ధసాహాయ్యమొనర్చి కళ్యాణ నగరిరాజ్య మాతనిం జయింపఁ జేసినవాఁడు. ఈయనకడ సేనాని కామరెడ్డి యని చెప్పంబడినది. ఈయన తండ్రి నాఁడు ౧ వ సోమేశ్వర చక్రవర్తి (పశ్చిమచాళుక్యభూపతి) కిం బ్రియుండుగ నాతనివలన గడించిన సబ్బిసాహిర మండలమును కీయన నాఁడు పట్టాయీయంబడిన దందురు. ఆపశ్చిమచాళుక్యుం డాఱవ సోమేశ్వరచక్రవర్తి క్రీ. శ. ౧౦౮౨ నుండి సింహాసన మెక్కెననుచుండెట. మాదిరెడ్డికుంటశాసనమునం దీయనగురుండగు రామేశ్వరదీక్షితునకు దానమిచ్చినసంగతి వివరింపంబడినది. ఈభూపతి పశ్చిమ చాళుక్యచక్రవర్తి మరణానంతరము ౧౧౫౦ లో స్వతంత్రుఁ డాయెననియు క్రీ. శ. ౧౧౫౮ లో గోంకరాజపుత్రుండగు రెండవ చోడునితో సంగర మొనర్చుచు మృతినొంది వీరస్వర్గమందెనని చెప్పంబడినది. ఈతనికాలము క్రీ. శ. ౧౧౧౫-౧౧౫౮. ఈయన పాలన చరిత్ర ఎపిగ్రాఫికా ఇండికా తొమ్మిదవ సంపుటము ౨౫౬ పుటయందు కలదు. ఈయనకు రుద్రదేవుం డనియు, మహాదేవుం డనియు నిర్వురు సుతులు కలరు. ఈతనికిం బిదప జ్యేష్ఠుం డగు రుద్రదేవుండు సింహాసనమునకు వచ్చెను.

రుద్రదేవమహారాజు- ఈయనను శాస్త్రజ్ఞు పరిశీలకులు పొరబడి ౧-వ ప్రతాపరుద్రుం డనిరి. ఈతండు పండితకవి. విద్యావిభూషణ బిరుదము కలవాఁడు. నీతిసార మనుసంస్కృత కావ్యము రచించినవాఁడు. దీనికి వ్యాఖ్యగ నీతిసారముక్తావళిని బద్దెనకవి (భద్రభూపాలుఁడు) రచించి యున్నాఁడు. ఈ చక్రవర్తియె ఏకశిలానగరపు (ఓరుగల్లు) కోటఁ గట్టెనఁట. శివయోగసార మను గ్రంథమున నీతం డనుమకొండనుండి యోరుగంటికి తన రాజధానిని మార్చెనని చెప్పంబడినది. అదివఱకు ననుమకొండయు, నంతటినుండి యోరుగల్లును కాకతిపుర మనంబడు చుండెనఁట. ఈమహారాజాస్థానమున పాలకురికి సోమనాథుండు గారవింపంబడెనఁట. ఈమహారాజు క్రీ. శ. ౧౧౯౫లో కౌణదేశాధీశ్వరుఁ డగు చైత్రపాలుఁ డను యాదవరాజుతో (దేవగిరిరాజు) సంగరమునఁ బోరుచు, తన సేనాని బేతిరెడ్డితో సహా మరణించి వీరస్వర్గ మందెను. ఈయన పాలనకాలమున నీయనతమ్ముఁడు మహాదేవరాజీయనపై తిరుగఁబడి, పితూరీ నొనర్చె ననియు, దానిని రుద్రదేవమహారాజణఁచివైచి యాతని క్షమించె ననియుఁ జెప్పంబడినది. ఆ సంగరముననే మహారాజుతోఁబాటు మహాదేవరాజును మృతినంద, దేవగిరి యాదవరాజగు జైతుగి యీతనిసుతుఁడగు గణపతిదేవరాజుం బట్టుకొని పోయె ననియు, పిదప వీరి సేనాధిపతులు, మంత్రులు, పెద్దప్రయత్నమున విడిపించి తెచ్చిరనియుఁ జెప్పంబడినది. అట్టి విడుదల క్రీ. శ. ౧౧౯౯ జరుగుదనుక రాజ్యపాలనము కట్టుదిట్టముగ నుద్యోగులు నడుపుచుండిరఁట. పెదతండ్రి (రుద్రదేవుఁడు) ౧౧౯౫లో మృతినంద గణపతిదేవుఁడు చెరయందున్న నాల్గువత్సరములు ౧౧౯౯ వఱకు నిట్టిపాలన రుద్రదేవుఁడు జీవించి యున్నట్లె ప్రకటించుచు నడిపి రని తెలియుచున్నది.

గణపతిదేవచక్రవర్తిపాలనము క్రీ. శ. ౧౧౯౯ నుండి నిజముగ ప్రారంభమాయెను. ఈయన నకులీశ(పాశుపత) మతస్థుఁడై గోళకి మఠాధిపతి యగు శివదేవయ్యగారి శిష్యుం డాయె నని చెప్పంబడినది. ఈచక్రవర్తి గొప్ప యోధుఁడు, రణవీరుఁడు, దూరాలోచనలందు గురునిసలహాలను గైకొనుచుండువాఁడఁట. తల్లి పేరుబయ్యాంబ యని యిటీవలి శాసనములందు

బయల్పడినది. ఈయనకుఁ బురుషసంతానము లేదు. ఇద్దరు కుమార్తె లుండిరి. అందు జ్యేష్ఠ పుత్రిక రుద్రాంబను రుద్రదేవుం డనుపే తన వార్ధక్యమున రాజ్యాభిషిక్తం జేసెను. రెండవ కుమార్తె గణపాంబ. ఈమెను కోట బేతరాజున కిచ్చి పరిణయ మొనర్చెను. ఆతఁడీసామ్రాజ్యముననే ధరణికోట సామంత రాజ్యాధిపతి యగుసేనాని. జ్యేష్ఠపుత్రి యగు రుద్రమదేవిని తనసామ్రాజ్యమునందే కొలనుపాకమండలమునకు సామంతరాజగుసేనానికిచ్చి పరిణయ మొనర్చెను. అతనిపేరు చాళుక్య వీరభద్రరాజు. ఇతనితల్లి పేరు ఉదయాంబయనియు, తండ్రి పేరు ఇందుశేఖరుఁడనియు, తాతపేరు మహాదేవరాజనియుఁ దెలియుచున్నది. గణపతిదేవ మహారాజు జీవించి యుండఁగనే రుద్రమదేవి సింహాసనమెక్కి రాజ్యమేలుచుండెను. తండ్రివార్ధక్యమునందని చెప్పంబడినది. గణపతిదేవమహారాజుపాలనము 1199 నుండి 1258అనియు, ఇయనమృతి 1261 అనియు (గాన ౬౨ సంవత్సరములు పాలించెనని) తేలుచున్నది. (ధరణికోట సామంతరాజ్యముచూ.)

పిమ్మట గణపాంబ గొప్ప రాజనీతివిశారద గాన చక్కఁగ రాజ్య మేలి పేరొందెను. ఈమె భర్తతల్లిపేరు సోమాంబయని మొగిలిపల్లిశాసనమునఁ గలదు. రుద్రమదేవికి చిరకాలము సంతానము గలుగమి ముమ్మడమ్మ యనుబాల నాదంపతులు పెంచుకొనుచుండిరి. పిదప రుయ్యాంబ యనుకూఁతురు గల్గెను. ముమ్మడమ్మను నిడువద్యపుర దుర్గాధినాథుఁడగు మహాదేవరాజునకును రుయ్యాంబను ఇందులూరి అన్నమదేవునకును నిచ్చి పరిణయ మొనర్చెను. వారిరువురును ఆరాధ్యబ్రాహ్మణులును, బంధువులుఁగూడ నని తెలియుచున్నది. ముమ్మడమ్మకు ప్రతాపరుద్రుండు సుతుఁడు. ఆబాలునే రుద్రమదేవి దత్తత చేసికొని యువరాజపద మిచ్చెను ఈమహారాజ్ఞి పాలనము క్రీ. వె. ౧౨౬౧-౧౨౯౬.

పిదప దౌహిత్రుండు దత్తపుత్రుండు నగు ప్రతాపరుద్రమహారాజు సింహాసన మెక్కెను. (పెక్కుగ్రంథములు కృతినందినవాఁడు. అజ్ఞాతచే నియనను రెండవప్రతాపరుద్రుండని పొరఁబడి యున్నారు).ఇతనిను గొందరీయనను వీరప్రతాప రుద్రుండని వ్రాసిరి. ఈయనకడ నాగన్న నాయకుని సుతుఁడగు గన్నయ ప్రధానమంత్రిగ నుండె నఁట. ఆతఁడు తిక్కనసోమయాజిశిష్యుఁడగు మారన కవిచే మార్కండేయ పురాణము తెనిఁగింపం జేసి తాను కృతినందెను. గన్నయ మంత్రి నియోగిబ్రాహ్మణుఁడని కొందఱు భ్రమసిరి. ప్రతాపరుద్ర మహారాజునకు భోగభార్య వేశ్య మాచల్దేవి యని చెప్పంబడినది. మహమ్మదీయులతోఁ గలహామున ప్రతాపరుద్రుని బట్టుకొని కొంపోయిరి. పిదప నాతనిసంగతి యేమియు దెలియదు. సామ్రాజ్యముపు నుగలా యాల స్వాధీనమై నేటికని సరి యున్నది. ఈయనపాలనకాలము క్రీ. వె. ౧౨౯౬-౧౩౨౬. ఇంతటితో కాకతీయసామ్రాజ్య మస్తమించినది.

కాకతీయులమని చెప్పుకొను క్షత్రియులలో కశ్యపసగోత్రమువారు, ఆత్రేయగోత్రమువారు, విశ్వామిత్రగోత్రమువారు, వశిష్ఠగోత్రము (సాగివారు) గాననగుచున్నారు.(దుగ్గురాడెముచూ.)

రాజధాని ఓరుగల్లు పురము. ఒరుగల్లన నొకేరాయి యని యర్థము. ఏకశిలానగరము, చోడగంగపురము, అనుమకుందపురము (ఇప్పటి హనుమకొండ), అకులింగనగరము, (ఇప్పుడు హనుమకొండయందు పాడగుచు వదలి వేయఁబడియున్న గొప్ప పనితనముగల పెద్ద దేవాలయమందలి గొప్పకొలతలుగల శివలింగమున కకులింగ మనిపేరు గాన దానినుండి అకులింగ

పురమను పేరు గల్గియుండవలెను) వేనాకటకము మొదలగు పేర్లచే నీరాజధానీనగరము వాడంబడెడి దంట. ఇప్పుడిందు వర్తకులు వసించు మఠవాడ అనుభాగము తెల్లింట మిట్టల వాడయనబడుగు పేటగ నుండెడి దందురు. ఇప్పుడు వరంగల్లనుపేరు సాముదాయికముగ నన్ని పేటలకుం గల్పియుండుటయే గాక ప్రత్యేకముగ ఆనాటికోటలోగల యూరికి వాడంబడు చున్నది. ఇది బమ్మెర పోతరాజను కవిపుంగవునకు నివాసమని తెలుచున్నది. ఈతండు బొప్పనభాగవతమాంధ్రీకరించినవాడు.

వరంగలుపుర మిప్పుడు నైజాము రాజ్యమున నున్న పట్టణము. ప్టోలమీ పండితుండు దీనికి తనభూగోళమున కోరుంకోల యనియు, ఊకు లింగనగర మనియు వ్రాసియున్నాడు. డాక్టరు బౌధాజీ పండితుండు తన లిటరరీ రిమెయిన్సు ఆఫ్ డాక్టరు బౌధాజీ ౧౨౮ పుటలో వేనాకటక మని పేర్కొనెను

విద్ధసాలభంజిక యను నాటకమున త్రిలింగ భూపతియగు విద్యాధరమల్లుని కథానాయకునిగ రాజశేఖరకవి పేర్కొని యున్నాడు. ఈ కవి క్రీ. వె. ౧౧-౧-౨ శతాబ్దములనాటివాడనుచున్నారు. (జైనశాస్త్రులు చూ.)

త్రిలింగములు — ఆకాశమున తారక లింగము, భూలోకమున (ఉజ్జయని అవన్తిదేశము) మహాకాళలింగము, పాతాళమున హాటక లింగము త్రిలింగము లని చెప్పఁబడినది.

త్రిలోచనాష్టమి— జ్యేష్ఠ బహుళ అష్టమి కేపేరు కలదు. ఆదినమున శివార్చన కర్తవ్యమని చెప్పఁబడినది.

త్రిలోహకము(లోహత్రయము)- - ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున బంగారు, వెండి, రాగి వీటికి లోహత్రయ మందురు.

త్రివర్గద్వితయము-త్రిఫలములు, త్రిమదములు త్రివర్గద్వితయ మనంబడును.

తాడి, ఉసిరిక, కరక ఫలములు త్రిఫలములు. వాయువిడంగములు, చిత్రమూలము, తుంగముస్తలు త్రిమదములు.

త్రివర్గము—ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున ౧ త్రిఫలములు (తాడికాయ, ఉసిరికకాయ, కరకకాయ.)

౨ త్రికటుకములు (శొంఠి, పిప్పళ్లు, మిరియములు.)

౩ త్రిమదములు (వాయువిడంగములు, చిత్రమూలము, తుంగముస్తలు.) వీటికిం ద్రివర్గ మని పేరు. (త్రికము చూడుడు.)

త్రివర్గములు—ధర్మ, అర్థ, కామములకు నైహిక త్రివర్గమని పేరు.

రాజనీతియందు ౧ క్షయము (శత్రుబలము తనబలమునకన్న తగ్గియుండుట) ౨ స్థానము (ఉభయబలములు సమముగనుండుట) ౩ వృద్ధి (తనబల మధికముగ నుండుట) త్రివర్గ మనంబడును.

సత్వ, రజ, స్తమోగుణములకు త్రివర్గమనియు చెప్పంబడినది. ఇంకను త్రికటుకము లగు శొంఠి, పిప్పలి, మిరియములకును, త్రిఫలములగు తాడి, ఉసిరిక, కరకకాయలు, లేక ౧ ద్రాక్ష ౨ కాశ్మర్య (కుంకుమపూవు) ౩ ఖర్జూరములకు గాని, లేక ౧ జాజి, ౨ లవంగ, ౩ పూగ (పోక) పండ్లకు గాని త్రివర్గములని పేరు కలదు. (త్రికటుకములు, త్రిఫలములు త్రివర్గము చూ.)

త్రివర్ణకము—ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున త్రిఫలములు ౩, త్రికటుకములు౩, త్రిజాతకములు౩, పల్లేరు౧ యీపదింటికి త్రివర్ణకమని పేరు.

త్రివిక్రమద్వాదశి—కూర్మద్వాదశి చూ.

త్రివిక్రమవ్యూహము— రామానుజీయ

వైష్ణవ, చైతన్యవైష్ణవ మతధర్మములందు తదేకాత్మరూప మహావిష్ణువు. అందు ద్వితీయచతుర్వ్యూహములలో నొకటియనియు, ప్రద్యుమ్నవ్యూహము లైదింటిలో నొక యుపవ్యూహమనియు, వైభవవిలాసమూర్తి యనియు వరుసగ పద్మ గద చక్ర శంఖము లాయుధము లనియు జెప్పఁబడినది. (విష్ణుదేవాలయవిగ్రహములు చూఁడుఁడు.)

త్రివిక్రమ శిష్టస గోత్రము — ఆర్య వైశ్యుల ౧౦౨ గోత్రములలో నొకటి. వైశ్య గోత్రములు చూడుఁడు. త్రివిక్రమ శిష్ట (విక్రమ శిష్టస) సగోత్రము, తెలగాణీగణము, సాంకృతి గోత్రముతెగణెస, త్రిజటన్న, ఏకాన్నయ (శివ) గోత్రము, ఆపస్తంబయజుశ్శాఖ, ప్రమాణగ్రంథము ఆద్యప్రవరఖడ్గ, సమానగోత్రములు. జాబాలిస, త్రిజటస, జనార్దనుఁడు దేవత, రామాంబ భార్య, సిద్ధవటతీర్థము నివాసస్థానము, రామసరస్సు తటాకము, జపము లక్ష, దీపములు ౨౦. క్షేత్రసంఖ్య ౨౧, అన్నదానము, పెండ్లియందు గుమ్మడికాయ వర్జనీయము.

త్రివిధ ఆత్మలు 3 — ౧ గౌణాత్మ-ధన, ప్రాణ ఆత్మ పుత్రులలో పుత్రుఁ డెక్కువయని భావించునభిమానముగల ప్రాణి.

౨. మిథ్యాత్మ-తనశరీరాభిమానము ప్రధానముగ భావించు ప్రాణి.

3. ముఖ్యాత్మ-పరమార్థచింతయే అన్నిటికన్న నెక్కువగ భావించుప్రాణి.

ఇచట ప్రాణి నావరించుకొనియున్న యభిమానము ప్రధానముగఁ దీసికొనఁబడినది.

త్రివిధనామకరణములు—నామకరణములు త్రివిధము చూడుఁడు.

త్రివిధాభ్యాసయోగము — యోగములు చూడుఁడు.

త్రివృష్ణుఁడు-యాదవసంతతిక్షత్రియుఁడు. గాంధసంజ్ఞుఁడు. ప్రసిద్ధి వసుదేవుఁడు. పితామహుఁడు శూరుఁడు లేక శూరసేనుఁడు, తల్లి ధృతి, సోదరులు బలరామ శ్రీకృష్ణాదులు, (వసుదేవుఁడు చూడుఁడు.)

త్రివేది గోత్రము — ముగ్గల ఉపగణము చూడుఁడు.

త్రిశంకువు (సత్యవ్రతుఁడు) — మరీచి, ఇక్ష్వాకు, సంతతి క్షత్రియుఁడు. తండ్రి సూర్యారుణ్యుఁడు లేక త్రయారుణ్యుఁడు. పితామహుఁడు త్రిధన్వుఁడను పృథువు. కుమారుఁడు హరిశ్చంద్రమహారాజు.

ఈతనికి త్రిశంకు వనుపది శాపమువలనఁ గల్గిన నామాంతర పేరు. ఈతని జన్మనామధేయము సత్యవ్రతుఁడు. ఈతఁడు శరీరముతో స్వర్గమునకేగవలయునని వసిష్ఠు నడిగి వీలుకాదన నాతని వలన శపింపఁబడి చండాలత్వముపా లయ్యెను. పిదప విశ్వామిత్రు నాశ్రయించి దేవలోకమునకనుపఁబడెను గాని దేవతలచే నిరాకరింపఁబడుట నధోగతికిఁ బోల్పడెను.

అప్పుడే దీనుఁడై మొఱలిడ విశ్వామిత్రుఁడే యంతరాళమున నాఁపి యాతనికై వేఱులోకము (స్వర్గము) సృష్టింప మొదలిడెనఁట. దేవతలు వెఱచి సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి యుండవలదని విశ్వామిత్రమహర్షిం బ్రార్థింప నాతఁడు మానుకొనెనఁట. కాన నేఁటికిని పని పూర్తిగాక నడుమగా నుండిపోయినతని స్థానిని త్రిశంకుస్వర్గమని సామెతగా ననుచుందురు.

త్రిశర్కరలు, శర్కరత్రయము (త్రిసితా) ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున ౧ హిమోత్పన్నము (యావనాళశర్కర) ౨. గుడోత్పన్నము (చెఱకురసమునుండి తీసిన శర్కర) 3 మధురా (మధూ (ఇప్పపువ్వు) త్పన్న) శర్కర లకు శర్కరత్రయ మనిపేరు.

కొందఱు మధురాయన నిప్పపూవు సంబంధము కాదనియు తేనె యనియుఁ జెప్పిరి.

త్రిశూలగంగానది—నేపాలరాజ్యమున నోవాకోట లోవగుండ ప్రవహించుచు త్రిశూలి నదిగఁ గల్పుకొని ముందునకు సాగుచు గండికీనది లేక కాళీగంగయొక్క భాగమునకు త్రిశూలి గంగయని యాప్రాంతమున నామము గలదు. కొందఱుత్రిశూలిగండకయనియు ననుచున్నారు. దీనిప్రశంస వరాహపురాణము ౧౪౫ అధ్యాయమునఁ గలదు.

త్రిశూలము (Trident)—హిందువుల యందు త్రిశూలము పరమేశ్వరుని యాయుధముగఁ జెప్పఁబడినది. దక్షాధ్వరము, దక్షపుత్రికయు, శివునిభార్యయునగు సతీదేవి యవమానమునకు మానసికల్పితాగ్నిచే శరీరమును దహనముఁ జేసికొన, పరమేశ్వరుండగు శివుండు వీరభద్రావతార రూపమున త్రిశూల మొకటి చేతఁబట్టి యట సిద్ధమై దక్షుఁడు మొదలగు దేవాపరాధులను శిక్షించి, యానవాలుగనా త్రిశూలము నట్టనిచి యంతర్హితుఁ డాయెనని చెప్పఁబడినది. ఆత్రిశూలము నట నేటికిని దక్షాధ్వరస్థానమునఁ గల గుండమునందుఁ జూపుచున్నారు. అది శిలయో లోహమో పోల్ప వీలుగా కున్నది.

గ్రీసుదేశమున నాదికాలమునాఁ డొక త్రిశూలమును సముద్రాధిదేవత యనఁబడిన Poseiden దేవుఁడు తనయధికారచిహ్నముగ ధరించెనని చెప్పఁబడినది. ఈ Poseiden రోమనుల Neptune దేవుఁ డైనట్లు తెలుచున్నది. దీనినుండి తర్వాతికాలమున త్రిశూలము సముద్రస్వాతంత్ర్య చిహ్నముగాఁ దలంపఁబడినది. బ్రిటానియావిగ్రహము చేత త్రిశూలము ధరించి యున్నట్లు చిత్రింపఁబడుట యందఱెఱిగినదే.

ఆదికాలమున రోమనులయతిశయపుదినము లందు Gladiators త్రిశూలము ధరించువారని విందుము.

త్రిశూలరేఖ— పురుషసాముద్రికము చూ. స్త్రీసాముద్రికము చూడుఁడు.

త్రిశూలహస్తము— హస్తాభినయము చూడుఁడు. భరతశాస్త్రము చూడుఁడు.

త్రిశ్రజాతితాళములు - సంగీతశాస్త్రమున సప్తతాళములందుఁ గల యైదుజాతులలో నొకటి. (జాతి (లయ) ప్రాణము చూ.)

త్రిశ్రపర్ణము (తాళము)--తాళములు చూడుఁడు.

త్రిశ్రోటానది- నైమిశారణ్యమున జప్యేశ్వరమున సంగమించు నైదు నదులలో నొకటి.

(పంచనదములు, జప్యేశ్వరము, నైమిశ ములు చూ.)

త్రిశ్రోతానది—దీని నిప్పుడు టీస్టా యనుచున్నారు. బంగాళములోని రంగపూర్ జిల్లాలో నున్న నది. దీని ప్రశంస మహాభారతము సభాపర్వము ౯ అధ్యాయమునను, కాళికాపురాణము ౭౭ అధ్యాయమునఁ గలదు.

త్రిసమము— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున కరక, శొంఠి, తిప్పతీఁగ వీట్ల సమభాగములకు పేరు.

త్రిసితా— త్రిశర్కరలు చూడుఁడు.

త్రిస్తంభాసనము- యోగశాస్త్రమునఁ

జెప్పఁబడిన యాసనములలో నొకటి. కాలివ్రేళ్లు పైకి వచ్చునట్లును మడమలు పిఱుదులకు తగులునట్లును ధీరాసన స్థానాసన వైఖరిని కూర్చుండి చేతులు హృదయమునం జేర్చుట త్రిస్తంభాసన మనియు, దీనియభ్యాసమున జఠరాగ్ని బలపడుననియుం జెప్పఁబడినది.

త్రిస్థానది-- దీనిని టీస్టా అనుచున్నారు. ఇది సిక్కింరాజ్యముగుండా ఆగ్నేయవాహినియై బంగాళమున ప్రవేశించి గడచి బ్రహ్మపుత్రా నదిలో సంగమించుచున్నది. (బంగాళ దేశము చూడుఁడు.)

త్రిస్థానములు— వేదాంత యోగశాస్త్రములందు ౧ నాభిస్థానము, ౨ హృదయస్థానము, ౩ భ్రూమధ్య స్థానము త్రిస్థానము లనంబడును.

త్రిస్థాయులు— గీతమునందు నాదమునకు మంద్రస్థాయి యనియు, మధ్యమస్థాయి యనియు, తారస్థాయి యనియు భేదములు కలవు. అందు మంద్రస్థాయి చాలతక్కువ ధ్వనియు, తారస్థాయి చాల ఎక్కువధ్వనియు నిచ్చునవి. వీణ వాయించుటయందు త్రిస్థాయులను స్వాధీనముగ నుండునట్లు సాధకము నొనర్చుకొనుటకు త్రిస్థాయీ యభ్యాసమని పేరు.

త్రిహిమములు (హిమత్రయము)- ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున శ్వేతచందనము, హరిచందనము, రక్తచందనములకు పేరు.

త్రిహవంతి గోత్రము జమదగ్ని వత్సఉపగణము చూడుఁడు.

త్రైకిగోత్రము— నిధ్రువగణము చూ.

త్రికూటులు— వీరింగూర్చి యంతగా దెలియకున్నది.

త్రైత గోత్రము—విష్ణువృద్ధ ఉపగణము చూడుఁడు.

త్రైతుంది గోత్రము—భారద్వాజ ఉపగణము చూ.

త్రైదేహ గోత్రము—భారద్వాజ ఉపగణము చూ.

త్రైపణయ గోత్రము -నిధ్రువగణము చూడుఁడు.

త్రైయ్యారుణి—"వైతహవ్య ఆరుణి"- ఆరుణి ఋషిప్రోక్తము లగు సూక్తములు ఋక్సంహితాబ్రాహ్మణములలోను, సామసంహితయజుర్వేదోపనిషత్తులలోను, కొన్నికొన్ని కాన్పించుచున్నవి. కాని త్రైయ్యారుణిశిక్షాగ్రంథ మేదియుఁ గాన్పించదు.

వైతహవ్య ఆరుణి యనుటచేత వీతహవ్యుని కుమారుండగు ఆరుణి యనునామము కలుగుచున్నది. ఆకాలమున నింకొక్క యారుణి యున్నట్లు తెలియును. కేన, ఛాందోగ్య, బృహదారణ్యకోపనిషత్తులలోను భారతమునఁ జెక్కుతావులను వేరొక యారుణిచరిత్రము కాన్పించుచున్నది. ఆతనికి ఉపనిషత్తులలోను, భారతములోను, పాంచాలారుణి యనుపేరు కలదు. ఆతఁడు శుక్లయజుశ్శాఖా ప్రవర్తకుండగు యాజ్ఞవల్క్య మహాముని కాలములో నాచార్యుండని, బృహదారణ్యకోపనిషత్తునందలి గురుపరంపరలో గలదు. ("శ్వేతకేతు" చూ. "యాజ్ఞవల్క్యుడు" చూ.) ఈ పాంచాలారుణి వేదగురువగుటచే నాతని నొకవ్యాసునిగా నిటీవలివారు వ్రాయుచు వ్యాసుండనిరేమో.

త్రైలోక్యనాథక్షేత్రము-- హిమప్రదేశ రాష్ట్రమున లాహౌలులోని కైలాంగ్ డివిజన్ కు చేరిన చంద్రానది, భాగానది కలిసి చంద్రభాగ యనుపేరం బరఁగ నారంభించు రెండునదుల సంగమమునుండి దిగువను 32 మైళ్ళదూరమున (చంద్రభాగానదిఎడమతట్టున) త్రైలోక్యనాథ

దేవస్థానము కలదు. ఇట శివలింగము గాక త్రైలోక్యనాథుఁడగు నీశ్వరునివిగ్రహము కలదు. దీనిని శివస్థాన మని హిందువులును అవలోకితేశ్వరవిగ్రహమని బౌద్ధులును చెప్పుచున్నారు. అచటివారు దీనిని పాండవప్రతిష్ఠ యనెదరు.

త్రైవర్ణ లేక త్రైవర్ణ్యగోత్రము -ఉపమన్యుగణము చూడుఁడు.

త్రైషకి గోత్రము— ఔపశిధ్యఉపగణము చూడుఁడు.

త్రోయింగ్ ఎ టబ్ టు ఎ వేల్— Throwing a tub to the whale చిన్న ప్రతిఘాతముతో పెద్ద బాధను తొలఁగించుకొనుట కిది కని వాడుచున్నారు. తిమింగిలము గొప్ప బలాఢ్యముగు పెద్దజంతువైనను తనకు సమీపించు చిన్నవస్తువులకు వెఱచి పాఱిపోవు ప్రకృతిగలదగుచున్నది. కాన తిమింగిలపు వేఁటయందు అపాయసూచన కల్గి చిన్నవానలు నెఱచుచుండి ఒక Tub (తొట్టి) ను నీటియందు వదలి తిమింగిలమువైపు త్రోయ, దానికి వెఱచి యది దూరము పాఱిపోవునఁట.

త్రోయుట-లాగుట—చక్రములపై నడుచుబండ్లు, రోడ్డురోలర్లు (Road Rollers) మొదలగు బరువుగను తిరుగుచు కదలుసవిగను నుండువాట్ల త్రోయుటకన్న లాగుట సుకరము. శరీరావయవములుచాఁచియుండునప్పటికన్న ముడిచియుంచుతఱి నెక్కునబలము నుపయోగింపఁ గలవు. కాన చేతులు చాచి త్రోయుటకన్న వంచి లాగుట సుకరము.

భోషాణములు మొదలగువాట్లపై పట్టుదొరకదు గాన లాగుటకన్న త్రోయుటయే సుకరమనిపించును. నీట పడవలను తెడ్లతో నడిపించుతఱి లాగుటయే యగును గాని త్రోయుట కానేరదు.

ఏదోయొక యిబ్బందివలన వీలు గాకుండిన దక్క తక్కినయెడల లాగుటయే సుకరము.

త్ర్యంజనము (అంజనత్రయము)— నీలాంజనము, రసాంజనము, పుష్పాంజనముల కాయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున పేరు.

త్ర్యంబకగోత్రము-భరద్వాజఉపగణము చూడుఁడు.

త్ర్యంబకక్షేత్రము— బొంబైరాజధాని నాసికజిల్లాయందు, నాసికపట్టణమునుండి యిరువదిమైళ్ళ దూరమునఁగల పట్టణము. గోదావరీ (గౌతమీ) నదీజన్మస్థాన మగుట ప్రసిద్ధస్థానతీర్థమైయున్నది. ఒకపాటి కొండపై గౌతమమహర్షియాశ్రమ ముండినస్థానమును నం దాయనచేఁ బ్రతిష్ఠింపఁ బడిన గౌతమేశ్వరశివలింగమును, నట నొకతొట్టియందు మూఁడు రంధ్రములగుండా పైకివచ్చుచు కలిసి గోదావరీనదియై ప్రవహించు జలములును గలవు. వీటినే త్ర్యంబకము (మూఁడుఉదకములు) అని యందురు. మఱియు దీనింబట్టియే గౌతమేశ్వరశివలింగమునకు త్ర్యంబకేశ్వరుఁ డనియుఁ బేరు ఏర్పడుట యయ్యెను.

త్వక్పంచకము— ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమువ ౧ న్యగ్రోధ (మఱ్ఱి) ౨ ఉదుంబర (మేడి) ౩ అశ్వత్థ (రావి) ౪ ప్లక్ష (జువ్వి) ౫ వేతసము (బెత్తపుచెట్టు) వీటిత్వక్కు (పైబెరడు) లకు పంచత్వక్కు లనిపేరు.

త్వక్పత్రిత్రయము— ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున ౧ ముద్దలవంగపట్ట, ౨ హింగుపత్రి, ౩ ఆకుపత్రి, వీటికి త్వక్పత్రిత్రయమనిపేరు.

త్వక్పాకము—ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున శుష్కింపఁజేయు రోగమునకు త్వక్పాకరోగమని పేరు.

త్వక్క్షారత్రయము— ఆయుర్వేదవైద్య

శాస్త్రమున ౧ వెదురు, ౨ జనుము, ౩ దాల్చిన చెక్క, వీటికి త్వక్సారత్రయ మనిపేరు.

త్వరితకాధాన్యము-ఇది ధాన్యభేదము. దీనిబియ్యము చాల త్వరితముగా నుడికి యన్న మగును.

త్వష్ట—ఈపేరుగలవారు కెక్కు ప్రసిద్ధులు. బ్రహ్మమానసపుత్రులలో నొకత్వష్ట కలడు. ఈతనిసుతుని జంపుటవలన నింద్రునకు బ్రహ్మహత్యా మహాపాతకము కల్గెనని చెప్పబడినది. శుక్రాచార్య పుత్రులలో నొకత్వష్ట కలడు. ఈతడు దైత్యగురువు. ద్వాదశాదిత్యులలో నొకని పేరు త్వష్ట. ప్రియవ్రతుని సంతతియందు ... యనుని కుమారుని పేరు త్వష్టయే. చండామార్కుని సోదరుడొకత్వష్ట. (చండామార్కుడు చూ.)

త్వష్ట్రదేవి—(సంజ్ఞాదేవి లేక పద్మసదేవి. సూర్యుని భార్య. ఈమెయొక్క ఛాయయే ఛాయాదేవి. సముద్రమున బడబారూప (గుఱ్ఱము)మునను న్న దీమెయే. ఈమెసంతతియే అశ్వినీదేవతలు.

త్వాంద్రాయణగోత్రము—భృగు సంతతి. (అత్రి ప్రవరగోత్రము చూ.)

త్వాష్ట్రయగోత్రము—(జమదగ్ని వత్స ఉపగణము చూ.)

ఠగ్గులు- ఇది భారతదేశపు బందిపోట్లసంస్థ. ఈదుర్మార్గులగు దొంగలు దోపిడిగాండ్రు మహమ్మదీయులుమొదలగు ఏ మతస్థులైనవారు గాని రానురాను మహారాష్ట్రులందును గూడ నీదుర్వృత్తి వ్యాపించి ఠగ్గులు బలపడి దేశ మల్లకల్లోల మొనర్చుచుండిరి. వీరికి కాళికాదేవి దైవతమని తలంచి యుందురు. క్రీ. శ. ౧౮౩౦-౧౮౪౦ కాలమునందగ్గిన అరాజకకాలమున వీరు ప్రబలి ౧౮౪౦ లో నణచివేయబడిరి.

ఠానాజిల్లా—దీనినుత్తరకొంకణ మనియు నందురు. ఠానాపురము ప్రధానస్థానము (బొంబాయి రాజధాని చూ.)

ఠామకుగురాజీ— ప్రాణనాటిస్కులు చూడుడు.

ఠాసోద్వీపము- కెండియాద్వీపము చూ.

థియాక్రసీ — 1 Theocracy గ్రీకుభాషాజన్యము. భగవంతుని ప్రతినిధులుగ నుండి పరిపాలన చేయువారి రాజ్యతంత్రము. అనగా మతగురువులచే నడుపబడు రాజ్యతంత్రము. 2 Theocrasy— భగవానుని గూర్చిన ధ్యానము.

థియాలోజీ కల — ఇది ఆంగ్లకల. దేవునిం గూర్చియు, మనుష్యులం గూర్చియు, వారి కన్యోన్యముగల సంబంధములు, బాధ్యతలం గూర్చియు, విచారించుకల. ఇది ఏమతమునకుం జెందనిది గాన్ముత్యంతముగా నెంచబడినను (బహుశ కలలు క్రైస్తవ ఆగుటచేతను) క్రైస్తవ మతానుసారముగా లక్షణము లచ్చటచ్చట స్ఫురించుచుండును.

థియిజమ్ (Theism)— గ్రీకుభాషాజన్యము. ఈశ్వరునియందు గాఢముగు నమ్మకముగల మతము, శాస్త్రము.

థియొరా క్షత్రియులు — చౌహాను శాఖ క్షత్రియులు చూడుడు.

థియొటెక్ని (Theotechny)— మానవాతీతములగు శక్తులను గలిగిన మూర్తులనుగురించిన కథలు, పురాణములు మొదలగువానిని గురించిన కల.

థిస్టిల్ ఆర్డరు నైటుహుడ్ — ఇది స్కాట్లాండు దేశపు బిరుదము. ఇచట Thistle అనిన ఈకటు యనిభావముట. ఈ సమాఖ్యనం దొక ప్రభుండును, పదునార్గురు Knights ను గలరు. క్రీ. శ. ౧౬౮౭ లో స్థాపింపఁబడినది.

థిస్పిస్ (Thespis)— గ్రీకునాటకకళా విశారదుండై నాటకప్రదర్శనమును మొదటఁ బ్రారంభించినవాఁడు.

థీబీసు పురము— ఈజిప్టు దేశమున నైలునదీతీరమున (ఎగువ) నున్న పాడుపడిన తావు. ఇది ఎక్కువగా పురాతనపు పాడులు గల తావని ప్రసిద్ధిఁ జెందియున్నది. కార్నాకు, లక్సారు, మెడినెట్ హబూ లిచటనే కలవు. విగ్రహచిత్రములును కలవు. ఈజిప్టుపు ప్రాచీనలిపులిట కట్టడములపై విశేషముగాఁ గలవు.

థెర్మో ఎలక్ట్రొమీటర్ (Thermo Electrometer— విద్యుచ్ఛక్తియొక్క బలమును గమనమును గుర్తించుట కుపయోగించు పరికరము.

థెర్మోకెమిస్ట్రి (ThermoChemistry)— రసాయనపరిణామములను దెలుపు పరికరము.

థెర్మోగ్రాఫీ (Thermography)-ఉష్ణమును దెలిసికొనుట కుపయోగపడు పరికరమునకు థెర్మోగ్రాఫ్ అనియు, ఆవిధానవిద్యకు థెర్మోగ్రాఫీ అనియు పేరులు.

థెర్మోబెరోమీటర్ (Thermobarometer)— వాయుపూరణమును సంచలనమును, శీతోష్ణములను దెలిసికొనుటకు వీలగు పరికరము.

థెర్మోమీటర్ (Thermometer) — శీతోష్ణపరిమాణమును దెలిసికొనుట కుపయోగపడు పరికరము. పాదరసము, సారాయము (Alcohol) అను సన్నని గాజుగొట్టమునందు నమర్పఁబడి యొకవిధమగు కొలతలను గలి యుండును.

థెర్మోస్కోప్ (Thermoscope) — శీతోష్ణపరిస్థితులను కొలతల కవసరము లేకుండఁ దెలిసికొనఁదగిన పరికరము.

థెరోలజీ (Therology)— గ్రీకుభాషాజన్యము. పాలనిచ్చు స్తనములుగలజాతి జంతువులనుగురించిన శాస్త్రము.

థైమోల్ (Thymol) — దీనిం గూర్చి solid-phenol obtained from essential oils of Thymus Vulgaris (thyme), monarda punctata (horse mint) and carum copticum (ajown) అని చెప్పఁబడినది.

థోమిజమ్ (Thomism) — సెయింటు థామస్ అనువారియొక్క మతసిద్ధాంతములు. రోమను క్యాథలిక్కు సిద్ధాంతములకుఁ జేరువుగ నుండును.

థోరియానైట్ (Thorianite)— ఇది యొక Mineral అని చెప్పఁబడినది. దీనిలో Thorium-cerium-uranium అనునవియుఁ గొన్ని Rare earths ను నుండును. సింహళమున దొరకుచున్నది.

థోర్బియా (శాఖ) క్షత్రియులు— శిశోదియా (శాఖ) క్షత్రియులు చూడుఁడు.

థ్రెప్సోలోజీ (Threpsology) — గ్రీకు భాషాజన్యము. శరీరశాస్త్రమునం దాహారము, పోషణములను గురించినశాస్త్రము.

థ్రెమ్మెటోలోజీ (Thremmatology) — గ్రీకుభాషాజన్యము. జీవశాస్త్రమునందు జంతువులు, మొక్కలు మొదలగువానిని బెంచుటను గురించిన శాస్త్రవిషయము.

దండక భూపతి (దండకుఁడు)— ఇతఁడు ఇక్ష్వాకుమహారాజుపుత్త్రుఁడు. (వైవస్వతమనువు చూ.) ఇతఁడు దైత్యసహవాసమున నాత్మసత్కృత్యనితుఁడై యుండి తండ్రి చేయు సదిలేక నీతని వింధ్యారణ్యమున విడిచెను. అట శుక్రునిశిష్యుఁడై మధుమతి యనుపురము గట్టుకొని యాప్రాంతభూపాలుఁడై యుండెను. దానికి దండకపురి మనియు, ఆరణ్యమునకు దండకారణ్య మనియు నప్పటినుండియే పేరు గల్గెను. ఒకతఱి శుక్రాచార్యుని యాశ్రమమునకు నాయన జ్యేష్ఠపుత్త్రిక అరజ [illegible] యుండ నామెం గాంచి కామించి యామె వలదని వారించుచున్నను బలాత్కరించి యామెను [illegible] చెను. దానిం దెలిసి శుక్రుం డలిగి యతనిని శాపహతుం గావించెను. (అరజ చూ.)

ఇంకను రావణుని మాతామహుండగు మాల్యవంతుని సోదరుండును, సుకేశునికుమారుండును నగు సుమాలిపుత్త్రుఁ డొకఁడు దండకను పేరుగల దానవుఁడు కలఁడు. ఇతని సోదరుఁ డొకఁడు సుమాలి కలఁడు.

దండకము— ఒకజాతి [illegible]గము.

దండకవిలె (కొండవీడు)— దండకవిలె యన ,,దేశపరిపాలన పద్ధతులు, లేక చరిత్రాంశములంగూర్చి వ్రాయఁబడిన పుస్తకము'' అని [illegible]నది. ఇది దేశచరిత్రయం దొకభాగము. ఆంగ్లమున దండకవిలెకు Local Records అనెదరు. దండకవిలె కొండవీటిరాజ్యమున వ్రాయఁబడుట 'కొండవీటిసీమ దండకవిలె' యని సుప్రసిద్ధమై యున్నది. దండకవిలె పదము వినుకొండకు వ్రాయంబడినట్లు వినుదుము కాని యితర దేశములంగూర్చి వ్రాయంబడినట్లు మన కేమియుం దెలియదు. కావున నీవ్యాసమునందు వివరింపంబడునది కొండవీటిసీమ దండకవిలె యని స్పష్టముగ నెఱుఁగవలెను.

కొండవీటిసీమంగూర్చి వివరింప వలయును. కొండ యనిన పర్వతమని యెల్లరెఱింగినదే. వీడనిన పట్టణము గాన కొండయందున్న వీడు కొండవీడనంబరఁగెను. ఇది రాజధానిగ పరిపాలింపఁబడిన (పరగణ) దేశము కొండవీటిసీమ యనంబడెను. ఆసీమంగూర్చి వ్రాయఁబడిన దండకవిలె ,,కొండవీటిసీమ దండకవిలె'' లేక ,,కొండవీటి దండకవిలె'' యని ప్రసిద్ధమాయె నున్నది. ఇక్కడ వినుకొండ దండకవిలె యుంటే ప్రసిద్ధికి రాలేదు. ఇంతేయు గాక వినుకొండను సీమ నేలినవారు కొండవీటిప్రభువులకు సామంతులే గాన వినుకొండసీమ భాగమే యగుటచే ప్రత్యేకింపఁబడ లేదు. ఈ దండకవిలెను [illegible] (?) దేశపరిస్థితులు తెలియుటకుఁ జరిత్రా [illegible] ముగ నుపయోగపడు [illegible] కారి [illegible]యున్నది.

దండకవిలె పురాతనపు ప్రాఁతకట్టలుగల గ్రంథము. ఇది యొకరు వ్రాయఁబడినది కాదు. పిదప నానాభట్టుగా నున్నవారిచే శాలివాహనశకము [illegible]లో వ్రాయఁబడిన ప్రతిగాఁ దెలియుచున్నది. సంపుటము కోటప్పగా [illegible] దీనిం దిరుగ వ్రాయించినట్లు దండకవిలెయందే కలదు. కాని కోటప్పగారి [illegible]లో నుండు వివరింపఁబడ లేదు. ఏకాలమున వ్రాయఁబడినదియును వివరింపఁబడియుండ లేదు. కొండవీటిసీమయందున్న పురపరగణములను ఆయా గ్రామకరణములకు నాయకుఁడై యుండినట్లును కరణములందఱచేతను ప్రాఁతకట్టల కైఫియ్యతులు వ్రాయించి తెప్పించి తానివిఘూకీ [illegible] దండకవిలె వ్రాయించె ననియు బలమగు ప్రతీతి కలదు. ఇందు వివరింపఁబడిన సంగతుల నిఁక వివరింతుము గాక. ముఖ్యములనే యిందు వివరింతుము.

కొండవీటి పర్వతము సముద్రమట్టమునకు పై

౧౭-౨౫ అడుగులయెత్తు గలది. దీని చుట్టుకొలత భూమట్టముకడ ముప్పది మైళ్లుండును. గుంటూరు మండలమున నరసరావుపేట తాలూకాయం దున్నది. ఇది యొకకొండ యైనను మూడు భేదభాగములం గల్గియున్నది. ౧ కోట్లమూరికొండ, ౨ రుద్రపాదశిఖరపు కొండ, ౩ గురునాథునికొండ. ఈపర్వతమున మూడు భాగములం గల్పి ౪౧ శాసనములు కలవని లెక్కించియున్నారు. ఈశాసనములు క్రీ. శ. ౧౪ వ శతాబ్దమున నెల ౧౨ తేది నాటి శాసనములు ... శాసనములచే వ్రాయించినవి. ... పర్వతశిఖరములకు పేరులు ...
రులు చరిత్రల కనవసరములగు పేరు వ్రాయుము మానితిమి. ఇంక నివి గాక పేర్లుగల పర్వత చ్చుట ప్రత్యేకముగ ౧ నాగులకొండశిఖరము, ౨ గోపురపాయకొండశిఖరము, (సూర్యుని కొండ) ౩ చుక్కలగట్టుబోడు, ౪ ఘోషము శిలకొండబోడు, ౫ బాలబోడు, ౬ గొల్లగట్టుబోడు, ౭ గాలిగట్టుబోడు, ౮ ఎద్దుల సమశిఖరము లనునవి గలవు. కాన పర్వతమునకు ౪౨ శిఖరములు గలవని తెలియుచున్నది.

ఇందు కొల్లమూరుశిఖరమున శ్రీ వేంకటేశ్వరస్వామిగుడి గలదు. అందు నేటికిని వివాహములు జరుగుచున్నవి. మంచిస్థితియందే యున్నది. రుద్రపాదశిఖరమున ప్రాంతశివాలయముశిథిలమై దానిముందు(రుద్ర)పాదము గలిగిన చిన్నజల కుండముకలదు. ఇదివఱకటియందు పాదముంగలిగిన పల్లము. దీనియందలి జలములు కృష్ణానదియందలి జలములతో సంబంధము కలవి యందురు. జలము లానదీజలములం బోలి యుంటయు, ఆనది వెల్లువ వచ్చినతఱి రుద్రపాదమందలి జలము లధికమై యుప్పొంగుటయుం గల్గు చుండునంట. కొండవీటిరాజుల యధికారి మన్త్ర మంచిపతోడనె మహమ్మదీయు లదేయదనుగ నాక్రమించి దానిపై నిర్మింపంబడిన మంటపమును దరగాగా నొనర్చి కంజూరియుత్స వములు, నమాజులు చేసికొనుచున్నా రంట. గురునాథుని కొండశిఖర మెక్కుటకు వీలులేనిది. భయంకరమైన చఱియలతో మిక్కిలి యేటవాలుగానుండి చూచుటకు మాత్రమే వీలగును. ఈకొండపీటికొండయం దేడు గుహలు కలవు. అవి నైసర్గికము లనియు, ప్రకృతినిర్మాణము లనియు నచటివా రనెదరు. గుహల కీప్రాంతము న గయి యని పేరు వాడుచున్నారు. ౧కొండ నుగరయ్య (నృసింహస్వామి) గయి, ౨ చను గొండ దగ్గిరనున్న గయి, ౩ బిళంబినరసింహస్వామిగయి, ౪ బైరాగులగయి, ౫ మేకల గయి, ౬ మేడలబండ దగ్గిఱనున్న గయి, ౭ ఏడెల్లగయి.

పైన వివరింపంబడిన (గయి) శిఖరములలో ఘనభాగము పర్వతముపై తూర్పుభాగమున నున్నవి. వాటికి పడమటిగా పర్వతోపరిభాగమున మూడుమైళ్ళ పరిమితిగల చౌకపు సమతలప్రదేశము కలదు. అందు ౧ వెదుళ్ళచెఱువు, ౨ ముత్యాలమ్మ, లేక కూనలమ్మచెఱువు, ౩ పుట్టాలమ్మచెఱువు ననుమూడు నిర్మలజలపూరితములగు (ఒకపాటి) సరస్సులుకలవు. మఱియు ముఖ్యరాజనివాసభవనము లీమైదానమునందే నిర్మింపం బడినవి. అందొక జనివాసభవన మిప్పుడు ఫారెస్టుబంగాళాగా నొనర్పంబడినది. వెదుళ్ళచెఱువునకు పశ్చిమమున నొకమండ పము గలదు. అది కేవల స్తంభములపైననే నిర్మింపంబడి పదునే డడుగుల వెడలుపున నలు వదియడుగుల పొడవుగల స్తంభములమధ్య నున్నది. అద్దానిని రెడ్డిప్రభువులనాంటి భోజన శాల యనుచున్నారు. ముత్యాలమ్మచెఱువునే కూనలమ్మచెఱు వనుటయుం గలదు. పుట్టాలమ్మచెఱువుగట్టుననే రెండు దిగుడుబావులు

 దండకవిలె (కొండవీడు)

కలవు. అవి నిర్మింపంబడిన వనియే తోఁచెడిని. మఱియు నాచెఱువున కీశాన్యభాగమున నొక శివాలయ మున్నది. దీనికి రెండు మండపములును, నందు పదునేను శిలాశాసనములును గానఁబడుచున్నవి. ఇంక నీపరిసరములనే రెండేసి వరుసలుగా నిరువదిరెండేసి స్తంభములపై నిర్మింపంబడిన మండప మొకటియు, నిరువదినాలుగేసి స్తంభములపై నిర్మింపంబడిన మండప మొకటియుఁ గలవు. వీటి పరిసరముననే గుహకృత్యాని కందరమున శివలింగ మొకటి కలదు.

ఈసమతలప్రదేశముంజుట్టి పర్వతశిఖరములం జుట్టి కల్పుకొనుచు నిర్మింపఁబడిన నొక్క కోటగోడయు, నొకతాపున నైన వేఱువేఱు కోటలును నిర్మింపఁబడియున్నవి. వీటియందు గోడలపొడవునను బురుజులు కలవు. ఇవి యిరువదిమూఁడుగ లెక్కింపఁబడినవి. అందుఁ గొన్ని శిథిలము లగుచున్నను చక్కఁగఁ దెలియనగుచుండెడి వేర్వేరు నామములచే బరఁగుచున్నవి.

౧ కోనేటయ్యబురుజు, ౨ సిద్దోజీరుపాటియ్య బురుజు, ౩ చుక్కలకొండ (తారా) బురుజు, ౪ సజ్జామహాల్ బురుజు, ౫ బొల్లుమూరయ్య బురుజు, ౬ కాటేశ్వరిబురుజు, ౭ మిరియాలచెట్టుబురుజు, ౮ పాముకుడుముబురుజు, ౯ గంగ కాలువబురుజు, ౧౦ పోతరాజుబురుజు, ౧౧ జెట్టి బురుజు, ౧౨ లేళ్ళకురువబురుజు, ౧౩ పడమటి గవనుబురుజు, ౧౪ హనుమంతునిబురుజు, ౧౫ వీరన్నబురుజు, ౧౬ బ్రహ్మదేవుని బురుజు, ౧౭ తిరుపతిబురుజు, ౧౮ బోడెంకొండలబురుజు, ౧౯ తూర్పుకట్టలబురుజు, ౨౦ ఆళ్ళనాఁచ బురుజు, ౨౧ ముల్లగూరమ్మబురుజు, ౨౨ రాజు బురుజు, ౨౩ మల్కాబురుజు.

జెట్టిబురుజునకు దక్షిణమున కట్టెలదిడ్డి దర్వాజా కలదు. దానిదఱినే దక్షిణముగ నెమళ్ళబురుజు వని యొక చిన్నబురుజు గూడఁ గలదు. వీనిని గల్పిన నిరువదినాల్గు బురుజులయ్యెడిని. మిరియాలచెట్టుబురుజున కుత్తరముననే యున్న చుక్కలకొండ, లేక తారాబురుజు నాఁటియే వేఱుచేర్పఁబడిన ప్రత్యేకపుకోట యైనను గలదు. కొండపైనున్న నీకోటయందు గావు నుతిలపప్రదేశమున రెండుమసీదులు నిర్మింపఁబడి యుంచినట్టియుండే యున్నవి. కొండపైకి సమగ్రమున కెక్కుటకు సోపానమార్గము కలదు. పూర్వపు కొండవీటిపట్టణము, ముఖ్యముగా కొండ నగునను, పర్వతముయొక్క పశ్చిమ దిశను, వాయువ్యదిశను, ఉత్తరదిశను వ్యాపించియుండెను. ఆప్రదేశము వేర్వేఱు కోటలచుట్టు ప్రేమమునకుఁ బోలు నిటుగాగా సరిహద్దు లేర్పడి యుండవలె నని తోఁచెడిని. అట్టికోటల సరిహద్దుల దర్వాజాలు గానఁబడుచున్నవి. ఉప్పుట్ల కోట, గోపీనాథపురపు కోట, కుంటిసవుపుకోట మొదలగునవి. అప్పటిపట్టణము పల్లెల్లో వాడుపడి యుండుట గానఁబడుచున్నది. దేవాలయములు పెక్కులుండెను. అందు కొన్ని మసీదు లైనవి.

కొండకు దిగువభాగమున కిరిందిస్థలమున "గృహరాజుమేడ" యను రాజభవన ముండెనఁట. అది యిప్పుడు పాడుబడ్డదై యున్నది. దీనిం గూర్చి శ్రీనాథకవి పోతరాజున కుత్తరము వ్రాసెనని యనుచున్నారు. కొండవీటిపురమున నుండిన శిల్పచిత్రములు ఇతరతావులకుం గొంపోఁబడిన వందురు. ఒకకళ్యాణమంటపము సమూలముగ తీసికొని పోవఁబడి పురుషోత్తమపట్టణపు విష్ణ్వాలయమునం దమర్పంబడిన దనియు, గుంటూరులోని నృసింహస్వామి దేవాలయమునకు పెక్కు శిలాచిత్రములిటనుండి గొంపోఁబడిన వనియు నిచటివారు చెప్పుచున్నారు. ఆదిని కొండవీడు పేసువాడల (పేటల) పురమై యుండెననియు,

తుపాకులనాఁడు పదునెనిమిది పేటలవఱకుఁ బెటంగెసనీయ నందురు.

ఇంక కొండవీటిరాజ్యమున ౧ కొండవీడు, ౨ వినుకొండ, ౩ బెల్లంకొండ, ౪ నాగార్జున కొండ యను నాల్గు ప్రభుత్వము లుండెనట. వీట్లకు గిరిదుర్గము లనుపేరు వాడుకయందుండె నట. రాజ్యమిప్పటి గోదావరిజిల్లాలు కొంతను, కృష్ణాజిల్లా, గుంటూరుజిల్లా, నెల్లూరుజిల్లా, కర్నూలుజిల్లాలందును వ్యాపించి యుండెనట. ఇందు పదునాల్గు సీమలును, అందు ౨౦౪౮ గ్రామములు నుండెనట.

సీమలు	గ్రామములు.
౧ ముప్ప[illegible]లు సీమ	౫౫
౨ అద్దంకి సీమ	౫౫
౩ ఉదయగిరి సీమ	౮౦
౪ కోట సీమ	౬౦
౫ కందుకూరు సీమ	౬౫
౬ కొండవీటి సీమ	౫౮౦
౭ [illegible] సీమ	౪౪
౮ దర్శి లేక పొదిలి సీమ	౬౬
౯ దూపాటి సీమ	౩౬౧
౧౦ నెల్లూరు సీమ	౧౫౦
౧౧ బెల్లంకొండ సీమ	౧౦౦
౧౨ మారెళ్ళ సీమ	౫౮
౧౩ వినుకొండ సీమ	౨౨౫
౧౪ నాగార్జున కొండసీమ	౧౫౦

[illegible] వీటికింద ౨౦౪౮ గ్రామములు.

ఇవి యన్నియు ౨౨౫౦౦ చతురపుమైళ్ళుండునట. నాగార్జున కొండసీమయందుండిన ౧౫౦ గ్రామము లింకను నైదు సముతుల క్రింద విభజింపఁబడి యుండెననియు అవి (౧) మాచెర్లసముతు ౬౪ గ్రామములు, (౨) గురజాలసముతు ౧౬, (౩) కారెంపూడిసముతు ౧౪, (౪) తంగెడసముతు ౪౪, (౫) తుమ్మకోటసముతు ౧౨ గ్రామము లని దండకవిలెయందుఁ గలదు. ఇంక నివి యన్నియు ౮౪ తానాలక్రింద లుండు దుర్గములుగ విభజింపంబడి యుండెనట. ఈ విధానము రాజరాజనరేంద్రుని సుతుండగు కరికాలచోడుఁడు లేక రాజేంద్రచోడుఁడు లేక కులోత్తుంగచోడుని పాలనమునాఁ డేర్పడినది యనియు, నైజాం ప్రభుత్వమున నుప్పుపన్ను విధింపఁబడి సముద్రపు ఒడ్డు ౩౬ గ్రామములు కల్పి ఉప్పుమహాలను పేర బందరు నిజాంపట్టణము ప్రధానస్థానముగ పరిపాలింపంబడె ననియుఁ జెప్పఁబడి యున్నది.

ఆకాలమున నాల్గుమూరలు ఒక బార యనియు, నాలుగు బారలు ఒక కట్టె (గడ) యనియు, నాల్గువందల కట్టెలు ఒక కుంటయనియు, నూఱుకుంటలు ఒక కుచ్చెల (లేక తూము లేక ఖాందవలీ) యనియుఁ దెలిసెడిని. ఇది భూమికొలమానము నట.

ఇక్కాలమున నాకొండవీటిప్రాంతమున కితాఫలపు చెట్లు, కుంకుడుచెట్లు, చింతచెట్లు, మామిడిచెట్లు మాత్రము ఫలవృక్షములుగ నేఁడు వేయు [illegible]త్వముల ఆదాయము ప్రభుత్వమునకందించుచున్నవి. వ్యవసాయములు గానరావు. చిఱుతపులులు మొదలగు మృగములవలనను, నాతికిన్న నధికముగ చోరులవలనను బాధ యున్నది. పై విషయములు మొదలగువాటి నెఱింగించునది యీ కొండవీటి దండకవిలె. (రెడ్డిప్రభువులు, కొండవీటిరాజ్యము చూ.) వేమనయోగి (కవి) కొండవీటియందు పశ్చిమవీధి జన్మించియుండినవాడని

ఆ. వె. ఊరు కొండవీడు, నునికి పశ్చిమవీధి
మూగచింతపల్లి మొదటియిల్లు
నెడ్డిరెడ్డికులము నేమి తెల్పుదు నింక
విశ్వదాభిరామ వినుర వేమ.

యనుపద్యము నుండి కొంద అనుచుందురు. (వేమనయోగి కవి చూ.)

దండకారణ్యము--ఇందొక భాగమునకు జనస్థాన మని పేరుండె నట. బుందేల్ఖండు మొదలు కృష్ణానదివరకు గల యటవీప్రదేశము లన్నియు దండకారణ్యములోనివే యని Journal of Asiatic Society of Bengal 1894 సం॥ 242 పుటలో వ్రాయబడినది.

భవభూతి జనస్థానమునకు పశ్చిమముగ నుండినదిగా తన ఉత్తరరామచరిత్ర ౧ అంకమున వివరించియున్నాడు. శ్రీరాముడు సీతయు జాలకాలము తనయరణ్యవాసవిధిని గడిపిరి. (అరణ్యములు చూ.)

దండపాణి--పాండవసంతతిక్షత్రియుడు. తండ్రి మహీనరుడు. పితామహుడు దుర్ముఖుడు. పుత్రుడు నిమి (పాండవనిమి).

కాశీక్షేత్రమున వేరొక దేవస్థానము పాణిది కలదు. ఈదండపాణి గంధర్వుడనియు, నట తపం బొనర్చి విశ్వేశ్వరుని మెప్పించి పురరక్షకుడుగ కాశీయందు నియమింపబడినవాడనియు గాశీఖండమునందు జెప్పబడినది.

దండపాతము--సన్నిపాతములలో నొకభేదజాతిరోగము.

దండమాతంగద్వయము — ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున గ్రంథితగరము, పిండీతగరములకు పేరు.

దండవృక్షద్వయము — ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున చెముడు, బొంతచెముడులకు పేరు.

దండసహితాతపత్రరేఖ— కఱ్ఱతోగూడనున్న గొడుగని యర్థము. (పురుషసాముద్రికము చూ. స్త్రీసాముద్రికము చూ).

దండాపూపికాన్యాయము- దండమన కఱ్ఱ. అపూప మన అప్పములు. కఱ్ఱకు అప్పములు గుచ్చబడినయెడల కఱ్ఱనుగొంపోవుచో అప్పములు గూడ దానితోడనే నడుచును. ఒకదానితో బంధింపబడిన వేఱొకదానిం గూర్చి యీన్యాయము వర్తించును.

దండాశ్వయుగము— చంద్రాశ్వయుగము చూ.

దండిగోత్రము (తండిగోత్రము)— అగస్త్యఉపగణము చూ.

దండిగోత్రము— కపిఉపగణము చూ.

దండిన్యాయము— దండము కలవాడు దండి. కఱ్ఱలు పట్టుకొన్నవారిని గాన జాగ్రత్తగా నాటి నెమరుచుకొనుటయు సమభావము.

దండి లేక తండిగోత్రము- సాంకృతి ఉపగణము చూ.

దంతకుల (దెంతకుల) గోత్రము— ఆపస్తంబసూత్ర ౧౧ ౧ గోత్రములలో నొకటి. (ఆపస్తంబగోత్రములు చూ.) దంతకుల (దెంతకుల) గోత్రము. ద్వ్యార్షేయ (౧౬) గోత్రము. సుమేధికనాగగణము సంబంధ గోత్రము సోమేధిక గణ ఋషిస్థానములు ప్రవరము. ప్రవర ప్రధాన ఋషి ఆంగిరస. ధర్మశాస్త్ర దేవత. ధాన్యము భాగ్యము. సాయామము ప్రవరము. స్త్రీసంబంధ దేవత. జపము కోటి. దీపములు ౧౦౧, ప్రదక్షిణ సంఖ్య ౧౨. కనక దానము. అనుమానము సర్వసామ్యము.

దంతపురము —కళింగదేశమున నొక పట్టణము రాజధానిగా యుండెను. (కళింగదేశము చూ.)

దంతము—ఏనుగుదంతము చూ.

దంతములు లేక నోటిపండ్లు - మనుష్యులపండ్లు ముప్పదిరెండని సర్వసాధారణముగ వాడుక కలదు. ఐనను కొందఱకు ముప్పదియాఱుపండ్లు నోటియందుండుట నెఱుంగుదుము.

దంతములను గూర్చిన కలశాస్త్రమును "Dentistry" యనుచున్నారు. దంతశబ్దమునకు గ్రీకు

భాషయందలి పదముగుండా నేర్పడినపదముగ దోచెడిని.

డెంటిస్ట్రీ కేవల మాంగ్లకల. ఈవిధానము మీఁదకు మనుష్యులనోటియందలి పండ్లు ముప్పది రెండుగనే చెప్పంబడినది. కొందఱకు ముప్పది యాఱు నుండుటకును నంగీకరింపం బడినదియే.

డెంటిస్ట్రీ మేరకు పాలపండ్లను Desides అనియు, మిల్కుటీత్ అనియు నందురు. ఇవి నోటియందు పైవరుస పండ్రెండును, క్రిందివరుస పండ్రెండును బాలబాలికల కుండెడిని. ఆఱవ నెలయందు ప్రారంభమై పదునాల్గు వత్సరములలో పూర్తిగ నూడిపోయి పడిపోవును. తిరుమగ నాఱు నెలలనుండి మొదవవత్సరమువఱకు పాలపండ్లు పుట్టుచునే యుండెడిని. ఆఱవవత్సరమునుండియవి పడిపోవుచు రెండవజతవి యగు Permanent teeth వచ్చుట ప్రారంభమగుచు, పదునెన్మిదవ సంవత్సరమునకు నోటిపండ్లన్నియు దంతములు సహా వచ్చి ముప్పదిరెండు గాని ముప్పది యాఱుగాని పూర్తి యగును. ఇం దొకసంగతి గలదు. పదునెన్మిదినాఁటికి ముప్పదిరెండును పూర్తియై పిదప నధికముగ నాల్గుదంతములు వచ్చిన వచ్చెడిని. అధికపుదంతములు నాల్గింటికి Wisdom teeth అని డెంటిస్ట్రీశాస్త్రమున పేరిడంబడినది. మఱియు నీశాస్త్రమున పండ్లు వచ్చుటకు "Eruption of teeth" అనియు "Cutting of teeth" అనియుం బేర్లిడి యున్నారు. పండ్లూడిపోవుటను "Decay of teeth" అనదరు.

మనుష్యుల నోటిపండ్లను డెంటిస్ట్రీశాస్త్రమున నైదు రకములుగ విభజించిరి. నోరు తెఱువఁగనే యెదురుగఁ (ముందట) గన్పించు మునిపండ్లెన్మిదింటిని "Incicers" అనియు Front teeth అనియు నందురు. ఇవి పైవరుస నంటి నాల్గును, క్రిందివరుసనుండి నాల్గును నుండునని యెఱుంగునది. వాటి కివ్వల నవ్వలం గుడియెడమవైపులనుండిన నాల్గుపండ్లకును (అనగా కుడివైపున పైదవడయం దొకటి క్రిందిదవడయం దొకటి. అట్లే యెడమవైపున పైవరుసనుండి యొకటియు, క్రిందివరుసనుండి యొకటియు) Cannines అనంబడును. ఇవి కుక్కపండ్లంబోలి, సూదిగయి యుంట నీపే రిడిరఁట.

వాటి కివ్వల నవ్వలను, కుడివైపున పైదెస నుండు రెండుపండ్లును, క్రిందిదెసనుండు రెండును, ఎడమవైపు పైదెసనుండుపండ్లు రెండును, క్రిందిదెసనుండు పండ్లురెండును మొత్త మెన్మిదియు కేవలము పండ్లవలెఁ గాక యించుక వెడలుపుగ నుంట 'Bycuspiel teeth' అనియు, లేక 'Premolars' అనియు నీశాస్త్రమున పేరిడంబడియున్నవి. మోలార్సనిన దంతము లని యెఱుంగునది. ఇంక దంతములు పైని మూఁడు క్రింద మూఁడు చొప్పున దెస కాఱుగ నుండి పండ్రెం డిరుదెసల నుండును. ఇక్కడికి ముప్పది రెండు నోటిపండ్లు దంతములు కలిపి యైనవి. కొందఱకు పదునెనిమిదేండ్లకుం బిదప వచ్చు నధికదంతములు స్థానమం దొకటిగ నిరుదెసలందు నాల్గు పుట్టునందురు. ఇవికల్పిన ముప్పది యాఱు నోటిపండ్లగును. ఆవులు, గేదెలు, గుఱ్ఱములు మొదలగు జంతువులకు నోటిపండ్ల విధానము వేర్వేఱుసంఖ్యలుగ డెంటిస్ట్రీయందు చెప్పంబడినది.

ఇంక నీపండ్లన్నియు పైకగుపడుభాగ మనియు, చర్మముచే కప్పంబడి మీఁది క్రిందిదవడలం దణఁగి యుండుభాగ మనియు, డెంటిస్ట్రీ శాస్త్రమున రెండుగ వివరింపంబడినవి. పైకగపడుభాగముయొక్క పండ్లపైపూత మెఱుఁగునకు 'ఎనేమిల్' అనియు, కనుపడక చర్మమునందు బిగింపంబడి యుండు Root లేక Covered

భాగమునందలిపండ్ల పైపూతను (Cementum) సిమెంటమ్ అనియుఁ బేర్కొడి యున్నారు. వాటికి లోపలనుండు పదార్థమునకు (Dentine meterial) Pulp అనియు, నెర్వ్ ఫైబర్స్ (Nerve fibers) అనియు డెంటిస్ట్రీయందు పేర్లు కల్పింపఁబడినవి. బుఱ్ఱయందలి నరముల సముదాయములు నోటిపండ్లపార్శ్వములగుండ పోవుచునవి యైనను వాటితో నేసంబంధము లేనట్లుగ నున్నవను సంగతి నిస్సందేహముగ మఱువరాదు.

మనుష్యుల నోటిపండ్లు పైభాగమున మిలుగునట్లు శుభ్రముగను, తెల్లగను నుండునట్లు చూచుకొనుచుండ వలయును. లేనిచో నపరిశుభ్రతయందు చిన్న యణుమాత్రపు పురుగులు జనించి కొఱికివేయుట, పుచ్చిపోవుట, గిల్లి కనుబాధం గల్గించి, కడకాలమున పండ్లూడిపోవఁ జేయును. పండ్ల పరిశుభ్రత భోజనమునాహారములంబట్టి యుండును. కేవలము ఫలాహారమే భుజించువారికింత బాధ్యత యుండదు. ఉడికిన పదార్థములు [illegible] మగునని పండ్లయందు దశుభ్రత యేర్పడు నని యెఱుఁగవలెను. జీర్ణశక్తి బలముగిన వారికి దంతములు శుభ్రముగ నుండుటయు సహజముగా నుండును. దంతధావన మొనర్చినపిదప నోటియందుండు పదార్థములను పరిశుభ్రపఱచి యుండునట్లు చూడవలెంగాని తొందరపడి లాంఛనము వలె నడుపరాదు.

రంగుమాఱినపండ్లు తెలిగ నుండునట్లు ప్రయత్నించుట శ్రేయము. నారింజపుడెక్కతో దంతధావనము, పండ్లను మాలిన్యరహితములుగ నొనర్చుటకు చాల యుపయోగించునని చెప్పఁబడినది. (Hydrogen Peroxide 10 Volumes) పండ్లుతోము కుంచెపైఁబోసి పండ్లు తోమిన పండ్లను తెల్లగఁ జేయునని పాశ్చాత్య వైద్యులు నుడువుచున్నారు. ఇంకను నత్తటి (Antiseptic Wash) చేయవలె నందురు. ఇది పుండ్లను మాన్పునట.

నోటిపండ్లు శిథిలమగుచుండుట వైద్యులెల్లరో నాలోచింపఁదగినది. నోటిపండ్లు చిరకాలము మనవలె ననిన వాటిని శుభ్రముగ నుంచుట విధానమేదేని వలయును. ఇంకి పశుపక్ష్యాదులు మొదలగువానికి [illegible]ధావనములు లేకున్నను. [illegible]ములకు నోటి [illegible] పండ్లు కొఱలుగ నుం[illegible]. వానియందు కఱచి, ఆగాయమున నవి విఱుగును. భూమియందు [illegible] వారికి నోటిపండ్లు [illegible], నాశనమును నొందినవారికి నోటిపండ్లు [illegible] సాధారణముగ [illegible]ములు. కాని [illegible]ములకు నోటి పండ్లు, [illegible]. ఇది [illegible]. [illegible] నోటిపండ్లు [illegible]. [illegible] నోటిపండ్లు [illegible]. [illegible] వచ్చి యుండును. [illegible]. [illegible]లకు పండ్లు మనుష్యుల పండ్లు [illegible] చిన్నవి యుండును.

దంతరేఖ (పసుఁగుండంతముపోలిక)

(పురాణనామచంద్రికను చూడుఁడు. స్త్రీ సాముద్రికము చూడుఁడు.)

దంతవక్త్రుఁడు — యదువంశజుఁడు. ఇతఁడు వృద్ధశర్ముఁడు. తల్లి శ్రుతదేవి. (ఈమె వసుదేవుని చెల్లెలు) ఈతఁడును, శిశుపాలుఁడును సనక సనందనుల శాపమువలన జనించిన విష్ణుదేవుని ద్వారపాలకులగు జయ విజయులని చెప్పఁబడినది. (జయ విజయులు, శిశుపాలుఁడు చూ.) శ్రీకృష్ణునిచే నిహతుఁడైనవాఁడు. శిశుపాల దంతవక్త్రులు పినతల్లి

పెదతల్లికుమాళ్ళు. అందు శిశుపాలుఁడు చేది దేశాధీశుఁడు.

దంతశర్కరారోగము- ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున నోటిపంట్లాడిపోవురోగమునకు పేరు.

దంతశోఫము (దంతార్బుదము)— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున దంతార్బుదరోగమునకుఁ బేరు. అనఁగా దంతములపైనుండు మాంసభాగమున గ్రంథి బయలుదేఱి దానినుండి పన్ను ముక్కలుముక్కలుగాభిన్నమైపోవు రోగము.

దంతక్షతములు— కామశాస్త్రముచూ.

దంష్ట్రి— శుక్రాచార్యపుత్త్రుఁడు. ఛండామార్కుని సోదరుఁడు. (ఛండామార్కుఁడు చూడుఁడు.)

దక్షపాణిగోత్రము— నిధృవగణముచూ.

దక్షప్రజాపతి— నవబ్రహ్మలు లేక నవప్రజాపతులలో నొకఁడు. బ్రహ్మమానసపుత్రుఁడనియు, బ్రహ్మయొక్క యంగుష్ఠమునుండి జన్మించినవాఁడనియుంగూడఁ జెప్పఁబడినది. ఇంకను ప్రచేతసులకు, మరీష (సోముఁడు లేక చంద్రుని కుమార్తె) యందుఁ గల్గినసంతానముగ వేఱుతావులం జెప్పఁబడినది. మఱియు నీయన చతుర్మనువు లమున నుండినవాఁడనియుంగూడఁ గలదు.

బ్రహ్మయాజ్ఞవలన లోకమున ప్రజాభివృద్ధి నొనర్పనైనవాఁడు. విష్ణుపురాణమున నీయన భార్య ప్రసూతీదేవి యనియు నామెయం దిరువది నలుగురు పుత్రికలు గల్గిరనియుం జెప్పఁబడినది. ఇందు పదముగ్గురు ధర్మునిభార్యలు.

	విష్ణుపురాణోక్త దక్షపుత్రికలపేర్లు.	భర్తపేరు.	కల్గిన సంతానము కుమాళ్లు.
౧	శ్రద్ధాదేవి	ధర్ముఁడు. బ్రహ్మయొక్క కుడి	కాముఁడు
౨	లక్ష్మీదేవి	చేతియందు పుట్టిన ధర్మదేవత.	దర్పుఁడు
౩	ధృతీదేవి	పుత్త్రులు శముఁడు, కాముఁడు	నియముఁడు
౪	తుష్టిదేవి	హర్షుఁడు ననియుం గలరు.	సంతోషుఁడు
౫	పుష్టిదేవి	యదువంశపురాజగు పృథుశ్ర	లోభుఁడు
౬	మేధాదేవి	వునికొమారునకును ధర్ముఁడని	శ్రుతుఁడు
౭	క్రియాదేవి	వాడుక గలదు. ఈతనిపేరు	దండుఁడు
౮	బుద్ధిదేవి	ఉశస్సని యెఱుంగునది.	బోధుఁడు
౯	లజ్జాదేవి		వినయుఁడు
౧౦	వసుదేవి		వ్యవసాయుఁడు
౧౧	శాంతిదేవి		క్షేముఁడు
౧౨	సిద్ధిదేవి		సుఖుఁడు
౧౩	కీర్తిదేవి		యశుఁడు

తక్కిన పదునొకండుగురింగూర్చి విష్ణుపురాణమున నేమియుఁ దెలియకున్నది.

సర్వసామాన్యముగ నెల్లచోట్ల నగపడు రీతిని దక్షప్రజాపతిభార్యలు స్వాయంభువ మనువుపుత్త్రిక యగు ప్రసూతీదేవియు, వీరణ ప్రజాపతికుమార్తె యగు అసిక్నీదేవియు నని తెలిసెడిని. అశిక్నియందుఁ దొలుత హర్యశ్వు లనువారిని, పిదప శబలాశ్వు లనువారిని ప్రజాభివృద్ధికి సుతులుగఁ గనెను గాని వీరందఱు నారదమహర్షి యుపదేశమున సృష్టి విముఖులై ఇచ్ఛలేనివారైరి. దక్షుఁడును నారదునిపై నలిగి పిదప నఱువదిమువ్వురు కుమార్తెలఁ గనెనఁట. ఇందు సతీదేవిని శివునకుఁ బరిణయ మొనర్చె ననియు, నామె దక్షాధ్వరమున (హరిద్వారములోని కంఖాలమున) తన శరీరమును సతీకుండ మనుతావున విడిచె ననియుఁ జెప్పఁబడినది. (హరిద్వారము చూ.)

దక్షపుత్త్రికలు పదముగ్గురు కశ్యపునకును, ధర్మునకు పదునలుగురును, చంద్రున కిరువది యేడ్గురును, సగరచక్రవర్తికి మోక్షధర్మము లుపదేశించిన యరిష్టనేమి (ప్రజాపతి)కి నల్వురును, ఆంగిరసున కిర్వురును, కృశాశ్వున కిర్వురును, బహుపుత్త్రున కిర్వురును, శ్రీమద్భాగవతమున తార్క్ష్యుఁ డను నామాంతరము వహించిన కశ్యపుఁ డనువానికి నల్వురును పరిణయ మొనర్పఁబడిరని చెప్పఁబడినది. ఇందు కశ్యపున కీయఁబడిన పదముగ్గురు ౧ దితి, యీమెసంతతివారు దైత్యులు. ౨ అదితి, ఈమెసంతాన మాదిత్యులు. 3 దనువు, ఈమె సంతతి దానవులు. ౪ అనాయువు లేక అసుర, ఈమెసంతతివారు సిద్ధులు. ౫ ప్రాధ, యీమె సంతతి గంధర్వులు. ౬ ముని, ఈమెసంతతి మౌనేయు లనంబడు నొకగంధర్వశాఖవారు. ౭ సురస, ఈమెసంతతి యక్షరాక్షసులు. ౮. ఇల, ఈమెసంతానము వృక్షములు, లతలు, తృణజాతులు. ౯. క్రోధవశ, ఈమెసంతతి [illegible]తాశనములైన సింహవ్యాఘ్రాదిమృగములు, ౧౦. తామ్ర, ఈమెసంతతి శ్యేనములు, గృధ్రములు మొదలగు పక్షిగణములును, గుఱ్ఱములు, గాడిదలు, ఒంటెలు మొదలగు జంతుజాలములును, ౧౧. కపిల లేక సురభి, ఈమె సంతతి గోగణము, ౧౨. వినత. ఈమెసంతతి వారు అనూరుఁడు గరుత్మంతుఁడు ననువారలు, ౧౩. కద్రువ, ఈమెసంతతి నాగ(సర్ప)ములు.

ధర్మున కొసంగఁబడిన దక్షపుత్త్రికలు ఏవనగా:-

౧. అరుంధతి ఈమెను గూర్చి అభిప్రాయభేదము కలదు. భాగవతమున కకుద్దేవిని దక్షపుత్త్రికగాఁ జెప్పియున్నారు. ఈమెసంతతి పృథివీ సంబంధమని చెప్పఁబడినది. (ఈసందర్భమున వసిష్ఠమహర్షి భార్య అరుంధతి వేఱని యెఱుంగునది.) దక్షపుత్త్రి యగు కకుద్దేవియని చెప్పఁబడిన దామెకు సంకటుఁడు, సంకటునకు కీకటుఁడును, కీకటునకు దుర్గాభిమానదేవతలును సంతానమని చెప్పఁబడినది.

౨. వసువు. ఈమెసంతాన మష్టవసువులు. (చూ. వసు.)

౩. యామి. ఈమెకు జామి యనియుం బేరు కలదు. ఈమెయందు స్వర్గుఁడు, నంది యను ఇర్వురు సుతులు గల్గిరి.

౪. లంబ. ఈమెకు లంబు యనియుం బేరు కలదు. ఈమెయందు ఘోషుఁ డనునామాంతరముగల విద్యోతుఁడు కల్గెను

౫. భానువు. ఈమెసంతానము భానువు లనంబడిరి.

౬. మరుద్వతి. ఈమె సంతానము మరుద్వంతుఁడు, జయంతుఁడు.

౭. సంకల్ప. ఈమెకుమారుఁడు కాముఁడుగ భాగవతమునఁగలదు).

౮ ముహూర్త. ఈమె సంతతివారు మౌహూర్తికు లనంబడిరి.

౯ సాధ్య ఈమె సంతతివారు సాధ్యులు.

౧౦ విశ్వ ఈమె సంతతివారు విశ్వేదేవతలు.

చంద్రునకుం బరిణయ మొనర్చిన యిరువది యేడుగురు పుత్రికలు నక్షత్రము లనంబడిరి (నక్షత్రములు చూ. అశ్విని, భరణి, కృత్తిక, రోహిణి మొదలగునవి).

భాగవతమున వసిష్ఠుని భార్యయగు అరుంధతీ దేవిని దక్షపుత్రికగాం జెప్పలేదు. కాని శివ పురాణమున దక్షపుత్రికగాం జెప్పి శివుని సంకల్పముచేత, సంకల్పునకు శివుని సంకల్పుని, సంకల్పునకు దుర్గాభిమానదేవతయును సంతానముగాం జెప్పంబడెను. మరియు సంధ్యాయామిని లేక యామికి సంతానము స్వర్గుడు, సంధ్య యను యును, సంకల్పసంతానము కాముండనియును జెప్పంబడియున్నది. ఇది పురాణాభిప్రాయభేదము.

దక్షసావర్ణికమనువు— దక్షసంతతివాం డగు రుచి ప్రజాపతిపుత్రుడు. కాని నీలకంఠ రౌచ్యుం డనువానికి యుండెను. విష్ణుభక్తుండు. పుత్రుండు ధర్మసావర్ణి. (౧౧వ మనువు) ఈతని కాలమున కుమారస్వామియే అద్భుతుం డను నామము వహించి యింద్రుం డయ్యెను. మేధాతిథి, వసువు, సత్యుడు, జ్యోతిష్మంతుండు, ద్యుతిమంతుండు, సవనుండు, హవ్యవాహనుండు యనువారు మహర్షులు. కార్తికశుద్ధ పౌర్ణమి దక్షసావర్ణిమన్వాది.

దక్షిణ తండ్రి రుచిప్రజాపతి, తల్లి ఆకూతి (స్వాయంభువుమనువు కూంతురు.) భర్త యజ్ఞుండు (అన్నగారే).

దక్షిణ అమెరికా — దక్షిణ అమెరికా నొక గొప్ప ద్వీపకల్ప మని చెప్పవలయును. ఉత్తరమున కరీబియాసముద్రము, తూర్పున అట్లాంటిక్కు మహాసముద్రము, పశ్చిమమున పసిఫిక్కు మహాసముద్రము నెల్లలుగాం గల్గి దక్షిణమున కొన తేలినది. వాయవ్యదిశను పనామాభూసంధి లేకుండిన నిది ద్వీప మని చెప్పవలసి యుండును.

ఉత్తరమునుండి దక్షిణపుకొనకు ౪౭౦౦లును ఎక్కువ వెడల్పుగల తావున 3300 చతురపు మైళ్ళు గల్గి వైశాల్యము డెబ్బది లక్షలుగాం జెప్పంబడినది. ఇందు విస్తారము పర్వతములు, నదులు కలవు. తొల్లింటి కాలమున నిందు ఉత్తరమున కొలంబియా, ఈక్వెడార్ వెనిజులా, గుయియానా దేశములును, మధ్యభాగమున బ్రెజిల్ దేశము, పెరూ దేశము, బొలివియా దేశము, పరాగు అయి దేశములును, (ఇది ఇప్పుడు లాప్లాటాకు చేరియున్నది) దక్షిణమున లాప్లాటా, ఉరుగుఆయి, ఛిలీ, పటగోనియా దేశములును ముఖ్యభాగములుగ నుండెను. కాని యిటీవల జరిగిన రాజ్యాంగపుమార్పు కొంతభేదము కల్పించినది.

చుట్టుపట్లనుండు సముద్రములందు దక్షిణ అమెరికాకుం జెందిన ద్వీపములు కొన్ని కలవు. అందు ముఖ్యములు Falk land (Islands) ద్వీపములు, Tierra Del Fuego ద్వీపము Chiloe ద్వీపము, Juan Fernandez ,ద్వీపము, Galapagos ద్వీపము లేక తాంబేలు ద్వీపమును ముఖ్యములు. ఇంకను Cape horn లేక Hermit ద్వీపము, Falk land Islands మొదలగు ద్వీపములును గలవు. వానిని నాయా దేశసంబంధమున వివరించుటయే సమంజసము.

మగెల్లాన్ జలసంధి– (మేజిల్లాన్ జలసంధి) ఈ ఖండమునకు దక్షిణమున ఈ ఖండ భూభాగమునుండి Terra Del Fuego ద్వీపసమువాయమును వేఱుచేయుచుండును. (పెటగోనియా దేశము చూడుడు.) అది దానిని

గనుఁగొనిన వాని పేరఁ బరఁగుచున్నది. ఆయన తొలుత ప్రపంచముం జుట్టివచ్చిన నావికుఁడఁట.

దక్షిణఅమెరికా పశ్చిమ భాగమున ఆండీస్ పర్వతపంక్తులు కలవు. ఇవి మొదటి కొనకు యించుక దూరమున నొకటి నొకటి ననుసరించుచు వరుసను జోడువిడక దక్షిణోత్తరములకు దక్షిణమునందలి హార్న్ అగ్రహామునుండి ఉత్తరమునందలి పనామాసంధికి వ్యాపించి యున్నవి. ఇందు పెద్దవైన శిఖరములును కొన్ని అగ్నిశిఖరములును గలవు. ఇట్టి పొడవైనవి పండ్రెండువఱకుఁ గలవు. అవి 20000 వేల యడుగుల యెత్తుండు నని చెప్పఁబడినవి. ఖండముయొక్క మధ్యభాగము సమతలము. నదుల కిరుప్రక్కల నొకపాటి పర్వతపంక్తులు చిన్నవి గానఁబడుచుండును. కోటోపాక్సి యను పేరుగల అగ్నిపర్వతశిఖరము సుప్రసిద్ధము. ఇంకను నిట్టిదే యనఁదగిన Antisana శిఖరమును గలదు.

ఈ మహాఖండమున ఏమజాన్ నది, ప్రపంచ మంతట నెక్కువ పొడవైన నదియని పేరొందినది కలదు. దీనిని మేరానాన్ అనియు నందురు. లాప్లాటానది (వెండి నది). మగ్దలేనా నది కరీబియాసముద్రమునఁ జేరెడిని. ఫ్రాన్సిస్కోనది అట్లాంటిక్కు మహాసముద్రమునఁ జేరును. ఇంకను Esseqibo నది, Tocautins నది, Rio-de-la-plata నదులు Paranauruguay నదులు Paraguay నది(1260 మైళ్ళు) కొలరేడో, నీగ్రోనదులును జెప్పఁదగినవి కలవు. ఎమజాన్ మహానది, కియూపురానది, నేగ్రోనది, ఒరినోకోనది, ఊకాయలీనది, మడేరానది, ఉపనదులై యున్నవి.

ఏమజాన్ నది ఉత్తర అమెరికా యందలి మిససెప్పిమిస్సోరికన్న పొడవు తక్కువ యైనను వెడలుపు లోఁతు చాల ఎక్కువగ నుండుట 2200 మైళ్ళవఱకు ఓడలు పోవఁదగియుండుట మొదలగు ఎక్కువసంగతిని సముద్రమునకుఁ జేర్చు నని చెప్పఁబడినది. నదీముఖమున సముద్రము 100 మైళ్ళ వెడలుపు కలదిగను, యుదియు నొక సముద్రమువలెనే యగును.

ఆండీస్ పర్వతములందు సముద్రపుమట్టమునకు 12000 అడుగుల యెత్తున నొకలోయలో టిటికాకా యను పేరుగల సరస్సు కలదు. ఖండము యొక్క ఉత్తరభాగమున మరకైబో సంయుక్తా గరుప సంబంధముగల మరకైబో సరస్సు కలదు. ఇది సముద్రపుపాయ కలది.

ఈఖండమున మూఁడింట రెండుభాగములు ఉష్ణమండలము నందుండుటచే వేఁడిగల్గియే యుండును గాని, Tropical దేశములందు వేఁడిమి గల్గి యుండును. ఈశాన్యదిగా నుండు పవనభాగమునందు వర్షాధిక్యము గల్గి యుండును, పశ్చిమమున సముద్రమువైపు నన్ను మునుపుదే శేపోవుటయు మిక్కిలిగ నుండును. పెరూ దేశపు సముద్రతీరమున మాత్రము వర్షమున 9 అంగుళములు మాత్రము పడుచుండును.

బంగారు, వెండి, రాగి, రత్నములు గలగనులు గలవు. గొప్ప యరణ్యములు కలవు. అందు మంచికలప లభించుచున్నది. గొప్పగొప్ప గడ్డిమైదానములు విశేషముగానుండి పశువులు, గుఱ్ఱములు, గొఱ్ఱెలు, మేకలు విస్తారముగ నీ ఖండమున నభివృద్ధినందుచుండుట సుప్రసిద్ధము. తాటిచెట్లు చాల రకము లీదేశమందుఁ గానఁబడుచుండుట సుప్రసిద్ధమే. పేరందిన బ్రాజికర్ర (బ్రెజిల్వుడ్) లోకమంతటను పేరొందినది. Cow trees, Ivory plam, Cinchona (క్వైనెనుచెట్లు) ఈఖండము మాత్ర దేశముగాఁ గలవియై యున్నవి.

దక్షిణఅమెరికా ఉత్తరభాగమున Manos

లేక Savannahs గను, మధ్యభాగమున అటవీ మైదానములు (Selvas) గను, దక్షిణమున Pampas గను విభజించుచున్నారు. (చూ.)

ప్రపంచమున పువ్వులలో నెక్కువ పెద్దది యగు Victoria Regia పుష్పముల చెట్లు ఈ ఖండములోనివి. జనులు ఇండియనులు, యూరోపా దేశస్థులు, నీగ్రోలు, వీరి వీరి మిశ్రమజాతులవారును నైయున్నారు. స్పానిషు దేశస్థుల సంతానాధిక్యము.

ఒక్క Guina దేశము తప్ప తక్కినవన్నియు ప్రజాపరిపాలన ప్రభుత్వములనే గలిగియున్నవని చెప్పవచ్చును.

దక్షిణఆఫ్రికా — దక్షిణ ఆఫ్రికాయందు సమశీతలములు, పీఠభూములు ముఖ్యముగ చెప్ప దగినవి. ఆగ్నేయదిక్కున సముద్రతీరమునొద్దను Nieuwveld పర్వతములు, Sneuwbergen పర్వతములు, Darkenberg పర్వతములును కలవు. ఆరెంజినది, గారియెప్ నది పశ్చిమవాహినులై అట్లాంటిక్కు మహాసముద్రమును సంగమించును. డార్కెను బర్గుపర్వతములందు Mount Cathkin శిఖరము రెండుమైళ్ళ యెత్తని తెలుపం బడుచున్నది. ఇందు లోయసందులు కలవు. వాటికి Kloofలు అనిపేరు.

ఉత్తరభాగములు వేడిగను దక్షిణభాగములు సమశీతోష్ణమై యారోగ్యవంతముగనునుండును. ఇచట విచిత్రమేమన డిశంబరు, జనవరి నెలలు వేసవికాలముగను, జూన్, జులై నెలలు శీతకాలముగను నుండును. ఆరెంజినది ఉత్తరమున గల హారియెడారి కలదు. ఇందు వర్షమే కురియదు. ఆరెంజినదిలోయయందు రత్నములు దొరుకుచున్నవి. ట్రాన్సువాలునందు బంగారుగనులు కలవు. గోధుమలు, బార్లీధాన్యము, ఓటుధాన్యము ద్రాక్షలు పైరుచేయం బడుచున్నవి. గుఱ్ఱములు, ఆస్ట్రిచ్చుపక్షులు, పశువులమందలు, గొఱ్ఱెల మందలు విస్తారము పెంచంబడుచున్నవి.

జనులయం దధికసంఖ్యాకులు బంటూతెగవారు. కాఫిరుజాతి, జూలూజాతి మనుష్యులు బలాఢ్యులు, యుద్ధశూరులు, కలహప్రియులు నైయున్నారు. బసుటో జాతివారును, బెచువానా జాతివారును తరచుగ గనంబడుచుందురు. పశ్చిమమున హాటెంటాట్సు అనంబడుజాతివారు చాల యజ్ఞానులనియు, ఎక్కువ బద్ధకస్తులనియు పరిశుభ్రము లేనివారనియు చెప్పుదురు. వారి సంఘములే యగు బుష్మెనులు చాల బాధాకరులనియెదరు. ఈదేశమునం గల యూరోపాదేశస్థుల లో నధికసంఖ్యాకులు డచ్చివారిసంతతి వారును, బ్రిటిషుకోలనీల సంతతివారును నైయున్నారు. వజ్రములు, బంగారము, రాగి, చర్మములు, ఉన్ని, ఆస్ట్రిచుపక్షి వెండ్రుకలు నెగుమతి చేయం బడుచున్నవి. ఇందు తొమ్మిది భాగములు కలవు. వాటిని వేర్వేరుతావులం దెలుపం దగును. (ఆఫ్రికా చూడుడు.)

౧ జర్మను సౌతువెస్టు ఆఫ్రికా

౨ కేపు కోలనీ ఇది బ్రిటిషువారిది. ఇందు కోలనీ ప్రోపర్ అనియు, పశ్చిమగ్రిక్వాలాండనియు, తూర్పుగ్రిక్వాలాండనియు, పాండోలాండనియు, ట్రాన్స్కీ యనియు, బెచువానాలాండు కోలనీ యనియు, నాలుభాగములు కలవు.

౩ నేటాల్ దేశము.

౪ బసుటోలాండు టెరిటరీ

౫ ఆరెంజిరివరు కోలనీ

౬ ట్రాన్సువాల్ కోలనీ

౭ బెచుఆనాలాండు టెరిటరీ

౮ రోడేశియా.

౯ బ్రిటీషు సెంట్రలాఫ్రికా టెరిటరీ.

దక్షిణకన్నడముజిల్లా — దీనిని మంగుళూరుజిల్లా యనియు నందురు. కొంకణదేశము

లోనిది. కన్నడదేశపు హద్దున నుంటు యట్లు పే
రందినది. మంగుళూరు ప్రధానస్థానము. మంగ
ళాదేవి క్షేత్రమగుటు నిట్లు పేరొందినది. సీతే
శ్వరము వేరొక క్షేత్రము. ఇచట తులుభాష
వాడుకయందున్నది. మంగుళూరు గొప్ప రేవు
పట్టణము, వర్తకస్థానము. మంగళాదేవి యనిన
సర్వమంగళాదేవి యని భావము.

దక్షిణ కేదారము— మైసూరు రాజ్యము లోని బలిగామి లేక బళ్లిపుర మనంబడు గ్రామమున గల కేదారేశ్వరాలయలింగము. (చే: దేశముచూ.)

దక్షిణకొంకణ జిల్లా — రత్నగిరి జిల్లా. (బొంబై రాజధానిచూ.)

దక్షిణకోసల లేక మహాకోసలదేశము

ఫెర్గుసన్ పండితుడు నిప్పటి మధ్యరాష్ట్రముల లోని ఛత్తీస్ఘడ్ సీమయు, గొండ్వానా లోని గ్రామమును, తూర్పుభాగమునందలి దేశభాగము లును, J. R. A. S. 1875, page 260 యందు ఈదేశమని వ్రాసెను. దీని కోశలపురము దక్షిణపుటెల్లయు పశ్చిమపు టెల్లయుం గలు దూరము వ్యాపించి యుండెనంట. తూర్పున మహానది, కొంకునది, దక్షిణమున మహానది, పశ్చిమమున వెయిన్గంగానది, ఉత్తరమున అమర కంటకము (నర్మదానదీజన్మస్థానము) ఎల్లలుగా నుడువుట సమంజసము. నాగపురిమండలము నైజాము రాజ్యములోని బీదర్ సీమను విదర్భగా నెంచి, యది దక్షిణకోసల యని వాడియుండెను. దీనినే మేజర్ జనరల్ కన్నింగ్హామ్ పండితుండును తన Geography of Ancient India p. 560 యందు వివరించెం గాని యిది సరి కానేరదు. రత్నావళినాటకమున వత్సదేశపు భూపతి యుదయనుడు దీనిం జయించె నని చెప్పంబడినది. ఈతడే బౌద్ధుడైనవాడు. అశోకుని శిలాశాసనములందు దీనిని తోసల

దేశమని వ్రాసిరి. ఇంకను మధ్యముదేశ మని యనుటయుం గలదు. కౌటిల్యుని అర్థశాస్త్రము నకు వ్యాఖ్య వ్రాసియుండు, భట్టస్వామి దక్షిణ కోసలమని వ్రాయుట నీ పేరు నాయుక పురాతన మని తోచెను. మహాకవి కాళిదాసు రఘు వంశమున రఘుమహారాజునాటికే ఉత్తర కోసలమని వాసియుంటు నిమిషము నగరము రాజధానిముఖమై కోసలమని గలిగిన దేశమని నామ మునకు నిప్పటిమధ్యరాష్ట్రములలోని తూర్పు భాగము రాయపూరునాగ్పూరు లాక్యలోని యంతా లోనిదని తోచెను. ఈనామము Asiatic Researches అను గ్రంథమున 15—508 యందు నిమ్మ కుటుంబ కలచూరిని పాలించిన దేశమని పోల్చియున్నారు. బృహత్కథ నామము ౨౮ యందీ దేశమును గలదు. కథా సరిత్సాగరమున Tawney's translation, Vol. I, p. 376 యందు వత్సరాజనం దను చిరాయుమ్యము నుత్తమము నని యనెను. ఆ భూపతుల కాలమున నిమ్మ నామా జ్యము సుగతము ఈ దక్షిణమున సిద్ధసాగరి నాగవంశమున కలుగనుచు కొన్ని నదీ తీరములు వ్యాపించియుండెను. అనంతరము కోశలపుర కోసలరాజులు దేశాన్ని వ్యాప్తము కోసలనాడుగు సంరాజు లెనిమిది కోసలనాడెనగుట నా దేశపు బౌద్ధరాజులు కోసలనామము గలిగియుండె నాగపురి రాయ్యున్నారు. చిరాయుభూపతి నాటి చిరాయుపురము రాజధానిగ యుండెను, యతని రత్నపురమునకు (అనంతుడను మహేశ్వరు మంట) రాజధానిని మార్చెను యందురు. రత్నపుర మిప్పటికి వాడి పదిపల్లెలకు బిలాసపూరునకు ౧౮ మైళ్లదూరమందున్నది. ఇది క్రీ. వె. ౧౧-౧౨ శతాబ్దములనాడు రాజధానిగ పెద్ద శిలకు లనెదరు. రాజధానులుగ నుండినట్లు చెప్పంబడిన పురములలో లహాంజికి చంపన

త్రానియు, మండలపురమునకు మహిశమతి యనియు బౌద్ధగ్రంథములు పేర్కొనుచుంట నిది మాహిష్మతియే మో యని స్ఫురింపకపోదు. Journal of Asiatic Society of Bengal 1837 p. 621 నందీపేరు లన్నియు వేర్వేఱు కాలముల హైహయవంశ నృపతుల నాంటి వనియు, గడ లేక గర్హామండల దేశ మని పేర్కొనంబడుటయు, నిందు గమనింప దగిన ముఖ్యాంశములు. ఇంక శాతకర్ణుల పరిపాలనకాలమున వాడంబడుచుండిన జని సిక యను పదము బౌద్ధమతపరిభాషయందు ధాన్య కటకమున కిది మని చదువరు తెలియఁగ దగును. క్రీ. శ. ఐదారు శతాబ్దములనాఁడు వాకాటకీ భూపతులు, ఏడవశతాబ్ద ప్రారంభకాలమున కలచూరిభూపతులు కాసలనాటి సీమప్రాంత ములం బాలించిరని తెలుచున్నది. అ పాటి నర్మదాతీర కాంతి కాలమును, భాండక్ కాంత కాలమును రాజధానులై యుండనోపు నని ఫెరుగ్సన్ పరిశీలకుఁ డభిప్రాయపడియున్నాఁడు.

దక్షిణగంగ — రేవా మాహాత్మ్యమున, అధ్యాయ 3 గౌతమీ (గోదావరి) నదిని, నృసింహ పురాణము 66 అధ్యాయమున కావేరీనదిని, (దక్షిణదేశపు నది) స్కాందపురాణ రేవాఖం డమున 8 అధ్యాయమున నర్మదానదిని, దక్షిణగంగగా చెప్పఁబడియున్నది.

తుంగభద్రానదిని పిల్లమఱ్ఱు తన పిళరి మూఁక దేవచరిత్రమున "దక్షిణగంగ" యని నుడివియున్నాఁడు.

దక్షిణగిరిదేశము- దశార్ణదేశము చూ.

దక్షిణఘూర్జరదేశము— అనర్తదేశము చూడుఁడు.

దక్షిణచతుర్థాంశ పాదాసనము — యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినయాసనములలో నొకటి. గుదద్వారమున కెడమవైపున కుడికాలి మడమయు, కుడివైపున నెడమకాలి మడమయు వచ్చునటులఁ గూర్చుండుట. ఇందువలననిద్రా లస్యాదులు తగ్గిపోవునని చెప్పఁబడినది.

దక్షిణతిరుపతి — దక్షిణ దేశమున, తిన్నప్పట్టు స్టేషనునుండి ఐదుమైళ్ళ దూరమున చిన్నతిరుపతి యను నొకవిష్ణుక్షేత్రము కలదు. ఇచటి దేవుఁడును వేంకటేశ్వరుఁడే.

గోదావరీమండలమున నేలూరుప్రాంతముల నొక చిన్నతిరుపతి కలదు. అచటను వేంకటేశ్వ రుఁడే దేవుఁడు. వీటికంటెకిఁపైని చిత్తూరుజిల్లా లోని పెద్దతిరుపతి అందఱెఱింగినదే. ఈ పెద్ద తిరుపతులు రెండు. కొండదిగువను తిరుపతిపట్ట ణము కొండపై వేంకటేశ్వరాలయ మున్న తిరుపతి చాల డబ్బుగల దేవస్థానము, అనేక క్షేత్రములు, తీర్థములు, మాహాత్మ్యములు, కథలు కలవు.

దక్షిణధ్రువప్రదేశము—దీని నాంగ్లమున South Pole Region అనియు, ఆంగ్లభూగోళ శాస్త్రమున Antarctic Region అనియు నాడుచున్నారు. పెక్కుసంగతులు దీనింగూర్చి సంశయగ్రస్తములు. దీనింగూర్చి సరిగాఁ దెలి యదు. దీనిహద్దు అంటార్క్టిక్ సర్కిల్. అదిదక్షిణ ధ్రువమునుండి యిరువదిమూఁడు డిగ్రీలన్నర దూరమున భావింపంబడిన రేఖా ప్రదేశమున రెండే కాలములు. వేసవియందు (సూర్యుఁడు దక్షిణాయనమున నుండు నాఱు నెలలు) పగలుగను, శీతకాలము (ఉత్తరాయణ కాల మాఱు నెలలు) ఒకే రాత్రిగను, ధ్రువ సమీపముననను, పిదప దూరమరిగిన కొలఁది దివారాత్రములం దెచ్చుతక్కువలును గలవని యూహింపఁ బడుచున్నది. ఉత్తర ధ్రువ ప్రదేశమున భూమి యధికముగఁ గలదు. దక్షిణధ్రువమున సముద్రభాగమే యధికము. ఇచటియగ్రమునకాంగ్లదేశస్థులు Cape Horn

అనియు, భూమికి Graham's Land అనియు, రెండు సముద్ర భాగములకు Weddel Sea అనియు, Ross Sea అనియు పేరు లిడి యున్నారు.

జరిగిన స్వల్పపరిశీలనలనుబట్టియు ధ్రువప్రదేశము చుట్టు కొంతదూరముగ నొకమంచుగోడకట్టు కల దనియు, దీని నీటిమట్టము [illegible] వందలయడుగుల యెత్తువఱకు నుండుననియు, బహుశః ఇది Iceberg లసముదాయము మొక్కటి కొకటి హత్తుకొని కలసిపోయి యుండుననియు, దీనిలోన ధ్రువప్రదేశమునిండ ఘనీభవించి మంచుమయమై యుండెనొప్పు ననియు [illegible] చున్నారు. ఇందు నీరు (జలరాశులు) మాత్రము కలదట. ఉత్తరధ్రువము [illegible] నిత్యజంతువులు లేవందురు.

దక్షిణ పంచనదములు (పంచకృష్ణానదులు)- ౧ కృష్ణానది, ౨ వేణానది, ౩ తుంగానది, ౪ భద్రానది, ౫ కోన (లేక కోయన) నది. వీనికే పేరు.

దక్షిణ ప్రయాగ--ఇది బంగాళామండలములోని బంగాళాఖాతపు ముఖమున నున్న త్రివేణి యనుగ్రామము. ఇది ముక్తవేణి (విడి పోవు త్రివేణి) యనియు, సంయుక్తత్రివేణియు లోని అలహాబాదుపట్టణమున నున్న యుక్తవేణి (గంగాయమునాసరస్వతులసంగమము) అనియు చెప్పఁబడినది. దక్షిణప్రయాగ (త్రివేణి) కడ గంగా యమునా సరస్వతీ నదులు వేర్వేఱు శాఖానదులుగ విడిపోయినవి.

దీనింగూర్చిన ప్రశంస బృహద్ధర్మపురాణము పూర్వఖండ 2 అధ్యాయమున వివరింపఁబడినది.

దక్షిణపాంచాలదేశము--ఈ దేశముం గూర్చినచరిత్ర యేమియు సరిగాఁ దెలియరాకున్నది. దీని నాదికాలమున ద్రుపదమహారాజు పాలించినటుల మహాభారతమునఁ జెప్పఁబడినది. ఆయనకుమార్తె [illegible] దేవి. ఈమెకు [illegible] కృష్ణాదేవి. ఆమె పాండవుల భార్య. ఆకాలమున [illegible] రాజ ధానియైయుండెను. [illegible] ఇక్కాలమున నొక [illegible] [illegible] ఫతేఘరు పట్టణమునకు [illegible] దిక్కున ౨౮ మైళ్ళదూరమున నున్నది. ఇట [illegible] ముండెడి [illegible] దేశపు [illegible] చూపుదురు. [illegible] కలదు. [illegible] [illegible] [illegible] చూపుచున్నారు. [illegible] [illegible] పాలించెనట.

దక్షిణపాద పవనముకాసనము--[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] వస్త్రయు పవనముకాసనము వలెనే. (పవనముకాసనము చూ. [illegible] పవనముక్తాసనము చూడుఁడు.)

దక్షిణ పినాకినీనది--(పాపఘ్ని చూ.) Southern Pennar అనంబడుచున్న నది.

దక్షిణ బదరికాశ్రమము -- ఇది మైసూరురాజ్యమున శ్రీరంగపట్టణమున కుత్తరముగ పండ్రెండుమైళ్ళదూరమున మేలుకోట యను పేరుగల గ్రామము. ఇట చల్లపిల్లరాయ (విష్ణుదేవు) ని దేవస్థానమును రామానుజదేశి

షుల నివాసాశ్రమమును గలవు. దీనిని దక్షిణ బదరికాశ్రమ మని యందురు. దీనికిం దొల్లింట తిరునారాయణపుర మని పేరుండె నట.

దక్షిణ మధురాపురము — వైఘనదీ తీరము. పాండ్య దేశము. (శక్తిపీఠములు ౫౨ చూడుడు.) ఇటంగల మీనాక్షీ దేవస్థానము చాల పెద్దది; ధనవంతమైనది. దీనిని విశ్వనాథనాయకుండను (ఇతండు రాజ్యమేలెను) ఆంధ్రభూపతి క్రీ.శ. ౧౫౬౦ సంవత్సర కట్టించెను. సుందరేశ్వరాలయ మొకటి గలదు. ఈవిశ్వనాథనాయకుండు నాయకవంశపు రాజులలో ప్రథముండు.

దక్షిణ మహాసముద్రము (Southern Ocean) — అంటార్కిటిక్కు మహాసముద్రమునకు నామమున పసిఫిక్కు అట్లాంటిక్కు మహాసముద్రములదనుకనీ దక్షిణమహాసముద్రము భూమిం జుట్టి వ్యాపించి యున్నది. దీని యుత్తరపు టెల్లలను వివరింప వలయునని పసిఫిక్కు మహాసముద్రము, అట్లాంటిక్కు మహాసముద్రము, హిందూ మహాసముద్రము నై యుండును. కాని ఉత్తరపు టెల్లు సంశయాస్పదము. కొందరుభూగోళశాస్త్రవిదులు భూమధ్యరేఖకు దక్షిణమున నలువది డిగ్రీల ప్రదేశమున భావింపంబడినగీత గానోపునని తలంచుచున్నారు.

దక్షిణ మాలవదేశము— అనూపదేశము చూ.

దక్షిణవిదేహదేశము— ఉత్తర విదేహ దేశము చూ.

దక్షిణసింధునది- రాజపుత్రస్థానములోని చర్మణ్వతీనదిలో సంగమించు కాళీసింధు వను పేరుగల చిన్న నది. మహాభారతము, వన పర్వము, ౮౨ అధ్యాయమున దీని ప్రశంస కలదు. మహాకవి కాళిదాసు మేఘసందేశమున ౧ భాగమున, 30 శ్లోకమున వివరించిన సింధు నదీలక్షణములు దీనికి సరిపోవుచున్నవి.

దక్షిణాగ్ని— (అగ్నిత్రయము చూ.) ఇది తల్లినుండి కల్గిన యగ్ని.

దక్షిణాత్యము— (దక్షిణాపథము చూ.) దక్షిణాత్య మిక్కాలమున నఱవదేశము ప్రారంభముగ దక్షిణసీమల కన్వయించుచున్నారు.

దక్షిణాపథము — దీని నాంగ్లులు Deccan అనెదరు. ఇక్కాలమున వింధ్యకు దక్షిణదేశభూమి యంతయు నర్థమిచ్చుచున్నది. తొల్లింటికాలమున నార్యులాక్రమించిన వింధ్య లేక నర్మదానది దక్షిణభాగమున కొద్దిప్రదేశమునకే వర్తించుచుండినది.

దక్షిణాయనము—(అయనములు చూ. భూచలనము చూ.)

దక్షిణార్కాడు జిల్లా- అఱవదేశములోనిది. చెన్నపురి రాజధానికిం జేరి యున్నది. కడలూరు (తొల్లింటి గూడలూరు) ముఖ్యపట్టణము. వర్తకస్థల మగు రేవు. ఇటనే సెంటు డేవిడుకోటపాడు కలదు. పోర్టోనోవో రేవు పట్టణము. చిదంబరము యాత్రాస్థాన మగు పుణ్యక్షేత్రము. అఱవవిశ్వవిద్యాలయ మున్నతావు. సుప్రసిద్ధ పండితుండగు అప్పయ్యదీక్షితులిచట నివసించినవాండు. పుదుచ్చేరి ఫ్రెంచిసెటల్మెంటు ఈజిల్లాయందున్నది. జింజీ పర్వతదుర్గ మున్నతావు. విల్లుపురము ఇనుపదారుల కూడలి స్థానము. తిరువన్నామల పట్టణము (అరుణాచలక్షేత్రము) సుప్రసిద్ధ శివక్షేత్రము. ఆరణి పెద్దజమీందారీ స్థానము. గూడలూరునందలి తిరుపాపులియూరు సుప్రసిద్ధ వైష్ణవక్షేత్రము. (దివ్యతిరుపతులు చూ.) దీనిని కడలూరుజిల్లా యనియు నందురు. ఆరుక్కాడు. (షడారణ్యము చూ.

దక్షిణావర్తక ద్వయము—ఆయుర్వేద

వైద్యశాస్త్రమున తేలుమణిచెట్టు, మేషశృంగి, (అనఁగా ఒద్దిచెట్టు) వీనికి దక్షిణావర్తకిద్వయ మనిపేరు.

దక్షిణాసనము — యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యాసనములలో నొకటి.

కుడిచేయి తలక్రింద నిడుకొని, కుడిప్రక్కగా నొత్తిగిలి పరుండుట (కాళ్ళు చాచుకొని) దక్షిణాసన మనంబడును. దీనియభ్యాసమున శ్వాసగతి మందగించునని చెప్పఁబడినది.

దగ్గఱకు బిలిచి దాసరీ నీకన్నులొత్త యన్నట్లు—(ఆంధ్రలోకోక్తి).

దగ్గుపల్లి దుగ్గయ్య (దుర్గయ్య)— ఇతఁ డాంధ్రకవులలో ప్రాచీనులలో నొకఁడుగ పరిగణింపఁబడినవాఁడు. ఈ కవి బ్రాహ్మణుఁడు. కవిసార్వభౌమ శ్రీనాథమహాకవికి భావమఱఁది. అతనియొద్దనే విద్యఁ గఱచినవాఁడు.

రచించినది నాచికేతూపాఖ్యానము. దీని ననంతామాత్యపుత్రుఁ డగు సింగనామాత్యునకంకిత మొసఁగెను.

దగ్ధపట న్యాయము— కట్టు కాలియుఁ గొంచెము మానవాలు కొంతసేపు పుండును గాని కదిపిన చెడిపోవును. అట్టి సందర్భమున కీన్యాయము వర్తించును.

దగ్ధపటలము — గజ్జిపోకి యనియు కాలిపోయినకతన నేర్పడిన కల్మషయుత మగు తునుక యనియు నర్థములు.

సర్వసాధారణముగ నేకార్యమైనను చెడి భ్రష్టముగ నైపోయినకతన నందే మిగిలియున్న కల్మషయుతమైన నిరర్థకపదార్థములకును కాలిన వస్త్రమునకును రోఁతగ వాడుచున్నారు.

దగ్ధబీజ న్యాయము — కాలిపోయిన బీజము లనియర్థము. అనఁగా దగ్ధమైన బీజములుగల విత్తనము లనిభావము. ఇఁక పనికిరాని వని తెల్పు న్యాయము.

దగ్ధేంధనవహ్ని న్యాయము— కట్టెలుగాల్చిన (సహనముఁ జేసిన) అగ్ని యనియర్థము. అనఁగా కట్టె లన్నియుం గాలిపోవుటచే నది నాఱిపోవ నున్నదని భావము.

దత్తతిలాంజలిన్యాయము— తిలోదకములు (నువ్వులును నీళ్ళును) వదలుట యనఁగా నిరాశ చేసికొనుట యనిభావము.

దత్తైకధా సహస్రగుణముపలభ్యతేతి న్యాయము—ఒకటి దాన మొసంగిన వేయి రెట్లు లాభముగ తిరుగ సంప్రాప్తించుట తెల్పు న్యాయము.

దత్తాత్రేయ గోత్రము ఆత్రేయగోత్రము చూ.

దత్తార్ఘపుర్ణవస్వపితిన్యాయము అర్ఘ్యపాద్యము లొసఁగఁబడిన కలశ (పాత్రయు చేత నాఁడు) ఈదినట్లు నిద్రించుట యనిభావము.

దత్తియా రాజమహాలు —(ద్రవ్యనాశకముగ న్యాయముఁ జేసి చేసిన మహాప్రాకారము నిరుపయోగముగ పడిన కట్టడము నిలిచియుండిన) దానిని హిందూస్థాన దేశమున "దత్తియారాజమహా"లని నామముగా బల్కుదురు. ఈ సిద్ధక రాజభవనము గ్రేటు ఇండియను పెనెన్సులా ఇను పదార్థపై దత్తియాస్టేషను గ్వాలియరు స్టేషనుల నడుమఁ గాన్పించెడిని.

అక్బరు చక్రవర్తిక సమ్మాన రాజకీయవేత్త యగు అబుల్ఫజలుగారు తలపట్టిన యొక గ్రంథకార్యమునకు జహాంగీరు రాకొమరుఁ డోర్చుకొనలేక బీర్సింగుదేవను రాజపుత్రునిద్వారా అబుల్ఫజలుగారిని చంపించివేసెనఁట. తోడనే అక్బరుకోపమునకై వెఱచి బీర్సింగుగారు పాఱిపోయి యరణ్యములందు దాఁగి వనవాస మొనర్చుచుండెనఁట.

అక్బరు మరణానంతరము జహాంగీరు సింహాసనమెక్కి బీర్సింగు దేవుని రాపించి గౌరవముతో జహాగీరిచ్చి ఓర్చా సంస్థానము నొసంగెనట. ఈబీర్సింగుగారు ఓర్చాభూపతికి రెండవ సుతుండు. అగ్రసుతుండు అక్బరుకాలముననే తండ్రి కంటె ముందే ఓర్చాసింహాసనమెక్కి అక్బరునకు సామంతరాజుగ నుండెను. జహాంగీరు ఈ ఓర్చారాజ్యము అగ్రసుతుండగు రామసామునకుఁ దప్పించి రెండవసుతుండును తనమిత్రుండును నగు బీర్సింగు గారి కిచ్చివేసెను. ఆబీర్సింగుమహారాజే మున్నా మొహా ప్రాసాదమును నిర్మించెనఁ గాని, యందు వసింపనే లేదు. ఇప్పటి ఓర్చాపు భూపులు వసించుచున్నది వేఱొక రాజభవనము.

దీనినిర్మాణము క్రీ. శ. ౧౬౧౮ అని చెప్పఁబడినది. రాతితోను ఇటుకతోను కట్టంబడిన సుందరభవనము.

దద్రురోగము—ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున దురద, తీట, దురద గల చర్మవ్యాధులకు పేరు. వీటికి దద్రుగు లను పేరు వాడుచున్నారు. తామర మొదలగునవి వీజాతిలోనివి.

దధిముఖుఁడు— వానరము. సుగ్రీవుని మేనమామ. మధువనమునకు కావలియుండిన వానరుఁడు.

దధివాహనుఁడు— అత్రిసంతతి చంద్రవంశ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి అంగుఁడు. అంగదేశాధిపతి కుమారుఁడు దివిరథుఁడు.

దధీచిమహర్షి—దధీచి యను పేరుకలవారు ఇద్దరు కలరని చెప్పఁబడుచున్నది కాని యొక దధీచిని గూర్చి యేమియుఁ దెలియనే తెలియదు. తెలిసిన దధీచి చ్యవనునికుమారుఁడు. తల్లి పేరు సుకన్య. ఈమె శర్యాతిపుత్రిక యని చెప్పఁబడినది. దధీచిభార్యపేరు సువర్చ. ఈమెకు లోపాముద్ర యను నామాంతరము కలదు. ఈమెకుఁ గలిగిన సుతుండు పిప్పలాదుఁడు. దధీచికి

సరస్వతీ నదీతీరమున అలంబుస యను నప్సరస్త్రీయందు సారస్వతుండను కుమారుఁడు గల్గెననియు, ఈతఁడు గొప్ప తపశ్శాలి యనియుఁ జెప్పఁబడినది.

దధీచి క్షత్రియుఁడు. భరతదేశమున మహాదాతలని పేరొందిన శిబిచక్రవర్తి, కర్ణభూపాలుఁడు, దధీచిభూపతి యనువారిలో నొకఁడు. జన్మతః క్షత్రియుఁడు. నైమిశారణ్యప్రాంతమున నొకప్పుడు రాజ్యమేలినవాఁడందురు. పిదప విరక్తుండై భార్యతో సహా ఒక ఆశ్రమమున కరిగి తపంబొనరించుచుండినవాఁడు. (చ్యవన పాత్రము చూడుఁడు.)

అట దేవహితార్థము శరీరము వీడి తన యస్థులను దేవతలకొసంగెనట. భార్యయు సహగమన మొనర్చెనట. బాలుండగు కుమారుండు రావిచెట్లలో నెదుగుచుండెనట. ఋషులు లాలించి పోషించి యుపనయనాది సంస్కారముల నొసఁగిరట. పిప్పల (రావి) వృక్షములలో దొరకుటంజేసి పిప్పలాదుఁడని పేరిడిరట. అతండే గొప్ప తపంబొనర్చి కృత్య యను శక్తిఁ బుట్టించెనట.

నేటికిని తీర్థస్నానములందు "పిప్పలాదాత్సముత్పన్నే కృత్యే లోకభయంకరి। సైకతాంతే మయా దత్తం మాహారార్థం ప్రకల్పయ" యని ఇసుక నాహార మిచ్చెదరు.

దక్షుండు శివద్వేషియై, యాగ మొనర్పఁ దలంచినపుడు దధీచి వలదని వారించెనని చెప్పఁబడినది. ఈయన యాశ్రమము సంయుక్తరాష్ట్రములలోని సీతాపూరు మండలమున మిశ్రిక తాశ్శీలులో మిశ్రికపట్టణమునందున్నది. ఇట దధీచి తపం బొనర్చుచుండెనట. దేవహితా

స్థులై యాదంపతులు స్మృతిసం నుటకుం బూర్వము సమస్తపుణ్యతీర్థముల యుదకములను దేవతలు రావించి యాదంపతుల నభిషేకింప నాజలము లచటి పల్లమునం జేరి నేటి కిదదే మిశ్రికతీర్థ మనం బరంగుచున్నది. అట సినప నేర్పడిన గ్రామమునకును మిశ్రికనామమే కలిగెనంట. దధీచి యాశ్రమమున దధీచి లోపాముద్ర ల కొక దేవస్థానము పడపం నేర్పడినది.

దనువు — దక్షప్రజాపతికుమార్తెలలో నొకరిత. కశ్యపునిభార్య. ఈమెసంతానము దానవు లనంబడిరి. (కశ్యపమహాముని భాగము చూడుడు.)

దబ్బచెట్టు—Citrus Aurantium. ఇంగ్ల. Citron tree. దబ్బ, నిమ్మకుటుంబము లోనిదే కాని పండ్లు పాల పెద్దవి. ... రుచి ననుసరించి ... తీయదబ్బ యనియు, పులుపుదబ్బ యనియు, చేదుదబ్బ యనియు, దూదిదబ్బ యనియు ... భేదములు గలవు. ఇందు తీయదబ్బ ... నని కొందఱును, నారింజయె తీయదబ్బ యని కొందఱును నభిప్రాయపడియున్నారు. మనదేశ మున తీయనిరసముగల దబ్బ కానరాకున్నది.

పులుపుదబ్బ-ఇది ... దబ్బ కాయరసము భోజనపదార్థములందు గూడ చేర్చుదురు. దబ్బకాయ నూరగాయగం ... నొనర్తురు. దబ్బకాయరసమునకు ... జేసి పైత్యము శమింపం జేయుగుణము కలదు.

చేదుదబ్బను నారిదబ్బ యనియు నందురు. తొక్కయందు చేదుగుచియు, రసమునందు పులుపు చేదు రుచులు గల్గియుండి పైత్యశాంతి నొనర్చును. జఠరాగ్ని వృద్ధి నందించును. మఱియు నారిదబ్బపండునందు అష్టీలికవాత రోగము, అగ్నిమాంద్యము, గుల్మరోగము, జ్వరముల నడంచు శక్తి గలదందురు. దీని ... నిరంతరాయముగ నొప్పును. ఇదియు కొంచెము ... జాతిదను.

... దధముప్రజాతిగ ... మున్నది. ఇందుకు బలికరమై యాకలి వద్ధి ... యు, ... యు, ... వాయుబాధనమును గల్గించునందురు. దీనికి ... దురు.

దమనకర్కటకములు—... వీరి పేరులు ... ఒకరిపేరు ప్రయత్నములకు దేవునిక ... ఇట్లగు ... అనసూయాదేవితో ... అని ... నవచు.

దమయంతి—విదర్భదేశ ... పుత్త్రి. ... దేశాధీశుండగు భీముండు. ... దేశాధీశుండగు నలమహారాజు. ... దే.

దమస్కస్ (Damaskash)—సిరియా (పాలస్తీనా) దేశపు ప్రధానపట్టణము. ఇది ... పురము. ఇట నేయంబడు ... అనిపేరు. ఇంగ్లీషున దానికి Demask అనియెదరు. అది ... గల్గి ... పనితనమునకు అందమునకు పేరువడసినది.

దయలేని అత్తగారికి దండము పెట్టినా అపరాధమే.—(ఆంధ్రలోకోక్తి).

దయానందసరస్వతీ స్వామి— ఈయన కాఠియవాడ పూర్వాశ్రమమున నౌదీచ్యబ్రాహ్మణుండు. పేరు మూలశంకరుండు. క్రీ.శ.౧౮౨౪ లో జన్మించెను. (విక్రమశకము ౧౮౮౧) వీరి పూర్వులు కాఠియవాడకుం జెందిన మోర్వీసంస్థానమున న్యాయవాదు లని ప్రసిద్ధి వహసినవారు. పదునెన్మిదవయేట ఇంటినుండి తప్పించుకొని

వెడలిపోయి నర్మదాతీరమున పూర్ణానందపరమ హంసస్వామిశిష్యుఁడై విరాగియై యుండిన శంకరమతావలంబి యగు సచ్చిదానంద సరస్వతి (సన్యాసి) స్వామివలన సన్యాసము గైకొని దయానంద సరస్వతీస్వామి యాయెను.

ఈమహాత్ముఁడు స్థాపించినదే ఆర్యసమాజము. ఈయన చతుర్వేదములకు భాష్యమును, ఆర్యసమాజసిద్ధాంతపరిభాషను రచించెనని యార్యసమాజ మతస్థులందు ప్రసిద్ధి కలదు గాని యాగ్రంథ మెచ్చటం గానవచ్చుట లేదు. ఈయన రచించిన గోకరుణానిధి యను చిన్నగ్రంథము కలదు. ఇది యొకటి కాశీపండితులతో వాదించి మాంసాహారము నిషిద్ధమని చెప్పి సిద్ధాంతము చెప్పఁబడెను. ఈ మహనీయునకు ఒకప్పుడు నొకదుష్టుఁడు విషప్రయోగము చేయ క్రీ. శ. ౧౮౮౩ సెప్టెంబరు ౩౦ తేదిని (దీపావళి అమావాస్య) భౌతికశరీరమును విడిచి పరలోకప్రాప్తులైరి.

దయానాదేవస్థానము: ఇది ప్రపంచమునందలి అద్భుతములలో (ఏడు) వింతలలో నొకటి. ప్రథమమున Cheraiphron అనువానివలన ఎఫెసస్సునందు నిర్మింపఁబడి Herostratus అనువానివలన అలగ్జాండరు ది గ్రేటు అను వాదు యువరాజు క్రీ. పూ. ౩౫౬ సంవత్సరమున జన్మించిన నాటిరాత్రి నాశన మొనర్పఁబడినదఁట. పిదప నతిసుందరముగ ప్రజలే కలసి మరల ఆదేవస్థానమును నిర్మించి పునరుద్ధరించిరఁట.

దీనిపొడవు ౪౨౫ అడుగులు. వెడలుపు ౨౨౦ అడుగులు. ౧౨౭ స్తంభములు. అందు ౩౬ విచిత్రమైన పని చేయఁబడినవి. వాటమెత్తు ౬౦ అడుగులు. ఇప్పుడా దేవస్థానప్రాంతముల పల్లెటూళ్ళు కలవు. సమీప గ్రామమునకు **Avasaluk** అనిపేరు.

దయాలు గోత్రము- జాతుకర్ణ్యగణము చూడుఁడు.

దరదదేశము— కాశ్మీరదేశమున సింధునదికి పశ్చిమతీరమున నుండిన దేశముగ పోల్పఁబడుచున్న దేశము. రాజధాని దరాత్పురము లేక దరాత్పుర. దీనికి దరదపురి యనియు వాడుక యుండెను. దీనినిప్పుడు గురేజ్ పూరనుచున్నారు. మార్కండేయ పురాణము ౫౭ సందు దీని ప్రశంస కలదు.

దరాత్పురము—దరదదేశము చూ.

దరిద్రుని తలంటువేళ వడగండ్ల వాన వచ్చినట్లు—(ఆంధ్రలోకోక్తి)

దరిభి గోత్రము — కౌశిక్య ఉపగణము చూ.

దరుఁడు (అంధకుఁడు)—యదుసంతతి చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి అణువు.

దర్దురపర్వతము — దక్షిణదేశమున నీలగిరిపర్వతములకీపేరు గలదని బృహత్సంహిత ౧౪ సందుఁగలదు. దీనినే జర్నలాఫ్ రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీ 1894, పుట 262 యందు చెప్పియున్నారు. రఘువంశమునందు మహాకవి కాళిదాసు దీనిని దర్దురమని వాడియున్నాఁడు.

దర్దురోగము— ఇది కుష్ఠరోగములలో నొక జాతిరోగము.

దర్పణతాళము—తాళములు చూ.

దర్పణప్రతిబింబన్యాయము—అద్దములోని నీడ యని యర్థము. నిజము కాని రూపమని భావము. ఇంకను ఏరంగువస్తువు అద్దము నెదుట నుంచిన ఆరంగురూప మందు కనిపించుననియు భావము. ఉన్నదియున్నటులఁ జెప్పుటయం దీన్యాయము వాడుచుందురు.

దర్భ గడ్డి- లా. Poa-cynosuraides'

ఆంగ్ల. Sacrificial grass. సం.కుశః-దర్భః-పవిత్రం-బర్హిస్ (న).

దర్భ తెల్లరంగు గలది, నీలివర్ణము గలది, యను రెండుభేదములు కలది. తెల్లదర్భ యజ్ఞయాగములందు పవిత్రమై దనరుం గాన యజ్ఞభూషణః, యజ్ఞసంస్తరః, యజ్ఞీయపవిత్రం అను ప్రసిద్ధసంస్కృతినామములు సందియున్నది. దర్భ మహాపవిత్రమైన వస్తువుగ నెంచబడుటచే పవిత్రమని పేరందుటయే గాక, గ్రహణకాలము లందు మడిగ నుంచుకొనియుండు వస్తువులను, గ్రహణదోష మంటకుండ, హిందూగృహముల వారిపై దర్భలన వేచెదరు. దర్భాసనము (దర్భలతో చేయబడినచాప)లపైఁ గూర్చుండి తపం బొనరింతురు. జపము చేయుదురు. తొలి యుద్ధమున మహారాజునకుం బిదప రాజ్యపట్టమునకు వచ్చిన పరీక్షిన్మహారాజు (అభిమన్యు పుత్రుఁడు) తాను సర్పముచేఁ గఱువఁబడి చావనై యుంట నెఱింగి దర్భశయ్యపైఁ బండి ప్రాయోపవిష్టుఁడై యుండి భారతయుద్ధముంగూర్చి వినెనని చెప్పఁబడినది. నేటికిని మృతికి ముందు దర్భశయ్యపై చను పోవువారిం బండఁబెట్టుట సాధారణమైయున్నది. కుశాగ్రము (దర్భయొక్క కొన) మిగుల సూక్ష్మమై గట్టిగొనదేటి యుండుంగాన సూక్ష్మబుద్ధి గలవానిని కుశాగ్రబుద్ధి యనుటయుం గలదు. దర్భను శుభాశుభ కార్యములలోఁ గూడవాడుదురు. శుభకార్యములందు 'బర్హిస్' అనియు, నశుభకార్యములందు 'దర్భ'యనియు వాడుట యాచారముగ నున్నది.

దర్భయందు కొన్ని వైద్యోపయోగలక్షణములును కలవు. దర్భయాకులరసము నఱకులపై, క్రొత్తగ తగిలినగాయములపైఁ బోసిన నవి మాన్పట్టు ననియు, లోనికిచ్చిన మూత్రముఁ జక్కఁగ వెలువడఁ జేయు ననియు, ఉబ్బు రోగము, జలోదరము, పురాణగ్రహణి, రక్తగ్రహణి, రక్తమును వమనము, రక్తస్రావము, వమనజ్వరముమున్నగువనివివారించునగుననియు, ఒంటికిరాని మూత్రము గల్ల, చీము మొదలగు చర్మరోగములు మాను ననియు, ముక్కులో బోసిన ముక్కు-నోటనుండి రక్తముపడుట ఆగుననియు చెప్పఁబడినది. దర్భవేళ్ళరసము లేక కషాయము మైత్త్య శ్లేష్మములవలన బుట్టిన రోగతీవ్రతలను, వికారములను నశింపజేయుననియు, సవాయిసంబంధ రోగబాధల నివారించు ననియుఁ జెప్పఁబడినది. మఱియు రక్తమును మూలవ్యాధి, మర్మస్థలములందు మంట, మంట బాధ మొదలగు సుఖసంబంధవీడలను నివారించు నందురు.

ఈజాతిలో జేరిన మంజదర్భ యనునొకటి దర్భగడ్డకు సంస్కృతమున ముంజః, స్థూలదర్భః, బ్రహ్మమేఖల యను పేరు కలవందురు. దీని వలన కలుగులాభములు నేత్రరోగములు, మూత్ర నస్తిరోగము, మేహరోగము, రక్తదోషము, పిసర్ప పిత్త సహించుట కలదని చెప్పఁబడినది.

దర్భగోత్రము— హారిత ఉపగణముచూ.

దర్భపతీనది— ముఖ్యగుజరాతుదేశముగుండా ప్రవహించుచు దాభోయి యనఁబడుచున్న నది. బరోడాదేశము (ఇంగ్లీషు భగుకచ్ఛపురముమనుండి ఈశాన్యదిశగా ౧౦ మైళ్ళదూరమునను, బరోడా నగరమున కాగ్నేయదిశగా నిరుపది మైళ్ళ దూరముననును గలదు.

దర్భపతీ పురము — సింధుప్రాంతము కడను దర్భవతి (కుశస్థలి లేక కుశావతి యనియు ననుచుండి రట)యనుపురము రామాయణము, ఉత్తరకాండము ౧-౨౧ అధ్యా. ప్రశంసింపఁబడినది. దీనినిప్పుడు దాభోయియనుచున్నారు. బరోడా సంస్థానమునఁ గలదు.

దర్భాంగ జిల్లా దర్భాంగ పురము.

ప్రధానస్థానము. (తొల్లింటి మిథిల దేశము చూ. బీహారు దేశము చూ.)

దర్భిగోత్రము ఆయూస్య ఉపగణము చూ.

దర్వ లేక దర్వాభిసారదేశము—వితస్థ (జీలమ్నది), చంద్రభాగ నదుల మధ్యప్రదేశ భూమిగ పోల్చియున్నారు. ఈ దేశము నదుల క్రిందిభాగమును మధ్యభాగమునలకు ఎత్తైనకు వ్యాపించిన దేశ మనియు, నిప్పటి రాజపూర్ సంస్థానరాజ్య మింతర్గోనిదే యనియు, నొకప్పుడు దర్వాభిసారము కాశ్మీరమునకు సామంతమై యుండెననియు Dr. Stain పండితుండు తన రాజతరంగిణి ౧-౩-౧ యందునను ౪-౫-౧ యందునను వివరించి యున్నాఁడు.

దర్వాభిసారదేశప్రశంస మహాభారతము, సభాపర్వమున ౨౧ అధ్యాయమునఁ గలదు.

దర్శనపురము దీని నిప్పుడు ఝబ్బా లేక దీసా యనుచున్నారు. బనాస్ (తొల్లింటి పర్ణాశా) నదీతీరమున ఘూర్జర దేశమునం దున్నది. దీని ప్రశంస బృహజ్జ్యోతిషార్ణవమునఁ గలదు.

దర్శుఁడు— తండ్రి ధాత. తల్లి సినీవాలి.

దల్కిశోరు నది—ద్వారకేసీనది చూ.

దలై లామా—లామా యనిన టిబెట్టు, నేపాలము మొదలగు దేశములందు బౌద్ధమత బిక్షువు (సన్యాసి)న క్షేత్రము. ఈ లామాలు బర్మాదేశపు పుంగీలవంటివారు. వీరు మతాచార్యులనియు, పవిత్రమానసు లనియు, మంత్రవేత్తలై పిశాచాదులను, రోగాదులను, నితర ఆపదలను పరిహరింపఁ గల శక్తిసామర్థ్యములం గల్గియుందు రనియు, ప్రేతకార్యాది పితృకృత్యముల నెఱపఁగల పౌరోహిత్యు లనియు ప్రజలు విశ్వసింతురు.

"దలై" యనిన ఆదేశభాషయందు మహా యని యర్థము. గాన దలైలామా జగద్దేశికుని మహాభిక్షు వనియు, మహాస్వామి యనియు, మన మెఱుంగఁదగియుండును. ఈ జగద్దేశికుఁడు టిబెట్టుదేశమున మతాధిపతి మాత్రుఁడే గాక దేశాధిపతియుం గూడ నైయుండి పాలనము నెఱపుచుండును. శాంపూ బ్రహ్మపుత్రానదీ తీరమున నున్న లహాసా పురమున పోతలమఠ మీమహాత్ముని నివాసము. సన్యాసి యగుట భార్యాపుత్రు లుండరు. వీరు మృతిజెందినదినమున టిబెట్టుదేశమున నెందరు బాలురు జన్మింతురో వారిలో నొకబాలుఁడుగ వీరు తోడనే జన్మింతురని యాదేశస్థులు తలంచి, యాబాలుని కొఱకు చక్కఁగ వెతకి శరీరలక్షణములు, అవయవస్వార్థ మొదలగుగుర్తులనుండి పోల్చి, యాబాలునకుదలైలామాపట్టాభిషేక మొనర్చుదురు. ఆబాలునిబాల్యమున, వీరికిం జేతిక్రిందివారును చిన్నలామాయు ననఁదగు తిహసీలామా గారు రాజ్యపాలనము నెఱపుచుందురు. తిహసీలామా గారు లహసాపట్టణమునకుంగతిపయదూరమున తిహసిలంపూ మఠమున నసించు చుందురు. వీరధికారులు గాని జగద్దేశికులు గారు. కాని వారును లామా యైయుండవలసి యుండును. (టిబెట్టుదేశము చూ. చీనారాజ్యము చూ.)

పోతలమఠ మొక కొండప్రక్క నెత్తగు ప్రదేశమున నున్న గొప్ప భవనము. ఇందు లామాలు మాత్రమే వసింప వలయును. మఱియు నిందు గొప్ప భౌద్ధమతగ్రంథములు గల పుస్తకభాండాగార మున్నది. ఇది యుత్తర దేశపు సేశ్వరభౌద్ధమతముగ నుండును.

దవదాహస్యవీతబీజవినాశకత్వం రూపాంతరజనకత్వం చ ఇతి న్యాయము- అడవిం గాల్చి నాశన మొనర్చి బూడిదం జేయు కారుచిచ్చు(దావాగ్ని) మఱి యొకవిధ

మున (నేలకు తిరుగ సత్తువం గల్గించి వృక్షనాశకరకీటకాదులను, పురుగులను నాశనము చేసి) తిరుగ క్రొత్తబీజముల నట సంకురింపఁజేయునదిగ నెఱుంగఁ దగినదని భావము.

దవనము— ఇం. Southern wood. సం. బ్రహ్మజటా. సాంగముగ సువాసన గల్గి యుండును. దక్షిణ దేశము స్త్రీలు కొప్పులందు పరిమళమునకై యుంచుకొందురు.

దవనము విషదోషము హరించునదియు, త్రిదోషములను శమింపఁజేయు ననియుఁ జెప్పఁబడినది. పరిమళమునకు నాటుటకై చాల వాడుచున్నది. ఇం దధికపుజాతిగల్గి దవనము వేఱొకటి యుండును. దీనికి సంస్కృతమున 'చోరకిక' అని యందురు. దీని ఆకు, పూ, వేరు చూర్ణములు చలువ, విషదోషహారిణి, బలము గల్గించునని చెప్పఁబడినది.

దవనమునందు ద్రావకములుగల్గి, ఇందుకి ఎక్కువ పరిమాణము గలచోట్ల గలవు. కాని దవనమునకొంద అందును, గాని లక్షణములందు భేదమునకు కారణము. మందునను భేదము లేదు. భేదము గా పరిగణింపఁ బహుటయుండు గారాదు.

దవిద్యోతుఁడు (అభిజిత్తు)— , చంద్ర, యాదవ క్షత్రియుఁడు. ఈతని కే పుత్ర త్తనియు నామాంతరము కలదు. తండ్రిపేరు దుందుభి లేక వృష్ణి. కుమారుఁడు ఆహుకుఁడు.

దశకంఠుఁడు (దశగ్రీవుఁడు-రావణభూపతి) — రావణాసురుఁడు లంకారాజ్యమేలిన భూపతి. శ్రీరామునిచే నిహతుఁడైన వాఁడు. భార్యపేరు మండోదరి. కుమారుఁడు ఇంద్రజిత్తు. సోదరులు విభీషణాదులు. రాజధాని లంకాపట్టణము. మానససరోవరము ప్రక్కనున్న రక్షస్తల్ (రాక్షసతల) సరస్సుకడ నియుఁడు రావణుఁడు తపస్సుచేసిన ఆశ్రమస్థలి కలదు. రక్షస్తల సరస్సునకు రావణహ్రద మనియుం బేరు కలదు. ఈ సరస్సునందలి మహాబలేశ్వర లింగమును కైలాసమునుండి తెచ్చినవాఁడు.

దశదానములు— దానములు చూ.

దశనాడులు — (నాడీ నాడులు) స్వర నాడులు చూడుఁడు.

దశనాదములు— నాదములు చూ.

దశప్రజాపతులు — ప్రజాపతులు చూ.

దశపవిత్రప్రవాహములు— ఋ|| ఇమం మే గంగే యమునే సరస్వతి శుతుద్రి స్తోమం సచతా పరుష్ణ్యా అసిక్న్యా మరుద్వృధే వితస్తయార్జీకీయే.

౧ గంగానదీ ప్రవాహము (సుప్రసిద్ధము)

౨ యమునానదీప్రవాహము (సుప్రసిద్ధము)

౩ సరస్వతీనదీ ప్రవాహము.

౪ సుతుద్రీ. దీనిని శతద్రు అనియు నందురు. ఇప్పటిపేరు సట్లజ్ నది.

౫ పరుష్ణీనదీప్రవాహము. ఇప్పటిపేరు రావి నది. ఇరావతి యనియుం బిలుతురు.

౬ అసిక్నీనదీప్రవాహము. దీని నొకప్పుడు చంద్రభాగ యని నామముండెను. ఇప్పటిపేరు చినాబ్ నది.

౭ మరుద్వృధానదీప్రవాహము. ఇది జీలమ్, చినాబ్ నదులు కలిసినప్రవాహము. (పాంచాల దేశము చూడుఁడు).

౮ వితస్తానదీప్రవాహము. ఇప్పటిపేరు జీలమ్ నది. (కాశ్మీర దేశము, పంజాబు దేశము చూ.)

౯ ఆర్జీకీయా నదీప్రవాహము. వశిష్ఠమహర్షి ఈనదిలో పడి మునిఁగెను. ఆయనను విడిచి విపాశ యని పేరయ్యెను. ఇప్పటిపేరు బియాస్ నది.

౧౦ సుషోమా నదీ ప్రవాహము.

దశపాపహరదశమి — (పర్వదినము)

జ్యేష్ఠమాసమునందలి శుద్ధదశమి. ౧ జ్యేష్ఠమాసము, ౨ శుక్లపక్షము, ౩ దశమితిథి, ౪ బుధవారము, ౫ హస్తనక్షత్రము, ౬ గరకరణము, ౭ వ్యతీపాతయోగము, ౮ కన్యారాశి, ౯ వృషభరాశియందు నివి యుండుట, ౧౦ సంధ్యాకాలము. ఈ పది యోగములు సంభవించునేని ఆదినమును „దశపాపహర దశమి'' యని యందురు. గంగాతీరదేశములం దీదినమున గంగానదీస్నానమును, గంగాపూజయును మహాఫలప్రదములుగ చెప్పఁబడి యెంచఁబడుచుండును. తొల్లి యొకప్పుడీదిన మాసాంతముల నేకాలముననో సంవత్సరాది యైయుండె నందురు.

కాని, యిటీవల సర్వసాధారణముగ జ్యేష్ఠశుద్ధ దశమిని „దశపాపహర దశమి'' అని నాడుట పరిపాటి యయ్యెను. (పండుగులుచూ)

దశపురము (దశనగరము)—మాళవ దేశములోని మందసారము ఇప్పుడు దశోర్ అని పిలువంబడుచున్నది.

దశప్రళయములు —ప్రళయములు౧౦

౧. వృత్తిప్రళయము- మనస్సునం దిదివఱకున్నవృత్తి మారిపోవుట.

౨. అవస్థా ప్రళయము- అదివఱకు తన నాశ్రయించియున్న అవస్థ మాఱుట.

౩. శరీర ప్రళయము- దీనికి మృతి యని కొందఱనిరి. మఱికొందఱు శరీరతత్త్వముమాఱి శ్రోత్రతత్త్వగతియగుట యనివైద్యదృష్టిచేననిరి.

౪. మను ప్రళయము- మన్వంతర మంత మందుట.

౫. బ్రహ్మప్రళయము- బ్రహ్మకాల మంత మందుట.

౬. విష్ణుప్రళయము- స్థితి నిలిచిపోవుట.

౭. రుద్రప్రళయము- లయము అంతమయి నిలిచిపోవుట.

౮. మహేశ్వరప్రళయము- ఇవి ఒకే

౯. సదాశివప్రళయము- సారి జరిగె

౧౦. విరాట్పురుషప్రళయము- డిని.

పరమేశ్వరుఁడు తప్ప మఱి యేమియు నుండని లక్షణము మహాప్రళయము. నిర్గుణపూర్ణము.

దశప్రాణములు— సంగీత శాస్త్రమున లయకు దశప్రాణములు చెప్పఁబడినవి. అవి ౧ కాలప్రాణము, ౨ మార్గప్రాణము, ౩ క్రియాప్రాణము, ౪ గ్రహప్రాణము, ౫ జాతిప్రాణము, ౬ లఘువుప్రాణము, ౭ లయప్రాణము, ౮ కళాప్రాణము, ౯ అంగప్రాణము, ౧౦ యతిప్రాణము అనునవి. వీటింగూర్చి వేర్వేఱు తావులందు తెలియనగును. (సంగీతలయచూ.)

దశభూమికలు — బౌద్ధమతధర్మమున దశభూమికలు చెప్పఁబడినవి. నాగార్జునబోధిసత్త్వుఁడు దశభూమికల నధిష్ఠించిన తథాగతుఁడని చెప్పఁబడెను. తథాగతుఁ డన నదియె యర్థమఁట. ఆయన రచించిన 'ప్రజ్ఞాప్రదీపము' 'దశభూమివిభాగశాస్త్రము' అను గ్రంథములం దీభూమికలు వివరింపఁ బడినవి. అందు మొదటిగ్రంథము మహాయానమార్గ మాధ్యమిక సాంప్రదాయమువారికి ప్రమాణగ్రంథ మనం బరఁగుచున్న గ్రంథము. వీరు సర్వశూన్యవాదులు. దశభూమిక లన పది మనోవస్థ లని భావము. బౌద్ధభిక్షువులు సన్న్యాసమునందుతఱిఁ గలుగు నానందావస్థ కడపటిదిగ చెప్పంబడిన (మొదటి దశమావస్థ) ప్రమోద భూమిక యనియు, పాపవిముక్తిం జెందుతఱిఁ గల్గు తరువాతి నవమావస్థ విమలభూమిక యనియు, ఇట్లు దశభూమికలు (మనోఽవస్థలు) కడనుండి మొదటివఱకు జెప్పంబడియున్నవి. కడపటిదియగు ప్రథమభూమిక నామహాత్ముఁ డధిష్ఠించినవాఁడు గాన ఏకోభూమీశ్వరుం డని పొగడంబడుచుండెను. (నాగార్జున బోధిసత్త్వుఁడు చూ.)

బౌద్ధమతము చూడుఁడు).

దశబౌద్ధానుస్మృతులు- అనుస్మృతులు ౧౦ (బౌద్ధమత దశానుస్మృతులు). ౧ బుద్ధానుస్మృతి, ౨ ధర్మానుస్మృతి, ౩ సంఘానుస్మృతి ౪ శీలానుస్మృతి, ౫ త్యాగానుస్మృతి, ౬ దేవతానుస్మృతి, ౭ మరణానుస్మృతి, ౮ కాయగతానుస్మృతి, ౯ ఆనాపాన (ఉచ్ఛ్వాస-నిశ్వాస) స్మృతి, ౧౦ ఉపశమానుస్మృతి. ఇవి కర్మస్థానములలోని వని విశుద్ధమార్గ మను బౌద్ధమత గ్రంథమునఁ జెప్పఁబడినది. ఇందు బుద్ధ-ధర్మ-సంఘానుస్మృతులు మూఁడును ప్రధానమును.

అనుస్మృతియనఁ మఱువక నిలుపుట యని తాత్పర్యము.

దశభాస్కర క్షేత్రములు— భాస్కర క్షేత్రములు చూడుఁడు.

దశమన్మథావస్థలు— అవస్థాత్రయము చూడుఁడు.

దశమవివేకన్యాయము — పదిమంది అజ్ఞానులగు మూర్ఖులు కలిసి యొకమార్గమేగుచు నొకనదిం దాఁటుతఱి "పదిమంది యున్నామో లేక ఎవ్వరేని ఏటం గొట్టుకొనిపోయినారో" యని లెక్కించుకొనిరఁట. ఎవ్వరు లెక్కబెట్టినను తన్నుఁదా లెక్కించుకొనకపోవుటచే తన తొమ్మిదిమే లెక్కకు వచ్చుచుండ, కొట్టుకుపోయినవాఁ డెవ్వఁడో తెలియఁజాలక, అద్దరినుండు నొకతపస్వికడ కేగి నివేదింప, నాతండు కనికరించి వరుసఁగ నిలువంజేసి, తాను లెక్కించి, పదిమంది యుండుటం దెలియఁజేసెనఁట ఇది దశమవివేక మని పిమ్మట పేరందె నఁట. వేదాంతశాస్త్రమున జ్ఞాని యై తననిజస్థితి తా నెఱుంగుటను "దశమవివేక" మని వాడియున్నారు.

దశమీవిద్ధ—దశమి నాఁటిరాత్రి యొక్క కడను (ఏకాదశినాఁటి యుదయము లేక తెల్లవారుఝామున) ఏకాదశితిథి నాల్గుగడియలకు పూర్వము ప్రవేశించినచో విశిష్టాద్వైతమతస్థులును, ఆఱుగడియలకు పూర్వము ప్రవేశించినచో ద్వైతమతస్థులును, ఆప్రవేశమును దశమీవిద్ధ యనెదరు. వారు మరునాఁడే ఏకాదశిని పాటింపరు. గాన రామానుజ మధ్వ ఏకాదశు లించుక భేదముగల్గి యప్పుడప్పుడు సంభవించుచుండెడిని.

దశమూత్రకము (దశమూత్రములు)- ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున ౧ ఏనుఁగు, ౨ దున్నపోతు, ౩ ఒంటె, ౪ ఆవు, ౫ మేఁక, ౬ గొఱ్ఱె, ౭ గుఱ్ఱము, ౮ గాడిద, ౯ పురుషుఁడు, ౧౦ స్త్రీ వీరిమూత్రములకు దశ మూత్రములు.

దశమూలములు— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున ౧ మారేడువేరు, ౨ దుండిలపువేరు, ౩ పెగ్గుమ్మడివేరు, ౪ పాటల (కలిగొట్టు) వేరు, ౫ చిరినల్లివేరు, ౬ ముయ్యాకుపొన్నవేరు, ౭ కోలాకుపొన్నవేరు, ౮ నేలములగవేరు ౯ వాకుడువేరు ౧౦ పల్లేరువేరు. వీనిని దశమూలములందురు.

దశపురాలి— లా. Daedalacanthus koscus. సం. శరమూలీ). దీనివేరు పాలలో నూరి యిచ్చిన స్త్రీల కుసుమరోగము నివృత్తి యగునని యు, స్త్రీలగర్భము బలపడి సత్కుణము గల్గు ననియు, చూలుతోనున్న పశువులకు మేతతో నిడిన గర్భములోనిదూడ చక్కఁగ పెరిఁగి బలపడుననియు చెప్పఁబడినది.

దశరథుఁడు—అతిప్రసాతి. చంద్రవంశ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి దధివాహనుఁడు. పుత్రుఁడు రోమపాదుఁడు.

మఱియు శ్రీరాముని తండ్రి యగు దశరథ మహారాజు రామాయణప్రసిద్ధుఁడు. భార్యలు కౌసల్యాదేవి, సుమిత్రాదేవి, కైకేయీదేవి. శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు సుతులు. ఇంకను ఇక్ష్వాకుసంతతిలోని (కల్మాషపాదుని

పౌత్రుఁడు) నారీకవచుఁడను నామాంతరము గల మూలకునిపుత్రుఁ డగువానికిని దశరథుఁ డనుపేరు కలదు. ఈతనిసుతుఁడు వృద్ధశర్ముఁడు.

యదువంశమున నవరథుని కుమారునకును దశరథుఁడన పేరు కలదు.

దశరూపకములు— రూపకములు చూ.

దశలకారములు — వ్యాకరణ శాస్త్రమున క్రియాపదములకు దశవిధరూపములు చెప్పఁబడినవి. (ఇవి భూత వర్తమాన భవిష్యదాది రూపములు.) ౧ లట్, ౨ లిట్, ౩ లుట్, ౪ ల్ఋట్, ౫ లేట్, ౬ లోట్, ౭ లఙ్, ౮ లిఙ్, ౯ లుఙ్, ౧౦ ల్ఋఙ్ అను పరిభాషాసంజ్ఞలు గలవి.

దశవాయువులు— వైద్యశాస్త్రమునందు చెప్పఁబడినమేరకు ముఖ్యవాయువులు ప్రాణము, అపానము, వ్యానము, సమానము, ఉదానము నను నైదు యనియు, నాగము, కూర్మము, కృకరము, దేవదత్తము, ధనంజయము నను నైదు నుపవాయువులని, రెండుంగలసి దశవాయువు లనియుం దెలుచున్నది.

౧ ప్రాణవాయువు. ఇది ముఖ్యమగునది—నాభియందుండి ముఖము, నాసికము, హృదయము, నాభిస్థానముల సంచరించుచు, ముఖమున (నోటియందు) ఉచ్చారణము, నాసికమున నూపిరి, హృదయమున దగ్గు, నాభియందు శబ్దమును గల్గించు కారణమై యుండునని చెప్పఁబడినది.

౨ అపానము-పిరుదులు, పిక్కలు, (పిసమధ్యభాగమునను) గుదము, మూత్రస్థానము, నాభి, అండములు, మోఁకాళ్ళు, తొడలు పీటియందు వ్యాపించియుండు ననియు, మూత్రపురీషములను వెడలించుట కిది కారణ మనియు చెప్పఁబడినది.

౩ వ్యానము-కన్నులు, కర్ణములు, కాలిమడమలు, నాసికములు, పిరుదులందు వ్యాపించి నదియై ప్రాణాపానవాయువులు లోపలినుండి పైకి, పైనుండి లోపలికి వచ్చుచుం బోవుచుండుటకుఁ గారణమై యుండునని చెప్పఁబడినది. ఇంకను శరీర మంతటను వ్యాపించి శుక్లశోణితములం బంచిపెట్టుచుండు నని చెప్పుదురు.

౪ సమానవాయువు-నాభిస్థానముకడ జఠరాగ్నితోఁ గూడుకొని డెబ్బదిరెండువేల నాడీరంధ్రములందు వ్యాపించి యుండు ననియు, భోజనపదార్థములను పానీయరసములను దేహమున వ్యాపింపఁజేసి, దేహబలము గల్గించుటకు కారణమై యుండు ననియుం జెప్పఁబడినది. జఠరాగ్ని నిలేపును.

౫ ఉదానవాయువు-కంఠమునం దుండి చేతులు, కాళ్ళు, మొదలగు సంగముల సంధులందు వ్యాపించి యుండు ననియు, చాచుట, ముడుచుకొనుట, కదలుట మొదలగు పనులకుఁ గారణమై యుండునది యనియుం జెప్పఁబడినది. శరీరపుష్టి నొసంగునది.

ఇంక నుపవాయువు లగు నాగము, మాటలాడుటకుం గారణ మనియు, కూర్మము కంటిరెప్పలు వాలుట, తెఱచుటకుం గారణ మనియు, కృకరవాయువు తుమ్ముటకుం గారణ మనియు, దేవదత్తము ఆవులించుటకుం గారణ మనియు, ధనంజయవాయువు ఘోషమునకుం గారణమనియుం జెప్పఁబడినది. మృతికిం బిమ్మట కూడ నాల్గుగడియల కాలమున్నంత కిది శరీరమున వ్యాపించి యుండుననియు చెప్పుదురు.

ఉపవాయువులు-(నాగ, కూర్మ, కృకర, దేవదత్త, ధనంజయవాయువులు) సూక్ష్మశరీరసంబంధము లనియు, తక్కినవి స్థూలశరీరసంబంధము లనియుం జెప్పఁబడినది.

దశవిధగుణములు— కావ్యగుణములు చూడుఁడు.

దశవిశ్వే దేవతలు— విశ్వేదేవగణము చూడుఁడు.

దశవైకాలికసూత్రము జైనమత సిద్ధాంతసార మనంబడు దశప్రస్థానోపన్యాసము లనంబడుచున్నది. (అంగదేశము చూ.) స్వయంభవనాథస్వామి కృతము.

దశాంగధూపము— ధూపదశాంగము చూడుఁడు.

దశాంగములు— సంగీతదశాంగములు, సంగీత అంగములు చూడుఁడు.

దశాచతుష్టయుము (బౌద్ధధర్మమున దశలు నాలుగు)— ౧ స్రోతాపన్నదశ, ౨ సకలాగామిదశ, ౩ అనాగామిదశ, ౪ అర్హద్దశ.

దశాదకి గోత్రము— భారద్వాజ [illegible] చూడుఁడు.

దశానుస్మృతులు [illegible] స్మృతులు చూడుఁడు.

దశార్ణ దేశము-దక్షిణగిరిదేశము— దశార్ణ మన పదికోటలని యర్థము. ఈదేశము గూర్చి మహాభారతము సభాపర్వము ౩౦ అధ్యాయమున తూర్పున భీముఁడు జయించినదనియు, ౩౨ అధ్యాయమున పశ్చిమమున నకులుఁడు జయించినదనియు దశార్ణము రెండు దేశములుగా జెప్పఁబడినది. తూర్పున మాళవదేశభాగమును పశ్చిమమున దశార్ణదేశము నని [illegible] భాండార్కరు పండితుఁడును నంగీకరించెను. కాళిదాసు మేఘసందేశము పూర్వ. ౨౪-౨౮ చెప్పినదియు దీని కనుసరించెనిని. అప్పటిరాజధాని విదిశానగరము (ఇప్పటి భీల్సా). కొందఱు పరిశీలకులు స్వదేశసంస్థానమగు పాటలీపుత్రము గూడ నిందుండెనని తలంచుచున్నారు.

అశోకచక్రవర్తిపాలనమున ప్రధాన నగరము చైత్యగిరి లేక చేతీయగిరి యైయుండునటుల ఆయన శాసనములం దున్నది. అనఁగా చంద్రగుప్తుని మనుమఁడగు అశోకుఁడు క్రీ.ము. -౨౭౩-౨౩౨ రాజ్యమేలినవాఁడు గాన నాలాల [illegible] మెుసంగవలయును. చేదీయునగరమునకు [illegible] మనియు [illegible] నగరనియు [illegible] పేరు లుండెనఁట. ఈపురము విదిశా (ఇప్పటిబేస్నగర్) వేత్రవతీ (ఇప్పటి బెత్వా) లేక [illegible] నదుల సంగమమునకు [illegible] సాంచి స్తూపముకడ (భిల్సా లేక ఇప్పటి భీల్సా) [illegible] మూడుమైళ్ల [illegible] ముననున్నది. ఇది భూపాల్సంస్థానములో [illegible] యున్నది.

[illegible] యపురమున [illegible] వైశ్యవిహారము [illegible]. [illegible] ప్రధానముగునది [illegible] [illegible] యనంబడునది. ఇది [illegible] భీల్సాపురమునకు [illegible] [illegible] మహావిహారము. ఇట [illegible] (భిల్సా) [illegible] (బెత్వా) నదియు [illegible] [illegible] సంగమమున [illegible] [illegible], [illegible] గానది [illegible]. ఇది [illegible] దేశమును [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] జనించి [illegible] (లేక [illegible]) నదియందు సంగమించెను. [illegible] దశాన్ అనెదరు. [illegible] తన [illegible] [illegible] అని వ్రాసెను.

దశార్ణ రాజపుత్రి యగు దేవి యశోక చక్రవర్తి భార్య యఁట. ఆమె నుండు ఉజ్జయని, మహేంద్ర (మహింద్రో) యను పుత్రుఁడును, సంఘమిత్ర (సంఘమిత్త) యను కూతురు గల్గెనని చెప్పఁబడినది.

దశార్ణ నది— దశార్ణదేశము చూ.

దశార్హుఁడు— యదువంశ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి నివృతి.

దశావతారదశమి— భాద్రపద శుద్ధ దశమి, విష్ణుదేవుని పూజ లొనర్తురు. (పండుగలు చూడుఁడు).

దశావతారీఆట (గంజీఫా)— ఇదియుత్తరహిందూస్థానమునుండి వ్యాపించిన యొకవిధ మగునాట. ఇందు వర్తులాకారము గలిగి సమ పరిమాణముగల చీట్లపేకవంటిముక్కలుండును. పది యవతారములచిహ్నములు గల పదిరంగు లుండును. అందునకే యీయాట ,,దశావతారీ'' యను పేరున వ్యవహరింపబడుచున్నది. ప్రతి రంగునకు పన్నెండేసిముక్కలుండును. రాజు, మొదటిహుకుము, తరువాత వజీరు, ఆ వెనుక హుకుములు. మొదటి యైదవతారములలోను అనగా మత్స్య కూర్మ వరాహ నారసింహ వామనావతారములలో పదిబంతి మొదలొకటి వఱకును, తరువాతి యైదవతారములలోను, అనగా పరశురామ, శ్రీరామ, బలరామ, బుద్ధ, కలికి యవతారములలో రాజు వజీరుల తరువాత నొకటవబంతి మొదలు పదియవబంతి వఱకును హుకుములవరుస నేర్పాటు చేయబడియుండును. వేఱువే ఱవతారములముక్కలు వేరు వేరు రంగులు కలిగి యుండును. మత్స్యావతారమునకు రాజు వజీరులు మత్స్యమూర్తులు. ఆరంగులోని తక్కిన ముక్కలకు నహలా, దహలా, అట్టా, సత్తా, చక్కా, పంజా, చవ్వా, తివ్వా, దువ్వా, ఎక్కా వీనిమీద వరుసగా 10, 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1 మత్స్యములగుర్తులు చిత్రింపబడియుండును. కూర్మావతారమునకు తాబేటిగురుతును, వరాహావతారమునకు పందిమూతిగురుతును, నరసింహావతారమునకు చక్రపుగురుతును, వామనావతారమునకు జారీచెంబు గురుతును, పరశురామావతారమునకు గొడ్డలియును, శ్రీరామావతారమునకు బాణమును, బలరామావతారమునకు నాగలియును, బుద్ధావతారమునకు గోడి తలయును, కలికియవతారమునకు గుఱ్ఱపుమూతి యును గురుతులుగా చిత్రింపబడి యుండును.

ఇందు రంగు, నిరంగు, తలపు, ఎక్స్యారు, బొందు అనియనేకవిధములగు క్రీడాభేదములు గలవు. అన్నిటియందును కష్టమయినది బందాట. ఇది ముగ్గురు గాని నలువురు గాని యాడ వచ్చును. దీనికిని చీట్లాటకును గల ముఖ్యమయిన భేదము, ఎదురివాడు డాడినరంగుముక్క తన దగ్గఱ లేకపోయినపుడు తనదగ్గఱనున్న యితర రంగులలోని హుకుములు వేయవలయును గాని రద్దుముక్క పాఱవేయుటకు వీలు లేదు. తనవద్ద నారంగులోను హుకుములు లేకపోయినప్పుడు, ఎదురివాడు కోరినరంగులోని తనయొద్దనున్న పెద్దముక్క వేయవలయును. హుకుములు మరుగుపఱచినయెడల నవి ఫోక్తు అయిపోవును.

మొదటి యైదురంగులలోను హుకుమయిన ఎక్కాకు నాజీరాయనిపేరు. దానితో జోడింపబడిన యేపొల్లుముక్క యైనను హుకు మగును.

ఈయాట తెలుచుగా పనిపెద్దలచే నాడ బడుచుండును. ఆటలయందును రామాకృష్ణా యనుటవలన పుణ్యము లభించునను విశ్వాసము గల భక్తులును దీనిని తెలుచుగా నాడుచుందురు. గంజీఫా లేక గుంఫీఫా యనునది దీనికి మఱి యొకపేరు.

దశావధానములు -అవధానములుచూ.

దశేరక గోత్రము-ఉపమన్యుగణముచూ

దశోపనిషత్తులు-అద్వైత,విశిష్టాద్వైత, ద్వైతసిద్ధాంతములవా రంగీకరించిన పది ఉప నిషత్తులు. (ఉపనిషత్తులు చూడుడు.)

దసరా పండుగ— దశరాత్రములనుండి దసరాశబ్ద మేర్పడినది. దశరాత్రము లన పది రాత్రములు. అనగా పది దినములని భావము. శరన్నవరాత్రములు, దశమి కల్పిన పదిదినము లగును. ఇవి ఆశ్వయుజ శుద్ధపాడ్యమి మొదలు దశమి కడవఱకు నగును. శరదృతువు

నందలి నవరాత్రములిందుంట శరన్నవరాత్రము లనియు, వీటియందు దేవి పూజింపఁబడుట దేవీనవరాత్రము లనియు పేరు కలిగె నఁట. శివశక్తియొక్క వేఱురూప మగు చాముండీదేవి మహిషాసురునితోఁ బోరి దశమినాఁ డాతని వధించుట నా దేవి యీ పదిదినములందు పూజింపఁ బడుచుండునఁట.

మహిషాసురునిం జంపుట [illegible] యీ దేవికి "మహిషాసురమర్దని" యని పేరయ్యెనఁట. మైసూరునగరముకడ చాముండీ పర్వతమున, దానిపై చాముండి, లేక మహిషాసురమర్దని దేవస్థానమును కలదు. ఇది మైసూరు [illegible] టుంబపుటిలువేల్పు. ఉచ్ఛదశయందున్న దేవస్థానము. దీనింబట్టియే మైసూరు (మహిషూరు లేక మహిషాసురపురము) నకు పేరు వచ్చెనఁట. ఇప్పు డిది స్వదేశసంస్థానపు రాజధానిగ నున్నది. ఇట కీదసరా ఉత్సవముల [illegible] లక్షలుగ జను లేతెంతురు. [illegible] మైసూరు మహారాజు [illegible] తన ప్రజలకు [illegible] చుండును.

మైసూరుసింహాసనము పాండవులదియనియు. అది యెట్లో [illegible] నకు క్రీ. వె. ౧౬౧౦ లో చేరెననియు నందురు. మైసూరుమహారాజుగారు సింహాసనమున దసరాయందుఁ గూర్చుండి తన ప్రజలకు దర్శనమిచ్చుచుండును. చాముండీదేవి భక్తుండగు మైసూరుభూపతి సింహాసనాసీనుండై తన ప్రజల కా మహాదేవిదీవనల నందఁజేయునని యనెదరు. ఆయన యాదినములు ఉపవసించుచుండు నఁట. దసరాయందు నవమి దినమున ఆయుధపూజయు, పదియవదినమున జైత్రయాత్రయు జరగును. జైత్రయాత్రకు జమ్మినఱకుట యనియు నందురు.

ఈదసరాయందు కలకత్తా (కాళీఘట్టము) యందు కాళీదేవాలయమున గొప్పపూజలు, ఉత్సవములు జరుగును. ఇదియు సుప్రసిద్ధమే.

దహనపంచకము—ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున నల్లజీడిప్రయోగము, నేలుకట్టుట, చిత్రమూల ప్రయోగము, మహానా[illegible] [illegible]ములు, అగ్నిచే వాతవేయుట వీనికి పేరు.

దహామేరి లేక దహోంబయోరిదేశము [illegible] లము [illegible] దేశము [illegible] యున్నది. [illegible] దేశము. రాజధాని [illegible] [illegible] యున్నది. [illegible]

దాకాయన గోత్రము— [illegible] చూడుఁడు.

దాక్షాయణి— పార్వతీదేవి. దక్షునికుమారి యని యర్థము.

దాక్షిణాత్యలిపులు — దక్షిణదేశపు [illegible] [illegible] జనించినవి. (భారతదేశపు లిపులు- బ్రాహ్మీలిపి- దేవనాగరి లిపి చూడుఁడు)

దక్షిణదేశమున నిటీవల మైసూరుకడ [illegible] కిన యశోకశాసనము బ్రాహ్మీలిపిలో నున్నది [illegible]. ఇదియును గుంటూరుమండలములోని అమరావతి, కృష్ణామండలములోని జగ్గయ్యపేట, భట్టిప్రోలు శాసనములును, అశోకునికిం బిదప నొకశతాబ్దకాలమునందే వేయంబడినట్లు తలంపఁబడుచున్నది. వీటిలిపులకును మౌర్యాశోక

లిపికసి భేద మేర్పడియుండుట, వీటికి దక్షిణ బ్రాహ్మీ లిపి యని పేరిడియున్నారు. ద్రావిడు లగు అరవలుదీనిని ద్రావిడబ్రాహ్మీలిపి యనియెదరు.

ఇంక నీసందర్భమున క్రిందటి పరిశీలకులు— ఆంధ్ర, శక, కదంబ, చాళుక్య, చేర, చోళ, గాంగ, పల్లవ, రాష్ట్రకూట, వల్లభి లిపు లేర్పడిన వని యని మొదలిడియున్నారు. ఇంకను కొందరు పరిశీలకులు గుహాశాసనములలిపియె నిటీవలి దాక్షిణాత్యలిపులకు మూలాకృతిగా పోల్చుచున్నారు. క్రీ. పె. ౧౦ వ శతాబ్ద ప్రాంతకాలములందు నాసికలోనున్న గుహలిపి. ఆకాలములందే నాసిక, జున్నర్, కన్హారి గుహాశాసనములలిపి (ఇది ఆంధ్రరాజలిపి. వీరే శాతవాహనులు) జగ్గయ్యపేటశాసనమునం గానన గును. ఇక్ష్వాకు వంశపు పురుషదత్తుని (క్రీ. పె. 3 వ శతాబ్దము) నాంటిలిపి. కాంచీపురియందు దొరికిన నాల్గవ శతాబ్దమునాంటి పల్లవరాజశాసనములందలిలిపి. మందసార్ నందు సాంచి స్థూపమునందు బయల్పడిన ౪-౫ శతాబ్దములనాంటిగుప్తలిపి. ఘూర్జర దేశమునందు క్రీ. పె. ౫ మొ. ౮ శతాబ్దముల నడుమ ప్రచారమందున్న వల్లభీరాజులశాసనములందుం గానన గు లిపి. నాసికమండలమందు దొరికిన (బహుశః క్రీ. పె. ౫ శతాబ్దమునాంటి) కదంబరాజుల శాసనము లందలి లిపి —

దాక్షిణాత్యలిపుల పరిణతి.

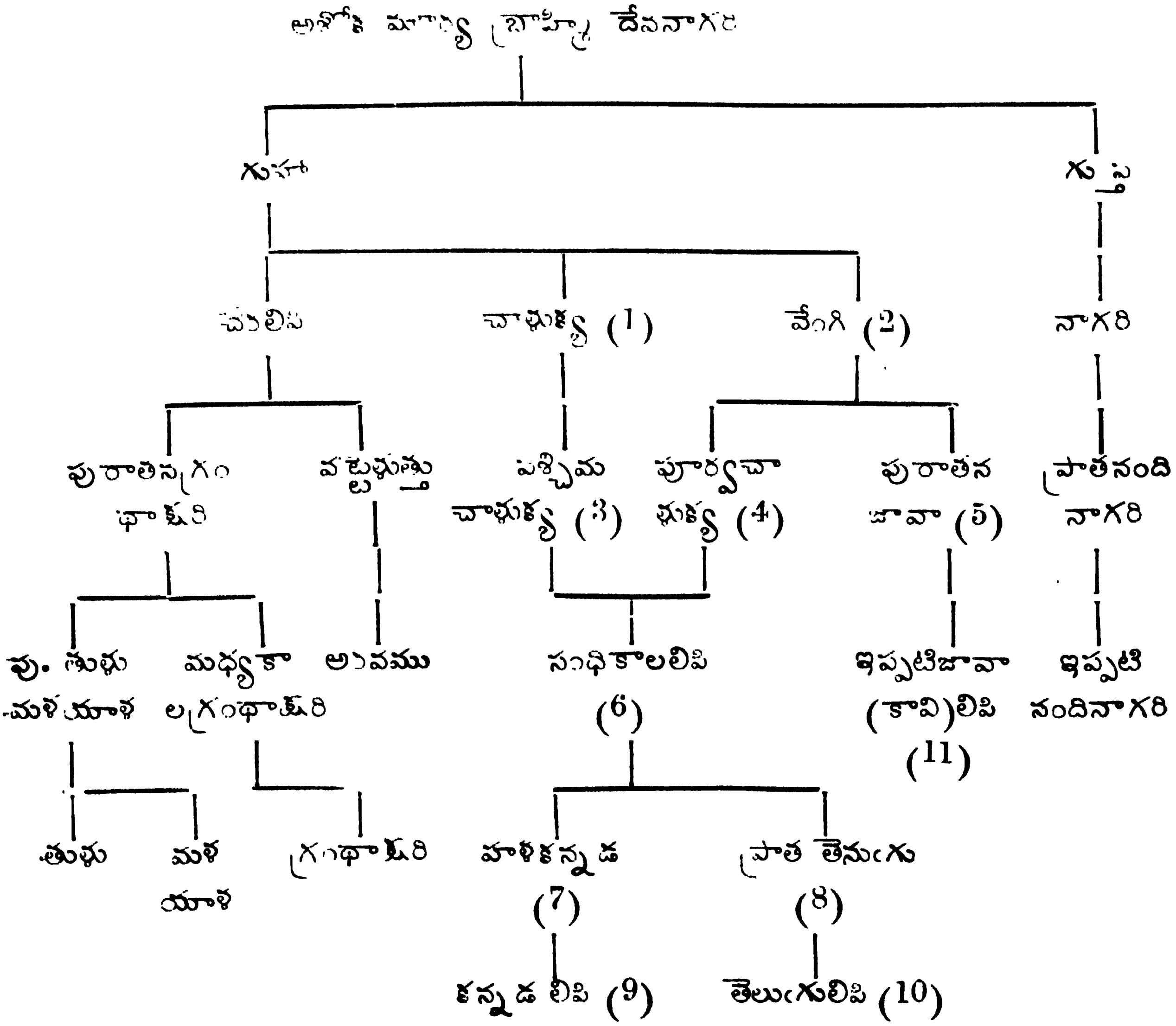

మహారాష్ట్రమునను కర్ణాటకమునను లభించిన పశ్చిమచాళుక్యభూపతుల (బహుశః ౯ శతాబ్ద కాలముదనుక) శాసనములందలి లిపి- క్రీ. శ. ౭వ శతాబ్దకాలమునాఁటి పూర్వచాళుక్యుల శాసనములందు కృష్ణా గోదావరీ మండలములలోఁ గానంబడిన శాసనములందలి లిపి- ఇంకను దక్షిణగాంగ, చేర, రాష్ట్రకూట, శాసనములందలి లిపులును, కళింగదేశపు గాంగుల శాసనములందలి లిపి మొదలగు నెన్నియో లిపులు, దక్షిణదేశలిపులు బయల్పడినవి. భేదములు గల్గియె యున్నవి. ఈ భేదములు కాలము, దేశముల భేదములను బట్టి మారినవని స్పష్టమే.

కళింగగాంగులనాఁటి లిపి ... పెరుగుచున్నట్లు చెప్పుచున్నారు. ఇట్లు ... లందెల్ల వంశస్థుల ... నైనది. ఇవి ... బ్రాహ్మినుండి కల్గిన ... లిపియు, దాక్షిణాత్యలిపులు ... లిపులుగ నేఁడు ...

దాక్షి గోత్రము—ప్రాచీనదేశము చూ.

కి గోత్రము—...తిరిగణము చూ.

దాడిమ (దానిమ్మ లేక దాలిమ్మ) చెట్టు— లా. Punica Granatum.

ఆంగ్. Pomegranate tree. సం. దాడిమః, దాడిమా, దాడిమీ, దాడిమః, దాడిమీ, ఫలషాడవః, శుకవల్లభః.

దాడిమను దానిమ్మ యనియు, దాలిమ్మ యనియు కూడ వాడుచున్నారు ... కానేరదు. హిందీపేరు బేదానా. దాడిమ తియ్యనిరసముగల పండ్లుగలజాతియు, పుల్లని రసముగల పండ్లుగలజాతియొకటియు, పూవులను మాత్రము పూచి కాయక యుండుజాతి యొకటి ... యను ౩ విధములు. ఇవి ... కక దాడిమపూవుల పూజ చాల ... యని చెప్పఁబడినది ... దానిమ్మపూవులదాడిమ చెట్టును పూఁదోఁటల ... యదుర్వేదసంజ్ఞ.

తియ్యదానిమ్మ ... మధురము ... కల్గించు ... రుచియు, ఉష్ణతిత్వముగల ... ఫలములు ... మొదలగు ... ... దానిమ్మ ...

... దాడిమపండు రసము ... పుచ్చుకొన్న ... యుముగ ... ఉష్ణముగలవారు ... పుచ్చుకొనరా దనియుఁ జెప్పఁబడినది.

దాడిమ వేరురసము, లేక కషాయము క్రిమి యేలికపాముల, నాడాపాముల చంపుననియు,

ప్రసవానంతరము స్త్రీల మర్మావయవముపైన వ్రాసిన సంకుచితపఱచు ననియు, పుక్కిలించిన నోటిపూత నివారించుననియు, ముక్కులోపోసిన ముక్కునెంట రక్తముపడుట నాఁపు ననియు, ఆకు, మొగ్గ, పూవు, కాయ, పండు, పైతొక్క పిల్లనము, లేక కషాయము నీళ్ళవిరేచనములు మొదలు రక్తగ్రహణులు సమస్త విరేచనము లంటగట్టుననియు, పచ్చిపువ్వులు నూరి పండ్ల కిడిన దంతరోగములు, పండ్లనెంట రక్తము పడుట, నివారణమగు ననియుం జెప్పఁబడినది.

దాణా—గుఱ్ఱములు మొదలగుజంతువులకు సకాలమునస్నియమానాహారమునకు దాణాయని పేరు.

దాదులగోత్రము-హారితఉపగణముచూ.

దాదూరు— ఇట చైనిస్యదేవునియాకా నము భద్రపఱుపఁబడియున్నది. కౌటకద్వీపము చూడుఁడు.

దాఘ్రేషకిగోత్రము— జమదగ్నివత్సఉపగణము చూడుఁడు.

దానములు—దశదానములు-౧ గోదానము, ౨ భూదానము, ౩ తిలదానము, ౪ హిరణ్య (బంగారము) దానము, ౫ ఆజ్య (నెయ్యి) దానము, ౬ వస్త్రదానము, ౭ ధాన్యదానము, ౮ గుడ (బెల్లము) దానము, ౯ రౌప్య (ధన) దానము, ౧౦ లవణ (ఉప్పు) దానము.

షోడశమహాదానములు- ౧ గోదానము, ౨ భూదానము, ౩ తిలదానము, ౪ హిరణ్య (బంగారము) దానము, ౫ రత్నదానము, ౬ విద్యాదానము, ౭ కన్యాదానము, ౮ దాసీ దానము, ౯ శయ్యా (పాన్పు) దానము, ౧౦ గృహదానము, ౧౧ అగ్రహారదానము, ౧౨ రథ (బండి) దానము, ౧౩ గజ (ఏనుఁగు) దానము, ౧౪ అశ్వ (గుఱ్ఱము) దానము, ౧౫ ఛాగ (మేఁక) దానము, ౧౬ మహిషీ (గేదె) దానము.

శ్లో. గావ స్సువర్ణ మహిషీ రత్నానిచ సరస్వతీ
కన్యా పత్నీ హయో నాగో దాసీ తౌల్యం
మహీ గృహమ్.
శయ్యాచ శకట చ్ఛాగో మహాదానాని
షోడశః.

గోదాన, స్వర్ణదాన, మహిషీ(గేదె)దాన, రత్నదాన, విద్యాదాన, కన్యాదాన, ధర్మవివాహ, అశ్వ, గజ, దాసీ, తులాభార, భూదాన, గృహదాన, శయ్యాదాన, శకట (వాహన)దాన, యజ్ఞపశుదానములు ౧౬.

దానవులు— కశ్యపునకు దక్షపుత్రిక యగు దనువు అనుభార్యయందు కలిగినసంతతి వారికి దానవు లనిపేరు. వీరు రాక్షసులలోని ఒకశాఖ రాక్షసులు. అసురులు, దానవులు, దైత్యులు నని మూఁడు తెగలవారుగ నుందురు. యక్షులును రాక్షసులలోనివారే యని కొందఱు తలంచుచున్నారు.

అడిదానవుఁడు-అంధకాసురునికుమారుఁడు. స్వస్వరూపమున మరణము కలుగకుండునట్లు వరమందినవాఁడు.పరమేశ్వరుని మోసముచేయఁ బ్రయత్నించి నిహతుఁడైనవాఁడు.

అంతరిక్షుఁడు- మురాసురుని కుమారుఁడు. శ్రీకృష్ణునిచే నిహతుఁ డైనవాఁడు.

అంధకుఁడు-

అంధుఁడు- విప్రచిత్తికుమారుఁడు.

అనుతాపకుఁడు- కశ్యపునకు దను వనుభార్య యందుఁ గల్గినవారిలో నొకఁడు.

అరిష్టుఁడు- కశ్యపునకు దను వనుభార్య యందుఁ గల్గినసుతులలో నొకఁడు. మఱియు వృషభరూపమున వచ్చి శ్రీకృష్ణునితోఁ గలహించి నిహతుఁడైన యసురుఁ డొకఁడు అరిష్టుఁ డనుపేరు గలవాఁడే.

అయోముఖుఁడు, అరుణి- కశ్యపునకు దను వనుభార్యవలనఁ గల్గినసంతానములో నొకఁడు

అరుణుఁడు- మురాసురుని కుమారుఁడు. శ్రీకృష్ణునిచే నిహతుఁడైనవాఁడు.

ఇల్వలుఁడు- విప్రచిత్తికుమారుఁడు. కుమారుఁడు పిప్పలుఁడు. తల్లి సింహిక. సోదరుఁడు వాతాపి. అగస్త్యునిచే నిహతుఁడైనవాఁడు.

ఏకచక్రుఁడు-కశ్యపుఁడు తండ్రి. తల్లి దనువు.

క్రతువు- భార్య హయశిర.

ఉపదానవి- దనుపుత్రుఁడగు వైశ్వానరునికుమార్తె. హిరణ్యాక్షునిభార్య

కపిలుఁడు-

కాలక- దనుపుత్రుఁడగు వైశ్వానరుని కుమార్తె. కశ్యపునిభార్య.

కాల నేమి-

కాల- దనుపుత్రుఁడగు వైశ్వానరుని కుమార్తె. కశ్యపునిభార్య.

కాలనేమి-తారకయుద్ధమున విష్ణుదేవునిచేఁ జంపఁబడినదానవుఁడు. మఱియు రక్కసుఁడగు రావణాసురుని మేనమామకును కాల నేమి యను పేరే.

కాలయవనుఁడు- నారదునిప్రోత్సాహమున శ్రీకృష్ణుని మధురాపురముపై దండెత్తి వెడలి, ద్వారకాపురమునకు శ్రీకృష్ణుని మాఱుఁ జేసినవాఁడు. ముచికుందఋషిని (శ్రీకృష్ణుఁడనుకొని) తన్ని, యతనికోపానలమున భస్మమైనవాఁడు.

కుజంభుఁడు- తారకయుద్ధమున వరుణునిచే నిహతుఁడైనవాఁడు. మఱియు వత్సనాభునిచేఁ జంపఁబడినయసురుఁ డొకఁడు కుజంభుఁ డను పేరుగలవాఁడే. ఈతనిభార్యపేరు ముదావతి.

కేతువు- తండ్రి విప్రచిత్తి. తల్లి సింహిక. పితామహుఁడు కశ్యపుఁడు. (భార్య దనువు) సోదరులు రాహువు, నముచి, వాతాపి, ఇల్వలుఁడు, నరకుఁడు, స్వర్భానుఁడు, పులోముఁడు, వజ్రయోధి. (కేతువు) అగ్నికి వికేశియందు పుట్టినట్లు చెప్పఁబడినది).

కేశి- ఈతఁడు దేవసేన నెత్తుకొనిపోయి దేవేంద్రునిచేఁ బట్టుకొనఁబడిన దానవుఁడు. మఱియు హయరూపధరుఁడై వచ్చి శ్రీకృష్ణునితోఁ బోరి మడిసిన దానవుఁ డొకఁడును కేశినామము గలవాఁడే.

ఖసృముఁడు-తండ్రి విప్రచిత్తి, తల్లి సింహిక. (పితామహులు దనుకశ్యపులు)

గజాసురుఁడు-తారకయుద్ధమున శివునిచే నిహతుఁడైనవాఁడు. ఈతని చర్మమునే శివుఁడు ధరించుచుండు నని చెప్పఁబడినది.

తారకాసురుఁడు-ఈ పేరుగల దానవు లిద్దరు కలరని తెలియుచున్నది.

తామ్రుఁడు- మురాసురుని పుత్రుఁడు. శ్రీకృష్ణునిచే నిహతుఁడైనవాఁడు.

[illegible]ుఁడు-విప్రచిత్తి తండ్రి. సింహిక తల్లి. (పితామహులు దనుకశ్యపులు)

ద్విమూర్ధుఁడు- ఈ పేరుగల దానవు లిద్దరు. అందొకఁడు దనుకశ్యపులకు పుత్రుఁడు.

దుర్జయుఁడు-

[illegible]ుఁడు-తండ్రి సుమాలి. లంకా పట్టణము ముట్టడింపఁ బడినతఱి పశ్చిమద్వారమున హనుమంతునిచే నిహతుఁడాయెనని చెప్పఁబడినది.

ధూమ్రకేతువు-దనుపుత్రుఁడు.

నభస్వంతుఁడు-మురాసురసుతుఁడు. శ్రీకృష్ణునిచే నిహతుఁడైనవాఁడు.

నభుఁడు-విప్రచిత్తికుమారుఁడు.

నముచి-విప్రచిత్తికుమారుఁడు.

నరకుఁడు-ఈ పేరుగల దానవు లిద్దరు గాన నగుచున్నారు. సింహికావిప్రచిత్తుల సుతుఁడొక నరకాసురుఁడును, వరాహరూపున (విష్ణ్వంశ)కు భూమియందు జనించినవాఁ డొకఁడు.

పంచజనుఁడు-ఈతఁడు శ్రీ కృష్ణుని[illegible]విద్యా

గురుండగు సాందీపుని యొక్క పుత్త్రుని ప్రభాస తీర్థములోని కీడ్చుకొనిపోయిన దానవుండు. శ్రీకృష్ణుండు డా బాలుని విడిపించి వీనిం జంపి వీనియెముకను శంఖముగఁ జేసికొనె ననియు, దాని పేరు పాంచజన్య మనియుఁ జెప్పఁబడినది.

పిప్పలుఁడు- ఇల్వలుని పుత్త్రుఁడు. పితామహుఁడు విప్రచిత్తి. (భార్య సింహిక.) తల్లి పేరు తెలియదు.

పులోముఁడు- తండ్రి విప్రచిత్తి. తల్లి సింహిక. కుమార్తె పౌలోమి. ఈమె ఇంద్రుని భార్యయగు శచీదేవి. పులోముని దేవేంద్రుఁడే చంపి పులోమజిత్తని పేరందెను.

పౌలోములు- వైశ్వానరుఁ డను దానవుని కుమార్తెయగు పులోమయందు మరీచికిఁ గల్గిన సంతానమునకు పౌలోము లనిపేరు. వీరందఱును దానవులు. అందఱు నర్జునునిచే నిశ్శేషముగ నిహతులైరి.

మురాసురుఁడు- ఇతని కుమారుఁడు వసువు.

యూపాక్షుఁడు- రావణ భూపతికి సామంత నృపులలో నొకఁడు. ఆంజనేయునిచే నశోకవనమున నిహతుఁ డైనవాఁడు.

రాహువు- సింహికావిప్రచిత్తుల పుత్త్రుఁడు. (సోదరులు కేతువు చూడుఁడు.)

వక్త్రయోధి- [illegible]. విప్రచిత్తి కుమారుఁడు.

వసువు- మురాసురుని సుతుఁడు. శ్రీకృష్ణునిచే నిహతుఁ డైనవాఁడు.

వాతాపి- తండ్రి విప్రచిత్తి. తల్లి సింహిక. (సోదరులు కేతువు చూడుఁడు). అగస్త్యునిచే నిహతుఁడైనవాఁడు. (అగస్త్యుఁడు చూడుఁడు.)

విప్రచిత్తి తండ్రి కశ్యపుఁడు. తల్లి దనువు. భార్య సింహిక. ఈమె దితికూఁతురు. కుమారులు రాహువు, కేతువు, నముచి, వాతాపి, ఇల్వలుఁడు, నరకుఁడు, స్వర్భానుఁడు, పులోముఁడు, (ఇంద్రునిమామగారు), వక్త్రయోధి.

విభావసువు, లేక విభావసుఁడు- ఈ పేరుగల దానవు లిరువురు గలరు. ఒకఁడు దనుకశ్యపులకు పుత్త్రుఁడు. రెండవవాఁడు మురాసురునకు పుత్త్రుఁడు. శ్రీకృష్ణునిచే నిహతుఁ డైనవాఁడు.

సింహాపాతుఁడు- ఈ పేరుగలవా రిద్దరున్నారు. (మాల్యవంతుని సుతుఁడు అసురుఁ డొకఁడు సింహాపాతుఁడు. సుగ్రీవునిచే జంపఁబడిన వాఁడు ఒకఁడు.) రెండవవాఁడు దనువు పుత్త్రుఁడు (దానవుఁడు) వైశ్వానరుఁడు. కుమార్తె పులోమ. ఈమె మరీచిభార్య.

వృషపర్వుఁడు-

శంకుశిరస్సు-

శంబరుఁడు-

శల్యుఁడు-

స్వర్భానుఁడు- ఈ పేరుగల దానవు లిరువురు గలరు. ఒకఁడు దనువుపుత్త్రుఁడు. రెండవ యాతఁడు సింహికావిప్రచిత్తుల పుత్త్రుఁడు.

హయగ్రీవుఁడు- ఇతనికి సోమకుఁ డని నామాంతరము గలదు.

హయశిర- వైశ్వానరుఁ డను దానవుని కుమార్తె. అక్కచెల్లెండ్రు ఉపదానవి, కాలక, పులోమ యనువారలు. అందు ఉపదానవి హిరణ్యకశ్యపుని భార్య. హయశిర క్రతువుభార్య. కాలక, పులోమ లిరువురు కశ్యపుని భార్యలు.

దాపలి వలపలి—వలపలి దాపలి చూ.

దాబి గోత్రము — భరద్వాజ ఉపగ గణము చూడుఁడు.

దాబి (శాఖ) క్షత్రియులు — క్షత్రియ కులము చూ.

దామగ్రంధి—అజ్ఞాతపాండవులు చూ.

దామన్వాధి—ఇదియొక యాయుధ జీవిక గణము. (సంశప్తకులు చూడుఁడు.)

దామరాజు లక్ష్మీనారాయణకవి— ఆంధ్రకవులలో నాధునికులందు బరిగణింపఁబడినవాఁడు. ఆఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రము. తండ్రిపేరు రామామాత్యుఁడు. నివాసము ఏలూరుపురము.

ఈతఁడు బృందావనవిహార మనుపద్యకావ్యము రచించి కర్నూలుజిల్లా మార్కాపురములోని సీతారామస్వామికిఁ గృతి సమర్పించెను.

దామ వ్యాళ కటన్యాయము-దాము, వ్యాళి, కటులు ముగ్గురు రక్కసులు.

దామలిప్తపురము—తామ్రలిప్తపురము నకే పేరుండెను. (సుహ్మదేశము చూడుఁడు.)

దామాషాయి (Average)—ఏవి వేర్వే రంకెలకు దామాషాయి కావలె ననిన వానిని మొత్తమును పదిచే భాగింపఁగా వచ్చిన సంఖ్య దామాషాయి యనంబడును. ఉదాహరణము:-

౧౨	
౧౨౦	ఇవి పదియంకెలు. వీనికి మొత్తము
౬౪	మైదువంద లైనది. దానిం
౨౬	బదిచే భాగించిన నేఁబది
౧౩	వచ్చును. అది యీపదియం
౮	కెలకు దామాషాయి అంకె
౧౦	యని యెఱుంగునది.
౧౨౪	(అర్బిట్రేజి, ఏవరేజి చూడుఁడు.)
౧౦౬	
౧౭	
౫౦౦	

దామి గోత్రము- గర్గఉపగణము చూ.

దామిలింత (కూర) చెట్టు— దీనిం గూర్చి యంతగాఁ దెలియదు. కూర వండుదురఁట. ప్రమేహము, పైత్యవికారము, సంగ్రహణి వీట్ల నడంచి జఠరదీప్తి నిచ్చు నందురు.

దామెర వేంకటరాయణింగారు— ఆంధ్రకవులలో ముఖ్యకవులలో నొకఁడుగా బరిగణింపఁబడినవాఁడు. వెలమవాఁడు. ఒక చిన్న సంస్థానాధిపతియై గొప్ప వదాన్యుఁడైన ధనికుఁడు. వెంకటగిరి రాజకుటుంబమునకు బంధువు.

ఈయన మేనత్త వేంకటరామాంబారావుగారు వెంకటగిరి సంస్థానాధిపతియగు వెలుగోటి కస్తూరి రంగనాయని కిచ్చి వివాహము చేయఁబడినదియు, నానాకుసుమాకర సుప్రసిద్ధుఁడగు యాచమనా యని పేరు వహించె ననియు, జెప్పఁబడినది. ఈయన రచించిన యాచమనాయఁడఁట. ఈయన తాత ముత్తాత ముదిగొండ యాచమనాయఁడఁట. ఈయన (వేంకటరాయణింగారు) రచించినది బహులాశ్వచరిత్ర మను ప్రబంధము. ఇది ముద్రితమై ప్రకటింపఁబడెను. ఇదిగాక కృష్ణకథ యను వేరొక గ్రంథము శ్రీరామాంకితము చేయఁబడినది.

దామోదక గోత్రము— అగస్త్యోప గణము చూడుఁడు.

దామోదరకుండము— ముక్తినాథము చూడుఁడు.

దామోదర ద్వాదశి — శ్రావణ శుద్ధ ద్వాదశి. (పండుగలు చూడుఁడు.)

దామోదరానది (The River Damodar)-మధ్యరాష్ట్రములలోని ఛోటానాగపూరు నకుఁ జేరిన పాలామౌ జిల్లాలోని కొండలందు జన్మించి ౩౬౮ మైళ్లు ప్రవహించి ఉత్కలమును గూడ దర్శించి హుగ్లీనదిలో సంగమించును. వర్షకాలమున హుగ్లీనదినుండి రెండువందల మైళ్ళవఱకు నోడలు పోవఁదగినదిగ నుండునుగాని వేసవియందు దినుకనదిగాఁ గన్పడును. క్రీ. శ. ౧౯౧౩ వర్షకాలమున గొప్పవఱద వచ్చి వెయ్యి చతురపుమైళ్ళ ప్రదేశమును ముంచె నని యందురు.

దామోదర వ్యూహము— రామానుజీయ వైష్ణవ చైతన్య వైష్ణవ మతశాస్త్రములందు త్రిదేకాత్మరూప మహావిష్ణువు. అందు ద్వితీయ చతుర్వ్యూహములలో నొకటి యనియు, అనిరుద్ధవ్యూహము నందలి నొకటి యుపవ్యూహ మనియు, వైభవ విలాసమూర్తి యనియు, సరసిజపద్మ శంఖ గద చక్రము లాయుధము లనియుఁ జెప్పఁబడినది.

(విష్ణు దేవాలయములందలి వ్యూహములు చూడుఁడు.)

దామోష్ణిష గోత్రము— అగస్త్య ఉపగణము చూడుఁడు.

దాయాపత గోత్రము— భృగుగణము చూడుఁడు.

దారదద్వయము— ఆయుర్వేద వైద్య శాస్త్రమున పాదరసము, ఇంగిలీకములకుఁ బేరు.

దారుకావనము— అరణ్య దేశమును చూడుఁడు. అరణ్యములు చూడుఁడు.

దారుకుఁడు— శ్రీకృష్ణుని రథసారథి.

దారువనము—(దారుకావనము చూ).

ఇందు నాగేశ్వర దేవస్థానము సుప్రసిద్ధము.

దార్త్యచ్యుతలేకదార్భ్యచ్యుతగోత్రము అగస్త్య ఉపగణము చూడుఁడు.

దార్భవాహ లేక దర్భవాహగోత్రము పౌర్ణమాస ఉపగణము చూడుఁడు.

దార్భాయనగోత్రము— జమదగ్నివత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

దార్భి గోత్రము— జమదగ్నివత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

దార్భ్య గోత్రము— ఆత్రేయగణము చూడుఁడు.

దాలిమ్మచెట్టు—దాడిమ చెట్టు చూడుఁడు.

దాల్చినిచెట్టు—లా. Cinnamomum Zeylanicum ఇంగ్లీ. Cinnamon tree సం. గుడత్వక్, గుడత్వచ్, వరాంగవృక్షః-

ఈచెట్టు లోపలి పట్ట లేక చర్మమునకు దాల్చినిచెక్క అనిపేరు. ఇది దాల్ చినీ యను హిందూస్థానీ పేరై యుండినట్లు స్ఫురించెడిని. ఇది రుచికర పరిమళమునకు తాంబూలమునందు, కొన్ని భోజనద్రవ్యములందు వాడుదురు. కుళ్ళిపోనీయక నిల్వయుంచు గుణము దీనియందు గలదు గాన నిల్వయుంచుభోజనపదార్థములందు (Preserves) దీనిపొడి చేర్చుట కలదు. దీనియందు చమురు కలదు. దాల్చినిచెక్క యంత పలుచనిది యైన సంతశ్రేష్ఠ మనియు, దళసరియైనది యధమపుజాతియనియుఁ జెప్పఁబడినది.

దాల్చినిచెక్కలోని చమురు, లేక దాల్చిని చెక్క, మేహశాంతిచేసి ఇంచుక వేడి గల్గించి లోని వాతదోషమును వెడలించి విషములను కూడ వెడలించుచు రక్తమును మూత్రమును శుభ్రపఱచి శరీరబంధములను మార్గములను చక్కగ తెఱచి బాగుగ పనిచేయుస్థితికిం దెచ్చి స్త్రీల రజోరక్తమును శుభ్రపఱచియు చక్కగ వెడలించియు ఋతుదోషమును మాన్పి జననశక్తిని హెచ్చించు ననియు, ప్రసవస్త్రీల కనాయాసముగ శీఘ్రప్రసవము గలునట్లు శరీరస్థితి గుదుర్చు ననియుఁ జెప్పఁబడినది. మఱియు పురుషులకు పుంస్త్వమును హెచ్చించు ననియు, దీని గంధమును కణతలకుం బట్టువేసిన తలనొప్పులు మాను ననియు నందురు. దీనికి పరిహారము

పంచదార, బాదంజిగురు.

ఇంకను దాల్చిని అజీర్ణి, ఉబ్బుజాడ్యము, ఎక్కిళ్ళు, గుల్మము, చిగుళ్లవాపు, దగ్గు, పైత్య దోషము, వాతదోషము, విరేచనములు, శిరో వాతము, శూలలన్నిటికిని బాగుగా పనిచేసి నివారించునని చెప్పబడినది.

దాల్భ్యాశ్రమము— అయోధ్యాప్రాంతమున లక్నోనగరమునుండి ౬౦ మైళ్ళదూరము నందు గంగాతీరమున నిప్పుడు దాల్మ్యయను బడుచున్న తావు. తొల్లింటి దాల్భ్యాశ్రమము.

ఇట కార్తికమాసమున గొప్పసంతయు జరుగును. మూడులక్షలజను లేతెంతురు. దాల్భ్యాశ్రమము తొల్లింటికాలమున కన్యా కుబ్జమునకు సరిహద్దుగా జెప్పబడిన సిద్ధాశ్రమము.

దీనిగూర్చి Journal of Asiatic Society of Bengal నందు వివరింపబడెను. ఇప్పటి రాయబరేలీ జిల్లాలో నున్న తావు. (కన్యాకుబ్జదేశము చూడుడు).

దావాలగోత్రము-- ఉపమన్యుగణము చూడుడు.

దాశార్ణనది—వింధ్యపర్వతమున జనించి ఉత్తరవాహినియై యమునలో సంగమించు నది.

దాశార్హుడు—అతి, చంద్ర, యాదవ క్షత్రియుడు. తండ్రి కుంతికుమారుడు జీమూతుడు. సోదరుడు వ్యోముడు. దాశార్హునకు వ్యోముడనియు వానికే పేరు గలదు.

దాశారి- ఇది శ్రీకృష్ణుని సభగా వాడి యున్నారు. యాదవులు దాశార్హులు. శ్రీకృష్ణునిసభ కీపేరు వాడిరి.

దాసకగోత్రము- రథీతరఉపగణము చూ.

దాసకాయనగోత్రము — ఉపమన్యు గణము చూడుడు.

దాసరిపాటకు ముష్టి ముజరా- ఆంధ్రలోకోక్తి.

దాసరిపాట్లు పెరుమాళ్ల కెఱుక- ఆంధ్రలోకోక్తి.

దాసరివా జంగానివా అంటే ముంచటపూరు కొలందీ అన్నాడట — ఆంధ్రలోకోక్తి.

దాసప్ప గోత్రము- వాసిష్ఠగణము చూ.

దాసీకొడుకైనా కాసుగలవాడు ప్రముఖుడే— ఆంధ్రలోకోక్తి.

దాసునితప్పు దండముతో చెల్లు ఆంధ్రలోకోక్తి.

దాసుమయ్యగారికి బహిరంగలేఖ— దాసుమయ్యగారు దేవాంగులందు సుప్రసిద్ధులు. ఇంటిపేరు నాగాభట్లవారు. (గోత్రము [illegible]) మునుసూరు నాముతింగయగారు బహిరంగ లేఖయందు జెప్పబడియున్నది. (దేవాంగులు చూడుడు. మునుసూరు నాముతింగయగారి బహిరంగలేఖ చూడుడు).

దాహలదేశము-- అనూపదేశము చూ.

దాహలమండలము- ఇప్పుడు బాఘేలుఖండ మనుచున్నారు. త్రిపురి, చేది దేశములలోనిది.

దింతెనచెట్టు (దంతెన-గంటెన-గెంటెన)— లాటి. Cletorea, Ternatea. సం. గిరికర్ణి, గిరికర్ణికా అనుపదములు సామాన్యపు దింతెనచెట్టునకును, గిరికర్ణికా యనుపదము తెల్లదింతెనకును, అపరాజితా, మహాశ్వేతా యనుపదములు నల్లదింతెనకును వర్తించును. మఱియును గొందఱు మహాగిరికర్ణికా యని పెద్దదింతెనకును, భూగిరికర్ణికా యని నేలదింతెనకును వాడి యున్నారు.

దింతెన తెల్లదింతెన యనియు, నల్లదింతెన యనియు, పెద్దదింతెన యనియు, నేలదింతెన

యనియు నాల్గు భేదములు గలది. అం దన్నిజా తుల దింతెసలకు ద ంతెన, గుంతెన, గంటెన, గంటెన యని వాసుకి పదములు వేర్వేఱు సము ల ము కానసయ్యెడిని.

దింతెసలగుణము లింపుకై భేదముతో సన్నియు నొక లు యమయు. ఇం దింతెసనేఱు దిసము యుక్కు-డి వేడివేడి విరేచనము గావించును. నేల దింతెసకు - నేంతి తెసవేఱునందు నిదేగుణము చెప్పఁబడినది. సల్లదింతెస పూవులందు నేత్రివా తము హానిముగుణమును, వేఱునము అష్టగూ లలను హరించును యే గాకి, పసబాలుకు గల్లెకి కి కి వాతము, అపూపువాతము (Croup) లను లోసికచ్చిన వమనమ్ము శ్లేష్మము పడిపోయి తేరిప సిచ్చు సమ్మెళ్ళి మనసియుఁ జెప్పఁబడినది.

అన్నదింతెసల వేర్ల ముక్కు- నికిసాయము లఘుకముగి లోసికచ్చిన వమనముగల్గించుననియు, మితముగి నిచ్చిన విరేచనము గావించి అగ్ని మాంద్యము, ఆమరోగము, ఉబ్బుజాడ్యము, క్రిమిరోగము, గుల్మరోగము, కఫదోషము, కుష్ఠరోగము, జలోదరము, తలనొప్పి, పైత్య రోగము, మూలవ్యాధి, నేత్రపైత్యము, వాతము, విషదోషము, శ్వేతకుష్ఠము, శ్లేష్మదోషముల నణంచుననియు, దీనికి విఱుగుడు పుల్లని చల్ల యనియుఁ జెప్పఁబడినది.

దిక్కు-లం జూపుయంత్రము ఉత్తరమునేచూపును

(Compass)- దిక్కు-లం జూపుయంత్రి మెప్పుడు నుత్తరదిక్కు-నే చూపు నని తెలంపఁబడుచున్నది. దీని కింకను ఏమములు అంటించి తక్కి-నదిక్కు-లం గూడఁ జూపున ట్లొనర్తురు.

ఒక మామూలుసూదికి నడుమ నొకదారము కట్టి, అడ్డముగా (Horizontal) నిలుచునట్లు వ్రేలాడఁదీసి, గాలి లేని గదియం దుంచితిమేని సమీపమునంగల ఒకలోహమువైపు కొంచెము తిరుగుచు మొగ్గు చూపును. ఏలోహము లేకుం డిన భూమిగుండా నేగుచు మనకుఁ గన్పడని మెగ్నెటిక్ ఫోర్సు (Magnetic force) కను కాలముగ నాగును. ఆసూదికి మేగ్నెట్ త్రాతిని పామితిమేని ఒకకొన ఉత్తరమునకు (రెండవది దక్షిణమునకును) చూపుచు నిలుచును. కంపసు నందుండు ముల్లును నిట్లు స్వేచ్ఛగఁ దిరుగఁ గల్గినదియును, మేగ్నెట్ (Magnet) పులిమి నదియు నై యున్నది.

భూమిగుండా పెక్కు-దిశల కనేకవిధములుగ సూదంటుఱాయి (Magnet) జాడలు కల వనియు, అవి ఉత్తర దక్షిణ ధ్రువములకడ నొకచోట (North & South Poles) భూమిపైకి తేలి గూడి నుండుననియు, త్రాళ్ళ యాకర్షణశక్తియే సూదంటుఱాయిసంబంధము గల లోహపుసూదులను (ముల్లులను) కంపాసు నందలి ముల్లులను ఉత్తరదక్షిణములకు లాగు చున్నదని తెలంపఁబడుచున్నది. (కంపస్ చూ.)

ఈదిక్కు-లుచూపు యంత్రముఖమున తెలియు నట్టి దిక్కు-లు ౩౨ కలవనియు, వీటివిభజనమున నాల్గు కార్డినల్ పోయింట్సు ఒక్కొ-కటి $11\frac{1}{4}$ డిగ్రీలAngles కల్గినవనియు,ఒక్కొ-క Cardinal point తిరిగి Quarter points క్రింద విభజించెదరు. ఇది $2\frac{13}{16}$ డిగ్రీ లుండెడిని.

( ) N. (North) (2) N. by E. (3) N. N. E. (4) N. E. by N (5) N. E. (6) N. E. by E. (7) E. N. E. (8) E. by N.

(2) E. (East) (2) E.by S. (3) E.S.E. (4) S. E. by E. (5) S. E. (6) S.E. by S. (7) S. S. E. (8) S. by E.

(3) S. (South) (2) S. by W. (3) S. S. W. (4) S. W. by S. (5) S. W. (6) S. W. by W. (7) W. S. W. (8) W. by S.

(1) W. (West) (2) W. by. N. (3) W. N. W. (4) N. W. by W. (5) N.W. (6) N. W. by N. (7) N. N. W. (8) N. by W. The quarter points are denoted thus:—E. N. E. ¼ E.= one quarter point to the East word of E. N. E. అని యందుము. ఇది 6¼ points లేక 70°—18'—45" ఉత్తరపు N. Point నుండి తూర్పుగా నని భావము.

ఇంక ఎన్ని నవీనశాస్త్రము [illegible] దిక్కుల యేర్పాటు కేవలము భూమిపైనే [illegible] మనియు, భూమిని [illegible] నున్నచో నట [illegible] యుండదనియు [illegible] చున్నది. ఉదయమున తూర్పు [illegible] దిక్కు మధ్యాహ్నమునకే మారిపోయి [illegible] కాల మునకు కేవల మన్యల [illegible] యుదయము నకు నాదిక్కు [illegible].

ఇది భూమి [illegible] వలన గల్గినదని [illegible]. [illegible] ణముగ తల [illegible] భాగమునకు [illegible] యనియు, కాళ్ళ [illegible] భూమి [illegible] యనియు [illegible]. అన్యలో [illegible] ళార్ధమండలివారి కిది [illegible] యుండెను. పూర్వగోళార్ధమండలివారికి [illegible] పశ్చిమగోళార్ధము [illegible] పరిశీలించిన తెలియగలదు. ఇక భూమిని వీడి నభోంతరాళమున [illegible] చూచిన నన్ని దిక్కులు నభోంతరాళమే.

దిక్కులు—భూమి గుండ్రముగ బంతి వలె నుంట మన మెటనుండి పరిశీలించినను మన చుట్టునుండు ప్రదేశమునకెన్న మన మున్న ప్రదేశమే యెత్తుగ నున్నట్లు తోచెడిని. ఏల యన గుండ్రముగ బంతివలెనున్న ఏతావునుండి పరి గణించినను చుట్టుపట్టు ప్రదేశము ముందునకు వంగుచునుండును. గాని సమతలముగ నుండ నేదు గాన [illegible] నెత్తిపైని ప్రదేశము [illegible] భూగోళశాస్త్రమున Zenith అని పేరు. [illegible] దిశములకు మనకు [illegible] ([illegible] భాగమునకు) [illegible] భాగ [illegible]. [illegible] భూగోళము [illegible] భాగమున [illegible] (Nadir) [illegible]. [illegible] ప్రదేశమునకు [illegible] భూగోళము [illegible] అన్యలోప ప్రదేశమునకు [illegible] భూగోళశాస్త్రమున Antipodes అని పేరు [illegible].

[illegible] సముద్ర [illegible] దిక్కులు [illegible] భూశాస్త్రవేత్తలు [illegible].

[illegible], [illegible], [illegible], [illegible], వాయువ్యదిశ, [illegible], [illegible].

[illegible] శాస్త్రవేత్తలు దిక్కులు [illegible].

[illegible]—౧ ([illegible]) North, 2 North North East, 3 North East, 4 East North East, 5 East (తూర్పు), 6 East South-East, 7 South-East (ఆగ్నేయదిశ) 8 South-South-East, 9 South (దక్షిణ దిశ), 10 South-South-West, 11 South West (నైరృతిదిశ) 12 West-South-West, 13 West (పశ్చిమదిశ), 14 West-North-West, 15 North-West (వాయువ్యదిశ), 16 North-North-West అను పేరులు [illegible]. ఈపదునాఱు దిశలు [illegible] వదిరెండున్నరడిగ్రీలదూరమని లెక్కింపబడినది.

దిక్కులుదిక్పాలురు(అష్టదిక్కులు)-

౧ ప్రాగ్దిశ-(తూర్పు) దిక్పాలుడు ఇంద్రుడు.

దితి—దక్షప్రజాపతికుమార్తెలలో నొకతె. కశ్యపుని భార్య. ఈమె సంతతివారు దైత్యులనం బడిరి. (కశ్యపమహర్షి భార్యలు చూడుడు.)

దితికాగ్ని—ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున పుటములు వేయు గోమయాగ్నులలో నొక యగ్నికి పేరు.

దినకూటము (దినపొంతనము)—(ద్వాదశకూటములు చూడుడు.) జ్యోతిషశాస్త్రమున వధూవరుల యెన్నికకుగూర్చిన ద్వాదశకూటములలో నొకటి.

స్త్రీయొక్క నక్షత్రము మొదలు పురుషుని యొక్క నక్షత్రమునకు లెక్కపెట్టి, తొమ్మిదిచే భాగింపగా వచ్చిన శేషము (యనగా స్త్రీనక్షత్రమునకు వరుని నక్షత్రము) రెండు, నాలుగు, ఆఱు, ఎనిమిది అయ్యెనేని దినకూటము సిద్ధించిన దనియు, అది యోగదాయక మనియు చెప్పబడినది.

దినదినగండము వేయి యేండ్లు ఆయుర్దాయము—ఆంధ్రలోకోక్తి.

దినముమంచిదని తెల్లవార్లూ దొంగ తనమేనా?—ఆంధ్రలోకోక్తి.

దినము (తేది) మార్పు (Change of Date)—దినము మారుట యనగా నొక్క క్రొత్తకాలమునందలి తేది మారుట యని తెలుపవలెను. దినము లనేక విధములు. చాంద్రమాన తిథులు (పాడ్యమి, ద్వితీయ, తృతీయ మొదలగునవి) యన్నియు దినములే. నక్షత్రములు (అశ్వని, భరణి, కృత్తిక, మొదలగునవి) అన్నియు దినములే. ఆదివారము, సోమవారము, మంగళవారము మొదలగున వన్నియు దినములే. ఇంక పాశ్చాత్యమానమున 1వ తేదీ, 2వ తేదీ, 3వ తేదీ మొదలగున వన్నియు దినములే. మొహరము మొదలగు అరబీ నెలలందలి రోజులు దినములే. ఐనను లోకవ్యవహారమున నొక పగలు, నొక రాత్రియుం గలిసి ఒక దిన మగునని తలంపబడు చున్నది.

ఇట్టిదినమునకు వరాహమిహిరుని బృహత్సంహితయం దఱువది గడియలు (ఘటికలు) లేక మూడువేల యాఱు వందల విఘడియ లని నిర్ణయింపబడియున్నది. ఈకాలమునకే పాశ్చాత్య జ్యోతిషగ్రంథములందు మొదటియనులుగ నిఱువది నాల్గు గంటలకాలముగను లేక పదునాల్గువందల నలుబది నిమిషములుగను లేక ఎనుబదియాఱు వేల నాల్గువందల సెకండ్లుగను పరిగణించియున్నారు.

ఈపరిగణించుటను సూర్యోదయాదిగను గాని సూర్యాస్తమయాదిగను గాని లెక్కింపం జూచిన సరిగా నుండదు. ఏల యన నుత్తరాయణ దక్షిణాయనభేదపరిస్థితులచే సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయకాలములను మార్పు జెందించు చుంట వలన ఒక్క స్థిరముగా నీలెక్క కుదురకుండెడిని. కాని, సూర్యుడు సరిగా తలపై నుండుతఱి మధ్యాహ్నకాలమునుండి ఈలెక్క ప్రారంభించిన నేమార్పును గలుగక లెక్క సరిపోవు చుండును. కాన నపరాహ్ణమాదిగ లెక్కించుట యే సమంజసము. ఏ యయనమందైనను సూర్యోదయ సూర్యాస్తమయములు మారు చున్నను, మధ్యాహ్నము మాత్ర మొకేరీతినుండి మార్పులకు లోనుగాక యుండునని మనసునం దుంచుకొనవలయును.

ఈ పరిస్థితియందు భావనాపూర్వకముగ నొకసంగతి యోచించిన దినము మారుట విచిత్రముగఁ దోఁపకపోదు. ఆంధ్రదేశమున నిప్పటి గంజాము మండలములోని దేవిడిగ్రామమునుండి బయలుదేఱి భూమిం జుట్టివచ్చుట కొకప్రయాణము భావించి, యొకపగలు నొక రాత్రిం గలసిన యఱువదిగడియలు లేక యిఱువదినాలుగు గంటలకాలములో భూమిం జుట్టి

వచ్చునంత వేగమున పయనము సాగింపనెంచిన, ఆపయనమునం దెచ్చటఁ గనినను సూర్యుఁడు తలపై తిన్నగ నుండును. ఏలయన సూర్యుఁడు మధ్యాహ్నమును తిరిగి ఆదేశాలమునకు మఱునాఁడు (౨౪ గంటలగువఱకు) అచట [illegible] తీరును. కాన, మనము నదే వేగమున జనుచుండుట భూమిం జుట్టివచ్చి తిరుగ దేవిడ్ గ్రామమునకుం జేరువఱకు మఱునాఁటి మధ్యాహ్నమే యగును. మార్గమధ్యమున నెచట నిలిచి చూచినను మధ్యాహ్నముగనే యుండును. కాని తిరుగ దేవిడ్ గ్రామము చేరు తేదీ చూచిన బయలుదేఱినది తొలినాఁడనియు తిరిగిఁ జేరినది మఱునాఁడనియు తెలఁగలదు.

ఇంక నీతొలినాఁడు మఱునాఁడు [illegible] నెక్కడనో యొకచోట [illegible] నూత్నతయు నెనలయును గదా. దానిని యోచించి [illegible] చుట సమంజసము. భిన్న దేశస్థ జ్యోతిషవేత్తలు తొల్లింటి కాలమున ఈభూమిం జుట్టి వచ్చుటను అనఁగా ఆకాలమున మూఁడు వందల యఱువది ఛాయలుగ విభజించి లెక్కించిరి.

గుండ్రని బంతివలె నున్న భూమిని ఉత్తరాగ్రముండినతావునుండి అధరాగ్రముండినతావు వఱకు చుట్టుగీత గీచి, రెండుగ విభజించిన భూమి రెండు గోళార్ధము లగును. ఇట్టి గోళార్ధమునందు నూటయెనుబదేసి ఛాయ లుండును. మఱియు నీగోళార్ధములు రెంటియందు నొక్కొకటి సూర్యునికాంతిచే వెలుఁగుగల నాల్గవవంతు భాగమును, సూర్యకాంతినుండి మఱుగుపడిన చీకటిగల నాల్గవవంతు భాగమును, ఇట్లు [illegible] రెండు, నిండు రెండు, నాల్గుభాగములుగఁ గన్పట్టెడిని. (చిత్రము చూడుఁడు). ఇట్టిభూమి నాల్గుభాగములం దొక్కొకటియందు తొంబదేసిఛాయ లుండునట్లు భావింపఁదగినది.

దీనిని మనసునం దుంచుకొని దేవిడ్ గ్రామమునం [illegible] మధ్యాహ్నముగ భావించి ఏయే గ్రామ [illegible] [illegible] యుచట వసతి దేనిడి యు [illegible] మధ్యాహ్నముగువఱ [illegible] కాల ముగునో [illegible] మట ఇత్తెఱని కర్తవ్యము. దే[illegible] మధ్యాహ్నముగున [illegible] [illegible] గునని [illegible] [illegible]యుమే.

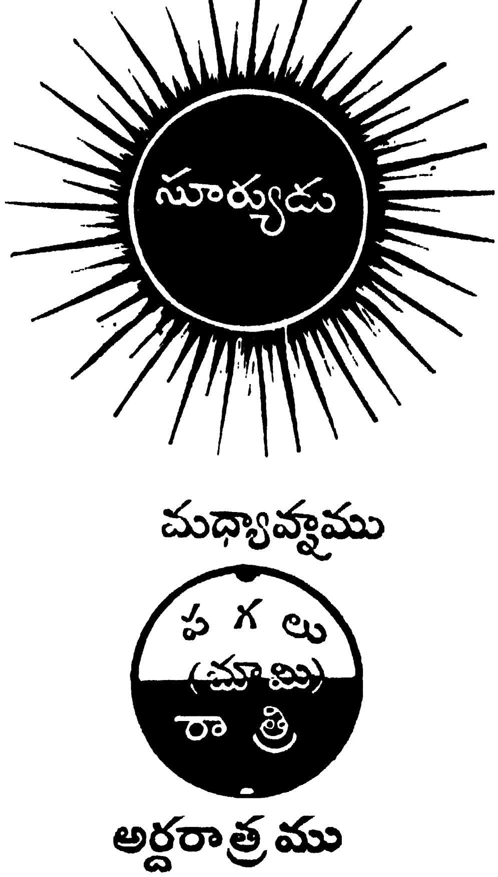

ఇట్లు వేర్వేఱుతావులందలి సమయములు విన రించుటకుముం దొక్కొక్కసంగతి వివరింపఁ దగినది కలదు. భూమి యొకసారి తనచుట్టు దాని తిరుగువఱ కిరువదినాల్గు గంటలు లేక అఱువది గడియ లగును. (కాలము చూడుఁడు) ఇంతటితో ఈతిరుగుట పూర్తి గాలేదు. సూర్యుని నుండి యించుమించు ౯౨౯౨౦౦౦ మైళ్ళ దూరముగా దానిఁజుట్టి యొక సంవత్సరకాల మగువఱకు తిరిగివచ్చుచుంట భూమి ప్రతిమినిటు

నందు కొన్నివేల మైళ్ళు పఱుగిడు చున్నదని లెక్క తేలఁగలదు. మఱియు నిందు భూమి తనకుతాను తిరుగుచుంట యందలి గమన వేగముకూడ చేరిన మినిటునకు కొలువదివేలవఱకు మైళ్ళ చలనము భూమియందు గలిగియుండవలెను. కాననే పాశ్చాత్యపండితులు భూమికి కాలము నకు నిలుకడ లేదు. యూనివర్సునందు భూమి ఏతావునను నిలుకడలే దనుచున్నారు. అనఁగా మినిటునకు కొలువదివేల మైళ్ళ వేగమున నొక్కక్షణ మెల్లప్పుడు పరుగిడుచుండు భూమికి జగత్తునందు నిమిలెమగుతావే లేదనియు, నిక కాల మను నది మనుష్యుల సదుపాయమునకుఁగాను వా రేర్పఱచుకొనిన కాలమునందలి హద్దు లనియుఁ, గాన నిరెంటికి విలువలే దనియు ననుచుందురు. ఇట్లయ్యును రేయింబవళులచే మనము కాలము లెక్కించు నగుధర్మమును మూలసూత్రముగఁ గైకొని ప్రపంచమునందు వేర్వేఱుతావులంగల కాలముల నెఱుంగఁ గలుచున్నాము. వేర్వేఱు తావులందుఁ గన్పడు వేర్వేఱు కాల (గంటల భేదములకు) ముల కాంగ్లమున Local time అనిపేరు. ఇవి గంటలలోను మినిట్లలోను వివరింపంబడిన నెల్లరకు సులభముగ బోధపడును గాన నట్టే వివరింపఁబడినవి. ఇవి యన్నియు దేహిడిగ్రామమున పగలు పండ్రెండుగంటలగు తఱి వేర్వేఱు తావులందుండుకాలము లని యెఱుంగునది.

దేహిడి	గంజాముజిల్లాము (ఆంధ్రదేశము)	పగలు	12- 0
కలకత్తా	(బంగాళాదేశము)	,,	12-15
లహాసా	టిబెట్టుదేశము	,,	12-22
మాండలే	బర్మాదేశము	,,	12-45
రంగూన్	,,	,,	12-46
సింగపూర్	ఫెడరేటెడ్ మలయాస్టేట్సు	మధ్యాహ్నము	1-16
హాంకాంగ్	చీనాదేశము	,,	1-57
పెర్తు	పశ్చిమఆస్ట్రేలియాదేశము	,,	2- 5
పీకింగ్	చీనాదేశము	,,	2- 7
మొనిలా	ఫిలిప్పైన్ దీవులు	,,	2-24
షాంగాయి	చీనాదేశము	,,	2-27
ఏడిలెడ్	దక్షిణఆస్ట్రేలియాదేశము	,,	3-35
టోకియో	జపాన్దేశము	,,	3-39
మెల్బర్న్	విక్టోరియా-దక్షిణఆస్ట్రేలియాదేశము	,,	4- 1
సిడ్నీ	న్యూసౌత్ వేల్సు-ఆస్ట్రేలియాదేశము	,,	4-26
బ్రిస్బేన్	క్వీన్సులాండు-ఆస్ట్రేలియాదేశము	మధ్యాహ్నము	4-33
హానోలూలు	ద్వీపము	,,	4-52
డండిన్	న్యూజిలాండు	,,	5-53
వెల్లింగ్టన్	,,	సాయంకాలము	5-59
ఆక్లాండు	,,	,,	6- 0

సాన్‌ఫ్రాన్‌సిస్కో	కేలిఫోర్నియా యూ. యస్. ఏ.	రాత్రి	10-13
మెక్సికో	దక్షిణ అమెరికా	,,	12-19
షికాగో	సంయుక్త రాష్ట్రములు- ఉత్తర అమెరికా	,,	12-31
న్యూయార్కు	,, ,,	,,	12-43
మంట్రీల్	కెనడా ఉత్తర అమెరికా	,,	12-45
హవనా	వెస్టిండీస్ అమెరికా	,,	12-52
ఛిలీ	దక్షిణ అమెరికా	,,	12-53
బోస్టన్	సంయుక్త రాష్ట్రములు- అమెరికా	,,	12-54
టొరెంటో	ఒంటేరియో దేశము ,,	,,	1- 3
పనామా	అమెరికా	,,	1- 3
విన్నిపెగ్	కెనడా దేశము	,,	1-11
వాషింగ్టన్	అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్రములు	,,	1-13
బెర్ముడా	,,	,,	1-19
ఫిలడెల్ఫియా	,,	,,	1-20
ఒట్టావా	,,	,,	1-21
క్యూబిక్	కెనడా దేశము	,,	1-36
లీమా	పెరూ దేశము	,,	2- 4
బ్యూనోస్ ఐరిస్	అర్జెంటైను దేశము	,,	2-27
పెర్నాంబుకో లేక [illegible]	బ్రెజిలు దేశము	,,	2-29
సెంటుజాన్సు	న్యూఫౌండులాండు దేశము	,,	2-53
రియోడిజనీరో	దక్షిణ అమెరికా	,,	3-29
విక్టోరియా	బ్రిటిష్ కొలంబియా	వేకువ	4-16
లిస్బన్	పోర్చుగల్ దేశము	ఉదయము	5-44
ఫెజ్		,,	5-50
డబ్లిన్	ఐర్లాండు దేశము	,,	5-56
గ్లాస్గో	స్కాట్లాండు దేశము	,,	6- 4
మద్రిడ్	స్పానిషు దేశము	,,	6- 6
ఎడింబర్గు	స్కాట్లాండు దేశము	,,	6- 8
లండన్	ఇంగ్లాండు దేశము	,,	6-21
పారిస్	పరాసు దేశము, ఫ్రెంచి దేశము	,,	6-31
ఆమ్‌స్టర్‌డామ్	హాలండు దేశము	,,	6-38
బ్రసెల్సు	బెల్జియమ్ దేశము	,,	6-39
రోటర్‌డామ్	హాలండు దేశము	,,	6-41

బెర్ని	స్విజర్లాండు దేశము	ఘము	6-46
స్టట్గార్టు	ఊర్టెంబర్గు జర్మను దేశము	,,	6-58
క్రిస్టియానియా	నార్వే దేశము	,,	7- 5
ఫ్లారెన్సు	ఇటలీ దేశము	,,	7- 6
మ్యూనిచ్	బవేరియా దేశము	,,	7- 7
కోపన్హేగన్	డెన్మార్కు దేశము	,,	7-11
రోమనగరు	ఇటలీ దేశము	,,	7-11
వెటకాను	,,	,,	7-11
బెర్లిన్	జర్మను దేశము	,,	7-15
స్టాంబూల్	(కాన్స్టాంటినోపిల్) టర్కీ దేశము	,,	7-17
మాల్టా	ద్వీపము	,,	7-19
ప్రేగ్	బొహిమియా దేశము	,,	7-19
వియన్నా	ఆస్ట్రియా దేశము	,,	7-27
స్టాక్హోమ్	స్వీడను (స్వెర్గే) దేశము	,,	7-33
కేప్కోలనీ	ఆఫ్రికా	,,	7-33
గుడ్హోప్ అగ్రము	,,	,,	7-35
కేప్టౌను	,,	,,	7-35
ఖార్టూమ్	,,	,,	7-53
అథేన్సు	గ్రీకు దేశము	,,	7-55
పోర్టు	ఎలిజబెత్	,,	8- 3
పెట్రోగ్రేడ్	(సెంటుపీటర్సుబర్గు) రష్యా దేశము	,,	8-22
మొజాంబిక్	(ఆఫ్రికా)	,,	8-22
అలక్కాహిరా	(కైరో) ఈజిప్టు దేశము	,,	8-25
డర్బాన్	అఫ్రికా	,,	8-25
సూయజ్	ఆఫ్రికా ఈజిప్టు దేశము	,,	8-31
జరూసలెమ్	పాలస్తీనా దేశము	,,	8-42
మాస్కో	రష్యా దేశము	,,	8-45
మక్కా	అరేబియా దేశము	,,	9- 1
మదీనా	,,	,,	9- 1
ఏడెన	,,	,,	9-29
తాఇరాన్	(టెహిరన్) పారశీక దేశము	,,	9-46
కలాత్	(కీలట్) బెలూచిస్థానము	,,	10-49
కాబూల్	ఆఫ్ఘనిస్థానము	,,	10-58

టొబాలస్క్	సైబీరియా దేశము	ఉదయము	10-59
బొంబై	భరత దేశము	మధ్యాహ్నము	11-12
ఢిల్లీ	పాంచాల దేశము	,,	11-30
చెన్నపురి (మెడ్రాస్)	[illegible] దేశము	,,	11-42

దినాజపూర్ జిల్లా – ప్రధానస్థానము దినాజపూర్ పురము. (బంగాళా దేశముచూ.)

దియోబంద్ (దేవీకుండపము)— కురుక్షేత్రవనములలో నొకటి. (దేవవనముచూ.) ఇది దేవీవనము. (ద్వైతవనము చూడుడు).

దిరిసెనచెట్టు (శిరీషవృక్షము)- లాగా. Mimosa, Serissa అనియు Albizia lebbek ఆంగ్ల. Serissa or Rain tree సం. శిరీషః, భండిరిః, భండిలః, శుకీదా మా, [illegible] పుష్పః, మృదుపుష్పః, విషఘ్నః, [illegible]పుష్పః శుకతరుః, విషనాశనః, స్వర్ణపుష్పకః, [illegible], విషహన్తా, ఉద్దానకః, లోముశపుష్పకః, [illegible] శిఖినీఫలః, [illegible]నగః, శుకపుష్పకః.

దిరిసెనచెట్టు మంచునను [illegible] కొనుముగాను దీనియాకులను [illegible] నేలకు [illegible] చినకు లుదయములందు [illegible] దీనికి వర్షపుచెట్టనియు పాటకి గలదు. ఇవి నీడకై బాటలప్రక్కలందు వేయుదురు. అతిశీఘ్రముగ [illegible] పెద్దదియగు వృక్షము. దీనిచెక్క ఆకుల [illegible]సాయములు [illegible] దోషములు, తాళిము మణికెలలు [illegible] దోషము, స్త్రీనాంగిత్యమునలను [illegible] ములు నివారించు ననియు, చర్మరోగములు, దురదలు, [illegible]రేచనములు, మూలవ్యాధి, రక్తశ్లేష్మము, పుండ్లు, శ్వాసకాసలు, [illegible] ననియుం జెప్పంబడినది.

దీని విత్తులతైలము లోని కిచ్చిన బొల్లి (శ్వేతకుష్ఠము) నివారణ మగుననియు, ఆకులు నేత్రరోగముల హరించు ననియు, పూవులు [illegible], [illegible], [illegible] నివారణము [illegible] చెప్పంబడినది.

దిల్దార్నగర్—[illegible]ముచూడుడు.

దిలీప మహారాజు — ఇక్ష్వాకువంశపు [illegible] యుండెను. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. (శ్రీ[illegible] లేక [illegible]) [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. దిలీపునకు [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] (చూడుడు).

దివపితృ గోత్రము జమదగ్ని [illegible] [illegible] చూడుడు.

దివ్యజ్ఞానసమాజము—[illegible] చూ.

దివ్యతిరుపతిక్షేత్రములు ౧౦౮— శ్రీవైష్ణవ దివ్యతిరుపతిక్షేత్రములు౧౦౮. ఇవి సామాన్యముగ [illegible] లందుండుటవలన ముఖ్యముగ [illegible] [illegible] ప్రధాన దివ్యతిరుపతిక్షేత్రము [illegible].

౧. [illegible] (చెన్నపట్టణము. [illegible] [illegible] మొక్[illegible]ము) క్షేత్రమని పేరు. [illegible]విమానము, [illegible], [illegible] ఖము, [illegible]సేవ, నిత్యకల్యాణపెరుమాళ్, కోమలవల్లి తాయార్, మార్కండేయునకు ప్రత్యక్షమైనస్థలము.

౨. [illegible]-(చెన్నపురియందలి [illegible]

వళి కేర్కణి). బృందావనక్షేత్రము. ఆనందవిమానము, ప్రాఙ్ముఖము, పార్థసారథిపెరుమాళ్, అర్జునునకు ప్రత్యక్షమైనస్థలము.

౩. తిరునీర్మలై-(తోయగిరి), (దక్షిణఇండియా ఇనుపదారి S.I.R పల్లవరం స్టేషనునుండి రెండున్నరమైళ్లదూరము) తోయగిరివిమానము, మణికర్ణికాతీర్థము, దక్షిణముఖము, తొండైమాన్ భూపాలునకు ప్రత్యక్షమైనస్థలము. నీర్వణ్ణన్, నీలముగిల్ వణ్ణన్, రంగనాథుడు, అణిమామలర్ మంగనాచ్చియారు.

౪. తిరుకడల్మలై (మహాబలిపురము. చెన్నపట్టణమునుండి సమీపమున పక్షితీర్థమునుండి ౧౦ మైళ్లు), గగనాకృతివిమానము, గరుడ(నదీ) తీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, భుజంగశయనము, పుండరీకమహర్షికి ప్రత్యక్షమైనతావు. స్థలశయనత్తురైవన్, నిలమంగైనాచ్చియార్.

౫. గూడలూరు- వైయుంకొత్త పెరుమాళ్లు, కనకవల్లినాచ్చియారు, పాపనాశనక్షేత్రము, (గూడలూరుS.I.R. స్టేషనునకు ౪ మైళ్లదూరము) శుద్ధసత్వవిమానము, చక్రతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ. సనకమహర్షికి ప్రత్యక్షమైనతావు.

౬. తిరువయింద్రపురము-(గూడలూరులోని తిప్పాపులియూర్ నకు పశ్చిమముగా రెండుమైళ్ల దూరము) ఇంద్రవిమానము, గరుడానదియందు శేషతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ, ఇంద్రునకు, గరుత్మంతునకు ప్రత్యక్షమైనతావు. వేదాంతదేశికులకు స్వస్థలము. దైవనాయకప్పెరుమాళ్ళు, వైకుంఠనాయకులు.

౭. తిరుచ్చిత్రకూటమ్- (చిదంబరము- S. I. R.) సాత్వికవిమానము, పుండరీకసరస్సు, ప్రాఙ్ముఖము, భోగశయనము, శ్రీగోవిందరాజపెరుమాళ్‌ను, పుండరీకవల్లి తాయార్, సన్నిధులు, శివునకుకణ్వమహర్షికి ప్రత్యక్షమైన స్థానము. దేవతలుకొలువుంచబడిన స్థలము.

౮. శ్రీరామ విణ్ణగరమ్. తాళాళప్పెరుమాళ్, త్రివిక్రమమూర్తి, మట్టవిళుంకుళవినాచ్చియారు. (దక్షిణఇండియా ఇనుపదారి S. I. R. శియాళి స్టేషనునుండి తూర్పుగా ఒక మైలుదూరము). పుష్కలావర్తక విమానము, శంఖపుష్కరిణి, చక్రతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ, అష్టకోణర్షికి ప్రత్యక్షమైనస్థలము.

౯. తిరుమణిమాడకోయిల్-నందావిళక్కుపెరుమాళ్, నరనారాయణులు. (దక్షిణయిండియా ఇనుపదారి S.I.R. శియాలిస్టేషనునుండి తూర్పుగా నైదుమైళ్ళదూరము) పుండరీకవల్లితాయారు, ప్రణవవిమానము, ప్రాఙ్ముఖము, ఇంద్రపుష్కరిణి, రుద్రపుష్కరిణి. కూర్చున్నసేవ, ఏకాదశరుద్రులకు, ఇంద్రాదులకు ప్రత్యక్షమైనస్థలము.

౧౦. వైకుంఠవిణ్ణగరమ్- వైకుంఠనాథప్పెరుమాళ్లు, తామరైక్కణ్ణుడైయపిరాన్, వైకుంఠవల్లినాంచారి, (దక్షిణఇండియా S. I. R. మణిమాండకోయిల్ స్టేషనునకు అరమైలు) శ్రీవైకుంఠ మనిపేరు. స్టేషనునకు తూర్పుగా నైదుమైళ్ళదూరము. అనంత సత్యవర్తకవిమానము, లక్ష్మీపుష్కరిణి, ఉదంకపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము. ఉదంకర్షికి ప్రత్యక్షమైనస్థలము. మాధవప్పెరుమాళ్లు, కడల్‌మగళ్‌నాంచారు.

౧౧. తిరుత్తేవనార్తొగై-(S. I. Railway శియాళి స్టేషనునకు ఆగ్నేయముగా నాల్గుమైళ్ళ దూరము) శోభనవిమానము, శోభనపుష్కరిణి, దేవసభాపుష్కరిణి, పశ్చిమముఖము, నిలువుసేవ, వశిష్ఠమహర్షికి ప్రత్యక్షమైనస్థలము.

౧౨. తిరువణ్పురుషోత్తమమ్(S.I.R.శియాళి స్టేషనునుండి కొంత తూర్పుగా నైదు మైళ్ళ దూరము). పురుషోత్తమ పెరుమాళ్ళు, పురుషోత్తమనాయకి, సంజీవిగ్రహావిమానము, తిరుప్పార్కడల్ తీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ,

ఉపమన్యునకు ప్రత్యక్ష మైనస్థలము.

౧౩. తిరుశ్శెమ్మన్నయ్యాక్కవెళ -(S. I. R. శియాళిస్టేషను సమీపము) పేరరుళాళిస్వామాళ్. అల్లిమామలర్ నాచ్చారు. కనక విమానము, కనకతీర్థము, నిత్యపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ. రుద్రునకు ప్రత్యక్ష మైనస్థలము.

౧౪. తిరుత్తెత్తియంబలమ్-(S.I.Railway శియాళిస్టేషనునకు దరినే యున్న క్షేత్రము.) శెంగణిమాల్, అంబలపెరుమాళ్. వేద విమానము, సూర్యపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, భుజంగ శయనము, అనంతునకు ప్రత్యక్ష మైనస్థలము. శెంగమలవల్లి నాంచారు.

౧౫. తిరుమణిక్కూడమ్-(S. I.Railway శియాళిస్టేషనునకు దరినే యున్నది.) కనకవిమానము, చంద్రపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువు సేవ, చంద్రునకును, గరుత్మంతునకును ప్రత్యక్ష మైనస్థలము. మణిక్కూడనాయకులు, తిరుమామగళ్ నాంచారు.

౧౬. తిరుక్కావళంబాడి-(S.I. Railway శియాళిస్టేషనునకు తూర్పుదిక్కుగా నేడు మైళ్ళ దూరము) స్వయంభూవిమానము, తడమలర్, సోగతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, సుబ్రహ్మణ్యస్వాములకు ప్రత్యక్షమైనస్థలము. గోపాలకృష్ణస్వామాళ్, మడవరల్, మంగయనాచ్చార్, శెంగ మలవల్లి నాంచార్.

౧౭. తిరువెళ్ళక్కులమ్-(S. I. Railway శియాళిస్టేషను కాగ్నేయదిశగా నాలుగుమైళ్ళ దూరము) తత్త్వబోధక విమానము, వెళ్ళక్కుళ(మ్)తీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, రుద్రునకు శ్వేతునకు ప్రత్యక్షమైన స్థలము. నారాయణన్, కణ్ణన్ పెరుమాళ్, పూవార్ తిరుమగళ్ నాంచారు.

౧౮. తిరుప్పార్తన్పళ్ళి-(S. I. Railway శియాళిస్టేషను కాగ్నేయదిక్కుగా నేడుమైళ్ళ దూరము) నారాయణవిమానము, శంఖసరస్సు, పశ్చిమముఖము, పార్థునకు వరుణునకు ఏకాదశ రుద్రులకు ప్రత్యక్షమైన స్థలము. తామరై యాళ్ కేళ్వ స్వామిమాళ్. తామరైనాయకి.

౧౯. తిరువెళ్ళియంగుడి నాణ్మదియమ్-నాణ్మదియ స్వామిమాళ్, వెణ్ శుడర్ పెరుమాళ్, తలైచ్చంగ నాంచార్, సెంగమలవల్లి తాయారు (S.I.R శియాళిస్టేషను కాగ్నేయదిశగా ౧౫ మైళ్ళ దూరము.) చంద్రవిమానము, చంద్రపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, దేవతలకు చంద్రునకు ప్రత్యక్ష మైన తావు. నిలువు సేవ.

౨౦. తిరునాంగూరు-అరిమేయవిణ్ణగరమ్-కుడమాడుకూత్తర స్వామిమాళ్, అమృతఘటవల్లి నాంచారు. (S. I. Railway శియాళి స్టేషనుకు ఆగ్నేయముగా నాలుగుమైళ్ళదూరము) ఉచ్ఛశృంగ విమానము, కోటితీర్థము, అమృత పుష్కరిణి, పశ్చిమముఖము, కూర్చుండు సేవ, ఉదంకునికిని, ప్రజాపతికిని, ప్రత్యక్షమైన తావు.

౨౧. తిరువిణ్ణగర్ - (తిరువిణ్ణగరము) సుగంధవననాథస్వామాళ్, మరుత్తియమా స్వామాళ్, పెరుమాళ్కోయిల్ (S.I.Railway మాయవరం స్టేషను కీశాన్యదిశగా మూడు మైళ్ళు) వేదచక్రవిమానము, ఇందు పుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, వీర శయనము, చంద్రునకు ప్రత్యక్షమైన స్థలము, చంద్రశాపవిమోచననాచ్చియారు, పుండరీకవల్లి నాచ్చియారు.

౨౨. తిరువాలియమ్-ఆలినాడళ్, పెరుమాళ్, తిరుమామగళ్ నాంచారు, (S.I. Railway మాయవరముస్టేషనుకు దక్షిణదిశగా తొమ్మిదిమైళ్ళదూరము) నందవర్ధనవిమానము, అనంతసరస్సు, మానసపుష్కరిణి, దక్షిణముఖము, భుజంగశయనము, వ్యాసమహర్షిక

వ్యాఘ్రపాదమహర్షికి ప్రత్యక్షమైన స్థలము.

౨౩. తిరువళినూర్ — అమరులియప్పన్, చెంగమలవల్లి తాయారు, (S. I. Railway కుత్తాలం స్టేషనుకు ఆగ్నేయదిశగా రెండుమైళ్ళ దూరము) గరుడవిమానము, దర్శనపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, నిలుచున్నసేవ, ఉపరిచరివసువు నకు ప్రత్యక్షమైనస్థలము. ఇయ్యది పడిగల సన్నిధి. సన్నిధిపిధయందు శ్రీరంగనాథులసన్నిధియు, గోవిందరాజుల సన్నిధియును ఉన్నవి. ఈ రంగను తెంగిలవారి స్వాధీనములోనున్నవి.

౨౪. తిరువెళ్ళియంగుడి (S. I. Railway తిరునగేశ్వరము లేక మధ్యార్జునక్షేత్రము నకున ఉత్తరదిశగా నాలుమైళ్ళు) జయవల్లిరాములు, కోలవల్లిరాములు, మరకతవల్లితాయారు, పుష్కలావర్తకవిమానము, శుక్రపుష్కరిణి, బ్రహ్మతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, భుజంగశయనము, శుక్రునకు, ఇంద్రునకు, బ్రహ్మకును, పరాశరాదులకును ప్రత్యక్షమైనతావు.

౨౫. తిరుక్కుడందై — శార్ఙ్గపాణిపెరుమాళ్, కోమలవల్లితాయారు. (కుంభకోణము, మెయిన్ పూర్తిగల్లా) వైదికవిమానము, హేమపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, ఉద్యోగశయనము, హేమమహర్షికి ప్రత్యక్షమైనతావు.

౨౬. తిరువిణ్ణగర్ — ఉప్పిలియప్పన, భూదేవినాంచారు, (కుంభకోణమునకు తూర్పుగా రెండుమైళ్ళదూరము) విష్ణువిమానము, అర్తిపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, నిలుచున్నసేవ, గరుడునకు, కావేరి, ధర్మదేవతా మార్కండేయులకు ప్రత్యక్షమైనస్థానము.

౨౭. తిరునరైయూర్ — దీనిని నాచ్చియార్కోయిల్ అనియెదరు. (కుంభకోణమున కాగ్నేయదిశగా నాలుమైళ్ళదూరము) శ్రీనివాసవిమానము, మణిముక్తానది, ప్రాఙ్ముఖము, మేధమునికి ప్రత్యక్షమైనస్థలము, నిలువుసేవ, నంబిపెరుమాళ్లు, నంబిగైనాంచారు.

౨౮. తిరువన్దిపురవిణ్ణగరమ్ — నాథన్కోయిల్, విణ్ణగరప్పెరుమాళ్, (కుంభకోణమునకు మూడుమైళ్ళదూరము) మందారవిమానము, నందితీర్థము, పశ్చిమముఖము, నందికి, శిబిచక్రవర్తికి ప్రత్యక్షమైనతావు. జగన్నాథులు, నాథనాథపెరుమాళ్లు, చంపకవల్లి తాయారు, శెంబియుండతిరుక్కోలము.

౨౯. తిరుచ్చేఱై — దీనిని సారక్షేత్రమనుటయుం గలదు. (కుంభకోణమున కాగ్నేయదిశగా నేడుమైళ్ళదూరము), సారవిమానము, సారపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, కావేరికి ప్రత్యక్షమైనస్థలము. సారనాథపెరుమాళ్, సారనాయకి తాయారు. (అమ్మవారు) నిలువుసేవ

౩౦. తిరుప్పుళ్ళమ్ — దీనిని పుళ్ళంబూదంగుడి యనుటయుం గలదు. (కుంభకోణమునకు వాయవ్యదిశగా నాలుమైళ్ళదూరము) శోభనవిమానము, గృధ్రతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, భుజంగశయనము, గృధ్రరాజునకు, లక్ష్మీదేవికి ప్రత్యక్షమైనస్థానము. వల్లిరాములుపెరుమాళ్,

౩౧. ఆదనూర్ — (కుంభకోణమున నైరుతిదిశగా పదమైళ్ళదూరము), ప్రణవవిమానము, సూర్యపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, ఆణ్డళక్కుమైయప్పన్మాళ్, శ్రీరంగనాయకి (అమ్మవారు), భుజంగశయనము, కామధేనువునకు, తిరుమంగైయాళ్వారులకు ప్రత్యక్షమైనస్థలము.

౩౨. తంజైమామణికోయిల్ — (తంజావూరి కుత్తరముగా మూడుమైళ్ళు) సౌందర్యవిమానము, కన్యకాపుష్కరిణి, అమృతతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, కూర్చున్నసేవ, పరాశరరిషికి ప్రత్యక్షమైనతావు. నీలమేఘప్పెరుమాళ్, శెంగమలవల్లినాచ్చియార్ (అమ్మవారు.)

33. తిరుకండియూర్ — (తంజావూరున

కీశాన్యదిశగా నైదుమైళ్లదూరము) విమలాకృతి విమానము, కపాలతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, కపాలవిమోచన మైనతావు. అగస్త్యునకు ప్రత్యక్ష మైనస్థలము. హరునిశాపము తీర్చిన పెరుమాళ్, కమలవల్లితాయారు, నిలువు సేవ.

౩౪ తిరుక్కపిస్థలమ్- గజేంద్రవరదులు, రమామణినాంచారు, పొత్తామరై యార్ నాంచారు (తంజావూరుకి వాయువ్యదిశగా ౧౩ మైళ్లు) గగనాకృతి విమానము, గజేంద్రపుష్కరిణి, కపిలతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, భుజంగశయనము, గజేంద్రునకు, ఆంజనేయులకు ప్రత్యక్ష మైనతావు.

౩౫ తిరుక్కణ్ణమంగై- శ్యామలమేనిప్పెరుమాళ్లు, అరవిందవల్లి నాచ్చియారు- (తంజావూరుజిల్లా తిరువాలూరునకు వాయవ్యదిశగా నాలుగుమైళ్లదూరము) ఉత్పల విమానము, పుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువు సేవ, వరుణాది మహర్షులకు ప్రత్యక్ష మైనస్థలము, భక్తవత్సల పెరుమాళ్,అభిషేకవల్లితాయార్ ,(అమ్మవారు)

౩౬ తిరుక్కణ్ణపురమ్-శౌరిరాజప్పెరుమాళ్ కణ్ణపురినాయకి, నిలువు సేవ, (తంజావూరుజిల్లా లోని S I. R. నన్నిలం స్టేషనునకు తూర్పుగా నాల్గుమైళ్లదూరము) ఉత్పలావర్తకవిమానము, నిత్యపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, కణ్వమహర్షి కి ప్రత్యక్ష మైనస్థానము.

౩౭ తిరునాగై- (నాగపట్టణము, తంజావూరుజిల్లా) సుందరవిమానము, సారపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, సుందరరాజప్పెరుమాళ్, సుందరవల్లితాయార్ (అమ్మవారు). నిలువు సేవ, నాగరాజునకు, తిరుమంగయాళ్వారునకు ప్రత్యక్షము.

౩౮ తిరువరంగమ్- (శ్రీరంగము, తిరుచినాపల్లిజిల్లా) కావేరీమధ్యద్వీపము. ప్రణవాకృతి విమానము, వేదశృంగము, పొన్నవృక్షము, చంద్రపుష్కరిణి, ఉభయకావేరీమధ్యప్రదేశము భుజంగశయనము, దక్షిణాభిముఖము, విభీషణునకు, ... ధర్మవర్మాదులకు ప్రత్యక్ష మైనస్థానము. రంగనాథపెరుమాళ్, శ్రీరంగనాచ్చియార్ (అమ్మవారు). దీనిని మధ్యరంగ మందురు.

౩౯. ఉఱైయూర్- దీనిని నిచుళాపురి యనియు నందురు. (తిరుచినాపల్లికి దగ్గర మైళ్ల దూరము) కల్యాణవిమానము, కల్యాణతీర్థము, ... ఉత్తరముఖము, నిలుచున్న సేవ, రవికి ధర్మవర్మకు ప్రత్యక్ష మైనతావు. అళగియమణవాళప్పెరుమాళ్, వాసలక్ష్మి ఉఱైయూర్ వల్లి నాచ్చియార్ (అమ్మవారు), తిరుప్పాణి ఆళ్వారు లవతరించిన స్థలము.

౪౦. తిరుక్కరంబనూర్ -ఉత్తమర్ కోయిల్ అనియు నందురు. (తిరుచినాపల్లి కుత్తరదిశగా నాలుగుమైళ్లు) ఉద్యోగవిమానము,కదంబతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, భుజంగశయనము, పురుషోత్తమ పెరుమాళ్ పూర్ణవల్లి(పూర్వాదేవి) దేవి నాచ్చియార్. ఇచట శివబ్రహ్మలకు కదళీవృక్షము గలదు. తిరుమంగైయాళ్వారునకు సనకసనందనాదులకు కదంబునకు ప్రత్యక్ష మైనస్థలము.

౪౧. తిరువెళ్ళఱై- దీనిని శ్వేతగిరియనియు నందురు. (తిరుచినాపల్లి కుత్తరదిశగా పదునేను మైళ్లదూరము)విమలాకృతి. విమలాకృతి విమానము, కంశ, మణికర్ణిక, పుష్కర, దివ్యపుష్కల, పద్మగంధ, క్షీరవరాహ, తీర్థములు- ప్రాఙ్ముఖము, గరుత్మంత మార్కండేయాదులకు, శిబి చక్రవర్తికి, భూదేవికి ప్రత్యక్ష మైనస్థానము. పుండరీకాక్ష పెరుమాళ్, పంకజవల్లి నాంచార్ (అమ్మవారు). నిన్నతిరుక్కోలము.

౪౨. తిరుక్కూడల్ -(మధుర, వైఘై నదీ తీరము). అష్టాంగవిమానము, హేమపుష్కరిణి చక్రతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువు సేవ, శౌనకా

దులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. వకుళవల్లినాంచారు, మరకతవల్లి నాంచారు, సింగుణవల్లినాంచారు, మధురవల్లి నాంచారు.

౮౩. తిరుమాలిరుంశోలై - (మధురపుర పట్టణమునకు తూర్పుదిశగా పంద్రెండుమైళ్ళ దూరము) సోమసుందరవిమానము, శిలంబారు నది, ప్రాఙ్ముఖము, పాండ్యరాజ్య మేలిన మలయధ్వజమహారాజునకు ప్రత్యక్షమైన స్థానము. ఇచట నొకపవిత్రమగు చందనవృక్షముగలదు. దీనిని వృషభగిరి యనియు నందురు. అళగర్ మాలలంకారర్, సుందరవల్లినాంచారు.

౮౪. తిరుక్కోట్టియూర్ -(S. I. Railway మానమధురై స్టేషనుకు ఈశాన్యదిక్కుగా ౨౭ మైళ్ళదూరము) అష్టాంగవిమానము- దేవపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, కదంబమహర్షికి ప్రత్యక్షమైన స్థానము. సౌమ్యనారాయణప్పెరుమాళ్ళు, తిరుమామగళ్ నాంచారు.

౮౫. తిరుమెయ్యమ్- (౧౨ తిరుక్కోట్టియూర్ క్షేత్రమునకు పదిమైళ్ళదూరము) సత్యగిరివిమానము, సత్యతీర్థము, సత్యగిరి, కదంబ పుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, ఇచట పవిత్రమైన పనసచెట్టు కలదు. నిలువుసేవ, దేవతలకు ప్రత్యక్షమైనస్థానము. సత్యగిరినాథులు, ఉయ్యవందాళ్ తాయారు.

౮౬. తిరుమోగూర్ - మధురపట్టణమున కీశాన్యదిశను పదిమైళ్ళ- కేతకి విమానము- క్షీరాబ్ధి పుష్కరిణి. ప్రాఙ్ముఖము. నిలువుసేవ, బ్రహ్మాదులకు ప్రత్యక్షమైనస్థలము, కాలమేఘ ప్పెరుమాళ్, మోగూరువల్లి నాచ్చియారు, మేఘవల్లినాచ్చియారు.

౮౭. తిరుప్పుల్లాణి-(రామనాథపురం స్టేషను (S. I. R.) కు దక్షిణపుదిక్కుగా నాలుమైళ్ళ దూరము) కళ్యాణవిమానము, హేమతీర్థము ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ, పుల్లారణ్యక్షేత్రమనియు దర్భశయన మనియు నందురు. ఇట పవిత్రమగు అశ్వత్థవృక్షము కలదు. శ్రీరాముం డిట దర్భ శయ్యపై బరుండె నట. సముద్రునకు ప్రత్యక్ష మయినచోటు. కళ్యాణజగన్నాథుడు, దైవశిఖా యని, కళ్యాణవల్లినాంచారు.

౮౮. శ్రీవిల్లిపుత్తూర్ - (S. I. Railway సాత్తూర్ స్టేషనుకు (తిరువానూక్కర్ లైన్) పడమరగా ౨౨ మైళ్ళదూరము) సంశనవిమానము, తిరుముక్కుళ తీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, వటపత్ర శయనము, మన్నారుపెరుమాళ్, మండూకర్షికి ప్రత్యక్షమైనస్థానము. పెరియాళ్వారని పేరుగల విష్ణుచిత్తులకు (ఆండాళ్ లేక ఆముక్తమాల్యద తండ్రి) స్థానమిదియె. ఆకథ ఇక్కడిదే. వటపత్ర శాయి, రంగమన్నారు, ఆండాళు, గరుత్మంతులు, గోదాదేవినాచ్చియారు.

౮౯. తిరుత్తణ్కాల్ - (S I. Railway తిరువానూక్కర్ లైను సాత్తూరుస్టేషనునుండి ౧౨ మైళ్ళు) దేవచంద్రవిమానము, పాపనాశన తీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ, శల్యపాండనకు, పులికి, శ్రీవల్లభునకును ప్రత్యక్షమైన స్థానము. అప్పన్, తంగాలప్పన్, అన్ననాయకి, అనన్తనాయకినాచ్చియార్లు నలుగురు.

౯౦. తొలైవిల్లిమంగలమ్-(S. I. R తిరునల్వేలికి తూర్పున ౧౯ మైళ్ళు.) కుముదవిమానము, తామ్రపర్ణినదియందు వరుణతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము. ఇంద్రాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. దేవపిరాన్, అరవిందలోచనుడు, కరుందడంకణ్ణి నాచ్చియారు.

౯౧. తిరుక్కురుగూర్ - (దీనికి ఆళ్వారు తిరునగరి యని తొల్లింటిపేరు.) తిరునల్వేలికి సమీపము. గోవిందవిమానము, తామ్రపర్ణి నది యందు బ్రహ్మతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువు సేవ, నమ్మాళ్వారు (మనఅళ్వారులు) లవస్థానము. అవతారస్థలము. ఆదినాథప్పెరుమాళ్ళు,

పొలిందునిండ్రపిరాన్, ఆదినాథవల్లి తాయారు.

౫౨. నాంగునేరి లేక వానమామల– (వానమామల) తిరునల్వేలికి దక్షిణముగా [illegible] మైళ్ళదూరము, నందవర్ధనవిమానము, ఇంద్రపుష్కరిణి, శేత్తుత్తామరైతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము. శ్రీభూనీలాదేవులం గూడి మార్కండే[illegible]లకు దర్శనంబిచ్చినతావు.

౫౩. తిరుప్పుళింగుడి– (తిరునల్వేలికి [illegible] దిక్కుగా ౧౫ మైళ్ళదూరము) వేదసార విమానము, వరుణతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, భుజంగశయనము, వరుణాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు, కాయచ్చినవేంద పెరుమాళ్, మలర్మగళ్ నాచ్చియార్, పుళింగుడివల్లి నాచ్చియార్.

౫౪. తిరుప్పేరై– (తిరునల్వేలికి తూర్పుగా నిరువదినాల్గుమైళ్ళదూరము). భద్రవిమానము, శుక్రపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, బ్రహ్మాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. మకరనెడుంగుళై కాదప్పెరుమాళ్, నిగరిల్ ముగిల్వణ్ణన్, కుళైక్కాదువల్లి, నాచ్చియార్.

౫౫. శ్రీవైకుంఠము–(తిరునల్వేలికి తూర్పుగా ౧౬ మైళ్ళ దూరము) చంద్ర విమానము, తామ్రపర్ణీనదియందు భృగుతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము. నిలువుసేవ, ఇంద్రాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. కళ్ళపిరాన్, వైకుంఠనాథుడు, వైకుంఠవల్లి నాచ్చియార్.

౫౬. తిరువరగుణమంగై– (తిరునల్వేలి కీశాన్యముగా ౧౮ మైళ్ళు). విజయకోటి విమానము, దేవపుష్కరిణి, అగ్నితీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము. అగ్నికి ప్రత్యక్షమైనతావు. విజయాసనుడు, వరగుణవల్లినాచ్చియార్.

౫౭. తిరుక్కుళందై– దీనిని పెరుంగుళమ్ అని యెదరు. (తిరునల్వేలి కీశాన్య దిక్కుగా ౨౬ మైళ్ళదూరము). ఆనందనిలయ విమానము, పెరుంకుళ తీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ. [illegible] ప్రత్యక్షమైనతావు. మాయక్కూత్తన్ [illegible] నాచ్చియార్.

౫౮. [illegible]– (తిరునల్వేలికి [illegible]) [illegible] విమానము, [illegible], [illegible] ప్రత్యక్ష[illegible], [illegible]ముఖము, [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] నాచ్చి[illegible]. కురుంగుడి [illegible].

౫౯. [illegible] – (తిరునల్వేలికి [illegible]) [illegible]విమానము, కుబేర[illegible]ము, [illegible] భుజంగశయనము, [illegible] ప్రత్యక్షమైనతావు, [illegible] కోళూర్వల్లినాచ్చియార్.

౬౦. తిరువణ్పరిసారము– [illegible], (తిరువాన్కూరు రాజ్యములోని కొల్లము (Quilon) నకు [illegible] మైళ్ళ దూరము) [illegible]విమానము, [illegible]తీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ, [illegible] ప్రత్యక్షమైనతావు, [illegible], [illegible] నాచ్చియార్.

౬౧. తిరుచ్చెంగున్నూరు– [illegible], (తిరువాన్కూరు రాజ్యములోని కొల్లం (Quilon) జిల్లా) [illegible] విమానము, [illegible] (చిత్రానది). [illegible]ము, పశ్చిమముఖము, నిలువుసేవ, [illegible] ప్రత్యక్షమైనతావు. ఇమైయవరప్పన్, శెంగమలవల్లి నాచ్చియార్.

౬౨. తిరువణ్వండూరు– (తిరువాన్కూరు రాజ్యములోని కొల్లం (Quilon)). వేదాలయ విమానము, పాపనాశతీర్థము, దక్షిణముఖము, నిలువుసేవ, మార్కండేయనారదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు, పాంబణైయప్పన్, కమలవల్లి నాచ్చియార్

౬౩. తిరుక్కడిత్తానమ్- (తిరువాన్కూరు రాజ్యములోని కొల్లము). పుణ్యకోటివిమానము, భూమితీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ, రుక్మాంగదునకు ప్రత్యక్షమైనతావు. అద్భుతనారాయణుఁడు, కల్పకవల్లి తాయారు.

౬౪. తిరువారన్విళై- (తిరువాన్కూరురాజ్యములోని కొల్లమునకు తూర్పుగా నాల్గుమైళ్ళ దూరము) వామనవిమానము, వేదవ్యాససరస్సు ఉత్తరముఖము, నిలువుసేవ, బ్రహ్మకు ప్రత్యక్షమైనతావు. తిరుక్కాళప్పన్, పద్మాసన నాచ్చియార్.

౬౫. తిరువనంతశయనము- దీనిని తిరువాన్కూర్ (Travancore or Trevendrum) లేక తిరువనంతపురము ననుచున్నారు. హేమకూటవిమానము. మత్స్యతీర్థము, భుజంగశయనము, రుద్రాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. అనంతపద్మనాభపెరుమాళ్ శ్రీహరి, లక్ష్మితాయార్ (అమ్మవారు), స్వామిపరుండియుండును. మిక్కిలి పెద్దవిగ్రహము. గర్భాలయమునకు మూఁడుద్వారములు. ఒకద్వారముకడ పాదములును, వేఱొకద్వారము(మధ్య)కడ నడుమును, మఱియొకద్వారముకడ దేవునిశిరస్సును కనపడునంతటి పెద్దవిగ్రహము. పరిపాలకులగు మళయాళిమహారాజు మధ్వమతస్థుండౌట నీదేవస్థానము మధ్వులహస్తగతమై యుండును. (ఇది అంత్యరంగమని కొందరనెదరు.)

౬౬. తిరువణ్పరిశారమ్- (తిరువాన్కూరునకు సమీపము) ఇంద్రకల్యాణవిమానము, లక్ష్మితీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, విన్దాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. తిరుక్కురళప్పన్, తిరువాళ్మార్బన్, కమలవల్లినాంచారు.

౬౭. తిరునావాయ్- (తిరువాన్కూరుసమీపము) వేదవిమానము, శెంగమల సరస్సు, దక్షిణముఖము, మహాలక్ష్మికిని, గజేంద్రునకును ప్రత్యక్షస్థానము. నారాయణులు, మలర్మంగ నాచ్చియారు.

౬౮. తిరువల్లవాయ్-(తిరువాన్కూరుసమీపము) చతురంగకోలవిమానము, ఘంటాకర్ణతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ, ఘంటాకర్ణునకు ప్రత్యక్షమైనతావు. కోలపిరాన్, శెల్వ తిరుక్కొళుంద నాచ్చియార్.

౬౯. తిరువాట్టర్- (తిరువాన్కూరుసమీపము) అష్టాంగవిమానము, కడల్వాయితీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, భుజంగశయనము, పరశురామునకు చంద్రునకును ప్రత్యక్షమైనతావు. ఆదికేశవప్పెరుమాళ్ళు, మరకతవల్లినాచ్చియార్.

౭౦. అన్బిల్- (S. I. R. Broadgauge పోదనూరుసంధికి ఉత్తరముగా నెన్మిదిమైళ్ళు.) తారకవిమానము, మండూకపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము. నిలుచున్నసేవ. వాల్మీకి మహర్షికిని బ్రహ్మకును ప్రత్యక్షమైనతావు.

౭౧. తిరుప్పేర్నగరి- (పోదనూరు సంవాయవ్యదిశగా నారుమైళ్ళదూరము.) ఇంద్రవిమానము, ఇంద్రతీర్థము, పశ్చిమముఖము, భుజంగశయనము. దీనిని ఇంద్రగిరి యనియందురు. అప్పకుడుత్తాన్ పెరుమాళ్లు, కమలవల్లి తాయార్. దేవునికుడిచేతిక్రింద కుంభముకలదు. ఉపమన్యుపరాశరాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు

౭౨. తిరుక్కోట్టక్కరై-(S. I. Railway బ్రాడ్‌గేజిలైన్ పోరనూరుసంధికి సమీపము) పుష్కలవిమానము కపిలతీర్థము, దక్షిణముఖము, కపిలమునికి ప్రత్యక్షమైనతావు.

౭౩. తిరుమూరుక్కళమ్- (పోరనూరుసంధికి సమీపము.) తిరుక్కోట్టక్కరై క్షేత్రమునకును సమీపమే). సౌందర్యవిమానము పెరుంకుళతీర్థము. ప్రాఙ్ముఖము- నిలువుసేవ. హారీతర్షికి ప్రత్యక్షమైనతావు. తిరుమూళిక్కళత్తాన్, మధురవేణినాచ్చియార్.

౭౪. తిరువిత్తువక్కోడు- (S.I.R. మంగుళూరులైను, పట్టాంబిస్టేషనుకు సమీపము.) రత్నకాంచనవిమానము, చక్రతీర్థము, దక్షిణాముఖము, భుజంగశయనము. అంబరీషునకు ప్రత్యక్షమైనతావు. ఉయవంద పెరుమాళ్ళు, విత్తువక్కోట్టువల్లి నాచ్చియారు.

౭౫. తిరుఘటికై- (చోళసింహపురం)—(M. S. M. Railway బెంగుళూరు బ్రాంచి లైన్ బనావరుస్టేషనుకు తొమ్మిదిమైళ్ళదూరము) మఱియు నిటనున్న షోళంగి (చోళసింహపురము నకుత్తరముగా నుండును). సింహకోష్టాకృతి విమానము, అమృతతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, ఆంజనేయునకు ప్రత్యక్షమైనతావు. యోగనారసింహులు, అమృతవల్లి నాచ్చియార్.

౭౬. తిరుక్కణ్ణనగై- (M. S. M. బెంగుళూరు మెడ్రాసు లైనులోని కవనూర్ స్టేషనుకు కొలమైలుదూరము.) ఉత్పలవిమానము, రామపుష్కరిణి, ప్రాఙ్ముఖము, గౌతమ, భృగు, శైఖ్యసులకు ప్రత్యక్షమైనతావు.

౭౭. తిరుక్కోవలూర్- (S.I.R. కాట్పాడి విల్లుపురం లైనులో నొకస్టేషనుకు రెండుమైళ్ళ దూరము.) శ్రీకరవిమానము, కృష్ణతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ, మృకండునకును బలిచక్రవర్తికిని ప్రత్యక్షమైనతావు. త్రివిక్రముడు. ఆయనార్ పుంగోవల్లినాచ్చియారు.

౭౮. కంచి- (చెంగల్పట్టుజిల్లా) పుణ్యకోటివిమానము, సత్యవ్రతక్షేత్రము, అనంతసరస్సు-శేషాద్రితీర్థము, వరదరాజపెరుమాళ్, మహాలక్ష్మిఅండాళ్ (అమ్మవారు), కరిగిరి, లేక కరపర్వతము ౨౦ అంగుళములమెత్తు, దీనిపై (చిన్నకంచి లేక విష్ణుకంచి) యందు దేవస్థానము కలదు. గజేంద్రునకు ప్రత్యక్షమైనతావు.

౭౯. తిరుఅరిమేయవిణ్ణగరమ్- కంచికి చేరియున్న క్షేత్రము. ఉచ్ఛశృంగవిమానము, కోటితీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, ఉదంకునకు ప్రత్యక్షమైన స్థలము. కుడమాడుకూత్తప్పెరుమాళ్, అమృతఘటవల్లి నాంచారు.

౮౦. అష్టభుజంగి-కంచిలోనేయున్న క్షేత్రము గగనాకృతి విమానము, గజేంద్ర పుష్కరిణి, పశ్చిమముఖము, శరభునియుద్ధమొనర్చు అష్టభుజంగములుదాల్చిన స్వరూపముండును. శరికి ప్రత్యక్షమైనతావు. ఆదికేశవపెరుమాళ్లు, చక్రధరుండు, అలర్మేల్మంగినాచ్చియార్.

౮౧. తిరుత్తణ్గా- కంచిలోనే చేరియున్న క్షేత్రము, శ్రీకరవిమానము, సరస్వతీతీర్థము, పశ్చిమముఖము, నిలువుసేవ. సరస్వతికి ప్రత్యక్షమైనతావు. విళక్కొళి దీపప్రకాశులు, దివ్యప్రకాశులు, మరకతవల్లి తాయారు.

౮౨. వేళుక్కై- కంచిలోనే చేరియున్న క్షేత్రము. హేమవిమానము. కనకసరస్సు. ప్రాఙ్ముఖము. నిలువుసేవ. ముకుందునకు ప్రత్యక్షమైనతావు. ముకుందనాయకులు, వేళుక్కైవల్లినాచ్చియార్.

౮౩. తిరుప్పాడగమ్-కంచిలోనే చేరియున్న క్షేత్రము. భద్రవిమానము, మత్స్యతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, పాండవులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. పాండవదూతులు, రుక్మిణీదేవి సత్యభామ.

౮౪. తిరుఊరగమ్- కంచిలోనే యున్న క్షేత్రము. జగదీశ్వరవిమానము. అక్రూరతీర్థము. ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ. అక్రూరునకు ప్రత్యక్షమైనతావు. జగదీశ్వరపెరుమాళ్లు, నిలమంగవల్లి నాచ్చియార్.

౮౫. నిలాత్తింగళ్తుండమ్- (కంచిలోనే యున్నది). పురుషసూక్తవిమానము, చంద్రపుష్కరిణి, పశ్చిమముఖము, నిలువుసేవ. కామాక్షి, ఏకాంబరేశులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. నిళాత్తింగళ్తుండత్తార్, నోరుదువరిల్లావల్లీనాచ్చియార్.

౮౬. తిరువూరగమ్-(కంచిలోనెయున్నది) సారశ్రీకరవిమానము, శేషతీర్థము, పశ్చిమముఖము, నిలువుసేవ, ఆదిశేషునకు ప్రత్యక్షమైన తావు, ఉలగళందపెరుమాళ్లు, త్రివిక్రముఁడు, అముదవల్లి నాచ్చియార్.

౮౭. తిరువెక్కా- (యథోక్తకారి), కంచిలోనే యున్నది. వేదసారవిమానము, పొయ్గై పుష్కరిణీ, పశ్చిమముఖము, భుజంగశయనము, బ్రహ్మకు ప్రత్యక్షమైనతావు. సొన్నవణ్ణం శెయ్దపెరుమాళ్, కోమలవల్లి నాచ్చియార్.

౮౮. తిరుక్కారగమ్- కంచిలోనే ఉన్నది. వామనవిమానము, అగ్రతాయతీర్థము, దక్షిణముఖము, గార్గ్యమహర్షికిప్రత్యక్షమైనతావు. కరుణాకరప్పెరుమాళ్లు, పద్మామణి నాచ్చియార్.

౮౯. తిరుక్కార్వానమ్- (కంచి లోనే యున్నది.) పుష్కలవిమానము, గౌరీతటాకము, పశ్చిమ ముఖము, నిలువుసేవ, అశ్వత్థామకు, పార్వతికి ప్రత్యక్షమైనతావు. కళ్వనపెరుమాళ్లు. కమలవల్లి నాచ్చియార్.

౯౦. తిరుక్కళ్వనూర్- (కంచిలో నే కామాక్షీదేవిఆలయమునందే యున్నది). వామనవిమానము, నిత్యపుష్కరిణి, పశ్చిమ ముఖము, హిరణ్యాక్షుని వధించిన వరాహావతారము, అశ్వత్థనారాయణమూర్తికి ప్రత్యక్షమైనతావు. ఆదివరాహప్పెరుమాళ్ళు, అంజనైవల్లినాచ్చియార్.

౯౧. తిరుప్పవళవణ్ణమ్-(కంచిలోనేఉన్నది.) ప్రవాళ విమానము, చక్రతీర్థము, పశ్చిమముఖము, నిలువుసేవ, అశ్వనీదేవతలకుప్రత్యక్షమైన తావు. పవళవణ్ణప్పెరుమాళ్లు, పవళవల్లీ నాచ్చియార్.

౯౨. పరమేశ్వరవిణ్ణగరమ్-(కంచిలోనేయున్నది.)ముకుందవిమానము,ఐయరమ్మదితీర్థము, పశ్చిమముఖము, వైకుంఠప్పెరుమాళ్, జయవిజయులకుప్రత్యక్షమైనతావు.పరమపదనాథుఁడు, వైకుంఠనాచ్చియార్.

౯౩. తిరుప్పుట్కుణి-(కంచికి నైరుతిదిశగా నైదుమైళ్లదూరము.) విజయకోటి విమానము, జటాయు తీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము. జటాయువుకు ప్రత్యక్షమైనతావు. విజయరాఘవప్పెరుమాళ్లు. మరకతవల్లి నాచ్చియార్.

౯౪. తిరువెవ్వుళ్-(తిరువెళ్లూరు) చెన్నపట్టణము ఆర్కోణాలైను. విజయకోటి విమానము, హృత్తాపనాశనతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, భుజంగశయనము,వీరరాఘవపెరుమాళ్, కనకవల్లితాయార్. ఇది తొల్లి మహీకారణ్యమఁట. శాలిహోత్రమునికు ప్రత్యక్షమైనతావు.

౯౫. తిరునిన్రవూర్- (తిన్ననూర్) చెన్నపట్టణము, ఆర్కోణాలైను పైనున్న స్టేషను. శ్రీనివాసవిమానము, వరుణపుష్కరిణి, వృద్ధక్షీరనది, ప్రాఙ్ముఖము. నిలువుసేవ, వరుణునకు ప్రత్యక్షమైనతావు. భక్తవత్సలుఁడు, పత్తరావిప్పెరుమాళ్లు, ఎన్నైపెత్తతాయార్.

౯౬. తిరువేంగడము- (తిరుపతి, లేక తిరుమలై, శేషాచలము)ఆనందనిలయ విమానము, స్వామిపుష్కరిణి,ఇందు పెక్కుతీర్థములు కలవు. ప్రాఙ్ముఖము, వేంకటేశ్వరపెరుమాళ్, అలమేల్మంగతాయార్, తొండమాన్ భూపతి మొదలగు పెక్కండ్రకు ప్రత్యక్షమైన తావు.

౯౭. సింగవేళ్కుండమ్- (అహోబిలమ్) M. & S. M. మీఁదుగ గేజి బెజవాడ గుంతకల్లు లైనుపైనున్న నందియాల లేక గాజులపల్లి స్టేషనులనుండి ముప్పదిమైళ్ళదూరము.(కర్నూలు జిల్లా). కురుగై విమానము, ఇంద్రతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నరసింగప్పెరుమాళ్. తొల్లి ప్రహ్లాదునికి ప్రత్యక్షమైనతావని చెప్పి, ఒక ఉక్కుస్తంభమును, హిరణ్యకశ్యపవధాస్థానముగ నొకతావుం జూపుదురు. అరణ్యప్రదేశము. కొండపాదమున నొకటియు, కొండప్రక్క నొక

టియు, కొండపై నొక్కటియు దేవస్థానములు నరసింగప్పెరుమాళ్ళవే కలవు. లక్ష్మీ నాంచారు.

౯౮. గోమతీద్వారక (పశ్చిమ రాజధాని ద్వారక)- హేమకూటవిమానము- గోమతీనదీ సాగరసంగమతీర్థము- పశ్చిమముఖము. ద్రౌపదికి ప్రత్యక్షమైనతావు. కల్యాణ నారాయణులు. కళ్యాణనాచ్చియారు.

౯౯. తిరువాయిప్పాడి- (గోకులము-వ్రజ మండలములోనిది. యమునానదీతీరము). దీనికి రేపల్లె యని పేరుకలదు. (ముత్రా జంక్షన్ E. I .R. & G. I. P. రైల్వేస్టేషనుకు సమీపము) హేమకూట విమానము. ఇచట యమునానది యు ననేక తీర్థములు కలవు. ప్రాఙ్ముఖము. నిలువుసేవ. నందునిగోవులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. నవమోహనకృష్ణుడు, రుక్మిణీదేవి.

౧౦౦. గోవర్ధన(గిరి)క్షేత్రము - శ్రీకృష్ణుడు ఎత్తినపర్వతము. ఉత్తరమధురా (Mutra) సమీప పదిమైళ్ళదూరము. గోవర్ధనవిమానము, యమునానదియు ఇంద్రతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, నిలువుసేవ. ఇంద్రాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. గోవర్ధనేశుడు, సత్యభామ.

౧౦౧. కండగ్కడినగర్- (కడినగరము)- దేవప్రయాగ యందురు. హరిద్వారమునుండి ౬౦మైళ్ళదూరము.భాగీరథీ అలకా నందా సంగమస్థానము. హిమాలయముపై ప్రయాణము, మంగళవిమానము. ప్రాఙ్ముఖము, భరద్వాజ మహర్షికి ప్రత్యక్షమైనతావు. శ్రీరామప్పెరు మాళ్, నీలమేఘప్పెరుమాళ్లు,పురుషోత్తములు- పుండరీకవల్లినాచ్చియార్.

౧౦౨ తిరుప్పిరిది- నన్దప్రయాగ యందురు. హరిద్వారమునుండి మైళ్ళదూరము. హిమాలయముపై ప్రయాణము. గోవర్ధనవిమానము, ఇంద్రతీర్థము, మానససరోవరతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖము, భుజంగశయనము, పార్వతికి ప్రత్యక్షమైనతావు. పరమపురుషులు, పరిమళవల్లి నాచ్చియార్.

౧౦౩. బదరీనారాయణ క్షేత్రము- (బదరీ నాథ్ అనెదరు). హరిద్వారమునుండి ౧౮౦ మైళ్ళు, బదరీకాశ్రమము, అలకా నందా నదీ తీరము. తప్తకాంచన విమానము, తప్తకుండ (తీర్థము). ప్రాఙ్ముఖము, బదరీనాథ పరమాత్మ. అరవిందవల్లి తాయారు. నరునకు ప్రత్యక్షమైన తావు

౧౦౪. తిరుప్పార్కడల్ - (పాలకడలి లేక పాలసముద్రము, (క్షీరసాగరము) ఈ క్షేత్రము పాలసముద్రమునం దున్నదని చెప్పబడినది. మానవశరీరములతో పోవ వీలు లేదు. యోగాభ్యాసపరులగు ఋషులే దర్శింపగలరని చెప్పబడినది. అష్టాంగవిమానము. అమృతతీర్థము, దక్షిణాముఖము. భుజంగశయనము. బ్రహ్మాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. క్షీరాబ్ధినాథుడు, శ్రీదేవినాయకుడు. కడల్ మగళ్ నాచ్చియారు.

౧౦౫. తిరునాడు, లేక పరమపదము- ఇది కేవల వైకుంఠము. మానవులు పోలేరు. అనంత గరుడ విమానము, అమృతసముద్రపుష్కరిణి. విరజానది. దక్షిణాముఖము, శ్రీనివాసపెరుమాళ్లు. అనంత గరుడాదులగు నిత్యులకు ప్రత్యక్షమైన తావు. పరమపదనాథుడు, పెరియపిరాట్టి

౧౦౬. నైమిశారణ్యము-(E.I. Railway Sitapur lineలోనిమ్సార్ స్టేషను.) శ్రీహరి విమానము, దివ్యవిమానతీర్థము, ప్రాఙ్ముఖ ము. ఇంద్రాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. దేవరాజపెరుమాళ్ళు, శ్రీహరి, లక్ష్మీపుండరీక వల్లి తాయారు.

౧౦౭. తిరువయోధ్య- (అయోధ్య) E. I. Railway స్టేషను, ఫైజాబాదు జిల్లా, సంయుక్త రాష్ట్రములు). పుష్కలవిమానము, సరయు

లేక రామగంగా నదీతీరము, పరమపదసత్య పుష్కరిణి, ఉత్తరముఖము దేవతాదులకు ప్రత్యక్షమైనతావు. రఘునాయకులు. సీతాపిరాట్టి.

౧౦౮. సాలిగ్రామము- నేపాళదేశము లోనిది. గండకీనది. హిమాలయప్రయాణము. గగనవిమానము. గండకీనదియందు చక్రతీర్థము. ఉత్తరముఖము, గండకీ యనువారాంగనకు ప్రత్యక్షమైనతావు. శ్రీమూర్తి పెరుమాళ్లు. శ్రీదేవి నాచ్చియారు.

దివ్యలఘువు--సంగీతశాస్త్రమున తాళ లయ ప్రాణమునఁ జెప్పఁబడిన దశలఘువు లలో నొకటి. ఆ అక్షరముల కాలము. (జాతి (లయ) ప్రాణము చూ.)

దివ్వెలపండుగ—(దీపావళిఅమావాస్య చూడుఁడు.)

దివారాత్రములు (పగలు-రాత్రి) — వెలుతురునుండి చీఁకటిలోనికిం బ్రవేశించుటను రాత్రియగుట యనియు, చీఁకటినుండి వెలుతురు లోనికిం బ్రవేశించుట పగలగుట (తెల్లవారుట) యనియు ఎస్ట్రనమీశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినది. వీటినే యాంధ్రదేశమున సాయంకాలమగుట, తెల్లవారుట యనివాడుచున్నారు. భూమి తనకు తానై గిరగిర తిరుగుచుంటవలన దివారాత్రము లేర్పడుమార్పు గల్గుచుండును. సూర్యుని కెదుట నుండి వెలుతురు నందుభాగమున పగ లనియు, దాని కవ్వలనుండి వెలుతురు నందని(భూ)భాగ మున రాత్రి యనియుం జెప్పంబడినది. దీని పరిమాణభేదములు వేర్వేఱుతావులందు వేర్వేఱు కాలముల వేర్వేఱువిధములుగ మాఱుచుండును. (సీజన్సు చూడుఁడు.)

ఇంక భూమి సూర్యునింజుట్టితిరుగుతఱి వేసవి, శీతకాలములును, ఈక్వినోక్సు సమకాలములును నేర్పడుచుండును. వీట్లనుండియే దివారాత్రములందు హెచ్చుతక్కువలు కల్గుచుండెడిని. భూమధ్యరేఖ పైనసర్వకాలములను ఈక్వినోక్సుల భూమిచేరుతఱి నీదివారాత్రములు సమముగనుండి ఉత్తరదక్షిణ ధ్రువములకడ ఆఱు నెలలలోనికే పగలుగను ఆఱునెలలలోనికే రాత్రిగను సంవత్సరము గడచెడిని. (ఎస్ట్రనోమీ చూడుఁడు.)

దివాలాదీపము పెట్టుట — ఆంధ్రదేశమునందు వైశ్యులు ముఖ్యముగ వర్తకులై యుందురని యెల్లరెఱింగినదే. వర్తకమున నష్టములు కల్గి, సొమ్ము చెల్లించలేనిస్థితి కల్గుటకు దివాలాతీయుట యని యందురు.

దివాలా సంభవించిన తెల్లవాఱుఝామున తనషాపుద్వారముకడ నొకతవ్వ (రెండు సోలల కొలతపాత్ర)ను బోర్లించి యందుపై నొక ప్రమిదలో నూనెదీపము వెల్గించి, తనదివాలాను వెల్లడించుట వైశ్యులం దొకపద్ధతిగ వాడుకయై యుండును. ఆ యాచారము వాడుక యం దున్న దని తెలియుచున్నది.

దివ్యాన్నం దేవదర్శనమ్ - సకాలమున నాఁకలివేళకు భోజన మమరక చాల ప్రొద్దు దాఁటి కాలాతీతమైనపిదప భోజనము లభించుచుంటం దెల్పుటకీ ఉక్తిని ప్రయోగించుచుందురు.

ఇది యసహనప్రయోగము. కష్టముం దెల్పును. ఓర్వఁజాలమిని సూచించును.

దివిరథుఁడు-- అనువంశస్థుఁడగు క్షత్రియుఁడు. తండ్రి దధివాహనుఁడు.

దివి రమణకవి-ఆంధ్రకవులలో నాఘుని కుడుగ పరిగణింపఁ బడినవాఁడు. అమరావతి రాజధానిగ రాజ్యమేలిన వాసిరెడ్డి రామలింగ ప్రభుని ప్రోత్సాహమున నీకవి "శృంగారధామ" మను రెండాశ్వాసములశృంగారకావ్యమురచించి

మంగళగిరి నృసింహస్వామికంకితముగా వ్రాసెను.

దివ్వెటీముందర దీపము — గొప్ప వారిముందర కొద్దివారు పేరొందరని భావము. ఆంధ్రిలోకో

దివోదాస గోత్రము— వాధ్ర్యశ్వ లేక మిత్రిఉపగణము చూడుడు.

దివోదాసుడు—అత్రి, చంద్ర, పూరు సంతతిక్షత్రియుడు. బహుతపస్సిద్ధి గలవాడు. ఈతనింగూర్చి కాశీఖండమునం గానవగును. చెలియ లహల్య. గౌతమస్త్రీ భార్య. కాశీపట్టణవాసుండై యుండినవాడు. కుమారుడు నృపముడు. మఱియుం గాస్యునిసంతతియందు భగీరథుని సుతుం డొకదివోదాసుండు గలడు. ఈతనికి దుష్యంతుం డనియు నామాంతరము గలదు. కాశీభూపతి యగు దివోదాసుడు విశ్వామిత్రునిపై తిరుగుబాటొనర్చె ననియు, ఈతనికి ద్యుమంతుం డను పేరు కల దనియు, అహల్య కీతడు సోదరుం డనియుం జెప్పబడినది.

దివ్యుడు — యదువంశక్షత్రియుడు. తండ్రి సాత్వతుడు.

దిశాగౌరీ వ్రతము — దీని నాషాఢ బహుళఅమావాస్యదినమునం దాచరించెదరు. (పండుగలు చూడుడు.)

దిశ్య గోత్రము — కౌశపనస ఉపగణము చూడుడు.

దిష్యన్తుడు— ఇతనిని 'మరుత్తు' అను నామాంతరముగలధుర్యచిత్తమహారాజు దత్తత తీసుకొనెను. జన్మతః దుష్యంతమహారాజు కనిష్ఠ సోదరుడు. ఈతని కుమారుని పేరు కురుధాముడు.

దిష్టి (దృష్టిదోషము) (Evil Eye)— దిష్టి తగిలెనని సర్వసాధారణముగ వాడుచుందురు. గాని యాశబ్దము తప్పు. దృష్టి యని భావము. ఇది యాంధ్రదేశమున సుప్రసిద్ధమే. ఆంగ్లసీమలం దిది లేకపోలేదు. ఆదేశమున దృష్టిదోషమునకు Over-looking అనియెదరు. ఆంగ్లమున ఉచ్ఛకాలమున నిది చిల్లంగులలో నొకటిగ తలంచియుండిరి. అతివాంఛ, (అబ) అత్యాశకలవారిదృష్టులు దీనోషము(దృష్టిలో పొగ్యతమున)గిల్గియుండునని తలంపు బహుమున్నది.

ఒక సుప్రసిద్ధ ఆంగ్ల పండితుడు "Faculty of causing harm threw evil eye"అని దృష్టిదోషమును వివరించి యున్నాడు.

దిస్యగోత్రము— కౌశాధ్యఉపగణము చూడుడు.

దిస్క్రిప్టివ్-ఎస్ట్రొనొమీ— ఎస్ట్రొనొమీ చూడుడు.

దీక్షమకుల గోత్రము- ఆర్వ్యవైశ్యుల ౧౦౨ గోత్రములలో నొకటి. (వైశ్యగోత్రములు చూడుడు.) దీక్షమకుల (దీక్షమశిష్ట లేక దీక్షను శిష్ట) గోత్రము. ఏకార్షేయ (32) గోత్రము. మారీచగణము. సాంస్కృతిగోత్రము. మారీచస, అతియస, ఉపస్థాబ యజుశ్శాఖ. ప్రమాణాదస్త్రపవాక్యడ. సమానగోత్రములు. జమదగ్నిస అతియస. భాస్కరేశుడు దేవత. భాస్కరాంబ భార్య. భాస్కరక్షేత్రము పాపనాశము. భాస్కరసరస్సు తీర్థము. జపము వైశకోటి. దీపములు ౫౫. క్షేత్రసంఖ్య ౧౬. స్వర్ణదానము. దాక్షిణ వర్జనీయము.

దీకమశిష్ట గోత్రము-దీక్షమకుల చూ.

దీక్షాత్రయము— ౧ దృగ్దీక్ష, (గురుడు శిష్యుని కరుణతోం జూచుట) ౨వాగ్దీక్ష (బోధించుట),౩స్పర్శదీక్ష(చేతితో తాకుచుబోధపడునట్లుం జెప్పుట) దీక్షాత్రయమనంబడును.

ఇంకను వైదికులు మూఁడు–౧ వేదాదికులు, ౨ మను (లేక మనుస్మృతికులు,) ౩ క్రియాదికులు, (ఏకవింశతిస్మార్తాదికులు చూడుఁడు). ఈ మూఁడు దీక్షలం గల్గి చిన్నయియుండి యుందురు.

దీన్ ఇలాహి సంస్థ ఇది అక్బరు చక్రవర్తిచే సర్వమతసమాన సాధనముగ నేర్పఱుపఁబడినది. ఇస్లాం మతావలంబులను గౌరవించని మతోన్మత్తులను నాచరించు ఉలేమాలకు మహమ్మదీయ ప్రభుత్వకాలమున నధికారబల మత్యధికముగ నుండు లోకవిదితమే. అట్టివారు ముల్లాలు కోర్టువారికి, అసూయతో అక్బరు గిట్టని యట్టి రాజ్యమున తలలెత్తి యుండి అక్బరు చక్రవర్తి సన్నిధానవర్తులగు (విద్వాంసుఁడు) ముబారక్ (అను మహదాపి) గారితోను, ఆయన సుతులు (తనకిడ లేఖరులు) ఫైజీ, అబుల్ఫజలు గార్లతోను యోచించె నఁట. వారు ముగ్గురు సూఫీ తెగవారుగ నుండిన మెహ్దావీ తెగ మహమ్మదీయులు విద్వాంసులు, లేఖకులు, చారిత్రకులు నై యుండిరి. (మెహ్దావీ తెగ మహమ్మదీయులు చూడుఁడు) ఎయినీఅక్బరుచరిత్ర వ్రాయుచుండినది అబుల్ఫజలుగారే.

వీరు ముగ్గురు ఏకగ్రీవముగ పరిపాలన సుఖంబుగ నడచి యెల్లరకు సంతృప్తిగల్గుచుండు నటుల చిరస్థాయిగ ప్రభుత్వము నిలచుటకు నిత్తరుణమున మతసమాన మవశ్యం బని సలహా నిచ్చిరఁట. చక్రవర్తియు తనరాజధానియగు ఫతేపూర్సిక్రీలోని ఇబాదత్ఖానా (భక్తిభవనమునకు) ప్రతిగురువారమును వేర్వేరుమతముల విద్వాంసుల నాహ్వానించుచు, తనయొద్ద పండితు లగు మఖ్దుముల్ముల్కు, షేకుఅబ్దున్నబీ గార్లు సమక్షమున ఉలేమాలను ప్రశ్నించుచు, మతధర్మపద్ధతుల నుడువం జేయుచు, నన్యమత పండితులను హేతువాదముల ప్రత్యుత్తరముల నీయ ననుజ్ఞల నిచ్చుచు, తాను వాదోపవాదములు వినుచుండువాఁడఁట. అట్టి కూటముల కేఁగుదెంచుచుండిన విద్వద్బృందముం గూర్చి 'ఎయినీ అక్బరీ' యం దిట్లు చెప్పంబడినది.

క్రైస్తవమతపక్షమున– బంగాళాదేశమున సాత్గాం నందు పోర్చుగీజువికార్ జనరలుగ నుండిన Julian Pareiva గారు ౧౫౭౮లోను, పోర్చుగీసుఫాదరు Pietho Tavaries గారు ౧౫౭౭లోనుగోవాయందు క్రైస్తవమతాధికారి Antonio Cabral గారు ౧౫౭౮లోను జెసూయిట్సుమతసాంఘికులు ఫాదరు Aequaviva గారు, ఫాదరు Monserrate గార్లు ౧౫౮౦లోను.

జొరాస్ట్రమతపక్షమున దస్తూర్మెహర్జీరానా బోధకుఁడు అగ్నిపూజాగ్నిధర్మములం గూర్చి వాదించినవాఁడు.

జైనమతపక్షమున– హీరవిజయసూరి, విజయసేనసూరి, భానుచంద్రసూరి గార్లు జైనధర్మములం గూర్చి వాదించినవారు.

హిందూ ఆర్యమతపక్షమున– పురుషోత్తమ పండితుఁడు, దేవీపండితుఁడు వాదించినవారు.

ఇంకను మహమ్మదీయులలోని సూఫీ,సున్నీ, షియా విద్వాంసులును, యూదులు, జాతీయులు చార్వాకులు, సబియనులు, నజరేనియనుమతముల పండితులు గూడ వాదములలో పాల్గొనిరఁట. వీటిఫలితముగ చక్రవర్తి కన్యమతసహనమే ధర్మమార్గ మనియు, ప్రభువుల కుండితీరవలసిన దనియు మనస్సున స్థిరపడె నఁట.

ఈ యిబాదత్ఖానా సభకుఁ బిదప చక్రవర్తి యాజ్ఞమేరకు చక్రవర్తి "ఇమామిఆదిల్" (దేవుని ప్రతినిధి) పదవిని వహించుచున్నాఁడని ప్రకటింపంబడి, ఫతేపూర్సిక్రీజామీమసీదువాకిట సర్వమతముల పండితులను ఆహ్వానించి సమావేశపఱచి, యందు సింహాసనారూఢుఁడై యా

పదవి నందినట్లు ప్రకటించి సుప్రసిద్ధమగు ఖుత్బాపత్రము నక్బరుచక్రవర్తి చదివెను. అది "అల్లాహూ అక్బర్" దేవుడు మాకు సామ్రాజ్యమును ధీమంతమగు బుద్ధిని (హృదయము), బలవంతమగు హస్తమును నొసంగి సన్మార్గమగు ధర్మమున నడువం జేయుచు మనస్సునుండి యన్యాయములం దొలంగించుచున్నాడు. ఆయనను నుతియించుట మానవగ్రాహ్యశక్త్యతీతము. మహాసామ్రాజ్య మాయనది. అల్లాహూ అక్బర్".

అంతటినుండి యాయన పరిపాలన యందు రాజ్యమంతటను సర్వమతసమత్వము చక్కగా నడచెను. ఈ విధానమునకే "దీన్ ఇలాహీ" యనిపేరు. దీని నంగీకరించినవారెల్లరొకరికొకరు "అల్లాహూ అక్బర్" అనిన ప్రత్యుత్తరముగ "జల్లా జలాలుహూ" అనుచు పాదనమస్కారవందనము లాచరించుకొనుచుండెడివారట. ఇది నిజమున నొక విధానము కాని మతము కాదని చెప్పంబడి యున్నది.

దీనారము లేక దీనారటంకము — ఇది యాంధ్రదేశమునకు క్రొత్త గాదు. నాటి నాణెము. శ్రీనాథమహాకవి "సీ॥ దీనారటంకాల తీర్థమాడించితి దక్షిణాధీశుముత్యాలశాల" యని వ్రాసికొని యున్నాడు.

యుగోస్లావియా దేశమున నీపేరుగల వెండి నాణెము వాడుకలో నుండెనట. దాని క్రొత్త నాణెములందు తొమ్మిదిన్నర పెన్నుల విలువ యనియుం జెప్పబడినది.

దీపకతాళము— తాళములు చూ.

దీపకపంచకము— ఆయుర్వేద వైద్య శాస్త్రమున ౧ కసివెంద, ౨ చిత్రమూలము, ౩ వాముము, ౪ అజామోదము, ౫ జీలకఱ్ఱ లకు పేరు.

దీపంకరుడు (అతీశుడు)— ఈయనొక బౌద్ధభిక్షువు. వంగీయుడు. పదునొకండవ శతాబ్దమున నివసించిన బౌద్ధశాస్త్ర బోధకుడు. టిబెట్ శాఖకు మూలపురుషుడు. (అతీశభిక్షువు చూడుడు.)

దీపనీత్రయము — ఆయుర్వేద వైద్య శాస్త్రమున మరికాలు, పాతికారా, నాగములు లకు పేరు.

దీపనీయవర్గము (మహాకషాయము) ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున ౧ పిప్పలి, ౨ పిప్పలిమూలము, ౩ చవ్యము, ౪ చిత్రమూలము, ౫ శొంఠి, ౬ అమ్లవేతసము, ౭ మిరియాలు, ౮ అజామోదము, ౯ భల్లాతకీబీజములు, ౧౦ ఇంగువ వీనికి పేరు. మఱియు వీనికి కాయము నకు మహాకషాయమని యనుటయుం గలదు.

దీపము నుండగనే యిల్లు చక్కబెట్టుకోవలయును ఆంధ్రసామెతకు సాటిని భాసము. (ప్రస్తుతము.)

దీపాలపౌర్ణమి - కార్తీకశుద్ధ పౌర్ణిమ దినమున స్త్రీలు భక్తితో దీపములను వెలిగించి దేవతారాధన చేయుదురు. మఱికొందరు దీపము లొడలిపై, నాభిపైనుంచుకొని దేవునకు మ్రొక్కుదురు దీపములు పెట్టువారికి దీపము లని పేరు వాడుదురు. దీనిని కొందరు దీపాలపౌర్ణమి యని వాడుచుందురు. ఇది యాంధ్రలో నెట్టి ప్రమాణము లేదు. (పండుగలు, పర్వదినములు, వ్రతదినములు చూడుడు.)

దీపావతి (ద్వీపము)— దీని నిప్పుడు దవార్ అనుచున్నారు. అరేబియా (పశ్చిమ) సముద్రతీరమున, సముద్రమునందు గల గో- ద్వీపమునందు దక్షిణముగా పంచగంగాతీరమున శివాలయమున సప్తకోటీశ్వరశివలింగము గలదు. ఇది సప్తమహాక్షేత్ర ప్రతిష్ఠితము. దీనిం గూర్చిన

ప్రశంస స్కాందపురాణ సహ్యాద్రి ఖండమునం గలదు.

దీపావళి (అమావాస్య) పండుగ (దివ్వెలపండుగ)—ఇది యేటేట ఆశ్వయుజబహుళ అమావాస్యదినమున వచ్చు పండుగ. దానికి పూర్వదినమునకు నరకచతుర్దశి యని పేరు. కామరూప దేశాధిపతియై చక్రవర్తియును రాక్షసుండు నగు నరక మహారాజు పేరం బరంగుటకు ప్రసిద్ధియున్నది. ఈ మహారాజు స్వర్గమునాక్రమించి, యింద్రుని జయించి, స్వల్పకాలము చింతామణి భద్రసింహాసన మధిష్ఠించినవాండని చెప్పంబడినవాండు.

ఈ నరకమహారాజు శ్రీకృష్ణునితోం గలహించి సంగరమునకుం గదియ, శ్రీకృష్ణుని యనుంగు భార్య యగు సత్యాదేవి నరకమహారాజును మనుమాడినట్లుగం జెప్పంబడినది. అందుని నాండుదిగ నరకచతుర్దశి యనియు నాండుం గొండురు. అనుమరునాం డమావాస్యయందు సంతోషముతో ప్రజ లెల్లరు దేశమంతటను శ్రీకృష్ణుని సన్మానమునకుం గాను దీపములను వెలిగించి పండుగ సంతోషవినోదముల ననుభవించిరి.

నాంటినుండి నేంటివరకు దీపావళి అమావాస్య పండుగను జాతీయగౌరవముతో నాచరించుచున్నారు. ఇదియే కారణముగా నాంధ్రదేశమున నరకాసుర ప్రతిమయు పటాకీలను గూడ దీపసమూహమునకుం దగులం గాల్చుచుండుట మొదలిడిరి. ఇది నాంటినుండి యేర్పాటు.

ఇంక నీయాశ్వయుజ బహుళ అమావాస్యను జైనమతస్థులు మహావీరస్వామి మనియెదరు. నాటి తీర్థకరులలో చివరవాండగు మహావీరస్వామి (జైనతీర్థకరులు చూడుండు). క్రీ.పూ. ౫౨౭ సంవత్సర ప్రాంతమున ఇప్పటి బీహారములోని పావాపూర్ లేక కుండలపూర్ అనంబడినతావున నిర్వాణమందె ననియు, వారు ౭౨ సంవత్సరములు జీవించినవా రగుటచే క్రీ. పూ. ౫౯౯ వారిజన్మమై యుండవలె ననియు, మఱియు కుండలపూరే వారిజన్మ స్థలముగూడ నైయున్న దనియు, జైనులం దొక బలమగు ప్రతీతి కలదు.

మహావీరస్వామికి శిష్యుండై యాయనకుం బిదప మతాధిపతియైన సుధర్మస్వామి కదివఱకు నాల్గుజ్ఞానము లుండె ననియు, ఈ గురునిర్వాణకాలమున నైదవజ్ఞానముం గూడ గల్గుటంజేసి ఈయమావాస్య జైనులకుం బవిత్రదినముగం గూడ నేర్పడియె నంట. ఈ సందర్భమున నీ సుధర్మస్వామి గౌతమ గోత్రోద్భవుం డగు ఇంద్రభూతి యను పేరుగల విప్రుం డనియు, ఈయనను గణాధిపుం డని కూడ వాడుచుండువా రనియుం జెప్పంబడినది.

ఇట్టి పవిత్రదిన మగు మహావీర పర్వదినమున జైనులు ధనపూజ గావించి, రత్నకాంతులం బ్రదర్శించుటకు ప్రత్యామ్నాయముగ దీపావళిని వెలుగంజేసి క్రొత్తపుస్తకములను లెక్కలను వ్రాయ ప్రారంభించుచున్నారు. మఱియు నీపవిత్రదినమున జైనస్వాములు (యతులు) ఉత్తరాధ్యయనంబను సూత్రమును (జైన మతగ్రంథము) తాముపఠించుకొనుటయు నెల్లరకు దానిధర్మములను బోధించుటయు నొనర్తురు. ఈసూత్రమును మహావీరస్వామి తననిర్వాణకాలమునందే శిష్యుండగు సుధర్మస్వామి కుపదేశించెనని చెప్పంబడినది.

ఇంక నీయుత్సవము రాజపుత్రస్థానసీమలందు లక్ష్మీపూజగ వైశ్యజాతులవారిచే మాత్రమేగాక తీయమగు రాజకీయోత్సవముగం గూడ రాజులచే (మహారాజులచే) నాచరింపం బడుచున్నది. నాండు ప్రభువులు ప్రధానమంత్రితో సింహాసన మారోహించి, పాచికలతో నాటలనాడి, జయా

పజయములనుండి భావిసంవత్సరఫలములను నిర్ణయించుకొనుటయు నాచారమై యున్నది.

దీప్తారోగము(దీప్తము)దీప్తరోగము- ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున నాసికా (ముక్కు) రోగమునకు పేరు.

దీప్తేశ్వరము— ఆగ్రా, అయోధ్య, సంయుక్తరాష్ట్రములలోని అల్మోడా, (లేక కూర్మాచల సీమ) పంగినా (పశ్చిమ [illegible]) లోని చంపావతి పరిసరముల గిండినదియందు భద్రా నది సంగమించుతావున నున్న సుప్రసిద్ధ క్షేత్రము.

తొల్లింటికూర్మాచలము నిప్పుడు "కుమాం" అనుచున్నారు.

దీప్యత్రయము— త్రిదీప్యములు చూ.

దీప్యషట్కము(దీప్యకషట్కము)- కుంకుమపువ్వు, గంధతగరము, [illegible], జీలకర్ర, నిమ్మ, మయూరశిఖ [illegible] నాయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున దీప్యషట్కమని పేరు.

దీర్ఘకూరకములు లేక స్వపాన్నము- ఇవి శాలిధాన్యములలోనొక భేదజాతిధాన్యము.

దీర్ఘచిత్తగోత్రము— [illegible] లేక యాస్కగణము చూడుడు.

దీర్ఘజంఘ గోత్రము -ముద్గల ఉపగణము చూడుడు.

దీర్ఘతమస గోత్రము -ఔతథ్య ఉపగణము చూడుడు.

దీర్ఘతమసగోత్రము- ఇది ఆంగిరస సంతతి గౌతమగణములోని దీర్ఘతమస ఉపగణముగ చెప్పబడినది.

ఆంగిరస, గౌతమ, దీర్ఘతమస యనియు, ఆంగిరస ఔతథ్య, దీర్ఘతమస యనియు, ఆంగిరస, ఔతథ్య, కాక్షీవత, గౌతమ, దీర్ఘతమస, యనియు మూడు ప్రవరరూపములు.

దీర్ఘతము(డు)- అంగిరసుని ఉతథ్యుని [illegible] తల్లి పేరు [illegible] పుత్రుడు గౌతముడు [illegible] దీర్ఘతముని భార్య పేరు ప్రద్వే[illegible] పుత్రులు [illegible] వెలియు [illegible]

[illegible] పుత్రుని [illegible]

దీర్ఘపద్రీవ్యయము— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున [illegible] లకు పే[illegible]

దీర్ఘపాదప ద్వయము— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున తాటి, పోకచెట్లకు పేరు.

దీర్ఘపురము— ఇప్పుడు [illegible] అను పేర [illegible] రాజ్యమున నున్న[illegible]

దీర్ఘశష్కులీభక్షణ న్యాయము— [illegible] యుండ [illegible] ముల[illegible] [illegible] ప్రత్యేకముగ [illegible] యున్న[illegible] భావము. [illegible] వచ్చుటయు [illegible] మే వచ్చు [illegible] భావము.

దీర్ఘకాద్వయము— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున [illegible] (గో[illegible])

వృక్షములకు పేరు.

దీర్ఘసంస్థానరాజ్యము — పంచగౌడ దేశము చూడుఁడు.

దుర్ధ (లేకదృక్ష) గోత్రము— ముద్గల ఉపగణము చూడుఁడు.

దుంగార్పూరు సంస్థానము— ఇండియా దేశమునందలి రాజపుటానా ఏజన్సీలోని బ్రిటిషువారికి లోబడిన సంస్థానములలో నొక రాజపుత్ర సంస్థానము (రాజపుటానా ఏజన్సీ చూడుఁడు). దుంగార్పూరు రాజధాని.

దుందిలపు చెట్టు— లా. Bignonia Indica సం. భూతపుష్పః. దీనిఁగూర్చి యంతగా తెలియదు. దీనికాయలు మూరెఁ జేనలుండును. జఠరాగ్ని నభివృద్ధిపఱచి శరీరమును సర్వకోష్ఠమును బాగుపఱచుననియు.

అష్ఠీలకవాతము, ఆమదోషము, క్రిమి, గుల్మరోగము, తాపజ్వరము, ప్రమేహము, పాండువు, పీనసరోగము, మూలవ్యాధి, మేహదోషము, మోఁకాళ్లవాపు, వాతరోగము, శ్వాసకాసలు, శ్లేష్మరోగములపై చక్కఁగ పనిఁజేసి నివారించుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

చిగుళ్లు అగ్నిదీపనము తేలికను గలిగించు నందురు.

దుందుభి— ఈపేరు గలవారు పెక్కండ్రు గలరు. మాయావి రెండవసుతుండగు దుందుభి వాలిచే జంపఁబడినవాఁడు. వీనికళేబరము నవ్వాలం బారివైచుటచే దానినుండి రక్తబిందువులు ఋష్యమూకపర్వతముపై మతంగమహర్షి తప మొనర్చుతావునఁ బడెనట. ఆరుషిసత్తము డహస్యమున వాలి యీపర్వతముపై కరుదెంచిన తల వ్రక్కలగుఁగాక యని శపించెనని చెప్పఁబడినది.

మఱియు మయుని రెండవసుతుని పేరు దుందుభి. ఈతఁడు మండోదరి సోదరుఁడు, రావణుని బావమఱఁది. యాదవసంతతియందు నహుని కుమారుఁ డొకఁడు దుందుభి గలఁడు.

వేఱొకదుందుభి వృష్ణి యనిపేరుగలవాఁడు. యాదవక్షత్రియుఁడు. తండ్రి కుకురుఁడు. పితామహుఁ డంధకుఁడు. కుమారుఁ డవిద్యోతుఁ డనంబడు అభిజిత్తు.

దుందుమారదేశము — అంబరీషపురరాజ్యము చూడుఁడు.

దుందుమారపురము (దుంద్రా)— అంబరీషపురరాజ్యము చూడుఁడు.

దుందుమారుఁడు (కువలయాశ్వుఁడు)— ఇక్ష్వాకుసంతతి సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు నామాంతరము కువలయాశ్వుఁడు చూడుఁడు.

ఈతఁడు దుందుఁ డను రాక్షసుని జంపి దుందుమారుఁ డనుబిరుదనామ మందినవాఁడు.

దుంపరాష్ట్రము చెట్టు—లా. Vanda Rozburghii లేక Cymbidium Tessa దుంపరాష్ట్రము వేళ్లచేసి విద్రధి యను(నాభి) వ్రణమును మాన్పి, విరేచనముగావించి సమస్త వాతములు, విషదోషములు హరించి, అగ్నిమాంద్యము నడఁచి, వీర్యపుష్టిఁ గల్గించు ననియు, ఉబ్బురోగము, జలోదరము, గుల్మము, మూలవ్యాధి, వాతదోషము, శ్వాసకాసలు, శ్లేష్మముల, వీనిని నివారించునని చెప్పఁబడినది.

పసిబాలుర కిది చక్కఁగ పనిచేయును. (సన్నరాష్ట్రము లేక సన్నదుంపరాష్ట్రము చూ.)

దుఃఖములు: రెండు విధములు—

౧. ఆధి— ఇది మనస్సునకుఁ గల్గెడిదుఃఖము, విచారము, కించ, మనోవ్యాకులము మొదలగు బాధలు.

౨. వ్యాధి— ఇది శరీరమునకుఁ గల్గెడి బాధ, రోగములు, నొప్పులు మొదలగు శరీర పీడనములు, వీట్లవలన సంభవించెడి దుఃఖము- మోహసంతసదుఃఖములు చూడుఁడు.

దుఃఖ మేవ సర్వం వివేకినః— వివేకము పూర్తిగాఁ గలవానికి జగమంతయు వేదనల(దుఃఖ) మయముగనే తోఁచుననిభావము.

దుక్కిటెద్దు దేశాంతరమేగినట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

దుగ్ధగంగానది—దీనిని ధవళీ లేక ధవళీ గంగయనుచున్నారు. అరుణోదదేశము(నాగాల్యాండ్ స్థానరాజ్యము). మందాకిని(లేక మందాకిని) యొక్క శాఖానది(Tributory.)

దుగ్ధసాగర (దూద్సాగర్) జలపాతము- M. S. M. చిన్నరైల్వే లైనులో క్యాజల్ రాక్, కొల్లెమ్ స్టేషనులనడుమ ఈసుప్రసిద్ధ జలపాతము కలదు. ఇంగ్లీషువారు పాలవానితెల్లని నురుగున ట్లగుపడుట నిపేరిడ్యోన. పడమటి కనుమల పాదముకడ (బొంబాయిరాజ్యము, పోర్చుగీజురాజ్యముల హద్దున నున్నది. అందు మధ్యమున సీమ యంతయు జలపాతములు పెక్కు కలవు. అం దీదుగ్ధసాగరము చాల పెద్దది. మిక్కిలి యెత్తునుండి పడును. ఈపాతమున నినుపదాట పర్వతకందరములు దూసుమి బయటఁబడుచు పరుగిడుటకై నడుమ నొక (దుగ్ధసాగరపు) గండియ దాఁటుట కొక యెత్తైన వంతెనపైనుండియే పోవును. వర్షకాలమునం దాజలపాత జలకణములు వంతెనపై బడుచు దానిం దడపుచుండు నట.

దున్న నక్కరలేకుండా ఊడ్చితే కొయ్య నక్కరలేకుండా పండుతుంది చేను. ఆంధ్రలోకోక్తి.

దున్నపోతు ఈనినదంటే దూడను కుడిపితిరా! అన్నాడఁట—ఆంధ్రలోకోక్తి.

దున్నపోతు చేలోపడినట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

దున్నపోతుపై వర్షించినట్లు—ఆంధ్రలోకోక్తి.

దున్నుతఱి దూడలలోజేరి మేపుతఱి ఆవులలోను జేరునట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

దున్నే రోజులలో దేశములవెంటఁబోయి కోసేరోజులలో కొడవలిపట్టుకు సిద్ధమైనట్లు—ఆంధ్రలోకోక్తి.

దుప్పిభోజనము — ఆంధ్రభాషా [illegible] భోజనము [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

భోజనము చేయుటకు ముఖ్యమైనపాయము. [illegible] లఘుసములు చేర్చు. అట్టి భోజనము మానుటయు దుప్పిభోజనము.

దుమ్ముగూడెము (తూర్పు గోదావరీ మండలము) దుమ్ముగూడ మనుపేరుగల కొండదొర యొకఁడు ఇప్పటి నైజాంరాజ్యము లోని భద్రపురమునుండి గోదావరీ నదీతీరమందున్న భద్రాచలమునకు నున్న ప్రదేశ మేలుచుండు వాఁడు. ఇప్పటిదుమ్ముగూడెము (తొల్లింటిదుమ్ముగూడెం)దానినినివాసస్థానము యుండి యాతనిపేరనే నిర్మింపఁబడినది. ఈతని జమీ రాజ్యమును తన కాకతీయ(త్రిలింగ)రాజ్యమునకుఁ గెల్చుకొనుట రుద్రదేవమహారాజునకర్పనని చెప్పఁబడినది. (త్రిలింగ కాకతీయసామ్రాజ్యముచూ.)

దుయ్యచెట్టు (దూసరిచెట్టు)—లా. Cocculus Villcsus. సం.శితిచారిక,శితివరిక, సునిషణ్ణకః. దీని ఆకురసము సీసాలోఁ బోసిన గట్టిపడును. దానిం బంచదారగల్పి లోని కిచ్చుచుండిన శగరోగపుబాధలు నివృత్తిగల్గును. దీని వేరు,రసము,కషాయము, చూర్ణము, చలవజేసి విరేచనముకల్గించి చిత్తభ్రమను వెంటనే నివా

రుంచి చెమటపట్టించును. శోషవాతము, పైత్య రోగము, మూత్రకృచ్ఛ్రము, మేహదోషము, రక్తదోషము, శ్లేష్మదోషముల నడంచి దేహ పుష్టి కలిగించునని చెప్పంబడినది.

దురిమిడి (తీఁగదురిపిండి) — దీనిం గూర్చి యాతెగాఁ దెలియదు. కడుపులోని బల్లలు, మేహజ్వరములు, శీతజ్వరముల నడంచు నని చెప్పంబడినది.

దురీకణతాళము—తాళములు చూ.

దుర్గములు (కోటలు)- నాల్గువిధములు. దుర్గమున వారి నశక్యమగున దని యర్థము. వైరులగు రాజులు ప్రవేశింప శక్యముగాని స్థానము. రాజులు నివసించు రక్షితస్థానము.

౧ పర్వతములమధ్యప్రదేశము-పర్వతములు శత్రుసేన యెక్కుట కష్టముగ నుండవలెను.

౨ వనమధ్యప్రదేశము.

౩ జలమధ్యప్రదేశము.

౪ ప్రాకారముగ నుండు బలవత్తరమగు కోటగోడలు బురుజుల మధ్యప్రదేశము.

దుర్గలు ౯ (నవదుర్గలు. దుర్గ అనంగా శక్తి)- కాశీఖండమున దుర్గాసురు నోడించి (పార్వతి) యాతండు దీనుఁడై మొఱలిడఁ గనికరించి ప్రసన్నయై ప్రార్థనమేర కాతనిపేరు తా వహించె నని చెప్పంబడినది. మార్కండేయ పురాణమున నవదుర్గలు పేర్కొనంబడినవి.

౧ శైలపుత్రీదుర్గ, ౨ బ్రహ్మచారిణీదుర్గ, ౩ చంద్రఘంటాదుర్గ, ౪ కూశ్మాండదుర్గ, ౫ స్కందమాతృదుర్గ, ౬ కాత్యాయనీదుర్గ, ౭ కాళరాత్రీదుర్గ, ౮ అతిభైరవీదుర్గ, ౯ సర్వసిద్ధిదుర్గ.

శ్లో॥ ప్రథమా శైలపుత్రీతి ద్వితీయా బ్రహ్మచారిణీ
తృతీయా చంద్రఘంటేతి కూశ్మాండేతిచతుర్థికీ
పంచమా స్కందమాతేతి షష్ఠా కాత్యాయనేతి చ।
సప్తమా కాలరాత్రీ చ। అష్టమా చాతిభైరవీ నవమా సర్వసిద్ధిశ్చాత్।
నవదుర్గాప్రకీర్తితా౩॥(మార్కండేయపురాణే)

దుర్గాత్రయము— ఆయుర్వేద వైద్య శాస్త్రమున నల్లసుగంధి, నీలిచెట్టు, కోయిల దింతెనలకు పేరు.

దుర్గానది—గుజరాతు దేశమున సబర్మతీ నదియందు చేరుకొను నది. దీనింగూర్చిన ప్రశంస పద్మపురాణము. ఉత్తర. ౬౦ యందు నను, బ్రహ్మాండపురాణము ౪౦ యందునను గలదు.

దుర్గాష్టమి— మహాష్టమి చూడుఁడు.

దుర్జయపురము—మహాభారతము,వన పర్వము ౯౬ యందు నీలకంఠ వ్యాఖ్యయందు మణిమతీపురమున కీపేరు కలదని వాడంబడినది.

దుర్జయలింగము (డార్జిలింగు)— హిమవన్నగముపైనున్న డార్జిలింగను సమశీతోష్ణప్రదేశమునం గల దేవస్థానమునందలి శివలింగము. ఈ దేవస్థానమువలన నీతావునకును దుర్జయలింగక్షేత్రమని పేరు కల్గి నానాంటి కాంగ్లవికారరూపమై డార్జిలింగాయెను. ఇంకను నిచట 'అబ్జర్వేటరీహిల్' అనంబడుతావునం గల యొకగుహకును నదేపేరు గలదు. దానిని కొందఱు నిర్జ (పిడుగు, లేక ఇంద్రుని నిఫ చక్రమును బంధించుశీల)వలనం గల్గిన గుహగా నన్వయించుచున్నారు.

దుర్జయవంశనృపతులు – దుర్జయ మహారాజు హైహయవంశ క్షత్రియుఁడు. కొందఱు సూర్యవంశస్థుఁ డందురు. త్రిలింగసామ్రాజ్య మేలిన కాకతీయచక్రవర్తులు దుర్జయసంతతి

వారని దుర్దమ దేవికాలమునందు పుట్టిన మాళ్లాపురి శాసనమునఁ గలదు. ఖాజీపేట శాసనమున "దుర్జయకులాబ్ధిచంద్ర స్సత్యాశ్రయ స్సకలభువన రేంద్రః" అనియు "[illegible] త్రిపురాధీశ్వరః" అనియు నున్నది. పరిశీలకులు దుర్జయసంతతి వారిలోఁ గొందఱు శూద్రులై [illegible].

దుర్జయుఁడు— దనువు పుత్రుఁడు.

దుర్దమనుఁడు— పాండవసంతతిక్షత్రియుఁడు. తండ్రి రెండవ శతానీకుఁడు. పితామహుఁడు సుదాసుఁడు. పుత్రుఁడు మహీనరుఁడు.

దుర్దముఁడు— అత్రిసంతతి చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు. (గాంధారాధిపతి) గాంధ్రి ధృతుఁడు. పుత్రుఁడు ప్రచేతస్సు. మఱియు యదువంశక్షత్రియుండగు భద్రసేనుని పుత్రునకును ఈ పేరు కలదు.

దుర్దిన గోత్రము— పింగాక్షా లేక యాస్కగణము చూడుఁడు.

దుర్నామ దుర్నామకములు (దుర్నామ్నీ)- ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రము మూలశంకవ్యాధికి పేరులు.

దుర్నామ్నీవ్యాధి—ఆయుర్వేద వైద్య శాస్త్రమున మూలశంకవ్యాధికి పేరు.

దుర్భిక్షమల్పంస్మరణంచిరాయుః

క్షామము కొంచెముకాలమె యుండినను చాలకాలమువఱకు జనులు దానిని జ్ఞాపకముంచుకొందురని భావము. ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి.

దుర్మదుఁడు— వసుదేవుని కుమారులు ఇర్వురీపేరు గలవారుండిరఁట.

దుర్మార్గవిద్యకు తండ్రి. తల్లి. గురువు అక్కఱలేదు గాని గురువుగా రుంటే చాలును—ఆంధ్రలోకోక్తి.

దుర్మార్గునకుపకారము తలంచుట కూడ అపాయకరమే!—ఆంధ్రలో[illegible]

దులాబగోత్రము-ఆత్రేయగణము చూ.

దువ్వెన్నచెట్టు (తుత్తిరిబెండ, లేక ముద్రబెండచెట్టు)-లా. Malya Rotandifolia అనియు Sida mauritian ఆంగ్ల Mallow tree. (నేలతుత్తురుబెండ Ground Mallow ఇది నేల పాఁకును.) దీనికి తుత్తిరిబెండ, తుత్తిరిచెట్టు, ముద్రబెండచెట్టు, దువ్వెన చెట్టు అని పేరులవు. ఆకులందు మేహశాంతి, [illegible]శాంతి, పిత్తవృద్ధి, దేహపుష్టి నిచ్చుగుణము కలదనియు, మూలములను [illegible] [illegible]మనసనియు, [illegible]ములను, పుష్పను [illegible] నసియు, గింజలను [illegible]మనసనియు, [illegible] [illegible] [illegible] నసియు, [illegible], సమూలముగను, [illegible] [illegible] నసియు, పచ్చివే [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]నసియు జెప్పఁబడినది.

మఱియు నేలతుత్తిరిబెండ [illegible] [illegible] యు నసియు, సమూలముగ [illegible]ములు [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ధాతువులు [illegible]నసియు జెప్పఁబడినది.

దుశ్చరితకుదుఃఖమేకదభాగము— [illegible]లోకోక్తి.

దుష్టం కిమపి లోకే స్మిన్ నని ర్దోషం నని ర్గుణం— [illegible] [illegible] భాష [illegible] లోకోక్తి. ఈలోకమునఁ బ్రపంచమునందు గుణము, దోషము కలిసియే యుండును గాని కేవల దోషపదార్థములు, కేవల గుణములు [illegible] ములు నుండవని భావము.

దుష్టచతుష్టయము- భారతప్రసిద్ధము దుర్యోధనుఁడు, శకుని, కర్ణుఁడు, దుశ్శాసనుఁడు దుష్టచతుష్టయ మనంబడిరి

దుష్టునకు దూరము తొలఁగవలసినదే—ఆంధ్రలోకోక్తి.

దుష్టుపు (చెట్టు) తీఁగె పాదు - లా. Odina wodier అం. యుగ్మపత్ర కొండఉ గోగు, గుంభ యని పేరుయున్నాది. దీనిని గుమ్మడిచెట్టని కొందఱును, పాలుమండిచెట్టని కొందఱును వ్యవహరింతురు. పాలుగల్గి యుండు తీఁగ. దీని నేత్రవ్యాధియోగము మెండు. సర్వవిషభేదాదివిషము నివారణముసేయుటకు దీనికిం గలదని చెప్పఁబడినది. దీనివేరు రసమునందు వేఁడిచేసి, గాఢవిరేచనముఁ గల్గించి, పక్షవాత సిరద్వారాతముల నివారించు ననియు, దుష్టవ్రణములు, గాయములు, మాన్పు ననియుఁ జెప్పఁబడినది.

వృత్తియు దుబ్బు, ఉబ్బసపుదగ్గు, క్రిమి, చలిజ్వరములు, పాండువు, యోనిశూల, వసస జ్వరము మొ॥ నివారణమగును. వంధ్యలకు తొలుతటిస దీనిని లోనికిచ్చి, పథ్యము చేయించిన సంతానవతులగుదురని చెప్పఁబడినది.

దుష్యంతుఁడు (మహారాజు)- అత్రి, సుద్ర, పురూరవ సంతతిక్షత్రియుఁడు. తండ్రి సురూరు (ఈలినుఁడు). తల్లి సుమంతికాదేవి. భార్య శకుంతల. ఈమె విశ్వామిత్రునకు మేనక యందు జనించి, కణ్వమహర్షిచే పెంపఁబడినది. కుమారుఁడు భరతుఁడు.

దుస్తర్పాపంచకము - ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున సాదా, నూలగొండి, ఎఱ్ఱ గేనెరు దూలగోవిల, పాటల, సీతామ్మవారి తీఁగెలు, వాకుడు, నీరుమిరియెకు పేరు.

దుస్స్వప్నములు—

౧ తలపై నెమురు మొలకలు, తీఁగెలు, పొనలు, మొలిచినటుల.

౨ తనపై పక్షులు వాలినటుల.

౩ తల గొరిగించుకొని పరుగిడినటుల.

౪ రాబందులు, గుడ్లగూబలు, కుక్కలు, కాకులు తన్నుఁ జుట్టుకొనునటుల.

౫ రాక్షసులు, పిశాచములు, ప్రేతములు, భయంకరమగు స్త్రీలు, తన్ను చుట్టుకొనుట, తరుముట, అరణ్యము, గోతులు, మున్నగువాటిలో బడఁద్రోయు నటుల.

౬ చవుటినేలలో గాని, బురదలో, స్మశానములో బూడిదలోఁ గాని తాఁ బడినటుల.

౭ ముళ్లకంప, కొంప, చీఁకటిలో బడినటుల.

౮ ప్రవాహములోఁ బడి కొట్టుకొని పోవు చున్నటుల.

౯ నూనె, ఆముదము, త్రాగికొన్నటుల.

౧౦ వమనము, విరేచనము లైనటుల.

౧౧ తెగిపడ్డరాళ్లు చున్నటుల.

౧౨ కట్టబడినటుల.

౧౩ చెప్పులు పోయినటుల.

౧౪ బాధింపఁబడినటుల.

౧౫ ఓడిపోయినటుల.

౧౬ దుమ్ము, దుమ్ములు, పళ్లు పైఁ బడినటుల.

౧౭ భయపడినటుల.

౧౮ సూర్యచంద్రనక్షత్రములు, దేవతలు, దీపములు, నేత్రములు ఊడి క్రిందపడినటుల.

౧౯ కొండ బద్దలగునటుల.

౨౦ ఎఱ్ఱనిపూవులు, ఎఱ్ఱభూమి, గుహ, పాడుస్థలము వీటిలో కేగినటుల.

౨౧ దిగంబరుఁ డైనటుల.

౨౨ దక్షిణదిశగాఁ బరుగెత్తినటుల.

౨౩ కోఁతితో సహవాసము.

౨౪ భయంకరులం జూచినటుల.

౨౫ భయంకరులగువారు తనను బంధించుట, వెంటదరుముట, రాళ్ళురువ్వుట, మొదలగునవి చేయుచున్నటుల.

-26 ఎఱ్ఱనివస్త్రమాల్యచందనాదులు ధరించినస్త్రీ పాటవిన్నటుల, ఆమెతో సంభాషించుచున్నటులు.

-27 తాను మలినవస్త్రమును, ఎఱ్ఱని, నల్లని వస్త్రములు ధరించినటులు.

-28 గోతిలోఁబడుటలు, ద్వారము తాళము వేయఁబడినటులు.

-29 వెండ్రుకలు రాలిపోయినట్లు, [illegible] ము లూడినటులు.

30 ఎద్దు— ఎనుబోతులు, అడవిమృగములు, కుక్కలు, పాములు, కోతులు, నక్కలు తనను తరుముకొని వచ్చుచున్నటులు.

31 మలినస్త్రీ, కృష్ణవర్ణస్త్రీ, తన నాలింగనము మొనర్చినటులు.

32 జలాగ్నులలో మునుఁగ, పాతాళము లోను, నూతిలోను బడినటులు.

33 బోడి, దిసమొలలు, [illegible], వికలాంగులు, దున్నపోతు నెక్కినవాఁడు, [illegible] నెక్కినవాఁడు, గాడిద నెక్కినవాఁడు [illegible] నటులు.

34 కుక్క— కఱచుట, [illegible], నేత్రములమూసికొనుట, [illegible], నువ్వులు [illegible], [illegible] చూచుట.

ఇవి దుస్స్వప్నములు. [illegible] మార్కండేయపురాణమునను ఇట్లునే చెప్పఁబడినది. వరాహమిహిరుని [illegible] మీఁదను, లేడిమీఁదను [illegible] చున్నటుల కలగనుట [illegible] టం వెలుపుటయే యనియు, [illegible] నెక్కుట రోగసూచకమనియు, ఏనుఁగపై నెక్కుట కుటుంబవృద్ధి యనియుఁ జెప్పఁబడినది. పరాశరమతమున తనపై నన్యులకుఁ గోపమున్నటులను, మృగ, పశు, పక్ష్యాదుల మైథునమును, [illegible]

దూడ కుడిచినట్లు, దుత్తలోఁ బడినట్లు

—([illegible]). [illegible]

దూడ కుడుచునగాని ఆవు చేఁపదు

([illegible]) [illegible].

దూడతోనిపాఁడి దుఃఖపుపాఁడి—

[illegible]

దూడలక్షణపరీక్ష

— [illegible]

నిరీక్షించుచునైనను వర్షముంగూర్చిప్రశ్నించుట వర్షముకురియుసూచక మనియు,

౫. ముసుగు కొంచెము గల్గి కొంచెము తెఱచియుండఁ గడపదాటుచుమోడకదలుచుటుల వర్షముంగూర్చి యడిగిన వర్షించు ననియు,

౬. వర్షముం గూర్చి యొకఁడు ప్రశ్నించునపుడే వేఱొకఁ డెవ్వఁడైనను కుండలోని నీటిని జల్లుచుండినను, పాడిగుడ్డ పిండుచుండినను వర్షసూచకములనియు,

౭. పోకచెక్క- ఆకులు, పప్పులు, గంధము, తాంబూలపుష్పములు, కాయలు, పనసఖండము, పుష్పములు, పండ్లు, హస్తమునం దుండుతఱి వర్షముంగూర్చి ప్రశ్నించిన వర్షము కల్గుననియు, గ్రామాంతర దేశాంతరముల కేగినవారింగూర్చి ప్రశ్నించిన వారు తిప్పక వత్తురనియు,

౮. వర్షప్రశ్న నడుగుటకు దక్షిణదిశనుండి నైరృతిదిక్కు నుండి ఆగ్నేయదిశనుండి యేతెంచుచు నడుగుట శుభసూచక మనియు, స్త్రోతి మనస్సున సంతోషముతోఁడై మోము వెలవెలబోవు వాఁడైనను దోషము పరిహారమై తప్పకవర్షించు ననియు,

౯. చెరువులో నీటియందు, ఏటిలోని నీటియందు, నిలిచి వర్షప్రశ్న మొనర్చిన గొప్ప వానలును, చిన్నకాల్వ, నూతికడ, నిలిచి వర్షప్రశ్న మొనర్చనస్వల్పవర్షములును, నీటిచెలమ, ముళ్లకిసిళ్ళకాల్వ, పత్తిచెట్లు, పాలుండెడిచెట్లు, ఎండిపోయిన ఒలదారులు వీట్లకడ వర్షప్రశ్న మొనర్చిన నతిస్వల్పమగు వర్షము కురియు ననియు,

౧౦. వర్షప్రశ్నకాలమున ఏనుఁగు తొండముతో నీళ్లు పైకిజల్లినను, ఎవ్వరేని దాహము త్రావినను, క్షీరాన్న మగుపడినను, బురద తినస్త్రై త్రుళ్లినను, కప్పలఱచినను, సూర్యుఁడు పశ్చిమమున ప్రకాశించినను వర్షములుసమృద్ధిగ నుండు ననియు,

౧౧. ౧. చేపలవల్లగాని, ౨. అగ్నిహోత్రముగాని, ౩. పొట్టిగాని, ౪. వాడిపోయినలతగాని, ౫. కొరకంచు గాని, ౬. ఉప్పుగాని, ౭. కప్పెరగాని, ౮. బొగ్గులు గాని, (వీట్లయం దేదియైనను సరే) చేతంబట్టి యున్నవారు వర్షప్రశ్న మొనరించుటయు, లేక ఇతరులు వర్షప్రశ్న యొనర్చుతఱి వీటిం జేతం బట్టినవారు ముందుకు వచ్చి నిలుచుండుచు నెదురగుట ఇవి దోషములు, అనావృష్టిఫలితముగఁ జెప్పఁబడ నలయు ననియు రెట్ట విజ్ఞాని తెలిపెను.

దూదేకులవారు—వీరు తఱచుగ మహమ్మదీయమతస్థులుగఁ గానంబడుచుందురు. వీరి ప్రథానస్థానము పెన్గొండ యని యందురు. అట వీరి కొకమసీదు కలదు. తొలుత ఆంధ్రులుగనుండి పదప నీమతస్వీకరణ మొనర్చినవారందురు. పఱుపులకు దూది నేకికుట్టుటన్నవృత్తిగాఁ గలవారు.

పారశీకదేశమునందు సీస్తాన్ సీమ నేలుచుండిన ఘయాసుద్దీన్ భూపాలుఁడు కారణాంతరములచే రాజ్యభ్రష్టుండై ఫకీరై భక్తుండై తిరుచునా పల్లియందలి టబ్రీఆలమ్ అనుభక్తునకు శిష్యుఁడై గురువాజ్ఞమేర నొక దంతకాష్ఠమును పెన్గొండకడ నాటి, యది చిగుర్చ నట మసీదు గట్టె ననియు, నాతనిశిష్యు లీ దూదేకులసాయబులనియుఁ జెప్పుదురు.

దూపదామర-దీనిని తెల్లతామరయనియు నందురు. ఇది యెంతమాత్రము తామరజాతులలోనిది కాదు. లా. Vateria Malabarica or Indica ఆంగ్ల. White dammer దీని నింకను దూపదామరి యనియు నందురు. దీని చమురు పైని రుద్దుటవలన మేహవాతనొప్పులు మొదలగు నొప్పులబాధలు నివారణ మగునందురు. దీనింగూర్చి తెలియదు.

దూపాటిసీమ— బళ్లారిమండల ప్రాంతములోని దూపాడుగ్రామ పరిసర దేశము. ఈసీమలోని ద్రోణాదుల యనంబడు గ్రామ కాపురస్థుఁ డల్లసాని పెద్దనామాత్యుఁడు.

దూబగుంట నారయకవి — ఆంధ్ర కవులలో పూర్వకవులందు పరిగణింపఁ బడినవాఁడు. నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. మైత్రావరుణ గోత్రుఁడు. తండ్రిపేరు బ్రహ్మయ్య, తల్లి నాగమాంబ. దూబగుంటకరణము. క్రీ. వె. ౧౪౭౦-౮౦ ప్రాంతమున నుండినవాఁడు.

రచించినది- ఇతఁడు పంచతంత్ర మాంధ్ర పద్యకావ్యముగ నొనర్చి, తిమ్మభూపతికుమారుఁడు బసవన్నపాలున కంకిత మొసర్చెను. ఈ నృపాలురు సుప్రసిద్ధుఁడగు మాధవవర్మసంతతివారు. వీరు సూర్యవంశక్షత్రియులు. శ్రీరామసుతుఁడగు కుశునిసంతతి. ఈ తెగక్షత్రియుల నుత్తరహిందూస్థానమున కుష్వాహ రాజపుత్రు లనియెదరు.

దూరదృష్టిసిద్ధి— అంజనాద్యష్టసిద్ధులు చూడుఁడు.

దూరపుకొండలు నునుపు- దూరమునుండి పర్వతము నున్నగానున్నట్లగపడునని భావము. కాని నిజముగ నట్లుండదు. ఆంధ్ర లోకోక్తి.

దూరముఁ గొలుచుట—ధ్వని సెకెండునకు 1120 అడుగుల చొప్పున వ్యాపించుచుండు నని అంద ఱెఱింగినధర్మమె. ఈలెక్కమేర కొక్కమైలు దూరమును (అనఁగా 1760 గజములను) ఇంచుక యెక్కువగా నాల్గుమ్ముప్పాతిక సెకెండ్లలో దాఁటఁగల్గును. ఇటులనే మెఱపుంగాంచి ఉఱుముధ్వనిని, తుపాకిపొగంగాంచి దానిధ్వనిని లెక్కింపఁ వీలగుచున్నది. గొప్పగొప్ప నదులయం దోడలలో చీఁకటి రాత్రులందు నడుచువారు, నీటిం గఱ్ఱతోఁ గొట్టి ధ్వనిం గల్గించి తీరమునుండి తిరిగివచ్చు దానిప్రతిధ్వని కగుకాలము గడియారమున నెఱింగి, తీర మింతదూరమున్నదని తెలుపఁగల్గుచున్నారు.

దూరశ్రవణసిద్ధి— అంజనాద్యష్టసిద్ధులు చూడుఁడు.

దూరస్థవనస్పతిన్యాయము— వనస్పతి యను వృక్షమున కర్థము. వనమున నాటఁబడినచెట్లను దూరమునుండి చూచిన నన్నియు నొకటి వెనుక నొకటి యుంట నొకే వృక్షముగఁ గాన్పించును. దగ్గఱకుం జనిన వేర్వేఱుగఁ గాన్పించును. దూరముగనుంట మఱుగుపడుటం దెల్పున్యాయము.

దూరస్థాః పర్వతా రమ్యాః సమీపస్థా స్తు బర్బరాః— పర్వతములు దూరమునకు రమ్యమై (నున్నగా నున్నట్లై) గన్పించుననియు, సమీపమున కెక్కువ తక్కువలు ద్యోతక మగుననియు భావము. ఇది సంస్కృత భాషయందలి లోకోక్తి.

దూర్వాసమహర్షి—తండ్రిఅత్రిమహర్షి. తల్లి అనసూయ. సోదరులు దత్తాత్రేయచంద్రులు. భార్య కన్దళి. (ఈమె ఔర్వునికుమార్తె). అత్రి అనసూయల కీశ్వరుని రుద్రాంశమున జనించినవాఁడు. ఇది బ్రహ్మపురాణప్రసిద్ధము. ఈతండును, భార్యయుఁ గూడ ముక్కోపము గలవారే. ఈతనివలన శాపమంది బాధలంబడి యిడుములం గుడిచినవారి కథలకు మేర లేదు. కందళివలన కదళిజాతి యేర్పడె నఁట. (అత్రిమహర్షి చూడుఁడు.)

దూర్వాసమహర్షి ఆశ్రమము— అంగదేశము చూడుఁడు.

దూర్వాక్షి — వసుదేవుని సోదరుఁడగు

వృకునిభార్య. యదువంశ క్షత్రియస్త్రీ.

దూలగొండి చెట్టు— దూలగొండిచెట్టు కాయలపైని నూగు గుచ్చును. అది శరీరమునకుం దగిలిన గుచ్చుకొని జిలజిలం గల్గించి దురదం బుట్టించి బాధించును గాన దీనికీపేరు గల్గెను. ఇది పెద్దదూలగొండి యనియు, చిన్నదూలగొండి యనియు రెండు భేదములు గలది. పెద్దది తీఁగె బ్రాఁకును. చిన్నది యట్లు గాక మొక్కవలె నుండు చిన్నచెట్టు. మఱియు నిది రేగటినేలలలో నెక్కువగఁ గానవచ్చుచుండుటం గాన రేగటిదూలగొండి యను పేరం బరగెను. నూగుబాధయు గుణములును నించుమించు రెండింటికిని సమానమే. తప్పుగా కొందఱు రేవటిదూలగొండి యని చిన్నదూలగొండిపేరు వాడెదరు.

పెద్దదూలగొండి- లా. Dolichos Pruiana అనియు, Mucuna Pruiana అనియుం బేరులు. ఇంగ్లీ. Lowhage అనియు, Forget-me-not. సం. ఆత్మగుప్తా, కపికచ్ఛు, కపికచ్ఛూరా, శూకశింబా, శూకశింబిః, శూకశింబీ, శూకశింబికా, శూకా. దీనిని దూలగోవెల యనియు పిల్లియడుగులచెట్టనియుఁ గూడ వాడుచుండుట కలదు.

పెద్దదూలగొండివేరు రసము, లేక కషాయము తేనెం గల్పి యిచ్చిన విషూచి నివారించు ననియు, దేహబలము నభివృద్ధి పఱచు ననియు, పక్షవాతమున మూతి వంకరగుట మొదలగు బాధలు మానుననియు, నరములం బలపఱచుననియు, సన్నిపాతము నివారణమగు ననియు, పైనపూసిన (వేఁడిగంధ మైనను సరే) ఉబ్బురోగము నివారణమగుననియు, మూత్రము జారీచేయు ననియు, సుఖవ్యాధులవలన చెడిన శరీరతత్త్వము బాగుచేసి మూత్రబద్ధము మాన్పు ననియు, జ్వరము, గజ్జి, చిడుము నివారణమగు ననియు, బోదకాలురోగము (దీనితైలమువలన సహా) మానుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

పెద్దదూలగొండి ఆకు కాడల రసము, లేక కషాయము అతిసారము, అండవృద్ధి, అండవాతము, దుష్టవ్రణములను నివారించు ననియు, విత్తనపుగింజలు మదముం గల్గించి, వీర్యవృద్ధి జేసి స్త్రీల కుసుమరోగము నివారించుననియు, పైని అంటించిన తేలుకుట్టినబాధతగ్గుననియు, దీనినూగుచూర్ణము లోని కిచ్చిన లోనిక్రిములను ఏలికపాములను జంపుననియు, ఆనూగుతో పలాస్త్రు చేసి యంటించినచోట నెఱ్ఱబడి పొక్కు ననియు, దీనిసమూలము నీడ నెండించి, దాని పొగ బుచ్చుకొనుచుండిన ఉబ్బసముదగ్గు, ఒగరుపు నిమ్మళించుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

చిన్న లేక రేగటిదూలగొండి-లా. Hedysarum Alhagi అనియు, Tragia Caunabina సం. యాస (ఎఱ్ఱరేగటి దూలగొండి), దురాలంభా (తెల్ల రేగటి దూలగొండి.) ఇది ఎఱుపు తెలుపు భేదములం గల్గి రెండును తీఁగ ప్రాఁకక నేలనె పాఁకునవి. గుణము పెద్దదూలగొండికన్న కొంత తక్కువయందురు. చెమటం బట్టించి జ్వరముం గట్టును.

దూషకములు (ధాన్యము)— ఇవి శాలిధాన్యభేదములలో నొకజాతి.

దూసరిచెట్టు— దుయ్యచెట్టు చూ.

దృఢనేమి— పూరుసంతతి. చంద్రవంశ క్షత్రియుఁడు. సత్యధృతుని కుమారుఁడు.

దృఢపది—ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున బదనికకు పేరు. దీనిని వదనికయనియు నందురు.

దృఢవ్రతుఁడు— అంగదేశాధీశుఁ డగు విజయుని కుమారుఁడు.

దృఢహనువు—బృహదిషునిసంతతి. సేనజితు కుమారుఁడు.

దృఢాశ్వుఁడు (దండాశ్వుఁడు)
చంద్రాశ్వుఁడు చూడుఁడు.

దృఢాసనము— యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యాసనములలో నొకటి. (ఆసనములు చూడుఁడు). ఎడమప్రక్క నొత్తిగిలి పరుండి, యెడమచేతిని మడిచి, యాచేయి తల క్రింద నుండునట్లును, అండముల కొత్తిడి తగుల కుండు నట్లుంచి, కాళ్ళుచాఁచుకొని పరుండుట దృఢాసనము.

ఇటుల కొలఁదికాలము నిద్రించినను బడలిక తీరుననియు, స్వప్నములు నిలిచిపోయి గాఢనిద్ర పట్టుననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇటులనే కుడి ప్రక్కగ పరుండుట అవాంతరభేదము.

దృశ్యుఁడు— ఋషి. తండ్రి అగస్త్య మహర్షి; తల్లి లోపాముద్ర.

దృష్టస్వప్నములు— స్వప్నశాస్త్రము చూడుఁడు.

దృష్టిదోషము— దిష్టిదోషము చూడుఁడు.

దృహ్యుఁడు— అత్రిసంతతి. చంద్రవంశ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి యయాతి మహారాజు. పితామహుఁడు నహుషమహారాజు. కుమారుఁడు బభ్రువు.

దెంతకుల గోత్రము— దంతకుల చూ.

దేవకాంచనవృక్షము—లా. Bauhinia Acuminata అనియు, Bauhinia Variegata సం. కాంచన, కోవిదార, పాకారిః అని యందురు. ఇందు కాంచనః అన ఎఱ్ఱ దేవకాంచనమునకును, కాంచనారః, కాంచనాలః, అనిన తెల్ల దేవకాంచనమునకును, కోవిదారః అని యెఱ్ఱదేవ కాంచనమునకును, పాకారిః అని తెల్లదేవ కాంచనమునకును ప్రసిద్ధములుగ గ్రంథములందు వాడియున్నారు. ఇటుల చెట్లొకేరీతిగ నుండియు. ఎఱ్ఱపువ్వులు, తెల్లపువ్వుల భేదముచే దేవకాంచనము ద్వివిధమైయున్నది. దీనిని కాంచనవృక్ష మనుటయుం గలదు.

దీని పువ్వులు చలువజేసి, మలనిరోధము గల్పించి, కుసుమ, దగ్గు, రక్తపైత్యముల నివారించును. గాయపుపుండ్లను మాన్పును. దీనిచెక్క రసము, లేక చూర్ణము, లేక కషాయము గండమాల, గుదభ్రంశము మొదలగు గుదరోగములు (మూలవ్యాధి సహా) నివారించి, పైత్యరోగములు, వ్రణములు, సంగ్రహాణి వీట్లపైచక్కఁగ పనిజేయును.

దేవకి గోత్రము—ఆమూస్య ఉపగణము చూడుఁడు.

దేవకిగోత్రము పౌలిధ్య ఉపగణము చూడుఁడు.

దేవకుఁడు— యదుసంతతి. చంద్రవంశ క్షత్రియుఁడు. ఉగ్రసేనుని సోదరుఁడు. కుమార్తె దేవకి.

దేవక్షేత్రుఁడు—అత్రి, చంద్రి, యాదవ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి దేవమతి, లేక దేవరాతుఁడు. కుమారుఁడు కురువశువు.

దేవగడము — దేవగడమునకు ధారాగడ మనియు, దేవగిరి యనియుం బేర్లుండెను. ఇప్పుడు నైజామురాజ్యములోని దౌలతాబాదనుపేరం బరగుచున్నది. ఇది ఆరావళిపర్వత శాఖలలో నొకటి. దీనిని గ్రీకులు తగరపుర మనిరి. ఈపేరు పురమునకును, అటనేయున్న పర్వతమునకును, అన్వయించుచున్నది.

దీనింగూర్చినప్రశంసలు శివపురాణము, జ్ఞానసంహిత అధ్యా. ౫౮ నను, మహాభారతము నందును గలవు. థానా, సతారా శాసనముల యందు వివరింపఁబడినతావు.

దేవచంద్రచెట్టు—దీనింగూర్చి యంతగఁ దెలియదు. దీనిచెక్క రసము లేక కషాయము

కఫదోషము, దురదలు, రక్తదోషము, శీత పైత్యముల డంచునందురు.

దేవజాతిగోత్రము — శండిలగణము చూడుడు.

దేవజిహ్వాగోత్రము ముద్గల ఉప గణము చూడుడు.

దేవతగోత్రము--అగస్త్య ఉపగణము చూడుడు.

దేవతలకు పంచాంగము చెప్పుట ఆంధ్రభాషా సాంప్రదాయార్థపదము. గడుసుతనపు ప్రవర్తనం గల్గి యొకరి సలహాలను పాటింపక తిరుగువారిని 'దేవతలకుపంచాంగము చెప్పనచ్చువా' రని మిశ్రమభావముగా వాడుచుందురు.

దేవతాగణములు—ఇవి తొమ్మిదిగాను నవదేవతాగణము లనంబడుచున్నవి. ౧ ఆదిత్య గణము, ౨ విశ్వేదేవగణము, ౩ వసుగణము, ౪ తుషితగణము, ౫ భాస్వరగణము, ౬ అనిలగణము, ౭ మహారాజికగణము, ౮ సాధ్య గణము, ౯ రుద్రగణము నని యైయున్నవి. వీరందరు దేవతలలోనివారే. ఈనవగణములను గూర్చి ఆయాతావులందు గనసగును.

ఇంకను మతాంతరముగ దేవతాగణములు పదునెన్మి దనియు, ౧ అమరులు, ౨ సిద్ధులు, ౩ సాధ్యులు, ౪ గరుడులు, ౫ కిన్నరులు, ౬ కింపురుషులు, ౭ గంధర్వులు, ౮ యక్షులు, ౯ విద్యాధరులు, ౧౦ భూతగణము, ౧౧ పిశాచగణము, ౧౨ రుద్రగణము, ౧౩ నాగలోకవాసులగు ఉరగులు, ౧౪ మునిగణము, (మానేయులు) ౧౫ తుషితులు, ౧౬ దైత్యులు, ౧౭ భాస్వరులు, (దితిసంతతి) ౧౮ గుహ్యకులు వీరి నష్టాదశ దేవగణము లని కొందఱని యున్నారు.

దేవతానుస్మృతి — దశబౌద్ధానుస్మృతులు చూడుడు.

దేవతాపనగోత్రము—జమదగ్నివత్స ఉపగణము చూడుడు.

దేవతారణ్యము—అరణ్యములు చూ.

దేవతావృక్షములు— పంచ దేవతా వృక్షములు- కల్పవృక్షము, పారిజాతము, మందారవృక్షము, హరిచందనము, సంతానము.

దేవతాళ వృక్షము (డావర్‌డంగి)- లా. Audropogon serratus. సం. ఆఖువిషహా, కర్కోటీ, జీమూతః, గరీ. దీనిని డావర్ డంగ యని వాడుదురు. దీనివేరు రస కషాయములు సర్పవిషము, విషప్రయోగజనిత రోగముల నివారించి, అగుచిదోషము, ఉబ్బజాడ్యము, ఊపిరిగొట్టునొప్పి,జ్వరము,పాండువు, వమనములు, శ్వాసకాసల నివారించు నని చెప్పబడినది.

దేవదత్తము—అర్జునుని (పాండవమధ్యముడు) శంఖమునకు పేరు. దేవేంద్రునిచే నొసంగబడినది. (ధనుర్విద్య చూడుడు.)

దేవదత్తహన్తృహతన్యాయము— దేవదత్తుని జంపిన హంతకుని జంపుటకర్థము. ఈన్యాయమువలన హంతకుని జంపినను దేవదత్తుడు జీవించుట సంభవింప దనియు, నష్టపడియు పగదీర్చుకొనుటం దెల్పు ననియు భావము.

"ఉపసంజనిష్యమాణ నిమిత్తోఽప్యపవాద ఉపసంజాతనిమిత్త మప్యుత్సర్గం బాధతేతి" న్యాయము చూడుడు.

దేవదారుచెట్టు (దేవతరు) — లా. Pinus Deodara అనియు, Cedrus Deodara అనియు, Eryothroxylon Areblatum-ఆంగ్ల. Himalayan cedar

సం. దేవదారుః, మహాదారుః, సురాహ్వః, సురాహ్వయః, భద్రికరి. దేవదారునందు సరళదేవదా రని వేఱొక అధమపుజాతియుం గలదు. దానిని మహాదీర్ఘః అని సంస్కృతమున వాడుదురు.

దేవదారుచెట్లు హిమాలయమున నెత్తగు శీతలప్రదేశమున విస్తారముగ నడవులం దుండును. వీట్లను బల్లలుగఁ గోసి పెట్టెలుగఁ జేయుదురు. ఈ దేవదారుబల్లలు Packages చేయుట కుపయోగించుం గాన వీట్లకు పేకేజి బల్ల లని ప్రసిద్ధనామము గల్గెను. మఱియు వీటం బిగించుతీఁగమేకులకు పేకేజిమేకు లనియు దుకనామము లేర్పడియెను.

దేవదారుచెట్టునుండి తీసిన తైలమునకు Pinus Longifolia అనియు, సం. శ్రీవస. సరలస్రావ అనియు కొందఱందురు. కాని సరళదేవదారునకు సంస్కృతపుపేరులు సరలః, పీతదారు, పీతద్రుమః, పూతికాష్ఠః, ధూపవృక్షః, భద్రసారః అనిపేర్లుండుటయు, ఈ సరళదేవదారుచెట్టునబయలు వెడలు జిగురునకు సరళద్రవః, సరళ నిర్యాసః అని పేర్లుండుటయు, నీసరళదేవదారుకఱ్ఱలనుండి తీసినచమురునకు సరలస్రావః అని పేరును కల్గనోపు.

దేవదారుకఱ్ఱనూనె వేఁడిచేసి ప్రబలవాతములను, కుష్ఠరోగమును, వాపులు, పొక్కులు, దురదలను పైని రాసిన నివారింపఁజేయుననియు, చెవిలోఁబోసిన పోటు, కర్ణశూలలు, చెవికుఱుపులు నివారణ మగుననియు జెప్పఁబడినది.

దేవదారుఆకులు లేఁతవి చలవజేసి మేహశాంతిజేయుననియు, చెక్కకషాయము జ్వరము నివారించి నీరసము నడంచుననియు, ఆకురసము చెక్కరసము లేక కషాయములవలన ప్రదరమనెడికుసుమరోగము, శీతపైత్యజ్వరము శ్లేష్మవాతము, ఆమదోషము, ప్రమేహము, విషదోషము లడంగుననియు, విదాహము కట్టుననియుం జెప్పఁబడినది.

దేవదారుపేరున భద్రదేవదారనంబడు నొకమొక్క గల దద్దాని నాయుర్వేదవైద్యులు గౌరవించి శ్లేష్మవాతములను నివారించుటయందసమానగుణము గలదిగఁ జెప్పుదురు. దీని గొడలికిం బూసిన నల్లబడు నందురు. దీనిని కాష్ఠదేవదారనియు నందురంట. దీనికి సంస్కృతమున "భద్రకాష్ఠం" అనియెదరు.

దేవన గోత్రము — వశిష్ఠగణము చూడుఁడు.

దేవనాగరి లిపి (బ్రాహ్మలిపి)—

భరతదేశపులిపులలో పెక్కులిపులుగ పేరొందిన లిపు లీదేవనాగిరినుండియే యేర్పడినవి. దీనికింకను బ్రాహ్మలిపి యనియుం బేరు కలదు. భరతదేశపులిపులందు దేవనాగరి లేక బ్రాహ్మలిపిక ప్రధమస్థానమే గాక ప్రధానస్థానము గూడ నీయఁదగియుండును. (లిపి, భరతదేశపులిపులు చూడుఁడు.)

ఆదిని దేవనాగరి యని పేరొంది పిదప బ్రాహ్మలిపి యని పేరుగొండఁ గల్గెనుటకు సావకాశము లున్నను, నిర్ధారణ చేయుటకు స్పష్టముగు నిదర్శనములు లేవు గాని, అవిచ్ఛిన్నముగ నాదినుండియు వాడుకయం దుండి భేదాభిప్రాయములకు తా వొసంగక నిలిచియున్న పేరులు గాన వాటింగూర్చినకథన మిట వివరించుటయె సమంజసము.

శ్రీచక్రము దేవనగర మని చెప్పంబడినది. (శ్రీచక్రము చూడుఁడు). అధర్వణవేదమందది యటుల వర్ణింపం బడినది. ౧౦-౨-౩౨-౩౪ యందునను, ౫-౨౮-౧౧ నందునను, ౧౧-౪-౨౭ యందునను, తైత్తిరీయారణ్యకము, ౧-౨౭ యందునను శ్రీచక్ర దేవనగర

ప్రశంసలు కలవు.

ఇందు మూఁడు కోశములుండు నేత్రమును బ్రహ్మ (పరమేశ్వర) జ్ఞాను లాత్మ యందు రనియు, ఈ యపరాజిత హిరణ్మయనగరమున పరమేశ్వరునిశక్తి (యగు) శ్రీమత్త్రిపురసుందరీదేవిగ త్రికోణాకారచక్ర సమె బిందు రూపధారిణియై సకలదేవతాపరివేష్టిత యైవసించుచున్నా ననియు, పరమేశ్వరుం డగు బ్రహ్మ మీదేవనగరమును శక్తికాముకుండై ప్రవేశించు ననియు పైఁజెప్పంబడిన గ్రంథములం దున్నది.

ఇట్టి దేవనగరపుభాష లిపి దేవనాగరి యన బరఁగెడి ననియు, దీనిని లోకమున కుపదేశించి యనుగ్రహించిన బ్రహ్మనుండి బ్రాహ్మీలిపి యనం బడెననియు తెలంపఁ బడుచున్నది. దీనినే సుప్రసిద్ధ పరిశీలకులుగ పేరందిన శ్రీశ్యామశాస్త్రి గారామోదించి యభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు.

ప్రపంచస్వభావముగఁ గాలము గడచిన కొలఁది బ్రాహ్మీలిపి రూపములను మార్చుకొనుటతో వేర్వేఱు నామములకుం గూడ నాస్పదం బగుచుండ దేవనాగరి యనుపేరిట్లే యుండ దానినుండి భరతదేశపు వేర్వేఱులిపులుదయింప నయ్యెను.

లోకస్వభావ మిదేయేమో యనునట్లుల ఈ దేవనాగరి యనుపేరున కెంతో యాయములు, కలతలు కలుగకపోలేదు. ఘూర్జరులందు నగరబ్రాహ్మణు లనుశాఖవారొకరు కలరు. వారిబ్రాహ్మ లిపియందు కడవర మార్పుల నేమైనఁ జేసిరో లేదో కాని, దేవ శబ్దమును విడిచి నాగరలిపి తమవలన పరివర్తితమై పేరొందినదని వాదుకొను సాగించిరి.

మఱికొందఱు దేవశబ్దమును పాటింపకవిడిచి పల్లెటూళ్ళందు గాక నగరములం దిది ప్రచారమందు యున్నలిపి గాన నాగరలిపి యైన దని వాదించిరి.

ఇంక కొందఱు దేవనాగర మన స్వర్గ మనియు, అది దేవతల కునికిపట్టనియు, దానియందాదినుండి వాడఁబడుచు వ్యాపించినభాషగాన దేవనాగరి యని వాదింప మొదలిడిరి. కాని యిక్కాలపు దేవనాగరి, నాగరి లిపుల కేభేదముం గానరాదు.

అశోక చక్రవర్తి క్రీ. పూ. 272-230 కాలమున మగధరాజ్యమేలిన మౌర్య సంతతి వాఁడు. ఈతని రాజధాని పాటలీపుత్రము. ఈతనికాలపు బ్రాహ్మీలిపికి మౌర్యలిపియని పరిశీలకులు వాడుచున్నారు. ఇటులనే యేభూపతులకాలమున శాసనము వేయఁ బడినదో, ఆయాదుల లిపి కాభూపతిపేరున వాడుట పరిశీలకుల కభ్యాస మాయెను.

ఇట్టినామములు లెక్కించుటయు దుస్సాధ్యమే. ఇంకను శాసనములు దొరకినకొలఁది క్రొత్తక్రొత్తపేరులతో లిపులం జెప్పవలసి యుండుం గాన ఆ ప్రయత్న మింతటితో వదలి, అట్టిలిపులలో మౌర్యలిపి, గుప్తలిపి, బఙ్గాలలిపి, శకలిపి, సేన లిపి యనంబడునవి కొంతవఱకు ప్రాముఖ్యము నందినవని వివరించి ముందునకుం జనెదముగాక.

అశోకచక్రవర్తినాఁటికి "బ్రాహ్మి,ఖరోష్టి" లిపులుభరతదేశమునందెక్కువప్రచారమునందియుండనోపు గానసనే ఉత్తరమున హిమాలయ పర్వతపంక్తి మొదలు, దక్షిణమున మైసూరు ప్రాంతముదనుకను, తూర్పున బంగాళము మొదలు పశ్చిమమున ఘూర్జరదేశముదనుకను, తన బౌద్ధధర్మశాసనములను వేయించిన అశోకమహారాజు వాయవ్య (పశ్చిమోత్తర) దిశను ఖరోష్టి లిపితోను, తక్కినతావుల బ్రాహ్మి లిపితోను శాసనములను వేయించెను. (ఖరోష్టి లిపిచూడుఁడు.) రెండులిపులు కలిసిన సంధిస్థానము పంజాబుదేశమునందలి జలంధరుమండలము. ఇచ్చటిలిపిఇరానొపాళి(Ariano pali)

యనంబడును. (ఇరాన్ప్రాలి లిపి చూడుఁడు.)

ఈసందర్భమున బ్రాహ్మిలిపి ఎడమనుండి కుడివైపునకు వ్రాయంబడు సవ్యలిపి యనియు, ఖరోష్ఠీ లిపి కుడినుండి యెడమవైపునకు వ్రాయంబడు నపసవ్యలిపి యనియు నిది అరబ్బీ, పారశీ, ఉరుదులవలెనే కుడినుండి యెడమకు వ్రాయఁబడున దనియు నెఱుంగ వలయును.

బ్రాహ్మిలిపియందు దొరకిన శాసనములలో నింతదనుక పురాతన మని చెప్పం దగినది పిప్రావా అనంబడు గ్రామముకడ నేపాళదేశపు సరిహద్దు ప్రాంతములందుఁ గలదు. అది యొక పాడుస్తూపమున బయల్పడినది. పాళీభాషలో బ్రాహ్మిలిపియందు అస్థులనుంచినపాత్రముపై నున్నది. "ఇయం సలిలనిధానే బుధస భగవతే సకియానాం సుకితిభతినాం సభగినికే సంసపుత దలనం" ఇది (ఇప్పటి లేక అశోకునినాటి పాలీభాష గాక) ప్రాంత పాలీభాష యైయుండును. "భగవంతుఁడైన బుద్ధుని (అనఁగా బుద్ధ భగవానుని) ఈశరీర నిధానము (అస్థులు) ఈ భగవంతుని యన్నదమ్ములును, సపుత్రభగినీకులులు నగు శాక్యులచే నిర్మింపంబడినది" అని దీని కర్థమగును గాన బుద్ధభగవానుని నిర్వాణానంతర మచిరకాలముననే వారి యనుచరులు దాగూడు లీశాసనమును వేయించి యుందురనియు, అది క్రీ. ము. ఇంచుమించు ఐదువందల సంవత్సరములనాఁ డనియుం దేలుచున్నది. (భరతదేశపు లిపులు చూడుఁడు)

బ్రాహ్మిలిపినుండి భరతదేశపులిపు లనేకము లేర్పడుటయె గాక, భారతవర్షమున కనుద్వీపమనందగిన బ్రహ్మ (ఇప్పటి బర్మా) దేశపు లిపియు, నహేమ కొంతకాలము పిదప శ్యామ (ఇప్పటి సయాం దేశపు) లిపియు, కాంభోజ (ఇప్పటి కాంబోడియ) లిపియు, యవద్వీప (ఇప్పటి జావా) లిపియు, జనించిన వని పరిశీలకులనుచున్నారు. ఇంకను గొందఱు ఫిలిప్పైను దీవుల లేయన్ లిపులు దీనిసంబంధము లేమో యని యనుమానించుచున్నారు. ఇది యింకను పరిశీలింపం దగియున్నది.

దేవనాగరి లిపి క్రీ. శ. ౧౧ శతాబ్దముదనుక మార్పులనంది యేరూపమున నిలచెనో ఆరూపముననే నేటికి నల్లి యున్నది. అనఁగా పదప మార్పుల నందఁదగిన ప్రచారమునందు లేదనియు, ఇతర లిపుల భాషల చాటున తగ్గియున్న దనియుఁ దెలియ నగును.

దేవపట్టణము (విరావల్)— ఇప్పటి పేరు విరావల్. ఇట ప్రభాసతీర్థము కలదు. బొంబై రాజధాని.

దేవప్రయాగ— పంచప్రయాగలు చూ.

దేవభాగుఁడు — యదువంశ క్షత్రియుఁడు. సోదరుఁడు వసుదేవుఁడు. కుమారుఁడు ఉద్ధవుఁడు.

దేవభాండార(పుర)ము (డియూ)— దీని నిప్పుడు గుజరాతు దేశమునందు డియూ అనుచున్నారు. పశ్చిమసముద్ర Arabian Sea తీరమున బొంబాయి రాష్ట్రమునకుం జెందిన ప్రాంతములనున్న ప్రదేశము.

క్రీ. శ. ఏడవ శతాబ్దమున జరథుష్ట్ర (మాజ్దా యాస్న) పారశీకులు తమ దేశమందు (పారశీకదేశమున) మహమ్మదీయుల ఒత్తిడి భరింపఁజాలక పెరిషియా దేశమునుండి వెడలి దేవభాండారపురమునకుం జేరి యట కొంత కాలము నసించి అటనుండి ఎన్మిదవ శతాబ్దము ప్రారంభమున సంజన్ ద్వీపమున నివాసముఁ జేయ వెడలి యక్కడ కుదిరిరి. అటనుండి బొంబై ప్రాంతమునకు వ్యాపించిరి.

దేవభూతి- మగధదేశమేలిన శృంగవంశ భూపతులలో కడపటి నృపతి. ఇతఁడు కడు

సంగవ్యసనుండై యుండ, నితనికడనున్న మంత్రి (శకున్యుడను నామాంతరము గల వసుదేవుడు) అతనిం జంపి తాను రాజయ్యెను. కాన శృంగ వంశస్థపతులలో దేవభూమి కడపటివాడు.

దేవమతి—అత్రి పుత్రి యాదవక్షత్రియుడు. తండ్రి సుఘునిభుడు. కుమారుడు దేవక్షేత్రుడు.

దేవమతిగోత్రము— భరద్వాజ ఉపగణము చూడుడు.

దేవమానము (కాలమానము)— భూమి యొకసారి సూర్యునిం జుట్టివచ్చుట కొక సంవత్సరకాలము పట్టుననియు, అటులం జుట్టి వచ్చునపుడు తనకుతానే గిరగిరం దిరుగుచు నుత్తరయోగుచుండు ననియు, ఒక్కొకసారి తనకు దాం దిరుగుట కిరువదినాలుగు గంటలు లేక నఱువది గడియలు గల యొకదినము పట్టు ననియు నెఱింగినదే. ఈదినము మనుష్యులకు మనుష్యమానముచే నగు దినమగునది.

ఇట్టి మనుష్యమానపుదినములు చాంద్రమానపు నెలయందు రమారమి ముప్పది యుండును. ఈ నెలలు సూర్యుడు మకరరాశిగతుం డగుటమొదలు, కర్కాటకగతుం డగువఱకు నాఱు నెలలకాలము పట్టును. దీనిని ఉత్తరాయణ మందురు. ఇంక కర్కాటకగతుం డగుటాదిగా తిరుగ మకరరాశిగతుం డగువఱకు నగు నాఱు నెలలు దక్షిణాయన మందురు.

ఇట్లనుటవలన మకర, కుంభ, మీన, మేష, వృషభ, మిథునరాసులం గాననగు సూర్యుం డుత్తరాయణగతుం డై యుండుటనుగా నెఱుంగునది. ఇట్టితఱి భూమధ్యరేఖ కుత్తరముగా సూర్యుడు గాననగుచుండును. ఇంక కర్కాటక, సింహ, కన్యా, తులా, వృశ్చిక, ధనుస్సు రాసులందుం గాననగు సూర్యుడు దక్షిణాయనగతుం డైయుండుటనుగా నెఱుంగునది. ఇట్టితఱి భూమధ్యరేఖకు దక్షిణముగా సూర్యుడు గాననగుచుండును.

ఉత్తరాయణకాలము దేవతలకు (దేవమానముచే) పగ లనియు, దక్షిణాయనకాలము రాత్రి యనియుం జెప్పంబడినది. ఇటుల మనుష్యమానముచే నుత్తరాయణ, దక్షిణాయనములు గలసిన ఒకసంవత్సరకాలము దేవమానముచే పగలు, రాత్రి కలసిన యొకదిన మని తేలుచున్నది. అనంగా మనుష్యమానపు సంవత్సరము దేవమానపుదిన మనియు, మన ముప్పదిసంవత్సరముల కాలము దేవతల కొక మాసమనియు, మన మూండువందల యఱువది సంవత్సరములకాలము దేవతల కొక సంవత్సర మనియు, మన మహాయుగమగు ४३२०००० సంవత్సరముల కాలము (కృత త్రేతా ద్వాపర కలియుగములకాలముల సంవత్సరములు) దేవమానముచే నొకయుగ మనియు (అనంగా దేవమానపుసంవత్సరములు १२०००) తేలుచున్నది.

దేవమిత్రుడు-ఋషి. మాండూకేయుని శిష్యుడు.

దేవమీఢుడు- ఇక్ష్వాకు నిమి సంతత సూర్యవంశ క్షత్రియుడు. తండ్రి కృతిరథుడు. పితామహుడు ప్రతీంధకుడు లేక ప్రతీందకుడు. కుమారుడు విబుధుడు. మఱియు యదుసంతతి (చంద్రవంశము) యందు హృదికునిసుతునకును ఈ పేరు కలదు. ఇతనిపుత్రుడు శూరుడు. ఈ దేవమీఢుడు శ్రీకృష్ణునితండ్రియగు వసుదేవునకుం బితామహుడు.

దేవయాత గోత్రము--నిధృవగణము చూడుడు.

దేవయాని — శుక్రాచార్యుని పుత్రిక, చండామార్కుని సోదరి, యయాతిమహారాజు

భార్య. (భండామార్కండుడు చూడుడు.)

దేవరక్షిత—వసుదేవుని భార్యలలో నొకరిత. దేవకుని కుమార్తె. దేవకి తోఁబుట్టువు.

దేవరాతగోత్రము—జమదగ్ని వత్స ఉపగణము చూడుడు.

దేవరాతగోత్రము—కుశికగణము చూ.

దేవరాతుఁడు—మరీచి, ఇక్ష్వాకుసంతతి సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి సుకేతుఁడు. పితామహుఁడు నందివర్ధన మహారాజు. కుమారుఁడు బృహద్రథుఁడు. మిథిలదేశాధీశుఁడు.

మఱియు యదువంశమున కరంభి లేక కరంభ యను వానికుమారునకును దేవరాతుఁడనియె పేరు. ఇంకను శునశ్శేపుఁడను ఋషికిని దేవరాతుఁడని పేరు. విశ్వామిత్రమహర్షిసంతతియందొక దేవరాతుఁడను ఋషి కలఁడు.

దేవరాష్ట్రము—మహారాష్ట్ర దేశము చూడుడు.

దేవర్షులు—ఋషులు చూ.

దేవలపురము—దీని నిప్పుడు పట్టపురమని వాడుచున్నారు. సింధుదేశమునందున్నది.

దేవలుఁడు- ఈపేరు గలవారు ముగ్గురు గానఁబడుచున్నారు. అష్టవసువులలో నొకఁడగు ప్రత్యూషునికుమారుఁడు దేవలుఁడు. ఈతనికి క్షమావర్తుఁడు, మనస్వి యనునిర్వురు సుతులు.

మఱియు యదుసంతతియందు దకూ్రుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడును ఆసంతతియందే దేవకునికుమారుఁడు (దేవకీదేవిసోదరుఁడును వసుదేవుని బావమఱఁది, శ్రీకృష్ణుని మేనమామ) ను, దేవలుఁడను పేరుగలవారలే.

దేవ లేక దేవికానది — సరయు లేక రామగంగానది, ఉత్తరభాగమునకు కాళిందీ గంగ నదీసంగమముకడనుండి । కాళిందీనది (కుమాన్ (కూర్మాచల) దేశమున) యని పేరు గలిగినటులనే గోమతీ సరయూ నదులనడుమగా ప్రవహించుచు ఇందుచేత దేవ లేక దేవికా నదీసంగమముకడనుండి సరయూనదికి దేవానది యనియుం బేరు కలదు. గండకీనదికే దేవానది యని పేరని కొందరనెదరు. గండకి, సరయు నది గంగలో సంగమించుతావునకు త్రివేణి యని యందురు. ఇదియే గజేంద్రమోక్షస్థలము. ఇప్పుడు నదీప్రవాహము మాఱి సరయూనది గంగ సంగమించుట సహాయపురివద్ద సంఘి యను తావున నున్నది.

పంజాబునందు రావీనదిలో కలియు దేవానది యొకటి గలదు. మహాభారతము, వనపర్వము ౯౦ అధ్యా. ౧౦ దేవానదీప్రశంసయు, మత్స్యపురాణ ౧౧౩ అధ్యాయమున గల ప్రశంసయు, వామనపురాణము ౮౧ అధ్యాయమున గల ప్రశంసయు దీనికి సరిపోవుచున్నటులఁ దోఁచెడిని.

అగ్నిపురాణము ౨౧౯ న దేవానది సౌవీరదేశముగుండ ప్రవహించునదిగఁ జెప్పఁబడినది. ఆర్వాచీన పరిశోధకుఁడు సౌవీరదేశమిప్పటి ముల్తానును పశ్చిమదేశమని పోల్చియున్నాఁడు.

సౌవీరదేశమునకు సింధుసౌవీరమని వాడుక గలదు. ఇది సౌరాష్ట్ర యనుపేరు వలెనొకే దేశము గాని వేఱుకాదని డా. భగవాన్లాలు, ఇంద్రజీపరిశోధకుఁడు అనియున్నాఁడు. సౌవీర సింధుపైభాగముగ నుండెనోపునని పెక్కండ్రి యభిప్రాయము.

దేవానది మైనాక (ఇప్పటి శివాలిక్) పర్వతములందు జనించునని కాళికాపురాణ ౨౩-౧౩౭-౧౩౮ యందునను, మద్రదేశముగుండా ప్రవహించునని విష్ణుధర్మోత్తరపురాణ ౧-౧౬౭-౧౫ యందునను, మూలస్థానపురము (ఇప్పటి ముల్తాన్) దేవానదీతీరమని స్కాందపురాణ ప్రభాసఖండ (ప్రభాసక్షేత్ర) మాహాత్మ్య ౨౭౮

యందునను చెప్పఁబడినది. దీని నిప్పుడు డీగ్ నది యనుచున్నారు. వామనపురాణ ౮౪-౮౯ యందు దీనికి సరిపోవు ప్రశంస కలదు.

దేవవర్ధనుఁడు— యదుసంతతి చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు, దేవకునికుమారుఁడు.

దేవవ్రతుఁడు (భీష్ముఁడు)- భీష్ముఁడు చూడుఁడు.

దేవశవస గోత్రము— కామకాయన గణము చూడుఁడు.

దేవశ్రవసుఁడు— యదుసంతతి చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు. వసుదేవుని సోదరుఁడు.

దేవసావర్ణికమనువు —తెంబ్రడి ౧౧ ధర్మసావర్ణికమనుపుత్రుఁడగు విష్ణుసావర్ణి. కుమారుఁడు రాజసావర్ణి. ఈతనికి ఋతుధాముఁడనువాఁడు యింద్రుఁడైెను. ధృతిమంతి, అవ్యయ, తత్త్వదర్శి, నిరుత్సుక, నిర్మోహ, సుతప, నిష్ప్రకంపులు మహర్షులు. చైత్రశుద్ధపాడ్యమి దేవసావర్ణి మన్వాది.

దేవస్థానుఁడు—ఋషి. భ్రాతృయుద్ధసంతాపము, ఇందరుబంధువులు నిహతులైరని యుధిష్ఠిరమహారాజు దుఃఖించుచుండ దేవస్థానుఁడు దానిహితోపదేశ మొనర్చెనటులఁ జెప్పఁబడినది.

దేవస్థాన గోత్రము— విష్ణువృద్ధ ఉపగణము చూడుఁడు.

దేవస్థాని గోత్రము— భరద్వాజ ఉపగణము చూడుఁడు.

దేవసేన- అరిష్టనేమికుమార్తె. భర్త కుమారస్వామి. (షణ్ముఖుఁడు) ఈమెను కేశి యనుదానవుఁ డెత్తుకొనిపోవుచుండ నింద్రుఁడడ్డుపడి విడిపించెనని చెప్పఁబడినది. దేవసేన జ్యేష్ఠసోదర దైత్యసేన.

దేవాగారి గోత్రము— భరద్వాజఉపగణము చూడుఁడు.

దేవాంగులు—వీ రాంధ్రులు. దేవాంగమహర్షి సంతతివారనియు, దేవాంగమహర్షి శివకుమారుఁడనియు. దేవతలకోర్కెమేరకు శివుఁడు లోకమున వస్త్రనిర్మాణమునకు దేవాంగర్షిని తనశరీరమునుండి సృష్టించె నని దేవాంగపురాణమునందు చెప్పంబడినది. కానసే యాపేరు కల్గెనందురు. ఆదిని వీరందఱు శివభక్తులగులింగధారులుగ నుండిరి. వీరి కిక్కాలమున జంగమమహేశ్వరులు గురువులుగ నున్నారు. గురువులవలెనె దేవాంగులును బసవాచార శైవమతస్థులుగ యజ్ఞోపవీతములం ధరింపక నుందురు. ఇటీవల వీరియందుఁ గొందరు యజ్ఞోపవీతధారులైరి. మఱియు దక్షిణసీమలందు కాపురము కుదిరినవారిలో కొందఱువైష్ణవమతావలంబకులు కలరని తెలిసెడిని.

వీరి కులదేవత చౌడేశ్వరీదేవి. ఈ మహాదేవి స్థాదిపీఠ మెచ్చటనో సరిగా తెలియుదు, కాని, బళ్లారిమండలమునందలి హొసపేట తాలూకాలోని, తొల్లింటి జీర్ణవిజయనగరపు పాడునం దొక జంగమమఠము (ఉద్దండవీరభద్రస్వామి దేవాలయమఠము) కడనే దానికిం జెందియున్నది. అం దాచౌడేశ్వరీ విగ్రహము భూమియందు మున్గి శిరస్సు మాత్రము కన్పట్టుచుండున ట్లున్నది. ఈదేవికి వాహనము సింహముఁట.

మున్నొకతఱి దేవాంగర్షికి వజ్రదంతుఁడనురాక్షససేనానితో కలహము గల్గినతఱి దేవాంగమహర్షిచే ప్రార్థితయై చౌడేశ్వరి యాతనికి విష్ణుచక్రమాయుధముగ నొసంగెననియు, నాతం డద్దానితో వజ్రదంతుఁడు, ధూమ్రనేత్రుఁడు, ధూమ్రముఖుఁడు, చిత్రసేనుఁడు, జయధ్రులను సేనాపతులను సేనాసహితముగ మడియించి, వారిశరీరధాతువులచే

వస్త్రములకు పసుపు,ఎఱుపు,ఆకుపచ్చ, నలుపు మొదలగు వర్ణము లిడెననియు చెప్పంబడినది. వీరు తమకు దేవబ్రాహ్మణు లని పేరు కల దనుచున్నారు.

వీరియందుఁగల గోత్రములంగూర్చి మాకు సరియగు పరికరములు లభింపలేదు. వీరివారగు శ్రీపాదకులులగు నాగాభరణం దాసుమయ్యగారను ప్రముఖులు దేశికతుల్యులుగ గౌరవింపఁ బడుచుండువారి కొరకతటి ముదునూరు రామలింగంగారను విద్వాంసు లొకరొక బహిరంగ లేఖను వ్రాసియుండిరి. అది వారియందుఁగల భక్తితో వ్రాసిన ట్లగపడుచున్నది. అందు వీరి బిరుదులు వ్రాయఁబడినవి.

ముదునూరి రామలింగంగారిబహిరంగలేఖ-

దీని వ్రాతప్రతి యొక్కటి మాకు లభించుటంజేసి అందు వారు వివరించిన ౧౦౩ గోత్రములు, అందుం గల ఇంటిపేరులును, వివరింప వీలయినది. ఆగోత్రములందు మాండవ్యమునిగోత్రము నాల్గువిధములుగను శాండిల్యమునిగోత్రము నాల్గు భేదవిధములుగను గౌతమమునిగోత్రము రెండుభేదములుగను కౌండిల్యముని, గాలవ, దాల్భ్యస, నారద, విశ్వామిత్ర, భరద్వాజ, వసిష్ఠ, ఆత్రేయ, జమదగ్ని, పారాశర్య గోత్రములు రెండేసి భేదములుగను ఇంటిపేరుతో వివరింపంబడి యున్నవి. ఇటుల ఒకే గోత్రమున నేల భేదము లేర్పాటయ్యెనో లేక ఒకేపేరుగల గోత్రర్షులు భేదములమేర కుండిరో పరిశీలింపఁ దగినది. వాట్లన్నిక్రింద వివరించి పరిశీలనకు విడచుటయే సమంజసము గాన వివరించితిమి. ఇంక నీబహిరంగలేఖయందు కాల వివరణము లేమింజేసి ఈరామలింగంగారిం గూర్చి యేమియు వ్రాయుటకు మాకువీలుకలుగకున్నది.

౧ మంచుమహామునిగోత్రము-ఇందువార్కిం పుట్టివారు, పంచాక్షరివారు, శివజ్ఞానంవారు, తమ్మికాపతివారు అనుఇంటిపేర్లుకలవారు కలరు.

౨ మాండవ్యమునిగోత్రము-ఇందు మోసువారు, సీమవారు, సరిగెవారు, బణ్ణమువారు, మానెకవారు.

౩ మణుమద్మనిగోత్రము-- వాయిలవారు, శియంవారు, భిక్షువారు, కారువోలవారు, భూషణంవారు, మంతువారు.

౪ కుంభసంభవముని గోత్రము—పసుపులవారు, మువ్వలవారు, ముత్యాలవారు, బిల్లాలవారు, దుప్పటివారు, విజామరువారు.

౫ శాండిల్యమహామునిగోత్రము-ఇందు దివిటీవారు, రంగులవారు, సున్నావారు, లదాటంవారు, చిలుకువారు.

౬ దూర్వాసమునిగోత్రము-ఇందు నిమ్మనవారు, శివభుజంగంవారు, యడవారు, విపల్లెవారు, ఆలపాటివారు, మోటాయింవారు.

౭ సోమకముని గోత్రము- ఇందు జోగనవారు, మున్నావారు, చామంతివారు, మంగళదివివారు.

౮ మందరమునిగోత్రము-ఇందులవిల్లివారు, చింతావారు, గోదావరివారు, ఆదివారు, పేరినాయనవారు, పేరువారు.

౯ గౌతమముని గోత్రము- ఇందు దేవనవారు, చేకత్తివారు, కత్తివారు, గుత్తావారు, బొమ్మంచువారు.

౧౦ కౌండిల్యమునిగోత్రము- ఇందు చావనపల్లెవారు, తూముపాటివారు, వంతువారు, యరావారు, మీసాలవారు, అణప్పెరవారు, బత్తులవారు.

౧౧ భృగుమునిగోత్రము- యరాసివారు, పత్తివారు, మచ్చావారు, కంచివారు.

౧౨ కణ్వమునిగోత్రము- మురకంవారు, మలకలవారుముత్తాపురంవారు,పసుపులేటివారు

౧౩ మాండవ్యమునిగోత్రము-మోసింవారు, పెద్చువారు, నింటవారు, మింబులకివారు, రాగావారు, మన్యంవారు.

౧౪ గాలవమునిగోత్రము- అభరణంవారు, అకాశంవారు, పుచ్చగింజ లేక పుచ్చలవారు, సారసత్తులవారు.

౧౫ సోమశమునిగోత్రము- జనుగువారు, కెడవంటివారు, భోగిలవారు, గుప్పాటివారు, జలస్తంభంవారు.

౧౬ గాలవమునిగోత్రము వారు-నెదురివారు, చపరింవారు, విడదలవారు, విరాగ్యాకులవారు, మంత్రివారు, వమాస్యంవారు.

౧౭ మందపాలమునిగోత్రము-త్యాతింవారు, దాసరివారు, గోజంవారు, ఉంగిరాలవారు, కొండపురివారు, గోసువారు.

౧౮ కుందమునిగోత్రము- సూనెదవారు, దీపంవారు, గాదింవారు, సజావారు.

౧౯ వామదేవముని గోత్రము- కుంకింవారు, పండిసూరివారు, బృందావనంవారు, సునాయువారు, చిత్రాలవారు.

౨౦ సూర్యకులమునిగోత్రము-శీరావువారు, గోపాలవారు, కంపాటివారు, అగులపల్లెవారు.

౨౧ కపిలమహామునిగోత్రము-పృథివివారు, నెరిదాకవారు, పులివారు, సురిసెవారు, మిక్కిలివారు.

౨౨ కాస్యపమునిగోత్రము-కుమ్మెసవారు, అదేవారు, శృంగారకలివారు, బొలికివివారు, బొంతులవారు, రుద్రవీణవారు, ముప్పనివారు.

౨౩ పస్వతర్ల లేక మునిగోత్రము-సజేవారు, సకేరువారు, చనెపాలువారు, శభకలివారు.

౨౪ దాల్భ్యసమునిగోత్రము- చిట్టావారు, బంగారువారు, సొగసువారు, పిల్లివారు, కనకంవారు.

౨౫ శమీనముని గోత్రము- బండారువారు, వునుగువారు, సందెలవారు, శింగివారు, దునిలోపాటివారు.

౨౬ అగస్త్యమునిగోత్రము—లాదెవారు, ఘంటసాలవారు, సముద్రంవారు, బీసూరివారు.

౨౭ దాల్భ్యసముని గోత్రము—పోసవారు, బగువ్రువారు, మునిగుజ్జవారు, కణ్ణికలవారు.

౨౮ ఈశాన్యమునిగోత్రము-జంభాలవారు, పుష్పగిరివారు, భద్రంవారు, రాసిటివారు, కిన్నగుండ్లివారు.

౨౯ వాలఖిల్యముని గోత్రము—అంతిపురివారు, బత్తులవారు, పదకింవారు, అంబటివారు, జన్నునువారు, గుంజవారు, పస్వతిప్రంవారు.

౩౦ చంద్రమునిగోత్రము-అందెలవారు, అరిపిటవారు, చెన్నూరివారు.

౩౧ అనివంతిమునిగోత్రము-చెన్నవారు, శఫరివారు, మసూరివారు, ఇలువారు, మన్నావారు.

౩౨ తాచ్యసమునిగోత్రము- నాతినువారు, నాదసవారు, సిడిగుండివారు, దామవారు, కప్పావారు, మమ్మారివారు.

౩౩. నారదమునిగోత్రము- కామరు, లేక కామర్సువారు, పంకువారు, దుట్టవారు, పాగిలువారు, రాజగోటివారు.

౩౪. వాలఖిల్యమునిగోత్రము-కల్లూరివారు, కేరుపట్టివారు, తిలపాశవారు, పల్లకాటవారు, పందెంవారు.

౩౫ గార్గ్యాసమునిగోత్రము- ధర్మపురంవారు, వెలుగొట్టవారు, షడతురివారు, రుద్రాక్షువారు, దనువారు, నాదనువారు, నందవనువారు.

౩౬ శాండిల్యముని గోత్రము- జేబువాదువారు, కర్ణావారు, దెలుండావారు, మోటవారు, కొమ్మనవారు, అంటికులవారు, పుకోటివారు.

౩౭ గౌతమమునిగోత్రము- ఆదిశెపువారు, దుత్తూరపుష్పంవారు, దేవివారు, రాదూయణం

వారు, పశ్యాంకివారు, చావారువారు.

౩౮ శివగోత్రము- అలంకివారు, రాధా వారు, గుడువారు, పంచార్థివారు.

౩౯ విశ్వామిత్రగోత్రము- కుక్కటవారు, కంచెవారు, గుడుమువారు, శరామవారు, చింతావారు, శాచుంవారు, కలువారు, అచ్చుతంవారు, వెలుంకెంవారు.

౪౦ కౌతాలమునిగోత్రము-ఇందారువారు, కముపులవారు, చుక్కవారు, వారిగొండవారు జిడ్డువారు, గొరెంవారు.

౪౧ శౌనసగోత్రము- గూటంవారు, పల్లల వారు, బుధావారు.

౪౨ శాండిల్యముని గోత్రము- [illegible] వారు, [illegible]వారు, అత్తిచిత్తునివారు, కానా వారు.

౪౩ మాండవముని గోత్రము- దోలవారు, గత్వాలవారు, వల్లోలవారు, పశ్యంవారు, దరుణంవారు, గుడివారు, కుకాలవారు.

౪౪ ముద్గలమునిగోత్రము- శితివారు, బెడిదవారు, సోముకివారు, ద్వారకవారు, నాగివారు, శరికవారు, దేవివారు.

౪౫ మునిందశముని గోత్రము- రిడివారు, శోకలవారు, చెరకూరివారు, నాగపాటివారు.

౪౬ భారద్వాజమునిగోత్రము-లుపలవారు, శలమంచివారు, పిసుపల్లవారు, యోములవారు.

౪౭ వశిష్ఠమునిగోత్రము- విభూతివారు, కలదంవారు, గోడంకుటవారు, లేక గోసివారు.

౪౮ ఆత్రేయమునిగోత్రము- బుధావారు, దారిమివారు, యకరివారు, జలవారు, అందెల వారు, కలదావారు, కిమనవారు, బ్రౌరావారు.

౪౯ భారద్వాజమునిగోత్రము-నారాబత్తుల వారు, కంగాళ్ళవారు, పైడివారు, మందుల వారు, కమలావారు.

౫౦ జమదగ్నిమునిగోత్రము-బ్యాలీలవారు, గోంటలవారు, కోటంవారు, దారాపువంవారు.

౫౧ సదానందమునిగోత్రము- లంకెవారు, దేవరాజువారు.

౫౨ సోమముఖముని గోత్రము- గంగా వారు, ఇదగువారు, ముక్తావారు, కానుపత్తి వారు, సంగసవారు, భూషణంవారు, జనరాజు వారు, కనిసెటివారు, వెన్నెలవారు.

౫౩ ఆత్రేయమునిగోత్రము- వసుసంవారు, నల్లంవారు, లేక నల్లావారు, చిక్కనవారు, కొమ్మురెంజివారు, గోనివారు, పెదలవారు.

౫౪ దేవనిమునిగోత్రము-చల్లావారు, మగ్గళ్ల వారు, చండ్రవారు, మంచువారు,బూడెదవారు.

౫౫ కృగిముని గోత్రము- మాదింవారు, పండ్రే వారు, ముదెలి వారు, దాగు వారు, బూదన్నవారు.

౫౬ భగవన్ముని గోత్రము-కోసాని వారు, పాలంకవారు, జక్కులవారు, మిందావారు, గుత్తావారు, చీలమంకువారు, మదికొట వారు, జంయమవారు, కోలామరువారు, మాసువారు.

౫౭ కాత్యాయనమునిగోత్రము-కళ్లంవారు, తొగరువారు, ముంగివారు,నల్లావారు, ఆకాశం వారు.

౫౮ జాబాలి మునిగోత్రము- బురకివారు, చంచువారు, జలస్తంభంవారు.

౫౯ జాలిపెకముని గోత్రము- భిన్నంవారు, అల్లంవారు, పన్నపాలవారు, సుంకువారు.

౬౦ దధీచిమునిగోత్రము- లలకవారు, కతి కొలవారు, యనుములవారు.

౬౧ ముకుందముని గోత్రము- కిట్టవారు, నరసవారు.

౬౨ ఖట్వాంగముని గోత్రము- నూకల వారు, కుందరువారు, ముద్గంచువారు, లేక ముతకంచువారు.

౬౩ కౌత్సకమునిగోత్రము- పెందలవారు,

మదిరెవారు, కాబలపెడిరివారు, మంజూరివారు, అద్వైవారు, వైజ్యంవారు.

౬౪ మపమునిగోత్రము- పోశ్యంవారు, కుంటేలవారు, అరగళంవారు.

౬౫ చతుర్ముఖమునిగోత్రము- మునిపాలివారు, లకొన్రివారు, బచ్చలివారు, బూచనవారు, ములికెవారు, గలిపతివారు, గొచ్చవారు.

౬౬ సందేహమునిగోత్రము- సన్నవలిశెంవారు, దుప్పటవారు, కుంచంవారు.

౬౭ పారాశర్యమునిగోత్రము-చింగలవారు, నారికేళంవారు, కుసుంబావారు, చిత్నువారు.

౬౮ ఇంఖన్నిముని గోత్రము- జీకల్లవారు, గొరకవారు, వారాక్రవారు, వరావారు, సంటవారు, బుడగవారు, తెనుగులవారు, అంగీవారు, గంధంవారు.

౬౯ నారదమునిగోత్రము- మానికెవారు, బృహందవారు, సమాదివారు, గుండ్లవారు.

౭౦ సాంఖ్యాయనముని గోత్రము- జాపనివారు, కల్యవారు, నక్కావారు.

౭౧ వాలఖిల్యమునిగోత్రము- కామినివారు, పుగ్గవారు, జవదుటవారు, బొమ్మలాటవారు.

౭౨ పారాశర్యమునిగోత్రము - పూజారివారు,గాదిద్దాలవారు, సాదనంవారు, బిల్వపతివారు.

౭౩ కౌండిల్యమునిగోత్రము - నాగలంచువారు, సాలెవారు, పరాడంవారు, సిదాతంవారు, సితాపురింవారు.

౭౪ ఋష్యశృంగమునిగోత్రము- ఉస్కగంటివారు, నందివాహనంవారు, చినపట్టుసమువారు.

౭౫ భాసురిమునిగోత్రము - కవిటివారు, చిత్తసదిద్దివారు, రూపంవారు, సురిపొన్నవారు, కాకివారు.

౭౬ చంద్రమునిగోత్రము - బొందవారు, గుండ్లపల్లెవారు, రాపూరివారు,మునుకుందవారు.

౭౭ లేదిడిగ్రియమునిగోత్రము-భోగులవారు, దరినివారు, మించువారు, బాసెనవారు.

౭౮ శకానందముని(శతానంద) గోత్రము- సన్నముళ్లవారు, మోపురివారు, మంత్రివారు, కేత్యంవారు,వీటివారు,పామిట్లవారు,గణికివారు.

౭౯ దూర్వాసమునిగోత్రము- మేశినవారు, కలతివారు, మేకపోతువారు, శిఖ్యావారు, సునారివారు, బొమ్మనవారు.

౮౦ పౌలస్త్యమునిగోత్రము - లచంవారు, మాదనువారు, గుల్మలవారు, కెలపర్తివారు.

౮౧ కాచ్యమునిగోత్రము- నాగసరింవారు, మాగువారు, భరిణివారు.

౮౨ జమదగ్నిమునిగోత్రము-పోమలవారు, బ్రహ్మాండంవారు, మిక్కంవారు, కదెనువారు, మునగవారు, ఖిల్యోడివారు.

౮౩ విశ్వావసుగోత్రము-సంపెతవారు, కతివారు, కట్లవారు, యముడువారు.

౮౪ గార్గేయమునిగోత్రము - కాళ్ళవారు, గంజంవారు, పవనంవారు, బుక్కరానివారు, ఫాటకంవారు, గారువారు.

౮౫ మార్కండేయమునిగోత్రము-గుంపులవారు, గూటుంవారు, చిందంవారు, దుప్పటివారు.

౮౬ వశిష్ఠమునిగోత్రము- మంత్రిసిద్ధివారు, నెరిచాకవారు, చీరుకులవారు, గచ్చువారు.

౮౭ ఆంగిరసమునిగోత్రము - పృథ్వీవారు, తెంపవారు, అల్లివారు,వెళ్ళవారు,చిన్నతెవారు.

౮౮ విశ్వామిత్రగోత్రము- కుంచ్వాకవారు, శ్రీవారు, కృష్ణరాయభూషణంవారు, చిన్నాపురంవారు.

౮౯ గౌతమమునిగోత్రము- పలిశెట్టివారు, గున్నావారు, రాగురానివారు, సాములవారు, చొప్పవిద్యలవారు.

౯౦ ఆత్రేయ గోత్రము- మాచెలవారు, వరుణపల్లెవార్లు, దోలివారు, పాగాలవారు, కశ్వరవారు.

౯౧ భారద్వాజమునిగోత్రము- సిగాతులవారు, శిఖలవారు, దుగార్లాలవారు, చీగార్లవారు,బందవారు, ముగువారు లేక ముగ్గులవారు.

౯౨ కాత్యాయనమునిగోత్రము- నిశికేవారు, పశులవారు, పండికూకలవారు, పూసలవారు, భూజవారు, గటేవారు.

౯౩ జైమినిమునిగోత్రము- పరాజివారు, నశికవారు, సమాధివారు.

౯౪ భృగుముని గోత్రము- నలిశెవారు, గుమ్మనవారు, వెలగవారు, కూర్లలవెల్లవారు, నాబితివారు, భోగివారు.

౯౫ శాండిల్యమునిగోత్రము- సిమకొండవారు, వెల్లలవారు.

౯౬ సౌఖ్యమునిగోత్రము- కలికెవారు, కొనంతివారు, వచనవారు, జంబాలివారు.

౯౭ శుకమునిగోత్రము- ఇందునవారు, కటకంవారు, కిమ్మవారు, టంకెనాటివారు.

౯౮ మాండవ్యముని గోత్రము- ఈచాలవారు, పద్మద్యాభరణంవారు, దసిలివారు. మరిపాటివారు.

౯౯ వేదలిముని గోత్రము- యశిరవారు, వరుణవారు, ధర్మవరంవారు.

౧౦౦ కౌండిల్యముని గోత్రము- దాశపట్టివారు,బుత్తెలవారు,కులకోటివారు,మదుగువారు.

౧౦౧ దేదీప్యమునిగోత్రము-చింతానవారు, వన్నివారు, మన్నిమరంవారు, రాగులవారు.

౧౦౨ మున్యాలముని గోత్రము- కలచినవారు, మామిళ్ళవారు, మంచువారు.

౧౦౩ ఈగోత్ర మేదో తెలియదు. ఇందు నాగాభరణంవారు, అందు దాసుమయ్యగారు అని చెప్పంబడినది.

౧౦౪ బకమహాముని గోత్రము- కాలెపువారు.

దేవాంతకుడు, నరాంతకుడు--

అధ్యాత్మభాషా సాంప్రదాయార్థపదము. రెండు శబ్దములకు రాక్షసుండని యర్థము స్ఫురించుచున్నను. తనకు లొంగని శత్రువులగూర్చి అసూయచేతో నట్లు వాడుచుండుట కలదు.

దేవాతిథి—అక్రోధనుని సుతుండు.

దేవానది—ఆ నది చూడుడు.

దేవాపి—అత్రి, చంద్ర, పూరువు, కురుసంతతి క్షత్రియుండు. తండ్రి ప్రదీపుడు. పితామహుండు జహ్నువు. సోదరులు శంతనుడు, బాహ్లికుడు.

ఈతండు ప్రదీపుని జ్యేష్ఠపుత్రుండయ్యు, తన తమ్ముండగు శంతనునకు తండ్రిరాజ్యము వదలి, తపస్వి యొనవాండు.

దేవావృధుండు—అత్రి, చంద్ర, యాదవ క్షత్రియుండు, తండ్రి సాత్వతుండు, లేక సాత్వతపుత్రుండు. కుమారుండుబభ్రువు. సోదరులు కుంభభోజుండు, అంధకుండు, వృష్ణి, దివ్యుండు, భజ, భజమానుండు.

దేవాశ్వగోత్రము—భారద్వాజ ఉపగణము చూడుడు.

దైవికోట—కోటికోసపు మునకీపేరు కలదు. ఇది బడిపేదాశుపాధ్యాయమునందున్న ఉపామహమునకు సమీపముగ జోల్పుబడినది. బాణాసుర భూపాల యుటనే పరిపాలించెను. ఈయన కుమార్తెలే ఉపాదేవి, ఉషాదేవి యయియున్నారు. ఉషాదేవి అనిరుద్ధునిభార్య.

దేవి గోత్రము--భారద్వాజఉపగణము చూడుడు.

దేవి, దేవ, లేక దేవపాతగోత్రము

నిధ్రువగణము చూడుడు.

దేవివనము- (దేవీకుండము- దేవీ క్షేత్రము)—దియోబంద్ సహారాన్పూర్ జిల్లా ముజఫర్నగరునుండి యుత్తరముగా పదునేను మైళ్ళదూరమున దియోబంద్ దను గ్రామము కడ, దేవీవన మనునొకవనమును, అందు దేవీకుండ మను సరస్సును, అటనే దేవీభవానీ దేవస్థానము సుప్రసిద్ధములు.

ఇట పాండవులు అరణ్యవాసకాలమున కొంత గడపిరని చెప్పఁబడినది. గొప్ప దేవీక్షేత్రము.

దీనిని దేవవన మనుటకు కారణము సరిగాఁ దెలియరాకున్నది గాని యట్లు వాడుచున్నారు.

దేవీకోట రాజ్యము- బాణాసురభూపతి రాజ్యము చూడుఁడు.

దేవీ ధురము(వారాహీదేవీక్షేత్రము)- వారాహీ దేవీధురము సముద్రపు నీటిమట్టముపై ౬౦౫౫ అడుగులయెత్తుననుండు పర్వతము. అల్మోడానుండి యిరువదియెన్మిదిన్నర మైళ్ళదూరమున ఆగ్రా అయోధ్యా సంయుక్తరాష్ట్రముల పట్టిచాల్సియందున్నది. దీనిని వాలుకాఖండ మని పురాణములందు చెప్పియున్నారు.

ఇట పాండవద్వితీయుండగు భీమసేనుండు కొంతకాలము వసించి తపంబొనర్చి దేవి నర్చించి కృతార్థుండాయెనట. ఇటంగల యొకపెద్దగండశిలపై వేరొక గండశిలాఫలకము నున్నని చదునుగలది కలదు. దానికి కిరణశిల యనిపేరు. దానిపై యూనాటి చతురంగమాడిన యానవాళ్లు గలవందురు. దాని క్రిందను రాతి గుహాయందు వరాహీదేవియు, నొక శివలింగమును కలవు. అట భీమునివిగ్రహ మొకటియుం గూడ గలదు.

శ్రావణపౌర్ణమినాఁడిట గొప్పయాత్ర జరుగును. అందు బాగ్వాల్ అనంబడు రక్తోత్సవము జరిగెడిని. ఈపర్వతముపైనే మాఘ్నార్ అయిరీ దేవి యను వేరొక దేవీక్షేత్రమును కలదు. ఈ దేవిని సంతానప్రద యనియునందురు. ఈక్షేత్రమున వంధ్యలు అధికముగా పూజించుచుందురు.

దేవీనవరాత్రములు— వసంతర్తునందు మొదటితొమ్మిది దినములును, శరదృతువునందు మొదటి తొమ్మిదిదినములును సర్వసాధారణముగ దేవీనవరాత్రములని వాడంబడుచు దేవి పూజ లొనర్చుటతోఁ గడపంబడు చున్నవి. వీటి ప్రారంభము దేవీభాగవతము 3-౧౪-౨౧ ౨౪-౨౫-౨౬ అధ్యాయములం దిట్లు వ్యాసుండు జనమేజయున కెఱింగించినటుల చెప్పంబడినది. సుప్రసిద్ధ సూర్యవంశ ప్రభువుల సంతతిని ధ్రువసంధి లేక ధ్రువసింధువనుమహారాజుండెను. అయోధ్య రాజధానిగ కోసలదేశ మేలుచుండువాఁడు. ఆయన పెద్దభార్య యగు మనోరమాదేవివలన సుదర్శనుఁడను సుతుని, రెండవభార్యయగు లీలావతివలన శత్రుజిత్తను సుతునిబడసెను. అందు సుదర్శనుఁడు జ్యేష్ఠుండు. లీలావతీసోదరుఁడగు యుధాజిత్తనువానిమాయ కుట్రలవలన నెట్టకేలకు సింహాసనము శత్రుజిత్తునకు వశమాయెను. తోడనే మనోరమాదేవియు, సుదర్శనుండును రాజ్యమును వీడి వెడలి పోయి (బహుశః ప్రయాగ యందలి అలోపీ శాంకరీ, లేక మాధవేశ్వరీ దేవి దేవస్థానమున) భరద్వాజాశ్రమమున శరణుజొచ్చియుండి, తప మాచరించుచు కాలముం బుచ్చుచుండ, అచిర కాలముననే కాశీరాజుగనుండిన సుబాహుమహారాజుపుత్రిక శశికలకు స్వయంవర వివాహము చాటింపఁబడెనఁట. అందుల కేతెంచిన రాసుతులలో మనోరమాసుతుఁడగు సుదర్శనుండును, లీలావతీసుతుఁడగు శత్రుజిత్తుంగూడనుండిరఁట. శత్రుజిత్తుతో నాతని మేనమామ యగు యుధాజిత్తుకూడ నటకేతెంచి యుండెను.

శశికల సుదర్శనుని వరించెను. పరాభూతులైన తక్కిన రాకొమరులు యుధాజిత్తు దుర్బో

ధనల మేరకు సుదర్శనునితో సంగరమున కాయత్తులైరి. దేవీపాదభక్తియు, తపోబలమును, మామగారగు కాశీరాజు సైన్యసాహాయ్యమును, చేదోడువాదోడుగ నుండ, సుదర్శనుడు శత్రురాజుల నెదుర్కొని పోరి జయముం గాంచి, యుధాజిత్తును, శత్రుజిత్తును దునుమాడి, తన తండ్రిసింహాసన మధిష్ఠించెను. అయోధ్యాకాశీరాష్ట్రములందు దేవీపూజ వసంతశరన్నవరాత్రముల నాచరింపం బడుచుండ, శాసనము లేర్పడి ప్రారంభ మాయెను. శ్రీరాముండు శరన్నవరాత్రపూజ లొనర్చి, విజయదశమిని లంకకు దాడివెడలి విజయము గాంచెను. (విజయదశమి చూడుండు.) ఇవి యమదంష్ట్రపు రోజులు గాన దేవి నర్చించి రక్షణ నొంద వలయునని దేవీభాగవతమున గలదు. (యమదంష్ట్రపుదినములు చూడుండు.) నేటికిని అవియే దేవీనవరాత్రములు. దేవి యనిన పరమేశ్వరునిశక్తి. వంగదేశమున దీనిని దుర్గాపూజ యనుచున్నారు.

దేవీపట్టణము —ఆగ్రా, అయోధ్యా, సంయుక్తరాష్ట్రములందు గోండాజిల్లా, గోండాపురమునుండి ఈశాన్యదిశగా ౪౬ మైళ్ళదూరమునందున్న దేవీక్షేత్రము. ఇది ౫౨ శక్తిపీఠములలో (కుడిచెయ్యి) నొకటి.

దేవీమానాష్టాంగము--(పంచాంగము బోలిన యెన్మిదంగములు) ౧ యుగము, ౨ పరివృత్తి (ప్రభవాదిషష్టిసంవత్సర ౬౦ పరివృత్తి), ౩ సంవత్సరము, ౪ మాసము, ౫ పక్షము, ౬ వారము, ౭ తిథి, ౮ సమయఘటికల దీనికష్టాంగ (ఎనిమిది అంగములు) మనిపేరు. శాస్త్రీయులు సంకల్పములందు దీనిని వచింతురు. దీనికే దేవీమాన మనిచెప్పుదురు.

దేవీవనము(దియోబండ్)- దేవవనము చూడుండు. ద్వైతవనము చూడుండు.

దేవుడిపెండ్లి కందఱు పెద్దలే- ఆంధ్రలోకోక్తి.

దేవుడిచ్చుంగాని నోటబెట్టి తిన్పించునా?— ఆంధ్రలోకోక్తి.

దేవుడు వర మిచ్చినా పూజారి కటాక్షింప వలసి యుండును— ఆంధ్రలోకోక్తి.

దేవేంద్రనాథఠాగోరు— రాజా రామమోహనరాయల యనంతరము బ్రహ్మసమాజమతము నుద్ధరించిన గొప్పభక్తుడు. ఈయనకు మహర్షి యనుబిరుదనామము కలదు. పండితుడు. అనేకగ్రంథముల నీమతమునకు రచించెనట. ఈయనను యోగి యని యాకాలమున వాడుచుండుటయు గలదు. తనయుపన్యాసమృదుమధుర వాక్ప్రావీణ్యము, భక్తిపారవశ్యము, చేదోడువాదోడుగ దనర దనవారి మనంబుల నాకర్షించుశక్తి వీరియందు మెండుకొని గలదందురు. వీరిమతమునకు "ఆదిబ్రహ్మసమాజ" మనిపేరు. పిదప దానిని వ్యాపింపజేసినవాడు ఈయన శిష్యుండగు కేశవచంద్రసేనుడు. దానిని పెక్కుమార్పుల నొందించి సాధారణబ్రహ్మసమాజమతమని పేరిడెనట. గొప్ప ప్రతిభాశాలియై ప్రజానురాగము నందినవాడు. వీరు మరణించినతరి కలకత్తానగరమున మూడులక్షల జనులు వీరికళేబరముతో శ్మశానముదనుక నేగిరని చెప్పుదురు. (బ్రహ్మసమాజమతము చూ.)

దేశకాలవయోవస్థాబుద్ధిశక్త్యనురూపతః ధర్మోపదేశోభైషజ్యం వక్తవ్యం ధర్మపారగైః— ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి. ధర్మోపదేశము చేయుటయందుగాని, వైద్యముచేయుటయందుగాని దేశ, కాల, వయో, అవస్థా, బుద్ధి, శక్తుల (శరీరబలము) నాలోచించి మఱి నెఱపవలయునని భావము.

దేశకాలవిభాగసిద్ధి — లోకనీతిసిద్ధులు చూడుడు.

దేశట్ల (దేశిట్ల) గోత్రము — దేశిష్టకుల చూడుడు.

దేశపటములపుస్తకమునకు "అట్లాసని" పేరు — గ్రీసుదేశమునం దాదిని ఈపేరు గలరాక్షసుం డుండెనట. అతం డొకానొక నేరమునకు దండనముగాను హెస్పెరైడిస్ అనువారి తోటవద్ద నిలువంబడి తనభుజములపై స్వర్గదేశముతోను గూడ భూమిని ఎల్లకాలము మోయుచుండునటుల శపింపబడెనట. ఆ నాటినుండి సమస్త భాగములుగు భూమి యొక్కయు, అందలి దేశముల యొక్కయు పటములకు గూడ పేరే వాడసాగిరట.

దేశము (Country) — దేశము ఒక ప్రభుత్వము కలది. Continent చూడుడు. ఇంకను Land Portions చూడుడు.

దేశవాళీబాదము — బాదము చూ.

దేశిషకులగోత్రము — ఆర్యవైశ్యుల గోత్రములలో (౧౦౨)లో నొకటి. (వైశ్యగోత్రములు చూడుడు.)

దేశిషకుల (దేశిట్ల-దేశట్ల-దైశట్ల) గోత్రము- ద్వాస్థైయ (౧౧) గోత్రము, పవిత్రపాణిగణము, పవిత్రపాణిసగోత్రము (సాంకృతి), దేవలర్షి, ఆపస్తంభయజుశ్శాఖ (ఆద్యప్రవరఖండ), సమానగోత్రము, దేవలస. ధనదేశుండు దేవత, ధర్మాంబ భార్య. గంగాతీరము నివసస్థానము. ధర్మసంస్నతటాకము, జపము లక్ష. దీపములు ౪౦. క్షేత్రసంఖ్య. ౫౦ గోదానము. దేవదారు, దశిమ (దారుమర్త్య) వృక్షీయము.

దేశీయపు ఎఱ్ఱప్రత్తి - తెల్లప్రత్తి — భరతదేశమున నీరెండు జాతులును, సుప్రసిద్ధములే. ప్రత్తిరంగుంబట్టి పేరందిన నీరెండు తులును దేశీయములే. (ప్రత్తివ్యవసాయము చూడుడు.) దీనిపంట కట్టె శ్రమ యుండదు.

దేశ్యక్రియలు — ఇవి సంగీతశాస్త్రమున క్రియాప్రాణములలో నొకటి యగు క్రియాప్రాణవిధములలో నొకటి దేశ్యక్రియ లెన్మిది విధములు. ౧ ధ్రువకము, ౨ సర్పిణి, ౩ కృష్య, ౪ పద్మిని, ౫ విసర్జిత, ౬ విక్షిప్త, ౭ పతాక, ౮ పతిత అని. (క్రియాప్రాణము చూడుడు.)

దేశ్య(భాష)ము ఆంధ్రభాష నాల్గు విధములు చూడుడు.

దేశ్యలఘువు — సంగీతశాస్త్రమున జాతి (లయ)ప్రాణమునం జెప్పంబడిన దశలఘువులలో నొకటి. అయిదక్షరముల కాలము. జాతి (లయ)ప్రాణము చూడుడు.

దేహకాలేయ గోత్రము — లౌగాక్షి గణము చూడుడు.

దేహత్రయము — దేహములుమూడు (౧) స్థూలదేహము (దీనిని జాగ్రత్ శరీర మనియు నందురు.) దీనికిజరామృత్యులు, ఊర్మిలక్షణములు. కార్మికమలమున కునికిపట్టు.

సూక్ష్మదేహము- ఇది అవస్థాశరీరము. దీనికి క్షుత్పిపాసలు, ఊర్మిలక్షణములు. మాయామలమున కునికిపట్టు.

౩ కారణదేహము- ఇదియుఅవస్థాశరీరమె. దీనికి శోకమోహములు, ఊర్మిలక్షణములు. ఆణవమలమునకు స్థానము.

దేహళిపురము — ఇంద్రప్రస్థమున కీపేరు వాడుకయం దుండెను. ఇది బహుశః పృథ్వీరాజుపరిపాలన కాలమునం దైయుండనోపు. దేహళి యనుమాటనే ముసల్మానులు ఢిల్లీ యని యందురని తలంపం బడుచున్నది. కాని నిదర్శనములు దొరకకున్నవి.

దేహళీదీపన్యాయము — ఇంటిలోనికి

వీధిలోనికిం గూడ వెలుతురు రగపడునటుల దీపమును వాకిలియం దుంచుట. ఇట్టిసందర్భములం దీన్యాయమును వాడుదురు.

దేహాత్మవాదిమతము — దీనికి అన్నమయకోశాత్మకమత మనియు, విరోచనమత మనియు వాడుక గలదు. ఇదియు చార్వాక మతముతో సంబంధించినమతమే. దానికి దీనికిం గలభేద మొక యాత్మనిర్వచనమందు కలదు. చార్వాకులు ఇన్ద్రియసంయోగమే ఆత్మ యందురు. వీరట్లుగాక "నేను" అనెడి యహంభావము దేనియందు కల్గుచున్నదో, నేను అనెడుబుద్ధి దేని విషయమగుచున్నదో, ఆస్థూల శరీరమే ఆత్మ యందురు. స్థూలశరీరము దీనివిషయమె ప్రధానావయవమగు అన్నమయకోశము నాత్మగా కొందరు తలంచిరి. సౌఖ్య సంతోష జీవనార్థమె యుండుటయె పురుషార్థము. చార్వాకమునందువలెనె జీవించియుండుటే 'పురుషుం' డనుపే రన్వయించెడిని.

ఈమతకర్త అసురస్వామి యగు విరోచనుం డని చెప్పంబడెను. బృహస్పతికృతము లగు చార్వాకసూత్రములే దీనికిని ప్రమాణగ్రంథము.

చార్వాకమతము ఇన్ద్రియాత్మవాదిమతము. (ప్రాణాత్మవాదిమతము చూడుడు)

దేహాధోముఖత్వ న్యాయము—ఇది జైనమతగ్రంథములందు వాడిన న్యాయము. ప్రాణి దేహమం దుండుతఱి నధోముఖము యుండుననియు, దేహమును వీడినతఱి నూర్ధ్వముఖమై పై కేగుననియు భావము.

దేహాంబయోరి దేశము— దహామేరి దేశము చూడుడు.

దైత్యసేన—అరిష్టనేమికుమార్తె. దేవసేన అక్క.

దైత్యులు—కశ్యపునకు దక్షపుత్రికయగు దితి యనుభార్యయందు కల్గినసంతతి. వీరికి దైత్యులని పేరు. వీరు రాక్షసులలోని యొక శాఖరాక్షసులు. దైత్యు లనియు, దానవు లనియు, అసురు లనియు మూండు తెగలవారు. యక్షులును రాక్షసులలోనివారే యనికొందరు తలంతురు.

అనుహ్లాదుండు- హిరణ్యకశిపుని కుమారుండు. సోదరుండు ప్రహ్లాదుండు. ఈతనికి హ్లాదుండనియు వాడుక గలదు. తల్లిపేరు లీలావతీదేవి.

అగ్నిని - బాణాసురుని పుత్రిక, సోదరీలు చాపావతి (యోగిని - సిద్ధురాలు- ఉషా (అనిరుద్ధునిభార్య) ఉషామతి విద్యామతి) సోదరుండు బలుండు.

ఆయుష్మంతుండు- తండ్రి ప్రహ్లాదుండు. పితామహుండు హిరణ్యకశ్యపుండు.

ఉపసుందుండు. సుందోపసుందులు చూ.

ఉషా- బాణాసురుని పుత్రిక. అనిరుద్ధుని భార్య. సోదరుండు బలుండు, సోదరీలు అగ్నిని చాపావతి (యోగిని - సిద్ధురాలు.)

కాలకవి-తండ్రివిరోచనుండు.సోదరుండుబలి.

కాలనాభుండు- ఈతనికి తారకుం డనియు వాడుక గలదు. తండ్రి హిరణ్యాక్షుండు. సోదరుండు ఝర్ఝరుండు.

కుంభుండు- సుందోపసుందులు చూడుడు.

చక్రసమీరుండు- ఈతనికి తృణావర్తుండని యుం బేరు కలదు. శ్రీకృష్ణుని బాల్యమున నీతండు సుడిగాలిరూపమున వచ్చి యాబాలు నెగనెత్తుకొనిపోయి యాతనిచే నిహతుండైన వాండు.

ఝర్ఝరుండు- తండ్రి హిరణ్యాక్షుండు. సోదరుండు కాలనాభుండు, లేక తారకుండు. భూతసంతాపుండు. మహానాభుండు. మహాబాహువు.

తారకాసురుండు లేక కాలనాభుండు-తండ్రి హిరణ్యాక్షుండు. సోదరుండుఝర్ఝరుండు. భూత

సంతానుఁడు. కాలనాభుఁడను తారకుఁడు, మహానాభుఁడు, మహాబాహుఁడు. వీనిలో తారకాసురుఁడు చాల గొప్పవాఁడు. మిగుల బలశాలి. తండ్రి వజ్రాంగుఁడు. తల్లి వజ్రాంగి. గొప్పతపమాచరించి యేఁబదినములవయస్సు మీఱిన వారిచే చావకుండునట్టుల వరములందినవాఁడు. ఈతారకాసురుని శివకుమారుఁడగు కుమారస్వామి అట్టిస్థితియందే వధించెను. ఇంకను దనువుపుత్రులలో నొకతారకాసురుఁడు కలఁడని తెలిసెడిని.

త్రిపురాసురులు- వీరు ముగ్గురు. తారకాసుని పుత్రులు. పేరులు- 1 కమలాక్షుఁడు, 2 విద్యున్మాలి, 3 తారకాక్షుఁడు, శివునిచే నిహతులైనవారు. కాని మరిగానసంతతియు ప్రమథగణములలో లెక్కింపఁ బడిరఁట.

దత్తాదేవి- జంభాసురపుత్రిక. హిరణ్యకశిపుని భార్య.

ధేనుకాసురుఁడు-బలరామునిచేత హతుఁడు. బృందావనమున జనులం బాధించుచుండినవాఁడు.

నివాతకవచులు- వీరిని భారతమున దానవులుగఁ జెప్పఁబడియున్నది. ప్రహ్లాదుని సంతతివారు. మఱియు వీరందరు నొకేరూపము, నొకేబలము, నొకేప్రతాపము గలవారఁట. సముద్రమధ్యమున వసించుచు దేవతలను బాధించెడివారఁట. వీరు ముప్పదికోట్లుండిరఁట. ఇంద్రప్రేరితుఁడై యర్జునుఁడు వీరందరి నశేషముగఁ బరిమార్చెనని చెప్పఁబడినది.

నిశుంభుఁడు- హిరణ్యకశ్యపుని సంతతి. ఉపసుందుని కుమారుఁడు. కౌశికీదేవిచే నిహతుఁడైనవాఁడు.

పంచజనుఁడు- తండ్రి సంహ్లాదుఁడు.

పుండ్రుఁడు- బలిచక్రవర్తియొక్క నాల్గవ కుమారుఁడు. ఈతఁ డేలినదేశమునకు పుండ్రదేశ మని పేరయ్యెను. తల్లిపేరు వింధ్యావళీదేవి.

ప్రహ్లాదుఁడు- తండ్రి హిరణ్యకశ్యపుఁడు. తల్లి లీలావతి- విష్ణుభక్తుఁడు. తండ్రి శివభక్తుఁడగుటచే ప్రహ్లాదుని విష్ణుభక్తికి సహింపనోపక, అనేకబాధలపాల్చేసెననియు, కడకు నృసింహావతారమున విష్ణుదేవుండు హిరణ్యకశిపుం జంపి యీతని రక్షించి యాదరించెననియుం జెప్పఁబడినది. మఱియు నీతఁడు దైత్యదానవుల కధిపతి యనియుం జెప్పంబడినది. గురువు చండామార్కుఁడు (శుక్రాచార్యపుత్రుఁడు) కుమారుఁడు విరోచనుఁడు. సోదరుఁడు సంహ్లాదుఁడు.

బలిచక్రవర్తి- తండ్రి విరోచనుఁడు. పితామహుఁడు ప్రహ్లాదుఁడు. భార్య వింధ్యావళీదేవి. మహాశూరునిగను, మహాదాతగను జెప్పఁబడినవాఁడు; చిరంజీవి. పుత్రులు నూర్వురుండిరఁట. అందు బాణాసురుఁడు జ్యేష్ఠుఁడట. విష్ణుదేవుం డీతని వామనావతారమున రాజ్యభ్రష్టునిగ నొనర్చెను. ఈతని నిప్పటి లక్నో ప్రాంతములనుండి పాతాళమున (బాల్ఖు ప్రాంతము) నకును, కొంతకాలము సింహళద్వీపమునకును, కొంతకాలము జావా ప్రాంత ద్వీపము (బలీ ద్వీపములు) లకును మార్పులు జరిగినవని తెలిసెడిని. ఈతఁడు భస్త్రకచ్ఛపురము (ఇప్పటి భరోచిపురము (బొంబై రాజధాని) న శుక్రాశ్రమమున నొక క్రతువొనర్చినట్లు తెలియుచున్నది.

బలుఁడు- తండ్రి బాణాసురుఁడు. ఇంద్రుఁ డీతనిం జంపి బలసూదనుఁడని పేరందెను.

బాణాసురుఁడు- తండ్రి బలిచక్రవర్తి. తల్లి వింధ్యావళీదేవి. సోదరులు అంగుఁడు, వంగుఁడు, కళింగుఁడు, పుండ్రుఁడు, సుహ్ముఁడు మొదలగు (బలిపుత్రులు) నూర్వురు. కుమారుఁడు బలుఁడు. కుమార్తెలు చంపావతి (సిద్ధురాలు, యోగిని) ఉషా (అనిరుద్ధుని భార్య), అర్జుని.

బాష్కలుఁడు- అనుహ్లాదుని కుమారుఁడు.

భూతసంతానుఁడు- హిరణ్యాక్షపుత్రుఁడు. సోదరులు ఝర్ఝరుఁడు, తారకుఁడు (కాలనాభుఁడు), మహానాభుఁడు, మహాబాహువు.

మహానాభుఁడు- తండ్రి హిరణ్యాక్షుఁడు. సోదరులు ఝర్ఝరుఁడు, కాలనాభుఁడను తారకుఁడు, భూతసంతానుఁడు, మహాబాహుఁడు.

మహాబాహువు- తండ్రి హిరణ్యాక్షుఁడు. సోదరులు ఝర్ఝరుఁడు, కాలనాభుఁడను తారకుఁడు, భూతసంతానుఁడు, మహానాభుఁడు.

మహిషాసురుఁడు- దితి ప్రత్యేకముగ తప మొనర్చి కనినకుమారుఁడు. తండ్రి కశ్యపుఁడు. (సగము నరాకృతి సగము మహిషాకృతి కల వాఁడఁట.) చాముండీదేవి యీతనిం బరిమార్చి మహిషాసురమర్దని యని పేరందె నని చెప్పఁబడినది. చంపినది కుమారస్వామి యని వేఱొక తావునఁ గానవయ్యెడిని.

ఇంకను అనుహ్లాదునిసుతుఁ డగు దైత్యుఁ డొకఁ డీపేరు గలవాఁడు కలఁడు.

మాయావి - మయుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. తమ్ముఁడు దుందుభి. తోఁబుట్టువు మందోదరి. ఈమె రావణభూపతిభార్య. లంకారాజ్యపురాణి.

వజ్రాంగుఁడు-తండ్రి కస్యపుఁడు. తల్లి దితి. భార్య వజ్రాంగి. కుమారుఁడు తారకుఁడు. ఈతఁడు హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల మరణానంతరము జనించినవాఁ డని చెప్పఁబడినది.

వజ్రనాభుఁడు - తండ్రి విప్రచిత్తి. తల్లి సింహిక (హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకస్యపుల సోదరి). సోదరుఁడు సునాభుఁడు. కుమార్తె ప్రభావతి.

వజ్రాంగి-వజ్రాంగునిభార్య.

విప్రచిత్తి-తండ్రి కస్యపుఁడు. తల్లి దనువు. భార్య సింహిక. (ఈమె దితికుమార్తెయును, హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశ్యపులకు సోదరి). కుమాళ్లు రాహువు, కేతువు, నముచి, వాతాపి, ఇల్వలుఁడు, నరకుఁడు, స్వర్భానుఁడు, పులోముఁడు, వక్రయోధి మొదలగువారు.

విరోచనుఁడు-తండ్రి ప్రహ్లాదుఁడు. పితామహుఁడు హిరణ్యకశ్యపుఁడు. కుమారుఁడు బలిచక్రవర్తి.

వృకాసురుఁడు - తండ్రి శకాసురుఁడు. ఈతను తనచేతు లెవ్వనితలపై నుంచిన నాతఁడు మృతిజెందునట్లు వరము లందినవాఁడు. స్నానమొనర్చుచో తనచేతులు తనతలపైకివచ్చుటతో నిహతుఁడాయె నని చెప్పఁబడినది.

శకాసురుఁడు - వృకాసురునితండ్రి. వేఱొక శకాసురుఁడుఁ గూడ కలఁ డని తెలిసెడిని. అతఁడు రావణాసురునిచారులలో నొకఁడు.

శుంభుఁడు- హిరణ్యకశ్యపసంతతి. సుందుని కుమారుఁడు. పుష్కరతీర్థమున తప మాచరించి వరములందినవాఁడు. కౌశికీదేవివలన నిహతుఁడైనవాఁడు.

సంహ్లాదుఁడు-తండ్రి హిరణ్యకశ్యపుఁడు. తల్లి లీలావతి. సోదరుఁడు ప్రహ్లాదుఁడు. ఈతఁడు రెండవసుతుఁడు. ఈతనికి హ్లాదుఁ డనియు అనుహ్లాదుఁ డనియుం బేరులు కలవు.

సునాభుఁడు-తండ్రి విప్రచిత్తి. తల్లి సింహిక. (ఈమె దితికుమార్తె. హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశ్యపుల సోదరి). సోదరుఁడు వజ్రనాభుఁడు.

సింహిక-తండ్రి కస్యపుఁడు, తల్లి దితి. సోదరులు హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకస్యపులు. భర్త విప్రచిత్తి. కుమాళ్ళు రాహువు, కేతువు, నముచి, వాతాపి, ఇల్వలుఁడు, నరకుఁడు, స్వర్భానుఁడు, పులోముఁడు, వక్రయోధి.

ఈ పేరు గల యొకతె దక్షుని కూఁతురనియు కస్యపునిభార్య యనియు భారతమునందు తెలియగలదు. మఱియు హిరణ్యకస్యపుని కుమార్తె యొకతె సింహిక యనంబడునది కలదు. ఇంకను ఛాయాగ్రాహిణి యను నామాంతరము

గల సింహిక యనంబడు రాక్షసస్త్రీ యొక్క రావణుని లంకాపట్టణమం దుండినటులను, ఆంజనేయుని పట్టుకొనినటులను తెలియుచున్నది.

వజ్రాంగుఁడు-భార్య వజ్రాంగి. కాశ్యపుని కుమారుఁడు. తల్లి దితి.

సోమకాసురుఁడు-ఈతఁడు బ్రహ్మ నేమరించి వేదము లపహరించె ననియు, వాట్లతో సముద్రమునం దాఁగి యుండె విష్ణుదేవుండు మత్స్యావతారమెత్తి యాతనిం ద్రుంచి వేదములను రక్షించెనని చెప్పఁబడినది.

రక్తబీజుఁడు-శుంభ నిశుంభుల తోఁబుట్టువు కుమారుఁడు. (అనఁగా మేనయల్లుఁడు) ఇతని రక్తము నేలంబడినచో ప్రతిబిందువు రాక్షసుల బుట్టించు ననియు నుండె నఁట. గాన కాళికాదేవి యితనిం జంపుతఱి నాలుక చాచి, దానిపై నిడి, రక్తము నేలం బడకుండఁ జంపెనని చెప్పి యున్నారు.

హిరణ్యకశ్యపుఁడు- తండ్రి కశ్యపుఁడు. తల్లి దితి. సోదరుఁడు హిరణ్యాక్షుఁడు. భార్యలు లీలావతి దత్తాదేవి. కుమారులు ప్రహ్లాదుఁడు, సంహ్లాదుఁడు, (సంహ్లాదుఁడు- అనుహ్లాదుఁడు). సోదరి సింహిక (ఈమె విప్రచిత్తి భార్య). వజ్రనాభ సునాభుల కితఁడు మేనమామ. హిరణ్యకశ్యపుఁడు విష్ణుద్వేషి గాన విష్ణుభక్తుఁడగు సుతుఁడు ప్రహ్లాదుని చాల బాధింప, విష్ణుదేవుఁడు నృసింహావతారమున నతని మార్చి ప్రహ్లాదుని రక్షించి నటులఁ జెప్పఁబడినది. ఈతఁడు ప్రభువు.

హిరణ్యాక్షుఁడు-తండ్రి కశ్యపప్రజాపతి. తల్లి దితి. సోదరుఁడు హిరణ్యకశ్యపుఁడు. పుత్రులు తారకుఁడు,(కాలనాభుఁడు), భూతసంతానుఁడు, ఝర్ఝరుఁడు, మహానాభుఁడు, మహాబాహువు. భార్య ఉపదానవి. ఈమె వైశ్వానరుని పుత్రిక. (ఉపదానవి సోదరీలు-హాయశిర (భర్త క్రతువు. కాలక-పులోమ (కశ్యపుని భార్యలు). హిరణ్యాక్షుఁడు విష్ణుదేవుని వరాహావతారముచే నిహతుఁడైనవాఁడు.

హ్లాదుఁడు- (సంహ్లాదుఁడు చూడుఁడు) హిరణ్యకశ్యపుని రెండవ కుమారుఁడు; ప్రహ్లాదుని తమ్ముఁడు

సుందుఁడు ఉపసుందుఁడు (సుందోపసుందులు)- హిరణ్యకశ్యపసంతతియందు జన్మించిన నికుంభుని సుతులు. వీరిరువురు సోదరులు. ఘోరతప మాచరించి విధాతను మెప్పించి కామరూప,కామగమన,సకల మాయావిత్వ వరములే గాక, యన్యు లెవ్వరిచేతను నిహతులు కాని వరము నందినవారు. లోకులం బలుబాముల పాలొనర్చుచుండువారు. ఒక వయ్యారియగు పడఁతుకం గాంచి సమ్మోహితులై యిర్వురు నామెం బరిణయంబు గాఁగోరి ప్రార్థింప "మీ యిర్వురిలో నొక్కనిం బరిణయ మగుదుం గాని యిర్వు రెట్లు చేపట్ట నగు" నన వా రన్యోన్యమా మెకొఱకై కలహించి యిర్వురు మడిసిరని చెప్పఁబడినది.

ఏకఫలాపేక్షితులై యన్యోన్య కలహములతో నశించువారిని సుందోపసుందు లని సామెతగా ననుచుండుట వాడుక యైనది.

దైనిప్పన్ (మహానిప్పన్ లేక మహా జపాను)—నిప్పను చూడుఁడు.

దైనిహోన్—జపాను దేశము చూడుఁడు.

దైబుట్సువిగ్రహము—కామకురాపట్టణమందలి దైబుట్సువిగ్రహము జపాను దేశమందలి కామకురాపట్టణమునం దీగొప్పబుద్ధవిగ్రహము కలదు. ,,దై'' యనిన జపాను భాషయందు మహా (గొప్పది) యని యర్థము. ఇంక "బుట్సు" పదము బుద్ధసంబంధ మగు భాషయపదము. ఈ మహాబుద్ధుని విగ్రహము కంచుతో చేయంబడినది. ఏఁబది యడుగులఎత్తు

కలది. మఠము వైచుకొని కూర్చున్నటు లున్న విగ్రహపు మోకాలినుండి మోకాలివఱకు ముప్పదియా ఱడుగు లుండును. లో నంతయు గుల్లగ నుండి భుజములందు రంధ్రములం బోలిన గవాక్షములు గలవు. అచటికెక్క-సోపానములుం గలవు. వాటిగుండా చూచిన చుట్టుపట్ల ప్రదేశము చాలదూరము చక్కఁగఁ గన్పించును. సముద్రతీర మగుట నొకప్పు డుండిన దీనియాలయము చెడిపోయిన దందురు. విగ్రహ మట్లే నిలిచియున్నది. ఇది క్రీ. శ. ౧౪౯౪ సంవత్సరమునాఁటి దఁట. ఇట్టి విగ్రహ మీదేశమున మఱి యొకటి నారా పట్టణమునఁ గలదు. వేఁసవిమున దేశమందలి ధనికులు గృహముల నిర్మించుకొని అప్పుటప్పుట దర్శించుట కేతెంచుచుందురు. (నారాబుద్ధ విగ్రహము చూడుఁడు.)

దైర్ఘచిత్త గోత్రము— వీతహవ్య లేక యాస్కగణము చూడుఁడు.

దైర్ఘచ్యుతగోత్రము అగస్తి ఉపగణము చూడుఁడు.

దైవంతాయనగోత్రము— వీతహవ్య లేక యాస్కగణము చూడుఁడు.

దైవతరస గోత్రము— కామకాయన గణము చూడుఁడు.

దైవమత్యగోత్రము జమదగ్ని వత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

దేవలగోత్రము— శండిలగణము చూ.

దైశట్లగోత్రము— దేశిష్టకుల చూడుఁడు.

దొంగను తేలుకుట్టినట్లు—(ఏడ్చుట కైన వీలుండదని భావము). ఆంధ్ర లోకోక్తి.

దొంగల కందరిపైని అనుమానమే— ఆంధ్ర లోకోక్తి.

దొంగలతల్లి కేడువ భయము — అనఁగా తనసుతులు పట్టుబడిరని ఏడ్వ వీలుండ దని భావము. ఆంధ్ర లోకోక్తి.

దొంగలదొడ్డి— ఆంధ్రభాషా సాంప్రదాయికపదము. ఎవ్వరికి అడ్డు ఆటంకములు లేక చనఁదగిన బహిరంగస్థలము కాని మరుగుస్థలము. గూఢమగు స్థలముగ నుండి దుష్టులు పోవుట కెవ్వరియాటంకము కలుగదనిభావము. ఇది యోగ్యులం దన్వయించునది కాదు. ఒకరిరక్షణయం దుండక, ఒకరికి వెఱవక, నీతికి కట్టుపడక స్వేచ్ఛావిహారు లగువారి కీదొంగల దొడ్డి పదము నాడుదురు.

దొంగలుపడ్డ ఆరునెలలకు కుక్కలు మొఱిగినవఁట— ఆంధ్రలోకోక్తి.

దొంగలను బట్ట దొంగయే కావలయున్ ఆంధ్రలోకోక్తి.

దొంగవాఁకిటనే మంచము వేయవలసియుండినట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

దొంగిలబోతే మంగలం దొరికినట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

దొండ(పాదు)తీఁగ— దొండపాదులాంధ్ర దేశమునకుం గ్రొత్తవి గావు. సర్వసాధారణముగ పెరళ్లయందు దొండపాదు లుంచుకొనుచు కాయించుకొనుచునే యుందురు. దొండ జాతియందు తీయదొండ యనియు, నేతిదొండ యనియు,కాకిదొండయనియు,అదొండయనియు నాల్గు ముఖ్య భేదములు కానవచ్చెడిని. ఇందు తీయదొండ ప్రధానమగు జాతి. ఇది చప్పనిరుచిగల కాయలం గాచునది, పుల్లనిరుచి గల కాయలం గాచునదిగ రెండు స్వల్ప భేదములు గానవచ్చెడిని. కాని ఈరెండుభేదములు పాటింపబడ దగినవి కావు.

లా. Bryonia Umbellata. సం. రక్తఫలా,

బింబీ, బింబికా, శోఫవాశినీ, దన్తచ్ఛదా, దన్తచ్ఛదోపమా, ఓష్ఠఫలా. ఇది భోజన పదార్థము. దీనికాయలకూర చలవ జేసి యించుక యగ్నిమాంద్యముం గల్గించును. బుద్ధిమాంద్యముం గల్గించునందురు. వమనముం గల్గించును. శరీరస్థితికి బలకరించును. అపానవాతము, కఫదోషము, క్రిమిరోగము, కామిలా, జ్వరము, పైత్యదోషము, రక్తస్రావము, వాతదోషము, విషదోషము, శోఫరోగముల హరించును. ఎట్టి విషదోషములనైనను శాంతింపఁ జేయును.

దొండపండునందు కాస, కామిల, రక్తపైత్యము, వమనము, వాతపైత్యముల నడంచి, ఇంచుక అగ్నిమాంద్యము, శ్లేష్మోద్రేకము గల్గించునని చెప్పఁబడినది. తీయదొండఆకు నూరి పైన వేసికట్టిన ఏవిషజంతువుయొక్క కాటువలన గల్గినగాయము లైనను మానునని యు, మఱియు తీయ్యదొండపసరునం దుబ్బురోగము, పాండువు, పైత్య రోగము, మూలవ్యాధి, క్షయరోగము నివారించుశక్తి గలదనియు నందురు.

కాకిదొండ యనునది దొండజాతియందు చేఁదుదొండ యని చెప్పఁదగును. దీనిరూపలక్షణములన్నియు దొండం బోలి యుండును. కాయలందు చేఁదురుచి యుండును. దీనియందుముఖ్యముగ ఆకుపసరు ఉబ్బు, కఫపైత్యము, పాండురోగము, పైత్యదోషము, క్షయరోగము, మున్నగువాని నడంచి దేహపుష్టిం గల్గించుననియు, త్రిదోషములను శమింపఁజేయుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

ఇందే పలకలను, గుండ్రటి పెద్దగింజలు గలజాతి యొకటి కలదు. దీనికి నేతిదొండ యనియు, పలకదొండ యనియుం బేర్లు కలవు. ఇది ప్రసిద్ధ భోజనపదార్థము. దీనిని కూరగ నొనర్తురు. అపురూపమైన జాతి. చలవజేసి పైత్యశాంతి మేహశాంతిం గల్గించు పథ్యమైన కూర.

మఱియు ఆదొండ యనంబడు నడవిజాతి యొకటి దొండయనుపేరం బరగెడిం గాని అది ప్రత్యేకజాతివలెఁ గాన నయ్యెడిని. దీని బడ్డునందు ముండ్లుండును. పూవులందు పరిమళము కలదు. లాటిన్భాషయందు Capparis Zeilanica అని పేరు. సంస్కృతమున ఆజ్జటః, ఆస్త్రగలః, ఆస్త్రదలః అనిపేరు.

ఆదొండకాయలు దొండకాయలవలె కోలగ నుండక గుండ్రముగ నుండెడిని. వీట్లిం గూరగఁ జేసి తిందురు. తరిగి ఎండించి వరుగుజేసి కూరగ నొనర్తురు. పచ్చికాయకూర అగ్నిమాంద్యము గల్గించుననియు, వరుగుకూర అగ్నిదీప్తి నిచ్చుననియు, రెంటియందు క్రిమిరోగము, గళరోగము, నేత్రరోగము, వాతశ్లేష్మము, విషదోషముల నడంచి, యించుక పైత్యము, మలబద్ధము గల్గించు ననియు, ఆదొండచెట్టు వేరునందలి చెక్కరసము నాభికడ పట్టువేసిన విరేచనమగు ననియు, పైనిమ్మరసచేసిన దారుణవాతములు, వాతినొప్పులు నివారణ మగుననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఆదొండపండ్లను ఒక్కొకతఱి కాకులు తిని చచ్చునందురు.

దొండపాదునకు కొందఱింకను తుండకేరీ, తుండికా, తుండికేరీ, తుండికేశీ యని పేర్లు కొందరు వ్రాసియున్నారు. కాని ఇవి ఏజాతి దొండ కన్వయించునో తెలియరాకున్నది.

దొగ్గలికూర — ఇది తోఁటకూరజాతికిం జేరిన కొయ్యగూర యని కొందఱనెదరు గాని ఇది భేదముగల వేఱుజాతిగఁ దోఁచెడిని.

త్రిదోషహర మనియు, వేఁడిచేయుననియు, క్రిమిరోగమును విషదోషములను హరించుననియు నందురు.

దొడ్డెడు పశువులనూ దొంగలుతోలుకుపోఁగా (మిగిలిన) గొడ్డుగేదె శ్రీమహాలక్ష్మి అయినట్లు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

దొరసముద్రము (పురము) తలకాడు— ద్వారసముద్రము చూడుఁడు.

దోఆబ్ (Doab)— ఉత్తర హిందూదేశమున రెండునదులకు నడుమ నుండు సీమకు "దోఆబ్" అనియెదరు. దో అనిన హిందీభాషయందు రెం డనియు, ఆబ్ అనిన ఉదకములనియు నర్థము. రెండు జలప్రవాహములమధ్య సీమ యని భావము. ఇట్లనుటయందు సముద్రము లెక్కింపఁబడఁ జనదు. సరస్సులును లెక్కింపఁబడవు. పాంచాలదేశము, ఆగ్రాప్రోవిన్సులయం దిట్టి దోఆబుప్రదేశములు కలవు.

దోడియాశాఖ క్షత్రియులు— క్షత్రియ కులము చూడుఁడు.

దోనూరి కోనేరు కవి— ఆంధ్రకవులలో మధ్యకవులందు పరిగణింపఁబడినవాఁడు. నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు. అశ్వలాయనసూత్రుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. తండ్రిపేరు నాగయ్యామంత్రి. అహోబాబల నృసింహస్వామిభక్తుఁడు. రచించినది బాలభాగవతము. దీనిని తిరుమలరాజున కంకిత మొనర్చెను. ఈ తిరుమలరాజు వసుచరిత్ర కృతినందిన తిరుమలరాజునకు పెదతండ్రి కుమారుఁడగు మరియొక తిరుమలరాజు. క్రీ. వె. పదునాఱవ శతాబ్ద మధ్యకాలమున నుండి యుండు నని తలంపఁ బడుచున్నది.

దోమలు— రెక్కలుగల చిన్నకీటకము. ఏనుఁగ ఘీంకరించినటుల చాల సన్నపు ఘీంకార మొనర్చును. ముఖమున చిన్న సన్నపు గట్టికొమ్మొకటి నోటివద్ద నుండును. దానిని అన్యులశరీరమున గ్రుచ్చి బాధించును. ఇటీవలి పరిశీలనలందు ఆఁడుదోమలు ఈ కొమ్ముగుండా శరీరమందలి రక్తముం బీల్చికొనునని చెప్పఁ బడినది. మగదోమలు రక్తముం బీల్పవఁట. దోమలం దిరువదియారు భేదజాతులు కలవనియు, అందు మలేరియాదోమలందు ఆరు అవస్థలనందిన దోమ లుండుననియుం జెప్పఁ బడినది. మొదటి రెండవస్థలందుండు దోమలు కొంత మలేరియావిషపదార్థముం గల్గియుండినను, అంత యపాయకరములు గావనియు, నిరపాయకరము లని చెప్ప వీలులే దనియు, మూఁడవ అవస్థ దోమలు నాల్గవ యవస్థ దోమలు తమవిషముచే తప్పక మన్యాపుజ్వరములను కల్గించు నపాయకరము లనియు, ఐదవ యవస్థదోమ ప్రాణాపాయకర మనియు తెలుపుచుఁ గాన్పించు దనియు, ఆరవ యవస్థదోమ తన స్వర విషప్రయోగ ఫలితముగ నపాయకరమగు శీతోష్ణత్వ విషజ్వరములం గల్గించి ప్రాణాపాయముం దెచ్చుననియు, ఈ మూఁడవజాతి నిర్మానుష్యము లగుఘోరారణ్యములం దక్క తిరుచు గానరాకుండు ననియు చెప్పుచున్నారు. ఇవి ముఱికినీటినిల్వయందు ఎండ బాగుగ తగులని నీడప్రదేశములందు, గావిపని ఇసుకతావులందు, పుట్టి పెరిగి నిల్వయుండును గాన వాటిపట్ల జాగ్రత్తం గానవలసియుండును. దోమలలో ముఖ్యమగునవి మూఁడుజాతులు. ౧ అనాఫిలీస్, ౨ క్యూలెక్సు, ౩ స్టెగోమియా. మొదటిదానివలన చలిజ్వరమును, రెండవదానివలన బోదకాలుజ్వరమును, మూఁడవదానివలన కీళ్ళజ్వరము, ఎల్లోజ్వరమును కల్గుచుండును. ఈ మూఁడుజాతుల దోమలు సాధారణముగ గృహములందును, పొలములందును సంచరించు చుండును. మగదోమలు మొక్కలు, ఆకులలోని రసము, పీల్చుచు కాలముం గడుపును. ఆఁడుదోమలకు రక్తమే ముఖ్యాహారము. రక్తపానము లేనిచో

దోమకడుపున గ్రుడ్లు వృద్ధికావు. గ్రుడ్లుపెట్టిన స్వల్పకాలముననే రక్తపానము లభ్యము కానిచో దోమ చచ్చును. స్వల్పకాలములో వీటిసంతతి వృద్ధియగును. శీతకాలములో ఆఁడు దోమ చీఁకటిమూలలలో దాఁగియుండి వేసవి పొడసూపినవెంటనే బయటికి వచ్చును. మగ దోమలు పదాఱు వారములకంటె నధికము బ్రతుకఁజాలవు. ఆఁడుదోమలు సాధారణముగ నాల్గుమాసములు బ్రతుకును. (మలేరియా చూ. అంటువ్యాధులు చూ. అనాఫిలీస్ చూ.)

దోష--పుష్పార్ణుని రెండవ భార్య. పుష్పితల్లి.

దోషజ స్వప్నములు-స్వప్న శాస్త్రము చూడుఁడు.

దోషత్రయము—ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున వాతపైత్యశ్లేష్మములకు పేరు.

దోషములు- (దోషము లన అనర్హ గుణములని యర్థము. అరిషడ్వర్గ దోషములు-

౧ కామము, ౨ క్రోధము, ౩ లోభము, ౪ మోహము, ౫ మదము, ౬ మత్సరము. ఇట్లు అరిషడ్వర్గదోషములని పేరు.

త్రయోదశవిరోధదోషములు:-- అరిషడ్వర్గ దోషములు ౬, ౭ రాగము, ౮ ద్వేషము, ౯ ఈర్ష్య, ౧౦ అసూయ, ౧౧ దర్పము, ౧౨ దాంభికము, ౧౩ అహంకారదోషము.

ఏకవింశతి మహాదోషములు:—వీట్లను ముహూర్తదోషము లనియు నందురు.

(కాలామృతమతము.)

౧ పంచాంగశుద్ధి హీనము- తిథి వార నక్షత్ర యోగ కరణములు అర్హములు గాకుండిన దోషము.

౨ సూర్యసంక్రాంతి - చరరాసులగు మేష కర్కాటక తులా మకర రాసులందు రవి ప్రవేశించుతఱి, పూర్వమున ముప్పది ఘటికలకాలమును, పరమున ముప్పది ఘటికల (లేక పండ్రెండు గంటల) కాలమును అనర్హ కాలముగఁ జెప్పఁబడినది. మిగిలిన వృషభ మిథున సింహ కన్య వృశ్చిక ధను కుంభ మీన రాసుల నవి ప్రవేశించుతఱి పూర్వ పరముల పదునారేసి ఘటికలు (లేక ఆరుగంటల ఇరు వదినాలుగు మినిట్లకాలము.) అనర్హకాల మనియుం జెప్పఁబడినది. ఇచ్చట రవి ప్రవేశ కాలమునకు ముందును, ప్రవేశమయిన పిదపను కూడ అంతంతకాల మనర్హమని గ్రహించునది.

౩ పాపషడ్వర్గదోషము- పాపగ్రహము లగు రవి, కుజ, శని పాపయుతబుధ క్షీణచంద్ర గ్రహములయొక్క- స్వస్థాన(రాశి) హోరా ద్రేక్కాణ నవాంశ ద్వాదశాంశ త్రింశాంశలు శుభకార్యముల కనర్హములు.

౪ కునవాంశదోషము- వృషభ కర్కాటక నవాంశలు వృషభ కటకరాసులయందు సంభవించుతఱి (వర్గోత్తమాంశ యగుట) అర్హము లనియు, కాకున్న అనర్హములుగను, కన్య, మిథునతుల ధనుర్నవాంశ ఆరాసులందే అనఁగా కన్య మిథున తుల ధనుస్సు రాసులందే సంభవించుతఱి (వర్గోత్తమాంశ యగుట) అర్హములనియు, కాకున్న అనర్హములుగను చెప్పఁ బడినవి.

౫ కుజాష్టమదోషము- ముహూర్తలగ్నము నుండి అష్టమస్థానమున కుజుఁడుండుట దోషము.

౬ భృగుషట్కము— ముహూర్తలగ్నము నుండి ఆరింట శుక్రుఁడుండుట దోషము.

౭ కర్తరి రెండుపాపగ్రహములకు నడుమ ముహూర్తలగ్న ముండుట దోషము.

౮ లగ్నాద్దష్టమదోషము- సుముహూర్త ప్రధానవ్యక్తులకు జన్మలగ్నమునుండిగాని, జన్మ కాలచంద్రలగ్నమునుండి గాని అష్టమస్థానము ముహూర్తలగ్నమగుట దోషము.

౯ అష్టమచంద్రదోషము— సుముహూర్త

ప్రధానవ్యక్తుల జన్మకాలమున చంద్రుఁడు ఏరాశియం దుండునో ఆరాశికి అష్టమ స్థానమున చంద్రుఁడుండు ముహూర్తము దోషయుక్తము.

౧౦ షష్టాష్టరిపుచంద్రదోషము-ముహూర్త లగ్నమున కారు ఎన్మిది పండ్రెండవ స్థానము లందు చంద్రుఁ డుండిన దోషము.

౧౧ చన్ద్రసగ్రహదోషము-ముహూర్తకాల చక్రమున చంద్రుఁడున్న రాశియం దితరగ్రహము లెవ్వియు నుండుట దోషము.

౧౨ వారజనిత దుర్ముహూర్తదోషము—దినమున పగలు ౧౫, రాత్రి ౧౫, మొత్తం ముప్పది ముహూర్తములు కలవు. ఇవి దినప్రమాణము. రాత్రిప్రమాణముల ననుసరించుచు రిమారిమి నలుబదియెన్మిది మినిట్లు లేక రెండు ఘటికల కాలముగనో కొంచె ముచ్చు తగ్గుచు గనో యుండెడిని. ఆదివారమున ౧౪వదియు, సోమవారమున ౯-౧౨ ముహూర్తములు, మంగళవారమున ౪-౭ ముహూర్తములును, బుధవారమున ౮వదియు, గురు ౬-౧౨ లును, శుక్ర ౯ దియు, శని ౧-౨ముహూర్తములును వారజనిత దుర్ముహూర్తము లనఁబడును. ఇవి దోషములు.

౧౩ ఖర్జూరికసమాంఘ్రి దోషము-ఖర్జూరిక చక్రమును వ్రాసి అందు ఏకరేఖయందు సూర్యచంద్రులు ఉండఁగా అందొకటి ఒకటవపాదమునను, రెండవగ్రహము నాల్గవపాదమునను ఉండినను, లేక ఒకగ్రహము రెండవపాదమునను, రెండవగ్రహము మూఁడవపాదమునను నుండినను వేధ కల్గును. అనఁగా ఆవేధ నందిన నక్షత్రమునగల లగ్నము దోషము.

౧౪ గ్రహణభదోషము-సూర్యచంద్రగ్రహణములు సంభవించిన నక్షత్రములు తర్వాత యారు నెలలవరకు శుభకార్యానర్హములనియు, గ్రహణమునకుం బిదప నేడురోజులు అన్ని శుభకర్మలకుఁ అనర్హదినము లనియు, వీట్లసంబంధ ముండిన లగ్నములు గ్రహణభదోష యుతము లని యెరుంగునది.

౧౫ ఉత్పాదభము-భూకంపము, ధూమకేత్వాదిదర్శనం, నక్షత్రపాతములు, సంభవించిన నక్షత్రములు పిదప ఆరునెలలవరకు అన్నిశుభకర్మలకు అనర్హములని చెప్పఁబడినది. మఱియుం బిదప నేడుదివసంబులు అనర్హములుగఁ జెప్పఁబడినది. వీట్లసంబంధము దోషము.

౧౬ క్రూరసంయుక్తము, లేక క్రూరసంయుతము-పాపగ్రహము లున్నటువంటి వాట్ల కిరుదెసల నున్నటువంటివన్ని, నక్షత్రములును, రాసులును, ముహూర్తముల కనర్హములు గాన దోషము.

౧౭ అశుభగ్రహవిద్ధము (లేక వేధ) పంచశలాకచక్రమున గాని, సప్తశలాక చక్రమున గాని, పాపగ్రహవేధ కల్గిననక్షత్రములు-శుభకర్మల కనర్హములు గాన నవి దోషయుతములు.

౧౮ విషయుతలగ్నము- అనఁగా వర్జము లేక నక్షత్రత్యాజ్యమునఁగల కాలము అనర్హము. వర్జకాలము దోషము. ఈ త్యాజ్యము లగ్నమునకు ముందు వెన్కలఁ దగిలినను, దోషము.

౧౯ లగ్నాస్త దోషము—(అస్తసప్తమస్థానము) ముహూర్తలగ్నమునుగాని, లగ్నమునకు నవాంశను గాని, ముహూర్తలగ్నమునకు సప్తమస్థానమునకు గాని, దాని నవాంశకు గాని ఆ లగ్న అధిపతులైనను లేక అంశాధిపతులైనను లేక వారి మిత్రులైనను లేక అథవా శుభగ్రహము లైనను చూచుచుండవలెను. అట్టి పరిస్థితి కలుగని లగ్నము అనర్హము. ఇది లగ్నాస్త దోషము.

౨౦ గండాన్తము- (గణ్డములు మూఁడు తెఱంగులు).

(౧) తిథిగండము- అమావాస్య, పాడ్యమి, సంధియందునను, పంచమీషష్ఠుల సంధియందు నను, దశమి ఏకాదశుల సంధి యందునను, పూర్ణిమా ప్రతిపత్తుల సంధి యందునను రెండు గడియల కాలము లేక ౪౮ మినిట్ల కాలము గండము, లేక గండకాలము.

(౨) లగ్నగండము-కటక సింహములసంధి యందునను వృశ్చిక ధనుస్సులసంధికాలమునను మీనమేషముల సంధియందునను, అరగడియ లేక పండ్రెండు మినిట్ల కాలము లగ్నగండ కాలము.

(౩) నక్షత్రగండము- రేవతి అశ్వినులసంధి కాలమునను ఆశ్లేషా మఖలయొక్క సంధికాల మునను జ్యేష్ఠా మూలల సంధికాలమునను ఎనిమిది ఘటికలు లేక మూడు గంటల పండ్రెండుమినిట్ల కాలము నక్షత్రగండకాలము. ఈగండకాలములును ముహూర్తానర్హము లని చెప్పఁబడినవి. గండకాలముల జనించిన శిశువు బ్రతుకుట దుర్లభ మనియు శాంతి జరుగవలె ననియుఁ జెప్పఁబడినది.

౨౧ వ్యతీపాత వైధృతిదోషము-దీనినిగురించి ఎరుగి వలయును. ఇయ్యది కోసలదేశమున ప్రధానము. తక్కదేశముల నంత పాటింపఁబడ దని తెలిసెడిని.

త్రయోదశ మనోదోషములు:

౧ రాగము, ౨ ద్వేషము, ౩ కామము, ౪ క్రోధము, ౫ లోభము, ౬ మోహము, ౭ మదము, ౮మత్సరము, ౯ ఈర్ష్య,౧౦ అసూయ, ౧౧దర్పము, ౧౨దంభము, ౧౩అహంకారము.

దోసపాదు— దోసయందు పెక్కుజాతులు కలవు. ఎరుకయందున్న జాతులను లెక్కించిన నివి ప్రధానభేదము లనుకొన వీలుండదు. దోస భోజనపదార్థము. సాదాదోస, లేక పెద్దదోస. ఇది పెద్దకాయలం గాచును.

పెద్దదోసకాయలు - మూత్రకృచ్ఛ్రము, మూత్రాశ్మరి, మూలవ్యాధి, విదాహము, రక్త పైత్యముల నడంచి మూత్రములను చక్కఁగ వెడలఁజేయు ననియు, ముదురుకాయ కించుక ...త్యముం గల్గించి, బలకరమై గురుత్వముగ నుండు ననియు, లేతకాయలు పైత్యశాంతి నొసర్చి విరేచనముంగూడ గల్గించు ననియు చెప్పఁబడినది. దీనికి పరిహారము గోధుమపిండి, ఉప్పు, తేనె, మిరియములు, శొంఠి, సోపు.

పెద్దదోసపండు- చలవజేసి మలమూత్రముల వెడలించి, శ్లేష్మవాతముల హరించునందురు. దోసగింజలు లేక దోసగింజలలోని చమురు, పైత్యము నుద్రేకింపించి బలకరమై వీర్యవృద్ధిం గల్గించు ననియు, బహుమూత్రము నడంచు ననియు, ఆకులందు పైత్యశాంతిం గల్గించి మూత్రము వెడలించుగుణము కలదనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఈజాతిదోసకాయలందు చేదు ంచి గల దోశజాతిగా నెన్నుదురు. అది వాంతమును ప్రకోపించియు, వాంతి గల్గించియు, క్రిమిరోగమును, పైత్యోద్రేకమును నివారించు నందురు.

నక్కదోస- దోసజాతియందు నక్కదోస శ్రేష్ఠమగు జాతిగఁ జెప్పఁబడు చున్నది. ఇందు పులుపు ఎక్కువగల చిన్నకాయలం గాచునదియు, పులుపు తక్కువగల పెద్దకాయ లం గాచునదియు నను రెండుభేదములు గలవు. అందు మొదటిది గుంటూరుమండలమున సుప్ర సిద్ధభోజనపదార్థము. రెండవది గోదావరీనదీ తీరసీమలందు ప్రసిద్ధము.

మునిదోస- దోసజాతిలో నీటిని కాయ యందు విస్తారముగ ధరించిన జాతికి మునిదోస యందురు. ములుదోస యనియు వాడుట కలదు. బహుశః కాయలపై ముండ్లం బోలి మొలిచియుండువాట్లవలన ఈ పేరు గల్గియుం

డును. ఇందు పొట్లకాయలం బోలిన యొక జాతి సంయుక్తరాష్ట్రములలోని అయోధ్యా ప్రాంతముల విస్తారముగ గానంబడుచున్నది. ములుదోసకాయలలోనినీరు రుచికరమై దాహశాంతి నొనర్చును. పొత్తికడుపును శుభ్రపఱచును. దోసజాతియందు పండ్లుగ నుపయోగించు జాతులు కొన్ని కలవు. అవి సంయుక్తరాష్ట్రములలోనిలక్నో పట్టణపరిసరముల గాన్పించెడిని. ఈ పండ్ల తెగయందు అత్యుత్తమ జాతిగ నెంచఁబడుచు లక్నోదోస యనుపేరం బరగుచున్నవి. ఇవి విలువగ నమ్ముడుపోవును. దీని పండ్లు మిగుల రుచికరముగ నుండుటయె గాక పరిమళయుతమై యుండెడిని. ఇంక పండ్లకు గాను పెంచఁబడుజాతి కడప మండలమున సిద్ధవటపుర ప్రాంతమున గాననగునది యొకజాతి కలదు. ఇందు గులాబీపూవువాసనం బోలిన పరిమళమును, ఇంచుక రుచియుంగల్గి చలవజేసి తక్కిన దోసగుణములనే గల్గి యుండెడిని. ఇవియు మంచిధర కమ్ముడుపోవుచుండును. ఇదియును సుప్రసిద్ధ జాతిగనె ఎంచఁబడుచున్నది గాని లక్నోదోస కిసుమంత తక్కువ జాతిగ నెంచఁ బడెడిని.

దోసజాతియందు చిన్నకాయలం గాచునది బుడమదోస యనియు, సర్వసాధారణముగ బుడమ యనియు వాడఁబడెడిని. ఇదిఅడవిజాతి వలె పొలములగట్లు, పఱగటబయళ్లు మొదలగు నిరుపయోగప్రదేశములం బుట్టి కాచును. పండ్లు చాల చిన్నవి గాని పులుపు రుచిం గల్గియుండును. పోలిక నక్కదోసం బోలియుండును. దీనిని ఊరుగాయగను, పచ్చడిగను, ఎండఁబెట్టివరుగుగ జేసి కూర వేపుడుగను, భోజనపదార్థముగ నుపయోగింతురు. బుడమవరుగునందు జీర్ణశక్తియుం గూడ గలదందురు.

బుడమజాతియందు కోడిబుడమ, కూఁతురుబుడమ యని మఱి రెండు భేదజాతు లంతరములై గాననయ్యెడిని. కోడిబుడమపండు ఇంచుక ఉప్పు రుచిం గల్గి పైత్యముం జేసి, అగ్నిదీప్తిం గల్గించి, కడుపులోనిబల్లలనుహరించును.

ఇంక కూఁతురుబుడమకు నూగుదోస యనియు కొన్నిసీమలందు ముసిముసిచెట్టనియు గూడ ననుట గలదు. దీనిసమూలగసము లేక కషాయము అగ్నిమాంద్యము, అతిమూత్రము, క్రిమిరోగము, కుష్ఠరోగము, జ్వరము, దురదలు, ప్రమేహము, పైత్యరోగము, భ్రమ, రక్తపైత్యము, రక్తవమనము, రక్తపోడలు, విదాహము, విషవ్రణములు, శ్లేష్మ శ్వాసకాసలు, సర్పవిషదోషబాధలు, క్షయరోగముల నడంచి, చలవజేసి, వీర్యమున కుద్ధృతముం గల్గించు ననియు, చేఁదుబుడమకు ఇవేగుణములుంచుమించుగ గల్గి పైత్యశాంతిం గల్గించి విరేచనము గావించుననియుం జెప్పఁబడినవి.

దోసజాతియం దధమపుజాతికి పుచ్చ యని పేరు. దీనిని రామదోస యని కొందఱు వాడుచుందురు. ఇది రుచి తక్కువగ నుండుచొకజాతి గాన గౌరవముగ జూడఁబడుట లేదు. కాని భోజనపదార్థమై యున్నది. ఇందు చక్రిపుచ్చ యనియు, చేఁదుపుచ్చ యనియు, ఏటిపుచ్చ యనియు మూఁడు భేదజాతులు రెండు భేదములు గాననయ్యెడిని. చక్రిపుచ్చకాయను తరుబూజజాతిలోనిదని కొందఱనెదరు. దీనియందు చలవజేసియు, పైత్యశాంతి గల్గించియు, వాతమును ద్రేకింపించి వీర్యమును రేపుననియు నందురు.

ఏటిపుచ్చ యనంబడు వెఱ్ఱిపుచ్చఆకు పైన పూసిన వాతనొప్పులు నివారణ మగుననియు, దీని కాయలు పంచలవణములలో నూరవేసి యెండించిన నది కడుపులోనిబల్లలను హరించుననియు, దీనివేరుచూర్ణము నస్యముగ పీల్చిన శిరోవాతములు, శిరోరోగములు నివారించు

ననియు, దీనికాయలలోని గుంజునందు విరేచనములుగల్గించుగుణముగలదనియు, మొత్తమున నేటిపుచ్చకాయయందు ఉష్ణజాడ్యము, క్రిమిరోగము, జలోదరము, మూర్ఛ, విచారపుపిచ్చి పై చక్కగ పనిచేసి నివారించు గుణము గలదనియు, దీనిం గాల్చి పొగబట్టిన ఋతురక్త నిరోధము నివారించి వెడలించుననియుం జెప్పంబడినది. ఎక్కువగ పరిశీలించిన తర్బూజ లేక కరిబూజ పుచ్చజాతియు, పచ్చదోసజాతిలోనిదనియె తోచెడిని గాని కరిబూజ వేరుజాతిగ నెన్నంబడియున్నది. దోస, పెద్దదోస లా. Cucumis Sativus. ఆంగ్ల. Cucumber. సం. కర్కటీ, త్రపుసా, త్రపుసీ, పీనసా.

ములుదోస- లా. Cucumis utilissumus. ఆంగ్ల. Prickly Cucumber సం. కంటకీలతా, త్రపుకర్కటీ, త్రపుషా, త్రపుసా, త్రపుసినీ.

నక్కదోస- సం. ఏర్వారుః, లా. Cucumis utilissimus.

చేదుదోస- లా. Cucumis melo. ఆంగ్ల. Bitter Cucumber. సం. ఘూమాత్రి, శశాండులీ.

బుడమ- (సామాన్యము) లా. Bryonia-callosa.

కాంతురుబుడమ- లా. Bryonia-scabra సం. ఏలావాలుక, ఐరేయం, ప్రసరి. దీనికి నాగుదోస యనియుం బేరు.

వెఱ్ఱిపుచ్చ- లా. Citrullus colocynthis ఆంగ్ల. Bitter wild melon సం. ఇంద్రవారుణికా, ఐంద్రవారుణీ, ఐంద్రీ, చిత్రవల్లీ, చిత్రా, చిత్రఫలా. (దీనిని పెద్ద చేదుపుచ్చ యనియు, చిన్న చేదుపుచ్చ వేరుగ కలదనియు కొందరనెదరు. అట్లగుతతి అదిబహుశః చేదుబుడమయగునేమో) త్రపుసీ.

కరిబూజా- చిత్రఫలః (కరిబూజాపండు) చిత్రవల్లికం, (తీఁగె).

దౌగయుగోత్రము- భరద్వాజఉపగణము చూడుడు.

దౌరాంగిగోత్రము ఆత్రేయగణము చూడుడు.

దౌవపిగోత్రము—వశిష్ఠగణము చూ.

ద్యుతిమంతుఁడు— తండ్రి స్వాయంభువమనువు. క్రౌంచద్వీపము పాలించినభూపతి. కుమాళ్ళు ఏడ్గురు.

ద్యుమంతుఁడు—దివోదాసు చూ.

ద్యుమత్సేనుఁడు- సాళ్వదేశాధీశుఁడు. కుమారుఁడు సత్యవంతుఁడు. కోడలు సావిత్రి.

ద్రవపంచకము(ద్రావకవర్గము)-ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున గురిపింద, వెలిగారము, తేనె, నెయ్యి, బెల్లము లకుపేరు.

ద్రవజద్వయము. ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున శర్కర, బెల్లములకు ద్రవజద్వయమని పేరు.

ద్రవిడదేశము—చోళదేశము చూ.

ద్రవ్యములు (నవద్రవ్యములు) — తర్కశాస్త్రమునం జెప్పంబడినవి- ౧ పృథ్వి, ౨ జలము, ౩ అగ్ని, ౪ వాయువు, ౫ ఆకాశము, ౬ కాలము, ౭ దిక్కులు(దిశలు), ౮ ఆత్మ, ౯ మనస్సు.

ద్రలగోత్రము—హారితఉపగణము చూ.

ద్రాక్షతీఁగ— ద్రాక్షలలో పలుభేదములు కలవు. గోలటిపండ్లు, గుండ్రనిపండ్లు గలద్రాక్షలు తీయని ఫలరసము గలవి, పుల్లని ఫలరసము గలవి, పండ్లయందు గింజలుండునవి, గింజలు లేనివి, నల్లరంగుగలవి, ఊదారంగుగలవి మొదలగు పలుభేదములు గలవిగ నున్నవి. గ్రీసుదేశమునను, ఆస్ట్రేలియా యందునను కర్రెంట్సు.

అని వేఱొకజాతి చిన్నపండ్లుగల ఒకభేదముగల ఒక నల్లని ద్రాక్ష గలదు. అది యన్ని తావులను పెరుగదని ప్రతీతి కలదు.

అన్నియుం ద్రాక్షజాతిలోనివైనను వైద్యులు ద్రాక్ష యనియు, అడవిద్రాక్షయనియు రెండు ముఖ్యభేదములుగ ద్రాక్షను పాటింతురు. ఇది గుణభేదమునుండి గాని పండ్లరుచులనుండి గాదని తేలెడిని.

ద్రాక్ష—లా. Vitis Vinifera— ఆంగ్ల. Grapes- సం. తాపసప్రియా, చారుఫలా, కాశ్మీరికా, ద్రాక్షా.

ద్రాక్షపండ్లు - రక్తపైత్యము, జ్వరములు, శ్వాసదోషము, విదాహదోషము, దోషజ్వరములు, వాతపైత్యము, శ్లేష్మవాతము, శోష, మలమూత్రబద్ధములు, వాతపైత్యశ్లేష్మముల సంధి, అజీర్తి హరించును.

కొంచెము మదముఁ గల్గించును. రక్తవృద్ధి, శుక్లవృద్ధి గల్గించి నేత్రములకు మేలుజేయును. బహుమూత్రదోషమును శమింపఁజేయును. రక్తమును శుద్ధపఱచును. వాతరోగుల కనారోగ్యకరమైయుండును. వాతశరీరుల కగ్నిమాంద్యము గల్గించును. మఱియు నించుక శ్లేష్మము నభివృద్ధి పఱచును.

ద్రాక్షలందు తీయనిపండ్లు శ్రేష్ఠములనియు, పుల్లనిపండ్లనారోగ్యలక్షణములం గల్గియుండునని చెప్పఁబడినది. సోపు, తుంగముస్తలు సాధారణముగ ద్రాక్షకు విరుగుడుపదార్థములు. పచ్చిద్రాక్షకు, అందు పుల్లనిపండ్లకు, కురంజి ఓమము, జీలకఱ్ఱ, సోపు, సికింజబీను విరుగుడులు.

అడవిద్రాక్ష- లా. Vitis Indica. ఆంగ్ల Indian wild Vine ఇది చలవజేసి రక్తమును శుభ్రపఱచును. వేడి, విదాహము, ఉబ్బు అడఁచును. రోగము రాకుండ నాటంకముగల్గించునని చెప్పఁబడినది.

చెక్కగంధము తలనొప్పి నివారించును. పొగ పడిసెభారము మాన్పును. వేరుచూర్ణము నిద్రం గల్గించును. రసము పొంగించి వైచిన చెవిలోని పుండ్లు మానును. దీనికి పటికపంచదార విరుగుడని చెప్పఁబడినది.

ద్రాక్షాపాకము—లక్షణ చూడుఁడు.

ద్రావిడద్వయము— ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున కపోతము, కస్తూరిపసుపులకుఁ బేరు.

ద్రావిడప్రాణాయామము—ద్రావిడుల ప్రాణాయామమని యర్థము కాని అనవసరముగ చాల తిరుగుడులు తిరుగుట వల్లు ఉక్తికై వాడుచుందురు.

ద్రావిడభాష— ఇది ద్రావిడదేశమందలి భాష. పరమేశ్వరుఁడు, సుబ్రహ్మణ్యస్వామి, అగస్త్యమహర్షి స్పష్టపఱచి వ్యాపింపఁ జేసిరని చెప్పుదురు.

పాండ్యదేశమున, తామ్రపర్ణీనదీజన్మస్థానమునకడ, మలయపర్వతశాఖ యగు అగస్త్యకూటమున నివసించుచు "అగస్త్యము" అను పేరుగల ద్రావిడవ్యాకరణము రచించెనఁట. దీని ననుసరించుచు జమదగ్నిఋషిపుత్రుండును అగస్త్యశిష్యుండును నగు తొల్కాప్యమునియు మఱియొకవ్యాకరణము రచించెనఁట. తొల్కాప్యమునికి తృణధూమాగ్నియనియుం బేరుండెనఁట. ఇతనివ్యాకరణమునకు తొల్కాప్య మనపేరు.

రామానుజీయ వైష్ణవ మతగ్రంథములును, పన్నిద్దరాళ్వారులు రచించిన ద్రవిడప్రబంధములు నీ ద్రావిడభాషాగ్రంథములే.

పాండ్యరాజ్యముండిన కాలమున దక్షిణ మధురాపురమున మూఁడుసంఘము లుండెనఁట. అవి ద్రావిడభాషాభ్యాపకమునకు చాల పాటుబడెనఁట. అందు మొదటిసంఘమున ౧౪౯ మందియు, రెండవసంఘమున ౫౯ మందియు,

ద్రావిడబ్రాహ్మణులు

మూండవసంఘమున ౪౯ మందియు సభ్యులుండిరంట. ఇప్పు డరవదేశమున వాడంబడుచున్న అరవభాష ద్రావిడభాషయొక్క వికారరూపమేనంట.

ద్రావిడబ్రాహ్మణులు — ద్రావిడ దేశవాసులు ద్రావిడు లనంబరంగినను, మహారాష్ట్రులు, ఆంధ్రులు, ద్రావిడులు, కర్ణాటులు, ఘూర్జరులును పంచద్రావిడు లనంబడుచున్నారు. ఇటుల రెండు తెగల వాడుక గల్గినను, "ద్రావిడులు" అను వాడుకపద మాంధ్రదేశమునందు కాపురము వచ్చిన ద్రావిడదేశపు బ్రాహ్మణులకు సుప్రసిద్ధమై యున్నది. ఎట్లన నాంధ్రదేశమున ద్రావిడు లనిన ఆశాఖ బ్రాహ్మణులకే వర్తించుచున్నది. వీరు అరవ లయినను, ఆంధ్రదేశమున చిరకాలముక్రిందటనే నివాస మేర్పఱచుకొని ఆంధ్రులైపోయిరి. వీరి కిప్పుడు మాతృభాష తెలుంగే కాని, అరవము కాదు. పరిశీలనలవలన దక్షిణదేశమునందలి వెలంగిమాన నంబడు గ్రామమునుండి తొలుత కొందఱు బయలువెడలి యాంధ్రదేశమున కరుదెంచిరని తెలుచున్నది.

వీ రందఱు నొకసారిగ వచ్చినవారును కారు. క్రీస్తువెనుక పదియవ శతాబ్దమున తంజావూరురాజ్యము నేలుచుండిన రాజరాజచోళుండను భూపతి, ఆంధ్రదేశ మేలుచుండిన చాళుక్యరాజుల జయించి, యిట తనప్రతినిధులను పరిపాలనమొనర్ప నియమించి, తిరుగ తన స్వదేశమునకు మరలె నంట. పిదప కొంతకాల మాంధ్రదేశమున కొన్ని భాగములు కొద్దిగనో గొప్పగనో అరవల యధికారముక్రిందనే యుండె నంట. అక్కాలముననే యీద్రావిడు లాంధ్రదేశమునకుం జేరి రని తలంపం బడుచున్నది. ఇక్కాలము క్రీస్తువెనుక నేడవ శతాబ్దము మొదలు తొమ్మిదవ శతాబ్దమధ్యకాల మని తలంపం బడుచున్నది.

ఈ కాలమున పెక్కుసారులుగ పెక్కుతెగలుగ వచ్చిన యరవలందు కేవలబ్రాహ్మణులే గాక, బ్రాహ్మణేతరులుం గూడ నాంధ్రదేశమున నచ్చటచ్చట గానంబడుచుంట, నన్నిజాతులవారుంగూడ వలసవచ్చిరని యూహింపం బడుచుండుట సమంజసము. బ్రాహ్మణులందు పంద్రెండ్ లేక పదమూండ్ గోత్రములవారు మాత్రము ముండిరనియు, అం దొకటి రెండు గోత్రములవారునశించి, పదునొకండుగోత్రములవా రిప్పు డాంధ్రభూమిం గలరనియు వారియం దొక ప్రతీతి కలదు. కాని వీరు వడమలు. మఱియు నీవడమలం దక్కాలమున చోళదేశపు వడమ లనియు, వడమదేశపు వడమ లనియు నిరుతెగలుగ నుండిరంట. తరువాత వేరొకగోత్రమువారు బృహచ్చరణులు గూడ నాంధ్రదేశమునకుం జేరి రంట.

తొలుదొల్త వీరు ఇప్పటి గోదావరీమండలములోని ప్రస్తుతము రాజోలు తాలూకాకుం జెందిన ర్యాలి గ్రామమున నిలిచినటుల నిదర్శనములు గానవచ్చెడిని. ఆగ్రామమున నేటికిని అరవవీథి యనుపేరుగల వీథి కలదు. అందు అప్పలవా రను ఇంటిపేరుగల ద్రావిడులు వసించుచుంటం గానవగును. మఱియునాయూరం గల విష్ణుదేవాలయమందలి విగ్రహ మాది నీయరవలే అరవదేశమునుండియె తెచ్చుకొనిరని చెప్పుదురు. ఈవిగ్రహము "జగన్మోహినీ" యవతారమును సూచించు నందురు. చాల సౌందర్యయుతముగ చెక్కంబడిన విగ్రహము.

కాని, వీరు ర్యాలిగ్రామమును వీరి ప్రధానస్థానముగ నేర్పఱచుకొన లేదని తోంచెడిని. దీనికి కొంతదూరముననే వేరొక గ్రామము నిర్మించుకొని, దానికి పేరూ రని (పేరుశబ్దము పెద్ద యను నర్థమున వాడుక చేయంబడినది. పేరూరు

అనఁగా పెద్దయూరని) పేరిడికొని రఁట. అరవ దేశమున కోయంబత్తూరు పురముకడ నేఁటికి నీపేరూ రనుపేరు గల యొక పెద్దగ్రామము కలదు. బహుశః ఆపేరె ఇట నుంచియుందురని తలంప నగును. అమలాపురము తాలూకాయం దలి పేరూరు, వారి కప్పటి యధికారులచే నొసఁగఁబడినయగ్రహార మందురు. అది వారికి ప్రధానస్థానముగ నుండెను. ఆగ్రామమునుండి యె ద్రావిడులలో నొక శాఖవారికి పేరూరి ద్రావిడు లని పేరయ్యెను. ఇంకను వారికే పెద్ద ద్రావిడు లనియుం బేరు వాడుక నందియున్నది. ఆయాదికాలములందు పద్మసోమయాజుల సోమనాథ మహావ్రత సోమయాజి యనువారు ద్రావిడులందు అట ప్రముఖతవహించి యుండిరనియు, వారా గ్రామముం బంచి ద్రావిడు లందఱకు నగ్రహారముగ నిచ్చిరనియుఁ జెప్పుదురు. నేఁటికిని అందు ఆ మహనీయునిపేరున సోమనాథపుర మనియు, ఆయనధర్మపత్నిపేర లక్ష్మిదేవి యగ్రహార మనియు భాగములు కలవు. రాను రాను ఇంకను ద్రావిడు లగ్రహారములం బడసి రఁట.

ఇంకను ఈప్రాంతమున కాంధ్ర దేశమున కోనసీమ (తోఁటలప్రదేశము) యని పేరుంట, నీద్రావిడులకుఁ గోనసీమ ద్రావిడు లనియు నొకప్పుడు వాడుక యుండె నఁట. పిదప వేరే ప్రాంతముల కేగి నివసించుచున్నను, వీరి కీపేరు లనే వాడుక గల్గుచుండెను.

రానురాను వీరు స్వభాషనుమఱచి, యాంధ్ర భాషనే మాతృభాషగఁ గైకొన నైరి. వీ రిప్పు డాంధ్రులే యైయున్నారు. పిదప నెల్లో విశాఖపట్టణమండలమందలి దిమిలి గ్రామము నకుం జేరి, యదియుం గూడ వేరొక ప్రధాన స్థానముగ నేర్పఱుచుకొని దిమిలిద్రావిడు లనం బరగుచున్నారు. కాని పేరూరిద్రావిడులకు, దిమిలి ద్రావిడులకు, భోజన ప్రతిభోజనము లున్నను, వివాహసంబంధములు జరుగక నిలిచిపోయెను. ద్రావిడు లెవ్వరైనను ఆంధ్రులందువలె మేన మామకూఁతురిం బరిణయ మొనర్చుకొనరు. వీరి కిది నిషిద్ధము. వడమశాఖ ద్రావిడులును, బృహచ్చరణ ద్రావిడులును ఇక్కాలమున సంబంధబాంధవ్యము లొనర్చుకొను చున్నారు.

ఇటులఁగూడిన పదమూఁడుగోత్రములవారే కాక, పిదప ఆరామద్రావిడులనంబడువా రాంధ్ర దేశమునకుం జేరిరి. ఇటులనే నెల్లూరు మండలమునఁగల పూడూరను గ్రామము, కొందరు ద్రావిడులకు ప్రధానస్థానమై, వారు పూడూరు ద్రావిడు లనంబరగు చున్నారు. వీరియం దొక చిత్రము కలదు. పూడూరుద్రావిడు లాంధ్రదేశమునఁ గాపురముండినవారు. "అయ్యా" లనిపించుకొనుచున్నను అరవదేశమునం దుండినవారు అయ్యర్ '' అనిపించుకొనుచు నంద రేకముగ నుందురు.

ఈద్రావిడు లరవసీమలనుండి యాంధ్రదేశ మునకు వలసవచ్చుటంగూర్చినచరిత్ర నంతయు నొకగ్రంథముగ సంస్కృతమున వ్రాయుచుండి రఁట. దానికి "వంశకపిలె" యని పేరఁట. తాటియాకులపై వ్రాయఁబడిన యాగ్రంథము నేఁటికిని పేరూరునందొకరియింటఁ గలదనియు, అది జీర్ణదశయందు నామమాత్రావశిష్టమై యున్నదనియు ప్రతీతి కలదు.

పంచద్రావిడ శాఖలలో నొక శాఖవారు (బ్రాహ్మణులు చూడుఁడు.) ద్రవిడ దేశ వాసులు. (ద్రవిడ దేశము చూడుఁడు) వేర్వేఱు కాలములందు చీలిన ద్రవిడశాఖలు పదునాఱు నేఁటికి గానవగుచున్నవి. వీరు శాకాహారులుగ నున్నారు. స్మార్తులకు అయ్యర్ అనియు, రామానుజీయవైష్ణవమతస్థులకు అయ్యంగార్, ఆచార్యర్ అనియు బిరుదనామము పేరునకుం

బిరుదముఁ జేర్చి వాడుదురు.

౧ ఆరామద్రావిడులు. వీరిలో కొందరాంధ్ర దేశమునకుం జేరి యట నారామద్రావిడు లను పేరుననే బరగుచున్నారు గాని అయ్యర్ బిరుద నామము వాడుటలేదు. స్మార్తశాఖకు, గురుక్కల్ శాఖకుం జెందిన సంబు లాంధ్రదేశమున నివాసము కుదిరినవారు తామును ఆరామద్రావిడ శాఖయె యందురు.

౨ కోనసీము ద్రావిడులు- కోయంబతూరు మండలమునందలి పేరూరు ప్రాంతసీమ వీరి పూర్వస్థలము. వీ రాంధ్ర దేశమున కేతెంచి కాపురముల నేర్పఱచుకొని పేరూ రని యొక గ్రామము నిర్మించుకొని దానిని తమ ప్రధాన స్థాన మనిరి. కొంద రాంధ్రభూమియందు పేరూరుద్రావిడులు, లేక పెద్దద్రావిడు లను పేరం బరగుచున్నారు. వీరును అయ్యరు బిరుద నామము మానివేచిరి.

౩ పూదూరుద్రావిడులు- వీరి పూర్వశాఖల నామము లెవ్వియో తెలియరావు. వీ రొకప్పుడు నెల్లూరు మండలములోని పూదూరు ప్రాంత స్థులై పూదూరు ద్రావిడు లనుపేరం బరగినారై అరవదేశమునం దుండువా రయ్యరు బిరుదనామమును, ఆంధ్ర దేశమునందుఁ జేరిన వా రయ్య బిరుద నామమును వహించు చుందురు.

౪ అష్టసహస్రము ౫ చోళి ౬ తన్నాయిరము ౭ తిల్లముప్పాయిరము ౮ వడమలు	వీరు స్మార్తశాఖ- అయ్యరను బిరుద నామమువహించు వారు-

౯ తుమ్మగుంటద్రావిడులు- వీరి శాఖా నామము గ్రామనామ మని తెలియుచున్నది. స్మార్తశాఖ.

౧౦ బృహచ్చరణులువీరికిదిబిరుదమనికొందరును, వీరిది గ్రామనామము వహించిన శాఖ యని కొందరును వాడుచున్నారు. స్మార్తశాఖ

౧౧ శాక్తేయులు- తన్త్రోపాసకులు- శాక్తేయులు "సర్వం శక్తిమయం జగ"త్తని వీరి సిద్ధాంతము. స్మార్తశాఖ.

౧౨ వీరవైష్ణవులు- వీరు తాము అరవ శాఖలలో శుద్ధఅరవల మనియు, మధ్యమతస్థుల మనియు చెప్పుకొందురు. ఇతర అరవవారినుండి పడుచులం గైకొందురు. కాని యితరులకు తమ పడుచుల నీయమని యందురు. కాని ఇతరులతో పంక్తిభోజన మొనర్తురు.

౧౩ భాగవతులు- వీరు విష్ణుచిహ్నములం ధరించియు, శివభక్తియు, విష్ణుభక్తియుం గూడ గలిగి యుందురు. స్మార్తశాఖ యని తెలియుచున్నది.

౧౪ నంబిశాఖ ద్రావిడులు- ఆంధ్రదేశమునకుఁ గొంద రేతెంచి, తాము ఆరామద్రావిడులమనియు, నంబుల మనియు వాడుకొనుచున్నారు. కన్నడదేశమునందు కూడ నివాస మేర్పఱచుకొనినవారు కలరు. నంబియార్ బిరుదము వీరిది కాదు.

౧౫ శ్రీవైష్ణవులు-వీరు రామానుజీయవైష్ణవులు. విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతమువారు. వీరియందు వడగలె, తెంగలె అను రెండు భేదములుగల వారుగ నుందురు. వడగలలు ఉత్తరసాంప్రదాయమువా రనియుఁ జెప్పుదురు. వీరు ముఖమున నామము క్రింద ముక్కుపైకి దిగునట్లు పాద మిడరు. తెంగలులు దక్షిణ సాంప్రదాయము వారని చెప్పుదురు. వీరు ముఖమున నామము క్రింద ముక్కుపైకి దిగునట్లు పాద మిడుదురు.

౧౬. గురుక్కల్- వీరు శైవుల మనియు, శివార్చనవృత్తి గలవార మనియుం జెప్పుకొందురు. వీరిలోఁ గొంద రాంధ్రదేశమునకుం జేరినవా రాదిశైవులమని వాడుకొనుచున్నారు.

వారికిని, అటువ దేశపువారి వలెనె గురుక్కల్ బిరుదనామము కలదందురు. గురుక్కల్ అను పదము గురుకుల మని చెప్పుదురు.

వీరు కంచితెగ యనియు, తిరువాలంగాడు తెగ యనియు, వాలాజాపేట తెగ యనియు మూఁడుభేదముల తెగలు కలవు. వీరు నాయక, దీక్షిత, భట్టర్ అని బిరుదనామములు ధరించి యుందురు. ఆగమప్రధానముగ జెప్పెడు వేదమును వదలనివారు. బోధాయనసూత్రము వీరికి ప్రధానగ్రంథము. ద్రావిడ ఆంధ్ర కర్ణాటక దేశములందు శివాలయముల యర్చకులుగ నుందురు.

ద్రిషద్వతీనది—ఫలకీవనముగుండ ప్రవహించునదిగా వామనపురాణము 34. యందు జెప్పఁబడినది.

అంబాలా. సర్హిండ్ పురములగుండా ప్రవహించి, రాజపుత్రస్థానముననున్న మెడారిం జొచ్చి ఇంకిపోవును. కన్నింగ్హామ్ పండితుఁడు కురుక్షేత్ర స్థానేశ్వరమున కాగ్నేయముగ ప్రవహించు రక్షీనది యనియు, కురుక్షేత్రమునకు దక్షిణపు ఘుల్ల యనియు పొరపడి వ్రాసెను.

సరస్వతీనదితో సమముగు వరుసనే ప్రవహించుచు, నిప్పుడు చిత్రాంగ్, చితాంగ్, చౌతాంగ్ అనుపేర్లచే వాడఁబడుచున్న దని Imperial Gazetter of India P. 26 లో నున్నది. అదియే సరియని పెక్కండ్రు యభిప్రాయము.

దృఢసేనుఁడు—మగధ బార్హద్రథసంతతి క్షత్రియుఁడు. తండ్రి సముఁడు. పితామహుఁడు ధర్మసూత్రుఁడు. పుత్రుఁడు సుమతి.

ద్రుణము—ద్రోణాచార్యునిధనుస్సు (ధనుర్వేద్య చూడుఁడు.)

ద్రుపద మహారాజు—అత్రి, చంద్ర, పూరు వంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి పృషత మహారాజు. కుమారులు ధృష్టద్యుమ్నుఁడు, శిఖండి యనువారలు. కుమార్తె కృష్ణ. ఈమె ద్రౌపదీదేవి; పాండవుల భార్య.

ద్రుపదుఁడు పాంచాలదేశాధిపతి. కాంపిల్య నగరము రాజధాని. ఈతఁడు ద్రోణాచార్యుని సహాధ్యాయుఁడు.

ద్రుపదమహారా జొనర్చిన యజ్ఞఫలితముగ ధృష్టద్యుమ్నుఁడును ద్రౌపదీదేవియు నితనికిం గల్గిరని చెప్పఁబడినది.

ద్రుపదమహారాజు వంశావళి :

అత్రి సంతతి. చంద్రవంశము. పురూరవ చక్రవర్తి, నహుషమహారాజు, పూరుమహారాజు, హస్తిమహారాజు సంతతి.

హస్తి మహారాజు

|

అజామీఢుఁడు (వీరు ముగ్గురు సోదరులు.)

బృహదిషుఁడు (వీరి సంతతి బార్హదిషులు చూ.)	నీలుఁడు	ఋక్షుఁడు (వీరిసంతతి కురుపాండవ వంశావళి చూ.)
	భర్మాశ్వుఁడు	
	|	

- ముద్గలుఁడు (వీరు ఆర్గురు సోదరులు)
  - దివోదాసుఁడు
    - పృషతుఁడు
      - ద్రుపద మహారాజు
        - ద్రౌపది (కుమార్తె) (పాండవుల భార్య)
        - ధృష్టద్యుమ్నుఁడు (కుమారుఁడు)
        - శిఖండి (కుమారుఁడు)
      - సత్యజిత్తు
  - అహల్య (గౌతముని భార్య) (కుమార్తె)

ద్రుమత్రయము— ఆయుర్వేద వైద్య శాస్త్రమున పారిజాతపుచెట్టు, కొడిశపాలచెట్టు, రేలచెట్టు వీట్లకు పేరు.

ద్రోణ(లేక)కుంభస్తూపము— బుద్ధభగవానుఁడు నిర్వాణపథ మందినపిదప నాయస్థులు నొక బ్రాహ్మణుఁడు ద్రోణకుంభముతోఁ గొలిచి ఎనిమిది భాగములుగ నొనర్చి వాట్లకై కలహించుచున్న యెనమండుగురు భూపతులకు పంచియిచ్చె నని చెప్పఁబడినది. ఆతావున నాకొలదోణకుంభముపై నొక స్తూపము నిర్మింపఁబడెను. ఆతా విప్పుడు B. N. W. Railway—Goldin Gunj స్టేషనునకు దక్షిణముగా నొక మైలు దూరమున నున్నది. అట నిప్పు డొక మసీదు కలదు. దానికి బంగాళ నవాబు హుశేన్‌షా నిర్మించె నని శాసనము కలదు. ఈతఁడు క్రి. వె. ౧౪౯౮-౧౫౨౦ కాలమువాఁడని తెలిసెడిని. హ్యూనత్సాంగు తన యాత్రాచరిత్రయం దిట్లు దానిని వివరించి యున్నాఁడు.

"బుద్ధభగవానుని అస్తికలకై భూపతులగు నెనమండుగురు మల్లులు కలహింప నుద్యుక్తులు కాఁగా, నావిప్రుఁడు తగవరిగ కుదిరి, ద్రోణ ప్రమాణముగ నున్న కుండకు లోన తేనె పూసి కొలిచి వాట్లం బంచెననియు, లోన నంటుకొనిన వానితో ఆకుండ నటనుంచి పైని స్తూపనిర్మాణ మాయెనని బలమగు వాడుక కలదు.

ద్రోణజిహ్వాగోత్రము— జమదగ్నివత్స ఉపగణము చూడుఁడు.

ద్రోణనాభగోత్రము- ఆత్రేయగణము చూడుఁడు.

ద్రోణపరిమాణము— ముప్పదిరెండు సేరుల కొలపరిమాణము.

ద్రోణము(కుంభము-శూర్పము) ఆయుర్వేదమానము చూడుఁడు.

ద్రౌణలవణము—ద్రోణిజము చూ.

ద్రోణాచలము(పర్వతము)-- సంయుక్తరాష్ట్రములందు కుమాఁఉడివిజనులో నిప్పుడు దూనగిరి యనంబరఁగుచున్న పర్వతము.

ద్రోణాచల శిఖరము— కూర్మాచలమునఁ (కుమాఁన్ దేశము) గల యొకశిఖరము. దీని నిప్పుడు దూనగిరి (పర్వతము) యను చున్నారు. దేవీపురాణము 38 యందు దీని ప్రశంస కలదు.

ద్రోణాచార్యుఁడు—తండ్రి భరద్వాజ మహర్షి. కుమారుని పేరు అశ్వత్థామ. అశ్వత్థామ చిరంజీవి యని చెప్పఁబడినది. ద్రోణాచార్యునిభార్య కృపీదేవి. సోదరుఁడు కృపాచార్యుఁడు. ఆమె సత్యధృతి యని నామాంతరముగల శరద్వంతునికుమార్తె.

ద్రోణాచార్యుఁడు పాండవులకు ధనుర్విద్యా గురుఁడు. భారతయుద్ధమున ధృష్టద్యుమ్నునిచేఁ జంపఁబడిన వాఁడు. ఈతఁడు ద్రౌపదీదేవి తండ్రి యగు ద్రుపదమహారాజుయొక్క సహాధ్యాయి యని చెప్పఁబడినది.

ద్రోణాచార్యులనివాసదుర్గము— గోవిశాన దేశమునందు (ఇప్పటి కాశీపూర్ సీమ యందు) కాశీపూరునుండి రెండున్నర మైళ్ళ దూరమునఁగల పాడుపడిన దుర్గము. ద్రోణాచార్యులనివాసమునకుఁగాను పాండవులునిర్మించి యిచ్చి రనియు, అటనే ఆఱువందల యడుగుల చతురమగు చెఱువునకు ద్రోణసాగర మనియు, అది ఆయనచేఁ ద్రవ్వింపఁబడిన దనియు ప్రతీతి కలదు. ఇది గంగోత్తరి కఱుగు యాత్రికుల పవిత్రతీర్థముగ స్నాన మాచరింపఁ బడుచున్న తావుగ నున్నది.

ద్రోణాయనగోత్రము— వాధ్య్రస్వ లేక మిత్రఉపగణము చూడుఁడు.

ద్రోణి (గోని లేక బస్తా)—గోని లేక బసాగా నెనది. (ఆయుర్వేదమానము చూ. అంకెమనియుఁ గొంద ఱందురు.

ద్రోణిజము లేక ద్రోణలవణము- ద్రోణీలవణమునకు పేరు. దీని కింకను వారిజ లవణము వార్ధిభవలవణము, వార్ధేయలవణము, ద్రౌణేయలవణము అని వాడుకనామములు కలవు. హిందీలో రేహుగమానూన్ అని పేరనియు, కర్ణాటదేశమున దీనివాడుక గల దనియు విందుము.

ద్రోణీద్వయము—ఆయుర్వేద వైద్య శాస్త్రమున చేదుపుచ్చ నీలిచెట్టులకు పేరు.

ద్రోణీప్రమాణము—నూటయిరువది యెనిమిదిసేరుల కొలపరిమాణమునకు పేరు.

ద్రోణుఁడు(పక్షి)-తండ్రిమందపాలుఁడు. సుతులు ధర్మపక్షులు నల్గురు. ౧ పింగాక్షుఁడు, ౨ విబోధుఁడు, 3 సుపత్రి, ౪ సుముఖ.

ఒకప్పుడు జైమినికి కొన్ని సంశయములు కల్గి మార్కండేయర్షి నడుగ, నీధర్మపక్షులఁ గూర్చి తెలిపి వాట్లచేఁ జెప్పించెనని చెప్పఁబడినది. అదియే మార్కండేయపురాణము. వీట్ల యుత్పత్తి భారతయుద్ధకాలమున నవియు, వీట్ల నివాసము వింధ్యపర్వతారణ్యమున నవియుం జెప్పఁబడినది.

ఇవి తొల్లింట విపులుఁ డను మునిసుతులగు సుకృశుఁడు, తుంబురుఁడు ననువారల (తండ్రి) శాపహతులై జన్మించిన జన్మాంతరమని చెప్పఁబడెను.

ద్రౌణి గోత్రము—భరద్వాజఉపగణము చూడుఁడు.

ద్రౌపదీదేవి (కృష్ణాదేవి)— పాంచాల దేశాధీశుఁ డగు ద్రుపద మహారాజు పుత్రిక; పాండవులభార్య. ఈమెసంతానము ఉపపాండవులు. ధర్మరాజువలన ప్రతివింధ్యుఁడు, భీముని వలన శ్రుతసోముఁడు, అర్జునునివలన శ్రుతకీర్తి, నకులునివలన శతానీకుఁడు, సహదేవునివలన శ్రుతసేనుఁడు. సోదరులు ధృష్టద్యుమ్నుఁడు, శిఖండి యనువారలు.

ద్వంద్వకిగోత్రము— ౕ ఉపగణము చూడుడు.

ద్వంద్వజము (విషమజ్వరము)— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున రెండుదోషముల తోఁగూడిన జ్వరమున కీపేర్లు వర్తించెడిని.

ద్వాత్రింశ ద్వ్రతపౌర్ణమి—మార్గశిరశుద్ధ పౌర్ణమి ద్వాత్రింశద్వ్రత మాచరించు వ్రత దినము.

ద్వాదశ కూటములు (పొంతనములు)—భరత దేశపు జ్యోతిషశాస్త్రమున, ముహూర్తభాగమునందు పెండ్లికుమారి పెండ్లికుమారుల యెన్నికయందు అన్యోన్యతా సన్నిహిత్వ తెలుసుకొనుటకు పండ్రెండు కూటములు చెప్పబడినవి. అవి ౧దినకూటము, ౨గణకూటము, 3 మహేంద్రకూటము, ౪ స్త్రీదీర్ఘకూటము, ౫ యోనికూటము, ౬ రాశికూటము, ౭ రాశ్యధిపకూటము, ౮ వశ్యకూటము, ౯ రజ్జుకూటము, ౧౦ వేధాకూటము, ౧౧వర్ణకూటము, ౧౨నాడికూటము ననంబడునవి. వీటికి పొంతనము లని యుం పేరు కలదు.

(ద్వాదశ) తేజోలింగములు— ౧ సౌరాష్ట్రదేశమున సోమనాథ లింగము. (గుజరాతు) బరోడాసంస్థానరాజ్యములోనిది.

౨ శ్రీశైలమున మల్లికార్జున లింగము. (కర్నూలుజిల్లా).

3 ఉజ్జయినియందుమహాకాళేశ్వరలింగము. (మాళవదేశము).

౪ మాంధాతృ క్షేత్రమున ఓంకారేశ్వర లింగము. (ఓంకారక్షేత్రము).

౫ హిమాలయమున కేదారేశ్వరలింగము. (బదరీకేదారము).

౬ డాకినీక్షేత్రమున భీమశంకరలింగము- నిజాంరాజ్యము. (పూనాప్రాంతము).

౭ కాశీక్షేత్రమున విశ్వేశ్వర లింగము. (బనారస్ నగరము).

౮ గోదావరీజన్మస్థానమున త్ర్యంబకేశ్వర లింగము. (నాసికాప్రాంతము)

౯ చితాభూమి (వైద్యనాథము) యందు వైద్యనాథ లింగము. Jajah Railway Station E. I. R.

౧౦ దారుకావనమున నాగేశ్వరలింగము.

౧౧ రామేశ్వరమున రామనాథలింగము. (రామనాథ్ జిల్లా).

౧౨ శివాలయమున ఔరంగాబాదుకడ ఎల్లోరావద్ద ఘుశ్మేశ్వరలింగము- (నైజాముదాజ్యమున దౌలతాబాదునుండి ఏడుమైళ్ళదూరము నగల శివాలయ మనంబడు తావున)ఔరంగాబాదునుండి ౧౫ మైళ్లు. ఇవి శివపురాణము ౧-౩౮-౫౮ యందు ప్రశంసింపఁబడినవి.

శ్లో॥ సౌరాష్ట్రే సోమనాథంచ శ్రీశైలే మల్లికార్జునమ్। ఉజ్జయిన్యాం మహాకాల మోంకారె మమలేశ్వరే॥ కేదారం హిమవత్పృష్ఠే డాకిన్యాంభీమశంకరం। వారణాస్యాంచ విశ్వేశం త్ర్యంబకం గౌతమీతటే॥ పరల్యాం వైద్యనాథంచ నాగేశం దారుకావనే। సేతుబంధేతు రామేశం ఘుశ్మేశంచ శివాలయే॥ ద్వాదశైతానినామాని. ...

(శివపురాణే)

ద్వాదశపవిత్రసరస్సులు—

౧ మందరోసవరము.

౨ అచ్ఛోదసరోవరము. (కాశ్మీరదేశము లోనిది).

3 లోహితసరోవరము.(టిబెట్టునందురఖస్థల్ అనంబడు రావణహ్రదము).

౪ మానస సరోవరము (టిబెట్టులో కైలాస శిఖరముకడ నున్నది).

౫ శైలోదము. (ఉత్తరకురుదేశమున మేరు-మందరముల నడుమ నున్నది.)

౬ బిందుసరోవరము (ఉత్కలదేశమున భువనేశ్వరముకడ నున్నది (గంగోత్తరికడనని కొందఱనుచుందురు).

౭ శాయనసరోవరము.

౮ విష్ణుపదసరోవరము.

౯ చంద్రప్రభాసరస్సు.

౧౦ పయోదము.

౧౧ ఉత్తరమానసము. (కాశ్మీరమున హరిముఖపర్వతముకడ గంగాసర స్సనునది) (గంగాజల్ సరస్సు).

౧౨ రుద్రకాంతము.

ద్వాదశపుష్కరములు- పుష్కరములు చూడుఁడు.

ద్వాదశమన్మథావస్థలు-అవస్థాత్రయము చూడుఁడు.

ద్వాదశ రాజమండలము నీతి యందు ప్రభుత్వమునకు పేరు సంబంధులుగాఁ జెప్పఁబడిరి. ౧ అరిమిత్రమిత్రుఁడు, ౨ మిత్రమిత్రుఁడు, ౩ అరిమిత్రుఁడు, ౪ మిత్రుఁడు ౫ అరి, ౬ విజిగీషువు, ౭ మధ్యముఁడు, ౮ ఉదాసీనుఁడు, ౯ పార్ష్ణిగ్రాహుఁడు, ౧౦ ఆక్రందుఁడు, ౧౧ పార్ష్ణిగ్రాహాసారుఁడు, ౧౨ ఆక్రందాసారుఁడు.

ద్వాదశరాసులు—జ్యోతిషశాస్త్రమున మేషము, వృషభము, మిథునము, కర్కాటకము, సింహము, కన్య, తుల, వృశ్చికము, ధనుస్సు, మకరము, కుంభము, మీనము నని రాసులు పండ్రెండు.

రాశిలో సగము భాగమునకు హోరా యనియు, మూఁడవ భాగమునకు ద్రేక్కాణ మనియు, తొమ్మిదవ భాగమునకు నవాంశ (దీనినే అంశయనియు నందురు) యనియు, పండ్రెండవభాగమునకు ద్వాదశాంశ యనియు, ముప్పదియవభాగమునకు త్రింశాంశ యనియు నందురు. ఈ రాశి హోరా, ద్రేక్కాణము, ంశ, ద్వాదశాంశ, త్రింశాంశలకు షడ్వర్గ మనుపేరు కలదు. రాసుల ప్రమాణములు వేర్వేఱు దేశముల వేర్వేఱుగ పరిగణింపఁబడు చున్నను సర్వసాధారణముగ వాడు ప్రమాణపు గడియల నిందు పొందుపఱచితిమి.

ద్వాదశవిధపుత్రులు-పుత్రులు పండ్రెండువిధములు చూ.

ద్వాదశవేదనలు—వేదనలు చూడుఁడు.

ద్వాదశశివరాత్రులు--శివరాత్రులు చూ.

ద్వాదశాదిత్యులు-ఆదిత్యగణము చూ. ఆదిత్యులు చూ.

ద్వాదశాయతనములు—ఆయతనములు చూ.

ద్వాదశాయనము--సాంఖ్యమతధర్మమున ౫ జ్ఞానేంద్రియములు, ౫ కర్మేంద్రియములు, ౧ మనస్సు, ౧ బుద్ధి. ఈ పండ్రెండు ఆరాధించెడి దనినని పేరిట ద్వాదశాయనమని పేరిడియున్నారు. ఆరాధించుట భక్తితో జ్ఞాన ... పుట్టునో యని యెఱుంగఁదగినది.

ద్వాయనగోత్రము-ధారణ ఉపగణము చూడుఁడు.

ద్వారకలు ద్వారకలు ౫. పంచద్వారకలు. శ్రీకృష్ణునినగరము. ఇది సౌరాష్ట్రదేశములోనిది. (ఇప్పటి గుజరాతునం దున్నది).

౧ గోమతీద్వారక-గోమతీ నదీసాగరసంగమున నున్నది.

౨ భేటీద్వారక-(భేటీ యన హాశ్మీలు, సుంకమనియు కలిసికొనుట యనియునర్థములు.)

౩ కావడీద్వారక.

౪ శ్రీనాథద్వారక.

౫ మోటీద్వారక.

ద్వారకేశి లేక ద్వారకేశ్వరీనది— ఇది బంగాళమునందు బిష్ణుపూర్ అనంబడు తావునకు సమీపమునం బ్రవహించుచు దల్కిశోర్ అను పేరం బరంగుచున్నది. రూపనారాయణీనదియొక్క ఒక శాఖానది. (సుమహాదేశము చూడుఁడు). ద్వారకేశ్వరీనది శిలావతీనదిలో కలిసి రూపనారాయణీనదియై హుగ్లీనదియందు సంగమించును.

ద్వారసముద్రము (దొరసముద్రము) ఇది పూర్వము హొయిసల (బల్లాల) వంశ నృపతుల రాజ్యమునకు రాజధానియై పేరొందిన పురము. ఇప్పుడు ప్రాంతిప ఇటసించిన గ్రామము హాలిబే డను పేరం బరంగుచున్నది. బెంగుళూరు పూనార్త్యైను (ఇనుపదారి) పై నున్న బనావరస్టేషనునుండి బేలూరునకుం బోవు పదునేనుమైళ్ళ దూరమున మున్నది. హాలిబేడునందు పేరొందిన సుప్రసిద్ధములగు కట్టడములు నన్నియు నెక్కడనో దూరదేశములనుండి యరుదెంచి దర్శించుచుందురు. అందుహొయిసలేశ్వర దేవాలయము ముఖ్యమైనది. ఇది క్రీ. శ. పదునొకండవ శతాబ్దమున ప్రారంభింపఁబడె నఁట. కాని పూర్తికానేలేదు. చక్కని పనితనమునకు ప్రసిద్ధి గాంచినది. ఫెర్గుస్సన్ పండితుఁడు "Had it been completed, it is one of the buildings on which the Advocate of Hindu Architecture would decide to take his stand". అని వ్రాసి యుండెను. ఇంకను కొన్ని పరిశీలకులు ఈ పనితనము Gothic Architecture కన్న నెక్కువ సౌందర్యము గలదని నుడివియున్నారు. దీనికిం బిదపం జెప్పందగినది కేదారేశ్వర దేవస్థానపుపనితనము. కాని దీనియం దొక బలమైన చెట్టు పుట్టి, దీనిం బద్దలుచేసిపడఁ ద్రోసినది. కొన్ని జైనదేవళము లిట చూడఁ దగినవి కలవు. అందలి నల్లరాతి స్తంభములనునువు రెండుసార్లు నీడలం బ్రతిఫలించుచు నచ్చెరువు గొల్పెడిని. (బేలూరు చూడుఁడు). ఒకప్పుడు హాలిబేడునకు తలకాడ్ డని పేరుగూడ నుండెనఁట.

ద్వాలిజమ్ (Dualism) — ఒకటి కొకటి వ్యతిరేకమైనవిగ నుండునవి గాని, యొకటికొకటి యనుకూలించునవిగ నుండునవి గాని రెండు ముఖ్యపదార్థములపై నాధారపడి నిలిచియుండు సిద్ధాంతములు.

ఇవి మంచిచెడ్డలు, బుద్ధిజ్ఞానములు, మనోబుద్ధులు, Matter & Spirit(పదార్థశక్తులు). ఇట్టువైనను రెండింటియం దాధారపడి (ఒకటి నొకటి వీడని రెండింటియం దని భావము) నిలిచిన నమ్మకము. మతమైనను, ఏయితరమైనను అని యొప్పుంగునది.

ద్విక్షారములు-ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున యవక్షారము, సజ్జాక్షారములకుం బేరు.

ద్విక్షీరములు—ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున ఆవుపాలు, మేఁకపాలు వీటికి పేరు.

ద్విజన్ములు (ద్విజులు)—బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు. వీరికి ద్విజన్ములనిపేరు. ఉపనయనసంస్కారము రెండవజన్మముగ నెంచఁబడుచున్నది.

మఱియు నోటిపండ్లు (దంతములు), అండజములు (గుడ్లునుండిపుట్టుపక్షులు) మొదలగు వాట్లనుగూడ ద్విజన్ములనియనుటయుం గలదు.

ద్విజవ్రణము- ఆయుర్వేదవైద్యశాస్త్రమున దంతములయొక్క మాంసపుచిగుళ్ళయందు కురుపు పుట్టి చిగు ళ్ళుబ్బియు చీము కాఱు రోగమునకు పేరు.

ద్విజిహ్వారోగము— ఇదికంఠరోగము. ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున దీని నధిజిహ్వారోగ మనియు నందురు.

ద్వితీయత్రిఫలములు—ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున ద్రాక్ష, ఖర్జూరము, చల్ల గుమ్మడు (కాయ) లకు పేరు.

ద్వితీయ బౌద్ధమత మహాసభ — రెండవ బౌద్ధమతమహాసభ. మగధరాజ్యము చూడుడు.

ద్వినిశ— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున పసుపు, మానిపసుపులకు పేరు.

ద్విపాదపార్శ్వాసనము-యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యాసనములలో నొకటి.

రెండుమోకాళ్లు భూమి నాని నిలుచుండి రెండుపాదములు పిఱుఁదుల కింటునట్లు కాళ్లను మడిచి భ్రూమధ్యమున దృష్టుల నిల్పి హృదయముకడ చేతులు జోడించి యుండుట ద్విపాదపార్శ్వాసనమనంబడును.

ఇందువలన ఊర్ధ్వరేతస్కుఁడగునని చెప్పఁబడినది.

ద్విపాదశిరాసనము — యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యాసనములలో నొకటి. ఈ యాసనము పాశినీముద్రిగతమనియు, వజ్రోళ్లిముద్రగితమనియు, వామపాదశిరమనియు, దక్షిణపాదశిరమనియు నాల్గువిధములుగ నున్నది.

౧ పాశినీముద్రిగతము- కూర్చుండి రెండు పాదములు మెడపైకి ఎత్తి ఉంచుకొని హృదయస్థానమందు చేతుల జోడించుట.

౨ వజ్రోళ్లిముద్రిగతము-కూర్చుండి రెండు పాదములు మెడపైకి ఎత్తి ఉంచుకొని, రెండు చేతులు భూమి నానించి ఆబలమున శరీరమును పైకి లేవనెత్తుట.

3 వామపాదశిరాసనము- ఒక్క యెడమ పాదమె మెడపైకి ఎత్తి ఉంచుకొని కూర్చుండి చేతులను హృదయస్థానమున జోడించుట.

౪ దక్షిణపాదశిరాసనము - ఒక్క కుడి పాదమె మెడపైకి ఎత్తి ఉంచుకొని కూర్చుండి చేతులను హృదయస్థానమున జోడించుట. కడపటి రెండింటియందు రెండవకాలు ముడుచుకొని కాని, చాచుకొనిగాని యుండవలెను. ఇందువలన కుండలినీప్రబోధము గల్గునని చెప్పఁబడినది.

ద్విభల్లకము—బాణాగ్రములు చూ.

ద్విమాషములు (మాషద్వయము) ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున కాఱుపెసర, కాఱుమినుములకు పేరు.

ద్విమీఢుఁడు—అత్రి, చంద్ర, పూరు సంతతి క్షత్రియుఁడు. తండ్రి హస్తిమహారాజు.

ద్విలవణములు—ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున సైంధవ, సౌవర్చలవణములకు పేరు.

ద్వివార్తకి (వార్తకీద్వయము)- ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున వాకుడు, నేలములకలకు పేరు.

ద్వివిదుఁడు- వానరుఁడు. నరకాసురుని చెలికాఁడు. మైందునిసోదరుఁడు. శ్రీకృష్ణుఁడు నరకాసురుని చంపెనని పగబూని చాలతొందరలు కల్గించి బలరామునిచే నిహతుఁడైనవాఁడు.

ద్వివిధ దుఃఖములు-దుఃఖములుచూ.

ద్వైపాయన గోత్రము-- నిధ్రువగణము చూడుడు.

ద్వీపకల్పము (పెనెన్సులా) - Peninsula— ద్వీపకల్పము.మూఁడువైపులనీటిచేఁ జుట్టఁబడిన భూభాగము. Land Portions చూడుడు.

ద్వీపము (ఐలండ్) Island— ద్వీపము అన్నివైపుల నీటిచేఁ జుట్టఁబడినభూభాగము. ఇట్టి ద్వీపముల సముదాయమునకు ఆర్కిపిలెగో అని పేరు. Land Portions చూడుడు.

ద్వీపసప్తకము(సప్తద్వీపములు)—

౧ పుష్కరద్వీపము- దీనిం దొల్లి సవను

డను మహారాజు పాలించెను. ఈ ద్వీపమున నొక పెద్దమఱ్ఱిచెట్టు కపుఁబ్రసిద్ధివడసియుండెను. ఇందు బ్రహ్మదేవుని యాలయ ముండెను.

౨. శాకద్వీపము- దీనిం బ్రోల్చి హవ్యుఁడను మహారాజు పాలించెను. ఇందొక టేకుమ్రాను ప్రసిద్ధివడసి యుండెను. మఱియు నిందు శేష శాయియగు విష్ణుదేవుని యాలయము ప్రసిద్ధి వడసియుండెను. ఇది యుదయాచల Eastern Ghats ప్రాంతము.

౩ క్రౌంచద్వీపము- దీనిం బ్రోల్చి ద్యుతిమంతుఁడను మహారాజు పాలించెను. ఇందు క్రౌంచ పర్వతము (క్రౌంచపర్వతము, మానససరోవర కైలాసశిఖర ప్రాంత హిమవత్పర్వత శాఖ) క్రౌంచపర్వతము గుండ భరత దేశమునుండి మానససరోవరమునకు మార్గముండెను. (దీనిని నీతి పర్వతమార్గమని Nete Pass అనిపోల్చు చున్నారు). కుమారస్వామి యీ మార్గముం జేసెనని చెప్పఁబడినది. ఈ ద్వీపమున నొక శివాలయము గొప్ప ప్రసిద్ధి గాంచియుండెను.

౪ కుశద్వీపము-దీనిం బ్రోల్చి జ్యోతిష్మంతుఁ డను భూపతి పాలించెను. ఈ ద్వీపమున దర్భ గడ్డి విస్తారముండంగాన నీపే రయ్యెను. మందర పర్వత మీ ద్వీపములోనిది (మందరగిరి భాగల్పూరుమండలములోని బంకా సబ్ డివిజ నులో నున్నది. గాన తొల్లింటి యంగదేశ ప్రాంతమై యుండనోపు.)

౫ శాల్మలద్వీపము- దీనిం బ్రోల్చి వపుష్మం తుఁడను భూపతి పాలించెను. ఈ ద్వీపమున బూరుగవృక్షములు ప్రసిద్ధి. రామాయణప్రసిద్ధ మగు సంజీవిపర్వతము (ద్రోణగిరి లేక ద్రోణా చలము) ఈద్వీపములోనిది. ద్రోణపర్వతమును ఇప్పటి సంయుక్త రాష్ట్రములలోని కుమాన్ డివిజన్ (కూర్మాచలము)తో పోల్చియున్నారు.

౬ ప్లక్షద్వీపము - దీనిం బ్రోల్చి మేధాతిథి యనువాఁడు పాలించెను. ఇందు జువ్విచెట్లు ప్రసిద్ధి. ఈద్వీపముగుండా విపాశ, లేక విపాట్ అను నది పూర్వకాలమున నంతర్వాహిని యై ప్రవహించెనని చెప్పఁబడినది. విపాశ నది ఇప్పుడు బియాస్ (Beas) అని పిలువఁబడుచు సింధునది యందు చేరుటకు పాంచాలముగుండా ప్రవ హించు చున్నది. మఱియు నీదేశపుప్రజలు చంద్రుని పూజించువా రనియు,చంద్రుఁడు లేని దినంబుల నుపవసించువా రనియుం జెప్పఁబడినది.

౭ జంబూద్వీపము- నేరేడుచెట్లవలన నీద్వీప మున కీపేరు గల్గెను. జంబూనదియు నీద్వీపము గుండా ప్రవహించుచుండెను. తొలుత జంబూ నదియందిసుక నీరుఁగలిసికనుగొనఁబడుట బంగా రమునకు జాంబూనద మని పేరుగల్గె నఁట. ఇది గొప్పభూభాగ మగుట ననేకదేశములుగ పెక్కుమహారాజులు పాలించుచుండెడివారు.

మఱియుఁ గొంతకాలము సింహళమును, దీని నేలు భూపాలురు యధికారముక్రింద నుండెడి రఁట. అనఁగా సామంతరాజ్యముగ నుండ నోపు. జంబూద్వీపముక్రింద ఎన్మిదియుపద్వీపము లుండెనఁట. అవి ౧ స్వర్ణప్రస్థము, ౨ చంద్ర శుక్ల, ౩ ఆవర్తనము, ౪ రమణక ద్వీపము, ౫ మందహారిణము, ౬ పాంచజన్యము, ౭ లంకా,౮ సింహళము. (దీనికి రత్నద్వీపమనియుం బేరుండెను.)

అష్టాదశ ద్వీపములు:— రమ్యకము, ౨ రమణకము, ౩ ద్వారక, ౪ సింహళము, ౫ కైవల్యద్వీపము, ౬ మలయము, ౭ అశ్వ భద్రము, ౮ కేతుద్వీపము, ౯ గోభిద్వీపము, ౧౦ మాల్యవంతద్వీపము,౧౧ పుష్కరద్వీపము, ౧౨ ఋషభద్వీపము, ౧౩ రైవతద్వీపము, ౧౪ నిమ్లోచనము, ౧౫ నిరామయ ద్వీపము, ౧౬ పారావారము, ౧౭ చౌరిక్షేత్రము, ౧౮ మాల్యద్వీపము.

ద్వీపసముదాయము — ఆర్చిపెలెగో చూడుడు.

ద్వైత (మధ్వ) మతనిషేధములు—౧ పరమేశ్వరుండగు శ్రీహరి నిర్గుణుం డనుట, ౨ పరిపూర్ణశూన్యతం బలుకుట, ౩ శ్రీహరి కన్న నధికు లుందు రనుట, ౪ విష్ణుదేవునకు సమాను లుందురేమో యని (సంశయించి) వెతకుట, ౫ విష్ణుదేవుని యవతారములందు గుణభేదము లరయుట, ౬ విష్ణుభక్తులను దూరుటను వినుచుండుట, ౭ పరమేశ్వరుండగు హరికి పుట్టుకయు, చావు ననిపల్కుట, ౮ విష్ణుమత గ్రంథములను నిరసించుట. ఇవి అష్టనిషేధ కార్యము లని చెప్పంబడినది.

ద్వైత (వాద) మతము (లేక మధ్వ మతము)—ఇది షడ్వేదాంతవాద మతము లలో నొకటి. ఇది త్రొల్లింటి వైష్ణవమతమునుండి వేరె సమతము. ఈమతప్రవర్తకులు ఆనందతీర్థ జగద్దేశికులు. ఈ మహనీయుండు వాయుదేవుని యవతారమని ఈమతస్థులు చెప్పుదురు. తండ్రి శివగావ్యమనెడి పాచకగ్రామ నివాసి యగు మధ్యదేహభట్టు. తల్లి వేదవతీదేవి. శాలివాహన శకము ౧౦౪౦ విళంబిసంవత్సర మాఘశుద్ధ చతుర్దశియందు జన్మించిరంట. జన్మనామము వాసుదేవాచార్యులు. గురువు అచ్యుతప్రేక్షులు. తమ్మునిపేరు విష్ణుతీర్థులు. సన్యాసాశ్రమముం గైకొనినపిదప నామధేయ మానందతీర్థులు. వీరు రచించినగ్రంథములలో ప్రధాన మైనవి—బ్రహ్మసూత్రభాష్యము, ఋగ్వేదభాష్యము, ఉపాధిఖండనము, ప్రపంచమిథ్యాత్వానుమాన ఖండనము, తత్త్వవివేకము. వీరు రచించిన గ్రంథములు ముప్పదియేడని చెప్పంబడినది.

వీరికి వ్యాసర్షి ఎన్మిది సాలగ్రామము లిచ్చి రనియు, అందారు సుబ్రహ్మణ్యమునందునను, ఒకటి ఉడిపియందునను, ఒకటి మధ్యతాలము నందునను ప్రతిష్ఠించి రనియు, ద్వారకనుండి యేతెంచిన యొక ఓడయందు వీరి కొకకృష్ణ విగ్రహము లభింప దానిని ఉడిపియందు ప్రతిష్ఠించిరనియుం జెప్పంబడినది.

ఈమహనీయునకు నల్వురు ప్రధానశిష్యు లుండిరంట. అందు జయతీర్థులు లేక టీకాచార్యు లను అవాంతరశిష్యులనువారిని తమగ్రంథము లకు వ్యాఖ్యాన మొనర్ప నియమించిరంట. పద్మనాభతీర్థు లనువారిని తమకుం బిదప తమ మతాధిపత్యగురుస్థాన మధిష్ఠించునటులను, నరహరితీర్థులు, మాధవతీర్థులు, అక్షోభ్యతీర్థులను ముగ్గురిను ద్వైతసంప్రదాయప్రవర్తకులుగను నియమించిరంట. వీరు మఱియును డెబ్బదియేడు సంవత్సరముల ఆరునెలల ఇరువదిదినములు మత బోధ లొనర్చి, పిదప బదరికాశ్రమమున కేగి యట వసించుచున్నారంట.

ఈమతమున విష్ణుప్రాముఖ్యము చెప్పంబడినది. శ్రీహరి సర్వోత్తముండై సర్వేశ్వరుండు. జగత్తు, ఆత్మలు, ఈశ్వరుండు అనునవి త్రిపదార్థములు. జగత్తు ఈశ్వరునిచే నిమిత్తకారణముగ సృష్టింపంబడినది. అనంతా జగద్వస్తువులు బ్రహ్మపదార్థములు కావని భావము. అయినను జగత్తు మిథ్యకాదనియు సత్యమనియుం జెప్పంబడినది.

జగత్తు—లోకము లనేకములు కలవు. అందు శ్రీహరియుండులోక మొకటి కలదు. లోకము లలో నొకటికొకటి భేదము చెప్పంబడినది. జీవ ఆత్మలు అనేకములు కలవు. అవి స్థిరములు నశించునవి కావు. ఆత్మ లస్వతంత్రతత్త్వములని చెప్పంబడినవి. ఆత్మలు సుస్వభావాత్మ లనియు, దుష్టస్వభావాత్మ లనియు, మిశ్రస్వభావాత్మ లనియుం ద్రివిధము. సుస్వభావాత్మలు శ్రీహరి కరుణకుపాత్రము లై సుశ్లోకములుగం దనరునవి. దుష్టస్వభావాత్మలు నరకవాస క్లేశ మనుభవించెడిని. మిశ్రస్వభావాత్మలు మితి లేని జన్మము

లపాశ్రేయఁబడుచుండెడిని. ఆత్మలస్వభావము, మార్పు, స్వతంత్రత శ్రీహరియందే కలదు. వేర్వేరు కార్యములకును వేర్వేరు లోకములకును అప్పటప్పట శ్రీహరిచే నియమింపఁబడి ఆత్మలు జన్మింప పంపఁబడుచుందురు.

శ్రీహరిసామీప్యమున మోక్షసుఖ మనుభవించుటయందునను, నరకవాసక్లేశమందునను, ఆత్మ కధికారముల మేర కంతరాయములు కలవు. ప్రాణసమూహ మంతయు తారతమ్యానుసారముగ శ్రీహరికి కింకరులే. ఆత్మలకు నిర్మల భక్తియె మోక్షమార్గోపాయ మనియు, కింకరత్వమున స్వాత్మ సుఖానుభవము ముక్తి యనియుఁ జెప్పఁబడినది.

ద్వైతసిద్ధాంతమున ప్రత్యక్షానుమానశాబ్ద ప్రమాణములు మూఁడును నంగీకరింపఁబడినవి.

ఈశ్వరుఁడు- సమస్త వేద శాస్త్రైకసమధిగమ్యుఁడగు శ్రీహరియె పరాత్పరుఁడనియు, సర్వాంతర్యామి యనియుఁ జెప్పఁబడినది. హరిసర్వోత్తముఁడనియు, వాయువు జీవోత్తముఁడనియుఁ జెప్పఁబడినది. మరియు నీమతస్థులు వాయువు ప్రముఖుఁడగు నాంజనేయుని ముఖ్యప్రాణదేవుఁడని వాడుదురు.

ఈమతసిద్ధాంతమున పంచభేదములు ప్రధానములు. అవి ఆత్మేశ్వరులకు భేదము. ఈశ్వరునకు లోకములకు భేదము. ఆత్మలకు లోకములకు భేదము. ఆత్మకు జీవమునకు భేదము. లోకమునకు లోకమునకు భేదము. ఇవి యెన్నటికిం గలియునవి కానేరవు.

ఆనందతీర్థ సిద్ధాంత మేరకు ఆత్మల చర్యలు సమసింపఁ జేయుటకు మహాప్రళయములును, వాట్లమధ్యమధ్య అప్పటప్పట కొన్ని లఘుప్రళయములును సంభవించుచుండునని చెప్పఁబడినది. మరియు అష్టనిషేధములు చెప్పఁబడినవి. అవి ౧ శ్రీహరి నిర్గుణుఁ డనరాదు. ౨ శ్రీహరి ఽపూర్ణగుణుఁ డనరాదు. ౩ శ్రీహరికన్న ఎవరు లనరాదు. ౪ శ్రీహరికి సము లనరాదు. ౫ శ్రీహరి యవతార గుణభేద మరయరాదు. ౬ శ్రీహరిభక్తుల దూషించుట వినరాదు. ౭ శ్రీహరి జన్మించుట మృతినందుట యనరాదు. మతగ్రంథముల నిరసింపరాదు. ఈదోషములకు నరకనాసక్లేశభరమె శిక్ష గాన, ద్వైతమతస్థుఁడు అన, విన, కన, జన రాదని చెప్పఁబడినది.

ద్వైతమార్గమున ముక్తిసాధనవిధాన మగు శ్రీహరి యర్చన త్రివిధము- ౧ అంకనము, ౨ నామకరణము, ౩ భజనము నని.

అంకన మన శ్రీహరి యాయుధము లగు సుదర్శన (చక్ర), శంఖముల భుజములం దంకన మొనర్చుకొనుట.

శ్లో. దక్షిణేతు కరే విప్రో
బిభృయాద్వై సుదర్శనమ్
సవ్యేన శంఖం బిభృయా
దితి వేదవిదో విదుః ॥

అని చెప్పఁబడి యున్నది. ఇది గురురాయలచే తప్తాంకనముగను, నిత్యము గోపీచందనమునను ధరింప వలయును. శ్రీహరి పవిత్రనామములను పుత్రాదుల కిడి స్మరణానుకూలముగ వాడుకొనునటుల పిలుచుచుండుటకు "నామకరణ" మని పేరు. ఇంక మూఁడవది భజనము. జిహ్వా, శరీర మానసముల మూఁటిచే నొనర్పఁదగినది. సత్యవాక్ప్రియము,దయావచనములుజిహ్వచే నొనర్పఁదగినవి. పవిత్రవిద్యాభ్యాసము, భక్తిచింతన,మానసముచే నొనర్పఁదగినది. శ్రీహరిం బూజించుట శరీరముచే నొనర్పఁదగినది. ఇందు దయ, ప్రేమ, సత్కార్యాచరణాసక్తి, భక్తి ప్రధానము. భగవద్జ్ఞానము ముఖ్యము.

శ్రీహరిం బూజించునపు డితరుల నర్చించుటలో నంతరాయములు కలవు. తొలుత సర్వోత్తముండగు శ్రీహరిని, లక్ష్మీదేవిని, బ్రహ్మ,

వాయుమూర్తి, సరస్వతి, అంజనాదేవి, గరుడుఁడు, శేషుఁడు, రుద్రుఁడు, వారిభార్యలు అందరికన్న ముఖ్యముగ ముఖ్యప్రాణదేవుం డగు నాంజనేయులం బూజింప వలయును.

ద్వైతవనము (దేవవనము, దేవీవనము, దియోబంద్, దేవీకుండము)—పాండవు లజ్ఞాతవాసమునకుఁ బ్రవేశింపకపూర్వము ద్వైతవనమున నాఁగి, వార్తలం దెలియ హస్తినాపురమునకు చారు నంపిరి. ఇప్పటిపేరు దియోబంద్ (పురము).

ఇప్పటి మీరటుపురమునకుత్తరమున ౫౦ మైళ్ల దూరమునం గల దియోబం దని పిలువఁబడు తావు. ముజఫర్ నగర్ ప్రాంతము. ఇట దేవీకుండ మనుచిన్న సరస్సును, దానింజుట్టి దేవాలయములును కలవు. ఇది యాత్రాస్థలము. దియోబాండ్ అన దేవీవన మని యర్థ మఁట. దీనింగూర్చిన ప్రశంస మహాభారతమువనపర్వము -౨౪ యందు గాననగును.

మహాత్ము నిది కర్మ(పూర్వ) మీమాంసకర్త యగు జైమిని జన్మస్థానము. ఈతఁడు వ్యాస మహర్షి శిష్యుఁడు.

ద్వైపాయనసరస్సు (లేక హ్రదము)-ఇది కురుక్షేత్రమందున్న ఒకసరస్సు. దుర్యోధనుఁడు తనసైన్య మంతయు మడిసిన కతన నీరు జలస్తంభన మొనర్చి కొంచెముకాలము డాఁగి యుండెనఁట.

ఘటకము-పదునాల్గు వడ్ల పరిమాణము, లేక పదునాలుగు సేర్ల పరిమాణము.

ధట్టకుటీప్రభాతన్యాయము— ఒక బండివాఁడు రాత్రి భోజనమునకుం బిదప బండి పూంచి తెల్లవారువఱకొక పట్టణపుఆశీలు మెట్టు కడ కేతెంచుచుండువాఁ డఁట. అట సుంకము చెల్లించుట తప్పించుకొనఁ దలఁచి వేగముగా బండింబూంచి (మొకతర)వేఱుమార్గమునం జని చుట్టు తిరిగి యక్కడకుం జేరువఱకు తెల్లవారెనఁట. ఇట తెల్లవారకుండుటకి ఆసుంకరి నిద్రించుచుండు ననియు, అత్తరిని సుంక మీయకమొ దాఁటనగు నని భావముగా తోఁచుచున్నది. మోసగింపఁబోయినతలంపుతో తప్పించుకొన ప్రయత్నించియు దొరకిపోవుట కీ న్యాయము వర్తించెడిని.

ధనకటకము—ధరణీకోట కీపేరు వాడుకయం దుండెను. (అమరావతి) ధరణీకోట రాజ్యము చూడుఁడు.)

ధనగు గోత్రము—ధనగుండకుల చూ.

ధనగుంఠకుల గోత్రము- ఆర్య వైశ్యుల ౧౦౨-గోత్రములలో నొకటి. (వైశ్య గోత్రములు చూడుఁడు).

ధనగుండకుల(ధనగు, లేకధనదకుల)గోత్రము. ఏకార్షేయ (౬౧) గోత్రము. వ్యాసగణము. వ్యాససగోత్ర(సంస్కృత)ము - సంవర్తికర్షి - ఆపస్తంబయజుశ్శాఖ - ప్రమాణగ్రంథమాద్య ప్రవరిఖస- సమానగోత్రము సంవర్తకస-ధర్మేశుఁడు దేవత-ధర్మాంబ భార్య. కృష్ణాతీరము తపస్థానము. ధర్మసరస్సు తటాకము. జపము దశలక్ష-దీపములు ౨౦.క్షేత్రసంఖ్య౨౦.ధాన్యదానము. దానిమ్మ వర్జనీయము.

ధనంజయగణము—ఇది విశ్వామిత్ర సంతతియందలి యొకగణము.

(౯) ధనంజయగణమున గోత్రములు (౧౪)—

౧ అశ్వవత, ౨ ఉగ్రాన్యక్షు, ౩ కర్మధి, ౪ కారీష్కి, ౫ తారక్ష్య, ౬ ధనంజయ, ౭ పరహ్వ, ౮ పాణిని, ౯ పార్థివ, ౧౦ బధ్నుల,

౧౧ మదళ, ౧౨ మహేజాక్, ౧౩ సైన్యావాయన, ౧౪ చైత్రేయ.

ఈధనంజయగణ గోత్రములు (౧౪) నకు ప్రవరరూపములు (౨)

౧ విశ్వామిత్ర-మాధుచ్ఛందస- అఘమర్షణ.

౨ విశ్వామిత్ర-మాధుచ్ఛందస-ధానంజయ.

ధనంజయగోత్రము—ఇది అత్రిసంతతియందు ధనంజయ గణముగా జెప్పబడిన గోత్రము. దీనికి ఆత్రేయ అర్చనానస ధానంజయ యను త్రిప్రవరరూపము.

ధనంజయగోత్రము-ధనంజయగణము చూడుము.

ధనంజయన్యాయము—ధనంజయుడను నర్జునుడు. శ్రీకృష్ణుండొకసారి యొసంగిన కొరడాపులు దనుగ నర్జునుడు తాజేయుట సిద్ధము యుండెను.

ఒకరు చేసినపనిని తొరుగడాను చేయుట యొకాని దానిందెల్ప నీన్యాయము వాడుదురు.

మఱియు గొందఱు నిజ మాలోచించిన, రిపులను నాశను మొనర్చినది శ్రీకృష్ణుడే యనియు, అర్జునునకు పేరు మాత్రము దక్కెనదనియు వ్యాఖ్య వ్రాసిరి.

ధనంజయుడు— ఈ పేరుగల సంస్కృతకవులు రచయితలు సిద్ధులనేకులు గానవచ్చు చున్నారు. ఒక ధనంజయుడు బ్రాహ్మణుడు. సుప్రసిద్ధుండగు మాళవదేశాధీశుడగు భోజమహారాజు పినతండ్రి యగు ముంజునికడ నాస్థానపండితుండుగ నుండినవాడు. ఈతని తండ్రిపేరు విష్ణుడు. ఈతనికి ధనికుడనియు వాడుకనాయె మున్నటుల తెలిసెడిని. రచించినది దశరూపమును, దానివ్యాఖ్యయగు నవలోకము నని తెలియుచున్నది. కొందఱు గ్రంథము రచించిన ధనంజయుడు, వ్యాఖ్య రచించిన ధనికుడు, వేఱుని తెలంగ నుచూచురు. కొంద రిర్వురు నొక్కండేయందురు.

ఈతనికాలము పరిశీలకులవలన భోజమహారాజుకాలమునుండి లెక్కింపబడి, యించుమించు క్రీస్తుశకము ౯౯౬ సంవత్సరప్రాంతముని తలంపంబడుచున్నది. దశరూపము నాట్యశాస్త్రగ్రంథము.

వేఱొక ధనంజయుడు జైనుడు. తండ్రిపేరు వసుదేవుడు. తల్లి శ్రీదేవి. రచించినది ద్విసంధాన కావ్యము. ఈతడు రాజశేఖరునికి పూర్వుండందురు.

గోత్రప్రవరఖండములో విశ్వామిత్రపరంపరను ధనంజయుడను నొక ఋషి కలడు. ఇతడు గోత్రప్రవర్తకుడని యనుటయే కాని, ఇతని కృతిగ్రంథ మేదియు కానరాకున్నది. ధనంజయశబ్దమునకు 'అగ్ని' యనునర్థము కలదు. అగ్నిఋషికృతయజుర్వేదమునందేవ కాండల కధిపతిగా నున్నాడు.

ధనదకులగోత్రము ధనగుండకుల గోత్రము చూ.

ధనపాలిశాఖ క్షత్రియులు—చూ. క్షత్రియకులము చూడుము.

ధనపురము— దీని నిప్పుడు జోహార్పురాయనుచున్నారు. ఘాజీపూర్ నుండి యిరువది నాల్గు మైళ్ళదూరము.

ధనము ద్రవ్యచలనసాధకము —

ఈ వ్యాసము ప్రారంభించుటకు బూర్వము ధనమనిన దేశమున వాడుకయందున్న బంగారు, వెండి, రాగి మొదలగు ప్రభుత్వము ద్రాయంత్రముద్రిత నాణెములు (Minted Coins), కరెన్సీనోట్లు, బాంకినోట్లు, గవర్నమెంటుపేపరు మొదలగున వనియు, ద్రవ్యములన దేశమున వ్యవసాయమూలమున పండిన పంటదినుసులు, గనులయందు దొరకిన లోహములు, రత్నములు, ఖనిజములు మొదలగున

వనియు, అమ్మకమున కాయత్తపఱుపం బడిన చేతిపనుల ద్రవ్యములు, జంతువులు, ప్రజల రాకపోకలకు, సరకుల యెగుమతి దిగుమతులకు, ఓడలు, పడవలు, బండ్లు, రైల్వేలు, మోటారులు మొదలగు సాధనములు ననియు, చలనమనిన, కొనుటఅమ్ముటవలన నొకరియొద్దనుండిన సరకు లింకొకరికి వశమగుట యనియు నెఱుంగవలసియుండును. దీని నాంగ్లమున Money the Medium of Exchange అని అనువదింపం జెల్లును.

ఇట్టిధనము దేశమునకెట్లవసర మగునో విచారింతము. దేశమందలి ప్రతిమనుష్యుండును తన కుటుంబజీవనమునకు వలయు పంటలం బండించుకొనుటయు, పండినపంటల ద్రవ్యములను భోజనోపయోగములుగ నాయత్తపఱచుకొనుచుండుటయు జరుగునేని భోజనసామగ్రులకొరకు నక్కఱ యుండదు. గాన ధనమట్టి నిరర్థకమే. ఇంక ప్రత్తినిదామె పంచుకొని తామె ఏకుకొని దారముగ రాట్నమునందు వడికి బట్టలను సొంతమగ్గముననే నేసికొనుచు అంగీలను తామే సూదిదారములతోం గుట్టుకొనుచు, ఇట్టులనే యెల్లకార్యములు తనకుం దామె కుదుర్చుకొనుటయు, తనకడ లేనిసరకులను తనకడ నధికముగ నున్నవాటిని మార్చుకొనుచు సమకూర్చుకొనుచుండినచొ ధన మవసరమే యుండదు. తనకున్న దానితో తృప్తిం జెంది దేనియందు వాంఛయే లేకుండినతరి ధన మవసరమే యుండదు. సరకుల నిచ్చి సరకులం గొనుటయు, కూలినాలులకు వలయు చేతిపనులకుం బ్రతిఫలముగ సరకులనే యొసంగుపద్ధతి నాంగ్లమున Barter అని పేరు.

ఇట్టి సాధుజనులను ఇక్కాలపు నవనాగరిక బృంద మనాగరికు లని చులకనం జేయుట సులభువే కాని నిజతత్వ మెరింగి అవసర మగు మార్పులం గల్గించి దేశోపకార మొనర్చుట చాల కష్టమగును.

వేర్వేరు దేశములందు వెండిముక్కలు, బంగారుముక్కలు, ఒకేయెత్తున నతికి సిద్ధపఱచుకొని వాటిని విలువగ కొనుగోలునం దుపయోగింప మొదలిడి రని తెలియుచున్నది. పాలస్తినాదేశమునం దబ్రహాము ప్రవక్త రంగువెండి షెకేల్సు (బహుశః ముక్కలు) విలువ యిచ్చి యొకభూమిం గొనెనట. అరబ్బీదేశమునం దిట్టి వెండిముక్కలు ఇట్టుల కొనుగోలునం దుపయోగించినటుల అరబ్బీనైట్సు కథలందు కలదు. ఇంగ్లాండు దేశమున Gold Smiths Silver Smiths అనువారే యు వర్తకపు ముక్కలను మొదలుపెట్టినటుల చెప్పంబడినది. ఎవరు నెట్లునను ఇట్టియే నాణెముల మొదలాయునది తెలిసినవారు వ్వరు అబ్బుటము కానేరదు. కొన్ని పల్లెప్రదేశములందు, పట్టణములకు గడుదూరముగ నున్న ప్రాంతములందు, గవ్వలు కూడ నాగరికులలోని యుపయోగపు విలువగ మారుచుండుట గాననగును.

వెండి సర్వసాధారణముగ లోకమంతటను ఎల్లదేశములందు ద్వీపనులలకు జనసామాన్యమున కనుకూలించు నని తెలియంబడుచున్నది. దీనికి బిడప యొగియు, నిత్తాడియు, కంచును, సీసెలు లోహము చౌకగ నుండు వెండిలోహమున కంతిరాఘ్యగముగం జేయు సుకరముగాన నిట్టెట్టి నాణెములు ప్రభుత్వమువారి ముద్రతో టంకశాలయందు ముద్రించి దేశమునందు వదలుటతో సరకులకు, సరకులమార్పు కూలినాలులకు, చేతిపనిపాటలు, సరకులమార్పు చికాకులు తగ్గిపోయి తాత్కాలికముగ నైనను ఒకధర ఏర్పాటగుచుండెను. వర్తకపు యెగుమతిదిగుమతుల కీవిధానము సౌఖ్యకరముగ నుండనోపు.

ఇంక సినాణెములు బరువుగం దోంపనోపు.

కాన వర్తకులకడ ధనముం జెల్లించి చీటి గైకొని ఇతరపురముల కంప, నట నాసొమ్ము చెల్లింపం బడుచుంటనుండి ప్రభుత్వపు కరెన్సీనోటులు బ్యాంకునోటులు ఏర్పాటు గాంచెను. దేశము స్వస్తికము నుండియు, చేపపనులు నుండియు, ఇంకను ఘనమంతి మగుకొలంది స్పష్టముగను, గౌరవచిహ్నములను గుదిరిన బంగారునాణెములు ముద్రింపం బడుట కేర్పాటు కలిగెను. ఈస్వర్ణనాణ్యములనెతి భరతదేశమునం దుత్తర కోసలప్రభుత్వ రాజ్యమునందు శ్రీరాములవారి నాండే కల్గినవని శ్రీరామమాడ లనునాణెముల నుండి చెప్పంగలుగు చున్నారము.

ఇంక నిక్కాలమున విదేశములతో వాణిజ్యము ప్రబలియున్న సమయమందు బంగారు నాణెములే ద్రవ్యముల మారకమునకు సాధకములుగ వేర్వేరు దేశముల బంగారునాణెములు వేర్వేరుపేరులను బరంగెను. (బంగారము చూ.)

ధనమూల మిదం జగత్— ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి. ఈ జగత్తునకు లేక ప్రపంచమునకు ధనమే ప్రధానపదార్థ మని భావము.

ధనరేఖ— పురుష సాముద్రికము చూ. స్త్రీసాముద్రికము చూడుడు.

ధనికుండు—యదుసంతతి. చంద్రవంశ క్షత్రియుండు. కార్తవీర్యార్జునునిపితామహుండు.

ధనికులగోత్రము—వైశ్యుల ౧౦౨ గోత్రములలో నొకటి. (వైశ్య గోత్రములు చూడుడు). ధనికులగోత్రము (ధనకుల-ధేనుకుల) ఏకార్షేయ (౫౩) గోత్రము. కృష్ణగణము, కార్ష్ణసగోత్రము, ఆపస్తంబసూత్రము యజుశ్శాఖ, ప్రమాణాగ్రంథ మాద్యప్రవరఖండ. సమానగోత్రము, కృష్ణస-కృష్ణేశుండు దేవత. కృష్ణాంబ భార్య-జాహ్నవీతీరము తపస్థానము, కృష్ణసరస్సు తటాకము. జపము అర్బుదము. దీపములు ౨౦. క్షేత్రసంఖ్య ౨౦. ధనము దానము. ఉత్తరేణి వర్జనీయము.

ధనియాలజాతి—ధనియాలం జెప్పుతో నేలరాచి వీ తనములుగం జల్లిన గాని మొలవవని యొక ప్రతీతి కలదు. ఆంధ్రలోకోక్తి.

ధనిష్ఠానక్షత్రము—ఇది శింశుమారమోలిన మూండు నక్షత్రములకూడిక. దీనికింకను వసుః, వాసవః, శ్రవిష్ఠా యను పర్యాయ నామములు కలవు. దీనికి వసువులు అధిదేవతలు. రాక్షసగణము, ఊర్ధ్వముఖము, స్త్రీస్వభావనక్షత్రము, మృదంగాకార నక్షత్రము, ఆండు సింహము, తుమ్మెద, జమ్మిచెట్టు ఈనక్షత్ర సంబంధములనియు, ప్రవేశించిన పదిగడియలపై త్యాజ్యము (విషఘటికలు) లనియు, ముప్పదినాల్గు ఘటికలపై అమృతఘటికలనియు, చరస్వభావ నక్షత్రమనియుం జెప్పంబడినది.

ధనిష్ఠాపంచకము-ఆంధ్రదేశమునజ్యోతిశ్శాస్త్రముమేర కొక్కొక నక్షత్రముయొక్క నాల్గుపాదములందు సూర్యగ్రహము (రవి) ఇంచుమించు పదునాల్గు దినములచొప్పున సంచరించుచు, ముందునకుం జనుచుంట చెప్పంబడినది. దీనిని వాడుకయందు కార్తె యనెదరు.

సేద్య మొనర్చువారు విత్తులు చల్లుట, ఊడ్చుట (నాటుట), కలుపు తీయుట, కోయుట, నూర్చుట మొదలగు కార్యములం దేటేట కాలము సకాలములుగనే లెక్కించుట యాచారముగనే యున్నది.

మృగశిర కార్తియందు రవి ప్రవేశించినది మొదలు, విశాఖకార్తిని వదలిపోవువరకుం గల మధ్యకాలమును వర్షాకాల మనియెదరు. ఈవర్షాకాలపులెక్క North East Moonson గాలులు వీచుప్రదేశములం దేయని యెఱుంగునది. ఈదిన

ములందు నిత్య (దిన) నక్షత్రములుగ సంభవించిన ధనిష్ఠ, శతభిషము, పూర్వాభాద్ర, ఉత్తరాభాద్ర, రేవతి నక్షత్రములకు ధనిష్ఠాపంచకమని పేరు వాడెదరు. వీటియందు తప్పక వర్షించునని నమ్మెదరు.

తక్కిన కార్తులయందీ నక్షత్రములు వచ్చు దినములుగ ధనిష్ఠాపంచకమని వాడుట లేదు. (మూన్సూన్ను చూ. నార్తీస్టు మూన్సూన్నున్ను చూడుడు.)

ధనుర్గుణన్యాయము—ధనుస్సు వంకగానుండుట బలమునకే యనియు, దానిని బిగించిన నారి శరమును వదలుటకే యనియు, ధనుస్సుయొక్క గుణములు చెప్పఁబడినవి.

ధనుర్బాణములు—తొల్లింటికాలమున ధనుస్సు (విల్లు-అంబులు) గొప్పయుద్ధసాధనమై అంబులు అస్త్రములుగ నుపయోగించుచుండెను. యుద్ధమందు, వేఁటయందు ఉపయోగించుటయే గాక శ్రీరాముఁడు సదా ధనుర్ధారియై యుండు వాఁడఁట. అర్జునుఁడును గొప్పవిలుకాఁడని పేరందియుండినవాఁడు. ఆయనవిల్లునకు గాండీవమని పేరుండెను.

ధనుర్విద్యయందు శస్త్రప్రయోగమే గాక శత్రువులు వదలినశరమున కెదురుగ తానొకశరమును వదలి, దానిని గొట్టించి యుపసంహరించుట మొదలగు చాతురిత లనేకములు చెప్పఁబడి యున్నవి. పూర్వమువలెఁ గాకున్నను ఇక్కాలమున ధనుర్విద్యయందు కొంతవఱకైనను నిపుణతగలవారు కలరు. కాని ధనుర్విద్యాగ్రంథములంతగాఁ గానఁబడుట లేదు. బాణమునకువలయు నంబు లుంచుకొనుదానిని అంబులపొది యని వాడుచుండిరి.

ధనుస్సులు త్రివిధము- టంకారధనువు, ఝుంకారధనువు, మహాధనువు అని. టంకార ధనుస్సు వంకరలు తిరిగి యుండునది. ఝుంకార

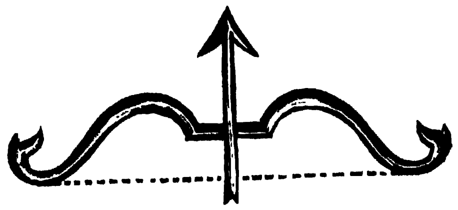

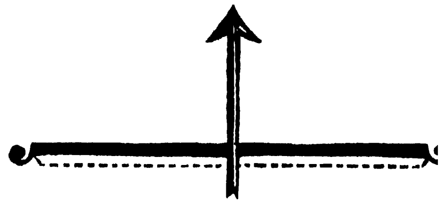

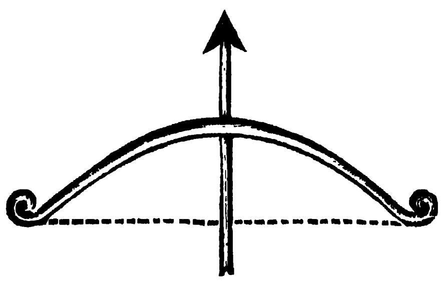

ధనుస్సు వంకరలు లేక తిన్నగనుండి శరసంధానమునప్పుడు తీసి నిలుచుకవంగియు తిరిగా తిన్ననగుచుండును. మహాధనుస్సు విల్లునకు వంగియుండును.

ఈ ధనుస్సులనుండి శరములను ముందునకు నెట్టు బెట్టుగల త్రాటికి నారి యని పేరు. నారి ఏనుగునారతోడను నెముకుబద్దలతోడను సన్నని వెదురుబద్దలతోడను పట్టుదారములు జనుపనారదారములు చుట్టి యలంకరించి రచించుదురు. ఇవి చాల బలము గలవిగను, బెట్టుగల్గినవిగను నుండవలయును.

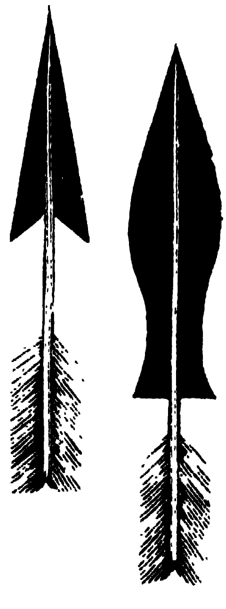

ఇంక నీధనుస్సులందు ఉపయోగించుచు, వదలఁబడు అంబులు అనేక రూపములుగ, నానావిధముల చేయఁబడును. వానికి ఱెక్కపెట్టుదురు. అందు ముఖ్యభాగము చూపఁబడెను. అంబు నందలి వెనుకటి భాగమున

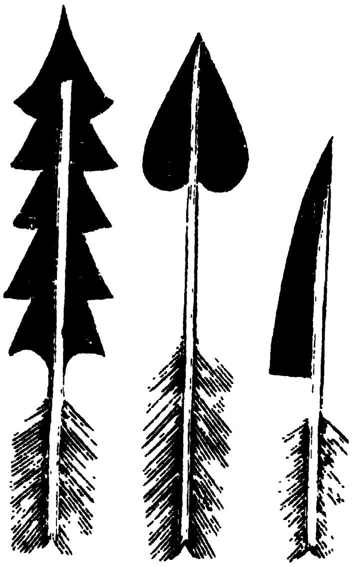

కడను పక్షి ఱెక్కలందలి యీఁకలంగట్టుదురు. (Feathers) ఇది అంబుకడభాగమును గాలి యందు నిల్పునట్లు తిన్నగ ముందునకు తన మేకు ట్లును (సూదిమొనగాని వలె) తిన్నగ నడుపును. కాన ధనుర్విద్యయందు అమ్ము తిన్నగ, నేరుగాగాక ఒకవేళ కేగినను యుండుటకై కావలసిన వెనుక నూరార్లు మీఁద పక్షియీఁకె గట్టుదురఁట. ఇట్లు బాణమునుండి వదలిన దానిని అనేకదిశలకు వంకలుగఁ బోవునట్లు చేయుటకు నేర్పుగల నిపుణు లెవరో వాడుచుండురు.

ఇంక సిధనుస్సులం దనుర సుని యొక ధనుస్సు కలదు. అది ఈమూఁడురకముల ధనుస్సులకన్నను తలకు రెట్టింపుపొడవును, ఎనిమిదిరెట్లు లావును గల్గి చాల బలముగనున్న ధనురేఖని. దీని నారి మూఁడుపాయలుగ దగ్గఱజట యల్లిన సన్నని పేపత్త మఁట. కొందఱు ఆనార్యులు లిల్లిలు మూఁడునుఁట. ఇది మనుష్యులు వెల్లకిలపడుండి రెండుకాళ్లతో ధనుస్సును దన్ని పట్టి బిగించి రెండుచేతులతో బలముగ నారిని లాగిపట్టి శర సంధాన మొనర్తురు. ఈశర మొకమైలు దూర ముదాఁక నేగి వేటలో మృగములం బరి మార్చునఁట.

సగటున ధనుస్సులు, గట్టి వెదురుకొయ్య లతోను, అమ్ములు వెదురు రువ్వలతోను చేయ బడును. పాశ్చాత్యదేశములందు కొన్నికఱ్ఱ లిందుకు పనికివచ్చునవి కలవందురు. తుపాకులకు పూర్వము ప్రపంచమందలి యన్ని దేశములం దును ధనుస్సులవాడుక యుండె నని తెలియు చున్నది. దసరాపండుగలందు బాలు రుపయో గించు ధనస్సులందలి పుష్పబాణములు ధను స్సులసంతతివే. ఇనుమును అమ్ముల (ముల్లులు) గఁ జేయనేరని పూర్వకాలములందు జాతి ముల్కులు వాడుచుండి రఁట. ప్రాఁతకాలపు నాఁటి నచ్చుటచ్చుట త్రవ్వ నెపలదొరకుచున్నవి.

ధనుర్విద్య— ధనుర్విద్యకు ధనుర్వేద మనియు పేరు. ధనుః అన విల్లు. ఇది బెట్టుగ నుండి బలము కలది. దీని బలము సాధారణ కైగ నుపయోగించి అంబులను శత్రువుల వదలి శిక్షించువారు, లేక తొల్లింటికాలమున సంగర ములం దుపయోగించువారు.

ఈ విద్యయందు ప్రమేయములు నలుబ దారుగ వివరింపఁ బడినవి. అవి విద్యయందలి నేర్పునకై తెలియఁదగినవి. ద్రోణాచార్యుండు ధనుశ్శాస్త్రమును రచించినవాఁడు.

ప్రమేయ (భాగ) ములు ౪౬:-

౧ గురుసంకీర్తనము, ౨ శిష్యవివరణము, 3 విద్యాప్రభావసూచనము, ౪ ధనుర్ద్వయనా మోద్దేశము, ౫ ధనుర్నిర్మాణాది విశేషము, ౬ బాణభేదపరిగణనము, ౭ బాణనిర్మాణాదికము, ౮ పుంఖోపసంఖ్యానము, ౯ పక్షపరిమాణ ప్రశంస, ౧౦ నిషంగరచనాప్రవచనము, ౧౧ మార్గవిధానకథనము, ౧౨ అంగుళీత్రాణకీర్త నము, ౧3 జ్యారోపణప్రకరణము, ౧౪ ధను రూర్ధ్వాధోభాగ నిర్ణయము, ౧౫ ముష్టిప్రకర ణము, ౧౬ స్థానోపసంఖ్యానము, ౧౭ శర గ్రహణహస్తప్రతిపాదనము, ౧౮ సంధాన క్రమవివరణము, ౧౯ ఆకర్షణహస్తప్రస్తావము,

౨౦ బాణహస్తక్షేత్ర నిరూపణము, ౨౧ దృష్టి లక్షణాన్వేషణము, ౨౨ ధనురాకర్షణకౌశలోపన్యాసము, ౨౩ పుంఖోద్వేజిత విభజనము, ౨౪ చాపముష్టి ప్రేరణవివరణము, ౨౫ శరమోచనప్రకారము ౨౬ చాపోచ్చరణ లక్షణము, ౨౭ శరాభ్యాసోచితమాసోపన్యాసము, ౨౮ శరవ్యాసారయోగ్యతిథివారాదివివరణము, ౨౯ ఖురళికారంగప్రసంగము, ౩౦ రంగప్రవేశలక్షణనిర్దేశము, ౩౧ ధనుశ్శరపూజాయోజనము, ౩౨ గురుప్రణామప్రసంగము, ౩౩ శరశరాసనగ్రహణపౌర్వాపర్యసూచనము, ౩౪ లక్ష్యసిద్ధిలాభము, ౩౫ లక్ష్యవేదికాసూచనావివేచనము, ౩౬ నారాచమోచనప్రకారసూచనము, ౩౭ చిత్రలక్ష్యభేదనోపాయ ప్రతిపాదనము, ౩౮ శబ్దలక్ష్యశరాభ్యాసవిలాసము, ౩౯ దూరసంకటస్థలక్ష్యభేదనలక్షణము, ౪౦ రథారోహణశరాభ్యాసవిశేషభాషణము, ౪౧ గజారోహణశరప్రయోగవిభాగము, ౪౨ హయారోహణశరమోక్షణలక్షణము, ౪౩ భూరిపాటీశరాభ్యాస విన్యాసకీర్తనము, ౪౪ శరప్రయోగసముపాసనీయనిరూపణము, ౪౫ శరగమనగుణదోషవిభాగము, ౪౬ దివ్యాస్త్రమంత్రతంత్రప్రయోగవిస్తర ప్రస్తావము.

ఈ నలువది యారు ప్రమేయములకును ఉద్దేశ్యలక్షణములు కలవు. అస్త్రములు ఏఁబది మూఁడు ముఖ్యములు. మంత్రప్రయోగయుక్తము లస్త్రము లని వివరింపఁబడినది.

అస్త్రములు — ౧ దండచక్రాస్త్రము దీనికే కాలచక్రాస్త్రమనియు, విష్ణుచక్రాస్త్రమనియుం గూడ పేరులుకలవు. ౨ ఐంద్రాస్త్రము, ౩ శైవశూలాస్త్రము, ౪ బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రము, ౫ ఐషీకాస్త్రము (ఇషీకము), ౬ బ్రహ్మాస్త్రము, ౭ శిఖరగద (మోదకీగద), ౮ ధర్మ(వరుణ లేక కాల)పాశాస్త్రము ౯ వారుణాస్త్రము, ౧౦ శుష్కాశని లేక ఆర్ద్రాశనిఅస్త్రము, ౧౧ పైనాకా(పినాక)స్త్రము, ౧౨ నారాయణాస్త్రము, ౧౩ ఆగ్నేయాస్త్రము, ౧౪ శిఖరాస్త్రము, ౧౫ వాయవ్యాస్త్రము, ౧౬ ప్రమథాస్త్రము, ౧౭ హయశిరనామకాస్త్రము, ౧౮ క్రౌంచాస్త్రము, ౧౯ శక్త్యస్త్రము, ౨౦ కంకాళాస్త్రము, ౨౧ ముసలాస్త్రము, ౨౨ కపాలాస్త్రము(కాపాలము), ౨౩ కంకణాస్త్రము, ౨౪ విద్యాధరాస్త్రము, ౨౫ నందనాస్త్రము, ౨౬ అసిరత్నము, ౨౭ గాంధర్వాస్త్రము, ౨౮ మానవాస్త్రము, ౨౯ ప్రస్వాపనము, ౩౦ ప్రశమనాస్త్రము, ౩౧ సౌరము, ౩౨ దర్పము, ౩౩ శోషణాస్త్రము, ౩౪ సంతాపనాస్త్రము, ౩౫ విలాపనాస్త్రము, ౩౬ దమనాస్త్రము, ౩౭ కందర్పాస్త్రము(కాందర్పము), ౩౮ పైశాచాస్త్రము, ౩౯ మోహనాస్త్రము, ౪౦ తామసాస్త్రము, ౪౧ సౌమనస్యాస్త్రము, ౪౨ సంవర్తనాస్త్రము, ౪౩ సత్యాస్త్రము, ౪౪ మాయాధరనాశాస్త్రము, ౪౫ సర్వమాయామదనాస్త్రము, ౪౬ తేజఃప్రభాస్త్రము, ౪౭ శిశిరాస్త్రము, ౪౮ దారుణాస్త్రము, ౪౯ త్వాష్ట్రాస్త్రము, ౫౦ సుదామనాస్త్రము, ౫౧ శిథిలాస్త్రము, ౫౨ శీతేషునామకవారాస్త్రము, ౫౩ ముసలము.

మంత్రము మనసు లేక ప్రయోగించునవి శస్త్రము లనఁబడును. శస్త్రములకు శస్త్రము లనియుం బేరు కలదు. ఇవి ఆయుధమాత్రము లని చెప్పఁబడినవి. ఇవి నలుబదియేడుభేదములు కలవి. లక్షణములు వేర్వేఱుగ వివరింపఁబడినవి.

౧ సత్వవంతము, ౨ సత్యకీర్తి, ౩ ధృష్టి, ౪ రభసము, ౫ ప్రతిహారతరము, ౬ పరాఙ్ముఖము, ౭ అవాఙ్ముఖము, ౮ లక్ష్యాక్షవిషమము, ౯ దృఢనాభము, ౧౦ సునాభము, ౧౧ దశా

కము, ౧౨ శతవక్త్రము, ౧౩ దశశీర్షము, ౧౪ శతోదరము, ౧౫ పద్మనాభము, ౧౬ మహానాభము, ౧౭ సునాభకము, ౧౮ దుందునాభము, ౧౯ జ్యోతిషము, ౨౦ కృశనము, ౨౧ నిరాశ్యము, ౨౨ విమలము, ౨౩ యుగంధరము, ౨౪ హరిద్రము, ౨౫ దైత్యము, ౨౬ ప్రశమనము, ౨౭ శుచిర్బాహువు, ౨౮ మహాబాహువు, ౨౯ నిష్కలి, ౩౦ విరుచి, ౩౧ సార్చిర్మాలి, ౩౨ ధృతిమాలి, ౩౩ సవృత్తిమంతము, ౩౪ పిత్ర్యసౌమనసము, ౩౫ విధూతము. ౩౬ మకరము, ౩౭ కరవీరకము, ౩౮ ధనధాన్యము, ౩౯ కామరూపము, ౪౦ కామరుచి, ౪౧ మోహనము, ౪౨ మావరణము, ౪౩ జృంభకము, ౪౪ సర్వనాభము, ౪౫ సంతానము, ౪౬ వరణము, ౪౭ సంచితము.

ధనుర్విద్యయందు ఆయుధములు ముప్పదిరెండు చెప్పఁబడినవి. అందు బాణము ప్రధానాయుధ మనియు, అది పురుషజాతి, స్త్రీజాతి, నపుంసకజాతి బాణములుగ త్రివిధ మనియుం జెప్పఁబడినది. ఆయోధించుట యనఁ బోరుట యనియర్థము, గాన పిట్ట కాయుధము లనియు, పిటం జూసి పోరువిసులకు యోధు లనియుం బేరు వెలిగె నఁట. ఇంకను విసరివేయునట్టి చక్రము మొదలగు నాయుధములు కొన్ని గలవు, కాని యవి యంత ప్రాముఖ్యముగ నెంచఁబడలేదు.

ఆయుధములు ౩౨. — ౧ బాణము, ౨ ఖడ్గము, ౩ తోమరము, ౪ స్తోమము, ౫ ఛురి, ౬ సృగము, ౭ శక్తి, ౮ యష్టి, ౯ భిండివాలము, ౧౦ పరిఘము, ౧౧ పరశ్వధము, ౧౨ గద, ౧౩ ప్రాసము, ౧౪ ముద్గరము, ౧౫ ముసలము, ౧౬ శూలము, ౧౭ పాశము, ౧౮ చక్రము, ౧౯ ముసుండి, ౨౦ దండము, ౨౧ వజ్రము, ౨౨ అశని, ౨౩ హలము, ౨౪ అరిష్టము, ౨౫ క్రకచము, ౨౬ కుంతము, ౨౭ పరశువు, ౨౮ శంకువు, ౨౯ వేణువు, ౩౦ తోత్రము, ౩౧ కుసూలము, ౩౨ త్రిశూలము.

ఇందు ప్రథమము ప్రధానాయుధము నగు బాణమునందు సంధాన, విసర్జనాది క్రియల కాస్పదమైన బాణాయుధము కార్ముక మనంబడును. కార్ముకములు (కార్ముకబాణములు), చాపములు, కోదండములు, ధనుస్సులు అని నూరు తెఱంగులై యుండెడిని. మఱియు బాణాగ్రములు పది తెఱంగులుగ వివరింపఁబడినవి. బాణాగ్రమున బాణముయొక్క కొన యని యెఱుంగునది. ౧ ఆరాముఖము, ౨ ద్విభల్లకము, ౩ వత్సదంతము ౪ కర్ణికము, ౫ కాకతుండము, ౬ క్షురప్రము, ౭ గోపుచ్ఛము, ౮ అర్ధచంద్రము, ౯ సూచీముఖము, ౧౦ భల్లము.

ఈశ్వరుని ధనుస్సునకు పినాక మనియు, అజగవమనియు, విష్ణుదేవునిధనుస్సునకు శార్ఙ్గ మనియు, శ్రీరామునిధనుస్సునకు వ్రజకమనియు, ద్రోణాచార్యుని ధనుస్సునకు ద్రుణమనియు, అర్జునుని ధనుస్సునకు గాండీవ మనియు, కర్ణుని ధనుస్సునకు కాలపృష్ఠ మనియు పేర్లు చెప్పఁబడినవి.

మఱియు ధనుర్విద్యాసందర్భమున శంఖమును, శత్రువులను వెఱపింప యుద్ధరంగమున నూదువారనియు, యుధిష్ఠిరునిశంఖమున కనంతవిజయమని పేరనియు, భీముని శంఖమునకు పౌండ్ర మనియు, అర్జునునిశంఖమునకు దేవదత్త మనియు (దేవేంద్రునిచే నొసంగఁబడినది), నకులునిశంఖమునకు సుఘోష మనియు, సహదేవుని శంఖమునకు మణిపుష్ప మనియు, శ్రీకృష్ణునిశంఖమునకు పాంచజన్య (పంచజనుఁడను రాక్షసుని యెముకనుండి చేయఁబడినది).

మనియు పేర్లని చెప్పఁబడినది.

ధనుర్విద్యను ద్రోణాచార్యుఁడు పరశురాముని కడ నభ్యసించెను. మఱియు ధనుర్విద్యకు ౧ సేనాలక్షణము, ౨ వ్యూహలక్షణము, ౩ గజలక్షణము, ౪ అశ్వలక్షణము, ౫ రథశిక్ష, ౬ మల్లశాస్త్రము అంగములని చెప్పఁబడినది.

ఇటీవల పాకలపాటి రాజగోపాలరాజుగారనునొక క్షత్రియకవి ధనుశ్శాస్త్ర మనునాంధ్ర పద్యకావ్యమును రచించియున్నారు.

ధనుషాసనము—యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినయాసనములలో నొకటి. రెండుకాళ్లు చాఁచుకొనికూర్చుండి, కుడిచేతితో నెడమకాలి బొటనవ్రేలిని, నెడమచేతితో కుడిబొటనవ్రేలిని పట్టుకొని ఎడమకాలిపాదమును కుడిచెవి కంటునట్లొక తెఱేని, కుడికాలి నెడమచెవి కంటునట్లొక తెఱేని వంచి పట్టుకొనుట. వంచియున్న కాలు గాక రెండవకాలు చాఁచియే యుంచవలయునని చెప్పఁబడినది. దీనియభ్యాసమున ఆలస్యము నశించును. కుండలినీ ప్రబోధము కల్గును. ఎత్తినకాలువైపు నాడి యూర్ధ్వగతి యగుననియుఁ జెప్పఁబడినది.

ధనుష్కోటితీర్థము—ఇది రామేశ్వర ద్వీపముయొక్క తూర్పుకడను శ్రీరామసేతువు దరి నున్నతీర్థము. ఇచటి సముద్రములను ఒకదెసను మహోదధి యనియు, రెండవదెసను రత్నాకర మనియు పేరం బిలుతురు. రెండు సముద్రములును కలియుతావున నిస్నానముల రేవు కలదు. ఇట హిందువులు ఒక భాగము నర్పించి శ్రీరాముని దలంచికొని తమదోషముల నివారణమునకై స్నానము లాచరింతురు. తొల్లింట శ్రీరాముఁడు రావణుని వధించి తద్దోషపరిహారార్థ మీతావున స్నాన మొనర్చిన దాదిగ నిది యొకప్రసిద్ధతీర్థ మాయెనఁట. ఈసమీపముననే యొకబైరాగులమఠము కలదు. ఇట గ్రామము లేదు. S.I.R. ధనుష్కోటి స్టేషను, ఇటకు రెండుమైళ్లుండును. రామేశ్వరము పదునాల్గుమైళ్ళ దూరము. ధనుష్కోటిస్టేషనుకడ బసలకు వసతులును, ఒక అన్నసత్రమును గలవు. ఇది రామేశ్వరమునకుం జెందిన యాత్రాస్థలము.

స్కాందపురాణ సేతుఖండమున దీనిప్రశంస కలదు. ఇది మహోదధి రత్నాకరము లనంబడు రెండుసముద్రములుకలిసెడితావున నున్నది. దక్షిణ దేశమున రామనాథపురము జిల్లా.

ధనుస్సు (అధిపతి గురుఁడు)—ఇది మూలానక్షత్రమందలి నాల్గుపాదములును, పూర్వాషాఢానక్షత్రమందలి నాల్గుపాదములును, ఉత్తరాషాఢానక్షత్రమునందలి ౧వ పాదమును కలిసి యైన తొమ్మిది పాదముల రాశి. ప్రమాణము ఘటి ౫-౩౦ లేక రెండుగంటల పన్నెండు నిమిషములు. ధనుస్సు క్రూరరాశి. ద్విస్వభావము. క్షత్రియవర్ణరాశి. పురుషస్వభావరాశి. పింగళవర్ణము. పాదజలరాశి. ప్రాగ్దిగ్రాశి. పృష్ఠోదయరాశి. రాత్రి బల మెక్కువ. తొడలందు బలము. స్వక్షేత్ర మూలత్రికోణములు గురునకు. ఉచ్చనీచ లెవ్వరికింగాదు. మిత్రక్షేత్రము రవికుజులకు. శత్రుక్షేత్ర మెవ్వరికింగాదు. సమక్షేత్రము చంద్ర, బుధ, శుక్ర, శనులకు.

ధనుస్సు లగ్న మయ్యెనేని రవి నవమమునకును, చంద్రుఁడు అష్టమమునకును, కుజుఁడు పంచమ ద్వాదశ స్థానములకును, బుధుఁడు సప్తమ దశమ స్థానములకును, గురుఁడు లగ్న చతుర్థ స్థానములకును, శుక్రుఁడు షష్ఠైకాదశ స్థానములకును, శని ద్వితీయ తృతీయస్థానములకును అధిపతులుగ నుండువారు.

ధన్వంతరిగోత్రము—శాండిల గణము చూడుఁడు.

ధన్వంతరిచరిత్ర—ఈ మహనీయుఁడు సముద్రమథనకాలమున నమృతకలశహస్తుఁడుగను, దివ్యాభరణభూషితుఁడుగను, దివ్యసుందరవిగ్రహుఁడుగను, ఆయుర్వేదోద్ధారకుఁడుగను, సకలలోకసంసేవ్యుఁడై ధన్వంతరి యను నామము కలవాఁడై యవతరించెను. "ధనుశ్శల్యతంత్రస్య తదుపలక్షితస్య కృత్స్నస్యాయుర్వేదస్య అంతం సమాప్తిం బుధ్యతీతి గచ్ఛతీతి ధన్వంతరిః" అని దీనివ్యుత్పత్తి. ఆయుర్వేదము నుద్ధరించినవాఁడని దీనియర్థము.

దీనికి ప్రమాణము:—

శ్రీమహాభాగవతము స్క॥ ౮ అ. ౮.

శ్లో॥ అథోదధే ర్మథ్యమానాత్ కాశ్యపై రమృతార్థిభిః।
ఉదతిష్ఠ న్మహారాజ పురుషః పరమాద్భుతః॥
దీర్ఘపీవరదోర్దండః కంబుగ్రీవోఽరుణేక్షణః।
శ్యామల స్తరుణ స్స్రగ్వీ సర్వాభరణభూషితః॥
పీతవాసా మహోరస్కః సుమృష్టమణికుండలః।
స్నిగ్ధకుంచితకేశాంతః సుభగ స్సింహవిక్రమః॥
అమృతాపూర్ణకలశం బిభ్రద్వలయభూషితః।
స వై భగవతః సాక్షా ద్విష్ణో రంశాంశసంభవః॥

ధన్వంతరిరితిఖ్యాత ఆయుర్వేదదృగిజ్యభాక్.
ఇత్యాది శ్రీమహాలక్ష్మ్యవతారము ఆశ్వయుజ బ 30 నాఁడు, లక్ష్మీపూజ చేయుట శాస్త్రప్రసిద్ధము; శిష్టాచారసిద్ధము. దాని కతిసన్నిహితమగు నాశ్వయుజ బ ౧౩ ప్రథమధన్వంతరియవతారదిన మనుటలో నసంభావిత మేమియు లేదు. క్షీరాబ్ధిద్వాదశియు సన్నిహితము. ప్రత్యేకవచనములు కనిపింపక పోయినను శిష్టాచారప్రసిద్ధి వలన నీజయంతి నిర్ణయింప నగును. ఇది ప్రథమావతారము.

ధన్వంతరి రెండవ ద్వాపరమునందు విష్ణువరప్రభావమున కాశీమహారాజుగారికి పుత్త్రుఁడై యవతరించి భరద్వాజ మహర్షికి శిష్యుఁడై యాయుర్వేదమును గ్రహించి, దాని నభివృద్ధికిఁ దెచ్చె ననియు, సశరీరుఁడై దేవత్వము నందె ననియు హరివంశమున వర్ణింపఁబడినది. ధన్వంతరికి అబ్జుఁ డను నామాంతరము గలదు. సముద్రమం దావిర్భవించుటవలన నీసంజ్ఞ కలిగినది. సౌనహోత్ర యను కాశీరాజ సంతానార్థమై, ధన్వంతరి దేవుఁడు ప్రసన్నుఁడై యాయనకు కుమారుఁడై యవతరించి యాయుర్వేదము నుద్ధరించెను. ఈయవతారము రెండవద్వాపరయుగమున జరిగినది. ఇది యిరువది యెనిమిదవ కలియుగము. ఇరువదియారు మహాయుగములక్రింద నీయవతారము వచ్చినట్లు హరివంశము ౨౯వ అధ్యాయము చెప్పుచున్నది.

శ్లో॥ ద్వితీయే ద్వాపరే ప్రాప్తే సౌనహోత్రి స్సకాశిరాట్। అబ్జం దేవం సుపుత్రార్థీ తదారాధితవా న్నృపః॥ తతః తుష్ట స్సభగవా నబ్జః ప్రోవాచ తం నృపం। యదిచ్ఛసి వరం బ్రూహి తత్తే దాస్యామి సువ్రత॥

నృప ఉవాచ.

శ్లో॥ భగవన్ యది తుష్ట స్త్వం పుత్రో మే ఖ్యాతిమాన్ భవ। తథేతి సమనుజ్ఞాయ తత్రైవాంతరధీయత॥ తస్య గేహే సముత్పన్నో దేవో ధన్వంతరి స్తదా। కాశిరాజో మహారాజ స్సర్వరోగప్రణాశనః॥ ఆయుర్వేదం భరద్వాజా త్ప్రాప్యేహ సభిషక్క్రియాం। తమష్టధా పునర్వ్యస్య శిష్యేభ్యః ప్రత్యపాదయత్। ధన్వంతరేస్తు తనయః కేతుమానితి విశ్రుతః॥

ఇత్యాది. విక్రమార్కమహారాజ సభయందు ఆస్థానపండితుఁడగు ధన్వంతరి మూఁడవ యవతారము.

శ్లో॥ ధన్వంతరి క్షపణ కామరసింహ శంకు
బేతాళభట్టఘటకర్పర కాళిదాసాః।
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతేస్సభాయాం
రత్నాని వై వరరుచి ర్నవవిక్రమస్య॥

అను సభియుక్తోక్తి యిందులకు ప్రమాణము.

వీరికాలము విక్రమార్కశకారంభకాలము. ఈయవతారం త్రియమందునను ఈమహాపురుషుండాయుర్వేదము నుద్ధరించి సకలపురుషార్థసాధకములగు రోగములకు నివారణోపాయముల బోధించియు, ఆయుస్తేజోబలవర్ధకరము లగు వాజీకరణాదియోగముల నుపదేశించియు, లోకమునకు మహోపకారి మొనర్చెను. దేశాంతరీయ వైద్యశాస్త్రమునకెగాక వీరిచేత నుపదేశింపబడిన యాయుర్వేదశాస్త్రము శ్రుతిస్మృతి పురాణప్రామాణ్యమును బలపఱచుచు పునర్జన్మ వాదము నంగీకరించును. కృతయుగమున వామనావతారము, త్రేతాయుగమున శ్రీ రామావతారము, ద్వాపరయుగమున శ్రీకృష్ణావతారము వచ్చినట్లు ఆయా సమయములయందు భక్తజన ప్రార్థనాద్యవసరములనుబట్టి ధన్వంతరి యవతరించుటలో నసంభవ మేమియు లేదు. కల్పతరువువలె సకలకామప్రద మగు నట్టి యాయుర్వేదము నుపదేశించి నట్టియు, స్మరణమాత్రముననే సకలామయముల నున్మూలించు శ్రీమహావిష్ణ్వవతార మగు శ్రీధన్వంతరి నారాధించుట సకలశ్రేయోనిదానమనుట నిర్వివాదాంశము.

ధన్వంతరివనము— తిరునెల్వేలి జిల్లా చూ. కుత్రాలం జలపాతము చూ.

ధబలానది— అగ్జనీ నది చూడుడు.

ధమాసా (మన్నా)—తురంజబీను చూ.

ధరణము— ఇరువదినాల్గురతుల ప్రమాణమునకు ధరణ మందురు. ఇంకను ధరణ మనంబడు నొకజాతిధాన్యమును గలదు. ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున నాల్గుమాషముల యెత్తునకుం బేరుగలదు. (ఆయుర్వేదమానములు చూ).

ధరణికోట—అమరావతి స్తూపము చూ.

ధరణి దేవుని రామమంత్రి కవి-ఆంధ్రకవులలో నాధునికులందుం బరిగణింపంబడినవాడు. నియోగిబ్రాహ్మణుడు. తండ్రిపేరు నాగయ్య, తాతపేరు తిమ్మరాజు. రచియించినది దశావతారచరిత్ర మను పదునాశ్వాసముల పద్యకావ్యము. దీనిని పళియాకావేరియం దోళాందా వారి ద్విభాషిగ నుండిన కృష్ణమంత్రికి గృతి యొసంగెను.

ధరణికోట రాజ్యము—దీనిపేరునంగ తెలియరాకున్నది. ఇది ఆంధ్రదేశమున కృష్ణాతీరమున గుంటూరు మండలమునందలి జేర ధరణికోట రాజధానిగ నుండిన రాజ్యము. దీనికి ధనకటకమనియో, ధాన్యకటకమనియో పేరుండెనట. ఇటనే గల అమరావతినుండి యమరావతీరాజ్య మనియు నామాంతర ముండెనట. క్రీ. పూ. 200 సంవత్సరములుగ పేరుగాంచిన దేశమని శాసనములు తెలుపుచున్నవి.

శాసనములందు ఆంధ్రభృత్యులనగు శాతకర్ణులని చెప్పబడిన శాతవాహనులుగ చెప్పబడినది. హేమచంద్రుని ప్రాకృత వ్యాకరణమునం గూడ నిట్లనే ప్రశంస కలదు. ధరణికోటను మఱియు ధాన్యావటపుర మనియుం బిలుతు రట.

శాతవాహనుల మూలపురుషుడు శ్రీముఖుడు. ఈతని సింధుకుడు, శిశుకుడు, శ్రీప్రకుడు అని వాడుకపే రుండెనట. ఈతడు పురాణప్రసిద్ధమగు కణ్వవంశపురాజుల నోడించి సింహాసన మెక్కెననియు, అది క్రీ. పూ. 23 సంవత్సర మనియు తెలుచున్నది. గుహాశాసనములందు భూనాథులు ధనకటకమునను, యువరాజులు గోదావరీనదీతీరమునందుండిన తగ పురమునను వసించువా రని చెప్పబడినది.

క్రీ.వె. ౧౩౩ మొదలు ౧౫౪ వఱకు రాజ్యమేలిన గౌతమీపుత్రశాతకర్ణి, ఈవంశపు ప్రభువులలో మిగుల బలాఢ్యుఁడని పేరందినవాఁడు. ఈతనిపుత్రుఁడు పులమేయి, క్రీ. వె. ౧౩౦ మొదలు ౧౫౪ వఱకు పైఠన్పురమున యువరాజుగ పరిపాలకుఁడై యుండి, తండ్రియనంతరము ౧౫౪ సంవత్సరమున రాజై నాల్గు సంవత్సరము లేలెనని చెప్పఁబడినది.

డాక్టరు భాండార్కరు పండితుఁడు తన History of Deccan నందు పైఠాన్ పాలకుఁడగు పులమేయి ఇప్పటి పూనా మండలములోని జూనెర్ అనఁబడుచున్న తొల్లిఁటి జీర్ణనగరము అను రాజ్యమును పాలించుచుండిన క్షత్రపరాజ వంశస్థుఁడగు నహపాణ సంతతి భూపతి నొకని జయించి యారాతనిరాజ్య మాక్రమించెనని వ్రాసియున్నాఁడు.

ధరణికోటసామంతరాజ్యము, షట్సహస్రావనీమండలము. (ఆఱువేలనాటిసీమ)-కాకతిగణపతిదేవమహారాజు కాకతీయసామ్రాజ్యస్థాపన మొనర్చునపుడు వెలనాటిసీమంగూడ లోఁగొని తన సామ్రాజ్యమునకుం గల్పుకొనియెను. గాని యాదివఱకుండిన ఆఱువేలనాటి సామంతరాజ్యము నల్లే కోటవంశనృపతుల పాలనమునందే తనకు లోఁబడియుండున ట్లొప్పుదలయిచ్చెను. ఆమహారాజే అందుండిన మోటుపల్లిరేవును పునస్సంస్థాపించి అభయశాసన మొసంగెను. అది క్రీ. వె. ౧౨౪౪-౪౫ అని ఆశాసనమం దున్నది. (మోటుపల్లిరేవు చూ.) క్రీ. వె. ౧౨౭౩-౧౩౩౧ మధ్యకాలమున మోటుపల్లిరేవున వర్తక మొనర్చుచుండిన అబుల్ఫిడా యనునాతఁడు ఆసీమయం దక్కాలమున నేయఁబడుచుండిన రవసెల్లాలం గూర్చి (సన్నపు నూలుబట్టలు) వ్రాసి యున్నాఁడు. మఱియు నీసంగతు లన్నియు Elliot and Dawson అనువారు రచించిన History of India Vol II నందుఁ గాన నయ్యెడిని. మార్కొపోలోగారు భరతదేశమునం దుండిన తఱి నదివఱకే మోటుపల్లిరేవుంగూర్చి విని యుంట దానిని దర్శింప నేతెంచెను. అది క్రీ.వె. ౧౨౯౧. ఆయనచరిత్రయం దీసందర్భమున దీనిని ముటఫలి యనియు, ఈదేశము ఒకరాణి పరిపాలనమునందు చక్కఁగ పాలింపంబడుచున్న దనియు వ్రాసెను. దానింగూర్చి వివరింతుము గాక.

కాకతిచక్రవర్తి గణపతిదేవ మహారాజున కిరువురు పుత్రికలుండి పురుషసంతానము లేదు. ఇరువురకును చక్కఁగ విద్యలనేర్పి, రాజనీతివిశారదలుగ నొనర్చెను. పెద్దకుమార్తె యగు రుద్రమదేవిని తనకుఁ బిదప ప్రభుత్వ మొనర్ప యువరాజ్ఞిగ నొనర్చెను.

రెండవకుమార్తె గణపాంబను తనసామ్రాజ్యముననే సామంత మండలేశ్వరుఁడుగ నున్న షట్సహస్రావనీ మండలేశ్వరుఁడు కోట బేతరాజున కిచ్చి పరిణయ మొనర్చెను. అక్కాలమున నాఁటి యాఱువేలనాటిసీమ (సామంతరాజ్యము) ఇప్పటి గుంటూరు, నర్సారావుపేట, సత్తెనపల్లి తాలూకాలును, బాపట్ల తాలూకాలోని బొడ్డలిపేటిదనుకం గల ప్రదేశమును చేరియుండెనఁట. ఇంకను గొందఱు పరిశీలకులు కొల్లూరు, పల్నాల ప్రాంతము లీయాఱువేలనాటిలోనివే యని పోల్చుచున్నారు. (మోటుపల్లిరే వీసీమలో చేరినదే). ఇంక మార్కొపోలో దర్శించుతఱి నీరాజ్యము గణపాంబ పాలనమునం దుండెను. ఇత్తరుణమున కోటవంశజులంగూర్చియుఁ గొంతవివరించుటసమంజసము.

వీరిది ధనంజయగోత్రము. వీరి రాజధాని ధరణికోటయని చెప్పంబడినది. వీరిధ్వజములపై నెగురుచుండు గండభేరుండము వీరికి చిహ్నము.

(లాంఛనము). శాసనములందు దొరకినంత వఱకు కృష్ణవేణీనదీ దక్షిణ షట్సహస్రావనీ (బహుశః ఆర్వేలనాటి సీమ)మండలేశ్వరయను బిరుదము గాన నయ్యెడిని. వీరియందు తొలుతఁ దెలియంబడినవాఁడు ముమ్మడి భీమ రాజు. అతఁడు వెలనాటి (ఒకటవ) రాజేంద్ర చోళుని పాలనమున సైన్యాధిపతులలో నొకఁడుగ నుండి రానురా నాయనకు మిత్రుఁడై బంధు వాయెనఁట. ఈతని సుతుండు ఒకటవ కేతరాజు వెలనాటి భూపతి గొంకరాజునకు వియ్యంకుఁ డాయెను. అనఁగా గొంకరాజు కుమార్తె సబ్బాంబ ఒకటవ కేతరాజుసుతుండగు రెండవ భీమరాజున కిచ్చి పరిణయ మొనర్చుచు షట్సహస్రావనీమండలమును ఆ దంపతులకు సామంతరాజ్యముగ నిచ్చెనఁట.

ఆదంపతులకు రెండవ కేతరాజు పుత్రుఁడుగఁ గల్గెను. ఆతనినే పెద్దకేతరాజనికూడ వాడుచుండిరి. భార్యపేరు గుండాంబ. ఈయన కింకను వేరొక భార్య కలదఁట. కేతుబలాఢ్యుఁడు. శూరుఁడు. దాత. పెబ్బదియగ్రహారములొసఁగెను. పెక్కు సత్రములు, పెక్కు దేవాలయములు కట్టించినవాఁడఁట. ౧౧౮౦—౧౨౨౦ (నలువదియేండ్లు వత్సరములు పాలించినవాఁడు. యువరాజుగ నుండుతఱి పలనాటివీరులయుద్ధమున నలగామరాజుపక్షమున, బ్రహ్మనాయుని కడకు రాయబారిగ వెళ్ళి, సంధిప్రయత్నముల నడిపినవాఁడు. ఈతనికి గుండాంబవలన రుద్ర రాజును, రెండవభార్యవలన (మూఁడవ) భీమ రాజును ఇర్వురు సుతులు గల్గిరి. ఈతనిమరణా నంతరము సుతు లిర్వురు కలహించుచు, తూర్పు భాగము రుద్రరాజును, పడమటిభాగము భీమ రాజును (వీరితండ్రిగారి రాజ్యమును) బంచుకొనిరి. కాని, భీమరాజునకుఁ బిదప నాతనిభాగము తూర్పురాజ్యమునకుం జేరిపోయె నఁట. రుద్ర రాజునకు పండాంబ భార్య. వారికి బేతరాజు కుమారుఁడు.

బేతరాజు శూరుఁడు; యుద్ధవీరుఁడు. కాకతి చక్రవర్తి తనకు సామంతభూపతి యైనను ఈతనికి తన ద్వితీయపుత్రిక గణపాంబ నిచ్చి పరిణయ మొనర్చెను. బేతరాజు తండ్రి యనంతరము క్రీ. శ. ౧౨౪౦లో రాజ్యమునకు వచ్చినను గొప్ప రాజనీతివిశారద గాన గణపాంబయే రాజ్య మేలుచుండ, బేతరాజు చక్రవర్తి సైన్య కార్యములనిర్వహించుచుండువాఁడఁట. ఒకతఱి కాకతి రాజ్యమునకు కాంచీపుర రాజ్యముతో కలహము సంభవింప, నాసంగరమున బేతరాజు క్రీ. శ. ౧౨౭౦ లో మృతినంది, వీరస్వర్గమందెను. [illegible] ఇట్లు యవ్వనిం గోల్పోయిన గణపతిరాజు [illegible] [illegible] జ్యేష్ఠసుతయగు [illegible] దేవికిసామ్రాజ్య మొప్పగించి, పట్టాభిషిక్తఁ జేసి, తాను విశ్రాంతిఁ గొనుచుండి మరణించెను. ఇట్లు నప్పగారిసామ్రాజ్య మున సామంతరాజ్ఞిగ (చెల్లెలు) గణపాంబయు సామంతరాజ్ఞియై రాజ్యముం బాలించుచు, తన నివాసమును ధరణికోటనుండి పెనమదలకు మార్చి, వైధవ్యభారదుఃఖితయయ్యు రాజ్యపాల నము చక్కఁగ ప్రజారంజకముగుఱీతిని నెఱపుచుండ రంపత్సరములు గడచినపదప మార్కొపోలోగారు ఈ మోటుపల్లి రేవున దిగి, ఆర్వేలనాటిసీమను దర్శించి, ఆమె పాలనమును బ్రశంసించిరి. గణ పాంబ తనభర్తపేర బేతేశ్వర శివలింగమును, తండ్రిపేరిట గణపేశ్వర శివలింగమును గొప్ప దేవస్థానములు తననివాసమగు పెనమదలయందు ప్రతిష్ఠించి ఆస్తుల నిచ్చెను. ఈ సంగతు లన్నియు ఎపిగ్రాఫికాఇండికా మూఁడవసంపుటమున, ౯౫–౯౬ పుటలందు వివరింపంబడెను. మార్కొపోలోగా రేతెంచిన క్రీ. శ. ౧౨౯౧

సంవత్సరమే చక్రవర్తిని యగు రుద్రమదేవి మృతి గాన, నప్పటికి జీవించి యుండెనో లేదో సంశయము కల్గక పోదు. ఆయువేలనాటి సీమను భద్రభూపాలుఁడు కొంతకాల మేలియున్నట్లు గన్పించెడిని. ఇతఁ డాంధ్రకవి. నీతిశాస్త్రముక్తావళి, సుమతీశతకము అను పద్యకావ్యములు గలవు. ప్రథమపద్యమున—

క॥ శ్రీవిభుఁడ, గర్వితారా
తీవ్రవనదహనోపలబ్ధజయలక్ష్మీసం
భావితుఁడ, సుమతిశతకము
గావించిన బద్దెనృప, సారస్వతమలాసనుఁడవే.

అని తన నీతిశాస్త్రముక్తావళిని ప్రారంభించిన వాఁడు. ఈభూపతి సూర్యవంశపురాజు. పశ్చిమ చాళుక్యభూనాథుని కగు భువనైకమల్లునకు సామంతుఁడు.

ఈభద్రభూపాలునకే బద్దెన కవి యని యిటీవలి పరిశోధకులు నాడి రనియు, సుమతియు నీతని జీవితకాలమున నీతనికి నన్నెచోడుఁ డనినామాంతర ముండె ననియు నొకవాదము గలదు. ఇది యెంత వఱకు నిజమో కుమారసంభవము రచించిన నన్నెచోడుఁ డీతఁడేమో పరిశీలింపఁ దగియున్నది. ఇతనికి నీయాంధ్రభూమియందు ప్రతిపాలపురము కొంతకాలము రాజధాని యయ్యెను. దాని నిప్పుడు భట్టిప్రోలనుచున్నారు. ఇక్ష్వాకు వంశపు యశోధరుఁడు దీనిని పాలించెనఁట. చంద్రవోలు, ధనదుపుర మని కేయూరబాహు చరిత్రమునఁ జెప్పఁబడుచున్నదే గాని క్రీ. వె. ౧౧-౧౩ శతాబ్దములనాఁడు వెలనాటి చోడులు ధనదుపురము రాజధానిగ షట్సహస్రావనీమండలము పాలించినట్లు వారిశాసనములనుండి తెలియుచున్నది. క్రీ. వె. ౮౯౦ ప్రాంతముల వెలనాటి-చోడుల వంశకర్తయగు మల్లవర్మ త్రినయనపల్లవుని సాహాయ్యముచే ఆర్వేలనాటి నాక్రమించె నఁట.

ఆర్వేలనాటికి దక్షిణభాగమునందు కమ్మనాటిసీమ కలదు.(కమ్మనాటిసీమ చూ. త్రిలింగ కాకతీయసామ్రాజ్యము చూ.)

ధర్మకంచుకప్రవేశనన్యాయము— లోపల కపటి, పైకి భక్తి, యనులోకోక్తి కలదు. కపటయోగి యని తెల్పుట కీన్యాయము వర్తించును.

ధర్మత్రయము(బౌద్ధధర్మత్రయము)- ధర్మత్రయము-శీలము, సమాధి, ప్రజ్ఞ, బౌద్ధమతమున ప్రధానధర్మములు.

ధర్మనాథుఁడు-జైనతీర్థకరులలో నొకఁడు. (తీర్థకరులు చూ.)

వీరి చిహ్నము గద (వజ్రము). ఇక్ష్వాకు వంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి భానునృపతి. తల్లి సువ్రతాదేవి. జన్మస్థానము రత్నపురి. పొడవు ౪౫ ధనుస్సులు(ధనస్సు మూఁడున్నరమూరలు). వర్ణము సువర్ణచ్ఛాయ. ఆయువు ౧౦ లక్షలు. గణధరసంఖ్య ౪౩. నిర్వాణస్థలము సుమేరు శిఖరము. అంతరాళము ౩ సాగరో ౩ పల్లులోటు.

ధర్మనేత్రుఁడు (ధర్ముఁడు)— యదుసంతతి. చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు. హేహయుని సుతుఁడు.

ధర్మపట్టణము— శ్రావస్తి పురమునకీపే రుండెను. శ్రావస్తి ఉత్తరకోసలమునకు రాజధానిగ నుండినది. ఇప్పుడు సంయుక్తరాష్ట్రము లందు సాహెత్‌మాహెత్తనం బరఁగుచున్నది.

ధర్మపాల నృపతి—మగధరాజ్య మేలిన భూపతి. పాలవంశము. గోపాలనృపతి కుమారుఁడు. విక్రమశైలవిహారనిర్మాత.(మగధరాజ్యము,అంగదేశము చూ.)

ధర్మపురికి దొంగతనమున కేగి ధార్వాడలో దాఁగున్నాఁడఁట— లోకోక్తి.

ధర్మరథుఁడు—చిత్రరథుని పుత్త్రుఁడు.

ధర్మరాజదశమి—చైత్రశుద్ధదశమి. యుధిష్ఠిరమహారాజ పరిపాలన జ్ఞాపకచిహ్నదినము. (పండుగలు చూ.)

ధర్మవ్రతుఁడు—ఋషి. దండకారణ్యనివాసి. శ్రీరాముని కీతఁడు పంచాప్సరస్తీర్థము లంగూర్చి తెలిపినవాఁడు (కథ)

ధర్మవ్యాధుఁడు— మిథిలానగరివాసియగు నెఱుకలవాఁడు. (తొల్లింటనొకవిప్రుఁడు శాపహతుఁడై యిట్లు జన్మించె నఁట) సకలధర్మకోవిదుఁడు. కౌశికుఁడను నొకవిప్రుఁ డితనివలన సమస్త ధర్మమర్మము లెఱింగెనని చెప్పఁబడినది.

ధర్మషణుఁడు— సృంజయుని రెండవ కుమారుఁడు.

ధర్మశాస్త్రము —పురుషార్థము లగు ధర్మార్థకామమోక్షములలో మొదటిది ధర్మము. దానింగూర్చి తెల్పునది ధర్మశాస్త్రము. ధర్మము, మనస్సు ఆత్మ వీని నాశ్రయించియుండెడి సంస్కారమని చెప్పఁబడినది. ధర్మాచరణము క్రియాకలాప మనంబడును. మఱియుఁ గొందఱు దీనిని సత్కర్మాచరణ మని యందురు. వేదమునందు సత్కర్మలు ౧ నిత్యకర్మ లనియు, ౨ నైమిత్తికకర్మ లనియు, ౩ కామ్యకర్మ లనియు త్రివిధముగ జెప్పఁబడినవి. అనర్హకృత్యములకు నిషిద్ధకర్మ లని పేరు. సత్కర్మ సత్ఫలప్రద మనియు, కామ్య నిషిద్ధకర్మలు బంధనప్రదము లనియు జైమినిమహర్షి కర్మమీమాంసయందు నుడివియున్నాఁడు.

ధర్మములం దెల్పు శాస్త్రములందు అర్హకృత్యములును, వాట్ల నాచరించువిధానములును దెల్పుటకుండోడు అనర్హకృత్యములంగూడ వివరించుచు దోషపరిహారప్రాయశ్చిత్తాదు లెఱింగింపఁబడినవి. ధర్మశాస్త్రగ్రంథములకు స్మృతు లనిపేరు. పరమేశ్వరుఁడు ఈ పదునెనమండ్రు మహాత్ముల మనంబున తన తేజము ప్రసరింపఁజేసి స్మరింపజేయఁగల్గిన గ్రంథములకుస్మృతులని పేరయ్యెనని చెప్పఁబడినది.

ప్రతిస్మృతియందు ౧ ఆచార కాండము (చేయఁదగిన విధులు), ౨ ప్రాయశ్చిత్తకాండము (దోషపరిహార మొనర్చుకొనఁ దగిన విధులు), ౩ వ్యవహారకాండము (రాజ్యపరిపాలన ధర్మతంత్రముతో సంబంధించి ప్రజలలో నొకరివలన వేఱొకరికి అన్యాయపు బాధింపు కలుగకుండ రక్షించు సవిగను, లేక కలిగినచో వాట్లను నివారించి న్యాయ మొనఁగూర్చునవిగను ఏర్పఱుపఁబడిన ధర్మసముదాయముగలది) అను మూఁడుభాగములు చెప్పఁబడినవి.

౧ స్వాయంభువమనుస్మృతి—కర్త స్వాయంభువమనువు. వ్యాఖ్య కుల్లూకభట్టీయము, ౨ బృహస్పతిస్మృతి. కర్త బృహస్పతి, ౩ వశిష్ఠస్మృతి, కర్త వశిష్ఠమహర్షి, ౪ కశ్యపస్మృతి. కర్త కశ్యపమహర్షి, ౫ భారద్వాజస్మృతి. కర్త భారద్వాజమహర్షి, ౬ గౌతమస్మృతి, ౭ యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి. కర్త యాజ్ఞవల్క్యర్షి, వ్యాఖ్యానము విజ్ఞానేశ్వరీయము, సరస్వతీవిలాసము, ౮ భృగుస్మృతి, ౯ నారదస్మృతి, ౧౦ పులస్త్యస్మృతి, ౧౧ పరాశరస్మృతి. కర్త పరాశరుఁడు. వ్యాఖ్యానము పరాశరమాధవీయము. (మాధవాచార్యుఁడు లేక విద్యారణ్యస్వామి). ఇది కలియుగమునకు వర్తించునని చెప్పఁబడినది. ౧౨ వ్యాసస్మృతి, ౧౩ కాత్యాయనస్మృతి, ౧౪ ఆపస్తంబస్మృతి. కర్త ఆపస్తంబ మహర్షి. వ్యాఖ్య ఉజ్వలవృత్తియము, ౧౫ ఆశ్వలాయనస్మృతి, ౧౬ కణ్వస్మృతి, ౧౭ అత్రిస్మృతి, ౧౮ హారీతస్మృతి.

ఈ స్మృతు లన్నియు ఆచారకాండము, ప్రాయశ్చిత్తకాండము, వ్యవహారకాండము నను మూఁడేసి భాగములం గలిగియుండు నని పెద

వివరింపఁబడినది. అందు వ్యవహారకాండము పదునెనిమిది భాగములుగ నుండును.

అవి ౧ ఋణాదానము, ౨ విక్షేపవిషయము, ౩ సీమా (స్థల) వివాదము, ౪ స్వామిపాలసవివాదము, ౫ అస్వామికీయము, ౬ దత్తాప్రదానికము, ౭ క్రీతానుశయము, ౮ సమయానపకర్మము, ౯ వేతనాదానము, ౧౦ ద్యూతసమాహ్వయము, ౧౧ వాక్పారుష్యము, ౧౨ దండపారుష్యము, ౧౩ సాహసము, ౧౪ విక్రయాసంప్రదానము, ౧౫ సంభూయసముత్థానము, ౧౬ స్తేయము, ౧౭ స్త్రీసంగ్రహణము, ౧౮ స్త్రీపుంసయోగము ననునవి.

ఇవిగాక ఉపస్మృతులు కొన్ని కలవు. ౧ జాబాలిస్మృతి, ౨ నాచికేతుస్మృతి, ౩ స్కందస్మృతి, ౪ లౌగాక్షిస్మృతి, ౫ కాశ్యపస్మృతి, ౬ వ్యాసస్మృతి, ౭ సనత్కుమారస్మృతి, ౮ శంతనుస్మృతి, ౯ జనకస్మృతి, ౧౦ క్రతుస్మృతి, ౧౧ కాత్యాయనస్మృతి, ౧౨ జాతుకర్ణస్మృతి, ౧౩ కపింజలస్మృతి, ౧౪ బోధాయనస్మృతి, ౧౫ కాణాదస్మృతి, ౧౬ విశ్వామిత్రస్మృతి, ౧౭ పైఠీనసి స్మృతి. ౧౮ గోభిలస్మృతి, ౧౯ యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి, ౨౦ ఆశ్వలాయనాది స్మృతి.

ఇంకను కొంద ఱొక్కొక్క సంగతిపై నొక్కొక్కటిగను, కొన్ని సంగతుల కొకటిగను వేర్వేఱు ధర్మశాస్త్రగ్రంథములను వ్రాసియున్నారు. అవి జగన్నాథతర్కపంచాననీయము, జీమూతవాహనీయము, దత్తకచంద్రిక, దత్తపుత్రమీమాంస మొదలగునవి.

ధర్మసావర్ణికమనువు—తండ్రి (౯) దక్షసావర్ణిక మనువు. కుమారుఁడు విష్ణుసావర్ణి యనియు, ఆతఁడు ౧౩ దేవసావర్ణికిం దండ్రి యనియు, బ్రహ్మవైవర్త పురాణమునందుఁ గలదు. బ్రాహ్మణుఁడు. విష్ణుభక్తి. ఈతని కాలమున హవిష్మంత వరిష్ఠ ఋష్టి అరుణి నిశ్చర అనఘ విష్టి యనఁబడు ఋషులు మహర్షులైరి. ఆషాఢబహుళ అష్టమి ధర్మసావర్ణికమన్వాది.

ధర్మసూత్రుఁడు— మగధ బార్హద్రథ సంతతిక్షత్రియుఁడు. తండ్రి సువ్రతుఁడు. పితామహుఁడు క్షేముఁడు. పుత్రుఁడు సముఁడు.

ధర్మాధర్మాత్మక న్యాయము— ప్రపంచ నటనలయందు ధర్మము అధర్మము ప్రక్క ప్రక్కలనే నడుచుచుండునది యని భావము.

ధర్మానుస్మృతి-దశబౌద్ధానుస్మృతులుచూ.

ధర్మారణ్య (పుర) ము— శ్రీరాముని సుతుండగు కుశుని మూఁడవసుతుండగు అమూర్తరజస్సు దీని నిర్మించినవాఁడు.

ధర్మారణ్యము—బిహారములోని గయ జిల్లా బుద్ధగయకు నాలుగుమైళ్ల దూరమునసున్నది. యాత్రాస్థలము. ఇందు ధర్మేశ్వరాలయమును, బ్రహ్మసరమును స్నానతీర్థమును గలదు. మహాభారత, వనపర్వ ౮౪ అధ్యా. దీని ప్రశంస కలదు. బాలియా, ఘాజపూర్ జిల్లాలలోనిభాగములు కలిసి ధర్మారణ్యమనివాడుక గలదు.

సంయుక్తరాష్ట్రములలోని మీర్జాపూర్ కడనున్న వింధ్యాచల మను పట్టణమున కుత్తరముగా పదునాలుగు మైళ్ల దూరమునం గల తొల్లింటి మోహెరకపుర (ఇప్పటి మోహెరపుర) ముండిన తావునకు ధర్మారణ్య మని పేరు గలదు. ఇందు మోహెరకపురమున కుత్తరమున మూఁడుమైళ్లలో అహల్యకుగా సిందూరుఁడు గౌతమునిచే శపింపఁబడి తపం బొనర్చినతావు గలదు. ఇది స్కాందపురాణ, బ్రహ్మ (లేక ధర్మారణ్య ఖండ) ౩౫-౩౭ యందు వివరింపఁబడినది.

హిమవన్నగరముపై మందాకినీనది దక్షిణ తీరమున ధర్మారణ్యముగలదనికూర్మపురాణము ౧౪ అధ్యా. కలదు.

రాజపుత్రస్థానములోని కోటాపుర ప్రాంతమునఁగల కణ్వాశ్రమము ధర్మారణ్యములోనిదే యని తెలియుచున్నది. మహాభారతము, వనపర్వము ౮౨-నఁ గల ప్రశంస దీనికిసరిపోవును.

ధర్మిపృష్ఠము— గయ చూడుఁడు.

ధర్ముఁడు— అంతరిక్షుఁడు చూడుఁడు.

ధర్మోదయానది— బంగాళమున నిప్పుడు దామోదా యను పేరంబరఁగుచున్నది.

ధర్మాయణ గోత్రము—నిధృవగణము చూడుఁడు.

ధవళగంగానది-అలకానందానది చూ.

ధవళేశ్వరము, (ఆనకట్టు. విజేశ్వరము)

ఆంధ్రదేశమున రాజమహేంద్రవరముకడను కతిపయదూరమునసున్న తావు. తొల్లింటిపేరు ధవళగిరియనియు, ఒకశివలింగమునుండి ఈపేరుగల్గెననియు బలమగు వాడుక గలదు గాని నిదర్శనములు లేవు. సుప్రసిద్ధమగు గోదావరి ఆనకట్టు నుండి దీనికి ప్రసిద్ధి గల్గినది. కాన ఆనకట్టు చరిత్రమే దీనిచరిత్ర మనం దగును. బీదప్రజలను ధనవంతులుగను, వ్యవసాయమునకు నిష్ఫలప్రదములగు మెరకభూములను సారవంతములగు పంటభూములుగను మార్చిన నీ యానకట్టును గుఱించి వ్రాయుట సముంజసము.

క్రీ. శ. ౧౭౮౯ లో Mr. Topping అనువారికి గోదావరి కడ్డముగ నానకట్టఁ గట్టి కాల్వలుత్రవ్వి నీటింబారించిన మెరకపొలములు పల్లములగునని యూహ స్ఫురించెఁ గానిఅప్పటి పరిస్థితులలో నేపనికి వీలు గాక వదలివేయంబడె నఁట. పిదప క్రీ. శ. ౧౮౪౪ లో Sir Henry Mont Gomery గారి శిఫారసుల మేరకు Sir Arthur Cotton గారను ఇంజనీయరు (అక్కాలమున కెప్టెన్ కాటన్)గారిని ౧౮౪౫ లో దీనిం బరిశీలించి రిపోర్టు చేయుమని యుత్తరవు లొసంగఁబడెను. ఆయన పరిశీలించి ఆనకట్ట కట్టుటకు పండ్రెండు లక్షల రూప్యము లగుననియు, పదిలక్షల యకరముల ప్రదేశమును పల్లపుపొలములుగాఁ జేసివరిపంటకే గాక చెఱకు వ్యవసాయమునకును తగురీతి వీలు గల్గింప నోపు ననియుఁ దెల్పెను.

ఎట్టకేలకు ప్రభుత్వమువారి యంగీకారముం బడసి ౧౮౪౭ లో ప్రారంభమై ౧౮౫౨ లో పూర్తి యయ్యెను. పనిక్రింద పదిహేనులక్షల ఏఁబదివేల రూప్యములు వ్యయమయ్యె నందురు. ఇది ఆనకట్టుపని. గోదావరీనదికి ఎడమవైపున ధవళేశ్వరముకడ ప్రారంభమై నదియందలి పిచికలంకం గలుప నొకభాగమును, పిచికలంకకడనుండి మద్దూరులంక దనుక రెండవ భాగమును, దానికడనుండి విజ్ఞేశ్వరము (తొల్లింట విజయేశ్వరము)దనుక రెండుభాగములుగను, ఇటుల నదిని నాల్గు ప్రవాహములుగ నొనర్చుచు, రాతిని నాల్గువేల గజముల పొడవు గలదియైయున్నది. దీనియందలి తూము ఎన్నది లక్షల టన్నులనియు, ఇటుకలకు సరియగు పెక్కువేలదనియు నందురు. ఇంక కాలువలవ్యయము మన కప్రస్తుతము గాని మొత్తము ౧౯౦౩-౪ వఱకు ౧౩౫౫ లక్ష లాయె ననియు, దీనినుండి నూటికి ౧౮ వ వంతున లాభము కిట్టుచున్నదనియుఁ జెప్పఁబడినది. కాలువలలో పడవలు నడుచును. సరకుపడవలుం గలవు.

ధాగవి గోత్రము-భరద్వాజ ఉపగణము చూడుఁడు.

ధాత—ధాత, విధాత, జ్యేష్ఠాదేవి, లక్ష్మీదేవి నల్వురు బ్రహ్మమానసపుత్రు(లనియు, స్వాయంభువుమనువునకు సహాయార్థము సృజింపఁబడిరనియు చెప్పఁబడినది. మఱియు జ్యేష్ఠ వరుణునిభార్య యనియు, లక్ష్మికి మోక్షలక్ష్మియని పేరు గలదనియు, నీమె విష్ణుదేవుని భార్య

యనియు, నల్లని రోకేతిరి పుట్టింపఁబడి నదనియుం జెప్పఁబడినది. భాగవతమున నీసలువురు భృగువునకు ఖ్యాతి యనుభార్యయందు గల్గినసంతానమని చెప్పఁబడి యున్నది.

ధాత నక్షత్ర గోళము— నక్షత్రములు భాగోళీయులు గుర్తించినవి చూ.

ధాత్రిక— ద్రౌపదీ (కృష్ణా) దేవి యొక్క పరిచారిక. అరణ్యవాసమునందు సహా ఆమెకు పరిచర్య చేయుచునే యుండినది.

సైంధవ కీచకుల దురూహప్రయత్నములు పాండవుల కెఱిఁగించిన దీమెయే.

ధాతుపాక మలపాక దోషములు— జ్వరమునందు ధాతువులు చెడి సన్నిపాతము సంప్రాప్తమై గడువుదినములలో రోగికి, ధాతుపాకదోషమనియు, మలపాకదోషమనియు రెండు దోషములు (రోగవిపరీతస్థితులు) ఒక్కొక్కటి సంభవించుచుండును. ధాతుపాకదోషమునందు నిద్ర లేకుండుటయు, హృదయ మడఁచుకొని యుండుటయు, మలమూత్రనిరోధము కల్గి యుండుటయు, జిహ్వాయం దరుచి, శరీరమున జడత్వము గల్గి యుండుటయు, ప్రతిదినియుం దనిష్టము, నీరసము (బలహీనత) లక్షణములని చెప్పఁబడినది.

ఇంక మలపాకదోషమునందు పైలక్షణములకు వ్యతిరేకలక్షణములు గలిగియుండును. రోగియొక్క శరీరస్థితి యనుకూలముగ నున్నట్లగపడుచున్నను, జ్వరము, విదాహము లఘువుగ శరీరమున తోఁచుచుండుటయు, ఇంద్రియములు ప్రసన్నములై యుండుటయు లక్షణములుగఁ గలిగి యుండును.

ఈధాతుపాక మలపాక దోషములంగూర్చి వైద్యుఁడు కడుజాగ్రత్తం గొనియుండ వలసి యుండు ననియు, వాటికి వరుసగ ౭-౧౪, ౯-౧౮, ౧౧-౨౨ దినములు గడువనియు, ఈ సన్నిపాతస్థితులందు వాత ప్రకోపమున ఉభయపాకదోషములందును పది దినములును, పిత్తప్రకోపమున ఉభయపాక దోషములందు పంద్రెండు దినములును, కఫప్రకోపమున ఉభయపాకదోషములందు ఏడు దినములును, ఇది, స్వస్థ మగుటకుఁగాని మరణము కల్గుటకుగాని ప్రమాణదినములుగఁ జెప్పఁబడినవి. ఇవి యపాయకరపరిస్థితులని చెప్పంబడినది.

ధాతురూపాజ్ఞానములు ౧౮—వైభాషిక బౌద్ధమతము చూడుఁడు.

ధాతువు, ధాతువులు—శరీరమున కొట్టుకొనుచుండు నాడులకు, అందు ముఖ్యముగ చేతులందుఁగల నాడులకు, ధాతువు లని పేరు. మఱియు పర్వతములందు దొరకు మణిశిల మొదలగు ఖనిజములకు ధాతువులందురు. శరీరసప్తధాతువు లన వాత, పిత్త, శ్లేష్మ, రక్త, మాంస, మేదస్సు, శుక్లము లని చెప్పఁబడినది. ఇంకను ౧ బంగారు, ౨ వెండి, ౩ రాగి, ౪ ఇనుము, ౫ తగరము, ౬ సత్తు, ౭ సీసము లకు సప్తధాతువు లని పేరు కలదు. వీటికి కంచు చేర్చి అష్టధాతువు లనియు, ఇత్తడిఁ గూడఁజేర్చి నవధాతువు లని కూడ వాడుచుందురు. (ధాతుకాసీస మన అన్నభేది). ధాతువిషములు తాళకము మొదలగునవి. ధాతుశేఖరము కాసీసము.

ధాతుశాఖక్షత్రియులు—ప్రమాణశాఖ క్షత్రియులు చూడుఁడు.

ధాతుసప్తకము (ధాతువాదమున) - ధాతువులు చూడుఁడు.

ధాతుహి గోత్రము— ఉపమన్యుగణము చూడుఁడు.

ధానకము — మాష పరిమాణపుఎత్తు. అనఁగా తులములో పంద్రెండవవంతు.

ధాన్యకటకము- అమరావతీస్తూపము చూడుఁడు.

ధాన్యపలాలన్యాయము-బియ్యముపై నుండి, దానిని రక్షించుచున్న ఉముక (ఊఁక) బియ్యమునుండి వేరుచేయఁబడఁగానే పనికి మాలిన దగునని భావము. ఇట్లే సేవకావ్యక్తియు ఆశ్రయము వదలిన నగునని భావము.

ధాన్యప్రమాణము—నాల్గు నూఱు గింజల యెతునకు ధాన్యపరిమాణ మనిపేరు గలదు. మరియు వడ్లగింజ యెతునకు ధాన్యపరిమాణ మనుటయుం గలదు.

ఈసందర్భమున ధాన్యరాజ మన యవ ధాన్యమనియు, ధాన్యోత్తమ మన శాలిధాన్య మనియు, ధాన్యవీర మన మినుము లనియు, ధ్యానాక మన దనియా లనియు, ధాన్యారి యన ఎలుక యనియు చెప్పఁబడినది. ఇంక ధాన్యముల జాతిభేదములకు లెక్కయే లేదు. "వడ్లలోనిజాతులకూ, రెడ్లలోనిజాతులకూ లెక్కలే" దని సామెత కలదు.

ధాన్యములు —అనేక దేశములవారికి ధాన్యపుపంట భోజనాధారమై యున్నది. ధాన్యపుజాతులనేకములు కలవు. బియ్యము లేని ధాన్యమును పొల్లనియు, ధాన్యములోని గింజలను బియ్య మనియు, ధాన్యములోనిగింజం జుట్టి యున్న మెత్తనిగుండకు తవు డనియు, పై పొట్టునకు ఉముక (ఊఁక) యనియు పేరులు. ధాన్యములందుండు జాతులకు లెక్కలే దనిపించును. "రెడ్లలో తెగలకూ వడ్లలో తెగలకూ లెక్క లే"దని రెడ్లయందొకసామెత కలదు. అందు సుప్రసిద్ధములగు కొన్ని వివరింపఁబడును.

అక్కుళ్లుధాన్యము, అవ్వారిధాన్యము, ఆటగడసన్నాలు, ఆశుధాన్యము, కుసుమధాన్యము, గరికసన్నాలు, గుణుపురపు సన్నాలు, చిలుకముక్కుధాన్యము, దాళువాధాన్యము, నీవారధాన్యము, (పిటి నింకను నివ్వరి ధాన్యము, తృణధాన్యము, సిద్ధార్థధాన్యము, అరణ్యశాలిధాన్యము ననియు నందురు.) నృపాహ్వధాన్యము, పతంగిధాన్యము (వీటి నింకను పడగ లనియు నందురు.) పసుపువేదులు (కాశ్మీర ధాన్యము), పవనాలు, (దీని కింకను పునేరా, పన్నేరా, బీజపుష్పములు, పుష్పగంధములు, దేవధాన్యము నని వేర్వేరుతావులందు వానికి పేరులు గలవు.) పసుమానములు, పార్వతీయములు, సాపాసతిములు, [illegible]చోదధాన్యములు. (ఇందు ఐదు [illegible] వేర్వేరు దేశములం [illegible] గుచున్నవి.) పుష్పాండకములు, పుష్పాంతకములు, బంగారుతీఁగెలు, బంగారుధాన్యములు, బ్రహ్మపుష్పధాన్యము, మహారాజభోగములు, మహాన్నభోగములు, యుగంధరములు, రాజనాలధాన్యము, రాజభోగములు, శాలిధాన్యము, సుకుమారధాన్యము.

ధాన్యాయున గోత్రము— భరద్వాజ ఉపగణము చూడుఁడు.

ధాన్యాయున గోత్రము — కవ ఉపగణము చూడుఁడు.

ధామక్కతము —మతిశిక్ష ప్రాణనాతిస్థు లనువారు. వీరికి బుందేల్ ఖండమును పాలించిన ప్రభువులు శిష్యు లగుట, మతవ్యాపకము చక్కఁగ నయ్యె నందురు. ఇది యన్ని మతములలోని సారముంగూర్చి చేసినమతముగఁ గానవచ్చెడిని.

వీరి ధర్మములు ఖురానునుండియు, బైబిలు నుండియు, వేదపురాణముల నుండియు ధర్మశాస్త్రగ్రంథముల నుండియు, మత ధర్మ నియతి శీలములను బోలి యుండును. వీరి యందు విగ్రహారాధన లేదు. వీరిదేవాలయము లందు మతగ్రంథముల నిడి పూజింతురు. వీరి మతగ్రంథములు కలశము, కీర్తనము, ఖేల పదము, ప్రకాశము, రసము. వారిశృంగారము

సనందనము, సాగరిస్త్ర్యంగారము సిద్ధభాషయను నవి కల వందురు.

వీరికి ప్రత్యేక సిద్ధాంతము లున్నట్లు గాన రాదు. భక్తియు, కొన్ని విధులును, మతస్థులం దభిమానము ప్రధానములుగఁ గన్పించెడిని. హిందూయం దప్పైనాహు లనియు, వాద్యాకు లనియు, పరిశుద్ధ వైష్ణవు లనియు, లోకాయతు లనియు, సమరసవేదు లనియు శాఖ లున్నను, వీరిని సాముదాయికముగ ప్రాణనాథిసక్ వైష్ణవు లని యనుచుందురు. మిగత్వల్పసంఖ్యాకులైనను, వీరి గ్రంథములు సుగ్లభములుగను నుండుటయు, వీరియందు మానసిక యుక్కాలమున క్షీణించి యుండుటయు నీమార్చ్ఛ యేమియుం దెలియ రాకున్నది.

ధాయామతము— ఇది చీనాదేశమున వ్యాపించియున్న మతములలో నొకటి. ధాయా మతస్థులకు లావోత్సే, యనువాయన విధుండు. వీరికి సామాన్యవిధానము కలదు. జగత్ప్రధానము లన్నియు పుంస్త్రీ లక్షణములు కల్గియున్నవే యనియు, జగమునకు హేతువే యిది యనియు, ఆకాశమునకు, భూమికి తెన్నని సంబంధము కల దనియు, జడాజడము లొకప్పుడు కలిసియే యుండి విడబ వేరైన వనియు, నీమతమునఁ జెప్పఁబడినది.

ధారణ — యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన అష్టాంగయోగములలో నొకటి. (యోగశాస్త్రము చూడుఁడు). ధారణ యన ధరించుట యని యర్థము. ఇత్తెఱని ధ్యానమునకుం బూర్వము తన కవసరమైనతావున ప్రాణమును, చిత్తమును నిల్పఁబూనుట యని భావము. ప్రాణాయామ విధానమున రెండు గంటల ముప్పది మూఁడు నిమిషముల ముప్పదియారు సెకెండ్ల కాలము కుంభకమున నిలుపఁగల్గిన నది ధారణ స్థితి యని చెప్పఁబడినది. ధారణను యోగులు స్థూలధారణ యనియు, సూక్ష్మధారణ యనియు ద్వివిధముగఁ జెప్పుచున్నారు.

౧ స్థూలధారణ - ఇది పృథివ్యప్తేజోవాయు రాకాశగతములై యైదు తెఱంగులుగ నున్నది.

(౧) పృథివీధారణ పృథివీతత్త్వమును మనస్సునం దుంచుకొని ధ్యానించుచు రెండున్నరగంటల కాలము కేవలకుంభకమున ప్రాణము నిరోధించి యుంచుట. (పృథివీతత్త్వము చూడుఁడు. కుంభకము చూడుఁడు. ప్రాణాయామము చూడుఁడు.)

(౨) అంభసిధారణ - జలతత్త్వమును మనస్సునం దుంచుకొని ధ్యానించుచు రెండున్నర గంటలకాలము కుంభకమున నిరోధించుట. (జలతత్త్వము చూ.)

(౩) తేజస్తత్త్వధారణ - వాయుతత్త్వధారణ, ఆకాశతత్త్వ ధారణలు పైవలెనే రెండున్నర గంటలకాలము నిరోధించుట. (తేజస్తత్త్వము, వాయుతత్త్వము, ఆకాశతత్త్వము చూడుఁడు.)

దీనికి ప్రకారాంతరముగఁ గొందఱు యోగాభ్యాసకులు పాదాది జానుపర్యంతము పృథివీతత్త్వస్థాన మనియు, జాన్వాది గుదస్థానపర్యంతము జలతత్త్వస్థాన మనియు, గుదస్థానాదిహృదయపర్యంతము అగ్నితత్త్వస్థాన మనియు, హృదయాది భ్రూమధ్యపర్యంతము వాయుతత్త్వస్థాన మనియు, భ్రూమధ్యాది బ్రహ్మరంధ్రపర్యంత మాకాశతత్త్వస్థాన మనియును ఆయాస్థానముల వాటివాటికిం జెప్పఁబడిన బీజవర్ణాధిదేవతాదుల మనస్సునం దుంచుకొని ధ్యానించుచు, రెండున్నరగంటలకాలము కుంభకమున నిరోధింపవలె నందురు.

౨ సూక్ష్మధారణ- పంచభూతములు, వాట్ల గుణములగు తన్మాత్రలు, వాట్లసంబంధములగు జ్ఞానేంద్రియములు, అచట వర్తించెడి ప్రాణాపాన వ్యానోదానసమానము లనంబడు పంచ

వాయువులను గుర్తించి, మనస్సున నిల్పి యుంచుట సూక్ష్మధారణ యని చెప్పఁబడినది.

ధారణ (యోగము)—ఇది స్థూలధారణ యనియు, సూక్ష్మధారణయనియు ద్వివిధము. స్థూలధారణ— ౧ పృథ్వీధారణ యనియు, ౨ అంభసిధారణ యనియు, ౩ ఆగ్నేయీధారణ యనియు, ౪ వాయవీధారణ యనియు, ౫ ఆకాశ ధారణ యనియు పంచవిధములు.

సూక్ష్మధారణయం దంతర్భేదములు లేవు. ఒకే విధము. అష్టాంగయోగములు చూ.

ధారానగరము—తొల్లింట మాళవదేశ మేలిన భోజమహారాజు రాజధాని. దిమోహునీ శాసనమున క్రీ. శ. తొమ్మిదవ శతాబ్దమున నీమహారాజు పాలించె నని తెలియుచున్నది. (మాళవదేశము చూ.)

ధారావాహికబుద్ధిన్యాయము— బుద్ధి ప్రవాహమువంటి దనియు, తలంపునకు వచ్చు ప్రతిసంగతియు క్షణక్షణమునకు అదే కల్గుచు నశించుచు, తిరుగఁగల్గుచు (విరామము లేక) ఆతలంపు అంతా మగుటతో [illegible] ప్రవిధముగ [illegible] మించు చుండుననియు, ఇందువలన బుద్ధి ప్రవాహముం బోలిన దనియు భావము.

ధార్వాడ జిల్లా— ధార్వాడపురము (ధార్వార్) ప్రధానస్థానము. (బొంబై ధాని చూడుఁడు.)

ధార్సంస్థానము— సెంట్రలిండియా ఏజన్సీసంస్థానములలో నొకచిన్న సంస్థానము. ధార్పురము రాజధాని.

ధార్ష్టవంశము-వైవస్వతమనువుకుమారుఁడగు ధృష్టునిసంతతికి ధార్ష్టవంశమని పేరుండెను.

ధీమంతుఁడు— అత్రిసంతతి క్షత్రియుఁడు. చంద్రవంశము. తండ్రిపేరు పురూరవ చక్రవర్తి. తల్లి ఊర్వశి. సోదరులు ఆయువు, అమవసువు, చిరాయువు (లేక శతాయువు) శ్రుతాయువు ననువారలు.

ఇంకను ప్రియవ్రతుని వంశస్థుఁడగు [illegible] [illegible] ధీమంతుఁడను [illegible] గలఁడు.

[illegible]రాయనగోత్రము [illegible] ఉపగోత్రము చూడుఁడు.

ధీరాసనము-యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడిన యోగాసనములలో నొకటి.

రెండుకాళ్ళ మడమలు గుదద్వారమునకిరు ప్రక్కల నుండునట్లుంచి, రెండు మోఁకాళ్ళ అగ్రభాగములు నేల కంటునట్లుఁ గూర్చుండి కుడిచేతిని ఎడమమోఁకాలినను, ఎడమచేతిని కుడిమోఁకాలినను జేర్చి [illegible] ధీరాసన మనఁబడును. దీని యభ్యాసమువలన నిద్రయు నాలస్యమును నశించునని చెప్పఁబడెను.

ధీరుఁడైనా కావలయును, దీనుఁడైనా కావలయును. మధ్యవాఁడు కారాదు—లోకోక్తి.

ధుర్యచిత్తుఁడు- [illegible] నందనము క్షత్రియుఁడు. ఇతనికి మహి[illegible]యు [illegible] [illegible] [illegible] సంతతి కలుగకపోఁగా [illegible] దత్తస్వీకారము చేసె నని చెప్పఁబడినది.

ధూరాంత క్షత్రియులు— ప్రమారశాఖ క్షత్రియులు చూడుఁడు.

ధూంతాశాఖా క్షత్రియులు—ప్రమారశాఖ క్షత్రియులు చూడుఁడు.

ధూతపాప (తీర్థ) ము— అయోధ్యా ప్రాంతములోని సుల్తాన్పూర్ నకు ఆగ్నేయ దిశను ౧౦ మైళ్ళదూరమున గోమతి (ఇప్పటి గుమ్తీ) నదియందలి స్నానతీర్థము. దీని నిప్పుడు ధోపాప్ అనుచున్నారు. బ్రహ్మాండపురాణము,

౪౯ యందు దీనిప్రశంస కలదు.

మఱియు బనారసునందు గంగానదియం దొక స్నానతీర్థము ధూతపాపతీర్థ మనుపేరం బరగుచున్నది. దీనిగూర్చిన ప్రశంస స్కాందపురాణ కాశీఖండ ఉత్తరా. ౫౯ యధ్యాయమునం గలదు.

ధూపగుగ్గులము—సర్జరసము చూ.

ధూపదశాంగము— అగ్నిపైని వైచి ధూపము వేయు దశాంగములను (ధూపవస్తువు) పదిద్రవ్యములు చేర్చినగాని సిద్ధ మయ్యెను. సర్వసాధారణముగ ధూపవస్తువు నిట్లు చేసెదరు.

శ్లో. ఉశీరం చందనం
గుగ్గులు మహిషాక్షకమ్
కర్పూరాగరు కచ్చూరం
తుంగమూలం శిలారసమ్॥
సర్వాణి సమభాగాని
సర్పిషా యుతాని వై
ముశలేన చూర్ణితం వై
దశాంగ మితి కథ్యతే.

౧ వట్టివేళ్లు, ౨ మంచిగంధము, ౩ గుగ్గులము, ౪ మహిషాక్షి, ౫ కర్పూరము, ౬ అగరు, ౭ కచ్చూరము, ౮ తుంగముస్తెలు, ౯ సాంబ్రాణి, ౧౦ ఆవునెయ్యి ఇవి సమభాగములు చూర్ణము (పొడుము) చేయునది.

ఇందింకను ఏడువిధములు కలవు. ౧ యక్షకర్దధూపము, ౨ ప్రాజాపత్యధూపము, ౩ విజయము, ౪ శీతాంశుధూపము. ౫ కర్పూరకల్యాణము, ౬ అమృతధూపము, ౭ సుగంధధూపము

ధూపపంచపల్లవములు—పంచపల్లవములు చూడుఁడు.

ధూపవస్తువు—ధూపదశాంగము చూ.

ధూమకేతువు (తోఁకచుక్క) Comet) తోఁకచుక్క ఒకనక్షత్రము. దానిని వెంబడించి పెక్కు చిన్న చిన్న నక్షత్రములసంఖ్యాకములుగ వెలుఁగిచ్చుచు కడుదూరము జనుచుండ, సూర్యునివైపున కేగుచు బహుశః సూర్యునిం జుట్టి, తిరుగ వెనుకకుం బోవును. వెలుఁగుగల నక్షత్రములు కడుదూరము వెంట నంటుటం జేసి పొడుగుగల కుచ్చు వలె నుంట తోఁకగ పోల్చి తోఁకచుక్క యనెదరు. గ్రీకు భాషయందు Kometes అన వెండ్రుకలకర్థము.

తోఁకచుక్క భూమితో సంబంధము ప్రజారిష్టమని తెలంపఁ బడుచున్నది. కాని, పశ్చిమదేశపువిద్వాంసులు నిరపాయకర మని కనిపెట్టినఁట. దానితోఁకయందుండునవి కడు చిన్న ఉల్కలే యనియు, ఏపాటి చిన్న మేఘ మైనను వాట్లను మఱుఁగుపఱుపఁ జాలుననియు, క్రీ. వె. ౧౮౬౧ సంవత్సరమున నొక ధూమకేతువు తోఁకగుండా భూమి జనియుండె ననియు, అతెఱి నాసంగతి ఎవ్వరికిం దెలియకుండునంత సర్వసాధారణముగ నడిచె ననియు నందురు.

తోఁకచుక్క—తోఁక కొన్నివేల మైళ్ళ పొడవుండుం గాని దానిలోని కొన్ని యుల్కలు కొన్ని పౌనులబరువు మాత్రమే యుండు నఁట. (తోఁకచుక్కలు చూడుఁడు.)

అవిపొడసూపినపిదప వానియాకృతి, పరిమాణము, అంతున్నవన్న వాని చరిత్రం గూర్చియు నెంతోపరిశ్రమచేసిపాశ్చాత్యులుబహువిధముల పలికియుండిరి గాని, ధూమకేతువులు పొడసూపుకాలమును సూక్ష్మమార్గముల మనవారెఱింగినంత దూరము వా రెఱుంగ రనుటకు ఒక్క యుదాహరణము చాలునని తోఁచెడిని.

జ్యోతిశ్శాస్త్రము ననుసరించి గణితరీతిని ధూమకేతువుల యుదయాస్తమయ సమయములు శాస్త్రజ్ఞులు సరిగా గ్రహించుచుందురు. సూక్ష్మమార్గమున ధూమకేతువుల రాకను గొల్చుకొనుటయు మనవా రెఱుంగుదురు.

చ. “సరసిజమిత్రపుత్రుఁడు వి

శాఖఁజరింపఁగ నంత్యకార్తులన్
గురియును వాన; ధారణలు
గ్రుంకును, దక్షిణభూమిఁ దోఁచుభీ
కరముగ ధూమకేతువులు...''

అనియును,

సీ. రవితనూభవుఁ డనూరాధ నుండిన
జైత్రమున............
ధూమకేతువు దోఁచు...''

అనియును.

చ. "ఒనరి ధనిష్ఠతార శని యుండిన
... ...
బెడిదంబుగఁ బుట్టును ధూమకేతువు''

అనియును,

గీ. "కుంభమున శని యుండిన......
బెడిదంబుగా ధూమ మెసఁగు కేతువు''

అనియును, గ్రహచారలక్షణములం దెలుపుచు అయ్యలరాజు అయ్యలకవి, భాస్కరకవులు చెప్పియున్నారు. (అయ్యలరాజు అయ్యలకవి భాస్కరకవులు చూడుఁడు).

ధూమగంధి గోత్రము- భరద్వాజఉపగణము చూడుఁడు.

ధూమదర్శి రోగము — ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున దృష్టికి పొగవలెఁ గన్పించుచుండు నొకనేత్రరోగము.

ధూమర్శరోగము— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున నిది యొకనేత్రరోగమునకుఁ బేరు. దీనిని దృష్టిమండలగత రోగమనియు నందురు.

ధూమలక్షణ గోత్రము- నిధృవగణము చూడుఁడు.

ధూమశకటము నడువనారంభించుతఱి నొనర్చుధ్వని—ఇనుపబాటపై ధూమశకటము బండ్లఁ నీడ్చుకొని పర్విడుట నందఱెఱిఁగినదే. ఇది ఆవిరిబలమున నడుచుయంత్రము.

తోలుకొలుతయంత్రమునందే (In Boiler) తయారగు నీటియావిరి గొట్టములగుండా సిలెండరు (Cylinder) లలోనికి బ్రవేశపెట్టఁబడి, అందుఁగల పిస్టనును (Piston) ముందునకుఁ ద్రోయును.

ఈపిస్టనునకును సొక్కిన యంత్రములోని ఇతరభాగములకును సంబంధము కలదు. కాన మఱికొన్ని చక్రము లీపిస్టను కదలికవలనఁ దిరుగ నారంభించును. అవియును మఱికొన్నిటిని ద్రిప్పును. ఇట్లు కడకు ఇనుపపట్టాలపైనుండు బండిచక్రములం ద్రిప్ప బర్విడఁ జేయును.

ఇందు తోలుకొలుత సిలెండరులలోని కేగిన ఆవిరి, పిస్టనును ముందునకుం ద్రోసి తానొక వెనుకమార్గమున గొట్టములగుండా పొగగొట్టము (Funnel) లోనికి వదలఁబడును. అట్లు పని బయటఁ బడుతరి 'పఫ్' అని ధ్వనిజేసి బయటఁబడును. సిలెండరులనుండి వెనుకబట్టు మార్గమునకు "ఎగ్జాస్టు వాల్వు'' (Exhaust Valve) అనిపేరు. ఈ యావిరి ధ్వనిజేయుచు వెనుకకు బోవుటతో పిస్టను మరల వెనుకకు వచ్చును. తోడనే క్రొత్త యావిరి సిలిండరులోనం బ్రవేశించి తిరుగ పిస్టనును ముందుకుం ద్రోయును. ఇట్లు నడచు చుండును. ఈధ్వని పిస్టను ముందునకుఁ జనుటయం దొకతరియు వెనుకకుఁ బోవుచో నొకతరియుఁ గలుగుంగాన, బండి కదలనారంభించుచో చేయుధ్వనులు రెంటికి ఒకసారి పిస్టను ముందువెనుకలకు నడిచిన దని యెఱుంగ వలయును. ఎంజనునందు రెండు సిలెండర్లుండుంగాన నాల్గుధ్వనులుగ మన మెఱుంగఁ దగినది. ప్రారంభమున వేర్వేఱు ధ్వనులు వినఁబడినను త్వరితము గల్గినపిదప వేర్వేరు ధ్వనులు స్పష్టముగ వినఁబడక కలిసి ఒకేవిధమున బట్టు మను హోరు వలె వినఁబడుచుండును.

ధూమాదిమార్గము—కర్మ మాచరించిన వారు పితృలోకమునకు పోవు మార్గము. వీరు తా మొనర్చిన యగ్నిహోత్రధూమమునుండా చనెదరుగాన ధూమాదిమార్గమను పేరయ్యెను. వీరికి పుణ్యానుభవానంతరము పునర్జన్మకలదట. మార్గములు చూడుడు.

ధూమాయము అష్టసిద్ధాయుధములు చూడుడు.

ధూమ్ర— భర్త ప్రజాపతి, సుతుడు ధరుడు. ఈతడు అష్టవసువులలో నొకడు.

ధూమ్ర లేక ధూమ్రాయణగోత్రము- నిధ్రువగణము చూడుడు.

ధూర్జటి కవి—ఆంధ్రకవులలో మధ్యకవులందు పరిగణింపబడినవాడు. పాకనాటి నియోగిబ్రాహ్మణుడు. ఆపస్తంబ సూత్రుడు. భారద్వాజసగోత్రుడు. శివభక్తుడు. శ్రీకాళహస్తిపురవాసిగ నుండిన ఇతడు శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌముని యాస్థానకవులలో నొకఁడాయెను.

రచించినవి శ్రీకాళహస్తీశ్వర మాహాత్మ్యమును, శ్రీకాళహస్తీశ్వరశతకమును. శ్రీకాళహస్తీశ్వరునకే కృతి సమర్పించెను. మధుర మైన కవిత్వము, చక్కని ధోరణి.

ధూర్జటి లింగరాజు కవి—ఆంధ్ర కవులలో నాధునికుడుగ పరిగణింపబడినవాడు. ధూర్జటి వేంకటరాయకవికి తండ్రి. (ధూర్జటి వేంకటరాయకవి చూడుడు.) పాకనాటి నియోగి బ్రాహ్మణుడు. భారద్వాజసగోత్రుడు. ఈతడు కాళహస్తిప్రభువగు దామెర్ల కృష్ణనాయని కుమారుడగు వేంకటపతినాయని వారికి కృతి నొసగుటకు శ్రీకాళహస్తీశ్వరమాహాత్మ్యమును రచించె ననియు, అది పండ్రెండాశ్వాసముల గ్రంథమనియు తెలిసెడిని.

ధూర్జటి వేంకటపతి కవి—ఆంధ్ర కవులలో నాధునిక కవిగ పరిగణింపబడినవాడు. ధూర్జటికవి (శ్రీకాళహస్తీశ్వర మాహాత్మ్యము రచించినవాడు) కీతడు మనుమడు (పౌత్రుడు) రచించినది కృష్ణరాయవిజయమను ప్రబంధము.

ధూర్జటి వేంకటరాయ కవి-ఆంధ్రకవులలో నాధునికుడుగ పరిగణింపబడినవాడు. శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌముని కాలమందుండి శ్రీకాళహస్తీశ్వరమాహాత్మ్యము రచించిన ధూర్జటికవి సంతతివాడని చెప్పబడినది. (ధూర్జటికవి చూడుడు). పాకనాటి నియోగిబ్రాహ్మణుడు. భారద్వాజస గోత్రుడు. తండ్రిపేరు లింగరాజు.

ఈ వేంకటరాయకవి రచించినది రత్నావళీ పరిణయమను పేరుగల ప్రబంధము. ఇంకను అమర మనబడు నామలింగానుశాసనమును పద్యకావ్యముగ రచించె నందురు గాని యది కానవచ్చుట లేదు.

ధూర్వాగణపతిచతుర్థి—శ్రావణ శుద్ధ చతుర్థి. గరిక (ధూర్వముల) తో వినాయకుని బూజింతురు. ఇంకను దీనినే నాగచతుర్థి యనె దరు. కొందరు నాగపూజ యొనర్తురు. (పండుగలు పర్వతిథులు వ్రతదినములు చూడుడు.)

ధూర్వాష్టమి—భాద్రపద శుద్ధ అష్టమి. కృష్ణుని ధూర్వములచే (గరికచిగుళ్లు) పూజించు పర్వదినము. మరియు నీదినమున కొందరు కేదారవ్రత మాచరించెదరు.

స్త్రీలు కొందరీదినము మొదలు పదునారు దినములు మహాలక్ష్మీవ్రత మాచరించుటయుం గలదు. (పండుగలు చూడుడు.) జ్యేష్ఠాష్టమి చూడుడు. ఉభయదినవ్యాప్త మగునేని పూర్వ దినముననె యాచరింతురు. భవిష్యోత్తర పురాణోక్త వ్రతము గౌడదేశమున నాచరణయుం దున్న వ్రతము.

ధూర్వోఁడు— పాండవసంతతి క్షత్రియుఁడు. తండ్రి నృపంజయుఁడు. పితామహుఁడు మేధావి. పుత్త్రుఁడు తిమి.

ధూలకవిషము— ఆయుర్వేద వైద్య శాస్త్రమున నిది విషములలో నొకజాతివిషము.

ధూలియమ్(Thulium)—ఇది Rare earth element అని చెప్పఁబడినది. ఇది Yttrium group నకుం జెందినది.

దీని Chemical Symbol Tm. అనియు, Atomic weight 169.4 అనియు, Atomic number 69 అనియు, క్రీ. శ. ౧౮౭౯ లో కనిపెట్టఁబడినదనియుఁ జెప్పఁ బడినది.

ధూళిపాటి కృష్ణకవి—ఆంధ్రకవులలో పరిగణింపఁబడినవాఁడు. విశాఖపట్టణము కాపురస్థుఁడు. బ్రాహ్మణుఁడు. ౧౨ [illegible] రచించినవాఁడు.

ధూళిపుష్పికా- మొగలిచెట్టునకు పేరు.

ధృకసంధిగోత్రము-శాండిలగణము చూ.

ధృతరాష్ట్రుఁడు – అత్రి, చంద్ర, పూరు, కురు సంతతి క్షత్రియుఁడు. తండ్రి విచిత్రవీర్యుఁడు. తల్లి అంబిక. భార్యలు, గాంధారీదేవియు, వేశ్యకవైశ్యస్త్రీయును. కుమాళ్లు గాంధారీదేవివలన నూర్గురు(దుర్యోధనాదులు). వీరందఱు భారతయుద్ధమునని హతులైరి. వేశ్యక వైశ్యస్త్రీ (భార్య) వలన కుమారుఁడు యుయుత్సువుఁడు. ధృతరాష్ట్రుఁడు వ్యాసునివలన అంబిక యందు విచిత్రవీర్యుని సంతానముగా జనించిన వాఁడని చెప్పఁబడినది. ఇతఁడు జాత్యంధుఁ డనియు, అరిష్టునికుమారుఁ డగు హంసుఁడను గంధర్వుని యవతారమనియుం జెప్పఁబడినది.

ధృత లయ (ప్రాణము)— (లయప్రాణము చూడుఁడు.) ధృతము- పాడఁదగినంత తక్కువకాలము. ఇది హ్రస్వోచ్చారణ ప్రమాణకాలపరిమితిగా చెప్పఁబడినది. సంగీత దశప్రాణములలోని లయప్రాణము నందలి త్రివిధ భేదములలో నొకటి.

ధృతిమంతుఁడు-ఇక్ష్వాకు నిమి సంతతి. సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి మహావీరుఁడు. పుత్త్రుఁడు సుధృతి.

ధృతుఁడు—అత్రిసంతతి చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు. (గాంధార నృపతి) తండ్రి పేరు ఘర్మ్యుఁడు. కుమారుఁడు దుర్మనుఁడు.

ధృష్టకేతుఁడు—ఇక్ష్వాకుసంతతి. సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి సుధృతి. పితామహుఁడు ధృతిమంతుఁడు. కుమారుఁడు హర్యశ్వుఁడు.

మఱియు పాంచాలభూపతియగు ధృష్టద్యుమ్నునికుమారుని పేరు ధృష్టకేతుఁడే. కాశ్యుఁడగు సుకుమారునికుమారుఁ డొకఁడు ధృష్టకేతుఁడను పే గలవాఁడే. ఈతనికి ప్రతిహోత్రుఁడను సుతుఁడు గలఁడు.

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు— అత్రి, చంద్ర, పూరు సంతతిక్షత్రియుఁడు. తండ్రి ద్రుపదమహారాజు. తోఁబుట్టువు కృష్ణాదేవి. (ద్రౌపదీదేవి). సోదరుఁడు శిఖండి. భారతయుద్ధమున సేనాని పాండవసైన్యములకు దళవాయి.

ఈతఁడు తండ్రియగు ద్రుపదమహారాజు కొనరించిన పుత్త్రకామేష్టియజ్ఞ ఫలమున జనించినవాఁడఁట. అగ్నియంశ మని చెప్పఁబడినది.

ధృష్టవర్మఁడు — యదుసంతతి. చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు. అక్రూరుని తమ్ముఁడు.

ధృష్టి యదుసంతతి చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు. (రెండవ) కుంతికుమారుఁడు

ధృష్టుఁడు — ఇతనినుండి యితనిసంతతికి ధార్ష్ట్రవంశ మని పేరయ్యెను. (వైవస్వత మనువు చూడుఁడు.) ఇతఁడు బ్రహ్మపదవి

నందినవాఁడని చెప్పఁబడినది. కుమారుఁడు నాభాగుఁడు. ఇతఁడు ఇక్ష్వాకుసోదరుఁడని చెప్పఁబడినది.

ధేనుకులగోత్రము- ధనికుల చూడుఁడు.

ధైర్యము లేని రాజు, యోచన లేని మంత్రి—లోకోక్తి.

ధైర్యం సర్వత్ర సాధనమ్ — ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి. ధైర్యము వీడరాదనియు, అన్ని పరిస్థితులందును నది కార్యసాధక మగుననియు భావము.

థైసిస్ రోగము (Phthisis) — ఇది పాశ్చాత్య వైద్యవిధానమున చెప్పఁబడిన Tuber culosis రోగమునకుం జెందిన యొక శాఖ. Lungs కుం జెందినది.

ధౌతామ్బకి గోత్రము భరద్వాజ ఋషిగణము చూడుఁడు.

ధౌతి (క్రియ)-యోగాభ్యాసమునకు వాతపైత్యశ్లేష్మదోషసంజనిత రోగముల విధములు గలుగకుండ నిర్బాధకముగ ప్రాణాయామాభ్యాసము నడుచుచుండుటకు షట్క్రియలు చెప్పఁబడినవి. (యోగాభ్యాస క్రియాషట్కము చూడుఁడు.)

అందు ధౌతి యొకటి, ధౌతిక్రియ అంతర్ధౌతి యనియు, దంతధౌతియనియు, హృద్ధౌతి యనియు, మూలశోధనధౌతి యనియు నాల్గు విధములు.

౧. అంతర్ధౌతి- ఇది తిరిగి వాతసార అంతర్ధౌతి యనియు, వారిసార అంతర్ధౌతి యనియు, వహ్నిసార అంతర్ధౌతి యనియు, బహిష్కృత అంతర్ధౌతియనియు నాల్గుభేదములుగ నుండును.

(౧) వాతసారము-నోరించుక తెఱచివాయువును నెమ్మదిగ లోనికిఁ బీల్చుచు పిదప నోరు మూసి పీల్చినవాయువును మ్రింగి లోన నిటు నటు వ్యాపింపఁజేసి (లోన వాయువుతో కడిగి) గుదద్వారమున నావాయువును పైకి వెడలఁ జేయుట వాతసారాంతర్ధౌతి యనంబడు నని చెప్పఁబడినది. మరియు నిది సర్వరోగములను హరించు ననియు, జఠరాగ్నికి బలము నొసంగి రక్తమును శుభ్రపఱుచు ననియుం జెప్పఁబడినది.

(౨) వారిసారాంతర్ధౌతి-ఉష్ణోదకము గాని చన్నీళ్లు గాని, కంఠముపర్యంతము త్రాగి మ్రింగి లోన గాలించి కడిగి గుదద్వారమున పైకివదలి వేయుట. ఇందువలన నాడులందలి మలినము వదలునని చెప్పఁబడినది.

(౩) వహ్నిసారాంతర్ధౌతి- దీనిని అగ్నిసారాంతర్ధౌతి యనియు వాడుచుందురు. నాభిని వెన్నునకంటు నటుల నొత్తుచు తిరుగ నుబ్బించుచు నతి జాగ్రత్తగా నభ్యాసమొనర్చుట. ఇటుల దినమునకు నూరు పర్యాయములు చేయుట నభ్యసించినవారు కలరఁట. ఇందువలన సమస్తోదరరోగములు నశించి యోగాభ్యాసమునకు శరీరము నాయత్తపఱచునని చెప్పఁబడినది.

(౪) బహిష్కృతఅన్తర్ధౌతి-ఇదిఅపాయకరమగు క్రియ. అతిజాగ్రతగా నభ్యసింపఁదగినది. తొందర పడిన నపాయకర మగును. ఒకటిన్నర గంటలవఱకు వాయువును లోన కుంభించి, మలద్వారమున పైకి వదలివేయు చుండిన, శరీరమునందలి సమస్తమలములు వదలు నని చెప్పఁబడినది. దీనింగూర్చి అంతగా తెలియరాకున్నది. ఎక్కువగా వాడుకయందు లేదందురు.

౨. ధంతధౌతి- ఇది తిరిగి ౧ దంతమూలధౌతి యనియు, ౨ జిహ్వామూలధౌతి యనియు, ౩ కర్ణధౌతి యనియు, ౪ కపాలరంధ్రధౌతి యనియు నాల్గువిధములగు ఉపభేదములుకలదు.

(౧) దన్తమూలధౌతి- చంద్రచెక్కరసము. లేక కషాయముతోఁ గాని, చండ్రపుల్లతోఁ గాని, దన్తములు చక్కఁగా తోమి కడుగుట.

ఇందువలన దంతపటుత్వము కలుగు నని చెప్పఁబడినది. కొందరు శుభ్రముగ వెలిబూడిద, మన్ను మొదలగువాట్లతో తోముచున్నారు. ఇది దంతధావనము.

(౨) జిహ్వాధౌతి-దంతధావనమున నాలుకను గీచి శుభ్రపఱచుట. కొందరు వ్రేళ్ళతో నాలుకను రుద్ది కడిగియు నాలుక నించుక పైక లాగుచు సాఁగఁ దీతురు.

ఈ క్రియవలన శరీరమునకు ముదిమి రాక యుండి పటుత్వమును నిలుపు ననియు, ఖేచరీ ముద్రకు వీలు కల్గించు ననియుఁ జెప్పఁబడినది.

(౩) కర్ణధౌతి- [illegible] చెవిరంధ్రములలోన అనామికవ్రేలు నుంచి శుద్ధి చేయుట. ఇది చెవుడు కలుగనీయక యోగాభ్యాసమున లోనినాదమును చక్కఁగా వినఁబడఁ జేయునదిగాఁ జెప్పఁబడినది.

(౪) కపాలరంధ్రధౌతి- కుడిచేతి బొటన వ్రేలితో [illegible] యందలి కపాలరంధ్రమును రుద్దుట. ఇది నాడులను శుద్ధి పఱచి, దివ్యదృష్టికి వీలు కల్గించునని చెప్పఁబడినది.

౩. హృద్ధౌతి-ఇది తిరిగి దండధౌతియనియు, వమనధౌతి యనియు, వస్త్రధౌతి యనియు మూఁడు భేదములు కలది. ఈ క్రియ చాల అపాయకరమైనది గాన జాగ్రతగఁ జేయవలెను.

(౧) దండధౌతి-పసుపుచెట్టుకాడ, పేపబెత్తము మొదలగు కాడలను నోటిగుండా నెమ్మదిగా మ్రింగి హృదయమువఱకు తిరుగ వెలుపలకుం దీయుట.

(౨) వమనధౌతి- భోజనానంతరము నీళ్ళ నధికముగా పుక్కిలించి యుమియుట.

(౩) వస్త్రధౌతి-మూఁడు లేక నాలుగంగుళముల వెడలుపు బట్టను తెల్లగను, పరిశుభ్రముగను నుండునటులఁ జేసి, చన్నీటం దడిపి, నోటిగుండా రోజున కొంకమూర చొప్పున నభ్యాసము చేసి మ్రింగుచు, తిరిగి వెలుపలికిం దీయుచుండుట. ఇటుల పదునేనుమూరలవఱకు మ్రింగి తిరిగ బయటకుం దీయుచుండవలె ననియు నీయభ్యాసము పెల్లనాళ్లు జాగరూకతతో చేయుచుండవలె ననియుఁ జెప్పఁబడినది.

౪. మూలశోధనధౌతి-గుదద్వారములోపల కడిగి శుభ్రము చేయుటను మూలశోధనధౌతి యందురు. ఇది ఆరోగ్యప్రద మనియు, శరీరరోగములను పోఁగొట్టు ననియు నందురు.

ధౌమ్యుఁడు—పాండవుల పురోహితుఁడు.

ధ్యానము (ధ్యానయోగము)- యోగశాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడు అష్టాంగయోగములలో నొకటి. (యోగశాస్త్రము చూ.) ధ్యానమనఁగా నేదేని యొకవస్తువునందు మనస్సును లగ్నము చేయుట యని యర్థము. పాశ్చాత్యులు కొందరు ధ్యానమును మనస్సు నొక్క వస్తువుపై కొంతకాలము ఏకాగ్రతతో నిలుపుటయే ధ్యాన మని చెప్పఁబడినది. ధ్యానయోగమును యోగులు యోగశాస్త్రముగను, సాంఖ్యులు సాంఖ్యముగను ద్వివిధముగఁ జెప్పుచున్నారు. యోగశాస్త్రమున ధ్యానము స్థూలధ్యాన మనియు, జ్యోతిర్ధ్యాన మనియు సూక్ష్మధ్యాన మనియు త్రివిధములై యున్నది.

స్థూలధ్యానము- ఇది బహిస్స్థూలమనియు, అంతస్స్థూలమనియు ద్వివిధము.

(౧) బహిస్స్థూలము- తన యిష్టదైవమును శాస్త్రోక్తలక్షణములతో రూపములుగ నొనర్చినటుల మనస్సున భావించి ధ్యానించుట. ఇది ఒకవిధము.

(౨) అంతస్స్థూలము-శరీరస్థములగు ఆధార, స్వాధిష్ఠాన, మణిపూరక, అనాహత, విశుద్ధ, సహస్రార చక్రములను, వాని యితరలక్షణములను, బీజములను, అధిదేవతను, సలక్షణముగ

ధ్యానించుట. (ఆధారచక్రము, స్వాధిష్ఠాన చక్రము, మణిపూరక చక్రము, అనాహత చక్రము, విశుద్ధచక్రము, సహస్రారచక్రములు చూడుఁడు). ఈధ్యానము చక్కఁగ నిలచిన పిదప, యోగాభ్యాసవిధానమున సహస్రారము నందు ప్రాణవాయువుఁ జేర్చి ధ్యానించుట సమాధిసిద్ధికిం గారణ మగునని చెప్పఁబడినది.

౨. జ్యోతిర్ధ్యానము- ఆధారచక్రమందలి సర్పాకారాకృతినుండు కుండలినికడ నున్న జ్యోతి స్స్వరూపమును గాని, భ్రూమధ్యమున నుండు ఆజ్ఞాచక్రమందలి ప్రణవస్వరూపాకృతి నుండు జ్యోతిస్స్వరూపమును గాని ధ్యానించుట జ్యోతి ర్ధ్యానమని చెప్పఁబడినది. ఇం దంతర్భేదములు లేవు.

౩. సూక్ష్మధ్యానము- యోగాభ్యాసమున కుండలినీప్రబోధ మగుతఱి, అది వీణాదండద్వారమున భ్రూమధ్యస్థానమునకుం జేరినపిదప శాంభవీముద్రచేత అరగంటిచూపు చూచుచుండిన కతన సూక్ష్మశరీరగోచర మగుననియు, ఆపిదపనే నిర్గుణధ్యానప్రాప్తి గల్గుననియుఁ జెప్పఁబడినది. అంతర్భేదములు లేవు.

వేదాంత సంబంధమున ధ్యానయోగము నాల్గుభేదములు కలదిగఁ జెప్పఁబడినది.

౧. పదస్థధ్యానము. ఇది కేవలకల్పితము. ఆధ్యానమునకై ఇటుల కల్పింపఁ బడినది. హృదయమున తన కధ్యాత్మవిద్యనుపదేశించిన గురుని ధ్యానించుట. కేవలభావనాపూర్వకము. పృథివీతత్త్వ ప్రతినిధిగ నొక పర్వతమయ ప్రదేశము, అందు చెట్లు శిఖరములు మొదలగు నవియు, జలతత్త్వప్రతినిధిగ, అందు నదులు జలములు సరస్సులును, అగ్నితత్త్వప్రతినిధులుగ అచట దేదీప్యమానదివ్యప్రకాశము, అగ్నిశిఖరములు మొదలగునవియును, వాయుతత్త్వప్రతినిధిగ పరిమళసుగంధయుతమగు పిల్లవాయువులును, ఆకాశము, సూర్యచంద్రాదులు, మేఘములును భావించి, అట గురుని భావించి, అజపామంత్ర మగు 'సోహం' అను శబ్దపూర్వకముగ తనగురు నిధ్యానించుట. ఇది విరాడ్రూపానుభవకారణ ముగఁ జెప్పఁబడినది.

౨. పిండస్థ ధ్యానము-సంకల్ప వికల్పముల ఉత్పత్తిలయములకు కారణ మగునది మన స్సనియు, అది సూక్ష్మశరీరసంబంధ మనియు, సుఖ దుఃఖ క్షుత్పిపాసల లక్షణములు గల దనియు, ప్రాణాపానోత్పత్తిలయముల చిహ్న మనియు, పంచజ్ఞానేంద్రియ లక్షణసంబంధము కలది యనియు, మనసునం దుంచుకొని ధ్యాన మొనర్చుట. ఇది సూక్ష్మశరీరదర్శన మని చెప్పఁబడినది.

౩. రూపస్థధ్యానము-అన్నిటిం గుర్తెఱుంగఁ జేయునది జ్ఞానశక్తి గాన జ్ఞానచైతన్యమందు మనస్సు నిల్పి ధ్యానించుట. ఇది కారణశరీర ద్యోతకసాధన మని చెప్పఁబడినది.

౪. రూపాతీతధ్యానము-జ్ఞానశక్తి విశిష్టుఁ డును, సర్వసాక్షియు, చైతన్యస్వరూపుఁడు నగు పరమాత్మను ధ్యానించుట. ఇందువలన కర్తృ కర్మ క్రియలు, భోక్తృ భోగ భోజ్యములు మొదలగు త్రిపుటీభావన నశించి "అహం బ్రహ్మాస్మి" అను అపరోక్షానుభవసిద్ధికల్గుననియు, ఇదియె ముక్తి యనియుం జెప్పఁబడినది.

ఇంక నీసందర్భమున వేఱొక్క సంగతి నుడువుట సమంజసము. అంతస్స్థూలధ్యాన సందర్భమున, పైని ఆధారము మొదలగు నేడు చక్రములు వివరింపఁ బడినవి. అం దాధారము (మూలాధార చక్రము) నాల్గు దళములును, స్వాధిష్ఠాన మాఱుదళములు, మణిపూరకము పదిదళములు, అనాహతము పండ్రెండు దళములు, విశుద్ధము పదునాఱుదళములును, ఆజ్ఞా చక్రము రెండు దళములును, సహస్రారచక్రము

వేయిదళములు నని కొందరును, ఎన్మిదిదళము లని కొందరును అభిప్రాయపడి యున్నారు. ఈచక్రముల సంయుతముగ ధ్యానించుట అంతస్థ్యానలధ్యాన మనినారు.

ధ్రువకము (క్రియ)- శబ్దముతోఁగూడిన కుడిహస్తపుఘాతకు పేరు. ఇది సంగీతశాస్త్రమున క్రియాప్రాణములోని దేశ్యక్రియ లెనిమిది విధములలో నొకటి. (క్రియాప్రాణము చూ).

ధ్రువకాంతి వాహినులు — (Polar Aurorae) ఉత్తరదక్షిణధ్రువప్రదేశములలో సాధారణముగ సాయంకాలములందుఁ బ్రకాశించెడికాంతు లనేకాకృతులను కలిగియుండును. కొన్ని సమయముల అర్ధవలయములవలెను, మఱికొన్ని యెడల ప్రవాహములవలెఁ గూడ నీరకాంతులు గాన్పించు చుండును. ఇవి సామాన్యముగ తెలుపువన్నెముగల ఆకుపచ్చగాఁ గాని, నీలపు రంగుగాఁ గాని, అప్పుడప్పుడు ఎఱ్ఱగాఁ గాని వెలుఁగు చుండును. ఈ కాంతిప్రవాహమును జూచి ధ్రువప్రదేశనివాసులగు ఎస్కిమోలు ఆశ్చర్యపడుచుందురు. ఈ కాంతులు వెంట వెంటనే వచ్చుచుఁ బోవుచుండినను కొన్ని సమయముల ఉత్తరధ్రువమునుండి కర్కాటక రేఖవఱకుఁ బొడకట్టుచుండును.

ఉత్తరధ్రువప్రాంతముల కేగిన నార్వేదేశపు శాస్త్రజ్ఞులు వీనినిగూర్చి పరిశోధనచేసి నిజ విషయములను కనిపెట్టఁ గలిగిరి. ఈపరిశోధన కొనసాగించినవారిలో డాక్టరు కార్ల్ స్టార్మరు (Carl Stormer) పండితుఁడు ప్రసిద్ధుఁడు. ఈ కాంతులు భూతలముపై నాకసమున ౬౦ మైళ్ళ యెత్తునుండి ౬౩౦ మైళ్ళఎత్తు వఱకు వ్యాపించియుండునని కనిపెట్టిన దీమహాత్ముఁడే. ఈ కాంతివాహినులు ప్రదర్శించెడి వివిధవర్ణము లాధారముగాఁ గొని, ఊర్ధ్వవాతావరణ మంతయు నత్రజని (Nitrogen), ప్రాణవాయువు (Oxygen) లతో నిండి యున్నదని శాస్త్రజ్ఞులు కనుఁగొనిరి. ఈ ధ్రువకాంతులు కలుగుసమయములు కాంతుల నిరంధ్రత్వము గల సూర్యునియందుఁ గలుగుచుఁ బోవుచుండు మచ్చల (Sun Spots) పై నాధారపడియుండును. సూర్యునియందుఁగల మచ్చలు నిరంతరము ఉదజని (Hydrogen), కేల్సియమ్ (Calcium), హీలియమ్ (Helium) వాయువులను వెలిగ్రక్కు చుండును. ఈ వాయువులు (Gases) విశేషముగ విద్యుత్పరమాణువులను (Electrified Particles) కలిగి యుండును. ఈ అణువులు భూమియొక్క అయస్కాంత పరిభావప్రదేశమునకు వచ్చుతఱి విద్యుదయస్కాంతములకుఁగల పరస్పరసంఘర్షణమువలన నీ విద్యుత్పరమాణువులు భూమధ్యప్రాంతముల నుండి సిగినీడి ధ్రువప్రదేశములకుఁ బోవును. ఆసమయమున నావిద్యుచ్ఛక్తితో సంపర్కముఁ గలిగిన వాయుకణములు కల్లోలితములై యాప్రదేశము నంతయు ప్రకాశవంతముగఁ జేయును. వీనినే ధ్రువకాంతివాహినులు (Polar Aurorae) అని యందురు. (అరోరా బొరియాలిస్, అరోరా ఆస్ట్రాలిస్ చూ.)

ధ్రువతాళము—ఇం దేడు జాతులుకలవు. జాతి (లయ) ప్రాణము చూ.

ధ్రువనక్షత్రగోళము— (నక్షత్రములు, భారతీయులు గుర్తించినవి. చూ.)

ధ్రువప్రదేశములు-(ఫ్రిజిడ్ జోన్సు చూ.)

ధ్రువము (కల)— శబ్దపూర్వకమైన చిటిక వేయుటకు పేరు. ఇది సంగీతశాస్త్రమందలి క్రియాప్రాణములోని మార్గక్రియయందలి సశబ్ద క్రియలలో నొకటి. (క్రియాప్రాణము చూ.) దశప్రాణ కల యనంబడుచున్నది.

ధ్రువసంధి—ఇక్ష్వాకుసంతతి. సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి మాంధాత. సోదరులు

సుసంధి, ప్రసేనచిత్తుఁడు, అంబరీషుఁడు. కుమారులు భరతుఁడు, అసితుఁడు.

ధ్రువుఁడు — అత్రి వంశ్య పూరు సంతతి క్షత్రియుఁడు. తండ్రి అంతి (మతి) నారుఁడు. సోదరులు సుమతి, అప్రతిరథుఁడు.

బలరాముని చిన్నఁడగువానికి ధ్రువుఁడను నామమో, లేక సగుణ కని నామాంతరమో ఉండెనని తెలియుచున్నది.

ఉత్తానపాదుఁడను భూపతికి సునీతి యను భార్యయందు జనించిన ధ్రువుఁడను కుమారుఁడు ఒకఁడు కలఁడు. ఈతఁడు తన తండ్రిచే నిరసింపఁబడి గొప్పతపము చేసి ధ్రువపదము నందినవాఁడు. ఇతని చరిత్ర శ్రీభాగవత విష్ణుపురాణాదులు. ఉత్తానపాదుని చూ.

అష్టవసువులలో ధ్రువుఁడనువసు వొకఁడు కలఁడు.

ధ్వజభంగరోగము — ఇది యుద్ధవైద్య శాస్త్రమున లింగపాత క్షీణత్వ జననేంద్రియరోగము. అనఁగా నపుంసకత్వములలో నొకజాతి.

ధ్వజరేఖ — (పురుషసాముద్రికము చూ. స్త్రీసాముద్రికము చూ.)

ధ్వజాయము — (అష్టవిధాయములు చూడుఁడు.)

ధ్వని — కర్ణేంద్రియములకు వినిపించుదానికి ధ్వని యనఁబడును. ఇది వాయువుగుండా Vibration అలల మూలమునను నీటిపైనుండియును ఏదేని యొకతీగె దూరములపై సాధారణము చేసికొనియు దూరాది, అనఁగా పువ్వొట్టు మొదలగు వానిగుండాను నడుచును.

గాలిగుండా నడుచునపుడు ఏవేని యాటంకములు కలుగునేని ధ్వని తగ్గిపోయి (అనఁగా బలహీనమై) మెల్లగ నడుచుచుండును. నీటిపై నడుచునపుడు తెలివుగ నేయాటంకము లుండవు గాన, తగ్గిపోకుండ నడిచి యవ్వలికడకుం జేరును. విద్యుచ్ఛక్తి సాహాయ్యమున పంపఁబడునపుడు చక్కఁగ నడిచి చేరును.

ధ్వనితరంగముల నిజతత్త్వము

(Sound waves). — నేత్రములు లేకుండిన జగత్తంతయు నంధకారమయముగను, కర్ణేంద్రియము లేకుండిన జగత్తంతయు నిశ్శబ్దమయముగను ఉండెడినని యొకఉక్తి కలదు. వెలుతురు బింబములం గాంచ నేత్రేంద్రియమును, ధ్వనితరంగములనుండి శబ్దములను వినుటకుం గర్ణేంద్రియమును శరీరములందు సాధనములుగ నున్నవని యెల్లరెఱింగినదే కాని వీటితో నింతట నివి సరిగ లేవు. శరీరములోని యీ యింద్రియములకు శరీరము వెలుపల నుండు వెలుతురు నేత్రేంద్రియమునకును వాయువు కర్ణేంద్రియమునకును సాహాయ్య మొనర్పనిచో అగపడు వెలుగుల (వస్తు) బింబము లగపడకుండుటయు ధ్వనితరంగకల్పిత శబ్దములు వినఁబడకుండుటయు సంభవించెడిని. కాన వెలుతురుబింబము లగపడుటకు ఈథరును (ఈథరు చూడుఁడు.) ధ్వనితరంగములగు శబ్దజాలము వినఁబడుటకు వాతావరణమును, మధ్యసాధనములుగ (Medium) ననవసము నుండఁ జేయుచుండెడిని. ఇట్టిమధ్యసాధనము గాసు (Gas) గా నైనను, గాసుల (Gases) సముదాయమగు వాయువుగా నైనను, లేక ఉదకముగా నైనను, ఇనుము మొదలగు లోహములుగ నుండు ఘనపదార్థములుగ నైనను ఉండవలసియుండును. కాని ఈతరీమధ్యవస్తుత్వము (Medium) గానుండఁ బనికిరాదు. ఇందునుండియే "Whare there is no matter there can be no sound అను రసాయనిక శాస్త్రధర్మ మేర్పడినది.

భూమిం జుట్టుకొని యున్న వాతావరణమున కవ్వలంగలది ఈథరే గాన ఆ ఈథరు వెలుతు

రును తనగుండా నడువఁగల్గునట్లు ధ్వనితరంగములను నడువఁ జాలదు గాన ఆకాశగోళములగు సూర్యచంద్రనక్షత్రాదుల వెలుతురు బింబాకారములను ఈతెరుగుండా మనకుచేరుటచే జూడఁగలుగుచున్నాము. గాని వాటియందలి ధ్వనితరంగముల కార్యములగు శబ్దములను వినఁజాలకున్నాము. భూమిపైకి ఆకాశమునుండి పిడుగుల శబ్దము లన్నియు ఉఱుములు మొదలగు నవియే. అవి భూమిం జుట్టికొనియున్న వాతావరణములోనివే గాన వాతావరణము దాటి యవ్వలినుండి వచ్చినవి కానేరవు. అనఁగా భూమిపైవారలకు ధ్వని వినుటకు వాతావరణమే హద్దుగానున్నదని భావము.

ధ్వని తరంగములుగఁ గదలుట (Sound wave motion) వచ్చుచున్న దనుట ఇచటి ప్రధానాంశము. దాని ప్రకారమున ఆంగ్లరసాయనశాస్త్రగ్రంథములందు Vibration అని సాంకేతికనామము నిడియున్నారు. ఆవైబ్రేషనులు ధ్వనిం గల్పించునవిగాఁ జెప్పఁబడినది. ఆధ్వని శబ్దములుగ తరంగరూపమున (Waves) నడుచుచు, కర్ణేంద్రియమును జేరుచు, అందలి Timpenum అనఁబడిన పలుచనిత్రోలుపొరకుం దాఁకి లోనికి వినంబడు నగును. ధ్వనితరంగము ఒక్కొక్కటిగనై నడచుం గాని, అన్నియుం గలిసి యేకముగ నడువదు. ఇట్టి (వాయువుగుండా జరుగు) ధ్వనిగమనము సర్వసాధారణముగ సెకండు కాలమున ౧౧౦౦ అడుగులని చెప్పంబడుచున్నను అప్పటి వాతావరణపు పరిస్థితులు మొదలగువాటిమేర కీత్వరితపులెక్క మారుచునే యుండెడిని. కాని ఈతెరుగుండా నడుచు వెలుతురుబింబముల కెట్టి పరిస్థితులు మారుట, ఒకేరీతి నెల్లప్పుడును ధ్వనిగమనముకన్న వేగముగ నతి త్వరితగతిని గల్గియుండును. కానసే తొలుత మెఱుపు కన్పడుటయు, పిదప కొంతసేపటికి ఉఱుము ధ్వని వినఁబడుటయు సంభవించుచున్నది.

వాయువుగుండా ధ్వని నడుచుటం గూర్చి ఒకటిరెండు సంగతులు తెలుపఁ దగినవి కలవు. ఉష్ణపరేశము సముద్రోపరిస్థితియందుండుదానికన్న, ఉష్ణపరేశము అధికమై వేఁడియున్న నాటి ధ్వని వానిగుండా ప్రయాణము చేయుట సులభము. గాలి స్వాభావికముగ Elasticity గలది. అనఁగా దేనివలన నైన నొక్కబడి నంతనే యొత్తినంతటి గాలి వెల్లాగిలి అటునిటు చెదరినంతనే కాని తిరిగి నిలిచిపోవుచు యథాస్థితిగ నైపోవు లక్షణము గలదని భావము. ఇట్టి Elasticity దానియందలి పరమాణువుల పునర్నిర్మాణము Re-building of its molecules or atoms) పై నాధారపడునది. కాన ఉష్ణపరేశమువేఁడి యధికమగుకొలఁది వాయువునందలి Elasticity అధికమై బలపడి యుండును. అట్లుండుటచే దానిగుండా ధ్వని ప్రయాణము మునుపటికన్న వేగముగను, చాల సులభముగను జరుగుచుండును. కావున వాయువునందలి ఒత్తిడి (Density) బాగుగ నుండునట్లే ఉష్ణముండుటయు ముఖ్యమై యుండవలసి యుండును. (ఉష్ణపరేశము చూడుఁడు. వాతావరణపు ఒత్తిడి చూడుఁడు.) వాతావరణమునందు ఒత్తిడి తగ్గి (అనఁగా సన్నగిల్లి పలుచబడి) యుండు స్థితిని Rarety of air అనెదరు. అది ఎత్తగు పర్వతాగ్రప్రదేశములఁ జూడనగు చుండును. అట్టి ఎత్తైన నూపిరిదీయుట కష్టమైయుండును. ధ్వని వినిపింపక పోవుటతో మాటలాడి దాని నడువుటకు చప్పట్లుం గొట్టవలసి యుండును. గనుక మాటాడనక్కరమే దుస్తర మనిపించును. అట్టి పరిస్థితియందు ధ్వనితరంగములు నడిచి వినిపించుట అసాధ్య మనిపించును.

ధ్వనితరంగము వాయుపథమున నడుచుట

యున వాయువునకు చిన్న దెబ్బ తగులుటవంటిదే యగును. అత్తఱి వాయువునం దొత్తిడి లేక, వాయువు పలుచగనుండునేని వాయుపరమాణువుల పునర్నిర్మాణము చక్కగా జరుగుచు బలమై యుండదు. కాన ధ్వని చక్కగా నట్టి వాయువునందు నడువజాలక భిన్నముగనో బలహీనముగనో అగుట సంభవించి, సరిగా వినిపింపకుండును. నీటియందు ఒత్తిడి బాగుండును గాన దానిసంబంధమున ధ్వని చక్కగ నడచి బాగుగ విస్పందించెడిని. ఇంక ఇనుము, ఉక్కు, రాగి మొదలగు లోహములందుండు పరమాణువులు గొప్పఒత్తిడి (Density గల్గి) బిగిసియే యుండును. కాన వానియందా ధ్వని తరంగగమనము చక్కగా నడచునో? టెలిగ్రాఫులు, టెలిఫోనులు ఇట్టివియే. గాలియందు నడచువేగముకన్న ధ్వని పదునేడురెట్లధిక బలముగ నధికవేగముతో లోహములసంబంధమున నడచుచుండు నని కనిపెట్టబడినది. అసలుగా లోహములందు Elasticity యధికముగా నుండునట్టిస్థితి యమరియుండునని యెఱుంగవలయును. ఇంక దీనియందు వేరొకచిత్రము కలదు. ధ్వనితరంగప్రయాణము లోహములసంబంధమునైనను గాలియందైనను నిరంతరము కాలమున బయలువెడలు ప్రక్షేపణముల (Vibrations) ననుసరించి యుండును కాన అస్థితియందు జరుగుప్రయాణముల త్వరగనే యుండెడిని.

ధ్వని బిగ్గరగా వినిపించుటంగూర్చి ఆంగ్లమున శాస్త్రగ్రంథములందు శాస్త్రపరిభాషాపదయుక్తముగా "The loudness of Sound Varies inversely as the square of the distance" అను ధర్మము చెప్పంబడినది. ధ్వని కల్గినతావునుండి వినంబడవలసినతావునకు మున్నూరు నడచిన కల్గిన ధ్వనిలో తొమ్మిదవవంతు ధ్వని మాత్రము వినంబడెడిని. ఇచట ఏసంఖ్యనైన దానిచేతనే గుణించిన వచ్చెడిలబ్ధము దానిస్క్వేర్ (Square) అగును. కాన మూడింటిస్క్వేర్ తొమ్మిదియగును. కావుననే తొమ్మిదవభాగముగ బిగ్గరగా నాధ్వని వినిపించునని యెఱుంగునది. ఇటులనే తక్కిన దూరములకుం గూడ లెక్కింప నగును.

Frosty clear night చలిదేశములందు సంభవించుచుండును. అత్తఱి వాతావరణపు ఒత్తిడి బలముగ నుండును గాన బలముగను చక్కగను వినిపించుచుండు నని చలిదేశములందు ఉపకి వాడుచుందురు.

ధ్వనితరంగములు వాయువుగుండా నడచుటయందు దారి కడ్డముగ నేదేని యాటంకముండిన దాని కాధ్వనితరంగములు తాకుచు తిరుగునట్లు వెనుకకే మరలెడిని. ఆమరలినధ్వనికి ప్రతిధ్వని (Echo) యనెదరు. ఇట్టి ప్రతిధ్వనులు Angle of Incidence మొదలుండును. రసాయనశాస్త్రమున Angle of Reflection ఎల్లప్పుడు Angle of Incidence తో సమానమని చెప్పంబడినది. (రిఫ్లెక్షన్ ధర్మము చూడుడు.) లండనునగరమందలి సెంటుపాల్సు దేవళపు విస్పరింగుగాలరీయందును, భరతదేశపు బిజాపూరు గోల్గుంబుజకట్టడపు విస్పరింగుగాలరీయందునను పలికిన చిన్న ధ్వనియైనను మైదాను నాల్గుప్రతిధ్వని నిచ్చుచు దోములోపల చుట్టును దిరుగుచు తిరిగితిరిగి వినంబడుచుండుచిత్ర మీ ప్రతిధ్వనిప్రభావమే. ఆకాశమునందొక ఎలక్ట్రిసిటీప్రవాహ మొక మేఘమునుండి వేరొక మేఘమున కరుగుటగాని మేఘములనుండి జారి భూమిపైబడుట గాని సంభవించుతఱి నావిద్యుత్ప్రకాశదృశ్యమును మెఱుపనియు, ఆప్రవాహధ్వనిని ఉఱుమనియు నందుము. అట్టి మెఱు

పొకసారి మాత్రమే కన్పించినను ఉరుముధ్వనిని భూమిపైవారు ఐదాఱుసారులు వినుటయు, తొలుతబలముగ వినఁబడి తరువాత తగ్గిపోవుచుఁ గడకు బొత్తిగ తగ్గి కడుబలహీనముగఁగూడ విన్పడుచు నాఁగిపోవుట ధ్వనిప్రతిధ్వనులవలనియే గాని వేఱు కానేరదని తోఁపకపోదు.

దీని నిట్లు వదలి వేఱొకచిత్రమును వివరింతుముగాక. ఉత్తర ధ్రువప్రదేశ సీమలందు (Northern polarregions) ఎచ్చుతిక్కులు లేని సమతల ప్రదేశములుగ మంచుచేఁ గప్పంబడిన తావుల నొకమైలు దూరమున నుండినవారు సైత మొకరితో నొకరు (మనము కడుసమీపమునం నుండి ప్రసంగించుకొనినట్లు లనే) మాటలాడుకొందురు. దీనికిం గారణము క్రిందివైపు మంచు మెట్టపల్లముల యాటంకమును ప్రక్కలందు ధ్వని కడ్డమైన ఏయాటంకమును లేక ఒత్తిడి చక్కఁగనున్న శీతలవాతావరణమున ఏయాటంకమును లేక ధ్వనితరంగములు నడిచిపోయి చక్కఁగ నవ్వలనున్నవారికి వినిపించుచుండును. భూమిపై చెట్లు చేమలు, ఇండ్లు, మేడలు, మొదలగునవన్నియు ధ్వనితరంగగమనమున కాటంకములే గాన వినిపింపఁజాలకుండెడిని. పొడుగైన యొకగొట్టముగుండ మాటాడిన నివ్వలవ్వలివారికిం జక్కఁగ వినిపించును కాని ఈగొట్టము వంకరలు లేనిదిగా నుండుట యవసరము. ఇవ్వల నవ్వల రెండుగొట్టముల నమర్చి తిన్నగ దారముం గట్టి ధ్వని నాగొట్టమునుండి యవ్వలిగొట్టమునకు దారముగుండా (మాటలను) పంపుట కిదియే కారణమని తోఁపకపోదు. పశువులచెవులంత పొడవుగ గొట్టములం బోలియుండుం గాన వాటికింద్రియములకు ధ్వనిచేరుటయుం దిట్టిగొట్టములవలననే వాటి చెవులుం జేయుచుండు నని కనిపెట్టం బడినది.

ధ్వనితరంగచలనములంగూర్చి పెక్కు పరిలన లొనర్చి చిరస్మరణీయ ప్రసిద్ధి వడసిన Lord Rayleigh పరిశీలకుఁడు కన్గొనిన యొక వింత నిట వివరించి ముగింతుము గాక. ధ్వనితరంగ గమనములకు రిఫ్రాక్షను ధర్మము గూడ నరించునని ఆమహానీయుఁడు కన్గొనెను. ఒక రబ్బరువంటి గాలి తప్పించుకొనఁజాలని (Air-tight) సంచిని పలుచగను, పెద్దదిగను చేసి దానినిండ కార్బానిక ఆక్సైడ్ గాస్ (Carbon-de-oxide gas)ను నింపి పైనుండిక్రిందికి వ్రేలాడవేసి దానికిఁ దిన్నగ నవ్వల నొకచిన్నగడియారమునుంచి తానును ఆ రెంటితోఁ దిన్నఁగ (As a strait line) నుండునట్లు ఆచిన్నగడియారపుధ్వని వినఁబడకుండునంత దూరమున నుండి పరిశీలించిన నాగడియారపు టిక్కు-టిక్కు-టిక్కు-ధ్వని ఆసంచిగుండానడుచుచునుండి రిఫ్రాక్షను అవసరమంది భిన్నమై యివ్వలనున్నవానికి వినిపించెనని. ఆసంచి లేకుండిన వినిపింపదను సందుదాహరించుట మున్నె వివరించితిమి.

దీనివలన వెలుతురులెన్సు (Lense) అద్దము నందు రిఫ్రాక్షనుసందినట్లు కార్బానిక ఆక్సైడు నందు శబ్దమును రిఫ్రాక్షను ధర్మము సంభవించునని గ్రహింప నగుచున్నది.

ధ్వని, ప్రయాణము, కాలపరిమితి-

సర్వసాధారణముగ వర్షములందు మెఱుపు కనిపించినదాదిగ నిరువది సెకండ్లలో ఉఱుము వినిపించునని లెక్కింపం బడియున్నది. ఇది ధ్వని ప్రయాణ మొనర్చుకాల మని వేఱుగఁ జెప్ప నక్కఱ యుండదు. ఈ ధ్వనియే హైడ్రోజెను గుండా ఈ ప్రయాణమే యొనర్చెనేని నాలు సెకండ్లకాలమునకే ఉఱుముధ్వని వినిపించునని లెక్కింపఁ బడినది. ఈ ధ్వని నాల్గుమైళ్ల దూరమునుండి యని లెక్కకొఱకు నిదమునిమముగ దూరమును గైకొని యున్నారు.

ఇందువలన శీతోష్ణస్థితికి సంబంధించిన ఉష్ణ జేయు ఒకటి వాతావరణపు ఒత్తిడి (Air pressur) ఏగాలి (Gas) గుండ ధ్వని ప్రయాణ మొనర్చునో ఆగాలి ఈ మూడింటిని బట్టి ధ్వని ప్రయాణము చేయుకాలము నిర్ణయింపఁబడునని యునని తెలియుచున్నది. ఆంగ్లమున శాస్త్రవిషయ క్రిందటపట్టు దీని నిర్ణయము మునర్చియుండఁ గాడ నీసందర్భమున గమనింపఁదగినది. "ఉష్ణ జేయుటకు సెంటిగ్రేడు త్రిమితులనుండు నున్న (డిగ్రి) యందుండి ఎఱుపు ప్రకృతిను అట్లే యుండునట్లు హైడ్రోజను నందు ౪౧౬౪ అంగుళు లును, ఆక్సిజనునందు ౧౦౪౧ అంగుళుల, కార్బ డై ఆక్సైడునందు ౮౫౮ అంగుళులును, నీటి యం దందు ధ్వని ప్రయాణము నొనర్చును. గాలియందు ౧౦౯౦ అడుగులు సెకండునకు గమన ప్రయాణ మొనర్చును. ఇది సర్వసాధారణపు వాయు సమ యమునగును."

ధ్వనింబట్టిదూరము నెఱుంగుట—

ధ్వని, గాలియందు సెకండునకు ౧౧-౨౦ అడు గులదూరము నడుగునని ఎల్లరెఱింగినదే. ఇట్టి మితికాలమున సుమారుగ ౧౩ మైళ్ళ దూరము పోనోపు. దీనింబట్టి తానున్న తావున కాధ్వని గల్గించినతా వెంత దూరమో గడి యారమున కాలముంబట్టి గుర్తింపనగును. అనఁగా ధ్వని నడచుట కెంతతడవు పట్టునో దానింబట్టి దూరము నెఱుంగఁగలమని భావము. అట్లే నీటియందు తెడ్డులు మొదలగువాటి చప్పుడు దరులనుండి ప్రతిధ్వనించుటవలన చీఁకటిరాత్రులందు నావికులు దూరము నెఱుం గుట సర్వసాధారణమే యైయున్నది.

ధ్వని వినిపించుట (ప్రతిధ్వని)-

ఆంగ్ల శాస్త్రగ్రంథములందు **Sound is composed of waves of defferent lengths transmitted through the air in Vibration.** అని ధ్వనింగూర్చి చెప్పంబడినది. ఈశబ్దతరంగ ములు పలుకంబడిన ధ్వనులసముదాయముల నుండి పొడవులంగల్గియుండును. ఇది నడచుచుం డెడునట్టి నడుమనడుమ నడ్డమునగు నుండు చెట్లు, కొండలు, ఇండ్లు మొదలగున వన్నియు నాటంక ములై దానిని గదలించుచు ధ్వనిప్రయాణ కాలావధిములుగనే చెప్పంబడినది. గాన కొంత వఱకు సరిగా వినఁబడకపోవుటయు, ధ్వని తగ్గి పోవుచుండుటయు సంభవించెడిని. గొప్ప చెఱువుల కడ నట్టి యాటంకము లుండవుగాన నివ్వ లనున్నవారికి ధ్వనిశబ్దములు చక్కఁగ వినిపించును. ఇంక గొప్పగొప్ప గండశిలల కెదురుగఁ జేయం బడినధ్వనులు, ఆడినమాటలు తిరుగఁ బ్రత్యు త్తరముం గాలి, ఆటను ఇట నచ్చునట్లు విని పించును. ప్రతిధ్వని యనెదరు. ఇట్టిప్రతిధ్వను లొకొక్కప్పుడు కొన్నికొన్ని, ధ్వానములు చాలనియుండ్ల యందుండఁగూడఁ గలుగుట కలదు. అది యొక్క చోటఁ జేయఁబడిన ధ్వనిప్రసరణములు ఎదుట దగ్గఱగా నున్న గండశిలలు మొదలగువాటికిఁ దాఁకి యవ్వలికి పోఁగఁజాలక ఎదురు తిరిగి ఎట నుండి యాధ్వని వచ్చెనో ఆ వైపునకుఁ దిరిగిపోయిన దానిని ప్రతిధ్వని (Echo) యనెదరు.

ధ్వను లందఱకు నొకరీతిని వినిపించునా?—

నేత్రావయవము లొక్కొక్కరి కొక్కొక్కరీతిని (అత్యల్పభేదములతో), నుం డుటఁ జేసి వేర్వేఱుమనుష్యులకు వేర్వేఱు బల ములుగల యద్దములతో సులోచనములు చేయఁ బడుచుండును. అందు కుడికంటి యద్దమునకును ఎడమకంటి యద్దమునకును పెక్కుండ్రకొన్ని లందు భేదముండుటఁ జూచుచునే యున్నాము

ఇట్లే కంఠస్వరములు నొక్కొక్కరి వాక్కొ క్కరీతి నుండును. కాని ఒకేరీతి నుండవు. జిహ్వాయు నిట్లే. ఒకరు వలచెడి రుచికిని, వేఱొ క్కరు వాంఛించు రుచికిని కొంత యైనను భేద

ముండెడిని. ఇట్లే కర్ణావయవములందునను భేదముగలదు. ఒకరికి వినిపించునంతటి బలముతో అందఱకు వినిపింప నేరదు. ఏలయన నొకరి కర్ణావయవముల బలమునకన్న వేఱొకరి కర్ణావయవముల బలము తగ్గియో, హెచ్చియో యుండును. ఇంతేకాక ఒకనియొక్క కుడిచెవియందు వినిపించుటకును నెడమచెవియందు వినిపించుటకును భేదముండుట పరిశీలించిన మనకే తెలియఁగలదు. వినిపించుట కేవలమును తగ్గిపోయిన నదియే చెవుడనంబడును. (Def).

కొద్దిగనో గొప్పగనో సరిగనో యెట్లో యెల్లరకును వినుపించుచునే యుండును కాన నీ సూక్ష్మము తెలియుచుగఁ గలిగిన పని నడచిపోవుచుండును.

నంకోరా (శాఖ) క్షత్రియులు — చౌహానులు చూడుఁడు.

నంగిగోత్రము — ఆత్రేయగణము చూ.

నంజరాజకవి (నంజరాజు) — సంస్కృత రాజకవులలో నాయకునిగాఁ బరిగణింపఁబడిన వాఁడు. మైసూరుప్రభువగు చిక్కదేవరాజ ఒడయర్ మహీపాలుని (క్రీ. శ. 1672 ప్రాంతము) పౌత్రులలో నొకఁడు. తండ్రిపేరు వీరరాజు. ఈతఁడు మైసూరు సంస్థానమున సేనానిగను నుండెను. రచించినది హాలాస్యమాహాత్మ్య మను పేరుగల వచనకావ్యము. ఇందు నెబ్బదిరెండధ్యాయములు కలవు. కవి దేవరాజునకుఁ దమ్ముఁడు.

నంద — నాలపోతకుఁడను నాగరాజు పుత్రిక. తండ్రిశాపమువలన మూకత్వము (మూఁగ) సంభవించెను. సుశర్మ సారస్వతమును ఇచ్చిన నప్పు నామూకత్వము నివారణ మయ్యెనని చెప్పఁబడినది.

నందతిథులు — శుక్లపక్షమున పాడ్యమి, ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థి, పంచమీ తిథులు.

నందనతాళము — తాళములు చూ.

నందనవనము — ఇది దేవేంద్రుని పూఁదోఁట. హిమాలయవనముగఁ జెప్పఁబడినది. (చైత్రరథవనము, నందనవనమును హిమాలయముపై నున్న వనము లని చెప్పఁబడినది). ఉన్నతావు సరిగా తెలియదు.

మత్స్యపురాణము 121 అధ్యాయమున దీనిప్రశంస కలదు.

నందనసరస్సు — కాశ్మీరదేశమందు పీరపంజాల్పర్వతమునకు తూర్పుదిక్కుగ యున్నది నీలకపర్వతసమీపసరము. ఇది స్నానతీర్థము.

నందప్రయాగ — పంచప్రయాగలు చూ.

నందపరీకులు (లేక నందవరబ్రాహ్మణులు) — నందవర మను తావునుండి వచ్చిన బ్రాహ్మణశాఖవారికి నందవరీకు లని పేరు. తొల్లి యుత్తరదేశమున నందుఁ డనుపేరుగల చంద్రవంశపురాజు యొకఁడు మగధదేశభాగముల సామ్రాజ్యముగ నేలుచుండువాఁ డట. అతఁడు తపస్వి యని చెప్పఁబడినది. తన తపోమహిమచే నాభూపాలుఁ డొకయోగనాగముల నెక్కి, కాశీపురమున కేగి, గంగాస్నానము నొనర్చియు, విశ్వేశ్వరసందర్శనము జేసియు, ప్రయాగకుపోయి త్రివేణీస్నానము నొనర్చియు, తిరిగి తనరాజధానికి వాసమున కేతెంచుచుండువాఁ డట.

ఇట్లు కొంతకాలము జరుగుచుండ నాభూపాలుని యనుంగుధర్మపత్ని యగు రాజ్ఞి యారహస్యమును గనిపట్టి తన్నుఁగూడ వెంటఁగొనిపొమ్మని నిర్బంధింప నామె వేడుకోలు నతిక్రమింపఁ జాలక బద్ధానురాగుండగు నానృపతి యామెంగూడ యోగనాగములపై తనతో నెక్కించుకొని కాశీపురమున కేగుచుండ కామె ఋతుమతి

మైన, నాయోగము చేసి తపోమహిమం గోల్పోయి నేలం గూలి యోగనాగములు పలుకవయ్యె నఁట.

అంత నా నృపతి వగచుచు నట గొంతకాల మునఁగి, ఆశ్వలాయనసూత్రులగు నచ్చటి విప్రుల నాశ్రయించి, వారికిం దనదుస్థితిం జెప్పి వారి యాపత్సమయమున నాను నిలిచి వారి కుపకార మొనర్తునని చౌడేశ్వరీదేవిసన్నిధియందు ప్రమాణము చేసి, వారి బ్రాహ్మణులుగఁ జేసికొనె నఁట. వారును తపం బొనర్చి యామహామహిమాతిశయం బున నా తపస్వినులు వాపి పూర్ణులుగఁ జేసి యోగనాగములం దనుగ స్వాధీన మగున ట్లొనర్చి యారాజదంపతులను నిజరాజ్యమున కనిపి రఁట.

మఱికొంతకాలమున కాకాశీప్రాంతీయులం దొకొన్ని క్షామములు గల్గి దివోదాసుపరిపాలన సదృశుఁ, నా ఆశ్వలాయనసూత్రులా దేశమున నుండి తరలి, నిజాశ్రయులను పిలిచి నేనటి తను కుపకార మొనర్చెద నని ప్రతిజ్ఞ చేసి యుండిన నందభూపాలుని దేశమున కేగి, యాతనిం దర్శించి తమ యాపదను విన్నవింప, నాతఁడు ప్రాయమున వందలమంది విప్రుల నాదరించి వారి కిం దగిన భూస్వామ్యము నొసఁగె నఁట. అతఁ డిట్లు సంపాదించిన యగ్రహారగ్రామమునకు నందవర మని పేరిడి యాయైదువందల విప్రులకు సౌఖ్యముగ జీవనోపాధి నానందవరగ్రామభూములనుండి గల్గించెనఁట. ఈనందవరము కర్నూలు మండలమున నున్నది. నందవరము నుండి యాయాశ్వలాయనసూత్రబ్రాహ్మణులు నందవరీకు లనిపేరందిరి. వీరివీరియందు వృత్తి ననుసరించి నందవరీకనియోగు లనియు, వైదికులనియు భేదములు గలుగనోపు. నందవరీకనియోగులతో నన్యులగు నాంధ్రనియోగిబ్రాహ్మణులకు సంబంధబాంధవ్యములు కలవుకాని, వెలనాటివారమని చెప్పుకొను నాంధ్రవైదికులు నందవరీకవైదికులం గల్పుకొన నిష్టపడరు. నందవరీకులు నెల్లూరు, కడప, కర్నూలు, బళ్లారి, అనంతపుర మండలములందు వ్యాపించియున్నారు. సుప్రసిద్ధుండగు అల్లసాని పెద్దనామాత్యుఁడు నందవరీకులలోని నియోగియే.

నందానది- సరస్వతియొక్క ఒకభాగమునకు నందానది యనిపేరు కలదని పద్మపురాణము ౧౮ అధ్యాయమున బ్రశంసింపఁబడినది. మహాభారతము,వనపర్వము ౮౭అధ్యా ౧౫౦ యందు కౌశికీ (కుశీ) నది తూర్పుగా నొక మహానందానది చెప్పఁబడినది. గడవాల్ సంస్థానమున నందప్రయాగ కడ అలకానందానదిలో నందాకినీనదిసంగమమగుచున్నది. దీనిప్రశంస బ్రహ్మాండ పురాణము ౪౩ అధ్యా. గలదు.

నందానవమి-భాద్రపద శుద్ధనవమి. హిమవన్నగసీమయందలి నందా దేవీక్షేత్రమున గొప్ప పూజలు నుత్సవములు జరుగును. మఱియు దీనినే కేదారనవమి యనియెదరు. హిమవన్నగసీమయందలి బదరీకేదారక్షేత్రమున కేదారనాథుని కభిషేకాదు లపరిమితముగ నొనర్తురు. (పండుగలు చూడుఁడు.)

నందారోగము—ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున స్త్రీల మర్మావయవసంబంధరోగములలో నొకటి.

నందాసప్తమి—మిత్రసప్తమి చూ.

నంది అంటే నంది, పంది అంటే పంది—ఆంధ్రలోకోక్తి. ఏమాటంటే ఆమాటే అనువాఁడని భావము.

నందికేశ్వరుఁడు- శివభక్తుఁడు. ప్రమథముఖ్యులలో నొకఁడు. తండ్రి శిలాదుఁడు. శివునివాహన మనిచెప్పుదురు. ఈ మహాత్ముఁడు తపంబొనర్చిన చోటునకు జప్యేశ్వర మనిపేరు. అది నైమిశారణ్యమునఁగల జప్యేశ్వరముతోఁ

గొందలును మైసూరురాజ్యము చిక్కబల్లాపురముకడ నందిదుర్గముతో దక్షిణదేశస్థులును పోల్చియున్నారు. నందిదుర్గము పర్వతముపై యోగనందీశ్వరశివలింగమును, పర్వతముక్రింద నంది యనుగ్రామమున భోగనందీశ్వరశివలింగమును గలవు. ఇవి ఆరాజ్యమేలిన కెంపగౌడమహారాజప్రతిష్ఠ గాని పూర్వపు దేవస్థానములు కావు.

నందిగోత్రము—పాణిని ఉపగణము చూ.

నందిగ్రామము— ఇప్పటిపేరు నన్దాస. సంయుక్తరాష్ట్రములలోని యయోధ్యకు దక్షిణముగ నెన్మిది మైళ్లు. శ్రీరాముఁడు వనవాసమేగుతఱి భరతుండిట వసించుచు శ్రీరామునిపేర రాజ్యపాలనము నడిపించెనఁట. ఇట భరతకుండమను నొక పవిత్రసరోవరము కలదు.

మఱియు శ్రీరాముఁడు తిరుగ నయోధ్యం జేరువెంట సోదరుండగు భరతు నిటఁ గలిసికొనెనఁట. గాన దీనికి భ్రాతృమిలన మని పేరుండెను. అది నానాఁటికి భదర్స యయ్యె నందురు. దీని ప్రశంస వాల్మీకి రామాయణము అయోధ్యాకాండము ౧౧౫ అధ్యా. కలదు.

నందితాళము-తాళములు చూడుఁడు.

నంది తిమ్మనకవి (ముక్కుతిమ్మనకవి) వంశవృక్షము—కౌశికస గోత్రము

నంది సింగన్న (ఇద్దఱుభార్యలు.)

భార్య తిమ్మాంబవలన
ముక్కుతిమ్మనకవి.
(పారిజాతాపహరణ కర్త.)

భార్య సోదమ్మవలన

కొడుకు
నంది మల్లయ్య

కూఁతురు అమ్మలాంబ
భర్తపేరు
ఘంటనాగయ్య.

కుమారుఁడు
సింగన్న లేక
మలయమారుతుఁడు.

నంది తిమ్మన్న (తిమ్మరాజు) కవి — ఆంధ్రకవులలో నాధునికులందుఁ బరిగణింపఁబడినవాఁడు. ఇతనిని ముక్కుతిమ్మన కవి యని వాడుచుండిరఁట. ఈతనిముక్కు పెద్దదిగనుండెనఁట. శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముని యాస్థానకవులలో నొకఁడు. ఆర్వేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్రుఁడు. కౌశికసగోత్రుఁడు. గణపవరము కాఁపురమని యందురు. తండ్రిపేరు సింగరాజు. తల్లిపేరు తిమ్మాంబయమ్మ. మేనమామపేరు మలయమారుతకవి యనిచెప్పఁబడిన ఘంట సింగరాజు. (రచించినది వరాహపురాణము మొ॥) అఘోరశివగురుని శిష్యుఁడఁట. శ్రీకృష్ణరాయల యాస్థానమున అల్లసాని పెద్దన్నకుఁ బిదప గౌరవింపఁబడిన యాస్థానవిద్వత్కవి. రచించినది పారిజాతాపహరణము. దీనిని శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌమునకుం గృతి యిచ్చెను.

నంది దుర్గము—మైసూరు రాజ్యమున బెంగుళూరునుండి నలువదిమైళ్లదూరమున నొక పర్వతముపైనున్న సమశీతోష్ణప్రదేశము. సముద్రపు నీటిపట్టముపై ౪౮౫౧ అడుగుల యెత్తు గలది. కాన మిగుల చల్లగ నుండి మండు వేసవియందు ఉదయమున ౬౪ డిగ్రీల వేడియు, పెండవేళ ౭౭ డిగ్రీలకు మించకయు ఫ్రాన్హీటు తెర్మామీటరు చూపుచుండును. ఇట నివాసమునకు గృహము లద్దెకు దొరకును.

నందిదుర్గప్రదేశ మంతయు నొక కోటమధ్యమునం దున్నది. కోటమధ్యమున నొక తోటలు గల బొడ్డనబావి కలదు. ఇదియే అట జలాధారము. దానికి అమృతసరోవర మని పేరు. ఇంకను పవో మంచి రెండునదుల కీకొండపైననే జన్మస్థానములు కలవు. ఇవియు నీటివసతులే కాని దూరమగుట నుపయోగించుట లేదు. పర్వతమునకు నైఋతిని కొంతదూరమున నంది యను గ్రామము కలదు. ఇట నొక రెయిల్వే స్టేషను నేరోగేజిలైనుపై బెంగుళూరునకుపోవుమార్గము నందుఁ గలదు. నందిగ్రామమున భోగనందీశ్వర శివాలయమును, కొండపైదుర్గమున యోగనందీశ్వర శివాలయమును గలవు. ఇవి ఎలహంకలో రాజధానిగ నీప్రాంతరాజ్యమేలిన కెంపగౌడ నృపాలప్రతిష్ఠితము లని చెప్పఁబడినది.

కొండపై నెక్కుటకు మార్గము (రోడ్డు) లేదు. బండ్లు పోఁజాలవు. కాని సోపానములు కలవు. పైకెక్కుటకు డోలీల యేర్పాటు కలదు. నందిగ్రామమునుండి కొండపాదముననున్న సుల్తాను పూగువఱకు బండ్లనడుచు రస్తా కలదు. అట కొండపైకి టెలిఫోను, మోటారు లుంచుకొను గేరేజి మొదలగు వసతులు మైసూరుప్రభుత్వమువా రేర్పఱచియున్నారు. కొండపైని బ్రాహ్మణుల హోటేలు ప్రభుత్వమువా రేర్పఱచియున్నారు.

కొండపై దుర్గము తొలుత జెనులగు గంగ వంశపునృపతులకు క్రీ. శ. రెండవ శతాబ్ద కాలముమొదలు పదునొకండవ శతాబ్దము నఱకు బలమగు నునికిపట్టుగ నుండె నఁట. వారికి నందగిరిప్రభువు లని యీదుర్గమునుండియే పేరుండె నఁట. పదునొకండవ శతాబ్దప్రారంభమున చోళరాజులు వారిని జయించి యీదుర్గ మాక్రమించుచో నీదుర్గమునకు నందిదుర్గ మని హిందూనామ మిడిరఁట. అదిని చిక్కబళ్లాపురాధినాథుఁ డొకఁ డీదుర్గము నిర్మించె నని బలమగు వాడుక గలదు. కాని నిదర్శనములు గానరాకున్నవి. దానిని హైదరాలీటిప్పుసుల్తానులకాలమున బలముగఁ గట్టించిరి. ఆకోటయే యిప్పుడు కొండపై వేసవినివాసస్థలముం జుట్టియున్న దుర్గము. మహారాష్ట్రుల యాక్రమణనుండి లాగుకొనిన పిదప హైదరాలీ క్రీ. శ. ౧౭౭౦లో బలపఱచుట కారంభించెనని నిదర్శనములు కలవు. ఆతండ్రికుమారులే యీదుర్గము నిట్లు బలపఱచుటకు చాలసొమ్ము వ్యయపఱచినవారని తెలుచున్నది. క్రీ. శ. ౧౭౯౧వ సంవత్సరమున కారన్వాలీసుప్రభువుక్రింద బ్రిటీషు సైన్యములు దీనిని బట్టుకొనుట ధైర్యసాహసములపనిగాఁ జెప్పఁబడినది.

ఇప్పుడు వేసవికాలమున పెక్కండ్రు నందిదుర్గమున కేగుచుందురు. ఇట దాహోదకమునకుఁ అమృతకుండ మనునొక నీటియూట చెఱువు కలదు. వేఱొక కడను దుర్గపుబైట నొక నీటియూటనుండి పినాకినీ (దక్షిణ) నది, పాపఘ్ని, చిత్రావతీనది, క్షీరానది, అర్కానదులు జన్మించెడిని.

నందినాగరి లిపి—ఇది దాక్షిణాత్యలిపులలో నొకటి. (వీటి వంశవృక్షముఁ జూడుఁడు) ఇప్పటినందినాగరిపు రాతననందినాగరినుండియు, అది నాగరినుండియు, అది గుప్తలిపి నుండియు

కల్గిన మార్పులిపులు గుప్తలిపి మౌర్యాశోక బ్రాహ్మి, దేవనాగరిలిపులనుండి కల్గినవే. (అరవదేశపులిపులు దాక్షిణాత్యలిపులు చూడుఁడు).

ఇది కాశ్మీరదేశపు సిద్ధమాతృక నాగరినుండి కల్గినదని కొందఱనెదరు. క్రీ. వె. పదియవ శతాబ్దకాలమునుండి ఈ లిపిలో వేయఁబడిన శాసనములు దక్షిణదేశమున గాననగుచుండుం గాని, అంతకు పూర్వశాసన మొక్కటి మాత్ర మఱవ (దక్షిణ) దేశమునందు సాలుకుప్ప మను గ్రామమున అతిరణచండేశ్వరదేవాలయపుస్త గోపురము లనుబంధతావునఁ గలదు. తొల్లింటి యవద్వీపమగు జావాద్వీపమున నీలిపిశాసనము లుకొన్ని కలవు. పశ్చిమచాళుక్య నృపతులు ఆంధ్ర కర్ణాటక సామ్రాజ్యాధిపతు లగు విజయనగరభూపతు లీలిపియందు వేయించిన శాసనములు కొన్ని గాననయ్యెడిని.

ద్వైతులగు (మధ్వ) వైష్ణవుల మతగ్రంథము లీలిపితో వ్రాయఁబడుచుంట గాననగును. తంజాపూరుమండలప్రాంతసీమలందు నధికముగను, పశ్చిమ సముద్రతీరపు రజితపురి (ఇప్పటి ఉడిపి) ప్రాంతములందు కొంతవఱకును ఈ నందినాగరి లిపి [illegible] సుక నందియుంట గాననగును.

నంది మల్లయ్యకవి — ఈతఁడు ఘంట సింగయ్యకవికి మేనల్లుఁడు. వీ రిరువురును కలసియే కవిత్వము చెప్పుచుండెడివారు. అందు సింగయ్యకు మలయమారుతకవి యనిబిరుదము కలదు. "ఇతి శ్రీమదుమామహేశ్వర వర ప్రసాదలబ్ధ సారస్వతాభినంది నంది సింగయామాత్యపుత్ర మల్లయమనీషితల్లజ మలయమారుతాభిధాన ఘంట నాగయప్రధానితనూభవ సింగయకవిపుంగవ ప్రణీతంబైన" అని ఆశ్వాసాంతము వీరు చెప్పుకొనుచుండినవారు. ఆర్వేల నియోగి బ్రాహ్మణులు. ఆపస్తంబ సూత్రులు. మల్లయ్యది కౌశికసగోత్రము. సింగయ్యది భారద్వాజసగోత్రము. వీరు కొన్ని గ్రంథముల రచించిరి. అందు పేరెన్నికగనినవి వరాహపురాణము, శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముని తండ్రియగు నరసింహరాయలకును, ప్రబోధచంద్రోదయము అనంతామాత్యుని పుత్రుఁడగు గంగయామాత్యునకును గృతిసేయఁ బడినవి. వీరు ఆంధ్రకవులలో పూర్వకవులుగ నెన్నఁబడినారు.

నందిలోవ — నందిక్షేత్రము చూడుఁడు.

నందివర్ధనపు (లేక గరుడవర్ధనపు) చెట్టు — లా. Nerium Coronarium, Tabernaemontana, Covonaria సం. కింకిరాతిక, ప్రలంబి, శీతభద్రక, కర్దమీ (నందివర్ధనము).

ఇందు ఒంటిరెక్కపూవులం బూచునదిగను, ముద్దపూవులం బూచునదిగను ముఖ్యభేదములు రెండు గలవు. మఱియు ఒంటిరెక్కపూవులం బూచుజాతియందు పెద్దజాతి, చిన్నజాతి యని తిరిగ ద్వివిధము. పెద్దజాతిచెట్టు ఎనిమిది లేక పది యడుగుల ఎత్తువఱకుఁ నెదుగును. చిన్నజాతి [illegible]లుగడుగులకన్న నెక్కువ ఎదుగదు. ముద్దపూవులం బూచుజాతికి గరుడవర్ధన మనియు, ఒంటిరెక్కపూవుల బూచుజాతికి నందివర్ధన మనియు పేళ్లు ప్రసిద్ధమై యున్నవి. ఒంటిరెక్కపూవులు శివపూజకు ప్రీతికరము లనియు, ముద్దపూవులు విష్ణుపూజకు ప్రీతికరము లనియు, చెప్పఁబడుచున్నవి.

ఇవి మిగుల శీతలము గల్గించును. పాలుగల జాతి. కండ్లపై వేసి కట్టిన కండ్ల వేఁడి, ఉసుకు మొదలగు నేత్రరోగములు మానును. ఇటులనే శిరోరోగములు మాను ననియు, రక్తదోషము శమించు ననియు, నించుక కఫవాతములు చేయుననియు, పండుటాకుల రసము కండ్లలో వేసిన కండ్లకలక మానుననియు, పువ్వులు కండ్ల

కడుగుకొనుట కండ్లకు చలవచేసి దృష్టిని స్థిరింపచేయు ననియుం జెప్పఁబడినది.

నందివర్ధనమహారాజు — సూచి.

ఇక్ష్వాకు, నిమిసంతతి. సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి ఉదావసువు. పితామహుఁడు సిద్ధ్వజుఁడు. ఒకచక్రవర్తి. కుమారుఁడు సుకేతుఁడు.

నందివృక్షము (తూనిచెట్టు) — లా.

Cedrela toona. సం. తూణి, తూని, తూణికి, కాంతాలకి.

ఇది పెద్దచెట్టుగాఁ బెరిగెడి చెట్టు. దీని చెక్క కొంద ఔషధముల యందుపయోగించెదరు. దీని చెక్క కషాయము వేడిచేసి విషదోషమును హరించును. పుండ్లకు ఉపశాంతి నడుచును. దాని పువ్వులు ఋతువృద్ధి నొసంగును. కొంచెము కషాయమునకు మంచిది. రావిచెక్కగుణము గలదని కొందఱు అనెదరు.

నందిసరస్సు (నందిసార్) — నంది

క్షేత్రము చూడుఁడు.

నందిక్షేత్రము — కాశ్మీరదేశ స్థానరాజ్య

మున శ్రీనగరమునకు దక్షిణముగ నిరువది మూఁడుమైళ్ళ దూరమున హరిముఖ పర్వతము కడనున్న క్షేత్రము. ఇది శివనివాస మనియు నందీశ్వరుఁ డిట వసించు ననియుం జెప్పఁబడి నది. ఇట గంగాబాల్ (గంగావళము) అను పవిత్రసరోవరమును, నందిసరస్సనంబడు (ఇప్పటి వాడుకపేర్లు నందిసార్, నందోకల్, కాలోదకము) పవిత్రసరోవరమును కలవు. అవి గొప్ప స్నానతీర్థములు. దీనిం గూర్చి కథాసరిత్సాగర మున వివరింపఁబడినది.

ఇంకను హరిముఖ పర్వతశిఖరముయొక్క తూర్పు హిమనిలయ సరస్థాన (గ్లేసియర్) ముందు లోవకును నందిలోవ యని వాడుచుం దురు. ఈలోవయందే జ్యేష్ఠరుద్రుఁ డనంబడు జ్యేష్ఠేశ్వరశివలింగక్షేత్రము కలదు. అదిగొప్ప దేవస్థానము.

నందీశ్వరక్షేత్రము (జ్యేష్ఠరుద్ర క్షేత్రము) —

కాశ్మీరదేశపు హరిముఖపర్వత పరిసరములనున్న హిమనిలయముల (గ్లేసియరుల) క్రిందిలోయయందున్న గంగాబల్ సరస్సుదరి నున్నది. ఇట నందికేశ్వరుఁడును, జ్యేష్ఠరుద్రుఁ డును వసించిరని చెప్పంబడినది. ఇట సరస్సు నకు నందిసరస్సనియు, నందోకల్ అనియు నందురు.

నందుఁడు — ఈపేరుగలవారు పెక్కండ్రు

కలరు. శ్రీకృష్ణుని పెంచిన తండ్రి యాదవుఁడు నందుఁడు. ఈతని భార్య యశోదాదేవి. మఱియు శ్రీకృష్ణుని భిన్నోదరసోదరుఁడు (వసుదేవునకు మదిర యందుఁ గల్గినసుతుఁడు) నందుఁ డొకఁడు కలఁడు.

మగధదేశ మేలిన భూపాలురలో నవనందు లని తొమ్మండ్రుగురు భూపతులు కలరు. వీరిలో కడపటిరాజులు "నందాంతం క్షత్రియ కులం" అని వాడుక ఏర్పడియెను. ఆకడపటి నందుఁడు మహానందుఁ డనంబడును. పదప మురయను శూద్రస్త్రీయందు మహానందికిఁ గల్గిన మహాపద్ముఁ డనువాఁడు భూపతి యయ్యెను. ఈతఁడు చక్రవర్తి యనంబడిన మహారాజు. ఇతనిది, ఈతని సంతతివారిది మౌర్యవంశ మనియెదరు. ఇంకను విష్ణుదేవునిపరిచరులలో నొక నందుఁడు కలఁడు.

నందనృపతులు (నవనందులు) —

నందులు తొమ్మండుగురు నృపులు. మగధరాజ్య మేలినవారు. విరు శిశునాగులతరువాత రాజ్యమునకు వచ్చిరి. అనఁగా క్రీ. ము. ౨౨౧ మొదలు నూఱుసంవత్సరములు రాజ్య మేలిన వారు. వీరికిం బిదప క్షత్రియులు రాజ్య మేలరే

దనియు, శూద్రస్త్రీయగు ముర సంతతి (మౌర్యులు) రాజ్యపాలనకు వచ్చిరిగాన "నందాంతం క్షత్రియకుల" మ్మని వాడుకయైనది.

నంబులు— ఆంధ్రబ్రాహ్మణులు చూ.

నకంపా క్షత్రియులు-చౌహానులు చూ.

నకులీశక్షేత్రము (కాయావరోహణ క్షేత్రము బరోడాసంస్థానమున బరోడా నగరమునుండి దక్షిణముగ 15 మైళ్ళ దూరమున (మియగాం రైల్వేస్టేషనునుండి 5 మైళ్లు) కర్వాన్ అను గ్రామమునం దలదు. పాశుపత శైవుల మతధర్మస్థాపకుండగు నకులీశ దేశికుం డిట నకులీశ్వర శివలింగమును స్థాపించి మత బోధ గావించెను. అట నేటికిని పాశుపతశైవ ధర్మవిధానమునె నడుపుచున్నారు.

దేవీపురాణము 43 యందు ప్రశంసింపఁ బడినతావు. నర్మదబాణముల పుట్టుకకిదే ప్రధానస్థలమని భగవన్లాలు ఇంద్రజీ నుడివి యుండెను. దీనిని కాయావరోహణ క్షేత్ర మందురు.

నకులీశశైవమతము— పాశుపతశైవ మతము చూ.

నకులుఁడు-పాండవులలో నాల్గవవాఁడు. అత్రి,చంద్ర, పురు, కురుసంతతి క్షత్రియుఁడు. తండ్రి పాండురాజు. తల్లి మద్రదేశాధిపతియగు శల్యుని చెలియలగు మాద్రి. పాండురాజానుమతిని అశ్వనీదేవతల వలన గల్గిన సుతుఁడు. సోదరుఁడు సహదేవుఁడు. భిన్నోదర సోదరులు యుధిష్ఠిరభీమసేనార్జునులు. ద్రౌపది యందు శతానీకుఁడును, చేదిదేశపు రాజ పుత్రియగు రేణుమతియందు నిరమిత్రుఁడును సుతులు.

నకులునిశంఖమునకు ఘోషమణియనుపేరు. అరణ్యాజ్ఞాతవాసమున అశ్వపాలకుఁడుగ దామగ్రంథి యనునామము ధరించినవాఁడు.

నక్కకూఁత దానిపిల్లలకే చేటు దెచ్చును— ఆంధ్రలోకోక్తి.

నక్కను దరిమినవా రందఱును వేఁటకాండ్రేనా?— ఆంధ్రలోకోక్తి.

నక్కపుట్టచెట్టు — లా. Justicia Procumbens. ఇది యొకగజము ఎత్తుగా నుండును. దీని పూవులు గులాబీరంగున నుండునట. దీని ఆకులరసమునందు కండ్లకల కను పూర్ణగుణము కలదని యందురు. దీని గూర్చి యింకను తెలియరావలసియున్నది.

నక్కపెంటికచెట్టు — దీనింగూర్చి యేమియును తెలియదు. ఇది భూమిమీఁదనె పరచుకొని పెరుగును దీని యుదట చిన్నచిన్న యుండలవలె కాయలు కాయును, దీనిసమూలము కాచిన కషాయమిచ్చినయెడ చిన్నపిల్ల "కొరపాము" (కొర్ర్కయందు చీముగలకురుపులు) కురుపులు, గజ్జి మొదలగునవి మాను ననియు నందురు.

నక్క లెఱుఁగని బొక్కలు నాగు లెఱుఁగని పుట్టలు నుండునా?—ఆంధ్రలోకోక్తి.

నక్కవినయము—ఇది జంబుకవినయ మని యుండఁదగును. కుటిలతి యనియర్థము. (లోకరీతి చూ.)

నక్కవిరిగిచెట్టు- దీనింగూర్చి సరిగా తెలియరాకున్నది. ఇది అడవిచెట్టనియు, దీని పండ్లు తెలుపుగ నుండి గల్గియుండుననియు, వేడిచేయు పైత్యమును, మోహమును రేప సంగ్రహణి రోగమును గల్గించుననియుఁ జెప్పుదురు. ఆదోష మునకు పరిహారము సజ్జాహారమంట.

నక్కెక్కడ నాకలోక మెక్కడ?- ఆంధ్రలోకోక్తి.

నక్కెరచెట్టు— లా. Cardia myxa Cardia latifolia ఆంగ్ల. Sebesten fruit

tree సం. ఉద్దాలః, ఉద్దాలకః, బహువారకః

హిందీ. లిసోడా; యూనానీ. సపిస్తాన్ (సక్కెర పండు). దీనిని విరిగిచెట్టు అనియు నందురు. ఇది శ్రీచందనపు చెక్కవంటిదై అన్నిలక్షణములంగల్గి ఒక్క పరిమళము మాత్రము లేక యుండెడిని. దీనిని విశ్వబ్రాహ్మణులలో కొందఱు గంధము తీసి ముఖమున ధరించుటకలదు. ఈకఱ్ఱ బొమ్మల చిత్రములం జిత్రించి అచ్చుగ్రుద్దుదురు. ఇది చిత్రించుటకు మెత్తగ నుపకరించును. చెక్కగ నునుపై పనిచ్చునది.

నక్కెర, పెద్దనక్కెర యనియు, బంక నక్కెర యనియు రెండు భేదములు కలవు. బంక నక్కెరనుండి బంక వచ్చును. వైద్యగుణము లందు పెద్దనక్కెర శ్రేష్ఠము.

నక్కెరపండ్లగుంజునందు విరేచనము జేయు గుణము కలదు. పిత్తులచూర్ణము తాపము మొదలగు చర్మవ్యాధుల నివారించునని చెప్పం బడినది.

నక్కెరచెక్క కషాయము లేక పొడుము జ్వరముల నివారించి బల మొసగు ననియు, నక్కెరపండ్ల నెండించి చూర్ణము జేసిగాని, పండ్ల రసము తీసిగాని లోనికిచ్చుటవలన ఉష్ణవ్యాధులు నివృత్తియగుటవలన, మేహశాంతి, పుష్టి గల్గుననియు, శ్వాసము సముద్ధారమై సుద్దపడెడిమూత్రము కట్టి విదాహరోగము నుపశమింపజేయు గుణమనియు, గుంటలకు బలము నిచ్చుననియు, నక్కెరఆకులందు పైత్యము, వాతము, అగ్నిమాంద్యములు నడంచి ఇంద్రియ సంబంధము గల్గించు గుణము కలదనియుం జెప్పంబడినది.

నక్తాంధ్యరోగము — దీనిని రేచీకటి యనెదరు. రాత్రులందు దృష్టి కనిపింపనిజబ్బు.

నక్షత్రకుడు— హరిశ్చంద్రునకు విపత్తు కల్గించుకాలమున విశ్వామిత్రునితో నంపిన శిష్యుడు.

నక్షత్రగోళములు, ఉపగోళములు- (Stars and Planets)— నక్షత్ర గోళములను ఆంగ్లఖగోళశాస్త్రవేత్తలు Stars అందురు. ఇవి సూర్యగోళము వలె అగ్ని మండుచుండు జ్వాలలంగల్గి చీకటి రాత్రులందు పరిశీలించి చూచిన స్థిరప్రకాశముం గల్గి ఒకేరీతిని వెలు గిచ్చుచుండును. అవి చిన్నవగు నన్యగోళము లచే పరివేష్టింపం బడుచు వాటియందు తన వెలుగు వెచ్చదనములం బ్రసరింపం జేసి, వాటి యందలి తన కెదురుగనుండు భాగములను వెలుగునందుంట ప్రకాశింపం జేయుచుండును. దీనికి సాదృశ్యము సూర్యగోళము, చంద్ర గోళము, భూమి మొదలగునవి.

ఉపగోళములు ప్రధానగోళము నాశ్రయించి దాని చుట్టు తిరుగుచు పరివేష్టించుచుండెడివి. ఇవి చిన్నవి. స్వప్రకాశము లేనివై ప్రధానగోళ మునకెదురుగనుండు తమభాగములు ప్రకాశము నందుచుండును. చీకటిరాత్రులందు పరిశీలించిన వీటియందు స్థిరప్రకాశముండక ఒకేరీతిని ప్రకా శించుచుండునవి గాక, మినుకు మినుకులాడునట్లు (Twinkle) ఉండునని తెలిసెడిని.

నక్షత్రగోళములు (భారతీయులు గుర్తించినవి)—ఇవి నక్షత్రములు కావు. వేదేతి హాసపురాణములం బరిశీలించినకొలంది బయ ల్పడుచున్నవి. సుప్రసిద్ధపరిశోధకులగు శ్రీయుత గోబూరి వేంకటానందరాఘవరావు పండితుల వారిని కపిత్తాసమితివారి వైశాఖసంచికలోని తమవ్యాసమున చాలవఱకు వివరించియున్నారు.

జ్యోతిషశాస్త్రప్రసిద్ధములగు అశ్విన్యాది రేవత్యంతము నిరువదియేడు నక్షత్రములు భార తీయజ్యోతిషవేత్తలాదికాలమున గుర్తించిన విగనే. ఇవి సూర్యచంద్రగమనమార్గము నంటి ఇరుదెసల నుంట వాటితో సంబంధము గలవిగ

భరతదేశపు జ్యోతిషశాస్త్రమున వివరింపం బడినది.

భూమి కుత్తరముగ నెల్లప్పుడు డగపడుచుండు నది ధ్రువనక్షత్రగోళము. తక్కిన గోళములు చలించుచున్నట్లు ఈగోళము చలించుట తెలియ రాకుండును. చంద్రుడు భూమిం జుట్టి తిరుగు చుంటయు, ఆచంద్రునితోసహా భూమి తనకుం దానై గిరగిర తిరుగుచు సూర్యునిం జుట్టి దిరుగు చుంటయందు భూగోళముయొక్క అక్షము (ఇరుసు) ఆకాశమండలి ధ్రువగోళమువైపు తిన్నగానుండి ఇరువదియారువేల సంవత్సరముల కాలము గడపుచుండు ననియు, ఆకాలమున తిరుగుటయం దొకవలయము పూర్తియగుననియు పరిశీలనలు బయల్పడం జేసినవి. భూమియొక్క అక్షమునకు ఆంగ్లమున Pole అని పేరగుట ఉత్తరపుకొనకు North Pole అనంబడెడిని. దానికిం దిన్నగ నుండునదియే ధ్రువనక్షత్రము. ఇందువలన నానక్షత్ర మిరువది యారువేల సంవత్సరములు ధ్రువత్వ మందియుండునని తెలియుచున్నది.

ధ్రువనక్షత్రపరిసరములందు లఘుఋక్షము (ursa minor) అనియు, బృహదృక్షము (ursa major) అనియు, రెండు నక్షత్రసముదాయములు కానవచ్చెడిని. ఇవి ఎలుగుబంటి యాకారమున నుంట ఈపేరులు వాడుకయయ్యె నట. ధ్రువగోళము లఘుఋక్షసముదాయము నందే కలదు. దాని కిరుదెసలయందుండు నక్షత్రములకు విధాతగోళము, ధాతగోళము ననిపేరు. వీటి నాంగ్లేయులు ధ్రువ, రక్షక నక్షత్రము లనుచుందురు. లఘుఋక్షమునందలి తక్కిన నక్షత్రములకు అగ్నినక్షత్రము (జీటాపోలారిస్), మిత్రనక్షత్రము (ఈటాపోలారిస్), మహేంద్ర నక్షత్రము (ఎప్సిలాన్‌పోలారి), ప్రజాపతినక్షత్రము (డెల్టాపోలారిస్) అనిపేర్లు.

రెండవది యగు బృహదృక్షమున నెనిమిది నక్షత్రములు ప్రధానములు. ఇవి సప్తమహర్షులు, అరుంధతి యనంబడుచుండును. వరాహమిహిరుని బృహత్సంహితలోని సప్తర్షిచారాధ్యాయమున ౧ మరీచి (ఈటాఉర్సామేజర్), ౨ వశిష్ఠ (జీటాఉర్సామేజర్), ౩ అంగిరస (ఎప్సిలానఉర్సామేజర్), ౪ అత్రి (డెల్టాఉర్సామేజర్), ౫ పులస్త్య, (గామాఉర్సామేజర్) ౬ పులహ, (బీటాఉర్సామేజర్) ౭ క్రతు, (ఆల్ఫాఉర్సామేజర్) ౮ అరుంధతి, (౮౦ ఉర్సామేజర్) సప్తమహర్షులుగ జెప్పం బడియున్నారు. ఈగోళములు ధ్రువనక్షత్రముం జుట్టి తిరుగుచుండునని పోల్పంబడినది.

పునర్వసునక్షత్ర ప్రాంతమున శునకాకారములం గల్గిన నక్షత్రసముదాయములు రెండు గాననగును. ఇందు చిన్నసమూహములను (Caunis minor) లఘుశ్వాన మనియు, పెద్ద సమూహము (Caunis major) బృహచ్ఛ్వాన గోళసమూహముగను ఎఱుంగునది. వీటిప్రశంస ఋగ్వేదమునం గలదు.

బృహత్ శ్వాన గోళ సముదాయమున ప్రధానగోళము మృగవ్యాధరుద్ర (Serius) అనంబడుచున్నది. ఇది పరిమాణ తేజముల సూర్యునికన్న నిరువదియొక్కరెట్లధిక మనియు, దానికాంతులు భూమికిం జేర నేడున్నరవత్సరములు పట్టుననియు నందురు.

దానికిం దిగువ (దక్షిణమున) అగస్త్య నక్షత్రగోళ ముండును (Canopus). ఇది సూర్యునికన్న నలుబదియేడువేలరెట్లధికపరిమాణము గల్గినదట.

శ్రవణనక్షత్రమున కుత్తరముగా బ్రహ్మ నక్షత్రము లేక అభిజిత్‌నక్షత్రగోళము (Alphalira లేక వేగా) కలదు.

కృత్తికకు సమీపముననే బ్రహ్మనక్షత్ర

మున కెదురుగ బ్రహ్మహృదయ మను నక్షత్ర గోళము కలదు. దీని కాంగ్లజ్యోతిషమున Capella యనిపేరు. తెల్లనిరంగుతో బ్రహ్మ నక్షత్రముంబోలి కన్పించును. (ఎస్ట్రోనోమీ చూడుడు. నక్షత్రములు చూడుడు. కాన్‌స్టలేషన్సు చూడుడు. నక్షత్రముల చరిత్ర చూ. నక్షత్రముల వివరణము చూడుడు.)

నక్షత్రగ్రహణము (Occultations)-- (అకల్టేషను చూ. గ్రహణములు చూ.)

నక్షత్ర నామకరణము (లేక నక్షత్ర నామములు) — (నామకరణములు ప్రసిద్ధములు చూ.)

నక్షత్రమార్గములు-వీథులు —విష్ణు, వాయు పురాణములందు ఇరువదియేడునక్షత్రములకు మూడుమార్గములును, ఒక్కొకమార్గమున మూడేసివీథులు, ఒక్కొక వీథికి జెందిన మూడేసి నక్షత్రములును జెప్పంబడినవి.

ఉత్తరమార్గము- నాగవీథి- అశ్విని, భరణి, కృత్తికలు. గజవీథి-రోహిణి, మృగశిర, ఆర్ద్రలు. ఐరావతవీథి- పునర్వసు, పుష్యమి, ఆశ్రేషలు.

మధ్యమమార్గము- వృషభవీథి- మఖ, పుబ్బ, ఉత్తరలు. గోవీథి- హస్త, చిత్త, స్వాతులు. జారద్గవవీథి- విశాఖ, అనూరాధ, జ్యేష్ఠలు.

దక్షిణమార్గము- అజవీథి- మూల, పూర్వాషాఢ, ఉత్తరాషాఢలు. మృగవీథి- శ్రవణ, ధనిష్ఠ, శతభిషములు. వైశ్వానరవీథి- పూర్వాభాద్ర, ఉత్తరాభాద్ర, రేవతులు.

(ఎస్ట్రోనోమీ చూ. నక్షత్రములు చూ. కాన్‌స్టలేషన్సు చూ. నక్షత్రముల చరిత్ర చూ. నక్షత్రముల వివరణము చూ. నక్షత్రగోళములు, భారతీయులు గుర్తించినవి చూ.)

నక్షత్రముల (ఇరువదియేడు) వివరణము— ఇవి ఇరువది యేడు నక్షత్రసముదాయము లనియెఱుంగునది. భూమిపైనుండి చూచిన మానవనేత్రముల కగపడురీతి దృశ్యమునఁ గన్పించుచు కడుంగడు దూరస్థములుగ నుంట నిజావస్థనుండి కొంత మఱుగుపడి కన్పట్టెడిని. ఇటీవల దుర్భిణులు మొదలగు దూరదర్శనసాధనములు కొంతవఱకు వాటిస్థితులను గన్పఱుపఁ గల్గినను దూర మధిక మగుట వాట్లంగూర్చిన సంపూర్ణజ్ఞానము నందుటకు వీలు గాకున్నది. ఈ యిరువదియేడు నక్షత్ర సముదాయములు వేదాదిగ్రంథములందు కృత్తికాది భరణ్యంతముగ వినరింపంబడి, ఇప్పటి వాడుకయందు అశ్విన్యాది రేవత్యంతముగ నుంటయు, వేదాదిగ్రంథములందు వివరింపంబడిన నక్షత్రనామములలోఁ గొన్ని యిక్కాలపువాడుకయం దించుక మాఱి యుంటయు వీటింగూర్చి గమనింపఁదగిన ముఖ్యాంశములు.

ఇంక నీయిరువదియేడు నక్షత్రసముదాయములును సూర్యచంద్ర గమనమార్గము నంటియుంట, భారతదేశపు జ్యోతిషశాస్త్రవేత్తలు తమ శాస్త్రగ్రంథములందు వీటినే ముఖ్యనక్షత్రములుగ పరిగణించిరి. సూర్యుఁ డొక్కొక నక్షత్ర సంబంధస్థితి ననుగుచుండు కాలమునకు కార్తె యనిపేరు. (కృత్తికకార్తె, రోహిణి కార్తె, మృగశిర కార్తె మొదలగునవి). ఇట్టి కార్తె యగు నక్షత్రమునందు సూర్యుఁ డించుమించు పదమూఁడు దినముల పదునేను లేక పదునాలు గంటల కాలము గడపుచుండును. అనఁగా నొకనక్షత్రపాదమున కించుమించు మూఁడుదినముల తొమ్మిదిగంటలు నలుబదినిమిషముల కాల మగునని భావము.

ఇంక చంద్రగమన మిట్టిది కానేరదు. చంద్రుఁ డేనక్షత్ర సమీపమున నుండునో ఆనక్షత్రమే నిత్యనక్షత్రము లేక నిత్యతార యనంబడుచుండును. దీనిని పంచాంగముల నుండి తెలియ నగును. ఈనక్షత్రగోళ సము

దాయములందలి వేర్వేఱు గోళముల కాంగ్ల జ్యోతిషవేత్తలు వేర్వేఱుపేరుల గుఱుతుల నిడియున్నారు. కృత్తిక వరరుచిపండితుండు మంగలికత్తిం బోలిన యాఱునక్షత్రములని వివరించెను. వాటిపేరులు ౧ అంబా, ౨ దులా, ౩ నితత్నీ, ౪ అభ్రయంతి, ౫ మేఘయంతి, ౬ చుపుణీకా నక్షత్ర గోళములుగఁ జెప్పంబడినవి. ఆంగ్ల జ్యోతిషవేత్తలు దీనికి Taurus అనియు, Pleiades అనియు వాడుచున్నారు. దుర్భిణితోఁ జూచిన నీగుంపున వేలకొలఁది గోళములుగానగుచున్నవి. ఈనక్షత్రాధిదైవతము సూర్యుఁడు. దీని నాంధ్రదేశమున పిల్లలకోడి నక్షత్ర మనియు నందురు.

రోహిణి- వరరుచిపండితుఁడు దీనిని రథము వలె నైదు నక్షత్రము లని వివరించెను. వాటిని పాశ్చాత్యజ్యోతిషశాస్త్రమున టారస్ కాన్‌స్టలేషనునందలి ౧ ఆల్ఫా, ౨ ఎప్సిలాన్, ౩ గామా, ౪ డెల్టా, ౫ తీటా అను గుఱుతుల నక్షత్రగోళము లనియందురు.

౧. ఆల్ఫా టారస్- ఎఱ్ఱని రంగు. దీనిని Bulls eye అనియనుటయుంగలదు. సూర్యునికంటె సుమారు ౭౪ రెట్లెక్కువకాంతి గలిగియున్నది.

౨. ఎప్సిలాన్‌టారస్—దీనినే భారతీయులు గ్గనక్షత్రగోళ మందురని కేతకరుపండితుఁడు వివరించియున్నాఁడు.

౩. మృగశిరానక్షత్రగోళము—తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణము, అధర్వవేదము, కాఠకసంహితలందు ఇన్వకా యనుపేరు వాడిరి. శాంతికల్పమున అంధకనక్షత్రసముదాయ మనిరి. వరరుచి లేడిబుఱ్ఱవలె మూఁడునక్షత్రములని వివరించెను. వీటికి పాశ్చాత్య జ్యోతిషవేత్తలు టారస్ కన్‌స్టలేషన్ నందలి లాంబ్డా, ఒకటవ తీటా, రెండవతీటా యని పేరు లిడిరి. నక్షత్రాధిదైవము సోముఁడని చెప్పంబడినది.

౪. ఆర్ద్ర . వేదవాఙ్మయమున బాహు నక్షత్ర మనిపేరు. (ఆల్ఫా ఒరయన్ అనియు, Betul Geaux) పగడమువలె నెఱ్ఱని యొక గోళ మని వరరుచి వివరించెను. ఒరయన్ గ్రూప్‌నందలి మూఁడునక్షత్రముల ఆంధ్రదేశమున గొల్లలకావడియందురు. ఇది రుద్రదైవత్య నక్షత్రగోళము.

౫. పునర్వసు— వింటివలె నైదుగోళము లని వరరుచి వివరించెను. ఇవి తేజోవంతములు. తక్కిన వనేకము లిందుఁ గలవు. పాశ్చాత్య జ్యోతిషనామము Custor and Pollux. ఇది అదితిదైవత్య నక్షత్రగోళము.

౬. పుష్యమి- వేదవాఙ్మయమున తిష్యమి యనంబడిన నక్షత్రగోళము. సిధ్య యనియు వేఱొకనామము దీనికిఁగలదు (కాన్సర్-కాన్‌స్టలేషనులోని గామా, డెల్టా, తీటా గుఱుతుల గోళములు) బృహస్పతి అధిదేవత, "ప్రథమం బృహస్పతి జాయమానా తిష్యమి" అని చెప్పంబడియుండె. కేతకరుపండితుఁడు తైత్తిరీయ బ్రాహ్మణము క్రీ. పూ. నాల్గువేల సంవత్సరముల నాఁటిదై యుండునని యెనను.

౭. ఆశ్లేష- సర్పాకారముగ నాఱునక్షత్రములని వరరుచి వివరించియున్నాఁడు. (హైడ్రా కాన్‌స్టలేషనులోని డెల్టా, ఎప్సిలాన్, ఈటా, రో, సిగ్మా, తీటా గుర్తులనక్షత్రములు). నాగము అధిదైవతము.

౮. మఘ- ఋగ్వేదమునందు అఘా యని యనంబడినది. పల్లకిం బోలి నైదుగోళము లని వరరుచి వివరించెను. (లియోకాన్‌స్టలేషనులోని ఆల్ఫా, ఈటా, గామా, జీటా, మ్యూ గుర్తుల గోళములు) ఇందాల్ఫాగోళము సూర్యునికన్న ౩౫౮ రెట్లధిక తేజోవంత మని యందురు. పితృదైవత్యము. పాశ్చాత్యు లీ నక్షత్రసముదాయము కొడవలింబోలిన దనిరి.

౯, పూర్వాభాద్ర,౧౦ ఉత్తరాభాద్ర-ఇది ఫల్గుణీనక్షత్రము. రెట్టింపుపరిమాణ మగుట పూర్వభాగమును పుబ్బ యనియు, ఉత్తరభాగమును ఉత్తర యనియు వాడుచున్నారు. ఇట్లు రెండునక్షత్రములుగ పరిగణింపం బడినవి. దీనికి ఋగ్వేదమున అర్జుని యనియు, కృష్ణయజుర్వేదమున ఫల్గుణి యనియు పేరులు వాడంబడినవి. మంచపుకోళ్లవలె రెండు రెండు గోళము లని వరరుచి వివరించెను. (లియో కాన్‌స్టలేషన్‌లోని ఈటా, తీటా, పీటీ నెం. 93 గుర్తుల గోళములు). పుబ్బకు అర్యముడును, ఉత్తరకు భగుడును అధిదేవతలని చెప్పంబడినది. దీనికి,అందుముఖ్యముగ ఉత్తరకు,పాండవ మధ్యముడగు నర్జునునకుం గల [illegible]యు నక్షత్రనిఘంటువునందుం జెప్పంబడి యుంటం గాననగును.

౧౧. హస్త— వరరుచి చేతివేళ్ళ వలె నైదు గోళము లని వివరించెను. Macdonell పండితుడు కార్విస్ కాన్‌స్టలేషనునందలి గామా, డెల్టా, ఎప్సిలాన్, ఆల్ఫాబీటా, గుర్తుల గోళము లనెను గాని కొందఱు సరికాదనుచున్నారు.

౧౨. చిత్ర-(చిత్త) వరరుచి ముత్యముం బోలు నొకటిగోళ మని వివరించెను. (ఆల్ఫా వర్గో అనియు, స్పైకా యనియు వాడుదురు.) ఇది సూర్యునికన్న నాల్గువేల రెట్లధిక కాంతి గల్గిన దందురు.

౧౩. స్వాతి- కృష్ణ యజుర్వేదమున తప్ప తక్కిన వేదవాఙ్మయమున నిష్ట్య యనిరి. (ఆల్ఫాబూటిస్ అనియు, ఆర్క్ట్యూర్ అనియు పేర్లు). పవడమువంటి గోళమని వరరుచి అనెను. సూర్యునికన్న పంద్రెండువందలరెట్లధిక కాంతియు, వేడియుం గల్గి క్షణమున 32౫ మైళ్లు గమనించుచు నొక్కొకతటి భూమిపై తెర్మోమీటర్లను చలింపంజేయుచుండు నందురు. దీనికి వాయు వధిదేవత. ఈ కార్తియందు తుపాను లధికము.

౧౪. విశాఖ- అథర్వవేదమునం దిది రాధా నక్షత్ర మనంబడినది. కుమ్మరిసారెంబోలునైదు గోళము లని వరరుచి వివరించెను. (Litra constallation లోని ఆల్ఫా, బీటా, జీటా, గామా, అప్సిలాన్ గుర్తుల గోళములు). ఇది ఇంద్రాగ్నిదైవత్య నక్షత్రము.

౧౫. అనూరాధ- అథర్వవేదమున విశాఖను రాధ యనుదానితరువాతిదగు నీనక్షత్రము ననూరాధ యనియుం బేర్లు వాడియున్నారు. గొడుగువలె మూండునక్షత్రము లని వరరుచి వివరించెను. (స్కార్పియో కాన్‌స్టలేషనునందలి బీటా, డెల్టా, పై గుర్తుల గోళములు) మిత్రుం డధిదేవత.

౧౬. జ్యేష్ఠ- కృష్ణయజుర్వేదమున దీనిని రోహిణి యనివాడిరి. ఛత్రాకారమున మూండు గోళము లని వరరుచి వివరించెను. (స్కార్పియోకాన్‌స్టలేషను నందలి ఆల్ఫా, సిగ్మా, టా గుర్తుల గోళములు) అందు ఆల్ఫా ఎఱుపు రంగు. సూర్యునికన్న నిరువదిరెండువేల రెట్లు అధికమైన గోళము. ఎక్కువ తేజోవంతముకాన దీనిని జ్యేష్ఠగోళ మనియు, సూర్యుని కనిష్ఠగోళ మనియు వాడిరంట. పాశ్చాత్య పరిశీలకులు దీనిని Antares అనియు నందురు. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములలోని Mount Wilson Observatory పండితులు సూర్యుని వ్యాసము ౮౦౦౦౦౦ మైళ్ళుగను, జ్యేష్ఠగోళపువ్యాసము ౩౬ కోట్ల మైళ్ళకుం దక్కువయుండదని కనిపెట్టిరనియు నిటీవలివార్తలు తెల్పుచున్నవి. ఇంద్రుం డధిదేవత యని చెప్పంబడిన నక్షత్రము.

౧౭. మూల- కృష్ణ యజుర్వేదమున వివృతౌ అనియు, కృష్ణ యజుర్వేద బ్రాహ్మణమున

మూలబర్హణి యనియు వాడంబడినది. లంఘించి గంతుసింగముం బోలిన మైదుగోళము లని వర రుచి వివరించెను. ఇటీవలి పరిశోధకు లిందు ౧౧గోళము లున్న వనుచున్నారు. కొన్ని తావుల వరుణుఁడు, మఱికొన్ని తావుల పితృదేవతలు అధి దైవతములుగఁ జెప్పంబడి అభిప్రాయభేదము కన్పడుచున్నది.

౧౮. పూర్వాషాఢ, ౧౯ ఉత్తరాషాఢ- (ఇవి రెండును కలిసి ఆషాఢానక్షత్ర మగును). చౌకముగ మంచపుకోడులంబోలిన రెండురెండు (మొత్తము నాల్గు) నక్షత్రము లని వరరుచి వివరించెను. Sagittari Constallation లోని డెల్టా, ఎప్సిలాన్, (పూర్వాషాఢగను) జీటా, ఒమిక్రాన్ (ఉత్తరాషాఢగను) పోల్పంబడి నది. పూర్వాషాఢకు ఆపోదేవతయు, ఉత్తరా షాఢకు విశ్వేదేవతలు అధిదైవతములుగఁ జెప్పం బడినది. ఈ నక్షత్రముం గూర్చి Macdonell పండితుఁ డెక్కువ పరిశీలన లొనర్చి చిరస్మర ణీయుఁ డైనాఁడు.

౨౦. శ్రవణము- కాఠక సంహిత యందు అశ్వత్థ యనియు, తక్కిన వేద వాఙ్మయమున శ్రోణా యనియు పేర్లు వాడంబడి శ్రోణ మాటి శ్రవణ మెనట్లు తోఁచెడిని. వరరుచి మూఁడు గోళములని వివరించెను.(Aquila or Altire) ఇది ఆమూఁటియందు ప్రధానగోళముగానోపు. గరుడపక్షి యని యర్థమఁట.

౨౧. ధనిష్ఠ - వేదవాఙ్మయమున శ్రవిష్ఠ యనంబడినది. ఎనిమిదిగోళముల సముదా యము. వసువు లధిదేవత లగుట నెనిమిదిగోళ ముల కష్టవసుదైవతములు.

౨౨. శతభిషము - నూఱుగోళముల సము దాయము. వరుణుఁ డధిదేవత యనిచెప్పంబడి నది. గోళములు శతరుద్రుల నామములం బరఁగునందురు. (శతరుద్రులు చూడుఁడు.)

౨౩. పూర్వాభాద్ర, ౨౪ ఉత్తరాభాద్ర- ఇవి రెండును గలిసి భద్రానక్షత్ర మగును. తైత్తిరీయసంహిత బ్రాహ్మణములందు ప్రోష్ఠ పదా యనుపేరున వాడంబడినది. చతుశ్శ్రాకా రమున నున్న నాల్గు నక్షత్రము లని వరరుచి వివరించెను. పీటమధ్య నేర్పడిన చౌకమునకు పాశ్చాత్యులు Square of Pegasus అనియు, ఇందలిఆల్ఫాపేగసస్, బీటాపేగసస్ గోళములను పూర్వభాద్రానక్షత్రముగను, ఆల్ఫాఅండ్రొ మిడా, గామాపేగసస్ నక్షత్రములను ఉత్తరా భాద్రానక్షత్రముగను పేరిడియున్నారు.

ఇటీవల వీటికి మార్కబ్ అనియు, స్కీట్ అనియు, అల్ఫెరాట్జ్ అనియు, అల్జెనిబ్ అనియు వాడుకనామములు వ్యాపించినవి. కాని యివి అరబ్బీపదములుగ నుండుట స్ఫురించెడిని. పూర్వాభాద్రకు అజైకపాదరుద్రుఁడును, ఉత్త రాభాద్రకు అహిర్బుధ్న్యరుద్రుఁడును అధిదేవత లుగఁ జెప్పంబడినది.

౨౫. రేవతి-మత్స్యాకారద్వయరూపమున నున్న ముప్పదిరెండు గోళములు. పూషుఁడు నక్షత్రాధిదేవత.

౨౬. అశ్వని- వరరుచి గుఱ్ఱపుముఖముం బోలిన మూఁడుగోళము లని వివరించెను. (ఏరి టిస్ కాన్స్టలేషనులోని ఆల్ఫా, బీటా, గామా గుఱుతుల నక్షత్రగోళములు) దేవవైద్యు లగు నశ్వనీదేవత లధిదేవతలు.

౨౭. భరణి- వేదవాఙ్మయమున అపభరణి యని వాడంబడినది. ఋగ్వేదమునం దిది యంత్యనక్షత్రముగఁ జెప్పంబడినది. మూఁడు నక్షత్రగోళము లని వరరుచి వివరించెను. అధి దేవత యముఁ డని చెప్పంబడినది.

ఇందు కృత్తిక మొదలు స్వాతి కడవఱకు ఉత్తరగోళార్థమునఁ గన్పించు నక్షత్రము లనియు, విశాఖ మొదలు భరణికడవఱకు దక్షిణ

గోళార్ధమునఁ గన్పించు నక్షత్రము లనియుఁ దెలియనగును. ఉత్తరగోళార్ధమునుండి మాఱి దక్షిణగోళార్ధమునకుం జేర, మాఱినకతన నే విశాఖకు నాపేరు గల్గెనని యనుచున్నారు.

నక్షత్రములు, చరిత్ర, రాసులు

భారతదేశపు జ్యోతిషశాస్త్రమున నక్షత్రము లిరువదియేడుగఁ జెప్పఁబడినవి. ఇవి సూర్య చంద్రుల గమన మార్గమునకు కిరుదెసలందు సమీపమునను౦డు నక్షత్రసముదాయములుగఁ నెఱుంగునది. జ్యోతిష శాస్త్రవేత్తలు రాత్రి కాలమున,నక్షత్రములనుండి కాలమును, దిక్కులను గుర్తింపఁ గల్గుచున్నారు. ఇక్కాలమున ప్రతిదేశ ప్రభుత్వమును నౌకాశాఖా ద్యోగులకు నక్షత్రగోళపటములను, తత్సంబంధ విషయములను అందించు చుందురు. (నక్షత్రముల వివరణము చూడుఁడు.)

ఈనక్షత్రము లొక్కొక్కటి నాల్గేసిగ ౧౦౮ పాదము లయ్యెడిని. అవి తొమ్మిదేసి యొక రాశిగ నేర్పడి ద్వాదశరాసు లగును. అనఁగా రెండునక్షత్రముల పాతిక యొకరాశి యయ్యెడిని. (రాసులు చూడుఁడు). ఈ విభజనమునే యిరు మృగశిర, చిత్త, ధనిష్ఠలు ద్విపాదనక్షత్రము లనియు, కృత్తిక, పునర్వసు, ఉత్తరఫల్గుని, విశాఖ, ఉత్తరాషాఢ, పూర్వాభాద్రలు త్రిపాదనక్షత్రము లనియు నేర్పడినవి.(నక్షత్రముల వివరణముచూ. జ్యోతిషశాస్త్రముచూ).

భూమినుండి (చుట్టును) ఆకాశమునకు చూచిన తోఁచునట్లు ఆకాశమును పండ్రెండు భాగములుగ విభజించి, ఒక్కొక భాగము నొక్కొకరాశిగ భావించిన అందు నక్షత్రములు, నక్షత్రపాదములు నిమిడియుండెడిని.

ఇట్లు ఏనక్షత్రము లేక ఏఆకాశగోళము ఏరాశిగుండా నగపడునో ఆరాశియం దున్నదని తెల్లమగును. మఱియు నేనక్షత్రముయొక్క ఏపాదమునం దున్నదో ఇటులనే యెఱుంగ నగును.

సూర్యుఁ డేనక్షత్రముకడ నుండునో దానిని ఆకార్తె యందురు. (కృత్తికకార్తె, రోహిణి కార్తె, మృగశిరకార్తె మొదలగునవి.) ఇంక చంద్రుఁ డేనక్షత్రముకడ నుండునో నాదిన మానిత్యతార లేక ఆనిత్యనక్షత్ర మయ్యెడిని.

నక్షత్రశాల (అబ్జర్వేటరీ) (Observatory)

- ఆకాశగోళపరిశీలనలు జ్యోతిషశాస్త్ర పరిశోధనలు సల్పుట కేర్పఱుపఁబడిన కార్యాలయము. భరతదేశమున సుప్రసిద్ధ జ్యోతిష వేత్తయగు వరాహమిహిరుని (బృహత్సంహిత కర్త)జ్యోతిషశాస్త్రపరిశీలనాలయము ఉజ్జయినీ నగరమున అప్పటి ప్రభుత్వముచే నిర్మింపఁబడి యుండెను. చీనాదేశమున గొప్ప నక్షత్రశాల యుండెనని తెలియుచున్నది. ఢిల్లీ మహమ్మదీయప్రభుత్వము, జయసింగుమహారాజు(సుప్రసిద్ధ జ్యోతిషవేత్త) ఢిల్లీయందు, జయపురము నందు, బనారస్ నగరమునఁ బ్రసిద్ధము లగు మూఁడు నక్షత్రశాలలు భారతదేశపు జ్యోతిష శాస్త్ర పరిశీలనలకు నక్షత్ర పరిశోధనలకు నిర్మించియుంట అందఱెఱింగినదే.

క్రీ. పూ. ౨౦౦ సంవత్సరములనాఁడు అలెగ్జాండ్రియాయందు సుప్రసిద్ధ నక్షత్రశాలయొకటి యుండినటుల నిదర్శనములు కలవు. ఇక్కాలమున గ్రీనిచ్, ఫ్రెంచిదేశము మొదలగుతావుల, నైరోపాయందు గొప్ప గొప్ప నక్షత్ర శాలలు కలవు. ప్రపంచమున గొప్పవియగు నక్షత్ర శాలలివ్వి అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములందు నిర్మింపఁబడి పనిచేయుచున్నవి.

నక్షత్రసముదాయము (Constellations)

—ఆకాశమున నక్షత్రములకు లెక్క లేదు. ఐనను అవి పరిశీలనలవలన ఇరువదిఎన్మిది

గుంపులు లేక సముదాయములుగ విభజింపఁ బడినవి. అం దొక్కొక్కటి ప్రధాననక్షత్రము లం జుట్టి వాటి యితరనక్షత్రములం జుట్టి యితరములు తిరుగుచుండునవిగనో భూమింజుట్టి తిరుగునవిగనో ఉండి అన్నియు సూర్యునిం జుట్టి తిరుగునవిగనో ఉండును. ఇటీవల ఆంగపరిశోధకులు ఆకసమున మొత్తము ౮౯ నక్షత్రసముదాయములు కలవని యనుచున్నారు.

Andromeda	Lyra
Aquila	Ophiuchus
Arles	Orion
Auriga	Pegasus
Cassiopeta	Perseus
Corona borealis	Sagitta
Corvus	Sagittarius
Cygnus	Scorplo
Delphinus	Serpens
Draco	Taurus
Gemini	Triangulum
Hercules	Ursa major
Leo	Ursa minor
Libra	Virgo

నఖలు శాలగామే కిరాతశతసంకిర ప్రతివస న్నపి బ్రాహ్మణః కిరాతో భవతీతి న్యాయము—శాలగ్రామ మనుపర్వతమున కిరాతులునసించుచుండునని చెప్పఁబడినది. అట్లు శాలగ్రామనివాసిమైనను నూర్గురు కిరాతులచేఁ బరివేష్టితుఁడైనను బ్రాహ్మణుఁడు, బ్రాహ్మణుఁడే గాని కిరాతుఁడు గానేరఁడని భావము. అనఁగా సాంగత్యాదిదోషములవలన బ్రాహ్మణుఁడు చెడఁడనియు, బ్రాహ్మణత్వము నకుబాధలే దనియుఁ దెలియునది.

నఖక్షతములు—కామశాస్త్రము చూ.

నగరహారపురము — ఇప్పుడు నగరక్కనంబడు పల్లెగ్రామమై యున్నది.(గాంధార దేశము చూ.)

నగరికోట (నాగర్కోట) — (త్రిగర్త దేశము చూ.)

నగరి కుశస్థలీనది- చెన్నపురినుండి బొంబై కరుగు M.S.M. పెద్దలైనుపై ఆర్కోణము, రేణిగుంట సంధుల నడుమనున్న నగరి స్టేషనునుండి రెండుమైళ్ళదూరమున కుశస్థలీనదీతీరమునఁ గల శివక్షేత్రము గౌతమ మహర్షి చే ప్రతిష్ఠించన స్థలముగ నేర్పఱుపఁ బడినది. దేవళమున సిద్దేశ్వరాశివలింగము, ప్రయాగ మాధవేశ్వరాశివిష్ణువిగ్రహము, కాలభైరవవిగ్రహమును గలవు. పాండవు లిట నొంతతడ వుండి రనియు, అంతటి శ్రీకృష్ణుండు వారిం జూడ నేతెంచి దేవాలయపు దక్షిణపుగోడకడ నొకపవిత్రజలప్రవాహమును బయలుదేఱఁ జేసె ననియుఁ జెప్పఁబడును. ఆధారా, నదియందు సంగమించును. దాని సిద్ధాంతములవారు నీటిబుగ యనునాడుట సిదేవస్థానమునకు బుగ్గదేవళమని పేరు వాడుక యయ్యెను. దీనిజలములు కడు నిర్మలములు. కుశస్థలియందు పత్రోత్సవములు, తీర్థశ్రాద్ధములు ప్రతిదినము జరుగుచుండును. వంధ్యలగు స్త్రీల సిజలధారయొక్కగుణము, దేవస్థానపు మహిమ సంతానవతులుగఁ జేయునని వాడుకగలదు. క్రీ. శ. ౧౯౩౨ లో దేవళము మరమ్మతుచేయింపఁబడి యాత్రికులకు వసతి గృహములు మొదలగునవి నిర్మింపఁ బడినవి. కుంభకోణపు శంకరాచార్యస్వామివారు దీనికి కుంభాభిషేకాదివిధుల నెఱవేర్చిరట. కొలనుండి మంచిబాట కలదు. బస్సు దొరకెడిని.

నగహరిగోత్రము—సంస్కృతి ఉపగణము చూడుఁడు.

నగోద్భేదము (తీర్థము) — సరస్వతీ నది హిమాలయ, శివాలిక్ (శివాలిక్పర్వతము) లందు ప్లక్షవృక్షము మొదట జన్మించి అద్ది దక్షిణమైదానము వచ్చి (అంబాలాపురముకడ)

ప్రతిష్ఠావతరణ లేక ప్లత్యుత్ప్రసన్నవన యనునామాంతరముగలదియై భలౌర్ అసంబద్గ్రామముకడ భూమిలోనికిం దిగిపోయి అంతర్వాహినియై కొంతదవ్వునఁగల చమసోద్భేదము, నగోద్భేదము, శిరోద్భేదము అనుమూఁడుతావులందు తిరుగ జనించి ముందునకు నడుచును. ఈ మూఁడును తీర్థములై యున్నవి.

నచ సర్వత్ర తుల్యత్వం స్యాత్ప్రయోజక కర్తణా మితి న్యాయము— అన్యులను కార్య మొనర్ప ప్రేరేపించుకార్యములందు అన్నిటికిని సమానధర్మ ముండినను నుండవచ్చును. లేకున్న లేకపో వచ్చునని భావము.

నడకవలన కాలిజో డరుగుట, నేల నడిచిన పాదము లట్లరుగకుండుట— కాలిజోడు చర్మము, రబ్బరు, అట్టలు, కఱ్ఱ, లోహము మొదలగు నిర్జీవపదార్థములతో చేయంబడినది గాన దానియందు వృద్ధి నందుచుండు జీవశక్తి యుండఁజాలదు. అవి Friction రాపిడివలన అరుగక తప్పదు. పాదము లట్టివిగావుగాన ఒకవేళ నడకయందించుక యరిగినను, విశ్రాంతియందది పెరిగి భర్తీయగుంగాని కాలిజోడు అరిగిన దట్లే యుండిపోవునటుల ఉండదు. నడుచుతఱి కాలి కంటవలసిన దుష్పదార్థములు, కాలిజోడున కంటుంగాని కాలి కంటవు గాన, నది పాదములను రక్షించు పాదరక్షగా జెప్పంబడుచున్నది.

నడకుదిటి రామన్నకవి— ఆంధ్రకవులలో నాధునికులందు పరిగణింపఁబడినవాఁడు. ఆర్వేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబ సూత్రము కౌశికసగోత్రము. తండ్రిపేరు లక్ష్మీనరసింహామను నామాంతరముగల బుచ్చనామాత్యుఁడు. ద్వారకాతిరుపతి గ్రామకరణము. శివభక్తుఁడు.

ఈతఁడు పాల్కురికి సోమనాథుని ద్విపద ప్రభులింగలీలను పద్యకావ్యముగ రచించెను. హరిమీడేస్తవము నాంధ్రపద్యములుగ నొనర్చెను. శంకరమతానుసారముగ నాత్మానాత్మ వివేకచూడామణిని "వివేకచూడామణి" యను పేరున పద్యకావ్యముగ నొనర్చెను.

నడి—నడి యనిన తాటిమట్ట (కాడ) లోనున్న తాటినారకుఁ బైనున్న పొర (పెంకు) కు తాటినడి యని యందురు. దీని బహువచనము నడులు, నళ్ళు అని తఱచు వాడుచుందురు. గంపకు నళ్లుతీయించుట యన నిట్టిపొరతో మూసియు, బిగించియు భద్రపఱచుట యని భావము. నడి యనిన మధ్యభాగమునకును అర్థము కలదని చెప్పంబడినది.

నడుచుట, ఎక్కుట, దిగుట- నడకయొక్క వ్యవహారముం జక్కఁగఁ బరిశీలించితిమేని త్రివిధములుగఁ జెప్పవలసియుండును. సమతలమున నడుచుటయందు, ఒక్కొక్కకాలి నెత్తి ముందుగ నిడుటయందు, వాతావరణమందలి గాలి నెదుర్కొనుట, అట్లెదుర్కొనుటయందు తనశరీరపు కాలిబరువును (దానినెత్తుతఱి) భరించుట, యను రెండు ప్రధానకార్యములు జరుగుం గాన ఇది కొంత కష్టముగనున్నను పైకెక్కు నడకతో పోల్చినచో సుకరమే యనిపించెడిని. పైకెక్కు నడకయందు వాతావరణపుగాలి నెదుర్కొనుట యటుండ దానికిం దోడు మనశరీరభాగమందలి బరువులో ఒకకాలు భరించునంతటి భారమును పైకెత్తుట అనఁగా నిజమగు అవయవబలమును వ్యయపఱచుచు భరించుచు (**Muscular effort**) పని చేయును. గాన నిది సమతలమున నడుచుటతో పోల్చిచూచిన శ్రమకరమై యుండెడిని. ఇందు భూమియొక్క గ్రావిటేషన్‌ఫుల్ ఆకర్షణ నెదురించుచు, ఈపనిం జేయుచుండు మని మనసునం

దుంచుకొనవలసియుండును. పరిశీలనలనుండి సమతలగమనమునకన్న నెక్కుట ఇరువదిరెట్లధిక శ్రమకరమని లెక్కింపంబడి యున్నది. ఎక్కుటకు గ్రావిటేషను పుల్ కన్న నధికబలముగల శక్తి నుపయోగింపఁ బడవలసియుండుననియెఱుంగునది. దిగుటయందు గ్రావిటేషనుశక్తి సహాయపడుచుండును గాన శరీరబలము (Sheer muscular force) కొంతతక్కువగా వ్యయమగుచుండెడిని. అనఁగా క్రిందకు పడిపోకుండుటకు వలయు శరీరబలము నుపయోగపడుచుచుండ వలసియుండునని భావము. పైకెక్కుటకు క్రిందికి దిగుటకుఁ గల భేదము ఒక బరువును పైకెత్తుట క్రిందికి దింపుటలతో కొంతవఱకు పోల్చందగియుండును గాని లెక్కించుటకు పనికిరాదు. ఏలయన ఎత్తుటయందు గ్రావిటేషను పుల్ నకెదురు పనిచేయుటయు, తన శరీరబలమును కాలు మోయుఁదగినంతగా భరించుటయు, దించుటయందు గ్రావిటేషనుతో ననుకూలించుపని చేయుటయు, తన శరీరబలమును కాలు మోయదగినంతగా భరించుటయు, సంభవించుచుండును. ఇందు బరువును క్రిందకు ద్రోసివేయు పనితో పోల్చుట కేవల మసమంజసము. దానిని త్రోసివదలుటయే పనిగాని క్రిందపడుటయందు కేవలము దానిపనియేగాని మన ప్రయాస మేమియు నుండదు.

నడుచుచుచేతులూపు లక్షణము—

విద్వాంసు లీవిషయమును చాల పరిశీలించి చతుష్పాదజంతువులు నడుచుతఱి వెనుకకాళ్ళతోపాటు ముందుకాళ్ళను గూడ నుపయోగించుచుఁ గదలుచురీతిని (తొల్లింటికాలపు) మనుష్యుల పూర్వులును బహుశః రెండుకాళ్ళతోపాటు రెండుచేతులు కూడ నేల నాని నడుచుచుండినను నడుచుచుండిరేమో యనియు, లేకుండిన నైసర్గికముగ కాళ్ళతో నడుచుచుండుతఱి చేతు లూపుట లక్షణముగ గల్గియుండిరేమో యనియు తలంచుచున్నారు.

నేటికిని ప్రయత్నపూర్వకముగ చేతు లూపుకొనుచు నడుచుట అనాగరికముగ నెంచి మానుకొన జాగ్రత్తంగొనినవారికి దప్ప సర్వసాధారణముగ ఏమఱుపాటున నడుచుతఱి చేతులు కొంచెముగనో ఎక్కువగనో ఊఁగక పోవు. ఇది స్వాభావికశిల్పలక్షణ మని తేలుచున్నది. ఇంకను విమర్శకదృష్టితోఁ బరిశీలించినచో పైనుండి క్రిందికి వ్రేలాడుచుండు చేతులు (శరీరమంతయుం గదలుచు ముందునకు నడుచుకతన) ఊఁగుట. అందునను నడకతోపాటే ముందునుండి వెనుకకు, వెనుకనుండి ముందునకు (ఇది కొంతప్రయత్నపూర్వకము) ఊఁగించుచు నడచుట కాలపూర్వస్థితిసంబంధ ముండ నక్కఱ లేదని స్ఫురింపకపోదు.

నడుచుతఱి చేతులనూపు నలవాటు

ఇది అనాదిగ నభ్యాసరూపముగ నున్నది. నడుచుతఱి అడుగులు ముందునకు నడుచుతఱి ఇరుదెసలం జేతులు ముందునకు వెనుకకు ఊఁగుచుండుట అడుగులవిన్యాసముతో అనుబంధముగనే యుండును. ఇది నడుచుటకు సౌఖ్యప్రదముగ నుండునని తెలుపఁబడుచున్నది. ఇట్లు గానిచో ప్రక్కలందు నిలుపంబడిన శరీరమునందు వ్రేలాడుచేతులు కదలక నిలువున బిగిసియుండునేని నడక కష్టముగ నుండును. పరిశీలించిన నీయభ్యాసము పశువులు మొదలగు జంతువులందుఁగూడ నాల్గుకాళ్ల నడకయం దున్నదనియు, బహుశః ఆనాల్గుకాళ్లనడకనుండియే ప్రారంభింపంబడి మనుష్యులం దీరూపమున నున్నదేమోయని స్ఫురించెడిని. ఈయభ్యాస మింకను చింపెంజీ యనంబడు కోఁతులయందుఁ గూడ నిట్లే యుండుట గానవచ్చెడిని. దీనిని నైసర్గికముగ నేర్పడిన అలవాటుగ పెక్కండ్రు

పరిశీలకులు తలంచుచున్నారు.

నడుమంత్రపుసిరి నరముపై పుండు వంటిది— ఆంధ్రలోకోక్తి.

నడ్వల—చతుర్మనువు భార్య. కుమారుడు ఉల్ముకుడు.

నతవాటి సీమ—దీని సరిహద్దులు తెలియమి నిప్పటి నిజాము రాజ్యమున మధిరె తహశ్శీలు ప్రాంతము తొల్లింట ఆపేరం బరగె నని పోల్చుచున్నారు. ఈసతివా టెచ్చటనున్నదియు తెలియరాదు గాని వేర్వేఱు కాలముల వేర్వేఱు ప్రధానస్థానములున్నట్లు తెలిసెడిని. దోరపరాజు చిమ్మాంబల సుతుండు పోతరాజు దీనిం బాలించు తఱి గుడిమెట్టలోని సిద్ధేశ్వరాలయమున వేయించిన శిలాశాసనమున,

శ్లో॥ "శ్రీకృష్ణవేణ్యాస్తటభూమిభాగే
శ్రీపోతభూపో గుడిమెట్టనామ్ని
సిద్ధేశ్వరాఖ్యం శివ మాదిదేవమ్
సంస్థాపయామాస పురీ స్వకీయే."

అనియుంట చాగిపోతరాజు కాలమున గుడిమెట్టయు (ఇది ఇప్పటి కృష్ణా జిల్లా నందిగామ తాలూకాలో నున్నది). ఆతనితండ్రి దోరపరాజునాడును (ఈతండు, పాలేటినుండి నీటి కాల్వం ద్రవ్వించినవాడు), ఆతని తండ్రి రెండవ పోతరాజునాడును, ఆయన తండ్రి దోరభూపతి పాలనమునను (రెండవవాడు) (ఈయనకు చాగినా జని వాడుక గలదు), ఆయనతండ్రి (పలనాటి యుద్ధమున వీరస్వర్గము నందిన సాగి పోతిరాజును, ఆయనతండ్రి ముప్పరాజు పాలనమునను గుడిమెట్టయే రాజధానిగ నుండెడిది.

చాళుక్యుల పాలనమున నేత్రపాటి విషయమనుపేరం బరగుచు తూర్పున (ఏలూరుకడ నున్న) దెందులూరువఱకు వ్యాపించియుండెనని చెప్పంబడినది. త్రిలింగ కాకతీయ సామ్రాజ్యమున చేరినతఱి మదపల్లె దుర్గము ప్రధానస్థానమై యుండెను.

నత్తగుల్లలన్నీ ఒకరేవునకు, ముత్తెపుచిప్పలన్నీ ఒకరేవునకు జేరును— ఆంధ్రలోకోక్తి.

నతగులలు— ఇవి సముద్రపు వగునేని పెద్దవిగా నుండును. ధ్వనులను ప్రోగు చేసి (చేర్చి) గట్టిగ వినంబడం జేయుశక్తి వీటియందుం గలదని ఇటీవల కన్గొనంబడినది. ఫిడేలుకడుపున నిరుదెసల నుండు రంధ్రములుచేయు పనివంటి పనినే నత్తగుల్లలు చేయునంట. గాన నిది Resonator గా చెప్పుచున్నారు. (రిసోనేటరు చూడుండు). చెవులకుం జుట్టుపట్ల నడుచుబీద ధ్వనుల నిది యాకర్షించి గట్టిగ వినంబడం జేయునంట. దాని సాహాయ్యమే లేకుండిన నాధ్వనులు మన చెవులకు వినిపింపనే వినిపింప వంట.

ఇటీవల అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందు Sound proof room లు నిర్మింపం బడినవని వినుదుము. అందుండువారికి బాహ్యప్రపంచమందలి ధ్వను లెవ్వియు వినిపింపక తమగుండెలు కొట్టుకొనుట మొదలగు స్వశరీరసంబంధపు నాదులు మాత్రము వినిపించుచుండునంట. అట్టి తఱి నీనత్తగుల్లలు వాడి చూచిరంటకాని ఎట్టి ధ్వనులును వినిపింపనేలేదంట. దీనినుండి ఇది ధ్వనులనాకర్షించుం గాని, కల్పింప లేక కల్గించునది కాదని తేలుచున్నది. చెవులకు వినిపింపని తక్కువధ్వనులను వినిపించునట్లు దర్పితముగాం జేయునని తేలినది.

నదములు (ఐదు)—సింధునదియందు కలియు నైదు నదములు ప్రవహించు దేశమునకు పాంచాల మనిపేరు.

౧ శతద్రు—శెట్లజి అనుచున్నారు.
౨ విపాశ—బియాస్ అనుచున్నారు.

3 ఐరావతి-రావి (రవి) అనఁబడుచున్నది.

౪. అశక్నీ, లేక చంద్రభాగ-దీని నిప్పుడు చీనాబ్ అనెదరు.

౫ వితస్థ-దీని నిప్పుడు జీలమ్ అనుచున్నారు.

ఇవి యన్నియు సింధునదియందు జేరెడిని. దీనింగూర్చి అగ్నిపురాణమున ౧౧౯ ప్రకరణమున వివరింపఁబడినది.

నదీజన్మస్థానము (సోర్సు)-Source of River - నదీజన్మస్థానము. (River చూ. Water Shed చూడుఁడు.)

నదీజలము లేటఁ గొని వచ్చు ఒండుమట్టి—కొందఱు గొప్పపరిశీలనల సల్పి మిసిసిప్పి-మిసోర్సైనది యేటేట ౪౦౦ మిలియను టన్నుల ఒండును సముద్రమునకుం జేర్చుచుండు ననియు,చీనా దేశమునందలి యెల్లో రివర్ (నది) యేటేట ౭౦౦ మిలియనుటన్నుల ఒండును సముద్రములోనికిం జేర్చుచున్న దనియు అంచనా వేసిరి.

పెక్కండ్రు పండితులు ఏటేట ఒకగొప్ప పర్వతముం జేయఁదగిన ఒండుమట్టి ఏటేట సముద్రమునకు నదులగుండా చేరుచున్న దని వచించియున్నారు. ఆంగ్లభూగోళశాస్త్రవిదులు ఇంచుమించు ఈజిప్టు దేశపు లంకభూములన్నియు (Delta lands under cultivation) నైలు నదియొక్క ఒండుమట్టినుండియే ఆదిని ఏర్పడె ననియు, నెదర్లాండు దేశ మంతయు రైనునది గడఁగించి తనజలములగుండ తెచ్చి పెంచిన లంకయే యనియు వచించిరి.

నదీనాం సాగరో గతి రితి న్యాయము వర్షాకాలమునవిపరీతముగను,తక్కినకాలములం దొకరీతి నెడతెరిపి లేకుండను ప్రవహించుచుండు నదీజలములను సముద్రమే భరింపవలె ననియు, అదే గతి యనియు భావము.

నదీపుష్కరము— పుష్కరములుగల నదులు పండ్రెండు. అవి ౧ గంగానది, ౨ నర్మదానది, 3 సరస్వతీనది, ౪యమునానది,౫ గౌతమీనది, ౬ కృష్ణానది, ౭ కావేరీనది, ౮ భీమానది, ౯ రథ్యానది, ౧౦ భద్రానది, ౧౧ సింధునది, ౧౨ ప్రాణహితానది. బృహస్పతి మేషాదిరాసులందు సంచరించుతఱి ఈనదులకు పుష్కరము కల్గును. అనఁగా మేషరాశియందు ప్రవేశించినదాదిగ పండ్రెండుదినములు గంగా పుష్కరము, వృషభరాసియందు ప్రవేశించిన దాదిగా పండ్రెండుదినములు నర్మదాపుష్కరము మొదలగునవి. ఆ తరుణమున తీర్థరాజును శ్రీనాధినాథుం డగు పుష్కరుండును ముప్పదిమూఁడుకోట్ల దేవతలు, ఋషులు, మూఁడుకోట్ల యేఁబదిలక్షల తీర్థములును సమ సనదీనదసాగరపుణ్యస్థలు లన్నియు నందుండు ననియు మహాఫలప్రదకాల మనియుఁ జెప్పఁబడినది. (పుష్కరసన్ను (ఇప్పటి పుఖార్) చూడుఁడు.)

నదీప్రవాహజలముయొక్క గమన వేగము—(Velocity) నదులయందలి జలములు ప్రవహించుచుండునవి గాని నిలిచియుండునవి కావని యెల్ల రెఱింగినదే. ప్రవాహము నందు కొద్దిగనో గొప్పగనో వేగ ముండును. నదీప్రవాహమునందలి జలముల కదలిక నది యందు దొరకెడి నుండు నని పెక్కండ్రు తలంచుచుందురు. ఇది సరికాదు.

ఈవేగము భూమియొక్క యేటవాలుస్థితిపై నాధారపడి యుండుట సర్వసాధారణపద్ధతి గాన అట్లు తోఁచెడిని. గాని ప్రవాహజలము లందలి లోఁతును ప్రవాహము తిరుగు వంకలును ప్రవాహమునం దడ్డముగ నుండి ఆటంకము గలించు గండశిలలు మొదలగునవియును ఇంక ప్రవాహములో నడుచుచుండు సర్వపదార్థములే గాక ప్రవాహజలములందలి సరః

పుద్గల పదార్థములును, ప్రవాహవేగమున కాటంకములై యూఁపుచుండును.

ఈసందర్భమున మనస్సునం దుంచుకొనఁ దగినసంగతి మఱియొకటి కలదు. జలము కలిసి యుండిన ఒకేపదార్థము కాదు. నీటియావిరిం బోలిన అణుమాత్ర పుద్గలపదార్థము లనేక ములు ఒకటినొకటి హత్తుకొని అన్నియుం గలిసి ఏకమైనట్లే యగపడుచుండునది. పూర్వమునందు ఎదుర్కొనిన ప్రతిబంధకమును అవి యెదు ర్కొని యాటంకము గల్గింప గల్గినంతవఱకు కొన్నిపుద్గముల కాటంకము గల్పించి ప్రవాహ వేగము నాప్రాంతములందు తగ్గింప నోపెడిని. కాని, యీనది ప్రవాహమును ఆపఁజాలవు. ఇంకను ప్రవాహముయొక్క దిగువ (అడుగు) భాగమునందలి వేగమునకుఁ గల యాటంకములపరిస్థితి ననుసరించి యుండును. ఒకవేళ అడుగున కల్గిన భాగపుజలములవేగము నెదుర్కొనఁజాలదు.

ప్రవాహమునందలి జలము లవణమగుటచేతి కదలుటయందు నొప్పించునట్లుగాఁ జెప్పనుండుట కలదని పరీక్షకు లనుచున్నారు. ఈ సంగతి ప్రవాహము ప్రక్క యంచులకు రాసికొనిపోవు తటీప్రవంగిన తావులందు స్పష్టముగాఁ గాన నయ్యెడిని.

ఈ సందర్భముల నెఱింగిన నదియందలి ప్రవాహజలము యొకేరీతిని నొకే వేగముతో నడుచునది కాదనియు, వేర్వేరు పరిస్థితులం బట్టి వేర్వేరు తావులందు వేర్వేరు వేగములతో ప్రవహించుచుండు ననియు తెలఁగలదు. అందు ముఖ్యముగ నీటియడుగున మందమగు చలన మును,ఉపరిభాగమున కొంతత్వరితగమనమును, ఇంకను ప్రక్కలందు కొంత మందగమనమును ప్రవాహమునడుమ (మధ్యగా) ఉపరిభాగమున త్వరితగమనమును ఉండునని చెప్పవలసియుం డును. విపరీత పరిస్థితిగల తావులందు ఈపద్ధతి తాత్కాలికపు మార్పు నందుచుండుటయుం గలదు.

నదీముఖస్థానము— (Mouth of the River) నదియొక్కముఖస్థానము.(River చూడుఁడు.)

నదీసముద్ర న్యాయము — నదీజల ములు సముద్రజలములు ఎట్లు వేఱో అట్లే జీవే శ్వరులకు భేదముకలదని ద్వైతసిద్ధాంతమునను, నదీజలములు సముద్రజలములలో నెట్లు కలసి పోవునో అట్లే జీవేశ్వరులు కలిసిపోవుదు రని (ఐక్యమైపోవుదు రని) అద్వైతసిద్ధాంతమునను ఈ న్యాయము వాడఁబడినది. ఇట్లే పుంవిషయ న్యాయము. (పురుషుఁడును, అతఁ డనుభవించు విషయానుభవములును వేఱని భావము.)

నదులు (Rivers)—పర్వతప్రాంతముల గురిసిన వాన జలంబులను,పర్వతములపైగప్పఁబడి నిరంతరముండుమంచు ఎండలకుగరఁగుచు పెరుఁగు చుండు జలంబులను క్రిందిభాగమున ప్రవ హింపఁజేసి కడకు సముద్రమునకుం జేర్చు జల మార్గములు నదు లనంబడును.

నది పర్వతములపైఁ గాని వేఱొకచోనైనను సరస్సునందుఁగాని జనించు, లేక ప్రారంభమగు తావు నకు Source (ఉత్పత్తి లేక జన్మస్థాన మని) పేరు. ఒకనది వేఱొకనదితోఁగలియుతావునకు Junction (సంగమము) అనిపేరు. నది సముద్రమునం గలియుతావునకు Mouth (సాగరసంగమము) అనిపేరు. నదీజలములు ప్రవహించు నదియందలి పల్లపుమార్గమునకు Bed of the river అనిపేరు. ఆప్రవాహము నందు దిగువ (లేక సముద్రము) వైపు ముఖ మిడి నిలిచినచో, కుడివైపుతీరమునకు Right bank of the river అనియు, ఎడమవైపు తీరమునకు Left bank of the river

అనియు పేర్లు. నది ప్రవహించుతఱి విశేషమగు నెత్తునుండి పల్లమునకుపడు జలములకు Water-fall (జలపాతము) అని పేరు. విస్తారపు టెత్తునుండి దిగువకు పడుటయుం దానదీప్రదేశమునకు Cataract అని పేరు. నది ప్రవహించుచో మెరక నుండి పల్లమునకు దొరలుట సంభవించును. అత్వరితగమన ప్రదేశమునకు Rapids అనిపేరు. నదీప్రవాహము వలన విస్తారముగా భూమి కోసివేయంబడి, కడు పల్లమై లోఁతుగ నరిగిపోయినతావునకు Gorge అనిపేరు. ఇట్టి ప్రదేశమున కమెరికాదేశము నందు Canon (Kanyun) అనెదరు.

ఒక పెద్దనదియందు కలియు చిన్ననదిని Tributary అని గాని, Affluent అని గాని వాడెదరు. ఏప్రదేశమందలిజలములను నది ప్రవహించుచుఁ గొంపోవునో ఆప్రదేశమునకు Basin of the river అనిపేరు. ఇట్టి Basins సమీపముగ నుండుతఱి వాట్ల నడుమగనుండు హద్దుప్రదేశములకు Water Shed లేక Water Parting అనిపేరు. సముద్రము భూమిలోనికొకకాల్వవలె కడుదూరముచనిన చో దానికి Frith అనిపేరు. అందొకనది చేరు నేని దానికి Estuary అనిపేరు. నగటునరెండుపదములునుగూడ నొకేయర్థమున వాడుదురు. నదీముఖద్వారమున (సముద్రమునఁ గలియు తావు) నడ్డముగ నేర్పడి సముద్రమునుండి నదిలోని కోడలరాకపోకల కడ్డముగ నుండు నిసుక, బురద కలిసినప్రదేశమునకు Bar లేక Bar of Sand Bank అనిపేరు.

నది సముద్రమునం గలియుతావుల పెక్కుపాయలై చీలిపోయి కలియును. ఆపాయలనడుమనుండు ప్రదేశము సర్వసాధారణముగ కడుసారవంతమైనదిగ నుండెడిని. దానికి Delta of the R iver అనిపేరు. (గ్రీకుభాషయందు ముక్కోణముగ నుండు Δ త్రికోణాక్షరమొకటి కలదు. దానికి డెల్టా యని పేరు) ఒకనదినుండి చీలిపోయి వేఱొక నదిగ ప్రవహించుదానికి శాఖానది యనిపేరు. సముద్రమునందువలెనే గొప్పనదులందు ప్రవాహమునడుమ ద్వీపము లుండును. వాట్లం జుట్టి నది ప్రవహించుచు తిరుగ నిరుపెసలశాఖలు కలిసి ప్రవహించుచుండును. నదీప్రవాహము లొకవైపునుండి వేఱొకవైపునకు క్రొంగ్రొత్తదారులను మార్చి చని వెనుకవైపు భూభాగమును పెంచి యతిశయింపఁ జేయునట్లు లేర్పడిన భూప్రదేశము కడుసారవంతమగు దనరెడిని. దానికి లంక యనిపేరు.

నదులు ప్రవహించు మార్గము

నదులు సర్వసాధారణముగ పర్వతములందుఁ జనించును. ఆప్రదేశములు సముద్రపు నీటిమట్టమునకన్న చాల ఎత్తుగా నుండును. కాన నెత్తునుండి పల్లమునకు ప్రవహించునీరు అతిత్వరితగతిని పారుచు బలముగల్గి క్రిందికి జర్గును. భూమి సర్వసాధారణముగ చదునుగ నుండదు. ఇంకను సర్వత్రప్రాంతములు నసలే యుండదు. మఱియు రాళ్లు, పల్లములు, మొనికలు, మెత్తని యెత్తుమిట్టప్రదేశములు, గట్టిప్రదేశములు మొదలగు పలుతెరంగుల భూములగుండా ఆనది ప్రవహింపవలసియుండును. నీరు ప్రవహించుతఱి తనకు సులభమగు మార్గముగనుండు మెత్తనిప్రదేశముల గుండా చనును గాని, వంకరలు తిరుగుటకు వెనుదీయదు. దారియందు గట్టిప్రదేశములు పెద్ద పెద్దగండశిలాతలము లడ్డమగు నేని వాట్లం జుట్టి గాని ప్రక్కకు మరలిగాని పోవును. నీటికి ప్రధానమగునది పల్లపుప్రదేశములకు జర్గుటయే. ఎత్తునుండి క్రిందికి ప్రవహించుతఱి వడిగల్గియు (Rapids) ఎత్తునుండి క్రిందికి దుముకుతఱి జలపాతము (Water falls) గను, సమతలమున ప్రవహించుతఱి నెమ్మదిగను (Gentle flow)

ప్రవహించుచు నేగి సముద్రముననో, వేఱొక పెద్దనదియందో, కలసిపోవును. ఈకారణముల వలన నదులు వీలగునన్ని వంకరలతో (Windings) ప్రవహించెడిని.

నద్దియాజిల్లా— నదియా తొల్లింటి నవద్వీపము. (నవద్వీపము చూడుఁడు. బంగాళా దేశము చూడుఁడు).

నన్నయ భట్టారకుఁడు— భారతకవులలో మొదటివాఁడు. వాగనుశాసనుఁ డను బిరుదము కలవాఁడు. కులబ్రాహ్మణుఁడ నని చెప్పకొనినవాఁడు. అనఁగా చాళుక్యప్రభువులకు కులబ్రాహ్మణుఁడు. మహారాష్ట్రసీమలం దొక కుటుంబమునకు కులబ్రాహ్మణుఁడనిన నింటిపురోహితుఁ డనియర్థము కాన రాజమహేంద్రవరము రాజధానిగ వేఁగిరాజ్య మేలిన పశ్చిమ చాళుక్యులలోని ప్రభుకుటుంబమునకు పౌరోహిత్యమునకై మహారాష్ట్రదేశమునుండి వారితో వచ్చినవాఁడని తేలుచున్నది. వేదాధ్యయన సంపన్నుఁడు. రాజాస్థానమున విద్వత్కవియై యుండినవాఁడు. సంస్కృతాంధ్రభాషలయం దక్కాలమున నసమానపాండిత్యముకలవాఁడు. ఆపస్తంబసూత్రుఁడు. ముద్గల గోత్రుఁడు.

భారతము తెనిఁగించుటయం దీతనికి యణభట్టనువిద్వాంసుఁడు సాహాయ్య మొసఁగెనని చెప్పఁబడినది. ఈతఁడును ఈయనవంటి కులబ్రాహ్మణుఁ డేమో. క్రీ. వె. ౧౦౨౨ ప్రాంతమువాఁడని రా. బ. కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగా రభిప్రాయపడియున్నారు. భారతమునం దీతఁడు తెనిఁగించినవి మూఁడు పర్వములు. అంతలో నీతనికి మతిభ్రంశము కల్గి పిచ్చివాఁడైపోయెను. ఈతఁడు రచించినట్లు చెప్పఁబడు నాంధ్రశబ్దచింతామణి యనంబడు నన్నయభట్టీయ మీతఁడు రచించినది కాదని తేలినది.

నన్నెచోళదేవుఁడు- ఆంధ్రరాజకవులలో నొకఁడు. కావేరీనదీతీరమున "ఒరయూరు" అను పురము రాజధానిగ చోళదేశ మేలిన నృపతి. ఇతఁడు కుమారసంభవమును పద్యకావ్యముగ రచించినవాఁడు. కవిత్వకౌశలాధిక్యమున కవిరాజశిఖామణి యనుబిరుదమును, దిగ్విజయాధిక్యమువలన టెంకణాదిత్యుఁ డనుబిరుదమును కల్గెనని చెప్పఁబడినది. క్రీ. వె. ౯౪౦ సంవత్సరమున పాశ్చాత్యచాళుక్యులతో సంగరమునఁ బోరుచు, రణరంగమున నిహతుఁడై వీరస్వర్గ మలంకరించెను. తండ్రిపేరు చోళపల్లి యనియు, తల్లిపేరు శ్రీపతి యనియుం దెలియుచున్నది. ఈతఁడు రచించిన కుమారసంభవము కాళిదాసుని సంస్కృతకావ్యమును తెనిఁగించుట గాక స్వతంత్రగ్రంథమై యున్నది. నూతన కావ్యసృష్టి కితఁడే ప్రారంభకుఁ డందురు. గణపతిజననము, సతీదహనము, మదనసంహారము, పార్వతీపరిణయము, కుమారోదయము, తారకయుద్ధము, తారకాసురపరాజయము ననునవి దీనియందుఁ గలవు. కావ్యలక్షణములకుం బుట్టినిల్లు. రసవంతము. ఈతఁడు సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు.

నభగుఁడు—మరీచి సూర్యవంశ క్షత్రియుఁడు. తండ్రి వైవస్వతమనువు. పితామహుఁడు వివస్వంతుఁడు (సూర్యుఁడు). సోదరులిక్ష్వాకు మొదలగుపదిమంది. కుమారుఁడు నాభాగుఁడు. పౌత్రుఁడు అంబరీషుఁడు.

నభస్వతి—అంతర్ధానుని రెండవభార్య. కుమారుఁడు హవిర్ధానుఁడు.

నభోంతరాళగోళములు — ఆకాశమున నక్షత్రములవలెఁ గన్పించుగోళము లసంఖ్యాకములని తోఁచినను, ఎస్ట్రోనొమీశాస్త్రవిదులు అన్ని గోళములను లెక్కపెట్టఁదగినవాటిని 7647 కంటి కగపడుచుండునని తెల్పుచున్నారు.

అందు ఎక్కువప్రకాశముతోఁ గన్పింపఁగల First magnitude గోళములు 21 అనియు, Second magnitude గోళములు 52 అనియు, Third magnitude గోళములు 157 అనియు, Fourth magnitude గోళములు 506 అనియు, Fifth magnitude గోళములు 1740 అనియు, Sixth magnitude గోళములు 5171 అనియు, సగటున నిందు నాల్గువేలగోళములు సులభముగ కంటికి కగపడును వనియు, నిందుఁ గొన్ని స్వప్రకాశవంతములగు సూర్యు లనియు, తక్కినవి వాట్లనుండి వెలుతురు నందుచుండు నుపగోళము లనియు లెక్కించియున్నారు.

ఇంక Milkey way యనంబడు Galaxy యందలివియు, Nebulae యందలివియు నగు చిన్న చిన్న గోళములు Astroids మొదలగు వాటిని లెక్కింప శక్యము కాదు.

(ఎస్ట్రానామీ చూ. పానెట్సు చూ. మిల్కీవే చూ. నెబ్యూలె చూ.)

నభోముద్ర—యోగాభ్యాస విధానమున జెప్పఁబడిన వింశతిముద్రిలలో నొకటి.

నాలుకను నోటియందే పై కెత్తి కొండనాలుకవఱకుం జాఁచి, కొండనాలుక సదిమిపట్టి శ్వాసమును నిరోధించుట నభోముద్ర యనంబడును.

ఈయభ్యాసమువలన శరీరమునందలి నీరసము పోయి బలముగల్గు నని చెప్పఁబడినది.

నమధత్రి గోత్రము—ఆత్రేయ గణము చూడుఁడు.

నమలరాని నారికేళము మ్రింగరాని మిడిగ్రుడ్డు — ఆంధ్రలోకోక్తి. అస్వాధీన మని భావము.

నమస్కార విషము— ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున హాలాహలవిషమునకు పేరు.

నమినాథుఁడు-జైనతీర్థకరులలో నొకఁడు (తీర్థకరులు చూ.) వీరి చిహ్నము నీలకమలము. ఇక్ష్వాకువంశ క్షత్రియుఁడు. తండ్రిపేరు విజయరథరాజు. తల్లి విపులాదేవి. జన్మస్థానము మిథిలాపురము. పొడవు ౧౫ ధనుస్సులు. సువర్ణచ్ఛాయ. ఆయువు ౧౦వేలు. గణధరసంఖ్య ౧౭ నిర్వాణస్థలము సుమేరు శిఖరము. అంతరాళకాలము ఐదులక్షల సంవత్సరములు. వీరికాలంబున శ్రీకృష్ణుండు జన్మించెనని జైనగ్రంథము లందుఁ జెప్పఁబడినది.

నమ్మకము— నమ్మకము మనస్సు నావరించియుండునది. అది గాఢమగు తలంపును, బలమగు శక్తియు నైయున్నది. మనస్సునందే యుండి శరీరకార్యములను ప్రోత్సాహపఱచెడిని. శరీరము నన్యులు నిర్బంధించినను మనస్సునందలి నమ్మకమునకు బాధగల్గి చెడకయుండును. శరీరకార్యములు మాత్రము జరుగక పోయెడిని.

లోకమందలి మతములు దైవభక్తిపైనను, నమ్మకముపైనను, నాధారపడినవియే. భార్యాపుత్రాదులపై నుండు అపేక్షకు ప్రతిఫలము నమ్మకమే. స్నేహమునకు మూలకారణము నమ్మకమే. నమ్మకమే లేకుండిన ప్రపంచము లన్నియు నిర్లక్ష్యములే యయ్యెడిని. నమ్మకము నకు విశ్వాసముతో సంబంధము కలదు. నమ్మకము లేనితావులనుండి సౌఖ్యానందములు కలుగఁజాలవు. ఆత్మవిశ్వాసము లేనివారు తమ్ముఁదామే మోసగించుకొనువారని సామెత గలదు. అనఁగా తనయందలి దోషములు తనను దానే నమ్ముకొనరాని హీనతం గల్గించి తనను దానే మోసగించుకొనఁ జేయునని భావము.

నమ్మచెట్టు (గొట్టిగడ్డ)—ఇది యొకగడ్డి జాతి చెట్టు. దీనివేళ్ళు, లేక దుంపను నమ్మదుంప యందురు. దీనిసంస్కృతపు పేరు కశేరూ, స్వల్ప

కందం అనియుం గొందఱనిరి.

ఇది గురుత్వముగనుండి తాపము, పిత్తరక్త దోషముల హరించునని చెప్పఁబడినది. దీనిని గొట్టెగడ్డ యని కొన్నిచోట్ల వాడుదురు.

నయగారా జలపాతము (Niagara falls) —ఇది అమెరికాఖండపు వింతలలో నొకటిగఁ జెప్పఁబడినది. సంయుక్తరాష్ట్రములకును కన్నడాదేశమునకును నడుమనుండు సరస్సులవరుసలోని Erie సరస్సునుండి Outario సరస్సులోనికి జలములు ప్రవహించుచుండు జలమార్గమునకు నయగారానది యని వాడుచున్నారు. దీనినిగొందఱుThunder of waters అనియుం గూడ ననెదరు. ఈ జలప్రవాహము పొడవు ముప్పదియాఱుమైళ్ళు మాత్రము. ఈమాత్రపుదూరములో జలములు మొత్తమున 3౨౬ అడుగులు క్రిందికిం దిగును. ఇందు౧౬౦ అడుగులు ఏడుమైళ్ళదూరము దొర్లుటయందు దిగిపోవును.

సుప్రసిద్ధజలపాత మగు నయగారాఫాల్సునకుఁ బైఁగా సమీపముననే దొర్లుటయందు ఏఁబదియడుగులు దిగును. ఈదొర్లుటకు క్రమముగనే జలపాత మున్నందున చాల అపాయకర మగు వేగముంగల్గి యుండెడిని. ఇచట కొన్ని ద్వీపములు కలవు. అందు పెద్దది Grand island అనంబడుచున్నది. అది పదిమైళ్ళ పొడవుగల్గియున్నది. దానికిందిగువగ నాల్గుమైళ్ళలో నీసుప్రసిద్ధజలపాతము కలదు.

జలప్రవాహమధ్యమున జలపాతమునందేయొక ద్వీపము కలదు. దానిని Goat Island అనెదరు. దానిని కనడాదేశము వైపునHorsesh shoe falls అనియు, సంయుక్తరాష్ట్రదేశము వైపున American fallsఅనియు,నయగారా జలపాతము రెండుగ నున్నది. అమెరికన్ ఫాల్సురెండుఫర్లాంగుల వెడల్పునియు,నిందలిజలపాతము ౧౬౪ అడుగుల పతనముకలది యనియు నచటివారుద్యోగు లనెదరు. మఱియు దీనిగుండా నడుచుజలము మినిటునకు పదునేనుకోట్ల Cubic feet of water అని లెక్కించియున్నారు. దాని కవ్వల కనడాదేశతీరము.

దీనికి కుడితట్టున గోట్ఐలాండు ద్వీపమున కివ్వల నమెరికాజలపాతము కలదు. అది వెల్తి జలపాత మని తోఁచెడిని. అందు జలప్రవాహము జలపాతమునకెగువను శిలాతలములించుక తలలుపైకెత్తిచూచుచున్నట్లుగాన్పించుచుండును జలపాతముపైగానుండునేటవాలునకి తొందరించు గల్గించుచుండ, జలపాతమునకున్న గండశిలలు నునికిటింకెటులగ నంచులం దీర్చియుండ, వాన్నైనా గొరలుచు క్రిందికిం బడి అటఁగల యగాధమునుండి నీటిరూవిరి వలె పైకెగుకు జలములను కోటికోయని వజ్రములు జొత్తాఖలనుండి జలములు పైకెగురుచందమున నలు దెసలందును జలములను గల్గి గొప్పయురుములు బాగారిని గలిపినధ్వని గలుగుచు నొకవరుస లేక నఱిగ క్రిందికి జారిపడుచుండు జలపాతము ను అమెరికన్ ఫాల్సు అనిపేరు. వీటియం దప్పుడప్పుడు రెండిందధనుస్సు లగపడుచు నిజ విచిత్రవర్ణములచే విభ్రాంతిఁ గొల్పుచుండెడిని.

అమెరికా ఫాల్సుకంటె హార్సుషూ ఫాల్సు రెండింతలు పెద్దదిగఁ గన్పించుచుండును. అమెరికన్ ఫాల్సు ౧౬౪ అడుగులు క్రిందికి పడునని చెప్పుదురు. దీనిగుండా రెండవదానికంటె పదిరెట్లజల మధికము ప్రవహించుచుండునని అచటి వా రనెదరు. ఎడమతట్టున మూఁడు ద్వీపము లొకపాటివి దగ్గఱగనే యున్నవి. వాటికి Sister Islands అని పేరు. వాట్ల నొకటి కొకటి గల్పుచు కఱ్ఱవంతెనలు కట్టఁబడినవి. వాటిపైనుండి చూచిన జలపాతము దివ్యదర్శన మోయనునట్లు బాగుగఁ గన్పించెడిని. ఇదియే

గాక ఎగువదొరలు నేటవాలును చక్కఁగ గన్పించును. కాని రెండుజలపాతములం జక్కఁగఁ జూచుటకు వేర్వేఱుతావు లేర్పఱుపఁ బడి యున్నవి.

జలపాతములకుం దిగువ నదీప్రవాహము అమెరికాఫాల్సు వైపునకుం జేరుకొని అనతి దూరముననే సన్నగిలి ఎక్కువ అపాయకరమగు నొడుదుడుకుగఁ జనియెడిని. ఇచట నొక్కొకతఱి నీరు ఇరువదిముప్పది యడుగులపై కెగురుటయుం గలదు. పదిమైళ్ళ దూరమున శాంతింజెంది నెమ్మదిగ ఒంటారియోసరస్సునఁ గలిసిపోవును.

చలికాలమున జలపాతము ఘనీభవించి మంచుగ మారి అద్దపుగాజుకాడలవలె తళతళ మెఱయుచుఁ జూడ నతిమనోహరముగ నుండును. సూర్యకిరణములు గాని పండువెన్నెలరాత్రు లందు చంద్రకిరణములు గాని ప్రసరించినాని తళతళ మెఱయుచు వింతవింత రంగులమయమై గట్టిపడిపోయిన జలపాతముఁ జూచిన మఱపు రాని వింతయాకారములం బ్రదర్శించును.

నయద్గిరిశృంగమారుహ్య గృహ్యతే తద ప్రత్యక్ష మితి న్యాయము— పర్వత శిఖరమున కెక్కిన కారణమున ఒకనికి గోచరము కాఁగలవస్తువు గోచరింపకపోదని భావము.

నయనిదేవీక్షేత్రము (నైనిటాల్)— తొల్లింటిపేరు త్రిఋషిక్షేత్రము. ఇట తొల్లింటికాలమున ముగ్గురు మహర్షులయాశ్రమము లుంట నాపేరుండె నఁట. ఇట నయనాదేవిశక్తిపీఠ ముండుటయు, అట గొప్ప సరస్సుండుటయు నయనీతాలమని వాడుకకు బలమై అసలుపే రడుగంటెనఁట. ఇప్పుడు నైనిటాల్ అనుచున్నారు. నయనాదేవీ దేవస్థానము సరస్సు తీరముననే కలదు. స్కాందపురాణమునన్ త్రిఋషిక్షేత్రమనుపేరే వాడఁబడినది.

నైనిటాల్ సమశీతోష్ణప్రదేశముగ నిప్పటి సంయుక్తరాష్ట్రములందుఁ జేరియున్న పురము. హిమాలయముపై నున్నది.

నయాపగోత్రము— వసిష్ఠగణము చూ.

నరకకుండములు— ఇవి షడశీతి (ఎనుబది యాఱు) కలవని శ్రుతిస్మృతులందుఁ గానవచ్చెడిని. ఇవి భయంకరములు, ఘోరములు, కుత్సితములుగనై, పాపాత్ములకు నరకానుభవశిక్షకు నేర్పఱుపఁ బడినటులఁ జెప్పంబడినది. బ్రహ్మవైవర్తపురాణము, ప్రకృతిఖండమున ౨౯-౩౦ అధ్యాయములందు దీనివివరణము గానవచ్చెడిని. వీనిని నరకకూపము లనియుఁ జెప్పుట కలదు.

౧ వహ్నికుండము- పసుపశ్వాదిక్యములు పల్లువారిని, బంధుపీడ మొనర్చువారు దీనిపా లగుదురు.

౨ తప్తకుండము- అతిథి, అభ్యాగతుల నాదరింపనివారికి.

౩ క్షారకుండము- నిషిద్ధదినముల వస్త్రక్షాళన మొనర్చువారికి.

౪ విట్కుండము- బ్రహ్మస్వత్తి నపహరించు

౫ మూత్రకుండము- మూత్రాపరాధులకు.

౬ శ్లేష్మకుండము- ఏకాకిగ భుజించువానికి.

౭ గరకుండము- పితృ, మాతృ, భార్యా దేశికులం బోషింపనివారికి.

౮ దూషికాకుండము- అతిథిని క్రూరదృష్టిచేఁ జూచువారికి.

౯ వసాకుండము- అనృతలపొమ్ము దాన మొనర్చువారికి.

౧౦ శుక్రకుండము- పరస్త్రీలపై ననురాగము గలవారికి. పరపురుషులపై ననురక్తిగలవారికి.

౧౧ అసృక్కుండము- గర్వముచేఁ బ్రహరించువారికి.

౧౨ అశ్రుకుండము- భక్తుల నపహసించువారికి.

౧౩ గాత్రమలకుండము- చిత్తశుద్ధి లేని ఖలులకు.

౧౪ కర్ణవిట్కుండము- బధిరుల నపహసించువారికి.

౧౫ మజ్జకుండము-స్వభోజనమునకై ప్రాణిహింస చేయువారికి.

౧౬ మాంసకుండము- కన్యావిక్రేతలకు.

౧౭ నఖకుండము- } శ్రాద్ధాదులందు నియ
౧౮ లోమకుండము- } మము లేనివారికి.

౧౯ కేశకుండము- వెంట్రుకలతో కలిసిన మన్నుతో చేయఁబడిన శివలింగార్చన మొనర్చువారికి.

౨౦ అస్థికుండము- విష్ణుపాదమున పండదాన మొసఁగనివారికి.

౨౧ తామ్రకుండము- గురుపత్నీగమన మొనర్చిన పాతకులకు.

౨౨ లోహకుండము- బుగతు స్నాతచేసన్నము తినువారికి.

౨౩ తీక్ష్ణకంటకకుండము-భర్తలనుపహసవాక్యములాడు స్త్రీలకు.

౨౪ విషకుండము- విషముచే ప్రాణిహాని యొనర్చువారికి.

౨౫ ఘర్మకుండము- దేవద్రవ్యాపహారులకు.

౨౬ తప్తసురాకుండము- శూద్రాన్న భుక్కులకు.

౨౭ ప్రతప్తతైలకుండము- కట్టెతో పశువులం బాదువారికి.

౨౮ కుంతకుండము- వడిసెలతో పిట్టలం బాదువారికి.

౨౯ కృమికుండము- మత్స్యమాంసములను పరమేశ్వరునకు నివేదించువారికి.

30 పూయకుండము- శూద్రయాజులకు, శవదాహకులకు.

౩౧ సర్పకుండము- కృష్ణపాదలాంఛనము పడగపైఁగలఉత్తమశేషువును జంపినపాపులకు.

౩౨ మశకకుండము- విధిని పాటింపక క్షుద్ర జంతువులను బరిమార్చువారికి.

౩౩ దంశకుండము- విధిని పాటింపని జీవహంతకులకు.

౩౪ గరళకుండము- తేనెటీఁగలంజంపి తేనె గైకొనువారికి.

౩౫ వజ్రదంష్ట్రకుండము- నిరపరాధులను దండించువారికి.

౩౬ వృశ్చికకుండము- ధనమునకై ప్రజలను బీడించుభూపతికి.

౩౭ శరకుండము- } పర్వోడువారిని శస్త్ర
౩౮ శూలకుండము- } ముతో వెఱపించు
౩౯ ఖడ్గకుండము- } భక్తిహీనునకు

౪౦ గోలకుండము- అల్పదోషి కధికశిక్ష విధించు ప్రభువునకు.

౪౧ నక్రకుండము- జలజంతువుల నెగురంజేసి చంపువారికి.

౪౨ కాకకుండము-కామాతురుఁడై స్త్రీలం బరికిలించువారికి.

౪౩సంచాలకుండము-స్వర్ణస్తేయపాతకులకు.

౪౪ వాజకుండము- తామ్రలోహతస్కరులకు.

౪౫ వజ్రకుండము- దేవబ్రాహ్మణద్రవ్యముల నపహరించువారలకు.

౪౬ తప్తపాషాణకుండము- దేవబ్రాహ్మణ గోవత్సధనాపహారులకు.

౪౭ తీక్ష్ణపాషాణకుండము-దేవునియొక్కయు ద్విజులయొక్కయు నిత్తడి కంచు పాత్రల నపహరించువారి!

౪౮ లాలాకుండము- వేశ్యాన్నభోజికి, వేశ్యావృత్తిజీవికి.

౪౯ మషీకుండము - మ్లేచ్ఛాన్నభోజి సేవకులకు.

౫౦ చూర్ణకుండము-వృక్షఫలాదుల నపహరించువారికి.

౫౧ చక్రకుండము-ద్రవ్యాపహారులకు.

౫౨ వక్రకుండము-వక్రాచరణము గల్గిన వారికి.

౫౩ కూర్మకుండము-తాంబేలును దినువారికి.

౫౪ జ్వాలాకుండము, } నెయ్యినూనెలనప
౫౫ భస్మకుండము } హరించువారలకు.

౫౬ దండకుండము-భూమి, సుగంధద్రవ్యములు, తైలములు హరించువారలకు.

౫౭ తప్తసూర్మికుండము-పరభూముల హరించువారలకు.

౫౮ అసిపత్రకుండము - బాటగొట్టెడి గాండ్రకు.

౫౯ క్షురధారాకుండము-ఇండ్లుగాల్చువారికి.

౬౦ సూచీముఖకుండము - వేదనిందకులకు, పరనిందకులకు.

౬౧ గోధాముఖకుండము-కన్నపుదొంగలకు.

౬౨ నక్రముఖకుండము-ద్రవ్యచోరులకు.

౬౩ గజదంశకుండము-గజ, తురగ, గో చోరులకు.

౬౪ గోముఖకుండము- పశువుల జలములం ద్రాగనీయక నిరోధించువారికి.

౬౫ కుంభీపాకకుండము- గోవులు, స్త్రీలు, భిక్షుకులు, పసిపిల్లలు వీరిపట్ల అగమ్యాగాములకును, దుర్దానపరిగ్రాహులకును, గ్రామపురోహితులకు, పూజారులకు (దేవలకులు) క్రూరకర్ములకు (చండాలురు).

౬౬ కాలసూత్రకుండము-వేశ్యాలంపటుండై దానియన్నముం దినువానికి.

౬౭ అవటోదకుండము- కులటాదుల లంపటులకు.

౬౮ అరుంతుదకుండము-గ్రహణకాలముల భుజించువారికి.

౬౯ పాంశుభోజకుండము- ఒకరికిం బ్రదాన మొసర్చిన, కన్య నన్యులకు దాన మొనర్చు హీనునకు.

౭౦ పాశవేష్టకుండము- దత్తాపహారులకు.

౭౧ శూలప్రోతకుండము- భక్తిలేని పూజ సల్పువారికి.

౭౨ ప్రకంపనకుండము- అన్యుల నెఱపించు వారికి.

౭౩ ఉల్కాముఖకుండము- తనయజమానిని క్రూరతతోఁ బరుషవాక్యము లాడువారికి.

౭౪ అంధకూపకుండము- హీనకులజునింగూడిన ఉగ్రకులజులకు.

౭౫ వేధనకుండము- పంచపుంస్సంభవమాన లగు వేశ్యలకు.

౭౬ దండతాడనకుండము- సప్తాష్ట (౭ ౮) పుంగమన యగు పతితస్త్రీలకు(వ్యభిచారిణులకు).

౭౭ జాలబద్ధకుండము-అష్టాధిక పుంగమన లగు మహావేశ్యలకు.

౭౮ దేహచూర్ణకుండము-పుంద్వయగమన లగు కులటలకు.

౭౯ దలనకుండము-చతుఃపుంగమనయగు స్వైరిణీజారిణికి.

౮౦ శోషణకుండము-త్రిపుంగమనజారిణికి.

౮౧ కషకుండము- సవర్ణపరదారగాములకు

౮౨ సూర్పకుండము - ఉత్తమజాతిస్త్రీతో వ్యభిచరించు నధమజాతివారికి.

౮౩ జ్వాలాముఖకుండము - ప్రమాణము లొనర్చి తప్పినవారికి, అబద్ధపు శపథము లొనర్చినవారికి, మిత్రద్రోహులకు, విశ్వాసఘాతుకులకు, అబద్ధపు సాక్ష్యము పల్కినవారికి.

౮౪ జిహ్మకుండము - అనాస్తికులై నిత్య

కర్మల నిరసించు మందోపహాసులకు.

౧౫ ధూమాంధకుండము-ధనహరులకు.

౧౬ నాగవేష్టనకుండము- వైద్య, దైవజ్ఞుల వృత్తులను పాడుచేయువారికి, నిషిద్ధక్రయ (నెయ్యి నూనె మొదలగునవి) విక్రయించువారికి.

నరకచతుర్దశి— ఆశ్వయుజ బహుళ చతుర్దశి. నరకాసురుఁడు వధింపఁబడుటకు జ్ఞాపకార్థము మొనర్చుపండుగ. నాఁడు ప్రాతఃకాలమున అభ్యంగస్నాన మొనర్తురు. ఇది తెలుఁగు దీపావళ్యమావాస్యకు పూర్వదినముగ నుండును. (పండుగలు చూ.)

నరకములు— నరకములు ముప్పదిరెండని చెప్పఁబడినది. అవి యుగ్రసంతాపసంజ్ఞకనరకము లైదును, తప్తవాలుకానరకము లైదును, వసామిశ్రసంజ్ఞకనరకము లైదును, ఘోరనరకములు పదునేడును ముప్పదిరెండునరకములుగఁ జెప్పఁబడినవి.

౧. యుగ్రసంతాపసంజ్ఞకనరకములు- ౧ అవీచిక్రిమినరకము, ౨ క్రిమిచయనరకము, ౩ మహావైతరణీనరకము, ౪ లోహనరకము, ౫ శాల్మల నరకము.

౨. తప్తవాలుకానరకములు- ౧ ఉచ్ఛ్వాస నరకము, ౨ నిరుచ్ఛ్వాసనరకము, ౩ పూతిమాంస నరకము, ౪ త్రిపనరకము, ౫ ఘోరకూప నరకము.

౩. వసామిశ్రనరకములు- ౧ రాజరాజనరకము, ౨ పిచిరేఖానరకము, ౩ అస్థిభంగనరకము, ౪ క్రకచనరకము ౫ కర్కటనరకము లేక కర్కటకనరకము.

౪. మహారౌరవనరకములు- ౧ అయస్తుండ నరకము, ౨ తామ్రపులేపనరకము, ౩ తీక్ష్ణాసి నరకము, ౪ తప్తలోహకనరకము, ౫ క్షురధారాపథనరకము, ౬ అగ్నినరకము, ౭ తప్తకనరకము, ౮ కుంభీపాకనరకము, ౯ చతుష్పాశనరకము, ౧౦ అయఃపట్టనరకము, ౧౧ దండనరకము, ౧౨ యంత్రమధ్యనరకము, ౧౩ కాలసూత్ర నరకము, ౧౪ మహాంబుజనరకము, ౧౫ కుంభ స్సంజీవననరకము, ౧౬ పున్నామనరకము, ౧౭ మహారౌరవనరకము.

నరపతులు (బిరుదము)— (హయపతులు చూడుఁడు).

నరమామిడి చెట్టు— లా. Teranthera Monopetala. దీనిని నల్లమామిడి యనియు నందురు. దీని చెక్కకషాయముతో పుండ్లు కడిగి శుభ్రపఱచుదురు. దీని చెక్కరసము లేక కషాయము లోనికిచ్చిన అజీర్తి విరేచనములు, నీళ్ళవిరేచనములు కట్టును. చెక్కను పాలతో నూఱి గాని, గంధము తీసి గాని, పట్టువేసిన వాతపునొప్పులు, మేహవాతపు నొప్పులు, కుండలలోను, పక్కలలోను వచ్చు శూలనొప్పులు నివారణ మగునందురు.

నరమామిడిం బోలిన వేఱొకజాతిచెట్టుకలదు. అది నల్లచందనమును చుట్టుం గల్గించెడిని. కాని, వైద్యగుణము లుండవు. కాన జాగ్రత్తగ పరిశీలించి యెఱుంగవలయును.

నరములేని నాల్క నాల్గువిధముల పల్కులుపల్కఁగలదు-ఆంధ్రలోకోక్తి.

నరసింహదేవర వేంకటశాస్త్రి కవి — ఆంధ్రకవులలో నాధునికులందుఁ బరిగణింపఁబడినవాఁడు. వెలనాటిశాఖాబ్రాహ్మణుఁడు. ఆపస్తంబసూత్రము. శ్రీవత్ససగోత్రము. తండ్రిపేరు ఉమామహేశ్వరశాస్త్రి. నివాసము గోదావరీ మండలములోని వెలగతుఱ్ఱుగ్రామము.

ఈతఁడు గోపీనాథకవి రచించిన వచన రామాయణకథ ననుసరించి యొకపద్యకావ్యమును రచించెను.

నరసింహన్యాయము—నరులకు సింహమునకు సాంగత్యసంబంధము లసంభవములు.

ఇది రెండుశబ్దముల కలయిక యనియు, నిందర్థములసంబంధ మెంతమాత్రమును లే దనియు ననఁగా నరుఁడు లేఁడు, సింహమును గా దని భావము.

నరసింహవ్యూహము— రామానుజీయ వైష్ణవ చైతన్యవైష్ణవ మతధర్మము లందు తదేకాత్మరూప మహావిష్ణువు. అందు ద్వితీయ చతుర్వ్యూహములలో నొకటియనియు, ప్రద్యుమ్నవ్యూహము లైదింటిలో నొక ఉపవ్యూహమనియు, విలాసమూర్తి యనియు, నయనగ చక్ర, పద్మ, గద, శంఖము లాయుధములనియుఁ జెప్పఁబడినది. (విష్ణుదేవాలయ విగ్రహములు చూ.)

నరసింహరాజవంశనృపులు— పేరు సాళువవంశక్షత్రియప్రభువులకుం బిదప ఆంధ్ర కర్ణాటక సామ్రాజ్యమును విజయనగరమును రాజధానిగ నేలిరి. వీ రార్గురు నృపులు.

౧ నరసరాజు-క్రీ. వె. ౧౪౮౬ మొదలు ౧౫౦౩ వఱకు.

౨ వీరనృసింహరాయలు — (భుజబల రాయలు) క్రీ. వె. ౧౫౦౩ మొదలు ౧౫౦౯ వఱకు.

౩ శ్రీకృష్ణరాయసార్వభౌముఁడు- క్రీ. వె. ౧౫౦౯-౧౫౩౦ వఱకు.

౪ అచ్యుతదేవరాయలు-క్రీ. వె. ౧౫౩౦ మొదలు.

౫ ...పుత్రుఁడు...అతిబాల్యమున మృతి నొందెను.

౬ సదాశివరాయలు. బాలుఁడు. (విజయనగరసామ్రాజ్యము చూడుఁడు)

ఈనృసింహరాజ వంశమునకు పూర్వపుపేరు తుళువ అనియుండె నని తెలియుచున్నది.

నరిష్యంతుఁడు — వైవస్వతమనువు పుత్త్రుఁడు. (వైవస్వతమనువు చూడుఁడు). ఇంకను మరుత్తు (చక్రవర్తి) పుత్త్రుఁడును నరిష్యంతుఁడను పేరుగలవాఁడే. ఇతఁడు ఇక్ష్వాకునితమ్మునికుమారుఁడగు నాభాగునిసంతతిలోని వాఁడు. తాతపేరు అవీక్షిత్తు. తండ్రి మరుత్తు. మరుచ్చక్రవర్తి వలెఁ బోలి యొనర్చినటుల నన్యు లెవ్వరు నొనర్పలేదని వాడుక.

ఇంకను దితి గర్భస్థుఁడై (మరుత్తుగర్భమున) యుండగానే, సురేంద్రునివజ్రాయుధముచే నేఁబది ముక్కలుగ నొనర్పఁబడి, పిదప నేఁబ్వురు జనించి సప్తమరుత్తు (వాయువు) లైరని చెప్పఁబడియున్నది.

నరుఁడు—అత్రి, చంద్ర, బుధాదివంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి భుమన్యువు, లేక హుతమన్యుఁడు. సోదరులు మహావీర్యుఁడు, గర్గుఁడు, బృహత్ క్షత్రుఁడు. పుత్త్రుఁడు రంతిదేవుఁడు. మఱియు నరునికుమారుఁడు సంకృతి యనియు, వాని కుమారుఁడు రంతిదేవుఁ డనియుం గూడ నొకచోటఁ జెప్పఁబడియున్నది.

ఇంకను ప్రియవ్రతునివంశస్థుఁ డగు గయుని కుమారునకు నరుఁడను పేరు గలదు. నరనారాయణులను దేవర్షులలోని నరుఁ డొక దేవర్షి. మఱియు నర్జునునకుఁ గూడ నరుఁ డని పేరుండె నందురు.

ధర్మునకు దాక్షాయణియైన మూర్తివలన జనించినవారు నరనారాయణులు. విష్ణుదేవుని యంశమున జనించిరనియుం జెప్పఁబడినవారు. భాగవతమున విష్ణుదేవునియంశమని జెప్పఁబడియున్నది. బదరికాశ్రమము (బదరీనారాయ

ణము)న తప మాచరించినవారు. దేవాసుర యుద్ధముల దేవతలపక్షమున పెక్కు యుద్ధము లొనర్చినవారు. కృష్ణార్జునులు నరనారాయణులని యొక్క నరునియొక్క యవతారమని చెప్పుదురు.

నరోహిత్యగోత్రము- ఔతథ్య ఉపగణము భూసురుడు.

నర్తకన్యాయము—ఒకనాట్యమొనర్చు నర్తకుడు చూచువారి నెల్లను సంతసింపఁ జేయఁ గల్గునని భావము.

నర్మద లేక నర్మదాదేవి -నాగవంశపుత్రీ. (నాగులకు సహోదరి) భర్త పురుకుత్సుడు. ఈమెయు నాగములకు (కర్కోటక ఫణులు) మానేయులవలని బాధ నివర్తింపఁ జేయ, వారు తమ సోదరి నాతనికి భార్యగ నిచ్చినట్లు చెప్పఁబడినది. పురుకుత్సుఁడు మాంధాతృని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు. కుమారుఁడు త్రసదస్యుఁడు, లేక వసుదుఁడు.

వింధ్యపర్వతమున నమరకంటకముకడ జనించు నర్మదానది ఈమె పేరం బరఁగుచున్నది. (నర్మ — కేళి, లేక సుఖము, ద — ఇచ్చునది) మేఖలసుత యనియు నర్మదానదికి పేరు. (నర్మదానది చూ.)

నర్మదాతీరపు మార్బెల్ కొండలు (Marble Rocks Normada Jabalpore)

సంస్థానములలోని పెద్దపట్టణమును ప్రధాన స్థానమును నగు జబ్బల్పూర్ (జాబాలి ఆశ్రమము) నుండి, పండ్రెండుమైళ్లదూరమున నర్మదానది మార్బెలురాళ్ల కొండలనడుమ నిఱుకునుండి ప్రవహింప మొదలిడును.

ఇట ఇంద్రగయ యను తీర్థము కలదఁట. ఇంద్రుఁడెక్కి వచ్చిన ఐరావతముయొక్క పాద చిహ్నము కలదు. ఈప్రాంతమున నదియందు నావపై పండువెన్నెలరాత్రియందు దరిగి చూచుటయెడ దేవలోకసంచారమో యనిపించెడిని. తెల్లని మార్బెలురాళ్లపైఁ బడి ప్రతిఫలించు పండువెన్నెలకాంతులు ధావళ్యము నినుమడించు వెలుంగున క్రీడించు చేపల నవలకుఁ బాఱఁ ద్రోసినట్లు ఒకే విధమగు వింత ధావళ్యము గన్పింప రాళ్ల నడుమగ నిఱుకులనుండి దొరలుచు పాఱు లోఁతగు నర్మదానదీజలములు కొంచెపాటి ధ్వని యొనర్పఁగల్గు ప్రతిధ్వనులు లయమైచునట్లును, నిరు దెసల రాళ్లమడఁతలందు వసించు తిండిపోతు పతంగము లగు తేనెటీఁగలు ముక్కని చేయుధ్వని పాటను బోలి హృదయాహ్లాదకరమై నడుచుచుండ, వేయేల ఆగమనము ఆశ్చర్యము, ఆవినోదము మఱపురానిదిగ నుండును. ఇట సింగలపోలికిం బోయిన మిగుల ప్రమాదకరమని యెఱుంగునది.

నర్మదానది—దీనికి రేవానది యనియుం బేరు కలదు. అమరకంటకముకడ కపిలధారనుండి (మేఖలపర్వతమున) జనించి, వింధ్యపర్వతదేశము గుండా పశ్చిమవాహినిగను ప్రవహించుచు, జబ్బల్పూర్ పట్టణముప్రక్కగను ఇంద్రగిరిక్షేత్రము ప్రక్కగను పాలరాలు నడుమ నడచి, ఓంకారమాంధాతృక్షేత్రద్వీపము దాటి, ముందునకు నడచి, పశ్చిమసముద్రముకు కాంబే సముద్రశాఖయందు (నర్మదాసాగరసంగమ పవిత్రతీర్థమున) సంగమించును. దీనిపూర్వ ప్రశంస స్కాందపురాణ రేవాఖండమునను, మత్స్యపురాణము ౧౮౩ అధ్యాయమునను గానవచ్చెడిని. అమరేశ్వరక్షేత్రము నన్నర్మదానదీతీరమే.

నర్మదాసాగరసంగమము కడ జమదగ్ని తీర్థము కలదఁట. తొల్లింట జమదగ్ని యాశ్రమ ముండెడిదందురు. జమదగ్ని పరశురామునితండ్రి యని యెఱుంగునది. విశ్వామిత్రమహర్షి మేనమామ.

నజ్జిచెట్టు— లా. Laurus Involucrata. దీనింగూర్చి యేమియుం దెలియదు. ఇది కొండలపైనుండు చిన్నచెట్టనియు, దీనిపచ్చి చెక్క నూటి గాయములపై వేసిన వెంటనే మాన్పట్టుననియుం జెలిపెడిని.

నర్సు (Nurse)- రోగులకు సదుపాయము నొనర్చువృత్తికి నర్సింగ్ అనియు, అట్లొనర్చు వారికి నర్సు అనియు పేరు.

ఆదికాలమున యూదులును, భారతదేశస్థులును, ఈజిప్టుదేశస్థులును తమతమ వైద్యవిధానములమూలమున నీవిద్యయందు విశారదులై యుంట వీరికి వేఱె నర్సు వృత్తి అవసరమే కాలేదు. ఈసందర్భమున క్రీ.పూ. ४६० మొదలు ३२२ వఱకుండిన హిప్పొక్రెటీస్ ముఖ్యుఁడగినవాఁడు.

పిదప రోమనురాజ్యసేనలందు గాయములు తగిలిన సైనికులకు సదుపాయము లొనర్చుటకు సన్యాసినులు, విధవస్త్రీలు నియోగింపఁబడుచుండిరి. ఈపద్ధతియే ఐరోపాయందలి ఇతర దేశములకు వ్యాపించెను. ఇంగ్లాండునందు ఎనిమిదవహెన్రీభూపతికాలమున మోనాస్టరీలు విధ్వంసపఱుపంబడి, ఆస్పత్రులనుండి సిస్టర్సు వెడలఁగొట్టంబడుటతో నాదేశమున నాగరికులగనుండిన స్త్రీలు నర్సులైరి. పిదప వారిని శిక్షయిచ్చు చేయుటతో పెక్కుమార్పులై ఇప్పటినర్సులు ఏర్పడియున్నారు. మఱియు భారతదేశమున నాంగ్లవైద్యముతో వీరును ప్రారంభమైరి.

నలకూబరుఁడు—తండ్రి కుబేరుఁడు. అప్సరసయగు రంభయం దెక్కువ యనురాగము కలవాఁడు. సోదరుఁడు మణిగ్రీవుఁడు.

నలపురము — తొల్లింటి నిషధదేశములోని నలమహారాజుపేరం బరఁగుచుండి రాజధానిగ నుండినపురము. కాళీసింధునదీతీరము. గ్వాలియరునగరమునకు నైరృతిదిశగా ४०మైళ్లదూరమునుండును.

నలికిరిపామశాస్త్రము—(రక్తపుచ్ఛశాస్త్రము చూ.)

నలిని— అజమీఢుని రెండవభార్య. (అజమీఢుఁడు హస్తికునికుమారుఁడు).

నలుఁడు—ఈపేరుగలవారు పెక్కండ్రు గలరు. నిషధదేశాధీశుఁడు (దమయంతి భర్త) నలమహారాజు. తండ్రి వీరసేనుఁడు. కుమారుఁడింద్రసేనుఁడు. కుమార్తె ఇంద్రసేన.

యదు మహారాజు మూఁడవ సుతుఁడు నలుఁడు. యయాతిమహారాజు పౌత్రుఁడగు పూరువు రెండవకుమారుఁడు నలుఁడు. మఱియు విశ్వకర్మవలనఁ బుట్టిన ఒకవానరుఁడు నలుఁడనుపేరు కలవాఁడే. ఈవానరనలుఁడు శ్రీరాముని సింహళదండయాత్రకు వానరసైన్యములు లంకలోనికేగ సేతునిర్మాణ మొనర్చిన ప్రధానోద్యోగి.

నలువదిసంఖ్య— నలువదిసంఖ్య సౌఖ్యకరమగు పెద్దమొత్తమని తలంపఁబడును. ఇది పెద్దమొత్తమును తక్కువసంఖ్యయుంగూడఁ గాదని యెంచఁబడినది. ఆంగ్లదేశస్థులు నిద్రలేకుండుటను నలువది కునుకుపాట్లనను (Forty winks) లేవనెదరు. బైబిలునందొకటితక్కువగ నలువదిదెబ్బలు అనియును, ఇట్లే నలువదిసంఖ్య పలుమారులు లుచ్చరింపఁబడినది. ఇస్లాముమతగ్రంథములందు నలువది సంఖ్య నెక్కువగాఁ జెప్పియున్నారు. భారత దేశమున నలువది సంఖ్యను మండలమని జపము చేయుటకు, ఔషధమును పుచ్చుకొనుటకు, నితరదీక్షలకు నర్హానియమితకాలముగ నుపయోగింతురు.

నలువదిమంది గుంపు తగుబలముగలదియైనను వారింప నసాధ్యము గానిదిగను, నలువదిదినముల దీక్ష పూర్ణపరిమితి గల్గినదయ్యు నాచరింప నసాధ్యము కానిదిగను, నలువది కునికిపాట్లు నిద్రికా

కున్నను మైమఱవఁజేయఁజాలునదిగను నిక్కాలమున నాంగ్లవిద్యావేత్తలు నలువురు సంఖ్యను గౌరవించుచుందురు.

నల్లతాడి—(నీలతాళము చూ.)

నల్లమందు—లా. Papaver Somniferum ఆంగ్. Opium సం. అహిఫేనం—అహిఫేనమ్. హిందీ. అఫీము.

గసగసాలచెట్లు మొగ్గల రసమునుండి నల్లమందు చేయఁబడును. గసగసాలచెట్లు, గసగసాలకై పెంచునవి, నల్లమందున కుపయోగించునవి యను ద్వివిధభేదములు కలవు. అనఁగా నల్లమందునకైనజాతి తెల్లనిరంగుగల నల్ల ఊదా ధాతువుం గల్గియు, పుష్పములం గల్గియు, గసగసాలకైనజాతి తెల్లని రంగుపుష్పములుగల నల్ల ఊదా ధాతువుం గల్గియు, భేదజాతులై యున్నవి. ఇందు గసగసాలజాతిని వదలి నల్లమందుజాతింగూర్చి వివరింతుము.

ఈచెట్లమొగ్గలు పచ్చనివిగ నుండి అవి పచ్చరంగు వీడనప్పుడే మొగ్గలకు కన్నములం బొడిచి రసము గాఱనిత్తురు. అట్లు కాఱిన దిరుచుకి దళసరమై చిక్కఁబడి గట్టిపడినదానిం గోకి యొకపాత్రకుం జేర్చుదురు. దానిని కవసరమగు పదును లిచ్చిన నల్లమందగును. ఇది యెఱుపు ధాతువుం గల్గిన నల్లని ముద్దయై నేరేడుపండు రంగులం గల్గినదిగ నుండును. ఇది ఔషధముల కుపయోగించును. ఇందలి కొంతబలము తగ్గించి నది అనేకవిధములగు నల్లమందులు తయారుచేయుదురు. నల్లమందు శరీరమున బాధనందు నుండు ప్రదేశమును మొద్దుబారింప నుపయోగింతురు. నిద్రఁ దెచ్చును. శరీరమునుండి వెడలు నానా రోగస్రవాహముల నరికట్ట నల్లమందు వాడుదురు. అధికముగ లోనికిచ్చిన నల్లమందు ప్రాణమున కపాయకరమగు విషమని యెఱుంగి వలయును. నల్లమం దభ్యాసముగ వేయుచుండు వారు తాత్కాలికపు బలవినోదములం గల్గించుటయే గాక, ముఖ్యముగ నేదో యొక రోగము నరికట్టునని యభ్యాసముచేసికొందురు. పిదప నల్లమందు మానుట దుస్సాధమౌ తప్పని సరియగును. మఱియు నల్లమం దలవాటైన శరీరమునం దితరౌషధములు సరిగా పనిచేయకుండును. నల్లమందు వేయుట గొప్పదురభ్యాసముగఁ దలంపఁబడి కొన్ని దేశములం దౌషధప్రాయముగఁ దప్ప, నల్లమం దభ్యాసము నిషేధింపఁబడి శాసనము లొనర్పఁబడినవి. చీనాదేశస్థుల కీనల్లమందు వేయుట, కాల్చి పొగ బీల్చుట, యభ్యాసము మెండు. ఏదేశములందైనను చీనాదేశస్థులు కొందఱు చేరి, నివాసము లేర్పఱచుకొనిన తావులందు, మనదేశమందలి కాఫీహోటళ్ళవలెను, ఆఱవదేశపు హోటళ్ళవలెను ఈ నల్లమందు గృహములు (Opium dens) ఒకటి గాని, రెండు గాని ఉండి తీరును. అందు అర్హ్వానముగు సేవకులుండి నల్లమందు లోనికి మ్రింగుటకును, కాల్చి పొగ పీల్చుటకును వానుగుగాల నల్లమందుం గలిపి సిద్ధపఱచి అమ్ముచ్చుచుందురు. ఇది వారియం దొకపెద్ద తెగ నున్నది.

నల్లమందు, గసగసచెట్లు భరతదేశమునను, ఈజిప్టు, పరిషియా మొదలగు పెక్కు దేశములందును పైరు చేయఁబడుచున్నవి.

నల్లమందు స్త్రీల కుసుమరోగ మడంచు నదియు మూలవ్యాధి, గాయపుసంధి, మేహవాతపునొప్పులు, అతిమూత్రము మొదలగు వ్యాధుల నివారించునదియుఁ జెప్పఁబడినది.

దాల్చినిచెక్క, మిరియములు, ఆవునెయ్యి, బాదము, అక్రోటు నల్లమందునకు విఱుగుడులని చెప్పఁబడినది.

నల్లమెఱపులు (Black lightnings)—సర్వసామాన్యముగ మన మందఱము నెఱింగినది తెల్లమెఱపులు. నల్లమెఱపు లనుపలుకే మనకు వింత గొల్పకపోదు.

1876 సం॥న జార్జి స్టూవర్టు అను జ్యోతిశ్శాస్త్రపండితుఁడు తన యంత్రసాధనములతో నంతరిక్షమును బరీక్షించుచుండ, చుట్టలున నల్లని మెఱుపులు కొన్ని కనుపించిన వనియు, కావున మెఱపులలో నల్లనికాంతిగల మెఱపులు గూడ గలవనియు సిద్ధాంతముచేసి, తనయంత్రసాధనములవలన ఋజువుచేయుచు, లోకోపకారార్థమీసిద్ధాంతమును బ్రకటించిరి.

కాని, రంగురంగుల మెఱపు లున్నవనియు, వర్ణభేదములవలన ఫలభేదము గూడఁ గలదనియు, మన పూర్వాంధ్రవైజ్ఞానికు లెఱింగియుండిరనుట కొకయుదాహరణము కానవచ్చుచున్నది.

తే.గీ. కపిలవర్ణంపు మెఱపున గాలి విసరు,
నెక్కుడగు నెఱ్ఱమెఱపున నెండ గాయు,
తెలిమెఱపునందు నోటపోను; గలదు వాన
విమల పసుపుచాయ మెఱపున వేళ కొంద్ర!

అని రెట్టమతకావ్యము ద్వితీయాశ్వాసమున, విద్యుల్లక్షణ మను శీర్షికక్రింద, అయ్యలరాజు అయ్యలకవి, భాస్కరకవులు విస్పష్టముగా వ్రాసియున్నారు. (అయ్యలరాజు అయ్యలకవి భాస్కరకవులు చూడుఁడు.)

నల్ల రేగటిమట్టి నేలలు (Black Earth)—విటియందు నీరు అందనితావులందు ప్రత్తిపంటలు చక్కఁగ పండును. ఆంగ్లమున Black Cotton Soil అనియెదరు. భూశాస్త్రవేత్తలు Friable loam అనియు, Loess అనియు పర్యాయపదములాంగ్ల భూశాస్త్రగ్రంథములవాడిరి. ఇందునూటపదివంతులు Humus పదార్థములును, కుళ్ళిన Vegetable matter ను గలిసియుంట నల్లరంగేర్పడినదని పరిశీలకు లనుచున్నారు. చక్కఁగ నెండినతరి నిసుకవంటి చిన్న చిన్న ముక్కలుగ పగిలిపోవుభూమియై యున్నది. తడిసినచో చాల బాడిగ నగును. దీనియందు వ్యవసాయము సేయవాఁడుదల గల్గె నేని, ఎరువు లక్కఱ లేకయే గొప్పపంటలు పండును.

రష్యాదేశమునం దిట్టి నేల ఊరల్పర్వతముల నుండి పశ్చిమమున కార్పేథియను కనుమలవఱకును, ఉత్తరమున ఓఖా మొదలు దక్షిణమున బ్లాక్సీ వఱకును వ్యాపించి యున్నదఁట. నూటయేఁబది మిలియనుల ఎకరము లీదేశ మంటఁట. గొప్ప పంటల కాధార మఁట.

నల్లి (Bug)—నల్లులందు ముఖ్యభేదజాతు లైదుకల వని తెలియవచ్చుచున్నను, పరిశీలకుల నుండి ఎక్కువజాతులు కలిగిన గలవని తెలుచున్నది. కాని వానిలో గొప్ప భేదములుయుం డెరియు దాకుచుంట విచిత్రము. మనయింటనక్కలకు చాల గమలకుం బట్టి కఱచుచు రక్తపాన మొనర్చుచు బాధించునల్లులు సర్వసామాన్యముగా మనదఱెఱింగినవే యుండును. వీనికి తామరాకులు విరోధము. ఈ సువాసనముతో చచ్చును. ఇవి గోడలందుఁగూడ నివసించుచుండును. వీనిని స్వేదజము లందురు. అనఁగా చెమటవలన జనించున వనిభావము. ఇవి పగలు వెలుగునందుఁ గన్పింపనొల్లక, చీఁకటియందు దాఁగియుండ నిచ్చగించెడిని. ఇవి ప్లేగు, జ్వరములు మొదలగు వాటి బొసెత్ జబ్బును వ్యాపింపజేయునని తెలియవచ్చుచున్నది. చుంచులు, చిన్నపిట్టలు, బొద్దింకలు, సాలెపురుగులు మొదలగునవి నల్లులను దినివేయును.

మొక్కలం దును నల్లిజాతి రెండవది. దీనికి పెక్కుపేర్లు కలవు. Moesa blite అనంబడు నల్లి భరతదేశపు తేయాకుతోఁటలంబట్టి నాశన

మొనర్చుచుండెడిని. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములందు పొలముపంటలనంటి పాడొనర్చు Chinch bug ఆ దేశములం దంద పెంపొందినదే. Dysdercus Suturellus అనంబడు నల్లి నారింజచెట్లపండ్లను ధ్వంస మొనర్చును. మఱియు ప్రత్తిచేలయందు కాయలను చెఱుపును.

సముద్రజాతి నల్లి నీటియందు వసించెడిని. అది మంచినీటిజాతి యనియు, ఉప్పునీటి జాతి యనియు ద్వివిధము. అందు మంచినీటిజాతియందు Boatman bug అనునదియు, Water Scorpian అను నదియు, Skater bug అను నదియు సుప్రసిద్ధములు. ఇవి కప్పలం [illegible] చుండు నందురు. ఉప్పునీటి నల్లులందు Sea skater bug లేక Halo baters జాతి అట్లాంటిక్, పసిఫిక్ మహాసముద్రముల నీటి ముఖ్యముగఁ దేలుచుండునట.

ఈ జాతినల్లులకు ఱెక్కలుండవు. ఇవిజంతు [illegible]ములను, ముక్కలను గ్రహించి [illegible] జీవించును. వీని గూర్చి సరియగు సంగతులు తెలియవు.

నల్లికళ్లపాము శాస్త్రము — ([illegible] పుచ్ఛకశాస్త్రము చూ.)

నల్లులు పట్టితే మంచమునకు దెబ్బలు—ఆంధ్రలోకోక్తి.

నల్లేరు తీఁగ చెట్టు — లా. Vitis Quandrangularis సం. వజ్రవల్లరీ, వజ్రవల్లీ, వజ్రాంగకి, వజ్రాంగి. నల్లేరు ఏడాంకలపై నైనను ప్రాఁకు నలుపలకల కాడలం గల్గియుండు తీఁగ. నాంగముగఁ దాఁకినచో మరద గలిగించునది. వడియములుగఁ జేసియు, పచ్చడిగఁ జేసియు లేఁత కాడలను భోజనపదార్థముగఁ జేయుదురు. నల్లేరు లోని కిచ్చిన వేఁడి చేసి విరేచనము గల్గించును. నల్లేరు వడియములు మూలవ్యాధి, వాతరోగము, గుల్మరోగముల నివారించును. నల్లేరుకాడ లుడికించి తీసిన రసమునందు ఎక్కిళ్ళు నివారించి సన్నిపాతము నాఁపుశక్తి కలదనియు, కణుపులం దీసివైచిన నల్లేరుకాడల చూర్ణ మన్నిరోగముల నడంచి, ఆకలి బలపఱచి శరీరతత్త్వమును బలపఱచి, మొలకలుండు మూలవ్యాధిని నివారించి, గుల్మరోగము, జ్వరము, దగ్గులు, వాతము, శ్లేష్మరోగముల హరించు ననియు, మేహపైత్య రోగులకు నల్లే రనుకూలింప దనియుఁ జెప్పఁబడినది.

నల్వణము—ద్రోణపరిమాణము. అనఁగా ముప్పదిరెండు సేరుల కొలత.

నవకుండములు — నవాగ్నికుండము లని భావము. (హోమకుండములు చూ.)

నవకోటమురుస్థలి (ప్రమారశాఖ క్షత్రియులు చూ.)

నవగ్రహములు (గ్రహములు)-

జ్యోతిష శాస్త్రమున సూర్యుఁడు (రవి), చంద్రుఁడు, అంగారకుఁడు (కుజుఁడు), బుధుఁడు, బృహస్పతి (గురుఁడు), శుక్రుఁడు, శనైశ్చరుఁడు (శని), రాహువు, కేతువు అనువారలు నవగ్రహము లనంబడుదురు.

నవగ్రహపరిమాణ మగు ౧౨౦ సంవత్సరములు మానవజీవితకాలమని చెప్పఁబడినది.

౧ రవి — (మహాదశ కాలము ఆఱు సంవత్సరములు).

రవి సూర్యగ్రహము. క్షత్రియజాతి. పురుష స్వభావగ్రహము. దృష్టి సంపూర్ణదృష్టి. అనఁగా తానున్న స్థానమునుండి ఏడవస్థానము నీక్షించు చుండువాఁడు. ప్రియధాన్యము గోధుమలు. ఈతనికి ఆత్మ, ప్రభావము, పితృ, వేదాంత జ్ఞానము, రత్నములు మొదలగు కారకత్వములు కలవు.

రవికి స్వక్షేత్ర మూల త్రికోణములు సింహ రాశి. సింహరాశిని 30 భాగము లొనర్చిన, నందు మొదటనుండి ౨౦ భాగములు మూలత్రికోణ మనియు, ౨౧ మొదలు కడకు స్వక్షేత్రభాగము లనియుం జెప్పఁబడినది. ఉచ్చ రాశి మేషము. అందు ముప్పదిభాగములలో పదియవభాగము పరమోచ్చ యని చెప్పంబడినది. నీచరాశి తుల. అందు నైవలెనే పదియవ భాగము పరమనీచ యని చెప్పఁబడినది.

రవికి మిత్రులు చంద్ర కుజ గురులు. కాన కర్కాటక, మేష, వృశ్చిక, ధనుర్మీనములు మిత్రక్షేత్రములగును. శత్రువులు శనిశుక్రులు. కాన మకర, కుంభ, వృషభ, తులలు శత్రుక్షేత్రము లగును. సముఁడు బుధుఁడు. కాన కన్యామిథునములు సమక్షేత్రము లగును.

సూర్యునికి పండ్రెండు మూర్తులు కలవు. వీరిని ద్వాదశాదిత్యు లందురు. సవితను కి—ప్రధానమూర్తియగు వైవస్వతాదిత్యునికి తండ్రి కశ్యపుఁడు. తల్లి అదితి. విశ్వకర్మపుత్రిక లగు సంజ్ఞ, ఛాయ యనువారలు భార్యలు. ఇంకను పద్మినీదేవి యనంబడు వేరొక భార్యయు సూర్యునికిఁ గలదు. వైవస్వతమనువు, యముఁడు, శనైశ్చరుఁడు కొమారులనియు, యమున, తపతి కొమార్తె లనియుం జెప్పఁబడినది.

౨. చంద్రుఁడు— (మహాదశ సం॥లు ౧౦).

పూర్ణచంద్రుఁడు శుభగ్రహము; క్షీణ చంద్రుఁడు క్రూరగ్రహము. వైశ్యజాతిగ్రహము. స్త్రీస్వభావగ్రహము. దృష్టి సంపూర్ణదృష్టి. అనఁగా తానున్న స్థానమునుండి ఏడవస్థానము నీక్షించుచుండును. ప్రియధాన్యములు బియ్యము. మనస్సు, బుద్ధి, మాతృ, ప్రాసాద కారకత్వములు గల గ్రహము.

చంద్రునకు స్వక్షేత్రము కర్కాటకరాశి. మూలత్రికోణము వృషభరాశి. ఉచ్చ వృషభ రాశి. అనఁగా వృషభరాశిని ముప్పది భాగములు చేసినచో నందు మొదటి మూఁడుభాగములు ఉచ్చ యనియు, తక్కినవి మూలత్రికోణ భాగము లనియుం జెప్పఁబడినది. నీచ వృశ్చిక రాశి. అందు మూఁడవభాగము పరమనీచ.

చంద్రునకు రవి బుధులు మిత్రులు కావున సింహ, మిథున, కన్యలు మిత్రక్షేత్రము లగును. శత్రులును, శత్రుక్షేత్రములును లేవు. సములు కుజుఁడు, గురుఁడు, శుక్రుఁడు, శని గాన సమక్షేత్రములు. మేష వృశ్చికములు, వృషభతులలు, ధనుర్మీనములు, మకరకుంభములు సమక్షేత్రము లగును.

చంద్రగ్రహాంశమునఁ గల్గిన చంద్రుఁడు ప్రతిష్ఠానపుర (ప్రయాగకు సమీపము) నేలిన ప్రభువు. ఇతనితండ్రి అత్రిమహర్షి. తల్లి అనసూయ. ఈఁడు బ్రహ్మాంశసంభూతుఁడని చెప్పఁబడెను. భార్యలు దక్షప్రజాపతి కుమార్తెలగు అశ్విన్యాది ౨౭ నక్షత్రములు. ఈతనికి తారావలన గూఢజుఁడు బుధుఁడు. ఈతనినుండియే చంద్రవంశము పేరు గల్గెను.

౩. కుజుఁడు. (మహాదశవర్షములు ౭).

కుజుఁడు క్రూరగ్రహము. క్షత్రియజాతి. పురుషస్వభావగ్రహము. దృష్టి సంపూర్ణదృష్టి వలన ౭ వ స్థానమును, త్రిపాద(విశేష)దృష్టి వలన ౪వ స్థానమును తానున్న స్థానమునుండియే ౮వ స్థానమును) చూచుచుండువాఁడు. ప్రియధాన్యము కందులు. ఈతనికి భ్రాతృభూమి, భృత్యగణము, యుద్ధము, విక్రమము మొదలగు కారకత్వములు గలవు.

కుజునకు మేషవృశ్చికములు స్వక్షేత్రము లనియు, అందులో మేషరాశిని ముప్పదిభాగము లొనర్పఁగా నందలి మొదటి పండ్రెండుభాగములు మూలత్రికోణభాగము లనియు, తక్కిన భాగములు స్వక్షేత్రభాగము లనియుఁ జెప్పం

బడినది. ఉచ్ఛ మకరము. ఇందు ౨౦ వ భాగము పరమోచ్ఛయనియు, కర్కాటకము నీచరాశి యనియు, అందలి ౨౦ వ భాగము పరమనీచ యనియుం జెప్పఁబడినది.

కుజునకు రవిచంద్రగురులు మిత్రులు కాన సింహ కర్కాటక ధనుర్మీనములు మిత్రక్షేత్రములు. శత్రువు బుధుఁడు గాన మిథునకన్యలు, శత్రుక్షేత్రములు. సములు శుక్రశనులు గాన వృషభ, తులా, మకర, కుంభములు సమక్షేత్రములగును. కుజుఁడు భూపుత్రుఁ డనిచెప్పఁబడినది.

౪ బుధుఁడు (మహాదశ సంవత్సరములు ౧౭) బుధుఁడు పాపగ్రహములతో గలిసినచో క్రూరగ్రహము, లేకున్న సౌమ్యగ్రహము. వైశ్యజాతి. నపుంసకస్వభావము. దృష్టి తానున్న స్థానమునుండి సప్తమస్థానమును చూచుట సంపూర్ణదృష్టి. ప్రియధాన్యములు పెసలు. ప్రజ్ఞ, విజ్ఞానము, బుద్ధి, మీమాంస మొదలగు కారకత్వములు బుధునకుం గలవు.

బుధునకు స్వక్షేత్రములు కన్యా, మిథున రాసులు. కన్యారాశియందును ముప్పది భాగము లందు మొదటి ౧౫ భాగములు ఉచ్ఛభాగములుగను, తర్వాతి యైదుభాగములు మూలత్రికోణభాగములుగను, తక్కిన పది భాగములు స్వక్షేత్ర భాగములుగను జెప్పఁబడినది. ఇందును కన్యారాశియందలి ౧౫వ భాగము పరమోచ్ఛ యని చెప్పఁబడినది. నీచరాశి మీనము. ఇందు ౧౫వ భాగము పరమనీచ.

బుధునకు శుక్రరవులు మిత్రులు గాన సింహ, వృషభ, తులలు మిత్రక్షేత్రములు. చంద్రుఁడు శత్రువు గాన కర్కాటకము శత్రుక్షేత్ర మగును. సములు గురు, కుజ, శనులు గాన ధనుర్మీనములు, మకరకుంభములు, మేష వృశ్చికములు సమక్షేత్రములు.

బుధగ్రహాంశమున చంద్రతారలకు జనించిన బుధుఁడు వైవస్వతమనుపుత్రిక యగు ఇలాదేవిని పరిణయమై పురూరవచక్రవర్తిం గనియె ననియు, నాయనగూడ ప్రతిష్ఠానపురమున రాజ్యము చేసినవాఁ డనియు, నీబుధుఁ డారంభముగ చంద్రవంశజులు వృద్ధి నొందిరనియుఁ జెప్పఁబడినది.

౫ గురుఁడు—(మహాదశ ౧౬ సంవత్సరములు). గురుఁడు సౌమ్యగ్రహము, బ్రాహ్మణజాతి, పురుషస్వభావగ్రహము. తానున్న తావునుండి సంపూర్ణదృష్టివలన ౭ వ స్థానమును, అర్ధ (పికేసి) దృష్టిని తానున్న తావునుండి ౫-౯ స్థానములను చూచుచుండును. ప్రియధాన్యము సెనగలు. బుద్ధి, పుత్ర, ధన, సంపద, దేహపుష్టి మొదలగు కారకత్వములు గురునకుం గలవు.

గురునకు స్వక్షేత్రములు ధనుర్మీనరాసులు. అందు ధనుస్సును ముప్పదిభాగములు చేయఁగ నందు మొదటి ౧౦ భాగములు మూలత్రికోణ భాగము లనియు, తక్కినవి స్వక్షేత్రభాగము లనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఉచ్ఛ కర్కాటకరాశి. ఇందులోని అయిదవభాగము పరమోచ్ఛగను, మకరరాశి నీచగను, అందలి ఐదవభాగము పరమనీచగను జెప్పఁబడినది.

గురునకు రవి చంద్ర కుజులు మిత్రులు గాన మేష వృశ్చిక కర్కాటక సింహములు మిత్రక్షేత్రము లగును. శత్రువులు బుధశుక్రులు గాన కన్యామిథునములు, వృషభతులలు, శత్రుక్షేత్రము లగును. సముఁడు శని గాన గురునకు మకరకుంభములుసమక్షేత్రములనియెఱుంగునది.

గురుగ్రహాంశసంభూతుం డగు బృహస్పతికిఁ దండ్రి అంగిరసుఁడు. బృహస్పతి దేవతల కాచార్యుఁడు. గొప్పవిద్వాంసుఁడు. భార్య తార.

౬. శుక్రుఁడు (మహాదశ ౨౦సం॥రములు)

శుక్రుఁడు సౌమ్యగ్రహము. బ్రాహ్మణజాతి గ్రహము. స్త్రీస్వభావగ్రహము. సంపూర్ణదృష్టి అనగా తానున్నతావునుండి ఏడవస్థానమును జూచుచుండును. ప్రియధాన్యములు బొబ్బర్లు. శుక్రునకు వివాహ, భార్య, కాముకత్వ, సుఖ సంతోష, భోగ, వాహన, సౌఖ్య శయ్యాది కారకత్వములు కలవు.

శుక్రునకు స్వక్షేత్రములు వృషభతులలు. అందులో తులారాశియందు మొదటి ౧౫ భాగములు మూలత్రికోణము లనియు, తక్కిన ౧౫ భాగములు స్వక్షేత్రభాగము లనియుం జెప్పఁబడినది. ఉచ్చ మీనరాశి. అం దిరువది యేడవభాగము పరమోచ్చ. నీచ కన్యారాశి. అం దిరువదియేడవ భాగము పరమనీచ.

శుక్రునకు మిత్రులు బుధశనులు, గాన కన్యామిథునములు, మకరకుంభములును మిత్రక్షేత్రము లగును. రవిచంద్రులు శత్రువులు గాన కర్కాటకసింహములు శత్రుక్షేత్రము లగును. కుజగురులు సములు గాన మేషవృశ్చికరాసులు, ధనుర్మీనరాసులు సమక్షేత్రములు.

శుక్రగ్రహాంశసంభూతుం డగు శుక్రుఁడు భృగుమహర్షి కపుత్రుఁ డనియు, ఈతనికుమార్తె దేవయాని యనియు, అల్లుఁడు యయాతిమహారాజనియుఁ జెప్పఁబడినది.

ఈతఁడు బహుతేజోవంతుఁ డనియు, దేహకాంతులంబట్టియే శుక్రుం డనుపేరుగల్గె ననియు, కవి మొదలగు నామములు గలవాఁ డనియు, దైత్యులకు (రాక్షసులకు) ఆచార్యుఁ డనియుఁ జెప్పఁబడినది.

౭. శని (శనైశ్చరుఁడు) (మహాదశసంవత్సరములు ౧౯.) శని క్రూరగ్రహము. శూద్రజాతి. నపుంసకస్వభావగ్రహము. దృష్టిసంపూర్ణదృష్టి తానున్నస్థానమునుండి ఏడవస్థానమును, విశేష(పాద) దృష్టితో తానున్నస్థానమునుండి 3-౧౦ స్థానములను జూచుచుండును. ప్రియధాన్యము నువ్వులు. శనికి ఆయుష్యము, జీవనోపాయము, మరణము, దాస్యము, ప్రేష్యము మొదలగు కారకత్వములు కలవు.

శనిగ్రహమునకు మకరకుంభములు స్వక్షేత్రములు. అందు కుంభరాశిని ముప్పదిభాగములుగ నొనర్చ, మొదటి యిరువది భాగములు మూలత్రికోణ భాగము లనియు, తక్కినవి స్వక్షేత్రభాగము లనియుఁ జెప్పఁబడినది. ఉచ్చ తులారాశి. ఇందు ౨౦వ భాగము పరమోచ్చ యనియు, నీచ మేషరాశి యనియు, అందలి ౨౦వ భాగము పరమనీచ యనియుఁ జెప్పఁబడినది.

శనికి మిత్రులు బుధశుక్రులు గాన కన్యామిథునరాసులు, వృషభతులారాసులు మిత్రక్షేత్రము లగును. శత్రువులు రవిచంద్రకుజులు గాన కర్కాటకసింహమేషవృశ్చికములు శత్రుక్షేత్రములు. గురుఁడు సముఁడు గాన ధనుర్మీనరాసులు సమక్షేత్రము లని యెఱుంగునది.

శనిగ్రహాంశసంభూతుం డగు శని మెల్లఁగ నడుచువాఁ డనియు గాన శనైశ్చరుం డని పేరనియు, ఈతఁడు సూర్యునకు సంజ్ఞాదేవి యందుఁ గల్గినపుత్రుం డనియుఁ జ్యేష్ఠసోదరుఁడు యముఁ డనియుఁ జెప్పఁబడినది. మఱియును శని చాల బలవంతుఁడగు గ్రహమని చెప్పఁబడినది.

౮. రాహువు-(మహాదశ౧౮ సం॥ములు)

౯. కేతువు- (మహాదశ ౭ సం॥ములు).

రాహుకేతువులిరువురును క్రూరగ్రహములు. అందు రాహువు నపుంసకస్వభావగ్రహ మని చెప్పఁబడినది. ఇంక పక్షాంతరమున మఱికొందఱు స్త్రీస్వభావగ్రహ మనియుం జెప్పిరి. కేతువు స్త్రీస్వభావగ్రహము.

రాహుకేతువులకు తండ్రి విప్రచిత్తి యను

వారు. తల్లిపేరు సింహిక. మాతామహుఁడు కశ్యపుఁడనియుం జెప్పఁబడినది. ఇందు రాహువు జ్యేష్ఠుఁడనియు, కేతువు కనిష్ఠుఁడనియుఁ జెప్పఁబడినది.

రాహువునకు మనుష్య శరీరమును సర్పశిరమును గల దనియు, కేతువునకు సర్పదేహము, మనుష్యశిరము గలదనియు జెప్పఁబడినది.

రాహు కేతువులు ఛాయాగ్రహములు (నీడవంటివారు). వీరికి స్వక్షేత్ర, మూలత్రికోణ, ఉచ్ఛ, నీచ, మిత్ర, శత్రు సములనునది లేదు. ఏయే భావములందు ఏయే భావాధిపతు లగు గ్రహములతోఁ గూడియుందురో వారివారి ఫలములనే ఇచ్చెదువారని చెప్పఁబడినది.

నవగ్రామ రాజ్యము— (నవరాష్ట్రము చూడుఁడు).

నవతారలు— (తారలు చూడుఁడు).

నవదేవకులము (అలవిపురము)- అయోధ్యారాష్ట్రములోని ఉనావ్ పురమున నైరృతిదిశగా ౩౩ మైళ్ళ దూరమున (కనూజ్ పురమునుండి ౧౮ మైళ్ళ దూరమున) నున్న పురము. భంగర్మౌ అను పురమునకు సమీపమున నున్నది. ఇప్పటిపేరు నివాల్ అయి యున్నది. దీనిని హూనత్సాంగు దర్శించినట్లు వ్రాసియున్నాఁడు. దీని పూర్వనామము అలవి.

నవదేవతాగణములు— (దేవతాగణములు చూ.)

నవదేశము—(ఆలంభి చూ.)

నవద్రవ్యములు-(ద్రవ్యములు చూ.)

నవద్వీపము—వంగదేశములోని యొక చైతన్యక్షేత్రము. తొల్లింట సంస్కృతవిద్య కునికిపట్టై యుండినతావు. చైతన్యవైష్ణవమత కర్తయగు చైతన్యదేవుని జన్మస్థానము గంగాతీరము. అసలు తొల్లింటి నవద్వీపముండినతావిప్పటి నవద్వీపపుతావున కెదురుగ గంగ కవ్వలిగట్టున నుండెడిదనియు, నిప్పటి నవద్వీపమున్న జాగా తొల్లింటి కులియాగ్రామ ముండిన జాగా యనియు పరిశోధకులు పోల్చుచున్నారు.

చైతన్యదేవుని చైతన్యవైష్ణవులు విష్ణుదేవుని కడపటియవతారముగ నెదరు. ఈమహాత్ముఁడు నవద్వీపమున జన్మించి, చైతన్యవైష్ణవ సిద్ధాంతమును బోధించి, ఉత్కలదేశమందలి జగన్నాథమున మాయమయ్యె నని చెప్పఁబడినది. (వంగదేశము చూ.)

చైతన్యదేవునిజననము శక ౧౪౦౭ (క్రీ. శ. ౧౪౮౫). జగన్నాథమున మాయ మగుట శక ౧౪౫౫ (క్రీ. శ. ౧౫౩౩).

నవనందులు- (నందనృపతులు చూ).

నవనాగదేశము- (నిషధదేశము చూ).

నవనాడుల బిగించుట (పాండ్యదేశపునాడులు)— ఇది యొక ఆంధ్రలోకోక్తిగ వాడఁబడుచున్నది. తప్పించుకొనుటకు వీలులేని పన్నకీ ఉక్తి వాడుచున్నారు. ఆంధ్రరాజు లరవదేశము నేలునాఁటియనుబంధము, అరవరాజు లాంధ్రసీమల నేలుననుబంధము, అరవ లాంధ్రదేశమున నివాసము లేర్పఱచుకొని కాపురము గుదిరిన యనుబంధము, కొన్ని యరవదేశపు ఉక్తుల నాంధ్రభాషకును, కొన్ని యాంధ్రోక్తులనరవభాషకుం జెప్పఁగల్గినవి.

తొల్లింట పాండ్యదేశముండిననాఁడు, అందు నాడులునాఁ బరఁగు తొమ్మిదిసీమ లుండినవఁట. అవి ౧ మధురైనాడు- (పాండ్యదేశమునకు ఆదిరాజధానిగ నుండిన మధుర ప్రాంతసీమ. ఈ మధుర సముద్రాక్రాంత మైనకతన రాజధానిని పాండ్యకబాడపురము (ఇప్పటి కొర్కైయ్ రేవు) నకు మార్చిరనియు, సముద్ర మద్దానిం గూడ కొంతకాలమున కాక్రమించునటుల వెలు

పింప, దక్షిణదేశమందలి ఇప్పటి మధుర రాజధానిగ నిర్మింపంబడిన దనియు, పరిశీలకు లనుచున్నారు. (తమ్మిళసంగములు, పాండ్యదేశము చూడుడు.)

౨ తెంగ నాడు - (తెం అనిన ఉత్తరమని యర్థము.)

౩ మున్పాలైవనమ్ నాడు (Front desert.)

౪ పిన్పాలైవనమ్ నాడు (Back desert.)

౫ మలెన్ నాడు (Hill Country.)

౬ కిరుఖుక్క-కరై నాడు.

౭ మేరుక్క-కరై నాడు.

౮ కుట్టెన్ పనై నాడు (Land of short Palms)

౯ పనై నాడు కొల్లమ్ (ఇప్పటి క్విలన్) మొదలు కుమారీనది సీమ కన్యాకుమారీదేవస్థానమున కుత్తరమునఁ గల పెద్ద పర్వతప్రాంతములు పహ్రూళీనదీప్రాంతపు చిన్న పర్వతప్రాంతము కలసినసీమ. దీని కీపేరు తొల్కాప్పియమ్ వ్యాకరణము (అరవ భాషావ్యాకరణములు చూడుడు.)నకు వ్యాఖ్య వ్రచించిన పేరాశిరియార్ అనునాయన ఈసీమకు పనైనాడు (Land of Palms) అని పేరు పివరించెను.

తొల్లింటి కాలమున నట్టి పాండ్యరాజ్యము నెడుంజెలియన్ భూపాలుఁడు పాలించుకాలమున మత్సరులై చేర చోళ భూపతు లిద్దరు కలసి ముట్టడించి, ఏడుగురు యుద్ధవీరులం గూర్చుకొనిరా పాండ్యభూపతియెదుర్కొని సంగరమున నోడించె నని అరవదేశపుగానములందు కలదు. ఆముట్టడిని నవనాడులకు బహిః ప్రపంచముతో రాకపోకలు లేకుండునటుల సైన్యనావికాబలములతో బిగించుట వర్ణింపఁబడి, తర్వాతకాలమున నవనాడులబిగింపు అట ఉక్తిగా నేర్పడెనఁట. ఆంధ్రదేశమున కేతెంచిన యఱవలచే నది తేఁబడి యుండనోపు.

ఇట నొక అర్థచిత్రము కలదు. నాడు(సీమ) బహువచనము నాడులు. ఎట్లో అట్లు నాడి (నరము) బహువచనము నాడులు అగుం గాన, అర్థముం బాటింపనివారిచే నాంధ్రదేశమున నవనాడులు బిగించుట యను తప్పించుకొన వీలులేని దుస్థితికి నాడుట ప్రారంభమై యుండనోపు. కాని, నరములు తొమ్మిదియను సాంప్రదాయము కాకపోయినను శరీరమునం దున్న నవరంధ్రములనుండి నవనాడులని వాడిరేమో.

నవనాయకత్వములు—ఇచట నాయకత్వ మనిన అధిపతిత్వ మని యెఱుంగునది. జ్యోతిషశాస్త్రమున, సిద్ధాంతి భాగమునందు, ఏటేట ఆసంవత్సరమునకు ౧ రాచఱికము, ౨ మంత్రిత్వము, ౩ సేనాపతిత్వము, ౪ సస్యాధిపతిత్వము, ౫ ధాన్యాధిపతిత్వము, ౬ అర్ఘాధిపతిత్వము, ౭ మేఘాధిపతిత్వము, ౮ రసాధిపతిత్వము ౯ నీరసాధిపతిత్వము ననంబడు నవనాయకత్వములు చెప్పంబడినవి.

ఈ యాధిపత్యములు రవి,చంద్ర,కుజ,బుధ,గురు,శుక్ర,శను లనంబడు సప్తగ్రహములకు సూత్రము పక్కా-మార్పులుగఁ గల్గుచుండెడిని. పిచ్చంబట్టి యేటేట ఫలితములను భావించుచుందురు. అనఁగా నొక్కొక్క సంవత్సరమునందు ఏడుగ్రహములకు నవాధిపత్యము లమరియుండు నని యెఱుంగునది.

నవనిధులు—నిధులు చూడుడు.

నవప్రచండవాయువులు-ఆంగ్లవాతావరణశాస్త్రవేత్తలు ప్రపంచమునం దుద్ధృతమై వీచెడిప్రచండవాయువులను తొమ్మిదిగ చెప్పుచున్నారు.

౧ Chinook ఛినూక్వాయువు- ఇది వేడియైన పొడిగాలి. Rocky పర్వతములనుండి క్రిందికివీచుచు,ప్రైరీభూములందలి మంచుం గరఁగింపనుపయోగించుచున్నది,గాని బాధాకరముగు

ఉద్భూతముం గల్గినది.

౨ ఫోహాన్ గాలి వేడియైన పొడిగాలి. ఆల్ప్సుపర్వతములనుండి స్విజర్లాండు దేశములోని కొండలోనికి వీచి, అచ్చటచ్చట నిల్వయైన మంచుం గరిగింప నుపయోగించుచున్నది. భయంకరమైన వేడిగాలి (ఫోహాన్గాలి చూడుడు).

౩ Grigale గ్రిగేల్వాయువు- మాల్టాద్వీపమున కీశాన్యదిశనుండి వీచు పొడియైన శీతవాయువు. కొంతవఱకు బాధాకరమైనది.

౪ Harmattan wind హార్మొటాన్వాయువు - గినియా సంయుక్తగ్రగుడ ప్రాంతదేశములందు నవంబరు మాసమున సహారా ఎడారినుండి వీచు వేడియైన పొడిగాలి. బాధకరమైనది.

౫ ఖామ్సిన్ వాయువు- ఈజిప్టు దేశమునందు వేసవి ప్రారంభమున సహారాఎడారినుండి వీచు బాధాకరమైన వేడిగల పొడిగాలి.

౬ Mistral wind మిస్ట్రాల్వాయువు- రివేరా (Rivira) సీమలందు Winter కాలమునందుగాని, Spring కాలపు ప్రారంభమునందు గాని, ఒక్కొక్కతరి ఫ్రాన్సుదేశపు మధ్యభాగమునుండి వీచునది. కొంచెముగా చలిగల వాయువు. ప్రజాబాధాకరమైన వాయువు.

౭ Northers wind నార్తర్సువాయువు- మెక్సికో సంయుక్తగ్రగుడ (సముద్ర) ఉత్తర సీమలందు వీచు పొడియైన శీతవాయువు. ఇది అకాత్తుగా వేసవియందు వీచెడిని. బాధాకరమైనది.

౮ Pampero wind- అర్జెంటైనా దేశపు పంపాస్ ప్రదేశముల Spring & Autumn కాలములందు నైరుతిదిశనుండి అకాత్తుగా వచ్చి పహించునై వీచు శీతలప్రచండవాయువు.

౯ Sirocco wind సిరోక్కోవాయువు- వేసవియందు సహారాయెడారినుండి ప్రారంభమై ఐరోపాఖండప్రదేశములం దప్పుడప్పుడు వీచు ఉష్ణప్రచండ వాయువు. కను బాధాకరమైనది. వెస్ట్ విండ్సు చూడుడు.

నవమరుస్థలి— పురాణ క్షత్రియులు, క్షత్రియకులము. (ప్రమారక్షత్రియులు చూ.)

నవమాలితాళము—తాళములు చూ.

నవమేఘములు— ఆవర్త మేఘము, కాల మేఘము, నిమోమేఘము, ద్రోణమేఘము, నీల మేఘము, పుష్కరి మేఘము, వరుణ మేఘము, వాయు మేఘము, సంవర్త మేఘము.

ఇవి మేఘసమూహము లనియు, పైవేవి ప్రధాన మేఘముల ననియుఁ దలంపఁ బడుచున్నది.

నవరథుఁడు—యదువంశక్షత్రియుఁడు. భీమరథుని కుమారుఁడు.

నవరాష్ట్రపురము (నౌసరాయి) — దీనికి నవసారి యనియు ననుచుందు రట. ఇప్పుడు బరోడా రాజధాని, బరోచి జిల్లాలో నున్నది. దీని ప్రశంస మహాభారతసభాపర్వమున౩౦కలదు

నవరాష్ట్రము (నౌసరి)— దీనియందు ఇప్పుడు నవగ్రామము లుండుట నీపేరు కలిగెనట. ఇప్పుడిపేరు నౌసరి. బొంబాయిరాజధాని బరోచి జిల్లాలో నున్నది.

క్లాడియస్ భూగోళశాస్త్రకారుఁడు "నౌస గ్రామ్మ"అని వ్రాసికొనియున్నాఁడు. అందువలన నవగ్రామరాజ్యమని పేరుండె నేమో యని తోఁచెడిని. మహాభారతము, సభాపర్వము ౩౧ యందు దీని ప్రశంస కలదు.

నవలలు-ఇవి ఆంగ్లమునఁగల"నోవెల్సు" అనంబడు వచనకావ్యములం బోలి తెలుఁగున వ్రాయఁబడిన వచనగ్రంథముల కిడినపేరు. ఇవి కవి తాను జెప్పుచున్నటులరచింపఁబడిన ధోరణి కలవి యైనను ఒక్కొక్కతావున ప్రశ్నోత్తర రూపముగ నుండుట గూడ కలదు. నవలలందు

కవియె పాత్రములను వర్ణించుచు కథం జెప్పించుటయుం గూడ తానుజెప్పు ధోరణియె యగును. నాటకములందువలె పాత్రముచేయుపనులవల్లను, ఆడినమాటలవలనను, గ్రహింపవలసిన దేదియు నవలలం దుండనేరదు. నవలలందు నాటకములందువలె పాత్రపోషణ మక్కఱ యుండదు. కాన, చెప్పవలసిన ప్రతివిషయమును నవలలందు స్పష్టముగా కవి వివరింప వలసి యుండును. నవలలం జదువుతటి మనోనేత్రములకు కథలోని సంగతులు స్పష్టముగఁ గన్పించుచున్నటుల వివరింప వలసి యుండును. నవలలు చాల సులభశైలి నుండవలె నందురు.

టెన్నిసన్ మహాకవి యీ నవల శబ్దమును గూర్చి యొకచోట 'అది గద్యమును గాదు. గాడిదయును గాదు. కాని గద్యమునకును, గాడిదకును పుట్టిన వేసర' మని పేరిడినాఁడు. అనఁగా కావ్యమును గాదు. కథయును గాదు. కాని కావ్యము, కథ, నాటకము, ప్రబంధము, శాస్త్రమును కలిసిన సంకర "కదంబ" మని ఆమహాకవి యూహించెను.

నవవర్షములు— ౧ భారతవర్షము, ౨ కింపురుషవర్షము, ౩ హరివర్షము, ౪ ఇలావృతవర్షము, ౫ రమ్యకవర్షము, ౬ హిరణ్యకవర్షము, ౭ కురువర్షము, ౮ భద్రాశ్వవర్షము, ౯ కేతుమాలవర్షము.

నవవిధభక్తులు— భక్తి తొమ్మిది విధములు చూడుఁడు.

నవవ్యాకరణములు— వ్యాకరణములు చూడుఁడు.

నవసిద్ధులు— సిద్ధి నందినవారు. (సిద్ధ, సిద్ధులు చూడుఁడు.)

నవారణ్యములు—ఇవి సుప్రసిద్ధ దేవీక్షేత్రములుగల పవిత్రారణ్యములు. దేవీపురాణ సుప్రసిద్ధములు.

౧ సైంధవారణ్యము.

౨ దండకారణ్యము (అరణ్యములు చూ.).

౩ నైమిశారణ్యము (అరణ్యములు చూ.).

౪ కురుజాంగలారణ్యము - ఒకప్పుడు కురుదేశమనియు, ఒకప్పుడు శ్రీకంఠదేశమనియుం బేరుండెను. పాండవులకాలమున బిలాసపురమను పురము రాజధానిగ నుండెనఁట. ఇప్పటి కురుక్షేత్రప్రాంతము సర్హిందులోనిది. తొల్లింటి హస్తినాపురమునకు వాయవ్యదిశగా నుండిన అరణ్యదేశము. ఆఱవశతాబ్దమున స్థానేశ్వరము రాజధానిగ నుండె ననియు, హర్షదేవుఁ డనంబడిన రెండవ శిలాదిత్యుఁడను భూపతి రాజధాని నిటనుండి కనూజకు మార్చెననియుఁ దెలియుచున్నది. ఒకప్పుడు కురుక్షేత్రమంతయుం గాక హస్తినాపురమును కురుజాంగలములోనిదే యని చెప్పఁబడియున్నది.

౫ ఉత్పలావర్తారణ్యము-దీనికి ఉత్పలారణ్యమనియుం బేరుండెను. ఇందే వాల్మీక్యాశ్రమము ఉండెను. సీతాదేవి యిచటనే యుండి కుశలవుల గనెను. బ్రహ్మావర్తప్రాంతము. ఇప్పటి కాన్పూరునకు పదునాలుగుమైళ్ళ దూరమున నున్నది. బ్రహ్మావర్తము ధ్రువునితండ్రి యగు ఉత్తానపాదుని రాజధానిగ నుండిన ప్రతిష్ఠానపురము నుండిన తావుగ చెప్పఁబడినది. బ్రహ్మావర్తదేశము సరస్వతి, దృషద్వతీ నదుల మధ్యప్రదేశమని చెప్పఁబడినది. భారతప్రసిద్ధమగు తావు.

౬ జంబూమార్గారణ్యము- అగ్నిపురాణము ౧౦౯ యందు ప్రశంసింపఁబడినది. అర్బుద పర్వతము (Mount Abu) నకు జంబూ అని పేరు. జంబూమార్గారణ్యము పుష్కరక్షేత్రము మొదలుకొని మౌంటు ఆబూవఱ కుండె నని చెప్పఁబడినది.

౭ పుష్కరారణ్యము- పుష్కరసరోవరప్రాం

కారణ్యముగ తలంపఁ బడుచున్నది.

౮ హిమాలయారణ్యము.

౯ (తెలియదు.)

నవాసారము లేక నవాసాగరము— ఆంగ్ల. Salammoniac. దీనిని రసాయనశాస్త్రజ్ఞులు Ammonium Chloride అనెదరు. వాషింగుసోడాయగు Sal Soda యును నవాసార సంబంధమైనదే. ఇది ఉప్పులలో నొకటి. నవాసారమునకు సున్నముతో సంబంధము కల్గినచో మిగుల ఘాటు పుట్టును. అనఁగా తడి సున్నముతో కల్పి వాసన చూచిన (ఘాటు) అపస్మారము, అతినిద్ర, మూర్ఛ, శోషలు నివారణమగు ననియు, తేలుకుట్టినచోట రాచిన బాధతగ్గుననియు, నవాసారము నీళ్ళలోఁ గల్పి పైపూతగా పూసిన వాపు పుల్లలు, సెగడ్డలు, దుష్ట్రవణములు, గాయపుళ్లు, మాంసము తినివేయు మొండిపుండ్లు, తగ్గించి మాన్పుననియు, లోని కిచ్చిన మూత్రము వెడలించు ననియు, స్త్రీల ఋతుబద్ధము మాన్పి వెడలించు ననియుఁ జెప్పఁబడినది.

విద్యుచ్ఛక్తి బేటరీలలో ఎలక్ట్రోలైట్ గా నవాసారమును వాడుచున్నారు. బంగారు వెండిపనులందు టంకమునకు నవాసారమునుంచుకయుంటించి అవసరమగు తాపమునే కరగఁజేయుదురు. రంగులందు నవాసారము చేర్చుదురు. కాలికోఅచ్చునందిది పనికివచ్చుచున్నది.

నవీనపంచకము— అపూర్వపంచకము చూడుఁడు.

నవుఁడు— అత్రిసంతతి. చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి ఉశీనరుఁడు. సోదరులు శిబి, నృగుఁడు, క్రిమి, సువ్రతుఁడు అనువారలు.

నవ్వు— నవ్వు వచ్చుతఱి ముఖము వికసించును. ఏల యన ముఖమునందలి మాంసభాగమంతయు ప్రతితావును కదలును. ఊపిరితిత్తుల భాగపు Muscles ను, పలుకుశక్తి ధ్వనియొనర్చునట్టి లోనిభాగపు Muscles ను కదలును. వీటి యన్నిటి కదలికయు ముఖ వికాసమును కలసినదే నవ్వనఁబడును. నవ్వు హాస్యరసముతోను, ఇంచుక శృంగారరసముతోను, ఆనందముతోడను సంబంధము గలది. ఇతరులను హేళన చేయుటయందునను నవ్వు వచ్చుటయుం గలదు. నవ్వును మన దేశపు పూర్వవిద్వాంసులు ౧ స్మితము, ౨ హసితము, ౩ విహసితము, ౪ ఉపహసితము, ౫ అపహసితము, ౬ అతిహసితము నని ఆఱుభాగములుగ విభజించిరి. ముఖము వికసించుట స్మితము. లేఁతనవ్వు హసితము. అల్లె యధికముగాను పకపక నగుట అతిహసితమైదనఁబడెడిని.

అకస్మాత్తుగ జరిగిన ప్రతిపనియు నాశ్చర్యముం గొలుపును. ఆశ్చర్యము లోన కల్గెడి కదలిక. ఈ కదలిక తన కపాయముగ నున్న కార్యమున విచార (దుఃఖ)ముతోఁ గూడిన కదలికగను, తనకు లాభకరముగ నున్న కార్యమున సంతసముతోఁ గూడిన కదలికగను నుండెడిని. ఇంకను నితరుల యజాగ్రతయు, నసమర్థతయు, వారి డాబుదర్పములకు అభాసగా పరిణమించునెడ హేళనభావముతోఁ గూడిన కదలికగను నుండెడిని. ఈమూఁడును ఆశ్చర్యలక్షణములే. ఇందు సంతోషాశ్చర్యము హేళన భావాశ్చర్యము బలకరములై అకస్మాత్ప్రసన్నము లయ్యెనేని నవ్వు వచ్చును.

తాను పడెద ననుభయము లేక జాగ్రతగ నున్నట్లు నిర్లక్ష్యముగ (ఇదియె అజాగ్రత, డాబు, దర్పము) నడుచుచు నెవ్వరేని పడిరేని అందు వారి యసమర్థత వెల్లడియై నవ్వు వచ్చును.

నవ్వు సంతోషసంబంధము. నవ్వువచ్చుతఱిని నవ్వువారి మనోదృఢత తగినదని ఎఱుంగనగును. వెఱ్ఱినవ్వులు తఱుచుగ నవ్వుచుండు

వానిని మనోదృఢత లేనివానిగ నెఱుంగుదురు. నవ్వువచ్చుపట్ల నవ్వక ఆపుకొనుటయు, తాను నవ్వక ఇతరులను నవ్వునట్లు చేయుటయు, మనస్సు గట్టిగ బిగబట్టుటవలననే చేయఁగల పనులు. కితకితలు పెట్టిన నవ్వువచ్చుట యనఁ అకస్మాత్తుగ మనోబలము తగ్గుటయు, స్నేహ సంబంధసంతోషము గల్గినవిగఁ దెలియనగును.

నవ్వు నాలుగువిధముల నష్టము గల్గించును— ఆంధ్రలోకోక్తి.

నవ్వు సంతసము—మనోవికాస మున్న మానవత్వమునందు నవ్వు గానవచ్చుంగాని, పశు పక్షి మృగాది ఇతర జంతువులందు సంతసము, హర్షము, ప్రమోదము, గాన్పించుం గాని, నవ్వుట గానరాదు. సంతసము గల్గినతఱి ముఖ వికాసమాత్రమగు స్మితమును, అన్యుల అభాసము గాంచుట, వినుటలచే నవ్వు తెలియుచుగఁ గల్గుచుండును. ఇంకను అన్యులు తన్ను కితకితలం బెట్టినతఱిని, అరికాళులందు గోకినతఱిని నవ్వు వచ్చుటయుం గలదు. ఇట్టి మానసికకారణము, కాయికకారణము నగు నవ్వులకుఁ గారణము ప్రమోదము, హర్షము, సంతసముగ నుండ వలయును. దుఃఖమునకు నవ్వుతోను, నవ్వునకు దుఃఖముతోను వైరము. ఇక కుటిలురు నగు విషపునవ్వుల కర్థమే లేదు. అవి ప్రదర్శన మాత్రపు వినోదములే.

లేత నవ్వునందు ముఖనాళములు పెక్కు కదలికం జెందును. అతిహాసితము మొదలగు ముదురునవ్వులందు కడుపులోని నాళములు పెక్కులు కదలెడిని. దీర్ఘముగ బలమగునవ్వును నవ్వినచో కడుపులోని నాళముల కించుక ఒత్తిడియుం గూడ కల్గి నొప్పి యగును. ఇది ఊపిరితిత్తులకడఁ గల్గుచుండును. (దుఃఖము చూడుఁడు).

నవ్వేఆఁడుదాన్ని, ఏడిచేమగవాణ్ణీ నమ్మరాదు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

నవ్సారీ పారసీక్షేత్రము— ఇట పారసీకుల (జరథుస్త్రమత) ఆచార్యుఁడు నివసించు చుండును. ఈజరథుస్త్రమతస్థులలో సన్యాస స్వీకరణ ముసర్చువా రిట కేతెంచి దీక్ష నందెద రిట. మతదీక్ష (నవజాత్) ఇట నందుట మిగుల యోగ్య మనెదరు.

నశిప్రోతోష్ట్రన్యాయము-ముకుద్రాడు వేయఁబడిన ఒంటెవలె నని యర్థము. ఈ న్యాయమున బంధమునకు లోఁబడినవాని (ముక్కుతాడు) ముకుదాడు వేయఁబడిన ఉష్ట్రమువంటిదిగ పోల్పఁబడినది. అట్టి ముకుదారుఁడు ప్రత్యేక మొక ఒంటెనే స్వాధీనపఱచి యుంచఁ గలఁడు. కాని యితర ఒంటుల నేమియు చేయఁ జాలఁడు. ఒకవేళ ఇతరమగు ఒంటెలకుఁ గూడ ముకుద్రాళ్ళుండిన నవి వాటికి ప్రత్యేకములని యెఱుంగునది. పరమేశ్వరత్వమునను దీనివలెఁ గాక అందఱుప్రాణులు నొక్క పరమేశ్వరునకే స్వాధీనమై యుండెడిని.

నష్టగ్రహణము (కంకణగ్రహణము)- దీనిక ఎస్ట్రానామీ శాస్త్రమున Annular Eclips అనిపేరు. (గ్రహణములు చూ).

నష్టమాసము— దీనిని లుప్తమాస మనియు, క్షయమాస మనియుం గూడ వాడి యున్నారు. (అధిక మాసము చూడుఁడు). ఏ చాంద్రమాన వత్సరమాసమునందైనను రెండు సూర్యసంక్రాంతులు (సౌరమానమాసము చూ.) సంభవించు నేని ఆమాసమును క్షయమాస మందురు. అనఁగా చాంద్రమాసము పెరిగి పెద్దదిగ నుంటయు, సౌరమానమాసము తగ్గి యుండు నట్లును స్ఫురింపకపోదు. ఒకచాంద్రమానపు నెల యందు రెండు సంక్రమణము లుంట, ఆ నెలకు

రెండుపే ర్లిడవలసి యుండఁగా, ఒక నెలపేరు త్యజించి (మాని) రెండవ నెలపేరును (అనఁగా నొక్క నెలపేరునే) వ్రాసి కడచి వాడుట ఒక మాసము క్షయ మొనర్పం బడినది గాన నట్టి నెలను క్షయమాస మనిరి.

క్షయమాసము లెప్పుడైనను మార్గశిర, పుష్య, మాఘ మాసములే క్షయము లగును. ఈ క్షయమాస సందర్భమున చిత్ర మొకటి కలదు. క్షయమాసము కల్గిన దన, నాసంవత్సర మందు పదునొకండు మాసములే యుండవలసి యుండును. కాని, యీ సంవత్సరమే యధిక మాసము గూడ సంప్రాప్త మగుచుండును గాన పండ్రెండు పౌర్ణమలు, పండ్రెండు డమావాస్యలు సంభవించుచు లెక్కకు సరిపోవును. ఇట్టియెడ నొక మాసమునకు రెండుపేర్లుండుటయు, దానివలన నొక మాసము క్షయమగుటయు లేక లోపించుటయు, గణనకు వచ్చినది. (మాసములు చూ. చాంద్రమాసమానము చూడుఁడు. సౌర మాసమానము చూడుఁడు).

నష్టాశ్వదగ్ధరథన్యాయము — రెండు బళ్ళు, రెండు గుఱ్ఱములు (పూంచికొని) మార్గాన ఇద్దరు కోరరాత్రి ఒకగ్రామమున విడసిరఁట. ప్రమాదవశమున నాగ్రామము మారాత్రి కాలి పోవుచో ఒకబండి కాలిపోయి, రెండవబండి యొక్క గుఱ్ఱము మగ్గి దెబ్బతిని చచ్చెనఁట. ఆ రెండుబళ్ళలోనివా రేకీభవించి మిగిలిన బండికి రెండవబండియొక్క గుఱ్ఱముం బూంచుకొని ఇద్దఱు నందుఁ గూర్చుండి బయలుదేఱి యిల్లు చేరిరఁట. ఐకమత్యమువలన నాపదలు తప్పించు కొనఁగల్గుట సందర్భమున నీన్యాయమును వాడుదురు.

నహపానవంశనృపతులు— నహపాన వంశప్రభువులు మహారాష్ట్రదేశ మేలిరనియు, వారికి రాజధాని జీర్ణనగర మనియు, (ఇప్పటి పూనామండలములోని జూన్నేర్) కడపటి నహపానవంశప్రభువు ఆంధ్రభృత్యుం డగు శాతకర్ణి పులమేయిచే నోడింపంబడి రాజ్యముం గోల్పోయె ననియుఁ జెప్పఁబడినది.

నహి కఠోరకంఠీరవస్య కురంగశాబః ప్రతిభటో భవతీతి న్యాయము— కఠోర మన బలాఢ్య మనియర్థము. కంఠీరవ మన సింహము. కురంగశాబ మన లేడిపిల్ల.

బలాఢ్యులగువారిం బలహీను లెదుర్కొనఁ జాలరనుట కీన్యాయము వర్తించెడిని.

నహి కరకంకణదర్శనా యాదర్శాపేక్షా ఇతి న్యాయము— ముంజేతికంకణముం జూడ నద్దమేల యని తెలుఁగుసామెత కలదు. స్త్రీలు తమకు వెనుకనుండు సిగకొప్పు తలలోనిపూవులు మొదలగువాటిం జూచుకొను తఱి ముందొకయద్దము వెనుక నొకయద్దముం బట్టుకొని ఒకటిలోనుండి వేఱొకయద్దములోనికి ప్రతిఫలింపఁ జూచుకొందురు. ఇది వెన్క భాగపుసంగతి. చేతికంకణముం జూడ అద్ద ముక్కఱయుండదు. ఇది ప్రత్యక్షమె యగును.

నహి క్వచి దశ్రవణ మన్యత్ర శ్రుతం నివారయితు ముత్సహతేతి న్యాయము— ఒకచోట బహిరంగమై వినఁబడని రహస్యము (లేక సంగతి) ఇతరతావులందుఁ గూడ వినఁబడదని యనుకొనరాదని భావము

నహి కాకిన్యాం నష్టాయాం తదన్వేషణం కార్షాపణేన క్రియతేతి న్యాయము— పోయినగవ్వను వెదకించుటకు వెండి నాణెము వ్యయపఱచుట బుద్ధిహీనత, అవి వేకము నని భావము.

నహి ఖదిర గోచరే పరశౌ పలాశే ద్వైధీభావో భవతీతి న్యాయము—ఖదిర వృక్షము పలాశవృక్షము ఉండఁగా గొడ్డలి

ఖదిరవృక్షముపైఁ బడినదనుటయందు పలాశ వృక్షము వేఱనియు, బాధింపఁ బడని దనియు భావము.

ఇట్టిసందర్భముల ద్వైధీభావమున నీన్యాయము వరించెడిని.

నహి గోధా సర్పన్తీ సర్పణా దహి ర్భవతీతి న్యాయము— గోధా యనిన ఉడుమున కర్థము. ఇది పాము వలె ప్రాఁకును. ఈకారణముగ నిది పాము కానేరదని భావము. అనఁగా వేషనటనలు నిజత్వము గల్గింప నేరవనుట కీన్యాయము వాడుచుందురు.

నహి గ్రామస్థః కదా గ్రామం ప్రాప్నుయా మిత్యరణ్యస్థ ఇవాశాస్తీతి న్యాయము— అరణ్యములోనికిఁ జనిన వానివలె తనగ్రామమునకుం జేరఁ గోరుచుండును గాని గ్రామముననె యుండినవాఁడు తనగ్రామమునకుం జేరఁగోరుచుండ పనిలేదని భావము.

వాంఛయుండ నవసరమే లేనిసంగతిం దెల్పుతఱి నీన్యాయ ముపయోగింతురు.

నహి నారికేళద్వీపవాసినోఽప్రసిద్ధగోశ్రవణా త్తకుదాదిమ ద్వ్యక్తిప్రతిపత్తి ర్భవతీతి న్యాయము— నారికేళద్వీపవాసులకు గోవులంగూర్చి యేమియుఁ దెలియదని యొక ప్రతీతి కలదు. అట్టివారికి గోవు అనుశబ్దము వినఁబడుటవలన దానియర్థము స్ఫురింప దని యర్థము. అనఁగా దాని నెఱుఁగనివారికి ఆ శబ్దము వినఁబడియు ప్రయోజన ముండదు. ఏల యన దానింగూర్చి లేశ మైనను జ్ఞాన ముండదు. ఆశబ్దముయొక్క అర్థము స్ఫురింపదు గాన ప్రయోజన ముండదని భావము.

న హి నిందా నింద్యం నిందితుం ప్రయుజ్యతే కిం తర్హి నిందితా దితర ప్రశంసితుమ్ ఇతి న్యాయము-నిందింపఁ దగినదానిని నిందించుటకు నింద వాడుక చేయఁబడక దానిని వదలి మఱియొకదానిని పొగడుట, దీనిని నిందించుటవంటిదే యగునని భావము. ఇది గర్భనిందనముగా నిందించుట యని యెఱుంగునది.

నహి పద్భ్యాం పలాయితుం పారయమాణో జానుభ్యాం రంహితు మర్హ తీతి న్యాయము - నడువఁగలవాఁడు ప్రాఁకుట (బ్రాఁగుకుట) సంభవింపని దని యర్థము. నేర్పరియగువాఁడు చేతగానివాని వలె సూక్ష్మ దర్శనశీలుని కార్యము నడుపఁ డని భావము. ఇట్టిని సంభవించుట అసంభవమని భావము.

నహి పూతంస్యా ద్గోక్షీరం శ్వదృతౌ ధృత మితి న్యాయము — ఆవుపాలైనను కుక్క-చర్మముతోఁ జేయఁబడిన పాత్రయం దుంచఁ బడిన అపవిత్రమే యగునని భావము.

ఇంతేకాక „శ్వలీఢ మివ పాయసన్యాయము”ను అనఁగా కుక్క-నాకిన క్షీరాన్నము (పాయసము) అపవిత్ర మనిభావము. ఇదియు నీయర్థమునే సూచించున్యాయము.

నహి ప్రమాణాం జంతూనా ముత్తరక్షణజీవనే— ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి.

ప్రాణులు ఉత్తరక్షణమున జీవించు నని చెప్పుటకుఁగాని, జీవింప వని చెప్పుటకుఁ గాని వీలులేదని, చెప్పలేమని భావము.

కాని జ్యోతిషశాస్త్రము దీనికి బాధకము. ఐనను దీనిని లోకులు వాడుచునే యున్నారు.

నహి భవతి తరక్షుః ప్రతిపక్షో హరిణశాబకస్య ఇతి న్యాయము— పెద్దమృగముగాని (సివంగి)కి లేఁడిపిల్ల సరియగు వైరి కానేరదని యర్థము. అసమానవైర మని భావము.

నహి భిక్షుకాః సన్తీతి స్థాల్యో నాధి శ్రీయన్తే నచేతి న్యాయము— యాచకుల బాధకు వెఱచి వంట మానుకొందురా! మానుకొనరని భావము.

నహి భిక్షుకో భిక్షుకాంతరంయాచితు మర్హతి— ఒక బిచ్చగాఁడు మఱియొక బిచ్చగానికొఱకు యాచించుట తగదని భావము.

నహి య(ద్దేవదత్తస్య) యుధ్యమానస్య స్థాన మవగతం తదేవ భుంజానస్యాపి భవతీతి న్యాయము — ఒకఁడు భుజించుకాలమునను, యుద్ధమొనర్చుకాలమునను ఒకేచోటనుండ వీలుకాదని భావము.

నహి పరవిఘాతాయ కన్యోద్వాహేతి న్యాయము— వరునిఁ జంపుటకు వధువును వివాహముచేయరు. అట్లు చేసినను వివాహము కానేరదను సందర్భమున నీ న్యాయము వర్తించును.

నహి విధిశతేనాపి తథా పురుషః ప్రవర్తతే యథా లాభేన ఇతి న్యాయము· నూఱువిధులఁ జెప్పినను ఒకనిని నొకపనికి ప్రవేశింపఁ జాలనిచోటఁ, లాభముగల్గు ననునాశ గల్గిన నాతఁడే ఆకార్యమునకుఁ బ్రయత్నింప నారంభించునని భావము.

నహి శ్యామాకబీజం పరికర్మసహస్రేణాపి కలమాఙ్కురాయ కల్పతేతి న్యాయము— వెయ్యివిధముల పనిచేసియు, సంస్కరించియు, శుద్ధపఱచియు ఏమిచేసినను వరిధాన్యముగ మొలకనెత్తింప వీలు కాదు. అనఁగా చాములు నాటిన చాములేపుట్టును గాని వరిమొక్క పుట్టదని భావము.

నహిసర్వః సర్వం జానాతీతి న్యాయము— అందఱును సర్వజ్ఞులై యుండరని భావము.

నహి సహస్రేణా ప్యన్ధైః పాటచ్చరేభ్యో గృహం రక్షతే ఇతి న్యాయము- గ్రుడ్డివాండ్రు వేయిమంది గృహరక్షకులై యున్నను దొంగలనుండి రక్షింపఁజాలరని భావము.

నహిసుఖం దుఃఖైర్వినా లభ్యతే— ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి. దుఃఖములు వినాగా సుఖ ముండదని భావము.

నహిసుతీక్ష్ణా ప్యసిధారా స్వం ఛేత్తుమాహితవ్యాపారా ఇతి న్యాయము— కత్తిదార ఎంత వాడిగా నున్నను దానినది కోసికొనఁజాలదు. (దానితో దానినే కోయఁజాలనని భావము.)

నహి సుశిక్షితోఽపి నటువటుః స్వస్కంధమధిరోఢుంపటు రితి న్యాయము— ఎంత నేర్పరితనముగల నటుఁడైనను తనభుజము లెక్కి తానెక్కఁ జాలఁడని యర్థము. అసాధ్యకార్యమని భావము.

అంగుళ్యగ్రస తేనైవ అంగుళ్యగ్రేణ స్పృశ్యతేతి న్యాయమునకు దీనికి భేదము కలదు.

నహి స్వతోఽసతీ శక్తిః కర్తు మన్యేన శక్యతేతి న్యాయము— ఒకనియందు శక్తి లేకుండిన నది లేకపోవుటయేగాని అన్యులవలన నొసంగఁబడనేరదు అని భావము.

నహుషుఁడు— నహుషమహారాజు ప్రతిష్ఠానపురరాజ్య మేలిన చంద్రవంశక్షత్రియుఁడు. తండ్రి ఆయువు. తల్లి స్వర్భానవి. పితామహుఁడు పురూరవ చక్రవర్తి. భార్య పేరు ప్రియంవదా దేవి. పుత్రులు భాగవతమున ౧ యతి, ౨ యయాతి, 3 సంయాతి, ౪ ఆయాతి, ౫ ఉద్ధవుఁడు నని యైదుగురుగను, విష్ణుపురాణమున ౧ యతి, ౨ యయాతి, 3 సంయాతి, ౪ ఆయాతి, ౫ వియతి, ౬ కృతి అను నార్వురు సుతులుగఁ జెప్పఁబడిరి.

ఒకతఱి దేవేంద్రునకు బ్రహ్మహత్యాదోష ముగలుగ ననర్హుఁ డగుటచేత దేవతల ప్రార్థన మేరకు నహుషమహారాజింద్రత్వమువహించెను.

ఒకకారణమున నహుషమహారాజు నగస్త్య మహర్షి యజగరమగునట్లు శపించెను. ఆశాపము పాండవు లరణ్యవాస మొనర్చు కాలమున, తా నడిగిన కొన్ని (యక్ష)ప్రశ్నలకు యుధిష్ఠిర మహారాజు సమత్తరములీయ, వినుటతోవిముక్తి గలిగెనని చెప్పఁబడినది. మఱియు విష్ణుపురాణ మందుఁ జెప్పఁబడిన ఆఱవ కుమారునింగూర్చి యేమియుం దెలియరాదు.

నహుషమహారాజింద్రత్వము నెఱపుచున్న తఱి, సప్తమహర్షులచే తనవ్వారి మోయించి వేధించె ననియు, సర్ప సర్ప (వేగము వేగము) అనుట కలిగి యగస్త్యుఁడు సర్పమగునట్లు శపించె ననియు నొక చరిత్ర కలదు.

నహ్యంధస్య వితథభావేన్యస్త వైతథ్యం భవితు మర్హతి ఇతిన్యాయము—ఒకనియందుఁ గల అనృత (వాద) దోషము మఱియొకనిఁ డనృతవాది యని యనుటకు నవకాశ మీయదు.

న హ్యంధ స్యాజ్యావేక్షణోపేతేకర్మ ణ్యధికారోఽస్తీతి న్యాయము—అంధుఁడు ఆజ్యవీక్షణకర్మ కనర్హుఁడని భావము.

న హ్యప్రాప్త్యప్రదీపః ప్రకాశ్య యం ప్రకాశయతీతి న్యాయము—దేనిని ప్రకాశింపఁజేయవలెనో దానికి తనవెలుతురు చేరువఱకు దీపము ప్రకాశించినది గాదని భావము.

న హ్యేకమేవ సవిశేషం నిర్విశేషం చ భవతి— ఇది సంస్కృతభాష యందలి లోకోక్తి. ఒకేవస్తువునకుసవిశేషము, నిర్విశేషము (అనఁగా విశేష ముండుట, విశేషము లేకపోవుట కూడ) సంభవింపనేర దని భావము. అనఁగా సవిశేషమైనను, లేక నిర్విశేషమైనను కావలసియుండుంగాని, రెండునొకేసారి కానేర దని భావము.

న హ్యేష స్థాణో రపరాధో యదేన మంధో న పశ్యతీతి న్యాయము—చూడలేనిదోషము గ్రుడ్డివానిది గాని అగపడని దోషము వాని కగపడని వస్తువుది కాదని భావము. అనఁగా గ్రుడ్డివాఁ డొకవస్తువు జూడలేకపోవుటయం దది వానిలోపము గాని, ఆవస్తువులోపము గాదని భావము.

న హ్యావదశభిః పుత్రైర్భారంవహతి గార్దభీతి న్యాయము—పదిమంది సంతానముకలిగియుండినను తల్లిగాడిద బరువు మోయుట తప్పకుండినటుల నని యర్థము. అనఁగా జన్మతః కలిగినపిదప ఏసంబంధము తొలఁగింప నేరదని భావము.

నళద్వయము (కిక్కిసగడ్డి రెండు భేదజాతులు)—కిక్కిసగడ్డిలోని రెండుభేద జాతులగడ్డికి నళద్వయ మని పేరు. లా Phragmites Karka అనియు, Arundokarka అనియు ఆంగ్ల. Bur grassఅనియు, సం.నళిక, నలక, గంధపత్రిక, రంధ్రి యనియు, కిక్కిసగడ్డి లోనిరెండుభేదజాతులకుం బేర్లు. ఆరెండింటిరస కషాయములు లోనికిచ్చిన విదాహ మడంచి, కఫము నివారించి, పిత్తమునకు వేఁడినిచ్చు నని చెప్పఁబడినది.

నళినీ నది—దీనికి నాళోదకానది యనియుం బేరుండినటుల పద్మపురాణము, స్వర్గ ఆది. ౨౨ అధ్యాయమునఁ గలదు. రామాయణము బాలకాండ ౪౩ అధ్యాయమున నళినీ పద్మా నదులు రెండును నొకటే యని తోఁచెడిని.

కాని పద్మపురాణము ఉత్తర. అధ్యా. ౬౨ వలన నళినీనదియు, పద్మా లేక పద్మావతీనదియు,

రెండు నదులని తోఁచెడిని. ఇందు కల్గినది గొప్ప ప్రవాహ మని నుడువుటచే "ఇక్కడి" కిది బ్రహ్మపుత్రానదమా యని సంశయము కలుగుచున్నది. మఱియు సింధు గంగానదీ ముఖద్వారమునుండి తూర్పుగా ప్రవహించు నని యుండుటచే నిది వేఱు భాగమున ప్రవహించు నను నవకాశము కలదు. (రామాయణము, ఆదికాండము, ౪౩ అధ్యాయము చూడుఁడు. గంగానది చూడుఁడు.)

నాంతరీయకన్యాయము— ఒకని కార్యములో నెంతవఱ కవసరమో అంతవఱకే ప్రవర్తింప వలసియుండునని భావము. అంతము పూర్తిగా నెఱవేర్చనను అగత్యము లేదని భావము.

నాందీముఖము—ఇది ఉపనయనము లందలి స్వస్తివాచనక్రియ. (విశ్వే దేవతలు చూ.)

నాకబలి—దీనిం దఱచుగ నాగవల్లి యని అఱవలు వాడుచుందురు. వివాహములందు కడపటియుత్సవము. నాకి యనిన స్వర్గము. ఇది వసంతోత్సవము జరుపుటతో ముగియును.

నాకప్య గోత్రము— నక్షత్రగణము చూ.

నాకోడినాకుంపటి రాత్రి తెల్లవాఱ జేస్తున్నవి గాని లేకపోతే ఏమగునో అని ఒక ముసలమ్మ అన్నదంట— ఆంధ్రలోకోక్తి.

నాకోసుద్వీపము— నీసు దేశములోని దలఁడు. గ్రీసునందలి యొక ద్వీపము చూ.

నాగకులము— కద్రువ దక్షప్రజాపతి కుమార్తెలలో నొకరిత. కశ్యపునిభార్య. నాగకులము. ఈమెసంతానము చెప్పఁబడుచున్నది.

అందు జ్యేష్ఠుండు శేషుఁడు, ౨ వాసుకి, ౩ కర్కోటకుఁడు, ౪ ఐరావతుఁడు, ౫ తక్షకుఁడు, ౬ ధనంజయుఁడు, ౭ కాళీయుఁడు, ౮ మణినాగుఁడు, ౯ అపూరణుఁడు, ౧౦ పింజరకుఁడు, ౧౧ ఏలాపుత్రుఁడు, ౧౨ వామనుఁడు, ౧౩ నీలుఁడు, ౧౪ అనీలుఁడు, ౧౫ కల్మాషుఁడు, ౧౬ శబలుఁడు, ౧౭ ఆర్యకుఁడు, ౧౮ ఆర్ద్రకుఁడు, ౧౯ కలశపోతకుఁడు, ౨౦ సురాముఖుఁడు, ౨౧ దధిముఖుఁడు, ౨౨ విమలపిండకుఁడు, ౨౩ కోటితుఁడు, ౨౪ శంఖుఁడు, ౨౫ వాలశిఖుఁడు, ౨౬ నిష్ఠానకుఁడు, ౨౭ హేమగుహుఁడు, ౨౮ నహుషుఁడు, ౨౯ పింగళుఁడు, ౩౦ బాహ్యకర్ణుఁడు, ౩౧ హస్తికర్ణుఁడు, ౩౨ ముద్గరపిండకుఁడు, ౩౩ కంబలుఁడు, ౩౪ అశ్వతరుఁడు, ౩౫ కాళీయకవృత్తుఁడు, ౩౬ సంవృత్తకుఁడు, ౩౭ శంఖముఖుఁడు, ౩౮ కూష్మాండకుఁడు, ౩౯ క్షేమకుఁడు, ౪౦ పిండారకి, ౪౧ కరవీరుఁడు, ౪౨ పుష్పదంష్ట్రుఁడు, ౪౩ బిల్వకుఁడు, ౪౪ బిల్వపాండురుఁడు, ౪౫ మూషికాదుఁడు, ౪౬ శంఖశిరుఁడు, ౪౭ పూర్ణదంష్ట్రుఁడు, ౪౮ హారిద్రకుఁడు, ౪౯ అపరాజితుఁడు, ౫౦ జ్యోతికుఁడు, ౫౧ శ్రీవహుఁడు, ౫౨ కౌరవ్యుఁడు, ౫౩ ధృతరాష్ట్రుఁడు, ౫౪ శంఖపిండుఁడు, ౫౫ పుష్కరుఁడు, ౫౬ శల్యకుఁడు, ౫౭ విరజుఁడు, ౫౮ సుబాహు, ౫౯ శాలిపిండుఁడు, ౬౦ హస్తిపిండుఁడు, ౬౧ పిఠరకుఁడు, ౬౨ ముఖరుఁడు, ౬౩ కోణవాశికుఁడు, ౬౪ కుఠరుఁడు, ౬౫ కుంజరుఁడు, ౬౬ ప్రభాకరుఁడు, ౬౭ కుముదుఁడు, ౬౮ కుముదాక్షుఁడు, ౬౯ తిత్తిరి, ౭౦ హాలికుఁడు, ౭౧ కర్దముఁడు, ౭౨ బహుమూలకుఁడు, ౭౩ కర్కరుఁడు, ౭౪ అకర్కరుఁడు, ౭౫ కుండోదరుఁడు, ౭౬ మహోదరుఁడు.

ఈ నాగములసంతతివారిలో ననేకులు జనమేజయుని సర్పయాగకాలమున మడిసిరి. మిగిలిన నాగములసంతతియే యిప్పుడు ప్రపంచమందున్న పాములు. వేర్వేరుజాతులు గాఁ జెప్పఁబడిన ౭౬ మూల నాగములపేర్లు, గోత్రములై రాను రాను సర్పజాతులై బరఁగుచున్నవి.

నాగకేసరాలచెట్టు— లా. Mesua Ferrea- సం. చాంపేయకం, చాంపేయః, నాగకేసరః. కొందఱంకను జాంబూనదం అని వాడిరి కాని అది బంగారమునకు, ఉత్పత్తికి నన్వయించుపదములు.

నాగకేసరపుచెట్టు కాయలు నాగకేసరము లని వాడఁబడుచున్నవి. వీటి రసకషాయములు త్రిదోషహర మనియు, రసదోషము నివారించి, స్త్రీలవంధ్యత్వము వాపి,బలము గల్గించుననియు, స్త్రీలకుసుమజాడ్య మడంచుననియు, దురదలు, రక్తగుల్మరోగము, శీతపైత్యము నివారించు నని యు, ధాతువునకు బల మొసంగుననియుం జెప్పఁబడినది.

నాగఖండము- ఇది రాజకీయమైన యొక దేశముయొక్క పేరు కాదు. నాగులు లేక నాగ జాతివారు వసించుదేశమున కీపేరు వాడుకగ నొకప్పు డుండెనఁట. కృష్ణానది కుపనది యగు భీమరథీనదినుండి దక్షిణముగా నిప్పటి మైసూరు రాజ్యముకడదనుక నీపేరు వాడుకయం దుండె నఁట. కుంతలదేశ మిందే చేరియుండ నగును.

నాగులదేవతలు విరూపాక్షేశ్వరుఁడు, మహాసేనుఁడు, కుమారస్వామి యని తెలియుచున్నది. కుమారస్వామి శివపుత్రుఁ డనియు, ఈయన కింకను కార్తికేయ, మహాసేన, గురుస్వామి, సుబ్రహ్మణ్య నామములు కలవని తెలిసెడిని. షట్కృత్తికాతనయుం డగుట కార్తికేయుం డనియు, దేవతల (మహా) సైన్యాధిపతి యౌట మహాసేనుం డనియు, కైలాసమున ప్రణవమున కర్థము చెప్పి పరమేశ్వరుని మెప్పువడసి జగద్గురుం డనుపేరందుట గురుస్వామి యనియు, బ్రహ్మవిద్వర్యులలో నగ్రత వహించుశ్రేష్ఠుం డగుట (బ్రహ్మతత్త్వవేత్త యగుట) సుబ్రహ్మణ్యుం డనియు పేర్లు కల్గెనఁట. వీరిచిహ్నము పాము గాన నాగపూజ వీరిది గానోపు.

మైసూరున కుత్తరభాగమున నున్న స్థానకుందూరు (Talgunda) లోఁగల కదంబ కకుత్స్థవర్మనాటి శాసనమున అచటి శివలింగమును నాగవంశపు నృపాలుం డగు కకుత్స్థవర్మ పూజించినట్లు కలదు. దక్షిణదేశమునందు వాడుకగా నున్న కందస్వామి శబ్దము స్కందస్వామి శబ్దవికారమే.

శ్రీశైలమార్గమున నున్న త్రిపురాంతక క్షేత్రము నొకప్పుడు కుమారగిరి యని వాడఁబడుచుండె నఁట. స్త్రీలకు దక్షిణదేశమున నాగశిరి (నాగశ్రీ) అమ్మాకనుపేరు వాడుకయందే యుండఁ గానవచ్చెడిని. శబరికాకరమున బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులవారు సుబ్రహ్మణ్యశబ్దమునకుఁ గుమారస్వామి యని యర్థము వ్రాసిరి. నాగశబ్దమునకుఁ బూజ్య మనియు, పెద్ద లేక శ్రేష్ఠుండనియు నర్థములు. (అష్టనాగములు చూడుఁడు.)

నాగచతుర్థి (నాగులచవితి)—కార్తిక శుద్ధ చతుర్థిని పాముపుట్టలలోఁ బాలుపోసినాగపూజ యొనర్తురు. కొందఱు గణపతిం బూజింతురు. ఇంకను శ్రావణశుద్ధ చతుర్థిని కొందఱు నాగచతుర్థి యని నాగపూజ సల్పెదరు. (ధూర్వాగణపతిచతుర్థి చూడుఁడు. పండుగలు, పర్వతిథులు, వ్రతదినములు చూ).

నాగతెగవారి పటాలములు— వీరు రాజపుత్రస్థానమందలి జయపూరు మహారాజు గారిముఖ్యసైనికులు. ఈ తెగవారి ప్రధానస్థానము మీరాజ్యమున జయపూరునగరమునుండి నలువదిమైళ్ళదూరమున "నారాయణ" యనంబడు గ్రామము. వీరియందుసోదరత్వబాధ్యతమెండు. వీరిమూలపురుషుఁడు దాదూ యనంబడిన మహాత్ముఁడు. అక్బరు చక్రవర్తికాలమునాటివాఁడు. ఆయనజనులయందు సమానత్వమునుబోధించు వాఁడు. వీరికి బ్రహ్మచర్యము వ్రతము. పెండ్లి

చూచెదరు. సంతతినిమిత్త మితరుల పిల్లలను దత్తత తీసికొనుచుందురు. శాకాహారులు. మత్తు పదార్థములు వీరికి నిషేధములు. వీరి మతగ్రంథమున వీరిధర్మములు ఐదువేలు కలవు. పద్య రూపమున నున్నవి. నారాయణ గ్రామమున దాదునార్ దేవళమున నీపవిత్రగ్రంథ ముంచఁబడినది. దానికి „బాని“ యనిపేరు. దాదు మహాత్ముఁడు క్రీ. శ. ౧౬౦౩ లో మరణించెను. వీరందఱు యుద్ధవీరులు, రణశూరులు.

హిందూరాజకులం దధమజాతినుండి గొనిన పిల్లలనుండి తయారగుచున్నవారు సంస్థానాధీశ్వరునియం దధికభక్తి గలవారు నాగశేగవారని దాదుపంథయతు లనియు నందురు. వీరి కాంబనస్థలమున వేర్వేరు స్థానము కలదు.

నాగధన్వము — వాసుకిని నాగేంద్రధన్వ ముగ శివుఁడు ధరించినదట.

నాగనాథయోగి — ఈ మహాత్ముఁడు సుప్రసిద్ధుఁడగు గోరక్షసిద్ధుఁడు. అనేకమత గ్రంథములు రచించిన పండితుఁడు. శివభక్తుఁడు. ఈయనను సిద్ధనాథయోగి యని పిలిచెదరు.

నాగ అయోధ్య సంయుక్తరాష్ట్రముల లోని అయోధ్య (లేక ఫైజాబాదు సమ) ఫైజాబాదు, అయోధ్య లోని చంపావతీపరిసరములం దీమహాసాధునిసమాధి బాలేశ్వరశివదేవ స్థానపు ఆవరణమునందుఁ గలదు.

నాగపంచమి — శ్రావణశుద్ధ పంచమి, కార్తికశుద్ధ పంచమి, నాగపంచమి లనం బడును. నాగపూజ చేయుదురు. కొందఱు శ్రావణశుద్ధపంచమిని గరుడపంచమి యని గరుడ పూజకూడ నొనర్తురు.

ఒకేదినమున చతుర్థి, పంచమి, షష్ఠి తిథులు కొద్దిగనో, గొప్పగనో, (ఉదయా దుదయము లోపల) సంభవించి, కలసినచో నాదినమున నధికపవిత్రవంత మగు పర్వదినమని యెంతురు. (పర్వములు, పండుగలు, వ్రతదినములు చూ.)

నాగబంధహస్తము — హస్తాభినయము చూ. భరతశాస్త్రము చూ.

నాగము లెన్మిది (అష్టనాగములు) — ౧ వాసుకి, ౨ అనంతనాగము, ౩ తక్షనాగము, ౪ శంఖపాలుఁడు, ౫ కుళికనాగము, ౬ పద్మనాగము, ౭ మహాపద్మనాగము, ౮ కర్కోటక నాగము.

దీనికి పాఠాంతరముగ — ౧ శేషుఁడు, ౨ వాసుకి, ౩ తక్షకుఁడు, ౪ కర్కోటకుఁడు, ౫ అబ్జుఁడు, ౬ మహాంబుజుఁడు, ౭ శంఖధరుఁడు, ౮ కుళికుఁడు అనియుం గలదు.

నాగముస్తలు, భద్రముస్తలు, పిన్న కటుకరోహిణి — లా. Cyperus Rotundus లేక Pertenuis సం. అంభోదః, భద్రముస్తః, ముస్తా. ఇంకను క్రోడేష్టా, వరాహీ, గుందా, గాంగేయః, భద్రకాలీ, కశేరుః, కురువిందా, గ్రంథిలం, హేమబల్యా యనుపేర్లు నిఘంటువులందు గానవచ్చుచున్నవిగాని ప్రయోగింపఁ బడలేదు. మఱియు ముస్తద్వయం అను తెలిసి నాగముస్తలు, భద్రముస్తలు నని చెప్పఁబడియుండుట నివి రెండు జాతిభేదములా యని స్ఫురించుచున్నది. ఇది యింకను పరిశీలింపఁబడ వలసిన దే.

పిన్నకటకరోహిణి యని వాడుచున్నారు. విదాహా మడంచు ననియు, అతిసారము, కఫ కార్శ్యములు, పైత్య, రక్తపైత్యములు నడంచు నందురు.

నాగరకోట (నగరకోటకాంగ్రా) — త్రిగర్త దేశము చూడుఁడు. దీనిని కాంగ్రా యనియు, కోటకాంగ్రా యనియు నందురు. పంజాబుదేశమున మంఝినది బాణగంగానదియందుగలియు

సంగమముదగ్గఱనున్న శక్తిక్షేత్రము. ఈప్రాంతదేశమును జలంధరుదోఆబనియు, కోహిస్థానమనియు నందురు. ఇట వజ్రేశ్వరి యనంబడు మాతాదేవి దేవాలయ మున్నది. మహమదు గజినీ దీనిధనమునే కొల్లఁగొనెనని చెప్పంబడినది. ఇది ౫౧ శక్తిపీఠములలో నొకటి. (సతీదేవి సంబంధము) ఒకప్పుడు కులూతదేశపు రాజధానిగ నుండినపురము. కులూతదేశమునకు త్రిగర్తదేశ మనియుం బేరుండెను. సుశర్మనగరు మొకమైలు దూరమున ఆశాపురీక్షేత్రము కలదు.

నాఁగలి (లాంగలి)— దీనికి సంస్కృతమున హాలి యనియు, లాంగలి యనియు పేర్లు. ఆంగ్లమున Plow అనియెదరు. ఎఱిఁగియున్నంతవఱకు కృష్యాదిగ నిది మానవునికుపయోగములో భరతదేశమున కిట్టినాఁగలి అట్లే యుండినదని పాశ్చాత్యపరిశోధకు లనుచున్నారు. పాశ్చాత్యుల కది క్రీ. పూ. ౧౦౦౦ సంవత్సరములుగ తెలియునఁట. ఈజిప్టుదేశస్థులీరూపపునాఁగలినే క్రీ. పూ. ౪౦౦౦ సంవత్సరములుగ వాడిరఁట.

ఇటీవల నినుపనాఁగళ్ళు (దుక్కియంత్రములు) చేయఁబడి వాడుకలోనికి వచ్చినవి.

నాఁగలి చేతినుండి వదలితే నాయఁడుగారికి నాగరీకం ముదురుతుంది గాని భోజనసౌఖ్య ముండదు— ఆంధ్రలోకోక్తి.

నాగవంశనృపతులు— మధుసింగను నృపతి మొగలులకొడి రాజ్యము గోల్పోయెనని చెప్పఁబడినది. చూటియా గ్రామమో లేక ఆగ్రామముకడనో నాగరాజపురి యనంబడిన తావు రాజధానిగ నాప్రాంతసీమ నేలుచుండిరి. దీనికిం దొల్లింటిపేరు ఝూరఖండదేశము. రాను రాను (చూటియా) నాగరాజపురము నాగపురమై, మధ్యరాష్ట్రములలోని నాగపురము నుండి భేదముగఁ దెలియంబడుటకు చూటియా నాగపుర మనం బడుచు, కాలానుగతముగ ఛోటానాగపూ రనంబడి, యిప్పుడు నట్లే యున్నది. మధుసింగభూపతి క్రీ. వె. ౧౫౮౦ ౫లో నిహతుం డాయెనఁట.

నాగవీథి— ధర్ముని కుమార్తె. తల్లి యామి, లేక జామి. ఈమెను నక్షత్రవీథియొక్క ఉత్తరభాగమున కభిమానదేవతగ నెన్నుదురు.

నాగశిరగోత్రము— నిధ్రువగణము చూ.

నాగానది— అచిరావతీనది. అయోధ్యారాష్ట్రములోని రక్తినది కీపే రుండెనని Itsing's Record of the Buddhist Religion Page. 185 వలన తెలియుచున్నది.

నాగార్జునసీమ— ఇది నాగార్జునకొండ సీమయని వాడఁబడుచుండెడిది. చాలాకాలమై ఈపేరు వాడఁబడక మాసిపోయి సరియైనతావు తెలియరాదు గాని సినుకొండ, బెల్లముకొండ, అద్దంకి, అమ్మనబ్రోలు, తంగేడు, కేతవరము ప్రాంతముల నుండియున్నట్లు తెలియుచున్నది. దీనిని శ్రీకృష్ణరాయ సార్వభౌముఁడు జయించి, స్వాధీనపఱచుకొనెనఁట. ఆంధ్రదేశములోనిదే.

నాగార్జునుఁడు— ఇంతవఱకు నడచిన పరిశోధనలనుండి నాగార్జునుఁ డను పేరుగలవారు ముగ్గురుగనున్నట్లున్నారు. వీరింగూర్చి నేఁటికిని పరిశోధకులు సరియగు సిద్ధాంతమును బయటఁబెట్టలేదు. ఇందు నాగార్జునబోధిసత్త్వునింగూర్చి కొంతవఱకు స్పష్టముగనే తెలియుచుండుట ఆయనంగూర్చి వేఱుగ వ్రాయంబడినది. (నాగార్జునబోధిసత్త్వుఁడు చూ.) తక్కిన ఇర్వురిం గూర్చి సంశయములే కల్గెడిని.

నాగపూర్ ప్రాంతముల రామగిరి (ఇప్పటి రామ్టెక్కు) కడనున్న నాగార్జున దేవస్థానమును చాందాజిల్లాలోని నాగార్జుననివాసస్థానముగఁ జెప్పంబడుచున్న పర్వతమును సరియగు నిదర్శన

మూలం దెల్పకపోవుటంజేసి మధ్యరాష్ట్రము లందు నాగపూరుప్రాంతమున నొకనాగార్జునుఁ డుండినట్లు తలంపఁ బడుచున్న సంగతి సంశయ గ్రస్తమై యున్నది. టిబెట్టుదేశపు బౌద్ధగ్రంథ ములందున్న నాగార్జునవిషయములును, ఆదేశ మున ప్రచారము నందియున్న కథనములును, నాగార్జునబోధిసత్వునికిం జెందినవిగఁ గాన్పిం చెడిని. మఱియు దక్షిణదేశమున శ్రీపర్వత సంఘారామమున నసించినవాఁడును అతఁడే యైయుంట స్పష్టమే.

నాగార్జునాచార్యుఁడనియు, నాగార్జునసిద్ధుఁ డనియు, తాంత్రికనాగార్జునుఁ డనియు ఘనులు నాఁడంబడియున్నవి. ఇందే నాగార్జునుఁ డెవ్వఁడో పరిశీలింపంబడుట కష్టసాధ్యముగ నున్నది. ఆచార్య నాగార్జునుఁడు క్రీ.శ. రెండవశతాబ్దమువాఁ డని కొందఱు పరిశోధకు లనెదరు. సిద్ధనాగార్జునుఁడు ఏడవశతాబ్దమువాఁడని మఱికొందఱు తలంచు చున్నారు. ఇంకను కొందఱు సిద్ధనాగా ర్జునుఁడు అస్తమతిస్థుఁ డనియు, కర్నూలు మండలములోని శ్రీశైల (మల్లికార్జున) పర్వత మున తపంబొనర్చి యోగసిద్ధియు రససిద్ధియుఁ బడసెనని హిందువులు తలంచుచున్నారు. మఱియు సమహానీయునకు శరహుం డను (బహుశః శరభుండేమో) నాయను గురుం డనియు బలమగు ప్రతీతి కలదు. ఆచార్య నాగార్జునుఁడు బౌద్ధుఁడనియు, అశ్వఘోషుని శిష్యుఁడనియు, ఆర్యదేవుఁడు లేక అసంగుఁ డనునాతఁడు ఆచార్యనాగార్జునుని శిష్యుండనియు, వైద్యవిద్యలం దారితేఱిన భిషఙ్మణి యనియు నొకబలమగుప్రతీతియుం గూడఁ గలదు. ఇం దెవ్వరో తెలియరాదు గాని యొకనాగార్జునుఁడు బౌద్ధమతబోధకుఁడై ఉత్కలదేశ సంచార మొనర్చి ముంజుఁ డనుభూపతిని బౌద్ధునిగ నొనర్చెనని చెప్పఁబడినది. కృష్ణానదీతీరమందలి యమరావతీస్తూపమున పాల్గొనెనని చెప్పఁ బడిన నాగార్జునుఁ డెవ్వరో తెలియకున్నది. (అమరావతీస్తూపము చూడుఁడు). నాగార్జున విరచిత వాజీకరణతంత్రము సుప్రసిద్ధము. దీనికిఁ గర్త యెవ్వరో తెలియదు. ఆరోగ్య మంజరీ రతిశాస్త్రము లనువానిని రచించినది నాగార్జునుఁ డందురు. కాని యేనాగార్జునుఁడో తెలియకున్నది.

రసవాగ్భటకృత నవరత్నసముచ్చయము నందునను, చక్రదత్తయందునను, రసేంద్ర చింతామణియందునను, దల్హణాచార్యవిరచిత నిబంధసంగ్రహమునందునను, నాగార్జునుని ప్రశంసించియున్నారు. ఈనాగార్జునుఁ డెవ్వఁడో బయల్పడకున్నది. కాంచీపురిప్రాంత కహారారా గ్రామమున నొక నాగార్జునుఁడు జన్మించినట్లు కలదు. అతఁ డెవ్వరో తెలియదు. ఒకనాగార్జు నుఁడు నాలందలో సకలశాస్త్రము లభ్యసించి తారాదేవి నుపాసించెనఁట. అతఁ డెవ్వఁడో? తాంత్రికనాగార్జునుఁ డమృత మాహాత్మ్యము లం జూపె నని వాడుచున్నారు. అతఁడే కొంత కాలము ఘంటసాలలో వసించి, పిదప శ్రీపర్వత మున కేగెనని కొంతప్రవాద మున్నది. ఇతఁ డెవ్వఁడో తెలియకున్నది.

చంద్రప్రభాచార్యప్రతిష్ఠిత బుద్ధప్రతిమం గూర్చిన ప్రాస కిగల సంస్కృతగ్రంథ మొకటి జగ్గయ్యపేటకడ దొరికెననియు, అందు సిద్ధుం డగు నొకనాగార్జునునిఁగూర్చి కలదనియుం దెలియుచున్నది. ఈతఁ డేనాగార్జునుఁడో తెలి యదు. శ్రీశైలపర్వతమున (కర్నూలుజిల్లా) తపం బొనర్చిన సిద్ధనాగార్జునుఁడు రసవాద విద్యయందుఁ బేరందె ననియు, రసరత్నాకర మీతఁడు రచించినదే యనియు, నొకవాదము నడుచుచున్నది. ఈసందర్భమున నిత్యనాథకృత రసరత్నాకరము వేఱొకటి కలదనియు, ఈ

గ్రంథ మది కాదనియు మనసునం దుంచుకొనం దగును.

ఖేచరత్వము, అదృశ్యకరణము మున్నగు విషయములు వివరింపంబడిన నాగార్జునకృత కక్షపుటతంత్రగ్రంథ మిటీవల దొరికినదని వినుచున్నాము. దానిని రచించినది సిద్ధనాగార్జునుం డేమో తెలియదు. నాగార్జునవిరచితము లను పేరంబరంగెడి లోహశాస్త్రము, యోగసారము, రసేంద్రమంగళము, సిద్ధనాగార్జునీయము, రసకచ్ఛపుట మను గ్రంథములు లభింపకుండుట వాటిసంగతి యేమో తెలియకున్నది. కొందఱు సిద్ధనాగార్జునుం డాంధ్రుం డనెదరు. ఆచార్య నాగార్జునుండును ఆంధ్రుండే యని కొందఱు వాదించుచున్నారు. (నాగార్జునుని కొండ చూ).

ఇటీవల నాగార్జున సూత్రములను తాళపత్ర గ్రంథ మొకటి ప్రాతది రాజమహేంద్రవరము లోని గౌతమీగ్రంథాలయమునకుం జేరినది. ఇంకను పరిశీలనల సాగవలసి యున్నది. అది యేనాగార్జునునిదో తెలియకున్నది.

నాగార్జునుండు (బోధిసత్త్వుండు)— నాగార్జును లింతదనుక నడచిన పరిశీలనలనుండి [illegible]ండినట్లు తెలియుచున్నది. ఇందు బోధిసత్త్వుం డనంబడిన నాగార్జునునిగూర్చి కొంతవఱకు స్పష్టముగం దెలియుచున్నందున నాయనంగూర్చి వేఱుగ వివరించుటయే సమంజసము.

నాగార్జునబోధిసత్త్వుండు తథాగతుం డని చెప్పంబడెను. తథాగతుం డన దశభూమికల నందినవాం డని బౌద్ధగ్రంథములందుం జెప్పంబడినది. (దశభూమికలు చూడుండు.) ఈమహాత్ముని సిద్ధుం డందురు. ఈయనకాల మిదమిత్థ మని తెల్పుటకు కొన్ని యభిప్రాయభేదము లుంట నింకను పరిశీలనలు జరుగందగునని మా యభిప్రాయము. పెక్కండ్రీయన కనిష్కునకుం బూర్వుం డనుచున్నారు. ఈయనగురువు రాహులభద్రుం డని తెలినది. ఆయనయు ఈయనయు నాంధ్రులే యనియు, ఇరువురు బ్రాహ్మణులుగ జన్మించినవారే యనియు, పిదప బౌద్ధమతమును స్వీకరించినవారే యనియుం దెలియుచున్నది. నాగార్జునబోధిసత్త్వుండు అదివఱకు బౌద్ధమతమున (భిక్షువులకు) ఆచరణయందున్న హీనయానమార్గము నట్లే యుంచి, అనంగా తాను బౌద్ధభిక్షువగు పరివ్రాజకుండే గాన దానిని బౌద్ధపరివ్రాజకుల కిసియు, తక్కిన ఎల్లగృహస్థులకు బుద్ధునియందు భక్తియుక్తోపాసనావిధానమున మహాయానమార్గమును బుద్ధభగవానునిబోధలనుండి పిండిదీసి ప్రచారంపం జేసి బోధించెను. (హీనయాన మహాయాన బౌద్ధమార్గములు చూడుండు.) ఈయనకు సమకాలికుండై, శిష్యుండై మిత్రుండుగం జూడంబడుచుండిన ఉదయనుండను గౌతమీపుత్రశాతవాహనభూపతి, శ్రీపర్వతసంఘారామమును ఈయనకై నిర్మాణం జేసి యీయనకు దాన మొసంగ, నాగార్జునుని సుహృల్లేఖ యనంబడు పద్యకావ్యమును రచించెనని తెలిసినది. (నాగార్జునునిసుహృల్లేఖ చూడుండు.) శ్రీపర్వత సంఘారామము ఇప్పుడు నాగార్జునునికొండ యనంబడుచు, గుంటూరుమండలమున, పలనాడుతాలూకాలో నున్నది. (నాగార్జునునికొండ చూడుండు.) బౌద్ధధర్మములమేలుకు అన్వర్థుం డన నాచార్యుం డని యర్థము. ఈతండు జన్మరాహిత్య మందిన వాండు. బోధిసత్త్వుం డంతకన్న నధికుండు. ఇతండు జీవన్ముక్తుండై దర్శనజ్ఞానవిశుద్ధిం గల్గి దశభూమికల నందినవాండు. నాగార్జునబోధిసత్త్వుండు దశభూమికలలో కడపటిది యగు ప్రథమభూమిక నందినవాండు గాననే యేకోభూమీశ్వరుం డనంబడెను.

ఇంక నీమహాత్ముని శక్తిసామర్థ్యములం

గూర్చియు, మహిమలంగూర్చియు, భారతదేశపు బౌద్ధులు చెప్పుకథలంబోలి టిబెట్టుదేశపు బౌద్ధులందు ప్రచారము నందియున్న కథలును ఒకే రీతి నుంటఁ గానగును. శ్రీ పర్వతి సంఘారామ నిర్మాణసందర్భమున మూలికాదుల రసకషాయ సాధనమున బంగారమును జేయుటయు (నాగార్జునుని సుహృల్లేఖ చూడుఁడు.) తన్ను వాదమున నోడింప నరుదెంచిన సింహళదేశస్థుఁడగు దేవబోధిసత్త్వుని (గొప్పతార్కికుఁడు) శిష్యునిఁగాఁ జేసికొనుట (వాదమున నోడించి), తాను మృతినందిన విధానము మొదలగు కథలన్నియు నొకేరీతిని నుభయ దేశములందు వ్యాపించి యున్నవి. ఇం దీయనయుక్కయు, సాద్వహభూపతి యుక్కయు మృతింగూర్చిన కథనము కథాసరిత్సాగరమునను గూడ నుదాహరింపంబడియున్నది. హ్యూయెనచ్వాంగను చీనా యాత్రికుఁడు, దేవబోధిసత్త్వుఁడు వాదమున నాగార్జునున కోడి శిష్యుఁడాయెనని తన సీ.యూ.కీ. (యాత్రాచరిత్ర) గ్రంథమున వివరించెను. (హ్యూయెనచ్వాంగు చూడుఁడు). శాద్వహభూపతిసుతుండగు శక్తికి రాజ్యకాంక్షచే నాగార్జునబోధిసత్త్వుని మృతి నరుగ నాయన మృతితో శాద్వహభూపతియు మృతినొందెనట. చీనాదేశస్థుండగు ఇథింగ్ అనుయాత్రికుఁడు తన తకాకసు గ్రంథమున వివరించి యున్నాఁడు. పెక్కండ్రుపరిశీలకులు నాగార్జునబోధిసత్త్వుఁడు క్రీ.శ. మొదటిశతాబ్దమున నుండెనని యనుచున్నారు. కనిష్కుని మూఁడవ ధర్మసభకును నాగార్జుననకును కొంత సంబంధము కల్హణ పండితుని రాజతరంగిణియందు వివరింపంబడినది. ఈనాగార్జునుఁడితఁడో వేఱొకఁడో యూహింప వీలుగా కున్నది. కనిష్కమహారాజు క్రీ. శ. మొదటి శతాబ్దమునాఁటివాఁ డని బయల్పడు చున్నది. నాగార్జునబోధిసత్త్వుని జన్మస్థానమును సంశయగ్రస్తమే. కొందఱు పరిశీలకులు (ఇప్పటి నైజాంరాజ్యమందలి) బిదర్ అనియు, మఱి కొందఱు కౌసలనాఁ డనియు ననుచున్నారు. ఈయన మహాయానమార్గమును సమర్థించుచు ననేకబౌద్ధగ్రంథముల రచించెనట. అం దిరువది యిక్కాలమునఁ గన్పించుచున్న వందురు. అవి చీనాదేశమునం దున్నవి. ఈమహాత్ముఁడు రచించినవి సుహృల్లేఖగాక ప్రజ్ఞాపారమితశాస్త్రము (చీనాభాషయందలి చంగ్లూన్), ప్రజ్ఞాప్రదీప శాస్త్రము, దశభూమివిభాగ శాస్త్రము భరత దేశమునఁ గానవచ్చుచున్నవి. నాగార్జునునిపేరం బరఁగు కొన్ని వైద్యగ్రంథములు, వాజీకరణ గ్రంథములు, రసవాదగ్రంథములు, జ్యోతిష గ్రంథములు మొదలగునవి రచించిన దీనాగార్జునుఁడో వేఱొకనాగార్జునుఁడో (సిద్ధుఁడో) చెప్ప వీలు నాకు లేక సంశయగ్రస్తమైయుం దున్నది.

హ్యూయెనత్సాంగుదక్షిణకోసలసందర్శనమున నాగార్జునబోధిసత్త్వుఁడు సింహళదేశమునుండి యరుదెంచి తన్నోడింప వాదించిన దేవబోధిసత్త్వునే యోడించి శిష్యునిగాఁ జైకొనెనని వ్రాసియున్నాఁడు. చీనావారి గ్రంథములందు నాగకన్యాపుత్రుఁడుగా సిద్ధుఁడైనవాఁడనియు మహాయోగి యనియుఁ జెప్పంబడి యున్నది. తారానాథచారిత్రికుఁడు తన History of Buddhism p. 7 యందు ౫౭౧ సంవత్సరములు జీవించినవాఁడని వ్రాసెను గాని యిది యెంతనిజమో తెలియరాకున్నది. (దశభూమికలు చూడుఁడు. హ్యూయెనత్సాంగు సీ.యూ.కీ. యాత్రాచరిత్ర చూడుఁడు)

నాగార్జునునికొండ — నాగార్జునుఁడు సుప్రసిద్ధుఁడు, మూలికాగుణసిద్ధి గలిగినవాఁడు, బౌద్ధుఁడు. (నాగార్జునుఁడు చూడుఁడు.) ఇచటివారు దీనిని నాగార్జునునికొండ యనివాడుచున్నారు. ఆంధ్రదేశమున గుంటూరుమండలము

నందు పలనాటిసీమలో పుల్లారెడ్డిగూడె మను గ్రామ పరిసరముల నున్న బౌద్ధాశ్రమస్థలి, మాచెర్ల (రెయిల్వే) స్టేషనునకుఁ బదునేను మైళ్ళ దూర ముండును. అందు పదిమైళ్ళ దూరము నున్న నాగులవరముదనుక బండ్లు పోవును. తరువాత నైదుమైళ్ళు కాలినడక నేగవలసి యుండును.

ఇది యెఱ్ఱమట్టి కొండప్రదేశము. కృష్ణానదీ దక్షిణతీరము. ఉత్తరతీరము నిజాము రాజ్యము గాన నది యిట సరిహద్దుగ నున్నది. ఇచటి గుట్టలు ఎన్మిదినందల అడుగులకన్న నెత్తైనవి కావు. అడవిచె ట్లీప్రాంతమందు దట్టమై యున్నవి.

ఈప్రదేశమున ౧౮ ప్రాచీన శాసనములు, రెండు శిథిలాలయములు, పెక్కు శిల్పచిత్రములు గన్పించు కతన ప్రభుత్వమువారు ఆర్కియాలోజికల్ శాఖవారికి వశపఱచి భద్రము గల్పించిరి. వారు త్రవ్వి పరిశీలింప మూడు సంఘారామములు (బౌద్ధభిక్షునివాసమఠములు), ఆఱు బౌద్ధాలయములు, ననేకస్తూపములు ననేకచిత్రశిలాఫలకములు బయల్పడినవి. వీట్ల నుంచుట కిప్పుడిట నొక మ్యూజియము నిర్మాణదశయం దున్నది. రెండుసంఘారామములు నాగార్జునునికొండపైననే యున్నవి. మఱియొకటి వేలుగుట్ట పైనుండినది. శాసనములంబట్టి ఈప్రాంతదేశము క్రీ. వె. మూడు నాల్గు శతాబ్దముల నాడు ఇక్ష్వాకువంశజు లగు ప్రభువులచే పాలింపఁబడుచుండిన కాలమునాటిదని పోల్చుచున్నారు. పిదప బౌద్ధమతక్షీణకాలమున నిచట శేషించిన బౌద్ధులను శంకరాచార్యశిష్యులగు నద్వైతులు తఱిమివైచి భూముల నాక్రమించిరని కింవదంతి యొకటి యీప్రాంతముల వ్యాపించి యున్నది. ఇప్పటి యిచటి మాగాణిపొలములు శంకర మఠమునకే చెందియున్న వందురు.

అన్యస్థలనివాసులచే నీప్రదేశ మంతయు సాధారణముగ నాగార్జునునికొండయని వాడఁబడుచున్నను, ఇందు నాగార్జునునికొండ, తక్కినకొండ లనదీతీరమందే యున్న కొండలమధ్యలోవప్రదేశము, ఆప్రక్కనే యుండు పీఠభూమియు కలిసి యీప్రదేశముగా నెఱుంగఁ దగును. అందు వాయవ్యదిశగా ఇప్పటివారిచే నల్లరాళ్ళబోడని పిలువంబడుచున్న నాగార్జునునికొండ కలదు. అది చుట్టుకొలతంబట్టి రెండువందలయకరముల తావని లెక్కింపఁబడినది. దీనిపైని ఇటుకరాతి కట్టడముల పాడుదిబ్బలు పెక్కు కలవు. ప్రహరీగోడల యానవాళ్ళనుండి దుర్గముం బోలియుండె నని తోఁచెడిని.

ఈకొండకు శ్రీపర్వతము, శ్రీశైలము, శ్రీగిరి యను నామాంతరము లుండెనందురు. నాగార్జునుని సుహృల్లేఖలో మిత్రుం డగు దానపతి నాగార్జునునకు దాన మిచ్చినట్లు వివరింపఁబడిన శ్రీశైల మిదియేమో. కర్నూలు జిల్లా శ్రీశైలమున బౌద్ధాశ్రమ చిహ్నములు ఎట్లు గానవచ్చుట లేదు. ఇందు రెండుస్తూపములు, ఒక బౌద్ధదేవాలయము, రెండుసంఘారామముల యానవాళ్లు గన్పించెడిని. అందొక సంఘారామము ఆనుహాసియుని నివాసమఠముగ పోల్చిరి. టిబెట్టు దేశమున నామహాత్ముండు శ్రీపర్వత సంఘారామముననే కడదినములు గడపెనని బలమగు వాడుక వ్యాపించియున్నది. ఇట నొక స్తూపమున బుద్ధధాతువు (ఎముక ముక్క) ఉండెనఁట. కట్టడ మిపుడు లేదు. గుండ్రని వేదికమాత్రము నిలిచియున్నది. దాని నాదిని బౌద్ధమతధర్మచక్రాకారమున నిర్మించి యుండిరని పోల్చుచున్నారు. దానికి మహాచైత్యమని పేరుండె నఁట. ఇటీవల నీ (దగోబా లేక ధాతుగర్భ) స్తూపవేదిక కుత్తరమున త్రవ్వి బుద్ధధాతు వను బంగారుబరిణె యందుండ

బయలు దేఱిండిసి రంట. దానిని మృగదావ (సారనాథము) ముల గంధకుటీర విహారమునం దుంచుట కిచ్చిరంట. సారనాథము బనారస్ పరిసరములనున్న బౌద్ధక్షేత్రము.

వేఱొకగుట్టపై కొన్ని పాడుగోడలు కాన నగును. మఱియొకగుట్టపై సంఘారామ బౌద్ధభిక్షువుల విహారమును, ఒకస్తూపము నుండెనని పోల్చిరి. ఇట్టి చిన్నగుట్టలపైనను, క్రింద లోయ యందునను పాడుదిబ్బ లనేకములు (ఇవి బౌద్ధకాల నిర్మాణావశేషములు) కానవచ్చును. లోయయందు పట్టణ ముండెనందురు. తూర్పు తెలుగు కృష్ణవేణీనది ప్రవహించుచున్న యా ప్రదేశము దక్షిణముల నిచ్చుచుండెనని పోల్చుచున్నారు. ఇచట దొరికిన ఇటుకలు ౨౦ అంగుళముల పొడవు, ౧౦ అంగుళముల వెడలుపు, మూఁడు అంగుళముల దళసరి గల్గి తొల్లింటి పాటలీపుత్రము (ఇప్పటి పాట్నా) నందలి అశోకవర్ధనమహారాజునాటి (బులాండుబాగ్) కట్టడముల ఇటుకలంబోలి యున్నవని పరిశీలకులు తలంచుచున్నారు.

ఇట దొరకిన వస్తువులలో శిలాస్తంభములు, చిత్రపు పని శిలాఫలకములు, అమరావతీ స్తూప శిలలనైపుణ్యవంటివి పెక్కు బయల్పడినవి. ఇట నుండినపురమునకు విజయపురియని పేరుండె నని పోల్చుచున్నారు. ఇదివఱకు పర్వతపురియని ఒకరు వ్రాసియుండిరి. ఈకొండపేటి పేరుంగూర్చి పరిశీలన లింకను జరుగఁ దగునని నా యాశయము. శాసనములం దొకటి బ్రాహ్మీలిపియం దుండుట నిది పురాతనస్థల మనితోఁచెడిని.

దీనికిం బ్రక్కను వ్యాపించియుండు పీఠభూమియందు పాడుపడిన శివాలయ మొకటి కలదు. ఇది నిర్జలమగు జాతిప్రదేశము. త్రవ్వి పరిశీలించిరిగాని జననివాసము లుండినయానవాళ్లేవియుఁ గానరాలేదు.

నాగార్జునుని సుహృల్లేఖ— ఇంతదనుక నడిచిన పరిశీలనలనుండి నాగార్జునులు ముగ్గురని తేలుచున్నది. అం దీసుహృల్లేఖను వ్రాసిన నాగార్జునుం డెవ్వఁడో ఇందు వివరింపంబడును. (నాగార్జునుఁడు చూడుఁడు). సుహృల్లేఖ తెలుఁగుపద్యములు గాన, దీనిని రచించిన వాఁ డాంధ్రుఁడనియు, ఈమహాత్ముఁ డుండుటకు శ్రీపర్వతసంఘారామచైత్యాదులు విశేషధనవ్యయము మొనర్చి నిర్మించి దాన మొసంగుటఁ జేసి దానపతి యని పేర్కొనం బడినయాతఁడు సుహృన్ముఁ డనియుఁ జెప్పకయే చెప్పుచున్నది.

బౌద్ధులగ్రంథములందు సుహృల్లేఖ పద్యకావ్య మనియుఁ, బ్రబంధ మనియుఁ జెప్పంబడెను. చీనాదేశస్థుఁడగు ఇత్సింగ్ తాను దర్శించినపుడు అత్యాదరముగ జనులచే పఠింపబడుచుండినట్లు తన తికాకను పుట ౧౫ గ్రంథమున వ్రాసియుండుట మనోహరశైలి యని తెలియుచున్నది. టిబెట్టుదేశ చరిత్రకారుఁడగు తారానాథుఁడు తన History of Buddhism అనుగ్రంథమున చక్కఁగ విమర్శించి ఈసంగతిని వ్రాసెను. సుహృల్లేఖ సుప్రసిద్ధ మయ్యు నసలుగ్రంథ మెచ్చటను గానరాకున్నది. ఆంధ్రదేశమునం దెచ్చటనైన నొకగ్రంథ మీపేరున లభించినను, అది అసలు గ్రంథము కాదనియు, కృతక మనియు స్పష్టము. ఏది యెట్లున్నను నిది ఇక్ష్వాకువంశపు భూపతియగు శాద్వాహనులలో రెండవనృపతియు, ఉదయనుఁ డనుపేరు కలవాఁడును, గోతమీ (బహుశః గౌతమీపుత్త్రి) యను వాహకనామము గల్గినవాఁడును అని పెక్కండ్ర యభిప్రాయమై యున్నది.

ఈశాద్వాహనభూపతుల నందఱను చరిత్రకారులు శాతవాహనుఁ డనియు, శాతకర్ణి యనియు, సాద్వాహుఁ డనియు నిట్టిపేర్లు పెక్కు

వాడియున్నారు. గాన నీవంశపువారగు భూపతు లందఱకు వర్తించుననని మనస్సునం దుంచుకొనందగును. మన దానపతిపేరు ఉదయనుండు గను, ఆతని నామాంతర పేరు గౌతమీపుత్రుం డనియు నెఱుంగవలసియున్నది.

శ్రీపర్వతసంఘారామము దాన మిచ్చుట బోధిసత్త్వుండైన నాగార్జునుండు గాన, లేఖకుం గర్త నాగార్జునబోధిసత్త్వుం డని తేలుచున్నది. చదువరులు నమ్మినను నమ్మకున్నను జ్ఞానిక పరంపరగను గ్రంథస్థముగనుగూడ దేశములందు నేఁటికిని ప్రచారము గాంచి వాడుకయందున్న ఒకకథ దీనిం బలపఱచుచుండుట నిట వివరించి ముందునకుం జనెదము గాక. ఒకతఱి భూపతి దీనిని నిర్మించుచున్న కాలమున భూపతిబొక్కసమున ధనమైపోయి, అప్పటి దేశకాలపరిస్థితుల వలన ధనము చేకూరకుండె నంట. భూపతి ఖిన్నుండై చేయునది లేక బోధిసత్త్వునితో తన నిస్సహాయతం జెప్పెనంట. వనమూలికా ప్రభావము పూర్తిగ నెఱింగిన సమర్థుండగు నాగార్జున బోధిసత్త్వుండు కొన్ని యోషధుల రసకషాయములం జేర్చి ఎఱ్ఱ ఱుచ్చుటతో బోయింప నవి యన్నియు బంగారు మయ్యెనంట. భూపతిని బిలిచి వాటిని గైకొమ్మన నా యేలిక వాటి మూలమున శ్రీపర్వతసంఘారామము పూర్తి చేయించె నంట.

అక్కాలమున నారాజ్య మేలుచుండి,నాగార్జునబోధిసత్త్వునకు శ్రీపర్వతసంఘారామమును దాన మొసంగి, యాయనకు శిష్యుం డయ్యు మిత్త్రునివలెఁ జూడం బడుచున్న భూపతియు, నాగార్జునుని వలెనే చిరకాలజీవియై యుండె నంట. దీనికిం గారణ మిరువురకుం గూడ వనమూలికామాహాత్మ్యమే యంట. భూనాథుని సుతుండును వార్ధక్యదశ నందనైననుఁభూనాథుం డట్లే దార్ఢ్యముం గల్గియే యుంట నెన్నటికిని ఎంతకాల మోర్చినను తనకు రాజ్యాధిపత్యము లభింపకుండుటకుం గినిసి, తండ్రిజీవితముపై నసూయతోం జెంది, దానిని ప్రేటికిం గన్పెట్టియుండి తన తల్లి (రాజ్ఞి) వలననే ఇది యాతనియు బోధిసత్త్వుని వనమూలికాసిద్ధివలనం గల్గినదనియు, ఆమహాత్ముని జీవితముతోడనే భూపతిజీవనమునకు సంబంధ మేర్పడి యుంట నామహాత్ముండు జీవించియున్నంతవఱకు తనతండ్రి జీవించియే యుండు ననురహస్యము నెఱింగి, ఘాతుకుండై బోధిసత్త్వునికడ కరిగి దీనుండైనట్లు నటించుచుండ, నాబోధిసత్త్వుం డొకనాఁడు "ఏల యిట్లున్నావు. ఏమి కావలయు" నని ప్రశ్నింప నారాజకుమారుండు కపటియై విన్నుఁబోయినట్లు మిన్నకుండి, "అడిగిన నొసంగెదను, కోరుకో" మ్మని మహాత్ముం డనియెనంట. అదే యదనుగ రాజకుమారుం "డో స్వామీ! తమమస్తక మరయుచున్నా" నని నంట. "నామస్తకముతో నీతండ్రి మస్తకమును గూడ సంభవించు" నని మహాత్ముండు వారించియు నిష్ప్రయోజనము గల్గమి, తానాడి తప్పనివాం డగుటం గాన బోధిసత్త్వుండు మృతి నందె నాయనతోడ భూపతియు మృతినందెనంట. ఈకథలే నిజముగ జరిగినవియై యుండెనేని నాగార్జునబోధిసత్త్వుండు సిద్ధుండు గానోపు.

ఇంక నాగార్జున (తథాగతుండు) బోధిసత్త్వుండు తనలేఖయందు భూపతిపేరు చెప్ప లేదు. అందులకు బదులు దాన మొసంగెను గాన దానపతి యని పేర్కొనె ననియు,ఆతనిని మిత్త్రునిగ భావించుకతన సుహృల్లేఖ యని పేరిడె ననియుఁ దలంపం బడుచున్నది. ఈతండు రెండవ శాతవాహనుఁ డనియు, ఈతనికే గౌతమీపుత్త్రశాతవాహనుఁడని వాడుకగలదనియు, నీసంగతి కార్లిగుహాలలోని ప్రాకృత భాషాశాసనములును,అమరావతీప్రాకృతశాసనములును, స్థిరపఱచుచున్న వని సుప్రసిద్ధాంధ్ర పరిశీలకు

లని పేరందిన భావరాజు కృష్ణారావు ఎం. ఏ., బి. ఎల్. గారు తెలిపియున్నారు. ఇంకను జైస్వాల్ పరిశీలకుఁడు క్రీ. ము. ౧౦౦-౮౮ ఆభూపతి రాజ్యమేలిన కాలముగ నభిప్రాయ పడి యున్నాఁడు.

ఇక్ష్వాకువంశనృపతుల ముప్పదిరెండు శాసనములలో శ్రీపర్వతమును సిరిపర్వత మని వాడి యున్నారు. శ్రీపర్వతసంఘారామము కర్నూలు మండలములోని శ్రీశైలపర్వతసంబంధముకాదని యు, గుంటూరు మండలములోని పల్నాడు తాలూకాకుఁ జెందు ఇప్పుడు నాగార్జునికొండ యని నామము గలచున్నదనియు, నిదినఱకె స్థిర పడియున్నది. దీనింగూర్చి Annual Report of the Director General of Archaeology 1928 సంచిక నిమ్మిసను కూడఁ గలదు. (నాగార్జునుని సుహృల్లేఖ చూడుఁడు. నాగార్జునుఁడు చూడుఁడు.)

నాగార్జునునిసుహృల్లేఖ

— (దక్షిణ కోసలదేశము చూ. నాగార్జునుఁడు చూ.)

నాగావళీ (నది) లేక లాంగల్యానది-

ఇది బలరాముని నాగేటిచాలున తొలుత ప్రవహించి పుట్టినది యని నానుడి గలదు. మిగుల వడిగ బారలుచు ప్రవహించు నది.

ఆంధ్రదేశమున గంజాంమండలము (కళింగ దేశము)లోని శ్రీకాకుళముప్రక్కఁబడి ప్రవహించుచు మూఫస్ బందర ఏనంబడు గ్రామముకడ సముద్రగామి యగు నది.

మార్కండేయ పురాణమున ౫౭. -౩౦శ్లో యందు దీనిప్రశంస కలదు.

నాఘ్షిరుస్తుంపర్వతశిలాచిత్రము

— పారశీకదేశమున తొలింట నొకతటి ప్రధాన నగరముగనుండిన పార్సిపోలిసునకుసమీపమున నాఘ్ష్-ఇ-రుస్తుమ్ పరిసరముల ప్రభువులగోరీల సమీపముననే ఒకకొండప్రక్క శిలాతలమున విగ్రహరూపములం జెక్కియుంటఁ గాననగును. దీని నాదేశస్థులు Artaxerxes అనువారి పుత్త్రుండగు సాపూర్ ప్రభుం డాసీనుఁడై యున్నట్లును, ఆతనిముంగల వలేరియన్ చక్రవర్తి మోఁకాళ్ళపై నిలిచి శరణ్యా మర్థించుచున్న ట్లును దీని బోల్చుచున్నారు. శాసనము లెవ్వియు లేకుంట దీనిసంగతి తెలియరాదు.

మఱియు నీపురము (పార్సిపోలిస్) నందలి యొకపాడుగైన రాతిభవనము సున్నములేకయే రాతిపొందికచే సమర్పంబడి నిర్మింపంబడినది. ఇటీవలనే బయల్పడినది.

నాగులూటి శేషనాథుఁడు (కవి)—

నాగులూటి శేషనాథుఁ డనుకవి 16 వ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వపువాఁడు. ఆధునిక కవులచరిత్రమున త్ర్యతీయుఁడు. ఈకవి శ్రీశైలఖండమను నాలా శ్వాసముల పద్యకావ్యము రచించిన ప్రౌఢకవి. ఈకావ్యము మొదట క్రీ. శ. 1888 సంవత్సరమున తత్ప్రపౌత్త్రుండు నాగులపాటి సోమయ్యగారి అనుమతిని బొగ్గారపు రంగన్నగారిద్రవ్యసాహాయ్యమున చెన్నపట్టణపు తెలుఁగు జంగముకుల యజమానియగు పాదర్తి అక్కయ్యదేవరచే శైవసిద్ధాంత ముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడెను. ఈకవి నియోగి. శైవుఁడు. ఆరాధ్యుఁడు.

ఈకవి భాషావిషయమున తెలుఁగునం దభిమానముగలవాఁడయ్యును కవితావిషయమున సంస్కృతాభిమాని. ఈ విషయము వీరి కవిత్వమును జూచినఁ దెలియఁ గలదు.

ఈకవికిఁ జిన్నతనమందే శివభక్తి యలవడినది. శివభక్తియే తన కవితాభ్యుదయమునకు హేతు వనియు, దాను రచించిన కావ్యమునకు శివభక్తియే మూల మనియుఁ, దాను రచించిన కావ్యమందుఁ దెలియఁజేసెను.

నాగూర్ మీరా సాహెబు కందూరీ- దక్షిణదేశమున నాగపట్టణ మను రేవు కలదు. అచటికి ఉత్తరముగా నెదుమైళ్ళ దూరమున నాగూ రనుగ్రామమును,అందు గొప్పమసీదును కలవు. దాని స్తంభము లెత్తుగుట చాలదూరము నకుం గాన్పించెడిని. అట హజరత్ మీరాన్ సుల్తాన్ సయ్యద్ సాబూల్ హమీ దనుపేరఁ బరఁగిన మహమ్మదీయభక్తుని గోరీ కలదు. అత్తావున జమాదియాల్ అఖ్ఖ్యా మాసమున గొప్ప కందూరీ ఉత్సవము జరిగెడిని. ఇది మహమ్మదీయ యాత్రాస్థానముగ నున్నది.

నాగృహీతే విశేషణే విశిష్టబుద్ధి రుదేతీతి న్యాయము—ఒక ప్రత్యేకమగు విజ్ఞానము (విద్య), దాని నభ్యసించి గ్రహించి మననముచేసికొని అందుఁ బరిపూర్ణత నందుట వలనఁ గల్గఁగలదియేకాని అన్యథా అలవడునది కాదని భావము.

నాచనసోమనాథుఁడు—ఈ మహాకవి రచించినది ఉత్తరహరివంశము. ఈప్రబంధము తెనుగుకావ్యములలో నెల్ల నగ్రగణ్య మని పేరొందినది. నాచనసోమునకు సర్వజ్ఞకవి యను బిరుద ముండెను. ఈతని తండ్రిపేరు నాచన యని తలంపఁ బడెను. ఎఱ్ఱాప్రగ్గడయు నొక యుత్తరహరివంశమును రచించియుండ, నాతని ఈతని కాలములు కొంచెమెచ్చుతక్కువగ సమకాలము లని తలంచుచుండిరి. నాచనసోమునిం గూర్చి యేమియు సరిగాఁ దెలియరాకుండెను.

రావు బహద్దూర్ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులవారు పరిశీలించి వారి కవులచరిత్ర యందు ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ కిరువది ముప్పది సంవత్సరముల తరువాతివాఁడనియుం దలంచి వ్రాసిరి. మఱికొంతకాలమునకుం బిదప మ॥రా॥రా॥శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు పంతులుగారు ఆంధ్రుల చరిత్ర వ్రాయుచో పరిశీలన లొనర్చుతఱి ఈ నాచనసోమునకు బుక్కరాజు అగ్రహార మిచ్చిన నాఁటి శాసనముం గాంచి, దానిని బ్రకటించి, ఈతనిచరిత్ర మఱికొంత లోకమునకు వెల్లడించిరి. ఆశాసన మిప్పుడు ఎపిగ్రాఫికా కర్ణాటికా యొక్క పదియవ సంపుటమున కోలారుశాసనములలో నొకటిగఁ గానవచ్చెడిని.

దీనినుండి నాచనసోముఁ డాపస్తంబసూత్రుఁ డనియు, భారద్వాజసగోత్రుఁ డనియు, యజుశ్శాఖాధ్యాయి యనియు, నాచనవా రను ఇంటిపేరుకలవాఁ డనియు, ఆగమవేత్త యనియు, అష్టాదశపురాణాభిజ్ఞాతాదివేది యనియు, అష్టభాషాకవిత్వమహాకవి యనియు, విద్యానగరభూషయనఁ, సంగమరాజపుత్రుఁడగు బుక్కరాజునకు సమకాలికుఁడై క్రీ. శ. ౧౩౪౪ సంవత్సరమున తారణసంవత్సర ౯ మిసి పినాకినీ (తుంగభద్ర) నదీతీరంబున నున్న బుక్కరాయపురము (తొల్లిటి పెంచాకలదిన్నె) గ్రామము నగ్రహారముగా బుక్కభూపాలునివలనఁ బడసినవాఁడనియుఁ దెలియుచున్నది. కాన నాచనసోముఁడు విద్యారణ్యస్వామికి సమకాలికుఁడని తోఁచుచున్నది. నాచనసోముని తాతపేరు, తల్లిపేరు, స్వస్థలము మొదలగునవి తెలియరాకున్నను ఆగమవేత్త యగుట శైవుఁ డనియు,విద్యారణ్యసంస్థానమున నుండి బుక్కమహారాజాస్థానమున మున్నవారు నందిన పండితకవి యనియుఁ జెప్ప నగుచున్నది.

నాచనసోముని కవిత్వమున మూలగ్రంథమును తెనిఁగించినపుడు వన్నెవెట్టు నూతనభావములఁ గల్పుశక్తియు, అత్యద్భుతకల్పనాశక్తియు, సన్నోత్రి వాక్యరచనాచమత్కృతియు, కాళిదాసునకుం బోలిన సంగ్రహనైపుణియుఁ గలదు. ఈతని కావ్యమును విమర్శించినవిద్వాంసులు కొందఱీతనివి కవిత్రయముధోరణులకన్న నధికమగుధోరణులని నుడివియున్నారు.

నాజరిటీస్ లేక నాజరైట్సు— వేఱు పఱుపఁబడినవారని యర్థము. ఇది యూదు లందలి యొకశాఖ. వీరు ప్రత్యేక వ్రతపరులు. సారా యము [illegible] ద్రాక్షాపానము చేయుటమానుటయు, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] వ్రత [illegible] [illegible] [illegible] నెల [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] చేయుచుండిరఁట.

నాజాతవిశేషణా విశిష్టబుద్ధి ర్విశేషణ ముపసంక్రామతి— ఇది సంస్కృత భాషయందలి వ్యాకరణన్యాయోక్తి. విశేషణము [illegible] జ్ఞానము [illegible] [illegible] జ్ఞానము [illegible] [illegible] భావము.

[illegible] దండము కలవాఁ [illegible] జ్ఞానము కలుగనున్న [illegible] యను జ్ఞానము కలుగదు.

నాటక కల ఆంగ్లవిధానము—నటించి యొకరి కొకరికి తెలుపుట నాటకమని యొ [illegible] [illegible]. అట్టివి ప్రత్యేకముగ వ్రాయఁ బడుచు నాటకము లని పేరొంది యున్నవి. నాట కమున కాంగ్ల భాషయందు Drama అనెదరు. నాటకములందు నటించువారలకు భరతదేశ మున పాత్రలనియు, ఆంగ్లమున Actors అనియు, పేరిడియున్నారు. ఆంగ్ల నాటకము లందు తెలుఁగు స్త్రీలుఁకూడ Actress (స్త్రీ పాత్రలుగ) నుండుట యాచారమై యున్నది. ఆంగ్ల నాటకములు నిజనాటకము లనియు Real Drama), కృత్రిమనుత్కాటకము లనియు (Fictitious Drama) ద్వివిధము. రెంటి యందు సహజాభినయ వచనములు, స్థలముల పోలికలు మొదలగునవి యుండుట, అమరిక గల్గియుండుట ధర్మములే. ఆంగ్ల నాటకములందు సహా మళయాళ దేశపు మూకనాటకముంబోలిన వాగర్థరహిత సిద్ధ నాటక ప్రదర్శనములు కూడఁ గలవని తెలియుచున్నది. ఈనాటకకల గ్రీసు దేశ మున అతికాపు సిము [illegible] ము. అవిద శతాబ్ద కాలముండే యుండెనఁట. అప్పటి బండ్లలో ప్రయాణము చేయుచున్న గ్రామములందు నాట కములాడి పోవుచుండునాఁట. ఇక్కాలమున నటి సహపతి నిర్మింపఁబడిన నాటకశాలలందు ప్రదర్శింపఁబడునవిగ మారినవి. ఇట్టి Classical Dramas స్థలము దేశ కాల పాత్ర ధర్మ ములను (Space, Time, Action) విడక ప్రదర్శించుచున్నవి. నాటకకథకు విరుద్ధములు కాని సహాయ కథనములును ఒక్కొక్కటి జాతీయోత్సాహసములు, చారిత్రకాంశములు, సుప్ర సిద్ధవిశేషములు మొదలగు నాటినిఁ జేర్చుట యుఁ కూడఁ గలదు. అక్కాలపు ధర్మములఁ దాఁటరాదు.

ఇట్టి నాటకము లిక్కాలమున Tragedy, Comody, Melo drama, Farce అనిచతు ర్విధములుగ దనరారుచున్నవి. వచననాటక ములును (Prose), పద్య నాటకములును, (Poetry) గలవు. సంగీతము నాటకమునకు తోడు గానోపు. మౌననాటకములును గలవు.

నాటకదేశము— లాటదేశమున కీపేరు మహాభారత సభాపర్వము ౩౦ యందుఁ జెప్పఁ బడినది.

నాటికల్ అల్మానక్ (Nautical Almanac)-ఇది నావికులకొఱకైనపంచాంగము. జ్యోతిషవేత్తల కుపయోగించునదిగఁ గూడ నుండెడిని. ఇందు సూర్యకుటుంబగోళములు మొదలగువాటి దినస్థితప్రదేశములం గుర్తించు పథకములు, ఫిక్స్డ్ స్టార్సు అనంబడు ఆకాశ గోళనక్షత్రములస్థానములు, రానున్న జ్యోతిష

విషయములు మొదలగు సంగతులు వివరింపం బడి యుండును. ఇక్కాలమున బ్రిటీషుప్రభుత్వ మును, అమెరికాసంయుక్తరాష్ట్ర ప్రభుత్వము వారును ఇంకను కొన్ని సముద్రసంబంధము గల యితరప్రభుత్వములు నాటికల్ ఆల్మనాకును ప్రక టించుచున్నవి. ఫ్రెంచిప్రభుత్వము, ఇటలీ ప్రభుత్వమువారు ప్రకటించినదే మొదటిది.

బ్రిటీషువారి నాటికల్ ఆల్మనాకు ౧౭౬౭ లో ప్రారంభించిరి. దానిని ఖగోళశాస్త్రజ్ఞుడు Maskelyne ప్రకటించెను. ఈయన రాజాస్థాన సిద్ధాంతి సం. ౧౮ సర లో ప్రసిద్ధిగా ప్రకటింప నారంభించెను. ప్రభు త్వాధికారమున వెలువడుచున్నది. నావికుల యుపయోగముకై ప్రకటింపబడుచున్నది.

నాటికోటసెట్లు — వీరు దక్షిణదేశము నందు ఒకజాతివారు. శివభక్తులు. కంఠమున రుద్రాక్షమాలలను, ముఖమున విభూతియును ధరింతురు. విభూతినుంచి మొలయందు కోవ ద్వారా వేసెదరు. స్వభాష అఱవము. పురుషు లకు శిఖ యుండదు. స్త్రీలు కొప్పు ముడి వెనక తలవెంట్రుకలను ముడిచి గోళ్ళ యుందురు. స్త్రీలు కర్ణాభరణములు చాల పెద్దవిగఁ జేసి కొందురు. ఈజాతివారు చాల ధనికు లనిపేరు వినవారు. వడ్డీవ్యాపారము వీరికిఁ బ్రధానవృత్తి కము. వీరిది శివగోత్ర మందురు.

దక్షిణదేశమున పుదుక్కోటసంస్థాన రాజ్య మునను, రామనాథపురపు జమీందారిలోను, శివగంగసంస్థానమునను వీరికి తొంబదితొమ్మిది గ్రామములు, మూలస్థానములు గలవు. మఱియు నొకప్పుడు రామనాథపురము జమీందారికి జెందియుండిన దేవకోటజమీందారి ఇరువది రెండున్నరగ్రామములు. వీరియందు ప్రధాన గౌరవమందినది. అది తొల్లి యొకప్పుడు పెర వారిచే క్రియపఱుపఁబడిన దఁట. నాటికోటి సెట్లు వసించుసీమ లన్నియుఁ గలిసి చెట్టినాఁ డను పేరుగా నున్నది. అందు చెట్టినాఁ డను పురము గలదు.

వీరి గ్రామములలో కోవిలూ రను పేరుగల యొక గ్రామము గలదు. అందు వీరి జగద్గురు వగు మఠాధిపతి వసించుచుండెను. ఆయన వీరి కులగురువై యుండెను. యాత్రాగ్రామము గ్రహించిన పాపమయ్యె. వీరికి స్వాభిమానము మిక్కిలి యని చెప్పఁబడినది. వీరియందు వేల్పూరికి వధువులను ప్రత్యేకముగా నొసంగి సంబంధము చేసికొందురు. వీరు నాయకత్వము చేయు సిలువ ప్రయత్నమును, కాని ఉపాయమునుండి విచారణములు కలవు. మఱియు వీరు వ్యాపారమునకై కన్నడ దేశము, ఇతర దక్షిణదేశపువ్యాపార మార్గములు కలవు. వీరి నేడు ఈకాలమున సింహళదేశమునను, బర్మా, పెనాంగ్, సింగ పూర్, మలాకా మొదలగు దేశములందునను, అనగా విదేశములో, కొలంబో, కాశీ, కలకత్తా, ఢిల్లీ పట్టణములందునను వ్యాపారమున నాయకులుగా నుందురు. కాని దక్షిణదేశమున నధి కముగ వర్తకులుగను వడ్డీవ్యాపారులుగను వారుగను నున్నారు.

వీరు తమ ధనమును గడించిన లాభ ద్రవ్యములో కొంత విధిగా సాముదాయికముగ నిల్వయుంచి, దానితో దేవాలయపుకట్టడములం బాగుచేయించుచుందురు. ఆసిధికి తిరుప్పణియని పేరిడి యున్నారు. దానితో దేవస్థానములందు గొప్పగొప్ప కట్టడములు కట్టించుట సుప్రసిద్ధమే. దక్షిణదేశపు దేవస్థానములకుం జెందిన మహా భక్తులు అఱువదిమువ్వురుగలరు. వారింగూర్చిన గ్రంథమున కఱువత్తిమూవరుభక్తా యని పేరు.

అఱువత్తిమూ వనుగ్రంథమున వివరింపఁబడిన భక్తులగు ౧ అప్పర్, ౨ సుందరర్, ౩ సంబం ధర్, ౪ మాణిక్యవాచకర్ అనునలువురును చాల పేరొందిన గొప్ప భక్తులు. వారు నలువు

కేయే దేవస్థానముల దర్శించి, స్తుతించి, కవనము రచించి, పాడి యుండిరో ఆ దేవస్థానములనే, ఆ పూర్వదేవస్థానముల దేవాలయములనే తిరుప్పణి ధర్మనిధిని వినియోగించి జీర్ణోద్ధారము నొనర్చుచు విరివిగఁ గట్టించుచుందురు. కాని, అన్య దేవస్థానములందు వినియోగింపరు. మఱియు నూతన దేవాలయములను నిర్మింప నొల్లరు. పెక్కుతఱుచుగ శివాలయములనే ఉద్ధరించుచుందురు.

వీరి సంఘనామము నాట్టుకోట్టై యనునది. దేవకోట లేక చెట్టినాటి సంబంధపదము. చెట్టి యనుపదమే చెట్టి. ఆసీమువాసుఁడగువానికి శ్రేష్ఠి యనియర్థము. వీరు వైశ్యజాతికిఁ జెందినవారు కారు. వైశ్యసంబంధము వీరి కేమియును లేదు.

నాట్ కొలత పరిమాణము (Knot measurement)—సర్వసాధారణముగ నాట్లు కొలత ఒకటై లని తెలంపఁబడుచున్నది. కాని ఇది సరికాదు. అమెరికా దేశపు మైళ్లైనను, ఇంగ్లీషు మైళ్లైనను ఒకేవిధమున 5280 అడుగులు, లేక 1760 గజములు, లేక 8 ఫర్లాంగుల పరిమాణము. కాని, నాటు (Knot) కొలత పరిమాణము ఆఱువేల యెనుబది యడుగులు కాన, ఇంగ్లీషు మైలుకన్న నాటు ఎన్నిదివందల అడుగు లధికమైన పొడవని యెఱుంగునది.

సముద్రమునం దోడలు పర్వునప్పుడు లెక్కించు కొలత పరిమాణము Nautical Mile నందు ౬౦౩౦ అడుగు లుండు ననియు, ౬౦౮౦౦ అడుగులు (ఓడ గంటకాలములో పర్విడిన) పదినాటులు పోవుననియు లెక్కింతురు.

నాట్యకల—తాండవం నటనం నాట్యం-లాస్యం నృత్తం చ నర్తనే' తాండవము పురుష చేతఁ జెప్పఁబడినది తాండవము. ఉద్ధతకరణాంగవిక్షేపమును ఆరభటీవృత్తియు దీని ప్రధానలక్షణములు. ఈపద్ధతిలో భూమి పాదముచేఁ గొట్టఁబడును. ప్రళయకాలమున శివుఁడు దీనిని ప్రదర్శించును. నటన మనఁగా నటించుట. ఇది నటుని వ్యాపారము. జగన్మోహిన్యవతారమున విష్ణుదేవుఁడు దీనిని ప్రదర్శించి యున్నాఁడు. నాట్యము నృత్తగీతవాద్యములతోఁ గూడినది. వివాహాభ్యుదయప్రారంభమున సర్వాంగప్రధానముగా నిది చేయఁబడును. ఇంద్రసభలో నప్సరసలు దీనిని ప్రదర్శించిరి. లాస్య మనఁగా నాట్యస్త్రీక్రియుతక్రీడ. ఇందు నృత్త గీత వాద్యములు సమముగా సమ్మిళితమై యుండును. నృత్తము కేవలము గాత్రవిక్షేపమాత్రమైనది. అభినయమూలకముగా భావవిస్ఫురణము చేయఁబడును. శరీర హస్త నేత్రాభినయముల చేత భావమును దెలుపుచు నాడెడు నాటయే నర్తన మగుచున్నది. ఈవిధముగా భరతముని కృతమగు భరతశాస్త్రమున నాట్యభేదములుగాఁ జెప్పఁబడిన భేదములు నాట్యకళయందుఁ గన్పట్టుచున్నవి.

నాట్యశాస్త్రము—హస్తాభినయము చూ. భరతశాస్త్రము చూడుఁడు.

నాడాయన గోత్రము— కణ్వాదుపగణము చూడుఁడు.

నాడి (నాడులు)— శరీరమున డెబ్బదిరెండువేల నాడు లుండునని యోగశాస్త్రము నందుఁ జెప్పఁబడినది. అందు పది నాడులు ముఖ్యనాడు లనియు, మఱియు నందు ఇడానాడి, పింగళనాడి, సుషుమ్ననాడి ప్రధాననాడు లనియు కలవు.

వైద్యశాస్త్రమున వాతనాడి, పైత్యనాడి, శ్లేష్మనాడి యని త్రివిధము.

దశనాడులు- ౧ కుహూ, ౨ శినీవాలి, ౩ రక్తనాడి, ౪ ఇడా, ౫ పింగళానాడి, ౬ సుషుమ్న (లేక సరస్వతీ), ౭ పూష, ౮ అలంపూష, ౯ గాంధారి, ౧౦ హస్తిజిహ్వా.

అలంపుషానాడికిని తాంతరమునభూషితా యనియు,కుహూ నాడికి కుహూకా యనియు వాడుదురు.

శినీవాలీ, రక్త నాడులకు శంఖినీ, శాకిదా యని వాడుదురు.

నాడీవ్రణము— దీనికి హిందూస్థానీ పేరు నాసూర్. ఆయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున పలలు వేసెడి వ్రణమునకు పేరు. దీని నింకను పుట్టువ్రణ మందురు.

నాణెములచుట్టునుండునరకులు- వెండి బంగారు నాణెముల చుట్టును దగ్గరదగ్గరగా నరకు లుండుట యెల్లరెఱింగిన దే. తొల్లింటి భరతదేశపు నాణెములపై నివి గానరావు. ఈ నరకులను వైచిన నాణెము నాంగ్లమున Milled Coin అనియెదరు.

తొల్లి యాంగ్లదేశములందు బంగారునాణెముల అంచులను దురాశాపరు లాకురాళ్లతో రాచి యరిగఁదీసియు, కత్తులతో గీచియు, బంగారము నపహరించుచుండ నీయేర్పాటొనర్చ ప్రభుత్వ మాలోచనగొనెను నాఁటికొట. అదిమొదలుగ నాయాచారము విధి యయ్యెను. బ్రిటీషు ప్రభుత్వమువారిచే నాపద్ధతి భరత దేశపునాణెములకును విధిగ నొనర్పఁబడియెను.

నాణెములపై ముద్రింపఁబడు నరపాలుని రూపబింబములు— ఆంగ్ల దేశములందు ఒకటవ ఛార్లెస్ రాజుపాలనము దనుక నాణెములపై ముద్రించు నరపాలుని రూపబింబము ముఖము పూర్తిగనో, లేక ప్రక్కగ సగముగనో, ఒకనిబంధన లేక ప్రభు చిత్తవృత్తి ననుసరించి ముద్రింపఁబడుచుండెను.

అప్పటినుండియు ప్రక్కవాటుగ సగము మొగమే ముద్రించుటయు, ఒకరితర్వాత పాల నకువచ్చినవారి ముద్రయందలి ముఖము మొదటివారి ముద్రయందలి ముఖబింబమున కెదురుగ నుండునట్లు ముద్రించుటయు పద్ధతి యయ్యెను. ఒకటవ ఛార్లెసు ప్రభువు తన పూర్వపుభూపతి చూచుచున్నట్టు ముద్రింపఁబడినదిక్కునే తానును చూచుచున్నట్టు ముద్రింప వలదని యాజ్ఞ యిచ్చెనఁట.

రెండవ చార్లెసుప్రభువుకాలమున బ్రిటానియారూపము కొంతకాలము ముద్రింపఁబడియె నఁట. ఆరూపము కను సౌందర్యవంతురాలగు నక్కాలమున పేర్కొనంబడిన రిచ్మండు డచ్చెస్ (Duchess of Richmond) అగు ఫ్రాన్సిస్ స్టూవర్టు అనునామె ఛాయాపటము (Frances Stuarts Portrait) నుండి గైకొనఁబడిన దఁట. దాని పిదప నరపాలుని రూపమే ప్రక్కవాటుగ ముద్రింపఁబడుట పద్ధతియె నేఁటికిని నిలిచియున్నది.

నాణెములు—నూమిస్ మేటిక్సు చూ.

నాత్ఫగర్— అంగదేశము చూ.

నాదమునులు — రామానుజీయ సంప్రదాయ పరంపర చూడుఁడు.

నాదములు ౧౦ (దశనాదములు)

౧ చిణీ (ఇది ప్రథమనాదము)

౨ చుమ్ (బనేరి ద్వితీయ నాదము. ఇది కొంత నిలుకడ గలది)

౩ ఘంటానాదము

౪ శంఖనాదము

౫ తంత్రీనాదము (తీఁగెధ్వని) వీణ మొదలగునాదముం బోలినధ్వని)

౬ తాళనాదము (తాళములు వాయించిన ధ్వని. కంచువి)

౭ వేణునాదము (పిల్లనగ్రోవి ధ్వని)

౮ భేరీనాదము

౯ మృదంగ (మద్దెలవాయించిన నాదము)
౧౦ మేఘనాదము (ఉఱుముల చే కలిగిన ధ్వని)

నాదాయన గోత్రము — జమదగ్న్య వత్సోపగణము చూడుఁడు.

నాది గోత్రము—కశ్యపగణము చూ.

నాదిర్ జెనిత్తులు (Nadir and Zenith)—భూమ్యుపరితలమున మన తలకు సూటిగా నాకసమునఁగల తిన్నని ప్రదేశము. భూమ్యుపరితలమున నుండిన తావునకు Zenith అనగును. అట్లు భూమ్యుపరితలమున నుండిన తావునకు క్రిందుగా (భూమిని దాటి) యవ్వలి ఆకసమున క్రిందుగా తిన్నని ప్రదేశము. భూమ్యుపరితలమున నుండిన తావునకు Nadir అనంబరఁగును. ఈ Zenith Nadir ప్రదేశములు రెండును ఆకసమునందలి తావులే.

ఇంక భూమ్యుపరితలమున నుండిన తావునకు (దిగువగా భూమిగుండా) అవ్వలిభాగమున భూమి(నంటి) పైఁగల తావునకు Antipodes అనిపేరు. (లాటిను భాషయందు Anti అవ్వలి, Podes పాదములు) Antipodes ప్రదేశము భూమియందలి తావే గాని ఆకసమునందలి తావు కాదు. భూమినంటి భూమిపైఁగల తావై యుండును. (Antipodies చూడుఁడు.)

నానకదేశికుని జన్మస్థానము (డెరా నానక్)— పంజాబుదేశమున గురుదాస్ పూరు జిల్లా, బతాలా తహస్సీలులోని పట్టణము. బతాలాపురమునకు వాయవ్యదిశగా ౧౪ మైళ్ల దూరమున, రావీనదీతీరమున పాకోక్ అను గ్రామమును జన్మించి, అటనే మృతినందెనట. రావీనదిచే నాక్రమింపఁబడుట నానకదేశికుని సంతతివారగు బేడీలు తమయూరు విడచి, నది కవ్వలితీరమున డేరానానక్ పురము నిర్మించుకొని యున్నారట. అట బాబానానక్ దేశికుని దేవాలయము ప్రతిష్ఠించిరట.

నానావృక్షరస న్యాయము— ఇది వైద్యశాస్త్ర గ్రంథములందు వాడఁబడిన న్యాయము. అనేక వృక్షములందలి రసములు ప్రత్యేకములుగ నుండియు ఆవృక్షములనుండి వేఱుగ నున్నవని చెప్పుట.

ఇంక నాయుర్వేద వైద్యశాస్త్రమున నీన్యాయమున ననేకవృక్షముల రసముల ననేక గుణములఁ జెప్పుచు గుణభేదముని వాడిరి.

నానిలియస్—(న్యూమలిక్కలు చూ.)

నాస్త్యనృతా త్పాతకం పరమ్— అనృతము (అసత్యము) కన్న నెక్కువది యగు పాతకము లేదనిభావము. అనఁగా పాపములలో గొప్పది యగుపాపము అనృతమాడుటయె యనిభావము. ఇది సంస్కృతభాషయందలిలోకోక్తి.

నాస్యదృష్టం స్మరత్యన్యః ఇతి న్యాయము— ఎవ్వఁడైనను (తాను చూచినది జ్ఞాపకముంచుకొనినను నుంచుకొనఁగలఁడు గాని) ఇతరులు చూచినది జ్ఞాపకముంచుకొనఁజాలఁడని భావము.

. నాఽపృష్టః కస్యచిద్ బ్రూయాన్న చాన్యాయేన పృచ్ఛతః— ఇది సంస్కృతభాషయందలి లోకోక్తి. అడుగనిది ఎవ్వరికి (ఏమి) చెప్పరాదనియు, అడిగినవారికి తప్పు చెప్పరాదనియు భావము.

నాభాగుఁడు— ఇక్ష్వాకు మహారాజు తమ్ముఁడగు ధృష్టుని కుమారుఁడు. ఇతఁడు సూర్యవంశక్షత్రియుఁడు. ఈతని సుతుఁడగు బలంధనుఁడు క్షత్రియుఁడని విష్ణుపురాణ వ్యాఖ్యానకర్త వ్రాసియున్నాఁడు. బలంధనుఁడు జన్మించినతరువాత నాభాగుఁడొక వైశ్యకన్యను కామించి పరిణయమై వైశ్యుఁడాయెననియు, పిదప నీతఁడు తపంబొనర్చి రాజర్షియయ్యెనని యుం గూడఁ జెప్పఁబడినది.

ఇంకను వైవస్వతమనుపుత్రులలో నభగుఁడనువాని(ఇక్ష్వాకు కనిష్ఠ సోదరుఁడు) సుతుండొకఁడు నాభాగుఁ డనుపేరుగలవాఁడు కలఁడు. ఇతనిపుత్రుఁ డంబరీష మహారాజు. మహాసత్యవ్రతుఁడు. పరమేశ్వరుని మెప్పించి యంతర్ధానత్వమును, బ్రహ్మజ్ఞానంబును బడసినవాఁడు.

ఈఇక్ష్వాకు సంతతివాఁడే యగు సుమిత్రునిసుతుఁ డొకఁడు నాభాగుఁ డనుపేరు గలవాఁడు గానవచ్చుచున్నాఁడు.

నాభాస్టేటు—పంజాబునందలి బ్రిటీషు రక్షితసంస్థానములు మూఁటిలో నొకటి. సిక్కుసంస్థానము. నాభాపురము రాజధాని.

నాభి (వత్సనాభి లేక వసనాభి)—ఇంగ్లీ Aconite or Indian Aconite. ఈ పదము ఫ్రెంచిభాషాపదముగు Aconit అను పదమునుండి కల్గిన యింగ్లీషుపదము. ఇది కొన్ని జాతులవిషములకు సాముదాయికముగ Aconite అనబడు. నాభికి Indian Aconite అనునది విదేశభాషలలో వ్యవహారపదము గాని సరియగు అనువాదపదము కానేరదు. లాటిన్భాషయందు Aconitum అనునది పర్యాయపదము.

నాభికి సంస్కృతమున ప్రాణహారిణిమ్, మహౌషధం, వత్సనాగః, వత్సనాభః అనిపేర్లు. ఇది ఒకదుంప. ఇది విషములలో నొకటి. పొత్తిచెట్టు జాతికిం జేరినది. ఇందధమపుజాతికి అడవినాభి యందురు. దీనిని శాస్త్రోక్తముమేరకు చక్కఁగా శుద్ధిజేసి చాల కొంచెము మోతాదు లోనికిచ్చుచుండిన కుష్ఠరోగమును నిర్మూలించు ననియు, వేఁపచెక్క, చండ్రిచెక్క, కానుగచెక్క రసములో నావగింజకన్న నెక్కువగాని నాభిమోతాదారునెలలు రోగికిచ్చిన కుష్ఠరోగము నిర్మూలించుట కిది మంచి యౌషధమనియు, ఇంకను సర్వవాతములు, జ్వరములు, సన్నిపాతముల నడంచు ననియు, ఎంతతక్కువ మోతాదైనను నాలుక ఈడ్చుకొనిపోయి వెనుకకు లాగుగుణమును, శోషము చేసి విదాహము, తాపము గల్గించుగుణమును, నాభియందు కలవు గాన లోనికిచ్చునప్పుడు చాల జాగ్రత గొనవలసి యుండును. ఇది "ప్రాణహాని గల్గించువిషము" అని మఱచిపోరాదు. నల్లజీలకఱ్ఱ రసము, చిఱ్ఱవేళ్ళ రసము, పటిగిన్నారియు, వెన్నదుంప కల్పి ఆవుపంచితములో నూరిచేసిన రసము, ఆవుపాలు, ద్రాక్షపండ్లు పుష్పములు కాయలు కల్పి నూరిచేసిన రసము నాభికి విరుగుడులని చెప్పఁబడినది. (పొత్తిచెట్టు చూడుఁడు.)

నాభికంటకము (ఆవర్తము)—అశ్వవైద్యశాస్త్రమున నాభిరోగమునకు పేరు.

నాభిగయ ఉత్కలదేశమున వైతరణీనదీతీరమున (కటకము జిల్లా) జాజపురమునందు జాదేవక్షేత్రమున గయాసురుని విష్ణుదేవుఁడు చంపినప్పుడు వాని నాభి పడిన స్థలము. ఇది ఒక దేవాలయమున నున్నది. ఇచట గయాయందు వలెనె శ్రాద్ధాదులు చేయుదురు. (ఉత్కలదేశము చూడుఁడు. గయ చూడుఁడు.)

నాభిమహారాజు—ఇతనితండ్రి ఆగ్నీధ్రుఁడు. ఇతని తాతముత్తాతలు ప్రియవ్రతుఁడు స్వాయంభువ మనువు. స్వాయంభువ మనువునుండి అగ్నీధ్రునికి వారసత్వమునకు జంబూద్వీపమును, అతఁడు తన తొమ్మండుగురు కొడుకులకు పంచి ఇచ్చెనఁట. అందు నాభిమహారాజునకు ఇవ్వఁబడు భరతవర్షమని పేరొందినభాగము వచ్చెనఁట. నాభిమహారాజుభార్య పేరు మేరుదేవి. కుమారుఁడు ఋషభమహారాజు. నాభిమహారాజును జైనులు విధాత యందురు.

నామకరణములు త్రివిధము—నిర్దిష్టకర్మలందు జాతకర్మకుం బిదప నామకరణము చెప్పఁబడినది. ఇది మాసనామ మనియు, నక్షత్రనామమనియు, వ్యావహారికనామమనియు

త్రివిధముగ బాలున కిడుట యాచారమై యున్నది.

మాసనామములు:- ౧ చైత్రమాసజన్మునకుఁ గృష్ణుఁడనియు, ౨ వైశాఖమాసజన్మునకనంతుఁ డనియు, ౩ జ్యేష్ఠమాస॥ అచ్యుతుఁ డనియు, ౪ ఆషాడమాస॥ చక్రియనియు, ౫ శ్రావణము॥ వైకుంఠుఁ డనియు, ౬ భాద్రపద మాస॥ జనార్దనుఁ డనియు, ౭ ఆశ్వయుజమాస॥ ఉపేంద్రుఁడనియు, ౮ కార్తికమాస జన్మునకుఁ యజ్ఞపురుషుఁడనియు, ౯ మార్గశిరమాస॥ వాసుదేవుఁ డనియు, ౧౦ పుష్యమాస॥ హరియనియు, ౧౧ మాఘమాస॥ గోవిందుఁ డనియు, ౧౨ ఫాల్గునమాస జన్మునకుఁ బుండరీకాక్షుఁ డనియు, మాసనామములుగ నిడవలయునని చెప్పఁబడినది. ఈ మాసనామము వైష్ణవమత సంబంధముగఁ దోఁచెడిని. ఇంకను రామానుజీయ వైష్ణవసంస్కారింపఁబడు సమాశ్రయణమున శిష్యునకు గురువు ద్వారా మతసంబంధమగు వైష్ణవనామ మిడుటయుం గలదు.

నక్షత్రనామములు :- ఇవి ఇరువదియేడు నక్షత్రముల జన్మించిన బాలునకు ఆయానక్షత్రనామములే ఇడుచుండుట యాచారమునం దున్నవి గాని, వాట్లసంబంధములుగ వేరునామముల నిడుట లేదు.

వ్యావహారికనామములు :- చూచేచోలా, లీలూలేలో మొ॥లగు నామనక్షత్రాక్షరములతో కలసివచ్చునటుల వ్యావహారికనామము నెన్నుకొని, శిశువుయొక్క జన్మనక్షత్రపాదానుకూల నామమును వ్యావహారికనామముగ నిడుచుండుట పద్ధతియని చెప్పఁబడినది. వ్యావహారికనామము చేతనే ఒకఁడు లోకులందరిచే పిలువంబడుచు ఆపేరునే దస్కతుగ వ్రాయుచుండెడిని.

భక్తికొలఁది పూర్వులనామములను పిల్లల కిడుసందర్భమునను ఇక్కాలపు నవనాగరికపు నామములను బాలురకిడు సందర్భమునను ఇది యనుకూలింపకపోవచ్చును. అంతగా నిక్కాలమున పాటింపంబడుటయుం గానరాకున్నది.

నామదేవుఁడు — నర్సి బ్రాహ్మణీ స్థానమున ౧౩-౨౭ సం॥ కార్తిక శు॥ ౧౧ సోమవారము సూర్యోదయకాలమున దామాసేటు గుణాయిదేయిదేవీ గర్భమున జనించిన వాఁడు. విఠల్ భక్తుఁడు. దర్జీవృత్తి.

నామద్వాదశి వ్రతము — మార్గశిర తృతీయ మొదలు ద్వాదశదేవీశక్తులను (గౌరీ, కాళీ, ఉమా, భద్రా, దుర్గా, కాంతిమతీ, సరస్వతీ, మంగళా, వైష్ణవీ, లక్ష్మీ, శివా, నారాయణీ యనంబడు శక్తులను) నెల కొకటిగ బూజించువ్రతము.

మార్గశిరమున గౌరీదేవీపూజ
పుష్యమున కాళీదేవీపూజ
మాఘమున ఉమాదేవీపూజ
ఫాల్గునమున భద్రాదేవీపూజ
చైత్రమున దుర్గాదేవీ పూజ
వైశాఖమున కాంతిమతీదేవీ పూజ
జ్యేష్ఠమున సరస్వతీదేవీ పూజ
ఆషాఢమున మంగళాదేవీ పూజ
శ్రావణమున వైష్ణవీదేవీ పూజ
భాద్రపదమున లక్ష్మీదేవీ పూజ
ఆశ్వయుజమున శివాదేవీ పూజ
కార్తికమున నారాయణీదేవీ పూజ

ఇది శాక్తేయవిధానధర్మమని తోఁచెడిని.

నామనక్షత్రాక్షరములు —

అశ్విని ౧ చూ ౨ చే ౩ చో ౪ లా.
భరణి ౧ లీ ౨ లూ ౩ లే ౪ లో.
కృత్తిక ౧ అ॥ ౨ ఈ ౩ ఊ ౪ ఏ.
రోహిణి ౧ ఒ ౨ వా ౩ వీ ౪ వూ.
మృగశిర ౧ వే ౨ వో॥ ౩ కా ౪ కీ.

ఆర్ద్ర ౧ కూ ౨ ఖం ౩ జ ౪ ఛ.
పునర్వసు ౧ కె ౨ కో ౩ హా॥ ౪ హి.
పుష్యమి ౧ హు ౨ హె ౩ హొ ౪ డా.
ఆశ్లేష ౧ డి ౨ డూ ౩ డే ౪ డో.॥
మఖ ౧ మ ౨ మీ ౩ మూ ౪ మే.
పూర్వఫల్గుణి ౧ మో ౨ టా ౩ టీ ౪ టూ
ఉత్తరఫల్గుణి ౧ టె॥ ౨ టో ౩ పా ౪ పీ.
హస్త ౧ పూ ౨ ష ౩ ణా ౪ ఢా.
చిత్త ౧ పే ౨ పో॥ ౩ రా ౪ రీ.
స్వాతి ౧ రూ ౨ రె ౩ రో ౪ తా.
విశాఖ ౧ తీ ౨ తూ ౩ తే॥ ౪ తో.
అనూరాధ ౧ నా ౨ నీ ౩ నూ ౪ నే.
జ్యేష్ఠ ౧ నో ౨ యా ౩ యీ ౪ యూ.॥
మూల ౧ యే ౨ యో ౩ బా ౪ బి.
పూర్వాషాఢ ౧ బూ ౨ ధా ౩ భా ౪ ఢా.
ఉ. ఆషాఢ ౧ బే॥ ౨ బో ౩ జా ౪ జి.
శ్రవణం ౧ జూ ౨ జే ౩ జో ౪ ఖా.
ధనిష్ఠ ౧ గా ౨ గీ॥ ౩ గూ ౪ గే.
శతభిషము ౧ గో ౨ సా ౩ సీ ౪ సూ.
పూర్వాభాద్ర ౧ సె ౨ సో ౩ దా॥ ౪ దీ.
ఉత్తరాభాద్ర ౧ దూ ౨ సం ౩ ఝా ౪ థా.
రేవతి ౧ దే ౨ దో ౩ చా ౪ చి.

నామములు (త్రివిధనామములు)

నామము అన (రామానుజ) వైష్ణవమతస్థులు ముఖమున ధరించుబొట్టునకు నామమని వాడుక కలదు.

నామ మన పేరునకు అర్థము. బాలబాలిక లకు నామకర్మయందు పేరిడుటకు నామకరణ మందురు. అవి ౧ నక్షత్రనామము- (జన్మించిన నక్షత్రమున కర్థసూచక మగుపేరు), ౨ మాస నామము- (జన్మించిన మాసమున కర్థసూచక మగుపేరు), ౩ వ్యావహారికనామము-లోకవ్యవ హారమున వాడుకకు తల్లిదండ్రు లిడినపేరు. ఇదియే సర్వత్ర తెలియనగుచుండును.

ఇంకను గృహనామ మని యొకటి (ఇంటి పేరు). ఇవి తొల్లింటి కుటుంబ మూలపురుషుల నామముగనో, తొల్లింటి కుటుంబ బిరుదములు గనో, తొల్లింటి కాపురపుగ్రామముగనో యుం డెడిని. ఇది ఆంధ్రులయందు ప్రధానముగా గలదు.

నామార్థయో రభేదాన్వయ ఇతి న్యాయము—

శబ్దమునకు అర్థమునకు అవినాభావసంబంధము కలదు. అనగా శబ్దము లేనిది (పేరులేనిది) దానిఅర్థమే యుండదు. అర్థమే లేనిదానికి పేరే (శబ్దమే) యుండదు. శబ్దము, అర్థము, పార్వతీపరమేశ్వరుల వలె అవినాభావ సంబంధమును కలసియుండునని మహాకవి కాళిదాసు చెప్పియున్నాడు.

నామినాలిజమ్ (Nominalism) —

క్రీ. శ. 11వ శతాబ్దమునం దుండెడి ఊహా మాత్రసిద్ధమగు వేదాంతము. Realism అనం బడు ప్రత్యక్షప్రమాణ వాదము వచ్చినతరువాత దీనిని నామినాలిజమ్ అని పిలుచుట వాడుక యెనది.

నాయకవంశనృపతులు—

తంజావూరు ఇక్కడి దక్షిణమధురాపురము రాజధానులుగ పాండ్యరాజ్యమేలినవారు. మొదటి ప్రభువగు విశ్వనాథనాయకుడు విజయనగరరాజులక్రింద రాజప్రతినిధిగా నుండి విజయనగరసామ్రాజ్య మస్తమింపగనే స్వతంత్రుడాయెను. వీరు లనే కులు కలరు. అందు మధుర నేలిన తిరుమలనా యకుడను నృపతి చాలా బలాఢ్యుడని చెప్పం బడినవాడు. ఆర్యనాయకుడను భూపతి మధుర మీనాక్షీ దేవస్థానమున సహస్రస్తంభమంట పము నిర్మించినటుల ఇటీవల నొకశాసనము బయల్పడినది.

నాయకులు (త్రివిధ నాయకులు పండ్రెండు తెరంగులు)—

౧. కథానాయకులు- ౧ ధీరోదాత్తుడు, ౨ ధీరోద్ధతుడు, ౩ ధీరశాంతుడు, ౪ ధీరలలితుడు.

౨. శృంగార నాయకులు- ౧ దక్షిణుడు, ౨ అనుకూలుడు, ౩ ధృష్టుడు, ౪ శఠుడు.

౩. సాహాయ్యనాయకులు- ౧ విటుడు, ౨ చేటకుడు, ౩ పీఠమర్దకుడు, ౪ విదూషకుడు.

నాయికలు — అలంకార శాస్త్రము నందు నాయికలు ౩౮౪ భేదములు.

౧ స్వీయ- ఇది బాలురోలుగా ముగుద, మధ్య, ప్రౌఢ అని మూడు తెరంగులు. అందు ౧. ముగుద- ౧ స్వాధీనపతిక, ౨ వాసకసజ్జిక, ౩ విరహోత్కంఠిత, ౪ విప్రలబ్ధ, ౫ ఖండిత, ౬ కలహాంతరిత, ౭ ప్రోషితభర్తృక, ౮ అభిసారిక యను శృంగారనాయికలు ఎన్మిది విధములు. అందొక్కొక్కటియు ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ యను మూడు భేదములచే నిరువదినాల్గు భేదములు కలది.

౨. స్వీయమధ్య- ధీర, అధీర, ధీరాధీర యని మూడు తెరంగులు. అందొక్కొక్కటి జ్యేష్ఠ కనిష్ఠ యనెడి రెండేసి భేదములచే దనరుచు ఆఱు తెఱంగులుగ నున్నది. ఆ యాఱును పైన వివరింపబడిన స్వాధీనపతికాది ఎన్మిదెన్మిది భేదములచే నలుబదియెన్మిది తెఱంగులగుటయే ఇంకను అందొక్కొక్కటి ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ లనంబడు మూడేసివిధంబులై నూటనలుబదినాల్గు భేదములు కలవి.

౩. స్వీయప్రౌఢ- ఇదియును (స్వీయ మధ్య వలెనే) ధీర, అధీర, ధీరాధీర అని మూడు తెఱంగులు. అందొక్కొక్కటి జ్యేష్ఠ కనిష్ఠ అనెడి రెండేసి భేదములచే దనరుచు, ఆఱు తెఱంగులుగ నున్నది. ఆయాఱును పైన వివరింపబడిన స్వాధీనపతికాది ఎన్మిదెన్మిది భేదములచే దనరుచు, నలుబదియెన్మిది తెఱంగులై ఇంకను అందొక్కొక్కటి ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ లనంబడు మూడేసి విధంబులై నూటనలుబదినాల్గు భేదములు కలది.

౨. పరకీయ నాయిక- జ్యేష్ఠ కనిష్ఠ యనంబడు రెండు భేదములు గలది. అందొక్కొక్కటి పైని వివరింపబడిన స్వాధీనపతికాది ఎన్మిదెన్మిది భేదములచే దనరుచు పదునాఱు విధములై యున్నది. ఇంకను అందొక్కొక్కటియును ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ లనంబడు మూడేసి భేదములు గలవై నలుబదియెన్మిది భేదముల నొప్పెడిని.

౩. సామాన్యనాయిక- పై తెఱంగున స్వాధీనపతికాద్యష్ట విధములై, యందొక్కొక్కటి ఉత్తమ, మధ్యమ, అధమ లనంబడు మూడేసి తెఱంగులై ఇరువదినాల్గు భేదములచే దనరెడిని.

ఇట్టుల స్వీయ ముగుద ౨౪ భేదములును, స్వీయమధ్య ౧౪౪ భేదములును, స్వీయ ప్రౌఢ ౧౪౪ భేదములును గల్గి స్వీయనాయిక మొత్తమును మూడువందలపండ్రెండు భేదములు గను, పరకీయనాయిక నలుబదియెన్మిది భేదములు గను, సామాన్యనాయిక ఇరువదినాల్గు భేద ములు గను, దనరుచు అన్నియుంగలిసి నాయికా భేదములు మూడు వందల ఎనుబది నాల్గుగ నొప్పెడిని.

నాయింటికి నేనే పెద్దను పిల్లికి ట్టిరా పంగనామములు అని అన్న డట- అంధ్రలోకో.

నారదమహర్షి — బ్రహ్మమానస పుత్రుడు. ఈతడు భార్య లేనివాడని పెక్కు పురాణములందు కనిపించు చున్నను

భారతమున సృంజయుఁడనువానికిపుత్రి సుకుమారి యనుకన్యకను పరిణయ మైనట్లు చెప్పఁబడినది. ఈతఁడు కలహప్రియుఁడు. అవసరములందనేకుల కుపకారము లొనర్చినవాఁడు. విష్ణుభక్తుఁడు. త్రిలోకసంచారి. ఈతఁడు గానవిద్యాపారంగతుఁడు. ఈతని వీణకు మహతి యనిపేరు. నారదుఁ డొకప్పు డొకకారణమున స్త్రీయై కాశీరాజుకూఁతురు సుశీలగ జన్మించి, శివుని వివాహమాడి ౧ నగ్నజిత్తు, ౨ విప్రజిత్తు, ౩ విచిత్తి, ౪ చారుసుష్ణుఁడు, ౫ చిత్తుఁడు అను పుత్రులం గాంచెనని చెప్పఁబడినది.

నారదీయము— ఇది విష్ణు, మార్కండేయ, వరాహ, పద్మ, భాగవత, నారదీయ, బ్రహ్మవైవర్త, మత్స్య పురాణములం దొకటిగను, దేవీభాగవతమున పదమూఁడవదిగను, లింగ స్కాంద పురాణములం దేడవదిగను చెప్పఁబడిన పురాణము. నారదప్రోక్తము. బృహత్కల్పధర్మాదు లిందుఁ గలవు. గ్రంథసంఖ్య నారదీయమున ౧౫౦౦౦ గను, తక్కిన పురాణములందు ౨౫౦౦౦ గను చెప్పఁబడినది.

నారన సూరనకవి— ఆంధ్రకవులలో నాథునికులందు పరిగణింపఁబడినవాఁడు. నియోగి బ్రాహ్మణుఁడు.

రచించినది "వనపూలివిలాస" మను ప్రబంధము. దీనిని కొండమారి అక్కమంత్రికి కృతి యిచ్చెను. ఈ అక్కమంత్రి దండనాథుఁడుగా నుద్యోగ మొనర్చినవాఁడు. యజ్ఞముఁ జేసినవాఁడు.

నారాబుద్ధ విగ్రహము— జపానుదేశమందు కామకూరా పురపరిసరముల నున్న దైబుట్సు (గొప్ప బుద్ధుఁడు) విగ్రహము వలెనె నారా పరిసరముల నున్న బుద్ధవిగ్రహమును చాలగొప్పదిగా చెప్పంబడుచున్నది. ఈనారా పురమున కీతఁడు ప్రాముఖ్యము లెవ్వియుం గానరావు. ఈ ప్రదేశము పండెండు చతురపుమైళ్లంతను. ఈపవిత్రప్రదేశమున అసంఖ్యాకములగు దేవళము లున్నవి. పెద్దబుద్ధవిగ్రహము తామరపూవునం గూర్చున్నట్లున్నది. జపాన్ దేశమేలిన నలువది మూఁడవ సామ్రాట్టగు షోమో చక్రవర్తికాలమునందు (క్రీ. వె. ౭౪౯ సంవత్సరమున) నీవిగ్రహము నిర్మింపం బడినదఁట. పిదప పలుసారులు మరమ్మతులఁ గూడ సాగినది. జగముదలి గొప్పబుద్ధప్రతిమ మదుమగు. (కామకూరా పట్టణమందలి దైబుట్సు విగ్రహము చూడుఁడు).

విగ్రహముఎత్తు ౫౩ అడుగులు. విగ్రహముకడ సన్నిధియు పరిసరములు ప్రశాంతిపూరితములై కన్పట్టుచున్నవి. వందలకొలఁదిగ నున్న దేవళసముదయము నైసర్గికస్వాభావికచిత్రముల నంటను సౌందర్యనిలయమై కన్పట్టు నీపవిత్రస్థలియందలి భక్తి వినమితంబు చేయుచు వచ్చుచున్న యాత్రికులను. ఈపవిత్రస్థలసంగతిని ఇంచుమించు క్రీస్తుపూర్వము ఆరువందలసంవత్సరములనాఁటి దని యాపటినాఁ టెక్కించుచున్నారు. ఇప్పటికి రైలుమార్గము లేదని చీనాగుండా వచ్చు సాంఘిక మొదలికి నుండు. రెయిల్వే స్టేషనునుండి ఈతావు ఎక్కిపోకుండ ముప్పది నిమిషములకాలపు ప్రయాణమును గల్గినదఁట. (జపాన్ దేశము చూడుఁడు.)

నారాయణాఖ్యానము (శ్రుతిగీత)— నారాయణఋషిచే నారదునకుఁ జెప్పఁబడిన శ్రుతిగీత. నారదుఁ డొకనాఁ డతనికడకుం జని "గుణశూన్యమగు బ్రహ్మమునందు సత్వాదిగుణగోచరములగు వేదము లెట్లు ప్రవర్తింపనగు" నని యడుగఁగా ప్రత్యుత్తరము ఈనారాయణాఖ్యానముగ నొసంగెనని చెప్పఁబడినది.

నారాయణ గోత్రము— కథ లేక కథ్య గణము' చూడుఁడు.

నారాయణగోపాలురు— శ్రీకృష్ణునితో సమానమైన బలపరాక్రమములుగల పదునేను గురు యాదవులు, భారతయుద్ధమున దుర్యోధన పక్షము వహించి అర్జునునిచే నిహతులైరని చెప్పఁబడినది.

నారాయణపర్వతము— బదరీనారాయణక్షేత్రముకడ నున్న పర్వతము.

నారాయణ వ్యూహము— రామానుజీయ వైష్ణవ, చైతన్య వైష్ణవ మతధర్మములందు తదేకాత్మరూపమహావిష్ణువు. అందు ద్వితీయచతుర్వ్యూహములలో నొకటిగను జెప్పబడినది. దీనిని వాసుదేవవ్యూహములలో నొక ఉపవ్యూహమనియు, వైభవవిలాసమూర్తియనియు వరుసగ శంఖ, పద్మ, గద, చక్రములాయుధము లనియుఁ జెప్పఁబడినది.

(విష్ణు దేవాలయములందలి విగ్రహములు చూడుఁడు.)

నారాయణసరోవరము—పశ్చిమసముద్రతీరమున రాన్ ఆఫ్ కచ్ఛి యనంబడిన పల్లమునకు పశ్చిమపుకడను సింధునది సముద్రగామి యగుతావు సమీపమున లక్పత్పురము నుండి నైఋతిదిశగా పదునెన్మిది మైళ్ళలోఁ గలదు. దీనిప్రశంస భాగవతము ౬, ౫ యందుఁ గలదు. పంచపవిత్రసరోవరములు చూడుఁడు.

నారాయణీ (సాలగ్రామ)క్షేత్రము— సాలగ్రామములు దొరకు తావులు ఐదుగ జెప్పఁబడినవి. అందు మూఁడు ముఖ్యములు. అవి నారాయణీ క్షేత్రము, రిడి గ్రామముకడ నున్న రిఖేశ్వరము (హృషీకేశ నారాయణీ క్షేత్రము), ముక్తినాథము (లేక ముక్తినాథ నారాయణీక్షేత్రము) ననంబడునవి. తక్కినవి రెండును చంద్రనాథము, దామోదరకుండము ననంబడునవి. అన్నియు గండకీనదీ తీరములే. అన్నియు నారాయణీ క్షేత్రములే. అన్నియు నేపాలమునందే యున్నవి.

మొదటి నారాయణీక్షేత్రము త్రిశూలిగండకీనదియందు నారాయణీ (రప్తీ) నదీసంగమము సందుతావునగల నారాయణీ క్షేత్రము. … (విష్ణు)దేవస్థానము సుప్రసిద్ధము. ఇచటికి సమీపమున బుట్వాల్ అను గ్రామము కలదు. అది ఔటుపోస్టు గ్రామము. నేపాల రాజ్యమున నేపాలథెరియిదరినే యున్న తావు. ఇచటి మాఝికులమువారు నదియందు పడవలలో నడుచుచు సాలగ్రామములం బట్టుదురు. అవి తేలుచుఁగాని, మున్గిగాని ప్రవాహముతో నడుచు చుండెడిని. ఇట నిది యొక వృత్తిగా నున్నది. (౧ గండకీనది, ౨ రిఖేశ్వరక్షేత్రము, ౩ ముక్తినాథక్షేత్రము, ౪ సాలగ్రామక్షేత్రము. ౫ సాలగ్రామములు చూడుఁడు).

నారాయణీనది— గండకీనది చూ.

నారికేళపాకము—లక్షణ చూడుఁడు.

నారికేళఫలాంబున్యాయము — కొబ్బరికాయలోనికి నీరు వచ్చుమార్గము లేకున్నను ఎవ్వరికి తెలియకుండునట్లు కొబ్బరికాయలో నీరు చేరి నిండును. ఇట్టిస్థితిం దెలుప నీన్యాయ ముపయోగించెడిని.

నారి (కురుపు) వ్రణము (Guinea Worm)—ఇవిసూక్ష్మజీవుల (Worms) జాతికిఁ జెందిన పురుగులనుండి కల్గు నంటువ్యాధి. ఈజాతిసూక్ష్మజీవులు కొన్ని కొన్ని తావులనుండు

జలములందు మాత్రమె వసి[illegible] నారి
కురుపు లాంధ్రదేశమున [illegible] దేశ
ములం దచ్చటచ్చట [illegible] దే.
ఈపురుగు అంగుళము [illegible] ము
మందము గలిగి చూచుటకు [illegible] వలె
నుండును. పిల్లలు 1/1000 [illegible]
ముండునట. తడిగల ప్రదేశ[illegible]
శరీరములోనికి జొచ్చుకొని [illegible]
అఱుమాసములలో పెరిగి [illegible]
దొలఁచి కురుపుగఁ జేసి బయ[illegible]
చును. తరచుగ పాదములందు [illegible] ప్రదేశ[illegible]
నీకురుపులు గల్గుచుండును. [illegible]
పుపై పోయుచుండిన నీపురుగు [illegible]
ప్రయత్నించును. చల్లనినీటియం[illegible]
పెంచిన చాలకాలముఁ [illegible]
నొకదినముకన్న నధికకాలము [illegible]
పురుగంతయు నివతలకు రా[illegible]
గర్భమందున్న పిల్లలు శరీరము [illegible]
యెక్కువ కురుపులకుం గారణ[illegible]
జ్వరము దీనికి తోడ్పడియుండు[illegible]
వ్యాధి కలవారి కిది మిగు[illegible]
మందురు. స్నానపానములయె[illegible]
విషయమై జాగ్రతం గొనవల[illegible]
(అంటువ్యాధులు చూ. సూక్ష్మ[illegible]

నారింజచెట్టు— లా. Ci[illegible] tium ఆంగ్ల. Orange Tree [illegible] ఐరావతీ,త్వక్సుగంధః,నారంగః, [illegible]

నారింజ దబ్బజాతిలోనిదని [illegible] నిమ్మజాతిలోనిదని కొందరును, [illegible] జాతి యని కొందరును నభిప్రా[illegible] గల్గియున్నారు.

నారింజ సుప్రసిద్ధజాతి. నారింజ లెక్కలేనిజాతులు కలవు. ఎన్నిదైనను పులుపురుచిగలవి తీపిరుచి[illegible] ముఖ్యభేదములు రెండు ఎన్నదగినవి. దేశవాళీ నారింజయుం దిటీవల తీయనిజాతి గుంటూరు సీమయందు, వడ్లపూడి గ్రామప్రాంతముల విస్తారము వృద్ధిచేయఁ బడుచున్నవి. నాగపూర్ (మధ్యరాష్ట్రముల) పరిసరముల నొకతీయని నారింజయు, వంగదేశమున సింగపూర్, సిల్హెట్, ప్రాంతములందునను నారింజజాతులు గానవగుచున్నవి. ఆంధ్రదేశమున తిరుపతి ప్రాంతముల పెద్దచీనీ, చిన్నచీనీ యనంబడు నారింజజాతులు కలవు. బెంగుళూరున కొన్ని నారింజలు గానవగును. మన్యప్రదేశముల కమలాఫలమను నారింజజాతియు, ఈసె యను చిన్నపండ్లుగలజాతియుఁ గలవు.

తొలుత జావాద్వీపమునకుం దేబడి, యట రాజధానియగు బటేవియానగరముపేరట బటేవియన్ నారింజ యని పేరంది, అటనుండి భరతదేశమునకుం దేబడియు నాపేరనె బరగుచు, కడకు రానురాను మారి బత్తాయినారింజ యను పేరున నిక్కాలమునం బరగుచున్న సొకజాతి తీయనారింజ పశ్చిమ గోదావరీ మండలమున పాలకొల్లు ప్రాంతమున, రాజమహేంద్రవరపుర ప్రాంతములను, విశాఖపట్టణపుర ప్రాంతములను, విశాఖపట్టణ మండల పార్వతీపురపట్టణ పరిసరములను సుప్రసిద్ధమై కలవు. ఇంక ఈడె పండ్లజాతియును తీయనిపండ్లజాతియు, పులుపు పండ్లజాతియుం గూడ విశాఖపట్టణ మండలమున గలవు. ఇంక నెన్నియో జాతులు ఎచ్చటెచ్చటనో గానవగును. తీయనిపండ్లరసముగల వన్నియు ఉత్తమజాతులుగను, తక్కినవి అధమపు జాతులుగను తలంపఁబడుచున్నవి. అందు దేశవాళీనారింజ బహుపథ్యమనియు, పురిటింపడకు, ఉష్ణరోగులకుం గూడ రసమిచ్చిన అపథ్యముకాదనియు డా॥ కో. కా. అహోబలరావుఅను పేరుగల భిషగ్మణి కనిపెట్టి లోకమునకు వెల్లడించెను. ఈయన సుప్రసిద్ధాంధ్రవైద్యుఁడు.